

ΑΡΧΕΙΟΝ

ΤΟΥ

ΘΡΑΚΙΚΟΥ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΥ

ΚΑΙ

ΓΛΩΣΣΙΚΟΥ ΘΗΣΑΥΡΟΥ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΥΠΟ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΘΡΑΚΩΝ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΠΟΛΥΔ. ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Β΄
ΤΟΜΟΣ 26^{ΟΣ}

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ 1939

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΖΑΠΠΑ 1948

(ΤΗΣ ΕΝ ΠΑΡΙΣΙΟΙΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΠΡΟΣ ΕΝΙΣΧΥΣΙΝ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ)

ΜΕΛΟΣ ΤΗΣ COMMISSION INTERNATIONALE DES ARTS POPULAIRES ET TRADITIONS

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ ΔΗΜ. Ν. ΦΡΑΓΚΙΑΔΑΚΗ
1961

Δ. Κ. ΒΟΓΑΖΛΗ

ΤΟ ΗΛΙΝ-ΝΤΕΝ

Ἡ

Ἡ ΒΟΥΛΓΑΡΟΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ 1903
ΣΤΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ ΚΑΙ ΘΡΑΚΗ

Σ Η Μ Ε Ι Ω Μ Α

Ἡ Διεύθυνσις τῶν δημοσιευμάτων τῆς ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΘΡΑΚΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ προλογίζουσα τὴν παροῦσαν μελέτην τοῦ κ. Δ. Βογαζλή (ἱστορικὴν ἐθνολογικὴν καὶ λαογραφικὴν) δέχεται ὅτι αὕτη φέρει ὅλα τὰ χαρακτηριστικὰ τῶν προηγουμένων συγγραμμάτων του, ἤτοι ὅτι εἶνε ἐντελῶς ἀντικειμενικὴ, ἐμπεριστατωμένη, μὲ ἐπιχειρήματα ἀδιάσειστα καὶ γραμμῆν εἰς μίαν ρέουσαν δημοτικὴν γλῶσσαν, ἐξαιρεῖται ἐν τούτοις ἡ παροῦσα μελέτη διότι ἔχει κάτι ἰδιαιτέρον, ἤτοι ὅτι ἐξετάζει τὴν βουλγαρομακεδονικὴν ἐπανάστασιν τοῦ Ἡλιν-Ντέν τοῦ 1903, θέμα, τὸ ὁποῖον εἶναι ὄχι μόνον εἰς τὸ ἑλληνικόν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ εὐρωπαϊκὸν ἀναγνωστικὸν κοινὸν σχεδὸν ἄγνωστον. Ὅσον ἀφορᾷ τὸ βουλγαρικὸν καὶ τὸ γιουγκοσλαβικὸν κοινὸν εἶναι γνωστόν, ὅτι ἔχει ἐκτεθῆ μέχρι σήμερον τοῦλάχιστον μόνον ἀπὸ τὸ πρῶμα σωβινιστικῆς καὶ παραπλανητικῆς προπαγάνδας. Ἐξάλλου δέον νὰ τονισθῆ ὅτι μ' ὅλον ὅτι ἡ ἐπανάστασις τοῦ «Ἡλιν-Ντέν», αὕτη καθ' ἑαυτὴν, ὑπῆρξεν ἀναξία λόγου, ἀφοῦ εἰς μὲν τὴν Μακεδονίαν διήρκεσε μόνον δέκα ἡμέρας, εἰς δὲ τὴν Θράκην οὔτε ἓνα εικοσιτετράωρον, ἐν τούτοις εἶχεν αὕτη τεράστια ἀποτελέσματα διὰ τὴν τύχην τῶν Βαλκανικῶν χωρῶν, ἰδίως δὲ τῆς Βουλγαρίας, Σερβίας καὶ Ἑλλάδος. Διότι ἡ δράσις τῶν βουλγαρομακεδόνων κομιτατζήδων ἠνάγκασε τὴν ἑλληνικὴν καὶ τὴν σερβικὴν κυβέρνησιν πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν ὁμοειδῶν των εἰς τὴν Μακεδονίαν, νὰ ἐξοπλίσουν καὶ νὰ ἀποστείλουν εἰς τὸ νευραλγικὸν τοῦτο σημεῖον τῆς Βαλκανικῆς, εἰς τὴν Μακεδονίαν, ἑλληνικὰ καὶ σερβικὰ ἀνταρτικὰ σώματα. Φυσικῶς ἐπόμενον ἦτο ὅτι τοῦτο ἐχειροτέρευσε τὴν ἐκεῖ κατάστασιν καὶ ἠνάγκασε τὰς Μεγάλας Εὐρωπαϊκὰς Δυνάμεις μὲ τὰς συμφωνίας τοῦ Ρεβάλ καὶ τοῦ Μῦρσεγ' νὰ ἐπέμβουν ἐνεργῶς εἰς τὴν ἐπίλυσιν τοῦ περιπλόκου μακεδονικοῦ ζητήματος. Ἐκ τῶν μέτρων τούτων τὸ σπουδαιότερον ἦτο ὁ διορισμὸς Χριστιανοῦ Διοικητοῦ εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ἀλλὰ τοῦτο ἐξήγγειρε τοὺς Νεοτούρκους, οἵτινες, ἐπαναστατήσαντες, κατήγγησαν τὴν ἀπολυταρχίαν τοῦ Χαμίτ καὶ ἀνεκήρυξαν τὸ «Χουριέτ», ἤτοι τὸ «Νεοτουρκικὸν Σύνταγμα».

Ἀλλὰ μὲ τὰς ἀρχάς, τὰς καθιερωθείσας εἰς αὐτὸ, τὰ φιλόδοξα σχέδια τοῦ

Φερδινάνδου, τὰ περὶ ἡγεμονίας τῆς Βουλγαρίας εἰς τὰ Βαλκάνια, ἐθάπτοντο ὀριστικῶς. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἀκριβῶς, ἡ Βουλγαρικὴ Κυβέρνησις συνελήθη μετὰ τῆς Σερβίας καὶ ἔπειτα μετὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ τέλη τοῦ ἔτους 1912 αἱ χριστιανικαὶ αὐταὶ βαλκανικαὶ Δυνάμεις, συμπράττοντος καὶ τοῦ Μαυροβουνίου, ἐκήρυξαν τὸν πρῶτον βαλκανικὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας. Ἐν τῇ μετὰ τὴν ἡττάν τῆς τελευταίας καὶ τὴν ὑπογραφὴν τῆς Συνθήκης τοῦ Λονδίνου ἐπηκολούθησεν ὁ δεῦτερος βαλκανικὸς πόλεμος μετὰ τὴν ἡττάν τῆς Βουλγαρίας καὶ τὴν ὑπογραφὴν τῆς Συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου, μετὰ τὴν ὁποίαν οὐσιαστικῶς ἐλύθη τὸ περίφημον «Μακεδονικὸν Πρόβλημα».

Πάντα λοιπὸν ταῦτα ἐξετάζονται ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ καὶ ἐντελῶς ἀντικειμενικῶς εἰς τὴν μελέτην τοῦ κ. Δ. Βογαζλή, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἡ πρότυπος αὕτη μελέτη ἀποτελεῖ σπουδαιότατην εἰσφορὰν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑξελίξεως, διασαφίσεως καὶ τῆς ἐπιλύσεως τοῦ Ἐνατολικοῦ ζητήματος εἰς τὴν Ἑλληνικὴν (Βαλκανικὴν) Χερσόνησον. Σημειοῦται ὅτι ἡ ἐν λόγῳ μελέτη πλὴν τῆς εἰσαγωγῆς καὶ τοῦ ἐπιλόγου ἀποτελεῖται κυρίως ἀπὸ δύο μέρη: τὴν ἐπανάστασιν τοῦ «Ἡλιν-Ντέν» εἰς τὴν Μακεδονίαν, τὰ ἄμεσα καὶ ἔμμεσα ἀποτελέσματα τῆς ἀποτυχίας τῆς καὶ τὸ δεῦτερον μέρος ἀφιερωμένον εἰς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ «Ἡλιν-Ντέν» εἰς τὴν Θράκην. Ἀπὸ τὰς παραπομπὰς τοῦ συγγραφέως εἰς τὰς ὑποσημειώσεις τοῦ κειμένου καταφαίνεται, ὅτι τὸ ἔργον εἶναι «bien documenté» καὶ ὅτι οὗτος ἐχρησιμοποίησε ἐκτὸς τῶν ἑλληνικῶν, πηγῶν καὶ βουλγαρικῶν, σερβικῶν, νοτιοσλαβικῶν καὶ τουρκικῶν ἀκόμη πηγὰς μετὰ ἀκραν εὐσυνειδησίαν καὶ ἀντικειμενικότητα. Δεδομένου δέ, ὅτι ὁ συγγραφεὺς εἶναι κάτοχος τῶν προαναφερθεῶν γλωσσῶν, καὶ ἐπέζησεν τὰ πλείεστα τῶν ἐν λόγῳ γεγονότων, ἐπίσης δὲ γνώστης καὶ δεινὸς ἀναλυτὴς τῆς ψυχροσυνθέσεως τῶν βαλκανικῶν λαῶν—καθιστοῦν τὸ πόνημά του ἀναντικατάστατον εὔρημα διὰ κάθε σοβαρὸν μελετητὴν τῆς ἱστορίας, ἐθνολογίας καὶ λαογραφίας τῶν λαῶν τῆς βαλκανικῆς Χερσονήσου, ἰδίως κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετίαν τοῦ παρελθόντος καὶ τὴν πρώτην εἰκοσαετίαν τοῦ παρόντος Κ' αἰῶνος.

Ἡ παρούσα μελέτη τοῦ κ. Δ. Κ. Βογαζλή συσχετίζεται ἀμέσως μεταξὺ ἄλλων μετὰ τὰς μελέτας τοῦ ἰδίου—ἐπίσης λαογραφικῶν, ἱστορικῶν καὶ ἐθνολογικῶν—μετὰ τοὺς τίτλους: «Βούλγαροι καὶ Ἕλληνες», Ἀρχεῖον Θρ. Θησ. Τομ. ΙΖ' Ἀθῆναι 1952. «Φυλετικὴ καὶ Ἐθνολογικὴ μειονότητα στὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Βουλγαρία», Ἀθῆναι 1954. Ἔκδοσις Ἐταιρείας Θρακικῶν Μελετῶν, ἀριθ. 35. Καὶ «Τὸ Σχίσμα καὶ οἱ Γραικομάνοι», Ἀθῆναι 1955. Ἔκδοσις «Ἐταιρείας Θρακικῶν Μελετῶν, ἀριθ. 43.

Ἡ Διεύθυνσις

Ἰανουάριος 1961

ΜΕΡΟΣ Α'

ΤΟ ΑΝΘΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΚΙΝΗΜΑ ΚΑΙ Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ ΗΛΙΝ - ΝΤΕΝ

§ 1. "Όσοι ἀπὸ τοὺς δικούς μας καὶ τοὺς ξένους συγγραφεῖς κατέγιναν μὲ τὴ Βουλγαρομακεδονικὴ ἐπανάστασι τοῦ «Ἡλιν Ντέν» τοῦ 1903 ὄχι γιὰ λόγους προπαγανδιστικοὺς μὲ τὴν πρόθεσι ἀπὸ σκοποῦ νὰ διαστρέψουν ἀναμφισβήτητα πραγματικὰ γεγονότα, ἀλλὰ νὰ τ' ἀγνοοῦν καὶ ἄλλα νὰ τὰ μεγαλοποιοῦν—παραδέχονται τὴν ἀλληλεπίδρασι τοῦ ἀνθελληνικοῦ διωγμοῦ τῶν Βουλγάρων στὴν Ἀνατολικὴ Ρωμυλία μὲ ἀποτέλεσμα τὸ ξερρίζωμα τοῦλάχιστον 120.000 Ἑλλήνων ἀπὸ τὶς χῶρες αὐτές, ὅπου ὁ Ἑλληνισμὸς ἔζησε καὶ ἔδρασε τρεῖς δλόκληρες χιλιετηρίδες—μὲ τὰ γεγονότα, τὰ συνταρακτικὰ γεγονότα τῆς πρώτης δεκαετίας τοῦ XX αἰ., ἀποκορύφωμα τῶν ὁποίων ὑπῆρξεν ἡ ἐπανάστασις τοῦ «Ἡλιν-Ντέν» καὶ οἱ βαλκανικοὶ πόλεμοι.

"Αλλὰ «τίς ἤρξατο χειρῶν ἀδίκων ;»

§ 2. Οἱ Βούλγαροι, γιὰ νὰ δικαιολογήσουν τὸ ἀνθελληνικὸ κίνημα καὶ τὰ ἐγκλήματά τους κατὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ διατείνονταν (καὶ μερικοὶ τώρα ἀκόμα διατείνονται) ὅτι φταῖμε ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες, τόσο τὰ ἑλληνικὰ ἀνταρτικὰ σώματα, τὰ ὁποῖα ἔδρασαν στὴ Μακεδονία, ὅσο καὶ οἱ ἐντόπιοι Ἕλληνες τῆς Βουλγαρίας, οἱ ὁποῖοι παντοιοτρόπως τὰ ἐβοήθησαν στοὺς ἀγῶνες τους κατὰ τοῦ Σλαβισμοῦ¹.

Καὶ τὸ μὲν πρῶτο ἐπιχείρημά τους πέφτει καὶ θρυμματίζεται παταγωδῶς, ἀφοῦ ἡ ἐπανάστασις τοῦ «Ἡλιν-Ντέν» ἔλαβε χώραν στὰ 1903, τὰ δὲ πρῶτα ἑλληνικὰ σώματα μπῆκαν στὴ Μακεδονία τὸν Αὐγούστο τοῦ 1904, δηλαδὴ ἀκριβῶς ἕναν χρόνον ὑστερώτερα ἀπὸ τὴν ἐκπνοὴ τῆς Βουλγαρομακεδονικῆς ἐπανάστασεως.

"Όσον ἀφορᾷ πάλιν τὴ συμμετοχὴ τῶν Ἑλλήνων τῆς Βουλγαρίας στὰ ἑλληνικὰ ἀνταρτικὰ σώματα, αὐτὸ πράγματι συνέβη, ὅμως ὄχι ΠΡΟ ἀλλὰ

---

1. Περβ. Ἐπίσκοπον Εἰρηνοπούλεως Φώτιον (Μανιάτη): Ἐπίσημα ἔγγραφα καὶ ἱστορικαὶ σημειώσεις περὶ τῆς βουλγαρικῆς πολιτικῆς καὶ τῶν βουλγαρικῶν κακουργημάτων πρὸς ἔξόντωσιν τοῦ ἑλληνισμοῦ τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας (1878-1914). Ἀθήναι, 1919 ἰδίως σελ. 161 καὶ ἐπ. Ἐκδόσις Συλλόγου πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων γνώσεων.

ΜΕΤΑ τὸ ἀνθελληνικὸ κίνημα, ὅταν οἱ Βούλγαροι καὶ ἰδίως οἱ Βουλγαρομακεδόνες, χωρὶς κανένα λόγο τοὺς κατέστρεψαν².

2. Φέρω ἓνα χτυπητὸ παράδειγμα πρὸς ἐπικύρωσιν τῶν λεγομένων μου καὶ τοῦτο χάριν συντομίας, διότι θὰ μπορούσα νὰ φέρω ἕκατό, ἄλλα γιὰ ν' ἀποδειχθῇ, ὅτι ἡ συμμετοχὴ τῶν Ἑλλήνων τῆς Βουλγαρίας κατὰ τῶν Κομιτατζήδων στὸ μακεδονικὸν ἀγῶνα καὶ ἡ σύμπραξι τοὺς μὲ τὰ ἑλληνικὰ ἀνταρτικὰ σώματα ἔγινε μετὰ καὶ ὄχι πρὸ τοῦ ἀνθελληνικοῦ κινήματος καὶ ὅτι τὸ ἀνθελληνικὸ κίνημα ἀκριβῶς τοὺς ἔσπρωξε στὴν σύμπραξι τούτη.

Στὸ μέσον ἀκριβῶς τοῦ ἀμαξιτοῦ δρόμου ποὺ φέρνει ἀπὸ τὴ Φιλιππούπολι στὸ Στενίμαχο (18 χιλιόμετρα) ὑπῆρχε μιὰ ἐκτεταμένη ἔκτασι ἐντελῶς χέρσα, τὴν ὁποία χαρακτηριστικῶς ὀνόμαζαν «Κ α ψ ἰ δ α». Ἐν τούτοις ἓνας ἔξυπνος καὶ ἐργατικὸς Ἕλλην Στενιμαχίτης ἀγόρασε μὲ τις οικονομίες ποὺ εἶχε καμμιὰ πενηντάριά στρέμματα ἀπ' αὐτήν. Βοηθούμενος ἀπὸ τοὺς τρεῖς γιουοὺς του καὶ τὴ γυναῖκα του, δουλεύοντας σκυλίσι, μέσα σὲ 5-6 χρόνια τὴ μετέβαλε σὲ μιὰ πραγματικὴ ἄσπι. Ἀμπέλια, καρποφόρα δέντρα, λαχανόκηπος καὶ μερικὰ στρέμματα γιὰ στάρι καὶ νομὴ τῶν οἰκοσίτων ζῶων του. Σωστὸς «Kulturträger» καθὼς ὀνομάζον τέτοιους ἀνθρώπους οἱ Γερμανοί, δηλαδή «φ ο ρ ε ὑ ς π ο λ ι τ ι σ μ ο ὺ». Ἐνα δωμάτιο τοῦ σπιτιοῦ του, τὸ πιὸ-μεγάλο, τὸ μετάρηψε σὲ καφενεῖο, ὅπου οἱ περαστικοὶ σταματοῦσαν νὰ πίνουν ἓναν καφέ ἢ ἓνα σῆζο, νὰ ποτίσουν τὰ ζῶα τους, καθόσον τότε οὔτε λεωφορεῖα ὑπῆρχαν, οὔτε σιδηροδρομικὴ γραμμὴ νὰ συνδέη τις δυὸ πόλεις. Πῆρε τὸ ὄνομα «Μεσιά». Μετὰ δυὸ-τρία χρόνια ἓνας ἄλλος Στενιμαχίτης—συνθησιμένα πράγματα στὸ ρωμεῖο—ἔκανε τὸ ἴδιο στὸ ἀπέναντι μέρος τοῦ δρόμου καὶ ἀνοίξε ἐπίσης καφενεῖο, καλλιεργώντας τὴν ἀνάλογο ἔκτασι. Ἄλλὰ ὁ περισσύτερος κόσμος προτιμοῦσε τὸ καφενεῖο τοῦ κῆρ-Γιῶργη. Εὐγενικὸς, περικοπητικὸς, καλοκάγαθος ἤξερε πῶς νὰ ἐλκύη τὴν πελατεία.

Ἔτσι πῆγαιναν τὰ πράγματα, ὅταν στὶς 16 Ἰουλίου τοῦ 1906 ἄρχισε τὸ ἀνθελληνικὸ κίνημα. Φυσικὰ ἄρχισε ἀπὸ τὴ Φιλιππούπολι, ποὺ καὶ οἱ ἴδιοι οἱ Βούλγαροι τὴν ὀνόμαζαν «Π ρ ο π ρ γ ι ο τ ο ὺ Ἑ λ λ η ν ι σ μ ο ὺ σ τ ἡ Β ο υ λ γ α ρ ἰ α». Λίγες μέρες ὑστερώτερα κάμποσοι χωρικοὶ ἀπὸ τὰ γύρω χωριά ὀδηγούμενοι ἀπὸ δυὸ-τρεις ὀπλισμένους κομιτατζήδες καὶ στρατιῶτες ἔκαναν «Μ ἰ τ ι γ κ καὶ σ τ ἡ Μεσιά, δηλαδή καὶ στά δυὸ ἑλληνικὰ ἀγροτικά-κτηματάκια. Μίτιγκ στ' ἀγγλικὰ θὰ πῆ «συλλαλητήριο». Ἄλλὰ στὸ βουλγαρικὰ πῆρε ἐντελῶς ἄλλη μιὰ ἰδιάζουσα σημασία. Θὰ πῆ νὰ γίνῃ κάποιο συλλαλητήριο ἔτσι γιὰ τὰ μάτια ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων. Ἄλλὰ καὶ χωρὶς συλλαλητήριο ἐσήμαινε ὅτι μορεῖς νὰ ρημάξης, νὰ κλέψης, νὰ κακοποιήσης—ὄχι ὅμως καὶ νὰ σκοτώσης—ἔναν ἄλλον, φθάνε ὅμως αὐτὸς ὁ ἄλλος νὰ εἶναι Ρωμηός, χωρὶς νὰ φοβηθῆς καὶ χωρὶς νὰ δώσης λόγο σὲ κανένα. Ἔτσι ἔκαναν οἱ «Ροντολιούπτες», δηλαδή οἱ φιλογενεῖς Βούλγαροι καὶ στὴ Μεσιά. Μέσα σὲ μιὰ-δυὸ ὥρες τίποτε δὲν ἔμεινε ἐκεῖ πέρα ὄρθιο. Πορτοπαράθυρα, πιατικά, τραπέζια, καρέκλες ὅλα θρύψαλα. Βαρέλια καὶ νταμιζάνες σπασμένες καὶ τὸ κρασί, τὸ ρακί, τὸ κονιάκ νὰ τρέχῃ κατὰ γῆς. Κι' αὐτὸ μπρὸς στὰ μάτια τῶν δύσμοιρων νοικοκυραίων. Ἐπειτα ἄκρα γολήγη. Τὸ πατριωτικὸ ἔργο τῶν Βουλγάρων εἶχε συντελεσθῇ.

Τὴν ἴδιαν ἐποχὴ βρισκότανε σ' ἓνα ἀπόμερο σπῆτι στὴ Στενίμαχο ὁ πάτερ-Νικόδημος ὁ Στενιμαχίτης, ἓνας ρέκτης Ἕλλην καλόγηρος μὲ τὸν ἀχώριστο φίλο του τὸν Γιατροπούλο. Γιὰ τὸν Νικόδημο μιλοῦμε ἄλλοῦ. (Πρβ. διατριβὴν Δ. Κ. Βογαζλή: «Τρεῖς ἀντιπροσωπευτικοὶ τύποι ἑλλήνων καλογέρων τῆς Βορειοθράκης».

3. Ἀλλὰ ποιά ἦσαν τὰ βαθύτερα αἰτία πού προκαλέσαν τὸν ἀνθελληνικὸ διωγμὸ; Σ' αὐτὸ προτιμότερο νὰ δώσουμε τὸν λόγο στοὺς τέσσαρες συγγραφεῖς τοῦ ἱστορικοῦ Ἰνστιτούτου τῶν Σκοπίων, οἱ ὁποῖοι σὰν Σλαβομακεδόνες δὲν εἶναι δυνατὸ παρὰ καλλίτερα νὰ ξέρουν τὰ πράγματα³.

Μεταφράζω λοιπὸν ἐπὶ λέξει ἀπὸ τὸ ἔργο τῶν τεσσάρων συγγραφέων τοῦ ἱστορικοῦ Ἰνστιτούτου τῶν Σκοπίων Ζωγράφσκι, Ἀμπατζήεφ, Μήτεφ καὶ Κιριμιτζήεφ τὰ ὅσα σχετικὰ ἀναγράφονται. Τὸ σύγγραμμα φέρει τὸν τίτλο: «Ἡ Μακεδονία τοῦ Αἰγαίου εἰς τὴν ἐθνικὴν μας ἱστορίαν», τὸ δὲ σχετικὸ κεφάλαιο πού μεταφράζω ἐπιγράφεται: «Τὸ ἀνθελληνικὸν κίνημα ἐν Βουλγαρίᾳ καὶ ἡ δρᾶσις τῶν ἀνταρτικῶν σωμάτων ἐν Μακεδονίᾳ⁴.»

» Εἶνε γνωστὸ ὅτι πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ «Ἡλιν-Ντέν» ὄλαι αἱ μεγαλειότεραι πόλεις τῆς Νοτίου Βουλγαρίας⁵ ὡς ἡ Φιλιπούπολι, τὸ Στενίμαχο, ὁ Πύργος⁵, Ἀγχιάλος, Μεσημβρία, Σωζούπολι, Βάρνα καὶ ἄλλες τὶς κατοικοῦσαν Ἕλληνες. Ἡ ἐπίδρασί των κυριαρχοῦσε στὴν οἰκονομικὴ καὶ τὴν πνευματικὴ ζωὴ τῆς χώρας.

« Στὸ ἐμπόριο ἀναφέρει ὁ Χρήστου Στογιάνωφ⁶ στὸ σύγγραμμά του σελ. 254—τὶς μεγαλειότερες ἐπιχειρήσεις εἶχαν οἱ ἐκεῖ Ἕλληνες. Ὑπὸ ἔποψι ἐκκλησιαστικὴ οἱ Ἕλληνες ἦσαν ὀργανωμένοι σὲ πέντε Μητροπόλεις μὲ τὶς σχετικὰς ἐπαρχίας τους καὶ τοὺς τιτλοῦχους Μητροπολίτες των, ἦτοι τῆς Φιλιππουπόλεως, τῆς Βάρνας, τῆς Σωζουπόλεως τῆς Μεσημβρίας καὶ τῆς Ἀγ-

³ Ἀρχεῖον. Θρ. Ἀθῆναι τ. ΙΔ', σελ. 154). Εἶδαμε, καθὼς ἀναφέρομε ἐκεῖ, ὅτι ὁ Νικόδημος ἦτο ὁ τελευταῖος Ἕλληνας ἡγούμενος στὸ μοναστήρι τῶν Βοδενῶν στὴν Ἁγία Παρασκευή, πὼς μὲ δεκαπέντε παλληκάρια τὸ ὑπερασπίσθημε ὅσο μπορούσε ἐναντίον τῶν Μετινγκατζήδων. Τὸ παρέδωσε μόνον, ὅταν ὁ ἐπαρχος τοῦ Στενίμαχου συνοδευόμενος ἀπὸ ὕλην ἵππικὸν τοῦ ἐδήλωσε ὅτι εἶχε διαταγὴ ἀπὸ τῆ Σόφια νὰ τοῦ τὸ παραδῶσι ἀμέσως. Ἀφῆκε ὁ τελευταῖος Ἕλληνας ἡγούμενος τὸ ἀγαπημένο του μοναστήρι μὲ βαρεῖα καρδιά καὶ τὰ δάκρυα στὰ μάτια. Ἀλλὰ στὸ Στενίμαχο δὲν ἔμεινε μὲ τὰ χέρια σταρωμένα. Τὸ ἀπόμερο σπῆτι του τὸ μετέτρεψε σὲ ἐξομολογητήριον, πέστε το, ἢ σὲ ἐπαναστατικὸ φυλάκειο. Ἐκεῖ ὁ Πάτερ-Νικόδημος πάνω στὸ ἱερὸν Ἐθαγγέλιον ὄρκιζε τοὺς νέους Στενιμαχίτες, Φιλιππουπολίτες, Βοδενιώτες, Κουκλενιώτες καὶ ἄλλους νὰ πᾶνε στὴ Μακεδονία καὶ νὰ ἐκδικηθοῦν τοὺς βουλγάρους κομιτατζήδες πού τοὺς κατέστρεψαν. Ἀπὸ ἐκεῖ οἱ νέοι αὐτοὶ πήγαιναν στὸ προξενεῖο τῆς Ἑλλάδος στὴ Φιλιπούπολι, τὸ ὁποῖον, ἀφοῦ τοὺς ἐφοδίαζε μὲ τὸ διαβατήριον καὶ τὸ ἀπαιτούμενον ποσὸν, μέσῳ Πύργου τῆς Βουλγαρίας, πήγαιναν στὴ Θεσσαλονίκη, ὅπου ὁ Γενικὸς Προξένος τῆς Ἑλλάδος Κορομηλᾶς τοὺς μοίραζε στὰ διάφορα ἀνταρτικὰ σώματα ἢ σὲ ἄλλες ἐμπιστευτικὰς ὑπηρεσίας.

Αὐτὸν τὸ δρόμον ἀκολούθησαν καὶ οἱ τρεῖς γιοιοὶ τοῦ Κύρ-Γιῶργη.

³ Πρβ. Egeueisca Makedonia, Σκόπια 1951. Κεφάλαιον XVII σελ. 281. Οἱ συγγραφεῖς εἶναι: Danteho Zografski, Gueorgui Abadjief, Anastas Mitef καὶ Mihalo Kirmidjief.

⁴ Δηλαδή τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας.

⁵ Βουλγαρικὰ Bourgas.

ζιάλου. Οἱ Ἕλληνες εἶχον 125 ἐκκλησίες καὶ μοναστήρια. Τὰ καλλίτερα ὀργανωμένα γυμνάσια, οἰκοτροφεῖα καὶ σχολεῖα. Κατὰ τὴν ἐπίσημη στατιστικὴ τοῦ 1903 ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐν λόγῳ Ἐκπαιδευτηρίων ἔφθανεν εἰς 19 γυμνάσια, δημοτικὰ εἰς 53. Παρὰλλήλως δὲν ἦταν ὀλίγος ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐλληνικῶν φιλανθρωπικῶν ἰδρυμάτων, φιλολογικῶν συλλόγων σωματείων ἀλληλοβοηθείας, εἶχαν δὲ καὶ τὶς τοπικὲς τῶν ἐφημερίδες⁶. Οἱ Ἕλληνες εἶχαν καὶ τοὺς θιάσους τῶν. Ὑπῆρχαν πόλεις καθὼς ἢ Φιλιππούπολι καὶ τὸ Στενίμαχο, ὅπου δὲν ἄκουες παρὰ ἐλληνικά.

» Ἡ βουλγαρικὴ Κυβέρνησι καὶ ἡ μπουρζοαζία δὲν μπορούσαν νὰ ὑποφέρουν αὐτὴ τὴν κατάστασι. Ἡ ἀφομοίωσι τοῦ ἐλληνικοῦ στοιχείου ἀπαιτούσε μακρὸ χρονικὸ διάστημα καθόσον οἱ Ἕλληνες εἶχαν ὑπέρτερο πολιτισμὸ ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους, ἐνῶ ἐξ ἄλλου ἡ ἐλληνικὴ ἀστικὴ τάξι κυριαρχοῦσε στὴν οἰκονομικὴ ζωὴ τῆς χώρας. Οἱ μεγαλοϊδεάτες Βούλγαροι σωβινιστές, ποὺ διακήρυτταν ὅτι ἡ Μακεδονία εἶναι γῆ βουλγαρικὴ, δὲν ἦταν δυνατὸ ν' ἀνέχονται ὅτι ὑπάρχουν κέντρα ἐλληνικά σ' αὐτὴν τὴν ἴδια νότια Βουλγαρία. Ἡ ἴδια ἡ Κυβέρνησι ἐξ ἄλλου νὰ πάρῃ βίαια μέτρα γιὰ νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς Ἕλληνας δὲν ταίριαζε σ' ἓνα κράτος ποὺ παινεύοτανε ὅτι εἶνε «Κράτος Δικαίου καὶ Δημοκρατικό».

» Ὁ μόνος τρόπος λοιπὸν γιὰ νὰ ἐπιτύχουν τὸν σκοπὸ τους οἱ Βούλγαροι σωβινιστές καὶ ἡ βουλγαρικὴ μπουρζοαζία καὶ γιὰ νὰ λύσουν αὐτὸ τὸ πολύπλοκο γι' αὐτοὺς πρόβλημα, ἦταν ὁ ἐπόμενος. Μόλις τὰ ἐλληνικὰ ἀνταρτικὰ σώματα μποῦν στὴ Μακεδονία καὶ ἀρχίσουν τὴ δράσι τους ἐναντίον τοῦ μακεδονικοῦ λαοῦ, νὰ παρακινήσουν καὶ ὑποδαυλίσουν μὲ τὸν τύπο καὶ τὰ «μίτιγκ», τὸν βουλγαρικὸ λαὸ ν' ἀναλάβῃ τὴν υπεράσπισιν τῶν «ἀδελφῶν Μακεδόνων» κατὰ προδιαγεγραμμένον τρόπο καὶ ἀπαξ διὰ παντὸς νὰ ἐκκαθαρίσουν τοὺς λογαριασμοὺς τῶν μὲ τὸ ἐντόπιον ἐλληνικὸ στοιχείο. Ἔτσι κι' ἔγινε.

» Ἔτσι ὁ μακεδονικὸς λαὸς βρέθηκε μεταξὺ «δύο πυρῶν». «Οἱ Γραικομάνοι—γράφει ὁ βόυβοδας Ἀλέξης Στογιάνωφ (Ἀναμνήσεις σελ. 32) **καῖνε τὰ δικὰ μας χωριά κ' ἐμεῖς τὰ δικὰ τους**. Ὁ δὲ συνάδελφός του Γιάν-Πασσᾶς γράφει ὅτι ἐπυρπόλησε τὰ χωριά τῶν Γραικομάνων Παράλυβο, Γκλίλεν, Κούτεβο, Μέγγλεν καὶ Ρίμπαρτσι», τὰ ὁποῖα καὶ ἐντελῶς κατέστρεψε. Ἄλλὰ γι' αὐτοὺς τοὺς ἐμπρησμοὺς καὶ τὶς καταστροφές, κανεὶς δὲν βρέθηκε στὴ Βουλγαρία νὰ διαμαρτυρηθῇ. Οἱ διαμαρτυρίες τους κατευθυνόντανε ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων ἀνταρτῶν γιὰ νὰ ἐπιτευχθῇ ὁ ἐπιδιωκόμενος σκοπὸς τῶν—τὸ ξερρίζωμα τοῦ ἐλληνικοῦ στοιχείου ἀπὸ τὴν Βουλγαρία . . . »⁷.

6. Πρόκειται γιὰ τὶς δυὸ ἐφημερίδες ποὺ ὡς τὰ 1906 ἐκδίδονταν στὴ Φιλιππούπολι ἢτοι τὴ «Φιλιππούπολι» τοῦ Δημ. Κουμαριανοῦ καὶ τὶς «Εἰδήσεις τοῦ Αἵμου» τοῦ Σκαρλάτου Κωνσταντινίδη, ἀνεπιτοῦ τοῦ ἐθνικοῦ εὐεργέτη Γρ. Μαρασλή, ἐπίσης Φιλιππουπόλιτη. «Ἡ Φιλιππούπολι» ἀρκετὰ χρόνια ἔβγαλε καὶ γαλλικά.

7. Πιστεύω ὁ ἀναγνώστης μου θὰ θέλει νὰ μάθῃ τί ἀπέγιναν τὰ πρόσωπα,

Σ' αὐτὴ τὴν ὠμὴ ὁμολογία τοῦ Σλαβομακεδόνοσ συγγραφέωσ τί θά μποροῦσε κανεὶσ νὰ προσθέσῃ ;

Α'

Μιά ματιὰ στὸ πρόσφατο παρελθὸν τῶν λαῶν τῆσ Εὐρωπαϊκῆσ Τουρ-κίας ἰδίωσ τῆσ Μακεδονίας καὶ τῆσ Θράκησ.—Τὸ «Χάτι-Χουμα-γιούμ» καὶ ἡ Συνθήκη τῶν Παρισίων.—Ἡ ἐμφάνισι στὸ προσκή-νιο τῶν βουλγάρων Κομιτατζήδων.—Ἡ νοοτροπία καὶ ἡ ψυχοσύν-θεσι τῶν Βουλγάρων καὶ Σλαβομακεδόνων ἐπὶ Τουρκοκρατίας.—Ἡ ψυχοσύνθεσι τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.

§ 1. Ἡ σουλτανικὴ πολιτικὴ καὶ ἡ κοινωνικὴ τυραννία πάνω στοὺσ χρι-στιανικοὺσ λαοὺσ τῆσ βαλκανικῆσ Χερσονήσου μετὰ τὴν ἔκδοσι τοῦ αὐτοκρατο-ρικοῦ Διατάγματοσ, γνωστοῦ μὲ τὸ ὄνομα «Χάτι-Χουμαγιούμ» (1830) ἰδίωσ δὲ μετὰ τὸν Κριμαϊκὸ Πόλεμο (1854-1856) εἶχαν αἰσθητῶσ ξεθυμάνει σ' ὄλη τὴν Αὐτοκρατορία, ἰδίωσ ὅμωσ στὴ Μέση Βαλκανικὴ δηλ. τὴ Θράκη καὶ τὴ Μακεδονία τὸ μῖσος καὶ τὴν περιφρόνησιν, πού ὡσ τότε οἱ Μουσουλμάνοι ἔτρε-

γιά τὰ ὁποῖα μιλῶ πῶ ἐπάνω στὸ δεῦτερο ὑποσημείωμα αὐτοῦ τοῦ κεφαλαίου. Ἀξίζει τὸν κόπο διότι ἡ βιογραφία τουσ ἀντανακλᾷ καὶ ἀποτελεῖ συμπτυκνωμένη ἐκφρασι τῆσ τύχησ καὶ τῶν περιπετειῶν τοῦ ἑλληνισμοῦ τῆσ Βορειοθράκησ μετὰ τὸ ξερριζωμά του ἀπὸ τὸ πατρικὸ του ἔδαφοσ. Ὁ Παπανικόδημοσ, ὁ Στενιμαχίτησ—ὑπάρχει καὶ ἄλλοσ Παπανικόδημοσ, ἀλλὰ Φιλιππουπολίτησ πού μ' αὐτὸν ἀσχολεῖται ὁ Μυρτίλοσ Ἀποστολίδησ. Ὁ Φιλιππουπολίτησ Παπανικόδημοσ ὑπῆρξε ἕνασ ἔθνι-κὸσ εὐεργέτησ τῆσ ἑλληνικῆσ κοινότητοσ, Φιλιππουπόλεωσ. Αὐτόσ ἐκ βάρθρων ξανά-κτισε τὸ Μοναστήρι τῶν ἁγίων Ἀναργῶρων καὶ ἴδρυσε στὴ Φιλιππούπολι τὸ πρῶ-το συγχρονισμένο νηπιαγωγεῖο πού καὶ τὸ προικοδότησε. Πρβ. Δ. Κ. Βογασλῆ : Ἑλληνικά μοναστήρια καὶ θέρετρα στὴ Ροδόπη». Ἀρχ. Θρ. Θησ. Ἀθήνα. Τόμ. ΙΔ'. 1947.-48 σελ. 139). Λοιπὸν ὁ Νικόδημοσ ὁ Στενιμαχίτησ, ὅταν στὰ 1914 ἔφυγε ἀπὸ τὴ Βουλγαρία τότε ἀκριβῶσ οἱ Βούλγαροὶ ἔδιωξαν ὅλουσ τοὺσ Ἑλληνεσ παπάδεσ καὶ δασκάλουσ καὶ μὲ πρόστιμο καὶ φυλάκισι ὑποχρέωσαν ὅλουσ τοὺσ Ἑλληνεσ νὰ στέλνουν τὰ παιδιὰ τουσ στὰ βουλγαρικὰ σχολεῖα—ἦλθε στὴν Ἀθήνα. Ἐδῶ ἡ Ἀρχιεπισκοπὴ ἐνήργησε νὰ τοῦ δοθῇ ἕνα μοναστήρι μὲ τὸ ὄνομα «Δουργιώτη» κοντὰ στὰ Γιάννενα. Ἦταν μισοερειπωμένο ἀπὸ τὸν πόλεμο καὶ τίσ ληστρικῆσ ἐπιδρομέσ, ἀλλὰ ὁ Παπανικόδημοσ, ἂν καὶ γέροσ καὶ ὄχι πλούσιοσ, μέσα σὲ πέντε-ἕξη χρόνια κατόρθωσε νὰ τὸ νοικοκυρέψῃ. Δὲν πέθανε ὁ Παπᾶ-Νικόδημοσ ἀπὸ φυσικὸ θάνατο. Τὸν σκότωσαν οἱ Ρετζαῖοὶ, ἑακουσμένοι λήσταρχοὶ, διότι ὅταν γιὰ πρῶ-τη φορὰ τοὺσ συνέλαβε ἡ Δικαιοσύνη, αὐτόσ μόνοσ ἀπὸ μιὰ δεκαπενταριά μάρτυ-ρεσ δὲν τρομοκρατήθηκε καὶ κατέθεσε, ὅ,τι ἤξερε εἰσ βάροσ τῶν φόβερων αὐτῶν ληστοσυμμοριτῶν.

Ὅσο γιὰ τὸν Μπάμπια Γεώργη—ξέχασα τὸ ἐπίθετό του ἀλλὰ θά τὸν ὀνο-μάσω, καθὼσ καὶ τὸ ἀξίζει «Κουλτούρ-Τρέγκερ»—, ὅταν ἠσούχασαν τὰ πράγματα στὴ Βαλκανικὴ γῆρα στὰ 1917-18, ἦλθε κι' αὐτόσ μὲ τὴ γυναίκα του στὴ Μακεδονία. Τὸν ἐποίκισαν στὸ Κιλκίς.

φραν πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς τῆς ἐπικρατείας των καὶ ἰδίως πρὸς τοὺς Σλάβους.

Μιὰ σχετικὴ γαλήνη ἄρχισε ν' ἀπλώνεται πάνω στὴ Βαλκανικὴ. Ὁ κάσμος τῶν πόλεων ἄρχισε νὰ αἰσθάνεται σίγουρο καὶ ἀσφαλὴ τὸν ἑαυτό του καὶ ἥσυχος νὰ ἐπιδίδεται στὴ δουλίτσα του. Αὐτὸ ὁμως μονάχα ὁ πληθυσμὸς τῶν πόλεων καὶ ὄχι τῆς ὑπαίθρου. Ἐν τούτοις στὶς πόλεις τῆς Βαλκανικῆς ὅπου, ὅπως παντοῦ ἀποτελοῦσαν τὴν προθήκη τῆς πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς καταστάσεως μιᾶς χώρας, μιὰ σχετικὴ γαλήνη ἄρχισε νὰ ἐπικρατῇ. Ἡ γαλήνη τούτῃ σίγουρα θὰ προχωροῦσε crescendo παραπέρα, ἂν στὶς τελευταῖες δύο δεκαετηρίδες τοῦ περασμένου καὶ τὴν πρώτη τοῦ σημερινοῦ αἰῶνα, κοντιὰ στὶς βιαιοπραγίαις τῶν τουρκαλβανικῶν σιφῶν, τὸ «χαράτσι» τῶν κατὰ τόπους τυραννίσκων, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐξακολουθοῦσε νὰ ὑποφέρει ἡ ὑπαίθρος χώρα, δὲν ἐρχότανε νὰ προστεθῇ, ἰδίως στὴν ταλαίπωρη Μακεδονία τρομακτικὴ ἢ βόμβα, τὸ μαχαῖρι καὶ ὁ δαυλὸς τοῦ Κομιτατζῆ. Καὶ τοῦτο ὄχι μόνον κατὰ τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν ἐλληνίζοντων Σλάβων καὶ Κουτσοβλάχων τῆς Μακεδονίας, (τῶν Γραικομάνων). Αὐτὸ κατ' ἀναπόφευκτη ἀντίδρασι ἐπέφερε τὴν εἰσροὴ τῶν ἐλληνικῶν καὶ τῶν σερβικῶν σωμάτων στὴν ἐν λόγω χώρα, μὲ τ' ἀντίποινα καὶ τὶς ἀντεκδικήσεις τους.

§ 2. Πολὺ κακοφημίσθηκε ἡ βασιλεία τοῦ προτελευταίου Σουλτάνου τῆς Τουρκίας Ἀβδούλ Χαμίτ, τὸν ὁποῖον ὁ Γλάστον ὄχι καὶ ἀδίκως ὀνόμασε «Κόκκινο Σουλτάνο» μετὰ τὶς σφαγὰς τῶν Βουλγάρων χωρικῶν στὸ «Μπατὰκ» τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας¹. Ἀλλὰ γιὰ νὰ ποῦμε καὶ τοῦ τυφλοῦ τὸ δίκιο μετὰ τὰς σφαγὰς τῶν Ἀρμενίων στὴν Πόλι, ἔκτροπα, ποῦ καὶ σήμερα δυστυχῶς ἀκόμα ὄχι σπάνια τὰ βλέπομε μπρὸς στὰ μάτια μας, ἐκεῖνο ποῦ περισσότερο ἐσφιγγε τὸν γακὰ τῶν φιλελευθέρων κατοίκων τῆς Βαλκανικῆς Χερσονήσου ἦτανε κατὰ τὴν περίοδο εἰρήνης: Πρῶτον ἡ λογοκρισία. Αὐτὴ ἦταν ἀυστηρὴ συχνὰ μέχρι τοῦ γελοίου καὶ δευτέρον ἡ ἐπίσης ἀυστηρὴ ἀπαγόρευσι «τοῦ συνέρχεσθαι καὶ ἐλευθέρως συζητεῖν».—Ἀλλὰ μετὰ τὴν Συνθήκην τῆς εἰρήνης τῶν Παρισίων (1856), μὲ τὴν ὁποία τερατίσθηκε ὁ Κριμαϊκὸς πόλεμος καὶ μὲ τὴν ὁποία μεταξὺ ἄλλων δινόταν τὸ δικαίωμα τῆς προστασίας τῶν χριστιανικῶν λαῶν τῆς Αὐτοκρατορίας ἀπὸ τὴ Ρωσία καὶ στὶς ἄλλες Μεγάλαις Δυνάμεις, οἱ λαοὶ τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἴμου—ἐννοῶ τῶν πόλεων—δὲν εἶχαν νὰ ζηλέψουν παρὰ λίγα πράγματα ἀπὸ τοὺς λαοὺς τῶν πιὸ συγχρονισμένων κρατῶν τῆς Εὐρώπης, ἂν κατὰ τύχην δὲν παρυσιαζότανε στὸ προσκήνιο τῆς Μέσης Βαλκανικῆς οἱ Βούλγαροι κομιτατζῆδες.

§ 3. Ἐδῶ ὁμως ἐπιβάλλεται νὰ κάνουμε μιὰ διασάφησι καὶ μιὰ διαστολὴ γιὰ ν' ἀποφύγουμε κάθε παρεξήγησι.

1. Τὸ «Μπατὰκ» εἶναι ἓνα ὄρεινὸ χωριὸ τῆς ἐπαρχίας Περιστερίου (Pechtera) τὸ ὁποῖον ὑποκινήσει τῶν κομιτατζῆδων ἐπαναστάτησε στὰ 1878. Στὴν ἐπανάστασι τοῦ 1877 οἱ κομιτατζῆδες τὸ ἐγκατέλειψαν στὴν κρισιμώτατη στιγμή καὶ οἱ ἐπιδραμόντες γύρω Πομάκοι κατέσφαξαν ὅλους τοὺς κατοίκους του.

Μιλοῦμε συγκεκριμένως γιὰ τοὺς λαοὺς τῆς μέσης Βαλκανικῆς καὶ γιὰ ὀρισμένη—καθὼς προαναφέραμε—χρονικὴ περίοδο, ἥτοι τὶς δυὸ τελευταῖες δεκαετηρίδες τοῦ περασμένου καὶ τὴν πρώτη τοῦ τωρινοῦ αἰῶνα. Ἐξ ἄλλου κάνουμε διάκρισι μεταξύ τῆς ἀστικῆς τάξεως—τῆς «μπορζουαζίας» καθὼς ἐπεκράτησε νὰ ὀνομάζεται—καὶ τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ, εἰδικώτερα τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης.

Ἄλλὰ καὶ τὴν ἀστικὴν τάξιν ἐκείνης τῆς ἐποχῆς ἐπιβάλλεται νὰ τὴν χωρίσουμε σὲ τρεῖς κατηγορίες. Οἱ μεγαλέμποροι, οἱ τραπεζίτες, οἱ Βεγλικτοῦδες (ἐξαγορασταὶ τῆς δεκάτης) καὶ ἄλλοι παραπλήσιοι, ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἄβδουλ-Χαμίτ περνοῦσαν «ζωὴ χαρισάμενη». Οἱ «συναπλήδες» ἢ «ἐσυναπλήδες» δηλ. οἱ βιοτέχνες ἔβλεπαν τὴ δουλιὰ τους καὶ τὰ ἐπαγγελματικά τους συμφέροντα, τίποτε περισσότερο. Οἱ ἐργάτες δὲν ἦσαν ὀργανωμένοι ἐκείνη τὴν ἐποχὴν, ἐπομένως ἀποτελοῦσαν μιὰν «ποσότητα ἀμελητέαν»².

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀγροτικὴν τάξιν, ποὺ ἀποτελοῦσε τὰ 85-90 % τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Μέσης Βαλκανικῆς, τὰ δεινὰ ποὺ τὴν ἐμάστιζαν ἦσαν μεγάλα, μέγιστα. Μόνον τὰ κυριώτερα θὰ τὰ ἀπαριθμήσουμε ἐδῶ. Σ' ἄλλες δυὸ ἀνέκδοτες μελέτες μας, ἐπίσης ἱστορικές, ἐθνολογικὲς καὶ λαογραφικὲς, ἢ πρώτη μὲ τὸν τίτλο «Μακεδονία» καὶ ἡ δεύτερη μὲ τὸν τίτλο «Ἀνατολικὴ Ρωμυλία», ἐξετάζουμε μὲ κάθε λεπτομέρεια τὸ θέμα. Ἐδῶ θ' ἀναφέρουμε ὅτι τὰ κυριώτερα δεινὰ ποὺ ἐμάστιζαν τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τὸν ἀγροτικὸν πληθυσμὸν τῆς Θράκης καὶ τῆς Μακεδονίας ἦσαν α) Τὸ φεουδαλικὸν σύστημα ἦτο, τὰ τσιφλίκια καὶ τὰ δικαιώματα τῶν τσιφλικούχων³. β) Ἡ τοκογλυφία μὲ τὴν ἀπεχθέστερήν της μορφήν τῆς «Ζελινίτσας»⁴. γ) Τὸ ἄγος τῶν Κομιτατζήδων. δ) Τὰ τουρκαλβανικὰ στρατιωτικὰ ἀποσπάσματα, τὰ ὁποῖα μὲ τὸ πρόσχημα ὅτι καταδιώκουν κομιτατζήδες καὶ κακοποιοὺς ἐδεινάζεσαν χειρότερα ἀπ' αὐτοὺς τοὺς ἀγροτικὸν πληθυσμούς⁵.

2. Κωνσταντίν : «Μακεδονία-Θράκη» Θεσσαλονίκη, 1942. Σελ. 61-66. Δ. Κάκκαβου. Ἀντιστρατήγου. Σ. Α. «Ἡ Μακεδονία κατὰ τὰ τελευταῖα τεσσαράκοντα ἔτη. Θεσ/νίκη 1946. Ἔκδοσις «Ἐταιρίας Μακεδονικῶν Σπουδῶν». καὶ Karl Krüger «Die Türkei = ἡ Τουρκία» Berlin Safiani Verlag (ἀνυσυ χρονολογίας ἐκδόσεως) σελ. 56 71.

3. Κατὰ μιὰ στατιστικὴν τοῦ Ὑπουργείου Γεωργίας τοῦ 1918 στὴ Μακεδονία τοῦ Αἰγαίου ὑπῆρχαν 818 τσιφλίκια ἄνω τῶν 3000 στρεμμάτων.

4. Πρβ. ἐδάφ. 3 πῶς κάτω.

5. Μιὰν παραστατικὴν καὶ ἐμπεριστατωμένην περιγραφὴν τῆς τότε ἐκρύθμου καταστάσεως στὴ Μακεδονία μας δίδει ἡ ἀναφορὰ τοῦ Σέρβου Προξένου στὸ Μοναστήρι πρὸς τὸν Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν στὸ Βελιγράδι, τοῦ Μιχὰλ Pichte μὲ ἡμερομηνία 23 Ἰανουαρίου 1903 δηλ. μερικὸν μῆνας προτοῦ ἐκραγῆ ἢ ἐπαναστάσει τοῦ «Ἡλιν-Ντέν». Στὴν ἀρχὴν τῆς ἐκθέσεώς του ὁ Pichte λέγει : «Δὲν ἔχω νὰ σᾶς ἀναφέρω, Κύριε Ὑπουργέ, τίποτε τὸ νεώτερον, ἀπὸ ὅσα ἀνέφερον εἰς τὰς προηγουμένας μου εἰδήσεις. Ἄλλὰ καὶ ἐλευσινὴ εἶναι ἡ κατάστασις τοῦ χριστιανικοῦ πληθ.

§ 3. Πῶς ἐξηγεῖται ἡ ἀθλία αὐτὴ κατάσταση τῶν κατοίκων τῆς Θράκης καὶ τῆς Μακεδονίας κατὰ τὴν προαναφερθεῖσαν χριστιανικὴν περίοδον μὲ τὸν γενικώτερον χαρακτηρισμὸν, ποῦ ἀνέφερα στὸ τέλος τῆς δευτέρας παραγράφου αὐτοῦ τοῦ κεφαλαίου, ἦτοι «ὅτι οἱ λαοὶ τῆς Βαλκανικῆς Χερσονήσου—ὑπὸ μερικὲς προϋποθέσεις—δὲν θὰ εἶχαν σχεδὸν τίποτε νὰ ζηλέψουν ἀπὸ τοὺς λαοὺς τῶν πρὸ συγχρονισμένων κρατῶν τῆς Εὐρώπης . . .».

Μιὰ παραβολή, μιὰ εἰκόνα ποῦ ἀντικατοπτρίζει τὴν τότε κατάστασι στὴ Μακεδονία καὶ τὴ Θράκη, θὰ λύση, πιστεύω, αὐτὸ τὸ πρόβλημα.

Χειμῶνας, ψῦχος τσουχερό, χιόνια. Αὐτὸ τολμηροὶ κυνηγοί,—ὡς τοὺς ὀνομάσουμε τὸν πρῶτο Γκότσε Ντέλτσεφ καὶ τὸν δεύτερο πρίγκηπα Σαμπαχεντίν⁶ συναντῶνται τυχαίως μέσα στὸ δάσος. Πλησιάζουν τὰ μεσάνυχτα. ἄλλ' αὐτοὶ νομίζουν ὅτι γρήγορα θὰ ξημερώσῃ. Μὰ εἶναι ξυλιασμένοι ἀπὸ τὸ κρύο καὶ τὴν παγωνιά. Ὅποταν κάπου μακριὰ βλέπουν ἓνα ἀμυδρὸ φῶς. Πλησιάζουν. Βγαίνει τὸ φῶς ἀπὸ τὸ παράθυρο ἑνὸς χαμόσπιτου, μιᾶς «Ἰσ-

θυσμοῦ ἐνταῦθα· φῶνοι, ἐμπρησμοί, βιαιοπραγίαι, παντὸς εἶδους πρόστιμα κτλ., συμβαίνουν καθημερινῶς, ἀνευ ἐλαχίστης ἐλπίδος διὰ μιάν καλλιτέραν αὔριον, καλλιτερέσεως τῆς ἐπικρατούσης ἐδῶ ἐκρύθμου καταστάσεως . . .». Καὶ συνεχίζω ὁ Σέρβος πρόξενος εἰς τὰς ἑπτὰ σελίδας τῆς ἀναφορᾶς τοῦ ἀναγράφει σωρεῖαν ἀδικημάτων ἐκ μέρους τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν καὶ τοῦ τουρκικοῦ ὄχλου εἰς βῆρος τοῦ χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Μακεδονίας. Lulen Iaro «Otblrani tchetiva za historiatna Macedoniskia Narodi, Scopia 228 ἦτοι «Ἐκλεκτὰ Ἀναγνώσματα ἀπὸ τὴν ἱστορίαν τοῦ Μακεδονικοῦ Ἔθνους». Σκόπια σελ. 228. Ἐν τούτοις ὡς σημειωθῆ, ὅτι εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἀναφορᾶς τοῦ Pichte ἀναγράφεται, ὅτι αὕτη ἐλήφθη ἀπὸ τὸν διπλωματικὸν φάκελλον τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν τοῦ Βελιγραδίου ὑπ' ἀριθ. σελ. 465-475, ἐπομένως πρόκειται ἀναμφισβητήτως περὶ ἐπισημοῦ ἐγγράφου.

Ἐπίσης ἀξιοσημεῖα εἶναι ὅσα ἀναφέρει ὁ Pichte γιὰ τὴν πολιτικὴν τοῦ βουλγαρομακεδονικοῦ κομιτάτου. Γράφει σχετικῶς (Libe op. cit. σελ. 222). «Μέχρι πρὸ ἑνὸς ἔτους περίπου ἡ δράσις τοῦ κομιτάτου εἶχε καθαρῶς βουλγαρικὴν χροιάν. Εἰργάζετο ἀποκλειστικῶς διὰ τὴν βουλγαρικὴν Μεγάλην Ἰδέαν. Ἐσχάτως ὅμως τὰ πράγματα ἤλλαξαν. Συλλέγει τὸ κομιτάτον ἐράνους ἀπὸ ὅλον τὸν χριστιανικὸν πληθυσμὸν ἀνεξαρτήτως ἐθνότητος. Διὰ τὸν αὐτὸν σκοπὸν, δηλ. τὴν ἀπελευθέρωσιν ὅλων ἀπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγόν. Αὕτη ἡ μεταστροφὴ ἔχει, βεβαίως, μεγάλην σημασίαν δι' ἡμᾶς τοὺς Σέρβους, ἔχω ἐν τούτοις τὴν τιμὴν, κύριε Ὑπουργέ, νὰ στρέψω τὴν προσοχὴν Ὑμῶν εἰς τὸ ὅτι ἡ μεταβολὴ αὕτη ἔχει ὑπαγορευθῆ ἀπὸ τὴν Σόφειαν».

6. Γιὰ τὸν Γκότσι Ντέλτσεφ, τὸν βίο καὶ τὴν πολιτεία του, μιλοῦμε στὸν ἐπίλογο. Ὁ Σαμπαχεντίν ἦταν ἀρχηγὸς τοῦ φιλελευθέρου κόμματος κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ «Τουρκικοῦ Συντάγματος». Ἄνθρωπος σώφρων καὶ μετριοπαθῆς, μὲ τὸν τύπο καὶ μὲ φυλλάδια συμβούλευε Μωαμεθανοὺς καὶ Χριστιανοὺς τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης νὰ ξεχάσουν τὸ παρελθόν, νὰ ἐνωθοῦν καὶ ἔτσι ἀδελφωμένοι κ' ἐνωμένοι νὰ διαφυλάξουν τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἰσοπολιτείαν, ποῦ τοὺς ὑπέσχετο τὸ Σύνταγμα. Διότι ἀλλέως—ἔλεγε—τοὺς καταδοκοῦν ὅλους φανεροὶ ἐχθροὶ καὶ ὑπουλοὶ φίλοι, νὰ τοὺς καταπιοῦν! Μὰ ποιὸς νὰ τοὺς ἀκούσῃ; Ἔλεπε τὸ δῆμιονον.

μπας». Χτυποῦν τὴ πόρτα. Τοὺς ἀνοίγουν. Μέσα ἕνα σωρὸ χωριάτες : ἄντρες, γυναῖκες, παιδιά. Ἡ σόμπα καίει στὸ κάπως εὐρύχωρο δωμάτιο. Μὰ μιὰ βόχα, μιὰ βαρὺ ἀτμόσφαιρα τοὺς πνίγει, μόλις κλείεται πίσω στοὺς δυὸ κυνηγοὺς ἢ πόρτα. Αἰεὶ τὸ ὄξυγόνο. Πῶς εἶναι δυνατὸ μέσα σὲ τέτοιο μολυσμένον ἀέρα νὰ ζοῦν ἀνθρώπινα ὄντα ! Τὰ δυὸ παράθυρα τῆς «Ίσμπας» ὄχι μόνο κλειστά, ἀλλὰ καὶ οἱ χαραμάδες τοὺς βουλωμένες μὲ χαρτὰ καὶ κουρέλια.

—Ν' ἀνοίξουμε τὴν πόρτα, τοὺς προτείνουν οἱ δυὸ κυνηγοί. Πνίγεστε, δὲν τὸ καταλαβαίνετε ;

—Τί λέτε ; τοὺς ἀπαντοῦν μ' ἕνα στόμα ὅλοι. Θὰ κρῶσουμε, θὰ παγώσουμε. Δὲν ἀνοίγουμε.

Αὐτὴ ὑπῆρξε ἡ εἰκόνα τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Μακεδονίας τὴν ἐποχὴ ἐκείνη. Βαρεῖα ἢ σκλαβιά τοῦ σλαβομακεδονικοῦ πληθυσμοῦ, ἀλλὰ ἢ ἐλευθερία καὶ τὸ βαθύτερο νόημά της δὲν ἔχει συνειδητοποιηθῆ στὸν κόσμον ἐκεῖ κάτω. Ἡ ἔλλειψη τοῦ ὄξυγόνου αὐτοῦ τῆς κοινωνικῆς, κάθε κοινωνικῆς πολιτικῆς καὶ οικονομικῆς ἀκόμη ζωῆς, δὲν τοὺς ἔκανε ἐντύπωση. Συνήθισαν νὰ ζοῦν μέσα στὸ σκοτάδι τῆς δουλείας. Σαλαπίσματα ἐλευθερίας ἦσαν γι' αὐτοὺς «φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ».

§ 4. Ἀπὸ τὸν λήθαργο τῆς ἀνθρώπινης ἀξιοπρέπειας, τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων καὶ τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως πρῶτοι ξύπνησαν ἀπὸ τοὺς βαλκανικοὺς λαοὺς οἱ Ἕλληνες καὶ τελευταῖοι οἱ Βούλγαροι. Οἱ Ἕλληνες, ἀν καὶ κατὰ τὴν πρώτη τους ἐξέγερσι, τὴν ἐπανάστασι τοῦ Ὁρλώφ στὸ 1770—ἐπαθῶν τὰ πάνδεινα, διότι οἱ Ρῶσοι, ὅταν ἐτακτοποίησαν τοὺς λογαριασμοὺς τῶν μὲ τὸν Σουλτάνο—Συνθήκη τοῦ Καϊναρτζικ—τοὺς ἄφησαν στὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ, ἐν τούτοις δὲν τὰ ἔβαλαν κάτω. Ὁ ζεῖδωρος ἀέρας τῆς μεγάλης γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, αὐτοὺς πρῶτους ἀπὸ ὅλους τοὺς βαλκανικοὺς λαοὺς τοὺς ξύπνησε ἀπὸ τὸν λήθαργο τῆς δουλείας. Σὲ μιὰ ἄλλη μελέτη μου «Οἱ Φυλετικὲς καὶ Ἐθνικὲς μειονότητες στὴν Ἑλλάδα καὶ τὴ Βουλγαρία» (Ἀθῆναι 1954 ἔκδοσις Ἑταιρείας Ἑθνικῶν μελετῶν ἀριθ. 35) ἀφιέρωσα ἕνα ὁλόκληρο κεφάλαιο στοὺς Ἕλληνας, Σέρβους καὶ Βουλγάρους (σελ. 18) καὶ καταλήγω στὸ συμπέρασμα, ὅτι μόνον ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασι μπορεῖ νὰ χαρακτηρισθῆ ὡς πραγματικὰ ἐθνικὴ. Ὅσο γιὰ τοὺς Βουλγάρους ὄχι ἀδίκως ὁ σύγχρονος ἱστορικὸς Λουὶ Ἄντρέ τοὺς ἀποκαλεῖ «τοὺς πιστότερους ραγιαδες τοῦ Σουλτάνου ἀπὸ ὅλους τοὺς βαλκανικοὺς λαοὺς». Πρὸβ. Louis Andrè, «Les Etudes chrétiennes des Balkans depuis 1815, Paris, Alcan. De tous les peuples balkaniques, les Bulgares furent le seul qui accepta servilement tout cela : massacres, exactions, humiliation, héliénisation du pays, et, comme on l' a dit justement, ils furent le raya type, le raya modèle».

§ 5. Ἐπιμένω στὴν εἰκόνα ποὺ δίνω παραπάνω. Ὅλοι σχεδὸν οἱ Σλάβοι

συγγραφείς, Ρώσοι, Σέρβοι, Βούλγαροι, Σλαβομακεδόνες τῶν Σκοπίων, παρουσιάζουν μὲ χρώματα μαύρα καὶ σκοτεινά τὴν πολιτική, κοινωνική καὶ οἰκονομική κατάστασι τῶν χριστιανῶν τῆς Μέσης Βαλκανικῆς κατὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνην. Ἴσως γιὰ νὰ δικαιολογήσουν τὴ γνώμη τους, ὅτι ἡ ἐπανάστασι τοῦ «Ἑλιν-Ντέν» ἐπεβάλλετο ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων. Δὲν ἀμφισβητῶ τὴ γνώμη τους καθ' ὅλοκληρίαν. Ἀλλὰ τὸ νόημα τῆς ἐλευθερίας καὶ τῶν ἀγαθῶν τῆς ἔχουν ἀντικειμενικὴν ἀξία μόνον, ὅταν συνειδητοποιηθοῦν ἀπὸ τὴ μεγάλη λαϊκὴ μάζα, πρᾶγμα ποὺ δὲν ὑφίστατο τότε στοὺς σλαβικοὺς πληθυσμοὺς τῆς Μέσης Ἀνατολῆς. Σ' αὐτὸ ἔχω καὶ ἄμεση ἀντίληψι τῆς τότε καταστάσεως. Ἦμουν παιδί 6-7 χρονῶν, ὅταν οἱ Ρῶσοι ἦλθαν στὴ Φιλίππουπολι. Ἐνα παιδί. Ναί, ἀλλὰ στὰ παιδιά ἀκριβῶς αὐτῆς τῆς ἡλικίας χαράζονται στὴ μνήμη καὶ στὴν ἀθάνα ψυχὴ τους μὲ ἀνεξίτηλα γράμματα γεγονότα καὶ καταστάσεις ποὺ συνήθως διαφεύγουν τοὺς μεγάλους. Στοὺς Βουλγάρους μέχρι τῆς ἐπαναστάσεώς των κατὰ τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ δηλ. μέχρι τοῦ 1877 καὶ στοὺς Σλαβομακεδόνες μέχρι τοῦ 1900 δὲν εἶχε συνειδητοποιηθῆ τὸ νόημα τῆς ἐλευθερίας. Ἦσαν καὶ παρέμειναν κυριολεκτικῶς ραγιαδες.

§ 6. Γιὰ νὰ μὴ φανῆ ἔν τούτοις, ὅτι ὁ χαρακτηρισμὸς μου, κατὰ τὸν ὁποῖο ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς Ἕλληνας, οἱ ὁποῖοι ἐγκαίρως καὶ πρῶτοι ἀπὸ τοὺς λαοὺς τῆς Βαλκανικῆς συνειδητοποίησαν τὸ νόημα τῆς ἐλευθερίας καὶ γι' αὐτὸ ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις ὑπῆρξεν ἐθνικὴ καθ' ὅλην τὴν σημασίαν τῆς λέξεως, ἐνῶ οἱ Βούλγαροι τῆς Μέσης Βαλκανικῆς ὡς τὴν παραμονὴ τοῦ ρωσοτουρκικοῦ πολέμου (1877) καὶ οἱ Σλάβοι τῆς Μακεδονίας ὡς τὰ 1900 κοιμοῦνταν τὸν ὕπνο τῆς δουλείας καὶ τοῦ ραγια, θ' ἀναφέρω δυὸ γεγονότα, γεγονότα ἀναμφισβήτητα, ποὺ ἀνάγλυφα ἀποδεικνύουν τὸν ἀνωτέρω ἰσχυρισμὸ μου.

1ον Ὁ Ρήγας Φεραῖος, ὁ βάρδος τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀπελευθερώσεως ὄχι μόνον τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ ὅλων τῶν ἄλλων χριστιανικῶν λαῶν ἀπὸ τὸν σουλτανικὸ ζυγὸ, πεθαίνοντας, εἶπε στοὺς δημίους του : «Πεθαίνω ἡσυχος καὶ εὐχαριστημένος. Ἐσπεῖρα τὸ σπέρμα ποὺ θὰ ἀνθίσῃ καὶ θὰ καρπίσῃ γιὰ νὰ φέρῃ ἐλευθερίαν στὸ λαὸ μου».

2ον Ὁ Χρῆστος Μπότσεφ, ὁ βούλγαρος βάρδος καὶ ψάλτης τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ λαοῦ του, ξεψυχώντας σὲ μία μάχη κατὰ τῶν Τούρκων τὸν Μάιο τοῦ 1877, ἐκεῖ σὲ μιὰ ἐρημνὴ βουνοκορφῇ τοῦ Αἵμου εἶπε πρὸς τὸν φίλο καὶ συναγωνιστὴ του Ζαχαρία Στογιάνωφ : «Ὅ,τι ὠνευρεύθηκα καὶ δούλεψα σ' ὅλη μου τὴ ζωὴ ἦσαν ἀρκετὲς μόνον δυὸ μέρες νὰ τὰ διαψεύσουν καὶ ν' ἀποδείξουν τὴν μεγάλην μου πλάνην. Ἡ ἱστορία ποτὲ δὲν θὰ μᾶς τὸ συγχωρήσῃ. Καλλίτερα θὰ ἦταν νὰ ἔπεφτα στὸν Δούναβι καὶ νὰ πινηγόμενα παρὰ νὰ δῶ μὲ τὰ μάτια μου τὸ αἶσχος πῶς ὁ βουλγαρικὸς λαὸς ἔχει ἀποκτηνωθῆ». Ἦρωας θεωρεῖ τοὺς Ἕλληνας ὁ Ρήγας Φεραῖος, κτήνη ὀνομάζει τοὺς Βουλγάρους ὁ ἐθνικὸς τῶν ποιητῶν Χρῆστος Μπότσεφ.

§ 7. Οἱ βιογράφοι τοῦ γενναίου αὐτοῦ τέκνου τῆς Βουλγαρίας, ὁ Ζα-

χαρίας Στογιάνωφ καὶ ὁ καθηγητὴς Δ. Στρασιμίρωφ, γὰρ νὰ χαρακτηρίσουν τὴν ἠθικὴν κατάντια καὶ τὴν δουλοπρέπεια τῶν Βουλγάρων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἀναγράφουν τὸ ἐπόμενο ἐπεισόδιο : Στὸ ἀνταρτικὸ σῶμα τοῦ Χρήστου Μπόττεφ βρέθηκε ἐδελοντῆς ἓνα ἀμούστακο παιδί, μαθητῆς τοῦ γυμνασίου τοῦ Βελιγραδίου. Οἱ Τοῦρκοι ἱππεῖς τὸ συνέλαβαν αἰχμάλωτο καὶ τὸ πήγαιναν στὴ Βράτσα νὰ τὸ παραδώσουν στὶς στρατιωτικὰς ἀρχάς. Περνώντας ἐν τούτοις ἀπὸ ἓνα βουλγάρικο χωριό, τὴν Ποβάλικα, ἓνας γέρος τοὺς σταμάτησε : — «Δὲν εἶστε, τοὺς εἶπε, πιστοὶ ὄπαδοὶ τοῦ Σουλτάνου μας. Γιατὶ δὲν σκοτώνετε αὐτὸ τὸ παληόπαιδο, φανερὸ ἐχθρὸ του ; » Οἱ Τοῦρκοι τοὺς τὸ παρέδωσαν. Καὶ τότε ὁ γέρος Βούλγαρος πῆρε μιὰ «κοσιτούγκα» δηλ. ἓνα ἀκονιστὸ μαχαῖρι, εἶδος δικοῦ μας κολοκοτρώνη, γονάτισε τὸν ἄμοιρο νέο καὶ ἄρχισε νὰ τοῦ κόβῃ τὸ κεφάλι, ἐνῶ οἱ γύρω χωρικοὶ κοβόντανε ἀπὸ τὰ γέλοια ⁴.

B'

Η ΠΡΟΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΤΗΣ ΕΠΙΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΤΟΥ ΗΛΙΝ-ΝΤΕΝ

Πόθεν ἡ ἐτυμολογία τῆς λέξεως «Ἑλιν-Ντέν». Γιατὶ ἡ ἑορτὴ τοῦ Προφήτη Ἑλίου ἢ Ἑλιοῦ ἐξελέγη ὡς ἡμέρα τῆς ἐκρηξέως τῆς.— Ἡ Ὁργάνωσις τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ «Ἑλιν-Ντέν».— Ἡ Ἐσωτερικὴ Μακεδονικὴ Ἐπαναστατικὴ Ὁργάνωσις (I.M.R.O.) ἢ E.M. καὶ τὰ συνθήματά τῆς.— Ἡ Ἐξωτερικὴ ἢ τῶν Βαρχοβιστῶν (V.M.R.O.) καὶ τὰ συνθήματά τῆς.— Τὸ ἀλληλοφάγωμα τῶν δύο Ὁργανώσεων.— Ἡ πολιτικὴ τῆς Βουλγαρίας.

§ 1. Στὴ Μακεδονία καὶ τὴ Θράκη ὁ προφήτης Ἑλίας—ἢ καθὼς ὁ λαὸς τὸν ὀνομάζει προφήτη Ἑλιοῦ—θεωρεῖται ὡς προστάτης ἅγιος τῆς γεωργίας, τῶν βροχῶν καὶ γενικώτερα τῆς εὐφορίας τῆς γῆς καὶ γι' αὐτὸ γιορτάζεται μὲ κάθε ἐπισημότητα. Πράγματι, ἀναλόγως τῶν κλιματολογικῶν συνθηκῶν, οἱ πρῶτες γεωργικαὶ ἐργασίαι ἀρχίζουν τὸ τρίμηνο Ἰουλίου-Ὀκτωβρίου, καὶ παλαιότερα ὁ ἀγροτικὸς μας κόσμος ἐθεωροῦσε τὴν ἐποχὴ αὐτὴ

4. Πρβ. Zaharia Stoyanoff. Spomen Sofia : Χρῆστος Μπόττεφ. Ἐναμνήσεις. Σόφια. Dim. Strachimiroff, «Christo Boteff kato puéto rouplitziist» Sofia 1878 σελ. 46. «Ὁ Χρῆστος Μπόττεφ ὡς ποιητῆς καὶ δημοσιογράφος. Μυρτίλου Ἀποστολίδη «Τὰ ὕστατά τῆς Φιλιππουπόλεως ἔτη ἐπὶ Τουρκοκρατίας, Ἀρχεῖον Ἑθνικοῦ Λαογραφικοῦ καὶ Γλωσσικοῦ Ἑθναροῦ», Ἀθῆναι ἔτος 13ον 1946-47 σελ. 6.— Δ. Κ. Βογαζλῆ, «Ἡ Μάγισσα τοῦ Ψυχασάββατου», Ποιήματα. Θεσσαλονίκη 1937 σελ. 81 ὅπου ἡ βιογραφία τοῦ Μπόττεφ καὶ οὐ μετὰφρασι ἓνα ἀπὸ τὰ ὠραιότερα καὶ χαρακτηριστικώτερα ποιήματα τοῦ Βουλγάρου ἐθνικοῦ ποιητῆ μὲ τὸν τίτλο «Ἡ προσευχή μου».

σαν αρχή της χρονιάς, λαμβάνοντας σαν όροσημα όχι ορισμένη μέρα, αλλά ορισμένη εποχή¹.

Η μέρα της 20^{ης} Ιουλίου (παλ. ημερολογίου) είναι αφιερωμένη στη μνήμη του προφήτη Ηλία και οι Βουλγαρομακεδόνες επαναστάτες επίτηδες διάλεξαν τη μέρα τούτη την «Ήλιν-Ντέν» ήτοι τη «Μέρα του Ήλιου» για να θέσουν την επανάστασι υπό την προστασία του Αγίου.

§ 2. Και τώρα ως εξετάσουμε πότε άρχισε ή οργάνωσι της έν λόγω επαναστάσεως.

Τò Νοέμβρη του 1893 έφτά διανοούμενοι Βουλγαρομακεδόνες, όλοι έξαρχικοί² συνήλθαν στη Θεσσαλονίκη για να συζητήσουν και βρούν τρόπο ν' άπελευθερώσουν την ιδιαίτερή τους πατρίδα, τη Μακεδονία και ένδεχομένως την επαρχία Άδριανουπόλεως από το σουλτανικό ζυγό, καθώς και τί είδους καθεστώς έπρεπε να δοθ ή στα δυο αυτά τμήματα της Όθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Για τò τελευταίο ζήτημα ή ανταλλαγή γνώμων δέν υπήρξε μακρά, ούτε κουραστική. Πρò αυτης της συνεδριάσεως ό επίσης Βουλγαρομακεδών Γκότσε Ντέλτσεφ με άδρα επιχειρήματα είχεν άποδείξει, ότι τò συμφερότερο για τίς δυο χώρες (Μακεδονία-Θράκη) καθεστώς την εποχή εκείνη δέν μπορούσε να είναι άλλο από τò αυτονομιακό. Έμειναν όμως άρκετά άλλα άκανθώδη προβλήματα, που έπρεπε να συζητηθούν, αν όχι να λυθούν, πάντως να τους δοθ ή κάποια κατευθυντήρια γραμμή, και μεταξύ αυτης : αν έπρεπε ή Όργάνωσι να ζητηση τόν προσεταιρισμό κάποιου γειτονικού χριστιανικού Κράτους, ιδίως της Βουλγαρίας, ή όποια δικαίως ή άδίκως περνούσε τότε ως τò δυνατότερο στρατιωτικό και καλλίτερα συγκροτημένο βαλκανικό κράτος. Έν τούτοις τò μόνο συμπέρασμα που κατέληξαν ήταν : ή οργάνωσι αυτή να πάρη τ' όνομα «Έσωτερική Μακεδονική Έπαναστατική Όργάνωσι, ή Ε.Μ.Ε.Ο., γαλλική I.M.R.O. (ήτοι Organisation Révolutionnaire Interne de la Macedoine) και ν' άρχιση εϋθύς άμέσως ή διαφώτισι του σλαβομακεδονικού λαού της Μακεδονίας για μιá έξέγερσί του κατά του τουρκικού ζυγού.

1. Πρβ. Γεωργίου Μέγα καθηγητή της Λαογραφίας του Πανεπιστημίου Άθηνών «Έλληνικά έορται και έθιμα της λαϊκής λατρείας. Άθήναι 1956 σελ. 20 και έπ.

2. Για την επανάστασι του «Ήλιν-Ντέν» της Θράκης στα έλληνικά έχομε μονάχα ένα σημείωμα του Νικ. Μοσχολούλου στο Άρχείο Θράκης για ένα έντελώς έπουσιώδες έπεισόδιο για δέ την ίδια επανάστασι στη Θράκη, τίποτε ως τώρα δέν έχει δημοσιευθ ή, και όμως ή έν λόγω επανάστασι είχε όχι λίγο την εξέλιξι του Θρακομακεδονικού προβλήματος. Οι έφτά αυτοί ιδρυτές της I.M.R.O. ήσαν : Ό Πέτρος Πόπ-Άρσωφ, ό Νταμιάν Γκρούεφ, ό δόκτωρ (ιατρός) Χρήστος Τατάρτσεφ, ό Ίβάν Χατζ ή Νικόλωφ, ό Άντώνης Ντημήτρωφ και ό Χρήστος Μαντάντσεφ. Ό έμπνευστής της Έσωτερικής Μακεδονικής Έπαν. Όργανώσεως Γκότσι Ντέλτσεφ έλειπε από τη Θεσσαλονίκη και γι' αυτό δέν έλαβε μέρος σ' αυτή τη συνέλευσι. Πρβ. Gortche Petroff «Cpromeni» Sofia 1890 σελ. 49.

Μόνο μετὰ δύο ἢ τρία χρόνια περίπου ἦτοι στὰ 1895 μιὰ μεγαλύτερη συγκέντρωσι Βουλγαρομακεδόνων καὶ Ἑξαρχικῶν, ποὺ εἶχε συνέλθει ἐπίσης στὴ Θεσσαλονίκη, ἀπεφάσισε ὀριστικῶς ὅπως ἡ Ὀργάνωσις I.M.R.O ἐργασθῆ ἀνεξάρτητα ἀπὸ κάθε σύμπραξι καὶ συνεταιρισμὸ μὲ οἰονδήποτε βαλκανικὸ ἢ ἐξωβαλκανικὸ κράτος καὶ ἀνέθεσε στὸν Γκότσε Ντέλτσεφ καὶ τὸν Γκεώργκι Πετρόφ πάνω σ' αὐτὲς τὶς γενικὲς γραμμὲς νὰ καταρτίσουν τὸ καταστατικὸ τῆς Ὀργανώσεως καθὼς κι' ἔγινε μὲ σύνθημα : «Ἡ Μακεδονία στοὺς Μακεδόνες»³.

§ 3. Τρία χρόνια ὑστερώτερα, ἦτοι στὰ 1896⁴ κατ' ἐμπνευσιν τοῦ ἡγεμόνος καὶ μετὰ τὸ 1908 ἐπὶ βασιλείῳ τῆς Βουλγαρίας Φερδινάνδου τοῦ Σαξ-Κοβούργου συστήθηκε στὴ Σόφια ἡ Ἑξωτερικὴ Μακεδονικὴ Ἐπαναστατικὴ Ὀργάνωσις μὲ ἔδρα τῆ Σόφια καὶ σύνθημά της : «Ἡ Μακεδονία, ὀλόκληρη ἢ Μακεδονία στὴ Βουλγαρία». Οἱ ταγοὶ αὐτῆς τῆς δευτέρας Ὀργα-

3. Λεπτομέρειες γιὰ τὸν κανονισμὸ τῆς E.M.E.O πρβ. στὸν ἐπίλογο ὅπου ἀναγράφεται ὁ βίος καὶ ἡ δρᾶσι τοῦ Γκότσε Ντέλτσεφ.

4. Ὁ Ντίνο Κιόσεφ στὸ σύγγραμμά του «Ἀγῶνες τοῦ Μακεδονικοῦ Ἔθνους διὰ τὴν ἀπελευθέρωσίν του» σελ. 33. (Dino Kiosseff, Borbite na Makedonska Narod za osfobodenie. Sofia 1950) διατείνεται ὅτι ἡ Ἑξωτερικὴ Ὀργάνωσις τῶν Βαρχοβιστῶν εἶχε συστηθῆ ὑπὸ τοῦ Φερδινάνδου στὰ 1894 καὶ ὄχι καθὼς ἐμεῖς ἀναγράφουμε στὰ 1890. Ἄλλ' ὁ Κιόσεφ (βουλγαρομακεδὼν κομμουνιστής) διαστρέφει πολλὰ ἱστορικὰ ἀναμφισβήτητα γεγονότα, ἄλλα ἐκ προθέσεως, ἄλλα ἐξ ἀγνοίας κι' ἔχει πολλοὺς ἀναχρονισμοὺς. Διατείνεται λ.χ. ὅτι ὄχι ἡ Κυβέρνησι Σταμπούλωφ ἀλλ' ἡ Κυβέρνησι Στοϊλόφ στὰ 1894 ἐξήγησε ἐπειγόντως καὶ ἀπειλητικῶς ἀπὸ τὸν Σουλτάνο τὴν παροχὴ πέντε βερατίων διορισμοῦ ἰσαριθμῶν Μητροπολιτῶν στὴ Μακεδονία, αἵτημα τὸ ὁποῖον κατ' ἀρχὰς ἀπέρριψε ἡ τουρκικὴ Κυβέρνησι, ἀλλ' ἔπειτα ὑπὸ τὴν ἀπειλὴν ἐξεγέρσεως ἑπαναστάσεως στὴ Μακεδονία ἀπὸ τοὺς Βαρχοβιστὰς ἀναγκάστηκε νὰ τὸ δεχθῆ. Μόλα ταῦτα ἡ ἱστορικὴ ἀλήθεια εἶναι ἐντελῶς ἄλλη, ἦτοι :

Στὰ 1890 ὁ μεγαλοπράγμων Ἕλλην Πρωθυπουργὸς Χαρίλαος Τρικούπης, ἀφοῦ ἀναδιοργάνωσε τὰ οικονομικὰ τοῦ Κράτους, στρατὸ καὶ σιόλο, σκέφθηκε ὅτι ἦταν καιρὸς ν' ἀναλάβῃ τὴν πρωτοβουλία γιὰ τὴν ἐπίλυσι τοῦ μακεδονικοῦ ζητήματος ἔστω καὶ μὲ πόλεμο κατὰ τῆς Τουρκίας, ἀλλὰ μὲ τὴ σύμπραξι ὅλων τῶν ἄλλων χριστιανικῶν κρατῶν. Πρὸς αὐτὸν τὸν σκοπὸ πῆγε κατὰ πρῶτον στὸ Βελιγράδι, ὅπου τὸ σχέδιο βρῆκε πλήρη κατανόησι ἀπὸ τὴν Αὐλή, τοὺς πολιτικούς καὶ στρατιωτικούς κύκλους, ἔμεινε ὅμως νὰ καθορισθοῦν οἱ λεπτομέρειες. Ἀπὸ κεῖ τράβηξε γιὰ τὴ Σόφια. Τότε ὁ Φερδινάνδος δὲν ἔπαιξε κανένα ρόλο ἀκόμη. Τὴν ἐσωτερικὴ καὶ τὴν ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τὴν διηύθυνε ὁ δικτάτωρ Σταμπούλωφ. Αὐτὸς στὴν ἀρχὴ καμώθηκε ὅτι συμμερίζεται τὴ γνώμη τοῦ Τρικούπη. Ὅταν ὅμως πληροφορήθηκε ὅλες τὶς λεπτομέρειες, ἀντετάχθη ἀπεριφράστως στὸ σχέδιο Τρικούπη καὶ ἐδήλωσεν ὅτι, ἂν τολμήσουν Ἕλλὰς καὶ Σερβία νὰ κηρύξουν πόλεμο κατὰ τῆς Τουρκίας, ὁ βουλγαρικὸς στρατὸς θὰ πολεμήσῃ παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς Τουρκίας. Σὰν νὰ μὴ ἔφθανε αὐτὴ ἡ διαγωγή τοῦ Σταμπούλωφ, ποὺ ἐβράδυνε κατὰ εἰκοσιδύο ἔτη τὴ λύσι τοῦ μακεδονικοῦ ζητήματος, ἐπρόδωσε τὸ σχέδιο Τρικούπη στὸν Σουλτάνο Ἀβδουλ-Χαμίτ γιὰ νὰ πάρῃ τρία βεράτια διορισμοῦ βουλγάρων Μητροπολιτῶν στὴ Μακεδονία. Ἔτσι ἔχουν τὰ πράγματα.

νώσεως ἐφιλοδόξησαν αὐτοὶ μόνοι ν' ἀναλάβουν τὸν πρωτεύοντα ρόλο τῆς ἐπαναστάσεως, στὴ Μακεδονία καὶ τὴ Θράκη τὰ δὲ μέλη τῆς Ἑσωτερικῆς ἢ ν' ἀπορροφηθοῦν ἢ νὰ ἐκμηδενισθοῦν. Γι' αὐτὸν τὸν λόγον ἡ Ἑξωτερικὴ Ὄργάνωσι πῆρε τ' ὄνομα «Βαρχόβνα» τ.ἔ. Ἑνώτατη καὶ γαλλικὰ V.M.R.O. ἤτοι Varhonna Makedonska Revoliutsiona Organizatsia⁵, καὶ οἱ ὀπαδοὶ τῆς ὀνομάσθησαν «βαρχοβιστὲς» ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς ὀπαδοὺς τῆς Ἑσωτερικῆς Ὄργανώσεως ποὺ πῆραν τ' ὄνομα τῶν «αὐτονομιστῶν».

§ 4.—Ἐπ' αὐτοὺς τοὺς ὄρους ἦταν φυσικῶς ἐπόμενο εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς οἱ δυὸ ὀργανώσεις νᾶλλθουν σὲ διάστασι καὶ σύγκρουσι, διότι ἰδεολογικῶς μόνον ὁ θάνατος τῆς μιᾶς μποροῦσε νὰ δώσῃ ζωὴ καὶ σθένος στὴν ἄλλη. Ἡ αὐτὴ θέσις ὅμως τῶν δύο ὀργανώσεων δὲν ἦταν μόνο ἰδεολογικὴ. Ἦταν καὶ τὸ αἰώνιο : «γιατὶ σὺ κι' ὄχι ἐγώ», ποὺ διακρίνει ὅλους τοὺς μεσογειακοὺς λαοὺς, οἱ δὲ Θρακομακεδόνες ἀνήκουν ἀκριβῶς σ' αὐτὴν τὴν κατηγορίαν. Ὁ ἀνταγωνισμὸς καὶ ἡ ἐχθροπάθεια μεταξὺ τῶν δύο παρατάξεων ἐνισχύθη, ὅταν ἡ Ἑξαρχία καὶ τὸ διοικητικὸ προσωπικὸ τῆς στὴ Μακεδονία ἀνεπιφύλακτα ἐτάχθη στὸ πλευρὸ τῆς Ἑξωτερικῆς Ὄργανώσεως. (Πρβ. ἰδίως Christo Antonofski, Egueisca Makedonia. «Μακεδονία τοῦ Αἰγαίου». Σκόπια (ἔτος δὲν ἀναγράφεται). Κεφάλ. Ε' σελ. 99-106. Zografski, Abajieff, Mitreff et Kermitzieff op. cit. 121-136).

Ἔτσι ὁ ἀνταγωνισμὸς αὐτὸς δὲν ἄργησε νὰ μεταβληθῇ σὲ ἀλληλοφάγωμα, σὲ συστηματικὴ ἀλληλοεξόντωση. Τοιοῦτοτρόπως κομιτατζήδικα σώματα ποὺ ξεκινοῦσαν ἀπὸ τὴ Βουλγαρία, συχνὰ μπαίνοντας στὴ Μακεδονία καὶ προτοῦ συναντήσουν τὰ τουρκικὰ ἀποσπάσματα, συναντοῦσαν κομιτατζήδικα σώματα τῆς Ἑσωτερικῆς Ὄργανώσεως. Αὐτὰ τὰ τελευταῖα ἢ τὰ διέλυαν ἢ τὰ ἀπέκρουαν, ἀφοῦ σκότωναν ἀρκετοὺς ἀντιπάλους⁶. Κι' ἕνας ἀπὸ τοὺς κυριωτέρους λόγους τῆς ἀποτυχίας τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ «Ἡλιν-Ντὲν» ὑπῆρξε καὶ αὐτὸς ὁ τελευταῖος, ἂν καί, καθὼς θὰ δοῦμε ὑστερότερα γιὰ τὴν ἐκρηξί τῆς, ἔμειναν σύμφωνες καὶ οἱ δυὸ Ὄργανώσεις, ἀλλὰ κάθε μιὰ τοὺς μὲ τὴν ὑστεροβουλία καὶ κρυψίνοια νὰ ἐπωφεληθῇ αὐτὴ μόνη ἀπὸ τοὺς καρπούς τῆς, ἂν ἐπιτύχαινε.

§ 5. Μερικοὶ δικοὶ μας καὶ ὄχι λίγοι ξένοι συγγραφεῖς, ποὺ εἰδικῶς κατέγιναν μὲ τὴν ἐπανάστασι τοῦ «Ἡλιν-Ντὲν» διατείνονται, ὅτι ὁ ἀνταγωνισμὸς τῶν δύο βουλγαρομακεδονικῶν Ὄργανώσεων ἦταν φαινομενικὸς καὶ ὅτι ὑπῆρξε στὴν οὐσία μιὰ καὶ μόνη ὀργάνωσις μὲ δύο προσωπεῖα. Ἐκδο-

5. Ὁ πλήρης τίτλος καὶ τῶν δύο ὀργανώσεων εἶναι «Μακεντόνο-Ὀντριακα» ἤτοι «Μακεδονο-Ἀδριανουπολιτικὴ Ὄργάνωσις», δεδομένου ὅτι καὶ στὴ Θράκη—περιοχὴ Ἀδριανουπόλεως—καὶ οἱ δυὸ βουλγαρομακεδονικὲς ὀργανώσεις εἶχαν ἐπεκτείνει τὴ δράσι τους. Ἀλλὰ γι' αὐτὸ μιλοῦμε στὸ δεύτερο μέρος τῆς μελέτης μας.

6. Zografski, Abadjieff, Mitreff, Kermitzieff op. cit. σελ. 215, D. Vlahoff op. tit. σελ. 133.

χή πού διαφεύδεται ἀπὸ τὰ γεγονότα ⁷. Αὐτὸ εἶναι σωστὸ μόνο γιὰ τὴν πολιτικὴ τῶν βουλγαρικῶν Κυβερνήσεων ἀπὸ τὸ 1913 καὶ ὡς σήμερα ὄχι ὅμως γιὰ τὶς σχέσεις τῶν δύο ὀργανώσεων πού ὑπῆρξαν σχεδὸν πάντοτε ἐχθρικές, ἀδιάλλακτα ἐχθρικές. Τρανή ἀπόδειξι τῶν λεγομένων μου εἶναι, ὅτι λιγότερα ἀπὸ τὰ δάκτυλα τῶν δύο χερῶν ἀρχικομιτατζήδες καὶ πρωτοπαλλήκαρά τους ἔπесαν στὸ πεδίο τῆς μάχης ἐναντίον τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν, ἐνῶ ὅλοι οἱ ἄλλοι ἔπесαν νεκροὶ ἀπὸ τὸ βόλι ἢ τὸ μαχαίρι δολοφόνων τῆς ἀντιφθετῆς παρατάξεως τῆς Ἑσωτερικῆς Ὀργανώσεως. Ἔτσι λ.χ. οἱ δπλαρχηγοὶ Γιάννης Σαντάνσκι, Τόντωρ Πανίτσας, Νταμιάν Γκροῦφεφ, Γκότσε Πετρώφ, Ντίμο Χατζη-Ντίμωφ (γιὰ νὰ περιορισθῶ στοὺς ἀρχικομιτατζήδες) δολοφονήθηκαν ἀπὸ τοὺς βαρχοβιστῆς καὶ πολὺ περισσότεροὶ βαρχοβιστῆς ἀπὸ τοὺς αὐτονομιστῆς μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ Πρωτόγκερωφ καὶ ὁ Μπορίς Σαράφωφ ⁸.

7. Πρβ. D. Vlahoff op. cit σελ. 155. Μόδης : Μακεδονικὸς ἀγὼν καὶ Μακεδόνες ἀγωνισταί. Θεσσαλονίκη 1950 σελ. 134.

8. Οἱ Βουλγαρικὲς κυβερνήσεις, ὅλες ἀνεξαιρέτως ἀναλόγως τῆς περιστάσεως καὶ τῆς πολιτικῆς καταστάσεως στὴν Εὐρώπη, ἄλλαζαν προσοπιεὶο καὶ τακτικῆ. Ὅταν στὸν πολιτικὸν ὀρίζοντα πῆγαινε νὰ μεσουρανήσῃ ἡ Γερμανία καὶ οἱ σύμμαχοι στοὺς ὁποίους τάσσονταν πιστοὶ οὐραγοὶ, τὸ σύνθημα τῆς Ἑσωτερικῆς Ἐνώσεως δηλ. τῆς αὐτονομίσεως τῆς Μακεδονίας ἔπασχε ὀλικὴν ἐκλειψι καὶ ἡ βουλγαρικὴ κυβέρνησι—ὀποιαδήποτε κυβέρνησι— ζητοῦσε τὴν προσάρτησι τῆς Μακεδονίας, ὀλόκληρης τῆς Μακεδονίας στὴ Βουλγαρία καθὼς καὶ τὸ τμήμα Τσάρμπροτ—Νίτσας—ἀπὸ τὴ Σερβία, τῆς Δοβρουτζῆς ἀπὸ τὴ Ρουμανία, τῆς Δυτικῆς Θράκης μέχρι τῆς γραμμῆς Μηδείας-Αἰνου, ἀν τυχὸν ἡ Τουρκία θὰ βρισκότανε στὸ ἀντίπαλο στρατόπεδο. Ἐν τούτοις ἡ σκηνοθεσία καὶ ἡ πολιτικὴ τῶν βουλγαρικῶν κυβερνήσεων ἔκαναν μεταβολή, ὅταν αἱ Δυνάμεις τοῦ Ἄξονος ἔπαιρναν τὸν κατήφορο. Τότε οἱ Βούλγαροι ἠγήτορες, ἀν δὲν πρόδιδαν τοὺς πρώην συμμάχους των, τοὺς ἄφιναν στὰ κρύα τοῦ λουτροῦ καὶ τὸ αἴτημά των ἦταν νὰ δοθῇ πλήρης αὐτονομία στὴ Μακεδονία καὶ τὴ Δυτικὴ Θράκη, ἀφοῦ συγκολληθοῦν τὰ τρία τμήματά της, ἀκόμη καὶ τὸ τέταρτο, ἔφ' ὅσον ὁ Ἐμβέρ Χότζας ἐδήλωσε στὸ Πετρίτσι, ὅτι δὲν ἔχει ἀντίρρηση νὰ τὸ κάνει γιὰ τὸ κοινὸ καλὸ. (Διάβασε «κομμουνιστικὸ καλὸ», σύμφωνα με τὴν ἐπιταγὴ τῆς Μόσχας). Σήμερα ἡ πολιτικὴ τῶν Βουλγάρων κομμουνιστῶν καὶ ἀντικομμουνιστῶν αὐτὸ τὸ τροπάρι ψάλλει. «Αὐτόνομη καὶ ἀνεξάρτητη Μακεδονία», λέγουν καὶ γράφουν—ὀπότε αὐτὴ θὰ γίνῃ «Ἐλβετία τῶν Βαλκανίων». Πρβλ. Ἰδίως γιὰ τὸν Ἰβάν Μιχαήλωφ καὶ τὸ σύγγραμμά του «Ἡ Μακεδονία, Ἐλβετία τῶν Βαλκανίων» παρακάτω στὸ Δ' κεφάλαιο.

Γ'

Ο ΔΙΩΓΜΟΣ ΤΩΝ ΓΡΑΙΚΟΜΑΝΩΝ

Τὸ παράγγελμα τοῦ Μπορίς Σαράφωφ καὶ οἱ ἐξηγήσεις του.—Σύμφωνες οἱ δύο Ὄργανώσεις.—Διωγμὸς τῶν Γραικομάνων καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ.—Υστεροβουλία κάθε μιᾶς ἀπὸ τὶς δυὸ Ὄργανώσεις γιὰ τὴ σύμπραξι τῆς στὴν Ἐπανάστασι.—Ἡ κατάστασι τῆς Μακεδονίας κατὰ τὶς παραμονὲς τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ «Ἡλιν-Ντέν».—Τὰ ἐγκλήματα τῶν κομιτατζήδων καὶ τ' ἀποτελέσματά των.

§ 1.—Εἶδαμε στὸ προηγούμενο κεφάλαιο ποιά ἦσαν τὰ συνθήματα καὶ ποιὲς οἱ σχέσεις—πάντως σχέσεις σκύλου καὶ γάτας—τῶν δύο σλαβομακεδονικῶν ἐπαναστατικῶν Ὄργανώσεων, τῆς Ἐσωτερικῆς καὶ τῆς Ἐξωτερικῆς καὶ γιὰ ποῖο λόγο ἡ ἐπανάστασι εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἦταν καταδικασμένη σ' ἀποτυχία μὲ τοὺς ἐκ διαμέτρου ἀντικρὺς ἀντιτιθέμενους σκοποὺς των.

Στηριχθήκαμε κυρίως στὸ σύγγραμμα τοῦ βουλγαρομακεδόνο Κιόσεφ¹, ἀλλὰ τὰ ἴδια ἀναγράφουν καὶ οἱ τέσσαρες συγγραφεῖς τοῦ Ἱστορικοῦ Ἰνστιτούτου τῶν Σκοπίων². Ἐπίσης τὰ ἴδια ἀναφέρει καὶ ὁ Δημήτρης Βλάχωφ, καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Σκοπίων καὶ ἀντιπρόεδρος τῆς ἐκεῖ Βουλῆς, τώρα μακαρίτης. Εἶναι σχετικῶς ὁ πιὸ ἀντικειμενικός. Ὅλοι των αἰτιῶνται τοὺς βαρκοβιστές, ἐνῶ στὴν πραγματικότητα φταίνει καὶ οἱ δυὸ ὀργανώσεις καὶ μάλιστα ὅταν ἡ ἐσωτερικὴ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον εἶχεν ἀπορροφηθῆ ἀπὸ τὴν Ἐξωτερικὴ.

§ 2. Ἀλληλοτρώγονταν βέβαια οἱ δυὸ Ὄργανώσεις. Ἀλλὰ μιὰ φορὰ μονάχα οἱ δυὸ Ὄργανώσεις ἔμειναν σύμφωνες. Ἦταν τὴν ἀνοιξι τοῦ 1903. Τὸν Μάρτη τοῦ 1903 ἓνας ἀπὸ τοὺς συναρχηγοὺς τῆς Ἐξωτερικῆς Ἐπαναστατικῆς Ὄργανώσεως, ὁ Μπορίς Σαράφωφ ἔφθασε στὴ Μακεδονία. Ἐδῶ, στὸ ἐξαρχικὸ χωριὸν Κεμελιντὶ τῆς Καστοριάς προσκάλεσε σὲ σύσκεψιν ὅλους τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν δύο Ὄργανώσεων. Τοὺς ἐδήλωσε ἐπισημῶς, ὅτι ἡ ἰδέα τῆς Ἀυτονομίσεως τῆς Μακεδονίας εἶχε πλέον ὀριμᾶσει στ' ἀνακτοβούλια τῶν Μεγάλων Δυνάμεων. Ὅτι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα θὰ γινότανε δημοψήφισμα μεταξὺ τοῦ πληθυσμοῦ της. Ὅτι, γιὰ νὰ φανῆ ποιά ἀπὸ τὶς τρεῖς χριστιανικὲς ἐθνότητες : Βούλγαροι, Ἕλληνες ἢ Σέρβοι θὰ ἔχη τὰ «πρωτεῖα»

1. Dr Dimo Kioceff «Borba na Makedonska Narod za offobojdenie» «Ἀγὼν τοῦ μακεδονικοῦ λαοῦ πρὸς ἀπελευθέρωσίν του», Sofia 1950. Στὸν πρόλογο τοῦ βιβλίου ἀναγράφεται, ὅτι στὸν Κιόσεφ ἀνετέθη ἀπὸ τὸ Κεντρικὸν Μακεδονικὸν Κομιτάτο τῆς Σόφιας ὅπως συγγράψῃ τὸ ἐν λόγῳ βιβλίον γιὰ διαφώτισιν τῆς κοινῆς βουλγαρικῆς καὶ τῆς μακεδονικῆς γνώμης, ἰδίως τῆς σπουδαζούσης νεολαίας.

2. Πρβ. Dautchi Zografski, G. Abadjieff, An. Mitreff, M. Kermitjief «Egüeiska Makedonia Sofia 1951 (ἰδίως III Μέρος). D. Vlahoff Makedonia (Μακεδονία) Scopia 1950 (ἰδίως σελ. 106 καὶ ἐπόμεν.).

ἢ ὅπως ἐδήλωσε «τὴν ἡγεμονία», τοῦ νεοσύστατου κράτους, θὰ ἔπρεπε πρὸ αὐτοῦ νὰ ληφθοῦν τὰ κατάλληλα μέτρα, ὥστε νὰ μὴ διακινδυνεύσῃ ἡ Μακεδονία νὰ ξεφύγῃ ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ Βουλγαρισμοῦ, καὶ νὰ τὴν πάρουν οἱ Ἕλληνες. Καὶ τὸ μόνο μέσο ἦταν οἱ Γραικομάνοι³ νὰ πειθαναγκασθοῦν μὲ κάθε μέσο, ἀκόμα «διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου» νὰ ἐγκαταλείψουν τὸ Πατριαρχεῖο καὶ νὰ δηλώσουν ἐπισημως στὶς τουρκικὲς ἀρχὲς ὅτι προσχωροῦν στὴν Ἐξαρχία. «Διότι, πρόσθεσε ὁ Σαράφωφ, μόνον οἱ Ἐξαρχικοὶ θεωροῦνται ἀπὸ τὶς Δυνάμεις ὡς πραγματικοὶ Βούλγαροι». Ἐκεῖ ἀπὸ τοὺς συνέδρους μόνο δύο ὄπλαρχηγοὶ αὐτονομιστὲς ἀντετάχθησαν στὴ πρότασι τοῦ διωγμοῦ τῶν Γραικομάνων καὶ φυσικὰ καὶ τῶν ὑποστηρικτῶν των Ἑλληνομακεδόνων. Ἀλλὰ στὸ τέλος ὑποχώρησαν κ' αὐτοὶ κ' ἔτσι παμψηφεί ἐγίνε δεκτὴ ἡ πρότασι τοῦ Σαράφωφ κ' ἄρχισε ἄσπονδος ὁ διωγμὸς τῶν Γραικομάνων καὶ τῶν Ἑλλήνων, πού τοὺς ὑπεστήριζαν⁴.

§ 3. Δὲν εἶναι ἀνεξήγητο τώρα πῶς εἶχεν ἐπιτευχθῆ αὐτὴ ἡ συμφωνία τῶν δύο σλαβομακεδονικῶν Ὀργανώσεων. Ἄλλως τε ἐκ τῶν ὑστέρων ἀποδείχθηκε ἡ ὑστεροβουλία κάθε μιᾶς ἀπ' αὐτές.

Οἱ βαρχοβιστὲς σκέπτονταν : Ἄς αὐτονομηθοῦν ἡ Μακεδονία καὶ ἐνδεχομένως ἡ Θράκη καὶ μιὰ μέρα, ὅ,τι ἐγίνε μὲ τὴν Ἀνατολικὴν Ρωμυλία θὰ γίνῃ κ' ἐδῶ. Σὰν ὄριμο φρούτο θὰ πέσῃ στὰ χέρια μας.

Ἀντιθέτως οἱ αὐτονομιστὲς τῆς Ἐσωτερικῆς Ὀργανώσεως σκέπτονταν ὡς ἑξῆς : Νὰ μὴ νομίζουν οἱ βαρχοβιστὲς ὅτι ὅ,τι ἐγίνε στὴν Ἀνατολικὴν Ρωμυλία θὰ μπορῇ νὰ γίνῃ καὶ στὴ Μακεδονία. Δημοψήφισμα θὰ γίνῃ ὅπως δὴποτε, ἀφοῦ τὸ θέλουν οἱ Μεγάλαις Δυνάμεις καὶ τὸ Δημοψήφισμα ἐνενήντα τοῖς ἑκατὸ θὰ τὸ κερδίσουμε ἡμεῖς οἱ Αὐτονομιστὲς. Διότι ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς δικούς μας ἀνθρώπους θ'ἄχομε μαζί μας Τούρκους, Ἕλληνες καὶ Σέρβους. Κι' αὐτὸ εἶναι πολὺ φυσικόν. Οἱ δυὸ πρῶτες ἰδιότητες ἔχουν πικρὴ, πικρότατη πείρα πῶς τοὺς φέρονται οἱ Βούλγαροι στὴ χώρα τους καὶ τί θὰ γίνῃ ἂν ἡ Μακεδονία καὶ ἡ Θράκη προσκολληθοῦν στὴ Βουλγαρία. Καὶ ὅταν μιὰ φορὰ αὐτονομηθῇ ἡ Μακεδονία καὶ ἐνδεχομένως ἡ Θράκη, τότε ἀναμφισβητήτως ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς Αὐτονομιστὲς πού θ'ἄμαστε ἄγρυπνοι φρουροὶ τῆς εἶνε ἡ Ἑλλάς, ἡ Σερβία καὶ ἡ Τουρκία ἀκόμα, ἀμέσως γειτονικὰ κράτη, τὰ

3. Γιὰ τοὺς Γραικομάνους ἢ τοὺς Πατριαρχικοὺς Βουλγάρους ἢ τοὺς σλαβοφώνους Ἕλληνες, καθὼς τοὺς ὀνομάζουμε ἡμεῖς Περβ. Δ. Κ. Βογαζλιῆ «Τὸ Σχίσμα καὶ οἱ Γραικομάνοι στὴ Θράκη καὶ Μακεδονία» Ἀθῆναι. 1955 ἔκδοσις Ἑταιρ. Θερακικῶν Μελετῶν ἀριθ. 44.—Ἐπίσης D. Vlachoff op cit. σελ. 152. Γ. Μόδη «Μακεδονικὸς ἀγὼν καὶ Μακεδόνες ἀγωνισταὶ Θεσσαλονίκη 1950 σελ. 76 καὶ ἐπόμενα, ὅπου ἀναγράφονται εὑρεθεῖσαι ἐπιστολαὶ φονευθέντων κομιτατζήδων γιὰ τὴν ἐξόντωσι τῶν Γραικομάνων.

4. Ζωγράφου, Ἀμπατζίεφ, Μίτρεφ καὶ Κερμιτζίεφ «Μακεδονία τοῦ Αἰγαίου» σελ. 228.

ὅποια μεταξὺ βουλγαρικῆς Μακεδονίας καὶ αὐτόνομης Μακεδονίας, θὰ προτιμήσουν ἀναμφιβόλως τὸ δεύτερο. Ἐπὶ αὐτῶν καὶ οἱ Μεγάλες Δυνάμεις δὲν θὰ ἤθελαν, οὔτε θὰ ἦταν συμφέρον τους νὰ ἐπιτρέψουν τὴ δημιουργία μιᾶς μεγάλης καὶ δυνατῆς Βουλγαρίας, πού ἐκ τῶν πραγμάτων ὑστερώτερα θὰ ἤγεμόνευε καὶ τὰ ἄλλα βαλκανικὰ κράτη. Καὶ πρέπει νὰ παραδεχτοῦμε ὅτι οἱ προβλέψεις τῶν αὐτονομιστῶν δὲν ἦσαν ἐντελῶς ἀβάσιμες.

§ 4. Καὶ τότε ἄρχισε ἕνας ἀπηνῆς διωγμὸς κατ' ἀρχὰς ὄχι τόσο τῶν Ἑλλήνων ὅσον τῶν Πατριαρχικῶν Βουλγάρων καὶ Βλάχων⁴. Ἐπρεπε οἱ τελευταῖοι ἄνευ ἀναβολῆς νὰ δηλώσουν καὶ μάλιστα ἐγγράφως πρὸς τὶς τουρκικὰς ἀρχάς, ὅτι προσχωροῦν εἰς τὴν Ἐξαρχία. Ἀλλέως τοὺς περιμένε ἡ πυρπόλησι τῶν σπιτιῶν τους καὶ τὸ μαχαῖρι. Καὶ γιὰ παραδειγματισμὸ μάλιστα θάνατος μαρτυρικὸς αὐτῶν πού ἤθελαν ν' ἀντισταθοῦν. Ἐνῶ, ἂν δέχονταν Βούλγαρο δάσκαλο καὶ παπᾶ στὸ χωριὸ τους—ὁ διωγμὸς ἄρχισε ἀπὸ τὰ χωριά—θὰ πλήρωνε καὶ τοὺς δυὸ ἡ Ἐξαρχία, βιβλία θὰ ἔπαιρναν τὰ παιδιὰ τους δωρεὰν καὶ τὰ φτωχοπαιδὰ τους ροῦχα καὶ παπούτσια.

Ἔτσι ἡ τρομοκρατία ἄπλωσε τὰ μαῦρα φτερά της σ' ὀλόκληρη τὴν ὑπαιθρο, εἰς τὴν Μακεδονία καὶ εἰς τὴν Θράκη (ιδίως εἰς τὴν ὄρεινὴν περιοχὴ τῆς Στράντζας).

α) Τὰ ἐγκλήματα τῶν κομιτατζήδων: ἀπειλές, τρομοκρατία καὶ πυρπολήσεις σπιτιῶν ὀλοκλήρων χωριῶν, φόνων, κατόπιν βασάνων κτλ., ἦσαν κάτι τὸ ἀποτρόπαιο καὶ φρικιαστικὸ⁵.

4. Ἄθαν. Χρυσόχοῦ. «Οἱ Βλάχοι τῆς Μακεδονίας Θεσσαλίας, καὶ Ἡπείρου» Ἑταιρίας Μακεδονικῶν Σπουδῶν. Μακεδονικὴ Λαϊκὴ Βιβλιοθήκη. Θεσσαλονίκη. 1942.—Γ. Μόδη. Μακεδονικὸς Ἄγων καὶ Μακεδόνες ἀγωνισταί, Θεσσαλονίκη 1950 σελ. 36.—Ἐπίσης σελ. 65.. Ἐπρεπε νὰ ἐξοντωθῇ ὁ ἄοπλος Ἑλληνισμὸς. Δὲν ἔπαιρναν κἄν τὸν κόπο νὰ χρησιμοποιοῦν τώρα τὴ ρετινὰ καὶ τὴν «πρόφασιν ἐν ἀμαρτίαις» ὅτι ἦσαν θύματα προδοσίας, τουρκόφιλοι κλπ. Ἐφθάνει ἡ ἰδιότης τοῦ Γραικομάνου. Ἦταν θανάσιμο ἁμάρτημα. Ἄγριοι ξεχύθησαν οἱ κομιτατζήδες. Φόβος καὶ τρόμος ἀπλώθηκε εἰς τὰ χωριά . . .».

5. Χ. Κορυζῆ: «Μακεδονία, γῆ Ἑλληνική». Ἀθήναι 1950. σ. 51 κεφ. 5 ὑποσημ. 2, ὅπου ἀναγράφονται ἀποτρόπαια ἐγκλήματα Βουλγάρων κομιτατζήδων.

Ὁ Μ. Παγιαρές, ἀντικαταστάτης τοῦ Γενικοῦ Προξενείου τῆς Γαλλίας εἰς τὴν Θεσσαλονίκη κατὰ τὴ πρώτη δεκαετία τοῦ αἰῶνος μας στὸ σύγγραμμά του «Ἡ ἀναστάσιμος εἰς τὴν Μακεδονία» (Michel Pallarés «L' Imboglio macédonien». Paris 1907. Πρβ. ἰδίως σελ. 71 καὶ 537 μετὰ τὸν τίτλο: «Post-Scriptum»). Ἀφοῦ ἐξετάσῃ μετὰ κάθε ἀντικειμενικότητα τὴν πολιτικὴν, κοινωνικὴν καὶ οἰκονομικὴν κατάστασιν τῆς Τουρκίας καὶ εἰδικότερα τῆς Μακεδονίας τὴν ἐποχὴ ἐκείνην, τὴν ἔστοργη καὶ ἔδικη πολιτικὴν τῶν Μεγάλων Δυνάμεων ἀπέναντι τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς μεροληπτικῆς πολιτικῆς τους ἀπέναντι τῆς Βουλγαρίας—τὴν ἐποχὴ ἐκείνην ἡ Βουλγαρία, λόγῳ τῆς πολιτικῆς τοῦ Σταμπούλφ ἦταν τὸ χαϊδεμένο παιδί τῶν Δυτικῶν Μεγάλων Δυνάμεων, ἐνῶ ἡ Ἑλλὰς πού ἐκκρεμοῦσε τὸ Κρητικὸ ζήτημα ἐθεωρεῖτο «ὁ παραξένος τῶν Βαλκανίων—ἀφιερώνει τὸ δεύτερον κεφάλαιον τοῦ ἔργου του μετὰ

§ 5. Σὲ ποῖον ν' ἀποταθοῦν οἱ δύσμοιροι Γραικομάνοι ; Στὸ Μητροπολίτη τους, στὸν Ἑλληνα Μητροπολίτη⁶ ; Ἄλλ' οἱ περισσότεροι ἀπ' αὐτοὺς εἶχαν τρομοκρατηθῆ μέχρι τοῦ 1904, ὅποτε ἀνέπνευσαν μὲ τὴν εἴσοδο τῶν ἑλληνικῶν ἀνταρτικῶν σωμάτων στὴ νότια καὶ μέση Μακεδονία καὶ τῶν σερβικῶν στὴ βορεινὴ, τὴ σημερινὴ βορεινὴ περιοχὴ τῶν Σκοπίων⁷.

τὸν τίτλο «Σφαγὴς καὶ ἐκτελέσεις» στὰ ἐγκλήματα τῶν Βουλγάρων κομιτατζήδων. Ἐδῶ μεταξὺ ἄλλων ἐξιστορεῖ μὲ κάθε λεπτομέρεια τὸν φόνο τῆς οἰκογενείας τοῦ Τράϊκο Στέρνο, ἐνὸς Γραικομάνου ἀπὸ τὸ χωριὸ Γκαραντόλυβο κοντὰ στὴ Θεσσαλονίκη. Τὸ ἐπισκέφθηκε τὴν ἐπομένῃ τῆς δολοφονίας. Βρῆκε τὰ τρία πτώματα τοῦ Τράϊκο καὶ τῶν υἱῶν του ἀκρωτηριασμένα φοβερὰ καὶ τὴ γριὰ μητέρα καὶ σύζυγο τοῦ Τράϊκο ἐτοιμοθάνατες ἀπὸ τὶς μαχαιριῆς πού τοὺς ἔδωσαν οἱ κομιτατζήδες. Ἀπὸ τὴν ἀνάκρισι πού διενήργησαν ἐπὶ τόπου οἱ τουρκικὲς ἀρχὲς πιστοποιήθηκε ὅτι οἱ κομιτατζήδες, ἀφοῦ ζήτησαν λίτρα 50 λίρες ἀπὸ τὸν Τράϊκο, πού δὲν τὶς εἶχε, ἀρξισαν αὐτὸν καὶ τοὺς δυὸ γιουὺς του ζωντανοὺς νὰ τοὺς ἀκρωτηριάζουν. Πρῶτα ἔκοψαν τὴ μύτη καὶ τ' αὐτιά τους, ἔπειτα τὰ δάκτυλα τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδιῶν τους ὅσο πού τοὺς ἀπετελείωσαν. Ἐνας γέρος ἐπίσης Γραικομάνος πού τὸν ἐξέτασε ὁ Τούρκος ἀστυνόμος εἶπε τὰ ἑξῆς χαρακτηριστικὰ : «Βέβαια ὁ σκοπὸς τῶν κομιτατζήδων εἶναι ἡ ληστεία. Ἄλλ' ὄχι λιγώτερο σκοπὸς τους εἶναι νὰ μᾶς κάνουν Ἐξαρχικούς. Ἐμεῖς ὁμως Ἕλληνες γεννηθήκαμε καὶ ὅτι νὰ μᾶς κάνουν, Ἕλληνες θὰ πεθάνουμε». Καὶ ὁ Παγιαρὸς στὸ ὑπερόγραφο τοῦ βιβλίου του, τὸ «Post-Scriptum» συνοψίζοντας τὴν κατάστασι στὴ Μακεδονία τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, γράφει ἐπὶ λέξει (σελ. 537). «Εἰς τὰ τρία βιλαέτια Θεσσαλονίκης, Μοναστηρίου καὶ Σκοπίων μιὰ πραγματικὴ κόλασις. . . Ἔργον συστηματικὸν καταστροφῆς καὶ θανάτου. Τὸ αἷμα τρέχει χωρὶς ἐλπίδα νὰ σταματήσῃ. Τὰ πτώματα ἀκρωτηριασμένα στοιβάζονται. Παντοῦ ἐμφωλεύει ἡ φρίκη καὶ ὁ πόνος».

Πρβλ. Γ. Χ. Μόδη : «Μακεδονικὸς ἀγὼν καὶ Μακεδόνες ἀγωνισταί». Θεσσαλονίκη 1950. Ἐκδόσις Ἑταιρίας Μακεδονικῶν Σπουδῶν. Σελ. 65—71, ὅπου ἀναγράφονται ἐκθέσεις ξένων Προξένων στὴ Μακεδονία καὶ ξένων ἀξιωματικῶν γιὰ τὰ ἄγρια ἐγκλήματα τῶν κομιτατζήδων.

6. Ὅχι βεβαίως ὄλοι. Τέτοιοι ἦταν ὁ Μητροπολίτης Καστοριάς, γνωστὸς μὲ τὸ ὄνομα «Καραβαγγέλης». Αὐτὸς ἐγκαίρως ἀκόμα μὲ τὴν πρώτη ἀπόπειρα τῶν κομιτατζήδων στὴν ἐπαρχία του, σχημάτισε μικτὰ σώματα ἐθελοντῶν ἀπὸ Τούρκους καὶ Ἕλληνες—(Γραικομάνοι καὶ Βούλγαροι στὴν ἐπαρχία Κοζάνης δὲν ὑπῆρχαν)—τὰ ὁποῖα ἐπιτυχῶς ἀπέκρουσαν τοὺς κομιτατζήδες ἀκόμα πρὸ τοῦ 1904. Ἐπειδὴ ὁ κίνδυνος Ἑλλήνων καὶ Τούρκων κατοίκων τῆς ἐπαρχίας ἦτο κοινός, ὁ Καραβαγγέλης δὲν δυσκολεύθηκε καὶ πολὺ νὰ σχηματίσῃ, ἐξοπλίσῃ καὶ συντηρῇ τὰ ἐν λόγῳ σώματα. Ἄλλὰ καὶ ἄλλοι Ἕλληνες Μητροπολίτες καθὼς ὁ Σιδηροκάστρου, Σερρών καὶ Σερρώντισσας ἔκαναν τὸ ἴδιο, μὲ τὴ διαφορά ὅτι τὰ ἐθελοντικὰ αὐτὰ σώματα τὰ ἀποτελοῦσαν Ἕλληνες καὶ Γραικομάνοι. Βλ. Ἀρχ. Ἑθ. ἑσ. τόμ. 25 Γερμ. Καραβαγγέλης, σ. 263-266.

Πρβλ. Δ. Κ. Βογιατζῆ. «Τὸ Σχίσμα καὶ οἱ Γραικομάνοι» Ἀθήναι. 1955 ἔκδοσις Ἑταιρίας Ἑρακικῶν Μελετῶν. Ἰδίως σελ. 12 παρ. 21.—Γ. Μόδη. Μακεδονικὸς ἀγὼν καὶ Μακεδόνες ἀγωνισταί. Θεσσαλονίκη 1950 ἰδίως 172-182.

7. Οἱ τέσσαρες συγγραφεῖς τοῦ ἱστορικοῦ Ἰνστιτούτου τῶν Σκοπίων (πρβ. σημείωσι 1 ἀνωτέρω) ἀναφέρουν μεταξὺ ἄλλων, ὅτι ὅταν εἶχαν συστηθῆ ἡ Ἐσω-

Ν' αποταθούν στις τουρκικές Ἀρχές ; Ἄλλ' εἶχαν πικρὴ πείρα τὸ τί θὰ γινότανε. Θὰ τοὺς ἔστελναν, βέβαια, κάποιο μεγάλο ἢ μικρὸ στρατιωτικὸ ἀπόσπασμα, ἀλλ' αὐτὸ ἔπρεπε κατὰ πρῶτον λόγον τὸ χωρὶς νὰ τὸ διατρέφῃ κατὰ τὴν παραμονή του ἐκεῖ. Ἐπειτα δὲν θὰ ἔμενε διαρκῶς στὸ ἴδιο μέρος. Οἱ κομιτατζήδες καταδοκοῦσαν τότε ν' ἀποχωρήσῃ τὸ ἀπόσπασμα, γιὰ νὰ ξαναρχίσουν τὶς βιαιοπραγίες τους.

Ἄς σημειωθῇ ἐν τούτοις, ὅτι αὐτὰ συνέβαιναν μόνο στὴν ὑπαιθρο. Διότι στὶς πόλεις τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης ὑπῆρχε μονίμως ἐγκατεστημένος στρατός, ἐνῶ ἔξ ἄλλου οἱ τοπικὲς ἑλληνικὲς ὀργανώσεις, πού, ἂν καὶ ἔφεραν ὀνόματα «φιλεκπαιδευτικὸς σύλλογος» «φιλανθρωπικὰ σωματεῖα» καὶ τὰ παρόμοια, οὐσιαστικῶς εἶχαν μεταβληθῇ σὲ ἔνοπλα σωματεῖα ἄμυνας κατὰ τῶν κομιτατζήδων⁸. Γι' αὐτὸ οἱ τελευταῖοι καμμία ἀπολύτως ἐπιτυχία δὲν κατόρθωσαν⁹ νὰ ἔχουν στὶς πόλεις τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης.

τερικὴ Μακεδονικὴ Ἐπαναστατικὴ Ὀργάνωσις καὶ ἐγνώσθη ὁ ἐνδεικνύμενος σκοπὸς ἀπ' αὐτήν, ἢ τότε σερβικὴ κυβέρνησι τοῦ Βελιγραδίου ὄχι μόνον δὲν ἀντέδρασε ἀλλ' ἀπεναντίας μὲ ἐμπιστευτικὴν ἐγκύκλιον πρὸς τὰ Προξενεῖα τῆς Μακεδονίας συνέστησεν, ὅπως, χωρὶς νὰ ὑποκινήσουν τὶς ὑποψίες τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν, ὑποβοηθήσουν τὴν Ὀργάνωσι. Ἡ πολιτικὴ τῆς Σερβίας ἔλλαξε, ὅταν ἄρχισε ὁ διωγμὸς τῶν Πατριαρχικῶν Μακεδόνων.

Γιὰ τὴ μεταβολὴ τῆς πολιτικῆς τῆς σερβικῆς κυβερνήσεως καὶ τὴν ἀποστολὴν σερβικῶν ἀνταρτικῶν σωμάτων στὴ Βορεινὴ Μακεδονία ὁ Βλάχωφ (ορ. cit. σελ. 158), ἀναφέρει, ὅτι αὐτὸ ἐγινε μετὰ τὴν ἐπανάστασι τοῦ «Ἡλιν-Ντέν» ἦτοι κατὰ τὸ 1904 καὶ ἀναφέρει τὰ ἐγκλήματα (φόνους καὶ πυρπολήσεις χωρικῶν) πού ἔκαναν αὐτὰ στὶς περιοχὰς Κουμάνοβο, Κούζμαν καὶ σ' ἄλλα περίπου δέκα χωριά. Ἀναγράφει δὲ καὶ τὴν ἐπόμενη ἀξιοσημείωτη λεπτομέρεια, ὅτι μετὰ τὴν ἀποτυχία τῆς ἐπανάστασεως τοῦ «Ἡλιν-Ντέν», ὁ Σαράφωφ συνέπραξε μὲ σερβικὰ ἀνταρτικὰ σώματα ἀλλὰ καὶ τουρκικὰ ἀποσπάσματα γιὰ τὴν ἐξόντωσι τὴν φορὰν αὐτῆν τῶν αὐτονομιστῶν ἦτοι τῶν μελῶν τῆς Ἐσωτερικῆς Ἐπαναστατικῆς Ὀργανώσεως (ορ. cit. σελ. 15). Προηγουμένως ὁ συγγραφεὺς ἀναγράφει μὲ κάθε λεπτομέρεια τὴν «πολεμικὴν προπαγάνδαν» ἦτοι τὰ ἐγκλήματα τῶν ἑλληνικῶν ἀνταρτικῶν σωμάτων (ορ. cit. σελίδες 155-158) ἀποσιωπᾷ ὅμως τὸ γεγονός, ὅτι ταῦτα, ὄντως ἀποτρόπαια ἐγίναν γιὰ ἀντίποινα, «βεντέτα» τῶν ἐγκλημάτων πού ἔκαναν οἱ κομιτατζήδες (πρὸ πάντων τῆς Ἐξωτερικῆς Ὀργανώσεως, οἱ βαρχοβιστές) εἰς βάρος τῶν Πατριαρχικῶν Σλαβομακεδόνων καὶ Βλάχων καὶ ὄχι ὀλιγώτερο τῶν Ἑλληνομακεδόνων.

Πάντως ὁ Βλάχωφ ἔχει τοῦλάχιστον τὴν εὐσυνειδησία ρητῶς νὰ ἐξάσῃ, ὅτι ἡ δρᾶσι τῶν ἑλληνικῶν καὶ σερβικῶν σωμάτων ἄρχισε μετὰ τὸ τέλος τῆς ἐπανάστασεως, ἐνῶ ἄλλοι σλάβοι συγγραφεῖς ἐπίτηδες ἀποσιωποῦν αὐτὸ τὸ γεγονός.

8. Τρανὴ ἀπόδειξι τῶν λεγομένων μου εἶναι ὅτι στὴν ἐπανάστασι τοῦ «Ἡλιν-Ντέν» οὔτε οἱ κάτοικοι τοῦ Κιλκίς—πόλις ἐντελῶς βουλγαρικὴ τὴν ἐποχὴ ἐκεῖνη—ἔλαβαν οἰονδήποτε μέρος.

9. Πρβ. Κωνστ. Σνάκ, «Μακεδονία—Θράκη» Θεσσαλονίκη, 1942. Ἰδίως σελ. 64-70 ὅπου ἀναγράφεται ἀπόσπασμα ἡμερολογίου διανοουμένου καὶ εὐαισθητοῦ

§ 6. Καὶ ἐρωτᾶται : Τί ἐπέτυχαν τελειωτικῶς οἱ δυὸ βουλγαρομακεδονικὲς ἐπαναστατικὲς ὀργανώσεις μὲ τὴν ἐγκληματικὴν τους δρᾶσιν ; Ἐπέτυχαν ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετο ἀπ' αὐτὸ πού ἐπεδίωκαν. Σκουντήσαν μὲ τὰ δυὸ τους χέρια τοὺς Γραικομάνους στὴν ἀγκαλιὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Τοὺς ἔκαναν φανατικούς Ἑλληνας, ἂν καὶ οἱ περισσότεροὶ ἀπ' αὐτοὺς, ἰδίως οἱ γυναῖκες, δὲν ἤξεραν οὔτε «γρὺ» ἑλληνικά¹⁰.

Ἑλληνας κατοικοῦ Ἐάνθης, ὁ ὁποῖος ἀναγκάσθηκε νὰ ἐγκληματίσῃ καὶ νὰ σκοτώσῃ ἕναν Βούλγαρο γνωστὸ του καὶ ἤσυχον ἄνθρωπο, μόνο γιατί ἔτσι τὸν ἔφεραν οἱ περιστάσεις.

10. Φέρω γιὰ παράδειγμα χτυπητὸ μεταξὺ ἄλλων περιπτώσεων πού μιλοῦ στὸ σύγγραμμά μου «Τὸ Σχίσμα καὶ οἱ Γραικομάνοι» τὴν περίπτωσιν τοῦ μπάριμπα-Σίμου ἀπὸ τὴ Φλώρινα. Καὶ χάριν πληρότητος μεταφέρω ἐδῶ, ὅσα σχετικῶς ἀναγράφω ἐκεῖ περᾶ. «Ὁ μπάριμπα Σίμος, ἰδιοκτῆτης τοῦ ξενοδοχείου «Τὸ Διεθνές» στὴ Φλώρινα πού καὶ τώρα ζῆ, ἰδοὺ τί μοῦ ἀφηγήθηκε. «Ζούσαμε τὴν ἐποχὴν ἐκεῖνη στὸ Ἀρμενοχώρι. Ἐπειδὴ τὸ χωριὸ μας βρίσκεται κοντὰ στὴ Φλώρινα, δὲν ὑποφέραμε καὶ τόσο ἀπὸ τὰ τουρκικὰ ἀποσπάσματα. Ὁλόκληρο τὸ χωριὸ καμμιὰ ἑκατὸν πενήνταριά σπίτια ἤμασταν Πατριαρχικοί. Στὴν Ἐκκλησίαν μας εἶχαμεν Ἑλληνα παππά. Τὸ ἴδιο καὶ στὸ σχολεῖο μας. Δάσκαλο καὶ παππά τοὺς πληρώναμε ἑμεῖς οἱ ἴδιοι. Οἱ Ἐξαρχικοὶ (δηλ. οἱ κομιτατζήδες) μᾶς εἰδοποίησαν κατ' ἐναντίημιν νὰ γίνουμε δικοὶ τους. Θὰ μᾶς ἔστειλαν παππά καὶ δάσκαλο πού θὰ τοὺς πληρῶνε ἢ Ἐξαρχία. Ἀλλὰ θὰ συντηροῦσαν καὶ τὰ φτωχόπαιδα τοῦ χωριοῦ μας. Ἄν τυχὸν δυσκολευόμασταν κάποτε νὰ πληρώσουμε τοὺς φόρους μας, καὶ σ' αὐτὸ θὰ μᾶς βοηθοῦσαν. Δὲν δεχθήκαμε. Ἐμείναμε Πατριαρχικοί. Ἐνα πρωτὶ ὁμως οἱ κομιτατζήδες περικύκλωσαν τὸ χωριὸ μας. Αὐτὴ τὴ φορὰ δὲν ἤλθαν νὰ διαπραγματευθοῦν. Μᾶς ἀπειλῆσαν, ὅτι θὰ μᾶς ἔκαιγαν καὶ θὰ μᾶς ἔσφαζαν, ἂν ἀμέσως δὲν ὑπογράφαμε δήλωσι, ὅτι γινόμαστε Ἐξαρχικοί. Ὁ θεῖος μου, πού ἦταν ἐπίτροπος στὴν Ἐκκλησίαν, τοὺς δέχτηκε ἐκ μέρους ὄλου τοῦ χωριοῦ, «Πατριαρχικοί, τοὺς εἶπε, γεννηθήκαμε καὶ Πατριαρχικοὶ θὰ πεθάνουμε». Τὸν ἄρπαξαν, τὸν ἔσφαραν στὴν πλατεῖαν τοῦ χωριοῦ καὶ τὸν ἔσφαξαν σάν πρόβατο. Ὑπογράψαμε τὴ δήλωσι. Μόλις ὁμως πέρασε ὁ κίνδυνος, ἀποτραβήξαμε τὴ δήλωσι καὶ μείναμε πάλι Πατριαρχικοί». Καὶ ὁ συνομιλητῆς μου ἐξακολούθησε : «Ὅταν ὁ μακαρίτης πατέρας μας πλησίαζε νὰ πεθάνῃ, προσκάλεσε γύρω στὸ κρεβάτι του ὄλους τοὺς γιουούς, θυγατέρες, γαμπρούς, νύφες καὶ τὰ ἐγγόνια του καὶ τοὺς εἶπε : «Σὰς ἀφίνω τὴν κατάρτα μου σὲ σὰς, στὰ παιδιὰ καὶ στὰ παιδιὰ τῶν παιδιῶν σας, ἂν γίνετε Ἐξαρχικοί. Προκοπὴ νὰ μὴ δῆτε». Ἐτσι ὄλα τὰ μέλη τῆς οικογενείας ἐξελληνίσθησαν τελειῶς.—Περβ. ἐπίσης. Γ. Μόδη. Μακεδονικὸς ἀγὼν καὶ Μακεδόνες ἀγωνισταί. Ἐκδ. Ἐτ. Μακεδονικῶν Σπουδῶν 1950 σ. 172-182.

Δ'
 Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙ ΤΟΥ «ΗΛΙΝ-ΝΤΕΝ»
 ΣΤΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

Ἡ σημασία πὸν ἀποδίδουν στὴν ἐπανάστασι τοῦ «Ἡλιν-Ντέν» οἱ βορεινοὶ σλάβοι γείτονές μας.—Οἱ τερατολογίες τοῦ βουλγαρομακεδόνοσ Ἰβάν Μιχαήλωφ.—Ἡ ἐπίδρασί του στὴν κοινὴ ἀμερικανικὴ γνώμη.—Ἡ ἐπανάστασι τοῦ «Ἡλιν-Ντέν», χωρὶς φτιασίδια καὶ καρνεύματα.—Ἡ κατάληψι τοῦ Κρούσοβου ἀπὸ τοὺς Βουλγαρομακεδόνας.—Ἡ Δημοκρατία τοῦ Κρούσοβου.—Ἐξαμελὴς διοικητικὴ Ἐπιτροπὴ καὶ τὸ ἐπαναστατικὸ στρατοδικεῖο.—Ποιοὶ ἦσαν οἱ προδότες πὸν κατεδικάσθησαν σὲ θάνατο.—Ὁ Μουχτάρ-Πασσᾶς.—Συμφωνία Μουχτάρ-Πασσᾶ καὶ Κομιτατζήδων.—Ἀποχώρησι τῶν τελευταίων. Τὸ ἐλληνικότατο Κρούσοβο καταστρέφεται.

§ 1. Καθὼς ἐμεῖς γιορτάζουμε, δοξολογοῦμε καὶ τιμοῦμε τὴν 25 Μαρτίου, σὰν ἀνάμνησι τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ μας ἀγῶνος, ἔτσι καὶ οἱ βορεινοὶ σλάβοι γείτονές μας, ἰδίως τῶν Σκοπίων καὶ τοῦ Πιρίν γιορτάζουν καὶ γεραίρουν σὰν τὴν πῶς μεγάλη ἐθνικὴ τους γιορτὴ τὴν 20 Ἰουλίου 1903, τὴ μέρα τοῦ «Ἡλιν-Ντέν». Οὐδεὶς φθόνος. Ἄλλ' αὐτὸ δὲν ἐπιτρέπει, ἀν ὄχι ὄλους, πάντως ὅμως τοὺς περισσότερον σλάβους συγγραφεῖς, πὸν κατέγιναν μὲ τὴν ἐν λόγῳ ἐπανάστασι, νὰ ἀγνοοῦν φοβερὰ ἱστορικὰ γεγονότα, νὰ πλαστογραφοῦν ἄλλα, νὰ παραμορφῶνουν πραγματικὰ συμβάντα καὶ τὴ φυσιογνωμία τῆς ἐπαναστάσεως νὰ τὴν παρουσιάζουν σὰν κάτι ἔκτακτο καὶ μοναδικὸ στὴν ἱστορία τῶν Βαλκανίων. Καὶ ἐξηγοῦμαι : Ἄν καὶ ζοῦμε στὴν ἐποχὴ τῆς προπαγάνδας, τῆς ἀθλίας προπαγάνδας, ἐν τούτοις ἕνας ἱστορικός, πὸν σέβεται τὸν ἑαυτὸ του, δὲν πρέπει νὰ ἐπιτρέψῃ ποτὲ τέτοιο πρᾶγμα, διότι στὸ τέλος κατατᾶ ὄχι μόνον ἀναξιόπιστος, ἀλλὰ καὶ γελοῖος. Τέτοιος λ.χ. εἶναι ὁ Ἰβάν Μιχαήλωφ¹. Στὸ σύγγραμμά του «Ἡ Μακεδονία, Ἑλβετία τῶν Βαλκανίων»² διατείνεται, ὅτι ἡ ἐπανάστασι τοῦ «Ἡλιν-Ντέν» ὑπῆρ-

1. Ἐνῶ εἶναι πασίγνωστο, ὅτι κατόπιν τῆς Ἑλληνοβουλγαρικῆς καὶ τῆς Ἑλληνοτουρκικῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν καὶ μόνον μέσον τῆς Μικτῆς Ἐπιτροπῆς μετανάστευσαν στὴ Βουλγαρία καὶ τὴν Τουρκία 617.000 Βούλγαροι καὶ Τούρκοι, ἀντικατασταθέντες μὲ 650.527 γνησίους Ἕλληνας. Ἄν λοιπὸν σ' αὐτοὺς τοὺς ἀριθμοὺς προστεθοῦν : Ἐβραῖοι, πὸν μετὰ τὸν διωγμὸ τῶν Ναζι ἀπὸ 80.000 ἔμειναν μόνον 5000 ἀντικατασταθέντες ἀπὸ Ἕλληνας, καὶ ἀπὸ 100.000 Ἀρμενίους ἔμειναν μόνον 10.000, ἀντικατασταθέντες καὶ αὐτοὶ ἐπίσης ἀπὸ Ἕλληνας, προκύπτει ὅτι ὄλοι οἱ Γραικομάνοι τῆς Μακεδονίας ἐξελληνίσθησαν τελείως. Εἶναι φυσικῶς ἐπόμενο καὶ ἐπιβεβλημένο μάλιστα νὰ παραδεχθῇ κάθε ἀμερόληπτος παρατηρητῆς, ὅτι σήμερα ἡ Μακεδονία εἶναι ἐντελῶς γῆ ἐλληνικὴ.

2. Ὁ πλήρης τίτλος τοῦ ἐν λόγῳ συγγράμματος στ' ἀγγλικά εἶναι : Ivan Mihailoff, «Macedonia, Switzerland of the Balkans», Pittsburgh. P.A. U.S.A. 1950.

ξε ἢ πρὸς μεγάλη ἐπανάστασι τῶν Βαλκανίων, πρὸς μόνον μὲ τὴν μεγάλην Γαλλικὴν ἐπανάστασι εἶναι δυνατὸν νὰ παραβληθῆ, ὅτι καὶ σήμερον ἀκόμα στὴ Μακεδονίᾳ τοῦ Αἰγαίου ὑπῆρχον ἐπὶ τουρκοκρατίας μόνον 200.000 Ἑλληγες ἔναντι ἑνὸς ἑκατομμυρίου διακοσίων χιλιάδων Σλαβομακεδόνων³, καὶ ἐπομένως ἐπιβάλλεται, ἀφοῦ τρεῖς τμήματα τῆς Μακεδονίας ἐνωθῶν καὶ ἀποτελέσωσιν ἓνα ἐνιαῖον καὶ ἀνεξάρτητον κράτος, νὰ σλαβοποιηθῆ ἡ Μακεδονία. Τότε θὰ γίνῃ ἡ Ἑλβετία τῶν Βαλκανίων, καὶ θὰ σωθῆ ἡ Εὐρώπη. Διότι ἄλλως—προσθέτει—ἀργὰ ἢ γρήγορα θὰ γίνῃ αἰτία ἀναφλέξεως τοῦ τρίτου Παγκοσμίου Πολέμου (!!).

§ 2.—Καὶ τώρα καιρὸς νὰ ἔλθουμε στὴν ἐξιστόρησι τῶν κυριωτέρων περιστατικῶν καὶ ὄρων, ὑπὸ τοὺς ὁποίους ἔχει διεξαχθῆ ἡ περίφημη αὐτὴ βουλγαρομακεδονικὴ ἐπανάστασι τοῦ «Ἑθνικόν», χωρὶς πάθος καὶ προκατάληψι, ἀλλὰ ἐπίσης χωρὶς καλλυντικά, χωρὶς φτιασιδια καὶ τουρνούρια. Ἐναφέρω προκαταβολικῶς, ὅτι χωρὶς νὰ στηρίζωμαι μόνον σὲ ἑλληνικὰς πηγὰς τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ Πατριαρχείου κ.τ.λ., στηρίζωμαι πρὸς παντὸς σὲ πηγὰς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀξιόπιστες σλαβικὰς.

Τί λοιπὸν ὑπῆρχεν οὐσιαστικῶς καὶ πῶς διεξήχθησαν οἱ κυριότερες μάχαι τοῦ «Ἑθνικόν» στὴ Μακεδονία καὶ τί ἦταν ἡ περίφημη ἐκείνη «Δημοκρατία τοῦ Κρούσοβο» γὰρ τὴν ὁποία ὁ Ντίνω Κιόσεφ γράφει : «Τὸ ἐνδοξότερον ἐπεισόδιον τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ «Ἑθνικόν» καὶ τῆς ἐποποιίας τῆς εἶναι τὸ ἀφορῶντα τὴν «Δημοκρατίαν τοῦ Κρούσοβο». Λοιπὸν ἰδοὺ πῶς ἔλαβον χώραν χρονολογικῶς τὰ πράγματα.

Ἡ ἐπανάστασι τοῦ «Ἑθνικόν» διήρκεσε μόνον τρεῖς μῆνας στὴ Μακεδονία⁴ καὶ εἴκοσι τέσσαρες ὥρες στὴ Θράκη, καὶ καθὼς θὰ δοῦμε σ' ἓνα

3. Ἰδοὺ τί γράφει ὁ Barcles, στὸν πρόλογον τοῦ βιβλίου τοῦ Ἰβάν Μιχαήλωφ. Μεταφράζω τὰ κυριώτερα χωρία αὐτοῦ τοῦ προλόγου, ὅχι τόσο γὰρ νὰ δῆ ὁ ἀναγνώστης μου πόσο θερμῶς συνιστᾷ ὁ Ἀμερικανὸς καθηγητὴς τὸ βιβλίον τοῦ βουλγαρομακεδόνου πρωταγωνιστῆ στὸ ἀμερικανικὸ ἀναγνωστικὸ κοινόν, ὅσο στὴν ὁμολογίαν του, ὅτι τὰ βαλκανικὰ ζητήματα εἶναι ἐντελῶς «terra incognita» γὰρ τοὺς Ἀμερικανούς, ὡς καὶ τί ἐπίδρασι μπορεῖ νᾶχη στὴν ἀμερικανικὴ κοινὴ γνώμη ἢ πράγματι ἐπιτήδεια βουλγαρομακεδονικὴ προπαγάνδα. Εἶπε λοιπὸν μεταξὺ ἄλλων ὁ Μπάρκλες : «Δὲν ὑπάρχει ἐλπίδα νὰ εἰρηνεύσῃ ὁ κόσμος, ἂν δὲν λυθῆ τὸ Μακεδονικὸ πρόβλημα, ἂν δὲν διευθετηθῆ μὲ τὴν σύμπραξιν τῶν Ἀμερικανῶν δικαίως καὶ εἰλικρινῶς. Διὰ τὸν μέσον Ἀμερικανόν, ὁ ὁποῖος ἀσχολεῖται μὲ τὰ ἀτομικά του ζητήματα, τὴν οἰκογένειάν του καὶ τὴν δουλειάν του, ἡ Μακεδονία (ἂν τὴν ἔχει ἀκουστὰ) φαίνεται ὡς νὰ εἶναι πολὺ μακρὰ καὶ ἄσχετη μὲ αὐτόν. Ἐν ὅμως διαβάσῃ αὐτὸ τὸ βιβλίον, θ' ἀντιληφθῆ πῶς μιὰ κοστικὴ ἀδικία πού γίνεται ἐκεῖ, εἶναι σὲ θέση ν' ἀνατρέψῃ τὴν ἡσυχὴν ἀμερικανικὴν ζωὴν του καὶ νὰ θέσῃ αὐτόν ἢ τὸ γιὸν του σ' ἄμεσον κίνδυνον». Τότε θὰ ἐννοήσῃ τὸ παλιὸ ἀμερικανικὸ γνωμικόν : «Ἡ μόνη καλὴ διευθέτησι εἶναι ἡ ὀρθὴ καὶ δικαία διευθέτησι».

4. Στὸ Κρούσοβο οἱ πολεμικαὶ ἐπιχειρήσεις διήρκεσαν μόνον 10-12 ἡμέρας. Dimitri Vlahoff. «Makedonia : Μακεδονία, Skopje 1950 σελ. 140.

ἄλλο κεφάλαιο ἐτελείωσε ἀδόξως ἀφοῦ ἐπέφερε ἐδῶ κι' ἐκεῖ βαρεῖα τραύματα στὴ βουλγαρομακεδονικὴ ὑπόθεσι ⁵ καὶ ⁶ ἐξ ἄλλου ὅμως ἀφύπνισε ἀπὸ τὸν λήθαργο τὴν τότε Ἑλληνικὴ Κυβέρνησι τοῦ Θεοτόκη καὶ τὴν πειθανάγκασ νὰ λάβῃ τ' ἀπαιτούμενα μέτρα πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν χειμαζομένων ὁμοεθνῶν μας στὴ Μακεδονία.

§ 3. Λεπτομερέστερα νὰ πῶς ἐξελείχθησαν οἱ σχετικὲς πολιτικὲς ἐξελίξεις καὶ οἱ πολεμικὲς ἐπιχειρήσεις γιὰ τὴ δημιουργία τῆς «Δημοκρατίας τοῦ Κρούσοβο». Τὸ Κρούσοβο ἦταν μιὰ κομόπολι εἴκοσι χιλιόμετρα πρὸς βορρᾶν τοῦ Μοναστηρίου, μὲ 18 χιλ. κατοίκους, ὅλους Ἑλληνες, φανατικούς ἑλληνίζοντας Βλάχους, καὶ ἐλαχίστους Βουλγάρους καὶ ἦταν ἔδρα τοῦ Μητροπολίτη Πρεσπῶν καὶ Ἀρχίδος μὲ ἑλληνικὸ σχολαρχεῖο, παρθενωγαγεῖο, δημοτικὸ σχολεῖο, τρία δημοτικὰ σχολεῖα μὲ 1707 μαθητὲς καὶ μαθήτριες. Τὸ Κρούσοβο μὲ ἐθελοντικὰ σώματα ἔλαβε μέρος σὲ ὅλες τὶς ἑλληνικὲς ἐπαναστάσεις ἀπὸ τὸ 1820 καὶ ἐδῶ. Μ' ἄλλα λόγια ὑπῆρξε ἑλληνικὸ κέντρο πρώτης τάξεως ⁷. Σήμερα τὸ κατέχει ἡ Γιουγκοσλαβία. Λοιπὸν τὸ ἑλληνικότατο Κρούσοβο διάλεξαν οἱ βούλγαροι κομιτατζήδες σὰν ἀφετηρία τῆς ἐξορμῆς

5. Ἔχω ὑπ' ὄψει μου ἐκτὸς τοῦ ποιήματος τῶν τεσσάρων συγγραφέων τοῦ ἱστορικοῦ Ἰνστιτούτου τῶν Σκοπίων Ζωγκράφσκι, Ἀμπατζήφ, Μητρεφ καὶ Κερμιτζήφ μὲ τὸν τίτλο «Egveiska Makedonia=Μακεδονία τοῦ Αἰγαίου, καὶ τοῦ συγγράμματος τοῦ Ντημήτη Βλάχωφ μὲ τὸν τίτλο «Makedonia»=Μακεδονία, τὸ σύγγραμμα τοῦ βουλγαρομακεδόνος Δόκτορος Ντίμο Κιόσεφ μὲ τὸν τίτλο : «Borbite na makedonskija Narod za ocbodojdenie» ἤτοι «ἄγῶνες τοῦ μακεδονικοῦ ἔθνους πρὸς ἀπελευθέρωσίν του». Sofia 1950.—Καὶ ἄς σημειωθῇ ὅτι ὁ Κιόσεφ δὲν εἶναι τυχαῖος συγγραφεὺς. Σ' αὐτὸν τὸ «Κεντρικὸν μακεδονικὸν Κομιτάτον» ἀνέθεσε τὴν ἐκπόνηση τοῦ ἐν λόγῳ συγγράμματος «πρὸς διαφώτισιν τῆς κοινῆς γνώμης καὶ διαπαιδαγώγησιν τῆς νεολαίας» Περβ. Πρόλογο τοῦ βιβλίου σελ. 1-3. Ἐπίσης στηρίζομαι στὸ σύγγραμμα Labhi-Lara «Otbrani Retsitiva za Historiata na Makedonskija Narod. Skopje 1953 ἤτοι Ἐκλεκτὰ Ἀναγνώσματα γιὰ τὴν ἱστορία τοῦ μακεδονικοῦ ἔθνους. Σκόπια 1953.

6. Ἐδῶ πρέπει νὰ σημειώσω, ὅτι ἀπὸ ὅλους αὐτοὺς τοὺς συγγραφεῖς καὶ σὲ ἀντίθεσι ἀπὸ τὸν παχυλόγο Ἰβάν Μιχαήλωφ, ὁ Δημήτρης Βλάχωφ εἶναι πολὺ περιορισμένος καὶ σιωπηλὸς προκειμένου ἰδίως γιὰ τὶς ἐπιχειρήσεις καὶ τὴν περὶ φημ «Δημοκρατία τοῦ Κρούσοβο». Στὸ ὀγκωδέστατο σύγγραμμα περὶ Μακεδονίας (465 σελίδες μεγάλου σχήματος), ἐνῶ ἀφιερώνει γιὰ τὶς συνέπειες ποὺ εἶχε γιὰ τὴ Μακεδονία ὀλόκληρο κεφάλαιο (σελίδες 139-151), γιὰ τὶς πολεμικὲς ἐπιχειρήσεις τοῦ Κρούσοβο τίποτε ἀπολύτως δὲν ἀναφέρει. Ἐπίσης ἄκρα σιωπὴ γιὰ τὴν εἴσοδο τῶν Κομιτατζήδων καὶ τὴ δρᾶσι τους σ' αὐτὸ τὸ Κέντρο τῆς Ἐπαναστάσεως, γιὰ τὸν Μουχτάρ-Πασσᾶ, τὴ συνεννόησί του μὲ τοὺς κομιτατζήδες κτλ. ἀπολύτως τίποτε.

7. Περβ. Παντελῆ Τσάλα «Τὸ δοξασμένο Μοναστήρι». Θεσ/νίκη 1932 σελ. 87. Ἐπιτροπῆς Ἀλυτρώτων Ἑλλήνων : «Ἡ ἀλύτρωτος Βόρειος Μακεδονία». Θεσ/νίκη. 1945 σελ. 22. καὶ Δ. Καγκάβου ἀντιστρατήγου. Ἡ Μακεδονία κατὰ τὰ τελευταῖα τεσσαράκοντα ἔτη. Θεσσαλονίκη. 1946 σελ. 6.

σεὼς των⁸ στὴν Ἐπανάστασι τοῦ «Ἑλιν-Ντέν». Σύμφωνα μὲ ἑλληνικὲς καὶ σερβικὲς πηγὲς ὁ βουλγαρομακεδὼν ἀρχικομιτατζῆς Ἰβάνωφ, ποὺ πρῶτος μπῆκε στὸ Κρούσοβο μὲ τὸ σῶμα του, διέταξε νὰ σφάζουν πενήντα γυναικό-παιδα Τούρκων καὶ ἀρκετοὺς Ἑλληνας καὶ Γραικομάνους. Ἴδου πῶς ἐν συντομίᾳ ὁ Κιόσεφ περιγράφει τὴν ἐποποιΐα τοῦ Κρούσοβο: «Στὴ μάχη τοῦ Κρούσοβο, ποὺ εἶχεν ἀρχίσει τὰ ξημερῶματα τῆς 22 Ἰουλίου τοῦ 1903 ἔλαβον μέρος 80 κομιτατζῆδες. Οἱ κομιτατζῆδες μὲ λάβαρα καὶ φωνὲς «ἐλευθερία ἢ θάνατος» περικύκλωσαν τοὺς στρατώνες. Ἐκεῖ βρέθηκαν 60 Τούρκοι στρατιῶτες, μόνοι ὑπερασπιστὲς τῆς πόλεως. Ἀπ' αὐτοὺς 17 κατόρθωσαν νὰ διαφύγουν. Οἱ ἄλλοι σκοτώθηκαν. Τὶς ἐπόμενες δύο ἡμέρες οἱ ἐπαναστάτες ἀπέκρουσαν τὸν τουρκικὸ στρατὸ καὶ τοὺς ἀτάκτους ἀπὸ τὰ γύρω χωριά. Ἀπὸ τοὺς ἐπαναστάτες 7 σκοτώθηκαν, 5 πληγώθηκαν, ἀπὸ τοὺς πολῖτες ἓνας σκοτώθηκε καὶ ἓνας πληγώθηκε⁹».

§ 4. Ἔτσι ἐγκαθιδρύθηκε στὸ Κρούσοβο ἡ περίφημη «Δημοκρατία τοῦ Κρούσοβο». Πόσο διήρκεσε; δέκα μέρες¹⁰. Μὰ μιὰ φορὰ ποὺ τὴ βάπτισαν δημοκρατία ἔπρεπε καὶ μὲ ἔργα ν' ἀποδείξουν ὅτι εἶναι δημοκρατία. Λοιπὸν τὴν τρίτη μέρα καὶ ὅλας διάλεξαν μιὰν ἐξαμελῆ διοικητικὴ ἐπιτροπὴ, ποὺ θὰ ἐκτελοῦσε ταυτοχρόνως χρῆμα δημοτικῶν συμβουλίου τῆς πόλεως καὶ ὑπουργικῶν συμβουλίου ὡς τὴ μέρα ποὺ ἡ δημοκρατία θ' ἀπλωνότανε σ' ὀλόκληρη τὴ Μακεδονία. Ἐξ ἄλλου οἱ κομιτατζῆδες γιὰ νὰ δείξουν τὰ δημοκρατικὰ τοὺς φρονήματα καὶ τὴν ἰσότητά ἀπέναντι ὅλων τῶν ἐθνοτήτων τῆς Μακεδονίας, ὄρισαν σ' αὐτὴν τὴν Ἐπιτροπὴ δύο Βουλγάρους πολῖτες, δύο Βλάχους καὶ δύο Γραικομάνους. Πρέπει ἐν τούτοις νὰ σημειωθῆ, ὅτι οἱ περισσότεροι σλαβομακεδόνες συγγραφεῖς καὶ τότε ἀλλὰ καὶ τώρα δὲν ἀναγνωρίζουν, πῶς στὴ Μακεδονία ὑπάρχει Ἑλληνικὸ στοιχεῖο. Ἦσαν οἱ Γραικομάνοι «ἀρνησιπάτριδες Βούλγαροι».

Ταυτοχρόνως ἰδρύθηκε στὸ Κρούσοβο, φυσικὰ ἀπὸ κομιτατζῆδες, τὸ στρατοδικεῖο γιὰ νὰ δικάσῃ τοὺς «προδότες». Ἀλλὰ μέσα σὲ τρεῖς ἢ ἔστω σὲ δέκα μέρες δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ ὑπάρξουν προδότες τῆς «Δημοκρατίας τοῦ Κρούσοβο». Οἱ κομιτατζῆδες ὅμως εἶχαν παλιὸς λογαριασμοὺς μὲ τοὺς Κρουσοβίτες καὶ τοὺς Μουριχοβίτες. Αὐτοί, πρὶν ἀκόμα μπῶν τὰ Ἑλληνικὰ ἀνταρτικὰ σώματα στὴ Μακεδονία (Αὔγουστο τοῦ 1904), εἶχαν σχηματίσει ἀπὸ ἔγχωριους ἀμυντικὰ τονωτικὰ σώματα, γιὰ ν' ἀποκρούσουν τοὺς κομιτα-

8. Τὸ ἔκαναν μὲ ὑστεροβουλία γιὰ νὰ καταστραφῆ, καθὼς καὶ τὸ ἐπέτυχαν.

9. Dr. Dino Kiosseff, op. cit. σελ. 150 καὶ συνέχεια. καὶ Γ. Μόδη: Μακεδονικὸς ἀγὼν καὶ Μακεδόνες Ἀρχηγοί. Θεσσαλονίκη 1950 σελ. 5.

10. Ὁ Βλάχωφ διατείνεται ὅτι διήρκεσε δώδεκα ἡμέρες. Ἄς παραδεχτοῦμε λοιπὸν ὅτι διήρκεσε δώδεκα ἡμέρες. Κατ' ἐξάφρῃσιν ὁ Βλάχωφ παραδέχεται ὅτι οἱ συμμετέχοντες στὴν ἐπιτροπὴν αὐτὴ ἦσαν: δύο Βούλγαροι, δύο Ἑλληνας καὶ δύο Βλάχοι.

τζήδες, πράγμα που κατά μέγα μέρος τὸ ἐπέτυχαν¹¹. Αὐτοὶ ἦσαν «οἱ προδό-
τες», «οἱ Πρεντάτελοι», καθὼς τοὺς ὀνόμαζαν.

§ 5. Ἀκριβῶς τὴ δέκατη μέρα τῆς «Δημοκρατίας τοῦ Κρούσοβο», κα-
τέφθασεν ἐκεῖ ὁ Μουχτάρ-Πασσᾶς μὲ δέκα χιλιάδες στρατὸ καὶ 18 κανόνια.
Οἱ κομιτατζήδες διακήρυτταν παντοῦ, ἀλλὰ καὶ στὶς σημαῖες των μὲ χρυσᾶ
γράμματα ἀνέγραφαν τὸ σύνθημα: «Ἐλευθερία ἢ Θάνατος», πού ἦταν τὸ ἴδιο
σύνθημα, τὸ ὁποῖον εἶχαν ἀναγράψει στὰ λάβαρά τους καὶ οἱ ἀγωνιστὲς τοῦ
21 στὸ Μεσολόγγι. Καὶ πῶς μὲν οἱ Μεσολογγῖτες καὶ οἱ Νιαουσαῖοι ἐτίμη-
σαν τὸν ὄρκο τους εἶναι πασίγνωστο. Ἀλλὰ πῶς τὸ ἐτίμησαν οἱ ἔλευθερω-
τὲς τοῦ Κρούσοβο καὶ οἱ ἰδρυτὲς τῆς πρώτης βουλγαρομακεδονικῆς Δημο-
κρατίας; Ἄς τὸ δοῦμε ἐντελῶς ἀντικειμενικά.

Ἄνθρωποι πρακτικοὶ οἱ βουλγαρομακεδόνες κομιτατζήδες σκέφθηκαν,
ὅτι ἐφόσον ὑπῆρχε καὶ ἄλλος τρόπος νὰ ἐξακολουθήσουν τὸν «ἀπελευθερω-
τικὸν ἀγῶνα», θὰ ἦταν περιττὸ νὰ χύσουν τὸ πολύτιμο αἷμα τους ἐδῶ
πέρα! Καὶ ὁ ἄλλος τρόπος ἀπλούστατα ἦταν ὁ ἐπόμενος: Ὁ Μουχτάρ πασ-
σᾶς προσκάλεσε τοὺς κομιτατζήδες τοῦ Κρούσοβο μέσα σὲ εἰκοσιτέσσαρες
ὄρες νὰ παραδοθοῦν. Αὐτοὶ καθὼς ἐγνώριζαν τὴ νοοτροπία καὶ τὴν ἀδυ-
ναμία τῶν Τούρκων Πασσᾶδων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἀπλοποίησαν τὰ πράγ-
ματα. Μὲ τὸ πιστόλι στὸ χέρι μάζεψαν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες κατοίκους τοῦ
Κρούσοβο χίλιες χρυσᾶς λίρες. Τὶς παρέδωσαν στὸν καλοκάγαθο Πασσᾶ μὲ
τοὺς ὄρους νὰ φύγουν ἀνενόητοι ἀπὸ τὴν πόλι καὶ ὁ στρατὸς του νὰ μὴ
θίξη τὴ βουλγαρικὴ συνοικία τοῦ Κρούσοβο. Ὅσο γιὰ τὶς σημαῖες τους μὲ
τὴν ἐπιγραφή «Ἐλευθερία ἢ Θάνατος», ἴσως θὰ μπορούσαν νὰ τοῦ τις πα-
ραδώσουν, ἀλλ' ὁ Μουχτάρ Πασσᾶς, μεγάλθυμος καθὼς φαίνεται νὰ ἦτανε,
τοὺς ἐπέτρεψε νὰ τις πάρουν μαζί τους.

§ 6. Αὐτὸ ἦταν τὸ τέλος «τῆς ἐποποιΐας τῆς μάχης τοῦ «Ἡλιν-Ντέν»

11. Πρβ. Ἐπιτροπῆς Ἀλυτρώτων Βορείου Ἑλλάδος. Τεύχος 12ον. Θεσσαλο-
νίκη 1946. σελ. 6. «Οἱ Ἕλληνες κάτοικοι τῆς Βορείου Ἑλλάδος καὶ αὐτοὶ ἀκόμη
οἱ μὴ ὀμιλοῦντες εὐχερῶς τὴν ἑλληνικὴν, ἀλλὰ ἔχοντες ἑλληνικὴ συνείδησι ἐσχη-
μάτισαν αὐθορμητῶς πρὸς ἄμυναν ἀνταρτικὰ σώματα ἐκ γηγενῶν νέων μὲ ἐντο-
πίους ὀπλαρχηγούς. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν δὲν ἐγνώριζον ἐκ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἄλ-
λη λέξι ἀπὸ τὴν «καλημέρα». Γνωστοὶ εἶναι στὸ Κρούσοβο καὶ Μουρίχοβον οἱ Ἕλ-
ληνες ὀπλαρχεγοὶ Μπραγιάννης καὶ Τσίτος Μοριχοβίτης, οἱ ὁποῖοι οὔτε λέξιν ἑλλη-
νικὴν ἐγνώριζαν. Ἡ σύγκρουσι μὲ τοὺς κομιτατζήδες ὑπῆρξε σκληρὴ καὶ μακρο-
χρόνιος». Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω σλαβομακεδόνες ὀπλαρχεγοὶ πού πολέμησαν ἐναν-
τίον τῶν κομιτατζήδων, φανατικοὶ ὑπερασπιστὲς τοῦ Μακεδονικοῦ Ἑλληνισμοῦ
ἦσαν: Ὁ καπετὰν Ἀποστόλης καὶ ὁ καπετὰν Ὁφης ἀπὸ τὴν Στρούμνιτσα, ὁ
Βάκης ἀπὸ τὰ Γιαννιτσά, Μαλαΐτσος ἀπὸ τὸ Ἀμύνταιον, Γιόνος ἀπὸ τὴν περι-
φέρεια Γευγελῆς, Πάρτζος ἀπὸ τὸ Μοναστήρι, Λάζος ἀπὸ τὴ Γουμενίτσα, Τσι-
τοίμης ἀπὸ τὴ Στρούμνιτσα καὶ ἑκατοντάδες ἄλλοι σλαβομακεδόνες ὀπλαρχεγοὶ.
Βλ. Γ', Σώματος Στρατοῦ: Τὸ Μακεδονικὸν πρόβλημα. Θεσσαλονίκη 1949 σελ. 11.

στή Μακεδονία» καὶ «τὸ λαμπρότερο ἐπεισόδιο αὐτῆς τῆς ἐποποιίας» καθὼς τὸ ὑπογραμμίζει ὁ Κιόσεφ ¹². Ἀλλὰ τὰ ἀποτελέσματα ;

Σύμφωνα μὲ τὴν ἐκθεσὶ πού ἀπέστειλε ὁ πρόξενος τῆς Ἑλλάδος Μοναστηρίου στὴν Κυβέρνησι τῶν Ἀθηνῶν καὶ ὁ Μητροπολίτης Μοναστηρίου πρὸς τὸ Πατριαρχεῖο τῆς Πόλης, οἱ ἀπώλειες τοῦ Κρούσοβο ἀπὸ τὴ μάχη τοῦ «Ἑλιν-Ντέν» καὶ τὶς βιοπραγίαι τοῦ στρατοῦ τοῦ Μουχτάρ-Πασσᾶ (σχετικῶς μόνο γιὰ τὸν ἑλληνικὸ πληθυσμὸ τῆς πόλεως) ἦσαν οἱ ἐπόμενες : α) τριακόσια σπίτια κατεστράφησαν ἐντελῶς. β) ἑξακόσια ἐλεηλατήθηκαν. γ) διακόσια καταστήματα ἐπυρπολήθηκαν, ἀφοῦ προηγουμένως εἶχαν λεηλατηθῆ. δ) μιὰ ἐκκλησία εἶχε τὴν ἴδια τύχη καὶ ε) τριακόσια ἄτομα ἄνδρες καὶ γυναικόπαιδα κατεσφάγησαν.

§ 7. Ἐν τούτοις τὸ σχέδιο τῶν κομιτατζήδων, τὸ καταχθόνιο σχέδιο τοῦ ξεκληρίσματος τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Μακεδονίας, ἂν δὲν ἐπέτυχε στὴ Θράκη κατὰ τὴν ἐπανάστασι τοῦ «Ἑλιν-ντέν», ἐδῶ στὴ Μακεδονία ἐπέτυχε πληρέστατα. Καὶ τὸ σχέδιο αὐτὸ ἦταν τὸ ἐπόμενο :

Ἀπὸ τὰ τόσα ἐξαρχικὰ χωριὰ καὶ κωμοπόλεις τῆς βορεινῆς Μακεδονίας νὰ ἐκλεγῆ σὰν κέντρο ἐξορμήσεως τὸ ἑλληνικότατο Κρούσοβο. Ἐκεῖ οἱ Τούρκοι εἶχαν ἐλαχίστη στρατιωτικὴ φρουρά. Ἔτσι ἡ πόλις ὀπωσδήποτε θὰ ἔπεφτε στὰ χέρια τῶν ἀπελευθερωτῶν τῆς. Καὶ τότε ἀνυπερθέτως θὰ συνέβαινε ἓνα ἐκ τῶν δύο : Ἀφ' ἑνὸς μὲν θὰ ἐξέθεταν τοὺς Ἕλληνας στὸν τουρκικὸν ὄχλο, ἀλλὰ καὶ στὴν τουρκικὴ κυβέρνησι, ὅτι δηλαδὴ οἱ Ἕλληνες συνέπρατταν μὲ τοὺς κομιτατζήδες μὲ φυσικὸ ἐπόμενο νὰ καταδιωχθοῦν, ἢ πάλιν ἂν ἡ ἐπανάστασι ἐπιτύχαινε, νὰ ἐφαρμόσουν τὴν ἴδια μέθοδο πού ἐφήρμοσαν ὕστερότερα στὴν Ἀγαθούπολι, Βασιλικό, τὸ Ὄρτά-Κιοῖ καὶ ἄλλοῦ, ὅταν αὐτὲς οἱ περιοχὲς κατὰ τὸν Ἀ' Παγκόσμιον εἰρηνικῶς περιῆλθον στὰ χέρια τῶν Βουλγάρων, δηλαδὴ μὲ βαρεῖα φορολογία, μὲ τὴν κατάληψιν ἑλληνικῶν σχολείων καὶ ἐκκλησιῶν, μὲ τὴν ἀπαγόρευσι τῆς χρησιμοποίησεως τῆς σπιτικῆς τῶν, τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης κτλ., νὰ τοὺς ἀναγκάσουν νὰ ἐκβουλαγρισθοῦν ἢ νὰ ἐκπατριθοῦν.

12. Γιὰ τὶς λεπτομέρειαι τῆς ἐπαναστάσεως στὸ Κρούσοβο οἱ τέσσαρες συγγραφεῖς τοῦ ἱστορικοῦ Ἰνστιτούτου τῶν Σκοπίων ὁ Δημήτρης Βλάχωφ, ὁ Ἀντώνωβσκι, ὁ Ἰβάν Μιχαήλωφ καὶ ἄλλοι, γιὰ τοῦ Μουχτάρ-Πασσᾶ τὶς λίρες, τὴ συμφορὰν ταμιουδιά, ἂν καὶ τὴν χαρακτηρισίζουσιν «σὰν τὴ μεγαλύτερη ἐπανάστασι τῶν Βαλκανίων, πού μόνο μὲ τὴ Μεγάλῃ Γαλλικῇ Ἐπανάστασι θὰ μπορούσε νὰ παραβληθῆ», (Ἰβάν Μιχαήλωφ) καὶ σὰν ἔπος. (Κιόσεφ). Ὁ Γ. Μόδης (op. cit.) καὶ οἱ Βορειομακεδόνες Ἕλληνες στὸ φυλλάδιο ὑπ' ἀριθμ. 12 τῆς Ἐπιτροπῆς Ἀλυτρώτων μὲ τὸν τίτλο «ἡ ἀλύτρωτος βορ. Μακεδονία, Θεσσαλονίκη 1946 πολὺ ἀδρᾶ κομμένα μᾶς τὰ λένε. Καλὰ πού βρέθηκε ὁ δόκιμος Κιόσεφ, πού μᾶς διαφώτισε μὲ κάθε λεπτομέρεια τὰ τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τῆς Δημοκρατίας τοῦ Κρούσοβο. Μετάφρασιν τῶν γραφομένων του ἔχει πιδὲ ἐπάνω ὁ ἀναγνώστης μας. Μόνο ἡ κριτικὴ εἶναι δική μας.

Πάντως μετά τὸν τερματισμὸ τῆς ἐπιχειρήσεως στὸ Κρούσοβο, ἡ πόλις αὐτὴ ἀπὸ 18.000 κατοίκους ποὺ εἶχε, ἔμεινε μόνον μὲ 6.000 καὶ αὐτοὺς μισοκατεστραμμένους.

Ε'

ΓΙΑΤΙ ΑΠΕΤΥΧΕ Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙ ΤΟΥ "ΗΛΙΝ ΝΤΕΝ",

Τὰ κυριώτερα αἷτια τῆς ἀποτυχίας τῆς ἐπαναστάσεως. Α) Αἷτια οὐσιώδη ἀπὸ τὰ ὁποῖα μερικὰ ὀργανικῆς φύσεως καὶ Β) Αἷτια δευτερεύοντα ἢ τυχαῖα. Ἑθνικὲς καὶ ὀλικῆς ζημιές ποὺ ὑπέστη ὁ μακεδονικὸς σλαβισμὸς καὶ ἡ Βουλγαρία.

§ 1. Τὰ αἷτια τῆς ἀποτυχίας τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ «Ἡλιν-Ντέν» ποροῦμε νὰ τὰ ταξινομήσουμε, σὲ δυὸ μεγάλες κατηγορίες. Α) Αἷτια οὐσιώδη, ἀπὸ τὰ ὁποῖα πολλὰ ἦσαν ὀργανικῆς φύσεως καὶ Β) αἷτια ἐπουσιώδη ἢ τυχαῖα. Ἀναφέρουμε τὰ κυριώτερα ἐφόσον μάλιστα τὰ ἴδια παρουσιάζονται τόσο στὴ Μακεδονία, ὅσο καὶ στὴ Θράκη.

α) Ἀγνοία τοῦ ψυχολογικοῦ παράγοντος ἀπέναντι τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ ἰδίως τῶν Γραικομάνων. Τὰ ἄγρια μέτρα ποὺ πῆραν ἐναντίον των καὶ οἱ δύο ἐπαναστατικὲς ὀργανώσεις, ἰδίως ἡ ἐξωτερικὴ τῶν Βαρχοβιστῶν, ἔφεραν ἀκριβῶς τ' ἀντίθετα ἀποτελέσματα. Ἀντὶ νὰ προσελκύσουν ἢ νὰ τρομοκρατήσουν τοὺς ὁμογλώσσους των Γραικομάνους, τοὺς ὠδήσαν μὲ τὰ δυὸ χέρια στὴν ἀγκαλιὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Φωτεινὸ παράδειγμα ἡ περίπτωσι τοῦ Μπάριπα-Σίμου ἀπὸ τὴ Φλώρινα¹.

β) Ἡ ἔλλειψι ἑνὸς ἀρχηγοῦ γιὰ τὶς πολεμικὲς ἀλλὰ καὶ τὶς προπαρασκευαστικὲς κατευθύνσεις τοῦ ἀγῶνος καὶ τὶς ἐπιχειρήσεις ὑστερότερα, δηλαδὴ ἔλλειψι ἑνὸς ἀρχηγοῦ ποὺ νάχη ἐκτὸς ἀπὸ τὶς ἀπαιτούμενες στρατιωτικὲς γνώσεις καὶ πείρα, ἀκόμα τὸ ἀπαιτούμενο γόητρο κ' ἐπιβολὴ ὄχι μόνον στὴ μάζα, ἀλλὰ καὶ στὰ στελέχη ἑνὸς ἐπαναστατικοῦ στρατοῦ καθὼς λ.χ. ὑπῆρξε ὁ Καραγεώργεβιτς στὴ σερβικὴ ἐπανάστασι τοῦ 1805 ἢ ὁ Κολοκοτρώνης στὴν Ἑλληνικὴ τοῦ 1821.

γ) Κατὰ τὴ συγκρότησι ἀκόμη τῆς I.M.R.O., ἐνῶ αὐτὴ ὡς σύνθημά της εἶχε: «ἡ Μακεδονία στοὺς Μακεδόνες», δὲν εἶχε οὔτε καὶ τὴ στοιχειώδη πρόνοια νὰ περιλάβῃ στοὺς κόλπους της τοὺς Ἕλληνες καὶ τοὺς Γραικομάνους, οἱ ὁποῖοι ἐκτὸς τῆς ἀνώτερης πνευματικῆς ὑπεροχῆς εἶχαν καὶ τὴν ἀπόλυτη ἀριθμητικὴ πλειοψηφία. Ὅσο γιὰ τὴν ἐξωτερικὴν, αὐτὴ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἦταν ἀντιλαϊκὴ σ' ὅλες τὶς ἐντόπιες ἐθνότητες τῆς Μακεδο-

1. Πρβ. Δ.Κ. Βογαζλή. «Τὸ Σχίσμα καὶ οἱ Γραικομάνοι τῆς Θράκης καὶ Μακεδονίας». Ἀθήναι, 1955. Ἔκδοσις Ἑταιρείας Θρακικῶν Μελετῶν. Ἀριθμ. 44 σελίς 17. Ἐπίσης προηγούμενο κεφάλαιο ὑποσημείωσι.

νίας, συμπεριλαμβανομένων καὶ αὐτῶν τῶν ἐντόπιων Σλαβομακεδόνων ¹.

δ) Δὲν ὑπῆρξε μεταξύ αὐτῶν τῶν ἴδιων στελεχῶν ἡ ἀπαιτούμενη ἐμπιστοσύνη καὶ ἐγκαρδιότης. Καχυποψία καὶ ψυχρότητα ἀπαρχῆς μέχρι τέλους ὑπῆρξεν ἡ ψυχοσύνθεσι καὶ τῆς μίας καὶ τῆς ἄλλης ὀργανώσεως.

ε) Ἡ ψευδολογία προπαγάνδα τῶν ἡγετῶν καὶ τῶν δύο Ὄργανώσεων. Διέδιδαν ποικιλοτρόπως, ὅτι μόλις ἐκτραγῆ ἡ ἐπανάστασι, ἡ Βουλγαρία καὶ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἡ Σερβία, θὰ κηρύξουν τὸν πόλεμο κατὰ τῆς Τουρκίας, ἀλλὰ καὶ ἡ Ρωσία δὲν θὰ ἔμενε μὲ τὰ χέρια σταυρωμένα. Πράγματα ποὺ οὔτε συνέβησαν οὔτε μποροῦσαν νὰ συμβοῦν τὴν ἐποχὴν ἐκείνη. Αὐτὸ ὅμως ἀπεθάρρυνε ὅλους τοὺς ὀπαδοὺς των, μόλις πέρασαν μερικὲς μέρες καὶ ἀποδείχθηκε ἡ ψευτιά καὶ ἡ φρενάκη ².

στ) Στὴν ἐπανάστασι δὲν ἔλαβαν μέρος οὔτε καταβλήθηκε προσπάθεια νὰ προσεταιρισθοῦν πόλεις τῆς Μακεδονίας, ἔστω καὶ αὐτὸ τὸ Κιλκίς, τὸ προπύργιο τοῦ Βουλγαρισμοῦ στὴ Μακεδονία. εἶναι δὲ γνωστὸ ἀπὸ τὴν ἱστορία ὅλων τῶν ἐπαναστάσεων, ὅτι μὲ τὴν κατάληψη τῆς πόλεως καὶ ἰδίως τῆς κρωτεύουσας τῆς χώρας μία ἐπανάστασι μπορεῖ νὰ ἐπιτύχη ³.

§ 2. Ἀπὸ τὰ δευτερεύοντα ἢ τὰ τυχαῖα αἷτια τῆς ἀποτυχίας τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ «Ἑλλην-Ντέν» δυὸ ὑπῆρξαν τὰ κυριώτερα.

α) Ἄγνωστο πῶς μιὰ ἐγκύκλιος τῆς V.M.R.O. ἀπὸ τῆ Σόφια πρὸς τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν διαφόρων ἐπαναστατικῶν πυρήνων τῆς Μακεδονίας ἔπεσε στὰ χέρια τῶν τουρκικῶν στρατιωτικῶν ἀρχῶν. Στ' αὐτὴ τὴν ἐγκύκλιο, ὅσο σκεπασμένα καὶ ἂν λέγονταν τὰ πράγματα, ἐντούτοις μποροῦσε νὰ διαγραφῆ σὲ γενικὲς γραμμὲς ὁ τόπος (περιοχὴ Μοναστηρίου) καὶ ὁ χρόνος τῆς ἐκρήξεως τῆς ἐπαναστάσεως. Φυσικὰ οἱ τουρκικὲς ἀρχὲς πῆραν ἐγκαίρως τὰ κατάλληλα μέτρα καὶ μόνον ἔτσι ἐξηγεῖται ἡ γρήγορη κινητοποίησι τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ καὶ ἡ ἀποστολὴ του σὶ τὸν τόπο τῶν ἐπιχειρήσεων.

β) Ἡ πρόωγη βαρυχειμῶνιὰ τοῦ 1903 ἀνέτρεψε τὶς προβλέψεις τῆς ἡγεσίας τῆς ἐπαναστάσεως ἡ ὁποία ἔτσι δὲν μπόρεσε νὰ μετατρέψῃ ἐν ἀνάγκη τὶς ἐπιχειρήσεις σὲ κλεφτοπόλεμο. Πράγματι τέλη Σεπτεμβρίου ὅλα τὰ κομιτατζήδικα σώματα ποὺ δὲν ἀποδεκατίσθηκαν ἀπὸ τὸν τουρκικὸ στρατὸ, ἀναγκάσθηκαν ν' ἀποσυρθοῦν στὸ βουλγαρικὸ ἔδαφος ⁴.

1. Αὐτὸ παραδέχεται καὶ ὁ Βλάχωφ ὡς ἓνα ἀπὸ τὰ κυριώτερα αἷτια τῆς ἀποτυχίας τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ «Ἑλλην-Ντέν». Πρὸβ. Dimitri Vlahof «Makedonia», Σκόπια 1950 κεφ. 145 καὶ ἐπόμενες. Ἰδίως σελ. 147.

2. Dimitri Vlahof. «Makedonia=Μακεδονία» σελ. 131.

3. Zografski, Abadzieff, Mitref, Kermidzief, «Egueseiska Makedonia», σελ. 227-228 (Μακεδονία τοῦ Αἰγαίου).

4. Οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς ὀπλαρχηγοὺς τῆς Ἐσωτερικῆς Ὄργανώσεως ἦσαν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς τῆς γνώμης, ἐπειδὴ ἡ μάζα τοῦ σλαβομακεδονικοῦ λαοῦ οὔτε ψυχικῶς οὔτε ὕλικῶς ἦτο προετομασμένη διὰ μίαν ὀμαδικὴν ἐξέγερσιν, νὰ μὴ γίνῃ ὀμαδικὴ ἐπανάστασι, ἀλλὰ κλεφτοπόλεμος. D. Vlahof, op. cit. σελ. 137.

§ 3. Οι ήθικες ζημιές, πού από την άποτυχία τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ «Ἡλιν-Ντέν» δοκίμασεν ὁ βουλγαρισμὸς καὶ ἰδίως τῆς Μακεδονίας, εἶναι πασιφάνερες καὶ γι' αὐτὸ τις παραλείπομε. Ἐν τούτοις πολὺ σοβαρὸς ὑπῆρξαν, γιὰ τὴ βουλγαρικὴ ὑπόθεσι κι' οἱ ὕλικές ζημιές. Παραλείπομε τοὺς ἀριθμοὺς πού δίνει ὁ τερατολόγος Ἰβάν Μιχαήλωφ⁵. Ἄλλὰ ὁ Δημήτριος Βλάχωφ, τοῦ «Μακεντόνια : Μακεδονία» (Σκόπια 1950) δρίζει τις ὕλικές ζημιές ἀπὸ τὴν ἐπανάστασι τοῦ «Ἡλιν-Ντέν» ὡς ἐξῆς : 6000 χωριά κατεστράφησαν ἢ ἐγκατελείφθησαν ἀπὸ τοὺς κατοίκους των. Ἐξ αὐτῶν 90 χωριά πυρπολήθησαν ἐξολοκλήρου, 60 ἄλλα ἔμειναν χωρὶς στέγη, 1800 γυναικόπαιδα καὶ γέροι σφάγησαν, ἐνῶ οἱ ἄλλες ὕλικές ζημιές ἦσαν ἀνυπολόγιστες.

Ἄλλος συγγραφεὺς, Βουλγαρομακεδὼν αὐτὸς, ὁ Ντίμο Χατζῆ Ντίμωφ στὸ σύγγραμμά του : «Ἡ ἐπανάστασι τοῦ «Ἡλιν-Ντέν» (Σόφια 1924) ἀναγράφει τοὺς ἐπόμενους ἀριθμοὺς : 12.440 σπίτια κατεστραμμένα. Φονεμένοι 4091. Ἄστεγοι 70.000. Πρόσφυγες στὴ Βουλγαρία 30.000.

Φαίνεται ὅτι ὁ τελευταῖος αὐτὸς συγγραφεὺς πλησιάζει περισσότερο στὴν ἀλήθεια.

ΣΤ'

ΨΥΧΟΣΥΝΘΕΣΙ, ΝΟΟΤΡΟΠΙΑ ΚΑΙ ΦΡΟΝΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΟΥ ΛΑΟΥ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

Μία σύγχυσι πού πρέπει νὰ λείψῃ.—Μονομαχία μεταξὺ Ἑλληνισμοῦ καὶ ρωσικοῦ Πανσλαβισμοῦ.—Γιὰ τοὺς Βουλγάρους μέχρι τοῦ 1850 ἡ λέξις «Ἑλληνισμὸς» ἐσήμαινε πολιτισμὸς, εὐγένεια καὶ πρόοδος.—Βορειοβούλγαροι, Νοτιοβούλγαροι καὶ Βουλγαρομακεδόνες.—Τὰ φρονήματα τῶν τελευταίων ἀπέναντι τῶν Ἑλλήνων καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

§ 1. Οἱ περισσότεροι ξένοι συγγραφεῖς πού γνώρισαν καὶ κατέγιναν μὲ τὸ βαθύτερο «εἶναι» τοῦ βουλγαρικοῦ λαοῦ καὶ ἡ ὀλότητα σχεδὸν τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων—μὴ ἐξαιρουμένου φυσικὰ καὶ ἐμοῦ—ὅταν μιλοῦν γιὰ τοὺς Βουλγάρους καὶ τὰ φρονήματά τους ἀπέναντί μας, τοὺς παίρνουν σὰν ἓνα ἀδιάσπαστο σύνολο. Οἱ δικοὶ μας σοῦ λένε : «Ἄσπρο σκυλί, μαῦρο σκυ-

5. Χάριν περιεργείας ἀναγράφωμε τις ζημιές πού ὁ Ἰβάν Μιχαήλωφ ἀναφέρει στὸ σύγγραμμά του «Ἡ Μακεδονία, Ἑλβετία τῶν Βαλκανίων» Κεφ. Π ἀναφέρει ὅτι «ἐρημώθησαν 12.000 καὶ ἄνω σπίτια, 3122 γυναῖκες ἐβιάσθησαν», 4694 ἄνδρες ἐντελῶς ἀθῶοι ἐκτελέσθησαν, 76.000 ἔμειναν ἄστεγοι. Καὶ ἐξακολουθεῖ : οἱ ἐπαναστάτες ἦσαν 25.000 καὶ ὁ τακτικὸς στρατὸς πού πολέμησε ἐναντίον των ἐπίσης 25.000. Μετανάστευσαν στὴ Βουλγαρία 35.000. Σκοτώθησαν στὰ πεδία τῆς μάχης 6.000 βουλγαρομακεδόνες καὶ χιλιάδες ἀθῶοὶ ἐρρίφθησαν στὶς φυλακές...

λί, πάντα σκυλι εἶναι», πράγμα ποῦ καὶ σ' αὐτὴ τὴν κυριολεξία του δὲν εἶναι σωστό. Τὸν βουλγαρικὸ λαό, μὲ τὸν ὁποῖον πέρασα τὰ πρῶτα σαράντα χρόνια τῆς ζωῆς μου, τὸν γνώρισα κατὰ βάθος, σ' ὅλες του τὶς ἐκδηλώσεις, τὶς τάξεις καὶ τὰ πολιτικά του φρονήματα. Ἐπαναλαμβάνω λοιπὸν καὶ τονίζω ὅτι αὐτὴ ἡ ἀντίληψι δὲν εἶναι σωστή. Πρῶσοι, Αὐστριακοὶ καὶ Βαυαροὶ εἶναι ὅλοι βέβαια, Γερμανοί, ἀλλὰ πόση διαφορὰ μεταξὺ τῶν πρώτων καὶ τῶν δύο τελευταίων! Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ τοὺς Βορειοβουλγάρους, ἦτοι τοὺς κατοίκους τῆς Μυσίας, τοὺς Νοτιοβουλγάρους ἦτοι τοὺς κατοίκους τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας καὶ τοὺς Βουλγαρομακεδόνες¹.

α) Οἱ Βορειοβούλγαροι. Μιλώντας γιὰ ὅλους τοὺς κατοίκους τῆς χώρας, ποῦ ἐκτείνεται μεταξὺ τοῦ Δουνάβεως καὶ τοῦ Αἴμου, ἰδίως ἔχω ὑπ' ὄψει μου τὸν ἐκεῖ ἀγροτικὸ πληθυσμό, ποῦ ἀποτελεῖ τὰ 75-80 % τοῦ ὅλου πληθυσμοῦ. Λοιπὸν οἱ Βορειοβούλγαροι καὶ ἰδίως οἱ χωρικοὶ παρ' ὅλες τὶς προσπάθειες καὶ τὴν ἐντατικὴ προπαγάνδα τῶν Βουλγαρομακεδόνων δασκάλων, ἀξιωματούχων καὶ κληρικῶν, ὅχι μόνον κανένα φυλετικὸ μῖσος δὲν τρέφουν ἐναντίον τοῦ Ἑλληνισμοῦ—μιλῶ ἐννοεῖται, πρὸ τῆς ἐπιβολῆς τοῦ κομμουνισμοῦ—ἀλλ' ἀπεναντίας τὰ αἰσθήματά τους ἀπέναντί μας εἶναι ἓνα μῖγμα θαυμασμοῦ καὶ μεγάλης ἐκτιμήσεως.

Τὸ μῖσος τῶν Βορειοβουλγάρων στρέφεται κατὰ τῶν Ρουμάνων. Ἐμᾶς τοὺς Ἑλληνας γενικῶς μᾶς θεωροῦν σὰν μιὰ ἀνώτερη φυλὴ. Καθὼς σ' ὅλους τοὺς Βουλγάρους πρὸ τῆς ρωσικῆς πανσλαβιστικῆς προπαγάνδας ἡ λέξις «Γραικός» ἐσημαίνει «ἄνθρωπο πολιτισμένο καὶ εὐγενικό», τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ γιὰ τὸν Βορειοβούλγαρο. Ἡ λέξις «Γραικ—Γραικός» δὲν ἔχει γι' αὐτοὺς τὴ σημασία ποῦ ἔχει στὴ γαλλικὴ γλῶσσα ἡ λέξις «Grec»². Σημαίνει ἀπλούστατα «ὑφασματέμπορο» καὶ γι' αὐτὸ τὸ ἐπίθετο «Γκρέκωφ» εἶναι συνηθέστατο στοὺς Βορειοβουλγάρους. Συχνὰ ἐπίσης στὰ δημοτικὰ τους τραγούδια ἀπαντοῦμε τὴ λέξι «γκρέτσκο ταβέτς»—ἑλληνικὸν λουλούδι. Ρώτησα κάποιον λυράρη στὴν Πλέβνα «ποῖο λουλούδι ὀνομάζει ἔτσι» καὶ μοῦ ἀπήντησε: «Δὲν σημαίνει ὀρισμένο λουλούδι, ἀλλὰ λουλούδι ποῦ πρέπει νὰ τὸ βλέπης ἀπὸ μακρὰ καὶ νὰ τὸ θαυμάζης. Μὴν τὸ ἐγγίσης γιατί θὰ μαραθῆ». Αὐτὴ ἡ μεταφορὰ δὲν εἶναι πράγματι χαρακτηριστικὴ;

β) Προκειμένου γιὰ τοὺς Νοτιοβουλγάρους πρέπει νὰ κάνουμε διαστολὴν μεταξὺ ἐκείνων, ποῦ ἐκπαιδεύθηκαν καὶ ἀνατράφηκαν μέσα σὲ ἑλληνικὸν πε-

1. Τὰ ὅσα ἀναγράφω ἐδῶ εἶναι συνοπτικὰς παρατηρήσεις, παρμένες ἀπὸ τὴν ἀνέκδοτη μελέτη μου, ἐπίσης ἱστορικὴ, ἐθνολογικὴ καὶ λαογραφικὴ, μὲ τὸν τίτλο «Ἡ Μακεδονία» ἦτοι τὸ ΧΙ κεφάλαιο μὲ τὸν τίτλο «Βορειοβούλγαροι, Νοτιοβούλγαροι καὶ Βουλγαρομακεδόνες».

2. Στὴ γαλλικὴ γλῶσσα ἡ λέξις «Grec»—μεταφορικῶς ἐννοεῖται—σημαίνει κλέφτη καὶ ἀπατεῶνα, ἰδίως στὸ χαρτοπαίγνιο.

§ 3. Οι ἠθικὲς ζημίαι, ποὺ ἀπὸ τὴν ἀποτυχία τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ «Ἑλιν-Ντέν» δοκίμασεν ὁ βουλγαρισμὸς καὶ ἰδίως τῆς Μακεδονίας, εἶναι πασιφάνερες καὶ γι' αὐτὸ τὶς παραλείπομε. Ἐν τούτοις πολὺ σοβαρὲς ὑπῆρξαν, γιὰ τὴ βουλγαρικὴ ὑπόθεσι κα' οἱ ὕλικές ζημίαι. Παραλείπομε τοὺς ἀριθμοὺς ποὺ δίνει ὁ τερατολόγος Ἰβάν Μιχαήλωφ⁵. Ἄλλὰ ὁ Δημήτριος Βλάχωφ, τοῦ «Μακεντόνια : Μακεδονία» (Σκόπια 1950) ὁρίζει τὶς ὕλικές ζημίαι ἀπὸ τὴν ἐπανάστασι τοῦ «Ἑλιν-Ντέν» ὡς ἑξῆς : 6000 χωριά κατεστράφηκαν ἢ ἐγκατελείφθησαν ἀπὸ τοὺς κατοίκους των. Ἐξ αὐτῶν 90 χωριά πυρπολήθησαν ἐξολοκλήρου, 60 ἄλλα ἔμειναν χωρὶς στέγη, 1800 γυναῖκοί-παιδα καὶ γέροντες σφάγησαν, ἐνῶ οἱ ἄλλες ὕλικές ζημίαι ἦσαν ἀνυπολόγιστες.

Ἄλλος συγγραφεὺς, Βουλγαρομακεδὼν αὐτός, ὁ Ντίμο Χατζή Ντίμωφ στὸ σύγγραμμά του : «Ἡ ἐπανάστασι τοῦ «Ἑλιν-Ντέν» (Σόφια 1924) ἀναγράφει τοὺς ἐπόμενους ἀριθμοὺς : 12.440 σπίτια κατεστραμμένα. Φονεμένοι 4091. Ἄστεγοι 70.000. Πρόσφυγες στὴ Βουλγαρία 30.000.

Φαίνεται ὅτι ὁ τελευταῖος αὐτὸς συγγραφεὺς πλησιάζει περισσύτερον στὴν ἀλήθεια.

ΣΤ'

ΨΥΧΟΣΥΝΘΕΣΙ, ΝΟΟΤΡΟΠΙΑ ΚΑΙ ΦΡΟΝΗΜΑΤΑ
ΤΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΟΥ ΛΑΟΥ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

Μιά σύγχυσι ποὺ πρέπει νὰ λείψῃ.—Μονομαχία μεταξὺ Ἑλληνισμοῦ καὶ ρωσικοῦ Πανσλαβισμοῦ.—Γιὰ τοὺς Βουλγάρους μέχρι τοῦ 1850 ἡ λέξις «Ἑλληνισμὸς» ἐσήμαινε πολιτισμὸς, εὐγένεια καὶ πρόοδος.—Βορειοβούλγαροι, Νοτιοβούλγαροι καὶ Βουλγαρομακεδόνες.—Τὰ φρονήματα τῶν τελευταίων ἀπέναντι τῶν Ἑλλήνων καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

§ 1. Οἱ περισσότεροι ξένοι συγγραφεῖς ποὺ γνώρισαν καὶ κατέγιναν μὲ τὸ βαθύτερον «εἶναι» τοῦ βουλγαρικοῦ λαοῦ καὶ ἡ ὁλότητα σχεδὸν τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων—μὴ ἐξαιρουμένου φυσικὰ καὶ ἐμοῦ—ὅταν μιλοῦν γιὰ τοὺς Βουλγάρους καὶ τὰ φρονήματά τους ἀπέναντί μας, τοὺς παίρνουν σὰν ἓνα ἀδιάσπαστο σύνολο. Οἱ δικοὶ μας σοῦ λένε : «Ἄσπρο σκυλί, μαῦρο σκυ-

5. Χάρην περιεργείας ἀναγράφωμ τὶς ζημίαι ποὺ ὁ Ἰβάν Μιχαήλωφ ἀναφέρει στὸ σύγγραμμά του «Ἡ Μακεδονία, Ἑλβετία τῶν Βαλκανίων» Κεφ. II ἀναφέρει ὅτι «ἐρημώθησαν 12.000 καὶ ἄνω σπίτια, 3122 γυναῖκες ἐβιάσθησαν», 4694 ἄνδρες ἐντελῶς ἀθῶοι ἐκτελέσθησαν, 76.000 ἔμειναν ἄστεγοι. Καὶ ἐξακολουθεῖ : οἱ ἐπαναστάται ἦσαν 25.000 καὶ ὁ τακτικὸς στρατὸς ποὺ πολέμησε ἐναντίον των ἐπίσης 25.000. Μετανάστευσαν στὴ Βουλγαρία 35.000. Σκοτώθησαν στὰ πεδία τῆς μάχης 6.000 βουλγαρομακεδόνες καὶ χιλιάδες ἀθῶοὶ ἐρρίφθησαν στὶς φυλακές...

λί, πάντα σκυλι εἶναι», πράγμα πού και σ' αὐτὴ τὴν κυριολεξία του δὲν εἶναι σωστό. Τὸν βουλγαρικὸ λαό, μὲ τὸν ὅποιον πέρασα τὰ πρῶτα σαράντα χρόνια τῆς ζωῆς μου, τὸν γνώρισα κατὰ βάθος, σ' ὅλες του τις ἐκδηλώσεις, τις τάξεις καὶ τὰ πολιτικά του φρονήματα. Ἐπαναλαμβάνω λοιπὸν καὶ τονίζω ὅτι αὐτὴ ἡ ἀντίληψι δὲν εἶναι σωστή. Πρῶσοι, Αὐστριακοὶ καὶ Βαυαροὶ εἶναι ὅλοι βέβαιοι, Γερμανοί, ἀλλὰ πόση διαφορὰ μεταξὺ τῶν πρώτων καὶ τῶν δύο τελευταίων! Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ τοὺς Βορειοβουλγάρους, ἦτοι τοὺς κατοίκους τῆς Μυσίας, τοὺς Νοτιοβουλγάρους ἦτοι τοὺς κατοίκους τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας καὶ τοὺς Βουλγαρομακεδόνες¹.

α) Οἱ Βορειοβούλγαροι. Μιλώντας γιὰ ὅλους τοὺς κατοίκους τῆς χώρας, πού ἐκτείνεται μεταξὺ τοῦ Δουνάβεως καὶ τοῦ Αἴμου, ἰδίως ἔχω ὑπ' ὄψει μου τὸν ἐκεῖ ἀγροτικὸ πληθυσμό, πού ἀποτελεῖ τὰ 75-80 % τοῦ ὅλου πληθυσμοῦ. Λοιπὸν οἱ Βορειοβούλγαροι καὶ ἰδίως οἱ χωρικοὶ παρ' ὅλες τις προσπάθειες καὶ τὴν ἐντατικὴ προπαγάνδα τῶν Βουλγαρομακεδόνων δασκάλων, ἀξιωματούχων καὶ κληρικῶν, ὅχι μόνον κανένα φυλετικὸ μῖσος δὲν τρέφουν ἐναντίον τοῦ Ἑλληνισμοῦ—μιλῶ ἐννοεῖται, πρὸ τῆς ἐπιβολῆς τοῦ κομμουνισμοῦ—ἀλλ' ἀπεναντίας τὰ αἰσθήματά τους ἀπέναντί μας εἶναι ἓνα μῆγμα θαυμασμοῦ καὶ μεγάλης ἐκτιμῆσεως.

Τὸ μῖσος τῶν Βορειοβουλγάρων στρέφεται κατὰ τῶν Ρουμάνων. Ἐμᾶς τοὺς Ἑλληνας γενικῶς μᾶς θεωροῦν σὰν μιὰ ἀνώτερη φυλή. Καθὼς σ' ὅλους τοὺς Βουλγάρους πρὸ τῆς ρωσικῆς πανσλαβιστικῆς προπαγάνδας ἡ λέξις «Γραικός» ἐσήμαινε «ἄνθρωπο πολιτισμένο καὶ εὐγενικό», τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ γιὰ τὸν Βορειοβούλγαρο. Ἡ λέξις «Γραικ—Γραικός» δὲν ἔχει γι' αὐτοὺς τὴ σημασία πού ἔχει στὴ γαλλικὴ γλῶσσα ἡ λέξις «Grec»². Σημαίνει ἀπλούστατα «ὑφασματέμπορο» καὶ γι' αὐτὸ τὸ ἐπίθετο «Γκρέκωφ» εἶναι συνηθέστατο στοὺς Βορειοβουλγάρους. Συχνὰ ἐπίσης στὰ δημοτικὰ τους τραγούδια ἀπαντοῦμε τὴ λέξι «γκρέτσκο ταβέτς»—ἑλληνικὸ λουλούδι. Ρώτησα κάποιον λυράρη στὴν Πλέβνα «ποιὸ λουλούδι ὀνομάζει ἔτσι» καὶ μοῦ ἀπήντησε: «Δὲν σημαίνει ὀρισμένο λουλούδι, ἀλλὰ λουλούδι πού πρέπει νὰ τὸ βλέπης ἀπὸ μακρὰ καὶ νὰ τὸ θαυμάζης. Μὴν τὸ ἐγγίσης γιατί θὰ μαραθῇ». Αὐτὴ ἡ μεταφορὰ δὲν εἶναι πράγματι χαρακτηριστικὴ;

β) Προκειμένου γιὰ τοὺς Νοτιοβουλγάρους πρέπει νὰ κάνουμε διαστολὴ μεταξὺ ἐκείνων, πού ἐκπαιδεύθηκαν καὶ ἀνατράφηκαν μέσα σὲ ἑλληνικὸ πε-

1. Τὰ ὅσα ἀναγράφω ἐδῶ εἶναι συνοπτικὲς παρατηρήσεις, παρμένους ἀπὸ τὴν ἀνέκδοτη μελέτη μου, ἐπίσης ἱστορικὴ, ἐθνολογικὴ καὶ λαογραφικὴ, μὲ τὸν τίτλο «Ἡ Μακεδονία» ἦτοι τὸ ΧΙ κεφάλαιο μὲ τὸν τίτλο «Βορειοβούλγαροι, Νοτιοβούλγαροι καὶ Βουλγαρομακεδόνες».

2. Στὴ γαλλικὴ γλῶσσα ἡ λέξις «Grec»—μεταφορικῶς ἐννοεῖται—σημαίνει, κλέφτη καὶ ἀπατεῶνα, ἰδίως στὸ χαρτοπα ἴγνιο.

ριβάλλον, δηλαδή μέχρι τοῦ 1845-50 καὶ ἐκείνους ποὺ σπούδασαν στὴ Ρωσία, τοὺς ἐμποτισμένους μὲ πανσλαβιστικὸ μῖσος ἐναντίον τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Τῶν πρώτων τὰ φρονήματα ἀπέναντί μας ταυτίζονταν μὲ αὐτὰ τῶν Βορειοβουλγάρων, τῶν δευτέρων μᾶλλον μὲ αὐτὰ τῶν Βουλγαρομακεδόνων, ὄχι ὅμως καὶ τόσον ἔντονα³. Πάντως πρέπει νὰ ἐξάρω—γεγονὸς ποὺ ὑπέπεσε στὴν ἄμεση ἀντίληψι, ὅτι οὔτε ἓνας Φιλιππουπολίτης Βούλγαρος ἔλαβε μέρος στὸ ἀνθελληνικὸ κίνημα τῆς 16 Ἰουλίου 1906, ἀπὸ ὅπου ὡς γνωστὸν ἄρχισε ὁ ἀνθελληνικὸς διωγμός*. Μάλιστα οἱ ἀρχαιότεροι αὐστηρῶς κατέκριναν τὸ ἐν λόγῳ κίνημα. Μόνην, μοναδικὴ ἐξάφρασι ἀπετέλεσε ὁ ἔκφυλος, καμπούρης καὶ ἀνισόρροπος γυιὸς τοῦ Χατζῆ Γιώκα.

γ) Οἱ Βουλγαρομακεδόνες. Τὸ μῖσος τῶν Βουλγαρομακεδόνων τῶν ἐν-

3) Εἶναι ἀνεξήγητη αὐτὴ ἡ νοοτροπία τῶν Νοτιοβουλγάρων, ἰδίως τῶν ἀστῶν διανοουμένων πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Στὴν ἀρχὴ τοῦ προηγουμένου αἰῶνος οἱ περισσότεροι ἀπ' αὐτούς, ἀπὸ τὰ χωριά τοὺς κατέβηκαν καὶ ἐγκατεστάθησαν στὰ ἑλληνικὰ ἀστικά κέντρα, στὴ Φιλιππούπολι, Ἀδριανούπολι, Κωνσταντινούπολι καὶ ἄλλοι. (Πρβ. Μυρτίλου Ἀποστολίδου. «Οἱ ἐπὶ Τουρκίας ἐν Φιλιππουπόλει Βούλγαροι, Ἀρχεῖον Θρακικοῦ Λαογραφικοῦ καὶ Γλωσσικοῦ Θεσαυροῦ. Τόμ. 10 σελ. 9 1943-44. Γεωργίου Τσουκαλά «Ἱστοριογεωγραφικὴ Περιγραφή τῆς Ἑπαρχίας Φιλιππουπόλεως. Βιέννη, 1851. σελ. 14 σημ. ΑΘ. Βλ. Τὰ ὑπὸ τῶν Βουλγάρων ἐν Ἀνατολῇ τεκταινόμενα Θεοδ. Ἀσκληπιάδου 1872 (Σ.Α.)—Γεωργίου Μέγα: Καθηγητοῦ, τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. «Ἡ Ἀνατολικὴ Ρωμυλία». Ἐκδοσις Συλλόγου πρὸς διάδοσιν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων. Ἀθῆναι 1945 σελ. 7.—Πολυδ. Παπαχριστοδούλου «Ἡ Θράκη Ἑλληνικὴ» Ἀρχεῖον, Τόμ. 16ος σελ. 16. (Ἀνατύπωσις εἰς ἰδιαίτερο τεῦχος). Τοῦ ἰδίου: «Ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Θράκης. Ἀθῆναι 1948. Ἐκδοσις Ἑταιρίας Θρακικῶν Μελετῶν. Ἀριθ. 5. Dr. D.K. Wogazli: Μέλους τῆς I ὑποεπιτροπῆς Ἑλληνοβουλγαρικῆς Μεταναστεύσεως. I, Hellenisme de la Bulgarie du Sud. Ἐκθεσις πρὸς τὴν Α' Ὑποεπιτροπὴν κατατεθειμένη εἰς τὰ ἀρχεῖα τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Σόφιας. Τοὺς Νεοβουλγάρους λοιπὸν οἱ ἐκεῖ Ἕλληνας τοὺς δέχθηκαν σὰν ὁμοδόξους ἀδελφούς. Τοὺς πάντρεψαν ὁ ἓνας μὲ τὴν ἀδελφὴν του ἢ τὴ γυναικαδέλφη του, ὁ ἄλλος μὲ τὴν ἐξαδέλφη του ἔτσι, ποὺ στὸ σπῆτι τοὺς ἢ γλώσσα, τὰ ἦθη καὶ τὰ ἔθιμά τοὺς ἦσαν ἑλληνικά. (Πρβ. Yakim Groueff «Môite Spomeni «Aí Ἀναμνήσεις μου. Piondif). Πολλοὶ ἀπ' αὐτούς κατὰ τὸν Ἐθνικοσοσιαλιστικὸν ἀγῶνα τοῦ 1860 ἐτάχθησαν κατὰ τοῦ Πατριαρχείου καὶ μάλιστα στὸ πλευρὸ τῶν ἀδιαιλάκτων τοῦ Πατριῶνος Μακαριοπόλεως ἢ Μακαριουπόλεως καὶ τοῦ Στεφάνου Βογορίδη. Ἀλλὰ μιὰ ποὺ μὲ τὸ φερμάνι τοῦ Μαρτίου τοῦ 1870 ἡ Ἐξαρχία ἀναγνωρίσθηκε σὰν Ἑκκλησία αὐτοκέφαλη καὶ ἀνεξάρτητη ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖο, καὶ ἀφ' ἑτέρου τὸ βουλγαρικὸ ἔθνος ἀναγνωρίσθηκε σὰν ἔθνος χωριστό, οἱ ἐν λόγῳ Βούλγαροι ἐθεώρησαν ὅτι οἱ διαφορὲς τοὺς μὲ τὸ Πατριαρχεῖο καὶ τὸν Ἑλληνισμὸν ἔχον τεματιστῆ ὀριστικῶς καὶ ἐπομένως ὕσκοπο καὶ ἀνόητο θὰ ἦτο νὰ τρέφουν μῖσος καὶ κακία ἀπέναντι τῶν Ἑλλήνων συγγενῶν των καὶ φίλων, μὲ τοὺς ὁποίους τόσοι δεσμοὶ τοὺς συνέδεαν. Ἔτσι τὰ πράγματα ἐξομαλύνθηκαν ξανά. Sofia 1929.

* Βλ. Ἀρχ. Θρ. Θεσ. τόμ. 25ος Καταστροφὴ Ἀγγιᾶλου. Φιλαλήτους Εὐθύφρονος, ὅπου περιγράφεται καὶ ἡ καταστροφὴ Φιλ)λεως σ. 24-28,

τὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Βουλγαρίας καὶ πρὸς ἄλλα πρὸ παντὸς μετὰ τὴν ἀποτυχία τῆς ἐπαναστάσεως τὸ «Ἑλιν-Ντὲν» παρουσίαζε κάτι τὸ ἔκτακτο, τὸ παθολογικό. Τὴν ἀποτυχία τῆς ἐπαναστάσεως τὴν ἀπέδιδαν στοὺς Ἑλληνας. Δὲ μπορούσαν τὴν Ἑλληνική γλῶσσα νὰ τὴν υποφέρουν. Στὰ ἑλληνικά κέντρα λ.χ. στὴ Φιλιππούπολι, Στενίμαχο, Βάρνα, Πύργο καὶ λοιπὰ μπορούσες νὰ μιᾶς στὸ δρόμο ὅποιαδήποτε βαλκανική ἢ ἑξωβαλκανική γλῶσσα. Κανεὶς δὲν θὰ τὸ πρόσεχε. Ἐάν ὅμως μιλοῦσες ἑλληνικά, ὁ πρῶτος Βουλγαρομακεδὼν θὰ σὲ πλησίαζε, θὰ σὲ στραβοκίτταζε καὶ θὰ σοῦ ἔλεγε ἐπιτακτικά: «Παῦσε νὰ μιᾶς αὐτὴν τὴν τσιγγάνικη γλῶσσα. (Τσιγγάνσκι ἔξικι). Ἐπαγορεύεται».

Ὡστε γιὰ τοὺς Βουλγαρομακεδόνας ἡ γλῶσσα τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Εὐαγγελίου ἦταν μιὰ περιφρονημένη, μιὰ τσιγγάνικη γλῶσσα. Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ παραξενευόμαστε ὅτι Βουλγαρομακεδόνας ὀργάνωσαν καὶ διέπραξαν αὐτοὶ κυρίως, τὸ ἀνθελληνικὸ κίνημα.

Ζ'

Η ΦΙΛΙΠΠΟΥΠΟΛΙ

«ΤΟ ΒΟΡΕΙΟΤΕΡΟ ΠΡΟΠΥΡΓΙΟ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ
ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΣΛΑΒΙΣΜΟΥ*»

Ἐπιβεβλημένες μερικὲς αὐτοβιογραφικὲς σημειώσεις.—Ἡ σύγχρονη Φιλιππούπολι, τὸ βορειότερο προπύργιο τοῦ Ἑλληνισμοῦ.—Ἡ παλιὰ Φιλιππούπολι! Πῶς τὴν περιγράφει ὁ Λουκιανός.—Συνάντησί μου μ' ἕναν καὶ συζήτησι μ' ἕναν φρόνιμο Βούλγαρο. Τὰ βουλγαρικὰ κόμματα καὶ ἡ πολιτικὴ τους ἀπέναντι τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου.

§ 1. Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ «Ἑλιν-Ντὲν» στὴ Μακεδονία—πρῶτο μέρος τῆς μελέτης μας,—ὁ πρῶτος ἀντίκτυπος εἶπεν ἐν τῇ βορεινῇ Βουλγαρία (τῇ Μυσία) παρουσιάσθη μετὰ τὴν αἰφνίδια παῦσι ὄλων τῶν Ἑλλήνων τόσον τῶν δημοσίων ὡς καὶ τῶν δημοτικῶν ὑπαλλήλων κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1903. Τὸ ἔγγραμά τους ἦταν, ὅτι ἦσαν Ἑλληνας καὶ ἐννοοῦσαν νὰ παραμείνουν Ἑλληνας¹.

* Ὁ χαρακτηρισμὸς αὐτὸς τῆς Φιλιππουπόλεως δὲν ἀνήκει σὲ μένα. Ἀνήκει στὸ Γιάνκοφ, διευθυντὴ καὶ ἀρχισυντάκτη τῆς «Βετσέρνας Πόστας»=Ἑσπερινοῦ Ταχυδρόμου, προσωπικοῦ ὄργανου τοῦ Νικόλα Γεννάδιεφ, ὀργανωτῆ τοῦ ἀνθελληνικοῦ κινήματος τοῦ 1906, ὅταν παρακαλοῦσε τὸν βουλγαρικὸ λαὸ νὰ συντρέψῃ τὸν Ἑλληνισμὸ τῆς Βουλγαρίας, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὴ Φιλιππούπολι καθὼς καὶ ἔγινε.

1. Πρβ. Association Patriotique des Thrace. «Persécutions des Grecs en Bulgarie». Athènes, 1906 p. 16.

Μεταξὺ τῶν πανθέντων δημοσίων ὑπαλλήλων² ἦτο καὶ ὁ συγγραφεὺς τῆς παρουσίας μελέτης, ἀντιπρόεδρος τοῦ Πρωτοδικείου Βράτσας τῆς βορεινῆς Βουλγαρίας. Μετὰ δεκαετῆ εὐδόκιμη ὑπηρεσία ἐπαύθη καὶ αὐτός. Δὲν εἶχα καμμιά κλίσι πρὸς τὸ δικηγορικὸ ἐπάγγελμα, ἀλλὰ δὲν ὑπῆρχε ἄλλος τρόπος. Ἐνοιξα λοιπὸν δικηγορικὸ γραφεῖο στὴ γενετείρά μου, τὴ Φιλιππούπολι, ὅχι βέβαια μὲ πολλὰς ἐλπίδες ἐπιτυχίας. Ἀποδείχθηκε ὁμως πολὺ γρήγορα τὸ ἀντίθετο ἐκ τῶν ὑστέρων, διότι ἡ παῦσι μου ὑπῆρξεν εὐεργετικὴ ὑπὸ κάθε ἔποφι. Δικηγόρησα ἀπὸ τὸ 1903 ὡς τὰ 1914 ὁπότε μετανάστευσα στὴν Ἑλλάδα.

§ 2. Ἦταν ἀνοιξι τοῦ 1904. Μιὰ πραγματικὴ ἀνοιξι διαρκείας. Μόνον ὁποῖος ἔζησε στὴν Ἀνατολικὴ Ρωμυλία ἢ τὸ σωστότερο τὴν Ἀνατολικὴ Ρούμελη³ καὶ στὴν πρωτεύουσά της τὴν πανεύμορφη καὶ ἱστορικὴ Φιλιππούπολι, θὰ μπορούσε νὰ τὴν χαρῆ καὶ νὰ τὴν περιγράψῃ. Πράγματι ἂν κανεὶς ἀνέβαινε σ' ἓναν ἀπὸ τοὺς τρεῖς κατοικούμενους λόφους τῆς Φιλιππουπόλεως, κι' ἔρριχνε γύρω του ἓνα βλέμμα δὲν θὰ νόμιζε πὼς βρίσκεται ὅχι μονάχα ἔμπρὸς σὲ μιὰν ὤμορφη καὶ συγχρονισμένη πολιτεία, ἀλλὰ μπρὸς σ' ἓνα ἀπέραντο καὶ λουλουδισμένο πάγκο. Αὐτὸ τὸ πάγκο θ' ἄβλεπε νὰ διασχίζεται ἀπὸ ἓναν πλατύστηθο ποταμό, ποὺ ράθυμα κυλάει τὰ νερά του. Εἶναι ὁ Ἐβρος, ἡ σημερινὴ «Μαρίτσα». Χύνεται ὁ Ἐβρος στὸ Αἰγαῖον Πέλαγος, ἴσως γιὰ νὰ δείξῃ μεταξὺ ἄλλων, ὅτι ἡ Βορειοθράκη καθὼς καὶ ὀλόκληρη ἡ Θράκη γεωπολιτικῶς εἶναι χώρα μεσογειακῆ.⁴ Ἀνάμεσα λοιπὸν σ' αὐτὸ τὸ

2. Τὴν πρωτοβουλία, ἀλλὰ καὶ τὴν ὀργάνωσι τοῦ ἀνθελληνικοῦ διωγμοῦ στὴ Βουλγαρία στὰ 1906 τὴν εἶχαν ἀναλάβει ὁ Βουλγαρομακεδὼν Νικόλα Γεννάδιεφ, ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης τῆς σταμπουλοφικῆς κυβερνήσεως, τοῦ αὐλικοῦ Ράτσο Πετρόφ, ἀναπληρῶνοντας τὴν ἐποχὴ ἐκεῖνη τὸν ἀπουσιάζοντα ὑπουργὸ τῶν Ἐσωτερικῶν Πετκόφ. Στὴν παῦσι τῶν Ἑλλήνων ὑπαλλήλων ὁ μόνος ποὺ ἀντιστάθηκε ἦταν ὁ στρατηγὸς Σάββωφ, ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν τότε καὶ ὑστερώτερα ἦτοι κατὰ τὸν Β' Βαλκανικὸ πόλεμο, ἀρχιστράτηγος τοῦ βουλγαρικοῦ στρατοῦ, υἱὸς Ἑλληνίζοντος ὀρθοδόξου ἱερέως τοῦ Χασκόβου. Τὸ ἔκανε, διότι ἡ Βουλγαρία ἀπὸ τοῦ 1905 ἄρχισε πικρῶς ν' αὐξάνει τὴν ποιοτικὴ καὶ ἀριθμητικὴ δύναμι τοῦ στρατοῦ της καὶ τῆς χρειάζονταν ἱκανὰ στελέχη. Οἱ δὲ Ἕλληνες, εἴτε στρατιωτικοὶ εἴτε πολιτικοὶ ὑπάλληλοι, ἢ ἰδιωτικοὶ σὲ ἰδιωτικὰς ἐπιχειρήσεις διακρίνονταν γιὰ τὴν ἐξυπνάδα, τὴν πρωτοβουλία καὶ τὴν ἀφοσίωσι τους στὴν ἐκτέλεσι τοῦ καθήκοντός των.

3. Κακῶς ἐπεκράτησε νὰ ὀνομάζεται ἡ Ἀνατολικὴ Ρούμελη σὲ Ἀνατολικὴ Ρωμυλία. Ἐκτὸς τῆς τουρκικῆς ἀλλὰ καὶ σ' ὅλες τὶς ἄλλες εὐρωπαϊκὰς γλώσσας ἰσχύει ἡ πρώτη ὀνομασία ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴ Δυτικὴ Ρούμελη ἣτοι τὴ Στερεὰ Ἑλλάδα. Ἔτσι οἱ Γάλλοι τὴν ὀνομάζουν «Roumélie Orientale», οἱ Ἴταλοὶ «Roumeli Orientale», οἱ Γερμανοὶ «Ost Rumélien» καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς.

* Σ.Δ. Οἱ Βούλγαροι ἀνέπτυξαν τὴ θεωρία ὅτι ὁποῖος ἔχει τὶς πηγὰς πρέπει νάχη καὶ τὶς ἐκβολὰς τῶν ποταμῶν κατ' ἀντίθεσι πρὸς ὅ,τι συμβαίνει στὴν Εὐρώπη καὶ ἄλλοῦ.

καταπράσινο πάγκο, θὰ παρατηροῦσε ὅτι ἐνῶ μὲ τις σπαθωτὲς κορυφές τους οἱ μιναρέδες λογχίζουν τὸν καταγάλανον οὐρανὸν, πλάι στὰ μουσουλμανικὰ τεμένη ξεχωρίζουν ἐκκλησίες μὲ τὰ ψηλὰ καμπαναριά στολισμένα μὲ τὸν χρυσὸ σταυρὸ τους ⁴. Καὶ ὁ παρατηρητὴς (ἂν ἡ φύσι τὸν ἐπροοίκιζε μὲ λίγη φαντασία γιὰ νὰ νοιώσῃ τὴ φωνὴ τῶν πραγμάτων) σίγουρα θ' ἄκουε τὸ ὠραῖο κεῖνο «ἐπὶ γῆς εἰρήνην ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία». Κάτω ἀνάμεσα στὴν ἀπέραντη πεδιάδα, ποὺ ἀπλώνεται ἀγκαλιασμένη πρὸς Β. ἀπὸ τὸν χιονόσκεπο Αἴμο καὶ πρὸς Ν. ἀπὸ τὴ χαριτωμένη Ροδόπη, θὰ ἔβλεπε τὰ σπίτια, τοὺς δημοσίους κήπους, καὶ τοὺς πλατεῖς δρόμους, σπίτια μονώροφα ἢ τὸ πολὺ διώροφα. Αὐτὴ ἦταν ἡ Φιλιππούπολι, ἀρχὲς τοῦ αἰῶνος μας ⁵.

§ 3. Τέτοια μιὰν ἀνοιξιὰτικὴ μέρα, ὑποθέτω, θὰ ἦταν, ὅταν ὁ πατέ-

4. Οἱ τρεῖς αὐτοὶ λόφοι ἦσαν : ὁ Ἰζαμπὰξ Τεπεὲς—λόφος σχοινοβατῶν, ὁ «Σαχάτ-Τεπεὲς—λόφος Ὁρολογίου καὶ «Μπουναρτζικ—λόφος Κρήνης». Γι' αὐτὸ καὶ οἱ Ρωμαῖοι τὴ Φιλιππούπολι τὴν ὀνόμαζαν «Trimonitium» ἢτοι «Τρίλοφον». Ἐκτὸς ὅμως αὐτῶν ὑπάρχουν δύο ἀκόμη λόφοι».

5. Τώρα πληροφοροῦμαι, ὅτι ἡ Φιλιππούπολι ἔγινε πολὺ πρὸ ὄμορφῃ. Καὶ ὅταν μιὰ μέρα ἀποκατασταθοῦν οἱ καλὲς σχέσεις γειτονιᾶς μεταξύ Ἑλλάδος καὶ Βουλγαρίας—πρῶγμα ποὺ ἀνυπερθέτως θὰ γίνῃ—ἂν ὄχι ἐμεῖς, πάντως τὰ παιδιά μας ἢ τὰ παιδιά τῶν παιδιῶν μας, θὰ πάνε νὰ ἐπισκεφθοῦν τὴ γενέτειρα τῶν προγόνων των. Ὡς τότε θὰ λείψῃ τὸ μῖσος, τὸ ἄσχημο παρελθὸν καὶ οἱ παρεξηγήσεις. Εἶμαι δὲ βέβαιος, ὑπερβέβαιος μάλιστα, ὅτι ἡ νέα γενεὰ μ' ἀνυπρόκριτη χαρὰ, σὰν τὰ πρῶτα χελιδόνια τῆς ἀνοιξῆς θὰ τοὺς ἀπαντήσῃ. Διότι ἐμεῖς οἱ Ἕλληνες κοντὰ στὰ τόσα ἐλαττώματα ποὺ ἔχομε, εἴμεθα γενικὰ ἕνας λαὸς εὐθύμος, γαλαντόμος, μὲ πνεῦμα εὐστροφῆς, γλεντζέδες. Ἄνθρωποι πολιτισμένοι ἔξερουμε τί θὰ πῆ «Ἡ χαρὰ τῆς ζωῆς». Εἰδικῶς οἱ Ἕλληνες Βορειοθράκες, καθὼς ἄλλωστε τὸ ἐπιστοποίησε καὶ ὁ βαρῶνος Καλαγ, αὐστριακὸς ἀντιπρόσωπος στὴν Ἐπιτροπὴ ποὺ εἶχε συντάξει τὸν Ὁργανικὸ Νόμο τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας, τ. ἔ. τὸ Σύνταγμα τῆς. Τότε, προκειμένου νὰ ὀρισθοῦν οἱ ἐπίσημες γλώσσες τοῦ νέου αὐτόνομου κράτους εἶχε ἐξάρει γιὰ τὸ σθένος τοῦ ἑλληνισμοῦ τὰ ἐπόμενα ἀξιωματικόμενα : «Ἐπιμένω, εἶπε, νὰ δοθῇ στὴν ἑλλην. γλῶσσα ἡ ἴδια θέσῃ ποὺ ἔχομε δώσει στὴν τουρκικὴ καὶ τὴ βουλγαρικὴ». Ὅχι μόνον γιὰ τοὺς λόγους ποὺ ἀνέφερε ὁ Ἄγγλος συνάδελφός μου, ὅτι δηλ. ἡ ἑλληνικὴ ἐκκλησία κυριάρχησε πολλὰ, πάμπολλα χρόνια ἐδῶ, ἀλλὰ ἐπίσης διότι οἱ Ἕλληνες ἐδῶ κατέχουν πολὺ περισσότερο καὶ μεγαλεύτερο πολιτισμὸ ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς Βουλγάρους. Ποῦ πρέπει ν' ἀποδοθῇ αὐτὴ ἡ ὑπεροχὴ τους δὲν ἐξετάζω τὰ αἷτια. Γεγονὸς ὅμως ἀναμφισβήτητο εἶναι, ὅτι τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα εἶναι κατὰ πολὺ περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ τῶν δύο ἐθνοτήτων μαζί. Γεγονὸς ἐπίσης εἶναι ὅτι οἱ Ἕλληνες εἶναι φορεῖς πολιτισμοῦ, ἀλλὰ καὶ κατὰλληλοι νὰ τὸν μεταδώσουν καὶ σ' ἄλλες ἐθνοτήτες. Γι' αὐτὸν τὸν λόγο δὲν εἶνε δυνατό νὰ τοὺς ἀγνοήσουμε. Ἄν ἀποφασίσουμε ν' ἀποκλείσουμε τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα θὰ διαπράξουμε διπλὴ ἀδικία, πρῶτον ἀπέναντί τους καὶ δεύτερο ἀπέναντι ὀλοκλήρου τῆς χώρας». (Πρβ. Ivan Madjaroff «Instotchna Roumelia» Ἀνατολικὴ Ρωμυλία. Σοφία σελ. 90.—Δ.Κ. Βογαζλῆ. «Ἡθῆ καὶ ἔθιμα τῶν Ἑλλήνων Βορειοθρακῶν». Ἐκδόσεις Ἐταιρείας Ἐθρικῶν Μελετῶν. Ἀθήναι. 1956. ἀριθμ. 54. (Βλ. Ὁργανικὸς νόμος ἑλληνιστί).

ρας τοῦ χρονογραφήματος τῆς εἰρωνείας καὶ τοῦ χιοῦμορ, ὁ πολὺς Λουκιανὸς μᾶς λέγει, πὼς οἱ δυὸ Ὀλύμπιοι θεοί, ὁ Ἑρμῆς καὶ ἡ Ἀφροδίτη, ἄφησαν τὰ οὐράνια δώματά τους στὸν Ὀλυμπο καὶ ἀποφάσισαν πετῶντας πάνω ἀπὸ βουνὰ καὶ θάλασσες νὰ τραβήξουν πρὸς τὸν μυστηριώδη Βορρᾶ, ἀλλὰ ποῦ πήγαιναν ; Δὲν μᾶς τὸ λέγει ὁ πολύπειρος Ἑλλην συγγραφεὺς. Φαίνεται ἐν τούτοις νὰ τραβοῦσαν πρὸς τὴν περιφέρημ «Κοιλάδα τῶν Ρόδων». Αὐτὴν ποῦ εἶναι μοναδικὴ σ' ὅλον τὸν κόσμον. Βρίσκεται κάτω ἀπὸ τις μεσημβρινὲς ὑπώρειες τοῦ Αἴμου. Αὐτοῦ, αὐτόφυτες τριανταφυλλιὲς μὲ ροδοπέταλα τοῦ χρώματος τῆς ντροπῆς ἀπλώνουν τὴν ἄνοιξι τὸ ἄρωμά τους σ' ὀλόκληρη τὴν περιοχὴ. Ἐν τούτοις περνώντας οἱ δυὸ Ὀλύμπιοι θεοὶ πάνω ἀπὸ τὴ βασιλίδα τῆς Βορειοθράκης, τὴν αἰώνια Φιλιππούπολι, σταμάτησάν μαγεμένοι ἀπὸ τὴ θεά της. Καὶ τότε ἡ θεὰ τῆς ὠμορφιάς ἡ Ἀφροδίτη ρώτησε μὲ περιέργεια τὸν σύντροφό της.—«Μὰ ποιά εἶναι λοιπὸν αὐτὴ ἡ ὠραία τρίλοφη πολιτεία ποῦ τώρα μόλις μᾶς χτύπησε στὰ μάτια ;» —«Ναί, μὰ τὸν Δία, τῆς ἀπάντησεν ὁ Ἑρμῆς, εἶναι μιὰ ἀπὸ τις μεγαλύτερες καὶ τίς πιὸ ὠμορφες πολιτεῖες. Δὲν χορταίνεις νὰ τὴ θαυμάξεις. Ἡ καλλονὴ της λάμπει ἀπὸ μακρὰ. Ἐνας μεγάλος, κατακάθαρος ποταμὸς τὴ διαβρέχει. Εἶναι ὁ Ἐβρὸς καὶ ἡ πολιτεία εἶναι ἡ ξακουσμένη Φιλιππούπολι⁶».

§ 4. Μιὰν ἀπ' αὐτὲς τις ἠλιόλουστες ἀνοιξιάτικες μέρες τοῦ 1904 ἄφησα κάπως νωρίτερα τὸ γραφεῖο μου γιὰ τὸ σπίτι. Ἐφθάσα στὴν κεντρικὴ πλατεία τῆς «Τζουμαγιάς» ἀπὸ ἕναν πλαῖνὸ δρόμο τῆς λεωφόρου τῆς Δημαρχίας, συνάντησα τὸν Νικόλα Τσαλίκοφ, παλαιὸ καλὸ γνῶριμό μου. Σφίξαμε τὸ χέρι. Ὁ Τσαλίκοφ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἦταν δημοτικὸς σύμβουλος. Στὶς ἐπόμενες ἐκλογὲς τὸν ἐξέλεξαν οἱ Φιλιππουπολιτεῖς μὲ μεγάλη πλειοψηφία δῆμαρχο τῆς πόλεως. Τοῦ ἄξιζε αὐτὴ ἡ τιμὴ.

Ὁ Νικόλας Τσαλίκοφ ἀνῆκε στὶς δεκτῶ-δέκα βουλγαρικὲς οἰκογένειες ποῦ ἀρχῆς τοῦ περασμένου αἰῶνος ἦλθαν κι' ἐποίκισαν τὴ Φιλιππούπολι ἀπὸ τὰ χωριά τοῦ Αἴμου⁷. Οἱ δικοὶ μας τοὺς δέχθησαν σὰν ὁμοδόξους ἀδελφούς των, κυριολεκτικῶς μὲ «ἀνοικτὰς ἀγκάλας». Πῆραν ὅλοι τους Ἑλληνίδες καὶ ἡ σπιτικὴ τους γλῶσσα ἦταν ἡ ἑλληνικὴ. Τὰ παιδιὰ τους ὡς τὰ 1850 τὰ ἔστειλαν στὸ ἑλληνικὸ σχολεῖο. Μεταξὺ τῶν τελευταίων ἦταν ὁ Κωνσταντῖνος Στοίλωφ, ὁ Ἰβάν Εὐστάτιεφ Γκέσωφ, ὁ Γαβριήλ Κρέστοβιτς, οἱ

6. Στὸ πρωτότυπο τὰ πρόσωπα εἶναι ὁ Ἑρμῆς καὶ ὁ Ἡρακλῆς, τὸ δὲ ἀκριβὲς κείμενον εἶναι τὸ ἑξῆς : ΗΡΑΚΛΗΣ.—Καὶ ἡ πόλις γὰρ ἦδη φαίνεται τις ἐστὶ ; ΕΡΜΗΣ.—Νὴ Δί' ὃ Ἡράκλεις, μεγίστη καὶ καλλίστη ἀπασῶν. Πόρρωθεν οὖν ἀπολάμπει τὸ κάλλος, καὶ τίς ποταμὸς μέγιστος παραμείβεται, πάνυ ἐν χρῶ ψαύων αὐτῆς. ΗΡΑΚΛΗΣ.—Ἐβρὸς μὲν οὗτος, ἡ δὲ πόλις ἔργον Φιλίππου ἐκείνου.

7. Πρβ. Μυρτίλον Ἀποστολίδη. «Οἱ ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἐν Φιλιππουπόλει Βούλγαροι». Ἀρχεῖον Θρακικοῦ λαογρ. καὶ γλωσσ. Θησαυροῦ. Ἀθῆναι 1943-44 σελ. 5-50. Yakim Groueff, Mōite Spomeni=οἱ ἀναμνήσεις μου, Plovdiv. 1900.

ἀδελφοὶ Ἰσαλίκωφ, ὁ Βούλκοβιτς γιὰ νὰ περιορισθῶ στοὺς κυριώτερους, ποὺ ἔπαιζαν σπουδαῖο ρόλο στὴν πολιτικὴ ζωὴ τῆς πατρίδας των.

§ 5. Μὲ τὸν Νικόλα Ἰσαλίκωφ γνωρίζομασταν ἀπὸ παιδιά. Ἐνηφορίζαμε λοιπὸν, ὁπότεν ἀπὸ τὴ λεωφόρο τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ ἔτρεχαν οἱ ἐφημεριδοπῶλες, διαλαλώντας τὰ πρωινὰ φύλλα τῆς Σόφιας. Ὁ Ἰσαλίκωφ, παλαιὸ στέλεχος τοῦ Στοίλοφικοῦ κόμματος (τῶν Ἐθνικοφρόνων) πῆρε τὴ «Μίρ» (Εἰρήνη) ὄργανο τοῦ κόμματός του. Ἐγὼ πῆρα τὴ «Ζνάμς» (Σημαία) ὄργανο τοῦ Δημοκρατικοῦ Κόμματος, μὲ ἀρχηγὸ τὸν Πέτκο Καραβέλωφ.

—Ὡστε δημοκρατικός, μοῦ εἶπε ὁ Ἰσαλίκωφ μὲ ἀπορία καὶ κάποιαν δόσι εἰρωνείας. Ζήτω ἡ Δημοκρατία!

—Ναί, ἀπάντησα. Ἄνῆκω ψυχῇ τε καὶ σώματι στὴ Δημοκρατία.

—Κι ἔγὼ ποὺ νόμιζα, πὼς ὅλοι οἱ δικοὶ σας μᾶς ἀνῆκουν;

—Τί νὰ γίνῃ; Κάθε κανόνας ἔχει καὶ τὴν ἐξαίρεσί του.

—Καὶ νὰ ξέρετε τί βυσσοδομεῖ ὁ Καραβέλωφ ἐναντίον σας.

—Ἀμφιβάλλω . . .

—Νὰ μὴν ἀμφιβάλλετε καθόλου.

Καὶ ὁ συνομιλητῆς μου ἐξέθεσε μὲ κάθε λεπτομέρεια τὴν πολιτικὴ τοῦ δῆθεν δημοκρατικοῦ κόμματος τῆς Βουλγαρίας ἀπέναντι τοῦ ἐντοπίου Ἑλληνισμοῦ ὅ ἕνα πρόγραμμα στραγγαλιστικὸ, ποὺ δὲν ἄφηνε καμμιά λαβὴ οὔτε

8. Ἴδου οἱ πληροφορίες ποὺ σχετικῶς μοῦ ἔδωσε ὁ Ἰσαλίκωφ: Ἐνας καλὸς φίλος του Φιλιππουπολίτης, καραβελωφιστῆς εἶχε πάσι πρὸ ὀλίγου στὴ Σόφια γὰρ ὑποθέσεις του. Φυσικὰ πῆγε νὰ ἐπισκεφθῇ τὸν ἀρχηγὸ του σιὸ σπῆτι του τὸ βράδυ. Ἐκεῖ βρῆκε συγκεντρωμένα τὰ κυριώτερα στελέχη τοῦ δημοκρατικοῦ κόμματος. Τὸ θέμα ποὺ συζητοῦσαν ἦταν ἐνδιαφέρον. Ἡ συζήτησι περιστρεφόταν στὴν πολιτικὴ ποὺ ἔπρεπε ν' ἀκολουθήσῃ τὸ κόμμα μπρὸς στὰ νέα γεγονότα τῆς Μακεδονίας καὶ λεπτομερέστερα: τί πρέπει νὰ γίνῃ μὲ τίς τριάντα καὶ τόσες χιλιάδες βουλγαρομακεδόνων προσφύγων, ποὺ εἶχαν καταφύγει στὴ Βουλγαρία καὶ εἶχαν πλημμυρίσῃ τὴ Σόφια, τὸ Κιουστενίλ καὶ ἄλλες πόλεις τῆς δυτικῆς Βουλγαρίας. Ὅλοι σχεδὸν γυμνοί, ἄστεγοι καὶ πεινασμένοι. Τί μέτρα ἐπείγοντα ἔπρεπε νὰ ληφθοῦν γιὰ τὴν καθησύχασι τῆς κοινῆς γνώμης ποὺ μένεα ἔπνεε ἐναντίον τῶν ἐλληνικῶν ἀνταρτικῶν σωμάτων, ποὺ εἶχαν φθάσει—ἔλεγαν—ὡς τὴν Πρέσπα νικηφόρα καὶ πυρπολοῦσαν συστηματικὰ τὰ ἐξαρχικὰ χωριά κτλ. κτλ.

Μερικοὶ πρότειναν νὰ διώξουν ὅλους τοὺς Ἑλληνας, ὑπηκόους καὶ μὴ καὶ τὰ κτήματά τους νὰ τὰ δώσουν στοὺς πρόσφυγες. Ἄλλοι πρότειναν τὸ μέτρο αὐτὸ νὰ ληφθῇ μόνον ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων ὑπηκόων. Τρίτοι ἐπέμεναν νὰ κηρυχθῇ γενικὸ μποῦκοτὰς ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων ἐμπόρων καὶ νὰ διακοποῦν οἱ διπλωματικὲς σχέσεις μὲ τὴν Ἑλλάδα κτλ.

Ὁ Καραβέλωφ ἀφοῦ ἄκουσε ὅλους μὲ προσοχὴ εἶπε δῆθεν:

—Ἡ γνώμη μου εἶναι ἐντελῶς ἀντίθετη. Καὶ πρόσθεσε ἀπέναντι τῶν Ἑλλήνων καὶ ἰδίως τῶν ἐντοπίων θὰ πρέπει νὰ ἐφαρμόσουμε μὲ σύστημα τὴν πολιτικὴ καὶ νὰ υἱοθετήσουμε τὰ μέτρα ποὺ πῆρε ἡ ρουμανικὴ κυβέρνησι ἀπὸ καιρὸ

για να μπορέσουν οι Έλληνες να αποταθούν στις Μεγάλες Δυνάμεις, πού είχαν έγγραφή τα δικαιώματα των μειονοτήτων, σύμφωνα άλλωστε με τη Συνθήκη του Βερολίνου και τον Οργανικό Νόμο της Ανατολικής Ρωμυλίας και το Συνταγματικό χάρτη της Ηγεμονίας της Βουλγαρίας.

— Έχετε πληρέστατο δίκαιο, είπα και πρόσθεσα :

— Πείθομαι στα λόγια σας, Κύριε Τσαλίκωφ, τού είπα. Άλλωστε δέν είσθε άνθρωπος πού δλ' αὐτὰ να τὰ βγάλετε ἀπὸ τὴ φαντασία σας. Ἄλλὰ τ' ἄλλα κόμματα τοῦλάχιστον τὰ κυριώτερα ; Γιὰ τοὺς Σταμπουλοφιστὰς— πρόσθεσα— εἶναι περιττὸν νὰ μοῦ τὸ πῆτε. Ὁ Σταμπούλωφ εἶναι δεδηλωμένος τουρκόφιλος καὶ δέν θέλει νὰ χωρίσῃ τὴν τύχη τῆς Βουλγαρίας ἀπὸ αὐτὴν τῶν Δυτικῶν Δυνάμεων καὶ ἰδίως τῆς Ἀγγλίας. Τὴ Ρωσία τὴ μισεῖ σὰν τὸ θάνατό του. Εἶναι αὐτὸς πού ἔβγαλε τὸ σύνθημα, ὅτι οἱ ρωσόφιλοι εἶναι «μαῦρες ψυχές». Ὅσο γιὰ μᾶς τοὺς ἐδῶ Ἕλληνες τὸ σύνθημά του εἶναι γνωστὸ «ἢ νὰ ἐκβουλγαρισθοῦμε ἢ ἔξω ἀπὸ τὰ σύνορα»— ἀλλὰ τὸ δικό σας τὸ κόμμα, οἱ Στοίλοφικοί, πῶς βλέπετε σεῖς τίς ἐδῶ μειονότητες καὶ ἰδίως ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνες. Μὲ δυὸ λόγια μᾶς θέλετε ἢ δὲ μᾶς θέλετε ;

— Νὰ σᾶς πῶ εἰλικρινῶς, μοῦ εἶπε. Ἐμεῖς οἱ παλαιότεροι πού ἀνήκουμε στὴ γενιὰ πρὸ τοῦ 1850 κα' ἔχουμε ποιὸς μητέρα, ποιὸς γιαγιά, ποιὸς ἑξαδέλφια Ἕλληνίδες κα' Ἕλληνες— (ξέρετε ὅτι τοῦ Στοίλωφ ἢ μητέρα εἶνε Ἕλληνίδα) ὄχι μόνον σᾶς θέλουμε ἀλλὰ καὶ μᾶς εἶσθε ἀγαπητοί. Οἱ ἄλλοι Βούλγαροι δέν σᾶς θέλουν. Τὸ γιατί δέν τὸ ξέρω⁹. Πάντως ἡ πολιτικὴ τοῦ

ἐναντίον των καὶ πού ἀπέδωσαν λαμπρὰ ἀποτελέσματα γιὰ τὴ χώρα τους, χωρὶς νὰν νὰ ἐκτεθοῦν στὴν ξένη κοινὴ γνώμη, τὴν εὐρωπαϊκὴν.

— Καὶ κατόπι εἶναι αὐτὰ τὰ μέτρα εἰσήγαγον πολλοὶ μὲ περιέργεια.

Καὶ μετὰ ὁ Καραβέλωφ ἐξήγησε :

— Νάνοίξουμε διάπλατα τίς πόρτες τοῦ σχολείου μας στὰ γραικόπαιδα, μὴ ἐξαιρουμένων καὶ αὐτῶν τῶν στρατιωτικῶν σχολῶν. Ὅταν ἓνα ἑλληνόπαιδο τελειώσῃ μιὰ τέτοια σχολὴ καὶ τοῦ ἀνοιχθῇ μιὰ πλατεῖα καριέρα θὰ ἐκβουλγαρισθῇ ὅπως δὴποτε. Νὰ εὐνοήσουμε ἔπειτα συνοικέσια ὑπαλλήλων, ἰδίως ἀξιωματικῶν μὲ ἑλληνίδες καὶ μάλιστα πού ἔχουν πολυμελεῖς οἰκογένειες. Ὅταν ἓνας δικός μας μπῆ σὲ μιὰ τέτοια οἰκογένεια, θὰ τὴν ἐκβουλγαρίσῃ ἐντελῶς. Κοντὰ σ' αὐτὰ νὰ εὐνοήσουμε ἐμπόρους καὶ βιομηχάνους νὰ ὀργανώσουν τίς δουλειές τους ἐδῶ πέρα. Αὐτοὶ εἶναι δαιμόνιοι σ' αὐτὸ τὸ κεφάλαιο.

— Μὰ, κάποιος τὸν διέκοψε: Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο σὰν τοὺς εὐνοήσουμε, θὰ μᾶς ἔλθουν καὶ ἄλλοι τόσοι ἀπὸ τὴν Τουρκία καὶ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα . . .

— Μὴ μὲ διακόπτετε, εἶπε ὁ Καραβέλωφ. Ὅταν γίνουν αὐτὰ πού εἶπα, τότε μὲ διάφορα μέσα, ἰδίως μὲ βαρεῖα φορολογία, πρόστιμα καὶ φυλακίσεις γιὰ τὸ τίποτε, θὰ πειθαναγκάσουμε τοὺς Γραικοὺς, νὰ μεταβιβάσουν τίς ὀργανωμένες πιά ἐπιχειρήσεις τους σὲ δικούς μας ἢ νὰ ἐμπούσουν τὴν κτηματικὴ τους περιουσία καὶ νὰ μᾶς ἀδειάσουν τὴ γωνιά.

9. Ἡ κυρία αἰτία αὐτῆς τῆς μεταστροφῆς ἦταν ἡ ἔντονη καὶ συστηματικὴ Πανσλαβιστικὴ προπαγάνδα τῶν Ρώσων.

κόμματός μας ἀπέναντί σας καὶ τῶν Τούρκων συνοφίζεται στὸ γαλλικὸ γνωμικὸ «Laissez faire, Laissez passer». Ἀφίνουμε τὴν ἐξέλιξι τῶν πραγμάτων στὴ φυσικὴ τους τροχιά.

Η'

ΕΝΑΣ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΥΤΙΚΟΣ ΤΥΠΟΣ ΔΙΑΝΟΟΥΜΕΝΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΟΥ ΚΟΜΙΤΑΤΖΗ

Ὁ Μιχαὴλ Γκερτζίκωφ, γενικὸς Ἐπιθεωρητὴς τῶν βουλγαροθηρακικῶν ἀνταρτικῶν σωμάτων. Πῶς τὸν ἐγνώρισα. Ὁ συστηματικὸς διωγμὸς τῶν Γραικομάνων. Πῶς τὸν αἰτιολογεῖ.

§ 1. Συζητώντας μὲ τὸν Τσαλίκωφ, φθάσαμε εἰς τὸ καφενεῖο τοῦ Καραμάνου. Στὴν μπροστινὴ ταράτσα του μόλις βρήκαμε ἕνα τραπέζι ἄδειο νὰ καθήσουμε. Ὅλα τὰλλα ἦσαν πιασμένα. Ἄς σημειωθῆ ὅτι τὸ καφενεῖο Καραμάνου τὴν ἐποχὴν ἐκείνη (1890-1906) εἶχε γίνεи ἐντενκτήριο ὄλων τῶν παλαιῶν Φιλιππουπολιτῶν. Ἐκεῖ συναντοῦσες Βουλγάρους, Ἕλληνας, Ἑβραίους Ἀρμενίους, Εὐρωπαίους, Λεβαντίνους ἐκτὸς ἀπὸ Τούρκους. Αὐτοὶ εἶχαν τὸ καφενεῖο τους πλάι στὸ τζαμί τῆς πλατείας Τζουμαγιάς.

Δὲν εἶχα καμμὴν ἀμφιβολία, ὅτι τὰ ὅσα μᾶς εἶπε ὁ συνομιλητὴς μου γιὰ τὸ δῆθεν βουλγαρικὸ δημοκρατικὸ κόμμα ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸν Σταμπουλοφικὸ καὶ τὸ Στοϊλοφικὸ κόμματα ἦταν πέρα ὡς πέρα ἀληθινά. Ἀπὸ τὰ ὑπόλοιπα ἦταν τὸ Ροδοσλαβικὸ ἄξιο νὰ μνημονευθῆ. Ἦταν ἀνεκαθεν γνωστὸ γιὰ τὴ γερμανοφιλία του. Ἡ πολιτικὴ του ἀπέναντι τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ γενικὰ ἔναντι τῶν ἐθνικῶν μειονοτήτων δὲν διέφερε ἀπ' αὐτὴν τῶν Στοϊλοφικῶν. Ἄλλωστε εἶχε Ἑλληνίδα γυναῖκα τῆς οἰκογενείας Προβάδαλη ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ Βάρνα.

§ 2. Καθὼς ἀνέφερα πρὸ ἐπάνω συζητώντας μὲ τὸ Νικόλαο Τσαλίκωφ εἶχαμε φθάσει εἰς τὸ καφενεῖο τοῦ Καραμάνου, ὅταν μᾶς πλησίασε ἕνας πολὺ καλοντυμένος κύριος. Θὰ ἦταν 30-35 χρονῶ. Μελαγχροινός, μᾶλλον κοντὸς μὲ μαῦρο κατάμαυρο μουστάκι καὶ γένι περιποιημένο, μαλλιά πρὸς τὰ σγουρά, πρόσωπο λίγο ὠχρὸ καὶ κουρασμένο, ἀλλὰ μάτια ζωηρά καὶ ἐκφραστικά. Ἦταν ἄφογα ντυμένος : καπέλλο, κολάρο, πουκάμισο, γραβάτα, κοστούμι, παπούτσια ὅλα τῆς ὥρας. Μᾶς χαιρέτησε μὲ πολλὴν εὐγένεια καὶ ρώτησε ἂν μπορούσε νὰ καθήσῃ στὸ τραπέζι μας. Τοῦ κάναμε θέσι καὶ κάθισε. Ὁ Τσαλίκωφ ἔκανε τὶς σχετικὰς συστάσεις.

— Ὁ κύριος Γκερτζίκωφ, μοῦ εἶπε.

Τὸν Γκερτζίκωφ τὸν εἶχα ἀκουστά, ἀλλὰ τότε τὸν ἔβλεπα γιὰ πρώτη φορά. Ἦτανε γυιὸς τοῦ Διευθυντῆ τῆς Ἐθνικῆς Τράπεζας τῆς Βουλγαρίας στὴ Φιλιππούπολι. Ἦξερα πὼς ἦταν ἀρχηγὸς τῆς Θρακικῆς Ἐπαναστατικῆς

Ὁργανώσεως. Κανένα-δυὸ χρόνια προτίτερα μιὰ τρομακτικὴ ἔκρηξι ἀνεστάτωσε ὅλην τὴν πόλι. Ἐπειτα μάθαμε, ὅτι, ὅταν ξεφόρτωναν στὴν πόρτα τοῦ πατρικοῦ τοῦ σπιτιοῦ πυρομαχικά, προορισμένα κατὰ πᾶσαν πιθανότητα γιὰ τὴ Θράκη, ἔπεσε μιὰ βόμβα κι' ὀλόκληρο τὸ κάρρο πετάχτηκε στὸν ἀέρα. Οἱ ἐφημερίδες, ἔννοεῖται, τίποτε δὲν ἀνέγραψαν. Ὅταν μετὰ δύο-τρεῖς μέρες πέρασα ἀπὸ τὸ δρόμο τοῦ Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου ποῦ βρισκότανε στὸ σπίτι τοῦ Γκερτζίκωφ, τζάμια καὶ πορτοπαράθυρα θρυμματισμένα βρισκόταν κάτω στὸ πεζοδρόμιο καὶ ἓνας τοῖχος ἦταν σχεδὸν ἐτοιμόρροπος.

Ἄλλ' αὐτὸ ἦταν ὄλο-ὄλο ποῦ ἤξερα γι' αὐτόν.

Ὁ Τσαλίκωφ μὲ σύστησε ἔπειτα καὶ πρόσθεσε : — Συμπολίτης μας κι' ἓνας ἀπὸ τοὺς καλοὺς μας δικηγόρους. Κι' ἓνας καλὸς μας κοινωνιολόγος, πρόσθεσε ὁ Γκερτζίκωφ. Ἐπειτα ἀποτεινόμενος σὲ μένα : « Παρακολουθῶ — εἶπε μὲ μεγάλον ἐνδιαφέρον τις μελέτες σας καὶ μάλιστα τὴν τελευταία : « Τὰ ἐγκλήματα κατὰ τὰς ἐκλογὰς στὴ Βουλγαρία ». Ἐπιτρέψατέ μου, ὅμως νὰ σὰς πῶ, ὅτι δὲν μὲ βρίσκετε παντοῦ σύμφωνο μὲ τὴ γνώμη σας.

Πράγματι λίγο προτίτερα εἶχα δημοσιεύσει σ' ἓνα ἀπὸ τὰ δύο νομικὰ περιοδικὰ τῆς Βουλγαρίας στὴ Σόφια, στὸ « Γιουριγιττσεσκι Πρέγλετ » (Νομικὴ Ἐπιθεώρησι) μιὰν ἀρκετὰ ἐμπεριστατωμένη πρωτότυπη νομικὴ καὶ κοινωνιολογικὴ μελέτη, μὲ τὸν ἄνω τίτλο. Ὁ διευθυντὴς τῆς Στεφ. Μπόμπεφ, καθηγητὴς τῆς Νομικῆς σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Σόφιας, τὴν τοποθετοῦσε πρώτη σὲ κάθε φυλλάδιο τοῦ περιοδικοῦ του.

Φυσικὰ ἡ συζήτησί μας ἄρχισε καὶ ἐξακολουθοῦσε πάντα στὸ θέμα αὐτό, ὁπότεν ὁ κ. Τσαλίκωφ κύτταξε τὸ ὥρολόγι του καὶ σηκώθηκε.

— Πῶ, πῶ, εἶπε, ἄργησα κι' ἔχω rendez-vous στὸ σπίτι. Ἐμένα μὲ συγχωρεῖτε . . . , κι' ἔφυγε βιαστικός.

§ 3. Μείναμε οἱ δύο μας μὲ τὸν κ. Γκερτζίκωφ, κι' ἐπειδὴ τὸ θέμα ποῦ συζητούσαμε εἶχε σχεδὸν ἐξαντληθῆ, στράφηκα στὸ συνομιλητὴ μου μὲ τὸ ἐρώτημα : Πῶς πάει τὸ « Ντελό » (Ἔργον) στὴ Θράκη ; Ἐννοοῦσα τ' ἀποτελέσματα ἀπὸ τὴ δράση τῆς Κομιτατζήδικης ὀργανώσεως στὴ Θράκη, τῆς ὁποίας ἀρχηγὸς ἀναγνωρισμένος ἦταν ὁ Μ. Γκερτζίκωφ, ὅπως στὶς ἄλλες δύο ὀργανώσεις τῆς Μακεδονίας, στὴν ἐσωτερικὴ καὶ τὴν ἐξωτερικὴ ἦτανε ὁ Γκότσε Ντέλτσεφ, ὁ Σαντάνσκι, ὁ Μπορίς Σαράφωφ, ὁ Πρωτογκέρωφ καὶ ἄλλοι¹.

1. Πρέπει νὰ διευκρινίσω στὸν ἀναγνώστη μου ὅτι ὁ συνομιλητὴς μου Γκερτζίκωφ οὔτε στιγμὴ ἀμφέβαλλε ὅτι ἔχει νὰ κάνῃ μὲ Βούλγαρο διανοούμενο. Τὴ βουλγαρικὴ γλῶσσα φυσικὰ τὴν κατεῖχα στὴν ἐντέλεια. Ἄν καὶ δὲν πρόσθεσα ποτὲ στὸ ἐπίθετό μου τὴν κατάληξι « εφ » ἢ « ὠφ » (ἀντίστοιχο μὲ τὸ δικό μας, « ἰδης » ἢ « ἄδης » καὶ τὸ τουρκικὸ « ογλου »). Τὸ ἐπίθετό μου ἐντούτοις δὲν παρουσίαζε τίποτε τὸ ξενόφωνο γιὰ ἓναν Βούλγαρο. Πολλοὶ βέροι Βούλγαροι εἶχαν ἐπίθετα ποῦ λήγουν εἰς « λη ». Ἐννοεῖται, ὅτι τὴ γνώμη ποῦ εἶχε σχηματίσει γιὰ τὴν ἐθνότητά μου ὁ Γκερτζίκωφ δὲν θέλησα νὰ τοῦ τὴν βγάλω.

—«Λύσιο» ἄσχημα, μοῦ ἀπήντησε σκεπτικῶς.

—Περίεργο μοῦ φαίνεται, τοῦ ἔκανα. Στὴ Μακεδονία τὸ ἔννοῶ. Ἐκεῖ οἱ ὄργανώσεις μας ἔχουν νὰ κάνουν μὲ τὰ Ἑλληνικὰ καὶ Σερβικὰ ἀνταρτικὰ σώματα καὶ ἔπειτα μὲ τὰ τουρκικὰ καὶ ἀλβανικὰ ἀποσπάσματα, ἐνῶ στὴ Θράκη, νομίζω, ὅλα αὐτὰ τὰ ἐμπόδια δὲν ὑπάρχουν. Ἐδῶ μὲ τίς τουρκικὲς Ἀρχές, πότε μὲ κάτι δωροδοκίες, πότε μὲ κάτι φοβερίσματα, τὰ καταφέρνουμε, ἔτσι νομίζω . . .

—Ναί, ἀλλὰ καὶ στὴ Μακεδονία καὶ στὴ Θράκη ἀκόμη περισσότερο, ἔχουμε νὰ κάνουμε μ' ἕναν ἀδυσώπητο ἐχθρό : τοὺς Γραικομάνους ².

—Τὸν βλέπεις, ἐξακολούθησεν ὁ Γκερτζίκωφ, καὶ ἀπὸ μισὴ ὥρα μακρὰ φανερώνεται ὁ Βούλγαρος μὲ τὰ ὅλα του. Ἡ γλῶσσα του, τὰ ἦθη καὶ ἔθιμά του, ἡ νοοτροπία του, ἡ φορεσιά του, οἱ σπιτικὲς συνήθειες, ὅλα σοῦ φωνάζουν τὴ βουλγαρικὴ καταγωγή του. Καὶ ὅμως μένει κολλημένος σὰν τὸ στρεῖδι στὴ Πατριαρχικὴ καὶ ἔνωμένος στὴν Ἑλληνικὴ ἰδέα. Γι' αὐτὴν εἶναι ἔτοιμος νὰ θυσιάσῃ. Ἀνοίγωμε στὰ χωριά τους βουργαρικὰ σχολεῖα πού τὰ συντηροῦμε. Τοὺς στέλνουμε Βουλγάρους παπάδες καὶ δασκάλους, πού τοὺς πληρώνωμε ἡμεῖς. Συντηροῦμε φτωχὲς οἰκογένειες. Τίποτε ! Πληρώνουν μόνοι τους παππάδες καὶ δασκάλους, πού τοὺς στέλνει τὸ Πατριαρχεῖο τῆς Πόλης. Τοὺς παραχωροῦν δωρεὰν δωμάτια στὰ σπίτια των, συχνὰ τοὺς διατρέφουν . . . Καὶ βλέπεις ἕνα μοναδικό, ἕνα ἀκατανόητο φαινόμενο γιὰ κάθε λογικευμένο ἄνθρωπο, ἔστω καὶ ἂν δὲν εἶναι Βούλγαρος. Στὶς μεγάλες Χριστιανικὲς γιορτές, Χριστούγεννα, Πάσχα, Ἁγίου Γεωργίου, Ἁγίου Δημητρίου, στοὺς γάμους καὶ τὰ βαφτίσια τους, ὅταν στρώνονται στὸ τραπέζι μὲ συγγενεῖς καὶ φίλους, καὶ ἡ τσότουρα μὲ τὸ κρασί περνᾷ ἀπὸ χέρι σὲ χέρι, —δὲν εὔχονται γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσί τους ἀπὸ τὸν τούρκικο ζυγό, γιὰ τὴν ἔνωσί τους μὲ τὴν μεγάλη Πατρίδα, ἀλλὰ τοὺς ἀκοῦς νὰ διαδηλώνουν τὰ αἰσθημάτων τους μὲ τὰ λόγια : Ντὰ Ζοβέε Ὁρτοντοξία=Ζήτω ἡ Ὁρθοδοξία. Δηλαδή «ζήτω τὸ Πατριαρχεῖο, ζήτω ὁ Ἑλληνισμός».

—Καὶ εἶναι πολλοί ; τὸν διέκοψα.

—Σχεδὸν τὰ δύο τρίτα τῶν σλαυοφώνων στὴ Μακεδονία, καὶ ὄχι λίγος στὴ Θράκη ³.

—Καὶ λοιπόν ;

2. Δ. Κ. Βογαζλῆ «Τὸ Σχίσμα καὶ οἱ Γραικομάνοι». Ἀθήναι 1956. Ἐκδοσις Ἑταιρείας Θεολογικῶν Μελετῶν ἀρ. 44 ἰδίως σελ. 10-15 ὅπου ἡ ψυχρὸν σύνθεσι καὶ ἡ νοοτροπία τῶν Γραικομάνων.

3. Κατὰ τὸν Δημ. Βλάχωφ, ἀντιπρόεδρος τῆς ἐθνοσυνελεύσεως τῶν Σκοπίων καὶ Καθηγητοῦ τοῦ ἐκεῖ Πανεπιστημίου οἱ Γραικομάνοι τῶν τριῶν βιλατιῶν Μοναστηρίου καὶ Σκοπίων πρὸ τοῦ 1912 ἀνέρχονταν σὲ 200.000 ἀτόμων Περβ. Vlahoff: «Macedonia» Σκόπια 1950 σελ. 20. Φαίνεται ὅμως νὰ ἦσαν περισσότεροι.

—Λοιπόν, μιὰ μὲ τὸ καλὸ, δύο μὲ τὸ καλὸ, ἔπειτα . . . κι' ἔκανε ἕνα σχῆμα μὲ τὸ δεξιὸν χέρι ποὺ σήμαινε «τοὺς παστρόβουμ»⁴.

Θ'

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙ ΤΟΥ «ΗΛΙΝ - ΝΤΕΝ» ΣΤΗ ΘΡΑΚΗ

Ἀνακεφαλαίωσι προηγουμένων κεφαλαίων.—Ἡ σημασία τῆς Ἐπαναστάσεως στὴ Θράκη γιὰ τὸ Βουλγαρισμὸ καὶ γιὰ τὰ Εὐρωπαϊκὰ Ἀνακτοβούλια.—Οἱ ἀποφάσεις τῆς Μῦρστεγ καὶ τοῦ Ρεβάλ γιὰ τὶς μεταρρυθμίσεις τῆς εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας καὶ ἰδίως τῆς Μακεδονίας.—Ποῦ κυρίως στηρίζονται οἱ πληροφορίες μου γιὰ τὴν ἐπανάστασι τοῦ «Ἡλιν-Ντέν» στὴ Θράκη.—«Νόμιμοι» καὶ «Παράνομοι» κομιτατζήδες.—Ἡ ὑπόθεσι τοῦ Ἑλληνοῦ ἰατροῦ Κερεμιτζόγλου.—Ἡ μάχη τοῦ «Γιέντζι-Κιοῦ» καὶ τ' ἀποτελέσματά της.—Ἡ σημερινὴ κατάστασι τῆς βορεινῆς Μακεδονίας.—Συνεννοήσεις Τίτο-Τσερβένκωφ γιὰ τὴν ἀνταλλαγὴ ἐδαφῶν καὶ τὴν ἔνωσι τῆς λαϊκῆς Δημοκρατίας τῶν Σλοπίων μὲ αὐτὴν τοῦ «Πιρίν».—Μᾶς συμφέρει ἢ ὄχι αὐτὴ ἡ ἔνωσι ;

§ 1. Μιὰ ποὺ στὸ προηγούμενο κεφάλαιο σκιαγραφήσαμε μὲ ἀδρές, ἀλλὰ χτυπητὲς πινελιὲς τὸν Μιχαὴλ Γκερτζίωφ, ἕναν ἐξέχοντα παράγοντα τῆς ὅλης ἐπαναστατικῆς κινήσεως τοῦ «Ἡλιν-Ντέν» στὴ Θράκη, ἕναν ἀναμφισβητήτως ἰδεολόγον ἄνθρωπο κι' ἕναν ἀπὸ τὰ κυριώτερα στελέχη τοῦ κινήματος, τὸν ὁποῖο τόσον ἡ Ἐσωτερικὴ ὅσον καὶ ἡ Ἐξωτερικὴ Ὄργανωσι—παρ' ὄλο τὸ ἀλληλοφάγμα τῶν—συμφώνησαν νὰ τὸν τοποθετήσουν ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ κινήματος στὴ Νοτιοθράκη—εἶναι καιρὸς, νομίζω νὰ ἐκθέσουμε κάπως λεπτομερέστερα τὴν ἐξέλιξι τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ «Ἡλιν-Ντέν» στὴ Θράκη.

§ 2. Στὴ Θράκη (ἐννοῶ τὸ νομὸ Ἀδριανουπόλεως) ἡ ἐπανάστασι τοῦ «Ἡλιν-Ντέν» ἔν σχέσει μὲ τὴν ἀντίστοιχη τῆς Μακεδονίας καὶ οἱ δύο δὲν εἶχαν ποτὲ τὴν ἀπλήρησι ποὺ εἶχε ἡ τελευταία στὰ εὐρωπαϊκὰ Ἀνακτοβούλια⁴,

4. Γιὰ τὴν ἀγρότητα, μὲ τὴν ὁποία οἱ Κομιτατζήδες ἰδίως τῆς Ἐξωτερικῆς Ὄργανώσεως ἀποτελείωναν τοὺς Γραικομάνους, ποὺ δὲν ἤθελαν νὰ δηλώσουν ὅτι γίνονται Ἐξαρτικοὶ πρὸς Pallarès, Imbrogljo en Macedoine. Παγιαρὲς «Μαδὸνι» γίνονται Ἐξαρτικοὶ πρὸς Παγιαρὲς ἢ το ἀξιωματικὸς τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ στὴ Θεσσαλονικὴ κεδονία». Ὁ Παγιαρὲς ἦτο ἀξιωματικὸς τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ στὴ Θεσσαλονικὴ κατὰ τὸ διάστημα 1900-1903 καὶ μὲ αὐτοψία πιστοποιεῖ τὰ ἐγκλήματα τῶν κομιτατζήδων. Στὴ Θεσσαλονικὴ ἀντικαθιστοῦσε τὸν Γενικὸ Πρόξενον τῆς Γαλλίας.

1. Πράγματι τὸν Σεπτέμβριον τοῦ ἰδίου χρόνου (1903) οἱ Ἀυτοκράτορες τῆς Αὐστρουγγαρίας Φραγκίσκος Ἰωσήφ καὶ τῆς Ρωσίας Νικόλαος ὁ Β' συναντήθηκαν στὴ λουτρόπολι Μῦρστεγ κοντὰ στὴ Βιέννη. Ἐκεῖ μὲ τὴ συμμετοχὴ τῶν Ὑπουργῶν τῶν Ἐξωτερικῶν ἀπεφάσισαν τὴν εἰσαγωγὴ μερικῶν μεταρρυθμίσεων στὴ Μακεδονία. Μεταξὺ αὐτῶν ἡ πλέον σοβαρὰ ὑπῆρξε ἡ ριζικὴ ἀναδιοργάνωσις.

οὔτε τὴν ἀντίδραση ποὺ βρῆκε καὶ τὰ μέτρα ἀσφαλείας ποὺ πήραν ἡ Σερβία καὶ ἡ Ἑλλάς συνεπεῖα αὐτῆς². ΤΟΠΙΚΩΣ ὅμως δηλ. γιὰ τὴ Νοτιοθράκη, ἢ ἐπανάστασις τοῦ «Ἑλίν-Ντέν» ἐπῆρξε ὀλεθρία γιὰ τὸν βουλγαρισμό.

§ 3. Ἐδῶ, σ' αὐτὸ τὸ κεφάλαιο ἐντούτοις πρέπει νὰ δηλώσω, ὅτι ὅσα θ' ἀναφέρω δὲν στηρίζονται στὴν ἄμεση γνώσι καὶ ἀντίληψί μου. Τὰ ἔχω σταχυολογίσει ἀπὸ τὸ βουλγαρικὸ τύπο καὶ ἰδίως ἀπὸ τρία συγγράμματα τῆς «Θρακικῆς Βιβλιοθήκης» τῶν συγγραφέων Ἰβάν Τάσσεφ, τοῦ Στογιάν Μπεζάνωφ καὶ τοῦ Μιχαήλ Ρασμπόινικωφ. Καὶ οἱ τρεῖς αὐτοὶ συγγραφεῖς ἔλαβαν ἐνεργὸ μέρος στὴν ἐπανάστασι τῆς Θράκης, ἰδίως ὁ Τάσσεφ, ποὺ ὑπῆρξεν ὁ κυριώτερος ὀπλαρχηγὸς τοῦ ἐκεῖ ἐπαναστατικοῦ κινήματος.

Μὲ τὴ δρᾶσι τῶν βουλγάρων κομιτατζήδων κατὰ τὴν χρονικὴ περιόδου 1903-1908 ὁ βουλγαρικὸς πληθυσμὸς τοῦ νομοῦ Ἀδριανουπόλεως κυριολεκτικῶς ἐξανειμίσθηκε. Ἔτσι κατὰ τὸν Α'. Βαλκανικὸ πόλεμο, ὅταν ὁ βουλγαρικὸς στρατὸς ἔφθασε ὡς τὴν Τσατάλτζα καὶ τὴ Ραιδεστό, στάθηκε ἀδύνατο νὰ βρῆ ἕνα βουλγαρικὸ χωριὸ ἢ ἔστω ἕναν βουλγαρικὸ συνοικισμό³.

§ 3. Ἡ δρᾶσι τῆς Θρακικῆς Ὄργανώσεως ἄρχισε στὰ 1896 γιὰ νὰ τελειώσῃ στὰ 1903. Οἱ ἐπαναστάτες χωρίζονταν σὲ δύο κατηγορίες τοὺς «λεγκάλνοι»=(ἀπὸ τὸ λεγκάλ) νομιμόφρονες, καὶ στοὺς νελεγκάλνοι=τοὺς παρανόμους. Οἱ πρῶτοι συνήθως δάσκαλοι καὶ παππάδες ἐνεργοῦσαν γιὰ τὴν Βουλγαρικὴ ὑπόθεσι, φαινομενικῶς τοῦλάχιστον, μὲ νόμιμα μέσα : μὲ τὴν

νωσι τῆς μακεδονικῆς χωροφυλακῆς ὑπὸ Τούρκων μὲ Γενικὸν Διοικητὴν, ἀλλὰ μὲ τὴ σύμπραξι ἀξιωματικῶν τῶν Μεγάλων Δυνάμεων καὶ χωροφυλακῆ, ποὺ θὰ σχηματιζότανε ἀπὸ τὸν ἐγγχώριον πληθυσμόν, ἀναλόγως τῆς ἀριθμητικῆς δυνάμεως ἐκάστου ἔθνους. Ἔτσι Γενικὸς Διοικητὴς τῶν τριῶν σαντζακίων Θεσβόνικης, Μοναστηρίου καὶ Σκοπίων ὀρίσθηκε ὁ Χουσεῖν Χιλμὴ Πασσᾶς. Παρ' αὐτὸν δὲ Ρῶσοι, Αὐστριακοί, Ἄγγλοι καὶ Ἴταλοι ἀξιωματικοί, κι' ἀπλοὶ χωροφύλακες μουσουλμάνοι (Τούρκοι, Ἀλβανοὶ καὶ ἄλλοι) 2498, ἐκ δὲ τῶν Χριστιανῶν : Ἕλληνες 269, Βούλγαροι 182, Βλάχοι 64 καὶ Σέρβοι μόνο 31. Καὶ αὐτὸ μιά ἐπιπλέον ἀπόδειξι τῆς ἀριθμητικῆς (γιὰ τὴν πνευματικὴ καὶ οἰκονομικὴ ὑπεροχὴ, οὔτε λόγος ἦταν δυνατὸν νὰ γίνῃ) ὑπεροχῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ στοιχείου στὴ Μακεδονία.

Τὴν ἀπόφασι τῶν δύο Αὐτοκρατόρων στὸ Μύρστεγ τὴν δέχτηκαν τόσον ὁ σουλτάνος Ἀβδούλ Χαμίτ, ὅσον καὶ οἱ ἄλλες Μεγάλαι Δυνάμεις. Ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ αὐτὲς οἱ μεταρρυθμίσεις ἐκρίθησαν ἀνεπαρκεῖς στὰς 10 Ἰουλίου 1908 τὰ Ἀνακτοβούλια Ρωσίας, Αὐστρουγγαρίας καὶ Ἀγγλίας ἀπεφάσισαν νὰ τίς διευρύνουν. Αὐτὸ ἔγινε μὲ τὴ σύμβασιν τοῦ Ρεβάλ, ὅπου μεταξὺ ἄλλων ὀρίσθηκε, ὅπως ὁ Γενικὸς Διοικητὴς Μακεδονίας εἶναι Χριστιανός. Μᾶλλον λόγια μ' ἕνα ἀκόμα βῆμα νὰ αὐτονομισθῇ ἡ Μακεδονία. Ἀλλὰ καὶ αὐτὴ τὴν σύμβασιν τὴν ὑπέσκαψαν ὁ Φερδινάνδος καὶ οἱ Βαρχοβισταί.

2. Περβ. εὐθύς ἐπόμενον κεφάλαιο.

3. Περβ. Δ.Κ. Βογαζλή «Βούλγαροι καὶ Ἕλληνες». Συγκριτικὴ ἱστορικὴ καὶ λαογραφικὴ μελέτη. Ἀρχεῖον Θρακικοῦ λαογραφικοῦ καὶ γλωσσικοῦ Θησαυροῦ. Ἀθήναι Τόμ. ΙΖ. (1952) ἰδίως σελ. 146.

πειθῶ, τὴν προπαγάνδα καὶ μὲ τὰ ὕλικά μέρησιν αὐτῶν τοὺς παρεῖχε ἡ Ἐξαρχία. Οἱ παράνομοι, ἦσαν οἱ ἔνοπλοι κομιτατζήδες, καὶ κυρίως στρατο-
λογοῦνταν καὶ ὀπλιζόνταν στὴ Βουλγαρία μὲ ἐπικεφαλῆς μὲ βουλγάρους ἀπο-
στράτους ἀξιωματικούς. Μ' αὐτοὺς περνοῦσαν τὰ σύνορα, ἔχοντες ὡς λιμέρια
καὶ ταχυδρομικούς, βοηθητικούς καὶ γενικῶς πρόσωπα ὑποδεικνυόμενα ἀπὸ
τοὺς «λεγκάλνοι».

Ἐδρα καὶ τῶν δύο τμημάτων στὴ Θράκη ἦταν ἡ περιοχή τοῦ «Μπου-
νὰρ Χισὰρ» γειτονικὴ τῆς ἐπαρχίας Βιζύης τοῦ Βαλαετίου Ἀδριανουπόλεως.
Κατὰ δεύτερον λόγον ἤρχοντο ἡ Ἐπαρχία «Σαράντα-Ἐκκλησιῶν». Στὴν πε-
ριοχὴ τοῦ «Μπουνὰρ-Χισὰρ» ὑπῆρχον κάπου 8-10 χωριὰ καθαρῶς βουλγά-
ρικά καὶ ἡ ὀρεινὴ τοποθεσία τῆς περιοχῆς εὐνοοῦσε τὴν κίνησιν ἀλλὰ καὶ τὴ
διαμονὴ τῶν κομιτατζήδων.

Τὰ πρῶτα χρόνια ἡ δρασίς τῆς βουλγαρικῆς ἐπαναστατικῆς ὀργανώσεως
περιοριζόταν κυρίως νὰ ἀποσπᾷ ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖον τὰ ἐν λόγῳ χωριὰ
καὶ νὰ τὰ παραδῶσιν στὴν Ἐξαρχία. Καὶ πράγματι ὡς στὰ 1900 ἡ κατάστα-
σις πηγαίνει κατ' εὐχὴν γιὰ τὴ βουλγαρικὴ ὑπόθεσι. Ἀλλὰ τὸ καλοκαίρι τοῦ
1900 ἐξέσπασε ἡ «ὑπόθεσις Κερμιτζόγλου» πὸ ἔγινε αἰτία νὰ ξεσκεπασθοῦν
ὅλα τὰ σχέδια τῶν κομιτατζήδων καὶ νὰ συλληφθοῦν μαζί μὲ τοὺς ἐνόχους
καὶ ὅσοι δὲν πρόφτασαν νὰ φύγουν στὴ Βουλγαρία. Τῶν τελευταίων αὐτῶν,
ὅλο τὸ φταξίμῳ τους ἦτανε, ὅτι μὲ τὸ καλὸ ἢ διὰ τῆς βίας μπήκαν στὴν Ὀρ-
γάνωσι. Ὅλοι αὐτοὶ ξυλοκοπήθηκαν ἀγρίως, μερικοὶ ἐστάλησαν ἐξορία στὴν
Ἀνατολὴ καὶ ὅσοι ἐπέστρεψαν τὸ κατόρθωσαν μόνον μὲ γενναῖα ρουσφέτια
στὶς τουρκικὰς ἀρχὰς ἢ σὲ χωριστὰ ἄτομα.

Ὁ Κερμιτζόγλου ἦταν Ἕλληνας γιατρός στὶς «Σαράντα Ἐκκλησιᾶς» καὶ
Πρόεδρος τοῦ ἐκεῖ Ἰατρικοῦ Συλλόγου. Ἄνθρωπος εὐγενὴς καὶ ἀνεξίκακος,
ἐπίσης καλὸς χριστιανὸς καὶ φιλόφρωνος. Τὸν ἐκτιμοῦσαν καὶ τὸν ἀγαποῦ-
σαν ὅλοι ἀνεξαιρέτως. Καὶ σ' αὐτοὺς τοὺς βουλγάρους ἀκόμη σὲ κρίσιμες
στιγμῆς, κατὰ τὴν ὁμολογίαν τοῦ ἰδίου Τάσσεφ, καθὼς εἶπαμε, Βουλγάρου
ὀπλαρχηγοῦ, τοὺς φάνηκε ὠφέλιμος, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν ὁμοεθνή τους
τὸν Δασκάλωφ, πὸ ἦταν καὶ μουδίρης κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην⁴.

Παρ' ὅλα αὐτὰ μιὰ πενταμελὴς ληστοσυμμορία ὑπὸ τὸν Γιώργη Τέ-
νεφ πὸ ὀργανώθηκε καὶ ἐξοπλίσθηκε στὴ Φιλιππούπολι, τὸν ἔπιασε αἰχμάλ-
λωτο καὶ ζήτησε λύτρα 4000 λίρες πὸ τις κατέβασε σὲ 800⁵.

4. Ὁ πλήρης τίτλος τοῦ πρώτου συγγράμματος εἶναι «Ivan Tacheff» Spro-
mení «Ἀπομνημονεύματα» Sofia. 1919. Τοῦ δὲ δευτέρου «Revolutionoto
dvinienie Bounar-Hissar»=ἡ ἐπαναστατικὴ κίνησις στὸ Μπουνὰρ-Χισὰρ. Sofia.
1929. Καὶ τοῦ τρίτου Spromení. «Ἀπομνημονεύματα».

5. Ὁ Κερμιτζόγλου ἀπέθανε στὴ Θεσσαλονίκη, ὅπου ζεῖ ἀκόμη ἡ σύζυγός
του καὶ οἱ γιοὶ του ὡς ἐπιστήμονες.

6. Γιὰ νὰ εἰμεθα δίκαιοι ἢ ληστοσυμμορία (ἔτσι τὴν ὀνομάζουν καὶ οἱ βουλ-)

Τὰ λύτρα πληρώθηκαν, βέβαια, ἀλλ' οὐτὴ ἡ ληστεία ποὺ ἀναστάτωσε κυβέρονται καὶ λαό, ἔγινεν αἰτία νὰ διαλυθοῦν ὅλες οἱ βουλγαρικὲς τοπικὲς ὀργανώσεις τῆς Θράκης. Ἐντούτοις μετὰ ἓν ἔτος ξανασυγκροτήθηκαν μὲ νέους πυρῆνες, κυρίως παπαδες καὶ δασκάλους, ποὺ ἡ Ἐξαρχία τοὺς διόρισε στὰ Βουλγαρικὰ χωριά τοῦ Μπουνάρ-Χισάρ καὶ τῶν Σαράντα-Ἐκκλησιῶν.

Τὰ πράγματα φαινομενικῶς πῆραν ξανά τὴν κανονικὴ τους τροχιά. Τὰ βουλγαρικὰ ἀνταρτικὰ σώματα πλαισιώνονταν ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους τῶν δύο Ὄργανώσεων, ἐξοπλίζονταν μὲ ὅπλα καὶ χειροβομβίδες, (ἄγνωστες ὡς τότε στὸν Τουρκικὸ στρατό) ποὺ οἱ τοπικὲς ὀργανώσεις τὰ προμηθεύονταν ἀπὸ τὴ Βουλγαρία καὶ περιέμεναν τὸ σύνθημα ἀπὸ τὴ Σόφια καὶ τὴ Φιλιππούπολι, γιὰ νὰ ξεσπάσῃ ἡ Ἐπανάστασι.

Τὸ σύνθημα δόθηκε στὸ δεύτερο δεκαπενθήμερο τοῦ μηνὸς Ἰουλίου 1903. Γιὰ τὴν ἐπανάστασι στὴ Μακεδονία (τοῦ Ἕθλιν-Ντέν=τοῦ Προφήτη Ἡλία) μιλήσαμε πλέον στὰ προηγούμενα κεφάλαια.

Στὴ Θράκη ὅλα τὰ κομιτατζήδικα σώματα χωρίσθηκαν σὲ τρεῖς ομάδες, ἀπὸ τίς ὁποῖες ἡ ἰσχυρότερη ἐτέθη ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Βοϊβόδα Οἰκονόμου (ἐφέδρου ἀξιωματικοῦ τοῦ βουλγαρικοῦ στρατοῦ) καὶ ξεκίνησε νὰ καταλάβῃ τὸ ἑλληνικὸ χωριὸ τῆς περιοχῆς, τὸ «Ἰντζέ-κιοῖ». Τὸ σχέδιο ποὺ ἐφαρμόσθηκε τόσο στὴ Μακεδονία ὅσο καὶ στὴ Θράκη καὶ τὸ ὁποῖον καθὼς φαίνεται, εἶχεν ἐκπονηθῆ ἀπὸ συμφώνου κι' ἀπὸ τίς δύο ὀργανώσεις (τὴν ἐσωτερικὴ καὶ ἐξωτερικὴ) ἦταν σατανικότατο. Θὰ προσβάλλονταν ἐδῶ κι' ἐκεῖ μόνο Ἑλληνικὰ κέντρα. Ἄν ἐπετύγχανε ἡ ἐπανάστασις τοὺς ἑλληνικοὺς πληθυσμοὺς ὄχι μόνον δὲν θὰ τοὺς πείραζαν ἀλλὰ στὴν ἀρχὴ καὶ θὰ τοὺς κολάκευαν. Ἐντούτοις ὅταν θὰ ἐρχότανε μετὰ κάμποσο καιρὸ ἡ κατάλληλη στιγμή, θὰ ἐφήρμοζαν τὴν ἴδια πολιτικὴ, ποὺ οἱ βουλγαρικὲς κυβερνήσεις μεταχειριζόμενες ὡς ὄργανό τους τοὺς κομιτατζήδες, εἶχαν ἐφαρμόσει στὴ Μυσία, στὴν Ἄνατ. Ρωμυλία καὶ ὑστερότερα στὴν Ἀγαθούπολι καὶ τὸ Ὄρτάκιοι. Δηλαδή θὰ τοὺς πειθανάγκαζαν ἢ νὰ ἐκβουλγαρισθοῦν ἢ ν' ἀφήσουν ὅλη τους τὴν περιουσία καὶ νὰ φύγουν. Ἄν πάλι ἀπετύγχανε ἡ ἐπανάστασι θὰ τοὺς ἐνοχοποιούσαν. Οἱ ἐπιχειρήσεις θὰ γίνονταν στὰ ἑλληνικὰ Κέντρα μὲ ἀποτέλεσμα νὰ καταστραφῇ ὅ,τι παρέμεινε ἀπὸ τίς πολεμικὲς αὐτὲς ἐπιχειρή-

---

γαι) συγγραφεῖς ὀργανώθηκε ὄχι μόνον χωρὶς τὴν συγκατάθεσι ἀλλὰ μὲ τὴν πλήρη ἄγνοια τοῦ Γκερτζίκωφ καὶ τῆς Θρακικῆς Ὄργανώσεως. Τὴν ὀργάνωσε καὶ τὴν ἐξόπλισε ὁ Π. Γενάδιεφ, μικρότερος ἀδελφὸς τοῦ Ν. Γενάδιεφ ὀργανωτῆ τοῦ ἀνθελληνικοῦ κινήματος τοῦ 1900-1906. Σκοπὸς τῆς ἦτο μιὰ σχεδιασμένη ληστεία στὴ Ρεδαιστό. Δὲν ἐπέτυχεν ἐκεῖ καὶ στὴν ἐπιστροφή τους οἱ συμμοριτὲς συνέλαβαν τὸν Κερεμιτζόγλου. Ὁ Ρασκολνίκωφ σχολάρχης στὸ Μπουνάρ-Χισάρ μιλώντας γιὰ τὸν Γενάδιεφ τὸν ὀνομάζει ἰδεολόγο. Ἄλλὰ τί ἰδεολογία ἦταν αὐτή, ποὺ ὅταν ὁ Γένεφ μὲ τίς λίρες ἐπέστρεψε στὸν Πύργο τῆς Βουλγαρίας, πῆγε νὰ τὸν βρῆ γιὰ νὰ παραλάβῃ τὸ μεριδίό του ἀπὸ τὰ λύτρα ; Ὁραία ἰδεολογία πράγματι !

σεις και να αποτελειωθῆ ἀπὸ τὸν Τουρκικὸ στρατὸ και τοὺς μπασιμπουζούκους.

Στὴ Μακεδονία ἡ τελευταία πρόβλεψη, κατὰ μέγα μέρος μὲ τὴν καταστροφή τοῦ Κρουσόβου ἐπέτυχε ⁷, ὅχι ὅμως και στὴ Θράκη, στὸ «Ἴντζέ-κιοί». Ἄλλὰ και οἱ ἄλλες κομιτατζήδικες ὀμάδες διαλύθηκαν, μόλις ἀντίκρουσαν καλῶς ὀργανωμένο Τουρκικὸ στρατὸ, μάλιστα μερικὲς χωρὶς καὶ νὰ ρίξουν τουφεκιά.

Και τὸ ἀποτέλεσμα ; Τόσον στὴ Μακεδονία ὅσο και στὴ Θράκη ἡ ἐπανάστασι τοῦ 1903 ἀπέτυχε οἰκτρῶς. Κοπάδια προσφύγων, γυμνοὶ και ξυπόλυτοι, πλημύρισαν τὶς πολιτείες τῆς Βουλγαρίας. Και ἀντὶ νὰ ξεριζωθῆ ὁ Ἑλληνισμὸς, ξεριζώθηκε κατὰ τὸ μεγαλύτερό του μέρος ὁ Βουλγαρισμὸς καὶ ἀπὸ τὶς δύο αὐτὲς μεγάλες περιοχὲς τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας ⁸.

7. 2ο Περβ. Τελευταία παράγραφο τῆς εἰσαγωγῆς.

8. Γιὰ τὴ δρᾶσι τοῦ Μιχ. Γκερτζίκωφ, πού καθὼς εἶπαμε, στὰ 1902 οἱ δύο Ὄργανώσεις τὸν διόρισαν Γεν. Ἐπιθεωρητῆ, ὡς και γιὰ τὴ δρᾶσι τῶν Θρακικῶν Βουλγ. σωμάτων παράβαλε (βουλγαριστί) Ἰβάν Παντελέφ : «Πρενὸς κάμ ιστόρηια τὰ βαστάνετο βᾶφ Ὀντρισκο» (1896-1903) ἤτοι «Εἰσφορὰ στὴν ἱστορία τῆς ἐπαναστατικῆς κινήσεως στὴν περιοχή τῆς Ἀδριανουπόλεως (1896-1903).

Ἰδίως στ' ἀπομνημονεύματα τοῦ Ὑπαρχγοῦ Ντιμίτρι Τάσεφ (σελ. 24 και ἐπόμενα) ὁ Τάσεφ ὡς ἐξῆς χαρακτηρίζει τὸν Μ. Γκερτζίκωφ. «Ὁ Γ. μου ἔκαμε μεγάλην ἐντύπωσι. Νέος, ὄμορφος, δραστήριος, εἶχε τὸ χάρισμα τοῦ λόγου. Και ὅταν μιλοῦσε, ἐνθουσίαζε τοὺς ἀκροατὰς του. Μποροῦσε νὰ ἐνθουσιάσῃ και νεκροὺς ἀκόμα. Εἶχε ὅμως ἓνα μειονέκτημα (πού φάνηκε τοῦλάχιστον στὴ δική μας περιοχὴ). Ἔδωσε μεγάλην ἐλευθερία δράσεως σὲ μερικὰ πρόσωπα χωρὶς χαρακτήρα. Αὐτὸ πιστοποιήθηκε και στὸ Κογκρέσο τῆς Βάρνας».

Γιὰ τὴ μάχη τοῦ «Ἴντζέ-Κιοί», τὴ σπουδαιότερη πού ἔγινε στὴ Θράκη κατὰ τὴν ἐπανάστασι τοῦ «Ἡλιν-Ντέν», οἱ τρεῖς προαναφερθέντες Βούλγαροι συγγραφεῖς ἀναφέρουν τὰ ἐπόμενα χαρακτηριστικά : Τὴν 19ῃ πρὸς τὴν 20ῃ Ἰουλίου τοῦ 1903 οἱ Κομιτατζήδες περικύκλωσαν τὸν στρατῶνα τοῦ «Ἴντζέ-κιοί» και ἄρχισαν νὰ πυροβολοῦν. Μερικοὶ ὅμως ἀπὸ τοὺς ἐπιτιθημένους ἦσαν τόσον ἔπειροι ἢ φοβισμένοι, ὥστε κάθε φορὰ πού πυροβολοῦσαν ἔκλειαν τὰ μάτια τους ! Ἡ κύκλωσι τοῦ τουρκικοῦ στρατῶνος ἔγινε μὲ τέτοια προχειρότητα και ἀταξία, ὥστε νὰ ὑπάρχῃ κίνδυνος Βούλγαρος νὰ σκοτώσῃ Βούλγαρο, καθὼς συνέβη μ' ἓναν ἐπαναστάτη. Τότε ὁ Βούλγαρος ἀξιοματικὸς, πού διηύθυνε τὶς ἐπιχειρήσεις διέταξε νὰ λυθῆ ἡ πολιορκία και νὰ τραβήξουν ὅλοι πρὸς τὰ βουλγαρικὰ σύνορα. Ὅταν ἄρχισε ἡ ὑποχώρησι, ἓνα σωρὸ γυναικόπαιδα και γέροι ἀκολούθησαν τοὺς κομιτατζήδες. Οἱ Τοῦρκοι τοὺς ἄφησαν ἐλεύθερα νὰ περάσουν τὰ σύνορα γιὰ νὰ τοὺς κλείσουν εὐθύς ἀμέσως ἐρημητικά. Ὅσοι δὲν κατόρθωσαν ἐκεῖνη τὴ νύχτα νὰ περάσουν στὸ βουλγαρικὸ ἔδαφος ἔπαθον νίλα. Ἄλλους οἱ τουρκικὲς ἀρχὲς ἔστειλαν στὸ στρατοδικεῖο τῆς Ἀδριανουπόλεως και ὅσους δὲν τοὺς καταδίκασαν σὲ θάνατο, τοὺς ἔστειλαν στὶς φοβερὲς φυλακὰς τῆς Ἀνατολῆς. Ἄλλους ξυλοκόπησαν τόσο ἄγρια, ὥστε οἱ περισσότεροι πέθαναν. Γλύτωσαν ἀπὸ τοὺς κατοίκους τοῦ Μπουναρ-Χισρά μόνον ἐκεῖνοι πού μὲ ἄδρὰ φιλοδωρήματα ἐξαγόρασαν τὴν ἀπελευθέρωσί τους. Γιὰ τοὺς Ἑλληνας τοῦ «Ἴντζέ-Κιοί» ὁ Ρασκολνίκωφ λέγει ὅτι ἐντελῶς ἀλλέως ἀντελήφθησαν τὴν ἤττα τῶν κομιτατζήδων. «Χριστιανοὶ ἐμεῖς, ἔλεγαν, Χριστιανοὶ και οἱ Βούλγαροι δὲν θέλησαν νὰ μᾶς κάψουν, και γι' αὐτὸ ὑποχώρησαν. Πράγματι «Sancta Simplicitas» !

§ 4. Μολονότι ἡ ἐπανάστασι τοῦ «Ἑλιν-Ντέν» ἀπέτυχε τόσο στὴ Μακεδονία ὅσο καὶ στὴ Θράκη, ἐντούτοις—ἂν κρίνουμε τὰ πράγματα ἀντικειμενικὰ—εἶχεν εὐεργετικά, πολὺ εὐεργετικά ἀποτελέσματα γιὰ τὴ Θρακο-Μακεδονικὴ ὑπόθεσι. Μὲ τὶς συνθήκας τῆς Μϋστεργ καὶ τοῦ Ρεβάλ (παράβαλε πρὸ ἐπάνω ὑποσημείωσι δύο) ὁ δρόμος γιὰ τὴν αὐτονομίην τῆς Μακεδονίας καὶ ἐνδεχομένως τῆς Θράκης, ἀνοιγότανε διάπλατος στοὺς βαλκανικοὺς λαοὺς.

Σ' αὐτὸν τὸ δρόμο δὲν ἔφεραν ἀπολύτως κανένα ἐμπόδιο οὔτε ἡ Ἑλλάς, οὔτε ἡ Σερβία, οὔτε καὶ οἱ Ὀρθόδοξοι Ἀὐτονομιστὲς τῆς I.M.R.O. Τὸν ὑπονόμεισαν καὶ ὑστερότερα τὸν τίναξαν στὸν ἄερα, ὥστε νὰ γίνῃ ἀδιάβατος ἡ κλίκα τοῦ Φερδινάνδου, οἱ Βαρχοβιστὲς καὶ οἱ μεγαλοϊδεάτες Βούλγαροι, ποῦ ἤθελαν ὀλόκληρη τὴ Μακεδονία καὶ ὀλόκληρη τὴ Θράκη νὰ τὶς πάρουν καὶ νὰ τὶς κρατήσουν ἀποκλειστικὰ γιὰ δικό τους λογαριασμό.

Ἀπέτυχαν ἐντελῶς στοὺς λογαριασμοὺς των. Ἀλλὰ μ' αὐτὸ ἐτάφη μιὰ γιὰ πάντα τὸ ὄνειρο τῆς αὐτονομίσεως τῆς Μακεδονίας.

§ 5. Σήμερα γίνεται πολὺς λόγος γιὰ μιὰ συνεννόησι Βουλγαρίας καὶ Γιουγκοσλαβίας καὶ ἀνταλλαγῆς ἐδαφῶν καὶ πληθυσμῶν μεταξὺ τῶν δύο χωρῶν.

Σύμφωνα μ' αὐτὲς τὶς πληροφορίες ἡ Γιουγκοσλαβία πρόκειται νὰ ἐκχωρήσῃ στὴ Βουλγαρία τὰ ἐδάφη ἀπὸ Δραγκομὰν μέχρι Πιρότ, συμπεριλαμβανομένου εἰς ἀντάλλαγμα τῆς Μακεδονίας τοῦ Περίν τὴν ὁποίαν ἡ Βουλγαρία ἐκχωρεῖ στὴ Γιουγκοσλαβία ἢ μᾶλλον στὸ δημοσπονδιακὸ τοῦ κράτος τῶν Σκοπίων. Ἐμεῖς οἱ Ἕλληνες εὐχόμεσθε αὐτὴ ἢ ἀνταλλαγὴ νὰ γίνῃ τὸ γρηγορώτερο. Διότι ἂν μὴ τι ἄλλο τὸ φυσικὸ καὶ ἄμεσο χίντελλαντ τοῦ λιμένος τῆς Θεσ)νίκης αὐξάνει κατὰ 6794 χιλιομέτρα, γίνεται 33.570 δηλαδή ἰσοφαρίζει περίπου τὴν ἑλληνικὴ Μακεδονία⁵. Ἐπειδὴ δέ, καθὼς εἶναι γνωστὸ, ἡ Σερβία ἔχει ἐλεύθερη ζώνη στὴ Θεσ)νίκῃ, τὸ πλησιέστερο λιμάνι τῆς Μακεδονίας τῶν Σκοπίων ἦταν, εἶναι καὶ θὰ εἶναι ἡ Θεσσαλονίκη, ἐνῶ ἐξ ἄλλου εἶναι γνωστὸ ὅτι τὸ ἐμπόριο, προπαντός, βλέπει τὸ συμφέρον του. Ἐπομένως τὸ ἀποτέλεσμα θὰ εἶναι, ὅτι ἀργὰ ἢ γρήγορα οἰκονομικῶς καὶ συγκοινωνιακῶς τὰ σλαβομακεδονικὰ ἐδάφη νὰ προστεθοῦν στὴ δική μας τὴ Μακεδονία τοῦ Αἰγαίου.

Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ γενικώτερη καὶ ἀντικειμενικώτερη ἄποψι, θὰ λέγαμε μάλιστα ἀπὸ παμβαλκανικὴ ἄποψι, ἂν ἐξετασθῇ τὸ ζήτημα, θὰ πρέπει νὰ εὐχηθοῦμε νὰ πραγματοποιηθοῦν αὐτὲς οἱ διαπραγματεύσεις, οἱ δυὸ σλαβομακεδονίες (ἢ Βουλγαρικὴ κα' ἢ Σερβικὴ) ν' ἀποτελέσουν ἓνα ἐνιαῖο κράτος καὶ νὰ εὐημερήσῃ, τοῦτο, γιὰ νᾶχουν καὶ οἱ Σλαβομακεδόνες τὴν ἐστία τους, τὸν τόπο τους, τὴν πατρίδα τους ὁπότε, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, θὰ καθησυχίασῃ αὐτὴ ἢ τόσο ἀνήσυχη φυλὴ.

5. Ἡ Ἑλληνικὴ Μακεδονία, ἢ ἡ Μακεδονία τοῦ Αἰγαίουκα τὰ σλαβικὴ ὀνομασία, ἔχει ἔκτασι 34.602 τετρ. χιλίμ.

Και ἴσως, ποῦς ξέρει ; Ἴσως μετὰ τὰ τόσα παθήματα ποῦ πέρασαν ὅλοι ἀνεξαιρέτως οἱ λαοὶ τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἴμου, ἰδίως μετὰ τοὺς δύο παγκοσμίους πολέμους, ἡ ΒΑΛΚΑΝΙΚΗ ΕΝΩΣΙΣ, τὴν ὁποῖαν ὅλοι αὐτοὶ οἱ λαοὶ ἐπόθησαν, ἀλλὰ κάθε φορὰ οἱ ἰμπεριαλιστικὲς κυβερνήσεις τῆς Βουλγαρίας τὴν καταπολέμησαν καὶ τὴν ἐτορπίλισαν,—ἴσως λέγω, ἴσως τώρα λάβη δαστὰ καὶ σάρκα καὶ τέλος πραγματοποιηθῆ ἡ ὁμοσπονδιακὴ ἔνωσις τῶν βαλκανικῶν λαῶν, γιὰ νὰ μπορέσῃ ὁ κόσμος αὐτὸς νὰ ἡσυχάσῃ καὶ ἀμέριμνος νὰ κοιμηθῆ καὶ τὴν ἄλλῃ μέρα νὰ δῆ τὴ δουλειά του.

I'

Ο ΑΝΤΙΚΤΥΠΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ
ΣΤΗ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ, ΤΗ ΣΕΡΒΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Ὁ ἀντίκτυπος τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ «Ἡλιν-Ντέν» στὴ Βουλγαρία κατὰ τὸ χρονικὸ διάστημα 1903-1913.—Στὴ Σεργβία.—Στὴν Ἑλλάδα.—Τὸ Ἑλληνικὸ Μακεδονικὸ Κομιτάτο τῶν Ἀθηνῶν.—Ἡ εἴσοδος ἑλληνικῶν ἀνταρτικῶν σωμάτων στὴ Μακεδονία.—Ὁ θάνατος τοῦ Παύλου Μελά.—Ἡ ἐπίδρασις τοῦ θανάτου του στὴν ἀναζωπύρῃσι τοῦ μακεδονικοῦ ἀγῶνος τῆς Ἑλλάδος.

§ 1. ΣΤΗ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ. Γιὰ τ' ἀποτελέσματα τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ «Ἡλιν-Ντέν» στὴ Βουλγαρία μιλήσαμε στὰ προηγούμενα κεφάλαια. Τὰ χαρακτηρίσαμε σὰν ὀλέθρια γι' αὐτήν. Πιστεύω καὶ ὁ ἀναγνώστης μας νὰ μὴν ἔχῃ ἄλλη γνώμη. Ὀλέθρια γιὰ τὸν μακεδονικὸν σλαβισμό καὶ ὄχι λιγώτερο γιὰ τὸ βουλγαρικὸ κράτος.

Κατὰ τὴ χρονικὴ περίοδο πρὸ τῆς νεοτουρκικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1908 ὁ γενικὸς διοικητὴς τῆς Μακεδονίας Χιλιμῆ-Πασσᾶς ἀπεδείχθη κατὰ τὴ γνώμη μας ὄχι μόνον καλὸς στρατιωτικὸς, ἀλλὰ καὶ κάλλιστος—ἀπὸ τουρκικῆς ἀπόψεως, ἐννοεῖται—πολιτικὸς καὶ διπλωμάτης ¹. Ἐφάρμοσε μὲ ἀληθινὴ μαεστρία τὸ λατινικὸν ἀξίωμα διοικήσεως «διαίρει καὶ βασίλευε» ². Ἐκλείσε τὰ μάτια στὴ δράσι τῶν ἀνταρτικῶν ἑλληνικῶν σωμάτων ἐναντίον τῶν κομιτατζήδων. Ὅμως ὅταν αὐτὰ ἔφθασαν νικηφόρα ὡς τὴν Πρέσπα καὶ ἐπομένως τὰ ἐθεώρησε ἐπικίνδυνα, ἄλλαξε γνώμη καὶ τὰ κατεδίωξε. Ἐπειτα κατόρθωσε νὰ πείσῃ ὅλους τοὺς ὀπλαρχηγούς, ἀνεξαρτήτως ἐθνότητος, ὅτι αὐτὸ ποῦ ζητοῦν οἱ Νεότουρκοι (ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ὁποίων ἐτέθη μόνον, ὅταν ἐπέισθη, ὅτι ἡ ἀπολυταρχία τοῦ Χαμίτ θὰ κατέρρεε ἀνυπερθέτως) εἶναι ἀκριβῶς

1. Ὁ Βλάχωφ διατείνεται ὅτι ὁ Χιλιμῆ-Πασσᾶς ἦταν πατρόθεν ἐξισλαμισθεὶς Ἕλληνας ἀπὸ τὴ Μυτιλήνη.

2. divide et rege.

τὸ ἴδιο πού ζητοῦν καὶ αὐτοὶ οἱ Νεότουρκοι, δηλ. συνταγματικὲς ἐλευθερίες καὶ ὅτι ἐπομένως ὁ ἀγὼν τῶν εἶναι ἄστοχος. Τοιοῦτοτρόπως ἀνταρτικὰ Ἑλληνικά, Σερβικά καὶ τῆς Ἐσωτερικῆς Ὄργανώσεως σώματα συνέπραξαν μὲ τὸν ἐπαναστατημένο στρατὸ στὴν πορεία του πρὸς τὴν Πόλιν καὶ τὴν ἐκθρόνισιν τοῦ Ἀβδουλ-Χαμίτ. Μετὰ τὴν νίκη τῶν Νεοτούρκων τὰ ἐν λόγῳ σώματα διελύθησαν. Ὁ Χιλμῆ Πασσᾶς ἐκράτησε τὸ λόγο του. Τὸ νεοτουρκικὸ Σύνταγμα, τὸ λεγόμενο «Χουριέτ», ἦταν πράγματι ἓνα συγχρονισμένο φιλελεύθερο σύνταγμα. Ἄλλο τὸ ζήτημα, ἂν οἱ Νεότουρκοι ὑστερώτερα τὸ ἐστραγγάλισαν, ἴσως καὶ ὄχι ἐντελῶς ἄδικα, ἀφοῦ πολλὰς χριστιανικὰς μειονότητες πού ἔζησαν στὴν Τουρκία ἐπιχείρησαν νὰ τὸ ὑπονομεύσουν³. Πρῶτοι καὶ καλλίτεροι ὅμως οἱ Βαρχοβιστές. Αὐτοὶ οἱ τελευταῖοι, κατόπιν ὀδηγιῶν τῆς Σόφιας, δὲν ἔλαβαν μέρος στὴ νεοτουρκικὴ ἐπανάστασι. Ὅταν τὸ «Χουριέτ» ἐπεβλήθη ὀριστικῶς καὶ τὰ ἀνταρτικὰ σώματα Ἑλλήνων, Σέρβων καὶ Αὐτονομιστῶν διελύθησαν, τὰ σώματα τῶν Βαρχοβιστῶν φαινομενικῶς μόνον ἔκαναν τὸ ἴδιο. Διελύθησαν καὶ τὰ περισσότερα ἀπεσύρθησαν στὴ Βουλγαρία, ἀλλὰ γιὰ νὰ μεταφέρουν τὸν ὄπλισμόν τους στὸ Μοναστήρι τῆς Ρίλας καὶ στὴ Δούμπισα τὰ ὀρηγητήριά τους. Ἐπειτα τὴν ἐπόμενη ἀνοιξὶ οἱ περισσότεροι κομιτατζήδες ἐπέστρεψαν στὴ Μακεδονία γιὰ νὰ ἐξακολουθήσουν τὴ «δουλειά τους» συνοδευόμενοι αὐτῇ τῇ φορᾷ ἀπὸ «Ἰντρούκτορες» δηλαδὴ ἀπὸ διαφωτιστές. Ἰδρῦθησαν λοιπὸν τὰ «κονστιτουτζιόνε κλούμπο»=(τίς συνταγματικὲς λέσχες) κάτω ἀπὸ τὴ μύτη τῶν Ἀρχῶν. Σκοπὸς τῶν ὅμως δὲν ἦταν νὰ διδάξουν στὸ λαὸ τὰ «συνταγματικὰ τῶν δικαιώματα καὶ καθήκοντα»—καθὼς διέδιδαν, ἀλλὰ ν' ἀρχίσουν τὴν παλιὰ τους τακτικὴ, ἥτοι ὑπονόμεισι τοῦ καθεστώτος καὶ ὑποσκέλισι τῆς Ἐσωτερικῆς Ὄργανώσεως. Ἡ δρᾶσι τους αὐτὴ πού εἶχε ὄχι λίγη ἐπιτυχία—στὴν ἀρχὴ διωγμὸς τῶν Γραικομάνων, τῶν Ἑλλήνων καὶ Σέρβων—εἶχε κάπως ἀνασταλῆ. Κατόπιν αὐτῆς τῆς ὑπόουλου δράσεως τῶν Βαρχοβιστῶν, πρῶτοι ἀνάσυγκροτήθησαν καὶ ἄρχισαν τὴν ἐκνομη δρᾶσι τους οἱ Αὐτονομιστές. Ἐπειτα οἱ Σέρβοι, Ἕλληνες καὶ Αὐτονομιστὲς ἔκαναν τὸ ἴδιο. Ἔστειλαν στὴ Μακεδονία τὰ ἀνταρτικὰ σώματά τους καὶ ἄρχισε ἐκ νέου ἡ ἀναρχία. Ἀρχισαν δῆθεν τὸν ἀπελευθερωτικὸν ἀγῶνα, ἕως ὅτου μὲ τοὺς βαλκανικοὺς πολέμους καὶ τὴ συνθήκη τοῦ Βουκουρεστίου, ἡ Μακεδονία διαμελίσθηκε. Τὰ σπασμένα τὰ πλήρωσαν οἱ Βούλγαροι καὶ οἱ Σλαβομακεδόνες.

Ἄλλὰ μὰ καὶ ἡ παρούσα μελέτη μας εἶναι μεταξὺ ἄλλων καὶ συγκρι-

3. Γιὰ νὰ μιλήσουμε τὸ σωστό, σωστό, καὶ ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες δὲν φερθήκαμε καθὼς πρέπει ἀπέναντι τοῦ νέου καθεστώτος. Ἀκόμη κατὰ τοὺς πρώτους μῆνες τῆς ἐγκαθιδρύσεώς του, ἄρχισε στὸν Ἑλληνικὸν τύπον τῆς Πόλης ἡ συζήτησι πού ν' ἀνεγερθῆ τὸ μνημεῖο τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, πρᾶγμα πού βεβαίως δὲν ἦτανε καὶ πολὺ σωστό. Ἦταν μία πρόκλησι, τὸ κατέκρινε καὶ ὁ τότε Πατριάρχης Ἰωακείμ ὁ Γ'. Ἀλλὰ τέλος πάντων αὐτὴ ἡ συζήτησι γινότανε φανερὸ καὶ χωρὶς ὀπισθοβουλία, ἐνῶ οἱ Βούλγαροι Βαρχοβιστές . . .

τική, εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ ρίψουμε μιὰ ματιά στὸν ἀντίκτυπο ποὺ εἶχε ἡ βουλγαρομακεδονικὴ ἐπανάστασι τοῦ «Ἡλιν-Ντέν» στὶς δυὸ γειτονικὲς χώρες : τὴ Σερβία καὶ στὴν Ἑλλάδα.

§ 2. ΣΤΗ ΣΕΡΒΙΑ. Ἡ ἐμφάνισι τῆς Ἐσωτερικῆς Μακεδονικῆς Ἐπαναστατικῆς Ὄργανώσεως κατὰ τὸ χρονικὸ διάστημα 1893-1896 ὄχι μόνον δὲ βρῆκε καμμίαν ἀντίδρασι στὴν κοινὴ γνώμη καὶ στὸ ἐπίσημο κράτος τῆς Σερβίας, ἀλλ' ἀντιθέτως τὴν ἀντίκρουσαν μὲ ἀνακούφισι.

Μάλιστα οἱ τέσσαρες συγγραφεῖς τοῦ Ἱστορικοῦ Ἰνστιτούτου τῶν Σκοπίων : Ζωγράφσκι, Ἀμπατζήεφ, Μήτρεφ καὶ Κιρμιτζήεφ στὸ σύγγραμμά τους «Ἐγκείμενα Μακεντόνια»=Μακεδονία τοῦ Αἰγαίου, Σκόπια 1951—βεβαιοῦν, ὅτι τότε τὸ Ὑπουργεῖο τῶν Ἐξωτερικῶν τοῦ Βελιγραδίου μὲ μιὰν ἐμπιστευτικὴ του ἐγκύκλιο πρὸς ὅλους τοὺς Προξένους τῆς Μακεδονίας τοὺς διέτασσε, ὅπως παντοιοτρόπως, ἀλλὰ χωρὶς νὰ ἐκτεθοῦν στὰ μάτια τῶν τουρκικῶν Ἀρχῶν, ὑποβοηθοῦν τὸ ἔργον τῆς I.M.R.O.

Καὶ αὐτὴ ἡ στάσι τῆς κυβερνήσεως τοῦ Βελιγραδίου εἶναι ἀνεξήγητη. Οἱ Σέρβοι τοὺς Γραικομάνους τοῦ Σαντζακίου τῶν Σκοπίων, καλῶς ἢ κακῶς ἄλλο τὸ ζήτημα, τοὺς θεωροῦσαν ὡς ὁμοεθνεῖς των⁴. Ἦταν λοιπὸν φυσικὸ νὰ ἐνδιαφέρωνται γιὰ τὴν τύχη τους καὶ νὰ προτιμοῦν γιὰ τὴ διαβίωσί τους τὸ αὐτονομιακὸ καθεστῶς ἀπὸ τὸ τυραννικὸ τῶν Σουλτάνων καὶ τοῦ τουρκικοῦ ὄχλου. Ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀπίθανο νὰ ἔκαναν γιὰ λογαριασμὸ τους οἱ Σέρβοι τοὺς ἴδιους ὑπολογισμοὺς ποὺ ἔκαναν οἱ Βαρχοβιστὲς γιὰ λογαριασμὸ τῆς Βουλγαρίας. «Δηλαδή νὰ σκεπτότανε : Ἀς αὐτονομηθῇ ἡ Μακεδονία κα' ἔπειτα, εὐκαιρίας τυχούσης, τὴν καταπίνουμε καθὼς οἱ Βούλγαροι κατέπιαν τὴν Ἀνατολικὴ Ρωμυλία. Ποιὸς ξέρει ;»

§ 3. Ἡ πολιτικὴ αὐτὴ τοῦ ἐπισήμου Σερβικοῦ κράτους ἀπέναντι τῆς E.M.E.O. ἄλλαξε ἐντελῶς τὴν ἀνοιξι τοῦ 1903, ὅταν τόσον ἡ Ἐξωτερικὴ ὅσο καὶ ἡ Ἐσωτερικὴ Μακεδονικὴ Ἐπαναστατικὴ Ὄργανωσις ἐκήρυξαν ἀμίλεικτο πόλεμο κατὰ τῶν Γραικομάνων ἐν γένει. Τότε ἡ Σερβία ἀναγκάσθηκε νὰ ἐξοπλίσῃ καὶ ν' ἀποστείλῃ ἕξ-ἑπτὰ ἀνταρτικὰ σώματα στὴ Βορεινὴ Μακεδονία⁵. Πράγματι τὰ σώματα αὐτὰ ἔδρασαν μὲ ὄχι μικρὴ ἐπιτυχία στὴ βορεινὴ Μακεδονία, ἀλλὰ ποτὲ δὲν ἄπλωσαν τὴ δρᾶσι τους κάτω καὶ νοτιῶς τῆς γραμμῆς Σκοπίων, γιὰ τὸν ἀπλούστατο λόγο, διότι ὡς ἐκεῖ ἐκτεινόταν οἱ ἔθνολογικὲς βλέψεις τῆς Σερβίας τὴν ἐποχὴν ἐκείνη. Πράγματι ὁ Σέρβος καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Βελιγραδίου Τβίτζιτς (Cvijits) σ' ἓνα σύγγραμμά του πλαισιωμένον μὲ τὸν ἔθνολογικὸ χάρτη τῆς Μακεδονίας, ὄριζε τὰ νοτιώτερα ὅρια τῶν ἔθνολογικῶν ἀξιώσεων τῆς Σερβίας τὴ γραμμὴ ΣΤΡΟΥΓ-

4. Περβ. Δ.Κ. Βογαζλή : «Τὸ Σχίσμα καὶ οἱ Γραικομάνοι τῆς Θράκης καὶ τῆς Μακεδονίας» Ἀθήναι. 1955. Ἐκδοσις «Ἐταιρείας Θρακικῶν Μελετῶν» σελ. 7.

5. Dimitri Vlahoff Makedonia=Μακεδονία, Σκόπια 1950 σελ. 123 καὶ ἐπ. Γ. Μόδη : Μακεδονικὸς ἀγὼν καὶ Μακεδόνες ἀρχηγοί, Θεσσαλονίκη 1950 σελ. 73.

ΓΑΣ-ΠΕΡΛΕΠΕ-ΚΟΤΣΑΝΩΝ. Μία ματιὰ στὸν χάρτη τῶν Βαλκανίων καὶ γνωρίζει ὁ ἀναγνώστης μας πόσο νοτιότερα φθάνουν τὰ σύνορα τῆς Γιουγκοσλαβίας—Ἑλλάδος μετὰ τὴ Συνθήκη τοῦ Βουκουρεστίου καὶ ὡς σήμερα ⁶.

Πῶς ἔγινε καὶ γιατί ἔγινε ἡ φανερὴ αὐτὴ ἀδικία εἰς βάρος τῆς Ἑλλάδος, εἶναι, βέβαια ἓνα πολὺ ἐνδιαφέρον ζήτημα, ἀλλ' ἐκφεύγει τὰ ὅρια τῆς παρουσίας μας μελέτης. Πάντως ὁ ἀναγνώστης μας, ἂν θέλῃ νὰ πληροφορηθῇ πῶς ἔγινε εἰς βάρος μας ἡ κατάφωρη αὐτὴ ἀδικία ἐκ μέρους τῶν γειτόνων μας Σέρβων, τὸν παραπέμπομε στὸ σύγγραμμα τοῦ Βασιλείου Δούσμανη: «Οἱ Βαλκανικοὶ Πόλεμοι» ἢ σ' αὐτὸ τοῦ Γυαλιστρά «Ὁ Ἑλληνισμὸς καὶ οἱ Βόρειοι Γείτονές του» ⁷.

§ 4. ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ. Ἡ προπαρασκευὴ ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους καὶ τοὺς Βουλγαρομακεδόνες τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ «Ἑλλην-Ντὲν» καὶ τὰ καθέκαστα τῆς ἐκρήξεως καὶ τῆς ἀποτυχίας της ἦσαν γνωστές, γνωστότατες στὴν Ἑλληνικὴ Κυβέρνησι, τὴν Κυβέρνησι Θεοτόκη ⁸. Ἡ ἑλληνικὴ κοινὴ γνώμη καὶ ὁ ἑλληνικὸς τύπος ἦσαν ἀνάστατοι. Δὲν ἦταν δυνατὸ ν' ἀφήσουν ἐκθετο τὸν ἑλληνικὸ μακεδονικὸ πληθυσμὸ καὶ στὸ ἔλεος τῶν Βουλγάρων. Ἐξ ἄλλου ὅμως ν' ἀναλάβῃ ἡ Ἑλλάς μόνη ἓναν ἀγῶνα στὴ Μακεδονία, ποὺ μπορούσε νὰ ὀδηγήσῃ σ' ἓναν φανερὸ πόλεμο κατὰ τῆς Τουρκίας (καὶ μάλιστα μετὰ τὸ Φλιβερό ἐνενηντα ἐπτὰ), θὰ ἦτανε τρέλλα σωστή ⁹. Καὶ τὰ οἰκονομικὰ τῆς Ἑλλάδος τὴν ἐποχὴν ἐκείνη ἦταν ἐλεεινὰ καὶ ἀξιοδάκρυτα.

Καὶ οἱ πολιτικοὶ μας κύκλοι σκεπτότανε :

—Ἐὰν ἡ Βουλγαρία, ποὺ ὁμολογουμένως εἶχε τὸν μεγαλείτερο καὶ καλλίτερο ἐξοπλισμένο στρατὸ τῶν χριστιανικῶν βαλκανικῶν χωρῶν, μὲ τ' ἀν-

6. Παρβ. Cvijits: Remarques sur l' ethnographie de la Macédoine. Paris 1907.

7. Βασ. Δούσμανη. Οἱ «βαλκανικοὶ Πόλεμοι» Ἀθήναι 1915. Ἑλ. Γυαλιστρά «Ὁ Ἑλληνισμὸς καὶ οἱ βόρειοι γείτονές του». Ἀθήναι 1944. Ὑπάρχει καὶ γαλλικὴ ἔκδοσις.

8. Τὰ ὅσα ἀναγράφονται παρακάτω εἶναι αὐτοῦσια παρμένα ἀπὸ μίαν ἀνεκδοτὴ ὡς τῶρα, ἱστορικὴ, καὶ ἐθνολογικὴ συγκριτικὴ μου μελέτη ἀφιερωμένη στὴ Μακεδονία καὶ τιτλοφορημένη «ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ», εἰδικώτερα στὸ Μέρος Α, Κεφάλαιο VIII. Дан. Груев: Ἐφημερίς Den—Ἡμέρα ἀριθμ. 395 «Κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐπαναστάσεως ἡ Ἑλλάς καὶ ἡ Σερβία δὲν ἦσαν διατεθειμέναι ν' ἀποστείλουν εἰς τὴν Μακεδονίαν ἀνταρτικὰ σώματα. Ἐπίσης Ζωγράφσκι, Ἀμπατζήεφ, Μήτρεφ, Κερμιτζήεφ (op. cit. σελ. 229).

9. Ζωγράφσκι, Ἀμπατζήεφ, Μήτρεφ καὶ Κερμιτζήεφ «Μακεντόνια»—Μακεδονία (σελ. 228) : Οἱ Ἕλληνες καὶ Σέρβοι διπλωμάται δὲν ἦσαν τόσον ἀνόητοι ὥστε νὰ ταυτίσουν τὰς ἐνεργείας των καὶ νὰ ἐνοχοποιηθοῦν ὡς συμπράττοντες μὲ τὸ τουρκικὸν καθεστῶς καὶ ἐναντίον τοῦ μακεδονικοῦ λαοῦ καὶ οὕτω προκαλέσων τὴν ἔχθραν τοῦ τελευταίου, ἐπιθέμενοι εἰς τὴν κοινὴν γνώμην ὡς σύμμαχοι τῶν Τούρκων. Ὡς ἐκ τούτου—οἱ Σέρβοι μάλιστα εἶχαν ὀδηγίαν ἀπὸ τὸ Βελιγράδι—νὰ τηρήσουν κατὰ τὴν ἐπανάστασι εὐμενὴ οὐδετερότητα πρὸς τὸ κίνημα.

θηρότατα οικονομικά της μέσα, δὲν ἀποφάσιζε νὰ ριψοκινδυνεύσει σ' ἓναν πόλεμο κατὰ τῆς Τουρκίας, πῶς θὰ τὸ ἔκαμνε ἡ Ἑλλάς; Κι' ἔπειτα ποιά στάσι θὰ κρατοῦσαν σὲ περίπτωσι ρήξεως τῶν σχέσεων μὲ τὴν Τουρκία οἱ σλαβόφωνοι Πατριαρχικοὶ δηλ. οἱ Γραικομάνοι καὶ οἱ Βλάχοι τῆς Μακεδονίας; — Γι' αὐτοὺς τοὺς λόγους ὁ «Μακεδονικὸς Σύλλογος τῶν Ἀθηναίων» καὶ ὁ σύλλογος «Ἑλληνισμὸς» ἀποφάσισαν νὰ στείλουν στὴ Μακεδονία, ἀρχῆς τοῦ 1904, τὸν Παῦλο Μελά νὰ ἐξετάσῃ ἐπὶ τόπου τὰ σχετικὰ ζητήματα.

§ 5. Πράγματι ὁ Μελάς μετεμφιεσμένος σὲ ζωέμπορο περιόδευσε ὁλόκληρη σχεδὸν τὴ Κεντρικὴ καὶ Δυτικὴ Μακεδονία κι' ἔφθασε ὡς τὴ λίμνη τῆς Πρέσπας. Πῆρε πληροφορίες ἐκτὸς ἀπὸ τὸ Γενικὸ Προξενεῖο τῆς Ἑλλάδος στὴ Θεσσαλονίκη ποῦ τὸ διηύθυνε τότε ὁ Κορομηλάς. Ἐπίσης κι' ἀπὸ τὰλλα ἑλληνικὰ Προξενεῖα τῆς Μακεδονίας, τοὺς Ἑλληνες Μητροπολίτες, ἀπὸ διάφορα δικὰ μας σωματεῖα καὶ ὀργανώσεις, ποῦ μὲ ποικιλώνυμες ἀνωνυμίες «Φιλολογικοὶ Σύλλογοι» «Ἐκπαιδευτικοὶ» ἢ «Φιλανθρωπικὰ σωματεῖα». Ἀναγνωστήρια, κατ' οὐσίαν δὲν ἦσαν τίποτε ἄλλο ἀπὸ ἐθνικὲς ὀργανώσεις ἀμύνης κατὰ τῶν Βουλγάρων κομιτατζήδων¹⁰.

§ 6. Οἱ ἐντυπώσεις τοῦ Παύλου Μελά ἀπὸ τὴν περιοδεία του ὑπῆρξαν ἄριστες. Ἐπέστρεψε στὴν Ἀθήνα τὴν παραμονὴ τῆς 25 Μαρτίου 1904. Κι' αὐτὸ ἔνας καλὸς οἰωνός¹¹. Τὴ σχετικὴ ἔκθεσί του ὑπέβαλε καὶ προφορικῶς ἀνέπτυξε ἐκτὸς ἀπὸ τὸ Προεδρεῖο τοῦ «Μακεδονικοῦ Συλλόγου Ἀθηναίων» (ποῦ κατόπιν πῆρε τὸνομα «Ἀνώτατο Μακεδονικὸ Κομιτάτο» ἐπίσης στὸν Πρόεδρο τῆς Ἑλλην. Κυβερνήσεως καὶ στὴν Αὐλή, ὅπου, ὁ τότε διάδοχος τοῦ ἑλλην. θρόνου ὁ Κωνσταντῖνος, ἔδειξε μεγάλο ἐνδιαφέρον γιὰ τὸ Θρακο-Μακεδονικὸ ζήτημα καὶ τὴν ἐπίλυσί του χωρὶς ἀναβολή. Ὁ κύβος ἔρριφθη!

§ 7. Ὁ διάδοχος Κωνσταντῖνος ἀνέλαβε τὴν ἀνώτατη στρατιωτικὴ διεξαγωγή τοῦ ἀγῶνος. Λίγους μῆνες ὑστερότερα ἤτοι μέσα Αὐγούστου τοῦ 1904 τὰ πέντε πρῶτα ἑλληνικὰ ἀνταρτικὰ σώματα μ' ἐπικεφαλῆς Ἑλληνες ἀξιωματικούς, κάλλιστα ὀργανωμένα πέρασαν τὰ ἑλληνοτουρκικὰ σύνορα. Ὀπλαρχηγοὶ τῶν ἦσαν: ὁ Καλούδης, ὁ Πάγκαλος, ὁ Παπίνης, ὁ Μπουρῶς καὶ ὁ Χανιώτης. Σὲ λίγο πέρασε τὰ σύνορα καὶ ὁ Παῦλος Μελάς μὲ τὸ σῶμα του. Τὰ ἑλληνικὰ ἀνταρτικὰ σώματα ἦσαν ὀλιγάριθμα¹² ἀλλὰ καλὰ ἐφοδιασμένα μ' ἐλαφρὸ πολεμικὸ ὑλικὸ καὶ ἄφθονο χρῆμα. Ἄλλοι ὀπλαρχηγοί, συνήθως ἀξιωματικοὶ τ' ἀκολούθησαν μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦταν καὶ ὁ Στενιμαχίτης Γιάγκος Ἀβράσογλου (Ἀμβρακιώτης)¹³.

10. Γ. Γιαννακάκη Δημοδιδασκάλου. Περιπέτειες τοῦ Θρακοῦ ἑλληνισμοῦ. 1904-1922. Ἀθήναι. Ἐκδοσις «Ἐταιρίας Θρακοῦ ἑλληνισμῶν Μελετῶν» ἰδίως σελ. 9-10.

11. Μόδη. Μακεδονικὸς ἀγὼν καὶ Μακεδόνας ἀγωνισταί. Θεσσαλονίκη 1950 σελ. 75 καὶ ἐπὶ.

12. Ἐπειτα ἔφθασαν σὲ 1000 ἄνδρες. Ἀνάλογο ἀριθμὸ εἶχαν καὶ οἱ Βούλγαροι.

13. Γιὰ τίς περιπέτειες τοῦ Γιάγκου Ἀβράσογλου πρβ. Γ. Μόδη «Μακεδονι-

Οἱ ὁδηγίες ἢ μᾶλλον οἱ διαταγές ποὺ δινότανε στοὺς ὄπλαρχηγούς αὐτοὺς ἀπὸ τὸν διάδοχο Κωνσταντῖνο κατόπιν συνεννοήσεως μὲ τὸ Ἄνωτατο Μακεδονικὸ Κομιτάτο τῶν Ἀθηνῶν ἦσαν ἀπλές, ἀλλ' αὐστηρές τότε. Θὰ ὑπερασπιζότανε ὅλους τοὺς κατοίκους ἰδίως τῆς ὑπαίθρου, Ἕλληνες, ἐλληνίζοντες Κουτσοβλάχους καὶ Σλαβοφώνους (Γραικομάνους) καθὼς καὶ τὸν τουρκικὸ πληθυσμὸ ἀπὸ τοὺς κομιτατζήδες. Δὲν θὰ ἔθιγαν οὔτε τοὺς ἑξαρχικούς Βουλγάρους, ἐκτὸς ἂν τοὺς προκαλοῦσαν. Δὲν θὰ ἔπαιρναν οὔτε ἓνα αὐτό, χωρὶς νὰ τὸ πληρώσουν.

§ 8. Τὸ Ἄνωτατο Μακεδονικὸ Κομιτάτο τῶν Ἀθηνῶν τὸ ἀποτελοῦσαν οἱ ἐπόμενοι : Πρόεδρος ὁ Καλοποθάκης καὶ μέλη, ὁ Μπαλατατζής, ὁ Πάλλης, ὁ Πολίτης, ὁ Σαρόγλου καὶ ὁ Δραγούμης. Συμπληρωματικὲς ὁδηγίες καὶ χρήματα οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ἀνταρτικῶν σωμάτων θὰ ἔπαιρναν ἀπὸ τὸν Κορομηλά, Γενικὸν Πρόξενο τῆς Ἑλλάδος στὴ Θεσσαλονίκη καὶ ἀπὸ τοὺς ἄλλους Πρόξενους τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης, διότι καὶ στὴν τελευταία αὐτὴ χώρα, ἂν καὶ τὰ ἐλληνικὰ ἀνταρτικὰ σώματα δὲν παρουσιάστηκε ἀνάγκη νὰ δράσουν, ἐντούτοις τὰ ἐντόπια ποικιλώνυμα σωματεῖα ἦσαν καλὰ ὀργανωμένα πρὸς ἄμυναν.

Ὁ Ἄγγλος ταγματάρχης Βόιβαν, ποὺ βρισκότανε τὴν ἐποχὴν ἐκείνην στὴ Θεσσαλονίκη ὡς στρατιωτικὸς ἀκόλουθος τοῦ ἐκεῖ Ἀγγλικοῦ Προξενείου, κ' ἐπομένως ἦταν σὲ θέση νὰ γνωρίζῃ τὴν κίνησι τῶν ἐλληνικῶν ἀνταρτικῶν σωμάτων στὴ Μακεδονία, ὑπολογίζει, ὅτι κατὰ τὴν ἀνοιξί τοῦ 1905 ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀνδρῶν τῶν ἦταν 800-1000¹⁴.

§ 9. Ἐξάλλου ἡ ἐλληνικὴ διπλωματία ἔπαιξε ἄριστα τὸ ρόλο της. Ἐδήλωσε—ὄχι βέβαια ἐπισήμως—ὅτι τὰ ἀνταρτικὰ ἐλληνικὰ σώματα θὰ εἶχαν ὡς μοναδικὸ καὶ ἀποκλειστικὸ σκοπὸ τὴν ἐκδίωξι τῶν κομιτατζήδων ἀπὸ τὴ Μακεδονία καὶ τὴν ὑπεράσπισι τοῦ μακεδονικοῦ πληθυσμοῦ, χωρὶς διακρίσι ἐθνότητος ἢ φρησκεύματος. Ὁ ἀγὼν θὰ περιοριζότανε μόνον ἐναντίον τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ, τῶν κομιτατζήδων. Ἔτσι οἱ τουρκικὲς Ἀρχές ἔκλειναν τὰ μάτια, ὅταν ἐπρόκειτο γιὰ τοὺς Ἕλληνες ἀντάρτες. Καὶ δικαίως ἀπὸ τουρκικῆς ἀπόψεως. Διότι τὰ ἐλληνικὰ σώματα ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ βουλγαρικά, ἰδίως τῶν Βαρχοβιστῶν, μὲ τὰ λόγια, ἀλλὰ προπάντων μὲ τὰ ἔργα καὶ τὶς πράξεις τῶν ἀπέδειξαν, ὅτι σκοπὸς τῶν δὲν ἦταν οὔτε ἡ προσάρτησι τῆς Μακεδονίας καὶ ἐνδεχομένως τῆς Θράκης στὴν Ἑλλάδα, οὔτε κἂν ἡ αὐτονομίαι των. Ἡ δράσι τῶν καθὼς καὶ τῶν ἐντοπίων ἐλληνικῶν ἀνταρτικῶν σωμάτων ποὺ συνέπρατταν μ' αὐτὰ, ἦταν μόνον ἐναντίον τῶν κομιτατζήδων.

κὸς ἀγὼν καὶ μακεδόνες ἀρχηγοί», Θεσσαλονίκη 1950. Ἐκδοσις Ἑταιρείας Μακεδονικῶν σπουδῶν σελ. 95 καὶ Ἀρχ. Θρ. Θησ. τ. 24ος. Μ. Ἀποστολίδη, Μνημόσυνα, Γιὰ τὴ δράσι τῶν ἄλλων ἐλλήνων ὄπλαρχηγῶν ἐπίσης ἐκεῖ σελ. 89 καὶ ἐπόμενα.

14. Zografski, Miteff, Abadjieff, Kerimitjief, op. cit. σελ. 237.

Αὐτοὶ μὲ διάφορα προσχήματα καταβασάνιζαν φιλησύχους γενικὰ Τούρκους καὶ Χριστιανούς.

Ἔτσι τὰ ἑλληνικὰ ἀνταρτικὰ σώματα ἀκόμα στοὺς πρώτους μῆνες τῆς δράσεώς των ἀπέκτησαν τὴν ἐμπιστοσύνη, τοῦ φιλησύχου μακεδονικοῦ λαοῦ, ἀνεξαρτήτως ἐθνότητος καὶ θρησκευίματος. Αὐτὸς ἐπέισθηκε ἀπὸ τὴ διαγωγή τους, ἀλλὰ προπαντὸς ἀπὸ τὴ θράσι τους, ὅτι ἦλθαν ὄχι ὡς δυνάστες καὶ κατακτητές, ἀλλ' ὡς ἐλευθερωτὲς τοῦ χειμαζομένου λαοῦ. Αὐτὸ σήμερα τὸ ἀνομολογοῦν καὶ Σλάβοι συγγραφεῖς, οἱ ὅποιοι ἐκ τοῦ πλησίον ἐγνώρισαν καὶ κατέγιναν μὲ τὸ ζήτημα ποῦ διαπραγματεύομεθα ἔδῳ ¹⁵.

§ 10. Δὲν εἶναι δυνατόν νὰ κλείσουμε αὐτὸ τὸ κεφάλαιο καὶ γενικώτερα τὴν παρούσα μελέτη μας, χωρὶς ν' ἀφιερῶσουμε ἀκόμα μερικὲς γραμμὲς στὸν ὄραϊον ἐκεῖνο ἄνδρα, τὸν πρωτομάρτυρα τοῦ Θρακομακεδονικοῦ ἀγῶνος, τὸν Παῦλο Μελά.

Ὁ Παῦλος Μελάς γεννήθηκε στὴ Μασσαλία στὰ 1870, ὅπου ὁ πατέρας του ἐμπορεύτηκε κείνη τὴν ἐποχὴ. Στὰ 1892 μπῆκε στὴ στρατιωτικὴ Σχολὴ τῶν Εὐελπίδων, ποῦ τὴν τελείωσε μὲ τὸ βαθμὸ «ἀριστα». Τότε ὑπανδρεύθηκε τὴν Ναταλία, κόρη τοῦ Στεφάνου Δραγούμη καὶ ἀδελφὴ τοῦ Ἰωάννου καὶ τοῦ Φιλίππου Δραγούμη. Τὰ θλιβερὰ γεγονότα τοῦ 1897 τὸν ἐλύπησαν κατάκαρδα ἀλλὰ δὲν τὸν ἀπεθάρρυναν. Γιὰ τὸ μεγαλειῶδες ἔργο του στὸ Μακεδονικὸν ἀγῶνα μιλήσαμε πλέον. Ὑπολείπεται νὰ ποῦμε μερικὰ λόγια γιὰ τὸν ἡρωϊκὸ θάνατό του.

Γενικῶς πιστεύεται, ὅτι ὁ θρυλικὸς μακεδονικὸς ἥρωας σκοτώθηκε ἀπὸ σφαῖρα Τούρκου στρατιώτη. Αὐτὸ εἶναι βέβαιο. Ἀλλὰ τὴν σκανδάλην τοῦ φρονικοῦ ὄπλου τὴν ἔπιασε τὸ ἄνανδρο χέρι τοῦ Βουλγάρου κομιτατζῆ ¹⁶.

15. Μεταξὺ αὐτῶν θ' ἀναφέρουμε τοὺς τέσσαρες συγγραφεῖς τοῦ Ἱστορικοῦ Ἰνστιτούτου τῶν Σκοπίων ποῦ προαναφέραμε στὸ σύγγραμμά τους «Ἡ Μακεδονία τοῦ Αἰγαίου» (1951. Σκόπια σελ. 223). Στὸ κεφάλαιο μὲ τὸν τίτλο «Σὲ τί χρεωστεῖται ἡ ἐπιτυχία τῶν Ἑλλήνων ἀνταρτῶν», μεταξὺ ἄλλων διαβάζομε τὰ ἐπόμενα. (Μεταφράζομε ἐπὶ λέξει) : Ἡ κίνησι τῶν ἑλληνικῶν ἀνταρτικῶν σωμάτων ἀπλώθηκε σ' ὀλόκληρη τὴ Μακεδονία τοῦ Αἰγαίου. Ἡ δυνάμι τους χρεωστεῖται. Πρῶτον : ὅτι τὰ σώματα τούτα ἦσαν καλὰ ὀργανωμένα καὶ ἐφοδιασμένα καὶ ἐκτελοῦσαν καλὰ μελετημένες διαταγὰς τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους. Δεύτερο : Ἡ ἐπιτυχία τους χρεωστεῖται στὴν ἐξάρθρωσι τῆς I.M.R.O. καὶ Τρίτον : Στὴν εὐστοχη πολιτικῆ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως. Καὶ παρακάτω : Στὰ μάτια τοῦ ἑλληνομακεδονικοῦ πληθυσμοῦ καὶ τῶν Γραικομάνων ἡ Ὄργάνωσις ἔπαισε πλέον νὰ θεωρηθῆται «μακεδονικὴ καὶ ἀπελευθερωτικὴ» καὶ ἔγινε ἐκβιαστικὴ τῶν ἐθνικῶν καὶ θρησκευτικῶν αἰσθημάτων τοῦ κόσμου πρὸς ὄφελος τῆς ἀντιμακεδονικῆς πολιτικῆς. Ἔτσι οἱ Ἕλληνες ἀντάρτες φάνηκαν ὑπερασπιστὲς τοῦ τρομοκρατημένου Μακεδονικοῦ πληθυσμοῦ καὶ τοὺς ἀνοίχθηκε πλατὺς ὁ δρόμος γιὰ νὰ προχωρήσουν ὡς τὴν καρδιά τῆς Μακεδονίας».

16. Ἴδου πῶς ἔγινε τὸ δυστύχημα, σύμφωνα μὲ πηγὰς καθ' ὅλα ἐξακριβωμένες. Ὡς περιοχὴ δράσεως τοῦ σώματος τοῦ Παύλου Μελά εἶχεν ὀρισθῆ ἡ Σιάτιστα, μιὰ ἐντελῶς ἑλληνικὴ περιοχὴ τὴν ὅποιαν ἐντούτοις ἐποφθαλμιούσαν καὶ οἱ

§ 11. Ἄλλὰ καὶ σ' αὐτὴν τὴ περίπτωσι οἱ Βούλγαροι κομιτατζήδες ἔπασαν ἔξω στοὺς ὑπολογισμούς των. Νόμισαν, ὅτι μὲ τὸ νὰ ἐξαφανίσουν μὲ δόλο καὶ ἀπάτη, ἕναν πρωτεργάτη τοῦ μακεδονικοῦ ἀγῶνος, θὰ ἔσβηνε καὶ ὁ ἀγὼν τοῦ Ἑλληνισμοῦ γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσι τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης. Ἄλλὰ συνέβη ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετο.

Ὅταν ἔφθασε στὴν Ἀθήνα ἡ ἀναγγελία τοῦ ἡρωϊκοῦ θανάτου τοῦ Παύλου Μελά ἡ πόλις ἀναστατώθηκε. Τὴν ἄλλη μέρα, ὅταν ἀποφασίσθηκε νὰ γίνῃ ἱερατικὸ μνημόσυνο στὸ μητροπολιτικὸ ναὸ τῶν Ἀθηνῶν, οἱ καμπάνες ὅλων τῶν ἐκκλησιῶν χτυποῦσαν πένθιμα ἀπὸ τὰ ξημερώματα. Σπίτια καὶ καταστήματα στολίσθηκαν μὲ μαῦρες ἢ μεσίστιες σημαῖες καὶ οἱ ἐφημερίδες τυπώθηκαν μὲ μαῦρο περιθώριο. Τὸ πένθος ὑπῆρξε πάνδημο. Σὲ ἄρθρα τους ὅλες οἱ ἐφημερίδες ἐτόνιζαν ὅτι ὁ Παῦλος Μελάς ὑπῆρξεν ὁ πρωτεργάτης τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνος τῆς Μακεδονίας καὶ ὅτι θὰ ἦταν ἐγκλημα ὁ ἀγὼν νὰ μὴ συνεχισθῇ μέχρι τῆς νίκης. Ὅπως καὶ ἔγινε!

Ὁ θάνατος τοῦ Μελά ὑπῆρξε ἐγεργήριο καὶ σειρήνα συναγερμού στὸ Πανελλήνιο. Ἐθελοντὲς ἀπὸ τὴν ἐλεύθερον καὶ τὴν ὑπόδουλη Ἑλλάδα, ἀποστρατοὶ Ἕλληνες ἀξιωματικοί, ἀλλὰ καὶ ἐν ἐνεργείᾳ ἔπαιρναν ἀόριστη ἄδεια γιὰ νὰ τρέξουν στὰ πεδία τῶν μαχῶν τῆς Μακεδονίας.

Ἄλλὰ καὶ ὑστερότερα στὰ 1913 κατὰ τὸ δεῦτερον βαλκανικὸ πόλεμον, ὅταν τὰ εὐζωνάκια καὶ οἱ φαντάροι μας μὲ τὴν ἐφ' ὄπλου λόγχη, — ἡ πολεμικὴ ἰαχὴ «ἀέρα» ἦταν ἄγνωστη ἀκόμα. Ἄν στὰ σώματα ὑπερεῖχαν Μακεδόνες καὶ Στερεοελλαδίτες (ἀριθμητικῶς ἐννοεῖται) ἡ πολεμικὴ ἰαχὴ μετὰ τὸ «Ζήτω» ἦταν: «Παῦ-λος Με-λάς» καὶ ἂν ὑπερεῖχαν οἱ Θρακιῶτες: «Ἄγ-χί-α-λος» «Ἄγ-χί-α-λος».

Βούλγαροι. Οἱ ἐκεῖ τουρκικὲς ἀρχὲς ζητοῦσαν νὰ ἐκμηδενίσουν τὸ σῶμα τοῦ ἀρχικο-μιτατζή Νικόλα Μορένσκι. Ὁ τελευταῖος λοιπὸν μ' ἕνα ἔμπιστο πρόσωπό του εἰδοποίησε στὶς ἐν λόγῳ ἀρχὲς, ὅτι αὐτὸς (δηλ. ὁ Μορένσκι ἢ ὁ Βλάχωφ) βρίσκεται ἐκεῖ ὅπου βρισκόταν ὁ Μελάς δηλ. σ' ἕναν μύλο κοντὰ στὴ Σιάτιστα. Ἔτσι τὸ τουρκικὸ ἀπόσπασμα, προσβάλλοντας τὸ μύλο ἐπίστευσε ὅτι εἶχε νὰ κἀνῃ μὲ Βουλγάρους καὶ ὄχι μὲ Ἕλληνας. Ὁ Παῦλος Μελάς θέλησε νὰ διασπάσῃ τὸν κλοιό, ἀλλὰ μόλις βγήκε ἀπὸ τὸ [μύλο μιά σφαῖρα τὸν ἄφησε ἄπνον. Τὸ δυστύχημα συνέβη τὸ πρωὶ τῆς 13 Ὀκτωβρίου 1904. Τὸ κεφάλι τοῦ ἥρωα πρόφθασαν νὰ τὸ ἀποκόψουν οἱ σύντροφοί του καὶ τὸ ἔθαψαν στὸ Πισοδέρι, κοντὰ στὴ Φλώρινα, στὸ παρεκκλήσι τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς. Τὸ σῶμα του παραδόθηκε ἀπὸ τίς τουρκικὲς ἀρχὲς στὸ Μητροπολίτη Καστοριάς καὶ ἐτάφη κατόπιν μεγαλόπρεπης καὶ πάνδημης κηδείας στὴν ἀρχαία βυζαντινὴ Ἐκκλησίᾳ τῶν Ταξιαρχῶν, ὅπου τ' ἄγια κόκκαλά του βρίσκονται καὶ σήμερον. Βλ. καὶ Ἀρχ. Θρ. Θησ. τόμ. 25 σ. 263-266. Ὁ Γερμανὸς Καραβαγγέλης.

Γ'

Ε Π Ι Λ Ο Γ Ο Σ

§ 1. Ὄταν κανεῖς μελετᾶ τὸ Θρακο-Μακεδονικὸ ζήτημα, ἔτσι σὰν μιὰν ἐνδιαφέρονσα κινηματογραφικὴ ταινία, ποὺ τὴν εἶδε ἀλλὰ ἔχει πιά τελειώσει—περνοῦν μπρὸς ἀπὸ τὰ μάτια τῆς φαντασίας του τὰ κυριώτερα γεγονότα, πρόσωπα καὶ πράγματα, ποὺ θάλλεγες καρφώνονται στὸ μνημονικὸ του.

Ἡ ταινία ἀρχίζει στὰ 1893 μὲ τὴν ἰδρυσιὸν τῆς Θεσσαλονίκῃ τῆς Ἑσωτερικῆς Μακεδονικῆς Ἐπαναστατικῆς Ὄργανώσεως, τῆς Ε.Μ.Ε.Ο. ἢ γαλλικὰ τῆς Ι.Μ.Ρ.Ο. Ἐμπνευστῆς τῆς ὁ Γκότσε Ντέλτσεφ. Σύνθημά της : «Ἡ Μακεδονία στοὺς Μακεδόνες». Ἐπειτα καὶ μετὰ τρία περίπου χρόνια ἰδρύεται στὴ Σόφια ἡ Ἐξωτερικὴ Μακεδονικὴ Ἐπαναστατικὴ Ὄργάνωσις ἢ τῶν Βαρχοβιστῶν, Ἡ Ι.Μ.Ρ.Ο. Σύνθημά της «Ἡ Μακεδονία ὀλόκληρη καὶ ἡ Θράκη στὴ Βουλγαρία». Ἐμπνευστῆς τῆς, ὑποβλεψὺς τῆς ἀποφάσεώς της καὶ κρυφὸς τροφοδότης τῆς ὁ Φερδινάνδος τοῦ Σάξ-Κοβούργου, ἡγεμῶν κι' ἔπειτα βασιλεὺς τῆς Βουλγαρίας.—Ἐπειτα ἀλληλοφάγωμα τῶν δύο Ὄργανώσεων. Ἀκολουθεῖ ἡ ὑποκίνησις τοῦ Μπόρις Σαράφωφ μὲ τὶς Ἀλιβερέδες συνέπειές της: τὸν ἐξοντωτικὸν διωγμὸν τῶν Γραικομάνων (Πατριαρχικῶν Σλαβογλώσσων) καὶ τῶν ὑποστηρικτῶν τῶν Ἑλληνομακεδόνων.—Ἀντίδρασις κι' ἐνοπλιος ἀντίστασις τῶν τελευταίων.—Ἐκρηξίς καὶ πλήρης ἀποτυχία τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ «Ἡλιν-Ντέν» τόσο στὴ Θράκη ὅσο καὶ στὴ Μακεδονία.

Ἀπὸ τ' ἄλλο μέρος καὶ μετὰ τὸ 1904—ἀφύπνισις τῆς Κοινῆς γνώμης στὸ ἐλεύθερο Ἑλληνικὸ Βασίλειον.—Δράσις καὶ ἡρωικὸς θάνατος τοῦ Παύλου Μελά.—Ἐπιβολὴ τῶν ἐλληνικῶν ἀνταρτικῶν σωμάτων στοὺς κομιτατζήδες.—Σάρωμα τῶν κομιτατζήδων ἀπὸ τὴ Μακεδονία καὶ τὴ Θράκη.—Ἀνάλογα δράσις τῶν σερβικῶν ἀνταρτικῶν σωμάτων. Τὸ ἀνθελληνικὸν κίνημα στὴν Βουλγαρία καὶ τὴν Ἀνατολικὴν Ρωμυλία. Ὑποκινητῆς καὶ ὀργανωτῆς τοῦ ὁ Νικόλα Γεννάδιεφ, σταμπουλοφικὸς ὑπουργός. Ἐπειτα μιὰ μικρὴ ἀνάπτυξις πρὸ καὶ μετὰ τὴν ψήφισις τοῦ νεοτουρκικοῦ Συντάγματος «Χουριέτ».—Ἀνανέωσις τῆς δράσεως τῶν κομιτατζήδων.—Οἱ δύο βαλκανικοὶ Πόλεμοι. Ἡ αὐλαία τῆς πρώτης πράξεως, ἀλλ' ἄς ἐλπίσουμε καὶ τῆς τελευταίας τοῦ Θρακο-Μακεδονικοῦ δράματος, πέφτει.—Τὸ πρόβλημα γιὰ κάθε λογικὸ παρατηρητὴ εἶναι ὀριστικῶς καὶ τελικῶς λυμένο μὲ τὴ Συνθήκην τοῦ Βουκουρεστίου καὶ τοὺς δύο Παγκοσμίους Πολέμους, καλῶς ἢ κακῶς, ἄλλο τὸ ζήτημα. Ἄλλὰ ἔχει πλέον λυθῆ.

Ἐντούτοις Βούλγαροι καὶ Βουλγαρομακεδόνες ἔδω καὶ πέραν τοῦ σιδηροῦ παραπετάσματος φωνασκοῦν. Ζητοῦν τὴν αὐτονομίαν τῶν τμημάτων τῆς Μακεδονίας. Γιὰ μᾶς τοὺς Ἕλληνας ἓνα πρᾶγμα ὑπολείπεται ὄχι πλέον τὸ ρωμέϊκον : «Δὲν πᾶν νὰ φωνάζουν . . .» ἀλλὰ τὸ σωτήριο : «ΦΥΛΑΚΕΣ, ΓΡΗΓΟΡΕΙΤΕ».

§ 2. Ἄν ἐξαιρέσουμε τὸ ἀνθελληνικὸ Κίνημα στὴ Βουλγαρία καὶ τὰ βαθύτερα αἷτια ποὺ τὸ προκάλεσαν, γιὰ τὸ ὁποῖον ὁ συγγραφεὺς, ποὺ τὸ ἐπέζησε ἐπιφυλάσσεται μιὰ μέρα ν' ἀφιερῶσιν μιὰ ἰδιαίτη μονογραφία του στὴ σειρά τῶν τόσο συμπαθητικῶν ἐκλαϊκευμένων ἐκδόσεων «τῆς Ἑτ. Θρακικῶν Μελετῶν»—γιὰ ὅλα τ' ἄλλα χτυπητὰ γεγονότα, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν τὰ στάδια τῆς ἐξελίξεως τοῦ περιφήμου αὐτοῦ «Θρακο-Μακεδονικοῦ Ζητήματος», θὰ βρῆ ὁ ἀναγνώστης μου κάποια ἀπάντησι, ἀπάντησι θετική, βάσιμη καὶ ἐμπεριστατωμένη στὴ παροῦσα μου μελέτη.

§ 3. Ἄραγε σ' ὅλα ἀνεξαιρέτως; Ὁχι βέβαια. Γιὰ τὸν ΓΚΟΤΣΕ ΝΤΕΛΤΣΕΦ, τὸν ἐμπνευστὴ τῆς Ε.Μ.Ε.Ο. εἶπαμε μόνο δυὸ-τρεῖς λέξεις. Ἄξιζει τὸν κόπο καὶ ἡ δικαιοσύνη τὸ ἐπιβάλλει ν' ἀφιερῶσουμε ἓνα ξεχωριστὸ κεφάλαιο γιὰ τὸ βίον καὶ τὴν πολιτεία αὐτοῦ τοῦ μεγάλου τέκνου τῆς πολυπαθῆς Μακεδονίας¹ ἔστω καὶ ἂν δὲν ἀνήκει εἰς τὸ Ἔθνος μας. Πράγματι ἀπ' ὅλους τοὺς ἀγωνιστὰς τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγῶνος ξεχώρισε κανεὶς δύο φωτεινὲς μορφές: τοῦ Παύλου Μελά καὶ τοῦ Γκότσεφ.

§ 2. Ἄξιωμα τοῦ συγγραφέως τόσο σ' αὐτὴν ὅσο καὶ στὶς ἄλλες του μελέτες, μελέτες ἱστορικές, ἐθνολογικές, λαογραφικές καὶ κοινωνικοπολιτικές ποὺ ἔχουν ὡς τώρα δημοσιευθῆ, ἀξιωμα ἀπαράβατο ὑπῆρξε καὶ εἶναι τὸ «*suum cuique*». Καὶ ἀναλυτικότερα: ν' ἀναγράφει τὰ σχετικὰ μὲ τὸ θέμα παραγματικὰ γεγονότα, πιστοποιημένα ἀπὸ σίγουρες πηγές ἢ ποὺ ἔχουν ὑποπέσει στὴν ἀμεση ἀντίληψί του χωρὶς προκατάληψιν, φόβον ἢ πάθος καὶ οὐδέποτε γιὰ προπαγανδιστικούς λόγους, αὐτὴν τὴ λέπρα ποὺ κατέλαβε τὰ τελευταῖα χρόνια τοὺς περισσοτέρους βαλκανικούς ἀλλὰ καὶ ὄχι ὀλίγους εὐρωπαϊούς συγγραφεῖς. Ἄλλωστε ὁ ἴδιος συγγραφεὺς ἐπέζησε τὴν πιὸ θυελλώδη ἀλλὰ καὶ πιὸ δημιουργικὴν περίοδον τῶν περιπετειῶν τῆς Μέσης Βαλκανικῆς

1. Ἄν καὶ δὲν ὑπάρχει Σλάβος συγγραφεὺς, ὁ ὁποῖος, ὅταν μιῆ γιὰ τὸ μακεδονικὸ ζήτημα ἢ τὴν ἐπανάστασίν τοῦ «Ἑλιν-Ντέν», νὰ μὴν ἀφιερῶσιν τοῦλάχιστον δυὸ σελίδες εἰς τὸ ἔργον καὶ τὴν προσωπικότητα τοῦ Γκότσε Ντέλτσεφ, ἐν τούτοις στηρίζω τὴν παρακάτω σκιαγράφειν του εἰς τὰ συγγράμματα τῶν καθηγητῶν Ἰσοβράκωφ καὶ Βλάχωφ. Αὐτοὶ εἰδικῶς κατέγιναν μὲ τὴν βιογράφειν τοῦ μακεδόνοιο ἥρωα.— Ἄλλὰ δὲν περιορίσθηκα εἰς ἀνωτέρω. Στὶς συχνὰς ἐπισκέψεις καὶ διατριβὰς μου,— λόγῳ ὑπηρεσιακῶν λόγων—στὴν Ἑδεσσα καὶ τὴ Φλώρινα, συνάντησα δικούς μας γέροντας, ἀπὸ τοὺς ὁποῖους μερικοὶ γνώρισαν προσωπικῶς τὸν Ντέλτσεφ. Ἐνας ἀπ' αὐτοὺς μοῦ τὸν ἐξαρακτήρισε ἐπιγραμματικῶς ἔτσι: «ἓνα ὄμορφον, ἔξυπνον καὶ τίμιον παλληκάρι, ποὺ ὅταν μᾶς μιλοῦσε κρημόμασταν ἀπ' τὰ χεῖλια του». Τοὺς μιλοῦσε στὴ γλῶσσα τους, σλαβομακεδονικά, ποὺ σήμερ' ἀκόμη δὲν ὑπάρχει Ἑδεσσιώτης ἢ Φλωρινιώτης νὰ μὴ τὴν κατέχη καὶ νὰ τὴ μιῆ σὰν τὴν ἑλληνική, τὴ μητρική του γλῶσσα. Εἶν' αὐτὸ τὸ κυριώτερον αὐτοῦ τῶν Σλάβων προπαγανδιστῶν γιὰ ν' ἀποδείξουν, ὅτι δῆθεν ἡ Μακεδονία τοῦ Αἰγαίου εἶναι καὶ σήμερὰ σλαβική. Κατὰ πόσον ὅμως ἡ γλῶσσα εἶναι κριτήριον τῆς Ἑθνότητος, εἶναι ἓνα ἄλλο θέμα. Τὸ διαπραγματεύομαι καὶ τὸ ἐξονυχίζω σ' ἄλλη μιὰ μελέτη μου μὲ τὸν τίτλον «Τὸ Σχίσμα καὶ οἱ Γραικομάνοι». Ἀθήναι 1955. Ἐκδόσις Ἑταιρίας Ἑθνακικῶν Μελετῶν ἀριθμ. 44.

ἤτοι τὴν χρονικὴ περίοδο 1880-1950. Ἐπομένως τὰ ὅσα γράφει ἀποτελοῦν μιὰν ἱστορικὴ ἀλήθεια αὐτῶν τῶν γεγονότων.

Λοιπὸν πάνω σ' αὐτὰ τὰ πιστοποιημένα πραγματικὰ γεγονότα ὁ ἱστορικὸς ἀλλὰ καὶ κάθε εὐσυνειδητος ἀφηγητής, ἔχει κανόνα καὶ καθήκον ἀπαράβατο νὰ στηρίξη τὴ γνώμη του καὶ νὰ βγάξη τὰ σχετικὰ συμπεράσματα βασιζόμενος μονάχα στὰ πιστοποιημένα πραγματικὰ γεγονότα. Αὐτὸ κάναμε καὶ κάνομε πάντοτε κι' ἑμεῖς².

*
* *

§ 3. Καὶ ἐρχόμεθα τώρα ν' ἀσχοληθοῦμε μὲ τὴ βιογραφία, τὴ δράσι καὶ τὸν ἠρωϊκὸ θάνατο τοῦ μνημονευθέντος Γκότσε Ντέλτσεφ, πού γιὰ κάθε ἀμερόληπτο ἱστορικὸ μπορεῖ νὰ παραβληθῆ μόνο μὲ τοὺς γενναιοψυχούς ἑπαναστάτες μὲ τὸν Λαντὸν τῆς Μεγάλης Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως, τὸν Ρήγα Φεραῖο, τὸν Ἀλέξανδρο Ὑψηλάντη, ἢ τὸν Κανάρη τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821, τὸν Χρήστο Μπότσεφ τῆς Βουλγαρικῆς τοῦ 1876 καὶ τὸν Παῦλο Μεῶ τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγῶνος.

Γεννήθηκε στὰ 1872 στὸ Κιλκίς ἀπὸ γονεῖς αὐστηρούς, θεοσεβεῖς καὶ φιλοπρόδους ἀλλὰ καὶ ἀρκετὰ εὐπόρους. Ἀφοῦ στὴ γενέτειρά του πόλι ἐτελείωσε τὸ δημοτικὸ σχολεῖο, οἱ γονεῖς του τὸν ἔστειλαν στὸ βουλγαρικὸ Γυμνάσιο τῆς Θεσσαλονίκης. Φιλομαθῆς καὶ φιλόπονος καθὼς ἦταν ὁ Γκότσε Ντέλτσεφ τελειοποιήθηκε στὴν ἐκμάθησι τῆς ἑλληνικῆς—ὡς γλώσσης τῆς ἀνωτέρας μακεδονικῆς τάξεως καὶ τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων—καὶ τῆς γαλλικῆς—ὡς γλώσσης τῆς ἐπιστήμης, καὶ τῆς διεθνoῦς κοινωνίας τῆς Θεσσαλονίκης. Ἐπίσης πρακτικῶς ἔμαθε τὴν τουρκικὴν σὰν γλῶσσα τοῦ κυρίαρχου κράτους καὶ τὴν ἰσπανο-ἑβραϊκὴν, σὰν γλῶσσα τοῦ ἐμπορίου. Ὅταν τελείωσε τὸ Γυμνάσιο τῆς Θεσσαλονίκης πῆγε στὴ Σόφια καὶ μὲ τὰ προσόντα πού εἶχε μπῆκε ἀμέσως στὴ Σχολὴ τῶν Ἐδελπίδων. Οἱ βιογράφοι του λένε, ὅτι καταγινότανε περισσότερο μὲ κοινωνιολογικὰς μελέτες, παρὰ μὲ τὰ καθ'αυτὸ μαθήματά του. Ὡς ἐκ τούτου κάποτε ἀπεβλήθη προσωρινῶς ἀπὸ τὴ στρατιωτικὴ Σχολή. Παρ' ὅλα αὐτὰ δὲν τὸν εἴλκυαν τόσο οἱ θεωρίαι τοῦ Μάρξ, τοῦ Ἐγκελς κι' ὑστερότερα τοῦ Λένιν, ὅσον αὐτὰς τῶν ἰδεολόγων σοσιαλιστῶν τοῦ Σαῖν-Σιμών καὶ τοῦ Φουριέ. Τελείωσε ὀκτωσὶς τὴ Σχολή. Ἄν παρέμενε

2) Ἀπὸ τὰ δημοσιεύματα τούτα οἱ μελέται μου (ἱστορικῶν, ἐθνολογικῶν καὶ λαογραφικῶν ἐνδιαφέροντος) πού ἀφοροῦν τὴ Βορειοθράκη εἶναι οἱ ἐπόμενες. 1) Ἑλληνικὴς Θεσηκευτικὴς Κοινότητες στὴν Τουρκία, Βουλγαρία καὶ Ἀνατ. Ρωμυλία. «Ἀρχεῖον Θρακικοῦ καὶ Λαογρ. Θεσσαροῦ» Τόμ. 10ος Ἀθῆναι 1944. 2) Ἑλληνικὰ Μοναστήρια καὶ Θέρετρα τῆς βορεινῆς Ροδόπης» Ἀρχεῖον. Τόμ. 14ος 1948. 3) «Βούλγαροι καὶ Ἕλληνες». Ἀρχεῖον Τόμ. 16ος 1952. 4) Φυλετικὴ καὶ Ἐθνικὴς μειονότητες στὴν Ἑλλάδα καὶ τὴ Βουλγαρία. Ἀθῆναι 1954. Ἐκδοσις Ἐταιρείας Θρακικῶν Μελετῶν. 5) Τὸ Σχίσμα καὶ οἱ Γραικομάνοι τῆς Θράκης καὶ τῆς Μακεδονίας. Ἀθῆναι. 1955. Ἐκδοσις Ἐτ. Θρακικῶν Μελετῶν.

στό στρατιωτικὸ στάδιο ἢ τύχη του θὰ ἦταν λαμπρὴ καὶ ἀλματώδης. Διότι στό μεταξὺ οἱ ρῶσοι ἀξιωματικοὶ λόγῳ τῆς ἀντιρωσικῆς πολιτικῆς τοῦ Σταμπουλόφ εἶχαν ἀνακληθῆ, ὁ δὲ Σερβο-βουλγαρικὸς πόλεμος ἀνοίξε πολλὰ τὰ κενὰ στὰ στελέχη τοῦ βουλγαρικοῦ στρατοῦ. Συμφοιτηταὶ του καὶ ὄχι βέβαια μὲ τὰ δικά του προσόντα, ἔγιναν ἀλματωδῶς λοχαγοί, ταγματάρχαι. ἀντισυνταγματάρχαι καὶ ὄχι λίγοι ἀντιστράτηγοι καὶ στρατηγοὶ ἀκόμη. Ἐντούτοις ὁ Ντέλτσεφ προτίμησε νὰ ἐπιστρέψῃ στὴ Μακεδονία γιὰ νὰ δεχθῆ τὸ τίμο, ἀλλὰ τόσο φτωχὸ καὶ ἐπικίνδυνο ἐπάγγελμα τοῦ δημοδιδασκάλου στὰ χωριά. Λέμε ἐπικίνδυνο, διότι οἱ τουρκικὲς ἰσχύες σὲ κάθε βούλγαρο δημοδιδάσκαλο διέβλεπαν ἕναν ἐπικίνδυνο κομιτατζῆ.

§ 4. Καθὼς εἶπαμε, ὅταν τὴν πρώτη φορὰ συνήλθαν στὴ Θεσσαλονίκη στὰ 1893 οἱ ἑπτὰ ἰδρυτὲς του, ὁ Γκότσε Ντέλτσεφ ἔλειπε σὲ κάποιον μακρυνὸ χωριό. Ὅταν ὅμως στὰ 1905 ἢ στὰ 1906 συνήλθε μιὰ μεγαλύτερη ἀντιπροσωπευτικὴ Ἐπιτροπὴ, σὺν τὸν Γκότσε Ντέλτσεφ καὶ τὸν Γκεώργκη Πετρώφ, οἱ σύμβουλοι παμψηφεί ἀνέθεσαν τὴν ἐκπόνησι τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου τῆς Ὁργανώσεως.

§ 4. Τὸ πρῶτο ἄρθρο τοῦ ἐν λόγῳ καταστατικοῦ τῆς I.M.R.O., καθὼς εἶπαμε ἄλλοῦ, διελάμβανε ἐπὶ λέξει :

Ἄρθρον 1ον. Ἡ Ἐσωτερικὴ Μακεδονο-Ἀδριανοπολιτικὴ Ἐπαναστατικὴ Ὁργάνωσις ἔχει σκοπὸ νὰ συνενώσῃ σὲ μιὰν ἐνιαία ὀργάνωσι ὅλους τοὺς ἀδικουμένους ἀπὸ τὸ σημερινὸ τυραννικὸ καθεστῶς κατοίκους τῆς Μακεδονίας καὶ τοῦ νομοῦ Ἀδριανουπόλεως, χωρὶς διάκρισι ἐθνότητος καὶ θρησκείας γιὰ τὴν ἀπόκτησι πολιτικῶν δικαιωμάτων μὲ τὴν ἀνακήρυσιν τῆς Μακεδονίας σὲ αὐτόνομο Κράτος³.

Αὐτὸ τὸ ἄρθρο ὁ Γκότσε Ντέλτσεφ τὸ ἔκανε κανόνα τῆς ζωῆς του καὶ τῆς δράσεώς του, εἴτε σὰν δάσκαλος, εἴτε σὰν ἀπόστολος τῆς αὐτονομιστικῆς του ἰδεολογίας εἴτε σὰν ἐπαναστάτης. Ὡς ἀρχηγὸς ἑνὸς ἰσχυροῦ σώματος κομιτατζήδων, συναρμολόγησε αὐτὸ τὸ τελευταῖο ἀποκλειστικῶς ἀπὸ βουλγαρομακεδόνας ἐθελοντὰς καὶ ὄχι ἀπὸ βιαίως στρατολογημένους ἢ μισθοφόρους⁴. Γι' αὐτὸν τὸν λόγον οἱ ὀπαδοὶ του τὸν ἐλάτρευαν. Οἱ συμβουλές του

3. Ὁλόκληρο τὸ κείμενο τοῦ καταστατικοῦ χάρτου τῆς Ἐσωτερικῆς Μακεδονικῆς Ἐπαναστατικῆς Ὁργανώσεως βρῖσκει ὁ ἀναγνώστης στὸ σύγγραμμα τοῦ γιουγκοσλάβου συγγραφέως Λιοῦμπεν Λάπσο μὲ τὸν τίτλο : «Liouben Lape-Otbrani Tehétiva za Istoriata na Makedonckia Narod» ἢτοι «Ἐκλεκτὰ ἀναγνώσματα διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ Μακεδονικοῦ Λαοῦ» Σκόπια 1953. Ἐκδοσις «Prosvét-no Délo» σελ. 251. Ἐπίσης Zografski, Abadjieff, Mitreff, Kermidjief, Egeiska Makedonia : Μακεδονία τοῦ Αἰγαίου σελ. 185.

4. Ὁ μόνος Ἑλλήν ὀπλαρχηγός, ὁ ὁποῖος προσεκολλήθη καὶ συνειργάσθη μὲ τὴν Ἐσωτερικὴν Ὁργάνωσι ἦταν ὁ Γιάννης Ἑλληνας ἢ Ἰβάν Γκαρτσέτο. Κατὰ γόταν ἀπὸ τὴν Στρούμνιτσα, σπουδαιότατο κέντρο ἑλληνικὸ καὶ Γραικομάνων πού σήμερα ἀποτελεῖ τμημὰ τῆς Λαϊκῆς Δημοκρατίας τῶν Σκοπίων (Περβ. Δ.Κ. Βογα-

ἡ ὀδηγίες του πρὸς αὐτοὺς ἦσαν διαταγές ἀπαράβατες. "Ἐτσι μόνος στὴν ἀρχὴ κι' ἔπειτα μὲ τὸ σῶμα του διέτρεξε τὶς ἐπαρχίες Καστοριάς, Πρέσπας Ἐδέσσης, Μοναστηριοῦ καὶ Φλώρινας. "Ὅπου καὶ ἂν ἐπῆγαινε ὁ Γκότσε Ντέλτσεφ πρώτη του δουλειὰ ἦταν νὰ συμβιβάσῃ καὶ νὰ συμφιλιώσῃ Πατριαρχικούς καὶ Ἐξαρχικούς, Ἕλληνας καὶ Βουλγάρους κι' ἔπειτὰ νὰ τοὺς ὀργανώσῃ, τοὺς τελευταίους, σὲ κοινὸν ἀγῶνα ἐναντίον τοῦ τυραννικοῦ σουλτανικοῦ καθεστώτος. Ἀλλὰ μόνον αὐτοῦ καὶ ὄχι κατὰ τοῦ τουρκικοῦ πληθυσμοῦ, τὸν ὁποῖον ἐπαιρνε πάντοτε ὑπὸ τὴν ἰδιαίτερη προστασία του. Ἡ ἐπιβολὴ του ἦταν τόση, ὥστε δίκες ποὺ ἐχρόνιζαν ἐνώπιον τῶν τουρκικῶν δικαστηρίων ν' ἀνακαλοῦνται καὶ οἱ δικασταὶ ν' ἀναθέτουν στὸν Γκότσε Ντέλτσεφ διαιτητικῶς νὰ ἐπιλύσῃ καὶ μάλιστα νὰ λύσῃ τὴ διαφορὰ τῶν διαδίκων ὀριστικῶς καὶ ἀνεκκλήτως. Τὸ δὲ πῶς ἀξιοπεριέργο ἦταν, ὅτι κατόρθωσε ἀκόμη τούρκους νεαροὺς νὰ παρασύρῃ στὴν ὀργάνωσι τῆς I.M.R.O. ἀλλὰ μόνον μὲ τὴ προπαγάνδα του, οὐδέποτε ὅμως διὰ βίας ἢ ἀπειλῶν. Ἐπίσης δὲν ἔκανε τότε αὐτὸ ποὺ ἦταν τὸ συνηθέστερο πράγμα μεταξὺ τῶν ἄλλων βουλγάρων ἀρχικομιτατζήδων, δηλαδὴ ν' ἀπάγουν πλουσίους τούρκους, Ἕλληνας ἢ ἄλλης ἐθνότητος καὶ νὰ τοὺς ἀπελευθερώνουν, ἀφοῦ θὰ ἐπαιρναν τὰ ὀριζόμενα λύτρα, δῆθεν γιὰ πατριωτικούς σκοπούς. Γενικῶς ὁ Γκότσε Ντέλτσεφ ποτὲ δὲν ἔβραψε τὰ χέρια του σὲ αἷμα ἡσυχου πολίτου, ἀδιάφορο ἂν αὐτὸς ἦταν Χριστιανός, Ἐβραῖος ἢ Τούρκος, ἀδιάφορο ἂν ἦταν Ἐξαρχικός ἢ Πατριαρχικός. Ζήτημα εἶναι, ἂν ἄλλος ἀγωνιστὴς τοῦ μακεδονικοῦ ἀγῶνος οἰασδήποτε παρατάξεως ὑπῆρξε τόσο δημοφιλὴς καὶ ἡ δρᾶσις του ἦταν τὸσον καρποφόρα. Ἀλλὰ γι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν λόγο ἔγινε μισητὸς στοὺς Βαρκοβιστὰς τῆς Σόφιας. Οἱ τελευταῖοι μάλιστα ἔφθασαν μέχρι τοιούτου σημείου ἀνανδρίας καὶ πορώσεως, ὥστε νὰ ἐξοπλίσουν καὶ ν' ἀποστείλουν στὴ Μακεδονία ἓνα κο-

ζλή «Τὸ Σχίσμα καὶ οἱ Γραικομάνοι». Ἀθῆναι. 1955. Ἐκδόσις Ἐτ. Θερακικῶν Μελετῶν ἀριθ. 43. σελ. 10-13. Λοιπὸν ὁ Ἰβάν Γκαρτσέτο ἔχει ἐκδόσει στὴ μητρικὴ του γλῶσσα (τὴ σλαβομακεδονικὴ) τὰ «Ἀπομνημονεῦματά του (Spomeni). Σ' αὐτὰ μεταξὺ ἄλλων γράφει γιὰ τὸν Γκότσε Ντέλτσεφ τὰ ἐπόμενα ἀξιοσημείωτα: «Στὴ περιοχὴ τῆς Στρούμνιτσας συναντήθηκα γιὰ πρώτη φορὰ μὲ τὸν Ντέλτσεφ. Αὐτὸς μοῦ ἐξήγησε ποιὰ εἶναι ἡ ἀπόστολή μας. Ὡς τότε σκοτάδι βασιλεῦε στὸ μυαλό μου. Πάντως ἐνόμιζα, ὅτι ἡ ἐπανάστασις εἶναι εὐκόλο πράγμα, κυρίως νὰ προμηθευθοῦμε ὄπλα. Ὁ Ντέλτσεφ μοῦ ἐξήγησε, ὅτι δὲν πρέπει νὰ περιμένουμε ἐξωτερικὴ βοήθεια οὔτε κἀν ἀπὸ τὴ Βουλγαρία ἀλλὰ ἐμεῖς οἱ ἴδιοι νὰ προετοιμασθοῦμε γιὰ τὴν ἐπανάστασι καὶ πρῶτα ἀπ' ὅλα ψυχικῶς, καὶ μόνον ὅταν ὁ τελευταῖος χωρικός ἐνοστεγνισθῇ τὸ νόημα τῆς ἐπαναστάσεως τότε νὰ τὴν κηρύξουμε. Ἐως τότε κανένας Μακεδὼν νὰ μὴν ἀναμιγνύεται στὶς ὑποθέσεις μας. Ὁ Ντέλτσεφ ἐπροπαγάνδιζε, οἱ χωρικοὶ νὰ μὴ πηγαίνουν στὰ τουρκικὰ δικαστήρια, νὰ κατανοήσουν τί θὰ πῇ ἐλευθερία, ἀντιπαραβάλλοντες τὴν κατάστασί τους μὲ τὴν κατάστασι τῶν χωρικῶν στ' ἄλλα ἐλεύθεσα κράτη, καὶ νὰ ὀργανωθῇ συστηματικῶς ἡ διαφώτισις τῶν μαζῶν. (Πρβ. Vlahoff op. cit. σελ. 165).

μιτατζήδικο σῶμα με εἰδικὴ ἐντολὴ νὰ τὸν δολοφονήσουν. Ἐσώθηκε ὡς ἐκ θαύματος⁵.

Καὶ γιὰ νὰ τελειώσουμε τὸ σκιαγράφημα τοῦ ἥρωος αὐτοῦ, ποῦ δραματιζότανε πάντοτε τὴν ΒΑΛΚΑΝΙΚΗΝ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΝ, εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ προσθέσω καὶ τὰ ἐπόμενα : Ἐπίστευε ὅτι μονάχα ἔτσι θὰ γεννηθῆ μιά κατάστασι πραγμάτων, ὅπου οἱ βαλκανικοὶ λαοὶ θὰ ζοῦσαν ἀδελφωμένοι. Τὸ Ἰνδαλμά του ὑπῆρξε ἡ βαλκανικὴ Ὀμοσπονδία⁶.

§ 5. Ὁ Γκότσε Ντέλτσεφ τίμια καὶ παλλικαρίσια τελείωσε τὴ ζωὴ καὶ τὴ δράσι του καθὼς τίμια καὶ ἥρωϊκῆ ὑπῆρξεν ὀλόκληρη ἡ ζωὴ του. Σκοτώθηκε με τὸ σπαθὶ στὸ χέρι σὲ μιὰ μάχη ἐναντίον τουρκικοῦ ἀποσπάσματος στὸ χωριὸ Μπάνιτσα τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας στίς 23 Ἀπριλίου (4 Μαΐου) τοῦ 1903⁷. Ἐντούτοις ὁ σπόρος τῆς Ἐλευθερίας, ποῦ με τόσους κόπους, μόχθους καὶ αὐτοθυσίαι ἔσπειρε, δὲ μπόρεσε νὰ φυτρώσῃ καὶ νὰ καρποφορήσῃ. Τὸν ποδοπάτησαν ἄλλοι ὀπλαρχηγοὶ καὶ ἐπάνω του ἔστρωσαν μιὰ ταφόπετρα βαρεῖα γιὰ νὰ μὴ βλαστήσῃ πιά. Ἦταν ἡ πλάκα τῆς ΑΥΤΟΝΟΜΗΣΕΩΣ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ.

§ 6. Οἱ λίγες αὐτὲς γραμμὲς ἄς θεωρηθοῦν ὡς ἱερὸ μνημόσυνο στὴ μνήμη τοῦ γενναίου αὐτοῦ τέκνου τῆς πολυπαθῆς Μακεδονίας. Ἐχει τόσο μεγαλειότερη σημασία ἐφ' ὅσον τοῦ τὸ προσφέρει ἓνας ὄχι ὁμοεθνῆς του. Ὅμως ὁ τελευταῖος αὐτὸς ἀνήκει στὴ φυλὴ ἐκείνη, ποῦ ξέρεῖ νὰ τιμᾷ τὴν ἀνδρεία καὶ τὴν ἀρετὴ, στὴν πιδό πλατεῖα ἐννοια τῶν λέξεως, ὅπου καὶ ἂν τὴ συναντήσῃ. Ἀκόμα καὶ μεταξὺ τῶν μεγαλειότερων ἐχθρῶν τοῦ ἔθνους του.

Γιὰ νὰμαι δίκαιος καὶ ἀντικειμενικὸς θὰ πρέπει νὰ ἐξάρω, ὅτι ὁ Ντέλτσεφ δὲν ἦταν μόνος Βούλγαρος ἢ Σλαβομακεδῶν στὴν ἰδεολογικὴ ἀντίληψι τοῦ ἀγῶνος. Μεταξὺ τῶν ἀγῶν ἀγωνιστῶν πρέπει ν' ἀναφέρω τὸν Μιχ. Γκερτζίκωφ (γιὰ τὸν ὁποῖον μίλησα), τὸν Γκόρτσε Πετρώφ, τὸν Πέερν Τόσσεφ, τὸν Πέτρο Πόπ-Ἀρσωφ, τὸν Νικόλα Κάρεφ καὶ μερικοὺς ἄλλους. Μεταξὺ αὐτῶν θὰ τοποθετοῦσα καὶ τὸν Γιάγκο Σαντάσκη, τοῦ ὁποῖου ἡ περιοχὴ δράσεως ἦταν ὁ νομὸς Σερρών, καὶ ποῦ οἱ Βούλγαροι καὶ Γιουγκοσλάβοι συγγραφεῖς, ποῦ κατέγιναν με τὸ θέμα, τὸν θεωροῦν ὡς τὸν πιστότερο ὀπαδὸ καὶ συνεργάτη τοῦ Ντέλτσεφ. Θὰ τὸ ἔκανα ἂν δὲν ὑπέπιπτε στὴν ἄμεση ἀντίληψί μου, ἕνα γεγονὸς ποῦ ἀνέτρεψε τὴν ἰδέα ποῦ εἶχα γι' αὐτούς. Καὶ τὸ γεγονὸς αὐτὸ εἶναι τὸ ἐπόμενο. Εἶχαμε ἀποφασίσει—ἡ πρώτη ὑποεπιτροπὴ Ἑλληνο-βουλγαρικῆς μεταναστεύσεως στὴ Σόφια, τῆς ὁποίας Ἑλλὴν ἀντιπρόσωπος ἤμουν ἐγὼ—νὰ κάνουμε αὐτοψία καὶ νὰ ἐξετάσουμε ἐπὶ τόπου τοὺς μάρτυρες τῶν φακέλων Μελενοϊκοῦ καὶ Ροζινοῦ, τοῦ ἑλληνικοῦ αὐτοῦ

5. Dimitri Vlahoff op. cit. σελ. 129.

6. Ποβλ. Δ. Βλάχωφ op. cit. σελ. 166.

7. Dimitri Vlahoff op. cit. σελ. 107.

μοναστηρίου τῆς ἴδιας περιφερείας. Πρόεδρος αὐτῆς τῆς ὑποεπιτροπῆς ἦταν ὁ Λ. Ναμὲς (Namiéche). Ἐβραιοβέλγος, ἀλλὰ μὲ βουλγαρικὴ συνείδησι. Βέβαια δὲν ἔπρεπε νὰ γίνῃ ἀποδεκτός, ὡς μέλος οὐδετέρου ἔθνους, ἀλλ' «ἀντιστάσεως μὴ οὔσης» ἔγινε. Ἄς εἶναι. Λοιπὸν καλοκαῖρι τοῦ 1929 μέσῳ Νευροκοπίου πήγαμε στὸ Μελένοικο.⁸ Γι' αὐτὸ μιῶ ἀμέσως παρακάτω. Ἐκεῖ κατὰ τὴν ἐξέτασι τῶν μαρτύρων (δικῶν μας καὶ Βουλγάρων) πιστοποιήθηκαν τὰ ἐπόμενα: Ὁ Ροζινὸς ἦτο ἓνα παλαιὸ ἑλληνικὸ μοναστήρι, ἐξαρτώμενο ἀπὸ τὴν Μονὴ τῶν Ἰβήρων τοῦ Ἁγίου Ὁρους. Ἀπὸ τὸν Ροζινὸ πνευματικῶς ἐξαρτόνταν τρία χωρία Πατριαρχικῶν Βουλγάρων, οἱ κάτοικοι τῶν ὁποίων παρ' ὅλες τὶς προσπάθειες τῆς Ἐξαρχίας παρέμειναν πιστοὶ στὸ Πατριαρχεῖο. Διαρκοῦντος λοιπὸν τοῦ μακεδονικοῦ ἀγῶνος, ὁ Γιάννης Σαντάσκης ἐπέδραμε στὸ μοναστήρι καὶ ἔσφαξε τὸ ἑλληνικὸ προσωπικὸ του, ἦτοι τὸν γέρο ἠγούμενό του, τὴν γριὰ οἰκονόμο καὶ δύο ἄλλους. Ἐπειτα παρέδωσε τὸ μοναστήρι καὶ τὰ τρία χωριά στὴν Ἐξαρχία. Εἶναι ἐκτὸς ἀμφιβολίας, ὅτι ἂν ἦταν ὁ Γκότσε Ντέλτσεφ ἀντὶ τοῦ Σαντάνσκι αὐτὸ τὸ ἐντελῶς ἄσκοπο ἔγκλημα δὲν θὰ γινότανε. Ὁ Ντέλτσεφ, ὁ ὁποῖος παντοῦ ἐφρόντιζε νὰ διδάσκει τὴν ὁμόνοια καὶ τὴν σύμπραξι Ἐξαρχικῶν καὶ Πατριαρχικῶν γιὰ τὸν κοινὸ ἀπελευθερωτικὸ ἀγῶνα καὶ συχνὰ τὸ ἐπιτυγχάνει—καθὼς λ.χ. στὰ Βοδενά, τὴν σημερινὴ Ἑδεσσα—οὐδέποτε θὰ διέπραττε ἓνα παρόμοιο, ἐντελῶς ἄσκοπο ἔγκλημα.

8. Τὸ Μελένοικο (ἀπὸ τὸ Μέλας Οἶκος, διότι ἐκεῖ ἐξόριζαν οἱ Βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες τοὺς ἀνεπιθύμητους αὐλικούς των) ἦταν μιὰ ἀποικία Φιλιππουπολιτῶν, ποῦ ὡς τὴ συνθήκη τοῦ Βουκουρεστίου (1913) παρέμεινε ἐντελῶς ἑλληνικὴ. Μὲ τὴ συνθήκη τοῦ Βουκουρεστίου παρεδόθηκε στοὺς Βουλγάρους. Οἱ κάτοικοι τοῦ Μελενοίκου, ὅλοι Ἕλληνες ἀνεξαρτήτως, ἅμα πληροφορήθησαν τὸ γεγονός πῆραν ὅ,τι ἦταν νὰ πάρουν μαζί τους καὶ μετανάστευσαν στὴν Ἑλλάδα. Ἐγκατεστάθησαν κυρίως στὸ Σιδηρόκαστρο. Μπήκαν οἱ Κομιτατζήδες. Κυριολεκτικῶς δὲν ἀφήκαν «λίθον ἐπὶ λίθου». Ἀφοῦ λεηλάτησαν, ὅ,τι κινητὰ ἀναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλείψουν οἱ Ἕλληνες κάτοικοί του, ἔπειτα ξύλωσαν πόρτες, παράθυρα, ξύλα, σίδερα, κεραμίδια κτλ. καὶ τὰ μετέφεραν στὴν παλαιόχωρα κομποπολι «Σβέτι-Βράτς» Ἁγιοὶ Ἀνάργυροι». Κατόπιν αὐτοῦ μὲ βόμβες ἀνατίναξαν ὅ,τι ἄλλο παρέμεινε, ἔτσι ποῦ ὅταν πήγαμε ἐκεῖ, δύσκολο ἦταν νὰ ξεχωρίσουμε ποῦ τέλειωνε τὸ ἓνα σπῆτι καὶ ποῦ ἀρχίζε τὸ ἄλλο. Παρέμεινε ὄρθιος μόνον ὁ μητροπολιτικὸς ναὸς τοῦ Μελενοίκου καὶ τοῦτο χάρις στὴν ἐπέμβασι τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας τῆς Σόφιας. Τὸν ἐπισκέφθηκα. Ἐνα μεγαλόπρεπο μεσαιωνικὸ κτίσμα.

—Γιατὶ αὐτὴ ἡ καταστροφὴ; ρώτησα τὸν συνάδελφόν μου Ποπότλιεφ:

—Εἶναι ἀντίποινα, μοῦ εἶπε, ποῦ σεῖς καταστρέφατε τὸ Κιλίκις

—Γνωρίζω κάλλιστα τὸ Κιλίκις, τοῦ εἶπα. Ξέρετε, βέβαια, ὅτι ἐκεῖ ἔγινε ἡ φονικώτερη μάχη τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ μὲ τὸν βουλγαρικόν, κατὰ τὸν Β' βαλκανικὸ πόλεμο. Φυσικῶς ἐπόμενο εἶναι νὰ ἔχη βομβαρδισθῇ ἡ πόλις. Καὶ πάλιν ὅμως τὸ τμήμα τῆς πόλεως ἐκτὸς τῆς γραμμῆς τῶν ἐπιχειρήσεων ἔμεινε ἄθικτο. Ἐκεῖ βρῖσκειται ἄθικτο ἐπίσης καὶ τὸ σπῆτι τοῦ πρωθυπουργοῦ σας Ντάνεφ—, ἐνῶ οἱ Μελενοικιώτες τί ἀντίστασι σὰς ἔφεραν; Ἀλλὰ ἐκεῖνος δὲν ἀπήντησε . . .

ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ ΜΙΚΡΑΓΙΑΝΝΑΝΙΤΟΥ
ΥΜΝΟΓΡΑΦΟΥ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΕΥΘΥΜΙΟΥ
ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΜΑΔΥΤΟΥ ΤΟΥ ΘΑΥΜΑΤΟΥΡΓΟΥ *

Μαΐου ε'.

Μνήμη τοῦ ἐν Ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν ΕΥΘΥΜΙΟΥ
Ἐπισκόπου Μαδύτου τοῦ Θαυματουργοῦ.

Σημ. Ἐν τῇ παρουσίᾳ ἑορτῇ λαμβάνομεν ὡς ὀδηγὸν τὴν τυπικὴν διάταξιν τῆς ἑορ-
τῆς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου τῇ η' τοῦ αὐτοῦ Μηνός.

ΕΝ Τῷ ΜΙΚΡῷ ΕΣΠΕΡΙΝῳ

Ἰστῶμεν στίχους δ' καὶ ψάλλομεν τὰ ἑξῆς Προσόμοια.

Ἦχος β'. Ὅτε ἐκ τοῦ ξύλου.

Ὅτε ἐν τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ, Πάτερ ἱερῶς ἐπαιδεύθης, ἀπὸ νεότητος, τότε
πλήρης γέγονας φωτὸς τῆς χάριτος, ἀπαθεία κοσμούμενος, καὶ πάσαις
ιδέαις, ἑναρέτων πράξεων, καλλωπιζόμενος· ὅθεν δωρεῶν οὐρανίων, τὰς πολυ-
τελεῖς χορηγίας, πρὸς Χριστοῦ Εὐθύμει ἐπλούτησας.

Ὅτε εὐδοκία θεϊκῆ, θεῖος Ἱεράρχης ἐδείχθης, Πάτερ Εὐθύμει, τότε ποι-
μὴν ἔνθεος, Μαδύτου γέγονας, καὶ σοφία τῶν ἔργων σου, καὶ ἦθεσι
θείοις, καὶ πολλῇ χρηστότητι, ταύτην ἐποίμανας· πλοῦτος γὰρ ἀγάπης ἐφά-
νης, θαύμασι μεγίστοις ἐμπρέπων, καὶ εὐεργετῶν θερμῶς τοὺς πάσχοντας.

Ὅτε τὴν δοθεῖσάν σοι ἰσχύν, Πάτερ ἐν οἰκτίρμονι γνώμη, ἐφήπλους ἅπασι,
τότε πᾶσιν ἔβλυξες χάριν καὶ ἔλεος, δαιμονῶντας ἰώμενος, πεινῶντας
ἐκτρέφων, καὶ ἐν ἰλαρότητι, πᾶσαν παιδεύων ψυχὴν· ζῶν γὰρ θαυμαστῶς
ἐδοξάσθης, καὶ θανὼν πλειόνων χαρίτων, ἱερῶς Εὐθύμει μετέσχηκας.

* Ἡ Ἀκολουθία αὕτη ἐκδίδεται, ἐγκρίσει τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλη-
σίας τῆς Ἑλλάδος, ἐπιμελείᾳ τοῦ Πρωτοπρεσβυτέρου Ἰωάννου Σπ. Ράμφου, ἐφη-
μερίου τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἱ. Ναοῦ Ἁγίου Γεωργίου (Κυψέλης) καὶ Διευθυντοῦ τοῦ
Θεολογικοῦ Οἰκοτροφείου τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας.

Οτε τῶν Ἁγίων ταῖς σκηναῖς, ἐν ἀγαλλιάσει μετέστης, Πάτερ Εὐθύμιε, τότε σου τὸ τίμιον καὶ θεῖον λείψανον, τῇ σῆ ποιμνῇ κατέλιπες, ὡς ἔνθεον πλοῦτον, μύρα βλύζον εὖσομα καὶ ἰαμάτων πηγὰς· ᾧ περ οἱ προστρέχοντες πίστει, ῥῶσιν καὶ χαρὰν καὶ ὑγείαν, καὶ παθῶν τὴν ἴασιν ἐλάμβανον.

Δόξα. Ἦχος α΄.

Απὸ παιδὸς ἀνατεθεὶς τῷ Θεῷ, ὡς ὁ θεῖος Σαμουήλ, θεοπρεπῆ ἐπεδείξω πολιτείαν, προσφόρως Πάτερ· καὶ τῶν θείων ἐνταλμάτων ἐργάτης γενόμενος, τῶν θείων ἐλλάμψεων, δησαυρὸς ἐδείχθης· καὶ τὴν θεῖαν ἀμφιασάμενος διπλοῖδα, ἀρχιερεὺς ὄσιος καὶ ἄκακος, κατὰ Παῦλον ὥφθης· μεθ' οὗ συγχορεύων ἐν οὐρανοῖς, ὑπὲρ ἡμῶν Χριστὸν ἰκέτευε, Ἱεράρχα Εὐθύμιε.

Καὶ νῦν. Τῆς Ἑορτῆς.

Ἀπόστιχα.

Ἦχος β΄. Οἶκος τοῦ Ἐφραθᾶ.

Οἶκος θεοειδῆς, ἀμέμπτῳ πολιτεία, ἐδείχθης Ἱεράρχα, ὡς ἡ ἐπαγγελία, Πατρὸς Υἱοῦ καὶ Πνεύματος.

Στίχ. Οἱ ἱερεῖς σου Κύριε ἐνδύσονται. . . .

Αγγελος ἐν σαρκί, ἐδείχθης Ἱεράρχα, καὶ εὐποίας ῥεῖθρον, καὶ προέδρος Μαδύτου, Εὐθύμιε περιδοξος.

Στίχ. Τίμιος ἐναντίον Κυρίου ὁ θάνατος τοῦ Ὁσίου αὐτοῦ.

Μνήμην σου τὴν σεπτὴν, Μαδύτιοι τελοῦντες, Εὐθύμιε τρισμάκαρ, ἐν σοὶ λαμπρῶς καυχῶνται, προστάτην σε πλουτήσαντες.

Δόξα. Τριαδικόν.

Τρίψατε Παντουργέ, Ὑπέρθεε Θεότης, ἐλέησον τὸν κόσμον, λιταῖς τοῦ Εὐθυμίου, τοῦ θείου σου θεράποντος.

Καὶ νῦν. Θεοτοκίον.

Φέρουσα ἐν χειρσί, τὸν πάντων Βασιλέα, Ὑπεραγία Κόρη, χειρῶν με τοῦ δολίου, ἐξάρπασον καὶ σῶσόν με.

Νῦν ἀπολύεις, τὸ Τρισάγιον, τὸ Ἀπολυτίκιον ἐκ τοῦ Μεγάλου Ἑσπερινοῦ καὶ Ἀπόλυσις.

ΕΝ Τῶ ΜΕΓΑΛῶ ΕΣΠΕΡΙΝῶ

Μετὰ τὸν Προοιμιακόν, τό, Μακάριος ἀνήρ. Εἰς δὲ τό, Κύριε ἐκέκραξα, ἱστῶμεν στίχους στ' καὶ ψάλλομεν τὰ ἐξῆς Προσόμοια τοῦ Ἁγίου.

Ἦχος β'. Ποίοις εὐφημιῶν.

Ποίοις εὐφημιῶν στέμμασιν, ἀναδήσωμεν τὸν Ἱεράρχην; τὸν τῆ πολιτεία ἰσάγγελον, καὶ ταῖς ἀρεταῖς ἀξιάγαστον, τὸν λελαμπρυσμένον θεία δόξῃ· Μαδύτου, τὸν ποιμενάρχην καὶ διδάσκαλον, καὶ Θράκης, συμπάσης, κλέος τὸ πανθαύμαστον, τῆς Ἐκκλησίας τὸν λύχνον, τὸν φωτὶ τῶν ἔργων, δαδουχοῦντα πᾶσαν ψυχὴν, πρὸς βίον ὑπέρτερον, τὸν πανένδοξον Εὐθύμιον.

Ποίοις πνευματικοῖς ἕσμασιν, ἀνυμνήσωμεν τὸν Ἱεράρχην; τὸν σημειοφόρον Εὐθύμιον, τὸν ἀπὸ παιδὸς ὄλον ἔνθεον, ὡς ὁ Σαμουὴλ ὁ θεοφόρος· τὸ σκεῦος, τοῦ Παρακλήτου τὸ πολύτιμον· τὸν πλοῦτον, τῆς εὐποιίας τὸν ἀδάπανον· τὸν ποικίλοις τρόποις, καὶ θαυμάτων ταῖς δωρεαῖς, τοῖς πάσχουσι νέμοντα, τῆς ἀγάπης τὴν δαψίλειαν.

Ποίοις ἕσματικοῖς μέλεσιν, ἐπαινέσωμεν τὸν Ἱεράρχην; τὸν ἡγιασμένον Εὐθύμιον, καὶ ἡμᾶς ἀεὶ ἀγιάζοντα, τῷ σεπτῷ καὶ θείῳ αὐτοῦ μύρῳ, τῷ πάλαι, ἐκ τῆς σοροῦ αὐτοῦ πηγάζοντι, δυνάμει, καὶ ἐπομβροῖα τῆ τοῦ Πνεύματος, δι' οὗ πολλοὶ ἀσθενοῦντες, εὖρον θεραπείαν, καὶ παράκλησιν ἀληθῆ, καρδίαι θλιβόμεναι, θεία χάριτι ἐδέξαντο.

Προσόμοια ἕτερα. Ἦχος δ'. Ὡς γενναῖον ἐν Μάρτυρι.

Ἀρεταῖς φαιδρυνόμενος, Ἱεράρχης θεόληπτος, ἱερὲ Εὐθύμιε ἐχημάτισας, ἀκεραιότητι Ὅσιε, καὶ τρόπων χρηστότητι, καὶ πενήτων οἰκτιρμοῖς, καὶ λοιποῖς προτερήμασι, τὴν τοῦ βίου σου, ὑπερφαίνων λαμπρότητα καὶ χάριν, καὶ τὸν πλοῦτον τῆς ἀγάπης, τῆς πρὸς Θεὸν καὶ τὸν ἕγγιστα.

Τῆς Μαδύτου τὸν πρόεδρον, Ἐκκλησίας τὸ καύχημα, Ἑλλησπόντου μέγιστον ἐγκαλλώπισμα, Θράκης ἀπάσης τὸ κλείσμα, ἡθῶν καθαρότητος, ἱερὸν ὑφηγητὴν, καὶ χαρίτων τοῦ Πνεύματος, τὸ θαυμάρισμα, τὸν ἐν θαύμασι μέγαν πεφηνότα, εὐφημήσωμεν ἀξίως, τὸν Ἱεράρχην Εὐθύμιον.

Ὡς ποιμένα πανάριστον, καὶ προστάτην θερμοτάτον, πάντες οἱ Μαδύτιοι εὐφημοῦμέν σε, θαυματοφόρε Εὐθύμιε, τελούντες τὴν μνήμην σου, τὴν ἀγίαν καὶ σεπτὴν, καὶ πιστῶς ἐκβοῶμέν σοι· Δίδου πάντοτε, τὴν σὴν χάριν ἡμῖν καὶ εὐλογίαν, ὥσπερ πάλαι τοῦ σοῦ μύρου, τὴν θαυμαστὴν Πάτερ ἐκβλυσιν.

Δόξα. Ἦχος πλ. β'.

Ἱεραρχῶν τὸν κοινωνόν, καὶ τῶν Ὁσίων δόξαν, τῶν ἀρετῶν τὸ σκεῦος, καὶ τοῦ Χριστοῦ θεράποντα γνήσιον, συνδραμόντες ὧ φιλέοργοι, μελωδι-

κοῖς ἐφρυνίους, ἠμνήσωμεν λέγοντες· χαίροις ὁ τῆς Μαδύτου ποιμὴν, καὶ θεῖος ἀρωγός, καὶ ἱερὸν καλλώπισμα· χαίροις λαμπτῆρ χρυσαυγέστατε, ὁ ἐκ Θρακίας Χερσονήσου, ἐκλάμπων τοῖς πέρασι· χαίροις τῶν χαρισμάτων τῶν θεῶν μυροθήκη, καὶ τῶν εὐσεβούντων ἀντίληψις καὶ σκέπη. Καὶ νῦν τρισμάκαρ Εὐθύμει, ἀπαύστως δυσώπει Χριστὸν τὸν Θεόν, ὑπὲρ ἡμῶν τῶν τιμώντων φαιδρῶς, τὴν πανένδοξον καὶ σεβάσιμον μνήμην σου.

Καὶ νῦν. Τῆς Ἑορτῆς.

Εἵσοδος, Φῶς ἰλαρόν, τὸ Προκειμένον τῆς ἡμέρας, καὶ τὰ Ἀναγνώσματα τοῦ Ἁγ. Νικολάου.

Εἰς τὴν Λιτὴν, Ἰδιόμελα. Ἦχος α΄.

Ηγάλλετο πάλαι, ἡ πόλις Μαδύτου, ὡς θησαυρὸν κατέχουσα, τὸ μυρίπνοον σῶμά σου, Ἱεράρχα Εὐθύμει· πᾶν γὰρ δώρημα τέλειον, ἔξ αὐτοῦ ἐκαρποῦτο, καὶ μύρου θείου ταῖς ἐκβλύσεισι, μυστικῶς ἠγιαζέτο· νῦν δὲ πάντες οἱ Μαδύτιοι, ὁ σὸς λαὸς ὁ περιούσιος, τῇ σῇ καυχώμενοι δόξει, τὴν ἀγίαν μνήμην σου, χρεωστικῶς ἐορτάζουσι. Ποίμανον οὖν Ἄγιε, ἀοράτῳ ἐπισκοπῇ σου, τοὺς λογικούς σου ἄρνας, Εὐαγγελικοῖς λιμῶσι, καὶ πρέσβευε πρὸς Κύριον, σωθῆναι τὰς ψυχὰς ἡμῶν.

Ἦχος β΄.

Απὸ παιδὸς Θεῷ ἀνακείμενος, ὡς Σαμουὴλ ὁ ἱερός, ταῖς ἀρεταῖς συνηξήθης Εὐθύμει, καὶ ἐπληρώθης θεῶν ἐλλάμψεων, ὡς ἠγιασμένον σκεῦος τοῦ Πνεύματος· καὶ τὴν ἱερὰν διπλοῖδα κληρωσάμενος, ὁσίως καὶ ἀμέμπτως τῷ Θεῷ ἱεράτευσας, ὡς Ἱεράρχης θεόλητος, καὶ ποιμὴν ἀληθινός· πράξει γὰρ διαπρέπων, χάριτι θαυμάτων, τὴν πολιτείαν ἐλάμπρυνας, καὶ ἐλέους ῥεῖθρον ὄφθης ἄφθονον, φιλοικτίρμονι γνώμῃ· διὸ ἐπαξίως σε, Χριστὸς ἐθαυμάστωσε.

Ἦχος γ΄.

Αγγελικῶ βίῳ κοσμούμενος, Ἀποστολικῶν χαρίτων μετέσχηκας, Ἱεράρχα Εὐθύμει· ἐν ἀσκήσει γὰρ συντόνω, ἀναπερώσας τὴν ψυχὴν, τῆς σαρκὸς τὸ φρόνημα, τῷ πνεύματι ὑπέταξας· καὶ πρὸς ποιμαντικούς ἀποδυσάμενος ἀγῶνας, περιβλεπτοῦ ὄφθης ταῖς πράξεσι, καὶ περιβόητος τοῖς θαύμασιν· ἐν ἀγάπῃ γὰρ πολλῇ, εὐηργέτης τοὺς πάσχοντας, καὶ ἐν ἐλέει καὶ οἰκτιρμοῖς, τοὺς ἀτακτοῦντας ἐπαίδευες, ὡς μιμητῆς Χριστοῦ ἐνθεώτατος. Ἄλλ' ὃ Πάτερ συμπαδέστατε, ἀπαύστως ἰκέτευε, ἐλεηθῆναι τὰς ψυχὰς ἡμῶν.

Ἦχος δ΄.

Τὴν καθαρὰν δοξάζων ζωὴν σου, ὁ τῆς δόξης Κύριος, θαυμάτων χάριν σοι δέδωκε, καὶ κατὰ πνευμάτων ἀκαθάρτων, ἐξουσίαν σοι παρέσχετο· ὅθεν

πλείστους δεινῶν νοσημάτων ἀπήλλαξας, καὶ δαιμονῶντας ἐθεράπευσας, τεθλιμμένους παραμυθούμενος, καὶ κινδυνεύοντας διασώζων, ταῖς σαῖς θερμοαῖς δέησεν, καὶ δξείαις ἀντιλήψεν· καὶ μετὰ τέλος ἅγιον, μύρα βλύζειν εὔσμα, ἐκ τοῦ τάφου σου ἠξίωσαι· ὁ γὰρ Χριστὸς ὃν ἐδόξασας, θαυμαστῶς σε ἐδόξασε, δεδοξασμένε Πάτερ Εὐθύμιε· οὐ τῆς δόξης καὶ ἡμᾶς ἀξίωσον, ταῖς πρὸς αὐτὸν πρεσβείαις σου.

Δόξα. Ὁ αὐτός.

Τῆς ἱεραρχίας σου τὴν στολήν, τῶν ἀρετῶν ταῖς ἰδέαις, ἔτι μᾶλλον ἐδόξασας, Ἱεράρχα Πάτερ Εὐθύμιε· θεοπρεπῆ γὰρ ἔχων βιοτήν, τύπος καὶ παράδειγμα, ἐν λόγῳ ἐν ἔργῳ ἐν ἀναστροφῇ, τῇ λαχούσῃ σοι ποιμνῇ ἐδείχθη, ταύτην εἰσάγων καὶ ἐξάγων ἐπὶ γλῶσῃ ζωῆς ἀληθινῆς· καὶ ὡς ἄξιος ἐργάτης, τοῦ ἀμπελῶνος Κυρίου, ἀντάξια ἀπέλαβες, τῶν καμάτων τὰ γέρα. Ἄλλ' ὦ Πατέρων ἀγλαΐσμα, καὶ Μαδυντίων δόξα, ἀπαύστως ἰκέτευε, ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν.

Καὶ νῦν. Τῆς Ἑορτῆς.

Εἰς τὸν Στίχον, Στιχηρὰ Προσόμοια.

Ἦχος πλ. α'. Χαίροις ἀσκητικῶν ἀληθῶς.

Χαίροις ὁ τῆς Μαδύτου φωστήρ, καὶ τῆς Θρακίας Χερσονήσου ἀγλαΐσμα, τὸ κλέος τοῦ Ἑλλησπόντου, Ἱεραρχῶν καλλονή, ταπεινοφροσύνης τὸ θησαύρισμα· ἀγνείας κειμήλιον, καθαρότητος σκῆνωμα, τῆς εὐποιίας, θησαυρὸς ὁ ἀκένωτος, τῆς χρηστότητος, θεῖον ῥεῖθρον ἠδύτατον· πλουτοῦ ἐνθέων πράξεων, φρονήσεως ἀγαλαμα, τῆς εὐσπλαγχνίας ἡ βρούσις, πυρρὸς ἀγάπης πολύφωτος, Χριστὸν ἐκδυσώπει, ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν δοθῆναι, τὸ μέγα ἔλεος.

Στίχ. Οἱ ἱερεῖς σου Κύριε ἐνδύσονται δικαιοσύνην . . .

Χαίροις μυσταγωγὸς τοῦ Χριστοῦ, καὶ ὑποφήτα τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος· ὁ πᾶσαν εὐεργεσίαν, ἐν οἴκῳ Πάτερ πολλῶ, ἅπασιν παρέχων τοῖς προστρέχουσι, νοσοῦντας ἰώμενος, αἰχμαλώτους ῥυόμενος, τυφλοῖς φῶς νέμων, πυρρεσόντων τὴν φλόγῳσιν, παύων τάχιστα, καὶ δαιμόνων τὴν κάκωσιν, λύων ταῖς σαῖς ἐντεύξεσι, παμμακάρο Εὐθύμιε, θαυματουργὸς Ἱεράρχα, Θεοῦ θεράπον θερμοτάτε. Αὐτὸν ἐκδυσώπει, ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν δοθῆναι, τὸ μέγα ἔλεος.

Στίχ. Τίμιος ἐναντίον Κυρίου ὁ θάνατος τοῦ Ὁσίου . . .

Πάλαι ἡ κληρουχία ἡ σή, ὡς κιβωτὸν ἀγιασμοῦ θείας χάριτος, κατέχουσα τὸ σὸν σκῆνος, ἠγαλλιᾶτο φαιδρῶς, ἀγιαζομένη ἐν τοῖς μύροις σου· τανῦν δὲ Εὐθύμιε, Μαδυντίων οἱ σύλλογοι, καταπλουτοῦντες, τὴν θερμὴν προστα-

σίαν σου, ἐφορτάζουσι, χαρμωσύνως τὴν μνήμην σου. Φύλαττε οὖν μακάριε, καὶ σκέπε ἐκάστοτε, τοὺς ἀφορῶντας ἐκ πόθου, τῇ πατρικῇ ἀντιλήψει σου, Χριστὸν ἱκετεύον, ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν δοθῆναι, τὸ μέγα ἔλεος.

Δόξα. Ἑἰς πλ. δ'.

Τὸν Ἱεράρχην Κυρίου, καὶ ἀληθῆ ἡμῶν ποιμένα, Εὐθύμιον τὸν μέγαν, μελωδικῶς τιμήσωμεν· καὶ Ἀποστολικὴν ἀναλαβόντες φωνήν, ἐν ἀγαλλιάσει βοήσωμεν· Τοιοῦτος ἡμῖν ἔπρεπεν ἀρχιερεὺς, ὅσιος, ἀκακος, ἀμίαντος, καὶ τοῦ Ἀρχιποίμενος Χριστοῦ, μιμητῆς πανάριστος· ᾧ καὶ νῦν παριστάμενος, τὰς ὑπὲρ ἡμῶν ἰλαστηρίους δεήσεις, ἀεὶ ἀναφέρει, ὡς ἂν εὐρωμεν ἔλεος, ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως.

Καὶ νῦν. Τῆς Ἑορτῆς.

Νῦν ἀπολύεις, τὸ Τρισάγιον, καὶ τὸ Ἀπολυτίκιον.

Ἑἰς α'. Τῆς ἐρήμου πολίτης.

Τῆς Μαδύτου τὸ κλέος καὶ ποιμένα πανάριστον, τὸν θαυματουργὸν Ἱεράρχην, σὲ τιμῶμεν Εὐθύμιε· ὁσίως γὰρ ἐβίωσας ἐν γῆ, καὶ θείαις ἐδοξάσθης δωρεαῖς, καὶ κινδύνων ἐκλυτροῦσαι παντοδαπῶν, τοὺς πίστει ἐκβοῶντάς σοι· δόξα τῷ σὲ δοξάσαντι Χριστῷ, δόξα τῷ σὲ θαυμαστώσαντι, δόξα τῷ ἐνεργοῦντι διὰ σοῦ, πᾶσιν ἰάματα.

Ἑτερον. Δόξα. Ἑἰς δ'. Ταχὺ προκατάλαβε.

Μαδύτου σε πρόεδρον, καὶ Ἱεράρχην κλεινόν, ἡ χάρις ἀνέδειξεν, ὡς τοῦ Χριστοῦ μιμητῆν, Εὐθύμιε Ὅσιε· ὅθεν ἱερατεύσας, θεοφρόνως Κυρίῳ, ὠφθης τῆς εὐσεβείας, πρακτικὸς ὑποφότης· καὶ νῦν Πάτερ ἱκέτευε, ὑπὲρ τῶν τιμώντων σε.

Καὶ νῦν. Τῆς Ἑορτῆς.

Ἀπόλυσις.

ΕΙΣ ΤΟΝ ΟΡΘΡΟΝ

Μετὰ τὴν α΄ Στιχολογίαν, Κάθισμα.

Ἦχος α΄. Τὸν τάφον σου Σωτήρ.

Ως ἄστρον θεαυγές, ἡ ἅγια σου μνήμη, ἀνέτειλεν ἡμῖν, Ἱεράρχα Κυρίου, πιστοὺς καταναγάζουσα, ταῖς ἀκτίσι τοῦ βίου σου· ἐν ἧ ἅπαντες, χαρμονικῶς συνελθόντες, εὐφημοῦμέν σε, ἐν εὐφροσύνῃ καρδίας, παμμάκαρ Εὐθύμιε.

Δόξα. Ὅμοιον.

Αγάπην ἀληθῆ, σωφροσύνην τελείαν, καὶ σπλάγγνα οἰκτιρῶν, καὶ συμπάθειαν ἄκραν, Εὐθύμιε ἐξήκησας, οὐρανίῳ φρονήματι· ὄθεν μέτοχος, τῶν οὐρανίων χαρίτων, ἀναδέδειξαι, καὶ ἐδοξάσθης ἀξίως, τῇ θείᾳ χρηστότητι.

Καὶ νῦν. Τῆς Ἑορτῆς.

Μετὰ τὴν β΄ Στιχολογίαν, Κάθισμα.

Ἦχος πλ. α΄. Τὸν συνάναρχον Λόγον.

Απαδείξαι τὸν βίον σου κατελάμπρυνας, ἀνατεθείς τῷ Κυρίῳ ἀπὸ παιδὸς εὐσεβῶς, καὶ ἱερέυσας αὐτῷ καθάπερ ἄγγελος· ὄθεν ἐδέξω παρ' αὐτοῦ, τῶν θαυμάτων τὴν ἰσχύν, Εὐθύμιε Ἱεράρχα, παρέχων ἐνὶ ἐκάστῳ, σωτηριώδεις Πάτερ χάριτας.

Δόξα. Ὅμοιον,

Ασθενοῦντας τῷ λόγῳ Πάτερ ἰάτρυσσας, καὶ δαιμονῶντας ἰάσω ἐν συμπάθειᾳ πολλῇ, δοξασθεὶς παρὰ Θεοῦ θείαις δυνάμεσι· καὶ μετὰ τέλος τὸ σεπτόν, μύρα βλύζειν θαυμαστῶς, ἡξίωσαι ἐκ τοῦ τάφου, Εὐθύμιε Ἱεράρχα, ὡς εὐωδία θείου Πνεύματος.

Καὶ νῦν τῆς Ἑορτῆς.

Μετὰ τὸν Πολυέλεον, Κάθισμα.

Ἦχος πλ. δ΄. Τὴν Σοφίαν καὶ Λόγον.

Τῇ ἀσκήσει λαμπρύνεις σου τὴν ψυχὴν, ἀνεδείχθης δοχεῖον τῶν ἀρετῶν, καὶ θείων ἐλλάμψεων, οὐρανόθεν πεπλήρωσαι, καὶ τῆς Μαδύτου ὠφθης, ποιμὴν ἀξιόγαστος, ἐν ἔργοις θεαρέστοις, κοσμούμενος Ὅσιε· ὄθεν καὶ θαυμάτων, ἀναβλύζων τὴν χάριν, ἰᾶσαι τοὺς πάσχοντας, καὶ διώκεις τοὺς δαίμονας, Ἱεράρχα Εὐθύμιε. Πρέσβευε Χριστῷ τῷ Θεῷ, τῶν πταισμάτων ἄφεσιν δωρήσασθαι, τοῖς ἐορτάζουσι πόθῳ, τὴν ἁγίαν μνήμην σου.

Καὶ τὸ τῆς Ἑορτῆς.

Τὸ α' ἀντίφωνον τοῦ δ' ἤχου καὶ τὸ Προκειμένον.

Οἱ ἱερεῖς σου Κύριε ἐνδύσονται δικαιοσύνην . . .

Στίχ. Τίμιος ἐναντίον Κυρίου . . .

Εὐαγγέλιον Ἱεραρχικόν.

Ἐορτὴ Ν'. Δόξα. Ταῖς τοῦ Ἱεράρχου . . .

Καὶ νῦν. Ταῖς τῆς Θεοτόκου . . .

Ἰδιόμελον. Ἦχος πλ. β'.

Στίχ. Ἐλέησόν με ὁ Θεός, κατὰ τὸ μέγα ἔλεός σου . . .

Σήμερον ὁ θεοφόρος Εὐθύμος, ὁ τῆς Μαδύτου ἔξοχος ποιμὴν, καὶ τοῦ Ἑλλησπόντου ἀστήρ φαινός, τῇ ἐτησίῳ αὐτοῦ μνήμῃ, ἀοράτως ἡμῖν παραγίνεται, καὶ ταῖς θείαις εὐλογίαις ἀμείβεται, τοὺς ὑμνοῦντας αὐτόν· διὸ καὶ ἡμεῖς ἀδελφοί, τὴν παρ' αὐτοῦ χάριν κομιζόμενοι, εὐλαβῶς βοήσωμεν Ἱεράρχα Κυρίου, μὴ διαλίπης πρεσβεύειν ὑπὲρ ἡμῶν, πρὸς τὸν μόνον Φιλάνθρωπον.

Εἶτα οἱ Κανόνες, τῆς Ἑορτῆς, ἢ τοῦ Πάσχα, καὶ τοῦ Ἁγίου οἱ δύο.

Κανὼν πρῶτος τοῦ Ἁγίου, οὗ ἡ Ἀκροστιχίς

«Εὐθύμος Εὐθύμιον ἤδη λιγαίνω. Γερασίμου».

Ἦδὴ α'. Ἦχος δ'. Ἀνοίξω τὸ στόμα μου.

Ελλάμψεως κρείττονος, τῆς Τρισηλίου Θεότητος, τὴν αἴγλην δεχόμενος, Πάτερ Εὐθύμιε, καταλάμπρυνον, τὸν νοῦν μου Ἱεράρχα, ὡς ἂν σοι ἐπάξιον, ἄσω μελόδημα.

Υπὲρ πῆρξας θεόληπτος, ἀπὸ παιδὸς Πάτερ Ὅσιε, καλῶς ἀναγόμενος, ὑπὸ μητρὸς εὐσεβοῦς, καὶ ἀνέτεινας, νοός σου τὰς κινήσεις, καὶ πᾶσαν τὴν ἔφρουν, πρὸς βίον ἔνθεν.

Θεῶ ἐκ νεότητος, ἀνατεθεὶς Πάτερ Ὅσιε, ψυχῆς καθαρότητι, ὡς Σαμουὴλ ὁ κλεινός, πλήρης γέγονας, σοφίας οὐρανοῦ, καὶ πάσης φρονήσεως, θεῖε Εὐθύμιε.

Θεοτοκίον.

Υψίστου ἀνάκτορον, καὶ καθαρὸν οἰκητήριον, Παρθένε Πανάμωμε, καὶ θεοχώρητε, ἀποκάθαρον, ἑλέους σου τοῖς ῥείθροις, ψυχῆς μου τοὺς μώλωπας, ἵνα δοξάζω σε.

Κανὼν δεύτερος, οὗ ἡ Ἄκροστιχίς·

«*Μάδντος ἐν σοὶ Εὐθύμιε χορεύει. Γερασίμου*».

Ἦχος πλ. δ΄. Ἀρματηλάτην Φαραῶ.

Μεμνημένος ἀκριβῶς Εὐθύμιε, δι' ἐναρέτου ζωῆς, τὰς ἐκφαντορίας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, μυσταγωγὸς θεόληπτος, καὶ λαμπρὸς Ἱεράρχης, ὡς ἀληθῶς ἐχρημάτισας, λάμπων θεωρίας καὶ πράξεσι.

Ανακαθάρας ἀρετῶν ἀσκήσεις, σῶμα ὁμοῦ καὶ ψυχὴν, καθαρὸν δοχεῖον, Ἱεράρχα πέφηνας, τῶν δωρεῶν τῆς χάριτος, ἀκακία ἐμπρέπων, καὶ εὐποιΐαις κοσμούμενος, καὶ ἐν πλούτῳ πάσης χρηστότητος.

Δοξάζων Πάτερ ὁ τῆς δόξης Κύριος, τὴν πολιτείαν τὴν σὴν, κρήνην θείων μύρων, τὸ σὸν σκῆνος ἔδειξε, τὴν εὐωδίαν ἅπασι, τοῦ ἀμέμπτου σου βίου, ὑπεμφαινόντων Εὐθύμιε, καὶ τὴν τῆς ψυχῆς καθαρότητα.

Θεοτοκίον.

Υπερφνωῶς ἐν τῇ γαστρὶ συνέλαβες, τὸν Ποιητὴν τοῦ παντός, πλούτῳ εὐσπλαγχνίας, κόσμῳ ἐνδημήσαντα, σαρκὸς ἐν ὁμοιώματι, Θεοτόκε Παρθένε· διὸ σαρκὸς μου τὴν κάκωσιν, καὶ ψυχῆς τοὺς μώλωπας ἴασαι.

Καταβασίας τοῦ Πάσχα ἢ τῆς τυχούσης Ἑορτῆς.

Ῥοδὴ γ΄. Τοὺς σοὺς ὑμολόγους.

Μονάσας Εὐθύμιε ὁσίως, τὸ φρόνημα Πάτερ τῆς σαρκὸς, ἀσκητικῶς ἐνέκρωσας, τὴν δὲ ψυχὴν ἐξώωσας, ζωῆς θείας τῷ πνεύματι, ὡς ταύτης μύστις θεόσοφος.

Ονοῦς σου τῆς θείας ἐπιπνοίας, ἐπλήσθη Εὐθύμιε σοφέ· δι' ἄκρας ἡσυχίας γάρ, Κυρίῳ προσωμίλησας, καὶ τῶν αὐτοῦ ἠξίωσαι, θεαρχικῶν ἐπιλάμψεων.

Σοφία κοσμούμενος τῇ θείᾳ, σοφὸς Ἱεράρχης καὶ ποιμὴν, Μαδύτου ἀναδέδειξαι, καὶ ὁδηγὸς σωτήριος, ὡς τύπος θείων πράξεων, βουλῇ τῇ θείᾳ Εὐθύμιε.

Θεοτοκίον.

Ελαία κατάκαρπος ἐδείχθης, ἐν οἴκῳ Θεοῦ Λαβιτικῶς, Παρθένε Παναμώμητε, Χριστὸν τὸν ἐλεήμονα, δι' ἔλεος βλαστήσασα, κόσμου τὰ πταίσματα αἴροντα.

Δεύτερος. Ὁ στερεώσας κατ' ἀρχάς.

Τὴν αἴθρα Πάτερ τὴν λεπτήν, τῆς μυστικῆς θεωρίας, τοῦ Θεοῦ ὥσπερ Ἡλίας ὁ μέγας, ἠξιώθης κατιδεῖν, Εὐθύμιε μακάριε, δι' ἄκρας ἡσυχίας, καὶ ὑψηλῆς ἀναβάσεως.

Οῦ τοῦ Χριστοῦ μυσταγωγός, καὶ εὐκλεῆς Ἱεράρχης, τῆς ἀγάπης ὁ πολύ-
φωτος λύχνος, ἀνυμνεῖσθω ἱερῶς, Εὐθύμιος ὁ ἔνδοξος, ποιμὴν ὁ τῆς
Μαδύτου, καὶ Ἑλλησπόντου τὸ καύχημα.

Συνέσει Πάτερ ἀληθεῖ, καθοδηγῶν τὴν σὴν ποιμνὴν, ἐνεργείας παραδόξων
θαυμάτων, ἐπετέλεις θαυμαστῶς, Εὐθύμιε μακάριε, εὐεργετῶν πλου-
σίως, τοὺς προσιόντας σοι Ἅγιε.

Θεοτοκίον.

Εκλελεγμένη τῷ Θεῷ, πρὸ τῶν αἰώνων ἐδείχθης, καὶ πασῶν ἐκ γενεῶν
Θεοτόκε, τῷ τεχθέντι ὑπὲρ νοῦν, ἐκ τῶν ἀγνῶν αἱμάτων σου, τῶν χρόνων
ἐπ' ἑσχάτων, δι' εὐσπλαγχνίαν ἀμέτρητον.

Κάθισμα. Ἦχος πλ. δ'. Τὴν Σοφίαν καὶ Λόγον.

Τὰς θυσίας παμμάκαρ τὰς μυστικὰς, τῷ Κυρίῳ προσφέρων θεοπροπῶς,
ποιμὴν ἐνθεώτατος, ἀληθῶς καὶ θεόληπτος, ἀρχιερεὺς ἐδείχθης, καὶ πλεί-
στους διέσωσας, πολυειδῶν κινδύνων, καὶ νόσων καὶ θλίψεων· ὄθεν μετὰ
τέλος, μύρα θεία βλυστάνων, μυρίζεις τὰ πρόσωπα, καὶ καρδίας τῇ χάριτι,
τῶν σῶν τέκνων Εὐθύμιε, πρεσβεύων ἐκτενῶς τῷ Χριστῷ, τῶν πταισμάτων
ἄφρασιν δωρησασθαι, τοῖς ἐορτάζουσι πόθῳ, τὴν ἁγίαν μνήμην σου.

Καὶ τὸ τῆς Ἑορτῆς.

ᾠδὴ δ'. Τὴν ἀνεξιχνίαστον.

Υμνησε τὸν Κύριον ὡς ἀληθῶς, Πάτερ ὁ ἀνὴρ ὁ Βυζάντιος, ὅτε ἐρρούσθη,
ἀσθενείας χαλεπῆς, χρίσει τοῦ θείου μύρου σου, τοῦ ἀπὸ τοῦ τάφου σου
ᾠσιε.

Θαύμασιν ἐκόσμησε τὴν σὴν ζωὴν, τῆς δικαιοσύνης ὁ πρύτανις, ὁ δοξα-
σθεὶς σου, τῇ ἀμέμπτῳ βιοτῇ, Ἀρχιερεῦ Εὐθύμιε, κλέος Μαδυτίων
καὶ καύχημα.

Υᾶδωρ τὸ ἀλλόμενον πρὸς τὴν ζωὴν, τῇ καθαροτάτῃ καρδίᾳ σου, Πάτερ
πλουτήσας, ἀναβλύξεις δαψιλῶς, μύρων πηγὴν ἡδύπνευστον, τὰ δυσώδη
πάθη διώκουσαν.

Θεοτοκίον.

Μῆτερ Ἀειπάρθενε τοῦ Λυτρωτοῦ, τὴν καταφθαρεῖσαν καρδίαν μου, πα-
θῶν ἐφόδοις, καὶ κακῶν τῇ ἐμμονῇ, ὡς συμπαθῆς ἐκκάθαρον, τῇ
συμπαθεστάτῃ πρεσβείᾳ σου.

Δεύτερος. Σὺ μου ἰσχύς.

Νόμῳ Θεοῦ, τὸ σὸν ὑπέταξας θέλημα, ὀλοτρόπως, ἐκ παιδὸς Εὐθύμιε, ἀσκητικαῖς πρώην ἀγωγαῖς, τὴν ψυχὴν λαμπρύνας, φιλοσοφίᾳ τῇ κρείττονι, καὶ θεῖος Ἱεράρχης, δεδειγμένος παμμάκαρ, μιμητῆς τοῦ Χριστοῦ ἐχρημάτισας.

Σὺ εὐμενής, καὶ εὐπροσήγορος Ὅσιε, καὶ οἰκτίρων, ἄγαν καὶ φιλόπτωχος, ἐπιεικῆς τε καὶ συμπαθής, καὶ μέτριος ὄφθης, ὡς μαθητῆς Χριστοῦ γνήσιος, οἰκτείρων δεομένους, καὶ συγγνώμην παρέχων, ἁμαρτάνουσι Πάτερ Εὐθύμιε.

Ο ἅλη ἐν σοί, τοῦ Παρακλήτου ἢ ἔλλαμψις, θεοφόρε, μυστικῶς ἐσκήνωσεν, ὡς καθαρῶ Πάτερ τὴν ψυχὴν ὅθεν τῶν μελλόντων, σαφῶς προλέγεις τὴν ἔκβασιν, ὡς θεῖος ὑποφήτης, τῷ Σωτῆρι κραυγάζων τῇ δυνάμει σου δόξα φιλόανθρωπε.

Ιεραρχῶν, θεοειδέστατον ἄγαλμα, Ἐκκλησίας, λύχνος παμφαέστατος, τῶν ἀρετῶν ἔμψυχος εἰκὼν, καὶ Μαδύτου θεῖος, ὑψηγητῆς καὶ διδάσκαλος, Εὐθύμιε ὠράθης, ἀνακραζὼν Κυρίῳ τῇ δυνάμει σου δόξα φιλόανθρωπε.

Θεοτοκίον.

Επὶ τῆς γῆς, ἐκ σοῦ ὠράθη ὁ ἀναρχος, ὑπὸ χρόνον, γεγονὼς Πανάμωμε, ἐκ τῆς γαστρὸς σου σάρκα λαβὼν, καὶ πρὸς μετουσίαν, θεαρχικῶν ἀπολάυσεων, ἐκάλεσε τὸν κόσμον, διὰ σπλάγγνα ἐλέους ὃν ἰκέτευε Κόρη σωθῆναί με.

Ῥδὴ ε'. Ἐξέστη τὰ σύμπαντα.

Ιέρεισας Ὅσιε, Θεῶ καθάπερ ἄγγελος, καὶ καλῶς ποιμένας τὴν σὴν ποιμνῆν, τὸ σοὶ δοθέντι τάλαντον ἠύξησας ὅθεν τοῦ Κυρίου τῆς χαρᾶς, ἀληθῶς ἠξίωσαι, ἐν μεθέξει θεοῦμενος.

Ο ἔχων παράλυτον, τὴν χεῖρα Πάτερ Ὅσιε, εὔρε παραδόξως θεραπείαν, ἀφῆ τοῦ Θεοῦ καὶ σεπτοῦ σκήνους σου ὅθεν καὶ ἐν στόματι λαμπρῶ, ὕμνησε τὴν χάριν σου, τὴν πλουσίαν Εὐθύμιε.

Ναὸς Θεοῦ Πνεύματος, γεγεννημένος Ἄγιε, καὶ ἐν τῷ ναῶ ἔνδον τῷ θεῷ, τῷ Παντεπόπτη ἱερουργῶν ἱερῶς, γύναϊα ἐκ δαίμονος δεινοῦ, συμπαθῶς ἀπήλλαξας, τῇ ἐντεύξει σου Ὅσιε.

Θεοτοκίον.

Η σύλληψις ἄσπορος, ἢ γέννησις σοῦ ἄφθορος, ὄφθη ἀληθῶς δεδοξαμένη ὃ γὰρ τῶν ὄλων Θεὸς καὶ Κύριος, ὁ τεχνθεὶς ἐκ σοῦ ὑπερφυῶς, ξένα καὶ παρὰδοξα, ἐν σοὶ Κόρη εἰργάσατο.

Δεύτερος. Ἴνα τί με ἀπώσω ;

Υψηλῆ πολιτεία, Πάτερ λαμπρυνόμενος ἀπλοῦς καὶ μέτριος, ἐν πολλῇ φρονήσει, ἀληθῶς ἀνεδείχθης Εὐθύμιε, τῶν πτωχῶν προστάτης, καὶ τῶν πασχόντων ἀντιλήπτωρ, ὡς ποιμὴν θεοφόρος γενόμενος.

Θύων Πάτερ τὸν μόσχον, τὸν ὑπὲρ τοῦ κόσμου τυθέντα θελήματι, τούτῳ ὡς θυσίαν, καθαρὰν τὸν σὸν βίον προσήγαγες· ἐνθεν τῶν θαυμάτων, τὴν δωρεὰν ἀντεκομίσω, εἰς πολλῶν περιποίησιν Ὅσιε.

Υπὸ σοῦ παιδευθέντες, καὶ συνετισθέντες Πάτερ τῷ τρόπῳ σου, οἱ ναοῦ τὰ σκεύη, προσελθόντες συλῆσαι Εὐθύμιε, ταῖς σαῖς ὑποθήκαις, ἐν μεταγνώσει τῶν προτέρων, τὸν Σωτῆρα ἀπῆλθον δοξάζοντες.

Θεοτοκίον.

Μητροπάφθене Κόρη, χαῖρε ἡ γεννήσασα Θεὸν τὸν ἀναρχον· χαῖρε ἡ τῆς Εὐίας, τὰς ὀδύνας τῷ τόκῳ σου λύσασα· ἡ τῶν πεπτωκότων, χαῖρε ἀνόρθωσις Παρθένε· χαῖρε φῶς τῆς ψυχῆς μου καὶ ἴασις.

ᾠδὴ σ'. Τὴν θείαν ταύτην.

Δυνάμει θεία ἀπήλλαξας, πνευμάτων ἀκαθάρτων τῆς μάστιγος, Πάτερ Εὐθύμιε, τὰς προσελθούσας γυναϊκάς σοι, ὡς τοῦ Χριστοῦ θεράπων, καὶ φίλος γνήσιος.

Ημυροθήκη τοῦ Πνεύματος, ὁ νοῦς ὁ πλήρης θείας χρηστότητος, Θράκης τὸ καύχημα, ποιμὴν Μαδύτου ὁ ἄριστος, Εὐθύμιος ὁ μέγας, ἀνευφημείσθω μοι.

Λεπρὸς τὴν ἴασιν εὐρατο, ἐν πίστει προσελθὼν τῇ σῇ χάριτι, Πάτερ Εὐθύμιε, καὶ ἡ γυνὴ ἡ τυφλώττουσα, ἀνέβλεψε ταχέως, χρίσει τοῦ μύρου σου.

Θεοτοκίον.

Ιάτρευσόν μου τὰ τραύματα, ψυχῆς τῆς ἀσθενούσης Θεόνυμφε, καὶ τὰς τοῦ σώματος, νόσους ἐξάλειψον Δέσποινα, ἡ τὸν Σωτῆρα πάντων, κόσμῳ κηρύσασα.

Δεύτερος. Ἰλάσθητί μοι Σωτήρ.

Ιάσεις ἐπιτελῶν, τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ Πνεύματος, λεπρούς καθαίρεις σοφέ, ὄμματόις τυφλώττοντας, καὶ διώκεις πνεύματα, τὰ τῆς πονηρίας, ἱερώτατε Εὐθύμιε.

Εκκέχυται δαψιλῶς, ἡ χάρις τοῦ θείου Πνεύματος, ἐν τῇ σεπτῇ σου σοφῇ· διὸ καὶ ἀνέβλυσε, μύρα εὐωδέστατα, πᾶσαν δυσωδίαν, τῶν παθῶν Πάτερ διώκοντα.

Χορεύει πνευματικῶς, ἡ εὐαγῆς κληρουχία σου, Εὐθύμιε ἱερέ, καὶ πανηγυρίζουσα, τὴν ἁγίαν μνήμην σου, ὕμνοις μακαρίζει, τὰ σεπτά σου προτερήματα.

Θεοτοκίον.

Ο ἑθρόνος ὁ τοῦ Θεοῦ, ὁ ὑψηλὸς καὶ περιβλεπτός, ἡ πάγχρυσος κιβωτός, τῆς δόξης τοῦ Κτίσαντος, Παρθένε Πανάμωμε, παθῶν ἀδοξίας, τὴν ψυχὴν μου ἀπολύτρωσαι.

Κοντάκιον. Ἦχος πλ. δ'. Τῇ ὑπερμάχῳ.

Ὡς Ἱεράρχην τοῦ Σωτῆρος ἐνδεώτατον
Καὶ τῆς Μαδύτου Ποιμενάρχην καὶ διδάσκαλον
Ἀνυμνοῦμέν σε οἱ παῖδες σου θεοφόρε.
Ἄλλ' ὡς χάριτος τῆς θείας ἐνδιαίτημα
Μὴ ἐλλείπης πάσης βλάβης ἐκλυτρούμενος
Τοὺς βοῶντάς σοι, χαίροις Πάτερ Εὐθύμιε.

Ὁ Οἶκος.

Αγγελος ἐν τῷ κόσμῳ, μετὰ σώματος ὄφθης, Εὐθύμιε Χριστοῦ Ἱεράρχα, καὶ τῇ ἀγγελικῇ σου ζωῇ, τὸν τῶν ὄλων ἐθεράπευσας Κύριον, ᾧ πρόσβευε δεόμεθα, ὑπὲρ ἡμῶν τῶν σοὶ βοῶντων·

Χαῖρε Μαδύτου ποιμὴν ὁ θεῖος
Χαῖρε τῆς Θράκης φωτὸς ὁ στῦλος
Χαῖρε Ἑλλησπόντου τὸ ἐνθεον κλείσμα
Χαῖρε Μαδυτίων τὸ μέγιστον ἔρεισμα
Χαῖρε ὕψος ταπεινώσεως καὶ ἀγάπης θησαυρὸς
Χαῖρε βάθος ἰλαρότητος ὡς Χριστοῦ μυσταγωγὸς
Χαῖρε ὅτι ἐκ τάφου μύρα θεία πηγάζεις
Χαῖρε ὅτι θαυμάτων ἐνεργεῖς τὰς δυνάμεις
Χαῖρε πολλῶν νοσοῦντων ἡ ἴασις
Χαῖρε λεπρῶν ταχεῖα ἐκλύτρωσις
Χαῖρε δι' οὗ εὐθυμία δωρεῖται
Χαῖρε δι' οὗ ἀθυμία σοβεῖται

Χαίροις Πάτερ Εὐθύμιε.

Συναξάριον.

Τῇ ε' τοῦ αὐτοῦ μηνός, Μνήμη τοῦ ἐν Ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Εὐθυμίου Ἐπισκόπου Μαδύτου, τοῦ θαυματουργοῦ.

Στίχ. Χριστὸν δοξάσας Εὐθύμει τῷ βίῳ
 Θαύμασι πολλοῖς ἀξίως ἔδοξάσθης.
 Εὐθυμίου τοῦ Θεοῦδῶς ἡτορ Θεῶ πέμπτη ἔσση.

Ταῖς αὐτοῦ πρεσβείαις Χριστὲ ὁ Θεός, καὶ πάντων τῶν Ἁγίων, ἐλέησον
 καὶ σῶσον ἡμᾶς, ἀμήν.

ᾠδὴ ζ'. Οὐκ ἐλάτρευσαν.

Γνώμην ἔνθεον, καὶ τρόπον ἐλεήμονα, ἔχων Εὐθύμει, ὡς τοῦ Χριστοῦ μα-
 θητῆς, πραῦς καὶ ἀκέραιος, καὶ συμπαθέστατος, τοῖς προσπαίουςι, διὰ
 παντὸς διέκεισο, ὡς ἂν ἅπαντες σωθῶσι.

Απολέλυται, δεσμῶν καὶ ἡλευθέρωται, δεινῆς καθείρξεως, ἐπιστασία τῇ σῆ,
 ὃ πίστει δεόμενος, τῆς βοηθείας σου, καὶ τὸ θαυμά σου, ἐκήρυττεν Εὐ-
 θύμει, ὃ ἔσθθεις αἰχμαλωσίας.

Ιλαρότητι, καὶ πατρικῇ χρησιότητι, Πάτερ Εὐθύμει, τοὺς τοῦ ἁγίου ναοῦ,
 τὰ σκευὴ συλήσαντας, δεξιωσάμενος, εὐμενέστατα, ἐκ τῶν δεσμῶν ἀπέλυ-
 σας, νουθετήσας θεοφρόνως.

Νόσοι ἤλανται, τῇ σοὶ δοθείσῃ χάριτι, Πάτερ Εὐθύμει, τῶν Μαδυτιῶν χα-
 ρά· ἐντεῦθεν πυρέσσοντες, ἐθεραπεύθησαν, καὶ οἱ πάσχοντες, ἐκ χαλε-
 πῆς φρενίτιδος, ὑγιάσθησαν εὐχαῖς σου.

Θεοτοκίον.

Ως περιδόξος, κατέδρα τοῦ Παντάνακτος, καὶ χρυσαυγίζουσα, ἀνατολὴ τοῦ
 φωτός, τοῦ πάντας φωτίσαντος, δι' ἀγαθότητα, φωταγωγήσον, Παρθένε
 τὴν καρδίαν μου, σκοτισθεῖσαν ἄσθνμια.

Δεύτερος. Θεοῦ συγκατάβασιν.

Ρυσθεῖς τῇ σῆ χάριτι, αἰχμαλωσίας πικρᾶς Εὐθύμει, ὃ ἐν πίστει τελεία, τὸ
 σὸν φωνήσας ἅγιον ὄνομα, ἐν εὐφροσύνῃ ἐβόα σοι Ἅγιε· Σὲ μεγαλύνω
 θερμῶς; Ἀρχιερεῦ τοῦ Χριστοῦ.

Εν θαύμασι μέγιστος, καὶ ἐν ἔλεει καὶ οἰκτιρμοῖς δαυιλῆς, ὡς ποιμὴν θεο-
 φόρος, σαφῶς ἐδείχθης Πάτερ Εὐθύμει, καθοδηγῶν τῷ Κυρίῳ τοὺς
 ψάλλοντας· Εὐλογητὸς ὁ Θεός, ὃ τῶν Πατέρων ἡμῶν.

Υψώθης πρὸς Κύριον, τῆς ταπεινώσεως χρυσοῖς πτέρυξι, καὶ λαμπρῶς ἔδο-
 ξάσθης, τῇ ἐπιλάμψει τοῦ θείου Πνεύματος, καὶ φῶς ἐν κόσμῳ καὶ ἄλλας
 σωτήριον, καθάπερ ἔφη Χριστός, ᾧ φθης Εὐθύμει.

Εὐθαύμασαν Ἁγιε, οἱ ἐπελθόντες νύκτωρ Εὐθύμιε, τὸν σὸν σίτον συλῆσαι, τῆς σῆς ἀγάπης τὸ θεῖον πλήρωμα, καὶ μετασχόντες τῆς σῆς ἀγαθότητος, τὸν πλοῦτον σῶν ἀρετῶν, πᾶσιν ἐκήρυξαν.

Θεοτοκίον.

Ιλάσθητι σῶσόν με, μόνη Οἰκτίρμων καὶ εὐδιάλλακτε, μητρικαῖς ἰκεσίαις, τῆς σέ ἀφθόρως τεκούσης Δέσποτα, καὶ τῆς ψυχῆς μου τὸν ῥύπον ἐκκάθαρον, καὶ μετανοίας πρὸς φῶς, ὀδήγησόν με Σωτήρ.

Ὁδὴ ἡ'. Παῖδας εὐαγεῖς.

Γνοὺς τὴν σὴν μετάθεσιν θεόφρον, καὶ θεῖαν πρὸς τὸν Χριστὸν Πάτερ ἀνάλυσιν, ὄλος ἐνθους γέγονας, χαρμονῆς Εὐθύμιε, πλησθεῖς τῆς ὑπερ ἐννοίαν καὶ μεταβέβηκας, πρὸς δόξαν οὐρανῶν τὴν ἀγήρω, καὶ τῶν σῶν καμάτων, τὰ ἔπαθλα ἐδέξω.

Εἴδραμες σκηναὶς πρὸς οὐρανίους, τελέσας τὸν ἱερὸν Πάτερ ἀγῶνά σου, καὶ τὸ θεῖον σῶμά σου, τῇ σῇ ποιμνῇ ἔλιπες, ὡς θησαυρὸν ἀκένωτον τῆς θείας χάριτος, καὶ κρήνην ἀναβλύζουσαν μύρα, θεῖα ἐπομβρία, τοῦ Παρακλήτου μάκαρ.

Ρεῖθροις τῶν σεπτῶν σου Πάτερ μύρων, δαιμόνων ἢ πονηρὰ φάλαγξ βεβύθισται, καὶ δυσώδης βόρβορος, νόσων ἀποπλύνεται, ὀσμῆς δὲ θείας χάριτος, πληροῦνται Ἁγιε, τῶν σέ ὑμνολογούντων καρδίαι, καὶ ὑπερυψούντων, Χριστὸν τὸν στεφοδότην.

Θεοτοκίον.

Ασπορος ἢ σύλληψίς σου ὄφθη, καὶ ἀφθορος ἢ ἀπόρρητός σου κήσις· τὸν τῶν ὄλων Κτίστην γάρ, Ἀχραντε συνέλαβες, καὶ τοῦτον ὡσπερ νήπιον ἐκουφόρησας, ὡ δόξης ἧς ἤξιωσαι Κόρη! ὄθεν ἀνυμνοῦμεν, τὴν σὴν μεγαλωσύνην.

Δεύτερος. Ἑπταπλασίως κάμινον.

Γεγανωμένω στόματι, ἐπιπνοία τῇ ἄνωθεν, τὴν σὴν ἐκδημίαν πρὸς Χριστὸν προεΐρηκας, καὶ χαίρων ἀνέδραμες, πρὸς φῶς τὸ ὑπερκόσμιον, ἐν ἀγαλλιάσει, Ἱεράρχα κραυγάζων· Οἱ παῖδες εὐλογεῖτε, ἱερεῖς ἀνυμνεῖτε, λαὸς ὑπερυψοῦτε, Χριστὸν εἰς τοὺς αἰῶνας.

Εἴν σοι λαμπρῶς εὐφραίνεται, ἡ Θρακία Χερσόνησος, ἔξαιρέτως Πάτερ Μαδύτος ἡ ποιμνῇ σου, σοφὸν ποιμενάρχην σε, καὶ πρόεδρον πλουτήσασα, καὶ τὴν σὴν ἁγίαν, ἑορτάζουσα μνήμην, βοᾷ ἐν εὐφροσύνῃ· Μαδυτίων οἱ παῖδες, ὑμνεῖτε ἐπαξίως, ἡμῶν τὸν πολιούχον.

Ρεῖθρον ἐλέους πέφηνας, θησαυρὸς ἀγαθότητος, βρύσις πολυχεύμων συμπαθείας Ὅσιε, ἀγάπης κειμήλιον, θαυματουργὸς ἐξαίσιος, πᾶσι σωτηρίαν, τὴν κατ' ἄμφω παρέχων, τοῖς πίστει προσιοῦσι, τῇ θεομῆ σου πρεσβεία, Εὐθύμει τρισμάκαρ, Ἀρχιερέων δόξα.

Θεοτοκίον.

Αγιασμὸν καὶ λύτρωσιν, καὶ ζωῆς ἐπανόρθωσιν, καὶ προτέρων ἑύπων, τῆς ψυχῆς μου κάθαρσιν, καὶ θεῖαν οἰκείωσιν, καὶ τῷ νοί μου ἔλλαμψιν, βράβευσόν μοι Κόρη, ὡς πηγὴ συμπαθείας· πρὸς σὲ γὰρ καταφεύγω, καὶ σὲ ἐπικαλοῦμαι, ὡς ἂν ἀπὸ κοπρίας, ἔρυσθῶ πολλῶν πταισμάτων.

ᾠδὴ θ'. Ὅσας γηγενῆς.

Σύσκηνος τελῶν, Ἀγγέλοις Εὐθύμει καὶ ὁμοδίαιτος, καὶ τῶν ἐπιλάμψεων, τοῦ Τρισηλίου φωτὸς πληρούμενος, καὶ ἱερῶς θεούμενος θεῖα ἐγγύτητι, μὴ ἐλλείπης, πάντοτε δεόμενος, ὑπὲρ πάντων ἡμῶν πρὸς τὸν Κύριον.

Γάμα ψυχῶν, καὶ σωμάτων δέδεικται Πάτερ Εὐθύμει, τὸ ἀπὸ τοῦ τάφου σου, ἀναβλυστάνον μύρον ἠδύπνοον· εὐφραίνει γὰρ ἐκάστοτε τὰς διανοίας ἡμῶν, καὶ καθαίρει, πάθη τὰ δυσίατα, εὐωδία τῆς χάριτος Ὅσιε.

Μάδυτος ἡ σή, μερὶς ἡ ἀπόλεκτος σήμερον τέρπεται, τῇ ἀγία μνήμη σου, καὶ ἐορτάζει πανηγυρίζουσα, τοῦ βίου σου γεραίρουσα τὰ προτερήματα, καὶ βοᾷ σοι· χαίροις ἀξιόγαστε, Ἱεράρχα Εὐθύμει Ὅσιε.

Οῦμμα εὐμενές, καὶ οὖς μοι εὐήκοον τείνον Εὐθύμει, οἶα συμπαθέστατος, καὶ τὸν παρόντα πρόσδεξαι ἕμνον μου, ὡς δῶρον εὐτελέστατον, ἀντιπαρέχων μοι, τῶν πταισμάτων ἄφεσιν πρεσβείαις σου, καὶ παθῶν χαλεπῶν ἀπολύτρωσιν.

Θεοτοκίον.

Υψιστον Θεόν, τεκοῦσα ἐν σώματι ὑπὲρ κατάληψιν, Θεοτόκε Ἄχραντε, περιπεζίων λόγων καὶ πράξεων, πρὸς ὑψηλὰ νοήματα καὶ θεωρήματα, ὑψωσόν μου, Κόρη τὴν διάνοιαν, καὶ παθῶν ἀμαυρώσεως ἑῦσαι με.

Δεύτερος. Ἐξέστη ἐπὶ τούτῳ.

Σωφρόνως καὶ δικαίως καὶ εὐσεβῶς, κατὰ Παῦλον τὸν μέγαν Εὐθύμει, ἐπὶ τῆς γῆς, πεπολιτευμένος ἀσκητικῶς, ἀρχιερεὺς θεόληπτος, ὄφθης καὶ ἐν θαύμασιν εὐκλεῆς· καὶ νῦν κληρονομήσας, τὴν γῆν τὴν τῶν πραέων, ἡμῶν ἄει Πάτερ μνημόνευε.

Γάσεις ἀναβλύζων παντοδαπὰς, καὶ ψυχῶν καὶ σωμάτων τὰ τραύματα, ἀποσοβῶν, πνεύματα διώκεις τὰ πονηρὰ, ὡς πλήρης θείας χάριτος, Πάτερ

Ἱεράρχα θαυματουργέ, καὶ νέμεις τοῖς αἰτοῦσι, σωτηριώδεις δόσεις, ταῖς ἰκεσίαις σου Εὐθύμιε.

Μαρτύρων καὶ ἁγίων Ἱεραρχῶν, Προφητῶν καὶ Ὁσίων συνόμιλος, ἐν οὐρανοῖς, πέλων Ἱεράρχα θαυματουργέ, ὁρᾷς ἀεὶ Εὐθύμιε, πρόσωπον πρὸς πρόσωπον τὸν Χριστόν, καὶ δέχη τὰς πλουσίας, ἐκεῖθεν φωταυγείας, ὡς Ἱεράρχης ἐνθεώτατος.

Ο θεῖος τῆς Μαδύτου Ἀρχιερεύς, καὶ λαμπρὸς ἑωσφόρος καὶ ἄδυτος, καὶ ὁδηγός, καὶ μεσίτης μέγας πρὸς τὸν Χριστόν, θαυματουργέ Εὐθύμιε, πάσης ἀθυμίας καὶ συμφορᾶς, ἀπήμαντόν με τήρει, καὶ ῥύθμισον τὸν νοῦν μου, πρὸς θεῖον φόβον καὶ σωτήριον.

Θεοτοκίον.

Υφέρπων μοι δολίως νυχθημερόν, ὁ ἀρχέκακος ὄφις καὶ δόλιος, ἐν τοῖς ὠσί, Κόρη τῆς ψυχῆς μου λαλεῖ δεινῶς, χαμαιπετῆ νοήματα, καὶ βλασφήμους λόγους καὶ πονηρούς· ἀλλ' ὦ βοήθειά μου, Παρθένε Θεοτόκε, τούτου ματαίωσον τὸ φρύαγμα.

Ἐξαποστειλάριον. Τοῖς Μαθηταῖς συνέλθωμεν.

Ποιμαντικῶς διέπρεψας, ἐν τῷ κόσμῳ παμμάκαρ, ὡς Ἱεράρχης ὄσιος, καὶ πιστὸς οἰκονόμος, τῶν θεϊκῶν χαρισμάτων, ὧν θεόθεν ἐπλήσθης, θαυματουργέ Εὐθύμιε, οἰκτιρῶν ἐκμαγεῖον τῶν θεϊκῶν, καὶ παρέχεις ἅπασι τὰς αἰτήσεις, τοῖς προσιοῦσιν Ἁγίε, τῇ θερμῇ σου πρεσβείᾳ.

Ἔτερον. Τῶν Μαθητῶν ὁρῶντων σε.

Αγγελικὴν ζωὴν ἐν γῇ διανύσας, διαπρεπῆς ἐδείχθης Πάτερ τοῖς τρόποις, θαυματουργῶν Εὐθύμιε ἐκάστοτε, καὶ χορηγῶν τοῖς χηρῶσιν, ἐν οἴκῳ μάκαρ πλουσίῳ, τὰς πατρικὰς δωρεὰς σου.

Καὶ τὸ τῆς Ἑορτῆς.

Εἰς τοὺς Αἴνους.

Ἰστῶμεν στίχους δ' καὶ ψάλλομεν τὰ ἐξῆς Προσόμοια τοῦ Ἁγίου.

Ἦχος α'. Τῶν οὐρανίων ταγμάτων.

Τὸν Ἱεράρχην Κυρίου θεῖον Εὐθύμιον, οἱ Μαδυτίων παῖδες, ὡς ἡμῶν ποιμενάρχην, καὶ θεῖον ὑποφήτην καὶ βοηθόν, εὐφημήσωμεν λέγοντες· Μὴ διαλίπης πρεσβευῶν ὑπὲρ ἡμῶν, τῷ Χριστῷ Πάτερ δεόμεθα.

Τῇ Ἰσαγγέλῳ ἀσκήσει καλλωπιζόμενος, τῆς ἀρχιερωσύνης, τῇ λυχνίᾳ ἐτέθης, ὡς λύχνος φωτοφόρος πᾶσιν ἀπλῶν, τοῦ σοῦ βίου τὴν ἔλλαμψιν, καὶ τῶν θαυμάτων πλουσίας μαρμαρυγὰς, ἱερώτατε Εὐθύμιε.

Τῶν ἀρετῶν ταῖς ἀκτίσι καταλαμπόμενος, τῶν Μαδυτίων ὄφθης, ὄδηγός θεοφόρος, καὶ κλέος Ἑλλησπόντου περιφανές, Ἱεράρχα Εὐθύμιε, θαυματουργῶν τοῖς προστρέχουσιν εὐλαβῶς, τῇ ἀγίᾳ ἀντιλήψει σου.

Ως νοητῇ μυροθήκῃ τοῦ θείου Πνεύματος, σεπτῶς ἀρωματίζει, τῶν πιστῶν τὰς καρδίας, καὶ μύρον εὐωδίας πνευματικῆς, ἀναβλύζει Εὐθύμιε, ἢ τῶν σεπτῶν σου λειψάνων Πάτερ σορός, εὐσεβῶν εἰς περιποίησιν.

Δόξα Ἦχος πλ. α'.

Σαλπίσωμεν ἐν σάλπιγγι ἁσμάτων, χορεύσωμεν τῷ πνεύματι, καὶ κροτήσωμεν εὐφραίνόμενοι, τῇ παγγεράσῳ μνήμῃ, τοῦ Ἱεράρχου Χριστοῦ. Βασιλεῖς καὶ ἄρχοντες συντρεχέτωσαν, καὶ τὸν τοῦ οὐρανοῦ Βασιλέως μύστην, καὶ θεράποντα θερμόν, διὰ βίου λαμπρότητος, ἀληθῶς ἀναδειχθέντα, εὐφημείτωσαν. Ποιμένες καὶ διδάσκαλοι, τὸν τῆς πνευματικῆς κανόνα ποιμανσίας, συνδραμόντες μακαρίσωμεν. Οἱ ἐν θλίψει τὸν βοηθόν, οἱ ἐν ἀπορίᾳ τὸν πλοῦτον, οἱ ἐν κινδύνοις τὸν ῥύστην, οἱ πάσχοντες τὸν ἀρωγόν, οἱ τεθλιμμένοι τὴν παρηγορίαν, οἱ ἀσθενοῦντες τὸν ἰατῆρα, οἱ ἐν ἀνάγκαις τὸν παραστάτην, οἱ πάντες τὸν ἐν Χριστῷ πάντας παιδεύοντα, ἔνθεον Ἱεράρχην, ἐγκωμιάζοντες, οὕτως εἴπωμεν· Πανάγιε Εὐθύμιε, πρόσβευε διὰ παντός, ὑπὲρ ἡμῶν τῇ Τριάδι, καὶ σῶζε τὴν ποίμνην σου, ταῖς ἰκεσίαις σου.

Καὶ νῦν. Τῆς Ἑορτῆς, ἢ τὸ τοῦ Πάσχα.

Ἀναστάσεως ἡμέρα, καὶ λαμπρυνθῶμεν τῇ πανηγύρει . . .

Δοξολογία μεγάλη καὶ Ἀπόλυσις.

Εἰς τὴν Λειτουργίαν

Τὰ Τυπικά, οἱ Μακαρισμοί, καὶ ἐκ τῶν Κανόνων τοῦ Ἁγίου ἢ γ' καὶ στ' Ὁδῆ. Ἀπόστολον καὶ Εὐαγγέλιον τοῦ Ἁγίου Σπυριδῶνος, 12ῃ Δεκεμβρίου.

Κοινωνικόν. Εἰς μνημόσυνον αἰώνιον . . .

Μεγαλυνάριον.

Χαίροις τῆς Μαδύτου θεῖος ποιμὴν· χαίροις Ἑλλησπόντου, ἐγκαλλώπισμα ἱερὸν· χαίροις πάσης Θράκης, ὁ φωτοφόρος στύλος, θαυμάτων ταῖς ἀκτίσι, Πάτερ Εὐθύμιε.

Δίστιχον.

Εὐθύμιε στάξον μοι ἐκ τοῦ σοῦ μύρου

Γερασίμω μέλποντι τὰς ἀρετάς σου.

Ο ΑΓΙΟΣ ΕΥΘΥΜΙΟΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΜΑΔΥΤΟΥ
Ο ΘΑΥΜΑΤΟΥΡΓΟΣ

(Φορητή εικὼν τῆς Ἱ. Μονῆς Σινᾶ, ἰδ' αἰ., παραχωρηθεῖσα πρὸς δημοσίευσιν ὑπὸ τοῦ Μακαριωτάτου Πάπα καὶ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Κυρίου Χριστοφόρου, Μαδυτίου. Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς σπανίας ταύτης εἰκόνας ἐφιλοτεχνήθη τοιχογραφία ἐν τῷ ἐν Ἀθήναις Ἱ. Ναῷ Ἁγίου Γεωργίου (Κυψέλης) ὑπὸ τοῦ ἀγιογράφου κ. Φωτίου Κόντογλου εἰς μνήμην τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν Χρυσοστόμου, Μαδυτίου, ἐγκαινιάσαντος τὸν ἐν λόγῳ Ἱ. Ναόν).

ΚΛΕΟΒΟΥΛΟΥ Δ. ΤΣΟΥΡΚΑ

Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΙ ΛΑΟΙ

Εἰς μνήμην τοῦ σοφοῦ Θερακῶς
ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ ΡΟΥΣΣΟΥ
τέως Καθηγ. τοῦ Πανεπιστημίου Βουκουρεστίου

Α' ΤΟ ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΝ ΣΥΝΕΔΡΙΟΝ ΤΟΥ ΛΟΣ ΑΤΖΕΛΕΣ

Πρωτοβουλία τοῦ Κέντρου Σλαβικῶν Σπουδῶν τοῦ Πανεπιστημίου Καλιφορνίας καὶ ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ Πανεπιστημίου αὐτοῦ συνήλθε τὴν 13ην Ἰουνίου εἰς Λὸς Ἀντζελες τῆς Ἀμερικῆς ἕνα Βαλκανιολογικὸν Συνέδριον. Συμφώνως πρὸς τὸ πρόγραμμα τοῦ συνεδρίου κεντρικὴ ἰδέα τῶν ἀνακοινώσεων καὶ τῶν συζητήσεων ἦτο : « Ἡ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ ἐξέλιξις εἰς τὰ Βαλκάνια ». Οἱ ὁμιληταὶ ἦσαν μόνον Ἀμερικανοὶ ἐπιστήμονες, αἱ δὲ βασικαὶ ὁμιλίαι γύρω ἀπὸ τὰς ὁποίας θὰ διεξήγοντο συζητήσεις καὶ θὰ ἐγένετο ἡ « σύνθεσις » τῶν συμπερασμάτων περιλαμβάνουν τὰ ἐξῆς ἐνδιαφέροντα θέματα :

α) Ἡ τουρκικὴ κληρονομία τῶν Βαλκανίων β) Ἡ ὀθωμανικὴ ἀποψις ἐπὶ τῶν Βαλκανίων, γ) Ἡ ἐπίδρασις τῆς Δύσεως, δ) Ἡ ρωσικὴ ἐπίδρασις, ε) Βαλκανικὴ πολιτικὴ καὶ πολιτικοί, στ) Αἱ κοινωνικαὶ τάξεις καὶ αἱ ἀξίαι αὐτῶν, ζ) Ὁ ρόλος τῆς θρησκείας, η) Ἡ λογοτεχνία καὶ αἱ τέχναι, θ) Ἡ ἐκπαίδευσις καὶ ὁ ρόλος αὐτῆς, ι) Ἡ οἰκονομικὴ στασιμότης καὶ ἀνάπτυξις, ια) Ἡ βουλγαρικὴ οἰκονομικὴ ἐξέλιξις (1879 - 1914) καὶ ιβ) Σύνθεσις τῶν συμπερασμάτων*.

* Ὁ τίτλος τῆς κεντρικῆς ἰδέας τοῦ συνεδρίου ἐτροποποιήθη κατὰ τὴν ἐναρξίν τῶν ἐργασιῶν ὡς ἀκολούθως « Ἡ μεταμόρφωσις τῶν Βαλκανίων κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν », οἱ δὲ ὀριστικοὶ τίτλοι τῶν ἀνακοινώσεων εἶναι οἱ ἐξῆς : 1. Ἡ τουρκικὴ κληρονομία τῶν Βαλκανίων. 2. Ἡ ὀθωμανικὴ ἀποψις τῶν Βαλκανίων. 3. Ἡ ἐπίδρασις τῆς Δύσεως ἐπὶ τῶν Βαλκανίων. 5. Βαλκανικοὶ πολιτικοὶ καὶ πολιτολόγοι. 6. Ὁ δυναμισμὸς τῶν κοινωνικῶν τάξεων εἰς τὰ Βαλκάνια. 7. Ὁ ρόλος τῆς θρησκείας εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῶν Βαλκανίων. 8. Ὁ ἐθνικισμὸς καὶ ἡ ποίησις εἰς τὴν βαλκανικὴν σλαβικὴν λογοτεχνίαν κατὰ τὴν νεωτέραν ἐποχὴν. 9. Ἐκπαίδευσις καὶ ἐθνικὴ συνειδησις. 10. Γενικὴ ἀνασκόπησις τῶν ἱστορικῶν μελετῶν εἰς τὰ Βαλκάνια κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους. 11. Μεταβολαὶ εἰς τὴν οἰκονομικὴν διάρθρωσιν τῶν Βαλκανίων κατὰ τὴν περιόδον 1860—1960. 12. Μερικαὶ πλευραὶ τῆς ἐκβιομηχανίσεως ἐν Βουλγαρίᾳ, 1878—1939. 13. Τὰ Βαλκάνια : Γεωπολιτικὸν κάτοπτρον. 14. Τὰ Βαλκάνια : Κληρονομία καὶ συνοχή.

Ἀπὸ τὰς ἀνωτέρω ἀνακρινώσεις, οἱ τίτλοι τῶν ὁποίων ἐδόθησαν καὶ εἰς τὸ ἐπίσημον πρόγραμμα κατὰ προσέγγισιν, φαίνεται ὅτι σκοπὸς τοῦ συνεδρίου τούτου εἶναι ἡ ἐξέτασις ὅλων τῶν πλευρῶν τῆς ζωῆς τῶν βαλκανικῶν λαῶν ἐν τῷ συνόλῳ αὐτῶν καὶ ἡ προβολὴ τῶν κυρίων παραγόντων, οἱ ὅποιοι συνετέλεσαν βαδύτερον εἰς τὸν ροῦν τῆς ἱστορίας καὶ τὴν σημερινὴν διαμόρφωσιν τῶν λαῶν αὐτῶν. Ἐπίσης θὰ γίνῃ ἡ σύνθεσις τῶν συμπερασμάτων, εἰς τὰ ὅποια θὰ καταλήξῃ τὸ συνέδριον. Τὰ συμπεράσματα αὐτὰ θὰ εἶναι φυσικὰ τὸ ἀπόσταγμα τῆς ἐρεῦνης καὶ θὰ ἀποτελέσουν τρόπον τινα ἀξιώματα ἐπιστημονικὰ διὰ τὴν μελέτην τῆς ἱστορίας τῶν Βαλκανίων. Αὐτὴν τουλάχιστον τὴν ἐντύπωσιν ἀποκομίζομεν ἡμεῖς ἀπὸ τοῦ προγράμματος.

Ὡς γνωστόν, οἱ Ἀμερικανοὶ ἐπιστήμονες, ἢ πολλοὶ ἀπὸ αὐτούς, εἰς τὸν ὄρον «Βαλκάνια» δὲν περιλαμβάνουν τὴν Ἑλλάδα, διότι ἴσως θεωροῦν αὐτὴν ὡς ἀνήκουσαν εἰς τὸν μεσογειακὸν χῶρον. Δὲν εἶναι σαφὲς κατὰ συνέπειαν ἂν εἰς τὴν ἔρευναν αὐτὴν τὸ συνέδριον τοῦ Λὸς Ἄντζελες θὰ περιλάβῃ καὶ τὴν χώραν μας. Θὰ ἦτο βεβαίως ὀρθὸν καὶ τὴν περιλάβῃ, ἐφ' ὅσον ἀπετέλει αὕτη τμῆμα τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας ἀπὸ τῆς Ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ μέχρι τοῦ 1830 καὶ εἶχε κοινὴν τύχην μετὰ τῶν λοιπῶν χριστιανικῶν λαῶν τῆς χερσονήσου τοῦ Αἴμου. Πλὴν ὁμως τῆς ἀπορίας αὐτῆς ὁ ἀναγνώστης τοῦ ἀνωτέρω προγράμματος θὰ δοκιμάσῃ μίαν μεγάλην ἐκπλήξιν, διότι μετοξὺ τῶν θεμάτων οὐδαμοῦ θὰ ἀνεύρῃ ἔστω καὶ μίαν κἄν λέξιν ὑπομιμνήσκουσαν τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν ὑπαρξίν τοῦ ἑλληνικοῦ παράγοντος εἰς τὴν ζωὴν καὶ τὴν ἐξέλιξιν τῆς Βαλκανικῆς κατὰ τοὺς πέντε αἰῶνας τῆς Τουρκοκρατίας, κατὰ τοὺς ὁποίους αὐτὸς ἐπαίξεν ὄχι ἀπλῶς σπουδαῖον ἀλλὰ αὐτόχρομα ἠγετικὸν καὶ πρωτοποριακὸν ρόλον ἐπὶ ὅλων ἀπολύτως τῶν πεδίων δράσεως. Εἶναι τόσον ὀγκώδης ἡ συμβολὴ τοῦ Ἑλληνισμοῦ κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν—ὄχι μόνον εἰς τὴν ἐξέλιξιν καὶ διαμόρφωσιν τῶν χριστιανικῶν λαῶν τῆς χερσονήσου τοῦ Αἴμου, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἀσιατικῶν καὶ ἀφρικανικῶν ἀκόμη λαῶν τῆς ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, μηδὲ τῶν Τούρκων ἐξαιρουμένων. Ὡστε δὲν εἶναι καμμία ὑπερβολὴ ἢ γνώμη ὅτι μελέτη τῆς ἱστορίας τῶν βαλκανικῶν λαῶν ἄνευ τῆς μελέτης τῆς συμπερασσιώσεως ταύτης θὰ ἦγεν ἀσφαλῶς εἰς συμπεράσματα πεπλανημένα, ἀντιεπιστημονικὰ καὶ κίβδηλα. Ἡ ἀλήθεια αὕτη εἶναι ὀφθαλμοφανής, ἂν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι ἐντὸς τῆς ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, ἐνῶ ὁ κυρίαρχος λεγόμενος λαὸς δηλαδὴ οἱ Τούρκοι εἶχον εἰς χεῖρας τῶν τὴν διοίκησιν, οἱ δὲ λοιποὶ χριστιανικοὶ λαοὶ ἦσαν κατὰ τὸ μέγιστον αὐτῶν μέρος κολλῆγοι ἢ δουλοπάροικοι, οἱ Ἕλληνες εἶχον εἰς χεῖρας αὐτῶν τὴν θρησκείαν, τὴν ἐκπαίδευσιν, τὸ ἐμπόριον, τὰ ἐπαγγέλματα καὶ κάθε ἄλλην δραστηριότητα, ἢ ὅποια θὰ ἦτο φορεὺς πολιτισμοῦ. Οἱ Ἕλληνες ἦσαν καὶ παρέμειναν κατὰ κύριον λόγον ἄστοι καὶ αὐτοὶ ἀπετέλουν τὴν ἀστικὴν τάξιν τῆς Αὐτοκρατορίας, ἄνευ

τῆς ὁποίας δὲν ἦτο δυνατόν κατὰ τὴν περίοδον ἐκείνην νὰ γίνῃ λόγος περὶ ἐξελίξεως. Ὁ ἑλληνικὸς αὐτὸς παράγων καὶ μόνος αὐτὸς ὑπῆρξεν ἐπὶ πέντε αἰῶνας τὸ μοναδικὸν φῶς διὰ τοὺς βαλκανικοὺς λαοὺς, τὸ ὁποῖον ἐφώτισε τὸν δρόμον των εἰς τὰ σκότη τῆς δουλείας. Δυστὴν λοιπὸν θάτερον! Ἡ οἱ ποικίλης ἐθνικῆς καταγωγῆς Ἀμερικανοὶ ὀργανωταὶ τοῦ συνεδρίου ἠγνόουν τὴν ὑπαρξίν τοῦ ἑλληνικοῦ παράγοντος καὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐπιδράσεως εἰς τὴν ὀθωμανικὴν Αὐτοκρατορίαν καὶ ἂν τὴν ἠγνόουν τόσον τὸ χειρότερον διὰ τὴν ἐπιστήμην των καὶ τὸ συνέδριον, ἢ τὴν παρεσιώπησαν. Διότι οὐδεὶς καλῆς πίστεως ἄνθρωπος καὶ ἔτι ὀλιγώτερον ἐπιστήμων, εἶναι δυνατόν νὰ παραδεχθῆ πῶς, προκειμένου περὶ Βαλκανικῆς, νὰ γίνεται λόγος περὶ δυτικῆς, περὶ ρωσικῆς καὶ περὶ ἄλλων ἐπιδράσεων, νὰ ὑπάρχῃ θέσις δι' ἀνακοίνωσιν καὶ συζήτησιν διὰ τὰ οἰκονομικὰ τῆς Βουλγαρίας, πὺ εἶναι καθαρῶς οἰκογενειακῆ ὑπόθεσις τῶν Βουλγάρων καὶ ὄχι τῆς Βαλκανικῆς καὶ κατὰ βάθος θέμα ἐκτὸς θέματος τοῦ συνεδρίου καὶ νὰ μὴ εὐρεθῆ θέσις εἰς τὸ πρόγραμμα αὐτὸ διὰ μίαν τουλάχιστον ὀμιλίαν διὰ τὴν ἑλληνικὴν ἐπίδρασιν; Καὶ πῶς εἶναι δυνατόν νὰ ἐξαχθοῦν συμπεράσματα γενικὰ περὶ τῆς ποικίλης ἐξελίξεως τῶν Βαλκανίων, συμπεράσματα σοβαρά, χωρὶς τὴν ἔρευναν ἐπὶ τῆς συμβολῆς τοῦ Ἑλληνισμοῦ εἰς τὴν Βαλκανικὴν;

Αὐτοὶ εἶναι οἱ λόγοι, διὰ τοὺς ὁποίους ἐκρίναμεν ὑποχρέωσίν μας ἐπιστημονικὴν νὰ ὑπομνήσωμεν εἰς τὰς γενικὰς αὐτῶν γραμμάς ἐκεῖνα πὺ παρέλειψαν οἱ ὀργανωταὶ τοῦ βαλκανιολογικοῦ αὐτοῦ συνεδρίου. Νὰ ἐκθέσωμεν δηλαδὴ ἐν γενικαῖς γραμμαῖς ποῖος ὑπῆρξεν ὁ ρόλος τοῦ Ἑλληνισμοῦ εἰς τὴν πρόοδον καὶ τὸν ἐκπολιτισμὸν τῶν βαλκανικῶν λαῶν κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν.

Β' Η ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ

Ὁ ἑλληνικὸς παράγων εἰς τὰ Βαλκάνια, περὶ τοῦ ὁποῖου ὀμιλήσαμεν εἰς τὸ προηγούμενον κεφάλαιον, εἶναι διττός: α) Ἡ βυζαντινὴ κληρονομία τῶν βαλκανικῶν λαῶν καὶ β) Ἡ νεοελληνικὴ ἐπίδρασις. Ὁ διαχωρισμὸς αὐτὸς εἶναι ἀπαραίτητος, διότι οἱ μὲν ξένοι, ἀναγνωρίζοντες κατὰ κανόνα τὴν βυζαντινὴν ἐπίδρασιν, ἀγνοοῦν παντελῶς τὴν νεοελληνικὴν τοιαύτην ἢ τὴν συγχέουσι μὲ τὴν βυζαντινὴν ἐπίδρασιν εἰς ὀρισμένα πεδία, ὅπως λ.χ. εἰς τὸ θρησκευτικόν. Ἀφ' ἑτέρου ἡμεῖς οἱ ἴδιοι δὲν γνωρίζομεν καλὰ-καλὰ πόσον μεγάλη καὶ σημαντικὴ ὑπῆρξεν ἡ νεοελληνικὴ ἐπίδρασις ἐπὶ τῶν γειτόνων μας καὶ τί μᾶς ὀφείλουσι οὗτοι.

Ἡ βυζαντινὴ κληρονομία ὄχι μόνον τῶν βαλκανικῶν λαῶν, ἀλλ' ὅλων τῶν λαῶν τῆς ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας εἰς τὰς τρεῖς ἡπείρους, ἐπὶ τῶν ὁποῖων ἐξετείνοντο τὰ σύνορά της, ὑπῆρξεν, ὡς γνωστόν, τεραστία καὶ γενικὴ εἰς τὴν διοίκησιν, τὴν νομοθεσίαν, τὴν θρησκείαν, τὴν κοινωνίαν, τὴν πνευματικὴν ζωὴν, τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν τέχνην. Αὐτὴ δὲν ἦτο, ὡς συνήθως πι-

στεύεται, φύσεως στατικῆς, οὔτε ἀνασχετικῆ τῆς προόδου των. Τουναντίον ὑπῆρξε μέχρις ἐσχάτων ζωντανὴ καὶ ἐν ἐνεργείᾳ ἐφ' ὅσον ἀνταπεκρίνετο πρὸς τὰς ὀργανικὰς καὶ τὰς ψυχικὰς ἀνάγκας τῶν λαῶν αὐτῶν, ἰδίως τῶν ὀρθοδόξων λαῶν τῆς Βαλκανικῆς. Εἶναι τόσον βασικῆ, ὥστε νὰ ἀποτελῇ αὐτὴν ταύτην τὴν οὐσίαν τῆς ἐθνικῆς καὶ κοινωνικῆς αὐτῶν ὑποστάσεως. Τὸ φαινόμενον αὐτὸ τῆς βυζαντινῆς ἐπιδράσεως κατὰ τὴν μεταβυζαντινὴν ἰδίως περιόδον πρῶτος συνέλαβε καὶ διετύπωσεν ὁ μεγαλοφυῆς Ρουμᾶνος ἱστορικός, ὁ ἀειμνηστὸς Νικόλαος Γιόργκα, συγγραφεὺς τῆς Ἱστορίας τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, μία ἀπὸ τὰς εὐρύτερας διανοίας τῆς παρελθούσης γενεᾶς. Ὁ ἀλησμόνητος ἐκεῖνος καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Βουκουρεστίου διετύπωσε λίαν προσφυῶς τὸ φαινόμενον τοῦτο εἰς τὸν τίτλον τοῦ κλασικοῦ καταστάντος ἔργου του «Byzance après Byzance». Ἡ ἔννοια τοῦ ἐπιγραμματικοῦ τούτου χαρακτηρισμοῦ τοῦ Γιόργκα περιλαμβάνει δλόκληρον τὴν φιλοσοφίαν τῆς Βυζαντινῆς ἐπιδράσεως κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν ἐπὶ ὅλων τῶν βαλκανικῶν λαῶν εἰς τοιοῦτον βαθμὸν, ὥστε ἡ ἔντινος ἐπιβίωσις καὶ ἐνεργεια εἰς ὅλας τὰς ἐκφάνσεις αὐτῆς, νὰ ἀποτελοῦν αὐτὴν ταύτην τὴν ὄντοτήτά των, ὅπως ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ ἐπίδρασις ἀπὸ τῆς Ἀναγεννήσεως καὶ μέχρι σήμερον ἀποτελεῖ τὴν οὐσίαν τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ. Τὴν ἀλήθειαν αὐτὴν παραδέχονται ὡς δόγμα πλέον πάντες οἱ ξένοι ἱστορικοί, μὴδὲ τῶν κομμουνιστῶν ἐξαιρουμένων, οἱ ὅποιοι ἐξετάζουν πολλάκις τὴν ἱστορίαν χωρὶς τοὺς παλαιοὺς ἐθνικοὺς φανατισμοὺς. Ἀρκούμεθα νὰ ἀναφέρωμεν ἕδῳ τὸ ὄνομα τοῦ κορυφαίου τῶν βυζαντινολόγων Γερμανοῦ κ. Franz Dölger, ὁ ὁποῖος εἰς προσφάτως δημοσιευθεῖσαν ἐμβριθεστάτην, ὅπως πάντοτε, μελέτην του καταλήγει εἰς τὸ ἐξῆς ἀδιάσειστον συμπέρασμα, τὸ ὁποῖον καλὸν θὰ ἦτο νὰ εἶχον ὑπ' ὄφιν των οἱ ὀργανωταὶ τοῦ Βαλκανιολογικοῦ Συνεδρίου τοῦ Λὸς Ἀντζελες.

«Ὅπωςδήποτε, πρέπει σοβαρῶς νὰ ἀναγνωρίσωμεν ὅτι, διὰ τὸ σύνολον τῆς Νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης, τὸ Βυζάντιον ὑπῆρξεν ἀποφασιστικὸς παράγων καὶ ὅτι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος θέλει νὰ κατανοήσῃ τὰ Βαλκάνια, δὲν δύναται νὰ τὰ κατανοήσῃ χωρὶς τὸ Βυζάντιον» (Franz Dölger, *Der Byzantinische Anteil an der Kultur des Balkans,—Völker und Kultur Südosteuropas.*—Τὸ μερίδιον τοῦ Βυζαντίου εἰς τὸν πολιτισμὸν τῶν Βαλκανίων εἰς τὸ : «Λαοὶ καὶ πολιτισμοὶ τῆς Νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης», Μόναχον 1959, σελ. 138-152).

Κατὰ τὴν ἡμετέραν ταπεινὴν γνώμην δύναται μάλιστα βασίμως νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι ἡ ἐπίδρασις τοῦ Βυζαντίου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ του ἐπὶ τῶν ὀρθοδόξων λαῶν ὀλοκλήρου τῆς Ἀνατολῆς, ὑπῆρξε πολὺ ἐντονωτέρα καὶ βαθύτερα κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν καὶ ἰδίως τοὺς πρώτους αἰῶνας αὐτῆς παρὰ πρὸ τῆς Ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν καὶ μέχρι τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, τὸ Βυζάντιον γίνεται δι' ὅλους τοὺς λαοὺς αὐτοὺς

ένα ζωντανόν σύμβολον πίστεως και πηγή πνευματικῆς ζωῆς, ἡ πολιτικὴ οὐτως εἰπεῖν Ἱερουσαλήμ. Καὶ ὄντως, ἐνῶ μέχρι τῆς Ἀλώσεως, δηλαδὴ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ζωῆς τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, οἱ χριστιανικοὶ λαοὶ τοῦ Αἴμου εὐρίσκοντο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς στρατιωτικὰς καὶ πολιτικὰς διαμάχας μετὰ τοῦ Βυζαντίου, μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς Αὐτοκρατορίας εὐρέθησαν μοιραίως εἰς τὴν σφαῖραν τῆς πνευματικῆς του ἐπιρροῆς, ἡ ὁποία δὲν ἔσβησε μαζὶ μὲ τὸν πολιτικὸν θάνατον τῆς Αὐτοκρατορίας. Ἦτο φυσικὸν οἱ λαοὶ αὐτοὶ πρὸ τῆς Ἀλώσεως νὰ ἀντιτάσσουν ἐνσυνείδητον ἢ μὴ ἀντίδρασιν κατὰ τῆς βυζαντινῆς ἐπιδράσεως. Μετὰ τὴν Ἀλωσιν ὁμως, ὄχι μόνον ἐξέλιπεν αὐτομάτως πᾶσα τοιαύτη ἀντίδρασις καὶ ἀντιζηλία, ἀλλ' ἐξ ἀνάγκης οἱ λαοὶ αὐτοὶ ἀνεζήτησαν ἓνα ἠθικὸν ἔρεισμα εἰς τὴν ἀκίνδυνον πλέον βυζαντινὴν κληρονομίαν διὰ τὴν συνέχισιν τῆς ἰδίας αὐτῶν ζωῆς καὶ τὴν ἐπιβίωσιν των ἀπὸ τὸν ὁδοστρωτῆρα τοῦ ἐκμουσουλμανισμοῦ. Πρὸς ἄλλας κατευθύνσεις δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀναζητήσουν τὸ ἔρεισμα τοῦτο, διότι τὰ σύνορα τῆς ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας ἀπετέλουν τὸ «Σιδηροῦν Παραπέτασμα» τῆς ἐποχῆς. Ἀλλὰ καὶ ἀνεξαρτήτως τούτου, οἱ λαοὶ οὗτοι, ὡς ὀρθόδοξοι, ἔτρεφον βαθεῖαν δυσπιστίαν πρὸς τὴν Δύσιν. Εἶναι ἀναντίρρητον λοιπὸν ὅτι, ἀνεξαρτήτως φυλετικῶν καὶ γλωσσικῶν διαφορῶν, οἱ εὐρωπαϊκοὶ λαοὶ τῆς ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας (Ἕλληνες, Ρουμάνοι, Σέρβοι, Βούλγαροι καὶ Ἀλβανοὶ) κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἀντεμετώπισαν τὸν ἐξ Ἀσίας ἐπιδρομέα καὶ κατακτητὴν, κατὰ πρῶτον λόγον ὡς λαοὶ χριστιανικοὶ καὶ ὡς τοιοῦτοι συνέζησαν καὶ συνυπῆρξαν καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς Τουρκοκρατίας. Περὶ ἐθνικῶν διαφορῶν μετὰ αὐτῶν δὲν δύναται νὰ γίνῃ λόγος μέχρι τῶν μέσων τουλάχιστον τοῦ ΙΘ' αἰῶνος. Ἡ ἐνότις αὕτη τῶν χριστιανικῶν λαῶν τοῦ Αἴμου ὑπεροβήθη ὑπὸ αὐτῆς ταύτης τῆς ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, ὄχι μόνον κατὰ τρόπον ἀρνητικόν, διὰ τῆς σκληρᾶς καὶ δεσποτικῆς τουρκικῆς διοικήσεως εἰς βάρος τῶν «ραγιάδων», ἀλλὰ καὶ κατὰ τρόπον θετικόν, διὰ τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς πνευματικῆς ἐπ' αὐτῶν κυριαρχίας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς παραδοξολογία ἢ γνώμη, τὴν ὁποίαν τολμῶμεν νὰ διατυπώσωμεν ἐδῶ ὅτι «ὁ ἐκβυζαντινισμὸς τῶν βαλκανικῶν λαῶν συνεχίσθη ἀνένόχλητα καὶ μὲ πολὺ μεγαλυτέραν ἔντασιν ἰδίως μετὰ τὴν Ἀλωσιν». Διότι οἱ λαοὶ αὐτοὶ ἐπὶ Τουρκοκρατίας παραδίδονται ὄχι μόνον χωρὶς ἀντίδρασιν, ἀλλὰ καὶ μὲ εὐχαρίστησιν εἰς τὴν βυζαντινὴν ἐπιρροήν, τῆς ὁποίας τὴν πηγὴν ἀναζητοῦν τώρα καὶ τὴν εὐρίσκουν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Τὴν ἐπιρροὴν αὐτὴν τὴν οἰκειοποιοῦνται καὶ τὴν ἀφομοιώνουν, ὡς ἀντίδοτον, τὸ μόνον ἀντίδοτον, κατὰ τῆς ἰσλαμικῆς ἀπειλῆς. Διατυπῶνων τὴν γνώμην ταύτην, ἔχω κυρίως ὑπ' ὄψιν τὴν στροφὴν τῶν ἡγεμόνων τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαβίας τῆς προφαναριωτικῆς ἐποχῆς, πρὸς τὸ Φανάριον, εὐθὺς ὡς αἱ χῶραι αὗται ὑπετάγησαν περὶ τὸ 1470 εἰς τὸν Σουλτάνον. Τὸ αὐτὸ συνέβη μὲ τοὺς Βουλγάρους μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ βουλγαρικοῦ κράτους καὶ τοῦ Πατριαρχείου τοῦ Τυρνόβου, ἓνα αἰῶνα προηγουμένως, ὡς καὶ τῶν Σέρ-

βων κατὰ τὴν ἰδίαν περίπτου ἐποχὴν. Οἱ λαοὶ αὐτοὶ ἀποτελοῦντες, καθ' ὅλην τὴν περίοδον τῆς βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, συνέχισαν τοῦ σλαβικοῦ ὠκεανοῦ, ἀπὸ τοῦ Η' αἰῶνος καὶ ἐντεῦθεν ἐδέχθησαν τὴν βυζαντινὴν ἐπιρροὴν μὲσω τῶν Σλάβων τοῦ Βορρᾶ, δηλαδὴ τοῦ Κιέβου, χάρις εἰς τὴν σλαβωνικὴν γλῶσσαν, δηλαδὴ τὴν παλαιοσλαβικὴν τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τῆς Ἐκκλησίας. Μετὰ τὴν ὑποταγὴν ὅμως αὐτῶν εἰς τὴν ὀθωμανικὴν Αὐτοκρατορίαν ἀπεσπάσθησαν ἀπὸ τὸν σλαβικὸν μονόλιθον, ἀπεμονώθησαν ἀπὸ τὸν σλαβικὸν κόσμον καὶ ἔχασαν τὴν μετ' αὐτοῦ ἐπαφὴν. Ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου συνεδέθησαν ἀπ' εὐθείας τώρα καὶ στενωτέρου μὲ τὸν ἑλληνικὸν μεταβυζαντινὸν κόσμον καὶ πολιτισμὸν, ὃ ὁποῖος εἶχεν ὡς κέντρα θρησκευτικῆς καὶ πνευματικῆς ἔλξεως τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καὶ τὸ Ἅγιον Ὄρος, ὁπόθεν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΔ' αἰῶνος εἶχεν ἐκπεμφθῆ ὁ ἡσυχασμὸς. Κατὰ δευτέρου λόγον ἤρχοντο τὰ λοιπὰ ὀρθόδοξα Πατριαρχεῖα τῆς Μέσης Ἀνατολῆς, τὰ ὁποῖα ἦσαν ὅλα ἑλληνικὰ κέντρα.

ὑπὸ τὰς ἐπιδράσεις ταύτας, αἱ ὁποῖαι ἦσαν ἀδιάκοποι καὶ ἀδιατάρακτοι λόγῳ τῆς μουσουλμανικῆς κυριαρχίας, οἱ βαλκανικοὶ λαοὶ εὐρίσκουν τὴν ἀπόλυτον χριστιανικὴν αὐτῶν ἐνότητα, μὲ ἡγέτιδα τὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν, δηλαδὴ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον.

Ἐχὼν λοιπὸν κανεὶς ὑπ' ὄψιν τὰ ἀνωτέρω, εὐλόγως θὰ διερωτηθῆ πῶς εἶναι δυνατόν νὰ παραληφθῆ ἀπὸ μίαν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν ἕνας τόσον σπουδαῖος παράγων, πρὸ πάντων ὅταν ἡ ἔρευνα αὕτη δὲν πρόκειται νὰ διεξαχθῆ ἀπὸ ἕνα μόνον ἐπιστήμονα, ἀλλὰ ἀπὸ ἕνα ἐπιστημονικὸν συνέδριον.

Γ' Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ ΕΙΣ ΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΝ ΧΕΙΡΑΦΕΤΗΣΙΝ

Ἐκ παραλλήλου πρὸς τὴν βυζαντινὴν ἐπίδρασιν, ἡ συμβολὴ τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ εἰς τὴν χειραφέτησιν καὶ τὸν ἐκπολιτισμὸν τῶν βαλκανικῶν λαῶν εἶναι τόσον πολὺπλευρος καὶ τόσον σημαντικὴ μέχρι τοῦ τέλους τοῦ ΙΘ' καὶ τῶν ἀρχῶν ἀκόμη τοῦ Κ' αἰῶνος, ὥστε νὰ ἀνευρίσκειται χωρὶς κόπον εἰς ὅλας τὰς πτυχὰς τῆς ζωῆς αὐτῶν. Ὅπως ἀνεφέραμεν, οἱ Ἕλληνες, καίτοι ὑποδουλωθέντες καὶ αὐτοί, ἤσκησαν ἡγετικὸν καὶ πρωτοποριακὸν κατὰ κυριολεξίαν ρόλον εἰς τὴν ὀθωμανικὴν Αὐτοκρατορίαν. Εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐρευνηθῆ καὶ μελετηθῆ ὁ θρησκευτικὸς, ὁ πνευματικὸς, ὁ οἰκονομικὸς, ὁ κοινωνικὸς καὶ ὁ πολιτικὸς βίος τῶν λαῶν αὐτῶν, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν Τούρκων, χωρὶς τὴν ἀναδρομὴν εἰς τὴν συμβολὴν τοῦ ἑλληνικοῦ παράγοντος. Ἄγνοια ἢ μεροληπτικὴ ἐκτίμησις τοῦ παράγοντος αὐτοῦ εἰς τὴν ζωὴν τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἴμου, ἐν τῷ συνόλῳ ἢ ἐν μέρει, θὰ ἦγεν εἰς πεπλανημένα συμπεράσματα. Ἡ ἀλήθεια αὕτη ἐπιβάλλεται ὡς ἀξίωμα τῆς Ἱστορίας. Ἐκεῖνο δηλαδὴ τὸ ὁποῖον ὁ Dölger διετύπωσε μὲ τόσον κῦρος διὰ τὴν βυζαντινὴν ἐπίδρα-

σιν, ισχύει ἀπολύτως καὶ εἰς μεῖζονα μοῖραν προκειμένον περὶ τοῦ νεοελληνικοῦ παράγοντος. Ἄν ἡ ἐπιβίωσις τοῦ Βυζαντίου συνεχίζεται ἄνευ διακοπῆς εἰς τὸν θρησκευτικὸν βίον τῶν ὀρθοδόξων λαῶν τῆς Ἀνατολῆς, μηδὲ τῆς Ρωσίας ἐξαιρουμένης, ἂν συνεχίζεται εἰς τοὺς θεσμοὺς καὶ τὸ δίκαιον τὸ διέπον τὴν κοινωνίαν καὶ τὴν οἰκογένειαν καθὼς καὶ εἰς τὴν τέχνην, ὁ νεοελληνικὸς παράγων, δύναμις νέα καὶ ζωντανή, ἐπιδραῖ, καὶ ρυθμίζει μὲ ἀπόλυτον πρωτοβουλίαν τὴν οἰκονομικὴν, τὴν πνευματικὴν καὶ τὴν κοινωνικὴν ζωὴν ὀλοκλήρου τῆς Αὐτοκρατορίας. Εἶναι τὸ ἐν κυκλοφορίᾳ αἷμα τῆς ζωῆς τῶν βαλκανικῶν λαῶν καὶ ὁ ἰθύνων αὐτῶν νοῦς, ἄνευ τοῦ ὁποῖου οἱ λαοὶ αὐτοὶ θὰ ἦσαν μᾶζαι ἀδρανεῖς, ὅπως ἡ γῆ, εἰς τὴν ὁποίαν κατώκουν, τὴν ἱστορίαν τῆς ὁποίας ἀποτελοῦν αἱ γεωλογικαὶ ἢ αἱ φυσικαὶ μεταβολαί. Δὲν ὑπάρχει Ἱστορία χωρὶς τὸν Ἑλληνισμόν, διότι Ἱστορία εἶναι ὁ σκεπτόμενος καὶ δρῶν νοῦς. Οἱ λόγοι, οἱ ὁποῖοι δίδουν τὴν ἐξήγησιν τῆς ἀληθείας ταύτης, εἶναι οἱ ἀκόλουθοι:

1) Ὡς γνωστόν, καθ' ὅλην τὴν περίοδον τῆς Τουρκοκρατίας, ὀλοκληρὸς ὁ θρησκευτικὸς βίος τῶν ὀρθοδόξων λαῶν τῆς Βαλκανικῆς διέπεται διοικητικῶς καὶ πνευματικῶς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Καὶ λέγοντες θρησκευτικὸν βίον, πρέπει νὰ ἐννοοῦμεν τὸ ἅπαντον τῆς πνευματικῆς ζωῆς τῶν λαῶν αὐτῶν. Καὶ διοικητικῶς μὲν ὁ θρησκευτικὸς αὐτὸς βίος διέπεται ἀπὸ τὸν Ἑλληνισμόν, διότι ὅλα τὰ ὀρθόδοξα Πατριαρχεῖα ἦσαν ἑλληνικά, ὅπως Ἑλληνες ἦσαν οἱ ἀνώτεροι καὶ πολλὰκις καὶ οἱ κατώτεροι κληρικοὶ τῶν ὀρθοδόξων ἐπαρχιῶν τῆς ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Πνευματικῶς ἀφ' ἐτέρου διέπονται οἱ ὀρθόδοξοι λαοὶ τῆς Ἀνατολῆς ὑπὸ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, διότι, πλὴν σποραδικῶν ἐξαιρέσεων, Ἑλληνες ἦσαν οἱ θεολόγοι, οἱ ὁποῖοι κατηύθυναν τὴν πνευματικὴν ζωὴν τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας. Οὕτω λ.χ. οἱ Ἑλληνες θεολόγοι ἀντιμετώπισαν καθ' ὅλον τὸν ΙΖ' καὶ ΙΗ' αἰῶνα τὴν θύελλαν τῆς προσηλυτιστικῆς προπαγάνδας τοῦ καθολικισμοῦ καὶ τοῦ προτεσταντισμοῦ εἰς τὰς ὀρθοδόξους χώρας, ἀπὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι τῆς Πολωνίας, τῆς Μολδαβίας, τῆς Οὐγγαρίας καὶ τῆς Ν. Ρωσίας καὶ συνεκράτησαν τοὺς λαοὺς αὐτοὺς εἰς τὴν Ὀρθοδοξίαν. Ὁ ἀγὼν αὐτὸς ὑπῆρξεν ὁ ἰσχυρὸς ἀντίκτιπος τῆς Μεταρρυθμίσεως εἰς τὴν Δύσιν, ἡ δὲ Ὀρθοδοξία ὁ στόχος μιᾶς σφοδρότατης ἐπιθέσεως καθολικῶν καὶ προτεσταντῶν, εἰς τὴν Ἀνατολήν. Καὶ ἦτο ἀποκλειστικῶς ἀγὼν τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ, πὸν συνήρχετο κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα καὶ ἀνεγεννᾶτο ἐπὶ τοῦ πνευματικοῦ καὶ τοῦ οἰκονομικοῦ πεδίου. Ἡ κίνησις καὶ ἡ πείσμων ἐκείνη διαμάχη εἶχε χαρακτῆρα διεθνή, τὸ δὲ ἀποτέλεσμα αὐτῆς ὑπῆρξε νὰ συγκρατηθῇ ἡ ὀρθοδοξία εἰς τὰ γεωγραφικὰ αὐτῆς σύνορα πλὴν ἐλαφρῶν ὑποχωρήσεων, ὡς λ.χ. ὁ ἐκτοπισμὸς τῆς ἐκ τῆς Ν. Πολωνίας καὶ ὁ διὰ τῆς βίας προσηλυτισμὸς μεγάλου μέρους τῶν Ρουμάνων τῆς Τρανσυλβανίας εἰς τὸν καθολικισμόν. Γράφοντες τὰ ἀνωτέρω, ἔχομεν κατὰ νοῦν τοὺς ἀγῶνας τῶν μεγάλων Ἱεραρχῶν, οἱοὶ ὑπῆρξαν οἱ Κύριλλος Λούκαρις,

Μελέτιος Συρίγος, Δοσίθεος ὁ Ἱεροσολύμων καὶ πλείστοι ἄλλοι. Χάρις εἰς τοὺς ἀγῶνας αὐτοὺς οἱ βαλκανικοὶ λαοὶ διετήρησαν τὸν ὀρθόδοξον χαρακτήρα, ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ βασικὸν συστατικὸν τῆς περισυλλογῆς καὶ περισώσεως τῆς ἐθνικῆς αὐτῶν ὄντοτικτος.

2) Ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος ἡ οἰκονομικὴ ζωὴ τῆς ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας περιέρχεται εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὁποῖοι καθίστανται τροφοδοτοὶ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ καὶ στόλου, ἐνοικιασταὶ τῶν μονοπωλίων τοῦ κράτους, εἰσαγωγεῖς ξένων προϊόντων καὶ ἐξαγωγεῖς τῶν προϊόντων τῆς Αὐτοκρατορίας πρὸς ὅλας τὰς ὁμόρους χώρας, καθ' ὃ μέτρον ἐπέτρεπον τοῦτο αἱ πολιτικαὶ καὶ οἰκονομικαὶ συνθήκαι τῆς ἐποχῆς. Ἡ σημασία τοῦ νεοελληνικοῦ αὐτοῦ παράγοντος διευρύνεται κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα εἰς τοιοῦτον βαθμὸν, ὥστε νὰ καταστῇ οὗτος διεθνῆς παράγων. Εἰς τοῦτο μεγάλως συνετέλεσεν ἡ ἑλληνικὴ Διασπορά, ὅχι μόνον πρὸς ὅλας τὰς ἐπαρχίας τῆς ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ξένας χώρας, γειτονικάς τε καὶ μὴ. Ἡ διασπορὰ αὕτη, ἀρχίσασα μετὰ τὴν Ἄλωσιν ὑπὸ τύπον φυγῆς, ἔλαβε διαστάσεις πρὸς ὅλας τὰς κατευθύνσεις τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου. Καὶ ἠκολούθησεν μὲν αὕτη κατ' ἀρχὰς τὸν παλαιὸν γνώριμον δρόμον πρὸς Ἰταλίαν, ἀλλὰ κυρίως ἐστράφη πρὸς Βορρᾶν, πρὸς τὴν Βλαχίαν καὶ τὴν Μολδαυίαν, χώρας ὀρθοδόξους καὶ φιλοξένους, πρὸς τὴν Οὐγγαρίαν, τὴν Αὐστρίαν καὶ τὴν Πολωνίαν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν Γερμανίαν καὶ τὴν Μεγ. Βρετανίαν. Πρέπει νὰ σημειωθῇ ἐδῶ ὅτι ἡ πρὸς Βορρᾶν διασπορὰ τῶν Ἑλλήνων δὲν ὀφείλεται εἰς τοὺς ἰδίους λόγους τῆς φυγῆς αὐτῶν πρὸς τὴν Ἰταλίαν εὐθὺς μετὰ τὴν Ἄλωσιν. Ἐκεῖ ἐζήτησαν καταφύγιον οἱ εὐγενεῖς καὶ λόγοι τοῦ Βυζαντίου, ἀργότερον δὲ ἠκολούθησαν οἱ κάτοικοι τῶν ἑλληνικῶν νήσων, οἱ ὁποῖοι ἦσαν ὑπήκοοι τῆς Βενετίας ἢ τῶν ἄλλων ἰταλικῶν πόλεων. Εἰς τὰς χώρας τοῦ Βορρᾶ μεταναστεύουν εἰς σημαντικὸν πλεόν ἀριθμὸν οἱ Ἕλληνες τῆς ἐνδοχώρας, ὁ λαός, πρὸς δημιουργίαν καλυτέρας τύχης. Ἡ πρώτη περίοδος τῆς διασπορᾶς ἦτο κυρίως ἐξοδος, ἡ δευτέρα ἦτο καθαρὰ μετανάστευσις, ξηνητιὰ μόνον τῶν ἀνδρῶν. Ὑπάρχει μία βασικὴ διαφορὰ εἰς τὰ δύο αὐτὰ ρεύματα, τὴν ὁποίαν δὲν ἐπροσέξαμεν μέχρι τοῦδε. Ἐχω τὴν γνώμην ὅτι ἡ πρὸς Βορρᾶν κυρίως διασπορὰ διηκολύνθη καὶ ἠξήθη ἀπὸ τὰς συχνὰς ἐκστρατείας τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων πρὸς τὴν Κεντρικὴν Εὐρώπην, πρὸς τὴν Οὐκρανίαν καὶ τὴν σημερινὴν Ν. Ρωσίαν. Αὕτη ἀκολουθεῖ τοὺς δρόμους τῶν στρατευμάτων αὐτῶν, τὰ ὁποῖα ἀκολουθοῦν ἀσφαλῶς καὶ Ἕλληνες ἔμποροι καὶ μεταπράται. Ἐπαναλαμβάνεται δηλαδὴ ἐκεῖνο ποῦ ἐγινε εἰς ὅλας τὰς ἐποχὰς καὶ μὲ ὅλους τοὺς κατακτητάς, ὁ ἔμπορος νὰ ἀκολουθῇ τὰ στρατεύματα.

Φυσικά, ὅχι μόνον διὰ τῆς ὁδοῦ αὐτῆς ἠξήθησαν καὶ ἤχθησαν αἱ ἑλληνικαὶ παροικίαι τῆς Κεντρικῆς καὶ Ν.Α. Εὐρώπης Ἡ εἰρηρικὴ μετανάστευσις πρὸς τὰς ἀνωτέρω χώρας ὑπῆρξε συνεχῆς καὶ διαρκῆς. Αἱ παροικίαι

αὐταὶ ἠνώθησαν μὲ τὰς παροικίας Ἰταλίας, αἱ ὁποῖαι ἰδρύθησαν διὰ τῶν θαλασσιῶν ὁδῶν. Ἔτσι ἐσχηματίσθη ἓνα συνεχὲς καὶ ἀρραγὲς ἑλληνικὸν οἰκονομικὸν κύκλωμα, μία ἰσχυροτάτη ἄλυσις ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως μέχρι τοῦ Αβδῶν τῆς Πολωνίας καὶ τῆς Λειψίας τῆς Γερμανίας πρὸς Βορρᾶν καὶ μέχρι Βενετίας—Τεργέστης—Λιβόρνου πρὸς Δυσμάς, αἱ ὁποῖαι κρατοῦν εἰς χεῖρας τῶν τῶ ἐμπορίου μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως, τὰς ἀπὸ ξηρᾶς μεταφορᾶς, τὰς τραπεζιτικὰς συναλλαγὰς καὶ διέπουν καὶ ρυθμίζουν τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν τῆς Αὐτοκρατορίας. Μετὰ τὴν συνθήκην τοῦ Κιουτσούκ Καϊναρτζῆ, μεταξὺ Ρωσίας καὶ Τουρκίας τῷ 1774, ὁπότε αἴρεται τὸ «Σιδηροῦν Παραπέτασμα» εἰς τὸν Εὐξείνιον Πόντον καὶ ἀπελευθεροῦνται κάπως ὁ «δεσμότης», ὅπως καὶ σήμερον—φεῦ!—Δούναβις, διὰ τὰ μεταχειρισθῶμεν τὴν τόσον ἐκφραστικὴν λέξιν τοῦ Γάλλου ἱστορικοῦ Μισελέ, οἱ Ἕλληνες θὰ κρατήσουν τὴν ἀσυναγώνιστον αὐτῶν οἰκονομικὴν καὶ ναυτικὴν κυριαρχίαν σταθερῶς μέχρι τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου.

Αἱ ἑλληνικαὶ παροικίαι τῆς Εὐρώπης ὑπῆρξαν ἐπὶ τέσσαρας αἰῶνας οἱ πρᾶκτορες, ὅχι μόνον τοῦ ἐμπορίου μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως, ἀλλὰ καὶ οἱ μοναδικοὶ φορεῖς καὶ προπαγανδισταὶ νέων ἰδεῶν, νέων ἀναγκῶν, οἱ διδάσκαλοι εἰς τὸ ἐμπόριον, εἰς τὰς τέχνας καὶ τὰ γράμματα τῶν Ρουμάνων, τῶν Βουλγάρων, τῶν Σέρβων, τῶν Ἀλβανῶν καὶ τῶν Τούρκων καὶ πέραν τῶν συνόρων τῆς βαλκανικῆς χερσονήσου, τῶν Οὐγγρων καὶ τῶν Ρώσων, ὅπως ἀργότερον θὰ γίνουν τῶν Αἰγυπτίων. Τὰ παιδιὰ τῶν λαῶν αὐτῶν ἐργάζονται εἰς τὰ καταστήματα τῶν Ἑλλήνων, μαθητεύουν κοντὰ εἰς τοὺς Ἕλληνας μαστόρους, φοιτοῦν εἰς τὰς ἐκκλησίας τῶν παροικιῶν. Ἐν μᾶ λέξει, δέχονται τὸν πολιτισμὸν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας.

Ἡ Μολδοβλαχία, ἡ Οὐγγαρία, ἡ Σερβία, ἡ Βουλγαρία καὶ ἡ Ρωσία ὑπῆρξαν, ὡς γνωστόν, κέντρα μεγάλης ἑλληνικῆς ἐμπορικῆς καὶ ἀργότερον ναυτικῆς δραστηριότητος. Οἱ εἰς τὰς χώρας αὐτὰς διαρκῶς καὶ ἐπὶ τέσσαρας αἰῶνας μεταναστεύοντες Ἕλληνες, γινόμενοι ἐπιχειρηματῆαι σὺν τῷ χρόνῳ εἶναι οἱ πρῶτοι σκαπανεῖς καὶ πρωτοπόροι ποῦ ἀξιοποίησαν τὸν φυσικὸν πλοῦτον αὐτῶν καὶ ἐσυγχρόνισαν κατὰ καιροὺς τὴν πρωτόγονον αὐτῶν οἰκονομίαν. Εἰς ἐπίμετρον δὲ ἀπετέλεσαν τὸν σοβαρότερον παράγοντα τῆς κοινωνικῆς ζωῆς τῶν λαῶν, πλησίον τῶν ὁποίων συνεβίωσαν καὶ προήγαγον τὴν πρωτόγονον αὐτῶν κοινωνίαν, σχηματίσαντες τὸν πυρῆνα καὶ τὸ «προζύμι», κατὰ τὴν ἑκφρασιν μιᾶς διαπρεποῦς Ἑλληνορθομανίδος συγγραφέως τῆς Πριγκιπίσσης Μάρθας Μπιμπέσκου, μιᾶς νέας κοινωνικῆς τάξεως, τῆς ἀστικῆς τάξεως.

3) Τὸ σημεῖον αὐτὸ ἀποτελεῖ μίαν νέαν ἀφετηρίαν τῆς διαμορφώσεως τοῦ κοινωνικοῦ βίου τῶν λαῶν αὐτῶν, οἱ ὁποῖοι ἐν τῷ συνόλῳ τῶν ἦσαν λαοὶ ἀγροτικοὶ καὶ πρωτόγονοι οἰκονομικῶς καὶ κοινωνικῶς.

Εἰς τὴν κοινωνικὴν καὶ τὴν οἰκονομικὴν ἱστορίαν τῶν χριστιανικῶν ἰδίως

λαῶν τῆς χερσονήσου τοῦ Αἴμου, ἡ παρουσία τοῦ ἑλληνικοῦ παράγοντος καὶ ἡ ἐπιμείξια τῶν Ἑλλήνων μετὰ τῶν γηγενῶν ἀπετέλεσε μίαν ἐπανάστασιν ἐξ ἴσου μεγάλην, ριζικὴν καὶ εὐεργετικὴν, οἷα ὑπῆρξεν ἡ ἐπαφὴ καὶ ὁ συγχρωτισμὸς αὐτῶν—πνευματικὸς καὶ οἰκονομικὸς κυρίως—μετὰ τῶν λαῶν τῆς Δύσεως κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα. Ἀλλὰ καὶ ὁ συγχρωτισμὸς τῆς τελευταίας περιόδου συνετελέσθη πάλιν διὰ τῶν Ἑλλήνων. Δι' αὐτῶν δημιουργοῦνται καὶ ἀναπτύσσονται εἰς τὰς ἀνωτέρω χώρας, ἐπαρχίας ἀκόμη τῆς ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, νέαι ἀνάγκαι κοινωνικαὶ καὶ οἰκονομικαί, εἰσέρχονται καὶ κυκλοφοροῦν καὶ διδάσκονται νέαι ιδέαι. Οἱ Ἕλληνες εἶναι οἱ κύριοι φορεῖς ὅχι μόνον νέων ἐμπορευμάτων, ἀλλὰ καὶ νέων ἰδεῶν καὶ ἀναγκῶν πολὺ πρὶν ἐμφανισθοῦν οἱ Ἑβραῖοι, οἱ ὁποῖοι, λόγῳ τῆς αὐστηρᾶς χριστιανικῆς κοινωνίας τῶν αἰῶνων ἐκείνων, εὐρίσκοντο ἐκτὸς τῆς κοινωνικῆς ζωῆς. Ἐμποροὶ ἢ τεχνῖται οἱ Ἕλληνες ἦσαν ἄστοι τὴν ψυχρὴν συνθήκην καὶ τὴν καταγωγὴν καὶ αὐτὸ, κατὰ τὴν γνώμην μας, ἀπετέλεσε τὴν μεγάλην φυλετικὴν καὶ δημογραφικὴν ἀδυναμίαν μας, ἀδυναμίαν θανάσιμον δι' αὐτὸ τὸ μέλλον τοῦ ἔθνους μας. Τὸ ὀδυσσειακὸν αὐτὸ πνεῦμα τῶν Ἑλλήνων συνετέλεσε πολὺ περισσότερον εἰς τὴν ἀραιώσιν τοῦ πληθυσμοῦ τῆς ἐνδοχώρας μας περισσότερον παρὰ τὸ διατυμπανιζόμενον ἄγονον τῆς γῆς μας. Ἡ ἀλήθεια αὕτη εἶναι χειροπιαστὴ καὶ σήμερον ἀκόμη. Τουναντίον οἱ λαοὶ ποὺ παρέμειναν προσκεκολλημένοι εἰς τὴν γῆν καὶ εἰς αὐτὴν ἀνεξήτησαν τοὺς πόρους τῆς ζωῆς των, ὅπως οἱ Ρουμᾶνοι λ.χ. οἱ Βούλγαροι, οἱ Σέρβοι, οἱ Τοῦρκοι ἠδὲξήθησαν δημογραφικῶς.

Ἡ ἐπιμείξια τῶν Ἑλλήνων μὲ τοὺς αὐτόχθονας Ρουμᾶνους, Σέρβους, Βουλγάρους, τοὺς Οὐγγυροὺς καὶ τοὺς Ρώσους ἀκόμη καὶ τὰ μικτὰ συνοικέσια ἐκεῖ ὅπου ὑπῆρχον ἑλληνικαὶ παροικίαι, ὡς καὶ ἡ συνεχὴς ἀφομοίωσις τῶν τέκνων τῶν Ἑλλήνων, ἀπετέλεσε κατὰ τρόπον ἀναμφισβήτητον τὸν πυρῆνα καὶ τὸν κύριον παράγοντα τῆς οἰκονομικῆς καὶ τῆς κοινωνικῆς αὐτῶν ἀνελιξεως καὶ προόδου. Οὕτως ἤρχισε νὰ ἐμφανίζεται μία νέα κοινωνικὴ τάξις, ἡ ἀστικὴ τάξις εἰς τὰ μεγαλύτερα κέντρα τῶν χωρῶν αὐτῶν. Ἡ ἀστικὴ τάξις ὅλων τῶν χριστιανικῶν πόλεων τῆς βαλκανικῆς ἔλκει κατὰ μέγα ποσοστὸν τὴν καταγωγὴν αὐτῆς ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας. Οὕτως αὕτη αὕτη ἡ ἱστορία τῶν πόλεων τῆς ΝΑ. Εὐρώπης εἶναι στενῶς συνδεδεμένη μὲ τὴν ἱστορίαν τῶν ἑλληνικῶν παροικιῶν. Καὶ δὲν εἶναι μακρὰν ἡ ἐποχὴ καθ' ἣν οἱ γηγενεῖς τῶν χωρῶν αὐτῶν ἐθεώρουν τιμὴν νὰ συνάπτουν μικτὰ συνοικέσια μετὰ τῶν Ἑλλήνων, ὅπως οἱ Σκύθαι τῆς ἀρχαίας ἐποχῆς εἰς τὰ παράλια τοῦ Εὐξεινοῦ Πόντου, ὅπου ἕνας λαμπρὸς ἑλληνικὸς πολιτισμὸς εἶχεν ἀναπτυχθῆ ἀπὸ τὰς ἑλληνικὰς ἀποικίας. Τὸ φαινόμενον τοῦτο εἶναι κοινὸν καθ' ὅλην τὴν Βαλκανικὴν καὶ τὴν Νότιον Ρωσίαν.

Αἱ ἑλληνικαὶ παροικίαι τῆς μεταβυζαντινῆς καὶ νεωτέρας ἐποχῆς, ἀποτελοῦσαι κεφάλαιον δόξης τῆς καθόλου ἔθνικῆς μας ἱστορίας, ἤσκησαν τε-

ραστίαν εὐεργετικὴν οἰκονομικὴν, κοινωνικὴν, φρησκευτικὴν καὶ πνευματικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ ὄλων τῶν λαῶν τῆς Βαλκανικῆς καὶ πέραν ἀκόμη αὐτῆς, εἰς τοιοῦτον βαθμὸν, ὥστε νὰ μὴ εἶναι νοητὴ καὶ δυνατὴ ἡ ἱστορία αὐτῶν ἄνευ τῆς μελέτης τοῦ ἑλληνικοῦ αὐτοῦ παράγοντος.

Δ'. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΑΙ ΣΥΝΕΠΕΙΔΑΙ ΤΗΣ ΕΙΣ ΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ

Συνέπεια τῆς οἰκονομικῆς καὶ τῆς κοινωνικῆς μεταβολῆς τῆς συντελεσθείσης εἰς τὰ Βαλκάνια κατὰ τὸν ΙΖ' καὶ ΙΗ' αἰῶνα, ὑπῆρξεν ἡ ἀνάπτυξις τῆς παιδείας. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ὁ μέγας ἱστορικὸς Μόμμσεν διατυπώνει εἰς τὴν μνημειώδη ρωμαϊκὴν του Ἱστορίαν, ὅτι δηλαδὴ «ὄπου ἔφθανεν ὁ Ρωμαῖος λεγεωνάριος ἐκεῖ ἠκολουθεῖτο ἀπὸ τὸν Ἕλληνα διδάσκαλον, ὁ ὁποῖος εἰς τὴν ἰδικὴν του τέχνην δὲν ἦτο μικρότερος κατακτητῆς», ὡς καὶ ἐκεῖνο ποῦ παρατηρεῖ ὁ Ε. Κούρτιους εἰς τὸ κλασσικὸν του ἔργον «Ἀρχαιότης καὶ παρόν», ὅτι δηλαδὴ «οἱ πραγματικοὶ νικηταὶ εἰς τὸν κόσμον δὲν ἦσαν οἱ Ρωμαῖοι, ἀλλ' οἱ Ἕλληνες τῶν ὁποίων ἡ πνευματικὴ δύναμις ὑπῆρξε δύναμις ἐξ ἴσου μεγάλη μέχρις ὅτου ἐξηπλώθη εἰς τὸν κόσμον ὁ χριστιανισμός», ἐπανελήφθη μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τῶν Τούρκων, ὄχι μόνον εἰς τὴν Δύσιν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Ἀνατολήν. Τώρα ὅμως τὸν στρατιωτὴν ἀκολουθεῖ πρῶτα ὁ ἔμπορος καὶ τοῦτον ὁ Ἕλλην διδάσκαλος. Ἀμφότεροι ὑπῆρξαν διὰ τοὺς λαοὺς τῆς Βαλκανικῆς διδάσκαλοι ἴσης σημασίας. Καθ' ὅλην τὴν ὀθωμανικὴν Αὐτοκρατορίαν δὲν ὑπῆρξαν ἄλλοι διδάσκαλοι πλὴν τῶν Ἑλλήνων, καθὼς δὲν ὑπῆρξαν σχολεῖα ἄλλα πλὴν τῶν ἑλληνικῶν μέχρι τῶν μέσων τοῦ ΙΘ' αἰῶνος. Αὐταὶ αἱ λέξεις «σχολεῖον» καὶ «διδάσκαλος» εἶναι κοινὰ εἰς ὅλας τὰς βαλκανικὰς γλώσσας. Καὶ ἐνῶ λειτουργοῦν καθ' ὅλην τὴν Αὐτοκρατορίαν ἀπειράριθμα κατώτερα σχολεῖα καὶ πέντε λαμπρὰ ἀνώτατα ἐκπαιδευτήρια, μόλις τῷ 1819 ἰδρύθη εἰς τὸ Βουκουρέστιον τὸ πρῶτον ρουμανικὸν σχολεῖον ἀπὸ μαθητὰς τῆς ἑλληνικῆς Ἀκαδημίας, τῷ 1838 τὸ πρῶτον σερβικὸν Γυμνάσιον εἰς τὸ Βελιγράδιον, ἐνῶ τὸ πρῶτον βουλγαρικὸν ἰδρύεται μόλις τῷ 1856¹ καὶ ταῦτα ἀπὸ μαθητὰς τῶν ἑλληνικῶν πάλιν σχολειῶν. Περὶ ὄργανωμένης δὲ ἐκπαιδεύσεως εἰς τὰς βαλκανικὰς γλώσσας δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ σοβαρὸς λόγος πρὸ τοῦ 1860. Ἐν τῷ μεταξὺ ἀπὸ τοῦ 1500, δηλαδὴ κατὰ τό... μακρὸν διάστημα τριῶν καὶ ἡμίσεος αἰῶνων, ἡ ἐκπαίδευσις ὑπῆρξεν ἀποκλειστικῶς ἑλληνικὴ καὶ παρέμεινε προνόμιον τῶν Ἑλλήνων ἢ τῶν ἑλληνικῆς καταγωγῆς Βαλκανικῶν. Καὶ περὶ μὲν τῶν κατωτέρων σχο-

1) Σ. Δ. Βλ. «Βουλγαροσλαβικὴ συμμορία καὶ ἡ τριανδρία αὐτῆς», Γ. Τσουκαλά ἐν Κ)πόλει 1859 σ. 11 : Τὰ Βουλγαρικά σχολεῖα. «Υπάρχουσι δὲ καὶ τρία Βουλγαρικὰ Σχολεῖα, (ἐν Φιλιππουπόλει) τὰ ὁποῖα πρὸ ὀλίγων μόλις ἐτῶν ἐσυστήθησαν».

λείων, τὰ ὅποια ἦσαν ἀπειράριθμα καθ' ὅλην τὴν Βαλκανικὴν καὶ τῶν χιλιάδων Ἑλλήνων διδασκάλων, ποὺ ὑπῆρξαν ἀπόστολοι τῆς παιδείας μεταξὺ τῶν χριστιανικῶν λαῶν τῆς χερσονήσου μας, δὲν εἶναι δυνατόν οὔτε κἂν ἀπλῆ ἀπαριθμησις νὰ γίνῃ εἰς ἓνα κεφάλαιον. Ἀρκοῦμαι νὰ ἀναφέρω ἐδῶ τὸ καταπληκτικὸν γεγονός ὅτι μόνον εἰς τὸ Βουκουρέστιον ἐλειτούργουν ἀπὸ τοῦ 1848—50 δέκα τέσσαρα (14) ἑλληνικὰ σχολεῖα. Ἀπειράριθμα ἄλλα ἐλειτούργουν εἰς τὴν Βλαχίαν, Μολδαυίαν, κυρίως Βουλγαρίαν. Περὶ Ἀνατολικῆς δὲ Ρωμυλίας δὲν πρέπει νὰ γίνῃ λόγος καθ' ὅτι ἡ ὠραία αὕτη χώρα ὑπῆρξεν ἀγνώως ἑλληνικὴ μέχρι τῆς διαρπαγῆς αὐτῆς ὑπὸ τῶν Βουλγάρων καὶ τῆς ἔξοντώσεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῷ 1906. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ἄς υπομνησθῆ ὅτι ὁσάκις ὁ Φερδινάνδος τῆς Βουλγαρίας ἐπεσκέπτετο βουλγαρικὰς πόλεις, ἐφιλοξενεῖτο εἰς ἑλληνικὰ ἀρχοντικά σπίτια . . . διὰ τὸ μὴ εἶναι ἐκεῖ βουλγαρικὰ τοιαῦτα !¹

Ὅσον ἀφορᾷ δὲ τὰ ἀνώτερα σχολεῖα, οἷα ὑπῆρξεν ἡ γεραρὰ Μεγάλῃ τοῦ Γένους Σχολή, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ ἀδιάκοπον ἐκπολιτιστικὴν συνέχειαν τοῦ βυζαντινοῦ Πανδιδασκηρίου, αἱ ἑλληνικαὶ Ἀκαδημίαι τοῦ Βουκουρεστίου καὶ τοῦ Ἰασίου, ὡς ἡ Σχολὴ τῶν Ἰωαννίνων κλπ., καθὼς καὶ τὰ σχολεῖα τῶν ἑλληνικῶν παροικιῶν τῆς Ἰταλίας καὶ Αὐστρουγγαρίας, ὅπου ἐδίδασκον σοφοὶ καθηγηταὶ σπουδάζοντες συνήθως εἰς τὰ Πανεπιστήμια τῆς Εὐρώπης, ἐκεῖ ἐφοίτησαν κατὰ χιλιάδας Ρουμᾶνοι, Βούλγαροι, Σέρβοι, Ἀλβανοί, Ἑβραῖοι καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1912 ἀκόμη ὁ γράφων εἶχεν εἰς τὴν Μεγάλῃ τοῦ Γένους Σχολὴν συμμαθητὰς Τούρκους καὶ Ἀραβας ἐκ Συρίας, ὥστε νὰ εἶναι αἱ μοναδικαὶ ἐστίαὶ φωτὸς καθ' ὅλην τὴν Αὐτοκρατορίαν. Τὰ ἑλληνικὰ ταῦτα σχολεῖα ἦσαν παμβαλκανικά, ἀπὸ αὐτὰ δὲ ἐξῆλθον ὅλοι οἱ πρωτοστατήσαντες εἰς τὴν ἔθνικὴν ἀναγέννησιν ὅλων τῶν βαλκανικῶν λαῶν, συνέπεια τῆς ὁποίας ὑπῆρξεν ἡ πολιτικὴ αὐτῶν ἀνεξαρτησία. Καὶ τῶν μὲν Ρουμάνων καὶ Ἑλληνορουμάνων τῆς κατηγορίας αὐτῆς οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς.

Θὰ ἀναφέρω ἀπλῶς χάριν παραδείγματος τὸν πατέρα τῆς ρουμανικῆς ἀφυπνίσεως τὸν Ἰωάννην Ἡλιάδην Ραδουλέσκου, διδάσκαλον, ποιητὴν, συγγραφέα καὶ πρῶτον δημοσιογράφον, τοῦ ὁποίου ὁ ἀνδριὰς ἵσταται πρὸ τοῦ Πανεπιστημίου Βουκουρεστίου, μαθητὴν τοῦ Λάμπρου Φωτιάδη, τοῦ Δούκα καὶ ἄλλων Ἑλλήνων. Πολλοὶ εἶναι ἐπίσης καὶ οἱ Σέρβοι οἱ σπουδάσαντες εἰς τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα τῶν ἐν Σερβίᾳ καὶ Οὐγγαρίᾳ ἑλληνικῶν παροικιῶν. Ὁ διαπρεπέστερος ἐκ τῶν μαθητῶν, αὐτῶν εἶναι ὁ Ἡλίας Γκαράσανιν, ἡ μεγαλυτέρα πολιτικὴ ἰδιοφυΐα τῆς Γιουγκοσλαβίας, ὁ πρωτοπόρος τῆς ἑλληνοσερβικῆς συμμαχίας τοῦ 1866. Ὅσον δὲ ἀφορᾷ τοὺς Βουλγάρους τροφί-

1) Σ. Δ. Ὁ Λαμαρτίνος μᾶς δίδει περιγραφὴ τῆς πολιτισμένης φιλοξενίας τοῦ ἀπὸ τὴν Ἑλλην. οἰκογένειαν Γ. Μαυρίδη (1883) εἰς τὸ Voyage en Orient, καλῶν τὸ Ἑλληνικὸν στοιχεῖον πολιτισμένον καὶ ἐκπολιτιστικόν.

μους τῶν ἑλληνικῶν σχολείων καὶ τῆς ἑλληνικῆς παιδείας, καὶ αὐτοὶ εἶναι ἀμέτρητοι μέχρι τοῦ βουλγαρικοῦ Σχίσματος. Καὶ θὰ ἔπρεπε νὰ ἀρχίσωμεν ἀπὸ τὸν Παΐσιον τὸν Χιλανδαρινὸν (1722-1798) συγγραφεὴ τῆς «Σλαβοβουλγαρικῆς Ἱστορίας», τὸν Στόικον Βλαδισλάβωφ, καὶ τὸν Σωφρόνιον ἐκ Βράτσης (1739-1813), τέκνα τῆς ἑλληνικῆς παιδείας, κάπως ἀγνώμονα, διὰ νὰ ἀπαριθμήσωμεν δλόκληρον σειρὰν τῶν πρωτοπόρων τῆς βουλγαρικῆς πνευματικῆς καὶ ἔθνικῆς ἀφυπνίσεως, οἱοὶ ὑπῆρξαν ὁ Βασίλης Ἀπρίλωφ (1789-1847), ἡ διαθήκη τοῦ ὁποίου εἶναι γραμμῆν ἑλληνιστὶ καὶ ρωσιστὶ, ὁ Πέτρος Χατζῆ Μπερὸν, «ὁ Θράξ» (1787 - 1871), ὅπως ἠρέσκετο νὰ αὐτοκαλεῖται ὁ συγγραφεὺς αὐτὸς τῆς βουλγαρικῆς «Πανεπιστήμης», μαθητῆς τῆς ἑλληνικῆς Ἀκαδημίας τοῦ Βουκουρεστίου. Ἄλλος μαθητῆς τῆς αὐτῆς Ἀκαδημίας εἶναι ὁ Νεόφυτος Ρίλσκη (1793 - 1883), προστατευόμενος τοῦ ἐκ Κρήτης Ἰλαρίωνος Ἐπισκόπου Τυρνόβου, ὁ ὁποῖος καὶ τὸν ἔστειλε νὰ σπουδάσῃ εἰς τὸ Βουκουρέστιον. Εἶναι κατὰ τὸν Γίρετσεκ «ὁ πατριάρχης τῶν Βουλγάρων βιβλιογράφων καὶ παιδαγωγῶν». Αὐτὸς εἶναι καὶ ὁ ἰδρυτῆς τοῦ πρώτου βουλγαρικοῦ γυμνασίου εἰς τὸ Γκάμπροβο περὶ τὰ μέσα τοῦ ἸΘ' αἰῶνος, τῆς πρώτης «Βουλγαρικῆς Γραμματικῆς» καὶ τοῦ ἐκδοθέντος τῷ 1875 βουλγαροελληνικοῦ λεξικοῦ. Τέλος, αὐτὸς ὁ πολὺς Γκεώργκη Σάββα Ρακόβσκυ (1821-1867), ὁ ἐμπνευστῆς τῆς πρώτης ἐπαναστατικῆς βουλγαρικῆς ὁργανώσεως εἰς τὴν Βραΐλαν τῆς Ρουμανίας τῷ 1842, ἦτο μαθητῆς τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς.

Διὰ τὴν Ἀλβανίαν τέλος εἶναι περιττὸν νὰ ἀναφέρωμεν ὅτι μέχρι καὶ μετὰ τὸ 1913, ὁπότε ἡ μαρτυρικὴ Βόρειος Ἠπειρος ἀπεσπάσθη ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, δὲν ὑπῆρχαν ἄλλα ἀνώτερα ἢ κατώτερα σχολεῖα πλὴν τῶν ἑλληνικῶν. Εἰς τὰ Ἰωάννινα, τὴν Κορυτσᾶν καὶ τὸ Ἀργυρόκαστρον ἐξεπαιδεύθησαν ὅλοι οἱ διοικήσαντες τὴν Ἀλβανίαν μέχρι σήμερον ἀρνησιπάτριδες ἐπιτήδευοι καὶ καιροσκόποι τύπου Φᾶν Νόλη, τοῦ ἑτέρου «Θρακός». Καὶ διὰ τὸ φαιδρὸν τοῦ πράγματος, πρέπει νὰ ἀναφέρω ὅτι ὁ πρῶτος καὶ μοναδικὸς Τουρκαλβανὸς φιλόσοφος Ναῖμ Φράσερι (1846-1900) ἦτο μαθητῆς τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς τῶν Ἰωαννίνων. Τὴν πληροφορίαν αὐτὴν μᾶς δίδει τὸ Δελτίον τοῦ ἰδρυθέντος τῷ 1957 Πανεπιστημίου τῶν Τιράνων (τεῦχος 2ον, σελ. 3, 1959). Καὶ μὲ τὴν εὐκαιρίαν αὐτὴν ἄς μνημονευθῇ ὅτι εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηνῶν ἐσπούδασαν μέχρις ἐσχάτων ὅλοι ἐκεῖνοι οἱ Ἀλβανοί, οἱ πρωτοστατήσαντες εἰς τὴν ἵδρυσιν τοῦ ἄλβανικοῦ κράτους.

Ε' Ο ΕΞΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΒΑΛΚΑΝΙΚΗΣ

Ἡ ἀναμφισβήτητος ὑπεροχὴ τοῦ Ἑλληνισμοῦ εἰς ὅλα τὰ πεδία δράσεως κατὰ τοὺς αἰῶνας τῆς Τουρκοκρατίας, ἡ συνεχὴς αὐτοῦ ἐμπορικὴ καὶ πνευματικὴ ἐπαφὴ μετὰ τῆς Δύσεως μέσῳ τῶν Ἑλλήνων σοφῶν, οἱ ὁποῖοι εἰς ὅλον ἐν μεγαλύτερον ἀριθμὸν ἐσπούδαζον εἰς τὰ Πανεπιστήμια τῆς Εὐρώπης ἀπὸ τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος καὶ ἐντεῦθεν ἔδωκεν εἰς τὸν Ἑλληνισμὸν ἡγετικὸν ρόλον καὶ κατέστησαν αὐτὸν ἰθύνοντα παράγοντα τῆς ἀπεράντου ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας.

Καὶ ἐνῶ ἡ βυζαντινὴ πολιτικὴ καὶ πνευματικὴ ἀριστοκρατία διαφυγοῦσα εἰς τὴν Δύσιν ὑπῆρξε βασικὸς καὶ πολύτιμος συντελεστὴς τῆς Ἀναγεννήσεως, ὁ ὑπόδουλος Ἑλληνισμὸς εὔρε τὰς ἀκαταλύτους ἐκείνας δυνάμεις εἰς τὴν θρησκείαν, τὴν παράδοσιν καὶ τὴν παιδείαν καθὼς καὶ τὸ ἐμπόριον διὰ τὴν προκλήσιν ἓνα παράλληλον κοινωνικὸν φαινόμενον εἰς τὴν Νοτιοανατολικὴν Εὐρώπην, τὸ ὁποῖον, ἐὰν δὲν ἔχη τὴν παγκόσμιον ἔκτασιν καὶ σημασίαν τῆς Δυτικῆς Ἀναγεννήσεως, ἔχει ὅμως ἐξ ἴσου μεγάλην σημασίαν διὰ τὴν τύχην καὶ τὴν ἐξέλιξιν τῶν χριστιανικῶν λαῶν τῆς χερσονήσου τοῦ Αἴμου κυρίως καὶ κατὰ δεύτερον λόγον ὀλοκλήρου τῆς Νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης. Τὸ φαινόμενον αὐτὸ δὲν τὸ ἐπροσέξαμεν, ἡμεῖς τουλάχιστον, ὅσον πρέπει. Συγκεκριμένως ἐκεῖνο ποῦ ἔγινεν εἰς τὴν Δύσιν μετὰ τὸ 1453, ἐπανελήφθη εἰς τὴν Ἀνατολὴν μετὰ τὸ 1600. Ὁ Ἑλληνισμὸς, ἀφοῦ συνήλθεν ἀπὸ τὸ θανάσιμον πλήγμα τῆς ὑποδουλώσεώς του, ὅχι μόνον ἤρχισεν αὐτὸς ὁ ἴδιος νὰ ἀναγεννᾶται, ἀλλ' εὔρε τὰς ἰδίας ἀκαταλύτους δυνάμεις διὰ τὴν ἐλκυσίαν πρὸς ἑαυτὸν τοὺς χριστιανικοὺς λαοὺς τῆς Βαλκανικῆς ὡς ἰσχυρὸς ἐκπολιτιστικὸς μαγνήτης, διὰ τὴν φωτίσιν ὡς πυρρὸς τοῦ Προμηθέως τὸν δρόμον τῶν εἰς τὰ σκότη τῆς δουλείας, νὰ τοὺς χειραγωγῆσιν εἰς τὸ προσκλήριον τῆς Ἱστορίας τῆς Εὐρώπης καὶ τοῦ κόσμου. Βγάλετε τὸν ἑλληνικὸν αὐτὸν παράγοντα ἀπὸ τὴν ἱστορίαν τῶν βαλκανικῶν λαῶν καὶ δὲν θὰ εὔρητε παρὰ μάζας ἀμόρφους καὶ ἀδρανεῖς, ὅπως κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς βιβλικῆς προδημιουργίας τοῦ κόσμου, ἡ ὁποία ἀνέμενε τὴν δημιουργικὴν χεῖρα τοῦ Δημιουργοῦ διὰ τὴν βροντοφωνήσιν τὸ «Γενηθήτω τὸ φῶς»!

Ἐκεῖνοι οἱ ταπεινοὶ ἱεράρχαι καὶ θεολόγοι, ἐκεῖνοι οἱ ταπεινοὶ καὶ σεμνοὶ ἔμποροι, ἐκεῖνοι οἱ ἄσημοι καὶ φλογεροὶ Ἑλληνας διδάσκαλοι ποῦ ἐκυκλοφόρουσαν εἰς ὅλας τὰς χώρας τῆς Βαλκανικῆς, ὑπῆρξαν οἱ φορεῖς τοῦ φωτός δι' ὅλους τοὺς χριστιανικοὺς λαοὺς τῆς ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Διὰ τὸν μελετητὴν τῆς Ἱστορίας τοῦτο δὲν εἶναι ἄπλοῦν σχῆμα λόγου, ἀλλ' αὐτὴ ἡ πραγματικὴ ἐρμηνεία τῶν γεγονότων καὶ ἡ ἀλήθεια, τὴν ὁποίαν ὅχι πρὸ πολλοῦ ἤρχισαν νὰ ἀνομολογοῦν μὲ κάποιαν εἰλικρίνειαν οἱ γείνονές μας.

Μὲ βάσιν τὰς ἀνωτέρω προϋποθέσεις θὰ εὔρωμεν τὴν ὀρθὴν ἐρμηνείαν πλείστων ἱστορικῶν καὶ κοινωνικῶν φαινομένων, ὅπως εἶναι λ.χ. ἡ τόσον βα-

θεϊα επίδρασις τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἐπὶ ὄλων τῶν βαλκανικῶν γλωσσῶν τῆς ρουμανικῆς κατὰ πρῶτον λόγον, τῆς βουλγαρικῆς, τῆς ἀλβανικῆς καὶ τῆς σερβικῆς κατὰ δεύτερον. Ποίαν ἄλλην σημασίαν ἤμπορεῖ νὰ ἔχη ἡ παρουσία εἰς τὰς γλώσσας αὐτὰς τῶν ἀπειραρίθμων ἑλληνικῶν καὶ δὴ τῶν νεοελληνικῶν λέξεων, ἐκφράσεων, γραμματικῶν τύπων, παροιμιῶν κλπ. παρὰ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἀκριβέστερον τοῦ νεοελληνικοῦ, ἐπὶ τῶν λαῶν τῆς Βαλκανικῆς μέχρι τῶν κατωτάτων αὐτῶν στρωμάτων; Καὶ τοῦτο γίνεται ὄχι τόσο κατὰ τὴν βυζαντινὴν περίοδον, ἀλλὰ κυρίως κατὰ τὴν τουρκοκρατίαν.

Οὕτω ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἡ ὁποία, ὡς γνωστόν, εἶχε χρησιμεύσει καὶ εὐθὺς μετὰ τὴν Ἑλλάδα ὡς διπλωματικὴ γλῶσσα τῶν Σουλτάνων, ἐπεβλήθη ἀπὸ τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ὡς ὄργανον συνεννόησεως τῶν χριστιανικῶν λαῶν τῆς ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, διὰ τῆς Ἐκκλησίας, τοῦ ἔμπορίου, διὰ τῆς κοινωνικῆς ἐπιμιξίας καὶ τέλος τῶν σχολείων. Αὕτη καθίσταται πλέον γλῶσσα παμβαλκανικὴ, τὴν ὁποίαν ὅλοι θέλουν νὰ μάθουν, γλῶσσα τῶν ἀνωτέρων τάξεων ὄλων τῶν ἔθνοτήτων, αἱ ὁποῖαι ἀρχίζουν νὰ ἐξελληνίζονται. Ἔχουν τὴν φιλοδοξίαν νὰ εἰσέλθουν εἰς τὴν ἑλληνικὴν κοινωνίαν, νὰ κάμουν μικτοὺς γάμους μὲ τοὺς Ἕλληνας, νὰ στείλουν τὰ παιδιὰ των εἰς ἑλληνικὰ σχολεῖα ἢ νὰ προσλάβουν κατ' οἶκον Ἕλληνας διδασκάλους, νὰ ἐμφανίζονται ὡς Ἕλληνες. Ἡ δίψα τῆς ἑλληνικῆς παιδείας καὶ γλώσσης εἰς τὴν Ἀνατολήν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἀπὸ λαοὺς πρωτογόνους εἰς ἐποχὴν ὑποδουλώσεως τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, τοῦ μόνου ἔχοντος τότε ἔθνη συνείδησιν δὲν εἶναι φαινόμενον μικροτέρας σημασίας ἀπὸ τὴν Ἀναγέννησιν τῆς Δύσεως. Εἶναι ἡ ἐκουσία προσέλευσις των εἰς τὸ φῶς τοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ λαῶν, οἱ ὁποῖοι μέχρι τοῦ πολιτικοῦ θανάτου τῆς βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας ἀνῆκον εἰς ἕνα ἄλλον κόσμον, τὸν σλαβικόν, διὰ τοῦ ὁποίου ἐμμέσως μόνον ἤρχοντο εἰς ἐπαφὴν μὲ τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμόν. Διὰ τρίτην φορὰν ὁ πολιτισμὸς τοῦ ὑποδουλωθέντος Ἑλληνισμοῦ συμπληρῶνει τὸν ἐκπολιτιστικόν του κύκλον, ὅπως καὶ μετὰ τὴν ρωμαϊκὴν κατοχὴν. Λέγω διὰ τρίτην φορὰν, διότι ἡ δευτέρα ἦτο ἡ Ἀναγέννησις. Καὶ ἡ λέξις «ἐξελληνισμός» πρέπει νὰ ληφθῆ ἔδῳ ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῆς προσελκύσεως τῶν λαῶν αὐτῶν εἰς τὴν οἰκογένειαν τοῦ ἑλληνοευρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ, ἐνῶ μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἀνῆκον οὗτοι εἰς τὴν σφαῖραν τοῦ σλαβωνικοῦ, τοῦ πρωτοσλαβικοῦ δηλαδή, ὁ ὁποῖος δὲν ἦτο εὐρωπαϊκός, ὅπως δὲν εἶναι οὔτε σήμερον. Τὸ νόημα τοῦ ἐξελληνισμοῦ αὐτοῦ τῶν ὀρθοδόξων λαῶν τοῦ Αἴμου—καὶ ἔδῳ πρέπει νὰ σημειωθῆ ὅτι οἱ Τούρκοι μόλις μετὰ τὰς μεταρρυθμίσεις τοῦ Κεμάλ ἀρχίζουν νὰ εἰσέρχονται εἰς τὴν σφαῖραν τοῦ εὐρωπαϊκοῦ, δηλαδή τοῦ ἑλληνικοῦ κατ' οὐσίαν πολιτισμοῦ—εἶναι ὅτι οἱ λαοὶ αὗτοι ἀρχίζουν νὰ ἀποσπῶνται ἀπὸ τὴν σλαβικὴν ἀγέλην τῆς στέππας καὶ νὰ ἀντιλαμβάνονται τὴν σημασίαν καὶ τὴν ἀξίαν τοῦ ἀτόμου. Ἀρχίζουν δηλαδή νὰ ἐξέρχων-

ταὶ ἀπὸ τὴν μακρὰν περίοδον τοῦ ἰδιοῦ των ἀσιατικοῦ Μεσαίωνος εἰς τὴν ὁποίαν εὗρισκοντο ἀπὸ τῆς διαμορφώσεώς των ὡς λαῶν μετὰ τὴν σλαβικὴν πλημμύραν εἰς τὴν Εὐρώπην κατὰ τὸν Η΄ αἰῶνα.

Ἡ ΙΖ΄ καὶ ΙΗ΄ καὶ αὐταὶ ἀκόμη αἱ ἀρχαὶ τοῦ ΙΘ΄ αἰῶνος ὑπῆρξε περίοδος πραγματικῆς διαφωτίσεως διὰ τοὺς λαοὺς αὐτούς, ἕνας πραγματικὸς θρίαμβος τοῦ ἑλληνικοῦ ἰδεώδους τῆς σκέψεως καὶ τῆς ζωῆς των, ἡ ἀξιοποίησις τοῦ ἀτόμου, ποὺ ἤρχισεν ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τοῦ ἑλληνικοῦ παράγοντος πολὺ πρὶν ἀπὸ τὴν Γαλλικὴν Ἐπανástασιν. Καὶ τοῦτο εἶναι ἔργον τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ, οὐχὶ δὲ μόνον τοῦ βυζαντινοῦ τοιοῦτου. Ἡ σημασία τοῦ γεγονότος τούτου καθίσταται ἀκόμη καταφανεστέρα σήμερον, ὅποτε αὐτοὶ οἱ ἴδιοι οἱ ἀτυχεῖς λαοὶ ὑπέκνησαν καὶ πάλιν ὑπὸ τὴν βίαν τῶν ὅπλων καὶ τῆς ἐγκαταλείψεώς των ὑπὸ τῶν ἀρχιτεκτόνων τῆς ἀτυχοῦς Συμφωνίας τῆς Γυάλας εἰς τὴν ρωσικὴν κυριαρχίαν καὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν σφαῖραν τῆς ἐπυρροῆς δι' ἄλλην μίαν φοράν τοῦ μηχανοποιημένου πλέον καὶ καλῶς ὀργανωμένου σοβιετικοῦ μονολιθικοῦ καθεστώτος, ὑπὸ τὸν ὄγκον τοῦ ὁποίου κινδυνεύει νὰ ἐκμηδενισθῇ ἡ ἐθνικὴ αὐτῶν ὀντότης, ἂν συνεχισθῇ ἡ ἀπομόνωσις των ὀπισθεν τοῦ βαρέος Σιδηροῦ Παραπετάσματος.

Διὰ τρίτην λοιπὸν φοράν θὰ ἔπρεπε νὰ ἐπαναληφθοῦν διὰ τὴν ἐκπολιτιστικὴν δύναμιν τοῦ νέου πλέον Ἑλληνισμοῦ, τὸν ὁποῖον οἱ Ἀμερικανοὶ σοφοὶ ἐννοοῦν νὰ ἀγνοοῦν, οἱ περιφρημοὶ στίχοι τοῦ Λατίνου ποιητοῦ: «Ἡ Ἑλλάς ὑποδουλωθεῖσα, τὸν ἄγχιον κατέκτησε νικητήν...»

ΣΤ΄ Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΑΝΥΨΩΣΙΣ ΤΩΝ ΒΑΛΚΑΝΙΩΝ

Τὸ φαινόμενον τοῦ ξεῆλληνισμοῦ τῶν χριστιανικῶν λαῶν τῆς χερσονήσου τοῦ Αἴμου δὲν ἦτο μόνον μία ἰδεολογικὴ στροφὴ τῶν λαῶν αὐτῶν πρὸς τὸ ἑλληνικὸν ἰδεῶδες τῆς ζωῆς καὶ τῆς σκέψεως. Ἐπροχώρησεν βραδύτερον πρὸς τὸν πραγματικὸν ξεῆλληνισμὸν αὐτῶν διὰ τῆς διαδόσεως τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ παιδείας μεταξὺ τῶν ἰθύνουσῶν αὐτῶν τάξεων, ὅπως ἀκριβῶς καὶ κατὰ τὴν ἀλεξανδρινὴν ἐποχὴν. Καὶ κατὰ πρῶτον παρατηρεῖται τοῦτο εἰς τὴν ἰθύνουσαν τάξιν τῶν Βλάχων καὶ Μολδαυῶν, δηλαδὴ τῶν σημερινῶν Ρουμάνων, οἱ ὁποῖοι, χάρις εἰς τὴν ψυχικὴν καὶ φυλετικὴν αὐτῶν συγγένειαν μετὰ τοὺς Ἑλληνας ἐδέχθησαν τὴν ἑλληνικὴν ἐπίδρασιν, ὅπως ἡ ἀπεξηραμμένη γῆ τὴν εὐεργετικὴν βροχὴν, τὴν ὁποίαν περιμένει διὰ νὰ καρποφορήσῃ. Καὶ πράγματι, ἐκαρποφόρησεν αὕτη.

Ἀργότερον, κατὰ τὸν ΙΗ΄ καὶ ΙΘ΄ αἰῶνα, ἐδέχθησαν τὴν αὐτὴν ἐπίδρασιν καὶ οἱ Βούλγαροι, εἰς τὰς πόλεις κυρίως. Τὸ φαινόμενον τοῦτο ἦτο μία φυσικὴ συνέπεια τῆς πνευματικῆς καὶ οἰκονομικῆς ὑπεροχῆς τοῦ Ἑλληνισμοῦ, παρετάθη μέχρι τῶν μέσων τοῦ ΙΘ΄ αἰῶνος καὶ ἐγένετο αὐτομάτως, δηλαδὴ χωρὶς καμμίαν πρόθεσιν ἢ προπαγάνδαν, ὅπως θὰ ἐλέγαμεν σήμερον

ἐκ μέρους τῶν Ἑλλήνων, πρὸς ἀλλοίωσιν τῆς ἐθνικῆς αὐτῶν συνειδήσεως, τὴν ὁποίαν ἄλλωστε δὲν εἶχον ἀποκτήσει οὗτοι. Ἄδίκως λοιπὸν καὶ παραλόγως ἐδέχθημεν τὰς ἐπιθέσεις Βαλκανικῶν καὶ Εὐρωπαϊῶν ἱστορικῶν καὶ λογίων ὅτι ὁ ἐλληνικὸς κληρὸς καὶ οἱ Ἕλληνες ἐν γένει ἐπεβουλευθήσαν τὴν ἐθνικὴν ὑπόστασιν τῶν λαῶν τούτων διὰ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν σχολείων των. Ἄν ἐχαράσσετε τοιοῦτον πρόγραμμα κατὰ τοὺς αἰῶνας ἐκείνους ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ τῆς ἡγεσίας τοῦ Γένους, πρὸ πολλοῦ θὰ εἶχεν ἀσφαλῶς ἀλλοιωθῆ ὁ ἐθνολογικὸς χάρτης ὠρισμένων τουλάχιστον ἐπαρχιῶν τῆς τέως ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας.

Δυστυχῶς ὁμως διὰ τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος οὐδεμία ἐγένετο ἐσκεμμένη καὶ προσχεδιασμένη προσπάθεια πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτήν, οὔτε ἀπὸ αὐτοῦς τοὺς πρωτεργάτας τῆς Ἐθνικῆς μας Παλιγγενεσίας. Ἀψευδεῖς τούτου ἀποδείξεις εἶναι τὰ θύρια τοῦ Ρήγα, αἱ προκηρῦξεις τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντη καὶ πολλὰ ἄλλα ἔγγραφα. Δικαίως λοιπὸν ὁ ἐθνικὸς μας ἱστορικὸς Κων. Παπαρηγόπουλος¹ μέμφεται τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ὅτι δὲν ἔκαμε τοῦτο, ἂν καὶ εἶχεν εἰς χεῖρας αὐτοῦ δύο ἀκαταμάχητα ὄπλα: τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸ σχολεῖον. Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον προέτασε πάντα ὡς κύριον μέλημά του τὴν πανορθόδοξον αὐτοῦ οἰκουμενικότητα, οὐδέποτε δὲ ὑπῆρξε κέντρον ἐθνικιστικῆς ἢ σωβινιστικῆς προπαγάνδας, ἀλλὰ πάντοτε θρησκευτικόν, σεβόμενον τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν συνείδησιν τῶν ὑπὸ τὴν πνευματικὴν αὐτοῦ κυριαρχίαν ἐθνοτήτων. Καὶ ἐτήρησε τὸν κανόνα τοῦτον καὶ εἰς αὐτὰς ἀκόμη τὰς κρίσεις διὰ τὸν Ἑλληνισμὸν περιόδους, ὅπως λ.χ. κατὰ τὸν μακεδονικὸν ἀγῶνα, ὅποτε περιέβαλε καὶ τὰς οἰκογενείας ἀκόμη τῶν ὀπαδῶν τῆς βουλγαρικῆς Ἐξαρχίας. Δὲν ἐπεβουλευθήμεν λοιπὸν οὐδένα. Τουναντίον, οὐδέποτε ἀντεδράσαμεν κατὰ τῆς ἀφομοίωσεως ἡμῶν τῶν ἰδίων. Λόγω τῆς νοστορίας αὐτῆς ἔχουν ἀφομοιωθῆ πολλαὶ χιλιάδες Ἑλλήνων εἰς τὴν Ρουμανίαν, τὴν Βουλγαρίαν, τὴν Σερβίαν καὶ τὴν Ρωσίαν. Οἱ Ἕλληνες ἐταύτισαν πάντοτε τὴν τύχην των με τὴν τύχην τῶν λαῶν, οἱ ὅποιοι τοὺς ἐδέχθησαν καὶ ἐφιλοξένησαν κατὰ διαφόρους ἐποχάς, δώσαντες με ἀνοιχτὰ χέρια ὅλην τὴν ἰκανότητα, τὴν πρωτοβουλίαν καὶ δραστηριότητα, γενόμενοι πρωτεργάται τῆς ἐθνικῆς ἀφυσπίσεως καὶ τῆς κρατικῆς ὀργανώσεως, τῶν βαλκανικῶν ἰδίως λαῶν. Χωρὶς ἐξαιρέσιν ἀξιόλογον, εἰς ὅλας τὰς βαλκανικὰς χώρας οἱ Ἕλληνες ὑπῆρξαν οἱ πρῶτοι ἔμποροι, οἱ πρῶτοι διδάσκαλοι, οἱ πρῶτοι λόγιοι, οἱ πρῶτοι ἐπιστήμονες, οἱ πρῶτοι τεχνῖται καὶ καλλιτέχνη, οἱ πρῶτοι τέλους πατριῶται.

Ἡ ἔλλειψις αὕτη φανατισμοῦ καὶ μισαλλοδοξίας ἐκ μέρους μας ἀποτε-

1. Σ.Α. Τοῦτο (τὸ Πατριαρχεῖον) λέγει ὁ Θεοφανὸς πρῶτος, διδάσκαλος τοῦ Κοραῆ Ἀδ. διὰ τὴν ἀμέλειάν του τῆς ἐξελληνίσεως τῶν Σλάβων. (Βλ. Θεοδ. Ἀσκληπιάδης εἰς τὸ ἔργον του: «Τὰ διὰ τῶν Βουλγάρων ἐν Ἀνατολῇ τεκτενόμενα».

λεῖ τὴν τρανωτέραν ἀπόδειξιν τῆς ἠθικῆς καὶ ψυχικῆς ἀνωτερότητος τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ τὸ κύριον συστατικὸν τῆς ψυχοσυνθέσεως παντὸς πραγματικῶς πολιτισμένου λαοῦ. Τί δὲ ἐδέχθημεν εἰς ἀντάλλαγμα ὅλης αὐτῆς τῆς ἀφοσιώσεως καὶ τῶν ὑπηρεσιῶν ; Μόνον ἀγνωμοσύνην !

*
* *

Ὁ ἑξελληνισμὸς τῶν ἰθνηνοσῶν τάξεων τῶν βαλκανικῶν λαῶν κατὰ τὴν τουρκοκρατίαν εἶναι μία ἀπὸ τὰς ἀπιοτέρας ἀποδείξεις τοῦ ἐκπολιτιστικοῦ ρόλου τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἀλλὰ καὶ αὕτη ἡ ἀφομοίωσις τῶν Ἑλλήνων εἰς τὰς χώρας ταύτας ἀργότερον ὑπῆρξε βασικὸς παράγων τῆς ἐξελίξεως τῶν λαῶν αὐτῶν.

Τὸ φαινόμενον τοῦτο ἀρχίζει νὰ σημειοῦται εἰς τὴν Ρουμανίαν κυρίως, ἀπὸ τῶν μέσων ἰδίως τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, ὅποτε οἱ γηγενεῖς ἡγεμόνες τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαβίας, ἐρχόμενοι εἰς ἐπαφὴν μὲ τὸν ἑλληνικὸν κόσμον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, συνάπτουν ἀθρόα μικτὰ συνοικέσια, συγγενεύουν στενῶς μὲ ἑλληνικὰς οἰκογενείας, ἀφιερώνουν ἀπεράντους γαίας καὶ χωρία εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, τὸ Ἅγιον Ὄρος καὶ τοὺς Ἁγίους Τόπους, καλοῦν Ἑλληνας ἱεράρχας καὶ διδασκάλους εἰς τὰς χώρας καὶ τὰς αὐλὰς τῶν. Τόσον ἰσχυρὸν ὑπῆρξε τὸ ρεῦμα τοῦτο εἰς τὰς δύο ἐκείνας Ἡγεμονίας, ὥστε νὰ εὐρεθῶμεν ἐνώπιον ἐνὸς ἱστορικοῦ παραδόξου κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΖ' αἰῶνος. Πρόκειται συγκεκριμένως περὶ μιᾶς μακρᾶς καὶ αἱματηρᾶς ρήξεως μεταξὺ τῆς γηγενοῦς μολδαυικῆς ἀριστοκρατίας καὶ Ἑλλήνων ἐπηλύδων τῆς δευτέρας γενεᾶς. Ἡ ρήξις αὕτη διαρκέσασα ἐπὶ ἡμῖσι περίου αἰῶνα εἶχεν ὡς ἀρχηγοὺς τῆς μὲν φιλελληνικῆς μερίδος τὴν παλαιὰν εὐγενῆ μολδαυικὴν οἰκογένειαν τῶν Μπαλιάνων, τῆς δὲ ἀνθελληνικῆς τοὺς Ἑλληνας Καντακουζηνούς !

Μία ἄλλη καταπληκτικὴ ἐκδήλωσις τῆς στροφῆς καὶ τοῦ θαυμασμοῦ πρὸς τὴν ἑλληνικὴν παιδεῖαν τῶν ἡγεμόνων καὶ τῆς ἰθνηνοῦσης τάξεως τῶν Βογιαρῶν εἶναι ἡ ἀποστολὴ τῶν τέκνων αὐτῶν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν πρὸς ἐκμάθησιν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, ὡς καὶ ἡ πρόσληψις Ἑλλήνων οἰκοδιδασκάλων ἀπὸ τῶν ἀρχῶν ἀκόμη τοῦ ΙΖ' αἰῶνος. Τὰ λαμπρότερα δείγματα καὶ πρότυπα τῶν Ρουμάνων τούτων μαθητῶν εἶναι ὁ σοφὸς Μολδαυὸς Δημήτριος Καντεμίρ, συγγραφεὺς, ἱστορικὸς καὶ φιλόσοφος, ἀργότερον δὲ ἡγεμὼν, μαθητῆς τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς, ὁ Κωνσταντῖνος Καντακουζηνὸς ὁ Στόλνικος, ἐμπνευστὴς τῆς ἰδρύσεως τῆς ἑλληνικῆς Ἀκαδημίας τοῦ Βουκουρεστίου, ὁ ἡγεμὼν τῆς Μολδαβίας Τσερτσέλ, ὅστις ἀπὸ ἀγάπην πρὸς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἐξελλήνισε τὸ ὄνομά του, μετονομασθεὶς «Σκουλαρηκάς», ὡς καὶ ἡ ἐκ Βεσσαραβίας καταγομένη ἡγεμονικὴ οἰκογένεια τῶν Καλμασηδῶν, ἡ ὁποία θὰ ἐξελληνισθῆ ἀργότερον καὶ θὰ γίνῃ γνωστὴ ὡς φαναριωτικὴ οἰκογένεια τῶν Καλλιμάχηδων. Εἰς τὰς οἰκογενείας αὐτὰς θὰ ἔπρεπε νὰ προστεθῆ ἡ διαπρεπὴς ὅσον καὶ τραγικὴ οἰκογένεια τῶν Μπραγ-

κοβάνων, πλήρως ἐξελληνισθεῖσα τὴν ψυχὴν. Δὲν ὑπενθυμίζουσι ὅλαι αὐταὶ αἱ περιπτώσεις τὸν φλογερὸν ἐνθουσιασμόν διὰ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα κατὰ τὴν Ἀναγέννησιν, τὴν Πλατωνικὴν Ἀκαδημίαν τῆς Φλωρεντίας, τὸν Ἑρασμὸν καὶ τὸν ἐξελληνισθέντα Μελάγχθωνα τῆς Γερμανικῆς Μεταρρυθμίσεως ; Καὶ αἱ μὲν ἐκδηλώσεις ἐκεῖναι εἰς τὴν Ἰταλίαν, τὴν Γαλλίαν, τὴν Γερμανίαν ἦσαν συνέπεια τῆς ἐπαφῆς τῶν χωρῶν αὐτῶν μὲ τὸν ἀρχαῖον καὶ τὸν βυζαντινὸν Ἑλληνισμόν, ἐνῶ αἱ τῶν βαλκανικῶν χωρῶν ὀφείλονται ἀποκλειστικῶς εἰς τὸν νέον Ἑλληνισμόν καὶ τὴν ἐκπολιτιστικὴν αὐτοῦ δύναμιν, ἣ ὁποία ὑπῆρξεν ἐξ Ἰσοῦ γόνιμος.

Ἐνας καταπληκτικὸς πνευματικὸς ὄργασμὸς καταλαμβάνει ἀπὸ τῶν ἀρχῶν ἤδη τοῦ ΙΖ' αἰῶνος τὰς δύο ρουμανικὰς Ἡγεμονίας. Ἡγεμόνες καὶ βογιάροι γίνονται γενναῖοδωροὶ Μαικῆναι τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων προστάται τῶν λογίων, ἰδρυταὶ σχολείων, τυπογραφείων καὶ ἄλλων ἰδρυμάτων, ἐνισχοῦν τὴν ἔκδοσιν βιβλίων καὶ τὴν μετάφρασιν ξένων ἔργων κλπ. Μία πραγματικὴ εὐγενὴς δίψα παιδείας καταλαμβάνει τοὺς πάντας, οἱ ὅποιοι τρέχουσι νὰ τὴν κορέσουσι εἰς τὰς ἑλληνικὰς πηγὰς. Ἡ κίνησις αὕτη εἶναι ἄσχετος πρὸς τὴν Ἰταλικὴν Ἀναγέννησιν ἢ τὴν γερμανικὴν Μεταρρυθμίσιν. Ἐχει ἐστίαν τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὴν πρωτεύουσαν τοῦ ὀρθοδόξου κόσμου. Μετὰ τὸ 1640 δύο νέαι ἐστία φώτων θὰ δημιουργηθοῦσι εἰς τὰς πέρας τοῦ Δουνάβεως Ἡγεμονίας, ἀπὸ ἡγεμόνας διαπρεπεῖς καὶ φιλομούσους, ὅπως ὁ Βασίλειος Λούπου, ὁ μεγαλοπρεπὴς καὶ γενναῖοδωρος προστάτης τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ τῆς ἑλληνικῆς παιδείας, ὁ ὁποῖος ἰδρυσε τῷ 1640 περίπου τὴν Ἑλληνικὴν Ἀκαδημίαν εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς μακροῦς Μολδαβίας, τὸ ἱστορικὸν Ἰάσιον, ἔκλεισε τὴν ρωσικὴν Ἀκαδημίαν, ἐξεδίωξε τοὺς ἐκ Κιέβου διδασκάλους καὶ ἐξέβαλε τῶν σχολείων καὶ τῆς ἐκκλησίας τὴν σλαβωνικὴν γλῶσσαν, ἀντικαταστήσας αὐτὴν μὲ τὴν ἑλληνικὴν καὶ τὴν ρουμανικὴν.

Τὰ μέτρα ταῦτα ἀπετέλουν μίαν τεραστίαν ἐπανάστασιν κατὰ τοῦ πνευματικοῦ ζυγοῦ τοῦ σλαβισμού, ἐπὶ τοῦ ρουμανικοῦ λαοῦ, αἱ συνέπειαι δὲ αὐτῶν μόλις τώρα καὶ ὑπὸ τὸ φῶς τῶν σημερινῶν πολιτικῶν συνθηκῶν φαίνονται ἐν ὄλῃ αὐτῶν τῇ σημασίᾳ. Τριάντα περίπου ἔτη βραδύτερον, ὁ ἡγεμὸν τῆς Βλαχίας Σερμπάν ὁ Καντακουζηνός, ὑπέικων εἰς τὰς εἰσηγήσεις τοῦ σοφοῦ ἀδελφοῦ του Κωνσταντίνου τοῦ Στόλνικου, ἰδρύει εἰς τὰς δύο αὐτὰς πρωτεύουσας καὶ εἰς διάφορα μοναστήρια ἑλληνικὰ τυπογραφεῖα καὶ ἄλλα μικρότερα σχολεῖα, ἐκδίδονται βιβλία καὶ καταρτίζονται βιβλιοθήκαι. Τὰ σχολεῖα ταῦτα καθὼς καὶ τὰ τυπογραφεῖα τοῦ Ἰασίου, τοῦ Βουκουρεστίου, τοῦ Σναγκῶβ κλπ. θὰ ἀκτινοβολήσουσι συντόμως καὶ εὐεργετικώτατα εἰς τὰ Βαλκάνια καὶ θὰ γίνουσι φυτώρια γενεῶν Ἑλλήνων, Ρουμάνων, Βουλγάρων, Σέρβων καὶ Ἀλβανῶν, μέχρις οὗθι θὰ κλεισθοῦν μετὰ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821 διὰ σουλτανικοῦ φιρμανίου, τὸ ὁποῖον ἐξακατήριξε ταῦτα ὡς «φωλεὰς ἐχιδνῶν». Τὰ σχολεῖα αὐτὰ προητοίμασαν ἀσφαλῶς τὴν ἀτιμώ-

σφαιραν καὶ τὰς προϋποθέσεις τῆς πνευματικῆς ἀνυψώσεως καὶ διαφωτίσεως τῶν ὀρθοδόξων λαῶν τῆς Βαλκανικῆς Χερσονήσου καὶ ἤνοιξαν τὸν δρόμον τῆς ἀπελευθερώσεως, τὸ σύνθημα τῆς ὁποίας ἔδωσε πάλιν ὁ νέος αὐτὸς ἑλληνισμὸς μὲ τοὺς σκληροὺς ἀγῶνας καὶ τὸ ἀφθονον αἷμα τοῦ ἔθνους μας.

Κατὰ τὸν τρόπον αὐτὸν ὁ Ἑλληνισμὸς ὑπῆρξεν ὁ ποδηγέτης τῶν γειτόνων του, εἰς τοὺς ὁποίους πλὴν ἄλλων ἐδίδαξε δύο μεγάλας ἰδέας, χωρὶς τὰς ὁποίας δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ νοηθῇ ἡ ὕπαρξις ἑνὸς ἔθνους. Αἱ ἰδέαι εἶναι : α) ἡ ἰδέα τοῦ πατριωτισμοῦ καὶ β) ἡ ἰδέα τῆς ἐλευθερίας.

Δὲν εἶναι ἰδική μας γνώμη αὕτη. Εἶναι τὸ συμπέρασμα τῆς ἱστορίας, τὸ ὁποῖον πρῶτος διεπίστωσε καὶ εἶχε τὴν ἐντιμότητα νὰ τὸ διακηρύξῃ ἓνας Ρουμάνος ἱστορικός, ὁ Ἄλ. Ξενόπολ, ὁ ὁποῖος, πλὴν τοῦ ὀνόματος, δὲν ἔχει τίποτε κοινὸν μὲ τοὺς Ἑλληνας. Τουναντίον, ὁσάκις ὁμιλεῖ περὶ αὐτῶν, κάθε ἄλλο παρὰ συμπάθειαν ἔχει (Ἱστορία τῶν Ρουμάνων, Τόμ. 10 σελ. 250).

ΚΩΜΟΠΟΛΙΣ ΣΤΡΑΝΤΖΑ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΘΡΑΚΗΣ *

Στὴν πατρίδα μου Στράντζαν
μ' ἀγάπην τ' ἀφιερώνω.

Γεωγραφία-Ίστορία

Εἰς τὰς ὑπωρείας τῶν βουνῶν τῆς Στράντζας ποὺ εἶναι προέκτασις τῶν βουνῶν τοῦ Αἴμου, ἀνθοῦσε ἄλλοτε καὶ μέχρι τοῦ ἔτους 1914 ἡ κωμόπολις Στράντζα. Βορείως τῆς κωμοπόλεως ἐπάνω στὸ βουνὸ καὶ εἰς θέσιν «Καλὲ» ἐπὶ Βυζαντινῆς ἐποχῆς εὕρισκετο ἡ κωμόπολις Σερέντζιον ὅπου ὑπῆρχον μέχρι τοῦ ἔτους 1914 βυζαντινὰ τείχη, ἐρείπια σπιτιῶν καὶ ἐκκλησίες. Ἐξώθεν τῆς ἐκκλησίας ὑπῆρχε καὶ ὁ τάφος τοῦ πρίγκηπος Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου, εἰς τὸν ὅποιον πρίγκηπα ὁ τότε βασιλεὺς τῶν Παλαιολόγων ἐχορήγησε τὰ εἰσοδήματα τῆς κωμοπόλεως Σερεντζίου, τοῦ χωρίου Ἁγιασματάκι καὶ ἄλλων μερικῶν χωριῶν, ὡς καὶ τὸ ἐτήσιον εἰσόδημα τῆς λίμνης τῶν Δέρκων πρὸς συντήρησίν του. Ὀλίγον δὲ ἀπέιχε μία πηγὴ ἀπὸ τὸν πέτρινον τάφον, ἡ ὁποία ὠνομάζετο Ἁγίασμα τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ ὅπου κατ' ἔτος ἐγένετο πανήγυρις. Ἀπὸ τὴν ὡς ἄνω θέσιν ἡ κωμόπολις μετετοπίσθη εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ βουνοῦ καὶ πιθανῶς μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κων/πόλεως.

Ἡ Στράντζα (Σερέντζιον) εὕρσκεται ΒΔ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἀπέχει περὶ τὰ 15 χιλιόμετρα. Ἡ ἐπικοινωνία μὲ τὴν Κων/πολιν ἐγένετο μέσῳ τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ Σινεκλή, ὁ ὁποῖος ἀπέχει περὶ τὰ 20 χιλιόμετρα ἀπὸ τὴν Στράντζαν.

Περιγραφή τῆς κωμοπόλεως

Τὴν Στράντζαν περιέβαλε ὁ ὁμώνυμος ποταμὸς καὶ πυκνότατα δάση δρυὸς καὶ δξυᾶς. Ὁ ποταμὸς χύνεται εἰς τὴν λίμνην τῶν Δέρκων. Εἰς τὸν δασικόν της πλοῦτον ὄφειλε τὴν εὐημερίαν της ἡ Στράντζα.

Ἐμπορικὸς σταθμὸς τῆς Στράντζας ἦτο ὁ σιδηροδρομικὸς σταθμὸς Σινεκλή. Ἀπὸ τὸν σταθμὸν αὐτὸν ἐφορτώνοντο χιλιάδες βαγονίων ξυλανθράκων διὰ τὴν Κων/λιν, ἡ ὁποία Κων/λις ἀπὸ τὰ βουνὰ τῆς Στράντζας ἐπρομηθεύετο κάρβουνα, κύριον μέσον θερμάνσεως κατὰ τὴν πρὸ τοῦ ἔτους 1914 ἐποχὴν, ὡς καὶ διὰ παρασκευὴν φαγητῶν.

Πλὴν τῶν ξυλανθράκων καὶ τραβέρσες καὶ ἄλλη οἰκοδομήσιμος ξυλεία παρήγετο εἰς τὰ δάση της. Εὐδοκιμοῦσαν δὲ εἰς τὰ δάση καὶ παντὸς εἶδους

* Ἐκ τοῦ Ἀρχείου συγχρόνων γεγονότων Ἑταιρ. Θρακ. Μελετῶν.

ὄπωροφόρα δένδρα (φουντουκιές, ἀχλαδιές, μηλιές, ἀκρανιές, μουσμουλιές, φλαμουριές), εὐωδίαζαν δὲ τὰ δάση ἀπὸ τὴν ἀνθισμένες φλαμουριές. Δασικὸς πλοῦτος ἀφάνταστος! Ἐνατολικά τῆς Στραντζας ὑπῆρχαν νερόμυλοι καὶ νεροτριβὴ διὰ τὴν κατεργασίαν τῶν μαλλίνων ἐγχωρίων ὑφασμάτων. Ὑπῆρχεν ὕδραγωγεῖον μὲ ἀφθονο καὶ κρῦο νερό, κῆποι μὲ παραγωγὴν ἐκλεκτῶν φρούτων καὶ λαχανικῶν, ὡς καὶ μορεῶνες διὰ τὴν μεταξουργίαν.

Ἡ κωμόπολις ἀριθμοῦσε περὶ τὰ χίλια σπίτια καὶ ἄνω, μὲ 1400 οἰκογένειες, μὲ πληθυσμὸν 7.000 κατοίκων ἀσχολουμένων κυρίως μὲ τὰς δασικὰς ἐκμεταλλεύσεις, παραγωγὴν ξυλανθράκων, ὑλοτομίαν, κτηνοτροφίαν καὶ γεωργίαν. Μέσα εἰς τὰ δάση ὑπῆρχαν περὶ τὰς 350 μικροῖδιοκτησίας (μεκιάνια) ὅπου καλλιεργοῦσαν τὴν γῆν καὶ ἀνέπτυσσαν κτηνοτροφίαν μεγάλων ζώων πρὸς ἀναπαραγωγὴν, ἀλλὰ μετὰ τὸν Ρωσοτουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1878 ἢ Τουρκικὴ κυβέρνησις ἐπέταξε τὰς 200 μικροῖδιοκτησίας καὶ ἐγκατέστησε εἰς αὐτὰς Τούρκους πρόσφυγας ἐκ Βουλγαρίας καὶ ἀπέμειναν μόνον 150 ἰδιοκτησίαι εἰς τοὺς κατοίκους τῆς Στραντζας.

Κατὰ τὴν περίοδον τοῦ χειμῶνος, ὃ ὁποῖος ἦτο δοιμύτατος, ὡς καὶ κατὰ τὰς μεγάλας Χριστιανικὰς ἑορτάς, οἱ εἰς τὰς δασικὰς ἐκμεταλλεύσεις ἀσχολούμενοι κάτοικοι, συνεκεντρῶνοντο εἰς τὴν κωμόπολιν. Πτωχοὶ δὲν ὑπῆρχον, ἄνδρες καὶ γυναῖκες εἰργάζοντο, οἱ μὲν ἄνδρες εἰς τὰ βιοποριστικὰ ἐπαγγέλματα, αἱ δὲ γυναῖκες εἰς τὴν χειροτεχνίαν (χαλιά, κουβέρτες, μάλλινα ὑφάσματα, ταντέλλες, κλπ.) συμβάλλουσιν εἰς τὴν οἰκιακὴν οἰκονομίαν. Ὅλα τὰ σπίτια, πλούσια ἐπιπλωμένα, ἢ καθαριότητος ἀπαραμίλλη. Λόγῳ τῆς καθημερινῆς ἐπικοινωνίας μὲ τὴν Πόλιν τὸ ἐπίπεδο τοῦ πολιτισμοῦ, ὑψηλόν. Αἱ ἐνδυμασίαι ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ἰδίως μὲ τὰ κοσμήματα, χρυσᾶ ὥρολόγια, φλουριά, ψηλὰ καπέλλα μὲ βέλα, κλπ. συνηγωνίζοντο εἰς κομψότητα καὶ χάριν τὰς γυναῖκας τῆς Κων)λεως.

Ἄνεπτυχθῆ πηγαῖος πολιτισμὸς, καθὼς τὸ ἐμπόριον. Ὑπῆρχε ἀριστοκρατία. Ὑπάρχουν σημαίνουσαι οἰκογένειαι, ὡς αἱ οἰκογένειαι Κων. Καμπούρογλου, Σταύρου Καλτσά, Ἀθανασίου Παστηρματζόγλου, ἱατροῦ, Σεργίου Χατζηποστόλου ἱατροῦ, Τίμου Τσαλαμπούνη κλπ.

Ὁ δήμαρχος Σηλυβρίας Γιαννακάκης Βασιλειάδης, ὃ δήμαρχος Μετρῶν (Τσατάτζας) Γεώργιος Καμπούρογλου, ἔμποροι ξυλανθράκων, ὃ δὲ δεῦτερος καὶ προμηθευτὴς συγχρόνως στρωτήρων (τραβεσσῶν) τῆς Γαλλικῆς ἐταιρείας σιδηροδρόμων καὶ τσιφλικιοῦχος, κατήγοντο ἐκ Στραντζας.

Ἡ ἀξιοπρέπεια, ἢ τιμιότης εἰς τὰς μεταξὺ τῶν κατοίκων σχέσεις καὶ τὰς συναλλαγάς, ἢ ἀμιλλα διὰ τὴν προαγωγὴν τῶν κοινοφελῶν ἰδρυμάτων καὶ ἢ γενναία εἰσφορὰ ὑπὲρ αὐτῶν ἦτο ὑποδειγματικὴ. Διὰ τὴν ἀνέγερσιν νέων σχολείων εἰς μίαν συνεδρίασιν προσεφέρθησαν ὑπὸ τινων πλουσίων ἀνὰ 100 λίρας Ἀγγλίας, συναθροισθέντος ἀμέσως τοῦ ποσοῦ τῶν 1000 λιρῶν Ἀγγλίας.

Ἐκπαίδευσις

Ἐπῆρχον τρεῖς σχολαί. Ἐξατάξιος ἀστική σχολή ἀρρένων μὲ 4 διδασκάλους, ἔξατάξιος σχολή θηλέων μὲ 2 διδασκαλίσας καὶ νηπιαγωγεῖον μὲ 2 διδασκαλίσας.

Αἱ δαπάναι διὰ τὴν πληρωμὴν τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ ἐβάρυναν τὸ ταμεῖον τῆς ἐκκλησίας, οἱ πόροι τοῦ ὁποίου προήρχοντο ἀποκλειστικῶς ἀπὸ τὴν πώλησιν τοῦ κηρίου καὶ ἀπὸ τὰς δωρεὰς τῶν κατοίκων πρὸς τὴν ἐκκλησίαν. Ἐκτὸς τῶν ὡς ἄνω πόρων ἐνισχύετο τὸ ταμεῖον τῆς ἐκκλησίας καὶ ἀπὸ τοὺς τόκους ἐκ τοῦ κληροδοτήματος τοῦ ἀειμνήστου Ἀρχιμανδριτοῦ Γρηγορίου Ἀγαθοβούλου ἐξ 100 λιρῶν Ἀγγλίας κατ' ἔτος. Ὁ Ἀρχιμανδριτῆς Γρηγόριος Ἀγαθόβουλος κατήγετο ἐκ Στράντζας, ἦτο τελειόφοιτος τῆς Θεολογικῆς σχολῆς Χάλκης καὶ διετέλεσε ἐπὶ πολλὰ ἔτη διευθυντῆς τῆς Ἱερατικῆς σχολῆς Σμύρνης, ὅπου καὶ ἀπεβίωσε. Διὰ τῆς διαθήκης του ἐδώρησεν εἰς τὴν Ἱερατικὴν σχολὴν Σμύρνης τὴν βιβλιοθήκην του, καὶ χρηματικὰ ποσά, εἰς δὲ τὴν γενέτειράν του Στράντζαν τὰ Ἱερατικά του ἄμφια καὶ περὶ τὰς 2.000 λίρας εἰς ἔθνικὰς καὶ αἰγυπτιακὰς ὁμολογίας, κατατεθειμένας εἰς τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν τῆς Ἑλλάδος, τῶν ὁποίων τοὺς τόκους ἀνερχομένους εἰς 100 λίρας κατ' ἔτος ἐλάμβανε ἡ σχολικὴ Ἐφορεῖα πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ σχολικοῦ Ταμεῖου.

Ὁ ἐν λόγῳ δωρητῆς ἐξημέτασε καὶ τοποτηρητῆς τοῦ Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας. Ὑπάρχει ἀκόμη ἓνα ποσὸν εἰς ὁμολογίας τοῦ δωρητοῦ, εἰς τὴν Τράπεζαν οἱ τόκοι τῶν ὁποίων ἐνισχύουν τὸ σχολικὸν Ταμεῖον τοῦ Δημοτικοῦ σχολείου Γιαννιτσῶν, ὅπου ἔχουν ἐγκατασταθῆ 500 οἰκογένεια ἐκ Στράντζας. Μὲ δωρεὰς τῶν κατοίκων Στράντζας ἐκτίσθη δημοτικὸν σχολεῖον, τὸ ταμεῖον τοῦ ὁποίου ἐνισχύεται μὲ τὸ ποσὸν τῶν 15.000 δραχμῶν κατ' ἔτος ἀπὸ τοὺς τόκους τοῦ Ἀγαθοβουλείου κληροδοτήματος. Πρὸς τιμὴν τοῦ δωρητοῦ καὶ ἐκλεκτοῦ τέκνου τῆς Στράντζας μία ὁδὸς τῶν Γιαννιτσῶν ὠνομάσθη Ἀγαθοβούλου.

Κοινωνικὴ ζωὴ.

Οἱ κάτοικοι γενικῶς ἦσαν εὐποροὶ, ἐπαίται δὲν ὑπῆρχαν. Λόγῳ τῆς εὐπορίας τῶν ἀνεπτύχθη κοινωνικὴ ζωὴ. Συχνὰ ἦσαν αἱ συγκεντρώσεις στὰ σπίτια, κατὰ τὰς ἑορτάς, τὰ συμπόσια, οἱ χοροὶ μέχρι πρωίας. Περίφημα τὰ πανηγύρια στὸ Ἀγιασματάκι, ἐξοχικὴ τοποθεσία πού ἀπέτειε μιὰ ὥρα ἀπὸ τὴν κωμόπολιν, ὅπου τὴν 1ην Αὐγούστου καὶ τὴν 15 ἐγίνετο λαμπρὸν πανηγύρι, μὲ ὄργανα, λατέρνες, γραμμόφωνα καὶ διεσκέδαζε ἤσυχα ὀλόκληρη ἡ κωμόπολις, κάτω ἀπὸ πανύψηλα καὶ αἰωνόβια δένδρα, μέσα στὸ δάσος. Αἱ πολύχρωμοι ἐνδυμασίαι τῶν γυναικῶν, οἱ ἐγχώριοι τάπητες ἀπλωμένοι ἐπάνω στὴ γλῶσση καὶ ἡ λοιπὴ διακόσμησης πού κάθε οἰκογένεια ἔφερε, παρουσίαζε πολιτισμένον καὶ χαρούμενον περιβάλλον.

Μέσα εις τὴν κοινωνικὴν ζωὴν καὶ κίνησιν μπορεῖ νὰ τοποθετηθῆ καὶ ἡ σχολικὴ ἐορτὴ τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν, ποὺ ἐγίνετο μὲ μεγάλη ἐπισημότητα εἰς τὴν μεγάλην αἵθουσαν τελετῶν. Ἐνῶ τὸ χιόνι ἔστρωσε τοὺς δρόμους σχηματίζον μικροὺς λόφους, καὶ στὰ παράθυρα τῆς μεγάλης αἵθουσης τῶν τελετῶν ποικίλα σχήματα, ἡ ἐορταστικὴ πομπὴ μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν δεσπότην, ἐβάδιζε ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν πρὸς τὴν αἵθουσαν τελετῶν, στολισμένην καταλλήλως καὶ μὲ τὰ χειροτεχνήματα τῶν μαθητῶν καὶ μαθητριῶν καὶ τὰ ἐργόχειρα. Πατριωτικὰ ἄσματα καὶ διάλογοι κρατοῦσαν ὑψηλὰ τὸ ἔθνικόν φρόνημα τῶν ὑποδούλων κατοίκων.

Τὰ ἦθη ἐξαιρετικῶς αὐστηρά. Μόλις τὸ κορίτσι ἔφθανε τὸ 14ον ἔτος, δὲν ἔβγαινε πλέον ἀσυνόδευτον ἢ το «κρυμμένο» καὶ παρακολουθοῦσε τὴν κίνησιν τοῦ δρόμου πίσω ἀπὸ τὴν κουρτίνα. Νέοι ἐστέλλοντο εἰς τὴν Κων)πολιν εἰς τὴν Ροβέρτειον, εἰς τὴν Μεγάλην τοῦ Γένους Σχολήν, εἰς τὰς Ἀθήνας δι' εὐρυτέρας σπουδὰς. Δύο ἰατροὶ καὶ δύο φαρμακεῖα ὑπῆρχαν διὰ τὴν ἰατροφαρμακευτικὴν περίθαλψιν. Οἱ κάτοικοι, γεροὶ στὸ σῶμα, εὐγενεῖς εἰς τὴν ψυχὴν, φιλότιμοι, ἐργατικοί, ἀπλοῖ εἰς τὴν σκέψιν, ἄδολοι, φιλόξενοι, εὐλαβεῖς.

Αἱ γυναῖκες, ὑπόδειγμα ἐργατικότητος, σεμνότητος, ἀπλότητος καὶ ἀρετῆς. Περιόφημα τὰ χαλιὰ καὶ τὰ ὑφαντὰ τῆς Στραντζας. Τὰ σπίτια ἔλαμπαν ἀπὸ καθαριότητα καὶ οἰκοκυρωσύνην μέχρι σχολαστικότητος.

Ἔτσι ἀνεπτύχθη πηγαῖος πολιτισμός, ὥστε νὰ παρουσιάζεται ἡ κωμόπολις ὑπόδειγμα εἰς ὅλας τὰς γειτονικὰς κωμοπόλεις.

Ἐπῆρχαν πολλὰ καταστήματα, παντοπωλεῖα, καφενεῖα, ἀρτοποιεῖα, ἐπαγγελματικὰ καταστήματα, ξενοδοχεῖα, μηχανοκίνητος ἀλευρόμυλος, ἐκτὸς τῶν νερομύλων κλπ. Ἡ Στραντζα ἦτο ἀμιγῶς ἑλληνικὴ κωμόπολις, ὑπῆρχεν ἐλαχίστη τουρκικὴ μειονότης, περὶ τὰ 10-15 σπίτια μέσα στὰ 1000 ἑλληνικά.

Ἡ συγκοινωνία καθημερινὴ μὲ τὴν Κων)πολιν μέσῳ τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ Σινεκλή. Μὲ τὸν σιδ. σταθμὸν ἡ κωμόπολις ἐπικοινωνοῦσε μὲ Ἀμάξας.

Ἐκκλησία

Εἰς τὸ κέντρον τῆς πόλεως ἦτο μεγαλοπρεπὴς ἐκκλησία, τιμωμένη ἐπ' ὄνοματι τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, τύπου Βασιλικῆς, διὰ τὴν ὁποίαν οἱ κάτοικοι τῆς Στραντζας ἦσαν υπερήφανοι διότι τόσον μεγάλη ἐκκλησία οὔτε εἰς τὴν Πόλιν ὑπῆρχε. Ἦτο διηρημένη εἰς εὐρύχωρον νάρθηκα (δεξιὰ τῆς κυρίας εἰσόδου ἦτο τὸ κηροπωλεῖον ἐπίσης εὐρυχωρότατον) καὶ εἰς τὸν κυρίως ναὸν μετὰ τοῦ ἱεροῦ. Ἐπτὰ μεγαλοπρεπεῖς πολυέλαιοι πλὴν τῶν πολυελαίων τοῦ γυναικωνίτου ἐφώτιζαν τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ἀφαντάστου μεγαλοπρεπειᾶς ναοῦ.

Ἐπάνω εἰς ὑψηλοὺς στύλους ἐστηρίζετο ὁ γυναικωνίτης καὶ κατελάμβανε τὰς τρεῖς πλευρὰς τοῦ ναοῦ, ἐπὶ δὲ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ ναοῦ ὑπῆρχαν καὶ ἰδιαίτερα στασίδια ἔπάνω εἰς ὑψηλὰς βαθμίδας.

Πάμφωτος ὁ ναός, κατὰ τὰς ἀγρουπνίας ἰδίως, παρουσίαζε ἐξαισίον θέαμα. Τρεῖς ἱερεῖς ἐλειτούργουν. Παλαιότερα πρὸ ἑκατὸν ἐτῶν ἡ ἐκκλησία Στράντζας, ἀποτελοῦσε ἰδίαν μητρόπολιν ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν Τυρολόης καὶ Σερεντζίου, τὸ παλαιὸν δὲ οἶκημα τῆς Μητροπόλεως ἐσώζετο μέχρι τοῦ ἔτους 1914. Κατόπιν εἶχε καταργηθῆ καὶ ὑλήχθη εἰς τὴν μητρόπολιν Ραιδεστοῦ καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1900 ἐπανιδρύθη ἡ ἰδία μητρόπολις ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν πάλιν Τυρολόης καὶ Σερεντζίου.

Ἡθῆ καὶ Ἔθιμα

Τὰ ἦθη ὡς εἶπομεν ἦσαν αὐστηρά. Ὑπῆρχε ὁμως φυσικὴ εὐγένεια καὶ ἀλληλοσεβασμὸς μεταξὺ τῶν δύο φύλων.

1.—Τὴν παραμονὴν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, 24 Ἰουνίου ἀναβαν φωτιεὺς μὲ παλιὰ καλάθια καὶ φρόκαλα ποὺ κάνουν φλόγες, καὶ πηδοῦσαν μέσα στὶς φλόγες νέοι καὶ νέες καὶ ἔλεγαν «ξέβα κακόχρονε καὶ ἔμβα καλόχρονε». Κατόπιν διὰ νὰ κάμουν τὸν κλείδωνα, μέσα σ' ἓνα μπακιράκι, ἀγόρια καὶ κορίτσια ἄνδρες καὶ γυναῖκες ἔβαζαν ἀπὸ ἓνα κόσμημα ὁ καθένας μέσα, τὸ ἀφηναν τὴν νύκτα στὴν ἀστροφεγγιά. Τὸ πρωτὶ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου ἔπαιρναν τὸ μπακιράκι τὰ κορίτσια τῆς γειτονιάς καὶ πῆγαιναν τραγουδώντας καὶ ἔβαζαν νερὸ ἀπὸ τὰ πέριξ ἀγιάσματα τῆς Στράντζας καὶ τραγουδώντας πάλιν ἐγύριζαν στὴ γειτονιά των. Τότε ἐφώναζαν ἓνα ἀγόρι πρωτότοκο καὶ ἔβγαζε ἓνα-ἓνα κόσμημα ἀπὸ τὸ μπακιράκι συνάμα δὲ τὰ γύρω κορίτσια ἔλεγαν καὶ ἀπὸ ἓνα σιχάκι καὶ ξεσποῦσαν στὰ γέλια. Τὰ δίστιχα ἐλέγοντο *μπεγίτια, κοτύματα, ριζικάρια*.

2.—Τὴν 1ην Ἰανουαρίου μετὰ τὴν θείαν λειτουργίαν παιδιὰ εἰς τὴν ἔξοδον τῆς ἐκκλησίας κρατοῦσαν βέργες ἀπὸ μπουμπουκασμένες ἀκρανιὲς ἀπὸ τὰ βουνὰ τῆς Στράντζας κομμένες καὶ ἐνῶ κτυποῦσαν ἐλαφρὰ τὶς πλάτες, τὴν ὥρα ποὺ ἔβγαине ὁ κόσμος ἀπὸ τὴν ἐκκλησία, συγχρόνως ἔλεγαν «Νιὸ ποδάρι, νιὸ σταυρὶ σιδερένιο κόκκαλο» καὶ ἔπαιρναν ὅ,τι τοὺς ἔδιναν.

3.—Ὅταν ἐπρόκειτο διὰ κηδεῖαν ὁ κρᾶχτης (νεωκόρος) ἔβγαине καὶ γυρονοῦσε ὅλες τὶς γειτονιὲς καὶ ἐνῶ κτυποῦσε μὲ τὸ μαστοῦνι τοῦ ἐπάνω σὲ πέτρα ἐφώναζε δυνατὰ (ὁ τάδε, ἔλεγε τὸ ὄνομα καὶ ἐπίθετο) «ἐπλήρωσε τὸ κοινὸν χρῆος ἵνα ὀρίσετε εἰς τὴν κηδεῖαν του».

4.—Τὰς ἐπισημοὺς ἐορτάς, ὅπως τὴν δευτέραν ἡμέραν τοῦ Πάσχα, τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, τῆς Ζωοδόχου πηγῆς, τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου ἐγίνοντο παλέστρες. Γυμνοὶ οἱ παλαισταὶ ἀλείφονταν μὲ λάδι (μόνον μὲ βρακάκι) καὶ ἔβαζαν στοιχήματα ἀρνιά, ὁ δὲ νικητὴς ἔβγαζε δίσκο μαζὺ μὲ τοὺς ἄλλους παλαιστὰς πρὶν ἀπὸ τὴν πάλη, τὰ δὲ λεπτὰ ἔπαιρνε ὁ νικητὴς.

5.—Ἡ ἐκκλησία ἐτιμᾶτο ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Γεωργίου καὶ κατὰ τὴν ἐορτὴν ἔβλεπε κανεὶς εἰς τὸν αὐλόγυρον τῆς ἐκκλησίας δεμένα εἰς τὰ δένδρα τῆς ἐκκλησίας μεγάλα ζῶα (τάματα) τὰ ὁποῖα ἐπωλοῦντο πρὸς ὄφελος τῆς ἐκκλησίας.

6.—Δὲν ἐπετρέπετο εἰς τοὺς κατοίκους ν' ἀγοράζουσαν κερὰ ἀπὸ τῆν Κων)πολι παρὰ μόνον ἀπὸ τὸ κηροπωλεῖον τῆς ἐκκλησίας, διότι ἡ πώλησις τῶν κερῶν ἀποτελοῦσε σημαντικὸν ἔσοδον διὰ τῆν ἀντιμετώπισιν τῶν ἐξόδων τῆς ἐκκλησίας, τὰς πληρωμὰς τοῦ προσωπικοῦ τῶν σχολείων καὶ λοιπῶν ἐξόδων τῶν σχολείων καὶ τῆς ἐκκλησίας.

7.—Ἡ δημογεροντία καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἐπιτροπὴ ἐρρῦθμιζαν τὰ ζητήματα τῆς Κοινότητος, σχολικὰ ἐκκλησιαστικὰ ἢ ζητήματα μικροδιαφορῶν μεταξὺ τῶν κατοίκων.

8.—Δήμαρχος διωρίζετο Ἕλληνας καὶ ἐφρόντιζε διὰ τὰ ζητήματα ὑδρεύσεως, καθαριότητος, φωτισμοῦ κλπ.

Αὕτη μὲ λίγα λόγια ἦτο ἡ κοινωνικὴ ζωὴ τῆς ἀξέχαστης πατρίδος μας μέχρι τῆς μοιραίας ἀνοίξεως τοῦ ἔτους 1914.

Ὁ διωγμὸς

Τὴν ἡρεμον καὶ γαληνίαν κοινωνικὴν ζωὴν τῶν ὑπὸ τὸν Τοῦρκον δυνάστην χριστιανῶν κατοίκων τῆς Στράντζας, ἄρχισε νὰ ταράττη ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1914 ὁ ὀργανωμένος διωγμὸς τῶν γειτονικῶν τῆς κομποπόλεως χωρίων. Ἡ πίεσις ἄρχισε μὲ τὸν ἐμπρησμόν τῶν γεωργικῶν ἐκμεταλλεύσεων (μεμιάνια) ποὺ ἦσαν σκορπισμένα ἐδῶ καὶ ἐκεῖ μέσα στὰ δάση, ποὺ ἦσαν ἰδιοκτησίαις τῶν κατοίκων πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ τρομοκρατήσουν τοὺς κατοίκους καὶ νὰ τοὺς ἐξαναγκάσουν νὰ συγκεντρωθοῦν μέσα εἰς τὴν κομόπολιν.

Τὸν Ἀπρίλιον τοῦ ἔτους 1914 ἀμέσως μετὰ τὸ Πάσχα ἐδόθη ἡ ἐντολὴ τοῦ διωγμοῦ, ὅποτε Τοῦρκοι ἀστυνομικοὶ μὲ περιστροφὰ στὰ χέρια, ἐβίαζαν τοὺς κατοίκους νὰ φύγουν ἀμέσως καὶ νὰ ἐγκαταλείψουν τὰ πάντα. Ὅ,τι μὲ κόπους, ἰδρώτα καὶ αἷμα γενεῶν ἐδημιουργήθη, ἔπρεπε σὲ μιὰ στιγμή νὰ ἐγκαταλειφθοῦν καὶ περιουσίαι καὶ ἱερὰ καὶ τάφοι γονέων καὶ προγόνων. Πρὸ τῆς βίας ἀνίσχυροι οἱ κάτοικοι ἐγκαταλείπουν τὰ πάντα καὶ ἐσχηματίσθη μιὰ ἀπέραντη θλιβερὰ συνοδεία τρομοκρατημένων ἀνθρώπων, ἡ ὁποία διετάχθη νὰ βαδίση πρὸς τὸ λιμάνι τῆς ἐπὶ τῆς Προποντιδος Ἡρακλείας ποὺ ἀπεῖχε ἀπὸ τὴν Στράντζα περὶ τὰ 55 χιλιόμετρα.

Μερικοὶ γέροι ἀδιάφοροι πλέον διὰ τὴν ζωὴν ἔμειναν διὰ νὰ πεθάνουν καὶ ταφοῦν εἰς τὴν γῆν τῶν πατέρων των.

Μὲ τὴν ἀναχώρησιν τῶν κατοίκων ἄρχισε καὶ ἡ διαρπαγὴ τῶν σπιτιῶν, καὶ καταστημάτων, καθὼς καὶ ἡ καθ' ὁδὸν ἔρρευσα καὶ ληστεία τῶν διωκομένων παρὰ τῶν συνοδευόντων αὐτοὺς Τοῦρκων ἀστυνομικῶν. Ὅταν ἡ νύκτα βρῆκε τὴν θλιβερὴν συνοδεία στὸ δρόμο, ὁ τρόμος καὶ ὁ φόβος ἐπιδρομῆς τῶν Τοῦρκων ἔφθασε εἰς τὸ κατακόρυφον, ἰδίως τῶν γυναικῶν, διότι καὶ οἱ ἄνδρες ἦσαν ἀνίκανοι νὰ τὰς ὑπερασπίσουν ἀπὸ τοὺς ὀπλισμένους μέχρις ὁδόντων Τοῦρκους.

Πέρασαν τὴν νύκτα ἄϋπνοι, καὶ τὴν ἐπομένην, ὅταν ἔφθασαν στὴν Ἡ-

ράκλειαν, ἦλθε εἰδοποιηθεὶς καὶ ὁ μητροπολίτης Τυρολόης καὶ Σερεντζίου, καὶ συγχρόνως ὁ Τούρκος Ὑπουργὸς τῶν ἐσωτερικῶν τῆς Τουρκίας Ταλάτ μπέης, ὁ ὁποῖος ἔλεγε ὅτι ἔγινε λάθος (γιαγνὶς ὀλντοῦ) καὶ συνεβούλευε νὰ γυρίσουν πίσω οἱ κάτοικοι.

Ὡς ἦτο ἐπόμενον, κανεὶς δὲν ἤθελε νὰ πιστεύῃ τὰ παραπλανητικὰ λόγια τοῦ Τούρκου Ὑπουργοῦ, διότι ὅλοι ἤξευραν ὅτι τὰ πάντα εἶχον λεηλατηθῆ, καὶ ἐὰν ἐπέστρεφαν θὰ τοὺς περίμενε ὁ ὄλεθρος. Αὐθημερὸν ἔγινε ἡ ἐπιβίβασις εἰς ἀναμένοντα φορτηγὰ Ἑλληνικὰ πλοῖα, καὶ ἀπεβιβάσθημεν ἄλλοι εἰς τὴν Καβάλλαν, καὶ ἄλλοι εἰς τὴν Θεσσαλονίκην καὶ διεμοιράσθημεν εἰς διαφόρους ἀποθήκας, τροφοδοτούμενοι ἐπὶ τι διάστημα ἀπὸ τὸ Κράτος.

Πολλοὶ παρέμειναν εἰς τὴν Καβάλλαν, ἄλλοι στὰ Γιαντισά, Νιάουσαν ὅπου ἴδρυσαν τὴν νέαν Στράντζαν πλησίον τῆς Νιαούσης.

Μολονότι νοσταλγοὶ τῆς πατρικῆς γῆς ἀφωσιώθησαν εἰς τὴν δημιουργίαν τοῦ μέλλοντός των εἰς τὴν νέαν πατρίδα, διακριθέντες εἰς τὰς ἐπιστήμας, τὰ ἐπαγγέλματα, τὰς τέχνας καὶ τὴν γεωργίαν, τιμῶντες τὸ ὄνομα τῆς πατρίδος των.

Καλαμάτα, Ὀκτώβριος 1960

Ι. Π. ΜΑΜΑΛΑΚΗ

ΚΑΘΗΓΗΤΗ

ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ ΘΡΑΚΙΩΤΗ ΑΓΩΝΙΣΤΗ
ΑΠΟ ΤΟΝ ΑΝΤΙΒΟΥΛΓΑΡΙΚΟΝ ΑΓΩΝΑ

Ἐνῶ ἀποδίδεται πολὺ σωστά μεγάλη σημασία στὴν περισυλλογὴ γλωσσικοῦ ὕλικου καὶ κάθε εἶδους λαογραφικῶν στοιχείων, δὲν καταβάλλεται ὅμως ἀνάλογη φροντίδα γιὰ τὴ συγκέντρωση καὶ δημοσίευση ἀτομικῶν ἀναμνήσεων ἀπὸ πρόσωπα, ποὺ πολὺ ἢ λίγο ἔχουν λάβει ἐνεργὸ μέρος στὴ νεώτερη ἱστορία τοῦ ἔθνους μας. Καὶ αὐτὸ ἐνῶ οἱ ἀτομικὲς ἀναμνήσεις τὶς περισσότερες φορὲς γιὰ διαφόρους λόγους παραμένουν ἀποκλειστικὸ κτῆμα ἐνὸς προσώπου,—αὐτοῦ ποὺ ἔζησεν τὰ διάφορα γεγονότα—καὶ ἐπομένως μονάχα ἀπὸ αὐτὸν μποροῦμε νὰ τὶς ἀντλήσουμε, τὰ δὲ γλωσσικὰ καὶ ἄλλα λαογραφικὰ τὰ παίρνουν διάφορες γενεὲς ἀπὸ τὶς προηγούμενες καὶ τὰ κληρονομοῦν στὶς ἐπόμενες καί, ἂν καὶ μὲ τὸν καιρὸ πολλὰ ἀπὸ αὐτὰ χάνονται, ἐν τούτοις μποροῦμε νὰ τὰ συγκεντρώσουμε ἀπὸ περισσότερους ἀντιπρόσωπους τῶν παλαιότερων συνήθως, ἀλλὰ καὶ τῶν νεωτέρων γενεῶν.

Αὐτὸ εἶναι μιὰ παράλειψη ἐκ μέρους ἐκείνων ποὺ ἀσχολοῦνται μὲ τὴν ἱστορία, ἐνῶ οἱ γλωσσολόγοι καὶ οἱ λαογράφοι ἔχουν ἀντιληφθῆ σωστά, πόση σημασία ἔχει ἡ ζωντανὴ παράδοση.

Εὐτυχῶς, ποὺ βρίσκονται ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς ἱστορικοὺς καὶ ἀρκετοὶ ἄλλοι, ποὺ φροντίζουν νὰ διατηρήσουν γιὰ τὶς ἐπόμενες γενεὲς καὶ γιὰ τοὺς μελετητὲς τῆς ἱστορίας μας ἢ δικές τους ἀναμνήσεις ἢ ἀναμνήσεις ἄλλων, ὅπως ἔκαμεν ἡ μοναδικὴ κ. Δέλτα, ποὺ ἐκδίδονται σήμερα ἀπὸ τὸ ΙΜΧΑ. Ἔτσι ἔχουμε τὸ εὐτύχημα νὰ μποροῦμε νὰ διαβάσουμε τὰ ἀπομνημονεύματα τοῦ Δικώννου Μακρῆ καὶ τόσων ἄλλων, ποὺ χάρις στὴ δραστηριότητα καὶ τὴ φροντίδα τοῦ Β. Λαούρδα καὶ Στίλπ. Κυριακίδη ἔγιναν κτῆμα ὄλων μας.

Εἶναι ἀκόμα πολὺ σπουδαῖο, τὸ ὅτι ἔχει γενικὰ διαπιστωθῆ ὅτι, ἂν καὶ συνήθως μιλοῦμε γιὰ *Μακεδονικὸν ἀγῶνα*, γιὰ νὰ δηλώσουμε τὸν ἀγῶνα ὀλοκλήρου τοῦ ἔθνους μας ἐναντίον τῶν Βουλγάρων, ποὺ μὲ κάθε μέσον εἶχαν ζητήσῃ νὰ ἐξαλείψουν καθετὶ τὸ ἑλληνικὸ ἀπὸ τὶς βόρειες ἑλληνικὲς ἐπαρχίες, ὁ ἀγῶνας αὐτὸς δὲν περιορίστηκε στὴ Μακεδονία, ἀλλ' εἶχεν ἐπεκταθῆ καὶ στὴ Θράκη καὶ στὴν Ἀνατολικὴ Ρωμυλία. Καὶ μὲ χαρὰ μου διάβασα στὸν 230 τόμο τοῦ «Ἀρχείου τοῦ Θρακικοῦ Λαογραφικοῦ καὶ Γλωσσικοῦ Θησαυροῦ» μιὰ μελέτη τοῦ Κ. Κουκκίδη μὲ τίτλο : «Ὁ Ἀντιβουλγαρικὸς Θρακικὸς ἀγὼν» (1903-1910). Γιατὶ μ' αὐτὴν γίνεται, ἀπαρχῆ ἔρρευας

και για τους αγώνες της Ἑλληνικώτατης Θράκης μας κατά των Βουλγάρων κομιτατζήδων που ζήτησαν να ξεριζώσουν και ἀπ' ἐκεῖ καθετὶ τὸ ἑλληνικό, εὐτυχῶς ὁμως μάταια χάρις στὴν ἀντίδραση τῶν Θρακῶν πατριωτῶν.

Ἐλπίζουμε πὼς τὴν μελέτη αὐτὴ θὰ τὴν ἀκολουθήσουν και ἄλλες ὥστε νὰ μπορέσωμε νὰ ἔχουμε—ἄς τὸ ἐλπίσουμε—ὄχι μετὰ πολλὰ χρόνια, μιὰ συστηματικὴ ἱστορία τοῦ ὄλου ἀγώνα, τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐναντίον τοῦ βουλγαρικοῦ κομιτατζηδισμοῦ.

Και αἰσθάνομαι τὸν ἑαυτό μου εὐτυχῆ, διότι ἕνας ἀπὸ τοὺς πρωταγωνιστές, ὅπως παραδέχεται και ὁ Κ. Κουκκίδης, στὸν ἀγῶνα αὐτὸν τῶν Ἑλλήνων τῆς Θράκης, προθυμοποιήθηκε νὰ προσφέρει γιὰ τὴν δημοσιότητα διάφορες ἀναμνήσεις και μερικὰ στοιχεῖα του, που θὰ βοηθήσουν ἐπίσης νὰ διαφωτισθῇ ἡ σελίδα αὐτὴ τῆς ἱστορίας μας.

Ὁ ἀγωνιστὴς αὐτὸς εἶναι ὁ Θεόδωρος Ἀμπατζόπουλος¹. Ὁ Κ. Κουκκίδης τὸν ὀνομάζει Ἀμπατζῆν και στὸ δίπλωμα ἀκόμη τῆς ἀπόνομῆς τοῦ ἀναμνηστικοῦ μεταλλίου τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγῶνος, ἐνῶ και σ' αὐτὸ μνημονεύεται μὲ τὸ σωστὸ ὄνομά του: Ἀμπατζόπουλος². Ἀμπατζῆς δηλαδὴ ράπτῃς ἦταν ὁ πατέρας του Γιάννης, και ἀπ' αὐτὸν ὀνομάσθηκαν τὰ παιδιὰ του Ἀμπατζόπουλοι. Και ἀπὸ τὰ διάφορα στοιχεῖα, που μερικὰ θὰ δώσουμε πῶς κάτω, δὲν μένει ἀμφιβολία πὼς τὸ σωστὸ ὄνομα τοῦ ἀγωνιστῆς μας, εἶναι Θεόδωρος Ἰωάννου Ἀμπατζόπουλος.

Ὁ Ἀμπατζόπουλος λοιπὸν γεννήθηκε τὸ 1884 στὴ Βιζύη ἀπὸ τὸν Ἀμπατζῆ Γιάννη και τὴν Καλλίτσα, κόρη ἐνὸς ἐπίσης καλοῦ Ἑλληνα, τοῦ Μαργαρίτη, κοντὰ στὸ σπίτι τοῦ ἀθανάτου Γ. Βιζυηνοῦ. Στὸ δημοτικὸ σχολεῖο, ὅπως και στὸ σπίτι οἱ γονεῖς, οἱ διδάσκαλοί του Ἰω. Πέτρογλου, Παππᾶ Τριαντάφυλλος και Μαργαρίτης Παπασάββας ἀπὸ τὸ χωριὸ Σοφίδες ὁ τελευταῖος, ἐκαλλιέργησαν μέσα στὴν ψυχὴ τοῦ μικροῦ Θεοδώρου τὴ συνείδηση τὴν ἑλληνικὴ και τὴν ἀπόφαση γιὰ ν' ἀγωνισθῇ σ' ὄλην του τὴν ζωὴ μὲ ὅλες τὶς δυνάμεις του γιὰ τὴν ἑλληνικὴ πατρίδα και ἰδεολογία.

Και ἀφοῦ βγῆκεν ἀπὸ τὸ σχολεῖο, ὅσο μεγάλωνε και δυνάμωνε τὸ κορμὶ του, τόσο και ἡ καρδιά του χτυποῦσε περισσότερο γιὰ τὴν ἑλληνικὴ ἐθνι-

1. Σ.Α. Ἡ σωζόμενη φωτογραφία του μὲ εὐχωνικά τῆς Ἀνακτορικῆς Φρουρᾶς ἔχει ὑποστῆ στὸ πρόσωπο φθορὰ, ἐν τούτοις τὴν δημοσιεύομεν εἰς τὴν σελ. 123.

2. Σ.Α. Ὁ ἀγωνιστὴς ἦταν γνωστὸς στὴ θρακικὴ περιοχὴ ὡς Ἀμπατζῆς. Ὅταν οἱ Θράκες και γενικῶς οἱ Ἀλύτρωτοι κατατάσσονται στὸν στρατὸ ὡς ἐθελοντὲς ἢ γιὰ τὴν ἐκαλήρωσιν τῆς στρατιωτικῆς θητείας των, ὑποχρεώνονταν συχνὰ ἀπὸ τοὺς στρατιωτικὸς νὰ προσθέτουν στὰ ὀνόματά των τὶς συνήθεις καταλήξεις τῶν κυρίων ὀνομάτων -ίδης, -άδης και -πουλος. Ἔτσι ὁ Καπίστρας ἔγινε Καπιστριδης και ὁ Καζόξης Κοκοξίδης. Τὸ ἴδιο συνέβη και μὲ τὸν Ἀμπατζῆ, ὁ ὁποῖος ἔγινε Ἀμπατζόπουλος. Ἡ ἀλλαγὴ αὐτὴ δὲν κατέστησε τὸ ὄνομά του κατὰ τίποτε διάφορον, εἰμὴ μακρότερον κατὰ δύο συλλαβάς.

κὴ ἀποκατάσταση. Καὶ ὅταν ἔγινε εἴκοσι χρονῶν, ἀφήνει τὴν ἰδιαιτέρη πα-
τριδα του καὶ τὴν οἰκογένειά του καὶ ἔρχεται στὴν ἐλεύθερη Ἑλλάδα καὶ
κατατάσσεται τὸ 1905 ὡς ἐθελοντὴς στὸ δεύτερο τάγμα Εὐζώνων. Καὶ χάρις
στὴν λεβέντικη κορμοστασιά του, ποὺ καὶ σήμερα ἀκόμη διατηρεῖται, ἀπο-
σπᾶται στὴν ἀνακτορικὴ φρουρὰ περὶ τοὺς δυὸ μῆνες.

Στὸ στρατὸ ἔμεινε καὶ τὸ 1906 καὶ κατὰ τὸν Αὐγούστο τοῦ 1907 γύ-
ρισε στὴ Βιζύη, ὅπου καὶ ἔγινεν ἀπὸ τὰ πιὸ ἐνεργὰ μέλη τῆς μυστικῆς ὀργα-
νώσεως, τῆς προεδρευόμενης ἀπὸ τὸν Μητροπολίτη Βιζύης Ἄνθιμο καὶ διευ-
θυνόμενης ἀπὸ τὸν τότε ὑπὸ ἀρχο Κλεῖτο. Σπουδαιότερα μέλη τῆς ἦσαν ὁ
διευθυντὴς τοῦ Σχολείου Μαργαρίτης Παπασάββας καὶ Κύρκος, γιατρὸς ἐκ
Σαμακοβίου. Ἀπὸ τὸν Ἰούλιο τοῦ 1908 ἔγινεν ὄπλαρχηγὸς στὴν περιοχὴ τῆς
Βιζύης. Ὁ Π. Κλεῖτος ἀργότερα διαβεβαίωσεν τὰ ἀκόλουθα :

«**Πιστοποιητικόν.** Ὁ ὑποφαινόμενος διευθυντὴς τῆς ὀργανώσεως ἐν
τῇ περιφερείᾳ Σαράντα Ἐκκλησιῶν, πιστοποιῶ ὅτι ὁ Θεόδωρος Ἀμπατζό-
πουλος διετέλεσεν ὄπλαρχηγὸς τῆς ἐπαρχίας Βιζύης ἀπὸ τοῦ Ἰουλίου 1908
μέχρι σήμερον, ἔδειξε δὲ ἀρίστην διαγωγὴν καὶ πειθαρχίαν, ὀργανώσας συμ-
φάνως τοῖς ὑποδεικνυομένοις τὴν περιφέρειάν του.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 29 Ἰανουαρίου 1912

Παναγιώτης Κλεῖτος ὑπὸ ἀρχο

Ἐπικυροῦται τὸ γνήσιον τῆς ὑπογραφῆς τοῦ ὑπὸ ἀρχο Π. Κλεῖτου.

Ἐν Ἀθήναις αὐθιμερόν. **Δ. Φλωριᾶς** Ταγματάρχης».

Γιὰ τὴ δράση τοῦ κ. Θ. Ἀμπατζοπούλου, σ' ὅσα γράφει ὁ Κ. Κουκ-
κίδης ἔχει νὰ παρατηρήσῃ τὰ ἀκόλουθα :

Τὸ 1908 μετὰ τὴν ἐπανάσταση τῶν Νεοτούρκων, τὴν διακήρυξιν τοῦ
Συντάγματος καὶ τὴν παραχώρησιν ἀμνηστίας (1 Αὐγούστου 1908) οἱ Βούλ-
γαροι δὲν ἔσταμάτησαν τὴν ἐνέργειάν τους κατὰ τῶν Ἑλλήνων στὴν Θράκην
καὶ εἰδικότερα στὴν περιοχὴ τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν. Κέντρο εἶχαν τὸ χω-
ριὸ Πινακά, ἀπὸ ὅπου καταγόταν καὶ ὁ φοβερὸς Σισμάνωφ, δυὸ ὄρες ἀνα-
τολικὰ ἀπὸ τὴν Βιζύη, μέσα στὸ βουνό. Τὸ χωριὸ αὐτὸ εἶχαν οἱ Βούλγαροι
ὡς ὀρηκτῆριον ἀπὸ τὸ 1905 γιὰ τὴν λεηλασίαν καὶ τὴν τρομοκρατίαν τοῦ ἐλ-
ληνικοῦ πληθυσμοῦ τῶν γύρω χωριῶν. Καὶ μετὰ τὸ Σύνταγμα, τέλη Σεπτεμ-
βρίου ἢ ἀρχὴς Ὀκτωβρίου τοῦ 1908, οἱ Βούλγαροι ἐδολοφόνησαν δύο Ἑλ-
ληνες ἀπὸ τὴν Σοφίδες, ἓνα χωριὸ δυὸ ὄρες περίπου δυτικὰ ἀπὸ τὴν Βιζύη.
Ὁ ἓνας ἀπὸ τοὺς δύο Ἑλληνας, ποὺ σκότωσαν οἱ Βούλγαροι, ἦταν ὁ ἀδελ-
φὸς τοῦ δασκάλου Μαργαρίτη. Στὰ μέρη αὐτά, ὅπου ὁ Σισμάνωφ ἦταν ἐπὶ
κεφαλῆς τῶν Βουλγάρων, εἶχε σταλῆ ἀπὸ τὴν Βουλγαρίαν καὶ ὁ ἀξιωματικὸς
Ντικῶφ. Οἱ ἐνέργειαι αὐτῶν Βουλγάρων, οἱ ἀπειλῆς καὶ οἱ φόνοι, ἀνάγκα-
σαν τοὺς Ἑλληνας νὰ λάβουν καὶ αὐτοὶ τὰ μέτρα τους. Πολὺ πρωτότερα

ἀπὸ τὴν κήρυξη τοῦ νεοτουρκικοῦ Συντάγματος, ὅπως στὴν Μακεδονία, ἔτσι καὶ στὴν Θράκη, εἶχαν ὀργανωθῆ ὁ ἑλληνικὸς πληθυσμὸς καὶ ἀρκετὰ παλικάρια εἶχαν ἐξοπλισθῆ μὲ γκαράδες καὶ μαρτίνια, ὥστε νὰ μποροῦν νὰ ἀποκρούσουν κάθε προσβολὴ ἐκ μέρους τῶν Βουλγάρων.

Μετὰ τοὺς φόνους τῶν δύο Ἑλλήνων στὶς Σοφίδες, ὁ Κλεῖτος καὶ ὁ Γονατᾶς ἐκάλεσαν στὸ Προξενεῖο ἀρκετοὺς ἀπὸ τοὺς ντόπιους Ἑλληνες, πού διακρίνονταν γιὰ τὸ θάρρος καὶ τὴν παλικαριά τους, καὶ ξανάρχισαν τὴν μυστικὴ ὀργάνωση τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ. Καὶ τὴν ἀνοιξὴ τοῦ 1909 οἱ ὀργανωμένοι Ἑλληνες τῆς περιοχῆς τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν ἀποφασίζουν νὰ ἐπιτεθοῦν κατὰ τοῦ χωριοῦ Πινακά, κέντρου τῆς Βουλγαρικῆς τρομοκρατίας, καὶ εἰ δυνατόν, νὰ ἐξολοθρεύσουν καὶ τὸν ἀρχηγό τους Σισμάνωφ, ταγματάρχη τοῦ βουλγαρικοῦ στρατοῦ.

Τότε λοιπὸν συγκεντρώθηκαν ἀπὸ τὰ γύρω χωριά 18—20 παλικάρια γιὰ τὸν σκοπὸ αὐτό. Μεταξὺ αὐτῶν ἦταν καὶ ὁ ἀδελφὸς τοῦ Θεοδώρου Ἀμπατζοπούλου Δημοσθένης, κάποιος Μπακιρτζῆς ἀπὸ τὶς Σοφίδες, ὁ Δημήτριος Σταυράκογλου ἀπὸ τὴν Βιζύη, ὁ Ἀριστείδης Κωνσταντίνου Χατζηδημητρε ἀπὸ τὸ Κρύνερο, κ.ἄ., ἐνῶ ὁ Θεόδωρος Ἀμπατζόπουλος διηύθυνε τὴν ὁμάδα αὐτὴ τόσο ἄλλοτε ὅσο καὶ στὴν ἐπιχείρηση κατὰ τοῦ χωριοῦ Πινακά.

Στὴν συμπλοκὴ πού ἀκολούθησεν, ὅταν ἡ ὁμάδα αὐτὴ ἐχτύπησε τοὺς Βουλγάρους μέσα στὸ ὡς ἄνω χωριό, πού τὴν περιγράφει ὁ Κ. Κουκκίδης, σκοτώθηκαν ἀρκετοὶ Βούλγαροι καὶ ἐτραυματίσθηκεν ἓνας Ἑλληνας, ἀλλ' ὁ Σισμάνωφ τοῦ ὁποίου κυρίως τὴν ἐξόντωση ἐπεδίωκαν, δὲν ἦταν μέσα στὸ χωριὸ κ' ἔτσι διέφυγε τότε τὸν ὄλεθρο. Αὐτὸς μάλιστα, ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐπίθεση τῶν Ἑλλήνων κατὰ τοῦ Πινακά, ἐπανέλαβε μὲ μεγαλύτερη δραστηριότητα τὴν τρομοκρατικὴ του δράση κατὰ τῶν Ἑλλήνων.

Ἄλλὰ καὶ οἱ Ἑλληνες μετὰ τὴν ἐπίθεση Πινακά, ἀφοῦ δὲν πέτυχαν τότε τὸν κύριον σκοπὸ τους, δηλ. τὴν ἐξαφάνιση τοῦ Σισμάνωφ, δὲν ἐσταμάτησαν τὴν προσπάθειά τους στὴν περιοχὴ αὐτὴ. Τὸ σῶμα τοῦ Θ. Ἀμπατζοπούλου εἶχε θέσει σὲ κίνηση ὅλη τὴ μυστικὴ ὀργάνωση γιὰ τὴν ἐπιτυχία τοῦ σκοποῦ της αὐτοῦ.

Κατὰ τὰ τέλη Σεπτεμβρίου 1909, ἐνῶ ὁ Θ. Ἀμπατζόπουλος μὲ τοὺς ἄνδρες του βρισκόταν στὸ χωριὸ Ἀι-Γιάννη καὶ μιὰ νύχτα, ὅπου ὕστερα ἀπὸ ἀρκετὸ φαγοπότι εἶχαν πέση σὲ βαθὺ ὕπνο, ἔρχεται βιαστικὰ κάποιος γιὰ νὰ τοὺς φέρῃ τὴν εἶδηση, πὼς ὁ Σισμάνωφ μὲ τρεῖς κομιτατζῆδες περνοῦσεν ἀπὸ ἐκεῖ κοντά.

Ὅταν ἔφθασε τρεχάτος ὁ ἄνθρωπος αὐτός, μόλις εἶχε ξυπνήσει ὁ Θ. Ἀμπατζόπουλος ἀπὸ ἓνα φοβερὸ ὄνειρο, πού μόλις εἶχε δεῖ. Καὶ ἀμέσως, σὰν ἀκουσε πὼς ὁ Σισμάνωφ ἦταν τόσο κοντά, χωρὶς νὰ περιμένῃ νὰ ἐτοιμασθοῦν οἱ ἄνδρες του πού ἀργά-ἀργά συνέρχονταν ἀπὸ τὸν βαθὺ ὕπνο τους, ἔτρεξε πρὸς τὸ μέρος ἀπὸ ὅπου, καθὼς τὸν εἶχαν διηγηθῆ, θὰ περνοῦσεν ὁ

Σισμάνωφ, κρατώντας στὸ χέρι ἓνα κοντὸ γκρά, πὸ τοῦ εἶχε δωρίσει ὁ ἐπίσκοπος Βιζύης Ἄνθιμος.

Τρέχοντας, κατορθώνει νὰ πλησιάσῃ τοὺς Βουλγάρους σὲ ἀπόσταση σχεδὸν εἴκοσι βημάτων. Τότε ἀρχίζει νὰ τοὺς πυροβολῇ. Καθὼς ὁμοίως ἦταν λαχανιασμένος ἀπὸ τὸ τρέξιμο, ἐνῶ ἦταν δεινὸς σκοπευτῆς, δὲν μπόρεσε νὰ τοὺς πετύχῃ, ἀν καὶ ἦταν τόσο κοντά. Ἐκεῖνοι τότε τρομαγμένοι ἀπὸ τὴν ξαφνικὴ ἐπίθεση, ἀρχισαν νὰ τρέχουν, ὅπου μποροῦσεν ὁ καθένας. Ὁ Θ. Ἀμπατζόπουλος προχώρησε πίσω ἀπὸ τὸν Σισμάνωφ, πυροβολώντας τον διαρκῶς, ἀλλὰ καὶ μὲ μεγάλη περίσκεψη. Ξαφνικὰ τὸν ἔχασεν ἀπὸ μὲρὸς του. Ἐκεῖνὴ τῆ στιγμῇ, ἐνῶ ζητοῦσε νὰ ἀνακαλύψῃ πῶς ἔφηνεν ὁ Σισμάνωφ, ἔφτασαν καὶ οἱ ἄνδρες του. Αὐτοὶ ἐκάκιζαν τότε τὸν ἀρχηγό τους, λέγοντας ὅτι μὲ τὴν σπουδὴ του ἔχασαν τὴν μοναδικὴ εὐκαιρία τοῦ ὀλέθρου τοῦ ἀρχικομιτατζῆ. Ἐν τῷ μεταξὺ ἀπὸ τοὺς πυροβολισμοὺς ξεσηκώθηκαν καὶ οἱ Τοῦρκοι χωροφύλακες. Ἐτρεξαν πρὸς τὸ μέρος τῶν πυροβολισμῶν, πὸ οἱ Ἕλληνες τὸ εἶχαν ἐγκαταλείψει. Τότε βρῆκαν οἱ Τοῦρκοι χωροφύλακες, πεσμένο μέσα σ'ἓνα βαθούλωμα (χαντάκι) γῆς τὸν Σισμάνωφ νεκρὸ, ἐκεῖ κοντά πὸ τὸν εἶχε δεῖ γιὰ τελευταία φορὰ ὁ Θ. Ἀμπατζόπουλος. Μιὰ σφαῖρα ἀπὸ τὸ δεξι γλουτὸ ἕως τὸ ἀριστερὸ βυζὶ τοῦ ἔκαμε μεγάλα τραύματα, καθόσον τὰ βλήματα ἦταν μολυβένια.

Ὁ Θ. Ἀμπατζόπουλος καὶ οἱ ἄνδρες του, μὴν ξέροντας ὅτι σκοτώθηκε ὁ Σισμάνωφ, εἶχαν ἀπομακρυνθῆ ἀπὸ ἐκεῖ καὶ εἶχαν ἔρδει τὸ ἀπόγευμα ἔξω ἀπὸ τὶς Σοφίδες. Ἐκεῖ ἔμειναν κρυμμένοι καὶ τὴν νύχτα. Κατὰ τὰ μεσάνυχτα ἤρθεν ἡ εἰδήση τοῦ φόνου τοῦ Σισμάνωφ. Ἐπειτα ἦλθαν καὶ ἄλλοι ἀπὸ τὶς Σοφίδες, πληροφορημένοι ὅτι εἶχαν φύγει οἱ Τοῦρκοι χωροφύλακες.

Ὅλο τὸ σῶμα τότε μαζὶ μὲ τοὺς ἀγγελιοφόρους ἐμπῆκαν στὶς Σοφίδες καὶ μὲ συμμετοχὴ καὶ τῆ συμπαράστασι τῶν Σοφιδιωτῶν ὁργανώθηκε ὀλονυχτὶς μεγάλη διασκέδασι πὸν συνεχίστηκε καὶ τὴν ἡμέρα μὲ τὰ ποικίλα τρόφιμα, πὸν στάλθηκαν ἀπὸ τὶς Σαράντα Ἐκκλησίες ὡς δῶρα πρὸς τοὺς ἐκτελεστὲς τοῦ ἀρχικομιτατζῆ.

Σχετικὴ μὲ τὴν δράσι τοῦ Θ. Ἀμπατζόπουλου εἶναι καὶ ἡ ἀκόλουθη βεβαίωσι τοῦ Στ. Γονατᾶ :

«Ὁ ὑπογεγραμμένος Στυλιανὸς Γονατᾶς βεβαιῶ ὅτι ὁ Θεόδωρος Ἀμπατζόπουλος ἐκ Βιζύης τῆς Θεράκης διετέλεσεν ὄπλαρχηγὸς μικρᾶς ὁμάδος δράσεως κατὰ τὰ ἔτη 1907—1909 εἰς τὸ διαμέρισμα Σαράντα Ἐκκλησιῶν τῆς Θεράκης, ἧτις συνετέλεσεν εἰς τὸν φρονηματισμὸν τοῦ πληθυσμοῦ τοῦ διαμερίσματος ἐκεῖνου καὶ τὸν περιορισμὸν τῆς δράσεως τῶν Βουλγάρων. Ὁ ἴδιος ἐφόνησε τὸν ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἐκεῖσε Βουλγάρων κομιτατζῆδων Σισμάνωφ καὶ ἐπεδείξατο καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς δράσεώς του διαγωγὴν ἀξίαν παντὸς ἐπαίνου.

Τὸ παρὸν παρέχεται τῇ ἀλήθειαι του.

Ἐν Ἀθήναις τῆ 2 Ὀκτωβρίου 1909

(Ὑπογραφή) Στυλιανὸς Γονατᾶς, ὡς παραμείνας εἰς τὸ Προξενεῖον Ἀδριανουπόλεως καὶ κατόπιν διευθύνας τὸ Θρακικὸν τμήμα τῆς Πανελληνίου Ὀργανώσεως».

Ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὴν ὡς ἄνω βεβαίωση, ὁ Θ. Ἀμπατζόπουλος τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1909 κατέβηκε εἰς τὴν Ἀθήνα, ὅπου καὶ ἔμεινεν ὅλον τὸν χειμῶνα ἐκεῖ. Τὴν ὁμάδα του διεύθυνε στὸ διάστημα αὐτὸ ὁ ἀδελφὸς του Δημοσθένης. Ὁ Θ. Ἀμπατζόπουλος ἔμεινεν ἀκόμη εἰς τὴν Ἀθήνα καὶ δὴ τὸν Φλεβάρη τοῦ 1910 συνέβη τὸ ἐπεισόδιον τοῦ Κωνσταντίνου Μητράκου, ποῦ μνημονεύεται ἀπὸ τὸν Κ. Κουκιάδη. Ἐπάνω σ' αὐτὸ ὁ Θ. Ἀμπατζόπουλος κἀνει τις ἀκόλουθες διευκρινίσεις :

Γιὰ τὴν συντήρησιν τῶν ἀγωνιστῶν καὶ γενικὰ γιὰ τις ἀνάγκας τοῦ ἀγῶνα συχνὰ μὲ διάφορες ἐπιστολὰς πρὸς τοὺς εὐκατάστατους Ἑλληνας τῆς περιοχῆς, ἢ ὀργάνωσιν τοὺς ἐζητοῦσεν οἰκονομικὴ ἐνίσχυσιν. Καὶ ἐπειδὴ ὁ Κωνσταντίνος Μητράκος, ὃν καὶ ἀρκετὰ εὐκατάστατος, ὅχι μονάχα εἶχεν ἀρνηθῆναι νὰ καταβάλῃ τὸ ποσὸν ποῦ τοῦ εἶχε ζητηθῆναι, ἀλλὰ καὶ ἄλλους παρακινουῖεν νὰ κάνουν τὸ ἴδιον, καὶ γενικὰ ἀντιδροῦσε εἰς τὰς ἐνέργειαις τῶν ἀγωνιστῶν, τὸ Κέντρο ἔδωκε διαταγὴν εἰς τὸ σῶμα τοῦ Ἀμπατζόπουλου νὰ πάρῃ εἰς τὰ βουνὰ τὸν Κ. Μητράκον. Καὶ ὁ Δημοσθένης Ἀμπατζόπουλος, ποῦ διεύθυνε τότε τὴν ὁμάδα, ἐξετέλεσε τὴν ὡς ἄνω διαταγὴν. Μ' αὐτὸ ἔτσι δημιουργήθη μὲγάλος θόρυβος καὶ οἱ συγγενεῖς τοῦ Μητράκου ἐπέτυχαν τὴν ἐπέμβασιν τοῦ Πατριάρχου καὶ ὁ Μητράκος ἀφέθη ἐλεύθερος.

Τὸ καλοκαίρι τοῦ 1910 ὁ Θ. Ἀμπατζόπουλος γύρισε εἰς τὴν Θράκην καὶ τὸ φθινόπωρον ξαναγύρισε εἰς τὴν Ἀθήνα γιὰ νὰ ἐνεργήσῃ νέα στρατολογία γιὰ ἐνίσχυσιν τῆς ὁμάδας του. Καὶ τοῦτο διότι πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἀγωνιστὰς κατέβαιναν τὸν χειμῶνα εἰς τὴν Ἀθήνα καὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἄλλοι ἐγύριζαν πάλιν εἰς τὴν ὁμάδα καὶ ἄλλοι ἔμειναν ἐκεῖ. Τέλη τοῦ 1909 ὁ Ἀριστείδης Κωνσταντίνου Χατζηδημητρίου, ποῦ ἦταν εἰς τὴν ἐπιχείρησιν κατὰ τοῦ χωρίου Πινακᾶ, ἐπῆγε εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐφοδιασμένος μὲ σημεῖωμα τοῦ Κλείτου. Τοποθετήθηκε εἰς τὸν Ρυζόμυλον τοῦ Βελεστίνου καὶ ἔμεινεν ἐκεῖ ὡς τὸν πρῶτον Βαλκανικὸν πόλεμον. Τότε ἐπιστρατεύθηκε καὶ εἰς τὸν Βουλγαρικὸν πόλεμον σκοτώθηκε.

Τὸν χειμῶνα 1910—1911 ὁ Βιζυώτης Δημήτριος Σταυράκογλου, τακτικὸς τῆς ὁμάδας, ὁ ὁποῖος ἔλαβε μέρος καὶ εἰς τὴν μάχην κατὰ τοῦ Πινακᾶ, κατέβηκε εἰς τὴν Ἀθήνα μαζὶ μὲ ἄλλον νέον, Βιζυώτην κ' αὐτόν, τὸν Ἀποστόλη Σφίγκον. Στὰ παραπήγματα τῶν Ἀθηναίων, ὅπου ἔμειναν οἱ περισσότεροι ἀγωνιστὰς τοῦ ἐξωτερικοῦ, ὁ Δημήτριος Σταυράκογλου, μεθυμένος, σκότωσε τὸν συμπατριώτην του Δῆμον καὶ ἔπειτα συνοδευόμενος ἀπὸ τὸν Ἀποστόλη Σφίγκον γύρισε εἰς τὴν Θράκην, ἐνῶ ὁ Θεόδωρος Ἀμπατζόπουλος ἔμεινεν ἀκόμη εἰς τὴν Ἀθήνα. Ἐπῆραν ὅτι εἶχαν εἰς τὴν ὁμάδα, κ' ἄρχισαν νὰ ἐνεργοῦν τυραννικὴν δράσιν. Ἐτσι ἐπῆραν εἰς τὸ βουνὸν ἓνα Βιζυώτην Ἑβραῖον, γιὰ ἐνὸς ὑφασματο-

πόλη και εισέπραξαν για την απελευθέρωση του εκατό λίρες. Στο μοίρασμα όμως μάλωσαν και ο Ἀποστόλης Σφίγκος σκότωσε τὸν Δημήτρη Σταυράκογλου στὸ Σοργάς, Οἱ συγγενεῖς τοῦ Σταυράκογλου ἔπειτα σκότωσαν τὸν Ἀποστόλη Σφίγκο.

Ὁ Θεόδ. Ἀμπατζόπουλος τὴν ἀνοιξη τοῦ 1911 ξαναγύρισε στὴν Θράκη, ἔχοντας μαζί του καὶ τὸν Ἀβράμη Ξυνὸ ἀπὸ τὴν Καβάλα καὶ τὸν Ἀντώνη Τόντζο ἀπὸ τὶς Σέρρες, καὶ παρέλαβε τὴν ομάδα ποὺ τὴν διεύθυνε ἕως τότε ὁ ἀδελφός του Δημοσθένης. Σ' αὐτὴν ἦταν καὶ μερικοὶ ἄλλοι ἀπὸ τὰ γύρω χωριά. Τὸ καλοκαίρι αὐτὸ τοῦ 1911 ἔγινεν ἡ ἐκτέλεση τοῦ δασκάλου Νικολῆ Ἀστεριδῆ καὶ ὁ φόνος τοῦ Μπιμπίκη. Ὁ Νικολῆς Ἀστεριδῆς ἦταν δάσκαλος Σοφιδιώτης. Καὶ αὐτὸς ὅπως καὶ ὁ πατέρας του καὶ ὁ θεῖος του Ἰωσήφ ἦταν μυημένοι καὶ μάλιστα ὁ τελευταῖος ἦταν πρόεδρος τῆς ἐπιτροπῆς τοῦ χωριοῦ. Καὶ οἱ δυὸ τελευταῖοι ἐπρόσφεραν ἀρκετὲς ὑπηρεσίες στὸν ἀγώνα, παίρνοντας μέρος καὶ στὴν ἐπίθεση ἐναντίον τοῦ χωριοῦ Πινακά.

Ὁ Νικολῆς τὸν Φλεβάρη τοῦ 1911 ἦρθε στὴν Ἀθήνα καὶ ὕστερα ἀπὸ βεβαίωση τοῦ Θεοδ. Ἀμπατζόπουλου, πὼς εἶχε συμμετάσχει στὸν ἀγώνα τῆς Θράκης, ἐπῆρεν ἀπὸ τὴν ἐπιτροπὴ 16 εἰκοσάφραγκα γιὰ εἰσιτήριο καὶ ἔξοδα του γιὰ νὰ φύγῃ στὴν Ἀμερική. Ἀντὶ ὅμως νὰ φύγῃ στὴν Ἀμερική, ἦρθε στὴ Θεσσαλονίκη. Ἐκεῖ καθὼς ἐμαρτύρησεν ἀργότερα ἕνας Τούρκος χωροφύλακας, ὄργανο τοῦ Ἑλληνικοῦ Προξενείου, ἐπῆρε χρήματα ἀπὸ τὸν ἐκεῖ διευθυντὴ τῆς Ἀστυνομίας καὶ ἐπρόδωσε τὴν ἡμέρα τοῦ ἐρχομοῦ τοῦ Θ. Ἀμπατζοπούλου στὴ Βιζύη, ὅποτε αὐτὸς κινδύνευσε νὰ φονευθῆ ἀπὸ τοὺς ἐνεδρεύοντας Τούρκους. Τοῦτο ὁ Θ. Ἀμπατζόπουλος τὸ ἀπέδειξεν στοὺς ἀμφιβάλλοντας γιὰ τὴν ἐνοχὴ τοῦ Νικολῆ συντρόφους Ἀβράμη Ξυνὸ καὶ Ἀντώνη Τόντζο καὶ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι τὸν ἐξετέλεσαν τὸν Ἰούνιο τοῦ 1911.

Εἴκοσι μέρες ἀργότερα ὁ Ἀβράμης Ξυνὸς σκότωσε τὸν Μπιμπίκη, ποὺ διατηροῦσε στὸ Σκεπαστὸ καφενεῖο ὅπου καὶ διέμενε. Ὁργανο τῶν Τούρκων, ὁ Μπιμπίης ἔδωκε κατάλογο πατριωτῶν ἀπὸ τὰ γύρω χωριά καὶ αὐτοὶ περὶ τοὺς ἐξήντα φυλακίσθησαν. Καὶ ἐπειδὴ φανερὰ διεκήρυσσε τὴν ἀντίδρασή του, τὸ Κέντρο ἔδωκε ἐντολὴ στὴν ομάδα τοῦ Θ. Ἀμπατζοπούλου νὰ τὸν ἐξολοθρεύσουν, ἀν καὶ ἡ Τουρκικὴ ἀρχὴ τὸν ἐφύλαγε μὲ δύο ἀρβανίτες, τοποθετημένους στὸ καφενεῖο του.

Ὅταν ὁ Ἀβράμης Ξυνὸς ὡς Ἑβραῖος ὑφασματέμπορος ἦρθε μετὰ καιρὸ στὸ μαγαζὶ ποὺ ἦταν ἀπέναντι τοῦ καφενεῖο τοῦ Μπιμπίκη, ὁ τελευταῖος πῆγε νὰ τὸν καλωσορίσῃ. Ὅταν ὅμως ἐγύριζε πάλι πρὸς τὸ καφενεῖο του, ὁ Ξυνὸς τὸν ἐπιροβόλησεν καὶ τὸν ἐσκότωσε. Μὲ τὸν τρόπο καὶ τὴν κατάλληλη ποὺ προεκάλεσε ὁ ξαφνικὸς σκοτωμὸς τοῦ Μπιμπίκη, ὁ Ξυνὸς μπόρεσε νὰ διαφύγῃ. Δὲν ἔπαυεν ὅμως νὰ λήθῃ στὸν κόσμον, πὼς τὰ ἴδια θὰ πάθαινε καὶ κάθε ἄλλος προδότης. Ὁ Θ. Ἀμπατζόπουλος πέρασε τὸν χειμῶνα 1911—1912 στὴν Ἀθήνα καὶ πρὶν ἀπὸ τὸ Πάσχα τοῦ 1912 ξαναγύρισε στὴν

Θράκη. Στο ἀναμεταξύ κι' ἄλλος Ἕλληνας τῶν μερῶν ἐκείνων καὶ μάλιστα κάτοχος ἀξιώματος, ὁ μουχτάρης Θεοδωράκης ἀπὸ τὸ Κρυόνερο ἔγινε ὄργανο τῶν Τούρκων, δωροδοκούμενος εἰς βάρος τῶν Ἑλλήνων ἀγωνιστῶν. Ὁ Θεοδωράκης αὐτὸς μόνις ἔμαθε τὸν γυρισμὸ τοῦ Θ. Ἀμπατζοπούλου, ἔστειλε καὶ τὸν ἐκάλεσε γιὰ νὰ πάη μὲ ὄλο τὸ σῶμα του στὸ Κρυόνερο, ὥστε, καθὼς θὰ ἐρχόταν τὸ σῶμα τοῦ Ἀμπατζόπουλου τελείως ἀνύποπτο, αὐτοὶ θὰ πετύχαιναν νὰ τὸ χτυπήσουν καὶ νὰ τὸ ἐκμηδενίσουν. Ὁ Θ. Ἀμπατζόπουλος ὅμως, ἂν καὶ δὲν εἶχε καθόλου ἰδέα ἀπὸ τὰ διατρέχοντα, ἴσως ἀπὸ κάποια διαίσθηση, δὲν ἐπῆγε στὸ Κρυόνερο καὶ ἔτσι ὄλοι γλύτωσαν. Μονάχα τὸ 1914 ἔμαθεν ἀπὸ χωριανούς τοῦ Θεοδωράκη, ποὺ τὸν ἐθεωροῦσαν ὡς τότε ἀκόμη καλὸ πατριώτη, ὅτι τότε κινήτοποιήθηκαν δύο χιλιάδες περίπου Τούρκοι στρατιῶτες κι' ἔστησαν ἐνέδρα.

Ἀπὸ τὸ 1911 ἡ δράση τῶν κομιτατζήδων ἔσταμάτησε, ἀλλὰ τὰ ἑλληνικὰ σώματα ἐσυνέχιζαν τὴν δράση τους σύμφωνα μὲ τις ὑποδείξεις τοῦ Κέντρου, τόσον κατὰ τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν Τούρκων, ὅσο καὶ ἐναντίον τῶν συνεργατῶν τους.

Τὸ 1912 ὁ Βαλῆς τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν, γιὰ ν' ἀναγκάσῃ τοὺς ἀδελφούς Θεόδωρο καὶ Δημοσθένη Ἀμπατζόπουλους νὰ διαλύσουν τὸ σῶμα τους, ἔδωκε διαταγὴ καὶ φυλακίσθηκαν οἱ νεώτεροι ἀδελφοὶ τους, Πολυχρόνης καὶ Κωνσταντῖνος, οἱ ὁποῖοι εἶχαν στρατευθῆ. Ἐπειτα ἀπήτησε τὴν διάλυση τοῦ ἀνταρτικῆ σώματος, ἀπειλώντας τὰ χειρότερα. Ἀλλ' ὁ Δημοσθένης ὕστερα ἀπὸ συνεννόηση μὲ τὸν ἀδελφὸ του Θεόδωρο ἔγραψε στὸν Βαλῆ ν' ἀπελευθερώσῃ τ' ἀδέλφια του καὶ νὰ μὴν τὰ κακοποιήσῃ, διότι ἀλλιώτικα θὰ σκότωναν τόσους Τούρκους ὅσους κι' οἱ τριῆες τῶν κεφαλιῶν τῶν ἀδελφῶν τους. Τὸ γράμμα ἐδόθηκε σ' ἓνα Τούρκο τοῦ ὁποῖου ὁ γιὸς γιὸς κρατήθηκε γιὰ ἀσφάλεια. Ὁ Βαλῆς μόνις διάβασε τὸ γράμμα, ἔεσπασε κατακλιόνικος ἀπὸ τὴν ὀργή, σὲ ἄγριες βρισιεὲς κατὰ τῶν Ἀμπατζοπούλων καθὼς καὶ κατὰ τοῦ Τούρκου, τοῦ κομιστῆ τοῦ γράμματος. Ὁ Βαλῆς παρὰ τὰς παρακλήσεις τοῦ Τούρκου τὸν ἔδιωξε, λέγοντας πὼς τὸ κράτος τοῦ Σουλτάνου δὲν ἔφτασε σὲ σημεῖο νὰ διαπραγματεύεται μὲ ληστῆς. Ἐνα μέλος τῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Σκοποῦ παρακολούθησε τὴν σκηνὴ αὐτὴ ἔξ ὀλοκλήρου καὶ τὴν μετέδωκε στοὺς ἀδελφούς Ἀμπατζόπουλους. Κι' ὅταν τὴν ἐπομένη ὁ Τούρκος τοὺς ἀφηγήθηκε τὰ συμβάντα, ἀπέλυσαν τὸ παιδί του, διότι ἦσαν βεβαιωμένοι ὅτι ἔλεγε τὴν ἀλήθεια. Ἀμέσως ὕστερα ἄρχισαν τὶς ἐνέργειές τους κατὰ τῶν Τουρκικῶν ἀρχῶν. Ἔτσι κατὰ πρῶτα ἔκαμαν ἐπίθεση κατὰ τοῦ Ταχυδρομείου κοντὰ στὰ Βουλγαρικὰ σύνορα, ἀνάμεσα στὸ μικρὸ Τύρναβο καὶ τὸ Βασιλικό. Τὸ ἐλατήριο τῆς ἐπιθέσεως ἦταν ἡ ἀντεκδίκηση γιὰ τὴν φυλάκιση τῶν δυὸ νεωτέρων Ἀμπατζοπούλων κι' ὄχι ὁ ληστρικὸς πόθος, ὅπως σημειώνει ὁ Κ. Κουκιάδης. Οἱ Ἀμπατζόπουλοι, κινούμενοι ἀπὸ προσωπικοὺς λόγους ἄρχισαν ἐδῶ φανερὸ πόλεμο ἐναντίον τῶν Τουρκικῶν ἀρ-

χῶν χωρὶς ὅμως τὴν συγκατάθεση τοῦ Κέντρου. Κατὰ τὴν ἐπίθεση σκοτώθηκαν τέσσερες Τούρκοι συνοδοὶ καὶ ἓνας Ἕλληνας κατὰ λάθος. Τὸ χρηματόδεμα τῶν 600 λιρῶν τοῦ ταχυδρομείου περιήλθε στὴν κατοχὴ τῆς ἀρχηγίας τοῦ σώματος. Μετὰ τὴν ἐπίθεσι ἰσχυρὰ ἀποσπάσματα τουρκικῆς χωροφυλακῆς συγκρούσθηκαν μὲ τὸ σῶμα δυὸ φορές. Κατὰ τὶς συμπλοκὰς αὐτὲς οἱ Τούρκοι σύμφωνα μὲ ἀνεξακριβώτες πληροφορίες δοκίμασαν πολὺ σοβαρὰς ἀπώλειες, ἐνῶ τὸ ἑλληνικὸ σῶμα ποὺ εἶχε τὴν δυνατότητα νὰ κἀνῃ ἐλιγμούς μέσα στὰ ἐκεῖ δάση, δὲν εἶχε καμμία.

Ἄλλο σπουδαῖο γεγονός μετὰ τὴν ἐπίθεση τοῦ ταχυδρομείου στάθηκε ἡ ἀποφυλάκιση τῶν στρατευμένων δύο ἀδελφῶν Ἀμπατζοπούλων σὲ συνδιασμό μὲ τὴν ἀπελευθέρωση ἑνὸς Τούρκου προκρίτου τῆς Στράντζας, ὀνόματι Μουστὰμ μπέη. Τὸ ἑλληνικὸ σῶμα τὸν αἰχμαλώτισε, ἐνῶ ἐπέστρεφεν ἀπὸ τὴν Πόλη στὴ Στράντζα. Ἀμέσως ἔπειτα ἔγιναν διαπραγματεύσεις καὶ κατόπι ἀπὸ συμφωνία ἀφῆθησαν ἐλεύθεροι τόσο οἱ δύο ἀδελφοί, ὅσο καὶ ὁ Μουστὰμ μπέης. Κατόπιν διαλύθηκε καὶ τὸ σῶμα τοῦ Ἀμπατζόπουλου.

Μετὰ τὰ συμβάντα τοῦτα ὁ Θεόδωρος, ὁ Δημοσθένης καὶ ὁ Πολυχρόνης Ἀμπατζόπουλοι ἦλθαν στὴν Ἑλλάδα, ἐνῶ ὁ Κωνσταντῖνος ἔμεινε στὴ Βιζύη, κοντὰ στοὺς γονεῖς του. Οἱ τρεῖς ἀδελφοὶ ἔμειναν στὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Κρήτη κατὰ τὸ δίμηνο διάστημα ποὺ ἐμεσολάβησεν ἕως τὸν πρῶτο Βαλκανικὸ πόλεμο.

Ὁ Θεόδωρος, μόλις κηρύχθηκε ἡ ἐπιστράτευση, κατατάχθηκε καὶ πάλι ἐθελοντῆς στὸ δευτέρου τάγμα Εὐζώνων τῆς Μεραρχίας τοῦ Παρασκευοπούλου, τὸ διεθυνόμενον ἀπὸ τὸν λοχαγὸ Γιάννη Λιχαδιώτη. Μετὰ τὴν μάχη τοῦ Σαρανταπόρου, ὅπου ἔδρασε καὶ τὸ εὐζωνικὸ τοῦτο τάγμα, ἡ ὥς ἄνω ἑλληνικὴ στρατιὰ, ἐλισσόμενη ἀνω ἀπὸ τὴν μεριὰ τοῦ Ὀλύμπου, κατόρθωσε νὰ φτάσῃ ἀπὸ τὶς πρῶτες στὸν κάμπο τῆς Θεσσαλονίκης.

Κατὰ τὸν Βουλγαρικὸ πόλεμο ὁ Θ. Ἀμπατζόπουλος μαζί μὲ τὸ τάγμα του ἔλαβε μέρος στὶς μάχες τοῦ Μπέλες, τῆς Κρέσνας καὶ τῆς Τζουμαγιᾶς καὶ μιὰ μέρα πρὶν ἀπὸ τὴν ἀνακωχὴ (14 Ἰουλίου 1913) ἐτραυματίσθηκε ἀπὸ βλήμα ὀβίδος στὸ μηρὸ καὶ τὸ κόκκαλο. Ὅταν ἱποκαταστάθηκε κάποια ἡσυχία, ὁ Θεόδωρος καὶ ὁ Δημοσθένης γύρισαν πάλι στὴ Βιζύη. Δὲν ἔμειναν ὅμως ἐκεῖ γιὰ πολὺ. Πράγματι, τὸ 1914 ὁ Θεόδωρος ἦρθεν ὡς πρόσφυγας στὴν Μακεδονία, συνοδευόμενος καὶ ἀπὸ ἀρκετοὺς Θράκες καὶ ἐγκαταστάθηκε στὸ Κιλκίς. Ἐκεῖ τὸ 1915 παντρεύτηκε τὴν συμπατριώτισσά του Μανιὼ Πανταζίδου.

Κατὰ τὸν χειμῶνα τοῦ 1916, ὅποτε κατόπι ἀπὸ τὸν ἐθνικὸ διχασμὸ ἐπρόκειτο νὰ δημιουργηθῇ ἐπαναστατικὸς στρατός, ὁ Θεόδωρος βρῖσκεται στὴ Θεσσαλονικὴ κοντὰ στὴ νοσηλευόμενῃ ἐκεῖ γυναῖκα του. Ἐπειδὴ ὅμως στὸ Κιλκίς δὲν σημειώθηκε μεγάλη προθυμία προσελεύσεως στρατευσίμων, ὁ Θ. Ἀμπατζόπουλος κατόπιν ἐντολῆς τῆς Ἐπαναστάσεως πῆγε στὸ Κιλκίς ὡς

ἀντιπρόσωπός της καὶ ἐπέτυχεν ὥστε ὅλοι οἱ στρατεύσιμοι νὰ καταταγοῦν. Ὁ Θ. Ἀμπατζόπουλος τότε διορίσθηκε ἀπὸ τὴν Ἐπαναστατικὴ Κυβέρνηση δῆμαρχος τοῦ Κιλκίς καὶ ἐκράτησε τὴν θέσιν αὐτὴ δυὸ χρόνια περίπου. Βοηθούμενος ἀπὸ τοὺς Ἀγγλους, ποὺ τοῦ ἐχορήγησαν τὰ μέσα, ἐπέτυχε νὰ ἐξοπλίσῃ ἓνα σῶμα ἀπὸ 50 ἄνδρες στὸν Πύργο τῆς Ἀν. Ρωμυλίας. Μὲ τὸ σῶμα αὐτὸ μπῆκε στὴν Θράκη καὶ ἐπὶ σαράντα μέρες διέτρεχε τὴν περιοχὴ Σαμακόβου, Σκοποῦ, Βιζύης καὶ Μηδείας, ἐνῶ οἱ Τοῦρκοι ἔφευγαν πρὸς τὰ πεδινὰ καὶ ἀπὸ ἐκεῖ στὴν Πόλη.

Ὅταν ἀνοιξάν τὰ Δαρδανέλια καὶ ὁ ἀγγλικὸς στόλος μπῆκε στὴν Προποντίδα, ὁ Θ. Ἀμπατζόπουλος γύρισε μὲ τοὺς ἄνδρες τοῦ στῆν Ἑλλάδι καὶ ξαναγύρισε στὸ Κιλκίς. Κατὰ τὸ 1920 προκειμένου νὰ ἐπιχειρηθῇ ἡ κατάληψη τῆς Θράκης, ἡ στρατιὰ τοῦ Παρασκευοπούλου, προσεκάλεσε τὸν Θ. Ἀμπατζόπουλο στὴν Σμύρνη καὶ ἔπειτα τὸν ἔστειλε στὴν Πόλη, γιὰ νὰ προχωρήσῃ ἀπὸ ἐκεῖ πρὸς τὰ Βουλγαρικὰ σύνορα μ' ἓνα σῶμα 200 ἀνδρῶν περίπου. Τοῦ ἔδωκε τότε τὸ ἀκόλουθο φύλλο πορείας :

Στρατιὰ Θράκης

Φύλλον πορείας.

Διὰ τὸν κύριον Θεόδωρον Ἀμπατζόπουλον ἀπερχόμενον εἰς Κων)πολιν δι' ἐκτέλεσιν ἐμπιστευτικῆς ὑπηρεσίας.

Παρακαλοῦνται ὅθεν αἱ κατὰ τόπους Στρατιωτικαὶ καὶ Πολιτικαὶ ἀρχαὶ νὰ παρέχωσι αὐτῷ πᾶσαν συνδρομὴν καὶ ὑποστήριξιν. Τ.Τ. 901 Τμ. 15 Ἰουνίου 1920 Κ. Δ. Τὸ 11ον Ἐπιτελικὸν Γραφεῖον Τ.Σ. Ὑπ. Δουλικῆος Ταγμ.».

Ὅταν ἔφτασεν ὁμοῦ στὴν Πόλη τὸ τάγμα ποὺ θὰ ὀδηγοῦσεν, εἶχε φύγει καὶ ἔτσι γύρισε στὴν Πάνορμο. Κατόπι ἀκολουθούμενος ἀπὸ εἴκοσι περίπου ἀτάκτους, διαπεραιώθηκε στὴν Θράκη καὶ κατέλαβε τὸ Σαμάκοβο καὶ τὴν περιφέρειαν Βιζύης, Μηδείας, Ἀνακτορίου, Σαράϊ, Γέννας καὶ Μπουναρ - Χισσάρ. Καὶ ὅταν μετὰ δέκα μέρες ἦρθεν ὁ τακτικὸς στρατὸς, τοῦ παρέδωκεν τὰ μέρη αὐτὰ μὲ 800 περίπου ὅπλα, κατασχεμένα. Ἔτσι κατέληξε νὰ ἐγκατασταθῇ καὶ πάλι στὸ πατρικὸ σπίτι καὶ τὸ κτῆμα τοῦ τῆς Βιζύης, ὅπου ἔμεινε δυὸ χρόνια περίπου καταγινόμενος μὲ διάφορες ἐργασίες καὶ ἰδιαίτερα μὲ τὴν ἀγελαδοτροφία.

Μετὰ τὴν Μικρασιατικὴν καταστροφὴν καὶ τὴν ἐκκένωση τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης, ξαναγύρισε καὶ ἐγκαταστάθηκε ὀριστικὰ στὸ Κιλκίς. Καὶ σήμερον ζῇ στὴν Σίνδο Θεσσαλονίκης.

Οἱ ἀναμνήσεις αὐτῆς τοῦ Θεοδώρου Ἀμπατζοπούλου παρουσιάζονται ἀρκετὰ διαφωτιστικῆς μερικῶν πλευρῶν τῆς πολιτικῆς καὶ τῆς στρατιωτικῆς καταστάσεως ποὺ γνώρισεν ἡ Θράκη ὡς τὴν ἐποχὴ ποὺ οἱ Ἕλληνες ἀναγκάσθηκαν νὰ τὴν ἐγκαταλείψουν. Συνάμα ἀπεικονίζουσι τὴν πολυκύμαντη πα-

τριωτική δράση ἑνὸς Θρακιώτη ἀγωνιστή. Ἐλπίζομε ὅτι καὶ ἄλλοι Θρακιῶτες, ποὺ κατέχουν ἀξιόλογα στοιχεῖα δράσεως κατὰ τὴν δύσκολη ἐκείνη ἐποχή, θὰ θελήσουν νὰ τὰ καταγράψουν καὶ ἔτσι νὰ βοηθήσουν στὴν ἱστορικὴ δικαίωση τῆς πολυπαθῆς Ἑλληνικῆς Θράκης ἀνάμεσα στ' ἄλλα τμήματα τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου.

Θεόδ. Ἀμπατζόπουλος

ἔξ Ἀνατ. Θράκης, ἀγωνιστὴς καὶ ἀφηγητὴς τῶν γεγονότων

ΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΑΓΧΙΑΛΟΥ

Αἱ ἐπιγραφαὶ τῆς ἀρχαίας Ἀγχιάλου οὔτε πολυάριθμοι εἶναι οὔτε πολὺ σπουδαῖαι ἀλλὰ τοπικῆς σημασίας διευκρινίζουσαι καὶ ἀφορῶσαι τὰ τοῦ βίου τῶν ἀποίκων τῆς ἀρχαίας Ἀγχιάλου, κυρίως ἐπὶ Ρωμαιοκρατίας. Ὅσαι αἱ ἐπιγραφαὶ τῆς ἀρχαίας Ἀγχιάλου ὡς καὶ τῶν Θεσμῶν Ὑδάτων (Aquae Calidae) εὐρίσκονται εἰς τὸ συγγραφὲν ὑπὸ τοῦ Βουλγάρου ἐπιστήμονος Γεωργίου Μιχαήλωφ βιβλίον: «αἱ ἑλληνικαὶ ἐπιγραφαί, αἱ εὐρεθεῖσαι εἰς τὴν Βουλγαρίαν μέχρι τοῦ 1936 καὶ ἐκδοθεῖσαι ὑπὸ τῆς βουλγαρικῆς Ἀκαδημίας τῶν γραμμάτων εἰς Σόφίαν τὸ 1936 εἰς δύο τόμους» (Α' καὶ Β').

Ἐξ αὐτῶν μᾶς ἦσαν γνωσταὶ ἑπτὰ ἐπιγραφαί, δημοσιευθεῖσαι τὸ 1892 ὑπὸ τοῦ Γάλλου ἀρχαιολόγου Théophile Homolle εἰς τὸ Mélanges d'Archéologie et d'Épigraphie, Alb. Dumont-Th. Homolle 1892 éd. Paris pages 464-469. Αἱ ἐπιγραφαὶ αὗται ἐδημοσιεύθησαν μετὰ σχολίων καὶ εἶναι αἱ ἑξῆς :

1. Αὐτοκράτορα Καίσαρα Μ. Αὐρήλιον Ἀντωνῖνον, Εὐσεβῆ, Σεβαστόν, Ἀραβικόν, Παρθικόν, Μέγιστον ἢ ἱερωτάτη βουλή καὶ ὁ λαμπρότατος δῆμος Οὐλπιανῶν Ἀγχιαλέων
Φλαοῦτου Κλαυδιανοῦ

Πρόκειται περὶ τοῦ ρωμαίου αὐτοκράτορος Καρακάλλα 193-217 μ.Χ.

2. Διὶ Ὀλυμπίῳ.

3. Διὶ Ὑψίστῳ Δεσγήπολις πρὸς τε τῶν τέκνων καὶ ἑαυτοῦ εὐχαριστήριον.

4. Πλατεῖα. Αὐρήλιος Παῦλος βουλευταὶ γένους.

5. Σίμη, Ζήνωνος θυγάτηρ.

6. Χαίρων Ἀγαθῆ τύχη.

7. Ἐκοιμήθη ἡ δούλη τοῦ Θεοῦ Ματθαίσις Κατακουζηνῆ Παλαιολογίνα ἔτους ,S D v=6950, 1 Σεπτεμβρίου (1400).

Αἱ λοιπαὶ ἐπιγραφαὶ εὐρέθησαν μετὰ τὸ 1892 μέχρι τοῦ 1936 ὑπὸ διαφόρων καὶ ἀναφέρονται εἰς τὸν Α' τόμον τοῦ βιβλίου τοῦ Γ. Μιχαήλωφ «Ἑλληνικαὶ ἐπιγραφαὶ ἐν Βουλγαρίᾳ εὐρεθεῖσαι» μεταξύ τῶν σελίδων 179-185, εἶναι δὲ αἱ ἑξῆς :

1) Ἐπιγραφή 370 Α' τ. σελίς 182

Ἄγαθῇ τύχῃ
 τῆς πόλεως Οὐλπίας Ἀγχιάλου
 φυλαί Ἐγελαίς καὶ Ἡρωΐς καὶ Βα-
 κχίς καὶ Τονζηΐς ἀνέθηκαν τὰ
 προκείμενα τῶν θεῶν ἀγάλ-
 ματα κατὰ χρησμοῦς τοῦ
 Κυρίου Ἀπόλλωνος Κολοφω-
 νίου διὰ ἐπιμελητοῦ Τίτου
 Φλαούτου Ἀνεικήτου διαδε-
 ξαμένου τὴν ἐπιμέλειαν
 τῶν ἔργων παρὰ τοῦ πα-
 τρός Μάρκου Φλαούτου
 Ἀνεικήτου κατὰ τὸ τῆς
 λαμπροτάτης θουλής
 δόγμα.

2) Ἐπιγραφή 373 τόμ. Α' σελίς 183.

Δῶρον Ἄγαθῇ τύχῃ
 ... φ Αὐρήλιος Πολυχρόνιος
 μετὰ τῆς συμβίου Αὐρηλίας
 . . . . . τῆς Γλαύκου φυλῆς
 (ἀνέθηκεν) τὸν βωμὸν ἐκ τῶν
 . . . . .
 ἰδίων ἱερωσύνης
 ἔνεκεν ἱεραρχῶν.

3) Ἐπιγραφή 374 τόμ. Α' σελ. 189.

Ἄγαθῇ τύχῃ
 Αἰλουζένης Αἰλουζένης
 Ἀπόλλωνι ὑπὲρ τῆς ἑαυτοῦ σωτη-
 ρίας καὶ τῶν ἰδίων ἀμπέλων ἐπὶ Ἀ-
 κραν εὐχαριστήριον ἀνέθηκεν

4. Ἐπιγραφή 377 τόμ. Α' σελίς 185.

Ἄννι [ον]

Σχόλια εἰς τὰς ἐπιγραφὰς

Ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς 370 μανθάνομεν ὅτι ἡ ἀρχαία Ἀγχιάλος εἶχε τέσ-
 σαρὰς φυλάς, ἦτοι τὴν Ἐγεληίδα, Ἡρωΐδα, Βακχίδα καὶ Τονζηίδα ἐκ τῶν

ὁποίων φαίνεται ὅτι ἑλληνικὰ εἶναι τὰ ὀνόματα τῆς φυλῆς Ἡρωίδος πρὸς τιμὴν τοῦ ἔγχωριου θεοῦ Ἡρώος-ἐφίππου Ἀπόλλωνος, τῆς Βακχίδος πρὸς τιμὴν τοῦ Βάκχου-Διονύσου, θεοῦ τῆς ἀμπέλου, τὰ δὲ Ἐγγεληῖς καὶ Τονζήῖς ἴσως νὰ εἶναι θρακικὰ διότι τὴν ἀρχαίαν Ἀγχιάλον κατέκων καὶ Θραῖκες, ἣ δὲν ἀνεγνώσθησαν ὀρθῶς. Αἱ φυλαὶ ἀνέθηκαν ἀγάλματα ἄγνωστον εἰς ποίους θεοὺς, διότι δὲν ἀναφέρει ἡ ἐπιγραφή, καὶ ἐπεμελήθη τῆς κατασκευῆς τοῦ ὀ Τίτος Φλαούιος Ἀνεϊκῆτος, ὅπως καὶ ὁ πατήρ του Μάρκος Φλαούιος Ἀνεϊκῆτος μετ' ἀπόφασιν τῆς λαμπροτάτης βουλῆς καὶ κατὰ τὸν χρησμὸν τοῦ Κολοφωνίου Ἀπόλλωνος. Ἐπὶ ρωμαιοκρατίας οἱ Ἕλληνες ρωμαῖοι πολῖται ἔφερον δύο ὀνόματα, τὸ ρωμαϊκὸν πρῶτα καὶ ἔπειτα τὸ ἑλληνικόν. Ἡ ἐπιγραφή δὲν ἀναφέρει περὶ δήμου. Εἶχε σχέσεις μὲ τὴν Ἰωνίαν.

Ἡ ἐπιγραφή 373 μᾶς πληροφορεῖ ὅτι ὁ Αὐρήλιος Πολυχρόνιος μετὰ τῆς συζύγου του Αὐρηλίας ἀνέθηκεν βωμόν, ἄγνωστον εἰς ποῖον θεόν, δι' ἰδίων ἐξόδων ὡς ἱερεὺς τοῦ θεοῦ.

Ἡ ἐπιγραφή 374 ἀναφέρει ὅτι κάποιος Αὐλουζένης, Αὐλουζένιος, ἴσως θραῖξ, ἐξελληνισθεὶς, ἀνέθηκεν ἄγαλμα ἢ ἄλλο τι μνημεῖον εἰς τὸν θεὸν Ἀπόλλωνα ἰατρόν, ὁ ὁποῖος ἦτο προστάτης τῆς πόλεως (πολιοῦχος) Ἀπολλωνίας καὶ Μιλήτου καὶ ἴσως τῆς ἀρχαίας Ἀγχιάλου. Διότι ἐσώθη ἀπὸ κίνδυνον ὡς καὶ αἱ ἀμπελοὶ αὐτοῦ, αἱ ὁποῖαι εὐρίσκοντο εἰς τὴν τοποθεσίαν Ἀκραν (τοποθεσίαν Ἀκρωτηρι Ἀγχιάλου). Ποῖον κίνδυνον διέτρεξεν αὐτὸς καὶ αἱ ἀμπελοὶ του, νομίζω ὅτι θὰ ἦτο ἡ πτώσις μεγάλης χαλαζῆς. Φαίνεται ὅτι εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἀγχιάλον ἤκμαζεν ἡ ἀμπελουργία, ἀφοῦ ὑπῆρχε καὶ φυλὴ Βακχίς ἐν δὲ τῶν νομισμάτων τῆς ἀρχαίας Ἀγχιάλου εἰς τὴν μίαν πλευρὰν φέρει βότρυν σταφυλῆς, τὸ δὲ ἐμπόριον τοῦ οἴνου ἦτο ἐπικερδὲς καὶ ὠφέλιμον εἰς τὰς σχέσεις τῶν Ἑλλήνων ἀποίκων μὲ τοὺς θραῖκας τῆς ἐνδοχώρας. (Τὸ δ' εἰσὶ πάντες θραῖκες πολῦποτοι. Théopompe fr. 149 R.A. 1925 v. σελ 271).

Πρὸς τὰς ἀνωτέρω ἐπιγραφὰς τῆς ἀρχαίας Ἀγχιάλου δέον νὰ προσθέσωμεν μίαν ἐπιγραφὴν εὐρεθεῖσαν εἰς τὸ Αβρίτους ἢ Ἀβριτος (φρούριον παρὰ Προκοπίῳ) καὶ δημοσιευομένην εἰς τὸν Β' τόμον τοῦ βιβλίου τοῦ Γ. Μιχαήλωφ «Ἑλληνικαὶ ἐπιγραφαὶ ἐν Βουλγαρίᾳ εὐρεθεῖσαι» σελ. 154.

Ἐπιγραφή 743.

Βασιλεύοντος θρακῶν Ρομητάλκου
 βασιλέως Κόττος υἱωνοῦ καὶ βασιλέως
 Ρομητάλκου θυγατριδοῦ Ρησκουπόρε-
 ως δὲ θρακῶν δυνάστου υἱοῦ
 Ἀπολλώνιος Ἐπταικεύθου γενόμενος
 στρατηγὸς Ἀγχιάλου καὶ . . . . .
 κῆς καὶ Ρυσικῆς τὸν βωμόν ἀνέθηκεν

σελίς 154. Ἄλλη ἐκδοχή.

Ἀπόλλωνι Πακτυγηῷ ἀνέθηκεν
Ἀπολλώνιος Ἑπταικεύθου γενόμενος
στρατηγὸς τῶν περὶ Ἀγχιάλου τόπων
ἐπὶ Ροιμητάλκου θρακῶν δυνάστου
βασιλέως Κότυος υἱωνοῦ καὶ βασιλέως
Ροιμητάλκου θυγατρικοῦ Ρησκουπο-
ρεως δὲ θρακῶν δυνάστου υἱοῦ

Ἐκεῖνο τὸ ὅποιον μᾶς ἐνδιαφέρει εἰς τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην εἶναι ὅτι ἀναφέρει περὶ τῆς ἀρχαίας Ἀγχιάλου, ὅτι ὁ Ἀπολλώνιος Ἑπταικεύθου ἔγινε στρατηγὸς τῶν περὶ Ἀγχιάλου τόπων καὶ ἀνέθηκε βωμὸν εἰς τὸν Ἀπόλλωνα, ὁ ὁποῖος ἦτο πολιοῦχος τῆς Ἀγχιάλου καὶ Ἀπολλωνίας καὶ ἐτιμᾶτο εἰς τοὺς θρόνους ὡς ὁ θεὸς ἦρωος Ἰσπεύς¹. Ἀναφέρει δὲ καὶ τὰ ὀνόματα διαφόρων θρακῶν βασιλέων, οἱ ὅποιοι κατεῖχον τότε τὰ μέρη τῆς Ἀγχιάλου.

Οἱ ἵππικοὶ ἀγῶνες τῆς ἀρχαίας Ἀγχιάλου

ΝΥΜΦΙΑ—Συμπλήρωμα

Εἰς τὸν 23 τόμον τοῦ Θρακικοῦ Ἀρχείου σελ. 61—63 ἐγράψαμεν περὶ τῶν ἵππικῶν ἀγῶνων τῆς ἀρχαίας Ἀγχιάλου, οἱ ὅποιοι ἐτελοῦντο ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς ρωμαιοκρατίας. Οἱ ἀγῶνες αὐτοὶ ἐγίνοντο πρὸς τιμὴν τῶν Ἐγχωρίων Νυμφῶν, αἱ ὅποια ἐτιμῶντο πολὺ καὶ ὑπὸ τῶν πέραξ θρακῶν, διὰ τοῦτο ἐκαλοῦντο ΝΥΜΦΙΑ ἀπλῶς καὶ κατόπιν πρὸς τιμὴν τοῦ Ρωμαίου αὐτοκράτορος Λουκίου Σεπτημίου Σεβήρου ΝΥΜΦΙΑ ΣΕΒΗΡΙΑ (μετὰ τὸ 197 μ.Χ.). Ὡς ἀναμνηστικὰ μέταλλα τῶν ΝΥΜΦΙΩΝ διεσώθησαν τοιαῦτα φέροντα τὴν ἐπιγραφὴν ΝΥΜΦΙΑ ἢ ΝΥΜΦΙΑ ΣΕΒΗΡΙΑ, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν 5 πινάκων τῶν νομισμάτων τῆς ἀρχαίας Ἀγχιάλου δημοσιευθέντων ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν τοῦ Βερολίνου τὸ 1932 καὶ εἰς τὸ ἔργον τοῦ L. Strack. Αἱ νύμφαι ἐλέγοντο ἐπίσης Ἀγχιάλεια Κύριαι καὶ θεαί, εἰς δὲ τὰ ἀνάγλυφά των παρίστανται ὡς τρεῖς Χάριτες καὶ ἐταυτίζοντο ἐπομένως μὲ τὰς τρεῖς Χάριτας. Καὶ ἔτσι ἐγίνετο ἓν μῆγμα ἑλληνοθρακικῆς λατρείας καὶ θρησκείας (R.A 1930 σελ. 283—284 Ντεόνα N. Le groupe des trois Grâces). Τὰ ἀνωτέρω ἐπίσης ἐπικυροῦνται ἀπὸ τὰς ἐπιγραφὰς τὰς εὐρεθείσας εἰς τὰς Θερμάς Πηγὰς (Aquaе Calidae), τουρκιστὶ Λίτζια, πλησίον τῆς πόλεως Ἀετὸς καὶ ἀναφερομένης εἰς τὸν Α΄ τόμον, σελίς 190 τοῦ βιβλίου Γ. Μιχαήλωφ «Ἑλληνικαὶ ἐπιγραφαὶ ἐν Βουλγαρίᾳ εὐρεθεῖσαι», αἱ ὅποια εἶναι αἱ ἑξῆς :

1. Βλ. Περὶ Θρακῶς ἱππέως ἢ τοῦ Κυρίου Ἡρώος σ. 1-2 τόμ. ΣΤ΄ Ἀρχ. Θρακ. Θεσ., Μ. Ἀποστολίδη.

1) Ἀνάγλυφον μὲ τρεῖς Νύμφας Χάριτας.

Ἐπιγραφή 380

Κυρίες νύμφες
Ζωπᾶς Ἰουλίου
Εὐχαριστήριον ἀνέθηκεν.

2) Ἀνάγλυφον μὲ τρεῖς Νύμφας Χάριτας.

Ἐπιγραφή 381

Μάρκος Ἰούλιος Μίκαλος.
Νύμφαις Ἀγχιάλαιαις

3) Ἐπιγραφή 382

..... Τίτου εὐχαρι
στήριον ὑπὲρ ἱερατεύοντος θ
..... Σάλου

4) Ἐπιγραφή 383

Ἀγαθῇ τύχῃ
Αἰρηλίου Κλαύ[δίου]
ὑπὲρ ἑαυτοῦ
θεῶ Ἡρωῖ τὸν δωμὸν ἀνέστησεν

Ἐπίσης ἀναφέρω καὶ δύο ἐπιγραφὰς δημοσιευθείσας εἰς τὴν Revue Archéologique. A. G. Seure.

Ἔτος 1925.

1) Ἐπιγραφή σελὶς 441.

Θεαῖς νύμφαις Βουδεπηναῖς
βουλευτοῦ Ἀγχιαλέων
εὐχαριστήριον ὑπὲρ τε αὐτοῦ

2) Ἐπιγραφή σελὶς 442.

Αἰλουπόρις Αἰλουζένιος καὶ
αὐτοῦ γυνὴ Ἐγυπτος Αἰλουτέρεως
ἀνέθηκαν Ἡρωῖ ὑπὲρ υἱοῦ Αἰλουζένιος
Αἰλουπόριος·

Ὡς φαίνεται ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς 381 (νύμφαις Ἀγχιάλαιαις) αἱ Θερμαὶ Πηγαὶ (Aquaе Calidae) αἱ ἀπέχουσαι 19 χιλμ. ἀπὸ τὴν πόλιν Ἀετός, ἀνῆκον πολιτικῶς καὶ πολιτικο-διοικητικῶς εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἀγχιάλον, ὁπόθεν μετέβαινον οἱ διάφοροι Ἕλληνες ἀποικοὶ εἰς τὰ λουτρὰ πρὸς θεραπείαν ἢ νοσηλείαν, ἐκ τούτου δὲ ἐννοεῖται ὅτι πολλὰ νομίσματα τῆς ἀρχαίας Ἀγχιάλου ἔφερον τὴν εἰκόνα τοῦ Ἀσκληπιοῦ.

ΕΝΑ ΕΘΙΜΟ ΤΟΛΜΗΡΟ ΚΑΙ ΜΙΑ ΓΡΑΦΙΚΗ ΣΥΝΗΘΕΙΑ Σ' ΕΝΑ ΧΩΡΙΟ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

1.—Μοναδικό πιστεύω ότι ήταν τὸ ἔθιμο πού θ' ἀναφέρω παρακάτω. Ἄλλὰ πρὶν ἀπὸ τὸ ἔθιμο αὐτὸ πρέπει νὰ περιγράψω τὸ χωριὸ ὅπου γνωρίζω ὅτι ὑπῆρχε τὸ ἔθιμο. Καὶ μετὰ τὸ ἔθιμο νὰ ἀναφέρω μερικὰ καὶ γιὰ μιὰ γραφικὴ συνήθεια πού εἶχαν οἱ κάτοικοι τοῦ χωριοῦ, διότι κ' αὐτὴ ἢ συνήθεια θυμίζει ἔθιμο πού ἦταν μάλιστα πολὺ χαρακτηριστικό.

Τὸ χωριό, μιὰ κωμόπολη καλλίτερα ἢ κεφαλοχώρι, λεγόταν Ἅγιος Εὐθύμιος ἀπὸ ἓνα ὀνομαστὸ Μοναστήρι πού εἶχε, (καὶ παλαιότερα λεγόταν Ναῖπ - Κιόϊ), βρισκόταν μιὰ ὥρα μακρὰ ἀπὸ τὴ Ραιδεστὸ καὶ ἀνῆκε στὴν ἐκκλησιαστικὴ ἐπαρχία Ἡρακλείας καὶ Ραιδεστοῦ. Στὴν παλιὰ ἐποχὴ ἦταν ἔδρα Τοῦρκου Ἐπαρχοῦ (Μουντούρη). Ἄλλὰ ὁ καθαρὰ Ἑλληνικὸς πληθυσμὸς του, γύρω στὶς τρισήμισυ τέσσαρες χιλιάδες ψυχές, δὲν εὐνοοῦσε ἀτμόσφαιρα κατάλληλη γιὰ τὴν ἔδρα αὐτὴ καὶ γι' αὐτὸ μεταφέρθηκε ἄλλοῦ ὁ Τοῦρκος Ἐπαρχος. Τὰ σπίτια αὐτοῦ τοῦ χωριοῦ, περίπου 700, ἦσαν κτισμένα ἀνάμεσα σὲ δυὸ ὑψώματα, κλιμακωτὰ στὶς ἀντικρυστὲς πλευρὲς τους. Λίγο πρὸ πάνω ἀπὸ τὸ χωριό, πρὸς τὸν Νοτιῶ, ἀρχίζαν οἱ ὑπώρειες τοῦ μοναδικοῦ βουνοῦ τῆς κεντρικῆς Ἀνατολικῆς Θράκης, τοῦ Ἱεροῦ Ὄρους. Ἐνας χείμαρρος, πού κατέβαινε ἀπὸ τὸ βουνὸ αὐτό, διέσχισε τὸ χωριὸ στὰ δύο καὶ τοῦ ἔδινε μιὰ ὁμορφιὰ μαζὺ μὲ τὴν πρασινάδα πού χάριζε. Περίφημα ἦσαν τὰ πελώρια πλατάνια τοῦ χωριοῦ πλάι στὶς ὄχθες τοῦ χειμάρρου καὶ μάλιστα ἐκεῖνα πού ἦσαν στὸ «μεσοχώρι», ὅπως ἔλεγαν τὴ μακρόστενη πλατεία τοῦ χωριοῦ, ὅπου ἦταν καὶ ἡ ἐκκλησία ὁ Ἅγιος Ἀθανάσιος, τὰ δημοτικὰ σχολεῖα ἀρρένων καὶ θηλέων, τὸ Κοινοτικὸ κατάστημα, τὸ «Κοινὸ» ὅπως τὸ ἔλεγαν καὶ τὰ ψυχαγωγικὰ κέντρα, ἰδίως καφενεῖα, γύρω στὴν πλατεία. Ἄλλὰ καὶ πολλὰ ἄλλα δένδρα, καρποφόρα αὐτὰ, ὅπως καρυδιές, ἀμυγδαλιές, δαμασκηγιές, μουριές κλπ. στόλιζαν τὸ χωριὸ πού ἀπ' τὰ βορειοδυτικὰ του μὲ τὰ τελευταῖα σπίτια ἀκολουθώντας τὴν κοίτη τοῦ χειμάρρου ξανοιγόταν πρὸς ἓνα μεγάλο κάμφο. Ὁ κάμπος αὐτὸς ἦταν ἀπέραντος καὶ εἶχε καὶ ἓνα ἄλλο ποτάμι, τρεχούμενο αὐτό, πού ἐφθανε ἐπίσης ἀπὸ τὸ Ἱερὸν Ὄρος, ἔπαιρνε καὶ τὰ νερὰ τοῦ χειμάρρου καὶ ἔβγαινε ἀνατολικῶς πρὸς τὴν θάλασσα τοῦ Μαρμαρᾶ. Αὐτὴ ἡ θάλασσα ἀπείχε μόλις μισὴ ὥρα ἀπὸ τὸ χωριό. Ἄλλὰ δὲν φαινόταν καθόλου ἀπ' αὐτό. Στὸν κάμφο ὑπῆρχαν διάσπαρτοι καὶ πολλοὶ

«τύμβοι» μεγάλοι και ὄχι μακρὰ ἀπὸ τὸ χωριό. Κανείς ὅμως δὲν ξέρει τι μποροῦσαν νὰ ἔκρυσαν οἱ τύμβοι αὐτοί¹.

Τὰ τριγύρω στὸ χωριὸ πρὸς τὸ βουνὸ ὑψώματα ἦσαν γεμάτα ἀπὸ ἀμπέλια και καρποφόρα δένδρα, ἰδίως κερασιές, βυσσινιές, βερυκοκκιές, μηλιές και ἄλλα. Ὁ κάμπος ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά ἦταν κατάσπαρτος, και γεμάτος, ἀνάλογα μὲ τὴ ἐποχὴ, ἀπὸ δημητριακά, μποστаниκά, ψυχανθῆ, ἀραβόσιτο, κρεμμύδια, πατάτες, λαχανικά κλπ. Ἔτσι πού οἱ κάτοικοι δουλεύοντας σχεδὸν ὅλο τὸ χρόνο, ἐκτὸς ἀπὸ βαρχειμωνιές, δὲν εἶχαν νὰ στερηθοῦν ἀπὸ τίποτε. Ἡ ἐσοδεία ἀπὸ τ' ἀμπέλια, τὰ δένδρα και τὰ χωράφια ἦταν σημαντικὴ. Γι' αὐτὸ ταχτικά γινότανε κάθε χρόνο και ἐξαγωγή ἀπὸ φρούτα, κρασί ἐκλεκτό, τσίπουρο, δημητριακά, μποστаниκά και ἄλλα ὄχι μόνον στὴ Ραιδεστό, ἀλλὰ και σὲ ἄλλες γειτονικὲς περιφέρειες. Οἱ κάτοικοι δούλευαν πολὺ ἀλλὰ και ἀπελάμβανον ἱκανοποιητικά. Ἦσαν ὅλοι περίπου εὐκατάστατοι και δὲν εἶχαν ἀνάγκη νὰ ἐπιδοθοῦν και εἰς βιοτεχνίας ἢ ἄλλας ἐργασίας, ἐκτὸς ἀπὸ μερικά ὑφαντὰ πού ἔκαμναν γιὰ ἀτομικὴ τους χρῆσι, κάτι μικροτέχνες, και ἓνα μηχανοκίνητο ἀλευρόμυλο πού εἶχαν γιὰ τὶς ἀνάγκες τοῦ χωριοῦ. Κτηνοτροφία τὸ χωριὸ εἶχε μικρὴ. Πολλὲς κασίκες, ἀρκετὰ πρόβατα και περισσότερες ἀγελάδες και φορτηγὰ ζῶα.

2.—Αὐτὸ ἦταν τὸ χωριὸ πού εἶχε τὸ ἔθιμο. Χωριὸ μὲ σχετικὴ βιοτικὴ ἄνεσι, μὲ εἰρηνικοὺς κατοίκους και μὲ ἥσυχο περιβάλλον. Καὶ ὅμως διατηροῦσε τὸ ἔθιμο γιὰ τὸ ὁποῖο μποροῦσε αὐτὸ τὸ χωριὸ νὰ γίνῃ ἄνω κάτω, ἂν τὸ πρόσεχαν οἱ «Ἀγάδες» και ἤθελαν νὰ κάμουν ζήτημα. Τὸ ἔθιμο αὐτὸ, τολμηρὸ και ἴσως μοναδικὸ εἰς χρονικὴ διάρκεια ἀλλὰ και τοπικὴ σημασία, ἀπὸ ὅ,τι γνωρίζω, στὴν Ἀνατολικὴ Θράκη, ἦταν τὸ «κόψιμο» νομίματος συγκεκριμένα μιᾶς «πεντάρας» μόνον, δηλαδὴ ἑνὸς κέρματος ἀξίας πέντε παρὰδων τουρκικῶν. Ἐκατὸ παράδες ὡς γνωστὸν ἔκαμναν ἓνα Τουρκικὸ γρόσι «τσεντέζιμο», ὅπως τὸ ἔλεγαν. Ἐκατὸ δὲ τσεντέζιμα ἔκαμναν μιὰ τουρκικὴ λίρα χρυσεῖ, τότε φυσικά. Τὸ κέρμα λοιπὸν αὐτὸ τῆς πεντάρας τὸ «ἔκοπτε» ἢ Ἐφοροπιτροπὴ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ χωριοῦ κάθε φορὰ πού τὸ χωριὸ εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ «ψιλὰ», δηλαδὴ κέρματα και τὰ χρησιμοποιοῦσε πρὶν ἀπ' ὅλα στὴν ἐκκλησία γιὰ ρέστα. Ἀλλὰ ἡ πεντάρα αὐτὴ, πού στὰ παλιὰ χρόνια εἶχε κάποια ἀξία, στὴν πραγματικότητά δὲν ἦταν μόνον γιὰ τὴν Ἐκκλησία. Κυκλοφοροῦσε ἐλεύθερα και στὸ χωριὸ, στὰ καφενεῖα, στὰ παντοπωλεῖα και σὲ κάθε εἶδος συναλλαγῆ. Καὶ τὴν χρησιμοποιοῦσαν ὄχι μόνον οἱ κάτοικοι ἀλλὰ και οἱ ξένοι, ὅσοι πῆγαιναν στὸ χωριὸ γιὰ ὁποιοδήποτε λόγο και κυρίως γιὰ νὰ πωλήσουν ὅ,τιδήποτε ἐμπόρευμά τους, και χρειάζοντουσαν ρέστα, νὰ πάρουν ἢ νὰ δώσουν. Ἦταν βέβαια τοπικὸ σὰν νὰ ποῦμε νόμισμα, νόμισμα τοῦ

Σ.Δ. 1. Βλ. Χώματα και τάφοι, Μ. Κ. Ἀποστολίδη, Ἐπιτομὴ βίου Χρ. Τσοῦντα, παράρτημα ΣΤ' τ. Ἀρχ. Ἐθνακ. Θεσσαροῦ 1941 σ. 319-344.

χωριοῦ ποὺ εἶχε «πέρασι» μόνον στὸ χωριὸ καὶ ποὺ κατέληγε στὴν Ἐκκλησίᾳ του. Ἀλλὰ καὶ τὰ γύρω χωριά δὲν τὸ ἀπέκλειαν, ὅσες φορές ἔπεφτε στὰ χέρια τους, καὶ τὸ χρησιμοποιοῦσαν γιὰ τὶς μικρὲς συναλλαγές τους μὲ τὸ χωριό¹.

Δὲν ξέρω ἂν τὸ ἔθιμο αὐτὸ τὸ εἶχαν καὶ ἄλλα χωριά, κοντινὰ ἢ μακρυνά. Ἀλλ' ἂν τὸ εἶχαν, αὐτὸ δίνει μεγαλύτερη ἀξία σ' ἓνα τέτοιο ἔθιμο, τὸ ὁποῖον δὲν παύει νὰ εἶναι μοναδικὸ γιὰ τὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς, στὴ Θράκη ἢ ὁποῦδήποτε ἄλλοῦ. Γιατὶ καθιερώθηκε χωρὶς κανένα ἐπίσημο προνόμιο καὶ ἦταν ἔθιμο τολμηρὸ καὶ ἐξαιρετικὸ γιὰ τοὺς ραγιαδες ποὺ τὸ εἶχαν. Τὶ μπορούσε νὰ γίνη μὲ τὸ ἔθιμο αὐτὸ στὰ χρόνια τῆς Τουρκίας τὸ φαντάζεται ὁ καθένας. Δὲν ἦταν βέβαια οὔτε παραχάραξι οὔτε κίβδηλεία τοῦ ἐπισήμου νομίσματος τῆς Τουρκίας. Ἦταν σὰν ἓνα συμβατικὸ ὑποκατάστατο μὲ ἰδιότυπη κατασκευὴ καὶ ἐγχωρίου ἄς ποῦμε καταναλώσεως. Ἀλλὰ καὶ μόνον αὐτὸ ἔφθανε γιὰ νὰ κινήθουν οἱ νόμοι τοῦ «Ντοβλέτ», διότι κατὰ ἓνα τρόπο γινόταν καταπάτησις στὰ σχετικὰ δικαιώματά του. Καὶ ὅμως τίποτε δὲν εἶχε γίνῃ. Ἡ «κοπή» τῆς πεντάρας στὸ χωριὸ ποὺ εἴπαμε γινόταν τακτικὰ ἀπὸ χρόνια ἀμνημόνευτα καὶ ἔπαυσε μόνον κατὰ τὸ 1914, ὅταν ὁ μεγάλος διωγμὸς τῶν Ἑλληνοχριστιανῶν ἔφθασε καὶ στὴν Ἀνατολικὴ Θράκη καὶ ἔτσι οἱ κάτοικοι τοῦ χωριοῦ ἔφυγαν γιὰ τὴν Ἑλλάδα, ὅπου καὶ διεσκορπίσθηκαν ἀπὸ τότε.

1. Βλέπε στὴ σελίδα 19 «Τὸ Ἀλμπασάν Ἀνατολικῆς Θράκης» τοῦ καθ. Παπαναστασίου ἐκδοσις Ἑταιρείας Θρακικῶν Μελετῶν ἀρ. 76 εἰς ὑποσημείωσιν ἀναφέρονται τὰ ἐξῆς σχετικὰ μὲ τὸ κόψιμο νομισμάτων στὰ χωριά τῆς Θράκης.

«Στὸ χωριὸ μας, ὅπως καὶ στὰ γύρω χωριά, ἔκοβε ἡ ἐκκλησία φιλά γιὰ νὰ διευκολύνεται κατὰ τὰ πανηγύρια. Πλᾶκες ψευδαργύρου (τσιγκου) τὶς ἔκοβαν σὲ στενὲς λουρίδες. Μὲ μετάλλινη σφραγίδα ἀπετύπωναν τὰ στοιχεῖα Α.Κ.— Ἅγιος Κωνσταντῖνος: Ἐκοβαν μὲ ψαλλίδια τὰ ἀποτυπώματα. Κάθε ἀποτύπωμα εἶχε ἀξία μιᾶς πεντάρας (ὀκτὼ πεντάρες ἔκαναν ἓνα γρόσι). Στὰ ἄλλα χωριά κατὰ τὸν ἴδιον τρόπο ἔκοβαν χάρτινα φιλά (μιλέτα).» Ἐπάνω σὲ χονδρὸ χαρτὶ (μουκαβά) ἀπετύπωναν τὴ σφραγίδα τῆς ἐκκλησίας τοῦ χωριοῦ. Ἡ σφραγίδα εἶχε σχῆμα ὠοειδές. Εἰς τὴν περιφέρειαν ἦσαν γραμμένα π.χ. «Ναὸς Ἁγίων Πάντων Νεοχωρίου». Καὶ εἰς τὸ μέσον «Παράδες δέκα». Τὰ φιλά αὐτὰ κυκλοφοροῦσαν ἐλεύθερα στὸ χωριὸ. Ὅταν ἐμάζευαν πολλὰ οἱ παντοπῶλαι καὶ ἤθελαν νὰ τ' ἀνταλλάξουν ἐπὶ γαίαν στὴν ἐκκλησίαν καὶ τὰ ἄλλαξαν μὲ τουρκικὰ νομίσματα. Ἀκόμα καὶ στὶς Μέτρες κυκλοφοροῦσαν μεταξὺ τῶν ὁμογενῶν ἐπαγγελματιῶν».

Ἡ Χαρ. Μισσηλίδης γράφει γιὰ τὰ γύρω στὴν Πόλη χωρία τὰ ἐξῆς (Ἀρχ. Συγχρόνων Γεγονότων δημοσ. ἀρ. 97 Ἑταιρ. Θρακ. Μελετῶν σ. 14-16):

«Τὰ χωριά αὐτὰ ἔξω τῆς πόλεως εἶχαν καὶ ἐκδοτικὸν προνόμιον. Πρὸς διευκόλυνσιν τῶν ἐπιτροπῶν τῆς ἐκκλησίας ἐξέδιδαν χαρτονόμισμα! Ἐπὶ ἐνὸς χαρτονόμιου τετραγωνικοῦ ἐτίθετο ἡ σφραγὶς τῆς ἐκκλησίας καὶ αὐτὸ ἀρκοῦσε γιὰ νὰ πάρῃ καὶ ἑνορίτης ἓνα κερὶ τῆς μιᾶς δεκάρας. Τῆς σφραγίδας αὐτῆς τὸ ἔν τέταρτον ἦταν κατατεθειμένον εἰς τὴν μητρόπολιν. Ὅταν λοιπὸν ἐπρόκειτο περὶ καμίας ἐπισήμου πράξεως, τότε ἐτίθετο καὶ τὸ τέταρτον τῆς μητροπόλεως, ὅπως ἐνθυμοῦμαι. Τὰ νομίσματα αὐτὰ ἐγίνοντο δεκτὰ καὶ εἰς τὰ καταστήματα τοῦ χωριοῦ.

3.—Πότε, με ἀκρίβεια, καὶ με ποία ἀφορμὴ στὸ χωριό, ἄρχισε τὸ ἔθιμο αὐτὸ δὲν εἶναι γνωστὸ. Καὶ οὔτε κανένας ἀπὸ τοὺς γεροντοτέρους θυμότανε κατὰ τρόπο φεικτό. Ἔλεγαν πολλοὶ ὅτι ἤκουσαν ἀπὸ τοὺς παπποῦδες τους ὅτι ὑπῆρχε πολλὰ χρόνια καὶ πρὶν ἀπὸ τὴ Ῥωσικὴ κατοχὴ στὸν τόπο, στὸ 1878. Τὸ πιθανώτερο εἶναι ὅτι οἱ Ῥῶσοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, καὶ ὑπῆρχαν πολλοὶ τότε στὸ χωριό, τὸ ἐνεθάρρουναν ἢ καλλύτερα δὲν τὸ ἠμπόδισαν γιὰ νὰ εὐκολύνωνται οἱ μικρὲς συναλλαγές καὶ ἔτσι τὸ ἐστερέωσαν. Ἐὰν ἕως τότε ἢ ὑστερώτερα ἔγινε γνωστὸ εἰς τὶς Τουρκικὲς Ἀρχές, δὲν εἶναι βέβαιο. Φαίνεται ὁμως ὅτι τὸ ἤξεραν, διότι πεντάρες ἐπληρώνοντο μερικὲς φορὲς στὴν ἀνάγκη καὶ στοὺς εἰσπράκτορες ὄχι μόνον τῆς δεκάτης ποῦ ἦσαν μὲν ὄμοιοι, δούλευαν ὁμως γιὰ λογαριασμὸ τῶν Τούρκων, ἀλλὰ καὶ στοὺς εἰσπράκτορες τοῦ κεφαλικοῦ φόρου, τοῦ «μπεντελιού», ὅσες φορὲς ὑπῆρχαν κλάσματα τοῦ χρέους ἢ χρειάζοτανε γιὰ «ποῦλι» δηλ. χαρτόσημο. Ἀλλὰ εἴτε διότι τὸ θεωροῦσαν ὡς ἔθιμο ὀλοτέλα τοπικὸ, ἀνάξιο λόγου, εἴτε διότι δὲν τὸ ἔδιδαν σημασία, μιὰ καὶ ἦταν περιορισμένο στὴ χρῆσι καὶ διηκλόλυνε τὸ χωριό, τὸ ἠγνόησαν καὶ δὲν ἔκαμαν καμμιά ποτὲ ἐνέργεια ἢ δίωξι. Ἡ μητρόπολις τὸ γνώριζε φυσικὰ, ἀλλὰ γιὰ τοὺς ἴδιους λόγους οὔτε καὶ αὐτὴ ἔκαμε ζήτημα. Πρόχειρη ἄλλως τε ἦταν ἡ δικαιολογία ὅτι οἱ παντάρες αὐτὲς ἀναγκαιοῦσαν γιὰ τὰ ῥέστα στὸν δίσκο τῆς Ἐκκλησίας καὶ πίσω ἀπ' αὐτὴ τὴ δικαιολογία ἐσκεπάζοντο ὅλα τὰ ἄλλα. Καὶ ἀκόμη ἡ ἐξαργύρωσι τῆς πεντάρας, πολλῶν μαζῆ δηλαδὴ, ἦταν πάντοτε πρόχειρη στὴν Ἐκκλησίᾳ σὲ νόμιμο νόμισμα καὶ ἔτσι κανεὶς δὲν ἀνησυχοῦσε, οὔτε ντόπιος οὔτε ξένος, ὥστε νὰ φθάσῃ νὰ κάμῃ ζήτημα, ἐὰν εἶχε τέτοιες πεντάρες στὰ χέρια του.

4.—Τώρα, ποῖος ἦταν ὁ τρόπος τοῦ κοψίματος τῆς πεντάρας αὐτῆς, αὐτὸ ἀποτελοῦσε ὀλόκληρη διαδικασίᾳ. Ὅταν γιὰ διαφόρους λόγους ὀλιγότευαν οἱ πεντάρες στὸ χωριό εἴτε γιὰτι φθείρονταν εἴτε γιὰτι χανόντουσαν κλπ., καὶ δυσκολευόνταν κατὰ συνέπειαν οἱ συναλλαγές καὶ ζημίωνε φυσικὰ καὶ ὁ δίσκος τῆς Ἐκκλησίας, οἱ κάτοικοι συζητῶντας ἐδῶ κ' ἐκεῖ στὸ χωριό ζητοῦσαν νέο κόψιμο πεντάρας. Συνεδρίαζε τότε ἡ Ἐφοροεπιτροπὴ τῆς Ἐκκλησίας καὶ συζητοῦσε γιὰ τὴν ἀνάγκη ἢ ὄχι τοῦ νέου κοψίματος. Καὶ ὅταν διαπίστωνε τὴν ἀνάγκη ἀπεφάσιζε τὸ νέο κόψιμο, σὲ συγκεκριμένη πάντοτε ποσότητα, συνήθως ἀξίας πέντε ἕως ἑπτὰ χρυσῶν λιρῶν Τουρκίας καὶ γιὰ λογαριασμὸ πάντοτε τῆς Ἐκκλησίας φυσικὰ. Μετὰ τὴν ἀπόφασιν ἀνέθετε στὸν ταμιά νὰ ἀγοράσῃ τὸ ὑλικό. Ἦταν δὲ τὸ ὑλικὸ αὐτὸ μολύβδινο βῆλο δηλ. τὰ κοινὰ κυνηγετικὰ σκάγια, μεγέθους φουντουκιοῦ. Αὐτὰ ἦταν συνειδημένα στὸ χωριό, γιὰτι στὶς βαρυχειμωνιᾶς κατέβαιναν ἀπὸ τὸ κοντινὸ Ἱερὸν Ὅρος ἀγριογούρουνα καὶ οἱ κάτοικοι τὰ κυνηγοῦσαν με τέτοια σκάγια. Ὁ ταμιάς ὕστερα ἀπὸ τοὺς ἀνάλογους ὑπολογισμοὺς ποῦ γινόντουσαν κατὰ τὰς συζητήσεις τῆς Ἐφοροεπιτροπῆς γιὰ τὸ σχετικὸ ἔλεγχον, ἀγόραζε τέτοια σκάγια εἰς ἀνάλογη ποσότητα, μερικὲς δηλαδὴ ὀκάδες καὶ κατόπιν με τὴν πα-

ρουσία καὶ ἐνὸς ἄλλου Ἐπιτρόπου καὶ μὲ ἓνα ἀπὸ τοὺς παπᾶδες τοῦ χωριοῦ ἔβαζε μπρὸς τὸν μηχανισμό τοῦ... νομισματοκοπείου, τοῦ «νταρμπχανά», ὅπως τοῦ ἔλεγαν οἱ ἄλλοι ἀστεϊζόμενοι, καὶ ἔτσι ἄρχιζε ἡ «κοπή» τῆς πεντάρας. Ὁ μηχανισμὸς αὐτὸς λειτουργοῦσε μὲ εὐκόλο τρόπο. Τοποθετοῦσαν κάθε σκάγι ἐπάνω σὲ ἓνα κομμάτι σίδηρο ἢ σὲ σκληρὴ λεία πέτρα καὶ τὸ κτυποῦσαν ἔπειτα ἀπὸ πάνω μὲ ἓνα συνειθισμένο σφυρὶ ἕως ὅτου νὰ πλατυασθῇ καὶ νὰ λάβῃ σχῆμα στρογγυλὸ καὶ συνειθισμένο μέγεθος πεντάρας. Ὑστερα σὲ κάθε τέτοιο κομμάτι πλατυασμένο κτυποῦσαν σφραγίδα μὲ ἓνα εἰδικὸ ἀπλὸ «σύνεργο», ἐργαλεῖο δηλαδὴ καμωμένο ἀπὸ σίδηρο, ποὺ κρατοῦσε κλειδωμένο πάντοτε ἡ Ἐφοροεπιτροπὴ, καὶ τὸ ἔδινε κάθε φορὰ γι' αὐτὴ τὴ δουλειὰ μόνο. Στὴν μιὰ ἄκρη τοῦ ἐργαλείου αὐτοῦ ἦταν κατασκευασμένη ἡ «μήτρα» τῆς σφραγίδας, ποὺ εἶχε στὸ ἄπάνω μέρος της κυκλικὰ βαθουλά, κοῖλα στοιχεῖα ποὺ ἔλεγαν «5 παρ.», παράδες δηλ., γιὰτὶ δὲν χωροῦσε ὀλόκληρη ἡ λέξι καὶ στὴ μέση κάτω - κάτω ἀπὸ τὸ κυκλικὸ «5 παρ.» εἶχε ἓνα ἀπλὸ σταυρὸ. Ἡ μήτρα τοῦ ἐργαλείου αὐτοῦ μὲ ἓνα δυνατὸ κτύπημά του, μὲ σφυρὶ πάλι, πάνω σὲ κάθε κομμάτι σκαγιοῦ, ὅπως ἦταν πλατυασμένο, ἀπετύπωνε τὴ σφραγίδα ἀνάγλυψη πάνω σ' αὐτό, στὴ μιὰ μόνο πλευρά, γιὰτὶ ἡ ἄλλη παρέμενε λεία. Καὶ ἔτσι μὲ κάθε κτύπημα τοῦ ἐργαλείου μὲ τὴ μήτρα γεννιότανε καὶ μιὰ καινούργια πεντάρα, ὀλόφρεσκη καὶ ἔτοιμη γιὰ τὸ ταμεῖο τῆς Ἐκκλησίας. Ὅλες αὐτὲς οἱ νέες πεντάρες μέσα σὲ δίσκο ἢ πανεράκι, πήγαιναν κατ' εὐθείαν στὴν Ἐφοροεπιτροπὴ. Γινόταν ἐκεῖ προσεκτικὰ ὁ ἔλεγχος καὶ τὸ μέτρομα καὶ ὕστερα ἡ ἀξία των γραφότανε ἐκεῖνη τὴ στιγμή ἀμέσως καὶ στὸ ἐνεργητικὸ τοῦ βιβλίου τῆς Ἐκκλησίας. Ἔτσι οἱ πεντάρες ἔμπαιναν στὸ ταμεῖο της. Ἀπ' ἐκεῖνη τὴ στιγμή καὶ ὕστερα οἱ πεντάρες αὐτὲς ἔπαιρναν ἀπὸ τὸ ταμεῖο τῆς Ἐκκλησίας τὸ δρόμο τους στὴ κυκλοφορία καὶ τίς διέδεταν. ὄχι μόνο γιὰ ρέστα εἰς τοὺς δίσκους τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ γιὰ διάφορες ἀλλαγές (χαλάσματα) μὲ μεγαλύτερα κρατικὰ νομίσματα σὲ ὅλους ὅσοι ζητοῦσαν αὐτὴ τὴν ἀλλαγὴ γιὰ εὐκολία στὶς συναλλαγές τους. Τέτοιοι ἦταν οἱ παντοπῶλες, οἱ γυρολόγοι κ.λ.π. Ἡ Ἐκκλησία ὁμως, πρέπει νὰ τὸ σημειώσωμε αὐτό, τίς ἀλλαγές αὐτὲς τίς ἔκαμνε πάντοτε σὲ μικρὲς ποσότητες, ἀξίας δύο-τριῶν ἕως πέντε τὸ πολὺ γροσίων γιὰ τὸν καθένα ποὺ ζητοῦσε. Καὶ ἦταν πάντοτε ἔτοιμη νὰ δεχθῇ καὶ νὰ ἀνταλλάξῃ τίς ἐπιστρεφόμενες πεντάρες εἰς ὅποιανδήποτε ποσότητα καὶ ἂν τίς ἐπέστρεφαν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν.

5.—Ἡ καλὴ πίστι καὶ ἡ ἐντιμότητα ποὺ πρυτάνευε τὰ παλιὰ καλὰ ἐκεῖνα χρόνια στὸν κόσμον, καὶ μάλιστα στοὺς Θρακιῶτες, δὲν ἐπέτρεπε νὰ γίνῃ ὅποιανδήποτε καταδολίευσι στὸ κόσμημα τῆς πεντάρας ἢ στὴν ποσότητα ποὺ ἀπεφάσιζαν νὰ κοπῇ. Νομίζω μάλιστα ὅτι ἓνας λόγος σημαντικὸς ποὺ συνεχίζονταν τὸ ἔθιμο αὐτὸ καὶ δὲν ἔπαυσε ἐπὶ τόσες δεκαετηρίδες ἢ ἴσως καὶ αἰῶνα ἢ καὶ περισσότερο, ἦταν ἀσφαλῶς καὶ αὐτός. Διότι ἀλλοιότικα δη-

λαδὴ ἐὰν συνέβαινε καμμιὰ καταδολίευσι, θὰ γινότανε ὅπωςδὴποτε γνωστή, ἀργὰ ἢ γρήγορα, κρυφὰ ἢ φανερά, ἀπ' εὐθείας ἢ ἔμμεσα καὶ τότε θὰ ἀρχίζαν μετὰ τὸ σχετικὸ σούσουρο μαλώματα καὶ ὕστερα ἀπ' αὐτὸ οἱ καταγγελλίες δεξιᾶ καὶ ἀριστερᾶ. Αὐτὸ θὰ ἔδινε ὅπωςδὴποτε ἀφορμὴ νὰ προσεχθῆ τὸ πρᾶγμα καὶ νὰ ἀρχίσουν φυσικὰ καὶ καταδιώξεις εἴτε ἀπὸ τὴς Ἀρχῆς εἴτε ἀπὸ τὴ Μητρόπολη. Καὶ τότε οἱ συνέπειες θὰ ἦσαν τραγικῆς καὶ πολὺ ὀδυνηρῆς. Ἀλλὰ γιὰ νὰ διατηρηθῆ τὸ ἔθιμο μὲ συνέχεια πολυχρόνια αὐτὸ σημαίνει ὅτι δὲν γινόταν καμμιὰ κατεργαριά στὸ κόψιμο τῆς πεντάρας καὶ οὕτε στὴν διάθεσί της. Τὸ ἔθιμο τοῦ θεωροῦσαν σεβαστὸ καὶ τὸ κρατοῦσαν τίμια.

Ἀλλὰ γιὰ νὰ συνεχίζεται τὸ ἔθιμο αὐτὸ ἐπὶ τόσο μεγάλο χρόνον ἐχρειάζετο φυσικὰ καὶ μιὰ κάποια τόλμη, ἕνα θάρρος, μιὰ παλληκαριά ὡς ποῦμε. Κάτι τέτοια ἐφόδια ὅτι εἶχαν περισσὰ ἐκεῖνοι ποὺ πρῶτοι συνέλαβαν τὴν ἰδέαν γιὰ νὰ ἀρχίσουν μιὰ τέτοια πράξι, οἱ πρῶτοι ἴσως ποὺ ἔκαμαν τὸ χωριό, οἱ πρῶτοι δηλαδὴ ἔποικοι τοῦ ὅς ποῦμε, ἢ καὶ οἱ ἄμεσοι ἀπόγονοί τους καὶ μάλιστα σὲ χρόνια παλιά, ποὺ ἦταν καὶ δυσκολώτερα ἀπὸ τὰ κατόπιν, δὲν πρέπει νὰ ὑπάρχη νομίζω καμμιὰ ἀμφιβολία. Ἀλλὰ τὸ ἴδιο πρέπει νὰ ποῦμε καὶ γιὰ τοὺς συνεχιστάς, γιὰ κείνους δηλ. ποὺ βρῆκαν σκαρωμένο τὸ ἔθιμο καὶ τὸ συνέχισαν μὲ τὸ ἴδιο θάρρος καὶ τὴν ἴδια τόλμη καὶ ψυχραιμία. Αὐτοὶ οἱ συνεχιστάς θὰ ἦταν ἄξιοι ἀπόγονοι τῶν πατεράδων των. Ἀλλὰ ποιοὶ ἦσαν αὐτοὶ οἱ τολμηροὶ πατεράδες των, οἱ πρῶτοι ἔποικοι τοῦ χωριοῦ δηλαδὴ ἢ τὰ παιδιὰ καὶ ἐγγόνια των, ποὺ ἀψηφούσαν κάθε κίνδυνον σὲ χρόνια μαῦρα γιὰ νὰ κάμουν αὐτὸ ποὺ ἔκαμαν; Αὐτὸ δὲν μπόρεσα νὰ τὸ ἐξακριβώσω θετικὰ παρ' ὅλες τὴς προσπάθειες ποὺ ἔκαμα προσφεύγοντας ἀκόμη καὶ εἰς ἀφηγήσεις τῶν πολὺ ἡλικιωμένων, στὴν παράδοσι σὰν νὰ ποῦμε τοῦ χωριοῦ. Μ' αὐτὴ τὴν ἀφορμὴ ἄκουσα τρεῖς γνῶμες, τὴς ὁποῖες καὶ θὰ ἀναφέρω μιὰ ποὺ γίνεται λόγος ὅχι μόνον γιὰ τὸ παραπάνω ἔθιμο ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ χωριὸ ποὺ τὸ εἶχε. Οἱ γνῶμες αὐτῆς μορεῖ νὰ εἶναι καὶ ἀπλῆς φήμες. Ἀλλὰ δίδουν καὶ κάποιον νόημα. Καὶ γι' αὐτὸ θὰ τὴς ἀναφέρω.

6.—Ἡ μιὰ γνώμη εἶναι ὅτι τὸ χωριὸν τὸ ἔκτισαν, σὲ πολὺ παλιὰ χρόνια, ἄνθρωποι ποὺ ἦλθαν ἀπὸ τὴν Κρήτη. Εἶναι γνωστὸ ὅτι οἱ ἀγῶνες τῆς Κρήτης γιὰ τὴ λευθεριά της ἀρχισαν πολὺ νωρὴς ἢ καλλίτερα δὲν ἔπαυσαν κἄν ἀφ' ὅτου σκλαβώθηκε. Σὲ κάποιον τέτοια ἀνωμαλία οἱ ἀφεντάδες της οἱ Τοῦρκοι, θὰ θέλησαν νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τοὺς πειὸ ζωηρούς, τοὺς ἀπειθάρχητους σὰν νὰ λέμε, ποὺ τοὺς ἦταν ὑποπτοὶ καὶ μόνον, γιὰτὶ ἄλλοιῶς ἤξεραν τί νὰ τοὺς κάμουν. Αὐτοὺς λοιπὸν τοὺς ζωηρούς, ποὺ θὰ ἦταν καὶ ἄνθρωποι νοικοκυραῖοι μὲ ἐπιρροὴ ἐπάνω στοὺς ἄλλους, τοὺς ἐξετόπισαν καὶ τοὺς ἔστειλαν γιὰ μεγαλύτερη ἀσφάλεια στὴν Πόλιν, ἐκεῖ ὅπου δὲν μπορούσαν νὰ κάμουν τίποτε καὶ θὰ ἦσαν ἀκίνδυνοι. Μὲ τὰ χρόνια ὅμως οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ, μιὰ ποὺ δὲν μπορούσαν νὰ γυρίσουν στὴν Πατρίδα τους, κύτταξε ὁ καθένας τους νὰ ἀποκατασταθῆ κατὰ ἕνα τρόπο. Καὶ πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς τρα-

βηξαν ἔξω ἀπὸ τὴν Πόλι πρὸς τὶς πεδιάδες τῆς Θράκης, ὅπου εὐκόλα μποροῦσε νὰ πάη κανεὶς ἀπὸ στεριά, ἀκόμη καὶ πεζῇ καὶ χωρὶς πολὺ θόρυβο. Λένε λοιπὸν πὼς μιὰ ομάδα ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς ἔφθασε στὴ Ραιδεστό, πὸν λεγόταν ἀρχαιότερα Βισάνθη καὶ πὸν ἦταν σὲ ὅλα τὰ χρόνια κέντρο τῆς Θράκης, καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἐπῆγε στὸ μέρος ὅπου ἔκτισε καὶ τὸ χωριὸ γιὰ νὰ ζήσῃ μόνιμα, καλλιεργῶντας τὴν πλούσια ἐκεῖ γῆ μὲ ὅποιον τρόπο κατάρθωνε νὰ τὸ κάμη.

Ἡ πρώτη αὐτῆ γνώμη ἔχει μὲ τὸ μέρος τῆς μερικῆς ἐνδείξεις ὅπως λέμε. Στὸ χωριὸ αὐτὸ ἕως τὰ τελευταῖα ἀκόμη χρόνια ἢ ἀμφίεση, πὸν χρησιμοποιοῦσαν οἱ κάτοικοι, ἔμοιαζε πολὺ μὲ τὴν ἀμφίεση τῶν Κρητῶν. Οἱ περισσότεροι καὶ μάλιστα οἱ ποῖο ἠλικιωμένοι ἀπὸ τοὺς κατοίκους φοροῦσαν τὴν γνωστὴ Κρητικὴ βράκα μὲ τὸ ἀπαραίτητο στὴ μέση ζωνάρι ἀπὸ χρῶμα κόκκινο ἢ καφέ. Φοροῦσαν ἐπίσης τὸ «ντουλαμᾶ» κουμπωμένο σταυρωτὰ πολλὰς φορὲς καὶ μὲ κρόσια. Στὸ κεφάλι πάλι συνειθίζαν πολὺ νὰ δένουν ἓνα μανδῆλι, πὸν τὸ τύλιγαν σὲ σχῆμα ἰδιόρρυθμου καπέλλου, ὅπως ἀκριβῶς οἱ Κρητικοί. Καὶ εἶχαν ὡς γιορτινὸ ἐξάρτημα στὸ ζωνάρι καὶ ἓνα φανταχτερὸ ἀλλὰ μικρὸ μαχαιράκι πὸν σὲ κακὲς ὥρες χρησιμοποιοῦσαν καὶ στὸν καυγᾶ. Εἶχαν δὲ στὸ λεξιλόγιό τους καὶ τὴ λέξη : «σύντεγκε». Ὅλα αὐτὰ, κάτι λένε γιὰ τὴ γνώμη πὸν ἀναφέραμε.

7.—Ἡ ἄλλη γνώμη εἶναι ὅτι τὸ χωρὸ τὸ ἔκτισαν σὲ παλιὰ ἐπίσης χρόνια, ἀνθρώποι πὸν ἦλθαν ἀπὸ τὴν Ἡπειρο. Ἡ Ἡπειρος στὰ παλιὰ χρόνια εἶναι γνωστὸ ὅτι ἦταν μιὰ ἀπὸ τὶς πειδ ἀπομακρυσμένες ἐπαρχίαι τοῦ Τούρκικου Ντοβλεσιού. Τὴν διοικοῦσαν Πασάδες διάφοροι, πολιτικοὶ ἢ στρατιωτικοί, πὸν κάθε φορὰ ἔστελνε ἢ Αὐλῆ τοῦ Σουλτάνου, καὶ πὸν τῆς ἦταν ἔμπιστοι φυσικά. Αὐτοὶ κοντὰ στὰ ἄλλα εἶχαν ὑποχρέωσι νὰ στέλνουν κάθε τόσο στὴν Πόλι, γιὰ τὸ Σουλτάνο, ἓνα μεγάλο ποσὸ ἀπὸ τοὺς φόρους πὸν μάζευαν στὴν Ἡπειρο. Καὶ τὸ ποσὸ αὐτὸ τὸ ἔστελναν ἀπὸ στεριά φυσικά, μὲ εἰδικούς ἀπεσταλμένους των. πὸν γιὰ ἀσφάλεια τοὺς ἔδιναν καὶ μιὰ γερὴ συνοδεία ἀπὸ πολλοὺς Ἡπειρώτας Ἑλληνας, γεροδεμένους ἀλλὰ καὶ φερέγγυους γιὰ κάθε ἐνδεχόμενο. Αὐτοὶ οἱ συνοδοί, ὅταν ἔφθαναν στὴν Πόλι καὶ τελείωνε ἢ ἀποστολὴ τους, δὲν θὰ ἦσαν φαίνεται ὑποχρεωμένοι νὰ ξαναγυρίσουν στὴ πατρίδα τους, ἀν δὲν ἤθελαν, ἢ καὶ ἀν ἦσαν θὰ ἔσφευγαν μιὰ πὸν ἓνα τέτοιο παραστράτημα δὲν θὰ εἶχε συνέπειες γιὰ τοὺς δικούς των στὴν Ἡπειρο, τόσο βαρεῖς ὅσο ἀν δὲν τελείωνε ὁμαλὰ ἢ ἀποστολὴ τους. Γι' αὐτὸ πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς φαίνεται νὰ ἔμεναν στὴ Πόλι ἢ νὰ σκόρπιζαν καὶ αὐτοὶ στὴν ἐνδοχώρα τῆς Πόλης ἀπὸ τὴ μεριὰ τῆς Θράκης πὸν δὲν ἦταν καθόλου δύσκολο. Ἔτσι, ἀσφαλῶς καμμιά ομάδα τους, θὰ πῆρε δρόμο καὶ γιὰ τὴ Ραιδεστό καί, ὅταν εἶδε τὰ πλούσια χωράφια τῆς, λησμόνησε τοὺς ἄγονους τόπους τῆς πατρίδος τῆς καὶ ἔμεινε στὴ Θράκη, ἢ τύχη τῆς δὲ τὸ ἔφερε ὥστε νὰ καταλήξῃ στὸν τόπο ὅπου κτίσθηκε ἢ βρισκόταν τὸ χωριὸ.

Καὶ αὐτὴ ἡ δευτέρη γνώμη ἔχει κάποια στηρίγματα. Στὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα τοῦ χωριοῦ συνειθίζονταν ἡ χρησιμοποίησι θηλυκῶν ἄρθρων στὰ κύρια ἄρσενικά ὀνόματα¹ π.χ. ἡ Γιώργος, ἡ Γιάννης, πού εἶναι νομίζω Ἡπειρωτικὴ συνήθεια. Πολλοὶ ἐπίσης ἀπὸ τοὺς κατοίκους τοῦ χωριοῦ οἱ γεροντώτεροι φυσικά, φοροῦσαν, τὸν χειμῶνα πρὸ πάντων, κάτι ἔπανωφόρια χονδρὰ πού ἔφθαναν σχεδὸν ὡς τὸν ἀστράγαλο, σὰν ἓνα εἶδος ἠπειρωτικὸ καφτάνι, καὶ πολλὲς φορὲς εἶχαν καὶ γούνα μὲ φόδρα ἀπὸ μέσα ὄλο μαλλι πρὸβειο, καὶ τὰ λέγανε «μακραμπάδες». Φοροῦσαν δὲ καὶ ἓνα χονδρὸ κάλυμμα στὸ κεφάλι, σὰν ἓνα εἶδος σκούφιας μαλακῆς ἀπὸ τσόχα ἢ ἄλλο μαῦρο χονδρὸ ὕφασμα, ἀλλὰ πού τὸ γύρω στὸ κεφάλι μέρος του ἦταν ὄρθιο ἕως δύο τρεῖς δάκτυλα καὶ καλορραμένο καὶ τὸ λέγαν «καλπάκι». Αὐτὰ τὰ δύο σημάδια συγγενεύουν μὲ τὴν Ἡπειρωτικὴ ἀμφίεσι, ἀλλὰ δὲν ἀποκλείεται νὰ ἦσαν καὶ δημιουργήματα ἀναγκαῖα γιὰ τὸ χειμωνιάτικο κρύο τῆς Θράκης, ὅσονδήποτε καὶ ἂν δὲν τὸ εἶχαν ἄλλα χωριά ἐκεῖ στὴν περιφέρεια, ἐκτὸς ἴσως ἀπὸ τὰ ὄρεινὰ μόνον ἢ καὶ βορεινὰ μέρη τῆς Θράκης.

8.—Τώρα κοντὰ σ' αὐτὲς τίς δυὸ γνώμες. ὑπῆρχε καὶ μιὰ τρίτη, πειὸ ἐπίμονη αὐτὴ καὶ πειὸ πλατειὰ ἀκουσμένη. Σύμφωνα μὲ αὐτὴ πού θὰ εἶναι καὶ ἡ πιθανώτερη, τὸ χωριὸ ἦταν κτισμένο ἀπὸ ντόπιους Θρακιώτες πού κατοικοῦσαν ἐκεῖ ἀπὸ τὴν Βυζαντινὴ ἐποχὴ καὶ ποιὸς ξέρει ἀπὸ πότε, γιὰ τὸ «θέμα», ἢ Ἐπαρχία δηλαδὴ τῆς Θράκης, ἦταν ἀπὸ τὰ σημαντικώτερα τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας καὶ πλούσιο, μὲ κέντρο πάντοτε τὴν Βισάνθη, πού μὲ τὰ χρόνια ὕστερα ὀνομάσθηκε τελικὰ Ραιδεστός. Μιὰ ἔνδειξι γιὰ τὴ γνώμη αὐτὴ εἶναι ὅτι σ' ἓνα μοναστήρι τοῦ Ἁγ. Γιάννη πού εἶχε τὸ χωριό, σωζόταν ὡς τὰ τελευταῖα καὶ κάτι βυζαντινὰ μαρμαρίνα ἀνάγλυφα μὲ διάφορες παραστάσεις πού ἦσαν στερεωμένα, μαζὺ μὲ ἄλλα ὅμοια ἀρχαῖα, στὸ δάπεδο ἢ στοὺς τοίχους τῆς Ἐκκλησίας του καὶ πού τὰ ἄρπαξαν οἱ Βούλγαροι ὅταν ἔκαναν κατοχὴ γιὰ λίγο στοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους. Ἀλλὰ καὶ οἱ τύμβοι, πού ἀνέφερα παραπάνω, μνημεῖα ἴσως πολὺ παλαιᾶς ἐποχῆς, κάτι μποροῦν νὰ σημαίνουν, ἂν ἔκρουβαν μάλιστα τάφους ἑξαφνα Μακεδονικοὺς ἢ ὀτιδήποτε ἄλλο ἱστορικὸ ντοκουμέντο. Μιὰ ἄλλη ἔνδειξι εἶναι ὅτι τὸ ὄνομα πού εἶχε παλαιότερα τὸ χωριὸ ὡς χωριὸ τοῦ Ναῖπ (Ναῖπ - Κιοῖ), φαίνεται νὰ εἶχε τὴν ἀρχὴν του ἀπὸ τὰ χρόνια πού κατακτῆθηκε ἡ Θράκη ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Τὰ πρῶτα χρόνια. Ναῖπ στὴν Τούρκικη γλῶσσα σημαίνει ἀπεσταλμένος πληρεξούσιος, ἑξουσιοδοτημένος ἀπὸ τὸ Κράτος γιὰ νὰ διοικήσῃ περίπου φεουδαρχικά, μὲ ἑξασφάλισι ἓνα φόρο μόνον γιὰ τὸ Ντοβλέτι. Ἡ ὀνομασία ὅμως αὐτὴ ἦταν παλιὰ καὶ θὰ ὑπῆρχε στὰ πρῶτα μόνον χρόνια πού ἐγκαταστάθηκαν οἱ Τούρκοι στὴ Θράκη. Γιατὶ ἡ ὀνομασία αὐτὴ δὲν χρησιμοποιοῖ-

1. Εἶναι συνηθέστατο στὸ βόρειο ἰδίωμα τῆς Θράκης λ.χ. στὴ Στενίμαχο λένε : ἡ πατέρα μ', ἡ παπούς σημ'.

ταν στὰ κατοπινὰ χρόνια καὶ κανένα ἄλλο χωριὸ δὲν γνωρίζω νὰ εἶχε τέτοια ὀνομασία, ὅπως θὰ ἦταν φυσικό, ἂν ἦταν ὀνομασία τῆς ρουτίνας καὶ συνειθισμένη. Ἡ λέξη, μὲ τὴ σημασία της γιὰ τὸν τίτλο, δὲν παρουσιάζεται πούθεν ἀπὸ ὅ,τι ξέρω στὰ νεώτερα χρόνια γιὰ τὸν οἰονδήποτε Τούρκο Διοικητὴ σ' ὁποιοδήποτε μέρος τῆς Αὐτοκρατορίας τοῦ Σουλτάνου. Μιὰ ἄλλη ἔνδειξι εἶναι ἡ ποικιλία στὶς φορεσιές, γιατί κοντὰ σ' ὅσα ἀνεφέρθηκαν παραπάνω, κυριαρχοῦσε καὶ ἡ καθαρὰ θρακιώτικη φορεσιά, ὅπως τὰ πουκάμισα μὲ τὰ φαρδιά μανίκια, τὰ ζουπούνια μὲ «ξόμπλια», οἱ πατατούκιες μὲ τὰ κρεμαστὰ πολλὲς φορὲς μανίκια, τὰ ποτούρια, τὰ τουζλούκια στὰ πόδια καὶ ἓνα σωρὸ ἄλλα, κοινὰ καὶ γνώριμα σ' ὅλη τὴ Θράκη. Γι' αὐτὸ τὸ πιθανότερο εἶναι ὅτι τὸ χωριὸ ὑπῆρχε ἀπὸ τὰ παλιὰ χρόνια, ποῖος ξέρει μὲ ποῖο ὄνομα καὶ ὕστερα ἀπὸ τοὺς Τούρκους ὀνομάσθηκε Ναίπ-κιοῖ, μόνο δὲ μὲ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Θράκης, στὰ 1920, ὀνομάσθηκε Ἅγιος Εὐθύμιος. Σ' αὐτὸ λοιπὸν τὸ ἔτοιμο χωριὸ θὰ κατέφυγαν πιθανὸν καὶ πολλοὶ Κρητικοὶ καὶ Ἡπειρώτες μὲ τίς ἀφορμὲς πὸν σημειώσαμε παραπάνω, γιατί κοντὰ στὴ πλούσια περιοχὴ του εἶχε γι' αὐτοὺς καὶ κατάλληλὴ τοποθεσία. Ἦταν κτισμένο κοντὰ σὲ βουνὸ καὶ εἶχε πολὺ κοντὰ του καὶ τὴ θάλασσα, δύο πράγματα πὸν μπορούσαν νὰ τοὺς εἶναι χρήσιμα στὴν ἀνάγκη, ἂν τυχὸν καὶ συνέβαινε κανένα ἀπρόοπτο γιὰ τὴν περιπτώσι τους, δηλαδὴ καμιά δίωξι, ὅποτε ἢ θὰ ἔφευγαν πρὸς τὸ βουνὸ ἢ θὰ ἔφευγαν ἀπὸ τὴν θάλασσα μὲ κανένα πρόχειρο πλεούμενο.

Ὅπως καὶ ἂν ἔχουν τὰ πράγματα φαίνεται ὅτι τὸ ἔθιμο πὸν περιγράψαμε παραπάνω πιθανὸν νὰ εἶχε τὴν ἀρχὴν του σ' αὐτοὺς ἀκριβῶς τοὺς ἀνθρώπους, τοὺς λίγο πολὺ ἀπειθάρχητους καὶ ἀπὸ παράδοσι διατηρήθηκε καὶ κατόπιν καὶ συνεχίστηκε ἕως τὰ χρόνια μας. Πάντως εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι τὸ μοναδικὸ αὐτὸ ἔθιμο γιὰ νάρχισι καὶ νὰ στερεώση μὲ τὰ χρόνια, ἤθελε κάποια τόλμη ἀπὸ ἐκείνην πὸν εἶχαν οἱ Κρητικοί, ἤθελε καὶ ἓνα εἶδος ἐξυπνάδας ἀπὸ κείνην πὸν εἶχαν οἱ Ἡπειρώται, μὰ κοντὰ σ' αὐτὰ ἤθελε καὶ μιὰ σχετικὴ ψυχραιμία, ἀπ' αὐτὴ τὴν παροιμιώδη πὸν εἶχαν πάντα οἱ Θρακιώτες. Γι' αὐτὸ διατηρήθηκε τόσα χρόνια, χωρὶς νὰ γίνῃ κανένας θόρυβος στὴ χρῆσι του, ὡς τὴν ὥρα πὸν ἔπαυσε μὲ τὸν πρῶτο διωγμὸ τοῦ χωριοῦ, στὰ 1914, ὅπως εἴπαμε.

9.—Θὰ ἤθελα νὰ τελειώσω ἐδῶ μιὰ πὸν ἐξαντλήθηκε τὸ θέμα γιὰ τὸ παραπάνω μοναδικὸ ἔθιμο. Ἀλλὰ νομίζω πὸς πρέπει, ἀφοῦ ἔγινε λόγος γιὰ ἔθιμο καὶ γιὰ τὸ χωριὸ πὸν τὸ εἶχε, νὰ σημειώσω περιεκτικὰ λίγα πράγματα καὶ γιὰ κάποια ἄλλη συνήθεια τοῦ χωριοῦ, πὸν μπορεῖ καὶ αὐτὴ νὰ τὴν πάρωμε σὰν ἔθιμο πὸν χάθηκε πειὰ καὶ πὸν μόνο γιὰ τὴ λαογραφία θὰ χρειάζεται τώρα. Πρέπει ἄλλως τε ἐδῶ νὰ φαιδρύνωμε λίγο τὰ γραφόμενα καὶ μὲ κάτι ἄλλο πὸν ἀφορᾷ τὸ ἴδιο τὸ χωριὸ καὶ μάλιστα τὴν κοινωνικὴ ζωὴ τῶν κατοίκων του, πὸν φαίνεται νὰ ἦσαν καὶ προνοητικοὶ ἄνθρωποι, ἀλλὰ καὶ καλοὶ γλεντζέδες.

Εἶχαν λοιπὸν οἱ κάτοικοι τοῦ χωριοῦ αὐτοῦ καὶ μιὰ ἄλλη συνήθεια, ἓνα ἄλλο ἔθιμο νὰ ποῦμε, κοινωνικὸ αὐτὸ καὶ πολὺ γραφικόν. Ἦταν ἡ συνήθεια νὰ συγκεντρῶνονται μιὰ φορὰ τὸ χρόνο, ὅλες οἱ οἰκογένειες, ποὺ εἶχαν καινούργιους μνηστευμένους δηλαδή τῆς χρονιάς ἐκείνης καὶ νὰ διασκεδάζουσαν ὁμαδικὰ μαζῆ με τοὺς μνηστευμένους των. Αὐτὸ γινόταν τὴν τρίτῃ ἡμέρα τοῦ Πάσχα εἰς τὸ Μοναστήρι τοῦ Ἁγίου Εὐθυμίου, ποὺ ἀπέιχε περίπου μιὰ ὥρα ἀπὸ τὸ χωριὸ καὶ ὁ Ἅγιός του ἦταν καὶ ὁ πολιούχος, νὰ ποῦμε, τοῦ χωριοῦ. Τὸ μοναστήρι αὐτὸ ποὺ εἶχε καὶ ἀρκετὰ κελλιὰ, με δυὸ τρεῖς καλογήρους καὶ εὐρύχωρη περιφέρεια, βρισκόταν ἀρκετὰ ψηλά, στὶς πλαγιὰς μιᾶς μεγάλης χαράδρας τοῦ Ἱεροῦ Ὄρους, ποὺ ἦταν γεμάτη ἀπὸ βλάστησι καὶ πρασινάδα καὶ εἶχε πυκνοὺς φουντωτοὺς θάμνους καὶ πολλὰ καὶ μεγάλα ἄγρια δένδρα. Ὑπῆρχαν καὶ καρδιὰς πολλὰς ἐκεῖ, ὅπως καὶ θεόρατὰ πολλὰ πλατάνια, ποὺ αὐτὰ ἦσαν στὸ βάθος τῆς χαράδρας, κοντὰ στὴν κοίτη, ἀπὸ τὴν ὁποίαν περνοῦσε καὶ ὁ χεῖμαρρος, ποὺ ὅπως εἶπαμε παραπάνω, ἐρχόταν ἀπὸ τὸ βουνὸ καὶ στὴ κατόπι διαδρομῇ του διέσχιζε καὶ τὸ χωριόν. Κοντὰ στὸ μοναστήρι ὁ χεῖμαρρος αὐτὸς εἶχε καὶ λίγο τρεχούμενο νερό. Ἡ φύσις τῆς τοποθεσίας ἦταν περισσότερο ὀρεινὴ, γιὰ καὶ τὰ λίγα ἀμπέλια ποὺ βρισκόταν ἀραιὰ ἐκεῖ πάνω δὲν ἐφθάναν νὰ ἡμερέψουν τὸν τόπο. Σ' αὐτὸ τὸν τόπο γινόταν ἡ διασκέδασι, τὸ πανηγύρι ὅπως ἔλεγαν τοῦ χωριοῦ, ποὺ κάθε χρόνο ἄφηνε ἐποχὴ. Γιουτὲς γινόταν καὶ στὰ ἄλλα μοναστήρια ποὺ εἶχε τὸ χωριόν. Στὸ μοναστήρι τῆς Ἁγίας Τριάδος, ποὺ ἦταν καὶ τὸ πλησιέστερο πρὸς τὸ χωριόν, ἀνάμεσα σὲ ἀμπέλια καὶ καρποφόρα δέντρα καὶ εἶχε μιὰ ἀπέραντη θέα πρὸς τὸν κάμπο. Καὶ στὸ μοναστήρι τοῦ Ἁγίου Γιάννη ποὺ ἀναφέραμε καὶ παραπάνω καὶ ποὺ βρισκόταν καὶ αὐτὸ στὶς ὑψώρειες τοῦ Ἱεροῦ Ὄρους με ἅγισμα καὶ πολλὰ κελλιὰ καὶ δυὸ τρεῖς καλόγρηες, ποὺ μόναζαν ἐκεῖ.

10.—Ὅ,τι γινόταν ὁμοῦ στὸ μοναστήρι τοῦ Ἁγίου Εὐθυμίου τὴν ἡμέρα ποὺ εἶπαμε ἦταν ξεχωριστό. Ἦταν εἰδικὸ πανηγύρι γιὰ τοὺς μνηστευμένους, γιὰ νὰ στερεώσῃ ὁ δεσμός των, ὅπως ἔλεγαν. Ἀπὸ τὸ πρῶν γέμιζε ὅλος ὁ χώρος τοῦ μοναστηριοῦ ἀπὸ οἰκογένειες ποὺ συνώδευαν τοὺς μνηστευμένους των. Ἄν ἔλειπε κανένα ζευγάρι μνηστευμένων τοῦ χωριοῦ γινόταν σούσουρο. Γιὰ καὶ πῶς δὲν ἦλθαν. Καὶ τὰ σχόλια γιὰ τὴν ἀπουσία τους ἔπερναν καὶ ἔδιναν, ὄχι φυσικὰ πολὺ κολακευτικὰ γι' αὐτοὺς ποὺ ἀπουσίαζαν. Τόσο ποὺ πολλὰς φορὰς ἔδιδαν ἀφορμὴ, σπάνια βέβαια, γιὰ νὰ διαλυθῇ ὁ ἀρραβῶνας των. Ὅσοι ὁμοῦ ἦσαν παρόντες, ντροπαλοὶ ὅλοι καὶ γεμάτοι ἀπὸ εὐγένεια καὶ ἀνάλογη συμπεριφορὰ, προχωροῦσαν, ἀφοῦ τελείωνε ἡ λειτουργία στὸ Μοναστήρι, σ' ἓνα ἀνοιχτὸν χώρο, ἓνα ξέφωτο, ποὺ τὸ σκίαζαν τὰ γύρω μεγάλα δένδρα. Ἐκεῖ μετὰ τίς πρῶτες τυπικὰς κουβέντες ὁ λόγος περιστρεφόταν γύρω στὶς χάρες καὶ τὰ προικὰ τῆς κάθε μνηστευμένης, τῆς νύμφης. Γιὰ τὴν κάθε μιὰ ἀπ' αὐτὰς ὅλοι εἶχαν νὰ ποῦν καὶ ἓναν καλὸν λόγο. Μερικοὶ μάλιστα, ποὺ τοὺς διέκρινε κάποια μεγαλύτερη πεῖρα γιὰ τὰ ἀνδρώπινα καὶ

τοὺς ὠνόμαζαν «λογάδες», ἐγκωμιάζαν τοὺς μνηστευμένους κατὰ ἓνα τέτοιο χαριτωμένο τρόπο, πού ὅλοι ἔμεναν εὐχαριστημένοι. Μαζῆ μ' αὐτοὺς τοὺς ἔδιναν καὶ συμβουλὲς διάφορες, πού τοὺς ἐνεθάρρυναν γιὰ τὴ μελλοντικὴ ζωὴ τους. Κατόπιν ἄρχιζαν τὰ ἀλληλοπειράγματα, τὰ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ ἀνέχωνται ὅλοι καὶ νὰ μὴν τὰ παρεξηγοῦν. Ἦσαν ἓνα εἶδος σκώμματος αὐτά, πού ἐγίνετο γιὰ κάμποση ὥρα. Ὑστερα ἐρχόταν ἡ σειρὰ τῆς σάτυρας μὲ χαρακτηριστικὰ ἀνέκδοτα καὶ πρόχειρες μικρὲς χειρονομίες. Ἀπὸ τὸ κόσκινο αὐτό, πού ἦταν λίγο πολὺ καὶ ἓνα εἶδος κουτσομπολιό, περνοῦσαν ὅλοι σχεδόν οἱ κάτοικοι τοῦ χωριοῦ καὶ πρὸ παντὸς οἱ γνωστοὶ τύποι ἀπ' αὐτοὺς, καὶ μάλιστα μερικὲς κυράδες, δὲν γλύτωναν ὅμως οὔτε μερικοὶ ἀχώνευτοὶ τσορπατζήδες. Κατόπιν ἄρχιζαν τραγουδιὰ οἱ ἀπαγγελίες μὲ στίχους πού ἦσαν περίπου εἰδυλλιακοὶ καὶ μαζῆ μ' αὐτοὺς τραγουδοῦσαν καὶ τραγούδια διάφορα, τοπικὰ ἢ καὶ θρακιώτικα γνωστὰ πού τὰ τραγουδοῦσαν, κάποτε σόλο, πρῶτα οἱ καλλίφωνοι μόνο καὶ ὕστερα ὁμαδικὰ ὅλοι οἱ ἄλλοι. Καὶ ὅταν μ' αὐτὰ καὶ μὲ κάμποσες ἐνδιάμεσες πάσες ἀπὸ κεράσματα οὔζου ἢ τσίπουρου καὶ μεζέδες πού προετοίμαζαν τὴν ὄρεξι, περνοῦσε ἡ ὥρα καὶ πλησίαζε ἡ στιγμή τοῦ φαγητοῦ, τότε ἐστρώνοντο τὰ τραπέζια. Αὐτὰ τὰ τραπέζια ἔπρεπε νὰ φαντάζον ἀπὸ πολλὰ φαγητὰ καὶ ἀπὸ κάθε λογιῶν λιχουδιές, μὲ ἄμιλλα ποιοὶ θὰ ἦταν τὸ καλλίτερο. Τὰ κρύα φαγητὰ τὰ ἔφερναν μαζῆ τους ἀπὸ τὸ πρῶτ'. Τὰ ἄλλα, τὰ ζεστά, ἔφθναν σιγὰ σιγὰ ἀπὸ τὸ φούρνο, ὅχι τόσον τοῦ μοναστηριοῦ ὅσον τοῦ χωριοῦ, ἀπὸ δικούς τοῦ κάθε ἓνα ἀνθρώπου, πού ἔφθναν τρεχάτοι στὴν ὥρα τους. Ἔτσι ἄρχιζε τὸ φαγοπότι μέσα σὲ γέλια καὶ χάχανα. Καὶ ὅλοι εἶχαν τὴν ἐντύπωσι πὼς ζοῦσαν μιὰ ξεχωριστὴ ἡμέρα. Ξεχωριστὴ γιὰ τὶς οἰκογένειες καὶ μοναδικὴ γιὰ τοὺς μνηστευμένους πού μ' αὐτὸ τὸν τρόπο ἄρχιζαν, σὰν νὰ ποῦμε, πρώτη φορὰ τὴν κοινωνικὴ τους ζωὴ καὶ γνώριζαν τὴν συντροφιά τῶν ἄλλων, καὶ μ' αὐτὸ τὸν τρόπον ἔπερναν καὶ ἓνα εἶδος θάρρους μεταξὺ των, ἀπαραίτητον γιὰ τὴν ἐξοικείωσί των μὲ τὴν ὁποῖα θὰ βάδιζαν γιὰ τὸ γάμο τους, ὅταν θὰ ἦρχετο «ἡ ὥρα ἢ καλή».

11.—Οἱ εὐχὲς «κάλα στεφανώματα» καὶ «νὰ ζήσουν» διασταυρωνόταν ἀπὸ ὅλα τὰ τραπέζια καὶ ἀπὸ ὅλα τὰ στόματα. Τὸ ντόπιο κρασί, ἓνα ἄσπρο γλυκὸ σπιτίσιο καὶ ἓνα ἄλλο μαῦρο μπρούσικο καὶ ξακουστὸ στὴν περιφέρεια, ὑποβοηθοῦσε στὴν εὐθυμία καὶ στὸ τέλος τοῦ φαγητοῦ δὲν ὑπῆρχε κανένας πού νὰ μὴν βρισκόταν σὲ κέφι, πειὸ ἀνοιχτὰ οἱ πατεράδες καὶ πολλὲς μανάδες, κάπως συμμαζωμένα οἱ νέοι ἀπὸ τοὺς μνηστευμένους καὶ κρυφοχαιρογελαστὰ οἱ νέες μνηστές, πού δὲν πρόφθναν νὰ εὐχαριστοῦν γιὰ τὶς εὐχὲς πού ἔπαιρναν μὲ κάθε ἀφορμὴ καὶ νὰ κάνουν ὑποκλίσεις δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ. Τὸ κέφι αὐτὸ τὸ συντηροῦσε καὶ τὸ δυνάμωνε ὁλοένα τὸ κρασί καὶ μάλιστα ὅταν ἄρχιζαν καὶ τὰ δίστιχα καὶ τετράστιχα, ἄλλα τραγουδιὰ καὶ ἄλλα τοιςμμένα, πού τὰ λέγαν «κουτσομπάκια» καὶ ἦσαν βακχικὰ καὶ διάφορα ἄλλα, εὐθυμία ἄλλὰ καὶ μοιρολατρικά, πού κατὰ περίεργον τρόπο τὰ ἔλεγαν ἐπάνω

στό κέφι και σὲ τέτοιές χαρούμενές ὥρες, ἴσως γιὰ νὰ αἰσθάνωνται καλλίτερα τὴν τωρινὴ χαρὰ και τὴν ἀπόλαυσι, πρὶν ἔλθῃ τὸ οἰοδήποτε ἀπρόοπτο αἰφνιδιαστικά και βάλῃ τελεία και παῦλα εἰς ὅλα. Αὐτὰ διαρκοῦσαν ἕως τὴν ὥρα πὸν ἔφθαναν οἱ μουσικοὶ ἀπὸ τὸ χωριό, μὲ τὰ «λαλήματά» τους, δηλ. τὰ μουσικά ὄργανά τους, ἓνα ἢ δύο βιολιά, λαοῦτο, κλαρίνο, και ἓνα ἄλλο πνευστό, σὰν σαξόφωνο, πὸν τὸ λέγαν «μπουραζάνι» και ἓνα ντέφι. Οἱ μουσικοὶ αὐτοί, ἀφοῦ τοὺς «ἐφίλευαν» μὲ τὰ «βρισκόμενα» κατὰ τὴ ὥρα πὸν ἔφθαναν και τοὺς κερνοῦσαν τὸ μπρούσικο, πῆγαιναν στὸ μέσο τοῦ χώρου τῆς διασκεδάσεως γιὰ νὰ «παίξουν». Κι' ἔτσι ἄρχιζε ὁ χορὸς. Ὁ χορὸς ἦταν συρτὸς κατὰ προτίμησι, ὅπου κάθε ἓνας ἀπὸ τοὺς μνηστευμένους ἔδειχνε τὴν ἀξιάδα του και οἱ «νύφες» ἔπρεπε νὰ δείξουν ὅλη τὴ χάρι τους γιὰ νὰ «ἀρέσουν» σ' ὅλους και νὰ καμαρώσουν οἱ δικοὶ τους. Ὁ χορὸς αὐτὸς, συρτὸς και ἓνας γιὰ ὅλους, μὲ ἐναλλαγές φυσικά στὰ πρόσωπα, βαστοῦσε ἕως τὴν ὥρα πὸν θᾶφευγαν ὅλοι, μόλις «ἐγερνε» ὁ ἥλιος. Μέσα μέσα γινόταν και κανένα ἰντερμέτζιο ἀπὸ ἓνα ἄλλο χορὸ, «τὸ συγκαθιστό», πὸν χόρευαν δύο μόνο χορευτὲς ἀντικρουστά και πὸν ἐποίκιλλε τὰ πράγματα, ἀλλὰ αὐτὸ ἦτο γιὰ λίγους μόνο, τοὺς πειὸ τεχνίτες.

12.—Και ἔτσι τέλειωνε τὸ πανηγῦρι πὸν ὅλοι μαζῆ γύριζαν εὐχαριστημένοι στὰ σπίτια τους.

Μερικά δείγματα ἀπὸ τὰ παραπάνω δίστιχα συνεκράτησα, ἀπὸ ὅσα ἤκουσα ἀπὸ ἠλικιωμένους κατοίκους τοῦ χωριοῦ. Ἐνα ἀπὸ τὰ βακχικά πὸν ἐπανελάμβαναν κάθε τόσο, ὕστερα ἀπὸ ἄλλα ὅμοια και σὰν ἐπωδό τους ἦταν αὐτό.

Κεραστὴ κέρασε, ποτηράκι πέρασε

και κανεῖς νὰ μὴ μεσάση, ὡς τὸν πάτο νὰ τὸ φθάση.

Και ἓνα ἄλλο ἀνάμικτο και λίγο..... φιλοσοφικό :

Τὰ μάτια σου και τὸ κρασί

ἔχουνε γλύκα μπόλικη,

χαρὰ σ' αὐτὸν πὸν τὰ γλεντᾶ

μέσ' τὴ ζωὴ τὴ ζόρικη.

Και ἓνα ἄλλο.... παραινετικό :

Τὸ κάστανο θέλει κρασί

και τὸ καρῦδι μέλι

και τὸ κορίτσι φίλημα,

πρωτὶ και μεσημέρι.

Και ἀκόμη ἓνα..... ὑπαρξιστικὸ αὐτό :

Ἄσε τὰ ντέρτια σου

και κύττα τὴ χαρὰ σου,

δὲν χωρᾶν ὅλα μαζῆ

και γλέντα τὸν παρᾶ σου.

Καὶ ἓνα ἄλλο..... τοπικιστικό :

Τὸ πουλάκι ποὺ μᾶς βλέπει
ὄλοι τὸ καλοσωρίζομε
κι' ἄς τὸ πεῖ σὲ ὅποιον θέλει
πὼς ἔμεῖς ἔδῶ ὀρίζομε

Καὶ ἓνα καθαρὰ ἔρωτικό :

Ἡ φλόγα πῶχω στὴ καρδιά
μὲ τυραννᾶ καὶ λέει
μιὰ κόρη ἄν μ' ἔρριχνε δροσιά
θὰ ἔπανε νὰ καίει

Ἀπὸ τὰ εἰδυλλιακά, ποὺ θύμιζαν Θεόκριτο, ἓνα ἐκφραστικώτατο ἦταν τοῦτο :

Νέος καὶ νέα ὀμιλοῦν ἀπὸ τὸ παραθύρι
Ὁ νέος γύρευε φιλί, κι' ἡ νέα δαχτυλίδι.
—Ἐγὼ δὲν εἶμαι ἀσημωτῆς, νὰ φτιάνω δαχτυλίδια,
νὰ τὰ μοιράζω δῶ κι' ἐκεῖ, γιὰ μάτια καὶ γιὰ φροῦδια.
—Κι' ἐγὼ δὲν ἔτρελλάθηκα, νὰ δώσω τὸ φιλί μου
καὶ γιὰ τὸ δαχτυλίδι σου νὰ χάσω τὴν τιμὴ μου.

Τὰ μοιρολατρικά ποὺ σὰν νὰ ἀπηχοῦσαν Στωϊκοὺς ἢ καὶ Ἐπικουρεῖους, ἔδειχναν κάθε ἄλλο παρὰ χριστιανικά συναισθήματα. Νὰ δύο διαλεγτὰ δείγματα καὶ ἀπ' αὐτά :

Ὁ,τι ἡ μοίρα διορίση
δὲν εἶν τρόπος νὰ γυρίση....
θὰ γενῆ καὶ θὰ γενῆ
Ὁ,τι λέμε εἶν χαμένα
καὶ δὲν γίνεται κανένα....,
Μόνο τύχη ἄν φανῆ.

Καὶ ἓνα πειδὸ μελαγχολικό

Νειδὸς ἄν εἶμαι θὰ γεράσω
ζῶ καὶ τρέχω, θὰ περάσω,
Τότε θὰ ξεκουρασθῶ.
Ὁ,τι δλέψω καὶ πασχίσω
εἰς τὸν κόσμον θὰ τ' ἀφήσω,
Πῶ, πῶ, σὰν πεθάνω θὰ χαθῶ.

Τὰ παραπάνω τὰ ἔγραφα, χρησιμοποιῶντας καὶ μερικὲς λέξεις καθαρὰ θρακιώτικες, σὰν ἓνα εὐλαβικὸ μνημόσυνο γιὰ τὴ θρακιώτισσα σεβαστὴ καὶ λατρευτὴ μητέρα μου Εὐφροσύνη, ποὺ πέθανε στὴν Ἀθήνα σὲ ἡλικία 94 ἐτῶν, τὴν 25 Ἰανουαρίου 1959.

Από την πινακοθήκη των σημαντικών γεγονότων του 'Ελληνισμού :
'Η ένδραση του 'Αθηναίου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως.

**ΠΕΡΙ
ΤΩΝ ΑΝΑΞΤΕΝΑΡΙΩΝ**

**ΚΑΙ ΑΛΛΩΝ ΤΙΝΩΝ ΠΑΡΑΔΟΣΕΩΝ ΕΘΙΜΩΝ
ΚΑΙ ΠΡΟΛΗΨΕΩΝ.**

Τ' α β

Α. ΧΟΥΡΜΟΥΖΙΑΔΟΥ.

**ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ.
ΤΥΠΟΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΑΣΤΕΡΟΣ.**

1873.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΝΑΣΤΕΝΑΡΙΩΝ
ΚΑΙ ΑΛΛΩΝ ΤΙΝΩΝ ΠΑΡΑΔΟΞΩΝ ΕΘΙΜΩΝ ΚΑΙ ΠΡΟΛΗΨΕΩΝ

Παναγιώτατε Δέσποτα,
καὶ σεβασμία καὶ φιλόμουσος Ὁμήγουρις,

Α'. Προοίμιον

§ 1. Τῷ ἀπὸ τίνος χρόνου ἐπικρατήσαντι ἔθει της σχολῆς ἐπόμενος καὶ τοῖς ὀρισμοῖς τῆς διευθύνσεως πειθόμενος, περὶ Ἀναστεναρίων νὰ εἶπω ἐπεχείρησα· τοῦτο μὲν διότι τὸ πρᾶγμα πρὸς τοὺς θεσμοὺς τῆς μητρὸς Ἐκκλησίας ἀπᾶλλον, συντόνου χρηζέει ἐπιμελείας καὶ ἐνεργείας, ἵνα μὴ τὰ τέκνα αὐτῆς ἐν βαθεῖ σκοτῷ καὶ πλάνῃ διαπορεύωνται· τοῦτο δέ, ἵνα καὶ ἐκ τῶν παραδόξων ἐθίμων τῶν ἐν γωνίᾳ τινὶ τῆς Θράκης μέχρι τοῦδε διατηρουμένων οἱ τῶν τῆς ἑσπερίας Εὐρώπης σοφῶν νοθεῖαν ἡμῶν καταγόντες καὶ τὴν ἐκ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καταγωγὴν κίβδηλον κηρύξαντες, κατάδηλοι γένωνται ὅτι ἄγνοιαν τοῦ καθ' ἡμᾶς βίου ἔφθησαν ὀφλισκάνοντες· διότι οἱ νῦν ἑκασταχῆ Ἕλληνες, καίτοι διὰ τοῦ λουτροῦ τῆς παλιγγενεσίας τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον ἔκπαλαι ἀπεξεδύθησαν, ὅμως μέντοι ὁ δῆμος, ὁ τῶν γυναικῶν μάλιστα, πολλὰ μὲν τῆδε κάκεισε τῆς Ἑλληνικῆς μυθολογίας ἀρχαῖα ἔθιμα διεφύλαξεν· ἔστι δ' ὅπου καὶ τὰς ἀρχαίας τελετὰς ἐπὶ τὸ χριστιανικώτερον μετέβαλε καὶ τὰς τῆς Ἑλληνικῆς πολυθεΐας πομπὰς καὶ τὰς θυσίας καὶ τοὺς χοροὺς εἰς τὴν Χριστιανικὴν θρησκείαν εἰσήγαγε· καὶ ἡ πρὸς τὰ πανάρχαια ἔθνη ἀφοσίωσις, τῆς ἐπιμόνου σπουδῆς καὶ ἐπιμελείας τῶν ἀείποτε λειτουργῶν τῆς Ἐκκλησίας κατίσχυσεν, ὥς, τοῦ λόγου προϊόντος, κατάδηλον γενήσεται· τούτων τοίνυν ἕνεκα περὶ Ἀναστεναρίων ὁ λόγος ἔσεται.

Σημείωμα : Εἰς τὸ ὕλικόν τοῦ 26 τόμου περιελάβομεν καὶ τὰ ἀναστεναρία τοῦ 1878 τοῦ Ἀν. Χουρμουζιάδη κατ' ἀπόφασιν τοῦ Ἀρχιεπίου Θράκης νὰ περισώσῃ κάθε κείμενο, ποὺ ἐξέλιπε καὶ ἐξηφανίσθη ὀλοσχερῶς παρὰ τὴν ἐθνικὴν σημαντικότητά του μέσα στὴν πάροδο τῶν χρόνων. Ἐκτυπούμενον εἰς τὸν 26 τόμον τὸ ἔργον τοῦ Ἀν. Χουρμουζιάδη, μετὰ 90 χρόνια ἀπὸ τῆς πρώτης ἐκδόσεώς του, θέλει ἱκανοποιήσῃ πιστεύω ἐπανεμφανιζόμενον τοὺς ἐρευνητὰς καὶ τοὺς βιβλιοφίλους καὶ τὸ κοινόν, ἀπὸ τὴν ἐπανέκδοσιν τῆς ἐργασίας αὐτῆς, πρώτης πηγῆς τῶν Θρακικῶν ἀναστεναρίων. (ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ)

Β'. Περιγραφή τῆς χώρας.

§ 2. Παρὰ τὴν Θρακικὴν παραλίαν τοῦ Εὐξείνου Πόντου, αἱ Ἑλληνίδες πόλεις Μήδεια, Ἄγαθούπολις, Βασιλικός, Σωζούπολις, Ἄγγιαλος, Πύργος καὶ Μεσημβρία περιέστανται, χορὸν τινα ἔρδυσθμον πρὸς τὸν φλοῖσβον τῶν κυμάτων τοῦ Πόντου συγκροτοῦσαι. Μεσογειότερον δὲ τῆς Ἄγαθουπόλεως, βαθεῖα καὶ μακρὰ καὶ χλοερὰ κοιλάς ἀναπέπταται, ἔνθεν καὶ ἔνθεν ὑφ' ὑψηλῶν ὄρεων περιεσφραγμένη. Ποταμοὶ δὲ δύο ἀπὸ τῶν ἐκατέρωθεν ὑπορειῶν καταρρέοντες, τὴν κοιλάδα ποτίζουσι, καὶ μεσοποταμίαν τερπνὴν ἀποτελοῦντες, εἰς τὸν Εὐξείνου Πόντον ἐκβάλλουσιν, ὃ μὲν εἰς τὸ παραλίον χωρίον Ρέσβι, ἔξ οὗ καὶ ἐπικέκληται, ὃ δ' εἰς τὸ Γαλαζάκι, νοτιώτερον, πλησίον τῆς Ἄγαθουπόλεως. Χωρία δὲ παραποτάμια καὶ ἐν ταῖς ὑπορείαις διασπαρμένα εἰσὶ, μικρὸν ἀλλήλων ἀπέχοντα, ὧν οἱ κάτοικοι, οἳ μὲν ἐκ τῆς γεωργίας, οἳ δὲ ἐκ τῆς κτηνοτροφίας, οἳ δὲ πλείστοι ἐκ τῆς ξυλίας τὸν βίον πορίζονται· ὀλίγοι δὲ τινες ἀνδρακεῖς εἰσι. Διὰ δὲ τὸ πανταχόθεν ἀπόκλειστον τῆς χώρας, ἢ μετὰ τῶν πέριξ ἐπιμύξια δύσκολος καὶ ἐκ τούτου Ἑσφυλὴ Ἐπαρχία ἐπικέκληται (Κιδρ Καζᾶ).

§ 3. Ἡ δὲ φύσις ἐνταῦθα τὸ μὲν ἔαρ προσμειδᾷ ἰλαρὰ καὶ χαρίεσσα ὄρη κατάσκια, δένδρα οὐρανομήκη, πηγαὶ κρυστάλλιναι, γλόη ἀνθηρὰ, λήια κυματίζοντα, ποταμοὶ ἠρέμα τὰ διανυγῆ αὐτῶν ρεῖθρα κυλίοντες καὶ ποικιλανθῆς πέπλος τὴν κοιλάδα κατακοσμῶν ἄπασαν· ἔνθα, πῆ μὲν ποιμνίων οἱ ἄρνες χαρίεστατα πρὸς τὸν αὐλὸν τῶν ποιμένων καὶ τὴν μελωδίαν τῶν κωδῶνων τῶν ἑαυτῶν μητέρων περιπηδῶσι· πῆ δὲ οἱ μόσχοι τῆς ἀγέλης περὶ τὴν ἠρεμον στοργὴν καὶ ἀφέλειαν τῶν ἀγελάδων τοὺς χαριεστάτους δρόμους περιτρέχουσι παίζοντες· πῆ δὲ πῶλοι βαθυχαῖται καὶ ἀγέρωχοι εὐάρεστον τῇ ἀκοῇ χρεμετίζουσι καὶ ὥσπερ σταδιοδρόμοι τινὲς ἐπιχαρίτως τὴν πεδιάδα διατρέχουσι. Τὸν δὲ χειμῶνα τὸ μεγαλεῖον τῆς φύσεως λίαν μεγαλοπρεπὲς ἀναπτύσσεται ὄρη χιονοσκεπῆ καὶ ὑψικάρῃνα, ὥσπερ πολιοὶ τινες καὶ σοβαροὶ γέροντες, περικάθηνται· ἄνεμοι ἀγρίως μυκώμενοι, χειμῶν βαρὺς καὶ παγετώδης, σινδῶν κατάλευκος τὸ πᾶν ἐπικαλύπτουσα καὶ ποταμοὶ θολοί, ὄρη τικτοὶ καὶ μετὰ πατάγου κατερχόμενοι· τοῖς δ' εἰς τὴν παραλίαν καταβαίνουσι θάλασσα ἀγρία καὶ ἠχέεσσα, μανιωδῶς κατὰ τῶν βράχων τὰ ὥσπερ τινὰ ὄρη ἀνυψούμενα κύματα συντρίβουσα. Τὸ δ' ἐκκλητικὸν τοῦτο τῆς φύσεως θέαμα τὴν φαντασίαν τῶν κατοίκων καταπλήττει, καὶ ἐν τῇ ἐκπλήξει καὶ ἐκστάσει τῆς ψυχῆς αὐτῶν, οἰστροπλήγες γενόμενοι, τὰ τε οὐχ ὄρατὰ ὄρωσι καὶ τὰ οὐκ ἀκουστά ἀκούουσι καὶ τὸ νευρικὸν αὐτῶν σύστημα συνταράσσεται καὶ Ἀναστενάγια γίνονται.

§ 4. Τὸ δὲ διὰ τε τὸ πενιχρὸν τοῦ πόρου καὶ τὸ ἀπόκεντρον τοῦ τόπου ἐπικρατοῦν βαθὺ σκότος τῆς παχυλωτάτης ἀμαθείας θαυμασίως εἰς τὴν μέχρι τοῦδε διατήρησιν πολλῶν ἐθίμων τῆς Ἑλληνικῆς μυθολογίας συνετέλεσε, καὶ

δὴ καὶ τῆς τελετῆς τῶν ὀργίων τοῦ Διονύσου, ἐκχριστιανισθεῖσης μὲν καὶ ἀλλοίαν τινὰ μορφήν λαβούσης, φύσιν δὲ τὴν αὐτὴν διαφυλαξάσης, ὡς ἐκ τῶν ἐπομένων κατάδηλον γενήσεται.

§. 5. Ἐπὶ τῶν ἐκβολῶν τῶν ποταμῶν Ρέσβι καὶ Βελίκα, πλησίον τῆς Ἁγαθουπόλεως, τὰ χωρία Ρέσβι καὶ Γαλαζάκι κεῖνται, ὀλίγον ἀπ' ἀλλήλων ἀπέχοντα· καὶ τὸ μὲν περὶ τὰς ἐξήκοντα, τὸ δὲ περὶ τὰς εἴκοσιν οἰκίας περιέχοντα. Τούτων δὲ δυτικώτερον, ἐπὶ τριῶν λόφων, ἀποτελούντων τρίγωνον, ἐπικάθηται τὸ Προδίβον ἢ Προδίλαβον, οἰκίας περιέχον περὶ τὰς ἑκατὸν καὶ εἴκοσι καὶ δύο ὥρας ἀπέχον τῆς Ἁγαθουπόλεως, μίαν δὲ καὶ ἡμίσειαν ὥραν περίπου δυτικώτερον τούτου, τὸ Κωστί, χωρίον παραποτάμιον καὶ ἐξ ἑκατὸν καὶ ὀγδοήκοντα οἰκιῶν συνιστάμενον· πρὸς μεσημβρίαν δὲ τούτου δύο ὥρας μακρὰν, τὸ Πυργόπλον (Μικρὸς Πύργος). Ἐν ἅπασιν δὲ τοῖς χωρίοις τούτοις τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν λαλοῦσι, κατ' ἰδιάζουσαν προφορὰν, ἐν παρατεταμένη φωνῇ, καὶ πλείστας ἀρχαιοτάτας λέξεις διασώζουσαν· οἶον, ἐγέρθηκα, χεῖμαρρος, κῆπος, ρυάκι, παστός, πεδιάδα κτλ. Βορειότερον δὲ τοῦ Κωστί μίαν ὥραν, κεῖται τὸ Βούλγαρι, χωρίον Βουλγαρικόν, ἐξ ἑκατὸν καὶ εἴκοσιν οἰκιῶν συνιστάμενον· τούτου δὲ μίαν ὥραν δυτικώτερον, κεῖται τὸ Μούρτσοβον, οἰκίας περιέχον ὀγδοήκοντα· καὶ τούτου μίαν ὥραν μεσημβρινώτερον, ἐπὶ λόφου κεῖται τὸ Γραμματικόβον, Βουλγαρικὸν ὡσαύτως χωρίον, ἐξ οἰκιῶν ἑκατὸν καὶ πενήκοντα συνιστάμενον. Ἐν δὲ τοῖς τριῶν τούτοις χωρίοις ἡ Βουλγαρικὴ γλῶσσα λαλεῖται καὶ ἐκ τῶν γειτόνων μόνον αἱ Ἑλληνικαὶ προλήψεις μετεδόθησαν, οὐχὶ δὲ καὶ ἡ γλῶσσα, διότι οὐδενὶ οὐδέποτε ἡ ἐξελληνιστὴς τούτων ἐπῆλθεν, ἅτε τῆς Ἀνατολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας τὴν διδασκαλίαν τοῦ Εὐαγγελίου μεταδιδούσης καὶ πόρρω τοῦ κοσμικοῦ σκοποῦς ἐπιδιώκοντος φυλετισμοῦ ἀπεχούσης.

§. 6. Τούτων τοίνυν τῶν χωρίων, τὸ μὲν Κωστί, Βούλγαρι, Μούρτσοβον, Ρέσβι καὶ Πυργόπλον, τὸν ἅγιον Κωνσταντῖνον ἐορτάζουσι καὶ ἐν τῇ μνήμῃ τούτου τελοῦσι τὰ ὄργια· τὸ δὲ Προδίλαβον, Γαλαζάκι καὶ Μούρτσοβον τὸν ἅγιον Παντελεήμονα, τὸ δὲ Βούλγαρι καὶ τὸν προφήτην Ἥλιον. Πλὴν δὲ τῶν ἐπισήμως καὶ λαμπρῶς ἐορταζομένων ἐορτῶν τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου, τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος καὶ τοῦ προφήτου Ἥλιοῦ, ἐορτάζουσιν ἐν θυσίαις καὶ τὸ γενέσιον τῆς Θεοτόκου, τῇ ὀγδῷ Σεπτεμβρίου, καὶ τὴν μνήμην τοῦ ἁγίου Δημητρίου καὶ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, κατὰ τὴν ὀγδὴν καὶ δεκάτην Ἰανουαρίου, καὶ τοῦ Προδρόμου τὸ γενέσιον, κατὰ τὴν εἰκοστὴν τετάρτην Ἰουνίου, ἀλλ' ἄνευ πομπῆς καὶ παρατάξεως.

§. 7 Καὶ ταῦτα μὲν τὰ χωρία ἀνήκουσιν εἰς τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Σωζοαγαθουπόλεως, πλὴν τοῦ Πυργόπλου, εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῆς Βιζύης ὑπαγομένου. Ἐορτάζεται δ' ὁ ἅγιος Κωνσταντῖνος καὶ ἐν ἄλλοις τισὶν Ἑλληνικοῖς χωρίοις τῆς ἐπαρχίας τῆς Βιζύης, οἷον ἐν Σοργὰς (α), ἀγίῳ Ἰωάννῃ Ματ-

(α) Ὁργὰς ἴσως, καὶ Σοργὰς ἐκ τοῦ εἰς τὰς Ὁργὰς προῆλθεν ἴσως.

σουρᾶ, Πλέσσα, ἀγίῳ Στεφάνῳ, Πινακᾶ καὶ ἀγίῳ Γεωργίῳ· καὶ ἐν Ἀφκαριοῦ δὲ καὶ ἄλλοθι τοῦ τῆς ἐπαρχίας Ἀδριανουπόλεως. Πολλὰ δὲ τῶν τούτοις γεγνιαζόντων χωρίων, οἷον τὸ Κάλαβον, Ζάβουρον, ἢ Λίβιτσα, ὁ Βασιλικὸς καὶ ἡ Ἀγαθοῦπολις, οὐ μόνον τῶν ὀργίων ἀπέχουσιν, ἀλλὰ καὶ τῶν τελούντων αὐτὰ ὡς μωρῶν καὶ αἰρετικῶν καταφρονοῦσιν.

Γ'. Προεόρτια τῆς μνήμης τοῦ ἀγίου Κωνσταντίνου.

§. 8. Ἡ δὲ ἑορτὴ τοῦ ἀγίου Κωνσταντίνου καὶ ἄλλοθι μὲν λαμπρῶς ἑορτάζεται, μάλιστα δ' ἐν Κωσί, τῷ φερωνύμῳ τοῦ ἀγίου χωρίῳ· αἱ αὐταὶ δὲ τελεταὶ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦτιον καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις χωρίοις συνηθίζονται· τῆς δὲ ἑορτῆς ἄρχονται οὕτω. Τῇ δευτέρῃ Μαΐου, περὶ τὸ δειλινόν, αἱ γυναῖκες καὶ αἱ παρθένοι, καθαρὰ ἐνδεδυμέναι, λαβοῦσαι τὴν εἰκόνα τοῦ ἀγίου Κωνσταντίνου, ἐξέρχονται μετὰ θυμαμάτων καὶ λαμπάδων εἰς τὸ τοῦ χωρίου ἀγίασμα, περιπεφραγμένον καὶ ὑψηλοῖς δένδροις κατάσκιον, ἔνθα καὶ περίπτερον ὠκοδόμηται. Ἀπὸ δὲ τῶν χόρτων καὶ τῆς ἄμμου αὐτὸ καθαρῶσαι καὶ τὴν φράκτιν ἐπιδιορθώσασαι, τὰς λαμπάδας ἀνάπτουσι, θυμῶσι, νίπνεται καὶ χρήματά τινα ἐν τῇ ἱερᾷ πηγῇ ρίπτουσιν· ἔπειτα δὲ χορὸν συγκροτήσασαι καὶ τοῖς συνήθεσιν ἕσμασι χορεύσασαι, ἐν πομπῇ οἴκαδε ἐπιστρέφουσιν· ἀπὸ δὲ ταύτης τῆς ἡμέρας μέχρι τῆς μνήμης τοῦ ἀγίου, ὁ χορὸς καθ' ἑκάστην ἐξακολουθεῖ πρὸς ἑσπέραν.

Δ'. Ἡ ἐν τῇ φάραγγι Βλαχόβῳ πανήγυρις.

§. 9 Τῇ δὲ πρὸ τοῦ ἀγίου Κωνσταντίνου Κυριακῇ, κοινὴ τελεῖται ἑορτὴ ὑφ' ἀπάντων τῶν περιοικούντων ἐν τινὶ φάραγγι καλουμένη Βλαχόβον, κατὰ τὴν περιοχὴν τὴν Τριπόρι ἐπιλεγομένην. Ἐκεῖ δ' ἐκ τῆς αὐτῆς πέτρας ἱερὰ πηγαὶ τὰ διαυγῆ καὶ κρυσταλλώδη αὐτῶν νάματα ἀναβλύζουσιν, ἑκάστη εἰς ἕκαστον τῶν χωρίων ἀνήκουσαι. Πλησίον δὲ νάπη μικρά, γλοερὰ καὶ σὺν δένδρῳ. Ἐκεῖσε τοίνυν ἐν πομπῇ καὶ παρατάξει ἀπέρχονται, προπορευομένων ἀνδρῶν θυματήρια κρατούντων καὶ μετ' εὐλαβείας θυμῶντων τὰ Ἀναστενάρια, τὰς χορευούσας εἰκόνας φέροντα καὶ ἐν σεμνότητι ἀκολουθοῦντα, τῆς μουσικῆς παιανίζούσης· κατόπιν δὲ αἱ εὐλαβεῖς οἰκογένειαι, φέρουσαι ἑκάστη ἄρνιον πρὸς θυσίαν, καὶ πρὸς εὐχίαν τὰ δῶρα τοῦ Βάκχου καὶ τῆς Δήμητρος. Οὕτω δὲ ἡ πομπὴ τὸν ποταμὸν Βελίκαν διὰ μονοξύλων παραλλήλων γεφυρῶν διαβάσα, εἰς τὸν ἱερὸν τόπον ἀφικνεῖται· τὰ δὲ τέως κεκλεισμένα ἀγιάσματα ἀνοίξαντες, καθαρίζουσι καὶ οἱ μὲν ἱερεῖς ἕκαστος ἐν τῇ ἱερᾷ πηγῇ τοῦ ὑπὸ τὴν ἑαυτοῦ δικαιοδοσίαν χωρίου, τὸν ἀγίασμόν ψάλλουσιν. Ἀναστενάριος δὲ μετ' εὐλαβείας παριστάμενος ἀντλεῖ, τὸ πρὸς τὸ νίψασθαι καὶ τὴν πόσιν ἀγίασμα τοῖς προσερχομένοις, οἵτινες λαμπάδας καὶ θυμιάματα καὶ χρήματα προσφέρουσιν.

§. 10. Ἐν δὲ τῇ νάπη περίπτερον, ἢ μᾶλλον, παρὰπήγμα ἐκάστου χωρίου ὠκοδόμηται, ἐν οἷς τὰς εἰκόνας ἕκαστοι ἐναποθέτουσι καὶ Ἀναστενάρια πλησίον τούτων ἴστανται· οἱ δὲ εὐλαβεῖς προσερχόμενοι προσκυνούσι, λαμπάδας ἀνάπτοντες καὶ θυμιάματα προσφέροντες· πολλοὶ δὲ καὶ ἔξομολογοῦνται τοῖς παρεστῶσιν Ἀναστεναρίοις τὰ ἑαυτῶν παραπτώματα, ἄφρσιν παρ' αὐτῶν ἔξαιτούμενοι· οἱ δὲ μυστικῶς καὶ πρὸς τὸ οὐς αὐτοῖς νουθετοῦσι τὰ δέοντα, τὸν ἔξιλασμόν δ' ὑποσχέσεως θυσιῶν καὶ χρηματικῶν δωρεῶν δωρούμενοι· καπνὸς δ' εὐώδης τῶν θυμιαμάτων, ὡς νέφος, εἰς οὐρανὸν ἀναβαίνει· τὸ δὲ πλήθος ἐπὶ τῆς γλῶσσης καὶ ὑπὸ τὴν σκιάν τῶν δένδρων καθήμενοι διὰ τοῦ οἰνοπνεύματος τὴν πρὸς εὐωχίαν ὄρεξιν προμηθεύονται· νεανίαι δὲ ἀνθηροὶ περὶ τοὺς ὄβελους τὰ ἀρνία, ὑπὸ τῶν ἱερέων εὐλογηθέντα, ἐπὶ τῆς ἀνθρακιάς περιστρέφουσιν· ἡ δὲ κνίσσα τὰς ρῖνας τῶν πανηγυριζόντων καταδέλγει καὶ αὐτοὺς τοὺς Ὀλυμπίους θεοὺς ἐκεῖσαι καταβιβάζει. Ἐπειδὴν δ' ἐψηθῶσιν αἱ θυσίαι, ὁ ἱερεὺς, ὡς ποτ' οἱ βασιλεῖς τῆς Σπάρτης, τὴν πλάτην ἀντὶ τῆς κεφαλῆς καὶ τὸ δέρμα εἰς ἀντιμισθίαν τῆς εὐλογίας λαμβάνει. Καὶ οἱ μὲν αὐτόχθονες ἱερεῖς αὐτόθι συνευθυμοῦσιν, οἱ δὲ ξένοι ἀποπέμπονται, ἵνα μὴ, τὰ ὄργια κατοπεύοντες, τοῖς ἀρχιερεῦσιν ταῦτα καταγγέλλωσιν. Ἐπειτα δὲ τὸ συμπόσιον παρατίθεται, αἱ πλόσκαι κελαῖδοῦσι καὶ ὁ Βάγκος τὰς κεφαλὰς ἐκθερμάνας, τὸν θίασον παροτρύνει εἰς χορὸν, οὐπερ ἄρχονται οὕτως.

§. 11 Ἐν ἐκάστῳ παραπήγματι, ἔνθα αἱ εἰκόνας ἴστανται, τὰ Ἀναστενάρια, ἄνδρες ἢ γυναῖκες, τὰς χεῖρας ὀριζοντίως τεταμένας ἔχοντες ἢ καὶ λευκὰ ρινόμακτρα κρατοῦντες καὶ ἔχ' ἔχ, ἴχ' ἴχ, οὐχ' οὐχ, ἐπιφωνοῦντες, τὸν ἀντικρουστὸν χορὸν δύο ἢ τρεῖς κατὰ πρῶτον χορευοῦσι, δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ κινούμενοι. Ἐν δὲ τῷ μεταξύ καὶ ἄλλοι προσέρχονται καὶ κατὰ μικρὸν οἰστροπλήγες γινόμενοι, γοργότερον κινοῦνται· καὶ ἐκμανέντες τὰς εἰκόνας τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου ἀρπάζουσι καὶ ἀμφοτέραις ταῖς χερσὶ ταύτας κρατοῦντες, ἄνω, κάτω, δεξιὰ, ἀριστερὰ ταύτας κινοῦσιν. Ἐν δὲ τούτῳ τῷ χρόνῳ καὶ οἱ πανηγυρίζοντες πρὸς τὸν ἦχον τῆς μουσικῆς συρτὸν χορὸν συγκροτοῦσιν, οὗτινος ἐν τῷ μέσῳ ἀτάκτως καὶ μανικῶς τὰ Ἀναστενάρια ἀλλόμενα, τὰς εἰκόνας μεθ' ὀρμῆς, οἷς ἂν τῶν χορευόντων προτιμῶσιν, εἰς προσκύνησιν προσφέρουσι· τοῦ δὲ ἐνθουσιασμοῦ ἐν ἀλλοκότοις κινήσει καὶ ἄλμασιν ἐπαυξομένου καὶ πως ἐκτὸς ἑαυτῶν τὰ Ἀναστενάρια γινόμενα, ὀρμῶσιν ὀρμαίως καὶ ὥσπερ πτηνὰ τὰ ὄρη καὶ τὰ δάση καὶ τοὺς κρημνοὺς διερχόμενοι, εἰς τὸ ἴδιον χωρίον ἕκαστος ἐπανέρχονται· οἱ δὲ πανηγυρίζοντες τὰς ἑαυτῶν οἰκογενεῖας παραλαβόντες, οἴκαδε ἐπιστρέφουσι καὶ παννύχιοι χορευοῦσι.

§. 12. Κατὰ δὲ ταύτην τὴν πανήγυριν, ἔστιν ὅτε, εἰς ἡ δύο ἢ καὶ τρεῖς τῶν παρόντων θεόληπτοι γίνονται, ἢ κατὰ τὴν ἐγχώριον φράσιν, «τοὺς πιάνει ὁ ἅγιος» ἢ καὶ «ἐγκαλεῖ ἡ εἰκόνα τὸν καθαρὸν ἄνθρωπον»· καὶ τρέμοντες καὶ ἀφρίζοντες καὶ τὸ βλέμμα αὐτῶν ἀγριεύοντες καὶ ὑπὸ σπασμῶν κατα-

λαμβανόμενοι, λειποθυμοῦσιν (α)· οἱ δὲ παρόντες λαμπάδας κρατοῦντες, τοὺς θυμιῶσι· μετ' ὀλίγον δὲ ἀναπηδήσαντες μεθ' ὄρηις, τὴν εἰκόνα τοῦ ἁγίου ἀρπάζουσι καὶ μανικῶς πηδῶντες καὶ χορευόντες, εἰς τὰ ὄρη ἔξαλλοι τρέχουσι, μέχρις ἂν ὄτου διὰ τοῦ χοροῦ ἢ οἰστρομανία καταπαύσῃ.

Ε' Ἡ ἑορτὴ τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου καὶ τὰ κατ' αὐτὴν ἔργα τῶν Ἀναστεναγίων.

§. 13. Κατὰ δὲ τὴν ἑβδομάδα τῆς μηνῆς τοῦ ἁγίου, οἱ κάτοικοι τοῦ Κωστί ξύλα ἐκ τοῦ δάσους φέρουσι· κατὰ τὴν παραμονὴν δὲ μάλιστα, ἅπαντες οἱ εἰς ἐργασίαν ἀποδημοῦντες, εἰς τὸ χωρίον συντρέχουσι, οἱ μὲν ἐπὶ τῶν ὤμων, οἱ δὲ ὑπὸ τῶν ὑποζυγίων, οἱ δὲ ἐφ' ἄμαξων ξύλα φέροντες καὶ σωρὸν μέγαν ἀποτελοῦντες.

§. 14. Ὁ δὲ Ἀρχιαναστενάριος ἐκ τῶν ἱερῶν χρημάτων ταῦρον τριετῆ τέλειον (ἀνευνοῦχιστον) πρὸς θυσίαν ἀγοράζει· τὴν δὲ παραμονὴν τῆς ἑορτῆς ἐκ τῆς οἰκίας τοῦ Ἀρχιαναστενάρου πομπὴ ἔξαρτύεται· καὶ ἡ μὲν μουσικὴ προηγείται παιανίζουσα· ἄνδρες δέ, θυμιατήρια κρατοῦντες, ἀφθόως θυμιῶσι τὰ Ἀναστενάρια, κρατοῦντες τὰς ἐπηργυρωμένας καὶ κεχρυσωμένας εἰκόνας, τοὺς κωδωνοφόρους ἐρυθροὺς ἐπενδύτας φορούσας, καὶ ἐνθουσιωδῶς χορευόντα καὶ ἀλαλάζοντα· ὁ δὲ λαὸς πανδημεὶ ἀκολουθεῖ, ἀγαλλόμενος. Οὕτω δὴ τοῦ χωρίου ἐξεληθόντες, καὶ τὸν ἱερὸν ταῦρον παραλαβόντες, εἰς τὸν ναὸν ἄγουσι καὶ ὀπισθεν τοῦ ἱεροῦ βήματος τοῦτον προσδένουσιν ἐν κρικοῖς προσηλωμένοις ἐξεπίτηδες. Ἐκεῖ δὲ καὶ πάντες τοὺς ὑπ' αὐτῶν τεταγμένους ταῦρους προσφέρουσι· τὰ δὲ ἀρνία καὶ πρόβατα, ζῶντα ὑπὸ τοῦ ἱερέως εὐλογηθέντα διὰ τῆς τῶν κρεῶν ἢ τῶν ποιμνίων εὐχῆς οἴκοι θυσιάζουσι.

§. 15. Τὴν δ' ἐσπέραν πλῆθος πολὺ πρὸ τῆς οἰκίας τοῦ Ἀρχιαναστενάρου, ἐνθα καὶ ἱερώτατον τέμενος τοῦ ἁγίου, συνέρχεται. Ἐπειδὴν δ' ἐκεῖ πίθους ὄλους οἰνοπνεύματος ροφήσωσιν, ἐξάρχονται τῆς πομπῆς, παιανίζουσης τῆς ἱερᾶς μουσικῆς, ἥτις ἐκ τοῦ ἱεροῦ μεγάλου τυμπάνου τῶν παππούδων καὶ τοῦ ἀυλοῦ καὶ τῆς λύρας καὶ τοῦ Βουλγαρικοῦ ἀσκαύλου (κάϊτας) σύγκειται. Ἐπειδὴν δὲ εἰς τὸν ναὸν φθάσωσιν τὰ Ἀναστενάρια εἰσελθόντα, ἐν τῷ μέσῳ μετ' εὐλαβείας ἴστανται· ὁ δὲ Ἀρχιαναστενάριος ἀνὰ τρεῖς γονυκλισίας πρὸ τῶν εἰκόνων τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Θεοτόκου καὶ τῶν χορευουσῶν τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου ποιησάμενος, παραλαμβάνει ἐκάστην τῶν τοῦ ἁγίου, καὶ ἀφ' οὗ φέρῃ αὐτὴν εἰς ἐκάστην τὸν τοῦ χοροῦ, ἵνα δῆθεν ἀσπασθῇ ταύτας ἔγχειρίζει αὐτὴν τῶν Ἀναστεναγίων τινὶ καὶ τὴν τελευταίαν αὐτὸς κρατεῖ· οὕτω δὲ τοῦ ναοῦ ἐξεληθόντες, εἰς τὴν πλατεῖαν τοῦ χωρίου κατευθύνονται,

(α) Λιγουρεῦσαι, κατὰ τὴν ἐγχώριον φράσιν, ἐκ τοῦ λιγούρα—λειποθυμία ἐκ τοῦ Λατινικοῦ *ligurio*, ὅθεν τὸ λιγουρίζω τῆς καθομιλουμένης.

ἔνθα ὁ μέγας τῶν ξύλων σωρὸς καὶ ἡ πυρὰ μεγάλη ἐκκέκασται καὶ ἡ ἀνθρακιά ἐξηνηνεγμένη κεῖται· παρὰ δὲ τὴν πυρὰν, πρῶτος ὁ Ἀρχιαναστενάρης, κρατῶν κωδωνοφόρον χορεύουσαν εἰκόνα, τοῦ χοροῦ ἄρχεται, τῆς μουσικῆς παιανίζουσης. Ἐὐθὺς δὲ καὶ τὰ λοιπὰ Ἀναστενάρια κωδωνοφόρους εἰκόνας κρατοῦντα, προσέρχονται· καὶ οὗτοι μὲν δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ ἡσύχως κατὰ πρῶτον καὶ ἐν ρυθμῷ τινι κινούμενοι, καὶ ἔχ' ἔχ, οὐχ οὐχ, ἄ ἄ, ἴχ ἴχ ἐπιφωνοῦντες, χορεύουσιν. Ἐν τούτῳ δὲ τῷ χρόνῳ καὶ ὁ κύκλιος χορὸς τῶν πανηγυριζόντων ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν συγκροτεῖται· οἱ δὲ Ἀναστενάριαι, τότε μὲν ἐν τῷ μέσῳ, τότε δὲ ἐν τῇ τάξει τοῦ χοροῦ, μόνοι χορεύουσι, γοργότερον καὶ μανικώτερον πηδῶντες καὶ τὰς κωδωνοφόρους εἰκόνας ἄνω, κάτω, δεξιὰ, ἀριστερὰ κινῶντες, τούτῳ ἢ ἐκεῖνῳ τῶν προϋχόντων ἢ καὶ τῇ συζύγῳ αὐτῶν εἰς προσκύνησιν προσφέρουσιν, ὅπερ τιμῆς ἐξαιρέτου σημεῖον λογίζεται. Ἐν δὲ τῷ ἐνθουσιασμῷ αὐτῶν καὶ τῇ οἰστρομανίᾳ ἐπὶ τῆς μεγάλης ἀνθρακιάς γυμνόποδες ἐπὶ τινα λεπτὰ χορεύουν ἢ καὶ ἀκροποδητεῖ εἰς ταύτην ταχέως εἰσέρχονται καὶ ἐξέρχονται, συνεχῶς τοῦτο ἐπαναλαμβάνοντες, ὡς τῆς ἱερότητος αὐτῶν δῆθεν σημεῖον τρανώτατον. Ἐν δὲ τῇ ταχυποδίᾳ καὶ τῇ οἰστρομανίᾳ, ἔτι δὲ καὶ τῇ παχυδερμίᾳ τῶν ποδῶν αὐτῶν, δὲν καίονται ἢ καὶ ἀδιανοήτως καιόμενοι.

§ 16. Ἄφ' οὗ δ' ἐπὶ τινος ὥρας οὕτως ἐν τῇ πυρᾷ χορεύουσι, προπορευομένου τοῦ ἐπιτρόπου τοῦ μεγάλου τεμένου. λαμπαδηφοροῦντος καὶ θυμιῶντος, καὶ τοῦ θιάσου δ' ἅπαντος ὡσαύτως ἐν λαμπαδηφορίᾳ καὶ θυμιάμασιν ἐπομένου, τῆς δὲ μουσικῆς παιανίζουσης, ἐν ταῖς εἰκόσι χορεύοντα τὰ Ἀναστενάρια, εἰς τὰς οἰκίας περιέρχονται τῶν οἰκοδεσποτῶν ἐν χαρᾷ καὶ ἀναπεπταμέναις ταῖς θύραις τούτους ὑποδεχομένων καὶ τῶν εὐπορωτέρων καὶ τράπεζαν αὐτοῖς παρατιθεμένων· οἱ δ' εἰσελθόντες χορεύουσι μέχρις ἂν παρατεθῇ ἢ τράπεζα· καὶ φαγόντες καὶ πίνοντες κοί φιλοδωρηθέντες καὶ τὰ ἀγαθὰ ἐπευξάμενοι, εἰς ἄλλην οἰκίαν ἀπέρχονται, τῶν δὲ ἀκολουθούντων οἱ βουλόμενοι συνεισέρχονται καὶ τῆς τραπέζης συμμετέχουσιν· οἱ πάντες δ' οἰνοποτοῦσιν ἢ οἰνοπνεύματι μεθύσκονται. Εἰς δὲ τὰς νυκτερινὰς ταύτας ἐπισκέψεις καὶ ἡ ἀκολασία ἐμφιλοχωρεῖ, αὐστηρότατα ἄλλως ἢ μᾶλλον διὰ φόβου τῆς προσβολῆς τῆς τιμῆς τιμωρουμένης.

§ 17. Ἐπειδὴν δ' οὕτως ἅπαν τὸ χωρίον περιέλθωσι καὶ τὰ νενομισμένα δῶρα συλλέξωσιν, εἰς τὴν πυρὰν ἐπιστρέφουσι, καὶ ἄφ' οὗ ἐπὶ τινος ὥρας, ὡς καὶ πρότερον, χορεύουσιν, ὑπὸ τοῦ οἴνου τῆς οἰστρομανίας κορυφωθείσης, ὀρμῶσι δρομαίως καὶ ὡσπερ πτηνὰ τινα τὰ δάση καὶ τὰ ὄρη διέρχονται· τὸ δὲ πλῆθος ἀκολουθεῖ, τῆς μουσικῆς προηγουμένης καὶ τῶν λαμπαδηφορούντων καὶ τῶν ὄπλοφορούντων προπορευομένων, οὕτω, δ' εἰς τὸ γειτονικὸν χωρίον ἀφικομένων, ἐξέρχονται οἱ κάτοικοι εἰς προὔπαντησιν αὐτῶν μετὰ φανῶν καὶ λαμπάδων καὶ θυμιαμάτων καὶ ἐν ταῖς ἑαυτῶν εἰκόσι χορεύοντες καὶ ἀλαλάζοντες· ἀσπασάμενοι δ' ἀλλήλους καὶ φύρδην μίγδην καὶ

ἐν οἰστρογλασίᾳ περιπτυσσόμενοι, εἰς τὰς ἑαυτῶν οἰκίας τούτους ὑποδέχονται φιλικότατα, φιλοξενοῦντες αὐτοὺς καὶ φιλοδωροῦντες καὶ φιλεῦντες. Οἱ δ' Ἐναστενάριαι, χορεύσαντες καὶ τὰ κράτιστα ἐπευξάμενοι, οἴκαδε ἐπιστρέφουσι, προπεμφθέντες· καὶ κατὰ τὰς νυκτερινὰς δὲ ταύτας πομπὰς πολλάκις τῇ Ἐφροδίτῃ θύουσιν· εἰς δὲ τὴν πυρὰν τοῦ χωρίου αὐτῶν ἐπανελθόντες, μέχρι τῆς πρωΐας χορεύουσι.

§ 18. Τὰς δὲ νυκτερινὰς ταύτας ἐκδρομὰς καὶ τὰς ἐπισκέψεις τὰ χωρία πρὸς ἄλληλα ποιοῦνται, λέγοντες ὅτι ὁ ἅγιος πηγαίνει πρὸς τὸν ἐν Πυργόπλῳ ἢ Βούργαρι ἀδελφόν του ἁγίου. Πολλάκις δὲ καὶ νεανίαι τὸν δρόμον τῶν Ἐναστεναρίων ὑποκόπτουσι, ἵνα μὴ δῆθεν ὁ ἅγιος ἐκ τοῦ χωρίου αὐτῶν ὑπεκφύγῃ, ἀλλ' ἐκεῖνα ἀκατάσχετα τὰς χεῖρας τῶν κωλυόντων διαφεύγουσι.

§ 19. Τὴν δ' ἐπαύριον, μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τῆς ἐκκλησίας, ὁ ἱερεὺς εἰς τὸ ἅγιασμα ἀπέρχεται καὶ ψάλλει τὸν ἁγιασμόν, παρισταμένου τοῦ Ἐρχιαναστενάρου, ὅστις, μετὰ τὸ τέλος τοῦ ἁγιασμοῦ, τὴν εἰκόνα τοῦ ἁγίου λαβὼν, εἰς τὸν ναὸν ἐπιστρέφει, τοῦ δ' ἱερέως πάντα ὁμοῦ τὰ πρὸς θυσίαν ζῶα εὐλογήσαντος καὶ τὴν ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας καθωρισμένην εὐχὴν τῶν ποιμνίων ἢ τὴν τῶν κρεῶν ἀναγνόντος, ὁ Ἐρχιαναστενάρης, σταυρώσας διὰ τῆς εἰκόνης τοῦ ἁγίου τὸν ἱερὸν ταῦρον, θυσιάζει αὐτὸν μετὰ προσοχῆς, ὥστε τὸ αἷμα νὰ θρῦσῃ εἰς τοῦ ναοῦ τὰ θεμέλια· πέλεκυς δ' ἱερὸς καὶ μὲ ἱερὸν ἐπίκοπον καὶ μάχαιρα ἱερὰ εἰς τὴν θυσίαν ὑπηρετοῦσι· καὶ τὰ μὲν κρέα τοῦ ταύρου ὡμὰ εἰς τὰς οἰκίας διανέμονται· τὸ δὲ δέρμα εἰς πλατέα λωρία κατατέμνεται καὶ ἀνά ἓν πέδιλον (τσαρούχι) πρὸς ἐκάστην οἰκογένειαν στέλλεται. Ὅσοις δ' ἂν μὴ ἐπαρκέσῃ ἐφέτος, τούτοις ἕξ τοῦπιδὸν προσφέρουσι. Ἐν δὲ τῷ μεταξῦ καὶ τὰ λοιπὰ θύματα οἴκοι θύονται καὶ τὰ κρέα αὐτῶν ψήνονται καὶ ἕκαστος τοῖς οἰκείοις καὶ φίλοις αὐτῶν ἢ καὶ τοῖς πτωχοῖς διανέμουσι. Καὶ τὰ μὲν ἀναστενάρια τὴν ἡμέραν ἐφρησυχάζουσι, τὸ δὲ πλῆθος ἐν χοροῖς καὶ θαλίαις, οἱ μὲν ἐν τῷ χωρίῳ οἱ δ' ἐν τῷ ἁγιάσματι διασκεδάζουσι.

§ 20. Τὴν δ' ἐπιούσαν νύκτα ὁ ἱερὸς χορὸς παρὰ τὴν πυρὰν ἐπὶ τῆς ἀνθρακιᾶς ἐπαναλαμβάνεται καὶ αἱ νυκτεριναὶ ἐκδρομαὶ καὶ ἐπισκέψεις· ταῦτα δὲ διαρκοῦσιν, ἄνευ διακοπῆς, ὅλον ὀκταήμερον. Ἐὰν δέ, ξένος τις παρατυχὼν, τὰ ὄργια τούτων τολμήσῃ νὰ περιγέλασῃ, ὡς ποτ' ὁ Πενθεὺς ὑπὸ τῶν Βακχῶν καὶ Μαινάδων, οὕτω καὶ αὐτὸς φονεύεται· καὶ τῆς πυρᾶς δὲ τὸ πῦρ ἱερὸν, καὶ τοῖς καπνίζουσι νὰ ἀνάψωσι τὰς καπνοσύριγγας δὲν ἐπιτρέπεται. Πρὸς δὲ τούτοις καὶ κατὰ τὰς ἱερὰς ταύτας παννυχίδας, πολλοὶ τῶν πανηγυριζόντων, θεόληπτοι καὶ οἰστροπλήγες γινόμενοι, Ἐναστενάρια ἀναδείκνυνται. Τῆς δ' ἐορτῆς διαρκούσης, πρὸ τῆς οἰκίας ἐκάστου Ἐναστεναρίου φανὸς κρέματα, εἰς σημεῖον τῆς τοῦ οἰκοδεσπότου ἱερότητας.

§ 21. Κατὰ δὲ τὸ τέλος τῆς πανηγύρεως, ἐν μουσικῇ καὶ χορῷ καὶ πομπῇ τὸ χωρίον περιελθόντες, τὰς τέσσαρας ὁδοὺς αὐτοῦ σταυρόνουσιν,

ἀνυψούντες τὰς εἰκόνας, ἵνα μὴ κακόν τι εἰσέλθῃ καὶ ἔπειτα εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Ἀρχιαναστεναρίου ἐπιστρέψαντες, καὶ ἐκεῖ συμποσιάσαντες καὶ ἐν μουσικῇ καὶ χορῶ καὶ θαλαῖς εὐφρανθέντες, ἐν πομπῇ καὶ παρατάξει τὰς εἰκόνας εἰς τὸν ναὸν κομίσαντες, καταδέτουσι καὶ οὕτως ἐπισφραγίζουσι τὴν πατήγυριν.

ΣΤ'. Ἡ οἰστρομανία καὶ οἱ ἱεροτελεσταῖοι τῶν Ἀναστεναρίων.

§ 22. Τὰς δὲ θυσίας καὶ τὰς πομπὰς καὶ τοὺς χορούς, δι' ὧν τὴν μνήμην τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου ἐορτάζουσιν ἐν συντόμῳ ἐκθέμενοι, ἀναγκαῖον ἐνομίσαμεν ἵνα καὶ περὶ Ἀναστεναρίων καὶ τοῦ βίου αὐτῶν προσθῶμεν μικρά τινα. Καὶ Ἀναστεναρία μὲν ἢ Ἀναστενάροι (ὁ Ἀναστενάρης, ἢ Ἀναστενάρα, τὸ Ἀναστενάρι ἢ Νεοστενάρι) ἐκ τῶν ἐπιφωνημάτων ἔχ' ἔχ, οὐχ οὐχ, ἔχ ἔχ, ἄπερ ἐπιφωνοῦσι χορεύοντα, ἵσως ἐπικέκληνται θεόληπτοι δὲ ἢ μᾶλλον οἰστροπληγῆς γίνονται ἄλλος ἄλλοτ' ἐν ἄλλῳ χωρίῳ εἰς ἢ δύο ἢ καὶ τρεῖς ἐνίοτε ὁ μὲν κατὰ τὰ ἐν Βλαχόβῳ τελούμενα προεόρτια, ὁ δὲ κατὰ τὴν μνήμην τοῦ ἁγίου ἐν τῷ ναῶ ἢ κατὰ τὸν παρὰ τὴν πυρὰν χορόν, ὁ δὲ καὶ κατὰ τὰ μεθέορτα. Πολλοὶ δὲ καὶ ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας ἀσθενήσαντες καὶ ἀναδῶσαντες καὶ τῷ ἁγίῳ ὑπὸ τῶν γονέων ἀφιερωθέντες, νεανῖαι γενόμενοι, χορεύουσιν· οἱ δὲ θεόληπτοι ἄνδρες, ἢ γυναῖκες, ἢ καὶ παρθένοι, ὅτε κατὰ πρῶτον κατὰ τὴν ἐγχώριον φράσιν, «τοὺς πιάνει ὁ ἅγιος»*, ὠχρότατοι γινόμενοι τρέμουσιν, ἀφρίζουσι καὶ ὑπὸ σπασμῶν καταλαμβάνομενοι καὶ τὸ βλέμμα ἀγριεύοντες καὶ λειποθυμοῦντες, ἐκτάδην καταπίπτουσι ἀναίσθητοι, ὥσπερ οἱ σεληνιαζόμενοι· οἱ δὲ παρόντες, ὡς ἁγίους καὶ καθαρούς τούτους θεωροῦντες, λαμπάδας κρατοῦντες, ἐν τοῖς θυμιατηρίοις, τοὺς θυμῶσιν. Ἐν δὲ τῇ οἰστροπληγῇ καὶ τῇ ἐκστάσει τῶν φρενῶν, ἀνασηθῶντες καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἁγίου ἀρπάζοντες, νυχθήμερον χορεύουσι, τὴν ἀπαλλαγὴν τῆς παραφροσύνης διὰ τοῦ χοροῦ ποριζόμενοι.

§ 23. Καὶ κατὰ τινὰς μὲν, ἢ οἰστροπληγία αὕτη μέθη ἐστὶ καὶ προποίησις ἀνθρωπαρίων πονηρῶν, κέρδους χάριν καὶ ἀκολασίας ἐνεκεν· ἄλλ' ὅτι μὲν τὸ πρᾶγμα οὐκ ἐστὶ μέθη, καταδείκνυται ἐκ τοῦ ὅτι ὑπὸ τῶν ἀρχιερέων πολλάκις ἀπειληθέντες ἢ καὶ μαστιγωθέντες, τῆς ἐκστάσεως ἐπαύσαντο, καὶ ἐρωτώμενοι δὲ ὀρθῶς ἀπαντῶσι, τῶν πράγματι μεθύοντων οὐδὲν τοιοῦτον ποιούντων· ὅτι δ' οὐδὲ προποίησις ἐστίν, ἐκ τῶνδε, ἄπερ αὐτόπαι μάρτυρες ἀξιόπιστοι διεβεβαίωσαν, καταδείκνυται. Ἐν Γραμματικῷβῳ προύχοντός τινος ὁ υἱός, τῶν τελετῶν τούτων ὡς μωρῶν προλήψεων καὶ ἀφορμῶν ἀκολασίας κατηγορῶν πρότερον, οἰστροπληγῆ καὶ αὐτὸς ἐγένετο· καὶ κατὰ πρῶτον μὲν ἐπὶ τῷ πάθει αἰσχυρόμενος, τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ ναῶ μετὰ δακρύων ἐδέ-

* Ἐν Στοργᾷ λέγουσιν ὅτι «τῇ πρὸ τῆς ἐορτῆς Κυριακῆ ἐγκαλεῖ ἢ εἰκὼν τὸν καθαρὸν ἄνθρωπον καὶ τὸν κάμνει νὰ χάσῃ τὰ συλλογικά του».

ετο καὶ θυσίας ὑπισχεῖτο, ὅπως τύχη ἀπαλλαγῆς· ἀλλὰ τὸ πάθος οὐ δυναθεὶς νὰ ἀποφύγῃ, τὴν εἰκόνα τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου ἀπὸ τοῦ ναοῦ ἤρπασε καὶ νυχθήμερον χορεύσας τὸν τῶν Ἀναστεναρίων ἕξαλλον χορόν, μόλις εἰς ἑαυτὸν συνῆλθε καὶ μῆνα ὄλον οἰκουρῶν διετέλει, ἐπὶ τῷ πάθει αἰσχυνόμενος. Καὶ γυνὴ δέ τις ἐν χωρίῳ τινὶ τοῦ Βιζύης, καὶ ἄλλη δ' ἐν Προδίβῳ, ἐν τῇ οἰστροπληγίᾳ αὐτῶν, εἰς τὸν ποταμὸν πεσοῦσαι, ἐπνίγησαν. Πολλάκις δὲ καὶ ὁ μνηστὴρ μετὰ τῆς μνηστῆς χορεύσαντες, ἀλλήλους οὐ διεγνώσαν. Ἐκ τούτων τοίνυν τῶν τεκμηρίων καὶ ἐκ τοῦ ἐπὶ τῆς ἀνθρακιάς χοροῦ, ἴσως ἂν τις εἰκάσειεν ὅτι τὸ πρᾶγμα νευρική τις ἐστὶ πάθους ἐκ τῆς δι' ἀμάθειαν μεγάλης πίστεως εἰς τὰ ἀνύπαρκα καὶ τῆς ἐκ προλήψεως προκαταλήψεως· διὰ τοῦτο καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες, ἐν παραφορᾷ καὶ λελυμένη καὶ ἀτημελεῖ τῇ κόμῃ καὶ γυμνόποδες χορεύσαντες, ὕστερον κεκμηκότες ὡς ἐνεοὶ κἀθηνται, οὐδενὸς τῶν πεπραγμένων ἐνθυμούμενοι, ἵνα δ' ἡ ἱερότης τοῦ νεωστὶ γενομένου οἰστροπληγος καὶ παρὰ τῷ λαῷ σεβαστὴ γένηται καὶ κατακυρωθῆ, ὀφείλει πάντως ὁ νεοφώτιστος, οὕτως εἰπεῖν, ἵνα καταταχθῆ ἐν τοῖς Ἀναστεναρίοις ὑπὸ τοῦ Ἀρχιαναστενάρου, καὶ παραδεκτὸς καὶ ἀρεστὸς ἦ τῇ ἀδελφότητι.

§. 24. Ἀποτελοῦσι δὲ τὰ Ἀναστενάρια τάγμα τι ἰδιαιτέρον ἢ ἀδελφότητα, ἀρχηγόν, ἢ μᾶλλον, πρόεδρον ἔχουσα τὸν Ἀρχιαναστενάρον, ὅστις ἐκ τῶν τοῦ Κωστί Ἀναστεναρίων ἐκλέγεται ἐκ διαδοχῆς τοῦ ἐκάστοτε πρεσβυτέρου ἢ ἱκανωτέρου· αὐστηρότερον δὲ καὶ ἁγιώτερον βίον ἐπιδεικνυόμενοι, σεβαστοὶ τοῖς πᾶσι γίνονται· διὸ καὶ προσερχομένοι αὐτοῖς οἱ καθήμενοι προεξανίστανται καὶ τῆς ὁδοῦ παραχωροῦσι· πάντῃ δ' ἀγράμματοί εἰσι τὰ Ἀναστενάρια, καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν μόνον κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου καὶ τῶν Φώτων, ὅτε ὁ μέγας ἄγιασμος ψάλλεται, ὑπάγουσιν, ἄλλοτε δ' οὐδέποτε· ὡσαύτως δὲ καὶ πάντες οἱ τὰς προλήψεις αὐτάς ἀποδεχόμενοι σπανίως τὸν ναὸν ἐπισκέπτονται· ὁ δὲ ἱερεὺς τοῦ χωρίου, ἐὰν θέλῃ λειτουργεῖ καὶ κατ' αὐτὰς ἀκόμη τὰς κυριακάς, διότι μόνος ψάλλει καὶ μόνος ἀκούει τὴν ἀκολουθίαν. Τὰ δὲ Χριστούγεννα, λίαν πρῶτ' ἐγειρόμενοι, τὸν ἱερὸν πλακοῦντα ἐσθίουσι καὶ οὐδὲ κἂν πατοῦσιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἀλλ' εἰς εὐωχίας καὶ τὴν οἰνοποσίαν τρέπονται, οὐδεὶς δ' ἕξομολογεῖται καὶ σπανίως μεταλαμβάνουσι τὰ Ἀναστενάρια· ἀλλ' ἰδιαιτέρα τεμένη ἐν ταῖς ἑαυτῶν οἰκίαις ἔχουσι, μέγαρον (κονάκια) τῶν παπποῦδων ταῦτα ἀποκαλοῦντες. Ἔστι δὲ ταῦτα πενιχρά τινα δωμάτια, ἐν οἷς αἱ εἰκόνες τοῦ ἁγίου αἱ χορεύουσαι ἀνήρτηνται καὶ λυχνίαὶ πρὸ αὐτῶν ἴστανται καὶ λύχνοι ἄσβεστοι κρέμανται. Πάππον δ' ἢ παπποῦν τὸν ἅγιον Κωνσταντῖνον ἀποκαλοῦσι καὶ τὰς εἰκόνας τούτου, παπποῦδες καὶ τὰ τεμένη αὐτῶν, τῶν παπποῦδων μέγαρον· τὸ δ' ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Ἀρχιαναστενάρου ἐν Κωστί, μέγαρον μέγα τῶν παπποῦδων ἐπικέκληται, τοῦτο δ' ἐστὶ καὶ τῶν πάντων ἱερώτατον· διότι καὶ ὁ ἐν Κωστί Ἀρχιαναστενάρος ἀπάντων σεβασμιώτατος καὶ ταῖς ἐπιταγαῖς τούτου τὰ τῶν ἄλλων

χωρίων Ἀναστενάρια πείθονται. Ἐκεῖ δὲ καὶ ὁ ἱερός θησαυρός τῶν Ἀναστεναρίων, ἐξ ἀφιερωμάτων χρυσῶν καὶ ἀργυρῶν καὶ ἀρχαίων νομισμάτων καὶ ἄλλων κοσμημάτων συνιστάμενος, μετ' εὐλαβείας κεκρυμμένος φυλάσσεται· καὶ ἀμύθητόν τινα πλοῦτον, πρὸς τὴν πενίαν τῶν κατοίκων, ὅτι περιέχει, ἄδεται. Ἐκ τούτου δ' ὁ Ἀρχιαναστενάρης καὶ τὰ Ἀναστενάρια μόνα εἰς ἰδίας δαπάνας ἐξοδεύουσι, μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Ἀρχιαναστενάρου, εἰς τὸν διάδοχον τούτου ὑπὸ τῆς ἀδελφότητος ἐκλεγόμενον παραδίδεται. Εἰς δὲ τὰ μέγαρα ταῦτα τῶν παππούδων ἄνδρες καὶ γυναῖκες μετ' εὐλαβείας φοιτῶσιν ἐν ταῖς ἑορταῖς, θυμίαμα καὶ λαμπάδας καὶ ἔλαιον κομίζοντες καὶ τὰς εἰκόνας τῶν παππούδων ἀσπαζόμενοι· καὶ ἄλλοτε δ' ὁπότεν ἀσθενήσῃ ἐν τῇ οἰκίᾳ κτῆνος ἢ ἄνθρωπος ἢ ἀπολέσῃσι τι ἢ κακὸν ὄνειρον ἴδωσιν, εἰς τὰ τεμένη ταῦτα καταφεύγουσι, τὰ δὲ Ἀναστενάρια, εἰς τὰ τῶν ἀσθενῶν ἢ τῶν γονέων αὐτῶν ἢ τῶν κυρίων τῶν κτηνῶν ἁμαρτήματα τὴν αἰτίαν τοῦ κακοῦ ἀποδίδοντα, διὰ ταγμάτων θυσιῶν, ἐλαίου, κηροῦ, χρημάτων καὶ ἐπαργυρώσεως ἢ ἐπιχρυσώσεως εἰκόνων ὑπισχοῦνται τὴν ἴασιν· καὶ τῶν ὄνειρων δ' ἐπιτηδεῖως ποιοῦνται τὴν ἐξήγησιν.

§. 25 Προσέτι καὶ ἱερατικά ἴδια ἔργα τὰ Ἀναστενάρια ἔχουσι.

Α'. Τὸ θύειν τὸν ἱερόν ταῦρον κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου.

Β'. Τὸ ἐπὶ τῆς ἀνθρακίᾳ χορεύειν καθ' ἅπαν τὸ κατὰ τὴν ἑορτὴν ὀκταήμερον, καὶ τὰς νυκτερινὰς εἰς τὰς οἰκίας ἐπισκέψεις καὶ τὰς εἰς τὰ πέριξ χωρία ἐκδρομὰς.

Γ'. Τὸ ἀντλεῖν τοῖς εὐσεβέσι τὸ πρὸς τὸ νίψασθαι καὶ τὴν πόσιν ἁγίασμα.

Δ'. Τὸ ἐξομολογεῖν τοὺς προσερχομένους καὶ δι' ὑποσχέσεως θυσιῶν εἰς τὸν ἅγιον, τῶν ἁμαρτιῶν δωρεῖσθαι τὴν ἄφεσιν.

Ε'. Τὸ χρησιμοδοτεῖν τοῖς χρωμένοις περὶ τῶν μελλόντων· διότι, κατὰ τὸν Εὐριπίδην, «ὅταν ὁ Θεὸς εἰς τὸ σῶμα ἔλθῃ πολὺς, λέγειν τὸ μέλλον τοὺς μεμνηνότες ποιεῖ»· καὶ οὗτοι τοίνυν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δῆθεν ἐμπεφορημένοι, ὡδὲ πως τὸ μέλλον προλέγουσιν. Ἐρωτᾷ δ' Ἀρχιαναστενάρης τὴν εἰκόνα τοῦ παπποῦ. Ἔπειτα, κλίνων τὸ οὖς πρὸς αὐτὴν προσποιεῖται ὅτι δῆθεν ἀκούει, καὶ ἀπαντᾷ αὐτός, ὡς ὑπὸ τοῦ ἁγίου ἐμφορούμενος, τοιαῦτα λέγων: «ὁ παπποῦς ἀπαιτεῖ θυσίαν ταύρου ἢ κριοῦ ἢ ἀρνὸς ἢ ἔλαιον, ἢ καὶ χρήματα, ὅπως ἢ ἐκβασίς τοῦ μέλλοντος αἰσία γένηται». Οἱ δὲ περὶ ἀμφιβόλων πραγμάτων χρησιμοί. οἷος ὁ περὶ τῆς τῶν νοσοῦντων ἀναρρώσεως, λοξοὶ καὶ διαφορούμενοι ἐκφέρονται, ὥσπερ οἱ τῆς Πηνθίας· τὸ δὲ λάθος αἰείποτε εἰς τὴν ἑλλοιπὴν τοῦ τάγματος ἐκπλήρωσιν ἀποδίδεται. Πολλάκις δὲ καὶ Ἀναστενάρης τις ἐν τῷ ὀπισθοδόμῳ τοῦ τεμένου κεκρυμμένος ἀπαντᾷ ὡς παπποῦς δῆθεν. Καὶ μακρόθεν δ' οἱ συγγενεῖς τοῦ πάσχοντος, φέροντες φόρεμά τι αὐτοῦ, ἐρωτᾷσι τὰ Ἀναστενάρια περὶ τῆς ἀναρρώσεως· ἐκεῖνα δὲ ἀποκρίνονται οὕτως ἢ ἄλλως ἐπὶ τοῦ φορέματος μαντεύοντες, καὶ οἱ χρησιμοί ὡς ἐπαληθεύοντες λέγονται ὑπὸ τοῦ ὄχλου καὶ πιστεύονται. Καὶ παρὰ τὴν πυρᾶν

δὲ βεβακχευμένοι καὶ ἔνθεοι χορεύοντες πολλάκις χρησιμοδοτοῦσι· καὶ δὴ καὶ ποτέ τις ἔκλεψε μελίσσια· ὁ δὲ ἀπολέσας αὐτὰ εἰς τὸν παπποῦν, ἐὰν εὐρίσκοντο, ἔταξεν. Ἐπειδὴ δὲ μετ' ὀλίγον τὰ ζῶα τοῦ κλέπτου ἐφόρησαν, τῇ κλοπῇ ἀποδιδούς τὴν ζημίαν ὁ κλέπτης, προσελθὼν τῷ Ἀναστενάρῳ, ἐξωμολογήθη, τὴν πρὸς τὸν παπποῦν μεσιτείαν ἐπικαλούμενος, ὅπως ἐξιλεώσῃ τοῦτον διὰ τάγματος, ὁ δὲ Ἀναστενάρης παρήγγειλεν αὐτῷ ἵνα, κρατῶν λαμπάδα, τὸν θυμῶν κατὰ τὴν ἑορτὴν ἐν τῇ πυρῶν χορεύοντα. Καὶ λοιπὸν κατὰ τὴν ἑορτὴν ὁ Ἀναστενάρης χορεύων, ἔλεγεν ὅτι ὁ παπποῦς εἶπεν αὐτῷ τίς τὰ μελίσσια ἔκλεψε, καὶ διέταξεν αὐτὸν ἵνα τὸν κλέπτην φανερώσῃ· ὁ δὲ ταῦτα ἀκούων, ἵνα μὴ φωραθῆ, ἐθυμίᾳ αὐτὸν ἔτι προθυμότερον· ἀλλ' ὁ Ἀναστενάρης, ὑπὸ τοῦ κυρίου τῶν μελισσῶν παρακαλούμενος, τραγῳδῶν ἐν τῷ χορῷ καὶ «δὲν βαστῶ, δὲν βαστῶ δὲν βαστῶ, θὲ νὰ τὸ πῶ» λέγων, τὸν κλέπτην ἐφανέρωσεν· ὁ δὲ ρόπαλον ἀρπάσας, τὸν Ἀναστενάρῳ ἐφιλοφρονήσατο, λέγων· «ὁ παπποῦς σὲ τὸ εἶπεν ἢ ἐγώ; ἂν δὲν σὲ τῶλεγα ἐγώ, ποῦ θαλὰ τὸ ξεύρεις σύ;». Οὕτω δ' ἡ ἀνέκαθεν περὶ τοὺς χρησμοὺς ἐπικρατήσασα γοητεία καὶ τέχνη καὶ τοῖς Ἀναστεναρίοις γνωστὴ καὶ ἡ ἀγυρτία συμπαρομαρτεῖ καὶ πρὸς τὴν ἀπάτην τῆς παχυλῆς ἀμαθείας καὶ προλήψεως χρήσιμος.

Γ'. Προσκαλοῦνται τὰ Ἀναστενάρια εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ πάσχοντος καὶ μετὰ πολλῆς εὐλαβείας ἐν λαμπάσι καὶ θυμιάμασιν αὐτοὺς οἱ οἰκεῖοι τοῦ ἀσθενοῦς ὑποδέχονται· οἱ δὲ ἐν ταῖς εἰκόσι τῶν παπποῦδων ἐλθόντες, σταυροῦσιν τὸν ἀσθενῆ καὶ τὸν ἱερὸν χορὸν, τῆς μουσικῆς παιανιζούσης, περὶ αὐτὸν χορεύσαντες, ἐρωτῶσι τὸν παπποῦν, κλίνοντες τὸ σῶς πρὸς τὴν εἰκόνα, ἂν ὁ ἀσθενὴς μέλλῃ νὰ ζήσῃ· καὶ ὡς παρὰ τοῦ ἁγίου δῆθεν λοξῶς ἀποκρίνονται, διὰ τάγματος θυσίαν καὶ ἀνάρρωσιν ὑπισχνούμενοι καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ἀσθενείας τῇ παρὰ τοῦ πάσχοντος ἢ καὶ τῶν προγόνων αὐτῶν ἀμελείᾳ θυσίας τεταγμένης ἀποδίδοντες. Φιλοδωρηθέντες δὲ καὶ τελείαν ἀνάρρωσιν ἐπευξάμενοι, ἀπέρχονται, καὶ εἰ μὲν ἀναλάβῃ ὁ ἀσθενὴς, αὐτὸς θύει τὸ τεταγμένον θῦμα καὶ συμπόσιον παραθέμενος, ἔστι δὲ τὰ Ἀναστενάρια καὶ ἐν χοροῖς καὶ θαλαῖς εὐφραίνονται· εἰ δὲ καὶ ἀποθάνῃ, οἱ συγγενεῖς αὐτοῦ ἐν τῷ ναῷ τὴν θυσίαν προσφέρουσιν. Ἐὰν δὲ ὁ ἀσθενὴς εἶναι παῖς ἢ μειράκιον, ὑπὸ τῶν γονέων τάσσεται ἵνα χορεύῃ ἀναρρώσας, ὡς Ἀναστενάριον.

Ζ'. Ὅποταν δ' ἐπιζωοτία συμβῆ ἢ ἄλλη τις ἐπιδημία ἢ ἀναφανῆ βρυκόλαξ, ὃν Σμερδάκι ἀποκαλοῦσιν ἢ Γούστρελον, (α) ἐξέρχονται εἰς λιτανεῖαν τὰ Ἀναστενάρια ἐν μουσικῇ καὶ χορῷ καὶ πομπῇ, τὰς εἰκόνας τῶν παπποῦδων κρατοῦντα, καὶ δρομαῖοι τρέχουσι, τὸν βρυκόλακα δῆθεν διώκοντες

(α) Σμερδάκι ἴσως ἐκ τοῦ σμερδαλέως καὶ Γούστρελος ἴσως Βούστρελος, ἐκ τοῦ βούς καὶ οἰστρος καὶ ἐλαύνω· ὡς οἰστροηλατῶν καὶ ταράττων καὶ πνίγων πολλάκις τὰς βοῦς· καὶ τὸ ῥῆμα γουστρελιάζω—βρυκολακιάζω—ἐξαγυρτηνῶ. Ἐγουστρέλιασεν ἀπόψε—δὲν ἐκοιμήθη, ἀλλ' ἠγρύπνει ὡς βρυκόλαξ.

ἀνὰ τὰ ὄρη ἢ εἰς τὰς οἰκίας καὶ κατ' αὐτοῦ πυροβολοῦντες, διότι προσποι-
οῦνται ὅτι διήθεν βλέπουσιν αὐτὸν ὡς ἀσκὸν μέλανα πλήρη αἵματος. Ἐπειτα
τὰς τέσσαρας ἄκρας τοῦ χωρίου διὰ τῶν εἰκόνων σταυροῦσι, τὸ κακὸν ἐκδι-
ώκοντες καὶ φραγμὸν αὐτῷ τιθέμενοι. Ἐν ἐκάστη δὲ πλευρᾷ τοῦ χωρίου
κηπάριον ἱερὸν τῶν παππούδων περιπέφρακται, ἱεροῖς δένδροις κατεσκια-
σμένον, καὶ ἐν αὐτῷ περιπτερον, ἔνθα κατὰ τὴν λιτανεῖαν τὰς εἰκόνας εἰς
προσκύνησιν καταθέτουσι, καὶ κατὰ τὴν μνήμην δὲ τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου
καὶ τὰς ἄλλας ἐπισήμους ἑορτὰς ἐκεῖ τὰ Ἀναστενάρια χορεύουσι ἐν ταῖς
εἰκόσι περὶ τὸ περιπτερον. Ἐπὶ δὲ τῶν σανίδων τούτου σταυροὶ δι' ἐρωθρὰς
βαφῆς εἰσὶν ἐξωγραφισμένοι καὶ λυχναὶ ἴστανται, ὅπου τὸ προσερχόμενον
πλήθος λαμπάδας ἀνάπτει καὶ θυμιᾷ καὶ προσκυνεῖ.

Η'. Ὅποταν ὁ θεμέλιος λίθος νεοδηθέντος τινὸς οἰκίας κατατίθεται, ὁ
μὲν ἀρχιτέκτων θύει μέλαν πρόβατον ἐν τῷ μέσῳ τοῦ οἰκοπέδου, ἐντὸς λάκ-
κου χύνων τὸ αἷμα· τῶν δὲ Ἀναστεναρίων προσκληθέντες, ὁ Ἀρχιαναστε-
νάριος, ἀνὰ μίαν λαμπάδα ἐν ταῖς τέσσαρσι γωνίαις τῆς οἰκίας ἀνάπτει καὶ
λαβὼν θυμιατήριον, θυμιᾷ πάντας τοὺς παρόντας· ἔπειτα θάπτει τὴν κε-
φαλὴν τοῦ θύματος ἐν τῷ λάκκῳ, ἔνθα καὶ τὸ αἷμα ἔρρευσε· καὶ λαβόντες
τὰς εἰκόνας τῶν παππούδων, χορεύουσι τῆς μουσικῆς παιανίζουσας, μέχρις
ἂν ὅτου παρατεθῇ τὸ συμπόσιον· φαγόντες δὲ καὶ πίνοντες καὶ τὰ κράτιστα
ἐπευξάμενοι, ἀπέρχονται.

§. 26. Οἱ δὲ τῶν χωρίων τούτων κάτοικοι, οἱ μὲν ἀπαξ μόνον τοῦ
ἐνιαυτοῦ κατὰ τὰ Φῶτα εἰς τὴν ἐκκλησίαν ὑπάγουσι καὶ οὐδέποτε μεταλαμ-
βάνουσι, οὐδ' εἰς αὐτὴν τοῦ βίου τὴν τελευτὴν φθάσαντες· οἱ δὲ σπανίως
κατὰ τὰς ἐπισήμους ἑορτὰς μόνον εἰς τὸν ναὸν ἔρχονται· πολλοὶ δὲ τούτων
εἰς τὸ δάσος ἐξελεθόντες καὶ ἐπὶ μεγάλου δένδρου σταυρὸν χαράξαντες, ἐνώ-
πιον αὐτοῦ τὰς ἑαυτῶν ἁμαρτίας ἐξαγορεύονται· τῶν δὲ συνεχῶς εἰς τὸν
ναὸν φοιτωσῶν γυναικῶν ἔρωτα πρὸς τὸν ἱερέα καταγιγνώσκουσι· καὶ τὸν
ἅγιον δὲ Κωνσταντῖνον, ἐν τῇ ἀμαθείᾳ καὶ πλάνῃ αὐτῶν, οἱ πάντες σύζυγον
καὶ οὐχὶ υἱὸν τῆς ἁγίας Ἐλένης νομίζουσι καὶ φιλόγυνον αὐτὸν καὶ ἀκόλα-
στον θεωροῦσι· διὸ καὶ τὰ ὄργια τῆς Ἀφροδίτης κατὰ τὴν ἑορτὴν ἐν ἀδείᾳ
ἑαυτοῖς ἐπιτρέπουσι. Καὶ περὶ μὲν τὰ θεῖα πάντη ψυχροὶ καὶ ἀδιάφοροι
ὄντες, ταῖς ἑαυτῶν προλήψεσι μέγιστον σέβας ἀπονέμουσι, καὶ τὴν εὐφορίαν
τῆς γῆς καὶ τὴν εὐκρασίαν τῶν καιρῶν καὶ τὴν τῶν ποιμνίων αὐξήσιν εἰς
τὴν πιστὴν τῶν ἐθίμων τούτων τήρησιν ἀποδίδοντες· διότι, ὡς νομίζουσι,
ἀναγκασθέντες ἔστιν ὅτε ὑπὸ τοῦ ὑπερέτρου ζήλου ἀρχιερέων τινῶν μάλιστα
καὶ καθεύξεσι καὶ παντοίαις καταδρομαῖς ἢ καὶ τῇ ἐπεμβάσει τῆς ἐπιτοπίου
ἀρχῆς, ἵνα τῶν ὄργιων παύσωνται, μεγάλην δυστυχίαν ἐπὶ τὴν ἑαυτῶν χώραν
εἶδον ἐπελθοῦσαν. Ὅθεν καὶ εὐκαιρείας δραξάμενοι, πάλιν αὐθις τὰς ἑορτὰς
αὐτῶν ἐν λαμπρότητι πανηγυρίζουσι.

§. 27. Τοὺς δὲ ἱερεῖς, τοὺς μὲν σιωπῶντας καὶ παραβλέποντας καὶ μὴ

ἔξελέγχοντας, προθύμως καὶ πλουσιοπαρόχως φιλοδωροῦσιν, ὡς οἱ πολλὰ ἔτη ἐκεῖ ἐφημερεύσαντες παπᾶ Εὐγενῆς καὶ παπᾶ Σταμάτης, οἱ Ἄβδημιῶται, διεβεβαίωσάν μοι· τοὺς δὲ νουθετοῦντας καὶ ἀποτρέποντας καὶ τὸν ναὸν κλείοντας καὶ τὰς εἰκόνας μὴ παραδιδόντας ἐμίσουν, κατέτρεχον, ἐσυκοφάντουσαν καὶ οὐδὲν αὐτοῖς ἐφιλοδώρουν· διὸ καὶ ἐγχαρίους ἱερεῖς πρὸς ἡσυχίαν αὐτῶν οἱ ἀρχιερεῖς ἐχειροτόνησαν.

Ζ'. Αἱ χορεύουσαι εἰκόνες

§. 28. Αἱ δὲ τῶν παπούδων χορεύουσαι εἰκόνες λαβὰς ἔχουσιν ἱκανῶς μακρὰς κάτωθεν ἐκ τῆς αὐτῆς σανίδος, πρὸς τὴν κατὰ τὸν χορὸν τῶν Ἀναστεναρίων εὐκόλον διαχειρίζουσιν, ἐπηγυρωμένοι· δ' εἰσι κεχρυσωμένοι καὶ παντοίοις κοσμήμασιν, οἷον χρυσοῖς καὶ ἀργυροῖς ἐνωτίοις καὶ δακτυλίοις καὶ ψελλίοις καὶ ἀλύσεισι καὶ ἀρχαίοις νομίσμασι κεκοσμημένοι· σκέπη δ' ἐρυθρὰ μέχρι τοῦ τραχήλου διήκουσα ὥσπερ τις ἐπενδύτης, τὴν εἰκόνα καλύπτει ἕξ οὗ στερεοὶ καὶ εὐμεγέθεις ἀργυροὶ κώδωνες εἰς πλήθος ἐξήρτηνται· τῶν δὲ παρὰ τοῖς ἄλλοις Χριστιανοῖς εἰκόνων τοῦ ἁγίου Κωνταντίνου διαφέρουσι καθ' ὅτι ἡ ἁγία Ἐλένη ζωγραφεῖται διεζωσμένη τὴν ἐσθῆτα καὶ τὸν ἕτερον πόδα ὡς χορεύουσα δῆθεν προτείνουσα· εἰκόνας δὲ τοιαύτας καὶ ἐν τοῖς ναοῖς ἔχουσιν ἄλλ' ἰδίᾳ ἐν τοῖς τῶν παπούδων τεμένεσιν, ἅς καὶ ἱερωτάτας νομίζουσι. Καὶ αἱ τοῦ ἁγίου δὲ Παντελεήμονος εἰκόνες λαβὰς ἔχουσιν καὶ ἐρυθρῶ χιτῶνι καὶ κώδωσιν ἀργυροῖς καὶ παντοίοις κοσμήμασι κεκόσμηνται παρ' οἷς ἡ ἐσθὴ τούτου ἐν χοροῖς καὶ πομπαῖς καὶ θυσίαις πανηγυρίζεται παρὰ δὲ τῶν πρεσβυτέρων ἁγίων, οἷον τοῦ ἁγίου Δημητρίου (α) τοῦ ἁγίου Γεωργίου καὶ τῶν λοιπῶν, ἐν ταῖς εἰκόσιν αὐτῶν πρὸ χρόνων ἐχώρευον.

§ 29. Πολλάκις δὲ δεινοὺς διωγμοὺς παρὰ τῶν κατὰ καιροὺς ἀρχιερέων αἱ τοιαῦται εἰκόνες, ὥσπερ εἰδωλὰ τινα λατρευόμεναι, ὑπέστησαν, καὶ ὁ πέλεκυς βαρὺς κατ' αὐτῶν ἐπέπεσε καὶ εἰς τὸ πῦρ παρεδόθησαν, κατὰ τὴν διαβεβαίωσιν τοῦ τε πανιερωτάτου πάλαι μὲν ποτὲ Σωζουαγαθουπόλεως ἦδη δὲ πρώην Λαρίσσης κυρίου Δωροθέου καὶ τοῦ πρώην Σωζουαγαθουπόλεως κυρίου Προκοπίου καὶ τοῦ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει γενομένου πρώην Βιζύης, κυρίου Ματθαίου, ὅστις μάλιστα πολλάκις, ὡς αὐτὸς ἰδίῳ στόματι ἡμῖν ὠμολόγησε, τὰ Ἀναστενάρια ἐφιλοφρονήσατο· ἀλλ' ὁ διωγμὸς, ὡς ἀείποτε, ἀντὶ τοῦ καταπαῦσαι τὴν πρόληψιν, ἔτι μᾶλλον αὐτὴν ἐπέτεινε καὶ βαθύρῳδιον καὶ ἰσχυροτέραν κατέστησεν ἢ δ' αὐτοῦ πανιερότης ὁ ἅγιος πρώην Σωζουαγαθουπόλεως, κύριος Προκόπιος, πρῶτον μὲν σφοδρότερον καταδιώξας τὰ Ἀναστενάρια, μετετέθη ἐκ τῆς ἐπαρχίας αὐτοῦ διαταγῇ τῆς ὑψηλῆς Πύλης,

(α) Ἐν Δαρδανελλίοις πρὸ τριῶν καὶ εἰκοσιν ἐτῶν διδάσκοντες εἶδομεν ἐν τῇ μνήμῃ τοῦ ἁγ. Δημητρίου ταῦρον μέλανα θυόμενον καὶ τὸν ἱερέα εὐλογοῦντα τὸ θῆμα· διεβεβαίου δ' ὁ ἱερεὺς ὅτι ἡ θυσία μέλανος ταύρου τακτικῶς κατ' ἔτος ἐγίνετο.

ὡς ἰδίῳ στόματι ἢ αὐτοῦ πανιερότης διηγήσατο καὶ ἐνεργεῖα τοῦ Τσεμίλογλου Ὅσοακ Ναζιρί, ἐπιστάτου τῶν κατὰ τὸ Μικρὸν Σαμακόβιον μεταλλείων τοῦ σιδήρου, ἐν οἷς πλείστοι ἐκ τῶν χωρίων τούτων εἰργάζοντο· αὐτῆς δ' ἐπανελθὼν εἰς Σωζούπολιν, μετριώτερον πρὸς αὐτοὺς ἐπολιτεύσατο· τῆς δὲ μεθόδου ταύτης, τῆς διὰ τοῦ πελέκεως καὶ τοῦ πυρὸς καὶ μάλιστα ἀνεπιτυχοῦς μέχρι τοῦδε ἀποδειχθείσης, ὑπολείπεται, νομίζομεν, ἢ διὰ τῆς συστάσεως σχολείων καὶ τῆς πατρικῆς διδασκαλίας καὶ νομισματικῆς συνειρητικῆς ἀρχιερέων· ἐναπόκειται δὲ τῇ φιλοσοφίᾳ τῆς μητρὸς Ἐκκλησίας, ἵνα περὶ τοῦ φωτισμοῦ καὶ τῆς ψυχικῆς σωτηρίας καὶ τῶν ταλαιπώρων τούτων τέκνων αὐτῆς φροντίσῃ, τῶν ἐν βαθεῖ σκότῳ ἤδη διαπορευομένων.

Η'. Ὁμοιότης τῶν τελετῶν τῶν Ἀναστεναρίων πρὸς τὰ τοῦ Διονύσου ὄργια καὶ τὰς τῶν ἄλλων θεῶν πομπάς.

§. 30. Ἀρχαῖαι δ' αἱ τελεταὶ αὗται καὶ αἱ πομπαὶ καταφαίνονται, διότι πολλὴν τὴν ὁμοιότητα πρὸς τὰ ὄργια τῶν Βακχῶν καὶ τῶν Μαινάδων ἔχουσι· διότι, ὡς τὸ πάλαι, οἱ τελοῦντες αὐτὰ οἰστροπλήγες καὶ μανιώδεις γινόμενοι, οὔτε τῶν λεγομένων οὔτε τῶν πραττομένων εἶχον αἴσθησιν, οὕτω καὶ νῦν τὰ Ἀναστενάγια, ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες, ἐν τῇ οἰστρομανίᾳ αὐτῶν, ἔξαλλοι καὶ γυμνόποδες καὶ λελυμένη τῇ κόμῃ χορεύσαντες καὶ πομπεύσαντες, μετὰ ταῦτα οὐδενὸς τῶν λεχθέντων καὶ πραχθέντων μέμνηται, καὶ ἐν τῷ χορῷ ἀλλήλους οὐ διεγνώσαν ἀντὶ δὲ τοῦ τῶν Βακχῶν ἐπιφωνήματος εὐοῖ! σαβοῖ! τοὺς στεναγμοὺς ἔχ ἔχ, οὐχ οὐχ, ἐπιφωνοῦσι· καὶ ὡσερ αἱ Μαινάδες ἐν μὲν τῇ δεξιᾷ κρατοῦσαι θύρσον, ἐν δὲ τῇ ἀριστερᾷ ἀγαλμάτιον τοῦ Διονύσου, ὠργιάζον, ἢ ἐν ταῖς ἱεραῖς πομπαῖς τὰ ἀγάλματα τῶν θεῶν ἐπ' ὤμων οἱ ἱερεῖς φέροντες, ἐπεφώνουν ὑπὸ τοῦ ἀρχοῦς δῆθεν τῆς θεότητος βαρυνόμενοι, οὕτω τὰ Ἀναστενάγια τὰς εἰκόνας φέρουσι στενάζοντα. Αἱ δ' εἰς τὸν Κιθαιρώνα παννυχίδες καὶ ἢ κατ' αὐτὰς ἀκολασία, ἦν κατ' ἀρχὰς ὑπώπτεον μὲν, κατὰ τὸν Εὐριπίδην, παρ' ᾧ ὁ Πενθεύς φησι· «Πρόφασιν μὲν ὡς δὴ Μαινάδας θνισκόους, τὴν δ' Ἀφροδίτην πρόσθ' ἄγειν τοῦ Βακχίου· γυναῖξί γὰρ ὅπου βότρυος ἐν δαιτὶ γίννεται γένος, οὐχ ὑγιᾶς οὐδὲν ἔτι λέγω τῶν ὄργων»· ἀλλ' οὐδόλως ὑπῆρχεν, ὕστερον δ' ἐπεκράτησε, καὶ ὑπὸ τῶν Ἀναστεναρίων τελοῦνται. Ὅπως δὲ τὸ πάλαι ἐν Λακεδαίμονι κατὰ τὰς πομπὰς ἔλεγον ὅτι ἡ Δημήτηρ εἰς ἐπίσκεψιν τῆς ἐν Ταινάρῳ Κόρης ἀπήρχετο, οὕτω καὶ ἤδη τὰ Ἀναστενάγια λέγουσιν ὅτι ὁ ἅγιος τοῦ Σοργὰς εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ ἐν Ἀφκαριοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ ἀγίου ὑπάγει· ἱερὸς δὲ τὸ πάλαι ὁ χορὸς περὶ τὸν βωμὸν καὶ ὀρχήσει ἐνθουσιώδει καὶ μολαπῆ θορυβώδει ἐτέλουν τὰ ὄργια· ἱερὸς καὶ ἤδη ὁ παρὰ τὴν πυρὰν χορὸς καὶ ἡ μουσικὴ ἀχώριστος· ὅπως δ' ἡ πυρὰ τὸν βωμὸν ἀντικατέστησεν, ἢ ἀνίχνευσις τούτου τοῖς δεινοῖς περὶ τὴν μυθολογίαν καὶ τὸν βίον τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἐναπό-

κεῖται· τὰ δ' ἐν τῷ μέσῳ τοῦ κυκλίου χοροῦ μανικῶς πηδῶντα Ἀναστενά-
ρια, τοὺς τοῦ ἀρχαίου Κρητικοῦ χοροῦ κυβιστήρας ἴσως ἀντικατέστησαν·
«δοιῶ δὲ κυβιστήρε κατ' αὐτούς, μολπῆς ἐξάρχοντες, ἐδίνεον κατὰ μέσους»
(Ἡσιόδ.) καὶ ὅπως κατὰ τὴν Βοιωτικὴν ἑορτήν, τὰ Ἀγριώνια, ὑπετίθετο
ὅτι ὁ Διόνυσος ἐκ τῆς χώρας ἐξέφυγεν, οἱ δὲ ὀργιάζοντες ἀνεζήτουν αὐτὸν τρέ-
χοντες ἀνὰ τὰ ὄρη, οὕτω καὶ ἡδὴ φεύγοντος τοῦ τὴν εἰκόνα κρατοῦντος Ἀνα-
στεναρίου εἰς τὰ ὄρη κατὰ τὰς νυκτερινὰς ἐν λαμπαδηφορίαις ἐκδρομάς,
ἄνδρες ὄπλοφόροι τὸν δρόμον περικόπτουσι, τὴν εἰς τὸ ἄλλο δῆθεν χωρίον
φυγὴν κωλύοντες. Καὶ ἡ ὑπὸ τῶν Ἀναστεναρίων δὲ θυσία τοῦ ταύρου σχέ-
σιν τινὰ ἴσως ἔχει πρὸς τὴν μορφὴν τοῦ Βάκχου, διότι ταυροφυῆς καὶ ὁ
Διόνυσος, καὶ αἱ Βάκχαι κατὰ τὸν Εὐριπίδην, «φάνηθι ταῦρος» ἐπεφάνουν
τὸν Διόνυσον. Ὡμὰ δὲ τὰ κρέα τοῦ θύματος διανέμονται, ἴσως διότι καὶ
ὠμηστῆς ἐπεκαλεῖτο ὁ Διόνυσος. Ἔτι δ' ὅπως τὸ πάλαι ὁ ἀσεβὴς Πενθεύς,
ἀκολασίαν ὑποπτεύσας ἐν τοῖς ὄργιοις, ὑπὸ τῆς ἑαυτοῦ μητρὸς κατεσπαρά-
φθη, οὕτω καὶ ἡδὴ, ὅστις ἂν τῶν ξένων παρὰ τῶν ὑπὸ τῶν Ἀναστεναρίων
τελουμένων καταγελάσῃ, οὕτως ἐξ ἅπαντος φονεύεται. Καὶ ἡ κατὰ τὰς πα-
νηγύρεις δὲ ταύτας ἐπικρατοῦσα μέθη οὐ μικρὸν τὰ τοῦ Διονύσου ἀποδεί-
κνυσιν ὄργια. Ἐν δὲ ταῖς Βάκχαις τοῦ Εὐριπίδου μεγίστη ἡ ὁμοιότης τῶν
Ἀναστεναρίων πρὸς τὰς Μαινάδας καταφαίνεται.

§. 31. Καὶ τῶν πατέρων δὲ τῆς Ἐκκλησίας πολλοί, τὰς τοιαύτας προ-
λήψεις κατακρίνοντες, πολλὴν τὴν καταφορὰν ἐπιδείκνυνται κατὰ τῆς τούτων
διατηρήσεως. Ἐν τῷ Ταμίῳ, λόγου χάριν, τῆς Ὁρθοδοξίας, ἐν κεφαλαίῳ
NE'. ἐπιγραφὴν φέροντι «περὶ τῶν βασταζόντων τὰς ἁγίας εἰκόνας καὶ πα-
ραφρονούντων», ἡ εἰς τὸν προφήτην Ἡσαΐαν ἐρμηνεῖα Κυριλλοῦ Ἀλεξαν-
δρείας παρατίθεται, λέγουσα· «Ἐν καταγελάστοις πανηγύρεσιν ἐξεκομίζον
τῶν σηκῶν τὰ ἀγάλματα. Ἐπαναθέμενοι δὲ ταῦτα τῶν ἱερέων τινές, περιή-
σαν ἐν πλατεῖαις, κατασειόμενοι τε καὶ οἶον μεθύσκοντες, ὡς ἀχθοφοροῦντες
ἄγαν, καὶ ἔνθα ἂν ἐπιβαρῆσειεν, ὃ καὶ δοκιμάζειν ἠθέλον, ἐκεῖ πως καὶ συ-
νωθούμενοι καὶ μὴ φέρειν τὸ ἄχθος ὑποκρινόμενοι· ὁ δὲ ἀσύνετός τε καὶ
ἀγελαῖος δῆμος, γυναιὰ τε φρενῶν ἔρημα κατεκρότει ταῖς εὐφημίαις, τὴν
ἄφρονον ὕλην εἰδοποιηθεῖσαν ὀρῶντες εἰς ἄνδρα τυχόν ἢ γυναῖκα, φόντό τε
κατὰ ἀλήθειαν καὶ ἀφόρητον ἐνιέναι βάρος τὸν διακομιζόμενον τοῖς ἀναθε-
μένοις εἰς ὤμους αὐτόν»· ὁ δὲ συγγραφεὺς τῆς βίβλου ταῦτα ἐπισυνάπτει·
«λοιπόν, τέκνον μου, δὲν εἶναι τοιοῦτότροπα καὶ παρόμοια σχεδὸν τὰ ἔργα
τῶν τοιούτων λεγομένων Χριστιανῶν, ὅπου οὔτε ἀπὸ εὐλαβείας τινὸς εἰς τὰ
τοιαῦτα ξεπέφτουν ἀνόσια καὶ ἄτοπα πράγματα ; ἴλεως ὁ Θεός ! Ἐπειδὴ καὶ
ὁ νόμος τοὺς ἀρπάζοντας τὰς εἰκόνας καὶ ἀτάκτως βαδίζοντας, τοὺς κληρι-
κοὺς καθαίρει καὶ τοὺς λαϊκοὺς ἀφορίζει βαρέως»· ἐν κεφαλαίῳ δὲ NH',
κατακρίνων τὰς παρὰ τοῖς χριστιανοῖς εἰθισμένας θυσίας, ταῦτα προστίθησιν·
«ἡμεῖς δὲ οἱ ἀπλανεῖς Ὁρθόδοξοι ἔπρεπε καὶ τὸ αἷμα μας νὰ χύσωμεν, ἀγω-

νιζόμενοι αὐτὰ νὰ ξεκόψωμεν, διὰ νὰ μὴ τέλος πάντων ἐ λ λ η ν ί ζ ω μ ε ν ἄλλὰ πολλοὶ τῶν ἀρχιερέων, πνευματικῶν πατέρων, ἱερομονάχων καὶ διδασκάλων, ὀφθαλμοφανῶς ταῦτα ὀρῶντες, καίτοι κατηγοροῦντες, παραβλέπουσι, καὶ αὐτοὶ εἰς τὸ χεῖρον τρέχουσιν ἵλεως ὁ Θεός!» καὶ ἐν τῷ ΝΓ', κεφαλαίῳ, τῷ ἐπιγραφομένῳ «ὅτι οὐ διὰ τῶν ἁγίων εἰκόνων ἐνεργεῖ ὁ Σατανᾶς, ἀλλ' ἀφ' ἑαυτῶν πρὸς καταφρόνησιν τῶν εἰκόνων» τοιαῦτά τινα νὰ ἀποφαίνεται· «καὶ δὲν συγχωρεῖται εἰς τοὺς λαϊκοὺς οὔτε ἐπ' ὤμων νὰ τὰς σηκώουσι οὔτε νὰ τρέχουν καὶ νὰ περιέρχονται μὲ αὐτάς» καὶ κατωτέρω. «ὄφειν, μὲ τὸ νὰ καταφρονῶνται αἱ εἰκόνες ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς καὶ τοὺς ἄλλους, παραδιδόμεναι εἰς χεῖρας ἁμαρτωλῶν καὶ μεθύσων ἀνθρώπων, ὁ Θεὸς παραχωρεῖ καὶ ὁ Σατανᾶς ἐνεργεῖ τὰ ὅσα πολλοὶ εἶδον καὶ μεθ' ὄρκου βεβαιοῦσι νὰ γίνονται ἐν δυσβάτοις ὄρεσι καὶ φάραξι τοὺς βασιτάζοντας τὰς εἰκόνας μετατοπίζων, ἔκφρονας καὶ ἐπτοημένους ἀποτελῶν, καὶ πολλάκις ὡς πετομένους περιφέρων ἐν ἰδρωτὶ πολλῷ, διὰ τὸ ἄχθος τῆς θανατουργοῦσης δῆθεν εἰκόνοσ' ἄπαγε τῆς βλασφημίας! δὲν εἶναι αὐτὴ θεία ἐνέργεια, ἀλλὰ σατανικὴ, διὰ νὰ περιπαίζονται αἱ εἰκόνες καὶ νὰ καταφρονῶνται οὐ μόνον παρὰ τῶν τοιούτων ἀφρόνων Χριστιανῶν, ἀλλὰ καὶ παρ' ἔθνικῶν, οὔτινες πολλὰ καθ' ἡμῶν διὰ τὰ τοιαῦτα λέγουσι καὶ οἱ πρῶτοντες οὐκ αἰσθάνονται ἵλεως ὁ Θεός!» Οὐ μικρὰ τοίνυν καὶ ταῦτα τεκμήρια ὅτι ἀρχαῖα καὶ Ἑλληνικὰ τὰ ἔθιμα.

§. 32. Ὡσπερ δι' ἴσως τὸ πάλαι ὁ Διόνυσος ἐξ Ἀσίας ἔλθων, οὐ μόνον τὴν ἄμπελον, ἀλλὰ καὶ τὴν εὐφορίαν ἐκόμισε καὶ τὴν εὐδαιμονίαν, οὕτω καὶ ὁ ἅγιος Κωνσταντῖνος ἐκ Ρώμης εἰς τὴν Ἑλλάδα ἔλθων, καὶ τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν ἀσπασάμενος, εἰρήνης καὶ χαρᾶς καὶ εὐδαιμονίας τῇ εἰς Χριστὸν πιστεῦσιν μυθολογῶν Ἑλλάδι καὶ ἐν παντὶ τῷ κόσμῳ παραίτιος ἐγένετο· διὸ καὶ μετὰ θάνατον, καθ' ἃ διηγεῖται Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου, πανταχοῦ ὕμνοι ὑπὲρ αὐτοῦ ἤδοντο καὶ ἑορταὶ καὶ πανηγύρεις ἐτελοῦντο καὶ τὰς εἰκόνας αὐτοῦ μετὰ πομπῆς καὶ παρατάξεως ἔφερον, μονονουχὶ θείας τιμᾶς αὐτῷ ἀποδίδοντες καὶ εὐεργέτην καὶ σωτήρα ἀποκαλοῦντες· ἀναλογιζόμενος δέ τις τοὺς ἐπὶ Διοκλητιανοῦ καὶ Νέρωνος καὶ τῶν ἄλλων ἀνθρωπομόρφων θηρίων σκληροτάτους κατὰ τῶν Χριστιανῶν διωγμοὺς ὀπόση χαρὰν καὶ εὐφροσύνην ἢ τῶν πραγμάτων μεταβολὴ καὶ ἡ ἀπαλλαγὴ τῶν δεινῶν προὔξενε, νὰ φαντασθῇ δύναται· τούτων τοίνυν ἕνεκα ἴσως τὰ ὑπὲρ τοῦ εὐεργέτου θεοῦ τῆς μυθολογίας τελούμενα ὄργια, πρὸς τιμὴν τῶν πανσέπτων καὶ ἰσαποστόλων βασιλέων, Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης, καθιέρωσαν, μεταβάλλοντες ταῦτα ἐπὶ τὸ χριστιανικώτερον.

§. 33. Περὶ δὲ τῶν Ἀναστεναρίων ὅσα παρ' ἀρχιερέων καὶ ἱερέων καὶ ἄλλων, ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐν τοῖς χωρίοις ἐκείνων διατριψάντων, καὶ παρ' ἔγχωριων μαθεῖν ἠδυνήθημεν, ἐκθέμενοι, καὶ περὶ τινῶν ἄλλων περιέρχων ἐθίμων διαλαβεῖν οὐ πάρεργον φήθημεν.

Θ' Χούχουτος ἢ Κούκηρος¹

§. 34. Τῇ δευτέρᾳ τῆς Τυρινῆς ἐν Κωστὶ καὶ τισὶ τῶν πέριξ χωρίων λαμπρὰ τελεῖται πανηγυρίς, ἐν ἧ ποιοῦσι Χούχουτον ἢ Κούκηρον. Οὗτος δ' ἔστιν ἀνὴρ ἐνδεδυμένος αἰγῶν ἢ προβάτων δέρματα, φέρων προσωπίδα καὶ περὶ τὸν τράχηλον κώδωνας καὶ σάρωθρον (σφούγγιαν ἢ πάναν) τοῦ κλιβά-νου (φούρνου) ἐν ταῖς χερσὶ κρατῶν, καὶ τῆς μουσικῆς παιανιζούσης, χο-ρεῦων, εἰς τὰς οἰκίας περιφέρεται· ὁ δὲ οἰκοδεσπότης σίτω αὐτὸν περιχέει ἀ-φθονίαν τῶν δημητριακῶν καρπῶν ἐπευχόμενος.

§. 35. Μετὰ δὲ ταῦτα, τῆς μουσικῆς παιανιζούσης, βασιλέα ἀναγορεύ-σαντες καὶ λαμπρῶς ἐνδύσαντες καὶ καπνοσύριγγα αὐτῷ ἐγχειρίσαντες, εἰς τὰς οἰκίας περιάγουσι· παῖς δ' ἀκολουθῶν καὶ πλόσκαν κρατῶν καὶ ποτήριον, οἰνοχοεῖ τῷ οἰκοδεσπότη καὶ δῶρον παρ' αὐτοῦ λαμβάνει· νέοι δ' εἰς παρθέ-νους μετημφισμένοι ἔπονται πολυχρονοῦντες καὶ φιλοδωρούμενοι· ἔπειτα δὲ δίτροχον ἄμαξαν (μονοτροχούλαν) κομίσαντες ἀρχιμαξοποιὸν καθιστάσιν, ὅστις ἐπισκευάζει τὴν ἄμαξαν, ἐφ' ἧς τὸν βασιλέα ἀναβιβάζουσι, καὶ δύο νέοι μέχρι τοῦ ναοῦ ταύτην σύρουσιν. Ὑστερον δ' εἰς δύο μερίδας διαιρεθέντες, χωρὶς οἱ ἔγγαμοι καὶ χωρὶς οἱ ἄγαμοι, ἑκάτεροι ἐν φιλοτιμίᾳ πρὸς ἑαυτοὺς τὸν βασιλέα ἔλκουσιν, ἵνα ἐπὶ τούτους ῥίψη τὸν σπόρον τοῦ σίτου ὃν ἀνὰ χεῖρας κρατεῖ· τότε δὲ τὸν βασιλέα ἑκατέρων πρὸς ἑαυτοὺς ἔλκυνόντων, ἕρις καὶ διαμάχη καὶ κραυγαὶ καὶ ἀλαλαγμὸς γίνεται, τῆς μουσικῆς θούριον παι-ανιζούσης οὐδετέρων δ' ἐπὶ τέλος νικῶντων, εἰς τὸν ναὸν κυλλοῦσι τὴν ἄμα-ξαν, καὶ πρὸ τούτου ὁ βασιλεὺς διασκορπίζει τὸν σπόρον, ἀφθονίαν ἑνὸς ἐκά-στου τῶν τῆς Δήμητρος δώρων ἐπευχόμενος, τῶν παρισταμένων «γένειτο (ἀμην)» ἑκάστοτε ἐπιφωνούντων· ὁ δὲ Κούκηρος τότε διασκορπίζει τὸν κα-ναβόσπορον ἔπειτα δὲ τράπεζαν αὐτῷ παρατιθέασι, καὶ ἅμα μικρὸν τοῦ ἄρτου ἄφηται ἀρπάσαντες αὐτόν, εἰς τὸν ποταμὸν ῥίπτουσιν, ἔνθα τὰ δευμάτινα ἐν-δύματα ἀποθέμενος καὶ ἐξελθὼν ὀλόγυμνος, τὰ ἑαυτοῦ ἐνδύεται ἱμάτια· καὶ κύκλιον χορὸν συγκροτήσαντες καὶ τρεῖς περὶ τὸν ναὸν χορεύσαντες, τῆς πα-νηγύρεως ἀπὸ πρωΐας μέχρι βαθείας νυκτὸς διαρκούσης καταπαύονται.

§ 36. Τίς δ' ἐν τοῖς χαριέσι τούτοις παιγνίοις οὐ καθορᾷ Ἑλληνικὸν τι συνάμα καὶ συμβολικόν; διότι ἐν μὲν τῷ Κουκῆρω ὁ φίλος καὶ ὀπαδὸς τοῦ Διόνυσου Πᾶν ὁ δασὺς καὶ αἰγόπους καταφαίνεται· ἐν δὲ τῷ βασιλεῖ ὁ τῆς φθινούσης καὶ ἀναγεννωμένης φύσεως Θεός, ὁ Διόνυσος ἴσως παρίστα-ται ἢ πιθανώτερον, ὁ μὲν Κούκηρος ὑποσημαίνει τὴν φύσιν, τὸ ἄχθος τοῦ χειμῶνος κατὰ τὴν ἑαρινὴν ἰσημερίαν ἀποσειομένην, ὁ δὲ βασιλεὺς τὸν Τρι-πτόλεμον ἀπὸ τοῦ πτερωτοῦ ἄρματος τὰ δῶρα τῆς Δήμητρος εἰς τὴν γῆν ἀποσπεύροντα.

1. Ἡ ὀρθογραφία τοῦ Κούκηρος διὰ τοῦ η, διότι προφέρεται καὶ Κούκερος.

I. Τελετὴ ἐν ἀνυδρίᾳ.

§. 37. Ἐν ἀνυδρίᾳ δ' οἱ νέοι καὶ αἱ παρθένοι ἐξέρχονται ὁμοῦ ἐν μουσικῇ καὶ πομπῇ, κρατοῦντες ἕκαστος ἄγγειον καὶ ἔνθα ἂν ὕδωρ εὗρωσιν, εἴτε ἐν κρήνῃ εἴτε ἐν πηγῇ εἴτε ἐν φρέατι, τὰ ἄγγεῖα πληροῦσι, καὶ ἐλθόντες εἰς τὸν ναόν, τὴν σιέγην αὐτοῦ καταβρέχουσι, μέχρις ἂν ὅτου τὸν ὕδωρ ἀπὸ τῆς στέγης κατασταλάξῃ· ἔπειτα δὲ παίζοντες καὶ γελῶντες ὑπέρλαμπρον καὶ ἀλλήλους διώκοντες, καταβρέχονται οἱ νέοι ὑπὸ τῶν παρθένων καὶ αἱ παρθένοι ὑπὸ τῶν νέων, ὑποβρύχιοι γινόμενοι. Ἐν δὲ τῇ τοιαύτῃ χαριέσση πομπῇ τῆς μουσικῆς προηγουμένης, ἅπαν τὸ χωρίον περιέρχονται, ἀφ' ἑκάστης οἰκίας δῶρον λαμβάνοντες χρήματα ἢ ἄλευρον, ὅπερ οἱ ἄνδρες πωλοῦντες, ἀπὸ τῶν χρημάτων συμποσιάζουσι· μόναι δ' αἱ παρθένοι καὶ οἱ νέοι τελοῦσι ταύτην τὴν πανήγυριν.

IA' Ἀφεςπερίδες.

§. 38. Κατὰ τὰς φθινοπωρινὰς ἢ χειμερινὰς εὐδίους νύκτας, ἐν ταῖς τριόδοις πυρὰ ἀνάπτεται, ἔνθα αἱ παρθένοι καὶ οἱ νέοι δειπνήσαντες συνέρχονται, καὶ ἄδοντες καὶ χαριεντιζόμενοι καὶ παίζοντες μέχρι τῆς πρωΐας διανυκτερεύουσι· καὶ τῶν μὲν παρθένων αἱ μὲν λίνον αἱ δὲ κανάβιον νήθουσιν, αἱ δὲ μέταξαν κλώθουσιν, αἱ δὲ ἔρια, καὶ περὶ τὰ ἄλλα ταλάσια ἔργα τρέπονται· οἱ δὲ νέοι ἀργοῦντες, τῆς μὲν τὸν σφόνδυλον, τῆς δὲ τὸ ἄδράκτιον, τῆς δὲ τὸ καλάμιον κρυφίως ὑποκλέπτουσι· καίτοι δὲ αἱ ἀστειότητες καὶ οἱ χαριεντισμοὶ καὶ τὰ παίγνια ἐπιτρέπονται, οὐδέποτε ὁμως εἰς ἀναίδειαν καὶ ἀκολασίαν ἐξοκέλλουσι διότι οἱ τὴν αἰδῶ προσβάλλοντες, εἴτε Χριστιανοὶ εἴτε Τοῦρκοι, ἐξ ἅπαντος φονεύονται καὶ διὰ τοῦτο ταῖς γυναῖξιν εἰς τοὺς ἀγροὺς καὶ εἰς τὰ δάση μόναις συνεχῶς ἐξερχομέναις, πολλὴ ἡ ἄδεια καὶ ἀσφάλεια.

IB' Γάμος

§. 39. Κατὰ δὲ τὴν τελετὴν τοῦ γάμου ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ γαμβροῦ παστὸν (παστάδα) ὅσπερ τινὰ θρόνον κατασκευάζουσι καὶ ἄνωθεν μὲν τὸν θόλον τάπης ἐπικαλύπτει, ἐφ' οὗ κολοκύνθη γλυκεῖα ἐν εἴδει διαδήματος ἐπικάθηται· τὰς δὲ τέσσαρας τοῦ θρόνου χρησομήλοις καὶ ῥοϊδίοις καὶ σύκοις καὶ μήλοις καὶ ἀραβοσίτου στάχυσι καὶ κισσῷ καὶ ἄνθεσι κατακοσμοῦσι κάτω δὲ μαλακὸν στρώμα ὑποστρώννυται· ὁ δὲ γαμβρὸς καὶ ἡ νύμφη εἰς κύκλον ἄρτου (κουλίμι) τὰς χεῖρας περάσαντες, οὕτω συνδεδεμένοι εἰς τὸν ναὸν ἀπέρχονται· μετὰ δὲ τὴν στεφάνωσιν, ἐξ ἄλλης θύρας ἐξερχόμενοι, ἐπιστρέφουσι. παιδίον δέ, σημαίαν κρατοῦν, δι' ἐρυνθροῦ ἡινομάκτρου, ἐξ αὐτῶν ἐξηρημένου, ὀδηγεῖ αὐτοὺς εἰς τὴν οἰκίαν· ὁ δὲ παράνυμφος μετ' εὐλαβείας ἐπὶ τὰ ἴχνη τοῦ γαμβροῦ βαδίζει, διότι ἡ τούτου παράβασις ὡς οἰωνὸς θεωρεῖται ἀπαίσιος· τοῦτο δὲ μέχρι τῆς ἐσπέρας ἀκριβῶς τηρεῖται. Εἰς δὲ τὴν οἰκίαν ἐπανελθόντες οἱ νεόνυμφοι, ἐν τῷ παστῷ μέχρι τέλους τοῦ συμποσίου ὄρθιοι

ἴστανται τὴν δὲ ἐπαύριον τοῦ γάμου οἱ γονεῖς αὐτῆς ἐν πλόσκαις περιφέρονται, κερνῶντες οἰνόπνευμα, μεμιγμένον μετὰ μέλιτος, καὶ προσκαλοῦντες εἰς συμπόσιον, ὅπερ καὶ μόνον τοῖς κεκλημένοις παρατίθεται· διότι εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ ἀπερχόμενοι, οἴκοθεν τράπεζαν φαγητῶν βρῖθουσαν, ὡσπερ καὶ ἐν Μαδύτῳ φέρονται· τὴν δὲ τρίτην ἡμέραν ἢ νύμφη, σταμνίον φέρουσα, μετὰ τῆς ἀνδραδέλφης αὐτῆς εἰς τὴν βρύσιν ἀπέρχεται· καὶ ἐκεῖνη μὲν γεμίζει τὸ σταμνίον, ἢ δὲ ἀνδραδέλφη χύνει τὸ ὕδωρ· τοῦτο δὲ τρεῖς γίνεται καὶ ἔπειτα εἰς τὰ παιδιά καρύδια διανέμουσιν ἐκεῖθεν δ' ἢ νύμφη ἐπισκέπτεται τὴν ἑαυτῆς μητέρα, ἥτις ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἀφίνει τὴν οἰκίαν ἀκαθάριστον. Καθαρίζουσα δ' ἐκεῖνη καὶ σαρώσασα, μακρὰν τῆς οἰκίας ῥίπτει τὰ κορήματα (σκουπίδια) καὶ πρὸς τὴν πενθερὰν ἐπανελθοῦσα, τὴν νυμφικὴν στολὴν ἀπεκδύεται.

ΙΓ'. Κουρὰ τῶν παιδῶν.

§. 40. Ὅποταν δὲ τὸ παιδίον συμπληρώσῃ τὸ τρίτον ἔτος, φέρουσιν αὐτὸ πρὸς τὸν ἀνάδοχον, ὃ δὲ διὰ φαλλίδος κείρει σταυροειδῶς, ὅπως καὶ ἐν τῷ βαπτίσματι τὴν κόμην τοῦ παιδίου· καὶ ἐνδύσας αὐτὸ τὴν καινὴν ἐνδυμασίαν, ἢν ἰδίᾳ δαπάνῃ παρασκευάζει, καὶ φιλοδωρήσας, παροδίδει τῇ μητρὶ ἢ δὲ παραλαβοῦσα τὸ τέκνον αὐτῆς, περιχαρῆς ἐπιστρέφει οἴκαδες, τὰς κεκαρμένας τρίχας μετ' εὐλαβείας διὰ κηροῦ συγκολλῶσα καὶ ὡς ἱερὰς διαφυλάττουσα.

ΙΔ'. Ἐνταφιασμός.

§. 41. Οἱ δ' ἀσθενεῖς τὰ λοιπὰ πνέοντες, οὔτε ἱερέα προσκαλοῦσιν, οὔτε ἔξομολογοῦσιν, οὔτε μεταλαμβάνουσιν. Οἱ δὲν Ἄναστενάροι ζῶντες μὲν ὠχροὶ καὶ κάτισχνοὶ εἰσι, νεκροὶ δὲ παχύνονται, ὥς αὐτόπται διεβεβαίωσαν, καὶ μήπως διοιδαίνουσιν (φουσκόνουσιν) αὐτοὺς ὑποπτεύονται· τοῦ δὲ νεκροῦ τὴν κεφαλὴν ξυρίζουσι καὶ τὸν πώγωνα καὶ τὰς φλέβας ἀνοίγουσιν, ἵνα ἐκεῖθεν ξεθυμαίνῃ καὶ δικτύῳ αὐτὸν περιτυλίσσουσιν ἵνα μὴ εἰσέλθῃ εἰς αὐτὸν ὁ διάβολος καὶ τὸν κάμη σμερδάκι ἢ γούστρελον (βρονκόλακα)· πολλὴν δὲ τὴν δύναμιν πρὸς τοῦτο νομίζουσιν ὅτι ἔχουσιν οἱ πολλοὶ σταυροὶ τοῦ δικτύου, καὶ κεγχρίον δ' ἄφθονον ἐπιχέουσιν, ἵνα δῆθεν, ἀριθμῶν τοὺς κόκκους τούτου ὁ νεκρός, μηδέποτε εὐκαιρήσῃ ἵνα *σμερδάκι* ἢ *γούστρελος* γένηται. Ἄντι δ' ἐνταφίων, τὴν ἑαυτοῦ ἐνδυμασίαν ὄλην ὁ νεκρὸς φέρει, καὶ μικρὸν σινδόνος τεμάχιον· θερμὸν δὲ πλυκοῦντα ἐν τῷ κόλπῳ αὐτοῦ τιθέασιν καὶ σταμνίον πλήρες ὕδατος ἐν τῷ νεκροταφείῳ καὶ πλόσκαν πλήρη οἴνου, ἵνα δῆθεν ἐσθίῃ καὶ πίνη, τὴν εἰμαρμένην πορείαν πορευόμενος, καὶ ταμβακοθήκην δὲ καὶ καπνοσύριγγα, ἐὰν ἐκάπνιζε, καὶ πλῆρες καπνοῦ βαλάντιον. Πρὸς δὲ τούτοις κύκλον ἐκ στυπίου περὶ τὸν νεκρὸν ποιήσαντες, μικρὸν πρὸ τῆς ἐκφορᾶς αὐτὸ ἀνάπτουσι καὶ καίουσιν· ἅμα δ' ἐκ τῆς οἰκίας τὸν νεκρὸν

ἔξενέγκωσιν, εὐθύς πρὸ τῆς θύρας σταμνίον μετὰ κρότου συντριβούσιν, ἵνα φοβηθῆ ἤθην ὁ νεκρὸς καὶ μηδέποτε ὀπίσω ἐπιστρέψῃ· ἐν δὲ τῷ τάφῳ ὀβριόλον ῥίπτουσι· καινὸν δὲ τάφον ἐκάστῳ νεκρῷ ἐν Κωστί ἐξορύσσουσι καὶ οὐδέποτε ἐν τῷ αὐτῷ θάπτουσι· διὸ καὶ μόνον δύο ἢ τρεῖς τάφοι ἀείποτε φαίνονται, τῶν ἀρχαίων ὑπὸ χόρτων καὶ θάμνων ἀραιῶν καθισταμένων· τὴν δ' ἐσπέραν μετὰ τὴν κηδεῖαν ἐν τῇ αὐτῇ τῆς οἰκίας τοῦ νεκροῦ πυρὰν ἐκ τῶν πελεκουδίων τοῦ νεκροφορείου ἀνάπτουσι καὶ ἄρτον καὶ οἶνον ἐκεῖ παρατιθέασιν, ἵνα δῆθεν τὴν ἐσπέραν ἐκείνην, ἀποχαιρετῶν τὴν οἰκίαν, ὁ νεκρὸς φάγῃ· ἐὰν δὲ κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας ἀκουσθῆ γούστρελος, ἐν Κωστί μὲν ὀπὴν ἐν τῷ τάφῳ ποιήσαντες, βραστὸν οἶνον ἢ ὄξος καταχέουσι, καταζεματούντες οὕτω τὸν γούστρελον, ἐν δὲ τοῖς βουλγαρικῶς χωρίοις ἐξορύσσοντες τοὺς νεκροὺς κατακαίουσιν.

ΙΕ' Σμερδάκια ἢ γούστρελοι (βρυκόλακες). (α)

§. 42. Ἐν Κωστί ποτε γουστρέλων πολλῶν ἀναφανέντων καὶ τοὺς βοῦς καὶ τοὺς βουβάλους καταπνιγόντων, ἐξηλθον πανδημεῖ εἰς καταδίωξιν, τὰς οἰκίας ἐγκαταλιπόντες ἐρήμους, ἕκαστος δὲ ἀνὰ τρία κέντρα ἀκάνθης ἐν τῷ στόματι ἔφερον, ἵνα μὴ δῆθεν εἰς αὐτοὺς εἰσέλθῃ γούστρελος καὶ ἡ μὲν μουσικὴ προηγεῖτο, ἄνδρες δὲ λαμπαδηφόροι ἐν θυμιατηρίοις τὰ

α) Καὶ ἡμεῖς δ' αὐτοί, παῖδες ὄντες εἶδομεν ἐν Μέτραις βρυκόλακᾶν ἐν τοῖς τάφοις βρυκόλακα διώκοντα· διότι ἐν τῇ Τουρκικῇ συνοικίᾳ διὰ νυκτὸς ἐν τισιν οἰκίαις κρότοι καὶ θόρυβοι ἠκούοντο καὶ τὸ μέλι καὶ τὸ βούτυρον πολλῶν ἀπόλετο καὶ γυναῖκες καὶ γέροντες ἠγώχουοντο. Ἐπὶ δὲ τῆς κορυφῆς τοῦ βουνοῦ φῶτα διαλείποντα ἐφαίνοντο ὡσθ' ὑπὸ πανικοῦ φόβου τῶν πάντων καταληφθέντων κοινῇ δαπάνῃ ἢ τῶν Ὀθωμανῶν κοινότης βρυκόλακᾶν Βούλγαρον ἐπὶ μισθῷ μετεπέμφαντο· ὁ δὲ κρατῶν ἐν μὲν τῇ δεξιᾷ τῆς Θεοτόκου εἰκόνησιν, ἐν δὲ τῇ ἀριστερᾷ κολοκύνθην, ἤλθεν εἰς τοὺς τάφους τῶν Ὀθωμανῶν, ὑπὸ πολλοῦ πλήθους ὀπλοφορούντων ἀκολουθούμενος καὶ τῆδε κάκεισε κατεδίωκε δῆθεν τοὺς βρυκόλακας, ἀτάκτως κινῶν τὸ εἰκόνησιν καὶ διατάττων ἵνα κατὰ τῶν κυπαρίσσω πυροβολήσωσιν ἢ εἰς τὸν ἀέρα, ὅπως τοὺς βρυκόλακας, ὑπ' αὐτοῦ μόνον ὀρωμένους καταφοβήσαντες καταβιβάσωσιν· οὕτω δ' ἠνάγκασεν αὐτοὺς ἵνα εἰς τοὺς τάφους εἰσέλθωσι· διὰ πασάλου δ' ὀπὴν ποιησάμενος, ἐπέβη τοὺς βρυκόλακας, καὶ ἐν γαστριμυθίᾳ ἐπιτηδεῖως κωῶζων, ἐποίει τοὺς παρόντας ἀκούειν τῶν βρυκόλακων τριζόντων, καὶ τὴν κολοκύνθην ἐν τῇ ὀπῇ προσαρμόσας, τὸν μὲν εἰς αὐτὴν ἔβαλεν ὁ δ' ἕτερος διεξέφυγε· τότε δ' οἱ πολλοὶ πυροβολισμοὶ καὶ ὁ δρόμος ὁ πολὺς καὶ ὁ ἀλαλαγμὸς καὶ αἱ κραυγαί, καὶ λοιπὸν τὸν βρυκόλακα πανταχοῦ καταδιώκοντες ἐν ταῖς κυπαρίσσοις καὶ ἐν ταῖς ὁδοῖς καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς περισκελίσι πολλῶν, εἰς τοὺς τάφους τῶν Χριστιανῶν ἀφίκοντο, καὶ γρατῆν πρὸ μικροῦ ταφείσαν ἐξορύξαντες, δι' ἀκανθῶν κατέκασαν· τοῦ δ' Ἀρχιερέως εἰς τὰ Πατριαρχεῖα τὴν περὶ τοὺς νεκροὺς ἀσέβειαν καταγγείλαντος, ἐπαύθη ὁ ἐπὶ πολὺ τυραννήσας τὴν ἐπαρχίαν Ὅσμάν ἁγῶς, καὶ μετ' ὀλίγον ὑπὸ πείσματος ἀπέθανε· τῆς δὲ μαρτίης τούτων οἱ τῆς κωμφιδίας ταύτης αἴτιοι νέοι Ὀθωμανοὶ κατεγέλων, ἐπὶ τινα χρόνον διὰ νυκτὸς, τῆς

Ἀναστενάρια ἐθυμίων, ἐν ταῖς κωδωνοφόροις εἰκόσι χορευόντα. Ἐν δὲ τῇ τοιαύτῃ πομπῇ τὸν ποταμὸν Βελέκαν διελθόντες καὶ τρεῖς ὥρας μακρὰν προχωρήσαντες, εὗρον τὴν ἀγέλην, καὶ περικυκλώσαντες αὐτὴν τὰ Ἀναστενάρια, προσποιούμενοι ὅτι δῆθεν ἔβλεπον τοὺς βρυκόλακας, ἐδίωκον αὐτούς, ἐν μεγίστῃ ὀρμῇ τῆδε κακεῖσε τρέχοντες· ἔπειτα εἰπόντες ὅτι τάχα ἀπὸ τῆς ἀγέλης αὐτοὺς ἀπεχώρισαν, ὤρμησαν κατόπιν καὶ εἰς τὸ χωρίον προτροπάδην αὐτοὺς κατεδίωκον· καὶ ἐκεῖσε φθάσαντες, ἐκ τῶν οἰκιῶν, ὡς εἰς αὐτὰς δῆθεν καταφυγόντας, ἐξελεθεῖν ἠνάγκαζον καὶ εἰς τοὺς τάφους ἐξέωσαντο· καὶ τούτων ἑπτὰ ἀνορούξαντες, τοὺς νεκροὺς ἀλύτους εὗρον καὶ τὰ σπλάγχνα, ὡς εἰσέτι διαφημίζεται, ἀσπαίροντα διὸ καὶ ξύλα ἐπισωρεύσαντες πολλά, τὰ πτώματα χωρὶς ἕκαστον κατέκαυσαν καὶ ὁ θάνατος τῶν ζώων ἐκόπασεν, ὅπερ ἴσως λίαν εὐεξήγητον, διότι ἡ μὲν ἐπιδημία τοὺς βοῦς καὶ τοὺς βουβάλους ἐπνιγεν, αἱ δ' ἑπτὰ μεγάλαι ἐν τοῖς τάφοις πυραὶ εἰς κάθαρσιν τοῦ λοιμοῦ συνετέλεσαν.

157. Ἐπίλογος.

§. 43. Καὶ ἡ μὲν τῶν προλήψεων τούτων κατάργησις τῇ φιλοστοργῷ μητρὶ ἐκκλησίᾳ ἐναπόκειται, ἥτις καὶ περὶ τῶν οὕτω πλανωμένων τέκνων αὐτῆς μεγίστην πρόνοιαν πάντως ποιήσεται, ὅπως διὰ τῆς συστάσεως σχολείων καὶ διὰ τῆς ἐπιμόνου διδασκαλίας καὶ τῆς πατρικῆς ἠπιότητος τῶν αἰείποτε Ἀρχιερέων, παύσονται τοῦ λοιποῦ ἐν σκοτει διαπορευόμενοι· διότι ὁ διωγμὸς καὶ ἡ μάστιξ καὶ τὸ πῦρ καὶ ὁ πέλεκυς καὶ ἡ ἄλλη σκληρότης ἔτι μᾶλλον τὸ κακὸν ἐνίσχυσε καὶ ἐστερέωσεν· εἶθε δ' ὅσον τάχος καὶ ἐντεῦθεν καὶ ἄλλοθεν ποθεν διὰ τῆς διαδόσεως τῆς ὑγιούς διδασκαλίας τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τῆς ἀληθοῦς παιδείας παύσονται ἤδη οἱ Χριστιανοὶ Ἕλληνες πολλὰ πολυλαχοῦ ἐν παραβύστῳ καὶ ἐν γωνίᾳ τῆς μυθολογίας ἔθιμα διαφυλάττοντες!

Ἐθωμανικῆς συνοικίας, διὰ τῆς πονηρίας αὐτῶν, κύριοι γινόμενοι καὶ τὰς οἰκίας ἄγοντες καὶ φέροντες, διότι, ἐν καιρῷ ζόφου καὶ τρικυμίας φανούς ὑπὸ τοὺς ἐπενδύτας αὐτῶν κρατοῦντες, ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ προσκειμένου ὄρους ἀνέβαινον, καὶ τοτὲ δὲ τοὺς φανούς προῖβαλλον, τοτὲ δὲ ὑπέκρωπτον καὶ πανικὸν φόβον ἐμποιοῦσαντες, ἐν πάσῃ ἀδείᾳ εἰς τὰς οἰκίας εἰσῆρχοντο καὶ τὰ πάντα ἔπραττον.

Καὶ εἰς Αἰγιαλοὺς δ' ἐν καιρῷ πανώλους καταφυγόντες τοὺς πάντας περιφόβους ὑπὸ τοῦ βρυκόλακος εὗρομεν καὶ γραῖαν εἶδομεν κοιμωμένην, βογκῶσαν καὶ μουγκρίζουσαν (ὑπὸ ἐφιάλτου πάντως) καὶ μόλις καὶ μετὰ βίας ὑπὸ τῶν παρόντων ἀφυπνισθεῖσαν ἀθιδρων, καὶ τὸν βρυκόλακα καταρωμένην, ὡς ὑπ' αὐτοῦ τάχα παθοῦσαν.

Καὶ Κώσταν δὲ τινα, πρὸ τριῶν ἐτῶν ἀποθανόντα ἐν τῷ Βουλγαρικῷ χωρίῳ Πετρομανδί (Τὰς Ἀγίλι), οἱ πατριῶται αὐτοῦ ἐξορούξαντες, ἐν πετρελαίῳ κατέκαυσαν καὶ τὰ ἄκρα αὐτοῦ οἱ κύνες κατέφαγον· διότι δῆθεν ὁ Κώστας βρυκόλαξ ἐγένετο καὶ τὰς βοῦς ἐτάραττε καὶ τὰς γυναῖκας κοιμωμένας παρηνώχλει, ὁ δὲ Μετρῶν ἐφυλάκισεν αὐτούς, ὡς ἀσεβήσαντας.

Ὅτι δὲ τέκνα γνήσια τῶν ἀθανάτων ἐκείνων προγόνων ἔφρυμεν, καὶ ἐξ ἄλλων μὲν πλείστων τεκμηρίων οἱ ἐπισταμένως καὶ ἐκ τοῦ πλησίον τόν τε κατ' οἶκον βίον ἡμῶν καὶ τὰ ἐν ταῖς δημοσίαις τελεταῖς ἔθιμα ἐξακριβώσαντες τρανώς ἀπέδειξαν, οὐχ ἦτιον δὲ τοῦτο καὶ ἐκ τῶν εἰρημένων κατάδηλον γίνεται ὅ,τι δῆποτε καὶ ἂν πλάττωσι πολλοὶ τῶν τῆς Δύσεως λογίων, καινὴν τινα σοφίαν σπουδάζοντες ἐπιδείξασθαι. Τοῖς δ' ἴχνησι τῶν ἐνδόξων ἡμῶν προγόνων ἐπόμενοι καὶ τὴν ἀρετὴν ἐκείνων ζηλοῦντες, τῶν τε ὀνειδισμῶν ἀπαλλαγσόμεθα καὶ ἀθανάτων πατέρων ἄξια τέκνα ἐσόμεθα. Τελείους δ' ἡμᾶς αὐτοὺς ἀναδείξομεν, εἴπερ πρὸς τῇ σοφίᾳ ἐκείνων καὶ τὴν τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου θείαν διδασκαλίαν ὡς ἔρμα καὶ λίθον θεμέλιον ἐν ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς ἐναποθησαυρίζομεν· διότι πᾶσα ἀνθρωπίνη σοφία αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν φροῦδὴ ἀποδέδεικται ἄνευ τοῦ θείου φωτὸς τῆς Χριστιανικῆς πίστεως.

Δῶμεν δὲ δόξαν τῷ Θεῷ, ὅτι ὁ μεγαλειότατος καὶ τρισέβαστος ἡμῶν ἄναξ Σουλτὰν Ἀβδούλ Ἀζίζ Χάν, οὗ τὰ ἔτη εἶψαν πλεῖστα καὶ εὐδαίμονα! πᾶσαν ἑλευθερίαν χορηγεῖ εἰς τὴν τῶν ὑπηκόων αὐτοῦ ἐπὶ τὰ κρεῖττω πρόοδον καὶ πνευματικὴν ἀνάπτυξιν· ὑπὸ δὲ τὴν ἀμφιλαφεὴ σκιάν αὐτοῦ ὑπὸ τῆς θείας προνοίας τεταγμένοι καὶ τῆς ὑψηλῆς προστασίας αὐτοῦ ἀπολαύοντες, εἰς εὐγνωμοσύνης τεκμήριον, ἀναφωνήσωμεν, Ζήτω ὁ γαληνότατος ἡμῶν ἄναξ Σουλτὰν Ἀβδούλ Ἀζίζ Χάν. Ζήτω! Ζήτω! Ζήτω δὲ καὶ ὁ σεβαστὸς κηδεμῶν καὶ προστάτης τῆς ἱερᾶς ταύτης ἐστίας τῶν γραμμάτων, ὁ γεραρὸς Ἀνθίμος ὁ τῆς Ὁρθοδοξίας γενναῖος πρόμαχος! Ζήτω! Ζήτω!!!

Σημ. Ἡ πραγματεία αὕτη ἀπηγγέλθη ἐνώπιον τῆς Α.Π. τοῦ Οἴκου-μενικοῦ Πατριάρχου, τῆς χορείας τῶν Σεβασμίων Ἀρχιερέων καὶ τοῦ λοιποῦ ἀκροατηρίου, κατὰ τὰς ἐνάργεις τῶν μαθημάτων τῆς μεγάλης τοῦ Γένους σχολῆς (Σεπτεμβρίου 17, 1872).

Τ Ε Λ Ο Σ

Σημείωμα Διευθύνσεως.

Ὅταν κατέβληθε τὸν Ἑλληνισμόν ἢ ἐξενεχθεῖσα θεωρία τοῦ Φαλμερά-γερ καὶ ἐγένετο ἡ ἑλληνικὴ προσπάθεια ν' ἀποκρουσθῇ ἐπιστημονικῶς, ὁ Ἄναστ. Χουρμουζιάδης εἰς τὴν Κων)πολιν ἐδημοσίευσεν τὴν ὀμίλιαν του διὰ τ' ἀναστενάγια εἰς τὰ 1873 ὡς κατακλείδα τῶν προσπαθειῶν τοῦ ἔθνους διὰ τὴν πανελλήνιον ἀπόκρουσιν τῶν ἐπιχειρημάτων τοῦ Γερμανοῦ συγγραφέως. Ἡ ἐργασία τοῦ Χουρμουζιάδου περὶ τῶν ἀναστεναρίων ἐπήγαγεν ἀπὸ τὸ ἐπιχειρημά του, ὅτι ἓνας λαός, ὡς ὁ Ἑλληνικός, διατηρῶν εἰσέτι ἦθη καὶ ἔθιμα καὶ ἑορτὰς παναρχαίας, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἔπαυσε ἔχων σχέσιν καὶ πρὸς τὸν ἀρχαῖον ἑλλήν. κόσμον καὶ δὲν ἔπαυσε διατηρῶν τὰ συγγενικὰ στοιχεῖα, ποῦ καταδεικνύουν τὴν καταγωγὴν του. Περιγράφων ὁ συγγραφεὺς ἤθελε νὰ δώσῃ

ἅπτᾶ στοιχεῖα, ὅτι ὁ σημερινὸς ἑλληνικὸς κόσμος εἶναι κατ' εὐθεΐαν ἀπόγονος τῶν ἀρχαίων καὶ ὅτι ἡ θεωρία τοῦ πανσλαβοπλήκτου Φελμεράγιερ δὲν στέκεται ὀρθή, ὅταν καὶ σήμερον ἀκόμη ἐμφανίζεται ζωντανὸν τὸ ἔθιμον τῶν ἀναστεναγίων, τελούμενον εἰς Ἄνατ. Μακεδονίαν, μεταφυτευθὲν εἰς αὐτὴν ἐξ Ἄνατολικῆς Θράκης στὰ 1914, εἰς Ἄγιαν Ἑλένην καὶ Λαγκαδᾶν.

Τὸ ἔργον εἶναι μᾶλλον ἀντιαναστεναγικόν, περιέχον πολλὰς ἴσως ἀναληθείας, πολλὰς ἀνεξακριβώτους πληροφορίας καὶ βεβαιώσεις διὰ τὴν τέλει του προερχομένης ἀπὸ τοὺς ἀντιαναστεναγίους ἀλλὰ καὶ ἀπὸ μητροπολίτας διώκτας τοῦ ἔθιμου ὡς ἀντιχριστιανικοῦ. Σήμερον μὲ τὴν ἐπισταμένην ἔρευναν τοῦ ἔθιμου καὶ τὴν ἐπταετῆ παρακολούθησιν, ἀπεκαλύψαμεν τὴν ἀλήθειαν ἅπτην. Τοῦτο βεβαιοῦται ἐκ τῶν δημοσιευμάτων μας διὰ τῆς συνεργασίας ἐπιστημόνων καὶ ἐκ τῶν διαλέξεών μας καὶ τῆς ἐπιδείξεως ἑκατοντάδων λαμπρῶν εἰκόνων καὶ τῆς προβολῆς δύο ταινιῶν ποὺ ἐπραγματοποιήθησαν ἀπὸ τὴν κ. Ἄνναν Gauld Ἀντωνιάδου καὶ τὸν κ. Παν. Σεγδίτσαν μὲ δαπάνας καὶ πολλοὺς κόπους αὐτῶν.

Ἐθεωρήσαμεν δὲ χρέος μας νὰ ἀναδημοσιεύσωμεν καὶ τὸ ἔργον τοῦ μακ. Ἀναστασίου Χουρμουζιάδου μετὰ τόσα ἔτη ὡς κατακλιεῖδα τῶν προσπαθειῶν μας. Ἐν παραβολῇ θὰ ἐξακριβωθῇ ἡ πλήρης ἀληθινὴ μορφή τοῦ ἔθιμου. Καὶ τοῦτο θὰ εἶναι μέγα κέρδος, διὰ νὰ γνωρίζωμεν τί πρέπει νὰ πιστεύσωμεν ἀπὸ τὸν Χουρμουζιάδην, τὴν πρώτην πηγὴν, καὶ ἐὰν πρέπει νὰ θεωρήσωμεν τὴν ἰδικὴν μας ἐργασίαν ἀποκαλυπτικὴν ἐντὸς τῶν σκοπῶν τοῦ Ἀρχείου τοῦ Θρ. Θεσαυροῦ καὶ τῆς Ἑτ. Θρακ. Μελετῶν.

Τὸ ἔργον «οἱ λαϊκὲς λατρεῖες στὴ Θράκη» τοῦ κ. Κ. Ρωμαίου¹ ἔθεσε τὰ πράγματα εἰς τὴν θέσιν των καὶ μᾶς ἔδωσε τὰ νήματα τῆς κατανοήσεως πολλῶν σημείων τοῦ ἔθιμου. Οἱ ἰδικὲς μας προσπάθειες ἀπετύπωσαν τὸ ἔθιμον περιγραφικῶς διὰ φωτογραφιῶν καὶ εἰκονογραφικῶς διὰ ταινιῶν, ἀλλὰ ἔδωσαν καὶ τὴν ἀφορμὴν εἰς διακεκριμένους ἐπιστήμονας ψυχολόγους καὶ ψυχιάτρους, ὡς ὁ κ. Κωνσταντινίδης, ὁ κ. Βλαστός, ὁ κ. Κρανιδιώτης καὶ νευρολόγους, νὰ ἐπιχειρήσουν τὴν ἐρμηνείαν τῆς πυροβασίας καὶ ἀκαΐας, μελετήσαντες τὰ πράγματα ἐπὶ τόπου κατὰ πρόσκλησίν μας. Ἴσως θὰ ἔπρεπε νὰ δημοσιευθῇ καὶ ἡ μελέτη τοῦ κ. Ἀ. Τανάγρα, ποὺ ὑπεβλήθη εἰς τὴν Ἀκαδημίαν περὶ τοῦ ἔθιμου. Τοῦτο ἐπιφυλασσόμεθα νὰ τὸ πράξωμεν προσεχῶς.

1. Βλ. Ἀρχ. Θρ. Θεσ. Τόμ. ΙΑ. «Λαϊκὲς λατρεῖες στὴ Θράκη» 1945.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ*

- Λαϊκὲς λατρεῖες στὴ Θράκη, Κ. Ρωμαίου, Ἀκαδημαϊκοῦ, Ἀρχ. Θρ. Θησ.
τόμος 11ος Ἀθήναι 1945 ἀπὸ σ 1—130.
- Τάναστενάρια, Πολ. Παπαχριστοδοῦλου, 1950 Ἀθήναι.
- Τάναστενάρια ἀπὸ νέα στοιχεῖα Λαγκαδᾶ 1952, Πολυδ. Παπαχριστοδοῦλου,
1953 Ἀθήναις.
- The Anastenaria, Ἄννας Gault Antoniadēs, 1954 Ἀθήναι.
- Τὰ Ἀναστενάρια τοῦ 1954, ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ 10' τ τοῦ ἀρχ. Θρ. Θησ.
1955 Ἀθήναι.
- Τὰ Ἀναστενάρια τοῦ 1955, ἀνάτυπον ἐκ τοῦ 20οῦ τόμ. Ἀρχ. Θρ. Θησ.
1955 Ἀθήναι
- Τάναστενάρια τοῦ 1956, ἀνάτυπον ἐκ τοῦ 21ου τόμου Ἀρχ. Θρ. Θησ.
1956 Ἀθήναι.
- Τάναστενάρια, Πολ. Παπαχριστοδοῦλου, ἀνάτυπον 24ου τόμ. Ἀρχ. Θρ. Θησ.
Ἀθήναι 1959

---

* Ταῦτα πλὴν τῆς παλαιᾶς βιβλιογραφίας περιλαμβανομένης εἰς τὶς Λαϊκὲς
Λατρεῖες στὴ Θράκη τοῦ Κ. Ρωμαίου καὶ Τάναστενάρια Π. Παπαχριστοδοῦλου 1950.

ΘΕΟΔ. Γ. ΓΕΩΡΓΑΝΤΑ

ΟΡΤΑΚΙΟΪ ΔΥΤΙΚΗΣ ΘΡΑΚΗΣ *

ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ ΣΤΡΑΤΙΩΤΟΥ

Μάρτιος 1911. «Χάρις» εἰς τὸ Σύνταγμα «Χουριέτ» τὸ ὁποῖον εἰς τὸ τουρκικὸν Κράτος ἴσχυσεν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1906 μ^ο ἐκάλεσαν κ^ο ἐμένα εἰς ἡλικίαν 25 ἐτῶν νὰ ὑπηρετήσω εἰς τὸν Τουρ. στρατόν. Κατετάγην εἰς τοὺς στρατῶνας τῆς Ἀδριανουπόλεως ὅπου ἐκπαιδεύτηκα ἐπὶ 1 $\frac{1}{2}$ μῆνα. Τὸ ἔτος 1912 κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον μὲ τὴν κήρυξιν τοῦ Βαλκανικοῦ πολέμου κατετάγην εἰς τὸ Ὀρτάκιοι καὶ ἐστάλην ἀμέσως εἰς Σύνταγμα Πεζικοῦ εἰς τὸ Διδυμότειχον. Εἴμασταν παρέα 6—7 πατριῶται ποὺ μᾶς ἔντυσαν καὶ μᾶς ἔστειλαν ἐκεῖ, ὅπου μᾶς συγγώνεψαν μέσα στοὺς διαφόρους λόχους ἀνὰ ἓνα. Ὅλους τοὺς ἄλλους συμπατριώτας μου δὲν τοὺς ἔδωσαν στολὴ ἀλλά, ἀφοῦ τοὺς συγκέντρωσαν ὅλους, τοὺς ἔστειλαν εἰς τὴν Ἀνδριανούπολιν καὶ σχημάτισαν τάγματα ἐργασίας εἰς ὀχυρωματικὰ κ. ἄ. ἔργα. Ὅπλα δὲν μᾶς ἔδωσαν ποτέ, μόνον ἐξάρτησιν μᾶς ἔδωσαν. Μετὰ μία ἐβδομάδα ἢ μονάδα μας μετεκινήθη εἰς Μακρᾶν Γέφυραν «Ὀύζουν κιουπρού». Μετὰ μία ὁμοῦς ἐβδομάδα μετεκινήθημεν πρὸς τὴν «γέφυρα Παύλου» (τουρ. Παυλοῦ—κιουϊ), ἐκεῖθεν μετὰ 6—7 ἡμέρας εἰς «Μπαμπὰ ἔσκι» προοριζόμενοι διὰ τὸ μέτωπον τῶν 40 Ἐκκλησιῶν. Πλὴν ἔσπασε τὸ μέτωπο καὶ ὀπισθοχωρήσαμε εἰς τὸ Λουλέμπουργας. Ἐκεῖ ἔγιναν μεγάλας μάχας Τούρκων μὲ Βουλγάρους. Κατὰ τὰς μάχας αὐτὰς περιφερόμεθα ἄοπλοι πάντα μεταξὺ τῶν μαχομένων Τούρκων.

Ὀκτώβριος 1912. Μετὰ 24ωρον μάχην οἱ τοῦρκοι ὀπισθοχωροῦν σχεδὸν ἀτάκτως πρὸς Τσατάλτζα. Εἰς τὸ χωρίον Ἀλεπλι συναντήσαμε 6 Ἕλληνας τοῦ τουρ. στρατοῦ ἀόπλους : Τοὺς ἐρώτησεν τοῦρκος ἀξιωματικὸς—Τί εἶσθε σεῖς; Αὐτοὶ ἀπὸ φόβου δὲν μπόρεσαν νὰ δικαιολογηθοῦν. Εἶπαν ὅτι ἔχασαν τὴν μονάδα τους καὶ ἔφαχναν νὰ τὴν βροῦν. Ἐνῶ στεκόντουσαν εἰς τὴν ἀκρὴν τοῦ δημοσίου δρόμου, ὁ ἀξιωματικὸς μὴ ἔχων τὸν καιρὸν διὰ περισσοτέρας ἀνακρίσεις καὶ διαδικασίας τοὺς ἐχαράκτηρισε ὡς λιποτάκτας καὶ διέταξε τὸν τουφεκισμόν των. Μετὰ τοὺς τουφεκισμοὺς τοῦ «ἐκτελεστικοῦ ἀποσπάσματος», ἓνας τοῦρκος στρατιώτης ἐπῆγε ἀπὸ πάνω καὶ τοὺς ἐλόγχιζε ἄλλους ἀπὸ τὸ

* Ἐκ τοῦ «Ἀρχ. Συγχρόνων Γεγονότων» τῆς Ἐταιρ. Θρακ. Μελετῶν, σχηματιζομένου ἐκ γραπτῶν ἀφηγήσεων τοῦ διασκορπισμένου ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα Ἑλλητισμοῦ τῆς Θράκης.

στήθος και άλλους από τήν πλάτη και τούς αποτελείωσε ἔτσι. Αὐτά τὰ εἶδα μὲ τὰ μάτια μου, πλὴν δὲν μποροῦσα νὰ μιλήσω φοβούμενος λόγῳ τῆς καταγωγῆς μου.

Στὴν Τσατάλιτσα ἀνασυνταχθήκαμε κοὶ βαδίσαμε πρὸς τὸ Χατίμ—κοῖ. Ἐν τῷ μεταξύ στὴν περιοχὴ Τσατάλιτζας γίνονταν μάχες Τούρκων—Βουλγάρων. Ἐκεῖ οἱ τοῦρκοι ἄφισαν τοὺς βουλγάρους και ἐπροχώρησαν μέχρι τὴν ἀκτὴ τοῦ Ἑλλησπόντου, ὅπου τὴν νύκτα πολεμικὰ τοῦ τουρκ. στόλου ἐβρομβάρδισαν τοὺς βουλγάρους, οἱ ὁποῖοι μὲ πολὺ μεγάλες ἀπώλειες ἤναγκάσθησαν νὰ ὀπισθοχωρήσουν. Μετὰ οἱ Βούλγαροι μὲ τοὺς Τούρκους ἔκαμαν ἀνακοχὴ και παρέμειναν τὰ στρατεύματά των εἰς τὰς θέσεις των ἐκεῖνας.

Ἰούνιος 1913. Λόγῳ τῆς κηρύξεως τοῦ Ἑλληνοβουλγαρικοῦ πολέμου οἱ βούλγαροι ἐξασθένησαν τὰς φρουράς των ἐκεῖ διὰ νὰ ἐπισχύσουν τὸ νέον μέτωπό των εἰς τὴν Μακεδονίαν. Τότε οἱ Τοῦρκοι ἄρχισαν νὰ παραβαίνουν τοὺς ὅρους τῆς ἀνακοχῆς και μετὰ σειρὰν ἐχθροπραξιῶν ἐπανακατέλαβαν τὴν Ἀν. Θράκην μέχρι Ἀδριανουπόλεως, Σαρ. Ἐκκλησιῶν, Διδυμοτείχου και Ὁρτάκοι και μέχρι τῆς παλαιᾶς Βουλγαρίας.

Ἰανουάριος 1913. Ἐγὼ ἐν τῷ μεταξύ ὑπηρετοῦσα εἰς τὰ μεταγωγικὰ τοῦ τουρκ. στρατοῦ και κάμναμε μεταφορὰς τροφίμων και ἐφοδίων ἀπὸ τὴν Κων)λιν. Τὴν παραμονὴ τοῦ Ν.Ε. 1913 περιφερόμενος εἰς τοὺς δρόμους τῆς Πόλης ἄκουγα τὰ κάλαντα ἀπὸ λατέρνες ἑλλήνων. Γιὰ μιὰ στιγμή στάθηκα μπροστὰ σ' ἕνα ἑλληνικὸ κρεοπωλεῖο. Μὲ μίλησαν τουρκικὰ κι' ἐγὼ τοὺς ἀνταποκρίθηκα ἑλληνικά. Τότε ὅλο τὸ προσωπικὸ τοῦ ἑλληνικοῦ καταστήματος (4—5) μ' ἔδωσαν ἀπὸ λίγα χρήματα και μὲ συνέστησαν νὰ «πάω νὰ πῶ κανένα τσάι» σὲ κάποιον ἀπόκεντρο ἑλληνικὸ καφενεῖο ἐκεῖ κοντά. Ὅταν πῆγα ἐκεῖ μὲ δέχτηκαν μὲ στοργὴ και ἀφοῦ μὲ πρόσφεραν διάφορα φερμαντικά μὲ ἕναν ὀδηγὸ, ὁ ὁποῖος προπορευόταν περὶ τὰ 10 βήματα, μὲ ὠδήγησαν και πῆγα στὴν ἐκκλησιὰ τῆς Παναγίας Δέξας στὸ Σταυροδρόμι. Αὐτὴ ἡ Ἐκκλησία λειτουργοῦσε κάθε ἡμέρα Δευτέρα, τὴν ὥρα ἐκεῖνη ὁ ἱερεὺς ἔλεγε τὸ εὐαγγέλιον. Στάθηκα δίπλα σ' ἕνα μεγαλόσωμον κύριον. Αὐτὸς μὲ ρώτησε τυπικὰ πράγματα. Ἐγὼ τοῦ εἶπα τὴν καταγωγὴ μου και τοῦ ἐζήτησα ἄσυλο νὰ φύγω ἀπὸ τὸν τουρκικὸ στρατό, διότι εἶχα μάθει προηγουμένως ὅτι ὅλοι οἱ ἑλληνες λιποτακτοῦσαν γιὰ τὴν Ἑλλάδα. Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἀφοῦ μὲ γνώρισε ὅτι κατάγεται ἀπὸ τὶς 40 Ἐκκλησιᾶς μὲ καθυσύχασε και διαρκούσης ἀκόμη τῆς λειτουργίας μὲ ὠδήγησε σὲ κάτι γραφεῖα ἑλλήνων στοὺς ὁποίους εἶπε μπαίνοντας : «σᾶς ἔφερα κι' ἄλλον» Ἐνας ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ γραφείου εἶπε : «Βρὲ ἀδερφε χιλιάδες φευγατίσαμε ὡς τώρα κι' ἀκόμη βρίσκονται κι' ἄλλοι...» Τότε διέταξεν ἕναν κλητῆρα, ὁ ὁποῖος μὲ ὠδήγησε σὲ μιὰ διπλανὴ «ἀποθήκη» τῆς ἐκκλησίας. Μὲ ἕνα πελώριο σιδερ. κλειδὶ ἄνοιξε μιὰ μεγάλη σιδερένια πόρτα και μπήκαμε μέσα. Ἐρημιὰ και ποντίκια πολλὰ. —«Μὴ φοβᾶσαι μοῦ λέει και περίμενε θὰ γυρίσω γρήγορα. Σὲ μισὴ ὥρα ἦρθε

φέροντας σ' ἓνα σακκί πολιτικά ρούχα. Ὅπως μοῦ ἐξήγησεν ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος, τὰ ρούχα αὐτὰ ἦσαν ἀπὸ ἔθρονον ὑπὲρ τῶν ἐλλήνων σεισμοπλήκτων Γανοχωρητῶν ἀπὸ ὁμογενεῖς τῆς Πόλης καὶ περιχώρων. Περίσσεψαν ὁμως ἀρκετὰ γιὰ τὸν σκοπὸ αὐτό. Ντύθηκα λοιπὸν μὲ φράκο καὶ ρεδιγκότα σὺν «ἀριστοκράτης»

Εἶπα νὰ ἐξαφανίσουν τὰ στρατιωτικά μου ρούχα μὴ ἀνακαλυφθῶ. Ὁ ἄνθρωπός μου μὲ ἐξήγησε:—Μὴ φοβᾶσαι, ὅλα ἐδῶ γίνονται μὲ πολὺ ἀσφαλῆ καὶ ἔξυπνο τρόπο. Ἔχουμε καὶ ἄλλες τέτοιες στολές, ὡς καὶ ὄπλα λιποτακτῶν. Τὰ τοποθετοῦμε σὲ φέρετρο καὶ ὑπὸ τύπον κηδεΐας τὰ μεταφέρουμε στὰ νεκροταφεῖα ὅπου τὰ θάπτομε.

Ἐπὶ τρία ἡμερονύκτια ἐφιλοξενούμην περιορισμένος στὰ διαμερίσματα τῆς ἐκκλησίας μὲ συντροφιά δυὸ νεωκόρων. Αὐτοὶ μοῦ εἶπαν ὅτι σ' ὅλες τις ἐλληνικὲς ἐκκλησίες τῆς Πόλης συνέβαινε τὸ ἴδιο. Τὴν τρίτη ἡμέρα ἦρθε κάποιος κύριος. Μοῦ εἶπε ὅτι θ' ἀναχωρήσω γιὰ τὴν Ἀθήνα καὶ σύμφωνα μὲ τὸ ἐφαρμοζόμενον πρόγραμμα τῆς δρώσης ἐκείνης Ἑλληνικῆς Πατριωτικῆς Ὄργανώσεως. Ἀφοῦ μὲ ἔδωσε δυὸ μετζίτια μοῦ εἶπε ὅτι θὰ ἐπιβιβαζόμενον σὲ ρωσικὸ πλοῖο μὲ εἰσιτήριο τὸ ὁποῖο θὰ ἔκοβα μὲ τὰ χρήματα ἐκεῖνα ἀπ' τὸ ρωσικὸ προξενεῖον. Ἀκολούθησα ἓναν κουτσὸ Ἕλληνα ἀπὸ ἀποστάσεως 20 βημάτων καὶ προσποιούμενος τὸν ἀμέριμον μπῆκα στὸν ἀνλόγουρο τῆς ρωσικῆς πρεσβείας. Ἐκεῖ συναντήθηκα μὲ 10 περίπου ὁμοίους μου. Σὲ λίγο βλέπω νὰ φθάνουν μικροσυντροφιεῖς καὶ πάλι ὁμοίων, δηλαδὴ τὸ πρόγραμμα τῆς Ὄργανώσεως εἰς ἐφαρμογὴν. Μαζευτήκαμε περὶ τοὺς 150. Ἐγίνε κατάστασις ἐπιβιβάσεως δῆθεν ῥώσων ὑπηκόων καὶ κατὰ φάλαγγα εἰς τριάδες βαδίσαμε πρὸς τὸ λιμάνι στὸ ρωσικὸ πλοῖο, συνοδευόμενοι ἀπὸ «Ῥώσους» φύλακες τῆς πρεσβείας.

Μόλις ὁμως μπῆκαμε στὸ τελωνεῖον, οἱ Τούρκοι ἀστυνομικοὶ πὸν ἀντελήφθησαν τὴν ὅλην ἑλληνορωσικὴν σκηνοθεσίαν, ἔκλεισαν τὶς δύο ἀντικρουστὲς μεγάλες πόρτες τοῦ τελωνείου, ἔτσι σὺν νὰ ἤθελαν νὰ ἐξακριβώσουν καλύτερα τὴν προέλευσίν μας καὶ νὰ μᾶς συλλάβουν. Ἀμέσως οἱ ῥῶσοι συνοδοὶ προσπάθησαν νὰ ματαιώσουν τὴν τουρκικὴ ἐνέργεια. Ἦρθαν μάλιστα καὶ στὰ χέρια. Τὰ πράγματα ἦταν δύσκολα καὶ σοβαρὰ γιὰ μᾶς τοὺς λιποτάκτες ἀκόμη δὲ καὶ διὰ τὰς ρωσοτουρκικὰς σχέσεις ἐπικίνδυνα. Τότε ἔγινε ἡ ἀνθρωπόσκαλα. Δηλ. ἓνας πατώντας πάνω στοὺς ὤμους τοῦ ἄλλου καὶ ὁ τελευταῖος ἀπὸ τὸν φεγγίτη τοῦ τελωνίου πήδησε στὸ δρόμο, καὶ τροχάδην δίνει εἶδησιν στὴ ρωσικὴ πρεσβεΐα. Δὲν ξέρω τί ἔκαμαν οἱ ἀρμόδιοι μεταξὺ τους. Ἐκείνη τὴ μέρα δὲν ἀνεβήκαμε στὸ πλοῖο. Μᾶς ἐγύρισαν στὴν Πόλη καὶ ἀφοῦ μᾶς διεμοίρασαν σὲ ρωσικὰ καὶ γαλλικὰ μοναστήρια διενυκτερεύσαμε καὶ τὴν ἐπομένη πέρασε ἡ ἴδια κουστωδία, μᾶς παρέλαβε ἀπὸ αὐτὰ καὶ μᾶς ἐπιβίβασε στὸ ρωσικὸ πλοῖο τὸ ὁποῖον θὰ πήγαινε δῆθεν γιὰ τὴ Ρωσία, ἀλλὰ μόλις ἀνοίχθηκε ἀπὸ τὸ λιμάνι ἔστρεψε πρὸς νότον γιὰ τὰ Δαρδανέλια.

Ἐμάθαμε ἀργότερα ὅτι ἐξ αἰτίας τοῦ ἀνωτέρω ἐπεισοδίου στὸ τελωνεῖον ἓνα ρωσικὸ πολεμικὸ πλοῖο ἔρριψε 4 ὀβίδες στὰ τουρκικὰ ἀνάκτορα τοῦ «Ντουλμὰ—μπαχτσέ».

Ἰανουάριος 5-6 1913. Βγαίνοντας ἀπὸ τὰ στενὰ ἀντικρύσαμε τὸν ἑλληνικὸ στόλο ὃς ποῖος φύλαγε μὴ ξεμυτίση κανένα ἐχθρικὸ πολεμικὸ. Ἐκδηλώσεις χαρᾶς καὶ πατριωτισμοῦ ἦσαν ἀπερίγραπτες μεταξὺ μας. Τὰ ἑλληνικὰ πολεμικὰ μὲ τὸν «Ἀβέρωφ» ἐπικεφαλῆς μᾶς ἐχαιρέτησαν μὲ κανονιοβολισμοὺς, φαίνεται ὅτι κάτι ἤξερε ὁ στόλος γιὰ τὸ περίεργο ἐκεῖνο πλοῖο ποὺ ἔξκίνησε... γιὰ τὴ Ρωσία καὶ βρέθηκε ἐκεῖ.

Ἀποβιβαστήκαμε τὸ πρῶτον στὴ Σάμο ὅπου μὲ προθυμία οἱ Ἕλληνες μᾶς περιποιήθηκαν ἐπὶ τριήμερον. Ἀκολουθῶς μὲ ἄλλο πλοῖο μᾶς πῆγαν στὴ Σύρο καὶ ἀπὸ κεῖ στὸν Πειραιᾶ—Ἀθήνα. Πολλοὶ κατετάχθηκαν καὶ πῆγαν στὸ μέτωπο τῆς Ἡπείρου. Ἐγὼ μὲ ἄλλους Ὀρτάκινους ἔφυγα γιὰ τὴ Θεσσαλονίκη. Ἐκεῖ μᾶς εἶπαν ὅτι λόγῳ τῆς Βουλγαρικῆς κατοχῆς τῆς πατρίδος μας ἔπρεπε νὰ ζητήσουμε διευκόλυνσιν ἀπὸ τὸ Βουλγαρικὸ προξενεῖο, ἢ Φρουραρχεῖον. Αὐτοὶ μᾶς ἔδωσαν μιὰ ἀπόδειξη «ράσπικα» μὲ τὴν ὁποίαν θὰ μπορούσαμε νὰ ταξιδεύσωμε μὲ πλοῖο πρὸς Ἀλεξανδρούπολη. Ὁ Ἕλλην ὁμως πλοίαρχος ἔσχισε τὰ χαρτιά ἐκεῖνα καὶ μᾶς ζήτησε ἑλληνικῶν ἀρχῶν. Οἱ ἑλληνικὲς ἀρχὲς ὁμως μᾶς εἶπαν ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ πᾶμε νὰ πολεμήσουμε στὸ μέτωπο ὡς προτιμότερο ἀπὸ τοῦ νὰ διακινδυνεύσουμε νὰ πᾶμε στὴν πατρίδα μας. Τότε πληρώνοντας φθάσαμε στὴν Ἀλεξανδρούπολη μὲ πλοῖο. Ἀπὸ κεῖ μετὰ δλόκληρη Ὀδύσεια φθάσαμε στὸ Ὀρτάκιοι κατὰ μῆνα Φεβρουάριον 1913.

Εἰς τὸ Ὀρτάκιοι τότε ὑπῆρχε Βουλγαρικὸς στρατὸς καὶ διοικήσις. Ἐιρηνικὴ ὁμως καὶ «φιλική» λόγῳ τῆς τότε Ἑλληνοβουλγαρικῆς συμμαχίας.

Ἰούλιος 1913. Κηρύσσεται ὁ Ἑλληνοβουλγαρικὸς πόλεμος. Τὰ πράγματα ἀλλάζουν ἀπότομα. Οἱ βούλγαροι δπισθοχωροῦν καὶ οἱ τούρκοι ἐπανακαταλαμβάνουν τὴν Ἀνατολ. Θράκη κλπ. ὅπως ἔγραψα παραπάνω. Οἱ Τούρκοι δὲν πρόβησαν εἰς καμμίαν ἀντεκδίκησιν πρὸς τὸ ἑλληνικὸ στοιχεῖο τοῦ Ὀρτάκιοι, διότι κατὰ τὴν προσηγηθεῖσαν βουλγαρικὴν κατοχὴν οἱ Ἕλληνες ἐπροστάτευσαν τοὺς Τούρκους. Ἐν τῷ μεταξὺ στὴν γύρω ὑπαιθρο ἐπικρατοῦσε ἀναρχία καὶ χάος. Ἐκμεταλλεόμενοι αὐτὸ διάφοροι συμμορίτες (γιατὰν) ἐλήστευαν τοὺς χωρικοὺς. Τότε οἱ τούρκοι ἔδωσαν ὅπλα σὲ πολῖτες Ἕλληνες (κι' ἐγὼ μασὶν) καὶ πῆγαμε νὰ καταδιώξωμε τοὺς κακοποιοὺς αὐτοὺς. Ἐν τῷ μεταξὺ διεπιστώθη ὅτι βάσει ὑπογραφείσης συνθήκης τὸ Ὀρτάκιοι θὰ παρεχωρεῖτο εἰς τοὺς Βουλγάρους.

Φοβούμενοι οἱ Ἕλληνες αὐτοὺς τοὺς βαρβάρους ἐγκατέλειψαν πλέον τὴν Πατρίδα καὶ μὲ ὅσα πράγματα μπορούσαν νὰ μεταφέρουν, μετεφέρθησαν στὴν Ἀδριανούπολη.

Ἐγὼ γυρίζοντας στὸ σπίτι μου μετὰ τὴν ἀνωτέρω καταδιωκτικὴ ὑπη-

ρεσία, βρήκα μόνον τὸν πατέρα μου. Ἡ ὑπόλοιπη οἰκογένειά μου μαζί με τοὺς ἄλλους Ὁρτακιανούς ἔφυγε στὴν Ἀδριανούπολη. Γενικῶς ἐπικρατοῦσε ἡ γνώμη μεταξύ τῶν ἐλλήνων ὅτι ἡ προσφυγιά ἐκείνη ἦταν προσωρινή ἐφ' ὅσον ἐγίνετο καὶ κατὰ ὑπόδειξιν ἢ διαταγὴν τῶν τουρκικῶν Ἀρχῶν ἐλπίζοντας ὅτι οἱ βούλγαροι θὰ ἐδέχοντο τὴν ἐπιστροφή τῶν ἐλλήνων εἰς τὰς ἐστίας των. Ἐπειτα φοβούμενοι τὴν ἀρπακτικὴν μανίαν τῶν βουλγάρων ἀπεμάκρυναν ὅ,τι πολυτιμότερον εἶχαν καὶ προπαντὸς τὴν νεολαίαν των. Ὁ πατέρας μου ἐδῆλωσε ὅτι θὰ ἔμενε ἐκεῖ μετὰ τὸ ὄπλο μου νὰ κάμῃ ἀντίσταση καὶ προστασία τῆς περιουσίας μας. Ἐγὼ μὲ μερικοὺς ἀκόμη λίγους πατριῶτες φίλους μου ἐξήσαμε καὶ τὶς τελευταῖες ἐκεῖνες ὥρες στὸ Ὁρτάκιοι μὲ συντετριμμένη τὴν ψυχὴ καὶ δάκρυα στὰ μάτια ποὺ ἀφήναμε τὴ γῆ ποὺ πρωτοεῖδαμε καὶ ποὺ μᾶς γέννησε. Πιεζοὶ τραβήξαμε πρὸς τὰ τουρκικὰ φυλάκια τῆς Ἀδριανουπόλεως ὅπου βρήκαμε τὰς οἰκογενείας μας. Περιμέναμε ἐκεῖ τὴν τύχη μας νομίζοντες ἀκόμη ὅτι θὰ μπορούσαμε νὰ ξαναπαῖμε στὸ ὄραϊο μας βουλγαροπατημένο Ὁρτάκιοι.

Τὰ βουλγαρικὰ ὄμως σχέδια μᾶς ἀπεγοήτευσαν. Καὶ μετὰ τὴν ἀποτυχία τῶν Ἑλληνοτουρκικῶν διαπραγματεύσεων διὰ τὴν τύχην τῶν προσφύγων τῆς Θράκης, διαταχθήκαμε νὰ φύγωμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα. Ἐμεῖναμε στὴν Ἀδριανούπολη 6 μῆνες· τῇ φροντίδι τοῦ Γαλλικοῦ Προξενείου Ἀδριανουπόλεως μᾶς προώθησαν μέχρι τοῦ Ραιδεστοῦ. Οἱ Ραιδεστιανοὶ μᾶς καλοδέχτηκαν καὶ μᾶς περιποιήθηκαν 2—3 μέρες, ὅποτε ἤρθε ἑλληνικὸ πλοῖο καὶ μᾶς μετέφερε στὴ Θεσσαλονίκην Μάϊον 1914.

Δὲν πρέπει νὰ παραλείψω ὅτι καὶ στὸ Ὁρτάκιοι κατὰ τὸ 1909 ὑπῆρχε Ἑλληνικὴ Ἐθνικὴ Ὁργάνωσις κρυφῇ μὲ σκοπὸ νὰ ἐνισχύσῃ τὸ φρόνημα τὸ ἐλληνικὸν καὶ νὰ προδιαθέσῃ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς περιοχῆς ἐκείνης. Στὴν ὀργάνωσιν αὕτη ἐμυήθην κι' ἐγὼ κατόπιν προτάσεως ἄλλων μεμνημένων. Μὲ ὤρκισαν στὴν ἑλληνικὴ σημαία τὴν ὁποία εἶδα γιὰ πρώτη μου φορὰ βάζοντας τὸ χέρι μου πάνω σὲ περιστροφὸν μπροστὰ στὴν εἰκόνα τῆς προστατίδος μας Παναγίας.

Ἀρχηγὸς τῆς Ὁργανώσεως αὐτῆς ἦταν ὁ ἀείμνηστος δικηγόρος Παναγιώτης Σδροῦλας στὸ σάϊτι τοῦ ὁποίου ἦτο καὶ τὸ ἀρχηγεῖον. Ἐπίσης ἐξέχοντες πρωτεργάτες ἦσαν οἱ: Θεόδωρος Φέσσας γραμματεὺς τῆς μητροπόλεως καὶ ἱεροψάλτης καὶ ἕνας Γιῶργος φαρμακοποιὸς τὸ ἐπάγγελμα.

Διὰ χειρὸς τοῦ υἱοῦ μου Γεωργίου Γεωργαντᾶ

Υ.Γ. Τὸ ἐπώνυμό μου στὴν πατρίδα ἦτο Γεμεντζῆς, ἐπειδὴ καὶ τὸ ἐπάγγελμά μας ἦτο νὰ κατασκευάζουμε γεμενιά δηλ. ραφτὰ παπούτσια. Αὐτὸ τὸ ἐπάγγελμα ἐξακολούθησα ν' ἀσκῶ μέχρι σήμερα.

Ἐλευθερούπολις—Καβάλλα (1958)

ΑΘ. ΠΑΠΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ
Καθηγητού

ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΙΣ ΕΠΙΒΑΤΕΣ

Όταν ταξιδεύουμε από τη Ραιδεστό προς την Κωνσταντινούπολι, μετά τη Σηλύβρια, αντικρύζουμε τις Έπιβάτες. Ξαπλώνεται φαρδειά πλατειά στη παραλία της Προποντίδος. Μὲ τὸ βορρειοανατολικὸ ἢ θάλασσα γλυκοφιλεῖ τὰ κρᾶσπεδά της, ἀλλὰ καὶ ὅταν δυναμώσῃ ὁ βορρειαῖς, μὲ τοὺς ἀφρούς της, περιλούει τὰ πόδια της. Μὲ τὴ νοτιά, τὰ ἀφρισμένα κύματα ξεσοῦν τὸ θυμὸ τους, στοὺς τοίχους τῶν σπιτιῶν της. Τρέχουν τότε οἱ ναῦτες μὲ τὰ καράβια τους στὴν Ἡράκλεια, γὰρ νὰ γλυτώσουν ἀπὸ τὴν μανία τῶν κυμάτων. Γιατὶ ὀνομάσθηκε Ἐπιβάται; Ἐδῶ δὲν συμφωνοῦν οἱ ἱστορικοὶ μας. Ἄλλοι τὴν ὀνομάζουν Ἐπιβάται, γιατί ἐκεῖ ἐπιβιβάζοντο οἱ ἐπιβάται τῶν πέριξ μερῶν, γὰρ τὰ διάφορα ταξείδιά των. Ἄλλοι τὴν θέλουν Ἴπποβάται, διότι ἐκεῖ ἦσαν τὰ ἵπποφορβεῖα τῶν Βυζαντινῶν. Μέχρι τοῦ Α΄ παγκοσμίου πολέμου, ἔδρων ἔκειθεν τὰ ἐρείπια Βυζαντινοῦ πύργου τοῦ Ἀποκαύκου, στρατηγοῦ Ἀνδρονίκου τοῦ Γ΄ τοῦ Παλαιολόγου. Ἡ τότε Τουρκικὴ κυβέρνησις τὸν κατεδάφισε γὰρ νὰ ἐξαλείψῃ ἴσως ἓνα ἱστορικὸ Ἑλληνικὸ μνημεῖο. Οἱ κάτοικοι της ἦσαν ἀνέκαθεν γεωργοὶ, ναυτικοὶ, ψαράδες. Ἐκαμναν καὶ τὸ περίφημον γαϊουρτί τῆς Σηλυβρίας, πὺν εἶχε τόση πέραση στὴν Κωνσταντινούπολι. Μικρὴ ἦτο στὴν ἔκτασι καὶ στὸ πληθυσμὸ, 1500 κάτοικοι βρέθηκαν κατὰ τὴν ἀπογραφή τοῦ 1920. Μεγάλῃ στὴ δόξα καὶ στὴν ἱστορία. Στὶς Ἐπιβάτες γεννήθηκε ἡ ὁσία Παρασκευή, κατὰ τὸν ΙΑ΄ ὄν αἰῶνα. Τὸ λείψανό της εὐρίσκειται σήμερον στὸ Ἰάσιον τῆς Ρουμανίας¹. Τὸ ἐπιβλητικώτερον κτίριον στὶς Ἐπιβάτες ἦτο ἡ ἐκκλησία τῆς ὁσίας Παρασκευῆς. Τὴν ἀνήγειρε κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια ἡ εὐσέβεια τῶν κατοίκων. Κατὰ τὸν ΙΘ΄ αἰῶνα νέον ἄστρον φωτίζει τὸν οὐρανὸν τῶν Ἐπιβατῶν. Ὁ Σαράντης Ἀρχιγένης, γέννημα καὶ θρόμμα τῶν Ἐπιβατῶν. Αὐτὸς καὶ ἡ σύζυγός του Ἐλένη ἴδρυσαν στοὺς Ἐπιβάτες τὰ Ἀρχιγένεια καὶ Ἐλένια ἐκπαιδευτήρια, γὰρ νὰ μορφῶνῶνται διδάσκαλοι καὶ διδασκάλισσαι². Οἱ χωριανοὶ μου τὸ ὄνομα Πλιβάτες τὸ ἀνέφεραν μὲ μεγάλο σεβασμὸ. Γιὰ τὰ μέρη μας ἡ Σηλύβρια ἦτο πόλις τοῦ ἔμπο-

1) Περί τῆς ὁσίας Παρασκευῆς ἐν ἔκτασι βλέπε Ἀρχεῖο Λαογραφικοῦ Θρακικοῦ θησαυροῦ Τόμος 22ος σελ. 297

2) Περί τοῦ βίου καὶ τῶν ἔργων τοῦ Ἀρχιγένης ἐν ἔκτασι βλέπε εἰς τὰ Θρακικὰ Τόμος Α΄. Τεύχος Γ΄ καὶ Δ΄ Σελ. 483

ρίου, οἱ Μέτρος ἢ πόλις τῆς πολιτικῆς καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως, καὶ οἱ Ἐπιβάτες ἢ πόλις τῶν γραμμάτων.

Θὰ ἦμουν 9 ἕως 10 ἐτῶν. Ὁ δρίζων τοῦ χωριοῦ μου ἄρχισε νὰ μὲ φαίνεται στενός. Ἄκουα πολλὰς φορὰς ἀπὸ τὰ συνομιλικά μου παιδιὰ νὰ ὀμιλοῦν γιὰ «Πλιβάτες καὶ Σηλυβριά πὸν ἔχνε μεγάλα μαγαζιά, ἀψιὰ σπίτια καὶ μιὰ θάλασσα οὐλο ἀρμυρὸ νερό» καὶ ὁ νοῦς μου πετοῦσε στὶς Ἐπιβάτες, στὴ θάλασσα. Πότε θὰ πάγω στὶς Ἐπιβάτες νὰ ἰδῶ θάλασσα. Προπάντων κεντήθηκε ἡ περιέργειά μου, καὶ ἄναψε ὁ πόθος μου, ὅταν ἕνα γειτονάκι μου, πὸν εἶχε πάγει ἄχυρο στοὺς Ἐπιβάτες, μὲ ἔλεγε τὸ βράδυ. «Αἶ, Θανασάκι, νὰ δῆς θάλασσα νὰ ἰδῆς νερό. Μιὰ θάλασσα τοῖ Πλιβάτες ἅμα μεγάλη Ἄ! Πέρασε κι' ἕνα παμπὸρ μὲ δυὸ τρεχούλια πὸν κύλαγαν μέσ' τὸ νερό. Ἐβγαξε κι' ἕνα ντουμάνι γιόμοσε ὁ οὐρανός» Ἐγὼ ἄλλο δὲν ἤθελα. Τὸ βράδυ πῆγα στὸ σπίτι καὶ ἄρχισα νὰ παρακαλῶ τὴ μητέρα μου. Λέγε ψευτοκλαῖγε τὴν κατάφερα. Τὴν ἐρχομένη Κυριακὴ θὰ πῆγαινε ὁ ἀδερφός μου ἄχυρο στὶς Ἐπιβάτες καὶ θὰ μὲ ἔπερνε μαζί του. Τὸ Σάββατο τὸ βράδυ μὲ ἔλουσε καὶ μ' ἔλλαξε μὲ τὰ ἀσπρόρουχα πὸν τ' ἄρραβε ἡ ἴδια μὲ τὶς γιαλένιες κόπτρες, καὶ τὰ σιδέρωσε μὲ τὰ στοργικὰ χέρια τῆς στὰ γόνατά τῆς. Τὴν Κυριακὴ πρωτὶ πρωτὶ μὲ φόρεσε τὰ γιορτινά μου καὶ τραβήξα στὸ ἄλωνι τοῦ ἀδερφοῦ μου. Τὸ ἀμάξι ἦταν φορτωμένο ἄχυρο. Ζέψαμε καὶ πῆραμε τὸ δρόμο τῆς Σηλυβριάς. Μπροστά μας πῆγαιναν ἄλλα ἀμάξια, πίσω μας ἀκολουθοῦσαν ἄλλα. Μὲ τραγουδία καὶ ἀμανέδες βαδίσαμε. Σὲ μιὰ στιγμή ἐθνικοῦ ἐνθουσιασμοῦ ἀρχήσαμε νὰ τραγουδοῦμε.

«Ἄπορῶ Μακεδονία πῶς βαστὰς ὑπομονὴ
καὶ δὲν βλέπεις τὰ παιδιὰ σου μέρα νύχτα στὴ σφαγή;
—Τὶ νὰ κάμω ἢ καυμένη εἶμαι ἀλυσσοδετὴ
καὶ δὲν εἶμαι ἐλευθέρω γιὰ νὰ σύρω τὸ σπαθί».

Ἦταν βλέπετε τότε ὁ Μακεδονικὸς ἀγὼν στὶς ἀκμὲς του. Οἱ τοῖχοι τῶν καφερείων τοῦ χωριοῦ μου ἦταν σκεπασμένοι μὲ τὶς εἰκόνες τῶν Μακεδονομάχων. Ὅταν προχωρήσαμε κάμποσο, στρίψαμε ἀριστερά. Μετὰ μιὰ ὥρα κατεβαίναμε στὶς Δελλιῶνες¹ Περνῶντας μέσα ἀπὸ τὸ χωριό, ἡ σκόνη

1) Δελληνιώτης ἦταν ὁ προτελευταῖος Μητροπολίτης Σηλυβριάς Διονύσιος. Ἀπὸ τὶς Δελλιῶνες κατήγετο καὶ ὁ ἀοίδιμος Γερμάνος Στρινόπουλος. Καθηγητὴς καὶ κατόπιν Σχολάρχης τῆς θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης, ὑπηρέτησε κατὰ τὰ δύσκολα ἐκεῖνα χρόνια τοῦ Α' παγκοσμίου πολέμου μὲ τὸν τίτλον τοῦ Μητροπολίτου Σελευκείας. Τὸ πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως τὸν ἐστελεε κατόπιον ὡς ἐξαρχον Δυτικῆς Εὐρώπης μὲ ἔδραν τὸ Λονδίνον καὶ μὲ τὸν τίτλον τοῦ Μητροπολίτου Θυατείρων. Ἐλαβεν ἐνεργὸν μέρος, ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου εἰς ὅλα τὰ συνέδρια διὰ τὴν ἀλληλογνωρίαν καὶ προσέγγισιν τῶν χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν. Ἡ σύνεσις μὲ τὴν ὁποίαν ἐχειρίσθη τὰ λεπτὰ αὐτὰ ζητήματα, ἡ ἀφοσίωσις καὶ ἡ ἀγάπη του πρὸς τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν, καὶ ἡ ἀγαθότης τῆς ψυχῆς του, θὰ μείνουν λαμπρὸν παράδειγμα, γιὰ τοὺς μεταγενεστέρους κλη-

ποῦ σήκωναν τ' ἀμάξια μας, ὁ θόρυβος καὶ τὸ γαύγισμα τῶν σκυλιῶν, ἡ ζέστη ποῦ μᾶς ἔψηγε, μ' ἔκαμαν νὰ σχηματίσω ὄχι καλὴν ἰδέαν γιὰ τὶς Δελλιῶνες, "Ὅταν ὅμως φθάσαμε στὴν ἄκρη τοῦ χωριοῦ, ἓνα μεγάλο καὶ ἐπιβλητικὸ κτίριο μὲ χτύχησε στὸ μάτι. Ἦταν τὸ σχολεῖο. Πρὶν νὰ ξεχάσω αὐτὴν τὴν ὥραία ἐντύπωσι ἀπὸ τὸ σχολεῖο, ἔρχεται ὁ ἀδελφός μου κοντά μου καὶ μὲ λέγει σιγά. — «Ἐέρεις πῶς τοὶ λὲν τοὶ Δελλιανίτ ;» — «Πῶς ; ἐρωτῶ» Τοὶ λὲν πηγαδάδες. Γιατὶ ἅμα θέλουμε νὰ σκοτώσουνε κανέναν τὸν ρίχνε στὸ πηγάδ». Ἐγὼ τὴ στιγμὴ ἐκείνη πάγωσα. Φαντάσθηκα τὴ φρικτὴ ποῦ δοκιμάζει ὁ ἄνθρωπος, ὅταν τὸν ρίχνουν στὸ πηγάδι, μὲ τὸ κεφάλι κάτω καὶ τὰ πόδια πάνω. Ζάρωσα ἀπὸ τὸν τρόμο μου. Τώρα βαδίζομε πρὸς τοὺς Ἐπιβάτες. Δεξιὰ μας καὶ ἀριστερά μας ἔχομε τὰ καλοδουλεμένα Δελλιανίτικα ἀμπέλια, ποῦ ἔστελναν τὰ ξακουστὰ σταφύλια στὴν Πόλη, τὰ γιαπωντζάκια. Κάπου κάπου φουσοῦσε ἓνα ἐλαφρὸ ἀεράκι. Ἀπὸ κανένα παραθυράκι, ποῦ ἄνοιγε στὰ κλωνάρια τῶν δένδρων, ἔβλεπα στὸ βάθος νὰ λαμπυρίζουν τὰ νερά τῆς θάλασσας. Ὅσο κατεβαίναμε πρὸς τὴ θάλασσα, τόσο μπροστὰ στὰ μάτια μου ἄπλωνε ὁ γαλάζιος ὁρίζων τῆς Προποντιδος. Νὰ καὶ οἱ Ἐπιβάτες ἐπὶ τέλους !! Σπίτια ἀραδιασμένα στὴν ἀκροθαλασσιὰ. Καράβια ἀγκυροβολημένα. Ἄλλα καράβια ἀρμένιζαν στὸ πέλαγος. Πέρα ἀπὸ τὰ σπίτια, μιὰ μεγάλη ἔκταση, μιὰ ἀπεραντοσύνη γαλάζιου νεροῦ, χοροπηδοῦσε καὶ ἀστραποβολοῦσε. «Αὕτη ἡ θάλασσα ἡ μεγάλη καὶ εὐρύχωρος» Χθὲς τὸ βράδυ δὲν τὸ εἶχα ἀκούσει στὸν ἑσπερινό ; Γιὰ μιὰ στιγμὴ τᾶχασα μπροστὰ στὸ μεγαλοπρεπὲς αὐτὸ θέαμα. Ἐμεινα μὲ τὸ στόμα ἀνοιχτό. Τὰ μάτια μου θαμβωμένα μὲ τὸ μεγαλεῖο τῆς φύσεως, ποῦ πρώτη φορὰ ἔβλεπα στὴ ζωὴ μου, γύριζα πότε δεξιὰ πότε ἀριστερά. Περιπατώντας ἀσυναίσθητα, ἔφθασα στὴν παραλία. Ἐκεῖ στὴ σειρὰ οἱ ἀχρωῶνες τοῦ Θεοχάρογλου. Ἄδειάζουν τὰ ἀμάξια. Πέρνουν τὸ λογαριασμό τους οἱ χωριανοί. Ψωνίζουν λάδι, σαποῦνι, πετρέλαιο, ρίζι, ζάχαρη. Ξεκουράζοντας τὰ ζῶα. Τὸ ἀπόγευμα ξεκινᾶμε γιὰ τὸ χωριό. Περνοῦμε τώρα ἀπὸ τὸν κεντρικὸ δρόμο. Πόσο ὡμορφες μὲ φάνηκαν τότε οἱ Ἐπιβάτες ! Ἐνας δρόμος φαρδύς διασχίζει κατὰ μῆκος τὸ χωριό. Ἀπὸ τὰ δυὸ μέρη τοῦ δρόμου ὑψώνονται σπίτια καλοκαμωμένα, περιποιημένα, ἀνθοστολισμένα. Εἶναι ὁ ἀριστοκρατικὸς μαχαλᾶς. Ἀριστερὰ τοῦ δρόμου ἓνα συγκρότημα ἀπλῶν καὶ σοβαρῶν κτιρίων. Εἶναι τὰ Ἀρχιγένεια ἐκπαιδευτήρια. Πρὸς τὸ δυτικὸν μέρος κάθονται οἱ γεωργοί. Εἶναι τὰ τζαμαλατζίδικα. Ἴσως νὰ ὀνομάσθησαν ἔτσι γιατί ἐκεῖ θὰ γινόταν ἡ τζαμάλα¹ ὅταν ἤθελαν οἱ

ρικοὺς. Ἀπὸ τὶς Δελιῶνες κατήγετο καὶ ὁ τελευταῖος πρωτοσύγκελος Σηλυβρίας Διονύσιος Κουχτσόγλου. Προικισμένος μὲ σύνεσιν καὶ θάρρος ἦτο ὁ μοχλὸς τῆς Ἐθνικῆς καὶ θρησκευτικῆς κινήσεως τῆς επαρχίας. Ἐάν ἡ Ἐκκλησία ἀνεγνώριζε τὴν ἀξίαν του, θὰ προσέφερε πολλὰς ὑπηρεσίας στὴν Ἐκκλησίαν ὡς μητροπολίτης. Ἡ Θράκη εἶναι ὑπερήφανη διὰ τὰ τέκνα της.

1) Περὶ τζαμάλας βλεπε Θρακικὰ τόμος Θ' ὑπὸ Καλλ. Χουρμουζιάδου.

γεωργοὶ βροχή¹. Τὴν ὥρα ποὺ περνούσαμε πίσω ἀπὸ τὰ Ἀρχιγένεια ἦταν δεξιά μας ἕνας κήπος μὲ ἀραιὰ δένδρα καὶ στὸ βᾶθος ἕνα καφενεῖο. Ἦταν ὁ Ἀηλιάς. Μέσα στὸν κήπο κάθονταν τρεῖς κύριοι κάπως ἠλικιωμένοι. Ἡ περιβολὴ των καὶ ἡ ἐξωτερικὴ ἐν γένει ἐμφάνισις των (κολλάρο, γαλιά, μαστοῦνι, ψαθάκι) γιὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἦταν τὸ διακριτικὸ γνῶρισμα τοῦ σοφοῦ, τοῦ γραμματισμένου, τοῦ σπουδαίου τέλος πάντων ἀνθρώπου. Ἐρχετο νὰ εἶναι ἢ γιατροὶ ἢ καθηγηταί. Ἐμαθα πὼς ἦταν καθηγηταὶ τῶν Ἀρχιγενείων. Τὴ στιγμὴ ἐκείνη γεννήθηκε στὴ ψυχὴ μου ἕνας πόθος ἕνα ὄνειρον. Ἀράγε δὲ θὰ μπορέσω νὰ γίνω κι' ἐγὼ μιὰ μέρα καθηγητὴς τῶν Ἀρχιγενείων; Ἀπὸ τότε πέρασαν χρόνια ἀρκετά. Τὸ ὄνειρο ὁμως διετηρεῖτο ζωηρὰ στὴ ψυχὴ μου. Ἐπὶ τέλους τὸ Σεπτέμβριο τοῦ 1917 κατέβαινα στὶς Ἐπιβάτες ὡς καθηγητὴς τῶν Ἀρχιγενείων. Νά, ποὺ πραγματοποιεῖται τὸ ὄνειρό μου. Τὰ Ἀρχιγένεια τότε, ἐξ αἰτίας τοῦ πολέμου, δὲν εἶχαν πλῆρες τὸ διδακτικὸ προσωπικόν. Διευθύντρια ἦτο ἡ Ζωὴ Μελανδινού, ἀρίστη παιδαγωγὸς καὶ λογοτέχνης, ξακουστὴ στὴν Κωνσταντινούπολι γιὰ τὴ πνευματικὴ της δρασί. Στὸν ἐνθουσιασμὸ καὶ τὴ δραστηριότητα χρεωστοῦσαν τὰ Ἀρχιγένεια τότε τὴ λειτουργία τους. Διδασκάλισσες ἐντόπιες ἦσαν ἡ Ζωὴ Μαύρου, ἡ Εὐθαλία Χριστοδουλίδου, ἡ Ταρσὴ Βαλασιάδου, ἡ Μαριάνθη Ἀριστείδου. Ὑπῆρχεν ἕνας μόνον φιλόλογος ὁ Στεργίου ἀπὸ τὴ Στενίμαχο. Ἐγὼ ἀναγκάζομαι νὰ διδάσκω ἐκτὸς τῶν μαθημάτων τῆς εἰδικότητός μου, Ἀρχαῖα, Ψυχολογίαν, θεωρητικὴν Ἀριθμητικὴν, Γεωμετρίαν. Ὑποχρεωτικῶς ἐδίδασκα καὶ Τουρκικά. Δύο φορὲς τὴν ἑβδομάδα συγκέντρωνα τὶς μαθήτριες τοῦ γυμνασίου σὲ μιὰ αἴθουσα, καὶ ἐκεῖ ἐμάθαιναν ἀνάγνωσιν καὶ γραφὴν τῆς Τουρκικῆς γλώσσης. Τὸ μάθημα παρακολουθοῦσαν καὶ διδασκάλισσαι. Ἡ προπαρασκευὴ γιὰ τόση ποικιλία μαθημάτων, ξένων πρὸς τὴν εἰδικότητά μου μὲ ἀπαισχρολοῦσε τόσο, ποὺ δὲν μ' ἔμενε καιρὸς ἔστω καὶ γιὰ ἕνα σύντομο περίπατο. Ἀλλὰ καὶ νὰ ἔβγαινα τί ἀντίκριζα; Πεῖνα, τρόμο, ἀγωνία, ἀθλιότητα. Εὐρισκόμεθα τότε στὸ τελευταῖον ἔτος τοῦ Α' Εὐρωπαϊκοῦ πο-

1) Οἱ γεωργοὶ στὴν περιφέρειά μας ζοῦσαν οἱ περισσότεροὶ πολὺ φτωχικά. Μὲ τὸ πατροπαράδοτο ἀλέτρι, χάραζαν τὴν ἐπιφάνεια τοῦ χωραφιοῦ, καὶ περιέμεναν νὰ τοὺς χορτάση. Τρακτέρ, λιπάσματα, ἀγροτικὰ δάνεια, ἦταν ἄγνωστα. Ἀπὸ τὸ Μάρτη ἀκόμα τελείωνε τὸ σιτάρι. Κατέφευγαν τότε στοὺς γύρω τσορμπατζήδες, γιὰ νὰ δανεισθοῦν σιτάρι, χρήματα. Τὰ δάνεια ἐξοφλοῦσαν στὸ ἄλωνι μὲ πολὺ βαρὺ ἐπιτόκιο. Κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια ἰδρῦθη ὑποκατάστημα Γεωργικῆς Τραπεζῆς στὶς Μέτρες. Πρῶτος διευθυντὴς ἦτο ὁ Γιάνκο Βέης Ἀλεξιάδης ἀδελφὸς τοῦ ἀοιδίμου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Γενναδίου. Ἐκεῖ οἱ γεωργοὶ κατέθεταν τοὺς τίτλους τῶν χωραφίων τους, καὶ ἔπρηναν ὡς δάνειον ἕνα 25 % τῆς ἀξίας τῶν χωραφίων μὲ τόκον 7 %. Οἱ χωριανοὶ μου ἔμεναν εὐχαριστημένοι ὅταν ἐπῆγαιναν τὰ προϊόντα των στὸν ἐμπορικὸ καὶ βιομηχανικὸ οἶκο τοῦ Α. Σταμούλη εἰς Σηλύβριαν. Ἐκεῖ εὐρισκαν ἀκριβείαν στὸ ζύγισμα, στὴ ποιοτικὴ κατάταξι τῶν προϊόντων των, στὴν πληρωμὴ.

λέμου. Στους δρόμους τὴν ἡμέρα δὲν ἔβλεπες νέους. Ἄλλοι ἦταν κρυμμένοι, ἄλλοι φευγάτοι στὴν Πόλι, καὶ πολὺ λίγοι στρατιῶται. Ἄν ἔβλεπες κανένα νέο νὰ γυρίζη στὸ χωριὸ ἄφοβα, αὐτὸς ἦταν ἐφοδιασμένος μὲ πιστοποιητικὸν ἀναρρωτικῆς ἀδείας. Ἦτο τῆς μόδας τότε νὰ πέρνουν τέτοια πιστοποιητικὰ ὅσοι διέδεταιν χάριτινες τουρκικὲς λίρες (παγκανότες). Ὑπῆρχαν ὀργανωμένα συνεργεῖα στὴν Πόλι ποὺ τὰ ἐξέδιδαν. Μεσάζοντες ἦσαν καὶ μερικοὶ ἡμέτεροι. Αὐτοὶ μεσολαβοῦσαν, ἀνιδιοτελῶς βέβαια, γιὰ τὴ σωτηρία τῶν ὁμοεθνῶν. Οἱ Ἐπιβάτες ἦταν τότε τὸ καταφύγιον τῶν λιποτακτῶν καὶ ἀνυποτάκτων, ὄχι μόνον τῶν ἐντοπίων, ἀλλὰ καὶ τῶν γύρω χωριῶν. Ἴσως γιὰ τὸ οἱ Ἐπιβατιανοί, ἀπὸ μεγαλοφυχία, δὲν ἤθελαν νὰ προδώσουν. Στὰ ἄλλα χωριὰ παρουσιάσθησαν κρούσματα προδοσίας στους Τούρκους. Κάθε σπίτι σχεδὸν εἶχε καὶ μιὰ κρυψώνα. Πότε ἀνάμεσα στὸν τοῖχο τῶν δωματίων, πότε στὴν ὄροφή, πότε στὰ μαγαζιά, καὶ πότε σὲ τέτοιο ἀνύποπτο μέρος, ποὺ ἦταν ἀδύνατον νὰ τὸ συλλάβῃ ἢ φαντασῖα τοῦ ἀνθρώπου. Οἱ Ἐπιβάτες εἶχαν μεταβληθῆ, τὴ χρονιά ἐκείνη σὲ ἓνα ἀπέραντο ταβάν ταμπούρου. Τάγμα τοῦ ταβανιοῦ. Ἔτσι ὠνομάσθησαν ὅσοι λιποτακτοῦσαν ἀπὸ τὸ Τουρκικὸ στρατὸ τότε. Τὰ βράδνα ἀπὸ νωρίς, ἔκλειαν πόρτες, παράθυρα διὰ τὸν φόβον τῶν... Ἰουδαίων. Ἄλλως τε δὲν ὑπῆρχε πετρέλαιο γιὰ φωτισμὸ. Τὴν παγερῆ σιωπῇ τῆς νύχτας, συχνὰ διέκοπταν βήματα δυνατὰ καὶ γρήγορα, γαυγίσματα σκυλιῶν, χτυπήματα στὶς πόρτες ποὺ τὰ συνόδευε ἡ ἀγρία φωνὴ τοῦ ζανταρμά « Ἄτς καπουγιού » ἀνοιξε τὴν πόρτα. Ἀμέσως καταλαβαίναμε τί συμβαίνει. Οἱ τοῦρκοι « πατοῦσαν » σπίτια γιὰ νὰ πιάσουν λιποτάκτας (κατσάκηδες) Ξυπηνητοί, περιμέναμε μὲ ἀγωνία πότε νὰ ξημερώσῃ. Πρῶτὴ πρῶτὴ κυκλοφοροῦσαν τὰ νέα. « Πάτσαν τὸ σπίτι τοῦ Μουμτζῆ καὶ πιάσαν τὸ γυιότ ». Ἦταν κίτρινο σὰν κερί τὸ καῦμένο. Στους Ἐπιβάτες τότε ἦτον κάποιος ἀπὸ τὴν Πόλι ποὺ τὸν ἔλεγαν Πῆχyu. Πουλοῦσε ψιλικά ¹ ἴσιοι, μονοκόματος, ξερακιανός, πανύψηλος, σωστὸς πῆχyu. Στὴν ἐποχὴ ἐκείνη τοῦ τρόμου, ἀπὸ τὰ πατήματα τῶν Τούρκων, ἔγινε ὁ ἄγγελος τῶν καλῶν καὶ τῶν κακῶν εἰδήσεων. Ὅσες φορὲς ἐρχόταν Τούρκοι γιὰ νὰ πατήσουν σπίτια, τὸ ἔπερνε ἀμέσως μυρωδιά. Ἐβλεπες λοιπὸν τὸ Πῆχyu τότε, νὰ δρασκελλῆ μὲ τὶς ποδαροῦκλες του τοὺς δρόμους, φωνάζοντας : « Μαῦροι μαῦροι μακαράδες ». Αὐτὸ ἦταν τὸ σύνθημα. « Κρυφθῆτε, πατοῦν οἱ Τούρκοι σπίτια ». Ἀμέσως ἄκουες τὶς πόρ-

1. Πρὸ τῶν Βαλκανικῶν πολέμων στὰ χωριά μας ὑπῆρχαν Ἑβραῖοι μικροῦμποροι ἐγκατεστημένοι ἓνας ἢ δύο σὲ κάθε χωριό. Ὅλη τὴν ἐβδομάδα ἐγύριζαν στὰ χωριά πουλῶντας πρᾶμάτιες. Τὸ Σάββατο ἐπήγαιναν στὴ Σηλυβρία. Ἐγινε τότε (τῷ 1911-12) κάποια ἐθνικιστικὴ προσπάθεια νὰ ἐκτοπισθοῦν οἱ Ἑβραῖοι ἀπὸ τὰ Ἑλληνικὰ χωριά καὶ νὰ ἐγκατασταθοῦν μὲ Ἑλληνας μικροπωλητάς. Εἶνε ἀγνωστος εἰς ἐμὲ ὁ ἐμπνευστὴς τῆς προσπάθειας αὐτῆς. Γνωρίζω μόνον ὅτι ἐκτελεστὴς ἦταν ἡ Μητρόπολις Σηλυβρίας. Παρὰ τὰς διαμαρτυρίας τοῦ χαζάμη, καὶ τὰς συστάσεις τοῦ καϊμακάμη, οἱ Ἑβραῖοι ἀπομαρζύνθησαν ἀπὸ τὰ χωριά μας καὶ ἀντικατεστάθησαν μὲ δικούς μας.

τες καὶ τὰ παράθυρα νὰ κλείουν. Οἱ δρόμοι ἐρήμωναν. Οἱ κρυμμένοι καρδιοχτυποῦσαν. Καὶ μόλις περνοῦσε ὁ κίνδυνος, ἔβλεπες τὸν Πῆχyu, νευρικά καὶ γρήγορα νὰ διασχίζῃ τοὺς δρόμους καὶ νὰ φωνάζῃ : « Ἄσπροι, ἄσπροι μακαράδες ». Ἄνοιγαν πόρτες, παράθυρα. Ξανάρχισε ἡ κίνησις. Ἄνέπνεε τὸ χωριό. Δὲ θὰ ξεχάσω ποτὲ τὴν ἡμέρα τῶν 40 μαρτύρων στὶς 9 Μαρτίου π.κ. τοῦ 1918. Τὴν ἡμέρα ἐκείνη, ἐπειδὴ ἦτο ἡ ἐορτὴ τοῦ ἰδρυτοῦ τῶν Ἀρχιγενεῶν, ἀνοίξαμε τὴν ἐκκλησίαν τῶν Ἀρχιγενεῶν¹. Ἐγίνε λειτουργία, καὶ εἰς τὸ τέλος μνημόσυνον εἰς μνήμην τοῦ Σαραντῆ Ἀρχιγένους. Στους χοροὺς ἔψαλαν διδασκάλισσες βοηθούμενες ἀπὸ καλλιφωνες μαθήτριες. Ἡ λειτουργία ἦτο πολὺ κατανυκτικὴ. Ὡμίλησα σχετικὰ μὲ τὸ ἔργον τοῦ Ἀρχιγένους. Τὴν ὥρα τῆς λειτουργίας, ἕνας ὄμιλος Γερμανῶν στρατιωτῶν περνοῦσε ἀπ' ἔξω ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν. Μόλις ἄκουσε τοὺς ψαλμούς, στάθηκε ὅση ὥρα ἔξακολουθοῦσε ἡ ψαλμωδία, καὶ ἄκουε μὲ προσοχή. Δὲν ἦτο ὅμως μόνον αὐτὴ ἡ ψυχαγωγία μας. Ἡ ἀκούραστη διευθύντριά μας, ἀπὸ τὸ τίποτε ὠργάνωσε μιὰ ἐορτὴν, κατὰ τὰς ἡμέρας τῶν ἀπόκρουσιν. Ἐνα ἀπόγευμα ἔγινε συγκέντρωσις τοῦ προσωπικοῦ καὶ τῶν μαθητριῶν στὴ μεγάλη αἴθουσα. Ἐνας ὄμιλος μαθητριῶν μὲ ἀρχαία κόμμωσι ἐχόρευε τραγουδῶντας :

« Σὲ καινούργια βάρκα μπῆκα καὶ στὶς Ἐπιβάτης βγήκα.

Βλέπω ναῦτες παλληκάρια ποὺ ψαρεύανε τὰ ψάρια.

— Ἐχετε ψαράδες ψάρια γιὰ νὰ φᾶν τὰ παλληκάρια ;

— Ἐχομε χρυσὴν σαρδέλλα σὰν τὴν ὡμορφὴν κοπέλα ».

Τὸ χορὸν ἠκολούθησαν ἀπαγγελίαι ποιημάτων. Καὶ ἔτσι πρὸς πείσμα τῆς καταστάσεως ἀποκρέψαμε. Μετὰ ἕνα χρόνον ἔγινε ἀνακωχή. Ξαναζωντάνεψε τότε τὸ χωριό. Ἐπανῆλθε ἡ εἰρηνικὴ ζωὴ. Οἱ κάτοικοι ἐπανεῦραν τὴν ζωὴν ποὺ ζοῦσαν προπολεμικὰ κατὰ ἕνα στοὺς μαχαλάς του. Δύο διαφορετικοὶ κόσμοι ζοῦσαν ἀνέκαθεν στοὺς δύο μαχαλάδες τοῦ χωριοῦ. Στὸν ἕνα, τὸν ἀριστοκρατικόν, ὑπῆρχαν δρόμοι εὐρύχωροι, καθαροί, σπίτια μεγάλα, καλοκαμωμένα, ἄνδρες κατὰ τὸ πλεῖστον καλοντυμένοι, σοβαροί, κυρίες σεμνὰ ντυμένες, ἡσυχία καὶ σοβαρότης παντοῦ. Ἀκόμα καὶ ἡ γλῶσσα τῶν ἦτο ἐπιτηδευμένη καὶ μάλιστα στοὺς γυναικόκοσμον ποὺ κάθησε ἔστω καὶ γιὰ λίγο στοὺς θρανία τῶν Ἀρχιγενεῶν. Πέρασες στοὺς ἄλλοις μαχαλάς, τελείως διαφορετικὸς ἄνεμος φυσοῦσε. Ἐδῶ ἐπικρατοῦσε τὸ λαϊκὸν τοπικιστικὸν χρῶμα. Θόρυβος στοὺς δρόμους. Ζωηρότης στὰ καφενεῖα. Ἡ λατέρνα διαλαλοῦσε τὰ μεράκια τῶν ναυτῶν καὶ τῶν γεωργῶν. Τὰ παιδιὰ ξυπόλυτα ἔτρεχαν στοὺς δρόμους. Οἱ γυναῖκες συζητοῦσαν ζωηρὰ ἀναμεταξύ των μὲ τὸ γλωσσικὸν ἰδίωμα ποὺ ἄκουσε καὶ στὶς Δελτιῶνες (Ντὸν εἶδες ; ντὸν ἄκσες ; τούλιος ἦνταν ; τούλια κάλλια ; ἔφαγες κια, κικνάρια ; ἔβγαλες πλιά, πλάδες ;)

1. Μέσα στοὺς περίβολοι τῶν Ἀρχιγενεῶν, ὁ Ἀρχιγένης τῷ 1963 ἔκτισε ἕνα κομψότατον ναῦθριον πρὸς τιμὴν τῶν 40 μαρτύρων γιὰ τὴν ἐκκλησιάζονται οἱ μαθήτριες τῶν Ἀρχιγενεῶν.

Ἀπὸ τοῦ 1920, πὸν ἔγινε ἡ κατάληψις τῶν μερῶν ἐκείνων ἀπὸ τὸν Ἑλληνικὸ στρατό, συμπληρώθηκαν τὰ κενὰ τοῦ προσωπικοῦ τῶν Ἀρχιγενείων καὶ ἄρχισαν πάλαι νὰ λειτουργοῦν κανονικά. Δὲ χάρηκαν ὁμως τὴν ἐλευθερία τους παρὰ μόνον δύο χρόνια. Τοὺς παρέσυρε τοὺς Ἐπιβατιανοὺς ὁ σίφων τῆς προσφυγιάς καὶ τοὺς πέταξε στὸν κόλπο τῆς Θεσσαλονίκης ὅπου ἔκτισαν τὶς νέες Ἐπιβάτες. Στὰ Ἀρχιγένεια σήμερα δὲν ἀκούεται πλέον ἡ Ἑλληνικὴ φωνή. Τὸ πυκνὸ σκοτάδι τῆς δουλείας σκέπασε τὴ φωτεινὴ αὐτὴ ἐστία, πὸν τόσα χρόνια ἀνέδιδε τὸ πνευματικὸ της φῶς, καὶ φώτιζε τοὺς ὁμοεθνεῖς τῆς Τουρκίας. Τὰ Ἀρχιγένεια ἀπὸ τότε πὸν ἰδρῦθησαν (1857) σχεδὸν λειτούργησαν ὁμαλά. Ἀπὸ αὐτὰ ἀπεφοίτησαν ἑκατοντάδες διδασκάλισσες οἱ ὁποῖες δὲν τὸ θεωροῦσαν ταπεινωτικὸ, ὅπως οἱ Ζαπαῖδες, νὰ ἐργασθοῦν μακριὰ ἀπὸ τὴν Πόλι. Θὰ τις βρῆτε παντοῦ στὴ Μ. Ἀσία, στὸν Πόντο, στὴ Θράκη, στὴν Ἡπειρο, ὅπου ἦταν διεσπαρμένος ὁ Ἑλληνισμός. Θὰ γίνουν οἱ ἱεραπόστολοι τῆς ἐθνικῆς ἰδέας. Θὰ φέρουν καὶ θὰ μεταγγίσουν στὶς ψυχὰς τῶν Ἑλληνοπαίδων τὴν πνοὴν τῆς Ἑλληνικῆς ψυχῆς. Πολλές, πολλές, στὴν Μ. Ἀσία προπάντων, ἔγιναν σύζυγοι πλουσίων ὁμογενῶν. Οἱ ὁμογενεῖς τῶν μερῶν ἐκείνων, ξενόγλωσσοι, ἀλλὰ μὲ ἔντονον τὸ ἐθνικὸν φρόνημα, τὸ θεωροῦσαν τιμὴν νὰ πάρουν ὡς σύζυγον ἑλληνίδα διδασκάλισσαν, γιὰ νὰ μορφώσουν τὰ παιδιὰ των ἑλληνοπρεπεῶς. Καὶ ἔτσι μέσα στὰ βράθῃ τῆς Ἀνατολῆς, ὅπου ὠμίλειτο ἡ τοπικιστικὴ χονδροειδῆς Τουρκικὴ, ἠκούετο κάπου κάπου καὶ ἡ Ἑλληνικὴ. Τὸ ἐθνικὸν ἔργον τῶν Ἀρχιγενείων δὲν ἔχει ἐκτιμηθῆ κατὰ τὴν ἀξίαν του ἀπὸ τὸ ἔθνος, οὔτε ἔχει ἐξαρθῆ ἀπὸ τοὺς ἀσχολουμένους μὲ τὴν νεωτέρα ἱστορία μας. Σκορπισμένοι σήμερα οἱ Ἐπιβατιανοί, ἀλλὰ καὶ μεῖς οἱ ξένοι πὸν ζήσαμε ἐκεῖ, ἀναπολοῦμε τὸ παρελθόν της, διηγούμεθα τὴν ὠμορφιὰ καὶ τὴ δόξα, πὸν εἶχε μιὰ φορὰ, καὶ διηγῶντας τα κλαῖμε γιὰ τὴ συμφορά της. Ἀλλὰ ἄς μὴν ἀπελπίζώμεθα. Ἡ γενεὰ μας εἶδε πολλὰ γεγονότα, πὸν μόνον στοὺς θρούλλους καὶ στὴ ζωηρὴ φαντασία τῶν νέων μπορούσαν νὰ γεννηθοῦν. Μὲ τὴν πείρα πὸν ἀποκτήσαμε, ἄς μεταδώσωμε τὴν ἐλπίδα καὶ τὴν αἰσιοδοξία σ' ἐκείνους, πὸν θὰ ἔλθουν ὕστερα ἀπὸ μᾶς. Ὅπως πολλὰς φορὰς μᾶς διδάσκει ἡ ἱστορία μας, δὲν ἀποκλείεται κάποτε νὰ γίνῃ τὸ ἱστορικὸ θαῦμα τῆς νεκραναστάσεως, ἐκεῖ ὅπου ἀναπαύονται σήμερα τὰ κόκκαλα τῶν πατέρων μας. Καὶ τότε θὰ ξαναπηδῆσῃ πάλιν ἀπὸ τὴν τέφρα τὸ φῶς τῶν Ἀρχιγενείων, σὰν τὸ μυθολογικὸ Φοῖνικα. Ἀπὸ τὰ βράθῃ τῆς ἱστορίας θὰ ἀκουσθῆ τότε ἡ γνωστὴ φωνὴ τοῦ Ἀρχιγένους νὰ ἀπευθύνεται στὶς Θρακιώτισσες: «Δεῦτε λάβετε φῶς». Αὐτὸ εἶναι τὸ πιστεύω μου. Καὶ τὴν πίστιν μου αὐτὴν τὴν ἀντλῶ, ἀπὸ τὴν μοῖραν τῆς φυλῆς μας, ἀπὸ τὴν ἱστορίαν τοῦ ἔθνους μας.

Σημειώσεις. Κάθε χρόνο, στὶς 14 Ὀκτωβρίου, ἑορτὴν τῆς ὁσίας Παρασκευῆς ἡ Ἐπιβατινὴ οἰκογένεια Παπαδοπούλου κάμνει λειτουργίαν εἰς τὸν ἑνοριακὸν της ναὸν στὸ συνοικισμὸ Βύρωνος. Μαζεύονται τὴν ἡμέρα ἐκείνη Ἐπιβατιανοί, ὅσοι εἶναι σκορπισμένοι στὰς Ἀθήνας καὶ στοὺς συνοικισμούς.

ΚΑΤΙΝΑΣ ΒΕΪΚΟΥ - ΣΕΡΑΜΕΤΗ

Ε Π Ι Β Α Τ Ε Σ

ΙΣΤΟΡΙΑ, ΗΘΗ ΚΑΙ ΕΘΙΜΑ, ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

Ἐν Ἀθήναις τῇ 12ῃ Φεβρουαρίου 1952.

Αριθ. Πρωτ. 50

Πρὸς

Τὴν Κυρίαν Κατίαν Σεραμέτη

Ἐάνθην

Ἐρίτιμος Κυρία,

Εὐχαρίστως γνωρίζομεν ὑμῖν, ὅτι ἡ ὑφ' ὑμῶν ὑποβληθεῖσα εἰς τὸν ἐφετεινὸν γλωσσικὸν διαγωνισμὸν τῆς Ἑταιρείας συλλογὴ ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἐπιβάτες» ἐκρίθη ἐπαινετικώτατα ὑπὸ τῆς ἀρμοδίας κριτικῆς ἐπιτροπείας, ὡς θὰ ἰδῆτε εἰς τὴν συναποστελλομένην ὑμῖν ἔκθεσιν, καὶ ἔτυχε τοῦ πρώτου προκηρυχθέντος βραβείου ἐκ δρχ. 500.000

Συγχαίροντες ὑμῖν καὶ πάλιν ἐπὶ τούτῳ, εὐχόμεθα ὅπως εὐρεθῶμεν καὶ πάλιν εἰς τὴν εὐχάριστον θέσιν νὰ ἀναγγείλωμεν ὑμῖν τὴν βράβειον εἰς τοιοῦτους πατριωτικοὺς ἀγῶνας καὶ παρακαλοῦμεν ὅπως ἔλθητε εἰς συνεννόησιν μετὰ τοῦ γραμματέως τῆς Ἑταιρείας, ἐὰν θελήσετε νὰ δώσετε συνέχειαν εἰς τὴν ὑπὸ τῆς κριτικῆς ἐπιτροπείας ληφθεῖσαν ἰδέαν τῆς δημοσιεύσεως τῆς ἀξιολόγου χειρογράφου συλλογῆς σας.

Μετὰ πάσης τιμῆς

Ὁ Πρόεδρος
Φ. Δραγούμης

Ὁ Γεν. Γραμματεὺς
Ἰωάν. Καλλέρης

**Ἐκδόση τῆς κριτικῆς Ἐπιτροπῆς γιά τήν ἐργασία μου,
ἀπό τόν κ. Γ. Κουρμούλη καί κ. Ἰωάν. Καλλέρη.**

(Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ τόμου ΝΕ' τοῦ περιοδικοῦ «ΑΘΗΝΑ», ἔτος 1951).

Ἐκ τοῦ μετὰ τήν ἐθνικήν καταστροφὴν τοῦ 1922 ἐκριζωθέντος Ἑλληνισμοῦ, τοῦ ὁποίου ἡ μελέτη τῆς γλώσσης ἐπείγει ὑπὲρ πάσαν ἄλλην, προέρχεται συλλογὴ ἐκ σελίδων 80 δακτυλογραφημένων (μεγάλου σχήματος)¹ ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἐπιβάτες» καί τὸν χαρακτηριστικὸν ὑπότιτλον «Εἰκόνες ποῦ δὲν σδύνουν». Περιλαμβάνει λαογραφικὴν καί γλωσσικὴν ὕλικὴν ἐκ τοῦ χωρίου «Ἐπιβάτες» ἐπὶ τῆς Θρακικῆς παραλίας τῆς Προποντίδος, τοῦ ἐποίου οἱ εἰς τὸ ἐλεύθερον ἔδαφος τῆς πατρίδος καταφυγόντες κάτοικοι συνψέσθησαν εἰς ὁμώνυμον χωρίον πλησίον τῆς Θεσσαλονίκης, ἀποστέλλεται δὲ ὑπὸ τῆς κ. Κατίνας Ν. Σεραμέτη.

Ἡ συλλογὴς γυνὴ λογία, ἀλλὰ καί τῶν Μουσῶν θεραπαινίς, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ ἐμμέτρου προλόγου, εἰς τὸν ὁποῖον ἐκφράζει τὴν νοσταλγίαν αὐτῆς διὰ τὴν ἀπωλεσθεῖσαν γενέτειραν, πραγματεύεται μετὰ ζηλευτῆς τάξεως, ἐπιμελείας καί σαφηνείας τὸ λαογραφικὸν καί γλωσσολογικὸν ὕλικόν, τὸ ὁποῖον συνέλεξεν. Ἡ συλλογὴ διαιρεῖται εἰς δύο μέρη: Εἰς τὸ πρῶτον ἐκτίθενται τὰ ἐν τῷ χωρίῳ τῆς Θράκης ἐπικρατοῦντα ἦθη καί ἔθιμα, δοξασίαι καί δεισιδαιμονίαι, παραδόσεις, παίγνια, εὐχαί, ἀραί, κλπ. κλπ., παρατίθενται ἐπ' εὐκαιρίαι πολλά τοπικά ἄσματα, ἔμμετρα εὐκαλισματα καί ἐπιγράμματα, προστίθενται δὲ ἐν τέλει 80 παροιμίαι καί 5 παραμύθια. Εἰς τὸ δεῦτερον δίδεται πλούσιον γλωσσάριον, ἀλφάβητικῶς ταξινομημένον, εἰς τὸ ὁποῖον προστίθενται καί τοπωνύμια τῆς περιοχῆς τοῦ ἐγκαταλειφθέντος χωρίου μετὰ λεπτομεροῦς τοπογραφικοῦ σχεδιαγράμματος. Τῆς ὅλης ἐργασίας προτάσσεται σύντομος ἱστορικὴ ἐπισκόπησις τῆς ζωῆς τῆς κοινότητος τῶν Ἐπιβατῶν μέχρι τῆς καταστροφῆς, ἐπιτάσσεται δὲ λεπτομερῆς πίναξ τῶν περιεχομένων. Τρεῖς ἐπιτυχεῖς εἰκόνες διασαφοῦν κατὰ παραστατικὸν τρόπον τὸ ἔθιμον «τοῦ Ὀθριοῦ» ἢ «τῆς κεράτσας», τῆς κατὰ τὴν Μ. Πέμπτην δηλ. γενομένης κατ' ἔθιμον τελετῆς τῆς καύσεως τοῦ ὁμοιώματος τοῦ Ἰούδα, τὸ «τῆς Τζαμάλας», τῆς κατὰ τὴν παραμονὴν τοῦ Ἁγίου Δημητρίου δηλ. γενομένης ἀνὰ τὸ χωρίον περιφορᾶς ὁμοιώματος δαμάλεως, ἀναλόγου πρὸς τὸ ἀλλαχοῦ ἐθιζόμενον κατὰ τὰς Ἀπόκρεφ ὁμοίωμα τῆς «γκαμήλας» καί τὸν τρόπον τῆς ξάνσεως τῶν ἐρίων μετὰ τὰ λανάρια. Τὸ περιεχόμενον τοῦ πρώτου μέρους, ἐκτὸς τοῦ μεγάλου ἐνδιαφέροντος

1) Οἱ σελίδες ἔχουν ὑπερδιπλασιασθεῖ.

ἄπερ ἐνέχει διὰ τὴν μελέτην τῆς ζωῆς τοῦ ὑποδούλου Ἑλληνισμοῦ ἀπὸ λαογραφικῆς ἀπόψεως, παρέχει ἐπίσης πλούσιον ὕλικόν διὰ τὴν μελέτην τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος τοῦ χωρίου. Διότι ἡ συλλογεὺς φροντίζει νὰ ἀποδίδῃ πιστῶς καὶ σαφῶς τὴν μορφήν καὶ τὴν σημασίαν τῶν λαογραφικῶν ὄρων, ὡς καὶ τὴν γλωσσικὴν διατύπωσιν τῶν ἀσμάτων, τῶν παροιμιῶν καὶ τῶν παραμυθίων εἰς τὸ τοπικὸν ἰδίωμα. Τοῦτο ἐπιτρέπει νὰ σχηματίσωμεν ἐποπτικὴν καὶ ἀκριβῆ γνῶμην περὶ τοῦ ἰδιώματος, τὸ ὁποῖον ἀνήκει εἰς τὰ ἡμιβόρεια ἰδιώματα τῆς Θράκης, διότι ἐμφαίνει ἀποβολὴν μὲν τῶν ἀτόνων ι καὶ ου, ὡς παρατηρεῖ καὶ ἡ συλλογεὺς εἰς σύντομον φωνητικὸν σημεῖωμα προτασσόμενον τοῦ γλωσσάρου (ἀφεντοῦλ' ς, ἀχελωνὰρ' κο καρὸδ', τελών', ἀγορόπ' λο, κο-ριτσό' πλο, μαζών' με κλπ.), ἀποφεύγει ὁμως τὴν κώφωσιν τῶν ἀτόνων ε καὶ ο (ἄντερο, διακονεύω, μερεμέτ' μωροπίστευτ' κλπ.)¹.

Χαρακτηριστικὰ τοῦ ἰδιώματος εἶναι ἡ χρῆσις τῶν μέσων b, d, g ἀντὶ τῶν ἑρρίνων μπ, ντ, γκ καὶ ὁ τονισμὸς τῆς τετάρτης ἀπὸ τῆς λήγουσης συλλαβῆς εἰς τὸν πληθυντικὸν τῶν ρημάτων, ἄνευ τῆς ἀναπτύξεως δευτερεύοντος τόνου, ὡς συμβαίνει ἀλλαχοῦ τῶν βορείων ἰδιωμάτων (ἐφαγαμε, σήκωσατε, δούλεψανε, γέν'μαστανε κλπ.).

Τὸ περιεχόμενον τοῦ δευτέρου μέρους εἶναι ἐπίσης πολύτιμον, διότι ἀποτελεῖ τὸ πρῶτον, ἐφ' ὅσον γνωρίζομεν, πλήρες γλωσσάριον τοῦ ἀπωλεσθέντος ἑλληνικοῦ χωρίου, συστηματικῶς καὶ ἐπιμελῶς συντεταγμένον. Ἡ φωνητικὴ καὶ μορφολογικὴ ἀπόδοσις τῶν ἀναγραφομένων λέξεων γίνεται πράγματι μετὰ προσοχῆς, ἂν ἐξαιρέσῃ τις, τὴν παράλειψιν σημειολογικῆς ἐνδείξεως ὡς πρὸς τὴν ὀρθὴν προφορὰν τῶν οὐρανικῶν κ, γ, χ, λ, καὶ ν πρὸ ἀποεαλλομένου φωνήεντος.³

Ἡ σημασία τῶν λέξεων ἀποδίδεται ὡσαύτως μετὰ τῆς δεούσης συντομίας καὶ σαφηνείας, πιστοῦται δὲ συνήθως ἀλλ' ὄχι πάντοτε δυστυχῶς⁴, διὰ καταλλήλων παραδειγμάτων. Αἱ ἑτυμολογικαὶ παρεκβάσεις ἀποφεύγονται, ὀρθῶς δέ, ἐκτὸς τῶν ἀναφερομένων εἰς τὰ τοπωνύμια, ἔνθα δίδονται πολλάκις ἐπιτυχεῖς, γενικῶς δὲ χρήσιμοι ἑτυμολογικαὶ διασαφήσεις.

Τὸ γλωσσάριον προσφέρει ὕλικὸν χρήσιμον, ἐν πολλοῖς δ' ἀθησαύριστον (ἀπόδειξις αἱ ἀπὸ α ἀρχόμεναι ἀθησαύρηστοι λέξεις: ἀδικοσυρίχτρα=φιλοκατήγορος γυνή, ἀλευροῦρίζω=ἐρευνῶ, τακτοποιῶ, κλέπτω, τύπος καὶ σημασία ἀθησαύρηστοι, ἀλίπατο=ἀλίπεδον, ἐπανωπίναχο=τὸ πρῶτον προσφερό-

1) Β λ. καὶ Ν. Ἀνδριώτη. Τὰ ὄρια τῶν βορείων καὶ ἡμιβορείων ἰδιωμάτων τῆς Ἀν. Θράκης, ἐν Ἀρχ. Θρακ. Θησ. 10 (1943—1944), 144.

2) Βλ. τὴν σχετικὴν βιβλιογραφίαν παρὰ Ν. Ἀνδριώτη, ἐνθ' ἂν. 157.

3) Στὴ νέα ἐργασία ἔχει ληφθεῖ ὑπ' ὄψην ἡ ὑπόδειξις. Βλ. εἰσαγωγὴ στὸ γλωσσάριον, «γραμματικῆς παρατηρήσεις συμπληρωματικῆς» ἀριθμ. 7, σελ. 86.

4) Στὸ νέο γλωσσάριον, ποῦ ἔχει συμπληρωθεῖ μὲ πολλὰς λέξεις, ἔχει ληφθεῖ ὑπ' ὄψην ἡ ὑπόδειξις καὶ δοθήκανε κατάλληλα παραδείγματα.

μενον κατά τὸ γεῦμα πινάκιον τροφῆς, ἀποτεκνοῦδ' = τὸ τελευταῖον τέκνον τῆς οἰκογενείας), γενικῶς δὲ ἡ συλλογὴ πολλαχῶς θὰ συμβάλῃ εἰς τε τὴν λαογραφικὴν καὶ τὴν γλωσσικὴν ἔρευναν δέον νὰ βραβευθῇ. Εἰς τὴν μάλιστ' ἔργον θὰ ἦτο, ἐφ' ὅσον οὐδεμία ἄλλη τοιαύτη ἐλοκληρωτικὴ μελέτη ὑπάρχει περὶ τῶν ἐθίμων καὶ τῆς γλώσσης τῶν Ἐπιβατῶν¹, νὰ δημοσιευθῇ, ἵνα ἀποτελέσῃ ἀπόδειξιν—μίαν μεταξὺ τόσων ἄλλων—τοῦ ἀκραίφνοϋς Ἑλληνικοῦ χαρακτῆρος, τὸν ὅποιον διετήρησεν ὁ πληθυσμὸς τῆς Ἀνατ. Θράκης κατὰ τὴν μακράωντα δουλείαν».

1) Ἔχουν γίνεαι συμπληρώματα καὶ διορθώσεις μικρὲς στὴ νέα ἐργασία. Κ.Β.Σ.

ΑΝΤΙ ΓΙΑ ΠΡΟΛΟΓΟ

ΕΙΚΟΝΕΣ ΠΟΥ ΔΕ ΣΒΥΝΟΥΝ

Γιατί ένα σπίτι μακρινό,
έκεينو, πού πρωτόειδα,
—μέ ρόδα, ροδοδάφνες—
στό νοῦ μου πάντα τριγυρνᾷ;
Τ' ἀγαπημένα λούλουδα
κι' ὀλόφουντες οἱ δάφνες
θυμοῦμαι, πὼς παντοτεινὰ
στ' ἀξέχαστο κηπᾶρι,
στολίζονταν περίτεχνα,
πολύχρωμα,
καὶ σμίγαν ζηλευτά,
στῆς ἀνοιξης τὴν τόση χάρη!

*
* *

Γιατί ὁ κάμπος, ὁ πλατύς,
τ' ἀμπέλια, τὰ χρυσόσταρα,
—τὰ τόσα του στολίδια—
στό νοῦ μου πάντα τριγυρνοῦν;
Τὴ σμαραγδένια θάλασσα,
—τὰ πρῶτα μου παιχνίδια—
στὰ βότσαλα, στὴν ἀμμουδιά—
τ' ἀπέραντο ἀκρογιάλι,
πού φλοίσβιξε ἀφρογάλαξο,
γλυκότηχο,
σᾶ φίλημα ἀπαλό,
τὸ αἰώνιο κῦμα του ἀγάλι,
ἄς ἦτανε νὰ πηγαινα καμμιά φορὰ,
νὰ τᾶβλεπα ξανά!

*
* *

Σὰ θύμωνε ὁμως ὁ νοτιᾶς
καὶ ἄφριζε τὴ θάλασσα,
τὰ δόλια τὰ καράβια,
στὸ νοῦ μου πάντα τριγυροῦν !
Μιὰ φρουμισμένη μάγισσα,
θὰ πίστευες ἀγνάντια,
τὰ σπρώχνει ἔτσι βιαστικὰ
κι' ὁ κόσμος νύχτες—μέρες
στὰ σπίτια, τὰ κατάκλειστα,
κατάγιαλα,
μεγάλα καὶ μικρὰ
κι' αὐτὸς γροικοῦσε τίς φοβέρες !

*

* *

Μ' ἀπ' τ' ἀκρωτήρι τ' Ἀϊ-Λιᾶ,
ποὺ κρύβει τὴν Ἐφτάλοφη
—τ' ἀπόμακρο,—γελάει
ὁ ἥλιος πάλι, μὲ τρανοῦ
θριαμβευτὴ χρυσόραφη
πορφύρα καὶ γυρνάει
κι' ὁ νοῦς μου—σὰν τὰ ὀρθρινὰ
τ' ἀχνόπεπλα ἔχουν σβύσει,—
σ' ἐκεῖνα τὰ ὀλοπρόθυμα
τραγούδια
τοῦ ναύτη, τοῦ ζευγᾶ,
ποὺ δὲ μπορεῖ νὰ λησμονήσῃ !
"Ἄς ἦτανε νὰ πῆγαινα, καμμιά φορὰ,
νὰ τ' ἀκουγα ξανά !

Κατίνα Βείκου—Σεραμέτη

ΙΣΤΟΡΙΑ

Ἡ ὠραία κωμόπολη, μετὸν ἀνοιχτὸν δρίζοντα, μετὸν καθαρὸν οὐρανόν, τὸ δροσερὸν τῆς ἀέρα καὶ τὰ πηγαῖα νερά της, στὴ θρακικὴ παραλία τῆς Προποντίδας, οἱ Ἐπιβάτες, εἶχαν στὸ πέρασμα τοῦ χρόνου πολλὰς περιπέτειες. Ἀπὸ τὴν Πόλη ἦταν 25 μίλλια μακρῶς, ἐπίνειο τοῦ ἐσωτερικοῦ πρὸς τὸ Βυζάντιο, εἶχαν πύργου στὸ μέσο περίπου τοῦ χωριοῦ, σὲ βραχῶδη παραλία, τοῦ Ἀλεξίου Ἀποκαύκου, στρατηγοῦ τοῦ αὐτοκράτορα Ἀνδρονίκου τοῦ Γ' τοῦ Παλαιολόγου (1340), ποὺ ἐρειπωμένος καταρρίφτηκε.

Κατὰ τὸ 1912 πάλι ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις, μετὰ τὰ ἐργατικὰ τάγματα, τὸν ἰσοπέδωσε ὀλότελα. Οἱ κάτοικοι—2500 περίπου, φιλήσυχοι, πρᾶοι, ἐργατικοὶ ἦταν πάντα ἀμιγεῖς Ἕλληνες καὶ Χριστιανοὶ Ὀρθόδοξοι, μετὰ ὑψηλὸ φρόνημα πατριωτισμοῦ, ποὺ πολλοὶ φεύγανε στὴν ἀγωνιζόμενη «Μητέρα—Ἑλλάδα», ὡς ἐθελοντές, νὰ προσφέρουν τὶς ὑπηρεσίαις τους. Ἀσχολοῦνταν στὴ γεωργία, ἀμπελοργία, κτηνοτροφία, ἦταν ναῦτες, ψαράδες, μεγάλοι καραβοκύρηδες, ἔμποροι πολλοὶ βουτυράδες, μάλιστα καὶ πολλοὶ ἐγκατεστημένοι στὴν Πόλη καὶ στὴν συντεχνία βουτυράδων—πάντα πρόεδρος ἔβγαине ἐπιβατινὸς—καὶ ἐπιστήμονες—κυρίως γιατροί, ποὺ σπουδάζανε στὴν Ἀθήνα ἢ στὴν Εὐρώπη. Τὸ 1453 οἱ Ἐπιβάτες συμμαρτίστηκαν τὴν τύχη τῆς κοινῆς Πατρίδος. Ἡ φρουρὰ τοῦ πύργου συνεπλάκη στὰ λειβάδια τοῦ χωριοῦ, μετὰ τὶς ἐμπροσθοφυλακὰς τοῦ Καρατζᾶ-Μπέη—ζητήσανε τάχα ζωὰ, γιὰ νὰ μεταφέρουν ἓνα μεγάλο κανόνι καὶ ἀρνήθηκαν οἱ Ἐπιβατιανοὶ—καὶ ἀκολούθησε σφαγὴ τῶν κατοίκων¹.

Οἱ Ρῶσοι τὸ 1878 πέρασανε κατὰ τὸν ρωσσοτουρκικὸν πόλεμον, καθὼς καὶ οἱ Βούλγαροι τὸ 1912.

Ἀφοῦ ἀνέπνευσαν οἱ Ἐπιβάτες, γιὰ λίγο τὸν ἀέρα τῆς λεφτεριάς καὶ χαρήκανε τὸ θεϊκὸ αὐτὸ δῶρον, ἦταν μοιραῖο, οἱ κάτοικοι, νὰ πάρουν τὸν δρόμον τῆς προσφυγιάς τὸν πικρὸν, τὸ 1922.

Σήμερον τὸ χωριὸν, μετὰ τὸ ὄνομα «Νέοι Ἐπιβάται», ποὺ μόλις τὸ ἔνα του τέταρτον συγκεντρώθηκε—γιατὶ οἱ ὑπόλοιποι κάτοικοι σκορπίσανε σ' ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος—ἔχει κτισεῖ στὴν ἀνατολικὴ πλευρὰ τοῦ Θεσσαλικοῦ κόλπου, σὲ κάποιον τσιφλίκι, μετὰ τὸ ὄνομα «Μπαχτζῆ-Τσιφλίκι» καὶ ἐξελίσσεται χάρις στὴ μεγάλην του ἐποικιογνωμίαν μετὰ τὴν Θεσσαλονίκην.

Οἱ Ἐπιβάτες ὑπαγότανε στὴν ὑποδιοίκησιν καὶ στὴ Μητρόπολιν τῆς Σηλύβριαις. Ὑπάρχουν πολλὰς ἐκδοχὰς, γιὰ τὴν ὀνομασίαν τους. Ἀπὸ τὴν

1. Βλ. Ἐγκυκλοπαιδικὸν λεξ. περιοδ. «Ἡλίου», τόμος, 11, σελ. 894, «Ἡ σφαγὴ τῶν Ἐπιβατῶν».

ξηρά επικίνδυνο να πάνε οί ταξιδιώτες κατ' εὐθεΐαν στήν Πόλη κι' ἐρχότανε στους Ἐπιβάτες να πάρουν πλοῖο. Ὑπῆρχαν βυζαντινά ἱπποστάσια καὶ τὸ χωριὸ λεγότανε τάχα Ἴπποβάται. Ἄλλοι παραδέχονται, πὼς ἄρχαιοι Ἑλληνες ἄποικοι κτίσανε τὸν πρωταρχικὸ συνοικισμὸ στήν θέση αὐτή, ποὺ ἦταν γεμάτη ἀπὸ «βάρους». Κτίσανε «ἐπὶ βάρων»¹.

Μὰ τὴν πιδ σωστὴ ἐκδοχὴ παραδέχονται—ὅπως ὁ φιλόλογος Χάρνακ, πὼς οἱ πρῶτοι κάτοικοι ἀποτελεστήκανε ἀπὸ πεζοναῦτες, ποὺ ὠνομαζότανε «Ἐπιβάται», ἐπειδὴ ἐπιβαίνανε σὲ πλοῖα.

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Οἱ Ἐπιβάτες ἦταν πνευματικὰ προοδευμένοι. Τὸ 1796 λειτουργοῦσε ἑλληνικὴ σχολή. Ὁ Σαράντης Ἀρχιγένης, γιατρὸς ἐπιβατιανὸς—δρφανὸς κι' αὐτοδημιούργημα, μὲ ἀνώτερη ψυχικότητα—ἰδρύει τὰ ἀρχιγένεια ἐκπαιδευτήρια τὸ 1857 καὶ μορφώνει μητέρες καὶ δασκάλες, ποὺ σκόρπισαν τὰ φῶτα στὴ Θράκη «—ὁ Φάρος τῆς Θράκης» ἀποκαλοῦσαν τοὺς Ἐπιβάτες—Πόντο, Μ. Ἀσία, Ἀμερικὴ καὶ σωθῆκανε τόσες οἰκογένειες στήν προσφυγιά τους καὶ τὴν ἀπόγνωσή τους. Μόχθησε, γιὰ κάθε καλὸ καὶ ὠραῖο κι' ἄφησε *ἰερὴ κληρονομιά* τὴν ἀγάπη στὴ μόρφωση.

Ὑπῆρχε νηπιαγωγεῖο, παρθεναγωγεῖο, οἰκοτροφεῖο, δρφανοτροφεῖο, διδασκαλεῖο—δλόκληρο συγκρότημα—μὲ πλοῦτο καὶ προικοδότηση. (Βλ. Διαθήκη τοῦ Σ. Ἀρχιγένη).

Τὸ 1863 ἴδρυσε ἐκκλησία βυζαντινοῦ ρυθμοῦ, τῶν Τεσσαράκοντα Μαρτύρων, γιὰ νὰ ἐκκλησιάζονται οἱ μαθητρίες μόνο καὶ οἱ μαθηταὶ (ὁ κόσμος πῆγαινε μόνο στήν μνήμη τὴν 9 Μαρτίου, καθὼς καὶ τὴν Μ. Ἑβδομάδα· καὶ στὶς 21 Μαΐου, ὅταν γιόρταζε ἡ κ. Ἐλένη Σ. Ἀρχιγένη), ποὺ ἔψαλλαν κι' οἱ ἴδιοι. μαθαίνοντας βυζαντινὴ μουσικὴ καὶ εὐρωπαϊκὴ (εὐρωπαϊκὴ δίδασκε κάποιος ἠπειρώτης Θεόδωρος Κουντουράς, ποὺ εἶχε σπουδάσει στήν Ἑλβετία). Οἱ μαθητρίες ἔψαλλαν ἀριστερὰ καὶ οἱ μαθηταὶ τοῦ «Ἐλελείου» δεξιὰ. Σήμερα κτίζεται μὲ πρωτοβουλία κυριῶν στοὺς Νέους Ἐπιβάτες—τοῦ συλλόγου «Ἀρχιγένης»—δημοτικὸ σχολεῖο μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Εὐεργέτη, ὅπου θὰ χρησιμοποιοιηθῆ χρηματικὸ ὑπόλοιπο—θὰ χορηγηθῆ ἀπὸ τὸ κράτος—τῶν Ἀρχιγενείων. Μὰ κι' ὅλοι συνεισφέρουν μὲ προθυμία χρήματα ἢ προσωπικὴ ἐργασία, γιὰ νὰ ὑψωθῆ τὸ δείγμα τῆς εὐγνωμοσύνης στήν ἀνώτερη ψυχὴ, ποὺ μόχθησε κι' ἔχει μεταλαμπαδέψει καὶ στὶς κατοπινὲς γενιὲς ἀκόμα καὶ ἀπὸ τὴ φλόγα της.

1. Βλ. τὸ βιβλίον τῆς Ζωῆς Κ. Σακκίδου, «Σαράντης Ἀρχιγένης, ὁ ἔθνικὸς εὐεργέτης καὶ Ὅσια Παρασκευή, πολιούχος Ἐπιβατῶν. Ἐπίσης βλ. ἄρθρο τοῦ Μητροπολίτη Κυδωνιῶν Κ. Κύρου Ἀγαθαγγέλου, στήν ἐφημερίδα «Μακεδονία» Θεσσαλονίκης, τῆς 22 Ἰουλίου 1950, μὲ τὸν τίτλο «Ἐπιβάται».

Ἡ γυναῖκα του, ἡ Κυρία, ὅπως τὴν ἀποκαλοῦσαν ὄλοι, Ἐλένη Φα-
νερλῆ, στέκεται πλάι του ἀκούραστη συνεργάτιδα καὶ ἰδρύει, τὸ 1868, τὸ
«Ἐλένειον» ἐκπαιδευτήριον.

Αὐτὸ ἦταν γυμνάσιον διδασκαλεῖο καὶ ὀρφανοτροφεῖο ἀρρένων. Λει-
τούργησε λίγα χρόνια, ὡς τὸ 1894. Τὰ ἀρχιγένεια λειτουργοῦσαν—δημοτικὸ
καὶ διδασκαλεῖο θηλέων— ὡς τὸ 1922, πρᾶγμα, ποὺ καθιστοῦσε δυνατὴ τὴν
γυναικεῖα μόρφωση σὲ μεγαλύτερη κλίμακα, γιατί τὸ σχολεῖο ἀρρένων, ποὺ
διαταροῦσε ἡ κοινότητά ἦταν μόνο πλήρες δημοτικὸ τελευταία. Λίγο παλαι-
ότερα, ὅμως εἶχε τέσσερες τάξεις «δημοτικοῦ», καὶ τέσσερες «ἑλληνικοῦ»,
ὅπως τὸ ὠνομάζανε. Οἱ δάσκαλοι ἦταν ὄλοι ἀπόφοιτοι τῆς Μ. τοῦ Γένους
Σχολῆς καὶ οἱ μαθητὲς καταρτιζότανε θαυμάσια καὶ λειτουργοῦσε πρὶν τὸ
1821. Εἶχε εἰσοδήματα ἢ σχολὴ ἀπὸ ἐνοίκια τῶν βοσκοτόπων τῆς καὶ ἀπὸ
τόκους ἀπὸ δωρεές τῆς, ποὺ εἶχαν καταθέσει οἱ διάφοροι εὐεργέτες στὴν
Ἐθνικὴ τράπεζα. Εἶχεν ἐπίσης εἰσοδήματα ἀπὸ δωρεές χωραφῶν καὶ κατα-
στημάτων στὴν Κων(πολη). Ἀξίζει ν' ἀναφεροῦν τὰ ὀνόματα τῶν εὐεργετῶν
Ἀγγελ. Καμινάρη, Βασ. Ἐλευθεροπούλου, Ἀσπασίας Παναγιώτου, Θεμι-
στοκλ. Γρηγορίου.

Διαθήκη Ἀρχιγένη.

*Αριθμ. Συμβ. 98

*Αριθμ. Πρωτ. 6345.

Σήμερον τῇ 2ᾷ Νοεμβρίου τοῦ 1873 ἔτους, ὁ ὑποφαινόμενος γραμ-
ματεὺς τοῦ Μικτοῦ Συμβουλίου, κατεχώρισα ἐν τοῖς Συμβολαιογραφικοῖς τοῦ
Συμβουλίου κώδιξι, τὸ ὑπ' ἀριθμ. 6340 ἔγγραφον ἔχον οὕτω:

Ἐν ὀνόματι τῆς Ἁγίας Τριάδος. Ἀμήν.

Σαράντης Ἀρχιγένης γεννηθεὶς ἐν Ἐπιβάταις τῆς Θράκης κατὰ τὸ
1809 σωτήριον ἔτος Φεβρουαρίου 6, λατροδιδάκτωρ τῆς λατρικῆς σχολῆς τῶν
Παρισίων, καθηγητῆς ἐν τῇ ἐν Κων)πόλει Ἱατρικῇ Σχολῇ, οὐ γινώσκων
τὴν ἡμέραν οὐδὲ τὴν ὥραν τοῦ θανάτου μου, ἤδη ὑγιῶς ἔχων τῷ σώματι,
σῶος καὶ ἐνεργητικῶς τὰς φρένας καὶ τὴν μνήμην μου, σήμερον ἡμέραν Πέμ-
πτην τῆς ἐβδομάδος, ἰδίᾳ βουλῇ καὶ ἰδίᾳ χειρὶ, ἔγραψα καὶ ὑπέγραψα τὴν
παροῦσαν μου διαθήκην. Ζητῶ συγγνώμην παρὰ πάντων, οὓς ὅπωςδήποτε
ἐλύπησα. Συγχωρῶ πάντας τοὺς λυπήσαντάς με.

Αον) Ἀποκαθίστημι γενικὸν κληρονόμον τῆς χρηματικῆς καὶ κτηματι-
κῆς περιουσίας μου, πάντα τὰ ἐν Ἐπιβάταις Ἀρχιγένεια καθιδρύματα. Πρὸς
τὴν καλὴν αὐτῶν διοικήσιν συνειάχθη κανονισμός. Διατάσσω νὰ θεωρηταὶ
ὁ ρηθεὶς κανονισμὸς παράστημα τῆς παρουσίας μου διαθήκης, τὰ δὲ ἐν αὐτῷ
περιεχόμενα νὰ ἐκτελοῦνται ἀκριβέστατα.

Βον) Πρὸς ἀσφάλειαν καὶ ἀίδιον συντήρησιν τῶν φιλανθρωπικῶν τού-
των καθιδρυμάτων ἐξεδόθη ἀπὸ τῆς Κυβερνήσεως βακουφιές, συνοδευόμενος

μὲ Ἀυτοκρατορικὸν Βεράτι. Ἐν τῷ βακουφιῇ ἀνεγράφη ὅτι προικοδοτῶ τὰ Ἄρχιγένεια Καθιδρύματα μὲ δέκα χιλιάδας (10.000) λίρας Ὀθωμανικὰς χρυσᾶς. Ἐκτοτε αὐταὶ υπερδιπλασιάσθησαν. Θέλω καὶ διατάσω μετὰ τὴν τὴν ἀποβίωσίν μου τὰ χρήματα ταῦτα νὰ κατατεθῶσιν ἀμέσως ἐν τῇ ἐν Ἀθήναις Ἐθνικῇ Τραπεζῇ τῆς Ἑλλάδος. Ἡδὴ εὗρισκονται ἐν τῷ κιβωτίῳ μου μετημφισμένα εἰς χρεώγραφα. Οἱ τόκοι αὐτῶν εἰσι προσωρισμένοι πρὸς αἰδιον συντήρησιν τῶν ρηθέντων καθιδρυμάτων.

Τὸ ἰατρικὸν δίπλωμα τοῦ Ἄρχιγένη

Γον) Ὅσακις οἱ διαχειριστοὶ λαμβάνωσι τοὺς ἑξαμηνιαίους τόκους, νὰ μεταβαίνωσι κατ' εὐθείαν εἰς τὴν Γενικὴν Ἐταιρείαν τοῦ Ὀθωμανικοῦ Κράτους ἢ ἐν ἐλλείψει αὐτῆς εἰς ἄλλην ἐπίσης εὐνυπόληπτον ἐπιτόπιον Τραπεζαν καὶ νὰ καταθέτωσιν ἐν αὐτῇ ἐπὶ τόκῳ καὶ ἀνατοκισμῶ τὸ ἐν δέκατον τῶν τόκων, ὅπερ καὶ θεωρεῖται ἀποθεματικὸν κεφάλαιον, θέλω δὲ καὶ διατάσω νὰ χρησιμεύσῃ μόνον εἰς ἀπροόπτους ἀνάγκας τῶν καθιδρυμάτων.

Δον) Πρὸς ἀσφάλειαν καὶ αἰδιον συντήρησιν αὐτῶν ἐγένετο Πατριαρχικὸν συγγίλιον γράμμα, τὸ ὁποῖον διατάσω νὰ μεταβληθῇ συνωδᾶ τοῖς κανονισμοῖς τῶν καθιδρυμάτων.

Εον) Ἐν ταῖς ἐτησίαις ἐξετάσσει μετὰ τὴν ἀπονομὴν τῶν ἀποφοιτηρίων καὶ βραβείων, ὃ κατὰ καιρὸν ἀντιπρόσωπός μου, ὅστις ὑπάρχει καὶ διαχειριστὴς συγχρόνως τῶν χρημάτων καὶ ἐκτελεστὴς τῆς παρουσίας διαθήκης μου, νὰ δίδῃ δι' ἀποδείξεως, τῇ Μεγάλῃ τοῦ Γένους Σχολῇ γρόσια χίλια, βραβεῖον τοῦ ἐνδεοῦς μὲν, ἀριστεύσαντος δὲ μαθητοῦ ἐν τῇ ἀποφοιτηρίῳ ἐξετάσει. Τῇ Σχολῇ τῆς Σηλυβρίας συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ ἐν αὐτῇ Παρθεναγωγείου γρόσια πεντακόσια. Τῇ ἐν Ἐπιβάταις ἀλληλοδιδασκτικῇ Σχολῇ, τῷ ἐν Σταυροδρομίῳ Σχολείῳ τῶν Εἰσοδείων, τῇ κατὰ τὴν συνοικίαν Μπαλατᾶ Σχολῇ τῶν Ταξιαρχῶν, κοινῶς Ἀϊστράτῃ, τῇ Σχολῇ Τεκφοῦρ Σεραγίου, τῇ Ἀρχιγενεῖῳ Σχολῇ Οἰκονομίου ἀνὰ πεντακόσια γρόσια κατ' ἔτος. Ἄπαντα ταῦτα νὰ δίδονται βραβεῖον τοῖς ἐνδεῶσι μὲν ἀλλ' ἀριστεύσασι μαθηταῖς ἢ μαθητρίαις, ὅσοι καὶ ὅσαι διεκρίθησαν οὐ μόνον ἐν τοῖς γράμμασιν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ἠθικῇ καὶ εὐσεβείᾳ. Τῇ δὲ κόμῃ Τελωνῶν (κοινῶς Δελλιωῶνες), ὅταν συστηθῇ παρθεναγωγεῖον κατ' ἔτος γρόσια τριακόσια πενήκοντα ἐπὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ.

Διατάσσω νὰ φυλάττηται αὐτὴ ἡ τάξις διὰ παντὸς ἀμετάστρεπτος.

ζον) Ἐν τῇ κατ' ἔτος ἐτησίᾳ θεωρήσει, τῶν ἐτησίων λισμῶν τῶν Ἀρχιγενεῖων καθιδρυμάτων, ὅταν ἤθελε διπλασιασθῇ τὸ ὀλικὸν χρηματικὸν κεφάλαιον, διατάσσω νὰ διπλασιασθῇ καὶ ἡ ποσότης κατ' ἔτος δοθησομένη πᾶσι τοῖς ἄνω ρηθεῖσιν ἐκπαιδευτικοῖς καὶ φιλανθρωπικοῖς καταστήμασι.

ζον) Πᾶσι τοῖς πρώτοις ἐξαδέλφοις καὶ ἐξαδέλφαις μου νὰ δοθῶσιν ἅπαξ διὰ παντὸς γρόσια διακόσια, τῇ δὲ Μαριωρίτσα Χ' Χρήστου κατ' ἔτος ἀνὰ γρόσια τριακόσια, τοῖς δὲ ἀδελφοῖς Γρηγορίῳ καὶ Σωτηρίῳ Καρυοφύλλῃ κατ' ἔτος ἀνὰ γρόσια τριακόσια, τῇ βαπτιστικῇ μου Μαγδαλινῇ Αἰθιοπίδι κατ' ἔτος γρόσια ἑκατὸν πενήκοντα, τῇ Δόμνῃ Σηλυβριανῇ ἅπαξ διὰ παντὸς γρόσια δύο χιλιάδες.

Θον) Ἀμέσως μετὰ τὴν ἀποβίωσίν μου, νὰ ἀπαιτήσουν παρὰ τοῦ γυναικαδέλφου μου Πέτρου Φανερλῆ τὰ ὅσα μοὶ χρεωστεῖ χρήματα, δηλονότι τέσσαρας χιλιάδας φλωριῶν Καισαροβασιλικῶν, τοὺς δὲ τόκους αὐτῶν παραλείπω. Τὰ χρήματα αὐτὰ νὰ συναφθῶσιν μὲ τὸ ὀλικὸν κεφάλαιον τῶν Ἀρχιγενεῖων Καθιδρυμάτων.

Ιον) Ἐν Σταυροδρομίῳ οἰκία μου ἐγένετο Μούλκιον κατὰ τὸν νέον νόμον τοῦ Ἐβκαφείου, κατὰ τὸν ὅποιον μετὰ τὴν ἀποβίωσίν μου ἡ φιλιότης μου σύζυγος ἀναγνωρίζεται νόμιμος κληρονόμος. Τὴν παρακαλῶ ἀμέσως νὰ ἐκποιήσῃ τὴν ρηθεῖσαν οἰκίαν, τὸ δὲ ἐκ τῆς πωλήσεως προκύψον χρηματικὸν ποσὸν νὰ συνάψῃ μὲ τὸ ὀλικὸν κεφάλαιον τῶν Ἀρχιγενεῖων Καθιδρυμάτων.

ΙΑον) Ἀποκαθίστημι ἀπόλυτον πληρεξούσιον ἐκτελεστὴν τῆς παρουσίας μου Διαθήκης τὴν φιλιότην μου σύζυγον, ἣτις γνωρίζουσα, ὅσα καὶ διὰ ζωῆς φωνῆς πολλάκις συνδιαλέχθημεν, δύναται νὰ ἔχῃ καὶ τὴν καλὴν θέλησιν νὰ βάλῃ εἰς πρᾶξιν τὰ διατεθέντα ἀναπληροῦσα καὶ ὅσα δὲν ἐσημείωσα ἐν-

ταῦθα. Οὐδεὶς ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐπέμβῃ, οὔτε νὰ ἐπιφέρει παρατηρήσεις εἰς τὰς πράξεις της. Ἰδρυτρια καὶ συγχρόνως πολλὰ πονήσασα καὶ καταβαλοῦσα πολλοὺς ἀγῶνας καὶ ὑποστᾶσα πολλοὺς κινδύνους ὑπὲρ τῆς ἀναδείξεως καὶ παγιώσεως τῶν Ἰδρυμάτων, ὑπάρχει διὰ βίου ἀνωτάτη ἀρχὴ αὐτῶν.

ΙΒον) Ἀπαγορεύω ἀπαρτρέπτως τὴν τε σύζυγόν μου καὶ τὸν θετὸν υἱόν μου Φώτιον ὡς καὶ πάντας τοὺς μετ' αὐτοὺς διαδόχους μου, νὰ μὴ δανείσωσι οὐδέποτε οὐδενί, ἐπὶ οὐδεμιᾷ προφάσει, οὔτε χρήματα ἔστω καὶ ὀβολόν, οὔτε πρᾶγμα τι τῶν καθιδρυμάτων.

ΙΓον) Παρακαλῶ τὴν φιλιτάτην μου σύζυγον νὰ λάβῃ πᾶσαν πρόνοιαν, ὥστε ἡ κηδεῖα μου νὰ γίνῃ ἀπλουστάτη ἄνευ οὐδεμιᾶς πολυτελείας, νὰ δοθῶσι δὲ τῷ ἀρχιερεῖ Σηλυβρίας γρόσια χίλια, μετὰ τὴν κηδεῖαν, νὰ μετακομισθῇ ὁ νεκρὸς μου εἰς Ἐπιβάτας, νὰ ἐνταφιασθῇ ἐν τῷ κηραρίῳ τῷ ἀπέναντι τῆς βορείου πλευρᾶς τοῦ Ἀρχιγενείου Παρθεναγωγείου. Τῇ τεσσαρακοστῇ ἡμέρᾳ τῆς ἀποβιώσεώς μου θὰ διανεμηθῶσιν εἰς ἔνδεεις οἰκογενείας ὑφάσματα βαμβακερὰ ἀξίας τριῶν χιλιάδων γροσίων Κατὰ πᾶν ἔτος νὰ διανεμῶνται τῇ 9ῃ Μαρτίου ἐνδύματα εἰς ὁμογενεῖς ἔνδεεις γέροντας, γραῖας, μαθητὰς καὶ μαθητρίδας ἔνδεεις μὲν, ἀλλ' ἐπιμελῶς καὶ τακτικῶς φοιτῶντας εἰς τὰ Σχολεῖα, ταῦτα δὲ τὰ ἐνδύματα νὰ εἶναι τριῶν χιλιάδων γροσίων.

ΙΔον) Ἡ ἐκτέλεσις πάντων τῶν ἀνωτέρω διαταγῶν καὶ θελήσεώς μου ὡς καὶ ἡ διαχείρησις τῶν χρημάτων ἀνατίθενται εἰς τὸν θετὸν υἱόν μου Φώτιον Ἀρχιγένην, ὃν καὶ ἀναγνωρίζω νόμιμον διάδοχόν μου. Ἐντέλλομαι δὲ ὥστε καὶ οὗτος νὰ δώσῃ τὰς αὐτὰς ἐντολάς εἰς διαδόχους αὐτοῦ καὶ οὕτω νὰ διατηρῆται ἡ τάξις αὕτη αἰδίως πρὸς συντήρησιν τῶν Ἀρχιγενείων Καθιδρυμάτων.

ΙΕον) Ἡ παρούσα μου Διαθήκη νὰ ἀντιγραφῇ ἐν τῷ Κώδικι τῶν Καθιδρυμάτων, τὸ δὲ πρωτότυπον νὰ διατηρεῖται ἀσφαλῶς μετὰ τῶν λοιπῶν ἐπισημῶν ἐγγράφων, ὅσα ἐγένοντο καὶ γενήσονται ὑπὲρ τῶν ρηθέντων Καθιδρυμάτων. Ἀντίγραφον αὐτῆς νὰ κατατεθῇ ἐν τῇ Ἐθνικῇ Τραπέζῃ τῆς Ἑλλάδος ἐν Ἀθήναις, ὅπου κατατεθήσονται καὶ τὰ χρεώγραφα ἢ τὸ ἐκ τῆς πωλήσεως αὐτῶν χρηματικῶν ποσόν.

ΙΣον) Αὕτη εἶναι ἡ τελευταία θέλησίς μου καὶ ἀπόφασίς μου, ἣν ἰδίᾳ βουλῇ, χειρὶ ἔγραψα καὶ ὑπέγραψα.

Πέραν Κωνσταντινουπόλεως,

Σ. Ἀρχιγένης.

Μαρτυρῶ τὸ γνήσιον τῆς ὑπογραφῆς τοῦ ἱατροῦ κ. Σαραντῆ Ἀρχιγένους,

Ἀναστάσιος Γ. Χ' Κώστα.

Ἰωάννης Κ. Συνάδης (μάρτυς ὁμοίως)

Δημήτριος Σταματιάδης.

Ξενοφῶν Τριανταφυλλίδης.

Ἀλέξανδρος Ζωηρός.

Τὸ πρωτότυπον τῆς Διαθήκης σώζεται στὸ Ἀρχεῖο τοῦ Διδασκαλείου Ἀλεξανδρουπόλεως, σὲ φάκελλο μὲ τὴν ἐπιγραφή:

«Τῷ Παναγιωτάτῳ, σοφοτάτῳ καὶ θειοτάτῳ Οἰκουμενικῷ Πατριάρχῳ κυρίῳ Διονυσίῳ Ε΄, τῷ Πανσεβάστῳ μοι Πατρὶ καὶ Δεσπότη.

Εἰς Κων)πολιν».

Σημ. Ἡ κοινότης τῶν Ἐπιβατῶν ἐνήγαγε τοὺς κληρονόμους τοῦ Σ. Ἀρχιγένῃ, γιατί δὲν διαχειρίστηκαν σύμφωνα μὲ τὴν διαθήκη του τὴν περιουσία τῶν Ἀρχιγενείων καὶ ἀπὸ τότε περιῆλθαν σὲ ἐπιτροπὴ τῶν Πατριαρχείων.

Κάθε τι σχετικὸ μὲ τὰ Ἀρχιγένεια καὶ τὴν δίκη βρίσκεται δημοσιευμένο στὴν «Ἐκκλ. Ἀλήθεια» τῆς Κων)πόλεως, ἔτος Η΄ (1887).

* * *

Γλῶσσα

Τὰ σχολεῖα στὸ χωριὸ εἶχαν τόση ἐπίδραση, ποὺ ἂν μπορῆ νὰ λεχθῆ, ἢ καθαρεύουσα σὲ πολλοὺς γίνηκε λὲς συνείδηση καὶ δὲν ἦταν κάτι στερενὸ μαθημένο, μὰ γλῶσσα σὲ χρῆση. Ἄν πάρης στὰ χέρια σου παλιὰ λευκώματα θαύρης αὐτοσχέδιες γλαφυρὲς ἀκροστοιχίδες, ὅπως:

«Οὐράνιον μοι ἄρωμα, ποθῶ τὴν εὐωδίαν τῆς γλυκυτάτης σου μορφῆς.

Ἐγίαινε, φιλάτη μου, ψυχὴ ἀγαπημένη, φιλίας σέμνωμα ἀγνῆς». ἢ

«Μικρό, λευκὲ μου ἄγγελε, μαγευτικὸν πτηνόν μου,

ἂν σὺ εἶσαι, ποὺ μ' ἀφήρησες τὸ πνεῦμα τὸ μικρόν μου.

Ἡ συνταγὴ τῆς γυναικείας ψυχικῆς καλλονῆς, κατέχει τὴν πρώτη θέση.

«Λάβε αἰδοῦς παρθενικῆς, φιλάτη, κόκκους δύο,
πρόσθεες καὶ τέσσαρας σιγῆς καὶ τρίπον ἐν ἰδίῳ.

Φιλοπονίας πρόσθεσον κατόπιν λίτρα μίαν,
σεμνοπρεπείας δὲ δραχμὴν καὶ ἀρετῆς οὐγγίαν.

Τὸ κρᾶμα τοῦτο δ' ἔκχυσον κατόπιν ἐν φιάλῃ,
χρῶ δ' ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν, γενήσητε παγκάλῃ».

Ἡ συμβουλή—ὅταν ἤμουνα μικρὴ—, ἢ ἀκόλουθη, διαρκῶς βουίξει στ' αὐτιά μου.

«Καὶ βάδισμα ποδῶν, καὶ γέλως ὀδόντων».

Οἱ κάρτες «τῇ φιλάτῃ μοι καὶ χαριτοβρύτῳ» κ.λ.π., κ.λ.π. εἶναι κάτι τὸ συνηθισμένο. Στὶς συναναστροφὲς μιλοῦσαν καθαρεύουσα. Καὶ μιά, ποὺ ὁ λόγος, γιὰ τὴ γλῶσσα, ἢ τουρκικὴ στὶς γυναῖκες ἦταν ἀγνωστὴ. Οἱ ἄνδρες, ὅμως τὴν γνωρίζανε καλά, γιατί τὴν διδασκόταν στὸ σχολεῖο τους.

Σὰ θέλησα νὰ γράψω τούτῃ τὴν ἐργασιοῦλα μου, αὐθόρμητα ἢ σεβαστῇ μου μητέρα μου εἶπε:—«Ἐμεῖς μιλοῦσαμε τὴν καθαρεύουσα».

—«Ὅχι, τῆς εἶπα. Θὰ γράψω τὴν πραγματικὴ γλῶσσα τοῦ χωριοῦ μας, ἐκεῖνὴ δηλ. ποὺ μιλοῦσαν οἱ πάπποι καὶ οἱ γιαγιάδες μας».

Ὁ διαχωρισμὸς ἦταν καταφανής. Μορφωμένοι πολὺ καὶ ἀμόρφωτοι πολὺ. Τὶ ἄλλο μπορούμε νὰ ποῦμε, ὅταν ἔχουμε μίαν ἀπάντηση κάποιας συγχωριανῆς μας, ποὺ πῆγε στὴν Πόλη καὶ ὅταν τὴ ρωτήσανε ἀπὸ ποῦ εἶναι, ἀπάντησε: «Πιβατιανὴ ὑπήκοη». Τέτοια ἀνέκδοτα εἶναι πολλὰ. Κι' ἄλλη κάποτε φθάνοντας στὴν Πόλη ἄκουσε ὅλα τὰ βαπόρια νὰ σφυρίζουν. Σ' ἐρώτησί της, τῆς εἶπαν, πὼς εἶναι ὁμίχλη, γι' αὐτὸ σφυρίζουν.

—Μπᾶ!... Μ' ποιὸς εἶν' αὐτὸς ὁ ὁμίχλης!... Τόσο μεγάλος πὰ ἀνδρῶπος εἶναι!!!;»

Ὅταν ὁ Ἀρχιγένης ἴδρυνε τὰ σχολεῖα, ἔβαλε τρεῖς κυρίες «κοσμήτριες», νὰ παρακολουθοῦν τὴν ἐργασία. Σὲ λίγον καιρὸ ξαναῆλθε, —ποῦ τοῦ γινότανε πάντα μεγάλη ὑποδοχὴ—κι' εὐχαρίστησε τὶς κυρίες, ποὺ συντελοῦσαν στὴν εὐδὼση τοῦ ἔργου. Μιὰ τοῦ ἀπάντησε: «—Ἡ καλοσύνη σ'!»

Σ' ἄν φεύγανε, λέγει μιὰ κοσμήτρια, σ' ἐκεῖνη, ποὺ εἶχε μιλήσει τοῦ Ἀρχιγένη: —«Τὶ λόγος ἦτανε αὐτός, ποὺ εἶπες;»

—«Καλὸς λόγος εἶναι! ἀπάντησε μὲ τὴ σειρά της ἡ ἄλλη. Τ' ἄκ' σα στὸ Σηλυβριανὸ τὸ παναῦρ! Τῶλεγε μιὰ πολίτ' σσα!»

*
* *

Ἡ Ὀσία Παρασκευή.

Ἡ πολιτοῦχος Ὀσία Παρασκευὴ γεννήθηκε τὸ 1150 μ.χ. στοὺς Ἐπιβάτες ἀπὸ ἐξαίρετη οἰκογένεια. Ἀπὸ μικρὴ ἢ Ὀσία Παρασκευὴ ἔδειξε τὴν ξεχωριστὴ της ψυχὴ, ποὺ οἱ γονεῖς της συστηματικὰ καλλιέργησαν, παράλληλα μὲ τὴ μόρφωση. Ἀφιέρωσε τὴ ζωὴ της, σύμφωνα μὲ τὰ διδάγματα τοῦ Χριστοῦ, στὴν ἀνακούφιση τῶν συνανθρώπων της. Πέθανε στὴν Καλλικράτεια — κοντὰ στοὺς Ἐπιβάτες, —σὲ ἡλικία 27 χρονῶν—ὅπου βρίσκεται καὶ ὁ τάφος της. Μετὰ τὸ θάνατό της ἀναγνωρίζουν τὴν ὑπερφυσικὴ της ὄντοτητα καὶ τὴν ἀποκαλοῦν «Ὀσία». Οἱ ἐπιβατιανοί, τιμώντας τὴ μνήμη της, τῆς κτίσανε μεγαλοπρεπῆ ναὸ, τὸ 1884, γιὰ τὸ σπίτι της, ποὺ εἶχε μετατραπεῖ σὲ προσκύνημα καὶ μετὰ τὸν ἴδιο τόπο γίνηκε ἐκκλησία, ἀποτεφρώθηκε σὲ μεγάλη φωτιά—τὸ 1808—τῶν Ἐπιβατῶν.

Πολλὰ θαύματα ἀποδίδονται στὴν Ὀσία Παρασκευή. Οἱ συγχωριανοὶ της καὶ στὴ νέα πατρίδα τους τὴν ἀνήγειραν ναὸ, ποὺ ἀποπερατώθηκε μετὰ τὴν γερμανικὴ κατοχὴ. Τὸ λείψανό της βρίσκεται στὸ Ἱάσιο τῆς Μολδαβίας ἀπὸ τὸ 1640.

Ἡ μνήμη τῆς Ὀσίας γιορτάζεται στὶς 14 Ὀκτωβρίου. Εἶναι ἡμερομηνία ἀλησμόνητη, γιὰ αὐτὴν τὴν ἡμέρα φύγαμε ἀπὸ τὸ χωριό. Τὴν παραμονὴ τὸ βαπόρι ἦταν ἑτοιμὸ νὰ ξεκινήσῃ. Μιὰ φουρτούνα ὅμως στέκεται ἐμπόδιο. Ἀποδίδεται σὲ θαῦμα. Τὸ πρῶτ' τῆς γιορτῆς πηγαίνουν οἱ κάτοικοι

καὶ προσκυνοῦν μὲ σπαραγμὸ ψυχῆς. Μόνο κατὰ τὸ μεσημέρι ξεκινάει τὸ πλοῖο. Ἡ θάλασσα γίνεται, σὰν λάδι κι' ἐξασφαλίζει καλὸ ταξίδι.

Ἐπάρχει εἰδικὴ λειτουργία, γραμμὴν τὸ 1817 ἀπὸ τὸν πανοσιότατο Ἀρχιμανδρίτη τῆς ἱερῆς μονῆς τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν στὸ Ἱάσιο—ὅπου ὑπάρχει τὸ ἱερό της σκηνώμα—κυρίου Σεραφεῖμ τοῦ Καροκαληνοῦ.

Ἵσία Παρασκευὴ Ἐπιβατῶν

Ἀπολυτίκιον τῆς Ἵσίας Παρασκευῆς. Ἦχος α'.

«Τῆς χαμαιζήλου τρυφῆς σαφῶς ὑπεριδοῦσα πρὸς θεῖα ἤρθης σκηνώματα· καὶ τῶν ἰάσεων τοῖς πιστοῖς πηγὴν κατέλειπες, τὸ ἱερόν σου σκῆνος, μήτηρ πανεύφημε. Ἐπιβατῶν τὸ καύχημα τὸ σεπτὸν καὶ βεβαία προστάτις Παρασκευή, μὴ παύσῃ θερμῶς Χριστῷ τῷ Θεῷ ὑπὲρ ἡμῶν αἰὲ πρεσβεύουσα».

Σημείωση. Σχετικὰ μὲ τὴν Ἵσία Παρασκευὴ ἔχει γράψει ὁ Κυπριανὸς Στυλιανίδης, πρωτοσύγγελλος, μιὰ συλλογὴ «ὁ βίος καὶ τὰ θαύματα τῆς Ἵσίας μητρὸς ἡμῶν Παρασκευῆς, τῆς ἐπιβατιανῆς». Ὁ Κ. Στυλιανίδης ἦταν καθηγητὴς στὰ Ἀρχιγένηια Ἐκπαιδευτήρια. Ἐπίσης βλ. λέξις «σύλλογος» στὸ γλωσσάριο, ὅπου ἀναφέρεται τὸ βιβλίον τῆς Ζωῆς Σακκίδου, ἐπιβατινῆς διδασκάλισσας τῶν Ἀρχιγενείων.

Χρυσόβουλλα

Ἐπὶ τὸν ἄνθρωπον ἔχοντα δύο «χρυσόβουλλα», ποῦ λένε, πῶς ὁ Ἅγιος Ἄλεξανδρος Καλλίμαχος τῆς Μολδαυίας ὑπόσχεται νὰ πληρώνη στὴν ἐκκλησία τῆς δόξας, στοὺς Ἐπιβατιανοὺς—ἕστερα ἀπὸ παράκλησί τους—, 500 λέβα τὸ χρόνο (ἔτος 1815) καὶ παρακαλεῖ τοὺς διαδόχους του ν' ἀκολουθήσουν τὸ ἴδιο. Ἐπίσης ὑπόσχεται νὰ δίνη 225 λέβα στὸ σχολεῖο τῆς κοινότητος (ἔτος 1818).

Τὰ «Χρυσόβουλλα» ἔχουν μεταφραστῆι στὸ Ἅγιο Ὅρος, στὸ Βλάχικο μοναστήρι, μὲ φροντίδα τοῦ Καπετὰν—Γιάννη, Μαυρουδῆ (ἀπὸ τὸ Κάστρο τῆς Λήμνου, ποῦ εἶχε πάρει ἐπιβατιανὴ σύζυγο), τοῦ μεγάλου παραβοκῆρη καὶ ἡ μετάφρασή τους σώθηκε στὸν κώδικα τοῦ κοινοτικοῦ σχολείου. Τὰ ἴδια τὰ «Χρυσόβουλλα» βρισκότανε στὰ χέρια τῆς οἰκογενείας Θεοχάρη Βαλῆ, ἀλλὰ ἄγνωστο ἂν σωθῆκανε ἀπὸ τὴν τελευταία βουλγαρικὴ κατοχὴ, ποῦ ἡ οἰκογένεια κακουχῆθηκε μὲ διωγμὸ ἀπὸ τὴν Καβάλα, ποῦ μένει.

Ἀκολουθεῖ μετάφραση «Χρυσόβουλλου», ποῦ μιλάει, γιὰ τὴν ἐκκλησία :

«Ἐλέω Θεοῦ ἔγραψον ἐγὼ ὁ Ἅλεξανδρος Καλλίμαχος, Ἅγιος τῆς Μολδαυίας.

»Ἐφ' ὅσον ἡ Θεότης διὰ τῆς αὐτῆς Ἀγαθότητος τῆς ὑπερβαλοῦσης τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, φέρει ἀκαταπαύστως Πρόνοιαν ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν πάντων κτισμάτων διαχέουσα τὰς ἐπουρανίας αὐτῆς εὐφορίας καὶ ἀγαθοεργίας πρὸς διατήρησιν καὶ περιφρούρησιν ἐνὸς ἐκάστου κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ προσδιορισθεῖσαν κατάστασιν, ὅμως πᾶς ἄνθρωπος ὡς τὸ ἐκλεκτώτερον ἀπὸ τὰ ἐπίλοιπα ποιήματα καὶ κτίσματα καὶ τὰ ὁποῖα τρόπον τινὰ συντελοῦν μόνον διὰ τὰς αὐτοῦ ἀνάγκας καὶ διάθεσίν του, πρέπει νὰ δοξάσῃ τὸ Ὄνομα τοῦ Δημιουργοῦ αὐτοῦ διὰ νὰ δείξῃ τὴν ἀπαιτουμένην ἐφοσίωσιν καὶ εὐγνωμοσύνην καὶ διὰ τὴν ὁποῖαν ἠξίωσεν Χάριν. Ἡ Ἁγία ἐκκλησία, ἡ διαμένουσα ἀναμφιβόλως πρῶτιστον ἐκ τῶν εὐεργετημάτων τῆς Ἐπουρανίου Προνοίας, ἐπειδὴ ἐν αὐτῇ εἶναι προωρισμένον νὰ δοξάζωμεν τὸ Ὄνομα τοῦ Δημιουργοῦ ἡμῶν καὶ νὰ ἀπολαύσωμεν ὅσα εἶναι ὠφέλιμα εἰς ἡμᾶς, δηλαδὴ τὴν εὐαρέστησιν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὴν αἰώνιαν μακαριότητα ἀτελευτήτως. Ὅσον δέον νὰ εἶναι ἡ ἡμετέρα εὐλάβεια πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν ὀφειλόμενος ζῆλος πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὰς ἱεράς αὐτοῦ Μονάς, ἀναλόγως πρέπει νὰ ἀναγκασθῶμεν περὶ τῆς διατηρήσεως καὶ εὐπρεπειας αὐτῶν.

»Ἡ ἐμὴ Γαληνότης ἀνατραφεῖσα εἰς τὴν εὐσέβειαν καὶ ζῆλον πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὰ ἅνω ρηθέντα κατὰ τὴν κοινοποίησιν ὅπου μοὶ παρέστησαν οἱ πατέρες οἵτινες κατόικουν παρὰ τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἁγίας Μητρὸς ἡμῶν Παρασκευῆς ἀπὸ τὰς Ἐπιβάτας, ὅπου ἦν ἡ πατρὶς καὶ ἡ Κοίμησις τῆς ρηθείσης Ἁγίας, ὅτι ἡ Ἐκκλησία αὕτη διατελεῖ ἄνευ οὐδεμιᾶς βοήθειας καὶ παντελῶς ἑλλειπῆς εἰς τὰ χρειώδη ἔξοδα, ἠτήσατο νὰ τῆς παρέξωμεν κάποιαν βοήθειαν περὶ ἐλεημοσύνης, διὰ τῆς ὁποίας νὰ δύναται νὰ εὐκολύνῃ τὰς ἐλ-

λείψεις καὶ τὰ ἔξοδα. Δὲν ἀπέρριψα τὴν γενομένην αὐτῶν αἰτησιν, πάντως εὐλογον κρίνω νὰ ψηφισθῆ καίποια συντήρησις περὶ ἐλέους ἀπὸ τὰ κτήματα ἐκεῖνα, ὅπου ἀναπαύονται καὶ τὰ Ἅγια λείψανα τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς.

»Ἰδοὺ διὰ τοῦ Ἡγεμονικοῦ Χρυσοβούλλου ἀποφασίζομεν νὰ λαμβάνουσιν τὸν καθ' ἕκαστον χρόνον ἀνά διακόσια λέβα ἐλεημοσύνην ἀπὸ τοὺς παρευρισκομένους ἀνθρώπους, τὰ ὁποῖα χρήματα εἴτε διὰ πιστώσεων, εἴτε ἄλλου εὐλόγου τρόπου ἀναποφεύκτως νὰ ἀποστέλλωνται τῇ ρηθείσῃ Ἐκκλησίᾳ.

»Ἰδιαιτέρως διορίζει ἡ Γαληνότης μου νὰ λαμβάνουν καὶ ἀπὸ τὴν ἰδίαν Μονὴν τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, ὅπου ἀναπαύονται τὰ λείψανα τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς ἀνά τριακόσια λέβα τὸν χρόνον, τῇ αὐτῇ Ἐκκλησίᾳ ἀπὸ τὰ μοναστηριακὰ εἰσοδήματα. Δίκαιον καὶ πάντων εὐλογον νὰ ἔχη ἡ Ἐκκλησία αὕτη ὁμοίαν βοήθειαν ἀπὸ τὸ μέρος, ὅπου εὐρίσκονται τὰ λείψανα τῆς Ἁγίας καὶ ὅπου συνάζεται οὐκ ὀλίγη βοήθεια ἀπὸ συνεισφορὰς καὶ ἐλεημοσύνας τῶν Χριστιανῶν ἐπ' ὄνοματι τῆς Ἁγίας.

»Διὰ τοῦ εἰσοδήματος τούτου τριακόσια λέβα εἰσπράττεσθαι ὡς ἐν θεσπισθὲν χρέος ἀπὸ μέρους τοῦ Μοναστηρίου τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Ἐπιβατῶν ἐν παντὶ καιρῷ ἀποστέλλωνται, ἐγχειριζομένον τούτου τὸν καθ' ἕκαστον εἰς τοὺς ἐπιτρόπους, οὔτινες θέλουν διορίζεσθαι ἀπὸ μέρους τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἐπιβατῶν, νὰ ἐξαποστέλλωνται ἐπομένως πρὸς βοήθειαν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν Πατέρων τῶν εὐρισκομένων αὐτοῦ. Παρακαλεῖ ἡ Γαληνότης μου καὶ τοὺς μεταγενεστέρους μου Ἡγεμόνας, ἡμετέρους ἀδελφούς, οἱ ὁποῖοι Θεία Προνοία θέλουσι διορισθῆ κυβερνηταὶ τοῦ Κράτους τούτου, ὅχι μόνον νὰ μὴ μεταποιήσωσι τὰς διαληφθέντας περὶ ἐλεημοσύνης, ἀλλὰ μᾶλλον νὰ ἐπικυρώσουσι καὶ προσθέτουσι ὑπὲρ αὐτῶν αἰωνίας σωτηρίας.

»Ἐγράφη τὸ παρὸν Χρυσόβουλλον τῆς Ἡγεμονικῆς ἔδρας ἐν τῇ πόλει Ἰασσίῳ, τῆς δευτέρας διοικήσεώς μου, τὴν Μουλδαυίαν.

«Εἰς τὸ τρίτον ἔτος 1815 Ἰουνίου 16».

*
* *

Μετάφραση τοῦ ἄλλου «Χρυσοβούλου». «Ἐλέω Θεοῦ ἔγραφον ἐγὼ ὁ Ἀλέξανδρος Καλλιμάχος, Ἡγεμὼν τῆς Μαλδαυίας.

»Δῆλον γίνεται διὰ τοῦ παρόντος ἡγεμονικοῦ Χρυσοβούλλου, ὅτι ὁ παπᾶ—Θεόδωρος ἀπὸ Ἐπιβάτας, δι' ἀναφορᾶς αὐτοῦ, μᾶς ἐπληροφόρησε περὶ τοῦ σχολείου, τὸ ὁποῖον ἰδρύθη αὐτοῦ διὰ τὴν μόρφωσιν τῆς Κοινωνίας, ὅτι δὲν ἔχει τὴν χρειώδη ἐξοικονόμησιν ἀπὸ εἰσόδημα, ὥστε νὰ δύναται νὰ ἀπαντᾷ τὰ ἀναπόφευκτα ἔξοδα, μισθὸν εἰς τοὺς διδασκάλους καὶ ἄλλα χρειώδη εἰς τὸ σχολεῖον καὶ ὡς ἐκ τούτου δὲν δύναται νὰ ἔχη μήτε πρόοδον εἰς τὴν παιδείαν, τοῦτο εὐδοκοῦν. Καὶ ποιήσαντες συγκινητικὴν αἴτησιν περὶ ἐλέους, νὰ εὐσπλαχνισθῆ ἡ ἐμὴ Γαληνότης. Ἐπειδὴ καὶ τὰ ἐπίλοιπα σχολεῖα τῶν μερῶν ἐκεῖνων συμμερίζονται τῆς βοήθειας καὶ ἐλεημοσύνης ἀπὸ ταύτην τὴν

ἡγεμονίαν, νὰ γίνῃ συνεισφορὰ ἐπ' αὐτό, μὲ κάποιαν ἐλεημοσύνην, ὥστε νὰ ἐξοικονομηθῇ εἰς τὰς ἀνάγκας καὶ τὰς ἐλλείψεις, αἵτινες θὰ ἐπακολουθήσουν.

»Ἡ Γαληνότης μου ἐπὶ τῇ δηλώσει καὶ αἰτήσει αὐτῶν, ἦν μοι ἐπαρέστησαν, δίκαιον κρίνω νὰ ἔχῃ καὶ τὸ σχολεῖον βοήθειάν τινα ἀπ' αὐτὸν τὸν τόπον.

»Ἴδου διὰ τούτου τοῦ Ἑγεμονικοῦ Χρυσοβούλλου, ἀποφασίζω καὶ διορίζω καὶ νομοθετῶ περὶ ἐλεημοσύνης, νὰ λαμβάνουν καθ' ἕκαστον χρόνον ἀνὰ ἑβδομήκοντα καὶ πέντε λέβα ἀπὸ τελωνειακὰ τέλη, ἅτινα εὐρίσκονται καὶ ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦσιν ἑκατὸν πενήκοντα λέβα τὸ ἔτος καὶ ἀπὸ ἑβδομήκοντα πέντε ἀπὸ τοὺς εὐρισκομένους ἀνθρώπους, ἀπολυομένων τῶν χρημάτων τούτων τὸν καθέκαστον χρόνον τελείως καὶ ἄνευ ἀνατροπῆς, ὥστε εἰς μεταποίησιν, ὥστε εἰς πούλησιν, ὥστε πίστωσιν συμφώνως τῇ αὐτῶν εἰσπράξει.

»Καὶ διὰ τὴν εἰσπραξίν τὸ σχολεῖον θέλει διορίζει πάντοτε ἴδιον ἐπίτροπον ἑνταῦθα, διὰ νὰ παραλαμβάνῃ καὶ ἀποστέλλῃ, ὅπως τὰ μεταχειρισθῶσιν εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ σχολείου.

»Ἐξαιτοῦμαι ἡ Γαληνότης μου καὶ τοὺς ὁποίους ἤθελον κυβερνήσει μεταγενεστέρους Ὑπερενδόξους Ἑγεμόνας ἡμετέρους, οἵτινες Θεία Προνοία θέλουν διορισθῆ εἰς τὸ κυβερνᾶν ταύτην τὴν Ἑγεμονίαν, ὅχι μόνον νὰ μὴ μετατρέψωσιν ταύτην τὴν περὶ ἐλέους βοήθειαν, ἀλλὰ μᾶλλον νὰ ἐπικυρώσωσι καὶ νὰ προσδέτῳσι διὰ τὴν αὐτῶν αἰώνιαν σωτηρίαν.

»Ἐγράφη εἰς τὴν πρωτεύουσαν, ἐν τῇ Ἑγεμονίᾳ μου, ἐν τῇ πόλει Ἰασίῳ εἰς τὸ δευτέρον τῆς Ἑγεμονίας μου, ἐν Μολδαυίᾳ, εἰς τὸ ἑβδομον ἔτος 1818 Ἰουνίου 18.

Σημ. Ἀντίγραφα τῆς διαθήκης τοῦ Σ. Ἀρχιγένῃ καὶ τῶν Χρυσοβούλλων, μοῦ ἐστάλησαν ἀπὸ τὸ θεῖο μου Μιχαὴλ Β. Βέικον τελειόφοιτον τῆς Ἑμπορικῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης καὶ Γαλλικῆς Σχολῆς Κων)πόλεως, πού παρ' ὅλα τὰ ὀγδόντα του χρόνια δὲν παύει νὰ ἐνδιαφέρεται, γιὰ ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν παλιὰ καὶ νέα πατρίδα.

ΗΘΗ ΚΑΙ ΕΘΙΜΑ

Οἱ μπουτσούνες¹. **Ὁ τελάλς**² ε³. Οἱ μπουτσούνες, ντυμένες στὰ παρὰ-ξένα κουστούμια τους, γυρνοῦσαν τραγουδώντας ξέφρενα κάθε ἀποκριά. Τὴν Καθαρὴ Δευτέρα πάλι μπουζουρωνόταν ὅλοι μὲ λουλάκι καὶ προσπαθοῦσαν νὰ μπουζουρώσουν ὅποιον βλέπανε στὸ δρόμο. Ἄν περνοῦσαν μόνο ἀπὸ τὸ

1) «Μουτσούνα (ή)»=τὸ καρναβάλλι, ἡ προσοπίδα, βλ. καὶ γλωσσάριο τὴν ἴδια λέξη.

2) «Τελάλς» (δ) = ὁ διαλαλητής, ὁ κῆρυξ. Γιὰ τὴν ὀρθὴ ἀνάγνωσι τῶν ἰδιωματικῶν λέξεων, παραπέμπουμε τὸν ἀναγνώστη στὶς «Γραμματικὲς παρατηρήσεις συμπληρωματικὲς» καὶ κυρίως στὴν 7η παρατήρησι.

καφενεῖο, ποὺ σύχναζαν «οἱ τσορμπατζήδες» (οἱ προύχοντες), σταματοῦσαν τὰ τραγοῦδια, σταματοῦσαν «τὰ παιχίδια» (μουσικὰ ὄργανα) καὶ περνοῦσαν μὲ σεβασμὸ καὶ εὐπρόεπια.

Αὐτὸ γινόταν κάθε φορὰ, ποὺ κάποια πάρεα ἦταν ἀναγκασμένη νὰ περᾶσῃ τὸ καφενεῖο, « ποὺ πηγαίνανε οἱ τσορμπατζήδες». Ἐκεῖνοι, τραβοῦσαν τοὺς «ναρκελέδες» τους καὶ ἀποφασίζανε, γιὰ ὅλα τὰ ζητήματα τοῦ χωριοῦ. Ἐβγαῖνε τότε «ὁ τελάλς ς» (διαλαλητής) καὶ «διαλαλοῦσε» σ' ὅλο τὸ χωριό, τὸ κάθε τι. Ὑπάρχει καὶ ἓνα ἀνέκδοτο σχετικὸ. Ὁ τελάλς ς, ἄνθρωπος ἀπλωϊκὸς συνήθως, διαλαλοῦσε κάποια φορὰ : «Εἶπανε οἱ τσορμπατζήδες, τὰ γουρουῖνια, τὰ γαδούρια, τὰ βόδια....., οὐλ' νὰ τὰ μαζώξ' τε, νὰ μὴ μπαίν' νε στὶς μπαχτσέδες καὶ τὸς χαλνοῦνε.....» Κι' οἱ «τσορμπατζήδες» πεθάνανε στὰ γέλοια, μὲ τὰ ἐπίθετα, ποὺ τοὺς προσκόλλησε τόσο καλοκάγαθα ὁ τελάλς.

* *

Τραγοῦδι τοῦ καρναβαλλιοῦ,

«Σύρω—σύρω, σαμανλάρι,
μπὲν γιαπάρι, μπὲν γιαπάρι,
καὶ στοῦ Μπέγιογλου¹ τὴ χάρη,
χάϊ—ντι—ντι, χάϊ—ντι—ντι.....»

* *

Τὸ αὐγὸ. Μαζεῦότανε κάθε ἀποκρηὰ στὰ σπίτια καὶ γλεντοῦσαν. Κουβαλοῦσαν καὶ τὶς κούνιες τους μὲ τὰ μωρά.

Τὴν τελευταία ἀποκρηὰ κρεμοῦσαν ἓνα αὐγὸ—βρασμένο καὶ καθαρισμένο ἀπὸ τὸ ταβάνι, μὲ μιὰ κλωστή. Δίνανε ἓνα «σάλτο» στὸ αὐγὸ καὶ γύρω ὅλοι μὲ ἀνοιχτὸ τὸ στόμα προσπαθοῦσαν νὰ τὸ πιάσουν. Ὅλοι τρώγανε ἀπὸ λίγο—ἀπ' τὸ ἴδιο αὐγὸ—καὶ λέγανε, πὼς κλείνουν μὲ τὸ αὐγὸ τὴν ἀποκρηὰ καὶ μὲ τὸ αὐγὸ τὸ κόκκινο θὰ ξανανοῖξουν τὸ στόμα, στὴν Ἀνάσταση².

* *

Τὸ τρίμερο. Τὴν καθαρὴ Δευτέρα καὶ τὴν Τρίτη δὲν τρώγανε τίποτε, οὔτε πίνανε νερό. Τὴν Τετάρτη τὸ πρῶτ' πηγαινάνε στὴν ἐκκλησία καὶ πέρνανε «ἀντίδερο».

* *

Τὸ σιὰρ τ' Ἀϊ—Θόδωρ. Στὴν γιορτὴ τῶν Ἁγίων Θεοδώρων, κάνουν κόλυβα «σάρια» ἀπὸ τὰ ὁποῖα, ὅταν λειτουργηθοῦν, βάζουν τὰ κορίτσια στὸ προσκέφαλό τους, γιὰ νὰ δοῦνε ποῖον θὰ πάρουν. Λένε τὸ ἀκόλουθο τραγουδάκι :

1) «Μπέγιογλου (τὸ)»=ἡ Μεγάλῃ ὁδὸς τοῦ Πέραν τῆς Κων/πόλεως, τὸ «Μπέη—γιολοῦ», «τὸ σταυροδρόμι».

2) Σ.Δ. Στὶς Σαράντα Ἐκκλησίες ἦταν χαλβὰς μὲ σισάμι.

«Αἰ—Θόδωρε μ', καλέ
καί καλέ μου στρατηγέ,
πού τὴν ἔρημο γυρνᾷς
καί τίς μοῖρες ἀπαντᾷς,
ἂν δγῆς καί τὴ δική μου,
χαιρέτα τὴν.

Ἄν κάθεται νὰ σηκωθῆ
κι' ἂν εἶν' ὄρθτῆ νὰ δράμῃ·
κι' ἂν εἶναι καί ξυπόλυτη,
παπούτσια νὰ μὴ βάλῃ!
Νᾶρθῆ ἀπόψε,
νὰ σπειρούμε μαζί τὸ σιτάρι!

Σημ. Τὸ τραγουδάκι, τὸ γράψαμε, ὅπως μᾶς τὸ εἶπε ἡ Μαγδαληνὴ Καργιώτη.

* * *

Ἡ παραμονὴ τῆς πρωτομαρτιᾶς. Τὴν παραμονὴ τῆς πρωτομαρτιᾶς κατὰ τὸ ἡλιοβασίλεμμα, κάθε νοικοκύρης σπάει ἔξω ἀπὸ τὴ πόρτα τοῦ μιὰ παλιὰ στάμνα ἢ γλάστρα, λέγοντας :

«Ὁξω ψύλλοι, ποντικοὶ
ἔξυπνοι καί πονηροί.
Μέσα ἥλιος καί χαρὰ
καί καλὴ νοικοκερά».

Ἡ στάμνα ἀπαραιτήτως ἔχει λίγα σκουπίδια καί στάχτη. Ἡ συνήθεια αὐτὴ εἶναι ἔνδειξις τῆς χαρᾶς γιὰ τὸν ἐρχομὸ τῆς ἀνοιξῆς καί τὸ τέλειωμα τοῦ χειμῶνα. Τὴν πρωτομαρτιὰ ὅλα τὰ παιδιά πρέπει νὰ φορέσουν «Μάρτη», γιὰ νὰ μὴν τὰ κάψῃ ὁ ἥλιος. Ὁ Μάρτης εἶναι στριμμένη κλωστή ἄσπρη καί κόκκινη, γιὰ νὰ εἶναι τὰ παιδάκια ἀσπροκόκκινα καί νὰ μὴν τὰ μαυρίσῃ ὁ ἥλιος τοῦ Μάρτη.

Συνηθιζόταν οἱ ἀρραβωνιασμένες, νὰ δένουν τὸν «Μάρτη» στὰ παιδάκια.

Στις 25 Μαρτίου τὸν «Μάρτη» τὸν κρεμοῦσαν σὲ μιὰ τριανταφυλλιά, γιὰ «νὰ τόνε πάρ' τὸ χελιδονάκ' καί νὰ χτίσ' τὴ φωλίτσα τ'».

* * *

Ἡ πρωταπριλιά. Τὴν πρώτη τοῦ Ἀπριλῆ εἶχαν καλὸ νὰ γελάσουν ὁ ἕνας τὸν ἄλλον λέγοντας ἕνα ψέμα.

* * *

Τὸ κοσί.¹ (Ἐγώνισμα δρόμου, πού γίνεται τοῦ Ἁγ. Γεωργίου).

Κάθε χρόνο πρὸς τιμὴν τοῦ Ἁγίου γίνεται τὸ «κοσί».

Γυροῦν 8—10 παλλικάρια στίς ἀρραβωνιασμένες τοῦ χωριοῦ ἢ στίς νιόπαντρες καί μαζεῦουν καινούρια μαντήλια, τὰ ὁποῖα δένουν πάνω σ' ἕνα κλωνάρι δέντρου, πού ἔχουν μαζί τους. Στὴν πλατεία τοῦ χωριοῦ δένουν ἕνα σχοινὶ καί κρεμοῦν τὰ μαντήλια καθὼς ἐπίσης μιὰ πλεξίδα σκόρδα, μπουκάλια οὔζο καί μιὰ νεκροκεφαλὴ ἀλόγου, τὴν περίφημη κ ο κ κ ἄ λ α. Τὸ πρῶτ' τῆς γιορτῆς τοῦ Ἁγίου, πρὶν τελειώσῃ ἡ ἐκκλησία, ξεκινοῦν, γιὰ τὸ δρόμο

1) Ἀπὸ τὸ Τούρκικο κοσάρμ, κοσίορουμ = τρέχω.

(4—5) χιλιόμ. κι ὅποιος ἔρθη πρῶτος, θὰ διαλέξη τὸ καλύτερο μαντήλι. Τὸ ἴδιο γίνεται καὶ στοὺς ὑπόλοιπους.

Μόνον ὁ τελευταῖος θὰ πάρη ὅποιο μαντήλι ἀπόμεινε. Τοῦ περνοῦν τὰ σκόρδα στὸ λαιμό, γιὰ νὰ μὴν τὸν πιάνη τὸ μάτι τάχα καὶ τοῦ δίνουν καὶ τὴν κ ο κ α λ α. Κατόπι ὅλοι οἱ ἀγωνιστὲς γυρνοῦν τὸ δίσκο στὸ χωριό, ἀφοῦ δέσουν τὰ μαντήλια στὸ λαιμό τους. Ἐνα μέρος τοῦ ποσοῦ, ποῦ θὰ μαζευτῆ χαρίζουν στὴν ἐκκλησία καὶ μὲ τ' ἄλλα γλεντοῦν, τραγουδώντας καὶ τὸ τραγούδι τοῦ Ἁγίου.

Τραγούδι «τ' Ἀϊ—Γιώργη».

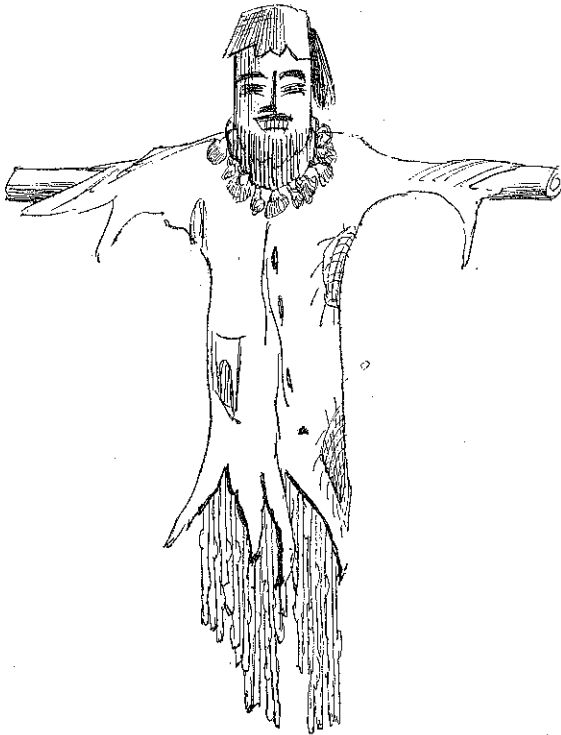
- «—Ἀϊ—Γιώργη ἀφέντη μου, ἀφέντη καβαλλάρη,
ἀρματωμένε μὲ σπαθὶ καὶ μ' ἀργυρὸ κοντάρι.
Στὸν τόπο μας βγαίνει θεριό, σ' ἓνα βαθὺ πηγάδι
καὶ κάθε μέρα τάζανε μιὰ κόρη, γιὰ νὰ φάγη.
- 5 Μιὰ μέρα δὲν τοῦ δώσανε τοῦ λιονταριοῦ, νὰ φάγη,
σταμνὶ νερὸ δὲν ἄφησε στὴ χώρα, γιὰ νὰ πάγη.
Ἄς ρίξουμε τὰ μπιλλετιά (κλήρο), νὰ δοῦμε ποῦ θὰ πέση,
μιὰ κόρη, γιὰ νὰ δώσουμε τοῦ λιονταριοῦ πεσκέσι (δῶρο).
Τὰ μπιλλετιά μας πέσανε στοῦ βασιληᾶ τὴν κόρη,
- 10 ὅπου τὴν εἶχε ὁ βασιληᾶς μιὰ καὶ μοναχοκόρη.
Σὰν τ' ἄκουσε ὁ βασιληᾶς πολὺ τοῦ κακοφάνη,
γιὰ τὸ καλὸ τῆς χώρας του διαταγὴ ἐβγάζει:
—«Πάρτε τὴν κόρη μου, στολίστε την, βάλτε την τὰ χρυσά της
καὶ δώστε τήνα στὸ θεριό νὰ φάγη, νὰ δειπνήση.»
- 15 Τὴν κόρη τήνε δώσανε εἰς τὸ θεριό νὰ φάγη,
καὶ τ' Ἀϊ—Γιωργιοῦ μιὰ κονταριά, τοῦ δίνει στὸ κεφάλι.»

*
* *

Ἄ Ὀβριὸς ἢ ἡ κεράτσα. Τὴν Μ. Μέμπτη συνηθίζουν νὰ κάμνουν τὸν ἔβραιο—τὴν κ ε ρ ά τ σ α—καὶ νὰ γυρνοῦν στὰ σπίτια τὰ παιδιά τραγουδώντας.

Μιὰ δέσμη ἀμπελόβεργες ξερὲς—ἢ κλιματσίδα—ἀποτελοῦν τὸ σῶμα τοῦ ἔβραίου. Τοῦ περνοῦν καὶ ἓνα ξύλο γιὰ χέρια ἀπ' ὅπου καὶ τὸν κρατοῦν. Τὸν ντύνουν ἐξευτελιστικά—μὲ κουρελιασμένα ρούχα—ἓνα σακάκι, παντελόνι πολλὰς φορὲς, γιὰ πρόσωπο ζωγραφίζουν μιὰ κεραμίδα, τοῦ βάζουν φέσι ἢ καπέλο παλῆ καὶ στὸ λαιμὸ κουδούνια ἢ ἀρμαθιὰς ἀπὸ θαλασσινὰ ὄστρακα.

Ἔτσι σχηματίζουν τὸ ὁμοίωμα τοῦ Ἰούδα καὶ γυρνοῦν στὰ σπίτια, κάθε παρθέα, ὅπου χορεύουν «τὴ γκεράτσα» τους μαζεύοντας κόκκινα αὐγά ἢ χρήματα.

Ὁ Ὀβριὸς ἢ ἡ Κεράτσα

Ἡ κεράτσα¹

«Κεράτσα, κεράτσα, κεράτσα κληματοσίδα (δέσμη ἀμπελόβεργες),
δό' μας μιὰ κληματοσίδα,
γὰ κάψουμε τὸν ὄβριό, ποὺ πουλεῖ τὰ μῆλα,
ἐπάνω στὴ γκαμήλα.

Ὀβριὸς τὰρνίθι τῶκλεψε, μέσ' τὸ βρακί του τῶβαλε,
γιὰ τοῦ γέρου τὰ μισά, ποὺ πλέκαν (ἢ καρφώσαν) τὰ καρφιά.
Καραβίδα ἔσυρε, ἔσυρε κι' ἀπόσυρε.

Πᾶν' ὄλα σι' ἀνάθεμα, πᾶνε καὶ σι' ἀνάσκελα.

(Σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο τὸν γυρνοῦν ἀνάποδα, καθὼς τὸν χορεύουν).

Ἄσκολσον μπασαρινά (μπράβο στοὺς ἐπιτηδεῖους).

Φτοῦ, φτοῦ βγήκε τοῦ Λεβῆ τὸ μάτ'

1) Τὸ τραγοῦδι βρῖσκεται μετὶ τις νότες του στὸ τέλος τοῦ πρώτου μέρους.

Ἔχουμε τὴν ἔννοια τοῦ,
 χέζ' με ἀπάν' στὰ γένεια του.
 Νά του, νά του, χέζ..... τὴ νουνά του.
 Νό του, νό του, χέ.... τὸ νουνό του.
 Τούλα του, τούλα του, χέ..... τὴ σακούλα του.
 Γάρο του, γάρο του, χέ... τὸ τσιγάρο του.
 Μπούκι του. μπούκι του, χέ..... τὸ τσιμπούκι του.
 Λά του, λά του, χέ.... τὸ λουλά του.
 Ὄβριδς πουλεῖ μαχαίρια,
 νὰ κοποῦν τὰ δύο του χέρια.
 Ὄβριδς πουλεῖ μετάξ',
 σὰν ντὸ διάβολο, νὰ πετάξ'.

Πάλι τὸν γυρνοῦν τρεῖς φορές ἀνάποδα καὶ λένε: «Καὶ τοῦ χρόν'!»

Τὴν Μ. Παρασκευή, ὅταν περνᾷ ὁ Ἐπιτάφιος ἀνάβουν μεγάλη φωτιά μπρὸς στὴν ἐκκλησία ἢ σὲ ὑψώματα, καῖνε τοὺς ἔβραιοὺς τραγουδώντας τὴν «κεράτσα» πάλι μαζὶ μεγάλοι καὶ μικροὶ κι' ἀκοῦς ὅλους τοὺς τόνους τῆς φωνῆς ν' ἀκατεύονται σὲ μιὰ παράτερη ἁρμονία. Ἔτσι ἀποδοκιμάζουν ὅλοι μαζὶ μπρὸς τὸ νεκρὸ Χριστό, τὸν Ἰούδα.

Τὸ ἔθιμο αὐτὸ συνεχίζεται.

*
 **

Ὁ κλήδονας.¹ Τὴν παραμονὴ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου (24 Ἰουνίου), ἓνα κορίτσι ποὺ νὰ ἔχη ἄλλες δυὸ ἀδελφές καὶ νὰ εἶναι τοῦ ἰδίου πατέρα, πηγαίνει σὲ τρεῖς βρύσες καὶ παίρνει νερό, χωρὶς νὰ μιλήσῃ—«ἀμίλητο νερό» μέσα σ' ἓνα δοχεῖο, ποὺ ἂν εἶναι δυνατὸ, νὰ κλειδώνῃ. Μέσα στὸ δοχεῖο ὅσα κορίτσια θέλουν, ρίχνουν ἓνα ἀντικείμενο—δαχτυλίδι, κουμπί, καρφίτσα κ.ἄ.—, τὸ σκεπάζουν καλὰ καὶ τὸ ἐκθέτουν στ' ἄστρα ὅλη τὴν νύχτα. Τὴν ἄλλη μέρα τ' ἀπόγευμα μαζεύονται ὅλα τὰ κορίτσια κι' ἀνοίγουν τὸν κλειδὸνα λέγοντας:

«Ἀνοίγομε τὸν κλειδὸνα, μὲ τ' Ἀϊ—Γιαννιοῦ τὴ χάρη,
 νὰ νειρευτοῦν οἱ κοπελλιές, ποιά, ποιόνανε θὰ πάρη!»

Ἐκείνη, ποὺ πῆρε τὸ «ἀμίλητο νερό», σκεπάζει τὸ κεφάλι της μὲ μιὰ πετσέτα, κρατᾷ ἓνα καθρεφτάκι καὶ φέρνει τὸ χέρι της μέσα στὸ δοχεῖο τραβώντας ἓνα—ἓνα τ' ἀντικείμενα, ἀφοῦ προηγουμένως εἰποῦν ἓνα τραγουδάκι.

*
 **

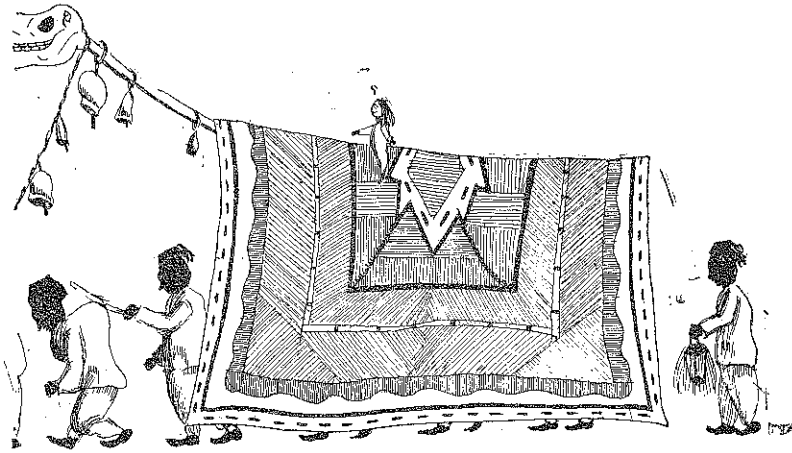
Οἱ φλογιάρες. Ἀπὸ βραδὺς πάλι τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου κάνουν μεγάλ-

1. Βλ. Πολλὰ περὶ «κλήδονος» Πολ. Παπαχριστοδούλου στὸ «Βῆμα» καὶ στὸ Ἄρχειο Θράκης καὶ ξέχωρα τὸν Ἁγιόγιαννο τῶν Βερσικῶν Διδυμοτείχου τοῦ Παντ. Καβακοπούλου, μὲ ἑπτὰ τραγούδια τῆς παπαδιάς Ἀηδονίδη ἱερέως ἀπὸ τὰ Βερσικά.

λες φωτιές και πηδοῦν γιά τὸ καλό, γιά νὰ πέσουν μέσα στή φωτιά οἱ ἀσθένειες καὶ οἱ ψύλλοι.

*
* *

Ἡ τζαμάλα. Τὴν παραμονὴ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου κατὰ τὸ σούρουπο, στή συνοικία τῶν γεωργῶν τοῦ χωριοῦ, «στὰ τζαμάλατ'ἰδ'κα», ὅπως τὰ λέγανε, γιὰτι φτιάχνανε τὴ τ ζ α μ á λ α , κάμνανε ἓνα ὑπερφυσικὸ σὲ μέγεθος ζῶο. Ἐνας ξύλινος σκελετὸς σὰν σῶμα ζῶου—ἀλλοποιημένο, χωρὶς λεπτομέρειες—κρατιότανε ἀπὸ τρεῖς ἄνδρες στοὺς ὤμους. Σκελετὸς καὶ ἄνθρωποι

Τζαμάλα Θρακική

σκεπαζότανε μ' ἓνα ὑφαντὸ χαλί—μιὰ βρασιά—γιά νὰ μὴ φαίνωνται. Ὁ πρῶτος νέος κρατοῦσε ἓνα ξύλο ὑψωμένο—στή θέση τοῦ λαιμοῦ,—ποῦ τὸ κινούσε ἀνάλογα καὶ στήν ἄκρη του στερέωναν μιὰ νεκροκεφαλὴ ἀλόγου τὴν κ ο κ á λ α . Τὸ κεφάλι ἔφτανε ὡς τὸ δεύτερο πάτωμα τῶν σπιτιῶν. Ἐνας ὀδηγός. ἦ κ α ν τ ί ν α (καν-τίνα), ὅπως λεγότανε, ἔσερνε τὴ «τζαμάλα» μ' ἓνα σχοινί. Στὴ ράχη της—τύλιγαν ἓνα ροῦχο καὶ σχημάτιζαν ἓνα παιδάκι—τὴς βάζανε τὸ «παιδί της». Τὴς κρεμοῦσαν κουδούνια μικρὰ καὶ μεγάλα καὶ καθὼς περπατοῦσε, καθὼς ἔτρεχε—συνήθως ἔτρεχε,—δημιουργοῦσε ἓνα τέτοιο θόρυβο, ποῦ ὡς τώρα οἱ γεροντότεροι θυμοῦνται τὸ φόβο καὶ τὸν τρόμο τους ὄντας παιδιά, σὰν τὴν ἀκούαν νὰ πλησιάζη. Κυτοῦσαν ποῦ νὰ κρυφτοῦν! Στὴ φαντασία τους ἔπλαθαν κάτι τὸ φοβερό! Ὁ ὀδηγὸς τὴν τραβοῦσε στὰ σπίτια. Πήγαινε πάντα—τρέχοντας—τρεῖς φορές μπρὸς καὶ τρεῖς φορές πίσω. Κάποιος κρατοῦσε ἓνα φανάρι μεγάλο, στολισμένο μὲ χρωματιστὰ χαρτιά. Ὑπῆρχαν πολλοὶ ἀκόλουθοι μουντζουρωμένοι, σὰν ἀράπηδες. Ἐνας μάλιστα φοροῦσε μαξιλάρι στὴ ράχη του κι' ἀπὸ πάνω μιὰ πετσόγουνα (γούνα, μὲ τὸ δέρμα της ἀπὸ τὴν ὄψη, ἀπ' ἔξω) καὶ φαινόταν σωστὸς καμ-

μπούρης. Κάποτε, κάποια στιγμή λιποθυμοῦσε ἡ τζαμάλα κι' ἔπεφτε κάτω. Ἔνας, μ' ἓνα καμτσίκι (μαστίγιο), ἔδεσσε τὸν καμπούρη στὴ ράχη του, ὅτι ἦταν ἐκεῖνος ἡ αἰτία τάχα τῆς λιποθυμίας κι' ἀμέσως ἡ τζαμάλα σηκωνόταν. Τῆς λέγανε συχνά: «τσό!..., τσό!..., τσό!...», γιὰ νὰ πηγαίνει μπροστὰ καὶ νὰ τὴν ἔξευμενίζουν. Νωρὶς τὸ ἀπόγευμα γινότανε «τζαμάλα» μικρότερη ἀπὸ νεαροὺς,—πάλι τὴν παραμονή. Ἦταν τὸ παιδί τῆς «τζαμάλας».

Ὅλοι μαζί τραγουδοῦσαν τὴν «τζαμάλα».

*
**

Ἡ τζαμάλα.

«Βερίορι σαμανί, γεμὲς (τῆς δίνω ἄχυρο, δὲν τρώγει),
μπὲν τσεκέρμι, ὃ γκελμὲς (τὴν τραβῶ, δὲν ἔρχεται),
Τζαμάλα, τζαμάλα χούντσι (ἐμπρός).

Ντι—**ντίλι**, **μάντζιλι**, **ντι**—**ντιλί**,
τῶ τζαμάλας τὸ παιδί,
ἔβγαλε κακὸ στὸ φτι (ἢ ἔκαμε κακὸ στὸ φτι)
καὶ γυρεύ' νὰ παντρευτῆ!

Μπὲν τσεκέρμι γετελέ (ἐγὼ τραβῶ στὸ κρεββάτι).

μποῦ γμιντίορ χεντεγιέ (αὐτὴ πηγαίνει στὸ χαντάκι).

Τζαμάλα, τζαμάλα χούντσι κ.λ.π., κ.λ.π.

Τὸ ἔθιμο αὐτὸ ἔχει καταργηθεῖ τὸ 1928, γιὰτὶ ρίξανε μιὰ γλάστρα σὲ κάποιον σπῆτι καὶ παρ' ὀλίγο νὰ προκληθῆ μεγάλη φασαρία. Ἐπὶ τὴν ἀστυνομία τὸ ἀπαγόρευσε. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπικοινωνία μὲ ἄλλον κόσμον, στοὺς νέους Ἐπιβάτες, ἔφερεν μιὰν ἀλλαγὴ τῆς νοοτροπίας. Οἱ περισσότεροὶ γεωργοὶ ἀλλάξανε ἐργασίες, τρόπο ζωῆς γενικὰ καὶ ἔτσι στοὺς νεώτεροὺς ἀτρόφησε καὶ ἔσβυσε. Στοὺς παλινοὺς ὁμως γεωργοὺς ἡ τζαμάλα ἦταν σύμβολο. Διηγοῦνται σὲ διαμάχες μεταξὺ γεωργῶν καὶ ναυτικῶν—οἱ ναυτικοὶ ἀποκαλοῦσαν ἀποτιμητικὰ τοὺς γεωργοὺς «τζαμάλατζηδες», ἡ τζαμάλα μποροῦσε νὰ πῆ τὴν τελευταία λέξη. Συνέβηκε κάποτε, σ' ἓνα τέτοιο «τσάκωμα», νὰ βάλουν οἱ γεωργοὶ τοὺς ναυτικοὺς καὶ νὰ φιλήσουν τὴν **κ ο κ α λ α**, τὸ κεφάλι τῆς περιφημῆς τζαμάλας, ποὺ ὅπως θέλουν νὰ ποῦν οἱ παλιοί, συμβόλιζε τὸ «Δούρειο Ἴππο».

*
**

Βαρβάρα. Τῆς Ἁγίας Βαρβάρας—ποὺ πιστεῦουν ὅτι θεραπεύει τὴν εὐλογία, τὴν «εὐλοημέν'» ὅπως τὴ λένε—, κάνουν κόλυβα, τὴν λεγομένη **β α ρ β α ρ α**. Βράζουν σιτάρι ἀπὸ βραδύς. Ἀφοῦ μαλακώσῃ, ρίχνουν σταφίδες μέσα, μέλι ἢ ζάχαρη ἢ πετμέζι καὶ προσθέτουν ἀλευρί καθαυρὸντισμένο, γιὰ νὰ χυλώσῃ. Σερβίρουν σὲ κοῦπες—σιτάρι καὶ χυλὸ μαζί—, ὅπου τὶς σκεπάζουν μὲ κοπανισμένα ἀμύγδαλα ἢ καρύδια—ὅ,τι ἔχει κανεῖς—καὶ κανέλλα καὶ στέλνουν στοὺς συγγενεῖς καὶ γείτονες ἀπὸ ἓνα πιάτο.— **β α ρ β α ρ α**.

Συνηθίζουν τῆς Ἁγίας Βαρβάρας νὰ λούζουν οἱ γυναῖκες τὰ μαλλιά τους, γιατί πιστεύουν, ὅτι θὰ βαρβαρωθοῦν τὰ μαλλιά, δηλ. θὰ μακραίνουν καὶ θὰ πυκνώσουν. Λένε τῆς Ἁγίας Βαρβάρας :

« Ἄι—Βαρβάρα βαρβαρών',
 Ἄι—Σάββας σαβανών',
 Ἄι—Νικόλας παραχών'
 κι' Ἄϊ—Σπυρίδωνας σφυρίζ' τὸ χιόν' .»

*
 * *

Κάλαντα δωδεκάμερα.

(Χριστουγεννιάτικο)

« Χριστούγεννα, πρωτούγεννα,
 Χριστὸς παπᾶς γεννιέται.
 Γεννιέται κι' ἀναθρέφεται
 στὸ μέλι καὶ στὸ γάλα.
 Τὸ μέλ' τὸ τρωῶν οἱ ἄρχοντες,
 τὸ γάλα οἱ ἀφεντάδες.
 Καὶ τὰ κεριά σταλάμματα
 στῆς ἐκκλησιᾶς τῆ μπόρτα.»

*
 * *

Κάλαντα πρὶν ἑκατὸ χρόνια

« Χριστὸς γεννιέται, χαρὰ στὸν κόσμο.
 Χαρὰ στὸν κόσμο, στοὺς ἄγιους ὅλους.
 Μέσα στὶς πάχνες, μέσα στὰ χιόνια,
 κάθεται μάννα καὶ τὸν κουνεῖ.
 Σᾶν ἥλιος λάμπει, σᾶν νηὸ φεγγάρι,
 σᾶν νηὸ φεγγάρι, σᾶν παλληκάρι.»

*
 * *

Τὸ φύλαγμα τοῦ βασιλικοῦ. Ἐπὶ βραδὺς τὰ Χριστούγεννα, μαζεύονταν συγγενεῖς καὶ γειτόνοι καὶ φύλαγαν τὸν βασιλικό. Ἐνα κλωνάρι—ξεροῦ—βασιλικοῦ, τὸ βάζανε σ' ἕνα ποτήρι μὲ νερό, στὴ μέση τοῦ τραπεζιοῦ. Ἀνάβανε πολλὰ κεριά, ἔβαζαν εἰκόνες καὶ ὀλογύρω προσευχόταν καὶ διάβαζαν ἱερὰ βιβλία, ἔκαμναν καὶ πολλὰς ματάνοιες.

Τὴν ὥρα, ποῦ γεννιόταν ὁ Χριστὸς τὸ νερὸ τοῦ βασιλικοῦ ἄφριζε καὶ ὁ βασιλικὸς γιὰ λίγα λεπτὰ πρασίνιζε καὶ ἔβγαζε λουλούδια. Ἀνοίγανε ἀμέσως ἕνα παράθυρο καὶ βλέπανε, «ν' ἀνοίγουν τὰ οὐράνια καὶ νὰ πέφτη ἕνα φῶς στὴ γῆς». Ἀμέσως ὁ βασιλικὸς ξηραινότανε.

*
 * *

Ἄν *καλλικάντζαρος*. Ἄν γεννιόταν κάποιο παιδί, λίγη ὥρα ἔστω νο-
ρίτερα ἀπὸ τὸν Χριστό, ἦτανε «καλλιτσαγγαράκ¹». Στὴν μέση του τοῦ δένανε
ἓνα κομάτι «πλεμάτ²» καὶ στὴν κούνια του τὸ δένανε πάλι μὲ «πλεμάτ²», γιὰ
«νὰ μὴ τὸ πάρουν οἱ καλλιτσαγγαροί». Σ³ ὅλη του τὴ ζωὴ εἶχε τὸν τίτλο αὐτό.
Μάλιστα τὰ δωδεκάμερα «ἀγρίευσαν τὰ μάτια τ³, σὰν τοῦ καλλιτσαγγαροί».

*
**

Κάλαντα τοῦ ἁγίου Βασιλείου.

(ἡ γνωστὴ πανελλήνια φωνὴ)

«Ἄγιος—Βασίλης ἔρχεται, ἀπὸ τὴν Καισαρεία,
βαστάει κόλλα καὶ χαρτί, χαρτί καὶ καλαμάρι.
Τὸ καλαμάρι ἔγραφε καὶ τὸ χαρτί μιλοῦσε :
—Βασίλη μ³ πόθεν ἔρχεσαι καὶ πόθεν κατεβαίνεις ;
—Ἀπὸ τὴ μάννα μ³ ἔρχομαι καὶ στὸ σχολεῖο παγαίνω.
—Ἄν εἶσαι καὶ γραμματικός, πέ μας τὴν ἄλφα—βῆτα.
Καὶ στὸ ραβδί ἀκούμπησε, νὰ πῆ τὴν ἄλφα—βῆτα
καὶ τὸ ραβδί ἦταν ξερό, γλωρὰ βλαστάρια βγάξει.
Κι³ ἀπάνω στὰ βλαστάρια του, πέρδικες κελαδοῦσαν.
Δὲν ἦταν μόνο πέρδικες, ἦταν καὶ περιστέρια.»
—«Δῶς³ μας καὶ τὴ δεκάρα μας, νὰ πᾶμε σ³ ἄλλη πόρτα.
Καὶ τοῦ χρόν³!»

*
**

Ἡ *σκοῦπα*. Τὴν πρωτοχρονιά, ὅταν γυρνοῦσε ὁ οἰκοδεσπότης ἀπ³ τὴν
ἐκκλησία στὸ σπίτι του, βάζανε στὴν πόρτα τὴ σκοῦπα, νὰ πατήσῃ ἐπάνω
καὶ νὰ περάσῃ, γιὰ νὰ βγοῦν πολλὰ κλωσσόπουλα.

—«Ἄντε! φέτο νᾶχ³ με πολλὰ πουλάκια!, τοῦ λέγανε.

*
**

Κάλαντα τῶν Φώτων. (ἡ γνωστὴ φωνὴ)

«Σήμερα τὰ Φῶτα καὶ φωτισμοὶ
καὶ χαρὲς μεγάλες καὶ ἁγιασμοί.
Σήμερα τὰ Φῶτα φωτίζονται
κι³ ὅλα τὰ νερά καθαρίζονται.
Κάτω στὸν Ἰορδάνη τὸν ποταμό,
κάθετ³ ἢ κυρά μας, ἡ Παναγιά.
Σπάργανο βαστάει, κεριὰ κρατεῖ
καὶ τὸν Ἄϊ—Γιάννη παρακαλεῖ.
—Ἄϊ—Γιάννη ἀφέντη καὶ Προδρόμε,
θέλω νὰ βαπτίσω θεοῦ παιδί,
νὰ τὸ βγάλω Δρόσο καὶ Λίβανο,
ν³ ἁγιαστοῦν οἱ βρύσες καὶ τὰ νερά,
ν³ ἁγιαστῆ κι³ ἀφέντης μὲ τὴν κερά¹»

*
**

Τὸ *ρίξιμο τοῦ Σταυροῦ στὴν θάλασσα*. Μετὰ τὴν θεία λειτουργία,
ὅπως γίνεται τὰ Θεοφάνεια παντοῦ, ρίχνουν τὸν Σταυρὸ στὴν θάλασσα ἀπὸ

1. Σ.Δ. Θαυμάσιο τὸ μέτρο κι³ ὁ ρυθμός.

μιὰ βάρκα,—δπου ἐπιβαίνουν οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ ψάλτες, σὲ βάθος 200—300 μέτρα. Οἱ κολυμβηταὶ ὀμοῦν, ποῖος θὰ τὸν πάρῃ. Γυροῦν τότε στὰ σπῖτια, γιὰ τὸ προσκύνημα τοῦ Σταυροῦ καὶ συλλέγουν χρήματα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα δίνουν στὴν ἐκκλησία ἓνα μέρος καὶ μὲ τὰ ὑπόλοιπα γλεντοῦν.

* *

Ἐνάλογα μὲ τὸ σπιτικό, λέγανε συμπληρωματικά κάλαντα δηλ. μετὰ τὸ καθιερωμένο Χριστουγεννιάτικο, τοῦ Ἁϊ—Βασίλη καὶ τῶν Φώτων. Ἐν ὑπῆρχαν ναυτικοὶ λέγανε :

Στοὺς ναυτικούς ¹.

—«Ἐσένα πρέπ' ἀφέντη μου, καράβι ν' ἀρματώσης
καὶ τὰ σκοινιά τοῦ καραβιοῦ, νὰ τὰ μαλαματώσης.
Στὴν πρύμ' νὰ βάλῃς τὸ φλουρί, στὴν πλώρη τὸ λογάρι
κι' ἐπάγῳ στὴν κουβέρτα σου, ὄλο μαργαριτάρι.
Νὰ κοσκινίξῃς τὰ φλουριά, νὰ δερμονίξῃς ² τ' ἄσπρα
κι' ἀπάν' στὰ κοσκινίδια σου, κέρνα τὰ παλληκάρια.
Κέρνα τ' ἀφέντη μ', κέρνα τα, νὰ σὲ πολυχρονοῦνε
καὶ πάλι μετακέρνα τα, νὰ σὲ δοξολογοῦνε
καὶ πάλι μετακέρνα τα, νὰ λένε : Καὶ τοῦ χρόνου.»

Στὴ θυγατέρα.

1

—«Κερά μ' τὴν θυγατέρα σου, κερά μ' τὴν ἀκριβή σου,
γραμματικός τὴ γύρεψε καὶ ψάλτης θὰ τὴν πάρῃ.
—Ἐκεῖνος ὁ γραμματικός, πολλὰ προικιά γυρεῖει,
Γυρεῖει τ' ἄσπρα πρόβατα καὶ τὸ φεγγάρι κοῦπα.
Γυρεῖ ² καὶ τὸν Αὐγερινό, διαμάντι—δαχτυλίδι.»

2

—«Ἐχεις μιὰν κόρην ἔμορφη ποὺ δὲν ἔχ' ἱστορία,
οὔτε στὴν Πόλη βρίσκεται, οὔτε στὴ Βενετία.
Μέσα στὰ χιόνια λούστηκε καὶ πῆρε τὴν ἀσπράδα,
πῆρε κι' ἀπὸ τὸν Αὐγερινό, ὄλη τὴν κοκκινάδα.»

3

—«Κερά μ' τὴ θυγατέρα σου, νύφη νὰ τὴ στολίσης,
μὲ τὰ χρυσὰ τὰ τούμπανα, μὲ τίς χρυσὲς λαμπάδες.
Μπροστὰ νὰ πάῃ ὁ Χριστός, κατόπι οἱ παπάδες
καὶ μέσ' τὴ μέσ' ὁ ἄγγελος, μὲ τὸ Σταυρὸ στὸ χέρι.»

1) Ὅλα τὰ ὑπόλοιπα κάλαντα ἔχουν τὴν ἴδια φωνή.

2) Βλέπε γλωσσάριο, λέξι. «δερμονίξω».

Στὸν ἀνύπανδρο ἀφέντη τοῦ σπιτιοῦ.

— «Ἐσένα πρέπ¹, ἀφέντη μου, ὄρα καὶ καλαμάρι¹
καὶ γούνα—σαμουρόγouna καὶ λαχουρί ζουνάρι²
καὶ μιὰ κοπέλλα ἀντάμα σου, γιατί εἶσαι παλληκάρι».

Στὸν ἀνύπανδρο τοῦ σπιτιοῦ

— «Ἐφέτο εἶσ³ ἐλεύθερος (η), τοῦ χρόνου παντρεμμένος (η),
τὸν ἄλλο χρόνο μὲ παιδί, καὶ καλοκαρδισμένος (η)».

Στὸ γιό.

— «Κερά μου, τὸν υἱγιόκα σου, τὸ μοσκοκανακάρη,
νὰ δώσ⁴ θεὸς κῆ Παναγιά, παπᾶ νὰ τότε κάμης.
Νὰ μπαῖν⁵, νὰ βγαῖν⁵, νὰ λειτουργάει, νὰ μπαῖνη νὰ μυρίζη.
Νὰ τὸν ρωτοῦν οἱ ἄρχοντοι :—«Παπᾶ μ⁶, γιατί μυρίζεις ;
— «Ὅταν μὲ γένναγ⁷ ἡ μάννα μου, κι⁸ ὅταν μὲ κοιλοπόνα,
μόσκο τρωγε ἀπ⁹ τὸ πρωῖ, μόσκο τὸ μεσημέρι
καὶ τ¹⁰ ἅγιο βασίλεμμα, ἀφράτο παξιμάδι».

Στὸ σπίτι.

«Σ¹¹ αὐτὸ τὸ σπίτι, ποῦρταμε, πέτρα νὰ μὴ ραῖση.
κι¹² ὁ νοικοκύρης τοῦ σπιτιοῦ, χίλια χρόνια νὰ ζήση!

Ἄν δὲν δίνανε.

Ἄν τύχαινε νὰ μὴν δώσουν οἱ νοικοκυραῖοι τίποτε στὰ παιδιά καὶ τὰ
διώξουν, λέγανε φεύγοντας ἐκεῖνα καὶ τρέχοντας :

«Ἐσένα πρέπει ἀφέντη μου, τσαπὶ καὶ δεκανίκι.
Νὰ καλληκεύης τὸ τσαπὶ, νὰ χέξ... τὸ μανίκι.
Νὰ φύτρωνε καὶ μιὰ συκιά, στοῦ κώλ... σου τὴν τρύπα,
νὰ σ¹³ κώνεσαι ἀπ¹⁴ τὸ πρωῖ, νὰ τρῶς ἀπὸ κανένα.
Ἐσένα πρέπει ἀφέντη μου, τσαπὶ καὶ δεκανίκι,
νὰ σὲ τραβοῦνε τὰ σκυλιά, καὶ δεκαπέντε λύκοι».

Βγάζανε τὸ «καλλιτσάγαρο».

Μόλις τελείωναν τὰ Δωδεκάμερα, ἔπρεπε νὰ λουστοῦν ὅλοι, γιὰ νὰ
βγάλουν τὸν «καλλιτσάγαρο».

1. ὄρα=ρολόγι.

2. λαχουρί, βλ. γλωσσάριο.

Δ Ι Α Φ Ο Ρ Α

Τὸ κρύψιμο τῶν κοριτσιῶν.

Οἱ γιαγιάδες μας, ὅταν ἦταν μικρὰ κορίτσια, κρυβόταν μέσα στὰ σπίτια τους. Δὲν ἔπρεπε νὰ βγοῦν, οὔτε νὰ φανοῦν στὰ παράθυρα. Μόνο πήγαιναν στὴν ἐκκλησία χαράματα, νὰ κοινωνήσουν. Μάλιστα, πέρνανε δανεικὰ παπούτσια—τὰ κουντούρια—ἢ—τὰ κατήρια—, γιὰ νὰ βγοῦν. Τὸ κρύψιμο γινόταν, ὅπως συνηθίζουν οἱ Τοῦρκοι.

Στοὺς ἐπισκέπτες δὲν παρουσιάζονταν διόλου. Τὰ συνοικέσια γινόταν μεταξὺ τῶν γονέων. Ἐπὶ μέρος τοῦ γαμπροῦ, δίνανε τὸ «λογοσοῦμαδο» στὴ νύφη, μόλις τελείωνε ἡ προξενιά. Τὸ λογοσοῦμαδο ἦταν φλουρὶ Κωνσταντινάτο, δακτυλίδι ἢ κάποιο οἰκογενειακὸ κόσμημα.

Στὸν ἀρραβώνα, ἀπὸ μέρος τῆς νύφης θὰ πήγαινε τὸ «μποχτισάλι» μὲ τὰ δῶρα, στὸν γαμπρὸ καὶ στὸ σόι, πουκάμισα, μαντήλια, κάλτσες, σακκοῦλες τοῦ καπνοῦ καὶ ἄλλα. Ἡ ἀρραβωνιασμένη, γιὰ τὸ γάμο ἔπρεπε νὰ ὑφάνη πρῶτα—πρῶτα τὰ πουκάμισα τοῦ γαμπροῦ (6—12), νὰ πλέξη κάλτσες, νὰ τὸν κεντήση παντοῦφλες στὸ μάγγανο (τέλαρο), καὶ ὅλα τὰ προικιά της ἦταν κεντημένα σὲ ἄσπρα λεπτὰ ὑφάσματα.

Ἡ χαρὰ (ὁ γάμος).

Ἐπειδὴ δὲν ὑπῆρχαν προσκλητήρια νὰ στείλουν, τὴν παραμονὴ τοῦ γάμου πήγαιναν ὁ γαμπρὸς μαζί μὲ τὸν κουμπάρο, «τὸν σύντεκνο», καὶ προσκαλοῦσαν στὰ σπίτια τῶν συγγενῶν καὶ φίλων. Δίνανε μοσκοκάρφια (γαρύφαλλα) λέγοντας, «ὀρίστε αὔριο στὴ χαρά». Αὕτὴ ἦταν τιμητικὴ πρόσκληση. Οἱ οἰκοδεσπότες ἀπαντοῦσαν, «ὦρες καλὲς κι' εὐλοημένες».

Στοὺς ἀρραβῶνες εὐχόταν. «καλὰ τέλεια» (τέλη), ἐπίσης καὶ «τέλη ἀγαθὰ».

Τραγουδάκια τοῦ γάμου, (Συρτοί).

Ἐπὶ τ' ἀμίμητα δίστιχα τῆς Θράκης

- «Σῆκω γαμπρὸ τὸ χέρι σου καὶ κάμε τὸ σταυρό σου καὶ παρακάλε τὸ Θεό, νὰ ζῆ τὸ στέφανό σου!»
- «Σύντεκνε, ποὺ στεφάνωνες τὰ δυὸ τὰ κυπαρίσσια, νὰ σ' ἀξιῶση ὁ θεός, νὰρθῆς καὶ στὰ βαπτίσεια!»
- «Νύφη, τί ἔμορφα χορεύεις, τί ἔμορφα πηδάς, λουλούδια θὰ φυτρώσουν, στὸν τόπο, ποὺ πατᾶς!»
- «Ἐσύ, ποὺ σέρνεις τὸ χορό, σέρνεις καὶ τὴν ἀρμάδα, σέρνεις καὶ τὸ πουλάκι σου, μὲ τόση νοστιμάδα!»
- «Ὅσα χωριά κι' ἂν ἔτρεξα, δὲν εἶδα τέτοια νύφη, στὰ κάλλη καὶ στὴν ὁμορφιά καὶ στὸ ζαριφλίκι!»
- «Ἀσπρη σταφίδα ροζακιὰ καὶ κόκκινο κεράσι, τ' ἀντρούγυνο, ποὺ γίνεται, νὰ ζήση νὰ γεράση!»

Τὸ «Καρὰ—καλντιρῆμ».

Ἦταν χορὸς ἐθνικὸς—σᾶν τσάμικος—, πὸν τὸν χόρευαν μὲ καμάρι,
ὄσες τὸν ἤξευραν. Ὅπως θυμοῦνται, λίγες τὸν χόρευαν, γιὰτὶ ἦταν δύσκολος.
Εἶχε πολλὰ βήματα.

ΧΟΡΟΙ

1) Ἐγὼ εἶμ' ἐνοῦ ψαρᾶ παιδί (συρτός).

Ἐγὼ εἶμ' ἐνοῦ ψαρᾶ παιδί
—μανρομαλοῦσα καὶ ξανθή—,
καὶ πῆγα νὰ ψαρέψω,
μαῦρα μάτια, νὰ γυρέψω.

Ἦ τρίτη ἢ μικρότερη
—ἀπ' ὄλες ὁμορφότερη—,
ἦταν ἀπὸ τὴν Πόλη,
πὸν τὴν ἀγαποῦσαν ὄλοι.

Ρίχνω τὸ πλεματάκι ¹ μου
—καῦμό, πῶχ' ἢ ἀγάπη μου—,
καὶ πιάνω ἕνα ψαράκι,
τῶδωκ' ὁ Θεὸς λαβράκι.

Καὶ τὴν ἀγάπησα κ' ἔγω
—νὰ τήνε πάρω δὲ μπορῶ
τὸ σπίτι της δὲν ξέρω,
γιὰ νὰ πάγω, νὰ τὴν εὔρω.

Καὶ σκίνω ² τὴν κοιλίτσα του
—καῦμό, πῶχει ἢ καρδίτσα του—,
καὶ βρίσκω τρεῖς κοπέλλες
καὶ οἱ τρεῖς μάρμαρο—τρέλλες.

Παίρνω τὸ δρόμο, τὸ δρομί
—μανροματοῦσα καὶ ξανθή—,
τὸ δρόμο, μονοπάτι,
βάσανα, πῶχ' ἢ ἀγάπη.

Ἦ μιὰ ἦταν ἀπ' τὸ Γαλατᾶ
—βαστάγ' ὁ νοῦς της δυνατά—,
κ' ἢ ἄλλη ἀπ' τὸ Νιχώρι,
τοῦ Χατζῆ—παπᾶ ἢ κόρη.

Τὸ μονοπάτι μ' ἔβγαλε
—στὴν κόρη, πὸν μὲ τρέλλανε—,
στῆς Ἀγαπῶς τὴν πόρτα,
σᾶ νὰ ἤξεργα καὶ πρῶτα.

Καὶ τίς γειτόνισσες ρωτῶ:
—Ποῦν ἢ ἀγάπη, π' ἀγαπῶ;
—Ἐδῶ γ' ναι καὶ κοιμᾶται
καὶ κανένα δὲ θυμᾶται».

2) Στοῦ καπετάνιου τὴν αἰλή (συρτός).

Στοῦ καπετάνιου τὴν αἰλή,
πολλοὶ ναι μαζεμμένοι,
σᾶν τὶ χαρὰ θὰ γένη;

Παντρεύει τὰ κορίτσια του,
τίς δυὸ του θυγατέρες
δυὸ ἄσπρες περιστέρες.

Ἦ μιὰ παίρνει τὸ Σταυραητό,
κ' ἢ ἄλλη τὸν Τιάλη
σᾶν τὶ χαρὰ μεγάλη.

1) δίχτυ. 2) σχίζω.

3) Πῶς τὸ τρίβουν τὸ πιπέρι (χορὸς).

Πῶς τὸ τρί, πῶς τὸ τρί,
πῶς τὸ τρίβουν τὸ πιπέρι,
τοῦ διαβό, τοῦ διαβό,
τοῦ διαβόλ' οἱ καλογέροι!

Ἔτσ' τὸ τρί, ἔτσ' τὸ τρί.
ἔτσ' τὸ τρίβουν τὸ πιπέρι,
τοῦ διαβό, τοῦ διαβό,
τοῦ διαβόλ' οἱ καλογέροι!

Μὲ τὴ μύ, μὲ τὴ μύ,
μὲ τὴ μύτη τρίβοντας,
τρίβοντας ξετρίβοντας.

Πῶς τὸ τρί, πῶς τὸ τρί,
. . . . .

Ἔτσ' τὸ τρί, ἔτσ' τὸ τρί,
. . . . .

Μὲ τὸ χέ, μὲ τὸ χέ,
μὲ τὸ χέρι τρίβοντας,
τρίβοντας, ξετρίβοντας.

Πῶς τὸ τρί, πῶς τὸ τρί,
. . . . .

Ἔτσ' τὸ τρί, ἔτσ' τὸ τρί,
. . . . .

Μὲ τὸ γό, μὲ τὸ γό,
μὲ τὸ γόνα τρίβοντας,
τρίβοντας, ξετρίβοντας.

Πῶς τὸ τρί, πῶς τὸ τρί,
. . . . .

Ἔτσ' τρί, ἔτσ' τὸ τρί,
. . . . .

Μὲ τὸ πό, μὲ τὸ πό,
μὲ τὸ πόδι τρίβοντας,
τρίβοντας, ξετρίβοντας.

Πῶς τὸ τρί, πῶς τὸ τρί,
. . . . .

Ἔτσ' τὸ τρί, ἔτσ' τὸ τρί,
. . . . .

Μὲ τὸν κῶ, μὲ τὸν κῶ,
μὲ τὸν κῶλ.... τρίβοντας,
τρίβοντας, ξετρίβοντας.

Ἐ παραπάνω χορὸς ἔχει ἀπλᾶ καὶ ἀργὰ βήματα, ποὺ συνοδεύονται μὲ ἀνάλογες κινήσεις (μὲ τὴ μύτη, μὲ τὸ πόδι, μὲ τὸ χέρι καὶ στὸ τέλος μὲ τὸν κῶλ...., κάθονται κάτω κινούμενοι διαρκῶς) τοῦ τριψίματος τοῦ πιπεριοῦ.

4) Δάφνες—δάφνες, δαφνοποῦλες.

—Σὰν τῆς Ἀριστῆς τὴ δάφνη,
ἄλλη δάφνη δὲν ὑπάρχει.
—Ποιὸς μπορεῖ νὰ τὴν τρυγήσῃ
καὶ νὰ τὴ γκορφολογήσῃ;

—Γὼ μπορῶ καὶ τὴν τρυγᾶω
καὶ τήνε κορφολογᾶω!
—Ἄξιό σου καὶ τιμὴ σου
κι' ἄρπαξε τὴ μπλαϊνὴ σου!

5) Τ' Ἀϊ—Θοδώρου τὸ βουνό.

«Τ' Ἀϊ—Θοδώρου τὸ βουνό, κανεὶς δὲν τ' ἀνεβαίνει.
 Κόρη ξανθὴ τ' ἀνέβηκε, πλέχοντας τὸ γαϊτάνι
 κι' ὁ βασιλιάς σεργιάνιζε, μὲ τρεῖς του θυγατέρες.
 Ἡ μιὰ λαλοῦσε τὸ βιολί κι' ἡ ἄλλη τὸ λαγοῦτο
 κι' ἡ τρίτη ἡ μικρότερη, ἀπ' ὅλες ἁμορφότερη,
 γυρεὺ' νὰ πάγ' στ' ἄλώνι, γυρεὺ' νὰ πάγ' στ' ἄλώνι.
 —Ἐγὼ τὸν ἥλιο ἀγαπῶ, τὸν ἥλιο θεὸ νὰ πάρω
 κι' ἂν δὲν μοῦ τὸνε δώσετε, καλογορῆθ' ἀπάγω.»

6) Σέ, μωρ' σέ...

(χορεύεται σὰν τὸ Σουλιώτικο, ἀλλὰ γρήγορα)

Σέ, μωρ', σέ

σέ καινούρια βάρκα *μπήκα* 2

σέ καινούρια βάρκα *μπήκα*

καὶ στίς Ἐπιβάτες βγήκα. 2

Βγάλετε,

βγάλετε ψαράδες ψάρια 2

βγάλετε ψαράδες ψάρια,

ἄστακούς καὶ καλαμάρια. 2

7) Τὸ ντῆλι, τὸ ντῆλι (συρτός) ¹.

Τὸ ντῆλι, τὸ ντῆλι,
 τὸ ντῆλι, τὸ καντῆλι,
 ποὺ ἔφεγγε καὶ κένταγε
 ἡ κόρη τὸ μαντῆλι,
 τ' ἄρρ' βωνιαστικοῦ της
 καὶ τοῦ πεθεροῦ της.

Ἦρτε ὁ ποντικός, πῆρε τὸ φυτίλι,
 ἔπο μέσα ἔπ' τὸ καντῆλι,
 ποὺ ἔφεγγε καὶ κένταγε
 ἡ κόρη τὸ μαντῆλι.

Ἦρτε ἡ γάτα, ἔφαγε τὸ ποντικό,
 ποὺ πῆρε τὸ φυτίλι,
 ἔπο μέσο ἀπ' τὸ καντῆλι,
 ποὺ ἔφεγγε καὶ κένταγε
 ἡ κόρη τὸ μαντῆλι.

Ἦρτε ὁ σκύλος, ἔφαγε τὴ γάτα,
 ποὺ ἔφαγε τὸ *μποντικό*,
 ποὺ πῆρε τὸ φυτίλι
 ἔπο μέσο ἀπ' τὸ καντῆλι,
 ποὺ ἔφεγγε καὶ κένταγε
 ἡ κόρη τὸ μαντῆλι,
 τ' ἄρρ' βωνιαστικοῦ της
 καὶ τοῦ πεθεροῦ της.

Ἦρτε τὸ ξύλο, σκότωσε τὸ σκύλο,
 ποὺ ἔφαγε τὴ γάτα, ποὺ ἔφαγε τὸ
μποντικό,

ποὺ πῆρε τὸ φυτίλι
 ἔπο μέσο ἀπ' τὸ καντῆλι,
 ποὺ ἔφεγγε καὶ κένταγε
 ἡ κόρη τὸ μαντῆλι.

1. Γνωστὸ τραγοῦδι καὶ στά γύρω τοῦ Σαμμακοβίου καὶ Βιζύης, ποὺ τραγου-
 διώταν συνοδεία τῆς λύρας.

Ἦρτε ὁ φουῖρνος, ἔκαψε τὸ ξύλο,
 πὸν σκότωσε τὸ σκύλο,
 πὸν ἔφαγε τὴ γάτα,
 πὸν ἔφαγε τὸ **μποντικὸ**,
 πὸν πῆρε τὸ φυτίλι
 Ἦπὸ μέσ' ἀπ' τὸ **καντῆλι**,
 πὸν ἔφεγγε καὶ **κένταγε**
 ἢ κόρη τὸ **μαντῆλι**.

Ἦρτε τὸ ποτάμι, ἔσβυσε τὸ φουῖρνο
 πὸν ἔκαψε τὸ ξύλο,
 πὸν σκότωσε τὸ σκύλο,
 πὸν ἔφαγε τὴ γάτα,
 πὸν ἔφαγε τὸ **μποντικὸ**,
 πὸν πῆρε τὸ φυτίλι,
 Ἦπὸ μέσ' ἀπ' τὸ **καντῆλι**,
 πὸν ἔφεγγε καὶ **κένταγε**
 ἢ κόρη τὸ **μαντῆλι**

Ἦρτε τὸ βῶδι, ἔπιε τὸ ποτάμι,
 πὸν ἔσβυσε τὸ φουῖρνο,
 πὸν ἔκαψε τὸ ξύλο,
 πὸν σκότωσε τὸ σκύλο,
 πὸν ἔφαγε τὴ γάτα,
 πὸν ἔφαγε τὸ **μποντικὸ**,
 πὸν πῆρε τὸ φυτίλι,
 Ἦπὸ μέσ' ἀπ' τὸ **καντῆλι**,
 πὸν ἔφεγγε καὶ **κένταγε**
 ἢ κόρη τὸ **μαντῆλι**,
 τ' ἄρρ' βωνιαστικοῦ της
 καὶ τοῦ πεθεροῦ της.

Διάφορα τραγουδάκια ἢ δίστιχα μπεγίτια.

«Ἀλλέστα παλληκάρια
 νὰ σκαπουλήσουμε,
 τοῦ καπ' τανοῦ τὴ **γνὸρη**,
 νὰ τὴ φιλήσουμε.

«Ἀπ' τὰ δυὸ γλυκὰ σου μάτια,
 τρέχ' ἀθάνατο νερὸ
 καὶ σοῦ ζήτησα λιγάκι
 καὶ δὲ μ' ἔδωκες νὰ πιῶ.

Ἦρτε ὁ χασάπης ἔσφαξε τὸ βῶδι,
 πὸν ἔπιε τὸ ποτάμι,
 πὸν ἔσβυσε τὸ φουῖρνο,
 πὸν ἔκαψε τὸ ξύλο,
 πὸν σκότωσε τὸ σκύλο,
 πὸν ἔφαγε τὴ γάτα,
 πὸν ἔφαγε τὸ **μποντικὸ**,
 πὸν πῆρε τὸ φυτίλι
 Ἦπὸ μέσ' ἀπ' τὸ **καντῆλι**,
 πὸν ἔφεγγε καὶ **κένταγε**
 ἢ κόρη τὸ **μαντῆλι**,
 τ' ἄρρ' βωνιαστικοῦ της
 καὶ τοῦ πεθεροῦ της.

Ἦρτε ἡ ἀρρώστια, πῆρε τὸ χασάπη
 πὸν ἔσφαξε τὸ βῶδι,
 πὸν ἔπιε τὸ ποτάμι,
 πὸν ἔσβυσε τὸ φουῖρνο,
 πὸν ἔκαψε τὸ ξύλο,
 πὸν σκότωσε τὸ σκύλο,
 πὸν ἔφαγε τὴ γάτα,
 πὸν ἔφαγε τὸ **μποντικὸ**,
 πὸν πῆρε τὸ φυτίλι
 Ἦπὸ μέσ' ἀπ' τὸ **καντῆλι**,
 πὸν ἔφεγγε καὶ **κένταγε**
 ἢ κόρη τὸ **μαντῆλι**,
 τὸ **ντῆλι**, τὸ **ντῆλι**,
 τὸ **ντῆλι**, τὸ **καντῆλι**,
 πὸν ἔφεγγε καὶ **κένταγε**
 ἢ κόρη τὸ **μαντῆλι**».

«Ἐνα τριχαντιράκι
 βοριάς τὸ πόδισε
 καὶ μιὰ Πιβατιανούλα,
 τὸ κληρονόμησε.

«Ἡ θάλασσα τρώγει τὴ γῆ
 κι' ἡ γῆ τοὺς πεθαμένους
 κι' οἱ ἔμορφες τῆς γειτονιάς,
 τοὺς νέους τοὺς καημένους.

«—Κασιδιάρη κελεπέ,
πόσα γρόσια τὸν καφέ;
—Ἐνα γρόσι κι' ἕνα δυάρι!
—Ἄφερουν τὸ γκασιδιάρη.

«Μωρὴ τσουκάλα λυγδερή,
μὲ τ' ἀπλυτά χουλιάρια,
τὶ κάθεσαι καὶ περγελᾶς,
ἔμας τὰ παλληγάρια;

»Ἐο γκεμιτζῆς μὲ φίλησε,
μάνναμ' δὲ νεῖναι κριμα;
Κι' ἐγὼ τότε βλαστήμησα,
νὰ πάγ' καὶ νᾶρτη πρίμα!

«ἘΟλο τὸ γκόσμο γύρισα,
πῆγα καὶ τσι Πιβάτες,
τρογύρω—γύρω τὰ σκολιὰ
καὶ μέσα μαυρομάτες.

«Χόρευε Μαρμαρινά,
πήδα Κουμπαγιώτικα,
σεῖσε καὶ τὴ μέση σου,
σὰ Καλολιμνιώτισσα.

Σημ. Τὸ τελευταῖο τραγουδάκι τὸ λένε χορεύοντας τὰ παιδάκια.
«Μαρμαρινά = ἀπὸ τὸ χωριὸ Μαρμαρᾶ, τοῦ νησιοῦ τῆς Προποντίδας.
«Κουμπαγιώτικα = ἀπὸ τὸ χωριὸ Κούμπλαγο τῆς Ραιδεστοῦ.
«Καλολιμνιώτισσα = ἀπὸ τὴν Καλόλιμνο.

9) Τραγοῦδι πολὺ παλιό.

Ἐ γρηὰ ἡ Ζαμπετούλα,
μὲ τὴν ἄσπρη τὴ μπλεξούδα,
ἔκατὸ χρονῶ γρηὰ,
μᾶς χορεύει παντρειά.

Τῶμαθάνε τὰ κορίτσια
καὶ συμβούλιο κάμανε.
Τῆς γρηᾶς τῆς Ζαμπετούλας,
τὴ μπλεξούδα βγάλανε.

10) Καῖκι—Καϊνάκι (σουρτός).

«—Καῖκι—καϊνάκι, ποῦ πᾶς γυαλό—γυαλό;
Ἄν εἶσαι γιὰ τὴν Πόλη, στάσου νᾶρτω κι' ἐγώ!
—«Δὲν εἶμαι γιὰ τὴν Μπόλη, οὔτε γιὰ τὸ νησί.
Κορίτσια θὰ φορτώσω, σὰ θέλ' ἔλα κι' ἐσύ!

Δ Ο Ξ Α Σ Ι Ε Σ

Πίστευαν πριν πολλά χρόνια, όπως διηγότανε οι προπάπποι, πως όλα τα κακά ήταν σκορπισμένα στον κόσμο, πως βγαίνανε οι πεθαμένοι τη νύχτα, περπατούσαν και εργαζότανε στις δουλειές τους, που είχαν πριν πεθάνουν. Ἐλλά καθώς βγήκε ὁ Μεγάλος Ἁγιασμός — τῶν Φώτων —, ὅλα τὰ κακὰ ἔλειψαν καὶ οἱ πεθαμένοι δὲ βγαίνουν πιά στον «ἀπάνω κόσμο».

Γενικά οἱ Ἐπιβατιανοὶ δὲν ἦταν πολὺ δεισιδαίμονες. Μ' ὅλο τοῦτο ὁμως εἶχαν οἱ παλαιοὶ ὀρισμένες ἀπαράβατες συνήθειες :

1) Τὴ λεχοῦσα, δὲν τὴν ἀφήνανε μόνη τῆς μέσα στὸ δωμάτιο. Τῆς ἄφηναν συντροφιά μὴ σκούπα.

2) Μετὰ τὴ δύση τοῦ ἡλίου, ὅποιος ἐρχόταν ἀπ' ἔξω κι' ὑπῆρχε λεχώ, ἔπρεπε νὰ περάσῃ ἀπ' τὸ θυμιατὸ καὶ ν' ἀφήσῃ ἓνα ροῦχο του ἔξω ἀπ' τὸ σπίτι.

3) Στις τρεῖς μέρες, ἀφοῦ γεννηθῆ παιδί, τὸ λούζουν, τὸ στολίζουν καὶ τὸ βάζουν χρυσαφικὰ πολλὰ, γιὰ νὰ τὸ δοῦν οἱ μοῖρες πλούσιο καὶ νὰ τὸ καλογοράσουν.

4) Ὄταν πρωτοκόψουν τὰ νύχια τοῦ μωροῦ, τὰ βάζουν στὴ σακκοῦλα τοῦ μπαμπᾶ του, γιὰ νὰ γεμίζει πάντα χρήματα.

5) Τὰ ροῦχα τοῦ παιδιοῦ δὲν τ' ἀφήνουν νύχτα ἔξω. Κι' ἂν ἔμεναν, ἔπρεπε νὰ τὰ δῆ ὁ ἥλιος καλά, τὴν ἄλλη μέρα.

6) Τὸ παιδί ἂν πέσῃ καὶ χτυπήσῃ, ρίχνουν ζάχαρη στὸν τόπο, πού χτύπησε, γιὰ νὰ εἶναι τὸ πέσιμο γλυκό.

7) Ὄταν πρωτοπερπατήσῃ τὸ παιδί, ρίχνουν νερὸ κατόπι του.

8) Ὄποιος δῆ τὸ πρῶτο δοντάκι τοῦ παιδιοῦ, τὸ κάνει δῶρο.

9) Τὸ παιδί, πού κοινωνεῖ τοῦ λένε ὅτι «πῆρε χρυσὸ δοντάκι».

10) Ὄταν βγάλει τὸ πρῶτο δοντάκι τὸ παιδί, τὸ «περεχοῦνε μὲ σταροκούκκια», δηλ. τὸ περιχύνουν σιτάρι βρασμένο πάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι του καί, ὅπως σκάζει τὸ σιτάρι—ὅταν βράσει, ἔτσι νὰ βγοῦν εὐκόλα τὰ δοντάκια του.

11) Κάθε δοντάκι, πού ἀλλάζει καὶ κυρίως τὸ πρῶτο, τὸ πετοῦνε ἐπάνω στὰ κεραμίδια καὶ λένε, γιὰ νὰ βγῆ γερό, σὺν τῆς γουρούνας.

«Γουρούνα τὸ δοντάκι μου
καὶ δός' με σιδερένιο,
νὰ ξεμακίζω τὰ κουκκιά,
νὰ τρώγω παξιμάδι»,

12) Τὸ παιδί, πού γίνεται ἐνὸς χρόνου, τοῦ βάζουν μπρὸς του διάφορα ἀντικείμενα, π.χ. ψαλίδι, μαχαίρι, τετράδιο κι' ὅ,τι θὰ πάρῃ στὸ χεράκι του θὰ ἔχῃ παραπλήσια κλίση. Ἄν πάρῃ τετράδιο ἢ βιβλίο θ' ἀγαπᾶ τὰ γράμματα, ἂν πάρῃ ψαλίδι θὰ μάθῃ ραπτικὴ κλπ.

13) Στις ὀνομαστικὲς γιορτὲς καὶ στὰ γενέθλια, οἱ μεγάλοι τραβοῦν τ' ἀφτάκια τῶν παιδιῶν εὐχῶντας τα.

14) Ὅσοι δὲν ἀποκοῦν παιδιὰ καὶ νιοθετοῦν, πηγαίνουν στὴν ἐκκλησία καὶ ἡ μητέρα ἔμπρὸς εἰς τὸ εἰκόνημα τῆς Παναγίας, μὲ τὴ βοήθεια ἄλλης γυναίκα, περνᾷ τὸ παιδί ἀπὸ τὴν πουκαμίσα τρεῖς φορές, ἀπὸ πάνω πρὸς τὰ κάτω . Λένε τότε : «Τὸ πέρασε ἀπ' τὴ ντραχιλιά τ'ς καὶ μόνε, ποὺ δὲ ντὸ γένν' σε».

15) Ὅταν ἐρχόταν κάποιος ἀπ' ἔξω τὴ νύχτα καὶ δὲν τηροῦνταν οἱ συνήθειες καὶ «τύχαινε κακιὰ ὄρα», ἢ λεγοῦσα καὶ τὸ παιδί «τσαλαπατιούντανε». Ἀρρωστοῦσαν, μὰ οἱ γιατροὶ δὲν μποροῦσαν νὰ τοὺς κάμουν καλά' ἔπρεπε νὰ τοὺς «γητέψουνε». Τὰ γητέματα τὰ ξέρουν λίγες. «Δὲν εἶναι τοῦ καθενοῦ δουλειά!»

16) Ὅταν δοῦν ἓνα ὁμορφο παιδί, γιὰ νὰ μὴ τὸ «ματιάξουν», λένε «σκόρδα καὶ κουτσὰ βελόνια, μὲς τοῦ Ὀβριοῦ τὰ μάτια». Ὅταν ὁμως ματιαχτῆ, καίνε «μοσκοκάρφι» (γαρύφαλλα) στὴ φλόγα ἑνὸς κεριοῦ ἢ σπύρτου. Στὸ κάθε μοσκοκάρφι περνοῦν μιὰ καρφίτσα καὶ τὸ καίνε. Ἄν σπάσουν μὲ δόρυβο, τὸ παιδί «εἶναι ματιασμένο» Τὰ ρίχνουν σ' ἓνα φλυτζανάκι μὲ νερό, σταυρώνουν τὸ νερὸ καὶ μετὰ βρέχουν τὸ παιδί. Ἐπίσης ἀπὸ τὴν ἀναμμένη καντήλα πέρνουν μὲ τὸ δάχτυλο λάδι, ἀφοῦ ποῦνε τὸ «Πιστεύω εἰς ἓνα Θεὸν» κλπ., καὶ τὴν σταυρῶσουν, στάζουν σ' ἓνα πιάτο μὲ νερὸ τρεῖς σταγόνες. Ἄν σταθοῦν οἱ σταγόνες δὲν εἶναι τὸ παιδί ματιαγμένο κι' ἂν σκοραίσουν ἔχει ματιαχτεῖ. Ἀπ' τὸ νερὸ αὐτὸ σταυρώνουν στὸ μέτωπο τὸ παιδί. Τὸ ἴδιο ἐφαρμόζεται, γιὰ τὸ ξεματίαγμα τῶν μεγάλων καὶ τῶν ζώων ἀκόμη. Πιὸ πρόχειρος τρόπος ξεματίαγματος εἶναι, νὰ γλύφουν τὸ παιδί στὸ μέτωπο τρεῖς φορές καὶ τρεῖς φορές πάλι νὰ πτύουν, λέγοντας :

«Ἀνέτριχα ἦρτε, ἀνέτριχα νὰ πάγ'!»

Μπορεῖ νὰ ξεματιαχτῆ ἓνας ἄνθρωπος, ἂν τὸν καπνίσουν μ' ἓνα κομματάκι ἀπὸ τὸ φουστάνι τῆς γυναίκα, ποὺ ἔμεινε τὸ μάτι τῆς.

17) Ὅταν ἀκοῦν κανένα κακό, π.χ. ἀρρώστια, λένε :

Στὰ ὄρη, στὰ βουνὰ
καὶ στ' ἄκαρπα τὰ δέντρα.

18) Ὅταν εἶναι κανεὶς ξαπλωμένος, δὲν πρέπει νὰ περάσουν ἀπὸ πάνω του, γιὰτὶ εἶναι κακό. Ἄν εἶναι παιδί δὲν θὰ μεγαλώσει, γι' αὐτὸ τὸ ξαναπερνοῦν ἀντίθετα.

19) Ἄν διηγοῦνταν, γιὰ κάποια ἀρρώστεια κι' ἔπρεπε νὰ δείξουν μὲ τὸ χέρι σὲ ποῖο σημεῖο τοῦ σώματος εἶναι, κάποιος ἔλεγε, «καλὸ δείξιμο».

20) Τ' ἀγόρια νὰ μὴ μασοῦν ματίχια, γιὰτὶ δὲν θὰ βγάλουν μουστάκια.

21) Τὴ νύχτα δὲν πρέπει νὰ μασᾷ κανεὶς ματίχια, γιὰτὶ «μασάγ' πεθαμένα κόκκαλα».

22) Τὸ σαποῦνι τὸ δίνουν στὴ ράχη τοῦ χεριοῦ γιὰ νὰ μὴ μαλώσουν.

23) Ὅταν ρίξη χαλάζι, νὰ φᾶς τρία κουκκιά, γιὰ νὰ μὴ φοβάσαι τίποτε.

24) Σὲ ὦρα θύελλας χαλαζιοῦ, ἀνάβουν λαμπάδα πασχαλιάτικη, γιὰ νὰ καταπαύσῃ τὸ κακό.

25) Ὅταν βροντᾶ, σέρνει «ὁ Προφήτ' Ἡλίας τ' ἀμάξι τ'».

26) Τὸν μουσαφίρι, δὲν τὸν ἀφήνουν νὰ διπλώσῃ τὴν πετσέτα του, γιὰ νὰ ξανάρθῃ.

27) Ἡ φωνὴ τῆς κουκουβάγιας σημαίνει, πὼς ὁ καιρὸς θ' ἀλλάξῃ.

28) Ὅταν ἔχει τρικυμία, ρίχνουν τὸ περιεχόμενο τῆς κανδήλας—λάδι καὶ νερό—στὴ θάλασσα. Ἐπίσης ρίχνουν «χάρες», ποὺ εἶναι λουλούδια τοῦ Ἐπιταφείου, βάρια (δάφνη τῶν βαίτων). ζουμπούλια, ἁγιασμός καὶ βασιλικός.

29) Ἡ πυροστιά, δὲν πρέπει νὰ μένῃ χωρὶς κατσαρόλλα, «γιατὶ μαγερεύ'νε οἱ διαβόλ'».

30) Ὅταν σὲ τρώγει ἡ μύτη σου, πρόκειται νὰ φᾶς ξύλο.

31) Ὅταν σὲ τρώγει ἡ ἀριστερὴ χούφτα σου, πέρνεις χρήματα κι' ὅταν ἡ δεξιὰ, θὰ δώσῃς.

32) Ὅταν βλέπεις τὴ νύχτα στὸν καθρέφτη, νὰ μουτζώνῃς.

33) Ἄν περνοῦσε γάτα τὸν πεθαμένο, τὸν βρουκολάκιαζε.

34) Τὸν πεθαμένο τὸν μετροῦν μὲ μιὰ κλωστή «τὸ μπῶϊ του» καὶ τὴν κρατοῦν, γιὰ νὰ μένῃ στὸ σπίτι ἡ τύχη του καὶ ὅταν εἶναι ἡλικιωμένος, νὰ μένῃ ἡ εὐχὴ του.

35) Ἄμα φοβηθεῖ κανεὶς ἀπὸ κάτι, φτύνει τὸν κόρφο του τρεῖς φορές.

36) Οἱ «ἀγούλ»—οἱ τύλοι τῶν χειρῶν—γιατρεύονται, ἂν κλέψῃς ἀπὸ ἓνα σπίτι ἄλατι.

37) Στὴν ὦρα τῆς στέψης, ὅταν ἀνάψουν τὶς λαμπάδες, κρατοῦν τὰ φυτίλια καὶ τὰ δίνουν στὴ νύφη, γιὰ νὰ μὴ τὰ πάρουν καὶ κάνουν μάγια τὸ γαμπρὸ «καὶ τότε δέσ'νε».

38) Ὅταν κρατήσῃς «τρίμερο», τὴν τετάρτη τὸ πρωτὶ εἶναι πολὺ καλὸ νὰ στείλῃς σὲ μιὰ γρηὰ μιὰ λειτουργιὰ καὶ ἓνα σταμνάκι μὲ νερό, μὲ πῶμα ἀπὸ φρέσικα χόρτα.

39) Ὅταν στείλεις λάδι σὲ ἅγιο, καλὸ εἶναι νὰ τὸ βάλῃς «σ' ἓνα ροῖ», (εἶδος στάμνας, μὲ ἓνα χερούλι καὶ μὲ ἰδιαίτερο στόμιο) μὲ πῶμα ἀπὸ «χορταράκια φρέσ'κα». Ὅλοι καὶ κυρίως οἱ ναυτικοί, πηγαίνανε διάφορα ἀναθήματα στὴν Ὁσία Παρασκευή. Κάποτε μιὰ γυναίκα εἶδε στὸν ὕπνο τῆς τὴν «Ὁσία», (ὅπως συνηθίζανε νὰ τὴ λένε οἱ πατριῶτες), ποὺ τὴν εἶπε: «Ὁσία, Ὁσία φωνάζεις, ἀμμὰ ἓνα ρ ο ἰ λάδ' δὲ μ' ἔφερες στὸ σπίτι μ'». Κι' ἀπ' αὐτὸ πιστεύουν, πὼς τὸ λάδι στὸ ροῖ εἶναι πρὸ εὐπροσδεκτο.

40) Ὅταν ἓνας ἐπισκέπτης εἶναι ἐνοχλητικός, τοῦ βάζανε ἄλας στὶς «κουντοῦρες» του (ἀπλᾶ χωρικὰ παπούτσια), γιὰ νὰ φύγῃ γρήγορα. (Συνηθίζανε νὰ βγάλουν τὰ παπούτσια τους στὴν ἐξώπορτα μὲ τὴν μύτη πρὸς τὴν ἐξοδο καὶ νὰ μπαίνουν στὸ σπίτι μὲ τὶς κάλτσες).

Τὰ τελώνια. Σὲ καιρὸ τρικυμίας καὶ βροχῆς βλέπανε στὰ κατάρτια τους—στὶς ἄκρες—οἱ ναυτικοί, τὰ τελώνια. Ἄμα τὰ βλέπανε «σταυροκοπιούνταν».

Ὁ ἠλεκτρισμὸς τῆς ἀτμοσφαιρας, ποὺ δημιουργεῖ αὐτὰ τὰ φῶτα, ποὺ «τουρίζουν» (συρίζουν), πίστευαν πὼς εἶναι ψυχὲς παιδιῶν, ποὺ ἔχουν πεθάνει σὲ ἀποβολὴ ἢ ἀβάπτιστα. Ἀνεβαίνανε στὰ κατάρτια τους καὶ τὰ καθάριζαν καλά, γιατί φοβόταν νὰ μὴ τραβήξουν κεραυνό.

*
*

Οἱ δρύμες¹. Οἱ ἕξ πρώτες μέρες τοῦ Αὐγούστου εἶναι οἱ δρύμες. Τότε δὲν πρέπει νὰ λουστῆ κανεὶς, γιατί θὰ κἀνὴ λεκέδες στὸ πρόσωπό του καὶ στὸ σῶμα του, οὔτε νὰ πλύνῃ ροῦχα, ἐκτὸς ἂν ρίξῃ ἕνα καρφὶ στὸ νερό.

Ἄν ρίξῃς ἐπίσης ἕνα καρφὶ στὴ θάλασσα, μπορεῖς νὰ κἀνῃς καὶ μπάνιο. Στὸ διάστημα αὐτὸ—τῶν ἕξ ἡμερῶν—ἂν βρέξῃ, χαλνοῦν οἱ δρύμες.

*
*

Τὰ Γιούρα. Οἱ παλαιοὶ πίστευαν, πὼς ὁ Ἅγιος Ἀντώνιος μάζεψε ὅλους τοὺς δαίμονες, ἀπ' ὅλη τὴ γῆ καὶ τοὺς πῆγε στὸ νησί Γιούρα (σοράδες νῆσοι). Κι' ὅταν περνοῦσαν οἱ ναυτικοὶ μας ἀπ' ἐκεῖ, ἄκουγαν ἕνα πανδαιμόνιο καὶ φώναζαν ἀπὸ τὰ πλοῖα τους ὅλοι μαζί:

«Ζεῖ ὁ Ἅγ' Ἀντών'ς!

Ζεῖ! . . . Ζεῖ! . . .»

Ἄμέσως ὁ θόρυβος ἔπανε.

*
*

«**Σαράντα Μάρτυρ**», στὶς 9 τοῦ Μάρτη.

Τῶν Τεσσαράκοντα Μαρτύρων, στὶς 9 τοῦ Μάρτη, λέγανε οἱ Ἐπιβατιανοί:

«**Σαράντα** φᾶς, **σαράντα** πῆς,
σαράντα νὰ δώκ'ς, γιὰ τὴ **μψυχή** σ',
σαράντα δέντρα, νὰ φυτέψῃς,
κι' ἔτσ' θάυρης ἐλεημοσύν'!»

*
*

Ἡ πρώτη ἐπίσκεψη τοῦ παιδιοῦ. Ὄταν τὸ παιδάκι τὸ πηγαίνουνε πρώτη φορὰ σὲ συγγενικὸ ἢ φιλικὸ σπίτι, τὸ δίνουν ἐκεῖ στὸ στόμα του «ζαχαρίτσα», ρίχνουν καὶ στὰ μαλλάκια του, λέγοντας:

—«**Ἄντε** νὰ λέγ' ὅλο γλυκὰ λογάκια καὶ νὰ γέν' πάππους (ἢ γιαγιά), μὲ ἄσπρα μαλλάκια!»

*
*

Πρόγνωση τῆς τύχης. Τὰ κορίτσια, γιὰ νὰ δοῦνε ποιὸν θὰ πάρουν συνηθίζανε νὰ βάζουν τὴν πρώτη βούκα τῆς βασιλόπηττας στὸ μαξιλάρι τους ἀπὸ κάτω ἢ «σ'τὰρ'τ' Ἀἰ Θόδωρ», ποὺ περιγράφεται στὴ σελ. 199.

1. δρύμες συνηθέστερα.

Ξόρκια

Οἱ παλhoὶ ὅταν πέφτανε νὰ κοιμηθοῦν, συνήθιζαν νὰ λένε ξόρκια, σταυρώνοντας τὸ μαξιλάρι τους :

« Ἀπὸ θύρι - θυριδιοῦ
κι' ἀπὸ πέτρα θεμελιοῦ,
ἦρτεν ἄγγελος Κυρίου
καὶ μὲ ρώτησεν ἐμένα.
— Ἄ ! κερὰ Μαγδαληνή,
πῶς κοιμᾶσαι μοναχή ;
— Ὅχ' ! ἀφέντη μου, Χριστέ,
δὲ γκοιμοῦμαι μοναχή !
Ἔχω Πέτρο, ἔχω Παῦλο,
ἔχω Δώδεκα Ἀποστόλους

τὰ βγαγγέλια μ' ἀνοιχτά,
ἀνοιχτά—παρανοιχτά !
Τοῦ Χριστοῦ τὸ δεκανίκι
στὸ προσκέφαλό μου τῶχω.
ἽΟποιος ἔρτει κατὰ μένα,
κατακέφαλα τὸν παίρνω.
ἽΟξω ἀπ' τὸ σπῖτι μ'
κι' ἀπὸ τοῦ παιδιοῦ μ' τὴ γκούνια.
ἽΑμήν, ἀμήν, ἀμήν.

* *

« Πέφτω κάμνω τὸ Σταυρό μου
ἄρμα ἔχω στὸ πλευρό μου,
δοῦλος τοῦ Θεοῦ λογιόμαι
καὶ κανένα δὲ φοβοῦμαι. »

« Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς νικᾷ,
ὅλα τὰ κακὰ σκορπᾷ. »

* *

« Ἐλα Χριστέ καὶ Παναῖα
καὶ καλὸ ξημέρωμα. »

* *

« Τὸ γκαιρό, ποὺ γεννιούντανε ὁ Χριστὸς,
τὰ σκυλλιά μάτια δὲ νεῖχανε. »

Τὸ τελευταῖο λέγεται σὲ κάθε δύσκολη περίσταση. Ὅταν θέλουν ν' ἀποφύγουν ἓνα κακό, μιὰ ἀνεπιθύμητη συνάντηση ἢ καὶ τὴν ἀπειλὴ σκύλου ἀκόμη.

Εὐχές.

Στοὺς ἡλικιωμένους εὐχόταν « καὶ Χατζῆς ἢ καὶ Χατζέσσα ». Ν' ἀξιωθοῦν δηλ. νὰ πηγαίνουν προσκυνητὲς στὸν Ἅγιον Τάφο.

— « Χῶμα νὰ πιάν'ς καὶ μάλαμα νὰ γένεται. »

— « Εἰς χρόνους πολλούς, »

— « Εὐχὲς κι' εὐλογίες ἀπ' τὸ μπαμποῦ κι' ἀπ' τὴ γιαγιά. »

— « Ὁ Θεὸς νὰ τὰ πληθαίν. καὶ νὰ τ' αὐγαταίν. »

— « Κάθε μάτ' καὶ ψάρ', λέγανε στοὺς ψαράδες, ὅταν ξεκινούσαν, γιὰ τὴ δουλειά τους. Θέλανε νὰ ποῦνε, κάθε μάτι τοῦ διχτυοῦ καὶ ψάρι νᾶναι στὸ γυρισμό τους, δηλ. πολλά. »

Στὰ πλοῖα λέγανε.— Ἡ φωτιά νὰ τὸ φάγ ! » Αὐτὸ σημαίνει, νὰ παλιώσῃ πολὺ τὸ πλοῖο καὶ νὰ δοθῇ, γιὰ καύσιμη ὕλη. Νὰ μὴ τὸ φάγῃ δηλαδὴ ἢ θάλασσα.

— « Καλὸς καιρὸς καὶ χρόνος ! » (Βλ. γλωσσάριο, « καλὸς καιρὸς »).

Κατάρεις.

- «᾽Ωρα κακιὰ νὰ σ' εὔρη, νὰ σὲ κάψ' τὰ μάτια σ'».
 — «᾽Ωρα κακιὰ νὰ σ' εὔρη, νὰ σὲ ψήσ' τὰ μάτια σ'».
 — «Κοντόχρον'!» — «Θεοσκοτωμέν'!»
 — «Ἐερριζωμέν'!» — «Ψόταφ'!» (Βλ. γλωσσάριο).
 — «Νὰ μὴ χελάχαινε!»
 — «Νὰ μὴ χε βρίσκουσ'να!»
 — «Νὰ μὴ λάχαινε τὸ κακό σ'!»
 — «Κάθε μὰτ' καὶ νερό!» (ἀντίθετη τῆς 6ης εὐχῆς. Βλ. Εὐχές).

Οἱ μῆνες.

- Στὰ παλιὰ χρόνια, τοὺς μῆνες τοὺς λέγανε ἔτσι:
 Μεγάλος μῆνας=Ἰανουάριος²
 Γκουτζουκ'ς (ἐλλειπῆς)=Φεβρουάριος,
 Μάρτ'ς=Μάρτιος.
 Ἀπρίλ'ς=Ἀπρίλιος.
 Μάης=Μάϊος.
 Θερ'τῆς=Ἰούνιος.
 Ἀλωνιτῆς=Ἰούλιος,
 Δεκαπενταύγουστο=Αὐγουστος.
 Σταυρός=Σεπτέμβριος.
 Ἀϊ-Δημητριὰτ'ς=Ὀκτώβριος.
 Σαραντάμερο=Νοέμβριος καὶ Δεκέμβριος.³

Ἄλφαβῆτα.

Ἄλφα, Ἀρχὴ τοῦ κόσμου.	Ἐἶ, Ἐῦδι τότε πότισαν.
Βῆτα, Βασιλεὺς ὁ ἥλιος	Ὅ, Ὁ Πιλάτος τότε ρώτησε.
Γάμμα, Γεννιέται ὁ Χριστός.	Πῖ, Ποῖος εἶσαι σὺ;
Δέλτα, δύο ἀγγέλοι ἔρχονται.	Ρῶ, Ρωμαῖος εἶμαι ἐγώ.
Ἐψιλον, Ἐρχεται ὁ Κύριος.	Σῖ, Στὸ Σταυρὸ τὸν ἔβαλαν.
Ζῆτα, Ζητοῦν τὸ Γνώριον.	Ταῦ, Ταῦτα λέγ' ὁ Κύριος.
Ἡττα, Ἡλιος ἔλαμψε.	Υψιλο, Ὑψηλὰ τότε κρέμασαν.
Θῆτα, Θεοτόκος τότε γέννησε.	Φῖ, Φίλημα τὸν ἔδωκαν.
Ἰῶτα, Ἰωάννης τότε βάπτισε.	Χῖ, Χολὴ τότε πότισαν.
Κάππα, Κάλυμμα τὸν ἔβαλαν.	Ψῖ, Ψάλλοντας καὶ λέγοντας.
Λάμδα, Λαοὶ τότε τριγύρισαν.	ᾠμέγα, ᾠ τὸ Μέγα, τὸ μεγάλο,
Μῖ, Μυριάδες τὸν ἔκλαιγαν.	ποὺ στὸ γκόσμο δὲν εἶν' ἄλλο.
Νῖ, Νύχτες, τότε παιδεύαν.	

1. Νὰ μὴν εἶχες λάχει : Ποῦ νὰ μὴ χελάχης.
 2. Στὴν Ἀδριανούπολη : Μεγάλος, μικρὸς Μάρτης.
 3. Ἀπὸ τὴν σαρακοσιτῆ τῶν Χριστουγέννων ποὺ κρατᾶ 40 μέρες.

Τὰ παληὰ τὰ χρόνια, πρὶν ἢ παιδεία προοδεύση, μαθαίνανε τὸ Φτωχὸν
 =τὸν δικτῶχο, καὶ ἀρχίζανε μὲ τὴν ἀλφαβῆτα, προτάσσοντας τὸ σταυρο—
 βοήθαμε. Λέγανε,

Σταυρὸ—βοήθα με, ἄλφα.¹
 Σταυρὸ—βοήθα με, βῆτα κλπ.

Ἡ ἀλφαβῆτα ἀντίστροφα.

ὦ-ψῖ-χι-, φῖ-ύ, τὰ-σῖ-ρὸ-πῖ--ὀ-, ξῖ-νῖ-μῖ-λὰ-κά, ἰ-θῖ-ῆ-ζῖ-ἔ, δὲ-γὰ-βῖ-ά.

*
 * *

Ὁ λάπατας ἢ ἡ λαπατοῦ. Σὲ καιρὸ ἀνομβρίας ντύνανε μιὰ γυναίκα
 μὲ παληὰ ρούχα ἢ τίς τὰ βάζανε ἀπὸ τὴν ἀνάποδη. Συνήθως ἡ «λαπατοῦ»
 ἔπρεπε νὰ εἶναι ἀστεία γυναίκα. Τὴν κέρνανε δυὸ γυναῖκες ἀπὸ τὸ χέρι καὶ
 τὴν γυροῦσαν στὰ σάϊτια, ὅπου τὴν ἔρριχναν ἀπὸ τὸ παράθυρο ἕνα γκουβὰ
 νερό. "Ἐτσι μποροῦσε, νὰ βρέξη.

"Ἐλεγαν ὅσοι ἀκολουθοῦσαν τὸ «λάπατα» τὰ ἀκόλουθα λόγια:

«Λάπατας θέλει νερό,
 θέλει καὶ γλυκὸ κρασί».

Σημ. Βλ. καὶ στὸ γλωσσάριο, λέξ. «λαπατοῦ».

*
 * *

Τὸ ἀσκι ²=**κρέμασμα** (λέξις τουρκικῆ). Γραφικὸ ἔθιμο, ποὺ δίνει ἕνα
 χαρούμενο τόνο στοὺς γειτόνους, μὲ τὸ τελείωμα κάθε σπιτιοῦ. Οἱ τοῖχοι
 εἶναι ἔτοιμοι καὶ μπαίνει ὁ σκελετὸς τῆς στέγης. Στὴ μέση της ἀκριβῶς κά-
 νουν ἕνα πρόχειρο ξύλινο Σταυρὸ, δένουνε ἕνα σχοινὶ καὶ τὸ στεραιώνουν
 σ' ἕνα πλαγινὸ στυλο. Πρῶτος ὁ σπιτονοικοκύρης θὰ στείλῃ τὰ δῶρα του
 στὸν πρωτομάστορα καὶ στοὺς συνεργάτες του. Εἶναι τὰ δῶρα κρασί, οὔζο,
 μανδηλία, κάλτσες, ὕφασμα, γιὰ πουκάμισα κ.ἄ. Ὁ πρωτομάστορας ἀρ-
 χίζει νὰ διαλάλῃ τὴν εὐχαρίστησί τους, μὲ τ' ἀκόλουθα λόγια:

«Μαστόρων, πρωτομαστόρων, καλφάδων καὶ μαθητῶν, ὁ κύριος σπι-
 τονοικοκύρης (λέγει τ' ὄνομά του), ἐτίμησε τοὺς μαστόρους κι' ἔστειλε τὸ
 δῶρο τοῦτο (ὀνομάζει τὰ δῶρα), νὰ ζήση, νὰ πολυχρονήση, νὰ ἀγ' στὸν
 "Ἄγιο Τάφο, νὰ χαιρετήσῃ καὶ πίσω νὰ γυρίσῃ. Νὰ κἀνῃ κι' ἄλλα σάϊτια.....

Τελειώνοντας τὰ λόγια του, χτυπᾷ μὲ τὸ σφυρί του πολλὰς φορὰς πάνω
 στὰ ξύλα μαζὶ κι' οἱ ἄλλοι μαστόροι. Τὸ διαλάλημα ἐπαναλαμβάνεται κάθε
 φορὰ, ποὺ οἱ συγγενεῖς τοῦ σπιτονοικοκύρη θὰ στείλουν δῶρα, καθὼς καὶ οἱ
 φίλοι καὶ οἱ γειτόνοι.

1. Βλ. Ἡ Παιδεία στὸν ΙΗ' καὶ ΙΘ' αἰῶνα στὴ Θράκη, Πολ. Παπαχριστο-
 δούλου, δημοσίευμα Ἐταιρ. Θεακ. Μελετῶν ἀρ. 93.

2. Βλ. Τὸ ἀσκι στὰ Γανόχωρα καὶ τὴ Σηλόβρια. Ἀρχεῖον Θεράκης τ. ΙΗ'

ΑΠΟ ΤΑ ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΤΟΥ ΛΑΟΥ

Ἡ ναυκαλύτρα. Ὁ Θεὸς ἔγραψε πῶς νὰ περνάγ᾽ τ᾽ ἀντρόγυνο, τ᾽ ἀδέρφια, οἱ γονιοὶ μὲ τὰ παιδιὰ τ᾽ς καί, γιὰ ὅλο τὸ γνόσμο. Ἄμα θέλ᾽ σε νὰ γράψ᾽, γιὰ τὴ νύφ᾽ καὶ τὴ μπεθερά, ἔσπασε λέγ᾽ ἢ πέννα τ᾽, γι᾽ γι᾽ αὐτὸ δὲν ξέρ᾽ νε, πῶς νὰ περάσ᾽νε.

Μιά βολά, μιὰ νύφ᾽ ζοῦσε μὲ τὴ μπεθεράτ᾽ς, γιὰτὶ ὁ ἀντρας τ᾽ς ἔλειπε. Ἡ πεθερὰ ἀπ᾽ τὴ ζούλια τ᾽ς, πῶς νὰ κάμ᾽, ὅταν θάρχουντανε ὁ γιός τ᾽ς, νὰ μὴ γυρίσ᾽ νὰ δγῆ τὴ γυναίκατ᾽, σκέφ᾽νε καὶ τήνε τάιζε οὔλο ξερὰ κουκκιά. Ἄπ᾽ τὰ πολλὰ τὰ κουκιά μύριζαν πιά τὰ χνώτα τ᾽ς κι᾽ ἄμα ἦρτε ὁ ἀντρας τ᾽ς θέλ᾽ σε νὰ τήνε χωρίσ᾽. Τήνε πῆρε καὶ πῆγε στὸ κονάκ᾽ (δικαστήριο), γιὰ νὰ χωρίσ᾽νε. Στὸ δρόμο, πού πήγαινανε, ἢ καμμέν᾽ ἢ νύφ᾽ εἶδε μιὰ καφκαλύτρα (εἶδος ἀγρίου μαϊδανοῦ, πού εἰσπυρρῶνεται) φυτρωμέν᾽ στὴν ἄκρη τοῦ χωραφιοῦ. Ὅπως ἦτανε πικρὸ τὸ στόματ᾽ς ἔσκυψε, ἔκοψε λίγ᾽ καὶ τὴν μασούλιζε ὄλ᾽ τὸ δρόμο. Ἄμα ἦρτε ἢ ὥρα καὶ ῥώτ᾽σανε τὸν ἀντρα τ᾽ς, γιὰτὶ χωρίζ᾽ τὴ γυναίκα τ᾽, εἶπ᾽ ἐκεῖνος αὐτὸ κι᾽ αὐτό. Ὁ δικαστὴς θάμαξε!

—Αὐτὴ μοσκοβολάγ᾽ λέγ᾽. Ἐσκυψε κι᾽ ὁ ἀντρας τ᾽ς, τήνε μύρ᾽σε καὶ μοσκοβολοῦσε.

Γύρ᾽σανε χαρούμεν᾽ στὸ σπίτι τ᾽ς κι᾽ ἢ πεθερὰ θὰ λὰ σκάσ᾽ ἀπ᾽ τὸ κακό τ᾽ς, γιὰτὶ εἶχε πέσ᾽ τὸ κατόπι τ᾽ς. Στὸ δρόμο ἢ νύφ᾽ τραγουδοῦσε:

«Καφκαλύτρα μ᾽ μυρισμέν᾽,
πῶκαμες τὸν ἀντρα μ᾽ μέλ᾽
καὶ τὴ μπεθερά μ᾽ φαρμάκ᾽!»

* *

Ὁ ἀντρας καὶ ἡ κλώνα. Ἦντανε, λέγ᾽, ἓνα ἀντροῦνο. Εἶχανε τρία—τέσσαρα παιδιὰ καὶ ἢ γυναίκα τ᾽ παραπονιούτανε στὸν ἀντρα τ᾽ς. πού δὲν ἄδειαζε νὰ πάγ᾽ κι᾽ ἐκεῖν᾽ στὴν ἐκκλησία, ὅπως ὅλος ὁ κόσμος. Ἐκεῖνος τήνε λέγ᾽ μιὰ Κυργιακῆ.

—Ἄντε σήμερα θὰ κάμω ἐγὼ τσί δουλειές κι᾽ ἐσὺ ντύσ᾽ καὶ πᾶνε στὴν ἐκκλησία.

—Πῶς δὰ θὰ τὰ καταφέρ᾽ς, γιὰ ἐσὺ μονάχος; Τόνε εἶπε ἐκεῖν᾽. Θὰ σ᾽κωθῆς ν᾽ ἀρμείξης τὴν ἀγελάδα, θὰ περάσ᾽ ὁ ἀγελάρ᾽ς νὰ τήνε πάρ᾽, θὰ ξυπνήσ᾽ τὸ παιδί, θέλ᾽ νὰ τὸ ταῖσης, νὰ τ᾽ ἀλλάξης, τ᾽ ἄλλα θὰ σ᾽κωθοῦνε, θέλ᾽ νε, νὰ τὰ νύψης, νὰ τὰ ντύσης, νὰ τὰ ταῖσης. Θέλ᾽με, νὰ ζημώσ᾽με. Νὰ κοιτάξης καὶ τὸ φαῖ, νὰ μὴ γκαῖ. Νάχ᾽ς καὶ τὸ νοῦσ᾽ στὴ γκλώνα, κάτ᾽ στὸ κατῶγ᾽

Ἄλλαξε ἐκεῖν᾽ κι᾽ ἔφ᾽χε στὴν ἐκκλησία.

Σὲ κομμάτ᾽ σ᾽κώθ᾽κανε τὰ παιδιὰ, πῆρε νὰ τὰ ντύσ᾽, ἀρχίν᾽ σε τὸ μωρὸ νὰ κλαίγ᾽, τὸ φαῖ σᾶνα μύρ᾽σε, τρέχ᾽ νὰ τὸ δγῆ, νά, χτυπάγ᾽ κι᾽ ἢ πόρτα! Πάγ᾽ νὰ γδῆ ποιὸς εἶναι, ἦντανε ὁ φουρνιάρ᾽ς, πού ἔφερνε χαμπάρ᾽ (εἴδησι) νὰ ζημώσ᾽νε.

Ζαλίς' κε ὁ ἄθροπος! Τὶ νὰ πρωτοκάμ', τὶ νὰ πρωτοκάμ', νὰ! κί ἢ κλώκα σ'κάνεται!..... Παγαίν' στὸ μπαχτσέ, νὰ φάγ'.

Ἔ!..... αὐτὸς τάισε τὰ παιδιά, τὸ νερό, γιὰ τὸ ζύμωμα γένουντανε, θυμῆθ' κε τὸ μωρό, ἀμμὰ θυμῆθ' κε καὶ τὴ γκλώκα, ποῦ δὲ γύρ'σε στ' αὐγά τ'ς

—Μπα! ποῦ νὰ τήνε βρῆ; Πούπετα δὲν φαίνεται!....

Τρέχ' ἐδῶ, τρέχ' ἐκεῖ, τὶ νὰ κάμ', τὶ νὰ κάμ' γιὰ;

Σὲ κομμάτ' ἔρχεται ἡ γυναῖκα τ'—ἡ ἐκκλησία ἀπώλ'κε—, γυρεύ' τὸν ἄντρα τ'ς ἐδῶ, γυρεύ' τὸν ἄντρα τ'ς ἐκεῖ, ποῦ νὰ τὸν εὔρη! Φωνάζ', φωνάζ', παγαίν' καὶ τότε βρίσκει νὰ κάθεται ἀπά' στ' αὐγά της.

—Τὶ κάμ'ς, μπρὲ ἄντρα ἐδῶ πέρα;

—Τὶ νὰ κάμω, γιὰ; νὰ κρυώσ'νε τ' αὐγά; Ἡ κλώκα δὲν φάν'κε! Δὲ μπόρ'σα νὰ τὴν εὔρω! Μπρὲ γυναῖκα, πῶς τ' ἀποκεφαλών'τε!!! Τ' εἶν' αὐτό! Κόντεψα, νὰ χάσω τὸ μυαλό μ'!

Κί' ὄλες οἱ δουλειὲς περιμένανε μὲ τὴ σειρά τ'ς, τὴ νοικοκερά.

* *

Ἡ κουκουβάγια. Μιὰ βολὰ ὁ βασιλὲς φώναξε τὴ γκουκουβάγια, τήνε ἔδωκε ἓνα ζευγάρ' σκουλαρίκια καὶ τήνε εἶπε, νὰ γυρίσ' ὄλο τὸ γκόσμο καὶ νὰ τὰ βάλ' στ' αὐτάκια, ἀπ' τὸ πιὸ ὄραϊο πουλί.

Τὰ πῆρε τὰ σκουλαρίκια ἐκεῖν' κί' ἀρχίνεψε, νὰ γυρίζ'. Γύρ'σε παντοῦ. Ὅλ' τὸ γκόσμο. Εἶδε ὄλα τὰ πουλιά, ἀμμὰ δὲν ἄρρεσε κανένα. Τὶ νὰ κάμ', γύρ'σε κί' ἐκεῖν' στὴ φωλιά τ'ς.

Ἀμμὰ, σά εἶδε τὸ κουκουβαγάκι τ'ς, βγάξ', γιὰ—μιὰ (ἀμέσως) τὰ σκουλαρίκια καὶ τὰ περνάγ' στ' αὐτάκια τ'!....

Κί' ὅταν τήνε ρώτ'σε ὁ βασιλὲς, τότε εἶπε, πῶς πιὸ ὄμορφο πουλί ἀπ' τὸ κουκουβαγάκι τ'ς δὲν εἶδε.

Γι' αὐτὸ λέγ' κί' ἡ παροιμία: «Κάθε κουκουβάγια, τὸ κουκουβαγάκι τ'ς!» (Βλ. παροιμ. ἀριθ. 34).

* *

Ἡ ἀλεποῦ καὶ τ' ἀλεπόπ'λο. Μιὰ μέρα πῆρε ἡ ἀλεποῦ τ' ἀλεπόπ'λο τ'ς καὶ πάγεινανε. Στὸ δρόμο ἐκεῖνο τήνε λέγ'.

—Κρύωσα μὰ, κρυώνω!

Ἐκεῖν' ἀπὸ πολὺ μακρυνὰ εἶχε δεγεῖ, ἀπά' στὸ βουνὸ μιὰ φέξ' (φῶς) καὶ τὸ λέγ':

—Νὰ φωτιά! Γλέπ'ς; Ἄντε πυρώσ'! πυρώσ'! (ζεστάσου).

Σήκωσε κί' ἐκεῖνο τὰ χεράκια τ' καὶ πυρών'ντανε! Ἐκεῖ ποῦ πυρών'ντανε, τ' ἀκούγ' ἡ μάννα τ' καὶ βγάξ' μιὰ φωνή.

—Ὡχ!.... ὦχ!.... ἔκαμε.

—Τὶ ἔπαδες μπρὲ; Τὶ ἔπαδες; τὸ ρωτάγ' ἡ μάννα τ', κατατρομασμέν'.

Νά!... τινάχ' κε ἀπ' τὴ φωτιά μιὰ τοιμπλίδα... καὶ μ' ἔκαψε!

—Γι' αὐτὸ λένε τὴν παροιμία : —«Ἡ ἀλεποῦ ἑκατὸ χρονῶ, τ' ἀλεπό-
π'λο' κατό-δέκα». (Βλ. παροιμ. ἀριθ. 27).

Σημ. τοιμπλίδα=σπίθα.

*
* *

Ἅλιος. Ἡ μάννα τοῦ ἡλίου εἶχε πιά καὺμὸ μεγάλο, ποὺ ὁ γιὸς τ'ς
δὲ μπαντρευτότανε.

—Ἄντε μ'... παιδάκι μ', τότε ἔλεγε. Ἄντε νὰ παντρευτῆς κι' ἐσὺ,
ὅπως οὐλα τοῦ κόσμου τὰ παλληκάρια, νὰ χαρῶ κι' ἐγὼ στὰ γεροντάματα μ'.
Πόσα χρόνια γιὰ θὰ ζήσω ἀκόμα ;

—Ποιὰν μὰ, μάννα, νὰ πάρω ; Ὅλα τὰ κορίτσια εἶναι μ' ἕνα μάτ',
εἶναι καί !... (Ἅλιος ἔβλεπε τὰ κορίτσια ἔτσι, γιὰτὶ βλέποντάς τον, ὅλοι
κλείνουνε τὸ ἕνα μάτι).

Σημ. Ἀνέκδοτα τῆς 88χρονης κοκκίνας, «Ἐψευθῆς τοῦ Σούφ», (Εὐ-
σεβείας Σοφοκλέους).

ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ

1) «Ἄδούλευτα κι' ἀκόπιαστα». (Λέγεται σὲ περίπτωσι σαπατάλης, εὐ-
κολοαποκτημένης περιουσίας).

2) «Ἄθρωπο ἀπ' ἄθρωπο καὶ σκύλο ἀπ' τὴ μάντρα».

3) «Ἄθρωπο ἀπὸ σοῖ καὶ σκύλο ἀπὸ μαντρί». (Πρέπει νὰ ἔχη κανεὶς
ὑπ' ὄψει του, τὴν καταγωγή κάθε ἀνθρώπου).

4) «Ἄι Νικόλα μ' βοήθα με.—Κούνα κι' ἐσὺ τὰ χέρια σου». (Ἡ
γνωστὴ παροιμία «Σὺν Ἀθηνᾶ κλπ.),

5) «Ἄλλα τὰ μάτια τοῦ λαγοῦ κι' ἄλλα τῆς κουκουβάγιας». (Σὲ κάθε
πρᾶγμα χρειάζεται ὁ εἰδικός).

6) «Ἄμα ἔχ'ς καλὰ παιδιὰ, τὸ βιδὸ τί τότε θέλ'ς ! Κι' ἄμα ἔχ'ς κακὰ
παιδιὰ, τὸ βιδὸ τί τότε θέλ'ς !»

7) «Ἀνέβ'κ' ἢ ψεῖρα στὸ γιακᾶ !» (Οἱ πτωχοί, ποὺ ὅταν καλυτερέψη ἡ
οἰκονομικὴ τους κατάστασι, κάνουν πράγματα ξιππασμένα)¹.

8) «Ἄν ἔκαμναν ὄλες οἱ μέλ'σσεσ μέλ', θὰ λὰ κάμν'νε κι' οἱ σκατομ-
πουρμπούλ'». (Βλ. γλωσσάριο, λέξι. «σκατομπούρμπουλας»).

9) «Ἄν ἔκαμναν ὄλες οἱ μέλ'σσεσ μέλ', θὰ λὰ τρῶν' κι' κι' οἱ κατσι-
βέλλ'».

10) «Ἄντὶ νὰ τριξ' τ' ἀμάξ', τριξ' ἀραμπατζῆς !» (Ὅταν κάποιος
φταισθῆς, κάνει φασαρία).

11) «Ἄντρασ ὁ καλύτερος, τσάχειλασ καὶ μύταρος». (Ἡ ὁμορφιά
στὸν ἄνδρα δὲν παίζει κανένα ρόλο, γιὰ νὰ κἀνη τὸ σπῆτι του εὐτυχισμένο).

1. Σ.Δ. Ἐφαγε ἡ ψεῖρα καὶ βγήκε στὸ γιακᾶ (Σ. Ἐκκλ. Ἄν. Θράκης).

12) «'Αξιῶθ' κ' ὁ 'Οβριδς νὰ φάγ' σφουγγάτο, ἔλαχε Σαββάτο». (Ἐὐὐαν παρουσιάζονται ἐμπόδια).

13) «'Απὸ ποῦ ἴσαι κλωναράκ;—'Απὸ κείνο τὸ δειντράκ!» (Πόσα σημαίνει ἡ καλὴ ἢ ἡ κακὴ καταγωγή τοῦ ἀνθρώπου).

14) «'Απορριξιμιὸ καράβι, σ' ἀγαθὸ λιμνιῶνα». (Ἐνθρώποι ἢ πράγματα ποῦ δὲν ὑπολογίζομε γίνονται κάποτε χρήσιμα).

15) «'Αρραβωνιάζονται τὰ στουπιά, παντρεύονται τὰ κροκίδια καὶ τὰ καθάρια τὰ μαλλιά, κά'νται στὰ παραθύρια».

(Πολλὲς φορὲς γίνονται ἀρραβῶνες, σὲ κορίτσια μέτρια, ἐνῶ ὑπάρχουν ἐκλεκτά, ἀλλὰ δὲν τὰ προτιμοῦν).

16) «Βασιλικὸς κ' ἄν μαραθῆ, τὴ μυρωδιὰ τὴν ἔχει» (Ἐ καλὴ καταγωγή φαίνεται πάντοτε).

17) «Γλυκάθ' κ' γρηὰ τὰ σῦκα» ἢ καλόμαθε ἢ γρηὰ στὰ σῦκα. (Ἐὐὐαν δείξει κανεὶς εὐχαρίστηση, γιὰ κάτι καὶ ξαναζήτηση).

18) «Γούλ'—γούλ' ἀντάμα κ' ὁ ψωριάρης χώρια».

19) «Γρηὰ τὸ μισοχειμῶνο, ἀγγοῦριν ἐθυμήθηκε». (Ἐὐὐαν ἐπιθυμῆ κανεὶς πράγματα, ποῦ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνουιν).

20) «Δό' μας, κερὰ, τὸν ἄντρα σου κ' ἐὐὐαν παῖζε μὲ τὸ γκούπανο». (Ἐὐὐαν σοῦ ζητοῦν κάτι κ' ἔρχεται στιγμὴ, ποῦ σοῦ εἶναι ἀπαραίτητο καὶ δὲν τὸ ἔχεις).

21) «'Εβαλε κ' ἡ κοσκινῶ τὸν ἄντρα'ς, ἴσα μὲ τοὺς μπραματευτάδες! ἴσα--ἴσα καὶ κομμάτ'!» (Ἐὐὐαν ὑπερτιμᾶ κανεὶς τὸν ἑαυτό του).

22) «'Εβγα τσουνκίδα ἔμπα μολόχα». (Γιὰ ὄσους δὲν σκοτίζονται γιὰ τίποτε, τοὺς ἀδιάφορους).

23) «'Εμ κλέφτ'ς, ἔμ ἀπανώτερος».

24) «'Επιασε ἡ ψείρα κόν'δα». (Βλ. παροιμ. ἀριθ. 7).

25) «'Εσένα τὸ λέγω πεθερά, γιὰ νὰ τ' ἀκούγ' ἡ νύφ'!» (Ἐὐὐαν λέγονται ὀρισμένα πράγματα πλαγίως κ' ὄχι ἀπ' εὐθείας στὸ πρόσωπο ποῦ δὲ ἔπρεπε νὰ τ' ἀκούση).

26) «'Εσπασε κ' ἀπὸ 'κει, ποῦ δὲν ἐκράτγιε». (Ἐὐὐαν μιὰ παρατήρηση, γενικὰ ἕνας λόγος, μιὰ πράξη προέρχεται ἀπὸ πρόσωπο, ποῦ δὲν περιμένεις ἢ γιὰτί—τὸ πρόσωπο—εἶναι μικρῆς ἡλικίας ἢ συνήθως εἶναι βαρὺς τύπος καὶ δὲν ἀναμιγνύεται).

27) «'Ε ἀλεποῦ ἕκατὸ χρονῶ, τ' ἀλεπόπ'λο ἕκατὸ—δέκα!» (Βλέπε ἀνέκδοτα, ἀριθ. 3). (Ἐ παροιμία συνηθίζεται, ὅταν μικρὰ παιδιὰ ἔχουν ἐξαιρετικὴ ἔξυπνάδα).

28) «'Ε νύφη μας, ἡ καματερή, τὸ Σάββατο τὸ βραδύ». (Ἐὐὐαν τὸν πιάνει κάποιον προκοπὴ σὲ ὄρα ἀκατάλληλη).

29) «'Ε πάστρα εἶναι μισὴ ἀρχοντιά».

30) «'Ε Ἡρτ' ὁ Τέτραδος, πάγ' ὁ βδόμαδος».

- 31) «Ἡ ὑπομονὴ βασιλεύῃ σ' αὐτὸ τὸ γκόσμο».
- 32) «Ἡῦρα τὸ μύλο χάλαβρο καὶ τὸ νερὸ κομμένο». (Βλ. γλωσσάριο, λέξι: «χάλαβρο»).
- 33) «Θεέμ' μὴ δίνεις τὸ φτωχὸ πόρτες καὶ παραθύρια καὶ πάπλωμα νὰ σκεπαστῇ, καὶ θὰ τὸ πάρ' νὰ φύγη».
- 34) «Κάθε κουκουβάγια, τὸ κουκουβαγάκι τ'ς!» (Βλ. ἀνέκδοτα, σελ. 225, ἀριθ. 2). (Ἡ παροιμ. λέγει, πὼς κάθε μάννα ἀρέσει τὸ δικό της παιδί).
- 35) «Κάθε ἴμπόδιο σὲ καλό».
- 36) «Κάθε πετεινός, στὴν κοπριά τ' λαλεῖ».
- 37) «Καιρὸ πανί, καιρὸ παιδί». («Καιρὸς παντὶ πράγματι»).
- 38) «Κάλλιο πέντε καὶ στὸ χέρι, πάρα δέκα καὶ καρτέρι».
- 39) «Κάλλιο πέντε κάρβουνα, πέρα (παρὰ) χίλια πρόβατα». (Λέγεται σὲ καιρὸ βαρυνχειμωνιάς).
- 40) «Κάποια τὸνε τραβοῦνε στὰ χαλιά καὶ κείνος παγαίν' στὰ τσαλιά».
- 41) «Κατὰ μάννα κατὰ κύρ', ἔκαμαν καὶ γιὸ Ζαφεῖρ'». (Κακοὶ γονεῖς, κακὰ παιδιὰ).
- 42) «Κι' ἐγὼ κακοπαντρεύτηκα, κι' ἄλλοι σ' ὅπου μὲ πῆρε». (Ὅταν καὶ οἱ δυὸ σύζυγοι εἶναι μὲ μεγάλα ἐλαττώματα).
- 43) «Κι' ὁ κάβουρας στὴ νερύπα του, μεγάλος ἄρχοντας εἶναι!» (Γιὰ ὄσους ἐπαίρονται, γιὰ ἀνάξια λόγου πράγματα).
- 44) «Μακρὰ ἀπ' τὴ μπουδίτσα μ', ἄς εἶν' καὶ ἀδρεφίτσα μ'». (Κάθε κακὴ φήμη ἢ πράξη, ἀφορᾷ τὸ ἴδιο τὸ πρόσωπο καὶ κανένα ἄλλο).
- 45) «Μάρτ'ς καὶ ἄνοιξ'». (Ἦρθε ὁ Μάρτης, ἦρθε ἡ ἄνοιξη).
- 46) «Μάτια, ποὺ δὲ γλέπουνται, λήγορα λησμονοῦνται».
- 47) «Μέγα θάμα δέκα μέρες, τὸ πολὺ σαράντα μέρες». (Κάθε γεγονὸς ποὺ προξενεῖ μεγάλη ἐντύπωση στὴν κοινὴ γνώμη, γρήγορα θὰ ξεχαστῇ).
- 48). «Μὲ τὸ μπουδούρο σ' κουβάλ'σες τσαλιά». (Ὅταν μόνοι μας δημιουργοῦμε κατὶ ὄχι εὐχάριστο γύρω μας ἢ μιὰ κατάσταση ἢ ἐπισκέψεις ἀνεπιθύμητες).
- 49) «Μὲ τῇ γειτονιάς τὰ φάδια, μὲ τῇ χώρας τὰ σημόνια». (Λέγεται, γιὰ ὄσους προσπαθοῦν νὰ τελειώσουν τὶς δουλειές τους, μὲ ξένα πράγματα, ἀδιαφορώντας κι' ἂν φθαροῦν αὐτά).
- 50) «Μ'! . . . Καὶ τὸ Θεὸ ν' ἀρέσ,!» (Σὲ περίπτωση ἀχαριστίας).
- 51) «Μ'! . . . Κανεὶς καὶ δὲν ἐγέννησε, μόν' οἱ κουφουνόκωλ'!» (Ὅταν οἱ γονεῖς ἐπαινοῦν πολὺ τὰ παιδιά τους ἢ ὅταν κανεὶς ἐπαινεῖται).
- 52) «Μπῆτε σκύλ' ἀλέσ' τε κι' ἀλεστικὲς μὴ δίν' τε!» (Ὅταν ὁ νοικοκύρης δὲν ἐπιβλέπει ὅσο πρέπει τὸ σπιτικό του, τὴν ἐργασία του καὶ γίνεται σπατάλη κι' ὁ καθεὶς κυττάζει νὰ ἐπωφεληθῇ).
- 53) «Νὰ βγάλ' ὁ κλέφτης μιὰ φωνή, νὰ φοβηθῇ ποὺ χάση!!» (Βλ. παροιμία μὲ τὸν ἀριθ. 23 μὲ τὸ ἴδιο νόημα).

- 54) «Νὰ εἶχα Πάσκα νᾶτρωγα κι' ἀπόπασκα νὰ φόρ'γα».
- 55) Νὰ ἦταν ἡ ζουλία ψώρα, θὰ λὰ γιομίσ' ἡ χώρα».
- 56) «Νὰ μιλαῖς ἐν' ἄνθρωπο, νᾶχ' ἀμπέλια νᾶχ' χωράφια». (Νὰ μιλήσῃς ἕναν ἄνθρωπο. πού νὰ μπορῆ νὰ σὲ καταλάβῃ).
- 57) «Νὰ σὲ κάψω Γιάνν', νὰ σ' ἀλείψω μύξα νὰ γιάν'ς». (Ἔνα κακό, πού προξενεῖ κανεὶς δὲν ἐπουλώνεται μὲ τὸ τίποτε).
- 58) «Νὰ φλουρὶ καὶ δο'με γούνα». (Σὲ περίπτωσι, πού κάποιος ἀγοράζει κάτι καὶ τοῦ δίνουν ὅ,τι νᾶναι. Πού δὲν προσέχει τὶ θὰ τοῦ δώσουν).
- 57) «Νίβουμαι, χτενίζουμαι, ξέρω ποιά εἶν' μάννα μου». (Σὲ ξένο μέρος ὅσο κι' ἂν σὲ περιποιηθοῦν, ὁ νοῦς σου βρίσκεται πάντα στὸ σπιτικό σου).
- 60) «Ἐντρας, τὴ γυναῖκα τήνε κάμν' εἰκόνα καὶ τὴ μπροσκυνοῦνε κι' ὁ ἄντρας τήνε κάμνει χῶμα καὶ τὴν πατοῦνε».
- 61) «Ἐὸ ἥλιος ἐκεῖ, πού γλέπ', ἐκεῖ ζεσταίν'».
- 62) «Ἐὸ Θεὸς σκάλες ἀνεβάζ' σκάλες κατεβάζ'». (Τίποτε δὲν εἶναι σταθερὸ στὸν κόσμον αὐτό).
- 63) «Ἐὸ καθένας τὴ μπορδ' . . . του, μοσκοκῦδωνο τὴν ἔχει». (Ἐὸ καθένας, κάθε τι δικό του, τὸ νομίζει σωστὸ καὶ καλὸ).
- 64) «Ἐὸ κόσμος ἀπ' τοῖ γραμματιζούμεν' θὰ χαλάσ'».
- 65) «Ἐὸ κουφὸς πολλὰ ταιριάζ'».
- 66) «Ἐὸ λύκος στὴν ἀναμπουμπούλα χαίρεται». (Λέγεται γιὰ τοὺς ἐπιτήδιους, πού ἐπωφελοῦνται κάθε περίσταση καὶ κυρίως τὶς ἀνώμαλες).
- 67) «Ἐὸ μικρὸς στὸ νερὸ κι' ὁ μεγάλος στὸ κρασί». (Ἐὸ μικρὸς πρέπει νὰ πίνῃ πρῶτος νερὸ κι' ὁ μεγάλος κρασί).
- 68) «—Ἐομορφέ μου καὶ καλέ μου, τί νὰ φᾶμε ἀπόψα ;—Ἐασημέ μου καὶ καλέ μου, τί νὰ πρωτοφᾶμε ;» (Βλ. παροιμ. ἀριθ. 11).
- 69) «Ἐὸ μπαχτεβάν'ς ὅ,τι ἔχ' μέσ' τοῖ κοῦφες τ', ἐκεῖνο φωνάζ'». (Πολλοὶ τὰ ἐλαττώματά τους τὰ βλέπουν καὶ στοὺς ἄλλους).
- 70) «Ἐὸ ξένος σ' ἀναπεύ', δὲ σὲ θεραπεύ'!». (Ἐὸ βοήθεια τοῦ ξένου δὲν μπορεῖ νᾶναι ἀπόλυτα θετική).
- 71) «Ἐὸξ' ἀπ' τὸ χορὸ πολλὰ τραγούδια!». (Οἱ ἐπικρίσεις εἶναι εὐκόλες πάντα).
- 72) «Ἐὸπ' ἔχ' τὸν πόνο ἔχει τον κι' ἡ γειτονιὰ κοιμάται». (Ἐὸ καθένας τὸν πόνο του, μόνος του τὸν ξέρει).
- 73) «Ἐὸποιος διαλέγ', τ' ἀποδιαλούδια παίρνει».
- 74) «Ἐὸποιος ἔχ' ἀμπέλια, βάζ' ἐργάτες καὶ καίτια καλαφάτες». (Σὲ κάθε ἐργασία χρειάζεται ὁ εἰδικὸς καὶ ἡ ἀνάλογη φροντίδα).
- 75) «Ἐὸποιος ἔχ' τὰ γένεια, ἔχ' καὶ τὰ χτένια». (Κάτι ἀνάλογο μέ: «Ἐχουν τὴν γνῶσιν οἱ φύλακες»).
- 76) «Ἐὸπου ἀκοῦς πολλὰ κερᾶσια, πάρε μικρὸ καλάθ'».
- 77) «Ἐὸπου γάμος καὶ χαρὰ κι' ὁ κουτρούλης μάγερας». (Γιὰ ὅσους δὲν χάνουν καμμιά εὐκαιρία, νὰ γλεντήσουν).

- 78) «Ὅ,τι πάρ' ἢ νύφ', στὸ **μπαστό**». (Κανείς νὰ μὴ χάνη ποτὲ εὐκαιρία)
- 79) «Ὁ φόβος, τ' ἄγουρα ὠρ'μάζ'!»
- 80) «Ὁ φτωχός, καὶ ἡ μοῖρα τ'!»
- 81) «Πέτρα, ποῦ κοιλάγ', χορτάρ' δὲ **μπιάν'**» (Ὅταν ἀλλάζει κανείς ἐπάγγελμα, δὲν προκόβει σὲ κανένα).
- 82) «—Ποιὸς παινεύ' τὴ νύφη μας;—Πάλ' ἢ **τσιμπομάννα** της!» (Ὅταν οἱ δικοί σου σὲ ἐπαινοῦν).
- 83) «'Πὸ μακρὰ κι' ἀγάπ'!»
- 84) «Ποντικὸς στὴ **ντρούπα** τ' δὲ χωροῦσε, ἔσερνε καὶ μιὰ κολοκύθια».
- 85) «Σὰν πεινώ καὶ δὲν νυστάζω, ὅσο θέλεις σκέπα με».
- 86) «**Σκαμνιοῦ** ποδάριν ἔπесе, ἄλλο **τσιμισιρένιο**». (Νὰ μὴν ἀπογοητεύεται κανείς μὲ μιὰ ἀποτυχία, ἀλλὰ νὰ προσπαθῆ νὰ πραγματοποιήσῃ καλύτερο κάτι).
- 87) «—Σούστα Μάρω στὸ χορὸ;—Κι' ἐγὼ στὰ νύχια στέκουμαι!» (Γιὰ ὅσους δὲν χάνουν εὐκαιρία νὰ γλεντήσουν, νὰ ταξιδέψουν κλπ.).
- 88) «Στὰ τρίτα (ξαδέλφια) τρίχα δὲ χωράγ'!»
- 89) «Στοῦ κουφοῦ τὴ **μπόρτα**. ὅσο θέλεις βρόντα!» (Γιὰ τοὺς ἀδιάφορους χαρακτηῖρες).
- 90) Τὰ μαλλιά στὰ πρόβατα, ἴφαιν' ἢ νύφη χαίρεται». (Ὅταν ἔχει κανείς ἐλπίδες, χωρὶς καμμιά βάση).
- 91) «Τὰ πάχη μου, τὰ κάλλη μου». (Ἰδεῶδες τῆς παληῆς ἐποχῆς)
- 92) «Τὰ ψάρια στὸ γυαλό, τὸ τηγάνι στὴ φωτιά». (Βλ. παρ. 89).
- 93) «Τὴ γάτα τὴ **γαλέσανε**, καὶ ἴκεινη τὴν οὐρά της». (Ὅταν καλοῦν κάποιον καὶ ἐκεῖνος φέρνει μαζί του κι' ἄλλον).
- 94) «Τὴ γάτα τὴ **μπροστάξανε** κι' ἴκεινη τὴν οὐρά της». (Ὅταν λένε σὲ κάποιον νὰ κάνῃ κάποια δουλειὰ καὶ ἐκεῖνος ἀναθέτει σὲ ἄλλο πρόσωπο).
- 95) «Τὴ **μπικραγουριά**, ἢ πάχνη καμμιά φορὰ δὲ τήνε καίγ'». (Τὸν ἄχρηστο τὸν ἄνθρωπο, κακὸ δὲν τότε βρίσκει).
- 96) «Τῆς καλομάνας τὸ παιδί, τὸ πρῶτο νᾶν' κορίτσι».
- 97) «Τὸ γάϊδαρο ἐγύρευα καὶ ἤμουνα **καβάλλα**». (Σὲ περίπτωσι, ποῦ ζητᾶμε κάποιον ἀντικείμενο καὶ τὸ κρατᾶμε ἐπάνω μας).
- 98) «Τὸ μῆλο ποῦ θὰ πέσ';—Κάτ' ἀπ' τὴ μηλιά!» (Ἡ παροιμία ὀμιλεῖ, γιὰ τὴν καλὴ ἢ κακὴ καταγωγὴ τοῦ ἀνθρώπου).
- 99) «Τὸ ψέμμα ψήνεται κι' ἡ ἀλήθεια βασιλεύ'».
- 100) Τοῦ κόσμου τ' ἀναγέλασμα, τὸ **γκόσμο** ἀναγελιέται». (Πρόσωπα ποῦ δὲν ἔχουν ἐπίγνωση τοῦ ἑαυτοῦ τους καὶ βρίσκουν τρωτὰ σ' ἄλλους).
- 101) «Τοῦ **μπαμπᾶ** καὶ τοῦ ἀντροῦ τὸ ψωμί, εἶναι στὸ **μεγγτάν'** (φανερό)». «Τοῦ **γαμπροῦ** καὶ τοῦ παιδιοῦ, βγαίν' ἀπ' τὸ **ζιντάν'** (σκοτάδι).»
- 102) «Τρίτα κι' ἀπάρητητα». (Τρίτα ἑξαδέλφια δὲν πρέπει νὰ πέρουνται).
- 103) «Τῶ γειτόν'σας τ' αὐγὸ εἶναι πιὸ μεγάλο».

104) «Φτωχὸς εἶν' ὁ διάβολος». (Ὅταν παραπονεῖται κανεὶς ὅτι εἶναι φτωχὸς τοῦ λένε τὴν παροιμία αὐτή).

105) «Χατήρι τοῦ βασιλικοῦ, πίν' ἢ γλάστρα τὸ νερό». (Πολλὲς φορὲς ἀναγκαστικὰ ὑποχωροῦμε, χάρις ἀγαπητοῦ προσώπου ἢ προσφέρουμε ἐκδούλευση, γνωρίζοντες πὼς κάποιος ἄλλος πρόκειται νὰ καρπωθῆ).

106) «Χέρ' ἅμα δὲ **μπάρ'**, τόπος δὲν ἀδιάζ'».

107) «Χόρευε, Μαριά, καὶ σιοῦ κι' ἔχε κι' ἔννοια τοῦ σπιτιοῦ». (Ὅ, τι κι' ἂν κάνης, νὰ σκέπτεσαι τίς δουλειές σου, τὸ σπιτικό σου).

108) «Χωριὸ πού φαίνεται, κολαοῦζο δὲ θέλ'».

Σημ. Βλ. Παροιμίες Θρακικῆς, Σαρ. Ἐκκλησιῶν, Πολ. Παπαχριστοδοῦλου, (Θρακικά τ. Α' Β' Γ' Δ' καὶ Ἀρχ. Θρακ. Θεσ. τ. Γ' Δ' συνέχεια).

ΝΑΝΟΥΡΙΣΜΑΤΑ

- 1) «Ἐλα ὕπνε καὶ πάρε το καὶ πᾶν' το στοὺς **μπαχτσέδες**
καὶ γιόμισε τοὺς κόρφους του, λουλούδια καὶ κοντζέδες».
- 2) «Νάνι, νάνι, νάνι, νάνι κι' ὅπου τὸ πονεῖ νὰ γιάνη»,
- 3) «Νανάκια του, νανάκια του κι' ὁ ὕπνος στὰ ματάκια του».
- 4) «Ἐκατὸ δράμια μάλαμα στέλνω στὴ Βενετία,
νὰ κάμω τὸ παιδάκι μου, σταυρὸ μὲ ἀλυσίδα».
- 5) «Ἐλα ὕπνε καὶ πάρε το καὶ ἀποκοίμησέ το
καὶ σύ, Κυρά μου Παναγιά, καλοξημέρωσέ το».
- 6) Κοιμήσου καὶ παρήγγειλα στὴν Πόλη τὰ καλά σου,
στὴ Βενετιά τὰ ροῦχα σου καὶ τὰ διαμαντικά σου».
- 7) «Νάνι τοῦ Ρήγα τὸ παιδί, τοῦ βασιλὲ τὸ ἄγγόνι,
ὅπου γεννήθ' κε στὴ Φραγκιά κι' ἀκούστηκε στὴ **Μπόλη**».
- 8) «Ἐχω γιό, ἔχω χαρὰ πού θὰ γένω πεθερά.
Ἐχω κόρη, ἔχω πίκρα, θὰ δουλεύω μέρα—νύχτα».
- 9) «Ὁ ὕπνος τρέφει τὰ μωρὰ κ' ἡ γειὰ τὰ μεγαλώνει.
Καὶ ἡ Κερά ἡ Παναγιά, τὰ καλοξημερώνει.»
- 10) «Κοιμήσου σὺ πουλάκι μου, κ' ἡ τύχη σου δουλεύει.
Καὶ τὸ καλό σου ριζικό, σὲ κουβαλεῖ, σὲ φέρνει.»

ΕΥΡΕΤΑ (Αινίγματα)¹

- 1) Ἄγκαθος—π'λάγκαθος,
πλαγκαθένιος οὐρανός,
κόκκινα τὰ σύννεφα.
Τὶ εἶναι ; (φοῦρος)
- 2) Ἄνεβαίν' ἢ πυρπιτισσοῦ,
κατεβαίν' ἢ πυρπιτισσοῦ.
ᾠ ! χαρὰ στή **μ**πυρπιτισσοῦ
καὶ τὴ **γ**κοιλίτσα, πῶχει.
Τὶ εἶναι ; (ἄδρακτος).
Πυρπιτισσοῦ, βλ. γλωσσάριο.
Ἄδρακτος, βλ. γλωσσάριο.
- 3) Ἄψυχος—ψυχάτος
καὶ πολυγραμμάτος,
πορπατεῖ καὶ λέει
τὴν ἀληθοσύνη.
Τὶ εἶναι ; (ζυγός, καντάρι)
- 4) Ἄψυχος, ψυχὴ δὲν ἔχ'
καὶ ψυχὴ κρατεῖ καὶ **ν**τρέχ'.
Τὶ εἶναι ; (πλοῖο)
- 5) Δάσκαλέ μου, ἀγαθέ,
μ' ἔδειρες καὶ ἔφυγα.
Στὸ δρόμο ποῦ ἐπήγαινα
μέγα θᾶμα ἀπάντησα.
Εἶδα πέντε κεφαλές,
- 6) Εἶμαι κ' ἐγὼ παιδί τῆς γῆς.
Ὁ πατέρας μου, μὲ πούλησε
κ' ἐκεῖνος, ποῦ μ' ἀγόρασε,
μὲ ἔβγαλε τὰ ρούχα μου
καὶ τὸ κεφάλι μ', μ' ἔκοψε
κ' ἐκεῖ, ποῦ μὲ κορμάτιαζε,
δακρῦζανε τὰ μάτια του,
σᾶ νᾶκλαιγε, ποῦ πέθανα.
Τὶ εἶναι ; (κρεμμύδι).
- 7) Ὁ Παπᾶς κ' ἢ παπαδιά,
ὁ Γιάννης κ' ἢ Μαρία,
εἶχανε ἕξ ἀυγά
καὶ πῆραν ἀπὸ τρία.
Πόσοι ἦταν ; (δύο).
- 8) Τριγύρω—γύρω κάγκελα
καὶ μέσα παίξ' ὁ φράγκος.
Τὶ εἶναι ; (γλώσσα καὶ δόντια).
- 9) Χίλιοι—μύριοι κολογέροι,
σ' ἕνα ράσο τυλιγμένοι.
Τὶ εἶναι ; (ρόδι).

ΓΛΩΣΣΟΛΕΤΕΣ

- 1) Τῆς ἀλεποῦς ἢ οὐρά, ἑφτά φορές ξεφουκαροκο**μ**πιμανικοθυλικώθηκε.
- 2) Ἐκκλησιὰ μολυβωτή, μολυβδοκο**ν**τυλοπελεκητή.
—Ποῖος τῆνε μολυβδοκο**ν**τυλοπελέκησε ;
—Ὁ γιδς τοῦ μολυβδοκο**ν**τυλοπελεκητή.

1) Βλ. Θρακικὰ αἰνίγματα, Πολ. Παπαχριστοδούλου Ἄρχ. Θρ. θησ. τ. 24ος.

3) Ἴσπρη πέτρα, ξέξασπρη κι' ἀπ' τὸν ἥλιο ξέξασπρότερη.

- 4) Πάγω τὸ γιαλὸ—γιαλό.
Βρίσκω τὸ ἴστακό.
Ρίχνω τὸ σατό,
τρώγω τὸ ἴστακό.

(Οἱ δυὸ τελευταῖες σειρές, πολλὰς φορὰς ἐπαναλαμβάνονται).

- 5) Κότσιφας καθοῦντανε. στοῦ μύλου τῆ φτερούδα
καὶ σύστηκε καὶ μίστηκε καὶ κουτσοχαμουρίστηκε
καὶ φάνηκε τὸ σῶφ', τὸ μῶφ'
καὶ τὸ μισό του τὸ ξγαρὶ (στομάχι)
καὶ εἶχε μέσα ἕφτὰ χιλιάδες κολλητσοκανναβόσπορο,
κολλητσοκανναβόσπορο, κολλητσοκανναβόσπορο.

6) Σκουλήκομυρμιγκότρυπα (τρεῖς φορὰς ἐπαναλαμβάνεται).

7) Δαννόσκαυτα κι' ἔτρωγα, μὲ τῆ βραστή, σκαστὴ χουλιάρα (πολλὰς φορὰς).

Σημ. Δ. Στὴν παιδαγωγικὴ τοῦ ΙΗ' καὶ ΙΘ' αἰ. τὴν τραυλότητα τῶν παιδιῶν τὴν ἐμάχοντο μὲ αὐτὰ τὰ δυσκολοπρόφερα κατασκευάσματα. Στὴ Ρωμαϊκῆ ἐποχῇ ἐλέγοντο τὰ παρόμοια sequipedalia verba. (Βλ. Ἡ Παιδεία στὸν ΙΗ', ΙΘ' αἰ., Πολ. Παπαχριστοδοῦλου, τ. 25 Ἰαρχ. Θρ. Θεσ.).

ΠΑΙΓΝΙΔΙΑ

1) Ὁ Μπίγγος

Τὰ παιδιὰ τραβοῦν μιὰ γραμμὴ ἴσια, 2—3 μέτρα. Σ' ἀπόσταση 5—6 μέτρων τραβοῦν ἄλλη γραμμὴ καὶ ἀπ' ἔξω κάνουν ἕνα κύκλο μικρό, ὅπου τοποθετοῦν ἕνα τενεκεδένιο κουτί. Ὅλη ἢ συντροφιά —4—5—6 παιδιὰ—τοποθετεῖται ἀπέναντι στὸν μπίγγο—τὸ κουτί—, στὴ γραμμὴ Β καὶ μὲ κατάλληλες πέτρες ἀπλωτὲς—τίς ομάδες λεγόμενες—, προσπαθοῦν μὲ τὴ σειρά τους νὰ χτυπήσουν τὸ μπίγγο καὶ νὰ τρέξουν νὰ πάρουν τὴν ομάδα τους, χωρὶς νὰ τοὺς πιάσει ὁ φύλακας, τοῦ μπίγγου. Ἄν τοὺς πιάσει πρέπει νὰ φυλάξουν.

2) Τὰ καλογεράκια

Τὰ παιδάκια μόλις ἀρχίσουν καὶ περπατοῦν ἢ ὅταν κοντεύουν, τὰ λένε πιάνοντας τὰ ποδαράκια τους καὶ κουνόντας τα ἐπάνω—κάτω :

«Δυὸ καλογεράκια, πᾶν' τὸ ντοῖχο—ντοῖχο,
τῶνα λέει πέσε, τ' ἄλλο λέει σήκω.»

3) Τὰ ψωμάκια.

Στὴν ὁμορφὴ ἀκρογιαλιὰ τοῦ χωριοῦ, τὸ ἀγαπημένο μας παιγνίδι—ἐκτὸς ἀπ' τὰ σπιτάκια, ποὺ σχηματίζαμε μὲ τὴν ἄμμο, τὰ γεφύρια, τοὺς φούρ-

νους μὲ τὰ φουγάρα τους ἢ μαζεύνοντας τὰ τσουτσουδία (ἢ κολυμπίδια) μὲ τὰ πολλὰ χρώματά τους (μικρὰ ὄστρακοειδῆ, ποὺ βρίσκονται μόλις σκάψεις στὴν ἀκροθαλασσιά), γιὰ νὰ τὰ μαγειρέψουμε τάχα, γιὰ μαζεύνοντας τὶς κουκουζέλλες (ἄχηβάδες)—ἦταν τὰ ψωμάκια.

Διαλέγαμε μιὰ ομάδα πάλι (κεραμίδι συνήθως, στρογγυλεμένο ἀπ' τὴ θάλασσα) καὶ προσπαθοῦσαμε, πετώντας τὴν παράλληλα μὲ τὴν ἐπιφάνεια τῆς θάλασσας, νὰ ἐφάπτεται πολλὰς φορὰς καὶ πάλι νὰ κάνη ἑλαφρὸς καμπύλες, στὸν ἀέρα. Ὅσο πιὸ πολλὰ «ψωμάκια» ἔκαμνε ἓνα παιδί, τόσο ἦταν πιὸ ἱκανό.

4) Ἡ πασκαλιά.

Τὸ μικρὸ, κόκκινο, μὲ μαῦρα στίγματα, κολεόπτερο—ἡ πασκαλίτσα—ἀποτελεῖ εὐχάριστο κυνήγι τῶν παιδιῶν, προπάντων τὶς μέρες τὶς «Πασχαλιᾶς»

Τὴν κρατοῦν στὸ χέρι ἐλεύθερη καὶ τῆς λένε :

«Πέτα, πέτα πασκαλιά,
νὰ μὲ φέρεις φορεσιά!»

ἢ «Πέτα, πέτα πασκαλιά,
νὰ μὲ φέρης κουραμπιά,
κουραμπιά βενέτικα,
ἄσπρα καὶ πολίτικα!»

ἢ Πέτα, πέτα πασκαλιά,
νὰ μοῦ φέρης κουραμπιά,
κουραμπιά μέσ' τὸ κουτί
καὶ χαλβᾶ μέσ' τὸ χαρτί».

Ἄν πετοῦσε ἡ πασκαλιά—ἀπ' τὸ χέρι—ἦταν φανερό, πὼς θὰ τ'ἄφερνε ὅλα τὰ καλά.

5) Ἡ λαμπυρίδα

Ἡ λαμπυρίδα—ἡ πηγολαμπίδα—εἶναι εὐχάριστο κυνήγι τῶν παιδιῶν τὶς βραδυνὲς ὥρες τοῦ καλοκαιριοῦ. Τὴν παρακαλοῦν νὰ ρθῆ, πετώντας ἓνα μαντήλι, γιὰ νὰ τὴν πιάσουν :

«Λαμπυρίδα μου καλή,
νὰ ψωμί καὶ νὰ τυρί,
νὰ κι' ἓνα γκουβᾶ κρασί.
καὶ παραχαμήλωσε
ν' ἀνάψω τὰ καντήλια μου
καὶ τὰ καντηλέρια μου (κηροπήγια)».

6) Τὰ κότσια (ἄστράγαλοι).

Στὴν κόκκινη μπογιὰ τῶν αὐγῶν τῆς Πασχαλιᾶς,—ποὺ τὴν κρατοῦν σαράντα μέρες—τὰ παιδιά βάφουν τὰ κότσια τους. Εἶναι τὰ κοκκα-

λάκια από τὰ πόδια τῶν ἀρνιῶν. Τὰ βάρουν καὶ πολύχρωμα. Παίζουν δυὸ-τρία κορίτσια ἀπὸ 5 ἢ 10 κοκκαλάκια.

7) Ὁ μακαρᾶς

Ἐνα καροῦλι μεγάλο 10-15 πόντων, ἔλαφρὸ καὶ χρωματισμένο, τὸ παίζουν σὲ μιὰ κλωστή—σπάγγο—ποὺ εἶναι στερεωμένη στὰ ἄκρα τῆς σὲ δυὸ ξυλαράκια—τὰ χερούλια. Ἀφοῦ τὸν φέρουν πολλές στροφές πάνω στὴν κλωστή, τὸν πετοῦν στὸν ἀέρα καὶ τὸν ματαπιάνουν (πάνω στὴν τενωμένη τώρα κλωστή). Εἶναι παιχνίδι, γιὰ κορίτσια.

8) Ἀνεβαίνω στὴ συκιά

Ὅταν τὰ παιδιὰ ἀνεβαίνουν στὴν συκιά ἢ σὲ ἄλλο δέντρο λένε τὸ παρακάτω τραγουδάκι φωνάζοντας το δυνατὰ (χωρὶς μελωδία, μόνο μὲ λόγια) :

«Ἀνεβαίνω στὴ συκιά
καὶ πατῶ στὴν καρυδιά
καὶ φωνάζω κούϊ—κούϊ
καὶ κανεὶς δὲ μὲ ἀκούει.
Μόν' ἢ γάτα κι' ὁ λαγὸς
κι' ὁ κουτσὸς ὁ πετεινός».

9) Για νὰ βγῆ ὁ ἀρχηγὸς τοῦ παιγνιδιοῦ

Στὰ παιχνίδια τους τὰ παιδιὰ, γιὰ νὰ βγῆ ποιοὺς θὰ φυλάξῃ ἢ ποιοὺς θὰ κυνηγήσῃ, μετροῦν, δείχνοντας μὲ τὸ χέρι τὸν καθένα τους μὲ τὴ σειρά καὶ λέγοντας μᾶλλον ἀκατάληπτα λόγια, κι' ὅποιο παιδί θὰ τύχῃ στὴν τελευταία λέξη ἢ συλλαβή, ἐκεῖνο θὰ φυλάξῃ ἢ θὰ κυνηγήσῃ.

1) «Ἐνενα, ντόνενα, τρίτσα, μπέτσα, σοῦδι, μοῦδι, ντάλια, ντέκα καὶ τοῦ μπογιατζῆ ἢ γυναίκα —τοῖφ μπεντενέκα—, ἔσκυψε νὰ πάρῃ πέτρα, νὰ βαρέσῃ τὴν Ἀννέττα, τὴν Ἀννέττα, τὸ Γιωργάκη, τ' ὄμορφο παλληκαράκι».	2) Ἐν, μέν, ντοῦ-ντοῦ, μέν. τρία ρόν, ψάκα - ρόν, φάκα - φάκα, φάκα - ρόν, ντοῦζι, μοῦζι, ἔξ, περι καὶ ξά, ξό, ξί».¹

Σ.Δ. 1. Στις Σαρ. Ἐκκλησίες : Ἐνε μένε ντούντου μένε
κάζακομ, τρίαρομ
ρούσκε λεβόινα
κόμα πιτσιτι λεμόν
τσούτουρακ πούτουρακ
λέμ πίκ.

3) Ἐνι, *μπαίνει* τὸ λεφτό,
τὸ λεφτό, τὸ σιγανό,
ποὺ τρουποῦν οἱ οὐρανοί,
καὶ πέφτουν οἱ ἀγγέλοι.
Ἔνα καπάκι πίτερα,
ποιδὸς θὰ τὸ πῆ *μπροστούτερα*.

4) Γιὰ ἐγώ, γιὰ ἐσύ,
γιὰ ὁ μαῦρος πέτακας (πετεινός).
Πέτακας ἐλάλησε,
ἔβριθα κακάνισε,
ἔβγα ἔσύ, μωρὴ κουτσὴ,
μὲ τὸ μαῦρο τὸ σπαδί».

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ

1) Ἡ ἄλεποῦ κι' ὁ λύκος

Μιά βολὰ κι' ἓνα *γκαιρό*, ποὺ μιλούσανε τὰ ζῶα, μιὰ μέρα μιὰ ἄλεποῦ περνοῦσε ἀπ' ἓνα γίλ' (ἀγέλη, στάνη). Γλέπ' μιὰ καπάντζα (παγίδα) στημέν', ποὺ εἶχε ἓνα κεφάλ' κασέρ ὀλάκερο. Σὰ τὸ εἶδε ἡ ἄλεποῦ—τι νὰ κάμ'!—πλαλεῖ καὶ βρῖσκει τὸ λύκο καὶ τότε λέγ' :

—*Κουμπάρε*, στὸ τάδε τὸ γίλ' εἶναι ἓνα κασέρ'. Νὰ πᾶς νὰ τὸ πάρ'ς καὶ νὰ τὸ φᾶς.

Ἐὸ λύκος τήνε λέγ' :

—Γιατὶ δὲ *ντὸ* τρῶς ἐσύ, *κουμπάρα*;

—*Μ'* ἐγὼ νηστεύω, νὰ μεταλάβω!

Πῆρ' ὁ λύκος τὸ δρόμο καὶ πάγ'. Στὰ μάτια τ', σ' ὄλο τὸ δρόμο πετοῦσε τὸ κασέρ' καὶ σὰ ντὸ εἶδε, κάμνει μιὰ νὰ τ' ἄρπάξ', νὰ φύγ', πέφτ' ἢ καπάντζα καὶ μιὰ τέτοια διδερουῦκλα πιάν' τὸ κεφάλι τ'. Τὸ κασέρ' τινάχ'κε ἔ! . . . ἀπὸ ἔδῳ ἴσαμε ἔκει. Ἡ ἄλεποῦ ἦντανε κρυμμέν' ἐκεῖ *κοντὰ* καὶ κοίταζε. Σὰν εἶδε τὸ κασέρ' πλαλεῖ (τρέχει) κι' ἀρχίζ', νὰ τὸ πατάῃ ἓνα *δόντ'*! Ἐὸ λύκος ὁ καμμένος ἀπὸ μακρυνά, μ' ὄλο τὸ βάσανο τ', σὰ τήνε εἶδε, ποὺ ἔτρωγε, τήνε λέγ' :

—Γιατὶ γιὰ, κερὰ *κουμπάρα*, τρῶς κασέρ', ἀφοῦ νηστεύς;

—Ἐμ ἢ ἁμαρτία τώρα, κὺρ—*κουμπάρε*, πέρασε στὸ λαιμό σ'!

Ἐφαγε ἡ ἄλεποῦ τὸ κασέρ' καὶ θεραπεύ'κε. Ἐστερα βγήκανε οἱ τσομπάνηδες πάτα—κίουτα μὲ τοὶ σόπες (μαγγοῦρες) καὶ σκότωσανε τὸ λύκο.

2) Ἐὸ κλέφτ'ς.

Μιά βολὰ κι' ἓνα *γκαιρό* ἦντανε μιὰ γυναῖκα κι' εἶχε τρία παιδιά—ἄγوريا. Πέθανε ὁ *ἄντρας* τ'ς κι' ὁ ἀδερφός τ'ς, τήνε εἶπε :

—Μὴ στεναχωριέσαι ἀδρεφῆ. Ἐγὼ θὰ πάρω τὸ μεγαλύτερο μαζί μ'.

Ἐὸ ἀδερφός τ'ς ἦντανε ὀρνιθοκλέφτ'ς. Πῶς νὰ καταλάβ' ἂν ὁ ἀνεψιός τ', θὰ κάμ' μαζί τ', σκέφ'κε καὶ τότε κλείν' σ' ἓναν ὄντᾶ μιὰ μέρα καὶ τότε λέγ' :

—Ἐπὸν στὸ γιούκ' (ντουλάπα κτιστὴ) εἶναι τὸ φαί σ' καὶ φάγε τὸ μεσημέρ'.

Τὸ βράδ', πὸν γύρ'σε τότε ρωτάγ' :

—“Εφαγες ;

—“Οχ' ! δὲ μπόρ'σα, νὰ φτάξω.

—“Α ! ἐσὺ δὲ γκάμ'ς. γιὰ μένα.

Τὴν ἄλληνα τὴ μέρα βάζ' τὸ δεύτερο, τὰ ἴδια. Τὴ ντριτ' τὴ μέρα βάζ' τὸ πιὸ μικρό.

—“Εφαγες ; τότε ρωτάει τὸ βράδ'.

“Εφαγα !

—Πῶς ;

—Νὰ τράβηξα τὸ τραπέζ', ἔβαλα καὶ μιὰ γκαρέκλα, ἀπάνω τ'ς ἓνα σκαμνὶ κι' ἔφαξα τὸ φαγί μ'.

—“Α ! ἐσὺ 'σαι γιὰ μένα !

Πάγαινε μαζί, ἔκλεβαν ὄρνιθες, αὐτὰ καὶ τὰ πουλούσανε στὸ παζάρ'.

Μιὰ μέρα τὸ παιδί γλέπ' ἓναν ἄθροπο, πὸν ἀγόρασε ἓνα ἄρνι, καὶ λέγ' στὸ μπάρομπα τ'—ἤρχουντανε Πασκαλιά.

—Αὐτὸς ὁ ἄθροπος, θ'ἄχ' μικρὸ παιδί. Νὰ δῆς τί θὰ κάμω !

Παίρνει ἓνα ζευγαράκια παπουτσάκια κόκκινα, πάγ'—πάγ' ἀπὸ κεῖ, πὸν θὰ λὰ περάσ' ὁ ἄθροπος μὲ τ' ἄρνι καὶ τὰ ρίχνει, τὸ ἓνα ἐδῶ καὶ τὸ ἄλλο πιὸ μακρῶ. “Ο ἄθροπος μέσ' τὴ χαρὰ πῆρε τ' ἄρνι, νὰ πάγ' στὸ σπίτι τ' καὶ καθῶς περπατοῦσε γλέπ' ἓνα κόκκινο παπουτσάκ'. “Ἦντανε ἀμμὰ ἓνα καὶ δὲν ἔσκυε νὰ τὸ πάρ'. Σὲ κομμάτ' βρῖσκει καὶ τὸ ἄλλο, δέν' τ' ἄρνι τ' ἐκεῖ κοντά, παίρνει τὸ παπουτσάκ' καὶ γυρίζ' νὰ πάρ' καὶ τ' ἄλλο. Τὸ παιδί πὸν παραφύλαγε, ἀρπάζ' τ' ἄρνι καὶ φεύγει. “Ο μπάρομπας τ' θάμαξε !

Μιὰ μέρα τὸ παιδί κλέβ' τὸ βασιλικὸ τὸ χαζνέ (θησαυροφυλάκιο). Γεν'—κε πιὰ μπάς—κλέφτ'ς (ὁ ἀνώτερος). Οἱ φύλακες τὸ λένε τὸ βασιλέ.

—“Απόψα, λεγ' ὁ βασιλῆς, νὰ φυλάξουνε χότζαδες τρεῖς καὶ τρεῖς ἐμίριδες.

Τὴ νύχτα—ἀποκοιμήθ'κανε οἱ φύλακες—παγαίν' τὸ παιδί καὶ κλέβ' κι' ὁ βασιλῆς βγάν' ἄλλ' δῆγ'αταή ! Εἶπε νὰ βάλ'νε πίσσα πίσ' ἀπ' τὴ μπόρτα γιὰ νὰ πέρ' μέσα. “Ο κλέφτ'ς τήνε εἶδε καὶ λέγ' :

—Μπάρομπα, κάθε βράδ' ἐγὼ μπαίνω στὸ χαζνέ, θέλω ἀπόψε νὰ μπῆς ἐσὺ ! “Εγὼ θὰ παίρνω τὰ τσουβάλια ἀπ' τὸ παραθύρ' !

Καθῶς μπῆκε ὁ μπάρομπας τ' στὸ χαζνέ, πέφτ' μέσ' τὸ καζάν' μὲ τὴ μπίσσα, κολλνάγ', τότε πέρνει τὸ παιδί τὸ κεφάλι τ', κλέβ' καὶ φεύγει !

Εἶπανε τότε στὸ βασιλέ:—“Ο κλέφτ'ς βρέθ'κε μὲ χωρὶς κεφάλ', ἀμμὰ ὁ χαζνὲς πάλε ἄδειασε.

—Νὰ πάρτε μιὰ καμήλα, νὰ τήνε φορτώσ'τε, εἶπ' ὁ βασιλῆς, φλουριὰ κι' ἓνας νὰ τήνε γυρίζ' σ' ἄλ' τὴ μπουλιτεία. “Οποῖος θὰ πάγ' κοντά, ἐκεῖνος εἶν' ὁ κλέφτ'ς.

Τὴν ἄλλ' τὴ μέρα ἓνας καμηλάτορας γύρναγε στὴ μπουλιτεία. Καθῶς

πορπατοῦσε ἀκούγ' νὰ γκαρίζ' ἕνα γαδοῦρ' ἀπὸ πίσ η τ'—μὲ συμπάθειο-γυρο-νάγ' νὰ δηγῆ, τὶ νὰ δηγῆ! Ἡ καμήλα ἔλειπε κι' εἶχε ἕνα γαδοῦρ' στὸ χέρι τ'!

Ἡ κλέφτ'ς πῆρε τὰ φλουριά καὶ τὴ γκαμηῖλα μπουτούν'κια (δόλοκληρη) τήνε ἔκαμε παστρουμᾶ καὶ εἶπε στὴ γυναῖκα τ' νὰ μὴ δώκ' κανένα!

Ἐβγαλε ὁ βασιλὲς γυναῖκες σ' ὄλ' τὴ μπουλιτεία καὶ γύρευανε παστρουμᾶ τάχα, γιὰ τὴ γκορη τ'ς, ποὺ ἦντανε γκαστρωμέν'.

Ἡ γυναῖκα τοῦ κλέφτ' ἔδωκε παστρουμᾶ καὶ στὴ μπόρτα τ'ς ἔβαλενε μιὰ ντεμπεσειριά (σημάδι μὲ κιμωλία), γιὰ νὰ δείξουνε στὸ βασιλέ τὸ σπὶτ' τοῦ κλέφτ' πὸ εἶναι. Ὁ κλέφτ'ς, ἄμμα τήνε εἶδε, λέσ' καὶ τὸ κατάλαβε καὶ γιόμ' σε ὄλες τοὶ πόρτες ντεμπεσειριές.

Τώρα, εἶπε ὁ βασιλὲς στενοχωρημένος.

—Στρώσ'τε τὴ μπουλιτεία ὄλο φλουριά καὶ διατάζω, νὰ μὴ σκύψ' κανεῖς, νὰ πάρ' ἕνα, γιὰ τὴ θὰ πάρω τὸ κεφάλι τ'.

Ἐστρωσανε φλουριά καὶ κανεῖς δὲν ἔσκυψε, νὰ πάρ' ἕνα. Τὴν ἄλληνα τὴ μέρα ἔτριβαν τὰ μάτια τ'ς οἱ φύλακες. Πᾶνε καὶ λένε στὸ βασιλέ.

—Κανέννας δὲν ἔσκυψε νὰ πάρ' φλουρί, ἄμμα ἡ πολιτεία ἄδειασε. Ἐνα δὲν ἀπόμ' κε. Ὁ κλέφτ'ς ἄλειψε στὰ παπούτσια τ' πίσσα καὶ τὰ μᾶζωξε ὄλα. Ποιὸς ξέρ'!

Ὁ βασιλὲς πῆγε νὰ σκάσ' ἀπὸ τὸ κακὸ τ'. Τὰ ξένα φύλλα ἐγράφανε καὶ τότε περ'γελοῦσανε. Κι' ὁ βασιλὲς τῆ Ρουσσίας πὸ πολὺ.

Ὁ βασιλὲς εἶπε νὰ βγοῦνε τελάλ'δες (διαλαλητάδες) σ' ὄλ' τὴ μπουλιτεία καὶ νὰ ποῦναι :

—Εἶπ' ὁ βασιλὲς, νὰ παρουσιαστῆ ὁ κλέφτ'ς μπουροστὰ στὸ παλάτι τ', οἱ ἄνθρωποι τ' θὰ τότε πᾶνε μπουροστὰ σ' ἐκείνονα καὶ δὲ θὰ τότε πειράξ'.

Ὁ κλέφτ'ς παρουσιάσ'κε.

—Μπόρ'ς τότε λέγ' ὁ βασιλὲς, νὰ πᾶς στὴ Ρουσσία καὶ νὰ μὲ φέρ'ς ἕνα τόσο δὰ πραγματὰκ' ἀπὸ τὸ παλάτ' τοῦ βασιλέ;

—Τί; Τὸν ἴδιο ἀ πᾶ' σὲ φέρω!

—Τὸν ἴδιονα;

—Τὸν ἴδιονα!

Μιὰ καὶ δυὸ, παγαίν' στὴ Ρουσσία καὶ παγαίν' καὶ κλέφτ' ἀπ' τὸ Δε-πότ' τὰ καλύτερα τὰ φορεστικά τ' καὶ τὴ γκορώνα τ'. Λίγμι - λίγμι μὲ τὰ κουδούνια τ' τὴ νύχτα πᾶγ' ἀπανωθιοῦ στὸ βασιλέ. Ἐκεῖνος τρώμαξε ἐκεῖ, ποὺ κοιμούταν.

—Μὴ τρομάξεις, λέγ' ὁ κλέφτ'ς. Μ' ἔστειλε ὁ θεὸς νὰ πάρω τὴ μπου-χὴ σ'.

—Ἄσε με τρεῖς μέρες, Δέσποτα μ', νὰ κάμω τὴ διαθήκη μ'. Νὰ βάλω καὶ τὸ διάδοχο μ'.

—Σ' ἀφήνω, τότε λέγ'.

“Υστερα ἀπὸ τρεῖς μέρες παγαίν’, τότε παίρνει καὶ τότε βάζ’ σὲ μιὰ κάσα, τότε παγαίν’ ἴσια στὴ **Μπόλ’** καὶ λέγ’ στὸ βασιλέ :

—Τὸν’ ἔφερα !

“Ὁ βασιλὲς σάστ’σε ! Δὲ τὸ πίστευε !

—Τόνε ἔφερα, ἄμμα ξέρ’ς τὶ θὰ κάμ’ς ; Αὔριο θὰ στολιστῆς τὰ πιὸ καλὰ σ’ τὰ ροῦχα, θὰ κάτσης στὸ θρόνο σ’, θάχ’ς τὴ δωδεκάδα σ’ ἀπὸ δῶ κι’ ἀπὸ ’κει. Ἐγὼ θὰ φέρω τὴ **γκάσα**, θὰ τήνε ἀνοίξω καὶ θὰ τότε πῶ :
—Νὰ ὁ θεὸς καὶ θὰ σὲ κρίν’. Ἐσὺ θὰ τότε ρωτήξης τὶ ἁμαρτίες ἔκαμες κι’ ὕστερα θὰ τότε πῆς, μήπως ἔκαμε καμμιά βολὰ κανένα περ’γέλασμα, σὲ κανένα βασιλέ, ποὺ δὲ μπόρ’ σε νὰ πιάσ’ ἓνα κλέφτ’ !

Τὴν ἄλλη μέρα γέν’κε, ὅπως εἶπε ὁ κλέφτ’ς. Στολιστ’κε ὁ βασιλὲς, φώναξε τὴ δωδεκάδα τ’ καὶ ἔφεραν τὴ **γκάσα** . . . Ὁ κλέφτ’ς ἀνοίγει τὸ βασιλεῖ τῆ Ρουσίας κι’ ὁ ἄλλος τότε ρωτάγ’ ἓνα σουρὶ πράματα. “Υστερα τότε λέγ’ :

—Μήπως καμμιά βολὰ περ’γέλασες κανένα βασιλέ, ποὺ δὲν μπόρ’γε νὰ πιάσ’ ἓνα κλέφτ’ ;

—Ναὶ λέγ’ ἐκεῖνος.

—Ἐ ! . . . ὁ βασιλὲς, ποὺ περ’γέλασες εἰμ’ ἐγὼ κι’ ὁ κλέφτ’ς, αὐτός, ποὺ σ’ ἔφερε ! Ἐμένα μ’ ἔκλεβε τὸ χαζνέ μ’, ἄμμα ἐμένα σ’ ἔκλεψε καὶ σ’ ἔφερε ὀλοζούγντο ! Ἄντε τώρα γύρνα καὶ πᾶνε στὸ **ντόπο** σ’ !

Κι’ ἐκεῖνος ἔρριξε, λέγ’, τὸ κεφάλι τ’ **κάτ’** κι’ ἔφ’χε.

3) Οἱ τραυλές.

Μιὰ βολὰ ἦντανε μιὰ μάννα καὶ εἶχε τρεῖς θεγατέρες. Καὶ οἱ τρεῖς ἦντανε ὁμορφες, ἄμμα τραυλές. Τ’ς ἔλεγε ἡ μάννα τ’ς, ἄμμα γλέπ’τε κανένα, νὰ μὴ λαλεῖτε, γιατί δὲ θὰ καλοπαντρευτῆτε.

Μιὰ μέρα ἦρτε μιὰ γρηὰ προξενήτρια, νὰ γυρῆσ’ τὴ μεγάλ’ τὴ **γκόρ’**. Ἡ μάννα τ’ς ἔλειπε. Κι’ οἱ τρεῖς τ’ς μιλιὰ, λαλιὰ δὲν ἔβγαζανε.

Ἐκεῖ ποὺ **κάντανε** καὶ τ’ς ἔκρινε ἡ προξενήτρια φούσκωσε ὁ τραχανός, ποὺ μαγέρευανε ἀπάν’ στὸ **μαγκάλ’**.

—Ἀνεφούκωθε τὸ φούμα ! . . . λέγ’ ἡ πρώτ’.

—Τὸ χ’λιάλ’ (κουτάλι)—τὸ χ’λιάλ’ ! . . . λέγ’ ἡ δεύτερ’.

—Ἐγὼ, ποὺ δὲ λιαλιῶ, ἐγὼ ἂ καλοπαντρευτῶ ! . . . λέγ’ ἡ τρίτ’.

Σᾶ τ’ς ἄκ’σε ἡ προξενήτρα τὴ **μπόρτα**, λέγ’, ἔπιασε.

4) Ὁ Ἄράπ’ς.

Μιὰ βολὰ κι’ ἓνα **γκαιρό**, **κάντανε** σ’ ἓνα χωρὶ καμπόσες γειτόν’σες στὸ κατώφλιο μνιανῆς πόρτας καὶ κουβεντιάζανε. Νά ! περνάγ’ κι’ ἓνας ἀράπ’ς, ἀπὸ τὴν ἀραπιά. Ἄμα τότε εἶδανε, θάμαξαν τὴ μαυρίλα τ’ ! . . .

—Μάννα ! . . . λέγ’ ἡ νοικοκερὰ τοῦ σπιτιοῦ, ποὺ ἦντανε μαζωμένες. Νὰ τότε δγῆς αὐτόνα τὸν ἀράπαρο τὴ νύχτα ἀπανωθιοῦ σ’ ! Μάννα **μαννάκα**

μῦ! . . ., μάννα, Παναίτσα μῦ! . . ., μὲ τοὶ τσαχίλες τῖ! . . . Ἐγὼ νὰ εἶμαι θὰ λωλαθῶ! . . .

Ὁ ἀράπῃς κατάλαβε τὶ εἶπε, γιὰ κείνονα, *μπῆκε* κρυφὰ μὲς τὸ σπίτι τῆς τῆ νύχτα ἀνέβῃκε στὸ ταβάνῃ, πού ἦταν ἀταβάνωτο (συνηθίζανε νὰ ἀφήνουν τὸ τελευταῖο πάτωμα ἀτελείωτο) καὶ περιμένε νὰ κοιμηθοῦνε, νὰ κατέβῃ νὰ τήνε σφάξῃ κι' ἐκεῖν'να καὶ τὰ παιδιὰ τῆς. Ἄντρα δὲν εἶχε. Ἦντανε χηριά.

Ἡ καμμένῃ τὸ βράδῃ ἔφαγε μὲ τὰ παιδιὰ τῆς, τᾶστρωσε, τᾶβαλε καλούτσῃκα νὰ κοιμηθοῦνε *ξεντύθῃ* κε κι' ἐκεῖν' καὶ τόκοψε δίπλα (πλάγιασε). Καθὼς κουκουλονόντανε, γύρῃσε κι' εἶδε κατὰ τὸ ταβάνῃ, τὶ νὰ δγῆ! Γλέπῃ τὸν ἀράπῃ ἀπανωθιοῦ τῆς, νὰ τήνε κοιτάξῃ! Εἶχε κι' ἓνα χοτσέρῃ (μαχαῖρι. χαντζάρῃ) στὸ χέρι τῆ. Ἀωλάθῃκε ἀπ' τὸ φόβο τῆς! . . .

Σκέφτῃκε, σκέφτῃκε, σῳκώνεται μάνε—μάνε καὶ ντύνεται καὶ λέγῃ φωναχτά :

—Τὶ ἔπεσα γὼ νὰ κοιμηθῶ καὶ δὲν *μπαίρνω* νὰ δουλέψω; πού ἔχω ἔφτὰ παιδιὰ! Ποὺς θὰ μὲ τὰ φέρῃ νὰ φᾶνε;

Παίρνει τὴ ρόκα τῆς καὶ τῃ ἀδράχτι τῆς, κάθεται στὸ *μεντέρῃ* κοντὰ στὸ παραθύρῃ, τῃ ἀνοίγῃ, λέγῃ, ἀρχίζῃ, νὰ κλώθῃ καὶ νὰ μονολογῇ :

—Ἄχ! . . . ὅταν ἦμ'να μικρῃ καὶ εἶχα κασίδα καὶ μῃ ἄλλαξε ἡ μάννα μῦ! Κι' ὅταν μῃ ἔβγαξε τὸ κασιδοπάνῃ—κι' ἔβαξε τὸ στόμα τῆς ὄξω ἀπὸ τὸ παραθύρῃ, γιὰ νὰ τήνε ἀκούσῃνε—φώναζα ἀπ' τὸ *μπόνο*: Γ ῖ ἄ ὄ ν ο μ α τ ο ὕ Θ ε ο ὕ! . . . πλάληξῃτε γειτόνῃ, ἀπὸ τὴν ἀπάνῃ τὴ *μπόρτα*! . . .

Τὸ εἶπε μιά, τὸ εἶπε δυό, πλάληξανε οἱ γειτόνῃ καὶ τσὲ εἶπε :

—Ἀπάνῃ κ ο ι τ ἄ ξ ῃ τ ε! . . .

Τόνε ἔπιασανε ὄλ' τὸν ἀράπῃ, τόνε κατέβασανε καὶ τόνε ἔδιωξανε κι' ἔτοῃ σὼθῃκε καὶ κείνῃ καὶ τὰ παιδιὰ τῆς.

Σημ. *μεντέρῃ* = ντιβάνι ἀπλό, ξύλινο μὲ ἀχυρένιο ἐπίστρωμα καὶ τὸ ἴδιο μαξηλάρια, τὰ «ντουβάρ—γιασιτίκια» λεγόμενα.

5) Ὁ ἀφέντης ὁ Μαρκέτιος, ὁ πολὺς - ὁ δυναμέτιος

Μιά βολὰ ἦντανε ἓνας μεγάλος καραβοκύρῃς πού εἶχε μεγάλο καράβῃ, πού ταξίδευε Ἄυσῃ κι' Ἀνατολῃ κι' ἔφερνε τοὶ καλύτερες πρᾶματιες (ἐμπορεύματα). Εἶχε τρεῖς θεγατέρες πολὺ ὁμορφες, ἀμμὰ ἡ πιὸ μικρῃ ἦντανε πιὸ ὁμορφῃ κι' εἶχε πολὺ καλὴ ψυχῃ, γι' αὐτὸ τήνε ἀγαποῦσε ὁ πατέρας τῆς πιὸ πολὺ κι' οἱ ἀδερφῆς τῆς τήνε ζούλευανε.

Μιά μέρα θὰ λὰ φύγῃ ὁ *μπαμπῆς* τῆς σὲ μεγάλο ταξιδῃ—ἔκαμνε δύο τρία χρόνια στὸ δρόμο—καὶ ρώτῃσε τοὶ κόρες τῆ τὶ θέλῃνε, νὰ τσὲ φέρῃ, ἀμα γυρίσῃ μὲ τὸ καλό. Ἡ γυναῖτῃκα τῆ κι' οἱ δυὸ μεγάλες εἶπανε μεταξωτά, διαμάντια, μαργαριάρια, σάλια—γιατὶ πάγαινε στὴν Ἰσπανία καὶ στὴ Βενετιὰ—ἀμμὰ ἡ πιὸ μικρῃ τόνε εἶπε :

—Ἐγὼ θέλω νὰ μὲ φέρῃς τσῆ «λουλουδιᾶς τὸ λουλουδῃ». Κι' ἀμα τὸ ξεγᾶσης καὶ δὲ μὲ τὸ φέρῃς, νὰ πετρώσῃ τὸ καράβι σῃ!

Ἄσπ' ὁ μπαμπᾶς τ'ς γέλασε κι' ἔφ'χε. Τήνε εἶχε τὴ μπιὸ μικρὴ ὀρηνήψ' ἢ δοῦλα τ'ς, ποὺ ἦντανε μάγ'σας κόρ', νὰ γυρέψ' ἀπ' τὸ μπαμπᾶ τ'ς «τοῦ λουλουδιᾶς τὸ λουλούδ'». Κι' ἡ δοῦλα τὴν ἀγαποῦσε πολὺ, γιατί ἦντανε καλόψυχ'. Πέρασανε δυὸ—τρὶα χρόνια καὶ θὰ γύριζε στὴ μπατριῖδα τ' ὁ καραβοκύρ'ς.

Ψοῦνισε ὅ,τι τότε παρᾶγγειλανε ἡ γυναῖκα τ' καὶ οἱ κόρες τ' οἱ μεγάλες καὶ γύριζε· ἔβαλε πανί, γιὰ τὸ χωριό τ'. Τοῦ μικροῦ τὸ λόγο, τότε ξέχασε. Στὸ δρόμο πετρῶν τὸ καράβι τ'. Πέτρωσε! Τὶ νὰ κάμ', τί νὰ κάμ', θυμὴ θ'κε τί τότε εἶπε ἡ μικρὴ κόρη τ' καὶ βγαίν' στὴ μπουλιτεῖα καὶ ρωτάγ'. Κανένας δὲ ἤξευρε τί εἶναι τοῦ «λουλουδιᾶς τὸ λουλούδ'». Ρωτώντας—ρωτώντας τ' ἀκούγ' ἕνας ἔβραϊος καὶ τότε λέγ' :

—Ἐγὼ τὸ ξέρω, ἀμὰ εἶναι πολὺ δύσκολο νὰ πᾶς, νὰ τὸ βρῆς. Ἄμα μὲ δώκ'ς τόσες παρᾶδες—καὶ εἶπε μελεγούντια (ἑκατομύρια)—θὰ πάγω νὰ στὸ δείξω.

Κι' ἐκεῖνος τότε ἔδωκε ὅ,τι τότε γύρευε. Εἶπε τότε ὁ ἔβραϊος :

—Θὰ πάρ'ς αὐτὸ τὸ δρόμο, τὸ στενὸ, θ' ἀνέβ'ς ἀπ' σ' αὐτὸ τὸ βουνὸ καὶ θὰ περιμέν'ς. Ἄμα φωνάξ' ὁ πετεινός, θ' ἀνοίξ' ἡ γῆς καὶ θὰ βγῆ τοῦ «λουλουδιᾶς τὸ λουλούδ'». Ἐσὺ θὰ τ' ἀρπάξης καὶ θὰ φύγ'ς, χωρὶς νὰ γυρίσης νὰ δηῆς πίση σ'. Θ' ἀκούς βοὴ πίση σ', πέτρες θὰ κατακυλοῦνε, βουνὰ θὰ γκρεμοῦνε, ἐσὺ τίποτα. Μπροστὰ μόνο θὰ πορπατῆς.

Πῆγε, ὅπως τότε εἶπε ὁ ἔβραϊος, πῆρε τοῦ «λουλουδιᾶς τὸ λουλούδ'» καὶ γύρ'σε στὸ καράβι τ' καὶ ἐκεῖνο ξεπέτρωσε. Ξεπέτρωσε καὶ πῆρε πάλε τὸ δρόμο. Πῆγε στὸ χωριό τ' ὁ καραβοκύρ'ς, πῆγε στὸ σπίτι τ' κι' ἔφερε τὰ χίλια καλά. Φώναξε καὶ τὴ μικρὴ τὴ γκόρη τ' καὶ μὲ βαρεῖα καρδιὰ ἔδωκε καὶ τὸ δικό τ'ς τὸ ριγάλο (δῶρο). Ἐκεῖν' σὰ τὸ εἶδε, δὲ χάρ'κε καθόλ'. Ἡ δοῦλα, ἀμὰ τήνε φώναξε καὶ τήνε λέγ' :

—Μὴ στεναχωριέσαι. Ἐγὼ θὰ σὲ πῶ τί εἶναι καὶ τί θὰ κάμ'ς.

Καὶ τήνε εἶπε :

—Τὸ βράδ' θὰ στολιστῆς, θὰ βάλ'ς τὰ καλά σ' τὰ ροῦχα σ', θὰ κλειστῆς μέσ' στὴ γκάμαρη σ' κι' ἀπ' στὸ τραπέζ' θὰ βάλ'ς σὲ μιὰ λεκάν' γκιούλ—σουτ' (ροδόνηρο) καὶ θ'ἄχ'ς ἀνοιχτὸ τὸ παρᾶθυρο. Μέσα σ' ἕνα ποτῆρ' μὲ νερὸ θ'ἄχ'ς τοῦ «λουλουδιᾶς τὸ λουλούδ'» καὶ θὰ πῆς : «Περιμένω τὸν ἀφέντη τὸ Μαρκέττο, τὸ μπουλὸ—τὸ δυναμέττο».

Σὰ βράδ'υασε, εἰτοιμάστ'κε ἡ κοπέλλα καὶ περίμενε. Γλέπ' ἕνα πουλί μὲ ὄμορφα πράσινα φτερά καὶ μπαίν' ἀπ' τὸ παρᾶθύρ'. Βουτάγ' μέσ' στὴ λεκάν' καὶ βγαίν' ἕνα παλληκάρ' πεντάμορφο, ποὺ ἦντανε χρυσᾶ ντυμένο. Ἦντανε τὸ πιδὸ πλούσιο πριγκιπόπουλο οὐλ' τοῦ ντυνιά, ποὺ εἶχε παλάτια φυλντισένια, χρυσαφένια καὶ μαργαριταρένια. Τότε γύρευανε ὅλες οἱ βασιλοκόρες κι' ἐκεῖνος δὲν ἄρεξε καμμιά νὰ πάρ'. Ὁ μπαμπᾶς τ' τότε εἶχε μοναχογιό.

Τὸ βασιλόπουλο, γιαμιὰ (ἀμέσως) ἄρρεσε τὸ κορίτσο, τ' ἀγάπ'σε καὶ ἤρχουντανε κάθε μέρα καὶ ἔπινανε καὶ ἔτρωγανε καὶ γλεντούσανε. Οἱ ἀδερφές τ'ς τὰ μυριστῆκανε ὄλα, γιατί ἔγλεπανε ἀπὸ τὴ γκλειδαρότρυπα—καὶ ζουλέψανε.

Μιά μέρα ἔλειπε τὸ κορίτσο ἀπ' τὴ γκάμαρη τ' καὶ πηγαίν'νε καὶ ρίχνουνε μέσο τὴ λεκάν' σπασμένα βελόνια καὶ γυαλιά. Τὸ βράδ' ἦρτε τὸ πουλί, πάγ' νὰ βουτήξ' μέσο τὴ λεκάν' καὶ γυρίζ' καὶ φεύγει καὶ λέγ' :

—“Ἀχ! σκύλα! μ' ἔφαγες! Σιδερένια τσαρούχια, νὰ κάμ'ς κι' ἔτο' θᾶροτ'ς, νὰ μ' εὔρης.

Τὰ βελόνια καὶ τὰ καρφιὰ μπήκανε στὸ κορμί τ' καὶ ἡ λεκάν' γιόμ'σε γαίματα. Πορπατοῦσε καὶ χύντανε τὸ γαῖμα τ'. Τὸ κορίτσο ἔκαμε σιδερένια τσαρούχια πῆρε κι' ἓνα τουρβᾶ γιομαῦτο παξουμάδια καὶ πῆρε τὸ δρόμο καὶ πάγ' καὶ πάγ' κι' ὄλ' τὴ μέρα πάγαινε. Τὸ βράδ' νυχτώθ'κε καὶ ἀνέβ'κε ἀπᾶ' σ' ἓνα δέντρο, νὰ περάσ' τὴ νύχτα τ'. Σὲ κομμάτ' νὰ κι' ἔρχεται ἓνας λύκος, μὲ τὴ λύκαινα τ' καὶ μ' ἔννια λυκάκια.

Λέγ' ὁ λύκος :

—Νὰ ἤξεργιε ὁ ἀφέντης, ὁ Μαρκέττος, ὁ πολὺς—ὁ δυναμέττος, νὰ πάρο' ἐν' ἀπ' αὐτὰ τὰ λυκάκια, νὰ τὸ σφάζ', νὰ τυλιχτῆ μέσο τὴ μπροβιά τ' θὰ λὰ γέν' καλά. Θὰ λὰ βγοῦνε τὰ βελόνια καὶ τὰ γυαλιά, πῶχ' στὸ κορμάκι τ'.

Ἐφ'χε ὁ λύκος καὶ ἡ λύκαινα, νὰ πάνε νὰ βροῦνε φαγί, γιὰ τὰ λυκάκια τ'ς καὶ τὰ μέτρησανε κιόλα. Τὸ κορίτσο ἀπᾶ' στὸ δέντρο τ' ἄκ'σε, κατεβαίν', παίρνει ἓνα λυκάκι, τὸ σφάζ' καὶ παίρνει τὴ μπροβιά τ' ἀπᾶ' στὸ δέντρο. Σὲ κομμάτ' νὰ ἔρχεται ὁ λύκος καὶ ἡ λύκαινα, τὰ μετροῦνε, τὰ βρῖσκουνε σωστὰ καὶ τὰ παίρνουνε καὶ φεύγουνε.

Κατεβαίν' καὶ τὸ κορίτσο καὶ μιὰ καὶ δυὸ (κατ' εὐθεΐαν πάγ' μέσο στὴ μπουλιτεία. Πάγ' στὸ παλάτ'—ἦντανε ντυμέν' γρηὰ—καὶ γυρεύγ' νὰ δγῆ τὸν ἄρρωστο καὶ λέγ' πὼς θὰ τόνε κάμ' καλά. Ἄνοιξανε οἱ πόρτες τοῦ παλατιοῦ, πῆγε ἡ γρηὰ στὸν ἄρρωστο καὶ τόνε λέγ' :

—Ἐγὼ θὰ σὲ κάμω καλά! Θὰ σὲ γιατρέψω! Θὰ μὲ δώκ'ς, ἀμμὰ τὴν ὑπογραφή σ', πὼς δὲ θὰ μὲ πειράξης. Δὲ θὰ μὲ κάμ'ς κακὸ—ἔτο' τήνε εἶχε ὀρμηνέψ' (συμβουλευσεῖ) ἡ δούλα τ'ς, ἡ κόρη τῆ μάγ'σας.

Τόνε τύλιξε μέσο στὴ μπροβιά, τήνε τραβάγ' μιὰ καὶ βγαίν'νε οὔλα τὰ βελόνια καὶ τὰ γυαλιά. Γέν'κε ὁ ἄνθρωπος καλὰ! Θεόκαλα! . . .

Σὰ γέν'κε καλά, φανερώνεται ἡ γρηὰ ποιά εἶναι! . . . Αὐτὸς ἄμα τήνε εἶδε, βγάξ' τὸ σπαθί τ', νὰ τήνε πάρο' τὸ κεφάλι τ'ς! . . .

—Ἀκόμα ἀντίγρα μ' ἔρχεσαι; τήνε λέγ'.

Βγάξ' ἐκεῖν' τὴν ὑπογραφή τ'—κι' ἐκεῖνὸς ρίχνει τὸ σπαθί τ' ἀπ' τὸ χέρι τ'—καὶ τόνε λέγ' :

—Οἱ ἀδερφές μου σὲ τᾶκαμαν οὔλα! Ἄπ' τὴ ζούλια τ'ς! Ἐγὼ δὲν ἔφταιγα! . . .

Κατόπ' ἐκεῖνος μαλάκωσε ἡ καρδιά τ', τήνε πῆρε γυναῖκα τ' κι' ἔκα-
 με σαράντα μέρες καὶ σαράντα νύχτες χαρὰ (γάμο).

Στὸ σπίτι τ'ς ὁ μπαμπᾶς κι' ἡ μάνα τ'ς πέθαναν ἀπ' τὸ γκαῦμό τ'ς
 κι' οἱ ἀδερφές τ'ς, ποὺ δὲ τ'ς ἔπερνε κανείνας, γιατί ἦντανε κακές, τήνε
 εἶπανε καὶ τήνε παρακαλέσανε !

—Σκλάβες κοντὰ σ' νᾶρτουμε ! . . .

Ἐκεῖν', ἀμὰ ἦντανε καλή. Τσὲ λυπήθ'κε ! Τσὲ πέρν' καντὰ τ'ς, στὸ
 παλάτ' κι' ἔζησανε ἐκεῖν' καλὰ κι' ἐμεῖς κ α λ ύ τ ε ρ α ! . . .

6) Τσῆ γρηᾶς οἱ μέρες.

(Παραμῦθι τοῦ Μάρτη, βλ. γλωσσάριο λέξ. «Μάρτ'ς»).

Μιὰ νύφ' ἔστειλε τῆ μεθερὰ τ'ς, μ' ἓνα τουφάν' (μεγάλη χιονοθύελλα)
 νὰ πάγ' καὶ νὰ τήνε φέρ' κεράσια. Ἦθελε νὰ τήνε παγώσ', γι' αὐτό ! Ἦν-
 τανε κακιὰ ! . . . Πῆρε τὸ καλάθ' ἢ καμμέν' καὶ πήγαινε. Στὸ δρόμο, ποὺ
 πάγαινε, εἶδε λέγ' δώδεκα παλληκάρια ! Τὰ καλησπέρ'σε ! . . .

—Ποῦ πᾶς γιαγιά ; τήνε ρώτ'σανε ἐκεῖνα.

—Νὰ ! μ' ἔστειλε ἡ νύφη μ' νὰ μαζώξω κεράσια !

—Γιαγιά ! τήνε λένε, ποῖδ' ἀπὸ μᾶς εἶναι πιὸ ὁμορφο παλληκάρ ; . . .

—Μὰ παιδάκια μ' ! Οὐλα ὁμορφα εἶστε ! Ἀμὰ ἐκεῖνο ἐκεῖ τὸ μαυ-
 ρειδερό, μ' ! . . . τί καλοῦτ'κο εἶναι ! . . .

Τὰ δώδεκα τὰ παλληκάρια ἦντανε οἱ δώδεκα οἱ μῆνες καὶ τὸ μαυρι-
 δερό, ἦντανε ὁ Μάρτ'ς ! . . .

Γιὰ μιὰ (ἀμέσως) ὁ Μάρτ'ς κάμν' ἓνα ἥλιο ! . . . χαρὰ Θεοῦ ! . . . Ἀ-
 νοίγ'νε τὰ δέντρα, γιομόζ'νε λουλούδια, γιομόζ'νε φύλλα, κάμνε κεράσια,
 γιομόζ' ἡ γρηὰ τὸ καλάθ' τ'ς καὶ παγαίν' ! . . . Παγαίν' καὶ τὰ δίν-
 στή νύ-
 φη τ'ς ! . . . Ποιδὺς ξέρ' ἐκεῖν', σὰ τήνε εἶδε τὶ θάμασμα θὰ θάμαξε ! . . .

Ἀντίκρᾳ ἀπὸ τὸ σπίτι τ'ς ἦντανε, μιὰ ἄλλ' πάλε νύφ' καὶ μιὰ πεθερά.

—Ἄντε μητέρα, δὲ μπαγαίν'ς νὰ μαζώξης κι' ἐσὺ καμπόσα κεράσια !
 λέγ' ἢ ἄλλ' ἢ νύφ' !

—Ἄ παγαίνω λέγ' ἢ πεθερά.

Παίρνει τὸ δρόμο καὶ παγαίν'. Ἀνταμών, τὰ δώδεκα τὰ παλληκάρια
 καὶ τήνε ρωτοῦνε :

—Ποῦ πᾶς, γιαγιά ; . . .

—Νὰ μ. ἔστειλε ἡ νύφη μ' νὰ μαζώξω κεράσια ! . . .

—Γιαγιά, τήνε λένε καὶ κείνα, ποῖδ' ἀπὸ μᾶς εἶναι πιὸ ὁμορφο παλ-
 ληκάρ' ;

—Μὰ ! . . . οὐλ' ὁμορφ' εἶστε, ἀμὰ ἐκεῖνο κεῖ τὸ μαῦρο, μ' ! . . .,σὰ
 γκατσιβελος εἶναι ! . . .

Κατσιβέλλο εἶπε τὸ Μάρτ' ! . . . Ἀνοίγ' κι' ἐκεῖνος πάλε τὰ δέντρα,

κάμν' ἥλιο, κάμνε πάλε κεράσια, γιομόζ' τὸ καλάθ' τῆ γρηᾶς. Τὸ γιομόζ', ἀμμά, ἀπὸ κάτ' ἔβανε οὔλο φίδια.

Σὰ μπήγε ἡ γρηὰ στὸ σπίτι τ'ς, ἀνοίγ' τὸ καλάθ' νὰ βγάλ' τὰ κεράσια, βγαίν'νε τὰ φίδια, τήνε δαγκάν'νε καὶ πεθαίν' ἡ γρηὰ! . . .

Εἶδες ὁ καλὸς ὁ λόγος τὶ κάμν' καὶ ὁ κακὸς πάλε τὶ ἔκαμε; . . .

Ἡ μιὰ γρηὰ ἦντανε καλή, ἀμμά ἡ ἄλλ' ἦντανε πολὺ κακιὰ! . . .

7) Τὸ κορίτσο, ποὺ δὲ νῆξεργε τὸ γκόσμο.

Μιὰ βολὰ πάλε ἦντανε ἕνας καὶ δὲν ἄρξε κανένα κορίτσο νὰ πάρ'. Ἦθελε νὰ πάρ' ἕνα κορίτσο, ποὺ νὰ μὴ ξέρ' τίποτα. Νὰ μὴ ξέρ' κάννε ἀπ' τὸ γκόσμο.

Αὐτὸ τ' ἄκουε ἕνα κορίτσο. Εἶπε τότε στὴ μάνα τ'. — Ἐγὼ αὐτόνα θὰ τόνε πάρω καὶ νὰ δγῆς!

Τὶ κάμνει! . . . Ἦντανε μὲ τὴ μάνα τ', κι' αὐτὸς πάλε μονάχος τ' σ' ἕνα δρόμο καὶ περπατοῦσε.

Ἐλεγε τὸ κορίτσο:

— Νενὲ μὰ! . . . τὶ εἶν' αὐτό; (Ἦντανε μιὰ καμῆλα κι' ἔκαμνε, πὼς φοβούντανε).

— Μπουγιούκ (μεγάλο πρᾶμα). Ἐκατὸ χρονῶ λαγός! . . .

— Μπα! . . . ξιπάζ'ντανε τὸ κορίτσο.

Πάγαινανε—πάγαινανε.

— Νενὲ μὰ! . . . τὶ εἶν' αὐτό; (Ἦντανε μιὰ γάτα).

— Οὐφὰκ (μικρὸ πρᾶμα) τήνε ἔλεγε ἡ μάνα τ'ς.

Αὐτὸς τ' ἄκουγε καὶ τόνε ἄρξε, ποὺ τὸ κορίτσο ἦντανε ἄβγαλτο.

— Νὰ γυναῖκα νὰ πάρω, εἶπε μὲ τὸ νοῦ τ'!

Μιὰ καὶ δγυὸ (κατ' εὐθείαν) παγαίν' καὶ τήνε γυρεύ' ἀπ' τὸ μπατέρα τς' λέγ'!

Χαρὲς—πασκαλιές, γέν'νε ἡ χαρά! . . . (ὁ γάμος) καὶ βάσταξε σαράντα μέρες καὶ σαράντα νύχτες. Τὸ ἀντρογόγυνο πῆγε ταξειδ'. Πήγανε λέγ', στὴ Βενετία. Στὸ δρόμο πάγαινανε καλά, ἀμμά τσὲ πιάν' ἕνα κακό, μιὰ θάλασσα, σὰ κόντενανε! Συντέλεια τοῦ κόσμου!

Ὁ καρaboκύρ'ς, λέγ', πὰ ἐγὼ δὲ μπόρω ἄλλο! Ὡς ἐδῶ ἦντανε! . . .

Τότες λέγ' ἡ νύφ'.

— Ἐγὼ θὰ πιάσω τὸ τιμόν'! . . . Σήκω' σύ, νὰ κάτσω 'γὼ! . . .

— Μὰ! . . . τήνε λέγ' ὁ ἀντρος τ'ς. Ποῦ ξέρ'ς ἐσὺ γιὰ, ἀπὸ τέτοια,

— Ἐγὼ δὲ γξέρω; Ἐγὼ ἐφτά βολὲς πῆγα στὴ Βενετία! . . . Σὰ δὲν ἔκαμνα ἔτο', πὼς θὰ λὰ σὲ πάρω;

Ἐπιασε τὸ τιμόν' καὶ γιαιμιᾶς (ἀμέσως) τὸ καρὰβ' ἴσια στὴ Βενετία

μπαήκε. Ὁ ἄντρας τ'ς μέσ' τῆ χαρά, πὸν ἦ γυναῖκα τ' βρέθ' κε ἔξυπνη κι' ἔσω-
σε τόσον κόσμο και σάθ' κανε κι' ἐκεῖν'. Τὰ σάστ'σε ὁ καμμένος.

—Εἶδες; Εἶδες; τόνε ἔλεγε.

8) Οἱ γιάντες.

Ἦντανε μιὰ βολὰ μιὰ ὄμορφ' γυναῖκα, πλούσια και καλή. Ὁ ἄντρας
τ'ς τήνε εἶχε και πῶς τήνε εἶχε!.. Ἐνα παλληκάρ' τήνε ἔρριχνε ὄλο λόγια,
τήνε κοίταζε, περνοῦσε ἀπὸ τὸ σπίτι τ'ς και ἡσυχία δὲ τήνε ἄφηνε.

Μιὰ μέρα χτύπ'σε τὴ μπόρτα τ'ς μιὰ ζητιάνα κι' ἐκεῖν' κατέβ'κε και
τήνε ἔδωκε ὅ,τι τήνε ἔδωκε...

Ἐκεῖν' τὴν ὥρα νά! πάλε τὸ παλληκάρ'. Ἡ ζητιάνα, σὰ τὸ εἶδε, γύρ-
σε και τὸ λέγ' :

—Δῶσε τίποτα παλληκάρι μ', κι' ὁ Θεὸς νὰ σὲ φυλάγ' ἀπὸ γυναῖκα!..

—Μπα!.. τί μπόρ' νὰ μὲ κάμ' ἐμένα μιὰ γυναῖκα; τήνε λέγ' κι' ὄλο
και γύριζε και κοίταζε τὴν ὄμορφ', τήνε ἔρριχνε ματιές.

Ἡ ζητιάνα ἔφ'χε και τότες ἐκεῖν' τόνε λέγ' :

—Ἀπόφα θὰ σὲ περιμένω νᾶρτ'ς! Τὸ βράδ' ἦ ὥρα ἐφτὰ ἔλα!.. Ὁ
ἄντρας μου φεύγει σήμερα ταξίδ' και θὰ σὲ περιμένω!..

—Καλά, τήνε λέγ' ἐκεῖνος, θᾶρτω!

Τὸ βράδ' ἀλλάξ, στολιζεται ἐκεῖν', διατάζ' τοὶ δούλες τ'ς και συγουρίζ'-
νε ἕνα τραπέζ', ἀμμὰ τί τραπέζ'!..

Στ'ς ἐφτὰ, μιὰ και δυό, ἔρχεται ἐκεῖνος σιασμένος, λεβαντωμένος, ἀνε-
βαίν' ἀπάν', κάθεται στὸ τραπέζ' ἐκεῖν', κάθεται κι' ἐκεῖνος, κά' πται κι' οἱ
δυό τ'ς!.., Ἐκεῖν' πὰ χαρὰ μεγάλ'!..

Ἀκόμα δὲ μπρόφταξανε νὰ ποῦνε «εἰς ὑγείαν», χτυπάγ' τὸ κουδούν'
τοῦ πόρτας!..

—Μπα!.. σ'κόνεται γιαμιᾶς (ἀμέσως) ἐκεῖν' : Τὸ χτύπημα τ' ἀντροῦ
μ'! Μ' ἐκεῖνος μὲ εἶπε θὰ λά πάγ' ταξίδ'!.. Μάννα!.. Τί ἀ σὲ κάμω τώ-
ρα; Μάννα στὸ κακό!.. Τ' ἀ σὲ κάμω;... Ἄντε μπὲ μέσ' τὴ ντουλάπα!
Ἦντανε ἕνα μεγάλο ντουλάπ...

Ἐρχεται ὁ ἄντρας τ'ς και ἀνεβαίν' ἀπάν' και ξιπιάσ'κε, σὰν εἶδε τέ-
τοιο τραπέζ', τέτοια φαγιά, μαθές, ὁ ἀνθρώπος!..

—Μπαρέ, γυναῖκα, τί εἶν' αὐτὰ; Τὴν τραπέζ' εἶν' αὐτό;

—Ἄντρα, περιμένα τὸν ἀγαπητικό μ'! Δὲ μὲ εἶπες θὰ παγαίν'ς στὸ
ταξίδ'; Κι' ἐγὼ τόνε εἶπα ἀπόφα νᾶρτ'! Δὲ ντὸ πιστεῦς!;

Ποιὸς ξέρ' ὁ ἄλλος μέσ' τὸ ντουλάπ' τί ἔκανε! Πῶς ἔτρεμε τὸ κα-
ρούδι τ'!..

Ἐκατσανε ὕστερα ἔφαγανε, γέλοια, κουβέντες, ἐκεῖν' πὰ τί δὲ ντόνε
ἔλεγε! Σὲ κομματ' πάλε ἐκεῖνος τήνε λέγ' :

—Μπρέ γυναίκα, καμμιά βολὰ δὲν ἔκαμες τέτοια πράματα!

Σὲ τὸ εἶπα καὶ σὲ τὸ ξαναλέγω!... Εἶπα τὸν ἀγαπητικό μ' νῶρτ', πὸν θὰ λά φύγ'ς ταξίδ'! Δὲ ντὸ πιστεύ'ς; Δὲ ντὸ πιστεύ'ς; Τόνε ἔχω μέσα στὸ ντολάπ'! Νά! πάρ' τὸ κλειδιά κι' ἄνοιξε!...

—Ἄντε μπρέ, γυναίκα, μαϊτάπια παίζεις!... (ἀστειεύεσαι).

—Νά! σὲ λέγω, πάρε τὰ κλειδιά κι' ἄνοιξε καὶ δγιέτονα!

—Ἀπλὼν' ἐκείνος νὰ πάρ, τὰ κλειδιά:

—Γιάντες! τόνε λέγ' ἐκείν'!

Ἔτσ' ἀπόμ' κε ὁ ἄθρωπος! Ἔτσ' ἀπόμ' κε, πὸν ἦ γυναίκα τ' τόνε γέλασε ἔτσ' ἐπιδέξια!

Ἐφαγανε, σ'κώθ'κανε, ἔφ'χε ἐκείνος νὰ πάγ' νὰ κοιμηθῆ, παγαίν' τότες ἐκείν' κι' ἀνοίγ' τὸ ντολάπ' καὶ τόνε βγάξ'τὸν ἄλλονα ποιὸς ξέρ' τὶ χρωματάν' ἔκαμε τόση ὥρα ἐκεῖ μέσα καὶ τόνε λέγ':

—Ἄντε πάγαινε ἀπὸ ἔδῳ! Πᾶνε στὴ δουλειὰ σ', καὶ νὰ μὴ σὲ δγιῶ νὰ περάσης ἀπὸ τὴ μπόρτα μ'! Καὶ κατάλαβες τὶ μπόρ' νὰ σὲ κάμ' μιὰ γυναίκα! Ἄμα σ' ἀρέξ', ξανακάμ' το! Ξαναέλα!

Λέγαγε στὰ παιδιά:

Ἄ σὲ πῶ ἴνα παραμύθ';

Τὸ κουκκὶ καὶ τὸ ρεβίδ'!...

—Ἄ σὲ πῶ κι' ἀκόμα ἓνα!

Τὸ μουσκάρι μὲ τὰ γένεια!...

Β'

ΓΡΩΣΣΑΡΙΟ, ΤΟΠΟΘΕΣΙΕΣ ΚΑΙ ΤΟΠΩΝΥΜΙΑ

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Α' Φωνητική.

Διφθόγγοι νεώτεροι.

Στή λέξη «μούικας» (=χαζός, μικρόνους) τὰ φωνήεντα προφέρονται χωριστά, επίσης *Μάης* (προφ. μαζί).

Συναλοιφή.

Λένε: τὰκ'σα, μ' ἔρκεται (ἔρχεται), τ'ῶφερα, μ'ἔγενεψε (μ' ἔκαμε νόημα), ἀλλὰ καὶ μὲ ἔγενεψε, τὸ εἶπε, μὲ ἔρκεται κ.λ.π.

Συ ν ί ζ η σ η. Λένε: παιδιά, χωριά, παλιός, μεριά.

Ἄ ν ά π τ υ ξ η φ ω ν ή ε ν τ ο ς. Λένε: καπινός, ὄχτηρητα (ἔχθηρα) ἔχτε (χθές), ἐπροχτές.

Κ λ ε ι σ τ ο ἰ φ θ ὄ γ γ ο ι. Τὸ κτ γίνεται χτ—χτήμα, ἔχτές, χτές, προχτές, ἐπροχτές, φτάνω, ἐπόμενα τὸ χθ γίνεται χτ καὶ τὸ φθ γίνεται φτ.

Στενωτοὶ ἀηχοὶ φθόγγοι.

Ἄ ν ά π τ υ ξ ι ς τ ο ὕ γ. Λένε: ἀκούγω, τυραγνώ, θεγός, γαῖμα, λούγω (λούω).

Συριστικὸς φθόγγος.

Ἐ γ ρ ἄ λ ρ π ρ ὀ σ υ μ φ ῶ ν ο υ. ἀδερφός, ἦρτε, ὀλόρτος (ὄρθιος), ἔρκουμαι δηλ. τὸ θ γίνεται τ καὶ τὸ χ γίνεται κ.

Τὰ σύμφωνα κ. π. τ., ἀπαντῶνται κάπως μὲ δασύτητα. Π.χ. π'ίτ'ρα, ποτ'ίζω, π'οτ'ίζω, κ'ακ'ός,

Σύμπλεγμα συμφώνου,

Τ ε λ ι κ ὸ ν. Λένε: τὸθ Θεό, τὸδ δαίμονα, τὸκ κριάσ' (τὸ κρέας), τὸκ καλό. Ἐπίσης δὲ γξέρω, τὸ ννεῖλα, τόννε λέγω, τὴ ννεῖδα, δὲ γκαταλαβαίνω.

Ἄ ν ά π τ υ ξ η ἄ λ ὄ γ ο υ ἔ ρ ρ ἰ ν ο υ. Λέγουν: ὄντας (ὄταν).

Τὸ ν π ρ ὀ τ ο ὕ θ. χ. φ. ἀφομοιώνεται. Λένε: πεθθερός, σ'χχώριο, συφφέρνει (συμφέρει).

Ἐπένθεσις.

Δ ι π λ ᾱ σ ὺ μ φ ω ν α. Λένε: κακ-κός, καλ-λός, πετ-τεινός, μαξ-ζώνω, τρυπ-πώνω, χ-χουλιάρ' (τὸ κουτάλι), μαθ-θέ, ν-νουνός κ.λ.π.

Το νι σ μ ό ς. Ἐπιδρά ὁ τόνος στό χρόνο τῆς συλλαβῆς. Π.χ. πιπέ-ερῶ-ωρα. Βλ. καί «γραμματικές παρατηρήσεις συμπληρωματικές», παράγρ. ἀριθμ. 3 σ. 249.

Β' Τυπικό.

Κλίση τοῦ ἄρθρου. Ἀρσενικό: ὁ, τοῦ, τό, ἔ, οἱ, ἀπ' τοί, τοί, ἔ. Θηλυκό: ἡ, τῆ, τή, ἔ, οἱ ἀπ' τοί, τοί, ἔ. Οὐδέτερο: τό, τοῦ, τὸ, ἔ, τά, ἀπ' τά, τά, ἔ.

Κλίση τοῦ ὀνόματος. Λένε: ἀδρεφές, ψεύτηδες, χτίστες. Δέν λένε: τῶν μελισσῶν, μελισσῶ ἢ μελισσῶνε, ἀλλά ἀπ' τοί μέλ'σες.

Τά οὐδέτερα σχηματίζουν τὸν πληθυντικὸν τοὺς ὄσα τελειώνουν εἰς -ος, ἔτσι: τὰ κέρδητα, τὰ πάθητα τὰ λάθητα, τὰ ἄνητα.

Ἡ γενικὴ τῶν εἰς -μα καὶ -α οὐδετέρων σχηματίζεται: τοῦ πραγματιοῦ τοῦ χωματιοῦ, τοῦ γραμματιοῦ, γονατιοῦ.

Τὸ γράψιμο στὴ γενικὴ κάνει: ἀπ' τὸ γράψιμο.

Σχηματισμὸς παραθετικῶν. Καλός, πιὸ καλός, ἀκόμα πιὸ καλός, ἐπίσης καλός, καλύτερος, ἀκόμα πιὸ καλύτερος. Χαζή, πιὸ χαζή, ἀκόμα πιὸ χαζή (ἢ ντίμπιντοῦς χαζή=ὑπερθετικὸς βαθμὸς).

Λένε: καλῶτατος, κοντύτερος, χειρότερος. Λένε: κατακόκκινος, θεότελλος. Λίγο κοντύτερος, λίγο καλύτερος, ἀκόμα καλὸς (καλύτερος), ὁ πιὸ καλός, ὁ πιὸ κακός (ὁ χειρίστος).

Ἐπιρρήματα. Εἰς -ῶς ἐπιρρήματα δὲν ὑπάρχουν. Λένε: Καλά, κακά, πονηρά, τρομερά κλπ.

Ἀριθμητικά. Ἐνα, ἕνου, ἐπίσης ἀπὸ ἕνα (γενικ.), ἕνα. Δυό, ἀπὸ δυό, δυό. Τρία, ἀπὸ τρία, τρία. Τέσσερα, ἀπὸ τέσσερα, τέσσερα. Τὸ μισό, τοῦ μισοῦ, ἐπίσης ἀπ' τὸ μισό, τὸ μισό.

Διανεμητικά: ἕνας-ἕνας ἢ ἀπὸ ἕνας, δυὸ-δυὸ ἢ ἀπὸ δυό, τρεῖς-τρεῖς ἢ ἀπὸ τρεῖς

Πολλαπλασιαστικά: διπλός, τριπλός ἢ τριδίπλος, τετράδιπλος.

Ἐπιτακτικὴ χρῆσι τοῦ τρία, πέντε, ἑπτά: τρικούβεργο (τραπέξι—φέστα) πεντάγνωμος, ἑφτάψυχος.

Τύποι ἀριθμητικοὶ εἰς—αριά, ἀρα, ἀρι, ἀρικο: ἑκατοσταριά, πενήντα-ρα, τριαντάρ^(ι) χιλιάρ^{κο}.

Ἀντωνυμίαι. Προσωπικὲς βλ. «μερικοὶ χρόνοι ρημάτων στὴν ὀριστικὴ». Αὐτοπαθεῖς: ὁ ἑαυτός μου, τοῦ ἑαυτοῦ μ'. Κτητικὲς: ὁ δικός μου, ἡ δική τ', τὸ δικό τ'. Δεικτικὲς: αὐτός, ἐκεῖνος. Ἀναφορικὲς: ἐπίσης εἶναι γνωστές. Ἐρωτηματικὲς: Γνωστές. Ἀόριστοι: κανεῖς, καθέννας κατιτίς, ὅποιος.

Προθέσεις. Ἀπανεβαίνω=ἐνοχλῶ, καταλαμβάνω ἐξ ὀλοκλήρου, (σὲ περίπτωσι ἀρρώστιας ἢ ἐπιβάλλω), μακρὰ ἀπὸ σένα (σύνταξι) Ξεγίε

λιούμαι, περιγελῶ, πέρε = παρὰ (βλ. παροιμ. ἀριθμ. 38). Ἐνεπεινῶ (=βλ. λέξ. γλωσσάριο, ἐπίσης ἀναγελαστούρα).

Ρ ή μ α τ α. Βλ. «μερικοί χρόνοι ρημάτων» σ. 250.

Τὸ εἶμαι, στὸν παρατατ. κάνει : ἦμ' να, ἦσ' να, ἦντανε, ἦμαστανε, ἦσαστανε, ἦντανε. Τὸ ἀγαπῶ, παρατατ. ἀγαποῦσα, Ἀγαποιοῦμαι, παρατατ. ἀγαποιοῦμνα, ἀόρ. ἀγαπήθ'κα.

Ἐποκόβω (σύνθ. ρήματα), ἀπὸ κοφτά. Παραστέκουμαι (βοηθῶ), παραστέκουμ'να. Διαβολεύουμαι, διαβολεύουμ' να. Ἀκούγω, ἀκούς. Κλαίγω, κλαίς, λέγω, λές, τρανεύω, τρανεύ'ς.

Μετοχές : χρειαζόμενος, χαρισάμενος, παγαινάμενος, τραγουδώντας.

Γ' Παραγωγή καὶ σύνθεση.

Ἐποκοριστικά : κορ'τόσπ'λο. γαδουράκ', παιδαρέλλ', παιδίτσι, (βλ. γλωσσάριο).

Μεγεθυντικὲς καταλήξεις : μεθύστακας, ψεύταρος, κλέφταρος, χεροῦκλα, ἀβγάρα, ἀβγούκλα, κεφάλα, κέφαλος (μὲ μεγάλο κεφάλι), ἀντροῦκλος, ματάρα (μεγάλο μάτι), φωνάρα.

Ἐνόματα εἰς—της : Νεροκουβαλητής, κλαδευτής.

Ἐνόματα τῶν θηλυκῶν τῶν ζώων : λαγίνα, γαϊδούρα καὶ γαιδάρα, σκύλλα, προβατίνα, κουνέλλα, κάτα (γάτα), ἀλόγα, βουβάλλα.

Πατρωνυμικά : ὁ γιὸς τοῦ Θόδωρ'.

Ἀνδρωνυμικά. Ἐλεξαντρέσσα ἢ ἡ Ἐλεξαντροῦ (ἡ γυναῖκα τοῦ Ἐλεξαντρή), ἡ Ζαφειροπούλινα (ἡ γυναῖκα τοῦ Ζαφειρόπουλου), ἡ Θεωδωράκαινα (ἡ γυναῖκα τοῦ Θεόδωρ'), ἡ Δημοστέναινα (ἡ γυν. τοῦ Δημοστέν').

Καταλήξεις διάφορες : Ἐπιβάτες, Ἐπιβατιανός, Ἐπιβατιανή. Ντελλῶνες (οἱ Δελλιῶνες), Ντελλιωνίτ'ς, Ντελλιωνίτ'σσα, Ντελλιωνιτάκ. Κονομιοῦ (τὸ χωρ. Οἰκονομῖον), Κονομιὰτ'σ, Κονομιατάκ', Μαρμαρᾶς, Μαρμαρινός, Μαρμαρινή. Πιβάτες (οἱ Ἐπιβάτες), Πιβατιανός, Πιβατιανή, Πιβατιανάκ'.

Δ' Συντακτικὸ.

Χρήση τῆς γενικῆς : Πεθαμένος τῆς πείνας ἢ τῆς δίψας.

Πῶς ἐκφέρεται ἡ εὐχή : Νὰ ἔδινε ὁ Θεὸς νά..., νὰ ἦντανε νά...,

Πῶς ἐκφέρεται ἡ ὑπόθεση, ἡ ἐπιθυμία : Νὰ εἶχα παραδες..., νὰ εἶχα μπάρειμ (τουλάχιστο) παραδες.

Πῶς ἐκφράζεται ἡ ἀμφιβολία ἢ ἀπορία : Τάχατες τὸ εἶπε ! μὴγὰρ τὸ ἦθελε !, μάννα, μαννάκα μ' ἀλήθεια, (βλ. γλωσσάρι. λέξ. μάννα).

Ἐγανάκτηση : Μαννά πιά ! φύγ' ἀπὸ 'δῶ !

Προσταχτικὲς φράσεις : Νὰ καίγεις ! (βλ. λέξη, καίγουμαι), σκασιμός ! πλαντασιμός !

Προτάσεις : Θέλ'ς δὲ θέλ'ς θὰ πᾶς ! Ἵστερ ἴστεμέξ μὲ πλέρωσε !

Χρήση συνδέσμων : Τόνε γλέπω κι' ἔρχεται. Τώρα σὲ κομμάτ'! (σὲ λίγο). Ὅσο νὰ γυρίσ' νὰ δγῆς, (ἐγὼ ἔφταξα κι' ὄλας).

Χρονικὲς προτάσεις : Ὅσο νὰ πῆς τρία (ἐγὼ ἐδῶ θὰ βρεθῶ) ! Ὅσο νὰ πῆς κρομμύδ' (μπροστά σ' θὰ μὲ δγῆς) ! Μιὰ και ἦρτε, ἄς κάτσ'. Πρὶν ἅπ' τοῦ Νῶε τὸ γκραιρό ! Σὰν τὰ χιόνια (καλῶς ἦρτες !)

Τελικὲς προτάσεις : Γιὰ νὰ μὴ στὸ πῶ ! Γιὰ νὰ μὲ ρώταγες !

Ἄλλες προτάσεις : Νὰ μὴ σώσ' νὰ γυρίσ' ! Πολὺν τὸ φοβοῦμαι, πὼς τὸ παράκαμες πιά !

Χρήση τοῦ πού και πὼς : Χαίρουμε, πὺν σὲ γλέπω. Μὲ εἶπες, πὼς θὰ λάρτ'ς ! Θὰ πῆς πὼς θὰ νᾶρτω.

Χρήση τοῦ μὴ : Δὲ σὲ εἶπα νὰ μὴ τὸ πῆς ! Δὲ σὲ εἶπε κανένας νὰ μὴ τὸ κάμ'ς ! Σὲ εἶπα νὰ μὴ μιλάς ἐσύ.

Μόρια καταφατικὰ και ἀποφατικὰ : Ναὶ γιά ! Ὁχ' γιά ! Ὁχ' μά ! Ὁχ' μου ! Ναὶ μου !

Διάφορες συντάξεις : Δὲ γροικᾶγω, δὲ γροικ'σε. Αὐτὸς μ' ἀρέξ' ! Πεινοῦνε και τὰ ρουχάκια τ' ! (σὲ μικρὰ παιδιὰ σὲ περίπτωση πείνας λέγεται). Δίψασ' ἢ καρδίτσα τ' ! Πείνασε ἢ καρδίτσα τ' ! Τόνε ἔδωκα ἕνα χέρ' ! (τὸν βοήθησα). Νὰ κουρεύεσαι ! Νὰ καίγεις ! Τόνε ἔκαμα ἅπ' ἄσπροῦ ! Πῆρα τ' ἀνάπλαγα ! (Βλ. γλωσσάριο, λέξεις : «κουρεύουμαι, καίγουμε ἅπ' ἄσπροῦ, ἀνάπλαγα»). Κόβεται ὁ ὀφθαλμὸς μου ! (=συχν' ἄζω πολὺ κᾶπου, δὲν ξεκολῶ ἀπὸ κᾶπου).

Σημ. 1η. Μέσα στὶς φράσεις, πὺν ἔχει τὸ γλωσσάριο, ὑπάρχουν πολλὲς ἰδιωματικὲς συντάξεις.

Σημ. 2α. Στὴ σύνταξη τοῦ κεφαλαίου «Γραμματικὴ» τηρήθησαν οἱ «Ὀδηγίαι πρὸς συλλογὴν τοῦ δημῶδους γλωσσικοῦ ὕλικου» τῆς «ἐν Ἀθῆναις γλωσσικῆς ἐταιρείας».

Οἱ ἐπόμενες «Γραμματικὲς παρατηρήσεις, συμπληρωματικὲς» εἶχαν γραφεῖ στὴν πρωταρχικὴ ἐργασία, ὡς «γραμματικὲς παρατηρήσεις» τότε, και παραμένουν και τώρα, γιατί κρίνουμε, πὼς δὲν εἶναι περιττές.

Γραμματικὲς παρατηρήσεις συμπληρωματικὲς

1) Στὸς Ἐπιβάτες γενικὰ προφέρουν πολὺ καθαρά, χωρὶς ν' ἀλλοιώνονται τὰ φωνήεντα.

2) Ὅταν εἶναι μαζί δύο σύμφωνα, προφέρουνται κᾶπως βαρειά· π.χ. «τ' ἀρχοντικὰ» (ἀρχοντικὰ=ἡ ἀρχοντικὴ συνοικία τοῦ χωριοῦ, ὅπως λεγότανε, στὸ ἀνατολικὸ μέρος), «μπρὲ» (μπιμπρέ).

3) Ἐκεῖνο, πὺν ξεχωρίζει ἰδιαίτερα στὴ γραμματικὴ τοῦ ἰδιώματος τοῦ χωριοῦ μου, εἶναι ὁ τόνος, πὺν βάζουν στὴν πρὶν ἀπὸ τὴν προπαραλήγουσα

συλλαβή, πολλές φορές και πιδό πέρα. Λένε : «ἐφαγαμε, σήκωσατε, δούλεψανε, γένουμαστανε (γινόμασταν)», χωρίς ν' ἀκούεται και ὁ δεύτερος τόνος πιδό ἀδύνατος σ' ἄλλη συλλαβή, ὅπως συμβαίνει ἄλλου, σ' ἄλλα μέρη.

4) Συγκόβουν φωνήεντα και διφθόγγους στο μέσο τῆς λέξης, όταν δέν τονίζονται. Λένε : «ἀγορόπ'λο, μαζών'με, ἀπολύθ'κε, πιατόπ'λο, κοιμήθ'κε».

5) Τὸ ἴδιο γίνεται και σέ δυὸ σημεῖα. Λένε : «(ἐμεῖς) σ'κόν'με, κορ'τσόπ'λο, ὠρ'μάζ'νε (ὠριμάζουνε)».

6) Τὰ φωνήεντα στη λήγουσα, όταν δέν ἔχουν τόνο, δέν προφέρονται. Λένε : «Ἐλέν', Μαριάνθ', Νικολάκ'ς», ἐνῶ «καλός, Ἀριστή, Σμαρώ», τονίζονται και προφέρονται πολὺ καθαρά.

7) Στὰ σύμφωνα κ, γ, χ, ὅπως και λ, ν πρὸ ἀποβαλλομένου φωνηέντος, συνηγεῖ ἓνα ἑλαφρὸ ι. Δέν προφέρεται τὸ κ, ὅπως στη λέξη Balzac ἢ τὸ χ (στη γερμ. λέξη) poch, ἢ ὦχ! (ὦχ! ἀδελφέ), ἀλλὰ φωτίκ(ι)=τὸ δῶρο τοῦ νουνού κατὰ τὴν ἑορτὴ τῶν Φώτων, πουλαράκ(ι), Ἐλενάκ(ι), τὸ χ φωτήκ(ι)=ὁ ὀκτώηχος, τὸ λ δαχτύλ(ι), τὸ ν ὄχι, ὅπως στη λέξη Ἑλλην (ὁ Ἑλλην), ἀλλὰ οἱ Ἑλληνι(ι)=οἱ Ἕλληνοι (οἱ Ἕλληνες, βλ. γλωσσάριο). Τὴν ἀποβολὴ τῶν φωνηέντων, ἀλλὰ και τὴν ἑλαφρὰ διατήρηση ἑνὸς ι, τὴν σημειώνουμε στὴν ἐργασία μὲ ἀπόστροφο, δηλ. δαχτύλ' κι' ὄχι δαχτύλ, πιατάκ' κι' ὄχι πιατάκ, δεμέν' κι' ὄχι δεμέν, Ἐλέν' κι' ὄχι Ἐλέν.

8) Συχνὰ παραλείπεται—ἐκτὸς ἀπὸ τὰ φωνήεντα και διφθόγγους, που ἀναφέρουμε στὴν 4 και 5 παρατήρηση—κι' ὀλόκληρη συλλαβή, ὅπως : «λουσ'κατε (λουστήκατε), ἀποβάλ'κε (ἀποβάλθηκε=ἀπέβαλε), λουσ'κα (λούστηκα), προξενεύ'κα (προξενεύτηκα), παντρεύ'κα (παντρεύτηκα).

9) Στὶς συλλαβὲς ἢ μάλλον στὶς λέξεις νὰ και θὰ, ἐξαλοίφονται πολλές φορές τὰ σύμφωνα. Λένε : «π'ὰ πᾶς ;»=πὸ νὰ πᾶς ; ἢ ποῦ θὰ πᾶς ; Ἐπίσης, «τὸ παιδί ἂ πέσ', ἂ σκοτωθῆ !»=τὸ παιδί νὰ ἢ θὰ πέση και νὰ ἢ θὰ σκοτωθῆ ! Ἐπίσης, «ἂ τότε κόψω 'γὼ τὸ βήχα τ' !»=θὰ τὸν κόψω ἐγὼ τὸν βήχα του (θὰ τὸν βάλω στη θέση του).

10. Ὅσο, γιὰ τὴν παραγωγή τῶν λέξεων, ὑπάρχουν παρεφθαρμένες ἑλληνικὲς, ὅπως «γούγια ἢ οὔγια=ῶια ἢ ῶα, ἀδράχτ'=ἄτρακτος κ.λ.π. και πολλές τουρκικὲς, ὅπως τζουχάπ'=ἀπάντηση πληρωμένη (τουρκ. τζεβάπ !), κοσιάζω=τρέχω, καζαντίζω=ἀποκτῶ, ἀσκι=κρέμασμα κ.λ.π., κ.λ.π.»

Μερικοὶ χρόνοι ρημάτων στὴν ὀριστικὴ

Τὸ ρῆμα «γένουμαι».

Ἑνεστικός	Παρατατικός	Ἀόριστος	Μέλλων
Ἐγὼ γένουμι	γένουμ'να	γέν'κα	θὰ γένω
ἐσύ γένεσαι	γένουσ'να	γέν'κες	θὰ γέν'ς
αὐτὸς γένεται	γέν'ντανε	γέν'κε	θὰ γέν'

Ἔνεστώς	Παροιατικός	Ἀόριστος	Μέλλον
ἔμεῖς γένῳμαστε	γένῳμαστανε	γένῳκαμε	θα γένῳμε
ἔσεῖς γένουστε	γένουσαστανε	γένῳκατε	θα γένῳτε
ἢ γένεστε			
αὐτοὶ γένῳνται	γένῳντανε	γένῳκανε	θα γένῳνε
ἢ γένουνται			

Τὸ ῥῆμα «λούγουμαι».

Ἔνεστώς	Ἀόριστος
Ἐγὼ λούγουμαι	λούσῳκα ἢ λούθῳκα
ἐσὺ λούγεσαι	λούσῳκες »
αὐτὸς λούγεται	λούσῳκε »
ἔμεῖς λούγῳμαστε ἢ λούγουμαστε	λούσῳκαμε »
ἔσεῖς λούγουστε	λούσῳκατε »
αὐτοὶ λούγῳνται ἢ λούγουνται	λούσῳκανε »

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

(Δέξεις καὶ παροιμιώδεις φράσεις)

Α

ἄβατσουριά (ἦ)=βατομουριά.
 ἄβγάρα ἢ ἄβγουκλα (ἦ)=μεγάλο αὐτό.
 ἄγανο (τὸ)=ἄχυρο, ποὺ προέρχεται ὄχι ἀπὸ τὸν κορμὸ τοῦ σιτηροῦ, ἀλλὰ ἀπὸ τὸν καρπὸ τοῦ Κυρίως τοῦ κριθαριοῦ, ποὺ εἶναι ἀνόμαλο στὴν ἐπιφάνειά του καὶ κάθε παρόμοιο τσαλί.
 —Μέσῳ τὸ μάτι μῳ, μπῆκῳ ἕνα ἄγανο, ἐκεῖ ποὺ ἄλώνιζα ἔχτε καὶ δὲ λέγῳ νὰ βγῆ.
 ἄγγελουσκιάζουμαι=1) βλέπω τὸν ἄγγελό μου.
 —Μὴ τότε μιλήτε, μὴ τότε κουνεῖτε τὸν ἄνθρωπο κι ἄγγελουσκιάζεται.
 2) νυστάζω.
 —Τί ἄγγελουσκιάζεσαι ; Δὲ μπῆς νὰ κοιμηθῆς !
 ἄγουροπρίζουμαι=πρίζουμαι στὸ πρόσωπο.
 ἀγίασματις (ὸ)=ὸ κανδηλανάπτῆς τῆς ἐκκλησίας, ποὺ στέκεται καὶ

γεμίζει τὰ ποτήρια μὲ ἀγίασμό. Συνήθως ἔλεγε :
 —Καὶ γιὰ τὸν ἀγίασματις : (Καὶ τοῦ δίνανε χρήματα).

ἀγκίδα (ἦ)=ἀκίδα.
 —Μπῆκε μιὰ ἀγκίδα μέσῳ τὸ χέρι μῳ !
 ἀγλειφοπινάκα (ὸ)=σφετεριστής, ὁποῖος δὲν ἀφήνει εὐκαιρία νὰ μὴν ἐπωφεληθῆ.
 —Αὐτὸς (αὐτῆ) εἶναι μιὰ ἀγλειφοπινάκα ! Ταῖρῳ δὲν ἔχῳ !
 ἄγνωστος (ὸ)=ἄμυαλος, χωρὶς γνώση.—Τόνε λογαριάσεις κι ἐκείνο να τὸν ἄγνωστο, τὸν ἄνθρωπο !
 ἀγορόπῳλο (τὸ)=ἀγοράκι.
 —Ἄχ ! τῳ ἀγορόπῳλο μῳ ! (Ἔταν τὸ χαϊδεύουν).
 ἄγουλας (ὸ)=τύλος τῶν χειρῶν.
 —Τὰ χέρια μῳ γιόμῳσανε ἀγούλῳ. (Βλ. δοξασίες, ἀριθμ. 36),
 ἀδικουσίχτρα (ἦ)=γυναίκα, ποὺ κατηγορεῖ, ποὺ βγάζει ἄδικα λόγια.—Ἄπῳ τὸ Θεὸ νὰ τῳβρη ἢ ἀδικουσίχτρα !

ἄδραχτ' (τὸ)=ἄτρακτος. Ἐργαλεῖο, πὸν κλώθουν μαλλί ἢ βαμβάκι, ἀπὸ ξύλο καμωμένο.
—Ποῦ ἔναι τὸ καινούργιο, τ' ἄδραχτ' ;
ἄδραχτος (ὁ)=σιδερένιο μεγάλο ἄδραχτι, πὸν ἐνώνουν δυὸ κλωστὲς μαζί μαλλί ἢ βαμβάκι) καὶ τὶς κλώθουν.
—Γιόμ'σε ὁ ἄδραχτος καὶ δὲ γυρ' νάγ' πιά !
ἄθεόκριτος (ὁ)=(ἐπίθ.) ἐκεῖνος, πὸν δὲ φοβᾶται νὰ τὸν κρίνη ὁ Θεός.
—Ὁ ἄθεόκριτος, ὄλα τ' ἀρνιέται!
ἄθερίνα (ἡ)=εἶδος σαρδέλλας λεπτῆς.—Γίνονται οἱ ἄθερίνες τηγαυιτὲς, βραστὲς ἢ μὲ κουρκοῦτι δύο - δύο.
—Ὁ Γιάνν'ς ἔβγαλανε πολὺ ἄθερίνα καὶ θὰ φάγ' ὁ κόσμος ψαράκ' Ἀϊ-Γιωργιά (ἡ)=ἡ πασχαλιά (δέντρο).
Ἀϊ-Δημητριάτ'κα (τὰ)=τὰ χρυσάνθεμα.
ἄ(κ)α=ὄχι—Πῆγες σήμερα στὴν ὀνομασία τοῦ Πέτρου ; —Ἀ(κ)α !
ἄκλωθο (τὸ)=τὸ ὕστερο (ὁ πλακοῦς).
ἄκματζῆς (ὁ)=1) γεράκι (πουλί). 2) ἄρπαγος.
—Τί κοιτάζεις, σὰ τὸν ἀκματζῆ !
ἀκράνοιχτα=ὀλίγο ἀνοιχτά.
—Ἡ πόρτα εἶναι ἀκράνοιχτ'.
—Τὸ παραθύρ, ἀπόμ'κε ἀκράνοιχτο.
ἄλάργα=μακρὰ.
—Θὰ παγαῖνω, γιατί τὸ σπῖτ' μας εἶναι ἄλάργα καὶ νύχτωσε.
—Ἀλλάργα πὸ μένα κι' ὄ,τι θέλ' ἄς εἶναι. Δὲ τόνε παίρνω !
ἄλειμμα (τὸ)=πάχος, ἐπίσης καὶ ἀλουφή.—Τί ἄλειμμα τὸ ἄλειψες ;
—Τὸ κρέας, πὸν πήραμε τὸ ἄλειμμα εἶν' ἐκεῖνο, πὸχ' !
—Κόπ'κε τ'ἄλειμμα μ' ! (Φοβήθηκα πολὺ).
ἄλειμματῶν=στενοχωροῦμαι πολὺ, χωρὶς νὰ μπορῶ νὰ μιλήσω.

—Τ' ἄκουγα κι' ἄλειμμάτωνα, ἄμμα τί θὰ νὰ πῶ.
ἄλειπανάβατο (τὸ)=ψωμί, χωρὶς κανονικὴ ἀνέβαση,
—Τὸ ψωμί μας σήμερα δὲν ἀνέβ'κε. Γέν'κε ἄλειπανάβατο.
Ἀλεξαντρῆς (ὁ)=Ἀλέξανδρος.
ἄλεῦρι (τὸ)=συνήθης ἔκφραση :
—Αὐτὸς (αὐτῆ), ἔχ' ἄλεῦρι ἀπλωμένο :
Λέγεται σὲ περίπτωσι, ἀδιαφορίας ἢ ὅταν ἐπαναπαύεται κανεὶς, σὲ ὅποια δῆποτε περίπτωσι, σὲ ἄλλον.
—Ἐγὼ τόνε λέγω νὰ κοιτάξ' καμμιά δουλειά, πὸν ἔχ' τόσα παιδιὰ, κι' ἐκεῖνος ἔχ' ἄλεῦρι ἀπλωμένο !
—Τὸ παιδί τ' τὸ τρώγ' ἢ ἀρρώστια κι' ἐκεῖνος ἔχει ἄλεῦρι ἀπλωμένο !
ἄλευροῦρίζω=1) ψάχνω.
—Σκώθ'κα πρῶτ'πρῶτ' κι' ὄλα τ' ἄλευροῦρίζ'σα, γιὰ νὰῦρω τὴ βελόνα μ'
2) διορθώνω, τακτοποιῶ.
—Ἡ κόρη τ'ς, ἡ μικρῆ, νὰ δγῆς τί καλά, πὸν ἄλευροῦρίζ' τὸ σπῖτ'
3) κλέφτω.
—Αὐτῆνα νὰ μὴ τῆνε βάζ'τε μέσ' τὸ σπῖτ' σας, γιατί ὄλα θὰ σᾶς τὰ ἄλευροῦρίσ' !
ἄλιπατο (τὸ)=ἄλιπεδο, ἄνω κάτω, σὰν θάλασσα.
Ἦρτανε τὰ εὐλοῦημένα (τὰ παιδιὰ) καὶ μᾶς ἔκαμανε ἄλιπατο !
—Μέθ'σε ὁ γιὸς τ'ς καὶ τ'ς ἔκαμε ἐπέ, λέγ, ἄλιπατο !
ἄλλάγ' ἢ ἀλλάι (τὸ)=πλήθος κόσμου, πὸν ἔχει συγκεντρωθεῖ, ὁμως μ' ὄρισμένο σκοπὸ μᾶλλον κι' ὄχι τυχαῖο.
—Ἐρχεται ὁ γαμπρὸς νὰ πάρ' τὴ νύφ' μ' ὄλο τὸ ἀλλάγι τ' !
ἄλλαξομισιδιάζω=ἀλλάζουν τὰ χαρακτηριστικά του προσώπου μου, παραμορφώνουμαι.

ἀλλέστα=ἀμέσως, μετὰ χαρᾶς, διὰ μιᾶς.

—Ἀκόμα δὲ **μπρόφταξα**, νὰ τὸ πῶ νᾶρτ' μ' στὸ παναῦρ', ἐκεῖνο ἀλλέστα. Μάνε-μάνε ἐτοιμάσ' κε. —Σὰ μὲ εἶπε ἔλα, νὰ πάμε νὰ σὲ πάρω παπούτσια, ἐγὼ ἀλλέστα! Γιὰ μιᾶς τελείωσα τὰ δουλειές μου, συγγυρίσ' καὶ πῆγα!

ἀλλ' ἢ ἀλλοῖνοι ἢ ἄλλοιν' ἢ ἄλλ' νοι (οἶ)=οἱ ἄλλοι.

—Ἐδῶ, πὺν πᾶν' οἱ ἄλλ'! (Φράση, πὺν συνηθίζεται, ὅταν κανεὶς φεύγει ξαφνικά, γιὰ ν' ἀποφύγη κάποια ἀνεπιθύμητη συνάντηση). Ἐδῶ πᾶν κιᾶλλ'.

ἀλόγα (ἦ)=κορίτσι ζωηρό.

Τί τὴν ἀφὴν'ς τὴ γκόρη σ', μ' αὐτήνα τὴν ἀλόγα!

ἀλόγατο (τὸ)=τὸ ἄλογο.

ἀλονυχτιά (ἦ)=ὄλονύχτια ἀκολουθία.

ἀλμπουρο (τὸ)=ἴστος πλοίου.

ἀλωκάν' (ἦ)=τὸ μέσο τοῦ ἀλωνίσματος (μακρὸν ξύλινο εἶδος, μὲ σφηνωμένες πέτρες, σὲ ὅλη τοὺ τὴν κάτω ἐπιφάνεια) ἢ δοκράνη.

ἀλῶν' (τὸ)=ὁ ἄλων.

—Ἄντε ἂ πάμε στ' ἀλῶν', ἀ κάτω' με στὴν ἀλωκάν'!

ἀλφάδ' (τὸ)=ἐργαλεῖο τεκτονικό, πὺν βοηθεῖ, γιὰ νὰ εὐθυγραμμίζουν.

ἀλφραδιάζω=μεταχειρίζομαι τὸ ἀλφάδι.

—Μ'... τί καλοκαμωμένο ντουβάρ'! Τὸ ἀλφάδιασες; Σὰ ἀλφραδιασμένο εἶναι!

ἄμμα ἢ ἄμμα=ἄλλά, ὅταν, ὅμως. —Ἐσὺ θὰ πᾶς, ἄμμα ἐγὼ δὲ θᾶρτω.

—Ἄμμα θᾶρτ'ς, θὰ σὲ πῶ κατιτίς.

—Ἐσὺ ἔτο' θαρρεῖς, ἐγὼ δὲ τήγε πιστεύω ἄμμα!

ἄμνια (ἦ)=θεία.

—Ἀῦριο θᾶρτ' ἢ ἄμνια ἢ Καζδῶ!

ἄμπάρ' (τὸ)=ἀποθήκη (οἰκδομή) καὶ σεντούκι μεγάλο, γι' ἀποθήκευση, ἀποθήκη πλοίου. Ἐπίσης μεταφορικά, σημαίνει φαρδεῖα καρδιά.

—Ἄμπάρ' καρδιά ἔχ' πιά αὐτός!

ἄμπάρα (ἦ)=τὸ σίδερο, πὺν κρατᾷ ἐσωτερικῶς καὶ κλειδώνει τὶς πόρτες καὶ κυρίως τὶς ἐξώπορτες.

—Ἐβαλες τὴν ἄμπάρα;

ἄμπαρῶνω=βάζω τὴν ἄμπάρα, κλείνω, κλειδώνω.

—Τί ἄμπαρῶν'κατε μέρα-μεσημέρ'!

ἄμπᾶς (ὀ)=παλτὸ μπλὲ ναυτικό, βαρὺ, μὲ γούνα στὸ ἐσωτερικό του καὶ γιὰ ἐπίσης γούνινο. Κάθε βαρὺ παλτὸ ἢ ἐνδυμα. Καὶ χοντροκαμωμένο.

—Τί ἄμπᾶς εἶν' αὐτός; Πῶς τόνε σ' κών'ς;

ἄμπαδικὸ (τὸ)=ἐμπόρευμα ἀμπάδων, ἀλλὰ κυρίως γενικὰ τὰ ὑφάσματα, πὺν μεταχειρίζοτανε, γιὰ τὴν κατασκευὴ ἀνδρικών ἐνδυμασιῶν παλιᾶς ἐποχῆς. Οἱ ναυτικοὶ φοροῦσαν μπλὲ ροῦχα καὶ οἱ γεωργοὶ καφέ.

ἄμόν' (τὸ)=ὁ ἄκμων.

ἄμωρος (ὀ)=κάτι, πὺν ἔχει ἐξαφανιστεῖ. Καὶ στὰ τρία γένη τὸ μεταχειρίζονται.

—Ποῦ ναι μωρὴ ἢ κάλτσα μ'; Ἄμωρ' πιά γέν'κε!

ἄμώνω=δοκίζομαι, δομνύω. Τὰ παιδιὰ συνηθίζουν πολὺ μεταξὺ τους, ἀντὶ τοῦ ὄρκου:

—Ἄμωσε! ἢ ἄμωσε ντέ!

ἀναγελαστούρ'ς, α, κο (ὀ, ἦ, τὸ)=ἐκεῖνος, πὺν περιγεῖα, ἐκεῖνη, ἐκεῖνο.

ἀναγκαῖο (τὸ)=ἀποχωρητήριο.

ἀναγκαῖος (ὀ)=»

ἀνακατωτούρα (ἦ)=ἐκεῖνη, πὺν ἀνακατεύει λόγια.

—Τί θέλ' καὶ ἦρτε πάλε ἢ ἀνακατωτούρα;

ἀνακόλωμμα (τὸ) = τὸ νὰ ἐπιχειρή-
ση κανεὶς κάτι, χωρὶς νὰ εἶναι
εὐνοϊκὸς καιρὸς ἢ περίστασις.
— Καιρὸς, γι' ἀνακόλωμμα! Εἶ-
ναι τώρα νὰ ἀνοίγ' κανεὶς τέ-
τοιες δουλειές;

ἀνακολώνουμαι = ἐπιχειρῶ κάτι χω-
ρὶς νᾶναι κατάλληλος καιρὸς, προ-
σπαθῶ.

— Τὶ ἀνακολώθ' κες μπρέ, μ'
αὐτὸν τὸν καιρὸ κι' ἀνοιξες πόρ-
τες καὶ παραθύρια; (Σὲ περί-
πτωση καθαριότητος).

— Ἀνακολώθ' κε, γιὰ μιά! (Σὲ
περίπτωση προξενιάς ἢ χωρὶς νᾶ-
ναι ἀνάγκη νὰ κάνη κανεὶς μεγά-
λη προετοιμασία ἢ νὰ δώσῃ ση-
μασία σ' ἕνα γεγονός).

— Ἀνακολώθ' κανε ὅλοι τ'ς καὶ
πήγανε νὰ τόνε δεχτοῦνε!

ἀναμαλλιάρα (ἡ) = ἀσκεπής.

— Ποῦ πᾶς ἀναμαλλιάρα; Τόσο
κρύο κάμνει!

ἀναμαλλιασμέν' (ἡ) = κακοχτενισμέ-
νη ἢ ἀχτένιστη.

— Ἐτρεξε ἀναμαλλιασμέν', ὅπως
βρέθ' κε. Ξαφνικὰ τῶμαθε (ἕνα
συμβάν).

ἀναμπουμπούλα (ἡ) = φασαρία, τὸ
πᾶν ἄνω-κάτω, ἀνώμαλοι καιροί,
(Βλ. παροιμ. ἀριθμ. 65).

ἀνάπλαγα (τὰ) = ὅταν παίρνει κα-
νεὶς τὸ δρόμο μὲ ἀπόγνωση, ὡ-
σάν νὰ μὴ ξέρη, ποῦ θὰ πάη καὶ
τι θὰ κάνη.

— Πῆρε τ' ἀνάπλαγα ἢ κα' μὲν'
καὶ ποιὲς πόρτες θὰ χτυπήσ' νὰ
πῆ τὸ μπόνο τ'ς!

— Ἄς τα! πῆρα τ' ἀνάπλαγα κι'
ὡς που νὰ τῶβρω εἶδα κι' ἔπα-
θα! (Ἡ τελευταία φράση λέγε-
ται ὅταν χάσουν κάτι κοὶ τρέχουν
νὰ τὸ βροῦν).

ἀναποδιάζω = γίνομαι δύστροπος,
θυμώνω, στραβώνω.

— Καθὼς ἀρρώστ' σε τὸ παιδί μ'
πολὺ ἀναπόδιασε!

ἀνεβόλ' (τὸ) = τὸ ὕφασμα, πὺ δι-

νότανε ἀπαραίτητα, γιὰ δῶρο κα-
τὰ τὴ βάπτισι ἀπὸ τὴ νουνὰ στὴ
μητέρα τοῦ παιδιοῦ, γιὰ φόρεμα.

— Χρόνια τῶχω, τὸ φουστὰν' αὐ-
τό. Εἶναι τὸ ἀνεβόλ' ἀπ' τὸ Θό-
δαρο μ', κι' ὅσα φουστάνια ἔχω
ἀνεβόλια ἀπ' τὴ Γκατίγκω εἶναι!
(τὴ νουνά).

ἀνεκούρκουτα = πρόχειρο κἀδισμα
στὰ γόνατα.

— Μὴ κἀθεσαι ἀνεκούρκουτα!
Θὰ κουραστῆς!

ἀνελυσιά (ἡ) = ὁ καιρὸς μετὰ τὸ χιό-
νι, ὅταν ἀρχίσουν καὶ λυώνουν
τὰ χιόνια.

— Σήμερα εἶναι ἀνελυσιά, γι' αὐ-
τὸ ἔχ' ὅλο λάσπ'!

ἀνέμ' (ἡ) = ἀπαραίτητο ἐργαλεῖο
στὴν ὑφαντική, ὅπου βάζουν τὶς
θηλειές (τὰ νήματα) καὶ γεμίζουν
τὰ μασούρια (καλάμια).

ἀνεμοπύρωμα (τὸ) = ἐρυσίπελας, τὸ
γητεύουν μὲ καμένο στὴ φωτιά
«τὸ γξύστρη» (ὁ «ξύστρης» εἶναι
τὸ σιδερένιο ἐργαλεῖο—εἶδος μι-
κροῦ φουαριοῦ, ἀλλὰ τελείως ἴ-
σιου καὶ διόλου καμπυλωτοῦ, μὲ
μικρὴ λαβή,— μὲ τὸ ὁποῖο ξύνουν
τὴ σκάφη, μετὰ τὸ ζύμωμα) καὶ
τυλιγμένο σὲ κόκκινο πανί. (Εἶ-
δος θερμοῦ ἐπιθέματος). (Ξεβά-
φει καὶ γίνεται ὅλο παρδαλό).

ἀνεξεργνῶ = λέγεται ἐπὶ τοῦ ὑφά-
σματος.

— Τὸ φουστάνι μ' ποὺ τῶπλυνα
ἀνεξέργασε.

ἀνεπεινώ = ἀπὸ ἀδυναμία, ἀπὸ κού-
ραση ἢ ἀπὸ πείνα, ὅταν δυσκο-
λευεταὶ κανεὶς νὰ μιλήσῃ ἢ νὰ
περπατήσῃ.

— Τὶ χάλια ἔχ' ἡ καμὲν! Τῆγε
γλέπ'ς; Πορπατεὶ κι' ἀνεπεινάγ'
Μ' ἐκεῖνος ξύλο-ξύλο, φαῖ κάνουνε,
τὶ περιμέν'ς!

ἀνεσ'κώνουμαι = ξεσηκώνουμε, ἀπο-
φασίζω κάτι καὶ δὲν ἔννοῶ ν' ἀλ-
λάξω γνώμη.

— Ἄνεσ' κώδικα τώρα! Θὰ πάγω νὰ δγιῶ τὸ παιδί μ'!

ἀνετσούτσουρα = νάξια. Χαρακτ. φράση:—Κάμνει καὶ τ' ἀνετσούτσουρα τ'! (ἢ καὶ τὸ κάμνω σ' ὄλα τὰ πρόσωπα πάει)=κάμνει νάξια, ἐνῶ ἔπρεπε ἀσυζήτητα νὰ συμφωνήσῃ νὰ δεχτῆ.

ἀνεφλίδα (ἦ)=ἀναπνοή.

—Ἐπесе καὶ χτύπ'σε καὶ πόση ὥρα ἀνεφλίδα δὲν ἔπαιρνε, ἢ Ἑλλίτσα.

ἀνήμπορος (ὀ)=ἀδιάθετος, ἀρρωστος.

—Σήμερα δὲ μπόρ'σα νὰ πάγω στὴ δουλειά. Εἶμαι ἀνήμπορος. ἀνθεὶ καὶ λουλουδίς'=κάτι ἀνάλογο μὲ τὴ φράση: «Μόνε τὰ κεριὰ τότε λείπ'νε!».

ἀνοιχτομάτ'ς (ὀ)=συμφεροντολόγος πολὺ ἐργατικός.

—Πολὺ πρόκοψε ὁ Γιακουμῆς!

*Ανοιχτομάτ'ς ἀθροπος!

ἀντάρα (ἦ)=ὀμίχλη.

ἀντάρες καὶ σβροντάρες (οἶ)=φασαρίες, ἐτοιμασίες μεγάλες.

—Καλὰ τὸ εἶπανε, πὺν θὰ λάχ'νε ἀρρ'βώνες ἢ Ζαῖτσα. Δὲ νεῖδες τι ἀντάρες καὶ σβροντάρες εἶχανε;

ἀνταριάζω=θαμβώνω.

—Ἀπ' τὴ μπεῖνα ἀντάριασανε τὰ μάτια μ'!

ἀντερί (τὸ)=τὸ ἀντερί εἶναι εἶδος ἐνδυμασίας, σὰν ρόμπα κἀτι ἐνδιάμεσο, δηλ. φοριότανε ἐπάνω ἀπὸ τὰ ἐσώρουχα. Μᾶλλον ἀνδρικό ἐνδυμα.

ἀντερο (τὸ)=ἐντερο.

—Δέθ'κε τ' ἀντερό τ' (περίσφιξις).

ἀντίχαρα(η)=ἢ ἐπίσκεψη τοῦ νέου ζεύγους στὴν ἐκκλησία. Δέχονται γλεντοῦν μετὰ.

ἀπανωγράφω=ὄταν ψωνίζει κανεὶς μὲ πίστωση καὶ τοῦ γράφουν στὸ λογαριασμό του περισσότερο πράγματα ἀπ' ὅ,τι πῆρε.

—Παιδίτσι μ', ἄστονα αὐτόνα τὸ μπακάλ'. Ἀπανωγράφ'! Δὲν ντὸ κατάλαβες ἀκόμα; (Τὴ λέξη «παιδίτσι» τὴν συνηθίζανε. Δὲ θυμοῦμαι νὰ τὴν ἀκουσα ποτὲ συγκεκομένη, ἀλλὰ μόνο στὴν παραπάνω ἔκφραση «παιδίτσι μ'». Ἡ κατάληξη -τσι μὲ σημασία ὑποκοριστικοῦ, δὲ συναντᾶται σὲ οὐσιαστικά ἢ ἐπίθετα ἄλλα).

ἀπανωπίνακο (τὸ)=τὸ πρῶτο πιάτο κατὰ τὸ σερβίρισμα, πὺν ὑποτίθεται, πὼς ἔχει καὶ πιδ πολὺ πάχος καὶ εἶναι ἢ πιδ καλὴ μερίδα.

*Ὅταν προσποιεῖσαι ἕνα πρόσωπο πολὺ, σοῦ λένε:

—Θὰ σὲ κενώσ' τ' ἀπανωπίνακο! (Δὲν πρόκειται δηλ. νὰ σὲ ἀνταποδόσῃ τὰ ἴδια).

ἀπ' ἀσπροῦ = ὠχρός, πελιδνός-ἠ-ό.

—Μ' ἄρπαξαν ἀπ' τὰ μούτρα καὶ δὲ μ' ἀφ'καν νὰ μιλήσω καὶ μ' ἔκαμαν ἀπ' ἀσπροῦ, ἀδερφίτσα μ'! (*Ἴσως θέλουν νὰ ποῦν, μὲκαμαν ἀπ' τὸ ἀσπρο χρῶμα καὶ χειρότερα).

ἀπαφήνω=ἢ τελευταῖα ἐπιθυμία σὲ ἀναχώρηση ἢ σὲ θάνατο, ὅταν λέγεται.

—Ἐτσ' τὸν ἀπάφ'κε ὁ πατέραστ'!

—Πότε θᾶρτο' καμμιά μέρα;

—Νὰ τελειώσω τοὶ δουλειές μου κ' ἀπέκιο θᾶρτω!

ἀπέκιος-α-ο=ἀδρανής.

—Τὶ τῆνε μιλάς τὴν ἀπέκιο; Χίλια χρόνια δὲ θὰ στοὶ κάμ' αὐτό, πὺν θέλ'ς!

ἀπλογοῦμαι=ἀπαντῶ, ἀπλοήθ'κε =ἀπάντησε. Ἐπίσης παίρνω τὸ λόγο.

—Θὰ πῆς καὶ σὺ τὸ λόγος', θ' ἀπλοηθῆς!

—Χωρὶς νὰ σὲ ρωτήσ'νε τί ἀπλοήθ'κες;

ἀποδιαλοῦδ' (τὸ)=ὀ,τι μένει ὕστερα ἀπὸ κάθε διαλογή.

—Τὶ διαλέξεις καὶ ξεδιαλέξεις!

“Οποιοι διαλέζ”, τ’ ἀποδιαλούδια παίρνει!

ἀποκεφαλώνω=τὰ βγάζω πέρα σὲ μιὰ ἐργασία μου ἢ ὑπόθεσή μου.

ἀποκρυφιάζω=κάνω κᾶτι κρυφά, φεύγω κρυφά.

—Ποῦν νὰ κοιμηθῆ τὸ μικρό μ’

Τ’ ἀποκρύφιασα κι’ ἐγὼ κι’ ἐφ’ χα!

ἀπολουρώνομαι=ξεκουράζομαι τελείως, ἀνακουφίζεται τὸ σῶμα μου. (—Πλύθ’κα, ξάπλωσα καὶ ἀπολουρώθ’κα!)

ἀπομνίσκω=ἀπομένω, μένω.

—Σὲ μᾶς ἀπόμ’κε τρεῖς μέρες ὁ Πετροῦς.

—“Ἄμ’ ἀπομίκ’ σὲ σένα, θὰ τὸ κόψουμε δίπλα! (θὰ ἐπαναπαυθοῦμε, θὰ εἶμαστε σίγουροι, πὼς ἢ δουλειά μας θὰ γίνῃ. Στὴν φράση μας ὅμως σημαίνει ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετο. Δὲν ἐμπιστευόμαστε σὲ σένα).

ἀπομωρώνομαι=πειθομαι, χωρὶς νὰ σκεφθῶ, πὼς αὐτὸ μπορεῖ νὰ εἶναι εἰς βῆρος μου, χωρὶς νὰ καταβάλλω τὴν πρέπουσα προσπάθεια, δὲν ἐμβαδύνω.

—“Ἀπομωρώθ’κα! Τὸ παιδάκι μ’ εἶχε τέτοια ἀρρώστια, ὁ γιὰ τρὸς, δὲν εἶναι τίποτα δὲν εἶναι τίποτα καὶ σὺ ἤρτε στὸν κίντυνο, τότε ἦντανε ἀργά!

ἀπορρίγνομαι=καταβάλλομαι ἠθικῶς ἢ σωματικῶς, ἀκόμη καὶ οἰκονομικῶς.

—“Ἀπορρίχ’κε ὁ ἄνθρωπος μιὰ βολά, καὶ ξανά δὲ μπόρ’σε νὰ πάρ’ ἀπάνη τ’!

ἀπορρίγγω=ἀποβάλλω.

—“Ἡ κόρη μ’ ἀπόρριξε ἐχτέ!

—“Ἡ ἀγελάδα μας πάλε ἀπόρριξε.

ἀποσβολώνομαι=μένω ἀναυδος «μνίσκω κόκκαλο».

ἀποτεκνούδ (τὸ)=τὸ τελευταῖο παιδί τῆς οἰκογένειας. Συνήθως ὄταν τὸ χαϊδεύουν, τοῦ λένε:

—“Ἀχ! τ’ ἀποτεκνούδι μ’!

ἀραθίζω=ἀντικρύζω, βλέπω, προσβλέπω. Συνήθης ἔκφραση:

—Νὰ μὴ σὲ δγιῶ, νὰ μὴ σὲ ἀραθίσω! (Σὲ περίπτωση δυσαρέσκειας).

—“Ἀπὸ τότε ποὺ μάλωσανε, νὰ μὴ τόνε ἀραθίσ’! Ἀλλὰ καὶ σὲ παιδιά:

—Ποῦ πῆγες καὶ λέρωσες τὴ μποδιά σ’; Νὰ μὴ βγῆς μπροστά μ’! Νὰ μὴ σὲ δγιῶ, νὰ μὴ σὲ ἀραθίσω!

ἀργαλειὸ (τὸ)=ὁ ἐργαλειός.

ἀργαστήρ (τὸ)=μπακάλικο.

—Πῆγα στὸ ἀργαστήρ, νὰ πάρω τῶνα-τᾶλλο καὶ δὲ νείχε τίποτας! ‘Ο μποντικὸς νὰ πέσ’, θὰ σπάσ’ τὴ μούρη τ’!

ἀργοδούλα (ἡ)=ἀργοκίνητη, βαρειὰ στὴ δουλειά της.

—“Ἡ ἀργοδούλα περιμέν’ς, νὰ σὲ τελειώσ’ καμμιά βολά τὴ δουλειά σ’ ναι; Μονάχη σ’ κοίταξε τί θὰ κάμ’ς!

ἀρμαδιά (ἡ)=ὄρμαθός, πληθος.

—Κρέμασα τοὶ ἀρμαθιὲς τὰ σκόρδα καὶ τὰ κρομμύδια στὸ ταβάν’. Πότε πατρεύ’κε ἢ ἀξεδρέφη σ’ καὶ πρόφαξε μιὰ ἀρμαδιά παιδιά!

ἀρμενόνυφ’ (ἡ)=ἀργοκίνητη, ἀνάξια, ἀδιάφορη.

—“Ἡρτε κι’ ἔκατσε κι’ οὔτε σ’ κώθ’κε καθόλ’ νὰ πιάσ’ ἕνα τίποτα (νὰ βοηθήση). Ἀρμενόνυφ’ πιά!

—“Ἀρμενόνυφ’, ποῦ εἶσαι καὶ χάθ’κες ἀπ’ τὴ μέσ’; ἦ:

—“Ἀρμενόνυφ’ δὲν ἀπλογιέσαι (δὲν μιλεῖς διόλου, δὲν ἀπαντᾷς); (Τὶς παραπάνω φράσεις μπορεῖ νὰ τὶς πῆ ἢ πεθερὰ στὴν νύφη της ἢ ἡ μητέρα στὴν κόρη της ἢ μεταξὺ πολὺ γνωστῶν καὶ συγγενῶν, γιὰτὶ εἶναι πολὺ προσβλητικές).

ἄρμη (ἡ)=ἄλμη.

—“Ἐκαμα ἄρμη κι’ ἔβαλα ἐληές.

ἀρμυρός (ὄ) = ἀλμυρός, ἀκριβός.
 ἀρπός (τὸ) = τρελλόπαιδο, πρόβατο
 ἀπολλωλός (ἄνδρας ἢ γυναίκα,
 κορίτσι ἢ ἀγόρι).
 — ἀρπός ! Τόνε μιλεῖς κι' ὁ νοῦς
 τ' ἄλλοῦ ! οὔτε ἀκούγ', οὔτε κα-
 ταλαβαίν' τί τόνε λές !
 ἀρτυμῆ (ἦ) = ἡ χρήση κρέατος καί
 λοιπῶν τροφῶν, πού ἀπαγορεύον-
 ται κατὰ τίς νηστεῖες.
 — Δέ βάζω ἐγὼ στὸ σπίτι μ' ἀρτυμῆ,
 τώρα πού νηστεύ' με !
 ἀρτύνομαι = τρώγω κατὰ τίς νη-
 στεῖες ὅλα τὰ φαγητά.
 — Ἀρτύνεσαι ;
 — Ἀρτύνομαι. Ὁ γιατρός μὲ
 εἶπε ὕστερα ἀπὸ τέτοια ἀρρώ-
 στια, πού πέρασα, μὴ λάχ' καί
 νηστέψω !
 ἀρχινεύω = ἀρχίζω.
 — Πότε θ' ἀρχινέψ' τε τὰ ραψί-
 ματα, γιὰ τὴ μπουϊκα τοῦ κόρη σ' ;
 ἀρχοντικά (τὰ) = ἡ συνοικία τῶν εὐ-
 πόρων, στὸ ἀνατολικὸ ἄκρο τῶν
 Ἐπιβατῶν.

— Πῆγα, σὰ κάτ', στ' ἀρχοντικά.
 Τὶ κάλλια πιὰ ἔχ' νε ! (Τὶ ὄραϊα
 εἶναι) !
 ἀσκάμ'λα (τὰ) = τὰ μοῦρα.
 ἀσκαμηλιὰ (ἦ) = ἡ μουριά.
 ἀσπλ (τὸ) = κρέμασμα (λ. τουρκική).
 Βλ. ἦθη κι' ἔθιμα, σελ. 22 κ. ἔξ.
 ἄσογος-η-ο = ἐκείνος, πού δὲν εἶναι
 ἀπὸ καλὸ σότι. Εἶναι βρυσιά.
 — Τῆνε πιστεψες τὴν ἄσογ' ! ;
 " Ἀσογ' !
 — Μωρὴ ἄσογ', δὲ ντραπ' κες καί
 κατηγόρ' σες τὸ παιδί μ' !
 ἄσπρα (τὰ) = χροῖματα τοῦ πα-
 λιοῦ καιροῦ. Ἐπίσης μερίδιο κλη-
 ρονομίας σὲ οἰκόπεδο ἢ οἰκοδομή.
 — Ἡ Χαρῶ (Χαριτίνη) ἔχ', λέγ',
 στὴ Μπὸλ' ἔφτὰ ἄσπρα καί παίρ-
 νει ἐνοικία καί κάμνει ὅ,τι τρα-
 βήξ' ἢ ψυχὴ τ' εἰ !
 ἀσπροῖτια (τὰ) = οἱ σπουργίτες (που-
 λιὰ) τὰ σπουργίτια.
 ἀτζέμ-ὀγλάνια (τὰ) = τὰ παιδιά τοῦ
 ἀτζέμη (τὰ περσόπαιδα). Χαρα-
 κτηριστικὴ φράση :

Τ' ἀρχοντικά, συνοικία τῶν Ἐπιβατῶν

- Τι σιάζεις, και σκουπίζεις ; Ποιὸς θάρτ' ; Τ' ἀτζέμ-δγλάνια ! (Ἡ παραπάνω ἔκφραση σημαίνει, ὅτι δὲν θάρθη κανεὶς **ἀπολύτως !**)
- Ποιὸς πατάγ' σ' ἐκεῖνο τὸ σπίτ' ; Τ' ἀτζέμ-δγλάνια ! (Κανεὶς !)
- ἀτραῖδα (ἦ)=ἀπεριποίητη ἐμφάνιση, κυρίως στὴν κόμμωση.
- Ποῦ γυρνᾶς, σὰ τὴν ἀτραῖδα ;
- ἀτσαλος (δ)=ἄνθρωπος, χωρὶς τακτικὴ στὴ ζωὴ του, στὴν ἐργασία του, ἀκατάστατος.
- Δὲ θὰ προκόψ' καμμιά φορὰ στὴ ζωὴ τ' ! Ἄτσαλος ἄνθρωπος !
- ἀτσαλοσύν' (ἦ)=ἀτασθαλία, κακονοικοκυροσύνη.
- Ἡ ἀτσαλοσύν' εἶναι κακὸ πρᾶμα !
- αὔγαταινῶ=περισεύω, ἀφήνω περιθώριο σὲ κάτι. (Βλ. καὶ «Εὐχές», σελ. 44).
- αὔγατίζω=περισεύω, ἀφήνω περιθώριο σὲ κάτι.
- Αὐγάτ'σε ἀπ' τὸ κουβάρ' κομμά' κλωστή !
- Αὐγάτ'σε κομμά' ! (Ὅταν κόβουν φόρεμα, γιὰ νὰ ἔχη φάρδος μέσα).
- ἀφαλὸς (δ)=δ ὀμφαλός.
- Τὶ κόβεται ὁ ἀφαλὸς σ' στοῆ Ζαφειρώς ! Τὶ βρίσκεις ἀπάνη τς' καὶ τήνε ἔχ'ς φιληνάδα ; (Κόβεται ὁ ἀφαλὸς σ' =πηγαίνεις, συχνάζεις).
- Κόπ'κε ἀφαλόζιμ ! Σήμερα δὲ στάθ'κα ! (Ὅταν κοιπάζει κανεὶς νὰ εὐχαριστήσῃ κάποιον).
- Κόπ'κε ἀφαλὸς τ'ς, ὡς που νὰ τόνε καταφέρῃ ! (Ἐπέμενε, κουράστηκε, ἐπαγορεύνησε, προσπάθησε).
- Ἄφεντούλα ἦ Ἄφέντρα ἦ Ἄφεντουλιῶ (ἦ)=κύριο ὄνομα.
- Ἄφεντούλ'ς (δ)=κύριο ὄνομα.
- ἀφουγκράζουμαι=κρυφακούω, ἔ-

- πίσης ἀκούω σιωπηλὸς καὶ μὲ προσοχή, στηθοσκοπῶ.
- Ὁ γιατρὸς μιὰ ὥρα τόνε ἀφουγκράζ'ντανε !
- ἀφουκάτος (δ)=δικηγόρος. Κυρίως ἐκεῖνος, ποὺ ξέρει πολλὰ καὶ λέει καὶ πολλὰ (ἀβουκάτος).
- Σώπα μπρέ ! ἀφουκάτος μὲ κόπ'κες !
- Μπόρ'ς νὰ τὰ βγάλ'ς πέρα μαζὶ τ' ! ἀφουκάτος !
- ἄχαρα=ἄδικα (ἀδίκως).
- Ἄχαρα σκοτώνεσαι ! Δὲ θὰ γέν' τίποτα ! (αὐτό, ποὺ ἐπιδιώκεις).
- Ἄχαρα πῆγα τόσο δρόμο ! Δὲ τόνα ἠῦρα !
- ἄχεράδ' κο (τὸ)=τὸ καῖκι, ποὺ μεταφέρει ἄχυρο.
- Τ' ἄχεράδ'κα φόρτωσανε κι' ἔφ'χανε !
- ἄχεράς (δ)=ἐκεῖνος, ποὺ μεταφέρει ἄχυρο μὲ τὸ καῖκι του.
- ἄχερο (τὸ)=τὸ ἄχυρο.
- ἄχερώνα (ἦ)=δ ἄχυρών.
- Τόνε ἀπνέβ'κε τὸ ζουχούν καὶ δὲ παγαίν' στὴν ἄχερώνα (τὸ ἄσθμα τὸν ἐνοχλεῖ πολὺ. Ἀπανεβαίνω=καταλαμβάνω ἐξ ὀλοκλήρου, ἐπηρεάζω).
- ἄχελώνα (ἦ)=ἦ χελώνη.
- ἄχελώνια (τὰ)=ἀδένες τοῦ λαιμοῦ ἀνοιχτοί.
- Ὁ λαιμὸς τ' εἶναι γιομάτος ἀχελώνια.
- ἄχελωνιάρ'ς (δ)=μὲ ἀδένες στὸ λαιμὸ ἀνοιχτούς.
- ἄχελωνιάρ'κο (τὸ)=μὲ ἀδένες στὸ λαιμὸ ἀνοιχτούς.
- Ἄπο 'κεῖνο τὸ σόγ' πῆγε καὶ πῆρε κορίτσ' ! Οὐλ'τ'ς ἄχελωνιάρ'δες εἶναι !
- ἄχτ' (τὸ)=διακαιῆς πόθος. λ.τ.
- Τὸ εἶπα καὶ βγήκε τὸ ἄχτι μ' !
- Πῆγα στὴ Μπαναῖα καὶ βγήκε τὸ ἄχτι μ' ! Τὸ εἶχα ἄχτ' πιά νὰ πάγω !

ἀψηλαρώνια (τὰ)=πολὺ ὑψηλά.

—Δὲν ἔρχομαι μαζί σας. Ἐκεῖ νο τὸ σπῖτ', πού θέλ'τε νὰ πάτε εἶναι!... ἐκεῖ ἀπάν' στ' ἀψηλαρώνια!

Τὸ γλυκὸ τὸ ἔκρουψες ἀπὰ στὸ γιούκ'; (χτιστὴ ντουλάπα). Ἔλα νὰ τὸ κατεβάσης κιάλα, γιατί ἐγὼ δὲ φτάνω ἐκεῖ ἀπὰ' στ' ἀψηλαρώνια.

B

βαβά (τὸ)=ἔκφραση παιδική. Ἡ πληγή, ἡ ἀρρώστια, ὁ πόνος.

—Ποῦ ἔχ'ς παιδί μ' βαβά;
(Σοῦ δείχνει τὸ κεφαλάκι του ἢ τὸ χεράκι του ἂν ἔχη πληγή).

βαζγεσιτίζω ἢ βαζγεσιτῶ=1) χάνω τὴν ὑπομονή μου, βαρύνομαι.

—Βαζιέστ'σα πιά νὰ περσιμένω!

2) ἐγκαταλείπω, ἀφίνω.

—Βαζγιέστ'σε τα πιά! Δὲν ἔχ' προκοπή ἀπ' αὐτὴ τὴ δουλειά!

βαρβάρα (ἡ)=βλ. κί' Ἔθιμα, σ. 23.

βαρῶ=κτυπῶ.

—Βάρ'σε ἡ καμπάνα;

—Τὸ παιδί ἔπεσε καὶ βάρ'σε!

βαρούμεν' (ἡ)=ἡ ἔγκυος.

—Ἡ Ἄννικα εἶναι, λέγ', βαρούμεν' πάλε!

βαρουῖμαι=βαρύνομαι.

—Κορίτσια πράματα, βαρουῖνται νὰ σ'κωθοῦνε ἀπ' τὸ ντόπο τ'ς!

βάφω=συγχίζομαι, κτρινίζω ἀπὸ ζήλεια ἢ φθόνο, παθαίνω.

—Εἶδες!; ἔβαψε σὰ ντ' ἄκ'σε!

Σὰ νεῖδε τὸ καινούργιο μ' τὸ φουστάν' ἔβαψε ἀπ' τὸ φτόνο τ'ς ἀπ' τὴ γκακία τ'ς καὶ λαλιὰ δὲν ἔβγαλε νὰ μὲ πῆ ἓνα λόγο!

—Ἔτο' βάφ' ὄλο, σὰ δγιή τίποτα!

βγαλτὸ (τὸ)=ἔξάνθημα κακόηθες.

—Ἐβγανε βγαλτὸ, ἡ Παναῖα ἀφυλάγ'!

βεγγέρα (ἡ)=συγκέντρωση βραδυνή, σὲ σπῖτια γιὰ γλέντι.

βεργί (τὸ)=τὰ βεργιά εἶναι τὰ σιδερένια στεφάνια τῶν βαρελιῶν.

—Τὸ βαρέλ' τὸ μεγάλο θέλ' νὰ τὸ πᾶμε στὸ βουτσᾶ, γιατί πέφτουνε τὰ βεργιά τ' καὶ θὰ χυθῆ ὄλο.

βεζύρ'ς (ὁ)=ὁ βούση τοῦ βεζύρη

ἦταν ἡ κεντρικὴ μαρμάρινη βρύση τοῦ χωριοῦ, ἀντίκρι σχεδὸν

στ' Ἀρχιγένεια, πού τὴν εἶχε χτίσει κάποιος βεζύρης περαστικός, πού εἶχε φιλοξενηθεῖ ἐκεῖ.

Ἦταν πλάι στὴν κεντρικὴ δεξαμενὴ, ἐπίσης μαρμάρινη, τοῦ χωριοῦ, ὅπου ποτίζανε καὶ τὰ ζῶα.

Παρόμοια δεξαμενὴ ὑπῆρχε καὶ στὴν γεωργικὴ συνοικία, γιὰ νὰ ποτίζονται τὰ ζῶα.

βίζιτα (ἡ)=ἡ ἐπίσκεψη. Πῆγα βίζιτα. Ἦρτανε βίζιτα.

βιδὸς (τὸ ἢ ὁ)=ἡ περιουσία. (Βλ. παροιμ. σελ. 49, ἀριθμ. 6).

βίτσα (ἡ)=λεπτὸ ραβδί. βέργα.

—Θὰ πάρω τὴ βίτσα καὶ νὰ δγιῆς! Παγαίν'ς, γιὰ δὲ μπαγαίν'ς!

βιτσιὰ (ἡ)=χτύπημα μὲ βίτσα.

—βιτσιὰ θέλ'! (Ὅταν εἶναι κᾶτι, πού δὲν πιστεύεται κατορθωτό).

—Θ' ἀρρ'βωνιαστῆ ἡ Ἐλὲν' μὲ τὸ Λιονταρῆ! Βιτσιὰ θέλ'! (Δηλ. τὸ σύνθημα τοῦ ξεκινήματος τρόπον τινά). Ἐγὼ ἀπὸ κεί, τάμαθα, δὲν ἔχ' νὰ γέν' τίποτα!

βλογοκομῆνος, ν',νο (ὁ, ἡ, τὸ)=μὲ σημάδια στὸ πρόσωπο τῆς εὐλογίας (ἀρρώστιας).

βολὰ (ἡ)=ἡ μιὰ φορὰ.

—Ἐγὼ μιὰ βολὰ τὸ εἶπα κί' ἐσὺ πάλε νοικοκύρ'ς εἶσαι!

βολετὸ(τὸ)=τὸ δυνατὸ.

—Δὲν νεῖναι βολετὸ, νὰ γέν' αὐτό, πού λές.

βολοδέρνω=προσπαθῶ, ἄδικα κουράζομαι, ἄδικα τρέχω, ἀγωνίζομαι.

—Ἄδικα βολοδέρνει! Δὲν εἶναι νὰ κάμ' τίποτα!

- βονίκ'(τὸ)=ἄξεστος, χοντροὺς στοὺς τρόπους, ἀπαίδευτος, χοντροκέφαλος.
 —"Ἄστο τὸ βονίκ'! "Ἄθρωπος εἶν' ἐκεῖνος νὰ τόνε πῆς ἓνα λόγῳ καὶ νὰ σὲ καταλάβῃ'!
 βούβα(ῆ)=σιώπα, ἡ σιωπή.
 —Βούβα σ' ἔπιασε! Κάμνεις, πὼς δὲν ἀκοῦς!
 —Μὴν ἀπλογιέσαι! . . Βούβα!
 βούκα(ῆ)=ψωμιοῦ μασημένη μὲ ζάχαρη καὶ βαλμένη σὲ τουλπάνι δίνουν στὸ μωρό. Βούκα μὲ λάδι ζάχαρη καὶ ξιμένο σαποῦνι, βάζουν ὅταν μαζεύη τὸ δάχτυλο.
 βούκατζῆδες (οἱ)=παρατσούκλι τῶν ἐπιβατινῶν, γιατί συνήθιζαν τάχα νὰ μεταχειρίζονται τὴν ἀκόλουθη φράση:
 —Δῶσ' καμμιά βούκα ντέ!
 βούλλα (ῆ)=σφραγίδα, δακτυλικὸ ἀποτύπωμα, ἐπιβεβαίωση, κηλίδα, κύκλος σχεδίου (πούα).
 —"Ἐβαλα καὶ βούλλα στὸ χαρτί, πὸν ἔκαμαμε. Βάζω βούλα. "Ὅπως σὲ τὸ λέγω εἶναι (ἐπιβεβαίωση).
 —Τί βούλλες εἶν' αὐτὲς στὸ φουστάνι σ'; (Κηλίδες).
 =Πῆρα ἓνα κουμάσ' (ὑφασμα) μὲ βούλλες (πούάν).
 βουρβουλίζω=ἐμμένω σὲ μιὰ σκέψη, καταγίνομαι σὲ κάτι, πὸν εἶναι πολὺ πιθανὸ νὰ κακοπάθω.
 "Ἐπίσης ἔχω ζῆλο.
 —Τὶ βουρβουλίξεις! Σήκω σὲ λένε καὶ πάγαινε ἀπὸ "δῶ νά!
 —"Ἄς τα ἀπ' τὸ χέρι σ' τὰ ψαλῖδια καὶ τὰ μαχαίρια! Σὲ βουρβουλίξ!
 —Προκομμένος ἄθρωπος! Βουρβουλίξ' ἀπὸ μέσα τ'!
 βουρβούρ' (τὸ)=ἡ διάρροια, ἡ εὐκοιλιότητα.
 —Μέρες τὸ παιδί ἔχ' βουρβούρ'!
 "Ὅλο τὸ βουρβουρίζ'!
 βουρβουρίζ'=μὲ βουρβουρίζ' ἔχω διάρροια.

- βουρκιὸ (τὸ)=κυρίως γυναικίκα πολὺ παχειά, ὄγκος ἀκατέργαστος.
 —Πῶς πάχαινε ἡ Θεοδώρα καὶ γέν' κε σὺ βουρκιό!
 βουρλιζομαι=καταγίνομαι, ἀγωνίζομαι, προσπαθῶ, ἀλλὰ χωρὶς προφανὲς ἀποτέλεσμα.
 —Τὶ βουρλιζεσαι πάλε;
 —Μὴ βουρλιζεσαι! Δὲ βαρέθ'κες; Δὲ τὸν κατάλαβες ἀκόμα, πὼς ἄδικα κουράζεσαι!
 —Τὰ μαλλιά μ' βούρλισανε (μπερδευτήκανε).
 —Τὸ γατί πήρε τὸ κουβάρ' καὶ παίξ'. Θὰ τὸ βουρλίς'!
 βουτσᾶς (ὀ)=ὁ βαρελοποιός.
 βουτσέλλα (ῆ)=πολὺ μεγάλο βαρέλι.
 Λέγανε στὰ παιδιά:
 —"Ἡ μαμμὴ ἔχ' τὰ παιδιά σὲ μιὰ ἔ!... μεγάλ' βουτσέλλα κι' ἀπὸ 'κεῖ φέρνει τὰ μωρά. Νὰ καὶ τὸ δικό μας ἀπὸ 'κεῖ τῶφερε! "Ἄπ' τὴ βουτσέλλα!
 βουτσι(τὸ)=βαρέλι. καδί τοῦ τρύγου
 —Τὸ ἀμάξ' μας πάγ' στ' ἀμπέλ' μὲ τὰ βουτσιά, πὸν ἔσιαξαμε.
 βόχα(ῆ)=πνιγηρὴ ἀπόπνοια.
 —Τὶ βόχα εἶχε τὸ σπῆτ' ἀπ' τὴ γκλεισοῦρα! . . .
 —"Ἄπ' τὴ βόχα δὲν μπόρσα νὰ σταθῶ! . . .
 βρανια(ῆ)=χαλλὸ ἀπλό, ὑφαντό.
 —"Ἐστρωσαμε τοὶ βρανιαὲς καὶ κούπωσε (βλ. λέξη), ἡ κάμαρ'!
 βρεγάμενα(τὰ)=τὰ μέρη τοῦ πλοίου ἢ τοῦ καϊκιοῦ, πὸν βρέχονται ἀπὸ τὴν θάλασσα.
 βροντοκούδουνο(τὸ)=εἶδος μύκητος, σὲ σχῆμα κουδουνοῦ. Βγαίνουν, λένε, ὅταν βροντᾶ. Ψητὰ ἢ τηγανητὰ εἶναι πολὺ νόστιμα.
 "Ἐπίσης παιδί μικροκαμωμένο. Γυναίκα ἢ ἄνδρας ἀδύνατοι καὶ μαῦροι.
 —Τὶ βροντοκούδουνο ἦτανε αὐτός, πὸν πέρασε! Ποιὸς ἦτανε;
 βρώμ'κος ἢ βρώμιος(ὀ)=λερωμένος μὲ ρούχα ἀκάθαρτα.

—Τὶ βρώμιο σπὶτ' ἔχγε! . . .

Ἐπίσης σημαίνει ἀνήθικος, κακοήθης, κατώτερος.

—Τῆ βρώμα, πού δὲν ντραπ'νε νὰ βγῆ στὸ γκόσμο! . . .

βυτίνα, βυτινάκ'(ἢ τὸ)=δοχεῖα πήλινα

βώδ' ἀρακλειανὸ ἢ βώδι τ'ς ἀρακλειᾶς(τὸ)=ἄνθρωπος πίσω ἀπ' τὸν κόσμο, πού δὲν ξαίρει τίποτε, ἀλλὰ καὶ βραδύνους.

—Εἶναι νὰ τότε λογαριάσης ἄνθρωπο; Βώδ' ἀρακλειανὸ !=τῆς Ἡρακλείας.

βωδόκωλος (ὀ)=ἄνθρωπος μὲ πολὺ χονδρὸς τρόπους.

—Τὶ βωδόκωλος πιά! Ποιόνα ἔμοιασε;

βωδόσοφος (ὀ)=ἀδιαφορία. Ὅταν πεθάνη κανεὶς στενὸς συγγενῆς καὶ παρατηρηθῆ ἀδιαφορία, σὺν νὰ λέμε ἢ βώδι πέθανε ἢ ἄνθρωπος τὸ ἴδιο κάνει.

—Ἀκόμα νὰ φωνάξης θὰ σ' ἀκούσ' ὁ **μπαμπιάς** τ'ς, ἐκεῖνες βγήκανε στὸι γιορτὲς καὶ στὸι βίζιτες! Δὲ βαρύνεσαι βωδόσοφος.

Γ

γαῖμα(τὸ)=τὸ αἷμα.

—Τὸ γαῖμα νερὸ δὲ γίνεται!

—Τὸ γαῖμα μ' κόπ'κε! (τρομάξα).

—Τὸ γαῖμα τραβάγ'! (σὲ περίπτωση κληρονομικότητος).

—Μ' ἔβαλε στὰ γαῖματα! (ὅταν παρασυρθῆ κανεὶς σὲ μαλώματα) γαιμοπότ'σε=ἡ φλεγμονὴ τοῦ ματιοῦ (ὅταν κοκκινήσῃ). Ἐπίσης ὅταν ἀπὸ κτύπημα προκληθῆ ἔσωτερικὴ αἱμορραγία ἢ διαρραγὴ κανένα ἄγγειο.

—Χτύπ'σα τὸ νύχι μ' καὶ μὲ γαιμοπότ'σε.

γαρδάρα(ἢ)=τὸ ξύλινο, ὕληδὸ καδί, ὅπου χτυποῦν τὸ γάλα καὶ κάνουν τὸ βούτυρο.

γδίμα(τὰ)=τὰ δίκαια.

—Ὅλο τὰ γδίμα τοῦ γιοῦ σ' πιὰ παίρνεις! . . . (τὸν δικαίονεις) γεννήματα(τὰ)=οἱ δημοτικακοὶ καρποί.

—Ἐφέτο τὰ γεννήματα παγαίν'νε καλά. Ὁ καιρὸς παγαίν' καλός.

γεννησιμὸ(τὸ)=ἐκ γενετῆς σημάδι.

—Εἶναι γεννησιμὸ τ', τὸ κόκκινο σημάδ' στὸ μούτρο τ'.

γεράς(ὀ)=ἡ πληγὴ, ὁ γιαράς.

—Ἀκόμα παιδεύεσαι μὲ τὸ γερά;

—Ὁ γεράς μου ἔγιανε.

γερλίσιο(τὸ)=ντόπιο, ἐγγύριο πράγμα, πού ὑποτίθεται εἶναι στερεὸ, γερό.

γερλεσιζω=τακτοποιῶ, τοποθετῶ.

—Γερλέστ'σες τὰ ξύλα;

—Σήμερα γερλέστ'σα ὄλο τὸ σπὶτ' μας!

γεροντάματα(τὰ)=τὰ γηρατεῖα.

—Ἐχ' ἐκεῖν' τὸ κομποδέμμα τ'ς γιὰ τὰ γεροντάματα τ'ς! . . .

γιαλαμάς(ὀ)=οἱ πληγές, πού σχηματίζονται στὰ σκασμένα χεῖλη. Εἶναι καὶ βρυσιά:

—Ἄντε **μπρὲ** γιαλαμά! . . .

γιαμιὰ ἢ γιαμιᾶς=ἀμέσως.

γιαμπαδάκ' ἢ γιαμπᾶς (τὸ ὀ)=γεωργικὸ ἐργαλεῖο, ξύλινο μὲ τέσσερα δόντια, πού λυχνίζουν.

γιανίσκω=γίνομαι καλά.

—Ὅταν γιάν'ς, τότε θὰ φᾶς ἀπ' ὄλα, παιδάκι μ'! Σ' ἔχω γῶ μέσ' στὸ ντουλάπ' ἀπ' ὄλα τὰ καλά τοῦ Θεοῦ!

γιαουρτχανᾶς(ὀ)=ἐργαστήριον γαιούρητης.

γιαπουντζάκ'(τὸ)=τὸ εἶδος τῶν σταφυλιῶν τοῦ χωριοῦ μου. Ἦταν ἄσπρα, μὲ ρῶγα μᾶλλον στρογγυλή.

γιαρ'(τὸ)=λέξ. τουρκ.=«γιαρ—μπασι»=τὸ ἄκρο (ἢ κεφαλὴ) τοῦ βράχου. Κυρίως ἢ βραχώδης παραλία.

—Τὸ σπὶτ' μας, ἀπὰ' στὸ **γιαρ'** πρεπομαγεῖ!

—'Ελάτε νὰ πᾶμε στὸ γιάρ³ περιπατο (αὐτὸ συνηθιζότανε πολὺ)
γιαρὶμ — μποτινία(τὰ) = οἱ μισὲς
μπότες, ποὺ φοροῦσαν κυρίως οἱ
ναυτικοί.

γιαῖς—ποὺς=σκορπιῖζω, ἔξανερῖζω,
κάνω ἄνω—κάτω, βρίσκομαι σὲ
διχόνοια.

—'Ο μπαμπᾶς τ'ς ἄφ'κε τόσο
βιδὸς κ' ἐκεῖν' γιαῖς—ποὺς τᾶκα-
μανε!

—Οἱ μεγάλ' γιαῖς—ποὺς γέν'κα-
νε (τὰ μεγάλα κράτη βρίσκονται
σὲ ἐμπόλεμο κατάσταση, κηρύξα-
νε πόλεμο)!

γιατατί=γιατί, διότι.

—Γιατατί νὰ μὴ πάγω;

—Γιατατί ἔτσ'!

γίλια (τὰ)=ἀγέλες, στάνες.

—Πήγαμε στὰ γίλια μας.

γιού=ἄιντε φύγε ἀπ' ἐδῶ! Εἶναι
ἔκφραση χυδαία=ἄ! στὸ διάβο-
λο! Λέγεται κ' ὅταν θέλουν νὰ
διώξουν τοὺς σκύλους.

γιούκ' (τὸ)=στοίβα ρούχων (στρώ-
ματα, παπλώματα κ.λ.π.). Ἐπί-
σης χριστὴ ντουλάπα.

—Τὸ φουστάνι μ' κρέμεται μέσ'
στὸ γιούκ'.

γιούρια=ἔμπρός, ἐπάνω του. Ση-
μαίνει κ' ἔφοδο. Οἱ ναυτικοὶ
τραβώντας τὰ καίκια τοὺς στήν
ξηρὰ ἢ κατεβάζοντάς τα στὴ θά-
λασσα, ὅλοι μαζί φωνάζανε:

—Γιούρια;

γιουρούκα (ἦ)=ἀδιάντροπη γυναῖ-
κα ἢ κορίτσι, ἀνυπάκοη, τοῦ δρό-
μου.—Μπρὲ γιουρούκα, ποὺ γυρ-
νάς μέσ' στὰ σοκάκια τόσες ὥρες
καὶ δὲ ντρέπεσαι!

γιουρούκ' (τὸ)=κατὰ τὸ προηγού-
μενο, ὅταν πρόκειται, γιὰ ἄνδρα
ἢ παιδί.—Γιουρούκ' αὐτὸ τὸ παι-
δί! Τὶ νὰ τὸ κάμω δὲ ξέρω.

γιουρούς' (τὸ)=ἔφοδος.

—Ἐκαμανε ἕνα μεγάλο γιου-
ρούς' καὶ νικ'σανε.

γιουρουστίζω=κάνω ἔφοδο, ρίχνο-
μαι, παρενοχλῶ.

—Γιουρούστ'σανε ἕνα βράδ' καὶ
ἔφαγανε ὅλα τὰ μήλα.

—Μπρόρ'ς νὰ μιλήσης ἐκεῖ μέ-
σα; Σὰ πῆγα γιουρούστ'σανε ἀπ'
τὸ πλάγ' ὅλες!

γιούχα=γιουχαῖζω, ἀποδοκιμάζω.
γκαζγκάλες (οἱ)=χοντροπάπουτσα

—Τὶ γκαζγκάλες πῆγες καὶ πῆ-
ρες!

γκαζερό (τὸ)=ὁ γκαζοτενεκές, ἐπί-
σης κάθε δοχεῖο, ποὺ βάζουν
γκάζι.

—Ποὺ εἶναι τὸ γκαζερό τσῆ μη-
χανῆς; (Τὸ μικρὸ δοχεῖο, ποὺ
λιπαίνουν κάθε μηχανή).

γκεμιτζῆς (ὁ)=ὁ ναύτης.

«Ὀλόρτο φεγγάρ', πλάι γκεμι-
τζῆς! —Πλάι φεγγάρ', δλόρτος
γκεμιτζῆς.

(Ναυτικὴ πρόγνωση, γιὰ τὴν κα-
λοκαιρία καὶ τὴν κακοκαιρία).

γκερδέλ' (τὸ)=κάδος μὲ χεροῦλι κι-
νητό, ὁ συνήθης κουβάς.

—Ἐβαλα μέσ' στὸ γκερδέλ' νε-
ρό, γιὰ σφουγγάρισμα.

γμιότ' (τὸ)=τὸ σύνολο τῶν δεμά-
των καὶ ἐπίπλων ποὺ μεταφέρει
κανεῖς. Τὶ γμιότ' εἶν' αὐτό;
Ποιὸς ἀλλάζ' σπῖτ';

γκιριστίζω=βάζω ἔμπρός, ἐλέγχω.
—Θὰ πάγω νὰ τότε γκιριστίσω,
νὰ δγῆ τὸν οὐρανὸ σφοντύλ'!

—Ἄδικα τότε γκιριστ'σε τὸν
ἄθρωπο! Ἡ ψυχὴ τ' χαμπάρ'
δὲν εἶχε!

γκιριστισμα (τὸ) = μάλωμα, ἔε-
λεγχος, παρατήρηση ἔντονη.

γκουτζούκ'ς (ὁ)=ὁ ἐλλειπῆς, ὁ μὴ
ἄρτιος, ὁ κουτσουνοῦρης, μὲ τὴν
οὐρὰ κομμένη. (Βλ. καὶ «Οἱ μῆ-
νες», σελ. 42).

γκρεμίζουμαι=φεύγω, χάνουμαι,
ἔξαφανίζουμαι, πέφτω, πέφτω
ἀπὸ γκρεμό.

—Ἄντε γκρεμισ' ἀπὸ ἔδῶ! . .
(χάσου).

—Δόξα τὸ Θεό! . . . **γκρεμισ³κε!**
(ἔφυγε).
—Τὶ ἀνέβ³κες ἀπ³ στὸ δέντρο ; .
Θέλω νὰ γκρεμιστῆς καὶ νὰ δηῆς.
γκρογκυλιάνος(δ)—δ λάρυγγας.
—Μάλωσανε καὶ τότε ἔπιασε ἀ-
πὸ τὸ **γκρογκυλιᾶνο**, νὰ τότε πι-
νίξ! **γκωμία(τὰ)**—οἱ κατηγορίες.
—Τῆνε εἶπανε **γκώμια**. λέγ³, γι³
αὐτὸ ἀρώστ³σε! . . .
γκωμιάζω=κατηγορῶ.
—Τῆνε **γκώμιασανε** αὐτήνα καὶ
γι³ αὐτὸ τῆνε χῶρ³σε ὁ ἀρρ³βω-
νιάστικὸς τ³ς! . . .
γκωμιαστούρα(ῆ)=κατηγορήστρα,
φιλοκατήγορη.
—Εἶναι μιὰ **γκωμιαστούρα**, μιὰ
κατηγορήστρια! . . . Οὐδ³ τὸς
γκωμιάζ³!
γκωμιαστούρ³κο(τὸ)=κατὰ τὸ γκω-
μιαστούρα.
γκωμιαστούρ³ς(δ)=κατὰ τὸ γκω-
μιαστούρα.
γλέπω=βλέπω, παρατηρῶ.
—Τὰ κατογυᾶλια μ³, κάννε δὲ
γλέπ³νε! . . .
—Τώρα γλέπω δὲν πολυπαγαι-
νοέρχουνται μὲ τσι γειτόν³σες!
Γλυκειά(ῆ)=Γλυκερία (ὄνομα κύ-
ριο).
—Ἡ καμμέν³ ἢ Γλυκειά εἶναι
ὄνομα καὶ πρᾶμα. Καλὸς ἄθρω-
πος! . . .
γλύθω=τυλίσω νῆμα—γενικὰ—στὸ
τυλιγάδι.
—Ὅλο τὸ μαλλί, ποὺ εἶχα τῶ-
γλυσα.
γλυτήρ³(τό)=τὸ τυλιγάδι.
—Πῆρα τὸ γλυτήρ³ νὰ γλύσω.
γνέφω=κάνω νόημα μὲ τὸ χέρι, μὲ
τὸ κεφάλι, μὲ τὸ χέρι.
—Μὲ γνέφ³σ, μὲ γνέφ³ς, τί τρέχ;
Τὶ θέλ³ς, νὰ πῆς ;
γούγια ἢ οὐγία(ῆ)—ἡ ἄκρη τοῦ ὑ-
φάσματος (ἢ ὠα).
—Δγίγες γούγια, πάρε πανί! Εἶ-
ναι παροιμία, ποὺ λέγεται συνή-

θως σὲ συνοικέσια καὶ γενικὰ ὀ-
ταν θέλουν νὰ επικαλεστοῦν τὴν
ἠθικὴ ὑπόσταση τῆς οἰκογένειας
ἢ καὶ τὴν δημοφιλίαν τοῦ πατέρα,
τῆς μητέρας κλπ.—Τέρ τῆ γούγια
πάρ³ τὸ πανί, τέρ τῆ μάννα πάρ³
τὸ παιδί.
γούλα(ῆ)—δ λαίμαργος, ἢ λαίμαργη
τὸ λαίμαργο, ἢ λαιμαργία, ἀπλη-
στεία.
γουλί(τὸ)=κάτι λεῖο.
—Αὐτὸς εἶναι μιὰ γούλα! . . .
—Ξουρίσκει καὶ γένικε γουλί στὸ
πρόσωπο καὶ στὸ κεφάλι.
—Πάστρεψα τὸ κοτσάν³, νὰ φᾶ-
με τὸ γουλί (τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ
λαχάνου ἢ μαρουλιοῦ).
γουλιάρα(ῆ)=ἡ λαίμαργη.
—Πολὺ γουλιάρα εἶναι! Τὶ φα-
γι κάμνει ; . . .
γουλιάρ³ς(δ)=λαίμαργος.
γουλιάρκο(τὸ)=λαίμαργο.
γούρνα(ῆ)—δ νεροχύτης. Ἐπίσης
πέτρινη ἢ μαρμαρίνη σκάφη, γιὰ
βρύση καὶ γιὰ πλύση. Καὶ πέ-
τρινη σκάφη, ὅπου χτυποῦνε τὸ
σιτάρι, νὰ σπάσει καὶ νὰ βγῆ ἡ
φλούδα του, γιὰ νὰ γίνῃ «μπλη-
γούρι».
γραμπούλια(ῆ)=γεωργικὸ ἐργαλεῖο
ἢ χτένα, ποὺ μ³ αὐτὴν καθαρί-
ζουν τοὺς κήπους, τοὺς ἀγρούς.
γρούβα(ῆ)=ἡ βρούβα (φυτὸ τοῦ ἀ-
γροῦ).
γυναικάρα ἢ γύναικος(ῆ,ὀ)=μεγα-
λόσωμη γυναῖκα.
γωνιά(ῆ)=τὸ τζάκι.
—Φέρε τὴ **μπυροστία** ἀπ³ τὴ γω-
νιά.
2) **καπνοδόχος**.
—Ἡ γωνιά μας πῆρε φωτιά.
γωνιάδ³(τὸ)=τὸ ἐξωτερικὸ μέρος
τοῦ ψωμοῦ (τὸ ψημένο μέρος).
—Ὅλο γωνιάδ³ μ³ ἀρέξ³ νὰ τρώ-
γω.

Δ

δαχτύλ³(τὸ)=τὸ δάχτυλο. Πληθυντ.
τὰ δαχτύλια.

— Έβαλε κι' εκείνος τὸ δαχτύλι τ' ! (ἀνακατεύτηκε).

δεκρᾶν'(τὸ)=τὸ δίκρανο (ἐργαλεῖο, γιὰ τὸ λύχνισμα καὶ γιὰ τὴν μεταφορὰ τῶν δημητριακῶν).

— Φέρετε τὰ δεκράνια νὰ στρώ' με τ' ἄλων' !

δερμόν'(τὸ)=τὸ πρῶτο (χοντρὸ) κόσκινο, ποὺ χρησιμοποιοῦν μετὰ τὸ λύχνισμα.

Εἶναι καμωμένο ψαθωτὸ ἀπὸ χοντρὲς χορδὲς ἀπὸ ἔντερα ζώων, ἀραιὰ τοποθετημένες. Στιρίζεται σ' ἓνα πλάϊ του σ' ἓνα ξύλο. Κάποιος τὸ κινεῖ καὶ πέφτουν κάτω τὰ «κότσαλα» (βότσαλα) καὶ μένει τὸ σιτάρι, ποὺ θὰ μπῆ στὰ «τσουβάλια».

δερμονίζω=(βλ. καὶ κάλαντα στοὺς ναυτικούς, σελ. 24) Περνῶ κᾶτι ἀπὸ τὸ δερμόνι. (βλέπε καὶ λέξη «δερμόν'»)

δέρνω=δέρν' ὁ νοῦς μου=ἀπασχολεῖ τὴ σκέψη μου κᾶτι.

— Καθὼς τῶμαθα (κάποια εἶδηση εὐχάριστη ἢ δυσάρεστη) ὅλο ἐκεῖ δέρν' ὁ νοῦς μου.

διαγουμίζω=κλέπτω, καταχρῶμαι.

— Ὁ ἀνεψιὸς τ' ὁ μικρὸς καθὼς ἀρρώστ' σε ὁ θεὸς τ', τότε διαγούμ' σε τὸν ἄθροπο καὶ τώρα δὲν ἔχ' στὸν ἥλιο μοῖρα !

διάζουμαι=ετοιμάζω τὸ στημόνι, γιὰ τὸν ἐργαλειό.

— Ἦστε ἡ ἀδρεφή μ' καὶ διάσ' καμε σήμερα. Θὰ βάλω πανὶ στὸν ἀργαλειό.

διακονεύω=ζητιανεύω.

— Τι στερνά εἶχε κιὰ ἡ καμέν' ἡ Ζαφειρώ, ποὺ εἶχε τὰ τόσα καλὰ καὶ τώρα νὰ διακονεῖ !

διακονητής (ὁ)=ζητιάνος.

— χτυποῦσε τὴ μπόρτα ἕνας διακονητής.

διαλέξω=διαλέγω, ἐκλέγω.

διαφεντεύω=νοικοκυρεύω κᾶτι, τὸ σηκώνω ἀπ' τὴ μέση καὶ τὸ τοποθετῶ, ὅπου πρέπει.

— Διαφεντεύω τὸ ἕνα, διαφεντεύω τὸ ἄλλο καὶ τὰ βγάζ' με στὸ σελαμέτ' ! (βλ. λέξη).

διαφεντευτής (ὁ)=νοικοκυρεμένος. — Διαφεντευτής ἄθροπος ! Ταῖρ' δὲν ἔχ' !

διαφεντευτέρα (ὁ)=νοικοκυρεμένη.

— Χρυσὴ νοικοκερὰ εἶναι ! Διαφεντευτέρα ! Παντοῦ προφταίν' ! Καὶ στὴ δουλειὰ τοῦ ἀντροῦ τ'ς ἐκεῖν'. Τόνε διαφεντευ' ἀπὸ παντοῦ !

διάφορο(τὸ)=ὠφέλεια, κέρδος, τόκος.

— Ἀπ' αὐτὴ τὴ δουλειὰ δὲ νεῖδα κανένα διάφορο.

— Ἐχ' καμπόσα παραδάκια, πέρνει τὸ διάφορο τ' καὶ ζεῖ μπέικια ! . . .

δίμ' το(τὸ)=πανὶ ὑφαντό, μὲ τέσσερα μιτάρια.

— Ἐφανα δίμ' το καὶ θὰ κάμω σεντόνια τὴ γκόρη μ', γιὰ τὴ μπροῖκια τ'ς, ποὺ εἶναι γερὸ πρᾶμα ! . . .

δόντια(τὰ)=ἡ φοβέρα, ἡ ἀπειλή, ὅπως ὁ σκύλος δείχνει τὰ δόντια του, ἀντίσταση.

Συνήθης ἔκφραση :

— Δεῖξ' τόνα δόντια !

— Τρίξε τὰ δόντιασ' .

— Τὸν ἔτριξε δόντια.

— Ἐχ' δόντια ! (ἔχει μεγάλα μέσα)

Μέσα τ' ἔχ' δόντια φαρμακερὰ (εἶναι πολὺ κακὸς ἀνθροπος).

δράλα(ἡ)=ἡ κτένα τῶν μαλλιῶν, ἐπίσης ἐργαλεῖο (κτένα), ποὺ κτενίζουν τρόπον τινὰ (εἰσοπεδώνουν) τὰ στάχια στὸ ἄλωνι.

— Ἀγόρσα μιὰ δράλα.

δραλίζω=κτενίζω, ἰσοπεδώνω.

— Στάσ' νὰ δραλίσω τὰ μαλλιὰ μ' κι' ἔρχουμαι.

— Δραλίσ' αμε τ' ἄλων' καὶ θ' ἀρχίσ' με ν' ἀλωνίζ' με.

δρασπέτ'(τὸ)=πολὺ ξυνὸ, δρασπάκ'.

— Τι δρασπέτ' εἶν' αὐτό ; Δὲ ντροῖγεται !

δοκάν^ο(ή) = ἡ ἄλωνάνη.

—Χάλασε σήμερα ἡ δοκάν^ο, γι' αὐτὸ δὲν ἄλωνίζ^ομε.

δράκος(ὸ) = ὁ δράκος.

—Δράκου φωνὴ δὲν ἄκ^οσες ;

Λέγεται, γιὰ κείνους, πού δὲν περάσανε δυσκολίες, δὲν συναντήσανε ἀντιξοότητες στὴ ζωὴ τους. Κυρίως ἐφαρμόζεται στους νέους, πού ἄλλοι φροντίζουνε, γι' αὐτούς.

δρομίζω = ἐξαποστέλλω, ἀποφεύγω.

—Μ' ἄνοιξε τὸ κεφάλαι μ' μετὰ τὸ στόμα τ'ς ! Εἶδα κι' ἔπαθα νὰ τήνε δρομίσω ! . . . (δρομιᾶσω).

Ἄποιος ἔστ' θὰ κοιτάξω νὰ τότε δρομίσω καὶ θάξρω νὰ διαστοῦμε. δροσερό(τὸ) = τὸ ἀγγουράκι (ὁ σικυός).

—Καλοκαιρίασατε δροσερά ; (Βλ. λέξ. καλοκαιριάζω).

δρύμες(οἱ) = οἱ ἕξι πρῶτες μέρες τοῦ Ἀυγούστου. (βλ' δοξασιές, σελ. 39)

—Σήμερα ἔπλυναμε, γιὰτι ἀπ' αὐριο εἶν' οἱ δρύμες καὶ δὲ μπλύ^ονε.

—Τὰ σημάδια ἡ Σουλτανιώ, πώχ^ο στα μούτρα τ'ς, λέγ', εἶν' ἀπ' τοῖ δρύμες, γιὰτι λούσ^ο κε.

E

ξ ! . . . = ὀρίστε, ἄκουσε !

—Ἐ ! εἶπες ; Τὰ καλὰ παιδιὰ λένε, ὀρίστε, ἅμα ἀπλογιοῦνται !

—Ἐ ! . . . ἔσὺ ! . . . Τὶ γυρεῦ^ος μέσ^ο στὸ μπουσιάν^ο ; . . .

ξ ! . . . γιὰ . . . σά . . . ὦ ! . . . = ἔτσι φωνάζανε ὅλοι μαζί οἱ ναυτικοί, ὅταν τραβοῦσαν τὰ πλοῖα τους στὴν ξηρὰ ἢ τὸ ἀντίθετο.

Στὰ Μαρμαρόνησα Προποντιδος τραγουδοῦσαν: Στὴν Κερασιὰ βολάξαμε πιάσαμε κολλιαρούδια, ἕϊσα χῶ . . .

ἐγλαβή(ἡ) = τὸ προικοσύμφωνο.

—Τελείωσανε οἱ ἀρρ^οβῶνες, γέν^οκε κι' ἡ ἐγλαβὴ καὶ τότε δίν^ονε, λέγ', τὸ μισὸ τὸ σπῖτ^ο καὶ τὸ μι-

σὸ τ' ἄμπέλ^ο ἀπά^ο στὸ Σκουριά^ο.
ἐκα(στέκα) = στάσου.

—Ἐκα ντέ ! Μὴ πλαλῆς ! (μὴ τρέχης).

—Ἐκα νὰ στὸ πῶ πάλε, τί ἂ πᾶ νὰ πῆς.

ἐλε = ὀρίστε.

—Ἐλε μὰ, μητέρα ! Τὶ μὲ θέλ^ος ;
Ἐλέγκω(ἡ) = ἡ Ἐλένη.

—Σήμερα ἦρετε πάλι ἡ κῶνα—
Ἐλέγκω, γιὰ τὰ προξενία ! . . .

ἐλεμ = ὡς τόσο.

—Ἐλεμ, ἀπόκαμε νὰ πάγ^ο καὶ νὰ πάγ ! . . .

ἐλενπιὰ(ἡ) = τὸ παλαμάρι, πού δένανε τὸ πλοῖο, μὲ τὴν παραλία καὶ κρατῶντας τὸ πηγαινοερχότανε, μὲ τὴν βάρκα, σὲ καιρὸ τρικυμίας.

Ἐλλην^ο ἢ Ἐλληνο(οἱ) = οἱ Ἐλληνες.

—Ἐμεῖς εἶμαστε Ἐλλην^ο ! . . .

—Οἱ Ἐλληνοὶ μπήκανε, λέγ' στὴ Σηλυβριά ! . . .

ἐνδυμασία. Ἡ φωτογραφία εἶναι περίπου τοῦ 1860. Εἰκονίζεται ἡ ἀνδρική ἐνδυμασία πού συνηθιζότανε τότε, «τὰ σαλβάρια», καθὼς καὶ ἡ γυναικεία ἐνδυμασία. Στὸ κεφάλι τσεμπέρι μὲ πλεξίδα καὶ ἡ νεώτερη φορεῖ δαντέλα «κυπούρ». (Βλ. πίσω).

Στὴ φωτογραφία αὐτὴ εἶναι ὁ Ἀλέξανδρος Ἰωαννίδης, πάππος μου ἐκ μητρὸς, Αἰκατερίνη Α. Ἰωαννίδου, μᾶμμη μου καὶ Τριανταφυλλίνα Β. Ἀμπατζῆ, προμᾶμμη μου ἐκ μητρὸς. Ὁ πάππος μου ἦταν μεγάλος πλοίαρχος, ὁ καπετάν—Ἀλεξαντρῆς καὶ ἰδιοκτήτης караβιῶν.

Ἐπιβάται ἢ Ἐπιβάτες (οἱ Ἐπιβάται ἢ αἱ Ἐπιβάται, ὅπως λεγότανε) = παραλιακὴ κωμόπολι στὴν Ἀνατολικὴ Θράκη, ἀνατολικὰ τῆς Σηλυβρίας, πάνω στὴν Ἐγγατία ὁδὸ. (Βλ. κερ. «Ἐπιβάτες»).
ἐρχομαι = ἔρχομαι.

εὐλομέν(ῆ)=ἡ εὐλογία (ἀσθένεια)
εὐλογημένος, ν°, νο (ὄ, ἦ, τὸ)=εὐ-
λογημένος, νη, νο.

—Μπρὲ, εὐλομένε, τί σὲ λέγω
τόση ὥρα ; . . .

—Τὸ εὐλομένο τὸ παιδί κάμνει
τοῦ κεφαλιοῦ τ' ! . . .

Ἐψεβή(ῆ)=ἡ Εὐσέβεια (ὄνομα κύ-
ριο). Λέγεται καὶ «Ψεβή».

—Ἡ κοκκώνα Ἐψεβή, μέσε ζύ-
μωσε καὶ ὕστερα μέσε ἔκοψε τὰ
φύλλα. (Βλ. λέξ. «φύλλα»).

Ζ

ζάβαλ'ς, σσα, κο(ο, ἦ, τὸ)=κακό-
μοιρος, η, ο, δυστυχιμένος, η, ο.

—Ὁ ζάβαλ'ς ἔχ' τόσα παιδιά, τί
νὰ πρωτοπροφτάξ' ! . . .

—Ἡ ζαβάλ'σσα δὲν ἔχ' προκο-
πή. Δὲ γλέπ'ς τί χάλια γέν'κε ! .

—Τὸ ζαβάλ'κο κανένα δὲν ἔχ'
στό γκόσμο ! . . . —Τὸ ζαβάλ'κο
σκοτώνεται στὴ δουλειά ἀπὸ τὸ
πρωτὶ ὡς τὸ βράδ'!

ζαβομάρα(ῆ)=ἀνοησία, πράξη ἀπε-

περίσκεπτη.—Τι ζαβομάρες εἶν'
αὐτὲς πού λές ; . . .

—Ὅλο ζαβομάρες κάνεις ! . . .

ζαβόξυλο(τὸ)=ἄνθρωπος ἀνάποδος,
ιδιότροπος.

—Τέτοιο ζαβόξυλο, πού εἶναι
αὐτὸς ὁ ἄθροπος ! . . .

ζαβός(ὀ)=ἀνόητος, χαζός.

—Τώρα τότε ἔμαθες ; Τέτοιος
ζαβός εἶναι ! . . .

ζακιάζουμαι=μπερδεύουμαι, ἀνακα-
τεύουμαι (κυριῶς λέγεται ἐπὶ μαλ-
λιῶν).

—Τὰ μαλλιά τ'ς ἀπ' τὴν ἀκτενι-
σιά, ζακιάσ'κανε ! . . .

—Τὰ μαλλιά μ' εἶναι σγουρὰ
καὶ πολὺ ζακιάζονται ! . . .

ζακιάζω=ἀνακατεύω, μπερδεύω.

—Κοίταξε τὸ παιδί παίξ' μὲ τὰ
κουβάρια, νὰ μὴ τὰ ζακιάσ' καὶ

πῶς ξεζακιάζονται ! (βλ. λέξ.)

ζακιασμένος, ν°, νο (ὀ, ἦ, τὸ)=ἀνα-
κατεμένος, νη, νο, μπερδεμένος
νη, νο τσαλακωμένος.

Φωτογραφία τοῦ 1860

—Ἡ θελειὰ τὸ μαλλί, πὺ ἀγόρασα ἦντανε πολὺ ζακιασμένῳ.
 ζαμιαμίδῳ(τὸ)=μικρὸν σαυροειδές, πὺ συναντᾶμε πολὺ στὰ σπίτια μέσα. Λέγεται μεταφορικὰ καὶ σὲ παιδιὰ ἀδύνατα, μικροκαμωμένα ἐπίσης καὶ σὲ μεγάλους. (Βλ. καὶ λέξη «σαμιαμίδ»)
 —Τὶ σαμιαμίδῳ γένῳ κε ! . . .
 —Τὶ σαμιαμίδ εἶνῳ αὐτό ! . . .
 —Ἀπάῳ στὸ ντουβάρ εἶναι ἕνα σαμιαμίδῳ ! . . .
 ζαμουρώνω=συμμαζεύομαι καὶ κάθομαι κουλουριασμένος ἢ ἀπὸ κροῦ ἢ ἀπὸ κούραση ἢ ἀπὸ φταίξιβο.
 —Ζαμουρώνῳ σὲ γλέπω ! Ἐσὺ τὸ ἔρριξες τὸ φαγὶ τοῦ παιδιοῦ !
 —Τὶ ζαμουρώνῳ ; Κρωώνῳ, γιὰ ἄρρωστος εἶσαι ; . . .
 ζάμπω(ἦ)=νέα ἢ γιὰ ἀδυνατισμένη.
 —Γιατὶ γένῳ κε ἡ Ντόμνα τέτοια ζάμπω ; . . .
 ζαρίφῳ, σσα, κο (ὀ, ἦ, το)=μὲ πρόσωπο ὄραϊο, μὲ λεπτὰ χαρακτηριστικά. Λέγεται ἐπὶ πραγμάτων πὺ σημαίνει λεπτό, ὄραϊο κᾶτι.
 —Ἀπὸ μικρὸ τέτοιο ζαρίφῳ κορτσάκῳ ἦντανε ! . . .
 —Τὶ ζαρίφῳ κο μαξιλάρῳ κεντάγῳ ἢ κόρη μῳ ! . . .
 ζαροχούφῳ(τὸ)=τὸ περιοχόμενο μισῳ παλάμης, κᾶτι λίγο.
 —Ὀλονοῦς τοῳ ἔδωκες πολὺ καὶ ἔμένα ἕνα ζαροχούφῳ !
 Ζαφειρόπουλος Δημήτριος(ὀ)=βουλευτὴς ἐπιβατινός, πὺ εἶχε ἐκλεγεί κατὰ τὶς πρώτες ἐκλογές (τὶς τουρκικές), ὅταν γίνηκε τὸ «σύνταγμα».
 ζάφκω(ἦ)=ἡ χαζή. Ἐχει ἐπικρατήσει νὰ λέγεται ἀπὸ μιὰ χαζή Ζαφειρῳ (=Ζάφκω).
 —Πότε ἦντανε πιὸ καλή ; . . .
 Τέτοια ζάφκω τήνε ξέρω ! . . .
 ζάφῳ(τὸ)=ἡ δέσμευση, χαλιναγώγηση, ὑποταγή.

—Τὶ παιδι ζωηρὸ εἶναι αὐτό ! Ζάφῳ δὲ γένεται !
 —Ἐκεῖνο τὸ ἄλογο, ποῖος μπόρῳ νὰ τὸ κάμῳ ζάφῳ !
 —Γένῳ κανε τώρα ζάφῳ καὶ δὲ μιλοῦνε τώρα κάνναι ! (τύποι ὑπεροπτικοί, ἀτίθασσοι).
 ζγάρα (ἦ)=τὸ στομάχι τῶν πουλιῶν (ἢ φούσκα), ὀ πρόλοβος.
 —Ἡ ὄρνιθα δὲ ντρογῳ ! Ἡ ζγάρα τῳ εἶναι ἄδεια !
 ζγαρι (τ)=βλ. λέξ. «ζγάρα».
 ζγατζουρίδα (ἦ)=ὄταν ἡ κλωστή στρίβεται πολὺ καὶ γίνεται κόμπος, —σάν κόμπος—ἐκεῖνος ὀ κόμπος λέγεται «ζγατζουρίδα».
 —Ὀλο ζγατζουρίδες ἔχῳ αὐτὴ ἡ κλωστή !
 ζγατζουριδιάζομαι=ἀποκτῶ «ζγατζουρίδες» (σὲ κλωστή πάντα λέγεται).
 —Πάλε ζγατζουριδιάσῳ κε ἡ θελειά...
 ζγατζουριδιάζω=δὲν προσέχω καὶ ἡ κλωστή στρίβει καὶ κομποδένεται.
 —Ἐέστριβε τὸ κουβάρῳ γιὰ νὰ μὴ ζγατζουριδιάζῳ ἡ κλωστή !
 —Τὸ μαλλὶ αὐτὸ δὲ μπόρῳ με νὰ τὸ κουβαριάσῳ με, γιὰτὶ ὄλο ζγατζουριδιάζῳ. Εἶναι πολὺ κλωσμένο !
 ζεβζέκῳ, ζεβζέκα, ζεβζέκῳ(ὀ, ἦ, τὸ)=ἀνόητος, ἀνόητη, ἀνόητο, εὐκολόπιστος, εὐκολόπιστη, εὐκολόπιστο.
 —Ἄς τόνα ! Εἶναι ἕνας ζεβζέκῳ !
 —Τὸ πιστεύῳ αὐτό ; Μὴ γένεσαι ζεβζέκα !
 —Τὶ κλαῖς μπυρέ, ζεβζέκῳ ; Ἐδῶ εἶναι ἡ μαμά σῳ !
 ζεστασιὰ (ἦ)=ὀ πυρετός. Ἐπίσης τὰ θερμὰ ἐπιθέματα, τὰ θερμὰ ροφήματα.
 —Πολὺ ζεστασιὰ ἔχῳ τὸ παιδί !
 —Κρωωμένος εἶσαι ; Κάμε ζεστασιὰ !
 ζεστοκοποιοῦμαι=ζεσταίνομαι, δη-

μιουργῶ ζέστη—γλυκειά—ύστερα ἀπὸ κρύο.
 —Αὐτὸ τὸ φουστάνι μ' ἄμμα τὸ βάλω, ζεστοκοποιοῦμαι!
 —Κουκουλώθ' κα μὲ τὸ χράμ' (ὑφαντὴ κουβέρτα), ἀποκοιμήθ' κα ἀπὰ στὸ μεντέρ' καί ζεστοκοπήθ' κα καλούτσ' κα !..
 ζίνα (ὁ, ἦ, τὸ) = ἄνθρωπος «ἀκάθαρτος» ἀκαθαροσία.
 ζίνος (ὁ) = ἡ ἀκαθαροσία γενικὰ
 —Μέσα στὸ σπῆτι τ'ς, τί βρωμα, τί ζίνος! Τί ζίνα!
 ζούδγιο (τὸ) = ὁ ἄσημος ἄνθρωπος, ὁ ἀνάξιος λόγου.
 —Τὸ ζούδγιο ἀνακατώνεται μὲ τοὶ δώδεκα!
 ζούζουλο (τὸ) = 1) ἔντομο
 —Ἐνα ζούζουλο ἔχ'ς στὰ μαλλιά σ'!
 2) μικροκαμωμένο παιδί. Ἐπίσης ζωηρό, ἔξυπνο, συμπαθητικό.
 —Μπρέ, ζούζουλο, ἀφανίσ' κες νὰ παίξης!
 —Τὸ ζούζουλο ὅ,τι καὶ νὰ τὸ δώκ' νε, πρῶτα τὸ ἀδερφάκι τ' θὰ φέρ'!
 ζουλιάρ'ς. ζουλιάρα, ζουλιάρ'κο (ὁ, ἦ, τὸ) = ζηλιάρα, ζηλιάρα, ζηλιάρικο.
 —Κακὸ πρῶμα ὁ ἄντρας νὰ εἶναι ζουλιάρ'ς!
 —Ἡ ζουλιάρα ἀπ' τὴ ζούλεια τ'ς. μιὰ στάλα ἀπόμ' κε!
 —Πολὺ ζουλιάρ'κο αὐτὸ τὸ παιδί μ'! Τ' ἄλλα μ', δὲ ζούλευνε καθόλ'! (Βλ. παροιμ. ἀριθμ. 54). (Τὴν λέξη «ζούλεια» καὶ τὸ ρῆμα «ζούλεύω» τὰ μεταχειριστήκαμε στὶς παραπάνω φράσεις).
 ζουλόφτονος-ν'νο = ζηλόφθονος-νηνο.
 —Δὲ τότε γλέπ'ς, ἅμα δγῆ τίποτα, πῶς γίνεται; Ξέρ'ς τί ζουλόφτονος εἶναι;
 ζουπακιάζω = πιέζω, ἐνοχλῶ μὲ χειρονομίες.
 —Ἐπλυνα σήμερα καμπόσα ἄ-

σπρα (ροῦχα). Ἦντανε ὀλοκάθαρα. Τὰ ζουπάκιασα κοιμάτ' καί τ' ἄπλωσα καλούτσ'κα στὸν ἡλίτσο, μπουζία γέν'κανε.
 —Τί μὲ ζουπακιάζεις τόση ὥρα! Μ' ἀφάν'σες! Πάγαινε ἀπ' ἐδῶ σὲ λέγω. Δὲ θὰ γέν' αὐτό, πού λές. Δὲ θὰ σὲ δώσω παρόδες νὰ παίρνης σασίν'κα πράγματα, ὅ,τι λάχ'!
 —Τὸ παιδί ἀπόκαμες νὰ τὸ ζουπακιάζης. Νά! γλέπ'ς; ἀρχίνισε νὰ κλαίγ'. ἄς το! Μὴ τὸ πειράξης, ν' ἀποκοιμηθῆ σὲ λέγω!..
 ζούπος(ὁ) = ζαρωμένος ἄνθρωπος, μικρόσωμος (ἄνδρας ἢ γυναίκα, κορίτσι ἢ ἀγόρι).
 —Ὁ ζούπος γέν'κε ἕνας!.. τετραπέρατος!..
 —Τί ζούπος ἀπόμ'κε αὐτὸς καὶ δὲ μεγαλῶν'!..
 —Ἡ ἀδερχὴ τ'ς τέτοιος ζούπος ἦντανε ἀπὸ μικρὴ!..
 ζουπῶ = πατῶ, πιέζω.
 —ζουπῶ σταφύλια.
 —ζουπῶ ντομάτες (γιὰ νὰ βγάλω τὸ χυμὸ τους).
 ζούρα(ἦ) = καχεξία.
 —ζούρα ἔχ' τὸ μωρό τ'ς κι' εἶναι, σᾶ γέρος.
 ζουριάζω = ἔχω καχεξία.
 —Μὴ τὸ πιάν'ς ὄλο τὸ γατάκ' καὶ θὰ ζουριάσ'!..
 ζουριασμένος-ν'νο = καχεκτικός ἄνθρωπος.
 —Ζουριασμένος πιά! Τέτοιος ἦντανε ἀπὸ μικρός.
 —Ζουριάσμένο τὸ καμμένο! Ἐμ ἢ μάννα τ' πέθανε ἅμα τὸ γέν'ν'σε καὶ ποιὸς θὰ λὰ τὸ κοιτάξ' ὅπως ἔπρεπε, πού δὲ νείχανε κανένα!..
 ζουφῶνω = συμμαζεῦμαι κοντὰ σ' ἄλλον (καὶ κάθομαι ἢ κοιμοῦμαι), χῶνω ἀτάκτως, τρυπῶνω.
 —Ἦρτε καὶ ζουφῶξε κι' ἀποκοιμήθ'κε δῶ κοντάμ'!..
 —Μὴ ζουφῶν'ς ἐδῶ, νὰ πᾶς στὸ

κρεββάτι σ' και νά κοιμηθῆς! . .

— Ζούφωξα τὰ ραψίματα μ', τὰ μπαλώματα κατὰ δῶ και κατὰ κει, σά ἤρτανε ἔξαφνα τὰ μουσαφίρια και τὰ σάστ'σα!

— Ζούφωξα σὲ μιὰ κόχ' κι ἔκαμα τὴν ἄρρωστ'! . . .

ζουχούν'(τὸ)=τὸ ἄσθμα.

— Αὐτός (αὐτὴ) ἔχ' ζουχούν'!

ζουχουνιάρ(ῆ)=ἐκείνη πού ὑποφέρει ἀπὸ ἄσθμα.

— Ἀπὸ μικρὴ τέτοια ζουχουνιάρ(ῆ) ἦνταν!

ζουχουνιάρ'ς (ὁ) = ἄσθματικός.

— Εἶναι ζουχουνιάρ'ς, γι' αὐτὸ εἶναι τέτοιος κίτρινος ὁ ἄθροπος!

ζουχουνιάρ'κο (τὸ) ἄσθματικό.

— Τί τραβᾷ'μὲ τὸ παιδί τ'ς τὸ ζουχουνιάρ'κο! Κοιμήθ'κε μιὰ βολὰ στ' ἄλών' και κρύγωσε κι' ἀπὸ τότε ἕνα καλὸ δὲ γλέπ'!

ζουχούν-παπᾶς (ὁ)=ἄσθματικός ἢ ἐκείνος, πού ὑποφέρει ἀπὸ δυνατὸ βήχα. Καὶ στὰ τρία γένη συνηθίζεται.

— Ζουχούν-παπᾶς πιά! Ἀπόψα ἔτο' ξημερώθ'καμε!

— Ἄντε μπρὲ ζουχούν-παπᾶ, φύγ' ἀπὸ δῶ και δὲ μπόρω νά σ' ἀκούγω!

Η

ἦ . . . ἄαααα=ἐπιφώνημα ἐπιτιμῆσεως.

— Ἡ . . . ἄααα τόσο πρᾶμα δὲ μπόρ'σες νά τὸ πῆς!

— Ἡ . . . ἄααα πῆγες πού πῆγες Γιατί δὲ τὸ εἶπες; Μπρὲ!

Θ

θανατᾶς (ὁ)=ὁ θάνατος.

— Εἶναι τοῦ θανατᾶ! (θὰ πεθάνη) θαρραπείουμαι = εὐχαριστοῦμαι (ἐλὶ γεύσεως), χορταίνω.

— Ἐφαγα και θαρραπέ'κα!

— Μέσε εἶχανε τὰ χίλια καλά!

Ἐφαγαμε και θαρραπέ'καμε!

θεγατέρα (ῆ)=θυγατέρα.

— Θεγατέρα, μ' ἕνα δόντ' ν' ἀ-

πομείκ'ς, νά τῶχ'ς αὐτὸ τὸ φουστάνι σ'!

(Συμβουλὴ ἢ εὐχὴ τῆς μητέρας ὅταν ἀποτείνεται σὲ μικρότερη ἢ κάθε ἡλικιωμένη, ἀλλὰ βέβαια ὄλ' αὐτά, ὅταν ἢ μόδα δὲν ἦταν ἀπόλυτη ἐξουσιάστρια τῶν πάντων. Ἡ συμβουλὴ ὑποδηλοῖ τὴν νοικοκυροσύνη. Νά τὸ προσέχη, γιὰ νά τὸ ἔχη, ὡς τὰ βαθεῖα γεράματα).

θειεῖ(ῆ)=ἡ θηλειά, ὁ πόντος.

— Πῆρα μιὰ θειεῖ(ῆ) κλωστή νά πλέξω κάλτσες! . . .

— Πόσες θειεῖς ἔβανες στὴ φανέλλα, πού πλέχ'ς; . . .

θεμωνιά(ῆ)=ἡ θημωνιά.

θεριοκόμενος, ν', νο (ὁ, ἡ, τὸ)=μεγαλόσωμος, η, ο, σὰ θεριό.

— Γιάνν-καρος! . . . Θεριοκομμένος ἄθροπος! (Γιάννκαρος=μεγαλόσωμος Γιάννης).

θερμασιᾶ(ῆ)=ἡ ἔλνοσιᾶ, ὁ πυρετός

— Ἀπ' τὴ θερμασιᾶ, κεφάλ' δὲ σκῶνω! . . .

θηκιάζω=θέτω κάτι κάπου, χωρὶς νά εἶναι ἡ πρέπουσα θέση του.

— Τί τὸ θήκιασες ἐδῶ τὸ ἀργόχειρο σ'; Δίπλωσ'το και βάλ'το στὸ ντόπο τ'!

— Ποῦ τὸ θήκιασα και δὲ ντὸ βροίσκω! . . .

θηλύκ'(τὸ)=ἡ κουμπότρυπα.

— Πόσα θηλύκια ἔκαμες σιὸ πουκάμ'σο; . . .

θηλυκῶνω=κουμπῶνω.

— Θηλύκωσ' τὸ παιδί νά μὴ γκρωῶσ'! . . .

θηλύκωσ'(ῆ)=ἡ κλειδώση.

— Μὲ πονουνε οἱ θηλύκωσές μου.

θιορακὴ (ῆ)= «παραμαγούλες». Βλ. λέξη.

θόλωμα(τὸ)=ἐκτός ἀπὸ τὴ γνωστικὴ του σημασία, σημαίνει και κηλίδα, χάλασμα, κάθε τι, παραμικρὸ ψεγάδι.

— Τὸ τραπεζομάντηλο εἶναι ὀλοπάστρικο, οὔτε θόλωμα δὲν ἔχ'!

—Τὶ νοικοκερὲς πιά, θόλωμα δὲ γλέπ'ς ἀπάνη τ'ς! . . .
 θύκια(τὰ)=τὰ φύκη.
 θυμότ'ς, σα, κο,(δ,ή,τὸ)=οἱ θυμό-
 δεις ἄθρωποι.
 —Πολὺ θυμότ'σα! . . . Τὶ τρα-
 βάγ' ὁ ἄντρας τ'ς! . . .
 —Θυμότ'κο παιδί τὸ εὐλοημένο!
 θύρα(ή)=ἡ θηλειά (δὲ πόντος).
 —Ἐφ'χε μιὰ θύρα στὴ γκάλτ-
 σα σ'! . . .
 —Πόσες θύρες ἔχ'ς στὴ ζακέτ-
 τα σ'! . . .
 θωριοκομμένος, ν', νο,(δ,ή,το,)=
 χωρὶς χρῶμα, μὲ κομμένη θωριά.
 —Τέτοια θωριοκομμέν' εἶναι!
 Καμιὰ φορὰ δὲν ἔχ' χρωματάκ!
 —Ὁ θωριοκομμένος τὸ χεῖλι τ'
 δὲ γελάγ'! . . .

I

ἰσκιερὸς, ή, ό,(δ,ή,τὸ)=μὲ καλὴ σκι-
 ἄ, ἐπιτυχημένο κάτι.
 —ἰσκιερὸς ἄθρωπος.
 —ἰσκερὴ καρτέλα.
 —Ἐρραψε ἡ Νταφλιῶ (Τριαν-
 ταφυλλίνα) ἓνα φουστανάκ' τὸ
 παιδί τ'ς' μ' . . . τὶ ἰσκιερὸ τῶ-
 καμε! . . .
 ἰσκιερούτσ'κος, κια, ή κη, ο(δ,ή,το)
 Βλ. προηγ. λέξη.
 —ἰσκιερούτσ'κη κοπέλλα! . . .
 —ἰσκιερούτσ'κια γυναῖκα! . . .
 —ἰσκιερούτσ'κο παιδί! . . .
 —ἰσκιερούτσ'κο ροῦχο! . . .

K

καβάφ'κο(τὸ)=κάτι ψεύτικο, ὄχι
 στερεό, παραποίηση. Κυρίως λέ-
 γεται σὲ παπούτσια ψεύτικα, ποὺ
 δὲν ἔχουνε καλὰ ὕλικὰ κι' εἶναι
 ὄλο χαρτόνια.
 —Πᾶνε κίολα τὰ παπούτσιαμ';
 Καβάφ'κο πρᾶμα! Ἄπ' τὰ κα-
 βάφ'κα μὲ τάφερανε. (Καβάφ'κα
 =τὰ καταστήματα, ποὺ πουλοῦν
 κατώτερης ποιότητας πράματα).
 καβὲς(δ)=ὁ καφέ.
 Χωρὶς καβὲ δὲ μπουῶ νὰ κάμω!

καβούκ'(τὸ)=τὸ ὄστρακο τῆς γε-
 λώνης.
 —Ἡῦρα ἓνα καβούκ' ἀπ' ἀγελώ-
 να.
 Ἐπίσης καπέλλο κακοφτιαγμένο,
 βαθὺ ὡς τὰ φρούδια.
 —Τὶ καβούκ' φοροῦσε! τήνε εἶ-
 δες;
 Τρίτη σημασία: τὸ ὑπερβολικὸ
 ντύσιμο, τὸ συμμαζέμα σὲ ροῦχα.
 —Τὶ χῶθ'κες μέσ' στὸ καβούκι
 σ'; κρουών'ς;
 —Πολὺ χῶθ'κες μέσ' τὸ καβού-
 κισ' καὶ δὲ μὲ καλοφαίνεσαι! (δ-
 ταν συμμαζεύεται κανεὶς καὶ σκε-
 πάζεται μὲ πολλὰ πράγματα).
 καβούλλα(ή)=τὸ ν' ἀνεβῆ κανεὶς
 σὲ μέσο συγκοινωνίας, σὲ τροχο-
 φόρο ἢ ζῶο.
 —Πήγες καβούλλα μὲ τὸ γαῖδου-
 ράκ'!
 —Ἄ κάτω'με στ' ἀμάξ', ἀ πά-
 ρ'με καβούλλα!
 καβούν'(τὸ)=τὸ πεπόνι.
 —Τὰ καβούνια μας, θὲς—πῆς
 (τάχα, πάνω—κάτω) γέν'κανε!
 κάγκμα(ή)=καμμία.
 —Κάγκμα δὲ ἦρτε μαζίμ'!
 κάγκμανεις(δ)=κανεὶς, οὐδεὶς.
 —Κάγκμανης πιά δὲ βρέθ'κε κου-
 τὰ τ'! (Βλ. Βιζυηνός).
 κάγκμανενα(τὸ)=κανένα οὐδέν.
 —Κάγκμανενα δὲ θέλω!
 κάγκμανενας(δ)=κανεὶς οὐδεὶς.
 —Πήγαμε πρῶτ'—πρῶτ' στὴν ἐκ-
 κλησία καὶ κάγκμανενα δὲν ἀντά-
 μωσαμε!
 καζαντίζω ἢ καζαντῶ=πλουτιζῶ ἀ-
 ποκτῶ, ἐπωφελοῦμαι.
 —Αὐτὸς στὸ μπόλεμο τότε κα-
 ζάν'σε καὶ γέν'κε ἓνας ἀπὸ 'κεῖ
 κι' ὕστερα! . . .
 —Μὲ κλεισιὲς καὶ μὲ ψευτιές, ἀ-
 μα καζαντάς, τί θὰ γέν'! Προ-
 κοπὴ πιά!
 καθούλια(τὰ)=τὰ κατακάδια τοῦ
 καφέ, λαδιοῦ, κρασιοῦ κλπ.

—Χύσ'το τὸ ξύδ' αὐτό. "Ὅλο καθούλια εἶναι!
 καί...=μπαίνει σὸ τέλος τῆς πρότασης. Σημαίνει ἐπίταση—
 Πῆγα καί!... Τὸ ξέρω καί!...
 καίγουμεν=συνήθως λένε: «νά καίγεται» ἔκφραση ἀγανακτήσεως, πού ἔχει χάσει τὴν πραγματικὴν τῆς σημασία, τοῦ καίομαι, πρὸ παντός, ὅταν λέγεται ἀπ' εὐθείας.
 —Νά! πόση ὥρα σέ φωνάζω!
 Ποῦ ἦσ'να νά καίγεται;
 —Νά καίγεται ὁ Σωτήρ'ς! Τὶ θάρρεψε πιά πὼς εἶναι;
 καίλα(ἦ)=μεγάλο κακό, βάσανο, κάψιμο ψυχῆς.
 —Μάννα, στὴ γκαίλα!... Τὶ νά κάμω τώρα!
 κακαγγειὸ(τὸ)=«κακὸν ἀγγεῖον», ἄτομο ἀνάξιο λόγου.
 —Τὸ κακαγγειό, πάτ'σε τὸ αὐγὸ κι' ἔφταξε τὸν οὐρανό!...
 κάκαδο(τὸ)=τὸ ξερὸ ἐπίστρωμα τῆς πληγῆς, ἢ ἐφελκίς.
 —Γέν'κε καλὰ ὁ γεράς τ'. "Ἐπεσε τὸ κάκαδο τ'.
 κακανίζω=γελῶ ἠχηρά, γελῶ μὲ ἀπρέπεια.
 —Ποῦ νά μὴ παχαίν'! "Ἐχ' μιὰ καρδιά!... "Ὅλο κακανίζ'!...
 κάκανο(τὸ)=γέλιο ἠχηρὸ.
 —Τὶ κάκανα εἶν' αὐτά! Δὲ ντρέπεται κορίτσι πρᾶμα!...
 κακαρδάκ'(τὸ)=1) ψόφιο, παγωμένο ἔντομο ἢ ζῷο. Καὶ σὲ ἄνθρωπο λέγεται (παγωμένος, καμμένος).
 —Σκώθ'κα τὸ πρῶτ' καὶ βροῖκα τὸ πουλάκ' (τὸ κανάρι, τὸ κλωσσοπούλι) παγωμένο! Κακαρδάκ!
 2) ἐκσταστικός: ἐνεός.
 —Τὸ ἄκ'σε ὁ ἄθρωπος κι' ἀπόμ'νε κακαρδάκ!
 κακιωκιούρα(ἦ)=ἐκείνη, πού κακιώνει, πού δυσσαρεστεῖται εὐκολά.
 —Πολὺ κακιωκιούρα πιά. "Ὅλα ἀπάνη τ'ς τὰ παίρνει!

κακιωκιούρ'κο(τὸ)=παιδί πού θυμώνει εὐκολά, τὸ χαϊδεμένο.
 —Τὸ κακιωκιούρ'κο παιδί! Τὸ παραχάδεψανε!
 κακιωκιούρ'(ὀ)=ἐκεῖνος, πού δυσσαρεστεῖται εὐκολά, ἰδιότροπος.
 —Κοιτάζω, πῶς νά τόνε προσκάνουμαι (περιποιούμαι, τιμῶ), γιατί εἶναι πολὺ κακιωκιούρ'ς!
 κακνιακὸ(τὸ)=κάτι μικροκαμωμένο (ἄνθρωπος ἢ ζῷο), πού δὲν τοῦ ἀποδίδεται καμμιά ἀξία.
 —"Ὅ,τι καὶ νά φορέσ' τὸ κακνιακὸ, φαίνεται ἀπάνη τ' τίποτα.
 —Τὸ κακνιακὸ. χώνεται κι' ἐκεῖνο ἴσα—ἴσα!
 κακοπάκουγος-γ'-γο (ὀ-ἦ-τὸ)=ἀνυπάκουος-ἦ-ο.
 —Κακοπάκουος ἄθροπος. Τὸ δικότ' μόνε ξέρ'! Χίλια νά λές, ποῦ ἐκεῖνος!
 —Τέτοιο κακοπάκουο παιδί, δὲ εἶδανε τὰ μάτια μ'!
 κακοψύχ'(τὸ)=ἡ κατάσταση κατὰ τὴ σύλληψη ἢ τὴν ἐγγυμοσύνη.
 —Πολὺ κακὸ κακοψύχ' εἶχα στὸ Γιάννη μ'!
 κακοψυχιάρ'κο(τὸ)=τὸ εἶδος τῆς τροφῆς, πού ἐπιθυμεῖ ἰδιαίτερος ἢ γυναῖκα κατὰ τὸ «κακοψύχ'».
 —Τίποτας δὲ ντρέώγ', μόνε κακοψυχιάρ'κα!
 —"Ἐχ' ἐν' ἄντρα!... Μόνε κακοψυχιάρ'κα τήνε κουβαλεῖ!
 καλάθροπος(ὀ)=ἄνθρωπος μὲ καλὸ ἔξωτερικὸ ἢ μὲ καλὴ συμπεριφορά.
 —Τὶ καλάθροπος! Τὰ παιδιάτ', τὴ γυναῖκατ', τ'ς ἔχ' μὴ στάξ' καὶ μὴ βρέξ'!
 καλαφατίζω=ἐπιδιορθώνω πλοῖο, βάρκα.
 —Τὸ καίκ' μας ἤθελε καλαφατίσμα καὶ τὸ ἔδωκαμε νά τὸ καλαφατίσ'με.
 καλίτσα(ἦ)=κουλούρι σὲ σχῆμα στρογγυλό.
 —"Ἐφαγα μιὰ καλίτσα κι' ἔπιασε κομμάτ' ἢ καρδιάμ'!

καλιτσάκ'(τὸ)=ζαχαρωτὸ σὲ σχῆμα στρογγυλό.

—Τὸ φωτίκ' (βλ. λέξη), χωρὶς καλιτσάκια δὲ γίνεται!

καλῆς(δ)=κάστρο, τείχος.

—Τὶ σπιτ' εἶναι κείνο, πῶχ'νε! καλῆς.

καλκίτσο'(τὸ)=βλ. περιγραφή ψαρέματος «ξιφιού», λέξ. «ξιφιός».

κάλλια(τὰ)=δρομφιές, κάλλη.

Μάνναμ' στὰ κάλλια, πῶχ' τὸ παιδάκι μ'!

—Κάλλια πῶχ'ς! Δὲ ντρέπεται σχολείου παιδί! (σὲ περίπτωση ἀταξίας).

καλιτσάγγαρος(δ)=καλλικάντζαρος (βλ. «Ἡθῆ καὶ ἔθιμα»).

καλοβράδ'(τὸ)=ἀντίο. Χαιρετισμὸς ποὺ συνηθιζότανε ἀπὸ τὶς πρωτίνες ὥρες.

—Ἄντε καλοβράδ'! Ἐγὼ θὰ τραβηγῶ ἀγάλια—ἀγάλια (θὰ ξεκινησω).

καλογυναίκα(ἡ)=κατὰ τὸ καλάθρωπος.

καλόπαιδο(τὸ)=κατὰ τὸ «καλάθρωπος».

καλοκαιριάζω=δοκιμάζω ἢ τρώγω κάτι τῆς ἐποχῆς (φρούτο ἢ λαχανικό).

—Καλοκαιρίασες κουριά;

—Ὅχ' τώρα καλοκαιριάζω. Καλὸς καιρὸς καὶ χρόνος! (ἀπαραίτητη εὐχή, σὲ κάθε δοκιμὴ νέου φρούτου ἢ λαχανικοῦ).

καλὸς καιρὸς(δ)=καλὸς καιρὸς καὶ χρόνος (βλ. «Εὐχῆς» καὶ «καλοκαιριάζω»).

καλοσκαμνίζω=περιποιοῦμαι πρόθυμα ἓνα ἄτομο, δὲν εἶναι εὐπρόσδεκτο.

—Ποῦ θὰ πᾶς ἐκεῖ! Θὰ σὲ καλοσκαμνίσ'νε! (ὑπονοεῖται ὅτι δὲν θὰ σὲ περιποιηθοῦν, δὲν εἶσαι ἐπιθυμητὸς ἢ καὶ θὰ σὲ προσβάλουν).

καλούτσ'κος, κη, ἦ κια, κο (δ, ἦ, τὸ) =δρομφορ, η, ο.

—Ἐφαγα καλούτσ'κα—καλούτσ'κα, ἔπ'γα καὶ λίγο κρασάκ' καὶ τώρα θὰ πάγω νὰ τὸ κόψω δίπλα! (θὰ κοιμηθῶ).

καλτσούν'(τὸ)=τὸ καλτσάκι, ἐπίσης τὰ πτίλα στὰ πόδια τῶν πουλιῶν.

—Ἡ ἄσπρη ἢ ὄρνιθα ἔχ' καλτσούνια.

καμάρα(ἡ)=ἡ βροση.

—Πήγα στὴ γκαμάρα καὶ πήρα νερό.

κάμαρ'(ἡ)=τὸ δωμάτιο.

—Φέρε τὴ λάμπα ἀπὸ τὴ γκαλὴ τὴ γκάμαρ'.

κάμωμα(τὸ)=τὰ μάγια.

—Τόνε ἔκαμε, λέγ', κάμωμα καὶ τότε πήρε. Ἦτανε ἐκεῖνος, γιὰ κείν'!

—Ἡ Μαριγὼ μιλάγ' μὲ τὸ φεγγέρο! . . . Ἐκεῖν' ἔκαμε κάμωμα καὶ χώρ'σε τὴ γκαμμέν' τὴ Ζαφειρὴ ὁ Τζωρτζῆς καὶ πήρε τὴ γκόρη τ'ς.

κάννε=διόλου, καθόλου.

—Κάννε δὲν ἔφαγα σήμερα.

—Κάννε δὲ μπήγα τοὶ Ἄντελιῶνες.

κानτηλέρ'(τὸ)=τὸ κηροπήγιο.

καν-τίνα(ἡ)=βλ. περιγραφή σ. 21 «Ἡ τζαμάλα».

κάντρο(τὸ)=ἡ φωτογραφία. Ἐπίσης ἔχει τὴ σημασία τοῦ ὥραϊου.

—Πήγανε στὴ Μπόλ' κι' ἔβγαλε ἡ κόρη τ'ς κάντρο.

—Ἐνα γκαιρὸ τέτοια βαρεῖα φουστάνια, ποὺ φορούσαμε δὲ εἶχε φωτογράφ' νὰ βγάλ' κανένας ἓνα κάντρο, νὰ τὰ θυμᾶται! Ἐπρεπε νὰ πᾶς στὴ Μπόλ'! . . .

—Τὶ δμορφιά, πῶχ' ἡ κόρ' τοῦ κύρ'—Θανάσ'! κάντρο.

κάνωνας (δ)=ὁ κανόνας, ποὺ ἐπιβάλλεται μετὰ τὴν ἐξομολόγηση, ἀπὸ τὸν ἐξομολογητὴ.

—Ἡ λουλουδιὰ κάμνει κάνωνα. Τρία χρόνια δὲ μπρέπ' νὰ φάγ' κάννε κριάσ' καὶ δὲ ξέρω πόσες μετάνοιες τὴ μέρα θὰ κάμνη.

καπέλλατζης-ου(δ-ή)=μεγάλος ψεύτης, ψεύτης με περικεφαλαία (καὶ στὰ δυὸ γένη ἐφαρμόζεται).

—Τὶ ἄθροπος ἦταν ἐκεῖνος! καπέλλατζης! . . .

—Γυναίκα κι' ἄντρας καπέλλατζηδες πιά! . . .

καπ'λειό(τὸ)=καφενεῖο, ταβέρνα.

—Μεσανυχτῶνεται κάθε βράδ' στὰ καπ'λειά.

Ἐπίσης ἔτσι λένε τὰ σκεπαστά, ποὺ κρεμοῦν στὰ ψαράδικα τὰ σπίτια, τὰ «πλεμάτια»=(δίχτυα).

καπινός(δ)—δ καπινός.

καρβούνια(τὰ)=τὰ κάρβουνα, (ἐνικ. «τὸ καρβούν'»).

—Τὸ ἄμπάρι σ' ἄμα εἶναι γιο-μαστοκαρβούνια, εἶναι εὐλογία!

καρναμπίτ'(τὸ)=τὸ κουνουπίδι.

καρσιλαμάς(δ)=χορός, ἀντικρυστός (λεγόμενος).

κάρτσα(ἦ)=ἡ κάλτσα.

—Ἐνα γκαιρὸ φοροῦσαμε καλούτσ'κα, λέγω, ὄλο πλεχτὲς κάρτσες! Ὅλο γερλίσια πράματα (ἐγ-χώρια, ὅπου ὑπονοεῖται εἶναι καὶ στερεά).

καρούδ'(τὸ)=τὸ μῆλο τοῦ Ἄδάμ'.

—Τρέμ' τὸ καρούδι τ'! (φοβᾶται πάρα πολὺ).

καρφι(τὸ)=ἀκολουθοῦν φράσεις.

—Αὐτὸ τῶχω καρφι! (μιὰ προσβλητικὴ φράση, μιὰ παραγκώνιση κ.λ.π.).

—Καρφι δὲ μὲ καίγεται! (δὲ μὲ νοιάζει διόλου).

κάτ'(τὰ)=δυνάμεις σωματικές καὶ ψυχικὲς πάλι. λ.Τ.

—Ποῦ μπόρ'σα νὰ πάγω! Δὲν ἔχω τακάτ'!

—τακανί μ' γιόκ.

—Ἄμα ἔχ'ς τακάτ' μίλησ'τονα!

κάτα(ἦ)=ἡ γάτα.

—Ἄμα βροντάγ', νὰ μὴ γκάθεσαι κοντὰ στὴ γκάτα!

καταχουινιάζω=καταστρέφω, κλέβω

—Σὰν ἀρρώστ'σε ὁ Πιερῆς, ὁ ἀδερφός τ' τότε καταχουινιάσε!

κατεβασιά (ἦ)=ἀποπληξία, ἡμιπληγία, καταρροή, τὸ πέρασμα τῶν ψαριῶν, πρύξιμο, ἡμικρανία, κήλη.

—Ἄπ' τὸ καῦμό τ' κατεβασιά τότε ἤθερε τὸν ἄθροπο.

—Κρούωσα κι' ἔχω μιὰ κατεβασιά μέρες τώρα!

—Εἶχε κατεβασιά (κήλη).

—Ἡ παλαμίδα εἶναι στὴ γκατεβασιά τ'ς.

κατελῶ=πίνω, ρουφῶ, τρώγω ἀπληστα, παλιώνω ἕνα ροῦχο ἢ παπούτσια, φθείρω,

—Χορταίν' καμιά φορὰ; Ἐκεῖνος κατελεῖ καὶ κατελεῖ, σ'ά κάτ' νὰ φάγ'!

—Πότε τὰ κατέλ'σες καινούρια ροῦχα;

κατήρια(τὰ)=1) γυναικεῖα ἀπλᾶ παπούτσια πολὺ παλιοῦ καιροῦ.

—Οἱ γιαγιές μας φοροῦσανε κατήρια ἕνα γκαιρό.

2) Ὅποιο παπούτσι βραχεῖ, γίνεται βαρὺ καὶ χαλνάει.

—Ποῦ πῆγες κι' ἔβρεξες τὰ παπούτσια σ'; Κατήρια τᾶκαμες!

κατουδ'(τὸ)=γατάκι. Ἐπίσης παιδί ἢ ζῶο ἀσθενικό.

κατρακύλ'(τὸ)=ὁ τροχός.

—Ἄπ' τ' ἄμάξ' ἔφ'χε ἕνα κατρακύλ'.

—Τὰ παιδιὰ παίζ'νε κατρακύλ' καὶ μὲ ζάλ'σανε.

καθρέφτ'ς(δ)=ὁ καθρέφτης.

—Τὴ νύχτα νὰ μὴ γκνιττάζης στὸ γκαθρέφτ'! . . .

Κατσικάς(δ)=ὄνομασία ὑφάλου, ἀντικρὺ στὸ λιμανάκι τοῦ χωριοῦ

(βλ. «λιμνιώνας»). Εἶχε δυὸ μεγάλες προεξοχές, ὅσων κέρατα μεγάλα, γι' αὐτὸ πῆρε τὸ ὄνομα αὐτό.

Σημεῖο πολὺ ἐπικίνδυνο, γιὰ τοὺς ναυτικούς. Θυμοῦνται,

πῶς πρὶν πολλὰ χρόνια ἔγινε ναυάγιο.

κατσιποδιάζουμαι = ὀπισθοδρομῶ

στὴν ὑγεία μου ἢ στὴν ἐργασία μου.—Κατσιποδιάστ'κε ὁ ἄθρο-

πος μιὰ βολά, δὲ μπόρ' σε νὰ πάρ' ξανὰ ἀπάνη τ' !
κατσούλ'(τό)=ἄκρα μαλλιού, ὁ κου-
λὲς λεγόμενος (ἢ φέτα).
—Τὶ κατέβασες τὸ κατσούλ' σ'
ὡς τὸ φρύδι σ' ! Σιάξ' τὰ μαλ-
λιά σ' !
—Μ' . . . νὰ φᾶς τὸ κατσούλι σ'
(Λέγεται στὰ μωρὰ ἢ μικρὰ παι-
διά, σὰν χάδι, ὅταν τὰ μαλλάκια
τους πέφτουν στὸ μέτωπο, σ' ἔ-
να μέρος σγουρὰ, περιποιημένα
ἢ ἄταχτα).
κατωκοιλία(τὰ)=τὸ κάτω μέρος τῆς
κοιλιάς.
—Μέ πονοῦν τὰ κατωκοιλία μ' !
—Ἄπ' τῆ γκούρας' θαρεῖς ἐπέ-
σανε τὰ κατωκοιλία μ' !
καῦμός(δ)=φράση χαρακτηριστική.
—Ἔφτασε ἕνας καῦμός !... (δηλ.
κάτι ἔγινε ! . . .) τίποτε !
καφκαλύτρα ἢ καφκαλύτρια(ἢ)=εἶ-
δος ἀγρίου μαιδανοῦ, ποὺ εὐωδι-
άζει ὠραία. Τὴν καφκαλύτρα τὴν
μεταχειρίζονται στὰ ξερὰ φασό-
λια καὶ μαζί μὲ τὰ ραδίκια γίνε-
ται σαλάτα. (Βλ. διήγημα «Ἡ
καφκαλύτρα»), σελ. 47.
καφκί(τό)=φλυτζάνι γενικά.
—Ἄμα δὲ μπιῶ τὸ καφκί μ' τὸ
γκαβέ μ', δὲ μπόρω ! . . .
κελέκ'(τό)=νεοσχηματισμένο καρ-
πούζι ἢ πεπόνι. Σημαίνει καὶ ἄ-
γουρο. Μὲ τοῦ πεποنيοῦ κάνουν
σαλάτα ρετσέλλι, τρώγονται καὶ
σκέτα.
—Τὸ καβούν' ἦντανε κελέκ ! . . .
κεντί(τό)=τὸ δειλινό.
—Χτύπ' σὲ τὸ κεντί ; (ἢ ἀπογευ-
ματινὴ καμπάνα).
κεντιάτ' κο(τό)=τὸ φαγητὸ τοῦ δει-
λινοῦ.
κεφαλοδένομαι=δένω τὸ κεφάλι
μου. Σὲ περίπτωσι πονοκεφάλου.
κεπτέρια(τὰ)=γλύκισμα. Νισαστὲς
βρασμῆνος μὲ σεριμπέτι καὶ κοπα-
νισμένα ἀμύγδαλα ἢ καρύδια.
Χύνουν τὸ ὕλικὸ στὸ ταψὶ κ' ἄ-

φοῦ κρυώση, τὸ κόβουν σὲ κομ-
μάτια καὶ τὸ βγάζουν.
κιζντίζω=συγκατανεύω κυρίως
«τὸ πάει ἢ καρδιά μου», δέχομαι,
ἀνέχομαι.
κιοκιο(τό)=1) ἢ γαλοπούλα, ἢ
κούρκα, ὁ κοῦρ'κος.
2) ἀνόητος πολὺ.
—Ἄς τωνα τὸ γκιοκιο !
κίορα(ἢ)=τυφλή
κίόρ'κο(τό)=τυφλό.
κίόρ'ς(δ)=τυφλός. λ.τ.
—Σᾶ τὸ γκιορ' παγαίν'ς, δὲ γλέ-
π'ς μπροστά σ' ! . . .
κιουλάμ-μπέης(δ)=παληάνθρωπος,
κακοήθης.
—Ὁ μεγάλος ὁ γιός τ', ἄ'σ' το-
να ! Εἶναι ἕνας κιουλάμ-μπέης !
κίρ'(τό)=ἢ ἔκταση, ὁ κάμπος. λ.τ.
—Ἄπ' τὸ ξημέρωμα τοῦ Θεοῦ
μέσα στὰ κίρια φυλάγ'. Τόνε
τρώγ' ὁ ἥλιος κ' ὁ ἄερας.
κιρλαγκίτ'ς(τό)=τὸ χελιδόνι. (Βλ.
καὶ λέξη «Μάρτ'ς».)
κιρμάς(δ)=σιτάρι (πλυμένο) περα-
σμένο ἀπὸ μύλο (χοντροσπασμέ-
νο), φουσκωμένο σὲ βρασμένο γά-
λα καὶ στεγνωμένο στὸν ἥλιο.
Κατάλληλο, γιὰ πιλάφι.
κλαβανή(ἢ)=καταπακτὴ.
—Κατέβασε τὴ γκλαβανὴ νὰ μὴ
πέσ' τὸ παιδί.
κλαῖμα(τό)=τὸ κλάμμα. Κλαίματα,
κλαίματα, πᾶν τὰ ματάκια μ' !
κλήδονας(δ)=ἀκολουθεῖ ἢ φράση :
(ἐκ τοῦ «κληδονίζεσθαι»)=Χει-
μώνας κλήδονας !
(Λέγεται σὲ βαρυσχημονιά, ποὺ
κλείνεσαι ἀναγκαστικὰ στὸ σπῆτι
ἢ δὲν μπορεῖς νὰ ἐργαστῆς μὲ τὸ
πλοῖο, στὸ χωράφι, νὰ ταξιδέψης)
κλήδονας(δ)=βλ. κερ. «Ὁ κλήδο-
νας», σελ. 27.
κληματσίδα(ἢ)=ἢ ἀμπελόβεργα, ἢ
κληματῆς. Ἐπίσης καὶ δεμάτι ἀ-
πὸ κληματσίδες. Ἔχει καὶ τὴν
σημασία τοῦ ἀδύνατου (ισχνοῦ).
—Βάζ' λούσα, βάζ' ἀμὰ κληματ-

σίδα! Τίποτα δὲ φαίνεται ἀπά-
νη τ'ς!
κλίφ'(τὸ)=δὲ κονδυλοφόρος, ἐπίσης
ἢ μαξιλαροθήκη καὶ κάθε παρό-
μοια θήκη.
κλούβιο(τὸ)=1) αὐγὸ χαλασμένο.
—Ἡ κλωκα σ'κώθ'κε καὶ ἐφτὰ
αὐγὰ ἤντανε κλούβια.
2) λέγεται καὶ μυαλό κλούβιο.
—Κλούβιασε πιά τὸ μυαλό σ' καὶ
δὲ γκαταλαβαίν'ς!
κλωκα(ἡ)=ἡ κλώσσα.
—Ἄμα βάνω κλωκα, τήγε βάζω
ἀπὸ βραδύς καὶ κουκουλώνουμαι
μὲ μιὰ πετσέτα καὶ ρίχνω καὶ τοὶ
κάρτσες μου κάτ', νὰ βγήκ'νε
σκουφουλὰ (βλ. λέξη) καὶ νᾶχ'νε
καὶ καλτσούνια (μὲ πτερὰ στὰ
πόδια).
κλωκοπούλ'(τό)=τὸ κλωσσόπουλο.
—Ὅπου πάγω, σὰ τῆ γκλώκα
μὲ τὰ κλωκοπούλια τ'ς! Παίρνω
μαζί μ' καὶ τὰ παιδιὰ μ'! Ποῦ
νὰ τ' ἀφήκω γιά!
κόβω δίπλα=πέφτω νὰ κοιμηθῶ.
—Ἀπόψα νωρὶς θὰ τὸ κόψω δί-
πλα. Εἶμαι κουρασμένος.
Ἐπίσης σημαίνει ἀδιαφορῶ, ἐπα-
ναπαύομαι.
—Ἐκεῖνος τῶχ' κομένο δίπλα.
—Ἐχ' ἡ γυναῖκα τ', ξοδεύ' καὶ δὲ
τόνε νοιάζ' βρέχ', χιονίζ' τίποτα.
κοιλὸ(τὸ)=καδὶ ξύλινο κυλινδρικό,
πὸν μετροῦσαν μ' αὐτὸ τὰ σιτη-
ρά. Εἶχε χωρητικότητα 22 δκά-
δες (δύο γκαζοτενεκέδες). Ἐδὲ χέ-
ρι του ἦταν σιδερένιο, καθὼς καὶ
στὴ βάση του κι' ἐπάνω γύρω
του εἶχε πάλι σιδερένιο στεφάνι.
(βλ. καὶ τὴ λέξη «μισσοκοίλ'».)
κοκκάλα(ἡ)=δὲ σκελετὸς τῆς κεφα-
λῆς ἀλόγου. (βλ. κεφ. «Τὸ κοσί»,
σελ. 24).
Σὲ κάθε καθυστερημένο λένε:
—Ἐκεῖνος πῆρε τὴ γ κ ο κ κ α-
λ α! . . .
κοκκινίτσα(ἡ)=ἡ ἰλαρά.
—Νὰ μὴ βγάλ' κοκκινίτσα τὸ

παιδί; Δίν'τε τὸ ροδοζάχαρ' νὰ
τρώγ'!
κοκκινουδ'(τὸ)=ἡ «κοκκινίτσα».
κοκκώνα(ἡ)=ἡ κυρία, ἡ κυρά.
—Ἡ κοκκώνα ἡ Λουλουδιά, σὰ
κούρκα πιά! (ὑπερήφανη).
κόκοτας(δὲ)=δὲ ταπεινός. Ἐπίσης δὲ
ἄνδρας, πὸν ἀγαπᾶ νὰ κάθεται
πολὺ στὸ σπίτι του, πὸν κάνει
δουλειὲς καί, πὸν τοῦ ἐπιβάλλε-
ται ἡ γυναῖκα του.
—Κόκοτας πιά! Ἄπ' τὸ σπίτι τ'
δὲ ξεκολλάγ'! . . .
κολαοῦζος(δὲ)=δὲ ὀδηγός.
—Εἶχαμε κολαοῦζο μαζί μας.
κολάστρα(ἡ)=τὸ πρωτόγαλο.
κολυμπιδ'(τὸ) = βλ. καὶ «τσουτ-
σουδ'». Μικρὸ δοτρακοειδές.
κομμά(τὸ)=τὸ κομματί, λίγο, λιγά-
κι.
—Δόσε με κομμά' ψωμί καὶ τυρί.
—Θὰ παγαῖνω νὰ τὸ δγιῶ κομ-
μά', τι κάμνουνε! . . .
κομπόδεμα(τὸ)=τὸ χρηματικὸ ἀπό-
θεμα ἢ κοσμήματα, κυρίως γιά τὰ
γηρατιά. Συνήθως τὰ κομποδέ-
νουν σὲ μαντήλι τὰ κρύβουν στὴ
«μισόφουστα» (μέσα στὴ τσέπη
της), στὸ ζωνάρι ἢ ραμμένα
μέσα στὰ στρώματα ἢ καὶ παρα-
χωμένα κάπου.
—Ἄμα ἔχ'ς τὸ κομπόδεμα σ', ἔ-
χ'ς παρηγοριὰ καὶ οὐλ' σὲ σαίν-
τίζ'νε (σὲ τιμοῦν, σὲ ὑπολογίζου).
κόν'δα(ἡ)=1) τὸ αὐγὸ τῆς ψείρας.
2) σὲ περίπτωσι, πὸν κανενὸς τὰ
οἰκονομικὰ πάνε κάπως καλὰ καὶ
τὸ παίρνει ἐπάνω του, λένε εἰς
βάρος του εἰρωνικά:
—Ἐπιασ' ἡ ψείρα κόν'δα! . . .
κονεῦω=βρίσκω ἄσυλο, ἀπακούμι
καταλύω.
—Μιὰ βραδιά θὰ βρῶ πουθενὰ
νὰ κονέψω.
κονιονιδ'(τὸ)=1) κουτὸς ἄνθρωπος,
χαμένο ἠθικό.
—Νὰ μὴ τότε πῆτε τίποτα, για-

τι τὸ κονιονιὸ ὄλα θὰ τὰ προ-
φτάξ᾽ τῆ γυναῖκα τ᾽.
—Καθὼς ἔχασε τὴ δουλειά τ᾽ ὁ
ἄνθρωπος γέν᾽ κε κονιονιὸ ! . . .
2) κοντοπόνηρος.
—Τι κονιονιὸ εἶναι ! Μὴ τήνε
γλέπ᾽ς, κάμνει, πὼς δὲ καταλα-
βαίν᾽ ! . . .
κοντηλῶ=παραπατῶ, σκονταύω.
—Ἀπ᾽ τὸ μεθύσ᾽, οὐλο κοντηλάγ᾽.
—Καθὼς σ᾽ κώθ᾽ κα ἀπὸ τὴν ἀρ-
ρώστια, χωρὶς μπασιτὸν᾽ δὲ
μπόρω ! Κοντηλῶ, ἀδερφιτσα μ᾽ !
κοντόμυαλος (κοντόμυαλ᾽, κοντό-
μυαλο (ὁ, ἦ, τὸ)=ὄχι ἔξυπνος,
κουτός.
=Κοντόμυαλος εἶναι ! Ἄς τονα!
—Μπρέ, κοντόμυαλ᾽, τί πῆγες
νὰ κάμ᾽ς !
κοντόπατσος, κοντόπατσ᾽, κοντό-
πατσο (ὁ, ἦ, τὸ)=ἄνθρωπος πολ-
λὸ κοντός, κοντόδεμος.
—Τέτοιο κοντόπατσο γλέπ᾽ς, ἄμ-
μα ἔερ᾽ς τί σπάρτο εἶναι ;
—Ὅλοι οἱ κοντόπατσο᾽ εἶναι !
ἓνα σκαρί !
κοντοπίδαρο (τὸ)=ἄνθρωπος πολὺ
κοντὸς καὶ γεμάτος (σὰν πιθάρι).
Ἐφαρμόζεται καὶ στὰ τρία γένη.
—Ἡ γυναῖκα τοῦ ψωμᾶ εἶναι
ἓνα κοντοπίδαρο ! . . .
κοντυλένιος, κοντυλένια, κοντυλέ-
νιο (ὁ, ἦ, τὸ)=ῶρατος. α, ο, ζω-
γραφισμένος, η, ο.
—Ἡ Εὐγέγ᾽κω (Εὐγενία) ἔχ᾽
κοντυλένια μὺτ᾽ !
—Θᾶρετ᾽ ἦ Κοντυλένια (ὄνομα
κύριο).
Κοντυλίτσα (ἦ)=βλ. πρηγοῦμενη
φράση.
κόπτσα (ἦ)=τὸ κουμπὶ γενικά.
—Θὰ ράψω τοὶ κόπτσες !
κόρ᾽ζα (ἦ)=ὁ κοριός.
—Ἀπόφα μέσε ἔφαγανε οἱ κόρ᾽
ζες ! . . .
κορ᾽τσάρα ἢ κόρ᾽τσαρος (ἦ, ὁ)=με-
γάλο κοριτσι. εὐσωμο.
=Ἡ κόρη σ᾽, κορ᾽τσάρα θὰ γέν᾽

κορ᾽τσόπ᾽λο (τὸ κοριτσάκι).
—Ἄχ ! τὸ κορ᾽τσόπ᾽λο μ᾽ ! Με-
γάλωσε καὶ γέν᾽ κ κοπέλλα !
κόσα ἢ κόσσα (ἦ)=τὸ ἐργαλεῖο,
ποῦ θερίζουν (ἀπ᾽ τὸ ρῆμα κό-
πτω).
—Πῆραμε καινούργιες κόσες, γιὰ
νὰ θερίσ᾽ με !
κοσι (τὸ)=τὸ τρέξιμο. (Βλ. κεφ.
«Τὸ κοσί», σελ. 24).
—Ἄνε ἀ βγοῦμε στὸ κοσί !
κοσιάζω=τρέχω.
κότακας (ὁ)=ἀκοινωνήτος ἄνδρας,
ποῦ ἀγαπᾶ νὰ συμμαζεύεται νω-
ρὶς στὸ σπίτι καὶ ἀποφεύγει τὴν
συναναστροφή, μαζὶ καὶ ἄβουλος,
Σὰν κότα.
—Τί περιμέν᾽ς ἀπὸ τὸ γκότακα !
Κότακας ! . . .
κότας (ὁ)=χαζὸς, ἀνόητος, ἄβου-
λος, γελοῖος.
—Ὁ κότας λαλιὰ νὰ βγάλ᾽ ἀπὸ
τὸ στόμα τ᾽, δὲ γροικ᾽ ! . . .
κοτίζω ἢ κοτῶ=τολμῶ. Μεταχειρί-
ζεται ὅμως πάντα ἀρνητικά.
—Ποῦ κότ᾽ σα νὰ πῶ τίποτας !
Μ᾽ ἄνοιξαν ἓνα στόμα τέτοιο ! . . .
—Πῆγε, ἄμμὰ κότ᾽σε νὰ μιλήσ᾽,
τὸ καμμένο ! ; . . .
κότσαλα (τὰ)=ὄ, τι μένει ἀπὸ τὸ
πρῶτο κοσκίνισμα τῶν σιτηρῶν,
ποῦ εἶναι τροφή, γιὰ τὶς κότες.
Ἐχει πολλὰ ἄχρηστα μέσα, διά-
φορους ξένους σπόρους, ἀλλὰ μέ-
νει καὶ σιτάρι ἢ κριθάρι κ.ἄ.
—Ἐφερα κάμποσα κότσαλα, γιὰ
τοὶ κότες ! . . .
κότσια (τὰ)=οἱ ἀστράγαλοι. (Βλ. σελ.
57, «Τὰ κότσια»). Ἐπίσης δυνά-
μεις σωματικῆς ἢ ψυχικῆς.
—Φράση : «Σπάζω κότσια»=
σπάζω τὰ πόδια μου, ἐπιδιώκω
μ᾽ ὄλες μου τὶς δυνάμεις καί,
κουράζομαι πολὺ.
—Πῆγες καὶ τί ἔκαμες ; Μόνε
ἔσπασες τὰ κότσια σ᾽ ! . . .
—Ὅσο καὶ νὰ σπᾶν᾽ς τὰ κότσια
σ᾽, ἄχαρα (ἄδικα) κουράζεσαι ! . .

—“Αμα ἔχ’ς κότσια πάνε ἀντί-
κρου τ’ (τόλμησε δηλ.).

κούγιαυλο (τὸ)=κουφιοκέφαλος ἄν-
θρωπος, ἀλλὰ λέγεται κυρίως
στοὺς ἡλικιωμένους, ποὺ μετρού-
ζεται ἢ κρίση τους καὶ ξεχνοῦν.
Ἐπίσης στοὺς πολὺ βασανισμέ-
νους.—“Ἄς το **μπρὸ** τὸ κούγιαλο!
Γιὰ τίποτα πιά δὲν εἶναι!

—“Ὁ γέρος μου γέν’κε πιά κού-
γιαυλο.

κούδα (ἡ)=τὸ συγγενολόγι.

—Μαζώχ’κε ὄλ’ ἡ κούδα, λέγ’ ἐ-
ψές καὶ εἶπανε καὶ τί δὲν εἶπανε!
κουκκί (τὸ)=χαρακτηριστικὴ φρά-
ση:—Βάζω στὸ μύλο κουκκί
(=βάζω σὲ φροντίδα, πικάρω).

κουκκουνάρα (ἡ)=τὸ καλαμπόκι (τὸ
σπυρὶ) καὶ ἡ ρόκα του.

—Πῆρα κουκκουνάρα, γιὰ τὰ
χαϊβάνια (ζῶα).

—Ἐβρασαμε κουκκουνάρες καὶ
ἔφαγα μιὰ κι’ ἐγώ. “**Ηντανε** γα-
λαχτερές, πολὺ τρυφερές.

κουκκουναριά (ἡ)=τὸ φυτὸ τοῦ ἄ-
ραβοσίτου.

κουκκουτσού (ἡ)=ἐκείνη, τὰ λόγια
της χτυποῦσε, σὰν τὰ κουκκου-
τσια.—Τῆνε θυμοῦμαι τῆ γιαγιά
σ’! “**Ηντανε** κουκκουτσού!... Τὸ
λόγο της τ’ς θὰ λά τότε πῆ!...

κουκουζέλα(ἡ)=ἡ ἀχρηβάδα. Τὰ ὄ-
στρακα, ποὺ βγάζει ἡ θάλασσα
γενικά (χωρὶς νὰ ὑπάρχη ζῶν ὄρ-
γανισμὸς μέσα τους).

—Μάζωξα κουκουζέλες πολλές.
Ἔλα νὰ παίξουμε σπιτάκια!...
(Σύνηδες παιχνίδι τῶν παιδιῶν).

κουκουλώνομαι=σκεπάζομαι, παν-
τρεύομαι.

—Πότε, γιὰ ἃ κουκουλωθοῦτε ;
(θὰ παντρευτῆτε).

κουλαίνουμαι=προσωρινὴ ἢ μόνι-
μη ἀναπηρεία τῶν χειρῶν, πα-
θαίνω.

—Κουλάθ’κα! Πιά δὲ **μπορῶ**
τίποτα νὰ πιάσω.

—Νὰ κουλαθοῦν τὰ χέρια σ’!
(βλαστήμια).

κουλαίνω=προξενῶ ἀναπηρεία τῶν
χειρῶν.

—Μὴ τὸ δέρνεις, τὸ παιδί, γιὰτὶ
θὰ σὲ κουλάνω τὰ χέρια σ’,!...

κουμάσ’ (τὸ)=1) ὕφασμα γενικά.

—Πῆγα στὴ **Μπόλ’** καὶ πῆρα ἕ-
να ὀλόμαλλο κουμάσ’. 2) κοτέτσι.

—“Ἀνοιξες τὸ κουμάσ’ νὰ βγοῦ-
νε τ’ ὄρνιθια ; 3) λέγεται καὶ γιὰ
τὴν ἡθικὴ ὑπόσταση, τὸν ἡθικὸ
ξεπεσομό.

—Ἐγὼ ξέρω τί κουμάσ’ εἶναι
αὐτῆ-ὄς!...

κουμούλα (ἡ)=ἀκίνητη, βαρειά στὸ
σῶμα, ἀλλὰ καὶ στὸ πνεῦμα.

—Ἡ ἐκκλησία **κουνεύ’** ν’ ἀπο-
λύκ’ καὶ ποῦ εἶναι ἀκόμα νὰ
πάγ’ ἢ Ἐλέγκω! Κουμούλα πιά!

κουμπές (ὀ)=τροῦλος, προεξοχὴ
τῆς στέγης, γενικά.

—Ἐχ’νε ἕνα σπιτ’ κι’ ἔχ’ οὔλο
κουμπέδες.

κουνούκλα(ἡ)=ἡ τολύπη τοῦ λανα-
ρισμένου μαλλιού, ἡ «τουλούπα»
λεγόμενη.

—Σήμερα ἔκλωσα ἕνα σουρι (του-
λοῦπες ἡ) κουνούκλες.

—Ἐγὼ τσι κουνούκλες τσὲ τυ-
λίζω ὄμορφα.

κούντεντες(ὀ)=ὁ ἀθάνατος, ὁ αἰω-
νόβιος, ὁ περιπλανώμενος Ἰου-
δαῖος.

—“Ὁ **μπάρμα**-Συμαγῶν’ς (Συ-
μεῶν πόσω χρονῶ εἶναι ; **Κούν-
τεντες** πιά γέν’κε!...

κουντούρια(τὰ)=γυναικεῖα παπού-
τσια παληᾶς ἐποχῆς.

—“Ἐνα **γκαιρὸ** τὰ **κουντούρια**
μ’ ὄλα τὰ κορίτσια τῆ γειτονιάς,
θὰ λά τὰ πάρ’νε, νὰ πάνε πουρ-
νό, νὰ μεταλάβ’νε!

κουντρασταρίζω=φέρνω ἀντιρρή-
σεις, ἀντιστέκομαι, διαφωνῶ.

—Τι μὲ **κουντρασταρίζεις** ; (τι
μὲ φέρνεις ἀντιρρήσεις καὶ μὲ
στενοχωρεῖς ;)

—Τόνε **κουντραστώρ** ζε και δὲ **μπόρ** σε νὰ πῆ τίποτα ἐκεῖνος! . . .
κουπώνω=σταματῶ, λιγοστεύω, κο-
πάζω.

—Ὁ ἀέρας, σὰ νὰ κούπωσε! . . .
—Τὸ δόντι μ' (πού πονοῦσε) κού-
πωσε και **μπόρ** σα νὰ κοιμηθῶ!
κουρδουκέλλ' (τὸ)=κᾶτι πολὺ τσα-
λακωμένο.

—Καινούργιο φουστάν', κουρ-
δουκέλλ' τῶκαμες! . . .
κουρεύομαι=συνηθίζεται περισσό-
τερο στὸ α' και β' πρόσωπο τοῦ

ἐνικοῦ και τοῦ πληθυντικοῦ. Εἶ-
ναι ἔκφραση ἀντιγνωμίας, μὲ
συμπάθεια ὅμως μαζί στη σημα-
σία της. Ἐνα παιδί π.χ. λέγει
κᾶτι, πὸν δὲν εἶναι και σωστὰ
ἐκφρασμένο κι' οὔτε ἔπρεπε νὰ
πάρῃ τὸ λόγο, τοῦ λένε:

—Νὰ κουρεῦσαι ναί! . . . εἶπες
κι' ἐσὺ τὸ λόγο σ'! . . .

Ἐπίσης ὅταν κᾶποιος ἢ κᾶποια
φορέση κᾶτι περίσσιο, πὸν κάνει
ἐντύπωση, ἔνα φλόγκο π.χ., τοῦ
λένε:—Νὰ κουρεῦμαστε! . . .,
ποῦ πῆγες και στολίσ'κες πάλε;

—Νὰ κουρεῦμαστε! . . . πολε-
μοῦμε, πολεμοῦμε και τίποτα δὲ
γκάνουμε! . . .

κουρι-κομμάτ' (τὸ)=κουρασμένος ὑ-
περβολικά.

—Σήμερα εἶχα πολλὲς δουλειὲς
και τὸ βράδ' ἔπεσα κουρι-κομ-
μάτ'! . . .

—Ἡμ'να κουρι κομμάτ' και δὲ
μπόρ σα νὰ κοιμηθῶ πὸν μὲ πο-
νούσανε οὐλ' οἱ **μποντικοί** μ' (οἱ
μῦς)! . . .

κούρκα(ἦ)=γαλοπούλα. Ἐχει και
τὴ σημασία τοῦ ὑπερήφανος.

—Ἡ κούρκα μας ἦτανε πολὺ
παχειά! . . .

—Καθὼς ἀρρ'βωνιάσ'κε και πῆρε
αὐτόνα, σᾶ τὴ **γκούρκα** φουσι-
κόν'! . . .

κουρκουλί(τὸ)=(μικρὸ καπέλλο (εἰ-
ρωνικά).

—Τὶ κουρκουλί φοροῦσε πάλε
αὐτὴ σήμερα! Τῆνε εἶδατε! . . .
κουρμάτ' (τὸ)=ἀπὸ τὴν ὑπερβολικὴ
κούραση, πὸν τὸ σῶμα γίνεται
δύσκαμπτο.

—Κουρμάτ' γέν'κα! . . . Δὲ
μπόρω ἄλλο, νὰ δουλέψω! . . .
κουρμούτζελλο(τὸ)=κᾶτι πολὺ τσα-
λακωμένο και λερωμένο.

—Τὶ φουστάν' εἶν' αὐτό; Βγάλ' το
λήγορα, Κουρμούτζελλο τῶκαμες,
ἀθεόφοβη! . . .

κουρνιαζώ=συμμαζεύομαι. Κυρίως
λέγεται στὰ πουλιά, πὸν συμμα-
ζεύονται, γιὰ τὸν ὕπνο τους.

—Τὴ **γκότα**, πὸν ἔχασανε ἢ
Μπουλιῶ (Ζεμπουλιὰ = Ὑακιν-
θία), τῆνε ἤβρανε κᾶτ' ἀπ' τὴ
σκάλα. Ἐκεῖ κούρνιασε! . . .

κουρμπάτ' (τὸ)=τὸ μαστίγιο.

κουρτούμ' (τὸ)=τὸ λάστιχο τῆς πυ-
ροσβεστικῆς ἀντλίας και κάθε λά-
στιχο σωληνοειδές, πὸν ποτίζουν,
ἢ πὸν μεταγγίζουν ὕγρα.

—Ποῦ εἶναι τὸ κουρτούμ', νὰ
βγάλω κρασί;

κουσκουσ' (τὸ)=ζυμαρικό. Γίνεται
ἀπὸ εἰδικὲς γυναῖκες, μέσα σὲ
κοῖτες σκάφες (εἶναι κορμὸς δέν-
δρου κατάλληλα ἐργασμένος). Βά-
ζουν ἄλα, αὐγά, ἀλεύρι και σι-
μιγδάλι (σὲ διάφορες ἀναλογίες),
τὸ περνοῦν ἀπὸ διάφορα κόσκινα
δερμάτινα και τὸ κάνουν σφαιρι-
κό. Ἀπὸ τὴν ἀρχὴ μὲ τὰ δυὸ χέ-
ρια γίνεται προσπάθεια, μέσα στὴ
σκάφη, πάνω σὲ χονδρὸ σιμιγδά-
λι, νὰ σχηματιστῇ ἡ «μαγιὰ» του
(δηλ. τὰ λεπτὰ σφαιρίδια). Τὰ χέ-
ρια κινοῦνται στὴν ἐπιφάνεια τῆς
σκάφης κυκλικά διαρκῶς. Κατό-
πιν παίρνουν ἀπὸ λίγη «μαγιὰ»
και διαρκῶς προσδέτουν ὑλικὸ ὡς
που νὰ γίνῃ τὸ μέγεθος, πὸν πρέ-
πει. Στὴ δεύτερη αὐτὴ φάση τῆς
ἐργασίας, μπαίνει σιμιγδάλι λεπτό.

κουτάβ' (τὸ)=τὸ σκυλάκι. Σημαίνει
και κουτός.

—Αὐτὴ εἶναι ἓνα κουτάβ³!
 κουταβάκ³ (τὸ)=μικρὸ σκυλάκι.
 κούτσας (ὁ)=ἄπληστος, φαγάς, δὲ
 χορταίνει οὔτε τὸ μάτι του, οὔτε
 ἢ κοιλιὰ του, ἀλλὰ πρὸ πάντων
 σιὰ ἔτοιμα τῶν ἄλλων.
 —Ποῦ χορταίν³ καμμιά φορὰ ὁ
 κούτσας ;...
 κουτούκ³ (τὸ) = κομμένος κορμὸς
 δέντρου, ἐπίσης κᾶτι βαρὺ, ἀσή-
 κωτο. Καὶ ἀνθρώπου, χωρὶς ἀντί-
 ληψη.—Τί βαρὺ παιδί εἶν³ αὐτό!
 Κουτούκ³! (πάει καὶ στίς δυὸ ση-
 αμσίες).
 κουτούκα (ἡ)=κορμὸς δέντρου, γυ-
 ναίκα χωρὶς ἀντίληψη.
 —Θυμοῦμαι τῇ Λοξῇ (Ἄλεξάν-
 δρα=Λοξάντρα), ὅταν πάγαινε
 στὸ σκολειό, ἦντανε μιὰ κου-
 τούκα!...
 κουτουμούλα (ἡ)=βαρειά, δυσκίνη-
 τη.—Τί περίμενες νὰ σὲ κάμ³ ἢ
 κουτουμούλα ; Ἄμα ἔχ³ καρδιά
 ἄμπάρ, (βλ. λέξη) περίμενε τῆνε!
 κούτρα (ἡ)=τὸ μέτωπο, κεφάλι, ἐ-
 πίσης σημαίνει καὶ τὴν ροπὴ τοῦ
 ἀτόμου, τὴν κακίη.
 —Τί ἔπαθε ἢ κούτρα σ³ πάλε ;
 Ποῦ χτύπ³σες ;
 —Νὰ μὴ τῶχ³ ἢ κούτρα, νὰ κα-
 τεβάζ³ ψεῖρες ! . . . (παροιμιώδης
 φράση, πὸν ἐκφράζει, ὅτι ὅταν
 κανεὶς εἶναι ἐπιρροεπῆς στὸ κακὸ,
 πάντα τὸ κακὸ θὰ προξενήσῃ).
 κουτρίζω ἢ κουτρώ=κουτουλώ, συγ-
 κρούομαι στὸ μέτωπο, στὸ κεφάλι.
 κούτρισμα (τὸ)=τὸ κουτούλισμα.
 κουτρούλ³, κουτρουλή, κουτρουλό
 ἢ κουτρούλ³κο (ὁ, ἡ, τὸ)=ἀνθρω-
 πος χωρὶς μαλλιά, ἐπίσης στάμνα
 δοχεῖο κ.ἄ., πὸν τοὺς ἔχουν σπά-
 σει τὸ στόμιον ἢ καὶ τὰ χερούλια.
 —Τὸ παιδί μας εἶναι κουτρουλό!
 Δὲν ἔβγαλε μαλλιά ἀκόμα !...
 —Ἄχ! τὸ κουτρούλ³κο μ³! (χάδι)
 —Ἀῦριο τὸ πρωὶ θὰ πάγω στ³
 ἄμπέλ³, μετὸ κουτρουλό τὸ κα-
 λάθ³! (εἶτανε συνήθεια τῆς ἁγίας

Μαρίνης (16 Ἰουλίου) νὰ πηγαί-
 νουν στὸ ἄμπέλι, μ³ ἓνα καλάθι,
 χωρὶς χέρι καὶ νὰ φέρουν τὰ ἐ-
 λάχιστα σταφύλια, πὸν τυχὸν ὠ-
 ριμάζανε, ὡς τότε).
 κουτρούμ³ (τὸ)=πιπίσιμο τοῦ σώμα-
 τος, τὸ βάρος, πὸν νοιώθουμε ἀ-
 πὸ κούραση ἢ ἀσθένεια.
 —Ἄπ³ τῇ γκούρας³, γέν³κα κου-
 τρούμ³!
 κούτσαγκας (ὁ)=ἄνδρας ἢ γυναίκα,
 πούναι κουτσοὶ καὶ ἰδιότροποι
 συγχρόνως.
 —Ὁ κούτσαγκας, δὲ μιλιέται!...
 κούτσακας (ὁ)=βλέπε προηγ. λέξη).
 κουτσαύλα (ἡ)=γυναίκα κουτση καὶ
 ἰδιότροπη καὶ φλύαρη.
 —Ἡ κουτσαύλα πόρτα ἀγύριστ³
 δὲν ἀφήν³!...
 κούτσαυλος (ὁ)=ἄνδρας ἢ γυναίκα
 κουτσοί, ἀλλὰ μαζὶ καὶ ἰδιότροποι
 καὶ κακοί, σὺν νὰ ἐπιδρᾷ ἢ ἀνα-
 πειρία τοὺς στὸ χαρακτῆρα τοὺς,
 ὅπως καὶ στίς τρεῖς προηγούμε-
 νες λέξεις.
 —Ὁ κούτσαυλος, σὺν ἀνοίξ³ τὸ
 στόματ³, πὸν μπόρ³ς νὰ πῆς λό-
 γο ! . . .
 κουτσιανιάζω=ἔχουν παγώσει τὰ
 ἄκρα μου καὶ δὲν πιάνουν. Τὰ
 χέρια π.χ. (τὰ δάχτυλα τῶν χε-
 ριῶν καὶ τῶν ποδιῶν), τὰ πόδια,
 ἢ μύτη ὅταν παγώσουν τὸ χειμῶ-
 να τ³ αὐτιά.
 —Κουτσιανιάσανε τὰ χέριαμ³ καὶ
 καὶ δὲ μπόρ³γα νὰ γράψω ! . . .
 κουτσομεσιάζομαι=ἀπὸ τὴν κού-
 ραση πιάνεται ἢ μέση μου, ἐπι-
 σης ὅταν πονεῖ καὶ δὲν μπορῶ
 νὰ ἐργασθῶ.
 —Ἄπ³ τὸ νερό, πὸν κουβάλ³σα
 σήμερα, κουτσομεσιάζ³κα ! . . .
 —Ἄπ³ τσί, δουλειὲς κουτσομεσιάζ³-
 στ³κα ! . . .
 κουτσομεσιάζω=γίνομαι αἰτία, ὡ-
 στε νὰ πιαστῇ ἓνας ἄνθρωπος
 (τὸν κουράζω, τὸν σκουντῶ καὶ

πέφτει κλπ.) Βλ. και «κουτσομε-
σιάζουμαι».

—Τὸ παιδί σ' θὰ τὸ κουτσομε-
σιάζης τέτοιο ξύλο. πὸν τὸ δίν'ς!
κουτσομπάκ'(τὸ)=κάτι μικρὸ και
ὄμορφο. Εἶναι ἔκφραση συμπά-
θειας.

—Τὸ κουτσομπάκ' μας μεγα-
λὸν' !... (τὸ μικρὸ μας τὸ παιδί).
κουτσομποῦ(ἦ)=ἔκφραση συμπά-
θειας, ἀλλὰ τὸ πρόσωπο, γιὰ τὸ
ὄποιο γίνεται ὁ λόγος, εἶναι ἀπα-
ραίτητα ὄμορφο και ἔξυπνο. Συ-
νήθως παιδί.

—Ἡ κουτσομποῦ εἶχε δὲν εἶχε
τὰ κατάφερε ! . . .

—Ἔλα δῶ μπρὲ, κουτσομποῦ!
κουτσοριν'(τὸ)=μικροσκοπικὸ παι-
δάκι, ζῶο ἢ πρῶγμα (φύλλο π.χ.
ἄνθος κλπ.).

κουτσοχεριάζουμαι=1) ὅταν παρου-
σιάζεται ἐμπόδιο και δὲν μπορείς
νὰ διαθέσης τὴν ὥρα σου, ὅπως
θὰ ἤθελες.

—Ἦρτανε ξαφνικὰ τὰ μουσαφί-
ρια μας και δὲ μπόρ'σα νὰ πιά-
σω κάνε δουλειά. Πολὺ κουτσο-
χεριάστ'κα σήμερα ! . . .

2) ὅταν ἀπὸ πόνο, πληγή, χτύ-
πημα, ἀρρώστεια δὲν μπορείς νὰ
χρησιμοποιήσης τὰ χέρια σου.

—Ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀρρώστια κουτ-
σοχεριάστ'κα φέτο ! . . .

—Ἀσβέστ'σα τὸ σπὶτ' μας και
ἀνοίξανε τὰ χέρια μ'. Κουτσοχε-
ριάστ'κα και δὲ μπορῶ μέρες
τώρα νὰ πιάσω βελόν' ! . . .

κουτσοχεριάζω=ἔξ' αἰτίας μου ἐμ-
ποδίζεται κάποιος νὰ ἐργαστῆ.

—Τὸ μωρόμ' ὄλο ἀρρωστο. Μὲ
κουτσοχέριασε και τίποτα δὲ μπο-
ρῶ νὰ δγιῶ ! . . .

κούφταλλο(τὸ)=ὑπέργηρος ἄνθρω-
πος.

—Κούφταλο πιά γέν'κε! Οὔτε
γλέπ', οὔτε γνωρίζ', οὔτε κατα-
λαβαίν'.

κοφτερίτσα(ἦ)=μικρὸ σαυροειδές,

πὸν συναντᾶμε συχνὰ στὰ χωρά-
φια, γουστέρα."Ἐχει και τὴ σημα-
σία τοῦ ἔξυπνος.—Σὰ κοφτερίτσα
εἶναι ! Τόνε γλέπ'ς ! . . .

κόχ'(ἦ)=κάθε γωνία.

—Τὶ ἔκατσες ἐκεῖ στὴ γκόχ ;

—Ἐγὼ στὸ σπὶτι μ' θὰ πάγω !
Στὴ γκόχη μ' ! Στὴ γκοχίτσα μ' !
Ἐπίσης κόχη εἶναι τὰ ἄκρα τοῦ
ψωμοῦ.

—Κόψε με μιὰ κόχ', νὰ φάγω !

κράν-τας (ὁ)=πολὺ ὑψηλὸς ἄνδρας
ἢ γυναῖκα μόνο ἢ και σωματώ-
δης μαζί.

—Τὶ κράν-τας γέν'κε αὐτὴ, Ποι-
ὸνα μοιάζ' ! . . .

—Αὐτουνοῦ ὁ μπαμπᾶς ἦτανε
κράν-τας ! . . .

κριασ' (τὸ)=τὸ κρέας.

—Ἐνα γκαιρό, ὄλες οἱ σαρακο-
στές. κριασ' δὲν ἔβαζαμε στὸ
σπὶτ' μας μέσα ! . . .

κρίνω=ὀμιλῶ.

—Δὲ γκρίν'με μὲ τὴ διπλανή !

κροκίδ' (τὸ)=τὸ δευτέρας ποιότη-
τας μαλλί, πὸν βγαίνει ἀπὸ τὸ
λανάρισμα, ὅταν γίνεται τὰ λανά-
νάρισμα μὲ τὸ «λανάρι» (βλ. πα-
ροιμία, ἀρ. 15). Μὲ τὸ «κροκίδ'»
ὕφαινον κουβέρτες και χαλιά.
Τὸ κλώθουν συνήθως χοντρό.

κρομμύδ' (τὸ)=τὸ κρόμμυο. Ἐπί-
σης τὸ στομάχι τῶν πουλιῶν (τὸ
σαρκῶδες στομάχι).

κρούμπλαστρος, κρούμπλαστρ', κρου
ὀμπλαστο (ὁ, ἦ, τὸ,)=ψυχρὴ
μορφή, ψυχρὸς χαρακτήρας.

—Ἡ κρούμπλαστρ', σάνα δὲ μὲ
ἔξρ' και ἄμα μὲ δγιῆ, οὔτε σωστὴ
καλημέρα δὲ λέγ' !

—Σὰ ντὴ μάννα τ' και 'κεῖνο
κρούμπλαστρο ! . . .

κρυφομπομποῦ (ἦ)=μονόχωνη
μυστικιά, ἀκοινώνητη.

Κρυφομπομποῦδες πιά ! Μονά-
χες ὄλο ! Κανένα δὲ βάζ'νε κοντά!

'κρωτήρ' (τὸ)=τὸ ἀκρωτήριο.

Κυρία (ἡ) = ἡ κυρία Ἑλένη Σ. Ἀρχιγένους, ὅπως τὴν ἀποκαλοῦσαν ὄλοι στοὺς Ἐπιβάτες.

— Ὅταν πάγαιναμε στὸ σχολεῖο μικρές, θυμοῦμαι, ἡ Κυρία μᾶς ἔδινε πολλὰ δῶρα. Ἀκόμα τὴ χαρὰ τὴν αἰσθάνομαι (λένε οἱ ἀρχιγενίδες).

κῶνα (ἡ) = βλ. λέξ. «κοκκῶνα».

Λ

λαγάρα (ἡ) = μεγάλη καθαριότητα, πολὺ καθαρά.

— Τὸ σπῆτι τ'ς λαγάρα τῶκαμε.

λαγκιόλι (τὸ) = 1) τὸ μυαλό.

— Τῶχασες τὸ λαγκιόλι σ'!

2) ἔνωμα σὲ ροῦχο, ἡ «τσόντα» λεγόμενη, γιὰ νὰ δώσουν φάρδος κυρίως στὸν ποδόγυρο φορέματος ἔσωροῦχου καὶ ράβουν συνήθως οὔγια μὲ οὔγια.

— Νὰ βάλ'ς λαγκιόλ' νὰ γέν' φαρδιούτ'κο!

λαγοκοιμοῦμαι = κοιμοῦμαι ἑλαφρά, εἶμαι ἐν ἡμερογηγόρσει.

— Λαγοκοιμήθ'κα κομμάτ', γιὰ τι εἶχα τὸ νοῦ μ' νὰ σ'κωθῶ, νὰ κοιτάξω τὴ δουλειά μ'.

— Τὸ παιδί λαγοκοιμᾶται. Δὲ γλέπ'ς, ποὺ τὰ μάτια τ' εἶναι μισάνοιχτα; Τὶ κάμνεις πατρινὶ κι' ἀνοιγοκλείν'ς τοὶ πόρτες! . . .

λαδίτσο (τὸ) = χαλασμένο καρδίη ἢ ἀμύδαλο ταγκιασμένο.

— Τὰ καρύδια εἶναι λαδίτσια.

λαῖνα (ἡ) = ἡ στάμνα.

— Ἡ λαῖνα πολλὲς φορὲς παγαίν' στὴ βρύσ', ἀμμὰ μιὰ βολὰ σπάν'!

λαϊνάκ' (τὸ) = τὸ σταμνάκι.

— Πῆγα κι' ἔφερα ἓνα λαϊνάκ' νερό· πολὺ προῖ, γιὰτι ὕστερα ἄ-

Ἡ Ἑλ. Σ. Ἀρχιγένους μετὰ τοῦ εὐεργέτου συζύγου της

- μα βγήκ' ὁ κόσμος, θέλ' νὰ περιμέν'ς μὲ τοὶ ὄρες.
- λαμνί(τὸ)=τὸ προϊὸν τοῦ ἀλωνίσματος, καμομένο σὲ στοίβα.
- Τὸ λαμνί ἔστ' στέκεται! Δέ φυσάγ' καί! Νά βάλ'με εὐλοητὸ νὰ λυχνίσ'με! . . .
- λαμπηκάρισμα(τὸ)=τὸ καθάρισμα τοῦ κρασιοῦ, τοῦ νεροῦ. Τὸ φιλτραρίσμα.
- Τὸ κρασί ἤθελε λαμπηκάρισμα ἀκόμα.
- λαμπηκαρισμέν'-ος-ο (ἢ ὁ-τὸ) = 1) πολύξερος, τετραπέρατος.
- Τὸνε γλέπ'ς καὶ θαρεῖς, πῶς δὲν ξέρ' τίποτα. Ἐκεῖνος εἶναι λαμπηκαρισμέν'ος-ο κί' ἄλλοιῶς
- Ἐχ'με ἓνα κρασάκ' λαμπηκαρισμένο! . . . (φίνο).
- Λαμπῆς(ὸ)=Χαράλαμπος.
- λαμπομαχῶ=κάθε τι, ποῦ λάμπει ἀπὸ ὁμορφιά ἢ καθαριότητα.
- Ἐκεῖνο τὸ σπῆτι τ'ς λαμπομαχάει (ἢ λαμπομαχεῖ).
- λαμπυρίδα(ἢ)=ἡ πηγολαμπίδα. Βλ. «Ἡ λαμπυρίδα».
- λάμπω(ἢ)=χαζή, ἄμυαλη κί' ἀνοικοκύρευτη μαζί. Τάχα ἐπεκράτησε νὰ λέγεται ἀπὸ μιὰ τέτοια Λαμπρυνή=Λάμπω.
- Ἡ Λάμπω, οὔτε τὸ σπῆτι τ'ς, οὔτε τὰ παιδιὰ τ'ς, οὔτε ἀπάνη τ'ς νὰ μὴ τήνε δγῆς! . . .
- λανάρ'(τὸ)=τὸ ἐργαλεῖο, ποῦ καθαρίζουν τὸ μαλλί. Εἶναι ξύλινο, μὲ δυὸ σειρὲς δόντια ἀπὸ 25-30 ἀπ' ὅπου περνᾷ τὸ μαλλί καὶ καθαρίζεται.
- λαναρίζω=περνῶ τὸ μαλλί ἀπ' τὸ λανάρι, ὅπου θὰ καθαριστῆ καὶ θὰ χωρίση ἢ πρώτη ποιότητα καὶ θὰ μείνη τὸ δεύτερο, τὸ κ ρ ο κ ί δ ι.
- λανὸς(ὸ)=1) ἴσιος, μὴ σγουρός.
- Τὰ μαλλιά τ'ς εἶναι λανά.
- 2) λεπτός, ψιλός.
- Τὸ πανί, ποῦ πῆρε εἶναι λανό.
- λαπατοῦ(ἢ)=σὲ καιρὸ ἀνομβρίας

- ντύνανε τὰ παλιὰ τὰ χρόνια ἓνα κορίτσι μὲ λάπατα καὶ τὸ γυρίζανε σ' ὄλο τὸ χωριό, γιὰ νὰ βρέξῃ. Μάλιστα τὸ συνήφιζε αὐτὸ ὀρισμένη οἰκογένεια καὶ ἐπεκράτησε νὰ λένε τίς γυναικες λαπατοῦδες, ἐπὶ γενεές. Ἡ λαπατοῦ εἶναι ἢ «περπεροῦνα», ὅπως τὴν λένε σ' ἄλλα μέρη. (βλ. σ. 46).
- λαρδί(τὸ)=παστωμένο πάχος χοιρινό.
- Τὸ βράδ' θὰ φῶμε λαρδί κομμένο κομματάκια στὸ τηγάν' μαζὶ μ' αὐγά.
- λασπουριά(ἢ)=ἡ πολλὴ λάσπη, ἀλλὰ καὶ ἡ πυχή.
- Ἦρταμε ἀπ' τὸ Εἰστέρο πορπατηγὸ, ἀμὰ ἔμεις τὸ ξέρ'με, πῶς ἦρταμε! Εἶχε μιὰ λασπουριά στὸ δρόμο! . . .
- λάτρα(ἢ)=καθαριότητα φροντίδα καθαριότητας.
- λατσοῦρα(ἢ)=λάσπη πολλή, ἀλλὰ ἀραιά. Τὶ λατσοῦρα ἔχ' σήμερα! Λέρωσα τὰ παπούτσια μ'! . . .
- λαφροῖσκιωτος(ὸ)=ἐκεῖνος, ποῦ εὐκολα βασκαίνεται, ὁ «μὴ μοῦ ἄπυτο».
- Τὸ παιδί μ' εἶναι πολὺ λαφροῖσκιωτο. Ἄμα τὸ πάγω πούπετε, τὸ βράδ', πρέπ' νὰ τὸ κάμω τὸ μάτ'! . . . ξεματιάσω.
- λαφρομπούναρο(τὸ)=χωρὶς κρίση ἄνθρωπος, χωρὶς θέληση, ἐλαφρός.
- Βασίς'κες σ' ἐκεῖνο τὸ λαφρομπούναρο; Σώθ'κες!
- Τέτοιο λαφρομπούναρο ἦτανε ἀπὸ μικρὴ (ἀπὸ μικρός).
- λαχοῦρ'(τὸ)=ὑφασμα τῆς Λαχώρης, τὸ πολύτιμο.
- Τὶ φουστάνια εἶχα! Τὶ λαχοῦρα καὶ τί δὲ θέλ'ς! . . .
- λαχοῦρι(τὸ)=προϊὸν τῆς Λαχώρης.
- λεβάρισμα(τὸ)=τὸ τράβηγμα τῶν διχτυῶν κατὰ τὸ ψάρεμμα ἀπὸ τὴ θάλασσα, ποῦ ὑποτίθεται εἶναι γεμάτα ψάρι.

—Ἄπα' στὸ λεβάρισμα ἔσκιε ὁ
 ξιφιδὸς τὸ πλεμάτ' καὶ ἔφ'χε!
 λεβέρνω=τραβῶ, σηκώνω τὰ δίχτυα
 κατὰ τὸ ψάρεμμα.
 —Ἄμα λεβάρ'ς καὶ δγῆς γιομά-
 τα τὰ πλεμάτια ψάρ', τὶ χάρ' ἔχ'.
 λέλεγμας (ὁ)=ὁ πελαργός. Ἄδύνα-
 τος καὶ ὑψηλὸς ἄνθρωπος.
 —Αὐτὸς εἶναι, σὰ λέλεγμας!
 —«Οἱ γιάτρισες κάμανε σκόνη
 τὰ κελύφη τῶν αὐγῶν τοῦ «λέ-
 λεγμα» καὶ παρασκευάζανε «ἀ-
 λοιφή, γιὰ τὸ ματόπονο».
 λελέγμ' (τὸ)=ὁ πελαργός. (Βλ. λέξ.
 «Μάρτης».)
 λελεγμομυτάρα (ἡ)=ὅποιος ἔχει με-
 γάλῃ μύτῃ, σάν τοῦ πελαργοῦ
 τάχα. Λέγεται γιὰ τὰ τρία γένη.
 Τὰ παιδιὰ μεταξύ τους τὸ συνη-
 θίζουνε, ὅταν μαλώνουν.
 —Δέλεγμομυτάρα! . . . Δέλεγμο-
 μυτάρα!
 λέχα (ἡ)=ξανθὴ φυλὴ, ξεθωρια-
 σμένη γυναῖκα, ἄχρωμη.
 Αὐτὴ, σὰ λέχα εἶναι. Ἀπὸ ποῦ
 βαστάγ' ἢ σκούφα τ'ς ποιὸς ξέρ'!
 Εἶναι καὶ κατηγορία:
 —Τὴ λέχα τήνε εἶδες, πῶς σὲ
 κουντραστάριζε! (ἐναντιονότανε).
 λεχούδ' (τὸ)=τὸ νεογέννητο.
 —λεχούδ' πρᾶμα, ποῦ τὸ γυρνάγ'
 ἢ πορτογύρα! . . .
 λεχοῦσα (ἡ)=ἡ λεχά.
 λεχουσιὰ (ἡ)=ἡ λοχεΐα.
 —Τὴ λεχουσιὰ τ'ς ἡ Κοκκώνα δὲ
 τήνε γιορτάζ'! Γιαμμιά σ'κόννε-
 ται! (ἀμέσως).
 Ληγόρ'ς (ὁ)=ὁ Γρηγόρης.
 Ληγοράκ' (τὸ)=ὁ Γρηγοράκης.
 —Τόνε εἶδες τὸ Ληγοράκ'.
 λιαλιουρίζω=λάμπουν τὰ μάτια μου.
 —Τὸ παιδί θάχ' ζεστασιά. Δγιές
 λιαλιουρίζ'νε τὰ μάτια τ'!
 —Τί λιαλιουρίζ'νε τὰ μάτια σ'.
 Τώρα ἔτρωγες (π.χ. στὴ θέα ἐνὸς
 γλυκίσματος).
 —Δγιές τὸ μπαληγόερο, πῶς lia-

λιουρίζ'νε τὰ μάτια τ'! . . . (ὅταν
 δὴ καμμιά ὁμορφὴ γυναῖκα).
 λιανίζω=χωρίζω, τεμαχίζω ὕφασμα
 ἢ κρέας. Ψιλοκόβω.
 —Σήμερα λιάν'σα τὸ φουστάν'
 τ'ς ἀντραδρέφης μ'.
 —Θὰ λιανίσω τὸ κριάς.
 —Πολὺ τὸ λιάν'σες τὸ κριάς (τὸ
 ψιλόκοψες).
 λιάρδα (ἡ)=χορδή, ποῦ δένονται τὰ
 ἀγκίστρια.
 λίγκα (ἡ)=λίν-γμα = λιγνός, ἀδύ-
 νατος, ἰσχνός (λέγεται καὶ στὰ
 δυὸ φύλα).
 —Ποιὸς εἶναι μ'... αὐτὴ ἡ λίγκα;
 λιμνιώνας (ὁ)=τὸ λιμάνι. Ὑπήρχε
 μικρὸ, φυσικὸ λιμάνι στὸ χωριὸ—
 στὸ μέσο περὶπου—γιὰ πλοίαρια.
 (Βλ. παροιμ. ἀριθμ. 14).
 λιμπίζουμαι=μοῦ ἀρέσει κάτι, ποῦ
 μὲ τραβήξε τὴν ὄρεξη, τὴν προ-
 σοχή.
 λογαριά (ἡ)=ὁ λογαριασμός, κατα-
 νομή, μέρισμα.
 —Γύρ'σανε ἀπ' τὴ μπαλαμίδα
 καὶ τόνε ἔπεσε (κάποιο ποσὸ) στὴ
 λογαριά.—Τί λογαριά εἶχες;
 λογοσοῦμαδο (τὸ)=τὸ σημάδι τοῦ
 «λόγου», ποῦ ἔδινε ὁ γαμπρός—
 κόσμημα, φλουρί,—κατὰ τὴν ἀ-
 πόφαση τοῦ συνοικεσίου.
 Συνήθως τὸ «λογοσοῦμαδο» τὸ
 ἔρριχνε ὁ γαμπρός στὴν πρώτη
 του ἐπίσκεψη, ὅταν κερνοῦσε ἡ
 νύφη. Τὸ ἔρριχνε στὸ δίσκο. Ἄν
 δὲν τὴν ἄρεξε «δὲν ἔρριχνε λογο-
 σοῦμαδο».
 —Δυὸ λογιῶ γλυκὰ τόνε ἔβγαλα
 νε κι' ἐκεῖνος ἔρριξε μιὰ ντουμ-
 πλα (συνθίζανε κατὰ τις ἐπίση-
 μες δεξιώσεις δύο εἰδῶν γλυκὰ
 τοῦ κουταλιοῦ συγχρόνως νὰ κερ-
 νοῦν, στὸν ἴδιο δίσκο δ.λ.δ.).
 λόγυρα=τριγύρω.
 λογυρίζω=τριγυρίζω.
 —Ποῦ λογυρνᾷς τέτοια ὄρα;
 λογυρίστρα ἢ λογυρίστρια(ἡ)=ἡ μό-
 λυνση γύρω στὸ νύχι.

—²Εβγαλε λογουρίστρια στο δαχτύλι τ'.

λόγγκα(ή)=γύρος, στροφή. Γυρνῶ
λόγγκα=στριφογυρνῶ.

—²Εκαμα μιὰ λόγγκα, ἀμμά δὲν τὸ ἤῤῥα τὸ πρόβατο.

—Τὶ γυρνᾶς λόγγκα; Μὲ ζάλ'σες!

λόντζα(ή)=ἡ κοινοποίηση. Κάμνω
λόντζα=κοινοποιῶ, συνάθροιση.

—Τήνε εἶπαμε νὰ μὴ τὸ πεῖ κανένα (κάποιο μυστικό), κι' ἐκεῖν' λόντζα τῶκαμε ἡ ἀθεόφοβ'! . . .

λοντρίζω = συνήθως συναντᾶται
στὴν ἔκφραση: μὲ λοντρίζ' = μ' ἐμποδίζει, μ' ἐνοχλεῖ κάτι μέσα
στοῦ μάτι μου. ²Ἡ ἐρεθισμός εἶναι
τοῦ ματιοῦ ἢ προέρχεται ἀπὸ
ξένο σῶμα, ἢ ἐνόχληση.

—Τὸ μάτι μ' μὲ λοντρίζ'. Δὲ ξέρω
τὶ μπήκε μέσα.

—Μὲ λόντριζε, μὲ λόντριζε τὸ
μάτι μ', ἀμμά πέρασε τῶρα.

Λοξάντρα(ή)=ἡ ἸΑλεξάντρα.

Λοξή(ή)=ἡ ἸΑλεξάνδρα.

λουλᾶς(ὀ)=τὸ μέρος τοῦ ναργιλέ ἢ
τοῦ τσιμπουκιοῦ (τὰ παληὰ τὰ χρό-
νιά τὰ τσιμπουκία τὰ συνηθίζανε
σὲ μεγάλο μέγεθος· τὰ βάζανε
στὰ ζουνάρια τους καὶ μοιάζου-
νε σὰν τουφέκια), ὅπου μπαίνει ὁ
καπνός, ἢ φωτιά.

λουλούδια(τά)=ἀμυγδαλωτά, σὲ
σχῆμα διαφόρων λουλουδιῶν. Εἶ-
ναι ἡ εἰδικότητα τοῦ χωριοῦ. Ἐ-
πιτυγχάνουν πολὺ ὄραϊα καὶ λε-
πτά σχέδια. Κοπανίζουν πολλὰ
(ἀσπρισμένα καὶ στεγνά) τ' ἀμύγ-
δαλα μὲ τὴ ζάχαρη, σὲ ἴση ἀνα-
λογία, ὡς πού νὰ γίνῃ μιὰ μᾶζα
ὁμοίμορφη (χωρὶς νᾶχη καθόλου
κομματὰ χονδρά). Τότε σχημα-
τίζουν τ' ἀμυγδαλωτά καὶ τὰ στέ-
λουν, γὰρ λίγο στοῦ φουρνό. Στους
ἀρραβωνιασμένους σχηματίζου-
ν στέφανα καὶ τ' ἀρχικὰ ἀπὸ τὰ
μικρὰ τους ὄνοματα, (ὄταν τὰ
στέλνουν γιὰ δῶρο).

—Πήγαμε στοῦ ἸΑννίκα καὶ κερ-
νοῦσε λουλούδια.

λουλουδιές(οἱ)=οἱ βιόλες (ἀνθη).

λουλουδίζ' = βλ. λέξ. «ἀνθεῖ».

λοῦνα(ή)=τριχὰ μαλλιῶν.

—Θὰ σὲ βγάλω τὰ μαλλιά σ' ἡ
λοῦνα—λοῦνα, καμμέν', καὶ νὰ
τὸ ξέρ'ς!

λοῦρδα(ή)=γλυκομίλητη, καμωμα-
τοῦ, περιποιητικιά.

—Εἶναι λοῦρδα κι' ἀγαπιέται ἡ
ὄργισμέν'!

λουρδίζω=καλοπιάνω, γλυκομιλῶ.

—Τόνε ἄλλαξε τὸν ἄντρα τ'ς!

Μ' . . . ξέρ'ς, πῶς τόνε λουρδίζ'!

λωκάν'(ή)=ἡ ἄλωκάνη.

λώλακας(ὀ)=τρολλός, ἀτίθασος.

—Τέτοιος λώλακας, πού ἦτανε,
πῶς γέν'κε ἀθροπος κι' ἔχ' καὶ
γυναῖκα καὶ παιδιὰ! . . .

M

μ' = ἔχει διάφορες σημασίες. ὑπο-
τίμηση:

—Ποῖος τὸ εἶπε αὐτό;

—Μ' . . . ὁ Λάμπης! . . . (ἀνά-
ξιο λόγου πρόσωπο).

²Επίσης σημαίνει ἐπίταση ἢ σὰν
νάσαι συγκεκομμένη ἢ φράση
«καλέ μου».

—²Ἐλα μ' . . . παιδάκι μ'!

—Κάτσε μ' . . . Κατίγκω ἀ φᾶμε
μά=μον, (ἀντωνυμία).

—Μητέρα μά! ποῦ πῆγες;

Γιαγιά μά, παπποῦ μά, θεία μά!
μαγγανοπήγαδο (τὸ)=πηγάδι μὲ
τροχαλία.

—Στὸ μπαχτσέ μας ἔχ'με μαγ-
γανοπήγαδο.

μάγγανος (ὀ)=τελάρο (τετράγωνο
συνήθως), γιὰ κέντημα, πού στη-
ρίζεται σὲ τέσσερα πόδια. Τὴν
παληὰ ἐποχὴ οἱ γιαγιάδες μας,
τὰ κεντήματά τους, στοῦ «μάγγα-
νο» τὰ ἐργαζότανε.

μάγγανος (ὀ)=τροχαλία πηγαδιοῦ.

—Ὁ μάγγανος τοῦ πηγαδιοῦ

μας φαγώθ'κε (ἀπ' τῆ χρήση) καὶ θέλ'με ἄλλο.

μαγγίψα (ἦ)=πελάτις κατὰ τὸ ζύμωμα. Ρωτοῦσαν τὸν φουρνιάρη τὴν προηγούμενη μέρα, ἂν θὰ κάψῃ τὸ φούρο τὴν ἐπαύριο, μ' αὐτὴν τὴν ἐρώτηση :

—Θᾶχ'ς μαγγίψες αὔριο ;

—Ἐχω (ἦ δὲν ἔχω) μαγγίψες (ἔλεγε). Ἄμα ἔχω σᾶσε φέρνω **χαμπάρ'** (εἰδηση). Τὸ «**χαμπάρ'**» ἦταν ἀπαραίτητο. Τὸ ζύμωμα τὸ καθώριζε πάντα ὁ φουρνιάρης, γιατί ὁ φούρος ὀρισμένη ὥρα θὰ ἦταν ἔτοιμος, γιὰ τὸ ψωμί.

μαγιασίλ' (τὸ)=ἐκζέμα.

—Τὸ μαγιασίλ, δὲ γιατρεύεται.

μαγιωμένος (ὁ)=ἄνθρωπος, χωρὶς βούληση, σὰν νὰ «τὸν ἔχ'νε μάγια καμωμένα».

Πῶς ἦταν καὶ μιλ'σε ὁ μαγιωμένος !

μαγιουροδεμένος-ν'νο (ὁ-ἦ-τὸ)=ντύνομαι πολὺ, τυλίγομαι πολὺ. Κυρίως στὸ κεφάλι. Εἶναι εἰρωνικὴ ἔκφραση.

—Τὶ μαγιουροδεμένο σὲ γλέπω ;
Σὲ πᾶτ'σε τὸ κρού ! . . .

μαγιουροδένομαι=βλ. προηγούμενη λέξη, ἐπίσης καὶ σημασία.

μαγιουροδένω=κατὰ τὸ «μαγιουροδένομαι».

—Ἡ μάννα σ' σὲ μαγιουροδέσει. Φοβήθ'κε νὰ μὴ κρυώσης δὰ καὶ παγώσεις !

μαγκούτα (ἦ)=γυναῖκα, χωρὶς τρυφεράδα. στὸ πρόσωπό της.

—Γιατὶ γέν'κε τέτοια μαγκούτα ἢ Παρασκευοῦ ;

μαγκουτιάζω = χάνω τὴ φρεσκάδα μου τελείως. Ἄλλὰ καὶ στὰ λαχανικά ἐφαρμόζεται, ὅταν χυλοῦν.

—Μαγκούτιασε ἢ Ζαφειρή.

—Μαγκούτιασανε τὰ λάχανα, τὰ ἀγγούρια, τὰ κρομμύδια.

μαγκουτιασμένος (ὁ)=(βλ λέξ. μαγκούτα).

μαγκουτιασμέν' (ἦ)=(βλ. λέξ. μαγκούτα).

μαγκουτιασμένο (τὸ)=(βλ. λέξ. μαγκούτα).

μάγ'λο (τὸ)=τὸ μάγουλο, ἢ παρεϊά. μαγουλίκα (ἦ)=τσεμπέρι, δεμένο μετέτοιον τρόπο, ποὺ νὰ σκεπάζῃ ἀρκετὰ τὰ μάγουλα.

—Ἡ γιαγιά σ' θυμοῦμαι φοροῦσε μαγουλίκα.

μαθὲς=εἶναι εὐνόητο, φυσικά.

—Μαθὲς ἄρρωστος ἄθρωπος, ποῦ νὰ πᾶγ' !

—Ἐγὼ μαθὲς κατάλαβα, τί ἤθελε νὰ πῆ !

μαθῆ(ἦ)=συμπεριφορὰ, διδασκαλία. μακαράς (ὁ)=1) καρουλί. 2) παιχνίδι.

μακροντέντελλο (τὸ)=μακρὸν πρᾶγμα, ἀνοικονόμητο.

—Τὶ μακροντέντελλο φουστάν' εἶν' αὐτό ;

μαλλιιάζω = προσπαθῶ νὰ πείσω. Ἄπ' τὸ νὰ μιλή πολλὰ ἢ γλῶσσα μου, βγάξει μαλλιιά. Ὅπως καὶ «**στουπιάζω**»=βγάξει ἢ γλῶσσα μου στουπί.

—Μάλλιασε καὶ στουπιασε ἢ γλῶσσα μ' (ἦ τὸ στόμα μ'), νὰ τότε λέγω, ἀμὰ ἐκεῖνος, ποῦ νὰ μ' ἀκούσ' ! (Ἐξαντλοῦμαι δηλ. στὴν προσπάθειά μου).

μαλλιιάκα (ἦ)=ἐνοχλητικὴ μετὰ τὰ λόγια της τὰ πολλὰ, ἀλλὰ κι' ἐπιμῶν, σὲ κάτι. Ὅταν τὰ παιδιὰ ζητοῦν νὰ φᾶνε κάτι κι' ἐπιμένουν, ἢ μητέρα λέγει :

—Σώπα **μπρὲ** μαλλιιάκα ! Τόσο μὲ τῶκαμες τὸ κεφαλάκι μ' !

—Μαλλιιάκα πιά ! Τῆνε βαρέθ'κα ! Τὰ ἴδια καὶ τὰ ἴδια ! Ὅσ' φορὲς ἔστ' κεφαλοδένομαι !

μαλλιβράσ' (τὸ) = ἀνακάτεμμα, ἄνωκάτω, ὅπως βράζουν τὰ μαλλιὰ κι' ἀνακατεῦνται στὸ καζάνι. Ἐπίσης ἀκαταστασία, κακοκοικουροσύνη.—Μάλι-βράσσα ἔγιναμ'.

—Μ'... τὶ μαλλιβράσ' εἶν' ἐκεῖνο,

μέσα σ' ἐκεῖνο τὸ σπῖτ'! Ἔνα σουρὶ ἄθρῶπ' μαζῶχ'κανε, ἕνα σουρὶ παιδιὰ κι' ἄλλος τραβάγ' κατὰ δῶ, ἄλλος τραβάει κατὰ κεί!... Ἄσ' τα!...

μαλλοκέφαλα (τὰ)=τὰ μαλλιά τῆς κεφαλῆς, τὰ πάντα, ὅ,τι ἔχει και δὲν ἔχει, πὸν λένε.

—Ἐόδεψε τὰ μαλλοκέφαλα τ' κατόπι τ'ς! Γιατροί, γιατρικά, τί νὰ σὲ πῶ!..

μαμάλευρα (τὰ)=τὸ τίποτε.

—Ἦρτε και γύρευε ἀπὸ μένα (κάτι σπουδαῖο)! Τί εἶχα ἐγὼ νὰ τότε δώκω; Τὰ μαμάλευρα!... —Ποῦ πῆγες κι' ἄργησες; τόση ὥρα ἔχ' πὸν σκόλασε τὸ σχολεῖο. Ἔμεῖς ἐφάγαμε! Ἐσὺ νὰ φᾶς τώρα τὰ μαμάλευρα!... Για νὰ μάθ'ς!

μαμούγερος (ὁ)=1) ἔντομο τῶν σιτηρῶν (παράσιτο), ἐπίσης και τῶν δοσπηριῶν, 2) πανοῦργος.

—Τὰ κουκιά ἔπιασανε μαμουγέρ'.

—Τί μαμούγερος εἶν' ἐκεῖνος! Κάμνει, πὸς δὲ ξέρ' τίποτα!...

μάννα=ἐπιφώνημα=ἄχ!

—Μάννα! τί ἀ κάμω τώρα;...

μαννά=οὐφ πιά!

—Μαννά! φύγ' ἀπὸ δῶ!...

μαννάκα μ' =συνήθης ἔκφραση, ὅταν ἀποτίνονται σὲ κάποιο πρόσωπο (ὄχι ἀπαραίτητα στὴ μητέρα, στὴ μάννα).

—Μάννα-μαννάκα μ'! Πὸς χάρε'κα, πὸν σὲ εἶδα!...

—Μάννα-μαννάκα μ'! Νᾶγλεπες τί κάλλια (τί ὄραῖο) σπῖτ' ἔχ'νε ἐκεῖ πὸν πῆγα!...

μαρμαροδίμ'το(τὸ)=εἶδος ὕφαντοῦ. Πυκνὸ και στεραιό. Ἦ ἐπιφώνειά του ἀποτελεῖται ἀπὸ λεπτὰ τετραγωνίδια.

Μάρτ'ς(ὁ)=ὁ Μάρτης.

Τὸ Μάρτη ἐπειδὴ ὁ καιρὸς εἶναι πολὺ κρύος, τὸν χωρίζουν σὲ τρεῖς θύελλες, μὲ τὰ ἑξῆς ὀνόματα:

1) Δελέγκ-τουφανί=χιονοθύελλα

πὸν συμπῆπει μὲ τὸν ἐρχομὸ τῶν πελαργῶν και ἀπὸ τὸ πολὺ κρύο ψοφοῦν.

2) Κιρλαγκίτ' -τουφανί = χιονοθύελλα, πὸν συμπῆπει μὲ τὸν ἐρχομὸ τῶν χελιδονῶν και ἀποδεκατίζονται.

3) Τοῦ γρηᾶς οἱ μέρες=(ἰχτιάρ τουφανί). (Βλ. σχετικὴ ἱστορία, ἀριθ. 6).

Παροιμίες τοῦ Μάρτη:

1) «Μάρτ'ς, παλουκοκάφτ'ς!...»

2) «Μάρτ'ς, γδάρετ'ς, παλουκοκάφτ'ς!...»

3) «Πρίτ'ς-Μάρτ'ς, τὰ κατόικια;» Σχετικὰ μὲ τὴν τρίτη παροιμία, λένε τὴν παρακάτω ἱστορία:

«Μιά φορὰ κι' ἕνα γκαῖρὸ ἦτανε μιὰ γρηὰ και στὰ ἔβγα τοῦ Μάρτ', μιὰ μέρα, εἶδε τὸ γκαῖρὸ καλὸ και εἶπε:

—Ἄντε! πρίτ'ς-Μάρτ'ς!... (βγαίνει ὁ Μάρτης).—Ἄ πάρω τὰ κατόικια μ', ἀ πάγω ἀ τὰ βοσκίση!...

Πῆρε τὰ κατόικια τ'ς και πῆγε. Ὁ Μάρτ'ς τ' ἀκούγ' και κάμνει ἕνα κρύο ἕνα χιόν', ἕνα κακό, και πάγ' ἡ γρηὰ! Πάγωσε!...

Θύμωσε ὁ Μάρτ'ς!» (Στὸ τέλος τοῦ Μάρτη πειράζουν τὶς γρηές, νὰ μὴν βγαίνουν ἀπὸ τὰ σπῖτια τους και τσὲ δῆ «ὁ Μάρτ'ς» και τσὲ παγώσ'!»)

μαρτσόλλα(ῆ)=γυναίκα ἢ κορίτσι τοῦ δρόμου.

=Τί κορίτ'ς πιά! Κρίμα, πῶχ' τέτοια μάννα! Μαρτσόλλα πιά!...

μαστέλλος(ὁ)=κουβάς, γιὰ νερό, μὲ δυὸ θερούλια, σὲ σχῆμα στρογγυλὸ ἢ ἑλλειψοειδές, ὄχι πολὺ βαθὺς ἀνάλογα μὲ τὴ βάση του.

Ἔβανα μέσα στὸ μαστέλλο νερό, νὰ σφουγγαρίσω!...

μαστιχαλοφιῆ(ῆ)=ἀλοιφή, μὲ μαστίχα (φάρμακο). Καῖνε λάδι, ρίχνουν μέσα «μελισσοκέα», κοπανίζουν μαστίχα, στὴν ὁποία ἐπι-

σης προσθέτουν καὶ λίγη «τρε-
μεντίνια ἀπὸ τ' ἀχτάρ'κα».

Ἡ «μαστιχαλοιφή» θεωρεῖται ἀ-
ποτελεσματικὴ σὲ πληγές.

μαστραπᾶς(δ) = κανάτα τοῦ νεροῦ,
ἀπὸ διάφορη ὕλη καμωμένο.

— Πέρασε ὁ γανωτοῆς κι' ἔδωκα
νὰ γανώσω τὸ μαστραπά μας!

μαστραπαδάκ' (τὸ) = μικρὴ κανάτα,
γιὰ νερό, γιὰ γάλα.

ματζαχαλίδα (ἡ) = ὅταν σ' ἔνα ἐργό-
χειρο (κέντημα ἢ πλεκτὸ) γίνεται

κάπου λάθος, ἀλλὰ πολὺ καταφα-
νές (χοντροκαμωμένο). Μαζεύουν-

ται π.χ. πολλές κλωστὲς μαζί σ' ἔ-
να μέρος ἢ τὸ πλεκτὸ ὅταν γίνε-

ται χοντροειδέστατο. Ἐπίσης ὁ-
ταν πλέκει κανεὶς μαλλι ἢ μὲ

βαμβάκι κάτι καὶ τὸ πρόσθετο
μαλλι ἢ τὸ βαμβάκι δὲ μοιάζει

σὸ πάχος μὲ τὸ προηγούμενο,
ἀλλὰ εἶναι πολὺ πιὸ χοντρό.

— Τί ματζαχαλίδα εἶν' αὐτή! Ἐύ-
λωστο γρήγορα. Δὲ γλέπ'ς τί μα-

τζαχαλίδα κάμ'ς;

μαυριδερός, -ή, -ὸ (ἡ, ἢ τὸ) = με-
λαφός, -ή, -ὸ.

μάχ-μάχ = προσπαθῶ παντοιοτρό-
πως ν' ἀποκτίσω κάτι, ἐπιθυμῶ

πᾶρα πολὺ κάτι, κάμω «πῶς καὶ
πῶς», ὅπως λέγεται.

— Μάχ-μάχ ἔκανε νὰ τότε πάρ'
καὶ τώρα δὲ ντόν ἀρέζ'!

— Μάχ-μάχ ἔκανε νὰ βρῆ αὐτὴ τὴ
δουλειά.

μεγντάν' (τὸ) = 1) πλατεῖα, ἀνοι-
κτὸς χῶρος.

— Τὰ παιδιὰ παίζ'νε, σὰ 'κεῖ σὸ
μεγντάν'.

2) προθεσμία: — Μὴ σταναχωριέ-
σαι! Ἐχ' μεγντάν' σὲ λέγω! Ὡς

τότες θὰ γέν' τὸ γέννημα καὶ
θ'ἄχ'ς νὰ πληρώσης.

3) βγαίν' σὸδ μεγντάν' = γίνεται
φανερὸ κάτι, ἀποκαλύπτεται.

— Τῶκουβανε, τῶκουβανε, βγῆκε
σὸδ μεγντάν'!...

μελλεγούνια (τὰ) = τὰ ἑκατομμύρια.

Ἐπίσης καὶ «μελλεσούνια». Ἐχουν
καὶ τὴν σημασίαν τοῦ πλήθους, τὰ

πολλὰ πράγματα, ἄνθρωποι κλπ.

— Οἱ ὄχτροι ἦντανε, λέγ', μελ-
λεγούνια.

μερεμέτ' (τὸ) = ἐπιδιόρθωση στὰ δι-
χτυα ἢ στὶς κάλτσες.

— Ἐχω νὰ κάμω μερεμέτ', στοὶ
κάλτσες τοῦ ἀντροῦ μ'!

μερεμετίζω = ἐπιδιορθώνω τὰ δι-
χτυα, τὶς κάλτσες.

— Ἀπ' τὴ νύχτα τοῦ Θεοῦ, ὡς
τὴ νύχτα, μερεμετίζω. Αὐτὴ εἶ-
ναι ἡ δουλειά μ'!

μερώνω = μοῦ περνᾷ ὁ πόνος (σωμα-
τικὸς ἢ ψυχικὸς), ἡσυχάζω. Κυ-

ρίως λέγεται στὰ παιδιὰ στὰ μω-
ρά. Μοῦ περνᾷ τὸ κλάμμα.

— Κοίταξε, γιατί κλαίγ' τὸ μωρό;
Μέρωσ' το κομμάτ'!

— Τί κλάμμα, ἦταν ἐκεῖνο! Ὡς
ποῦ νὰ τὸ μερώσω εἶδα κι' ἔπαθα!

— Τὸ δόντι μ' ἔδλ' τὴ νύχτα μὲ
πέθανε! Τώρα μέρωσα λίγο!

μεσανυχτώνουμαι = ἀργῶ, ἀργοπο-
ρῶ, φθάνω μὲ διάφορη ἀσχολία

τὰ μεσάνυχτα.

— Κάθε βράδ' μεσανυχτώνεται ὁ
γιός τ'ς νὰ πίν'!

— Ὡς πότε θὰ δουλεύ'ς; Μεσα-
νυχτώθ'κες! Πότε θὰ πᾶς σὸ
σπίτι σ' γιά; Λάμπες ἀναψαμε!

μέσ'-πάν' (προφέρεται μεσπάν') = ἀ-
κριβῶς, ἀπάνω στὴν ὥρα, ἀπάνω

σὸδ λόγο.

— Μέσ'-πάν', ποῦ ἔλεγα, γιά σέ-
να, ἦρτες!

μεστινός -ή, -ὸ (δ, ἡ, τὸ) = μεσαῖος
-α, -ο.

μηγάρος = μήπως, μὴ τυχόν!

— Μηγάρος εἶπε τὴν ἀλήθεια;
Ψέμματα εἶπε!

— Μηγάρος κι' εἶναι ἄρρωστο τὸ
παιδάκι μ' καὶ γι' αὐτὸ δὲ μὲ
γράφ' γράμμα:

μηλίνα (ἡ) = ἡ πῆτα μὲ φύλλα. Ἀ-
νοίγουν φύλλα, τὰ κόβουν στὰ

τέσσερα, τὰ βουτυρώνουν, τὰ δι-

πλώνουν σάν φάκελλο και τὰ τη-
γανίζουν σὲ βούτυρο ἢ λάδι ἢ
σαμόλαδο. Ἔχουν πετρέμι και
τὰ ρίχνουν μέσα. Κατόπι τὰ σερ-
βίρουν στὴν πλατέλλα μὲ καρύ-
δια κοπανισμένα ἢ ἀμύγδαλα και
κανέλλα. Αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὰ
φύλλα, τὰ λένε μ η λ ι ν ε ς.

μισμίζα, μισμίζς'κο(ἦ, ὀ, τὸ)=ἀργο-
κίνητη-ος-ο, νωθρῆ-ος-ό. Ἐπίσης
ἄνθρωπος, πὺν λεπτολογεῖ τὸ κά-
θε πρᾶγμα (ἐπόμενο εἶναι βέ-
βαια, πὼς θ' ἀργῇ πάντα).

—Πολὺ μισμίζς' ἄνθρωπος! Θὰ
κάμ' κοντᾶ στὸ θεῖο τ', πὺν εἶ-
ναι φωτιὰ στὴ δουλειὰ τ'! . . .

—Ἄντε μπρὲ μισμίζα! Τέτοια
τῆνε ἔκαμες και τὴ γκὸρη σ'!
Νὰ παστρέψ' κατὰ δῶ, νὰ τρέψ'
κατὰ κεῖ, γι' αὐτὸ δὲ σᾶσε γλέπ'
και τὸ ὄξω κομματ'! Ὅλο μέσα-
μέσα! . . . Καμμιά φορὰ δὲν ἀ-
διάζτε! . . .

μικάκας(ὀ)=ὁ ἄνδρας, πὺν ἀγαπᾶ
πολὺ τις γυναῖκες. Ὁ «ποδόγυ-
ρος», πὺν λένε μουνικάκας.

μιλλελέτζ'(τὸ)=μικρὸ πρᾶγμα, ἀδύ-
νατο, ἀφανές, μίξερο, πολλοστη-
μόριον, μᾶλλον χιλιοστομόριο.

—Ἄπ' τὰ πολλὰ τὰ χάδια, τὸ
παιδί τς, μιλλελέτζ' τὼκαμανε!
—Τὸ πουλάκ' τὸ ἄρρωστο, γέ-
ν'κε καλά. Ἄμμὰ εἶναι ἓνα μελ-
λελέτζ' και δὲ ξέρω, πὼς θὰ γέν'
και τι θὰ γέν'! . . .

—Τι μελλελέτζ' καβούν' (πεπόνι)
εἶν' αὐτὸ; (Ἡ λέξη «μιλλελέτζ'»
σὲ πρόσωπα και σὲ πρᾶγματα, ὅ-
πως εἶδαμε πηγαίνει).

μισερεῦω=ἀποκτῶ σωματικὸ ἐλάτ-
τωμα ἢ ἀρρώστεια. Γίνομαι ἀνά-
πηρος, μισός.

—Καθὼς τότε χτύπ'σανε, μισέρε-
ψε ὁ ἄθροπος.

—Μισέρεψα ἐγὼ τώρα. Καθὼς
ἀρρώστ'σα δὲ νεῖμαι ὁ πρῶτος.
Ἐπίσης προξενῶ ἀναπηρία, γίνο-
μαι πρόξενος, αἷτιος.

—Τὸ παιδίσ' θὰ τὸ μισερέψης
και νὰ τὸ ξέρ'ς. Τὶ νερὸ εἶν' αὐ-
τό, πὺν κουβαλεῖ;

—Δὲν ἀκούς λόγια; Θὰ σὲ πιά-
σω και θὰ σὲ μισερέψω.

μισερός-ἦ-ὀ(ὀ-ἦ-τὸ)=ἐλαττωματικὸς
ἀνάπηρος, μισός.

—Ἡ γυναῖκα αὐτονοῦ, εἶναι μι-
σερῆ. Κουτσαῖν! . . .

μισὸ και μισοκόλοβο(τὸ)=ἐλλειπές.

—Ἐνα σουρὶ ἐργόχειρα ἀρχινίς,
ἀμμὰ οὔλα στὴ μέσ' τ' ἀφήν'!
Μισὰ και μισοκόλοβα!

μισοκοιλ'(τὸ)=τὸ μισὸ τοῦ «κοιλοῦ»

Μέτρο, γιὰ τὰ σιτηρά, Ἔχει χω-
ρητικότητα δύο γκαζοτενεκέδων,
δλ. 22 δοκάδες. Βλ. λέξ. «κοιλό».

μισόφουστα ἢ μουσόφουστα(ἦ)=μι-
σὸ κομπινεζόν (ἐσώρουχο), ὅπως

συνήθιζαν τὴν παλιὰ ἐποχὴ νὰ
φοροῦν ἐπάνω ἀπὸ τὴν πουκαμί-
σα. Ἡ «μισόφουστα» δενότανε

στὴ μέση, μὲ τις «βρακοζοῦνες»
(κορδέλλες στενές). Στὴ «μισό-
φουστα» ὑπῆρχαν ἀπαραίτητα

δύο ἢ μία τσέπη, ὅπου φύλαγαν
χρήματα, κοσμήματα ἐπίσης. Οἱ

ἠλικιωμένες δὲ τὸ «κομπόδεμα»
πολὺ συνήθιζαν νὰ τὸ κρύβουν

στὴν τσέπη αὐτῆ, τὴν ὁποία ρά-
βανε ἢ τὴν πιάνανε μὲ πολλὲς

«παραμάνες» (ἀσφάλειες), γιὰ
κάθε ἐνδεχόμενο. Τὸ ροῦχο αὐτὸ

ἦταν, σὰν νὰ λέμε ἓνα θησαυρο-
φυλάκιο. Γινόταν ἀπὸ διάφορα
ὑφάσματα. Συνήθως χοντρά. Στις

γιορτές ἔμπαινε ἐπάνω ἄλλη «μι-
σόφουστα», ἀπὸ λεπτότερο και
καλύτερο ὕφασμα.

μιτάρια(τὰ)=τὸ σχοῖνιο πλέγμα,
πὺν περνᾶ τὸ στημόνι, στὸν ἀρ-
γαλειό.

μοῖρα(ἦ)=1) ἢ τύχη. 2) μερίδα
κρέατος, κομματί κρέατος.

—Δῶσε με μιὰ μοῖρα! Ἐκεῖν' ἢ
μοῖρα εἶναι καλή! . . .

Μοῖρα(ἦ)=βλ. «δοξαστές» ἀρ. 3.

μοιράσ'(τὸ)=τὸ μερίδιο, ἡ κληρονομιά.—Τὸ μοιράσι μου ἐγὼ δὲ ντὸ πουλῶ ὁ κόσμος νὰ χαλάσ'!...

—'Ἐτσ' τᾶφ' κε τὸ μοιράσι τ'!

—Δὲν ἔκαμε διαθήκ'.

μολέρω=ρίχνω, ρίχνω τὰ δίχτυα στὴ θάλασσα (ἀμολέρω).

μομόχειλο(τὸ)=στριμμένος ἄνθρωπος, φθονερός κρυψίνους.

—'Ολα τὰ ἕξεργε τὸ μομόχειλο καὶ λαλιὰ δὲν ἔβγανε!...

μονιάζω=συμφιλιώνουμαι, συμφιλιώνω.

μονιμονάχος-μόνιμοναχ' - μόνιμοναχο (ὀ-ἡ-τὸ)=ὀλομόναχος-ἡ-ο, κατὰ-μονος-ἡ-ο, μογκαιμοναχός.

—Μόνιμοναχος μου πῆγα.

μοσκοκάρφ'(τὸ)=τὸ γαρύφαλλο τὸ ξηρό.

—Ἐξέρ'ς μὲ τὰ μοσκοκάρφια τότε προσκάλεσαν!... (=ἀνεπιθύμητος, παρείσακτος). Βλ. «ἩΧαρά».

μοῦγκρα(ἡ)=ἄνθρωπος κατσούφης, ἀμίλητος.

—Τὶ μοῦγκρα ἄντρας εἶν' αὐτὸς!... Οὔτε καλημέρα δὲ ξέρ' νὰ πῆ!...

μούλιος(ὀ)=βαρὺς, δυσκίνητος, ἀκοινωνήτος, ἀνίκανος.

—Λογαριάζεις κι' ἐκείνονα, γιὰ ἄθροπο! Τὸ μούλιο!...

μουντρούβαλος (ὀ)=χονδροειδέστατατος ἄνθρωπος.

—Κι' ἐκείνος μουντρούβαλος, ἀμὰ κι' ἐκείν' τέτοια μουντρουβάλα εἶναι!

μούρδη (ἡ)=τὸ κατάλοιπο, τὸ κατακάθι, ἡ γύλ'.

—Τὸ ξύδ' ἕνα σουρὶ (πολὺ) μούρδη ἄφ' κε.

—Τὴ μούρδη τοῦ κρασιοῦ, τὴνε ξεραίν'νε καὶ τὴνε πουλοῦνε, γιὰ νὰ βγάλουνε λεμόντοζου.

μουρτσουφλάω=ἀφαρπάζω, ἐπιπλήττω, ἀρπάζω ἀπ' τὸ πρόσωπο, (ὀ-πως λέγεται).

—Νενὲ μά..., ἡ γιὰ γιὰ ὄλο μὲ

μουρτσουφλάγ'! (ρ. μουρτσουφλάγω).

—'Αγαθὴ λαλιὰ δὲν ἀκούγ' καί!...

—'Ολο τὴνε μουρτσουφλεῖ ἐκείνος. μουσμοῦλα (ἡ)=ἀργοκίνητη

—Καμμιά φορὰ δὲν ἀδειάζ' ἀπ' τὴ δουλειά, ἡ μουσμοῦλα!...

μουσουνίζω=ἀναπνέω βαρειά, κυρίως ἀκούεται ἡ ἀναπνοὴ μου στὴ μύτη.

—Τὸ παιδί πολὺ μουσουνίζ', κοίταξ' το, νὰ μήγκαιγ' (γιὰ πυρετό).

—Τί μουσουνίζεις ἐδῶ κοντὰ μ'; Δὲ μπόρ'ς, γιὰ ἔχ'ς καμμιά σταναχώρια;

—Τὸν ἄντρα μ' τότε καταλαβαίνω. ἄμα ἔστ' καὶ μουσουνίζ' καὶ δὲ μιλεῖ, ξέρω πάλε στὰ λόγια τότε ἔβαλαν ἡ πεθερά μ'!

μούσπουλα (τὰ)=μούσμουλα, μέσπιλα.—'Ἐφαγε τὰ μούσπουλα! τὸν ἐγκατέλειψαν. Σὲ περιήπωση ἔρωτος, ἄλλὰ καὶ σὲ περιήπωση, ποὺ τρέφει κανεὶς ἐλπίδες καὶ ἀποτυχαίνει.

μουσταλευριά (ἡ)=γλύκισμα. Βράζουν πετμέξι κι' ἀλεύρι, ὡς που νὰ γίνη, σὰν κρέμα. Σερβίρουν στὰ πιάτα, μὲ καρύδι ἀπὸ πάνω κοπανισμένο καὶ κανέλλα. Λέγεται «μουσταλευριά».

μουστοκούλ'κα ἡ μουστοκούλ'κα (τὰ)=εἶδος κουλουριῶν. Γίνεται ζύμη μὲ ἀλεύρι καὶ νερό. Πλάθουν ψιλὰ καὶ μακρὰ (1/2 πήχ.) μπαστούνια, τὰ ὁποῖα κουλουριάζουν σὲ σχήματα διάφορα. Τὰ τηγανίζουν σὲ σαμόλαδο καὶ τὰ ρίχνουν μετὰ σὲ κρύο πετμέξι. Ἄπὸ πάνω καρύδια καὶ κανέλλα.

μουστολαμπάδες ἡ μουστολαμπάδες (οἱ)=γλύκισμα. Βράζουν σεργμπέτι καὶ νισαστέ. Περνοῦν καρύδια ψύχα σὲ κλωστή (ὀλόκληρες σκελίδες) καὶ τὰ βουτοῦν σὲ χυλὸ ἀπὸ νισαστέ καὶ σεργμπέτι, πολλὲς φορὲς, γιὰ νὰ πάρουν ἀρκετὸ ὕλικὸ καὶ νὰ γίνουν οἱ «μουστολαμπά»

- δες» χοντρές. Τις κρεμοῦν στὸν ἀέρα, νὰ στεγνώσουν καὶ τις κρύβουν γιὰ τὸν χειμῶνα. Εἶναι πολὺ νόστιμες.
- μουστῶνω=βυθίζομαι στὸν ὕπνο.
—Τὸ παιδί τώρα μούστωσε. Εἶδα κι' ἔπαθα, νὰ τὸ ἀποκοιμήσω.
- μουταλιασμένο (τὸ) = χαλασμένο, ἀλλοιωμένο φαγῶσιμο.
—Τὸ κασέρο', σὰ μουταλιασμένο εἶναι, μυρίζ' μουταλιας.
- μούτ' (ἦ)=τὸ σπαιτάκι τοῦ χοίρου καὶ κάθε μικροσκοπικὸ σπῆτι καὶ ἄβολο.—Σπίτ' εἶναι 'κεῖνο; 'Εκεῖνο εἶναι μούτ'!
—Μεγάλωσανε, μέσα σὲ κείν' τὴ μούτ'!
- μούτρο (τὸ)=τὸ πρόσωπο, ἡ προσωπικότητα ὑποτιμητικά.—Τὸ μούτρο!...
- μουτσούνα (ἦ)=μάσκα, καρναβάλλι, πρόσωπο παχύ, μ' ὄλες τις ἐνδείξεις τῆς ὑγείας.
—Γέν'κανε μουτσοῦνες.
—'Αγόρασαμε μουτσοῦνες.
—Δὲ μπόρ'ς; 'Η μουτσούνα σ' δὲν ἔχ' φόβο!
- μουτσουνάρα (ἦ)=πρόσωπο μεγάλο ἢ ὑγιές.—Τί μουτσουνάρα εἶναι αὐτή, πὸν ἔκαμες!
- μούτσουνο (τὸ) = πρόσωπο γενικά.
—Τί μούτσουνα εἶναι αὐτά; Τί ἔχ'ς; Θυμωμένος εἶσαι;
—Τὸ μούτσουνο σ'τί ἔχ'; Ποῦ ἀκούμπ'σες καὶ μουτζουράθ'κες;
μούχτιατζης (δ)=φαγάς, σὲ βάρος ἄλλου, ἀχόρταγος, συμφεροντολόγος.
—Μούχτιατζης! ὅ,τι πέσ' στὸ χέρι τ' δὲ τ' ἀφήν'!
—Εἶναι ἕνας μούχτιατζης! Μέσα στὸ χωριὸ οὐλ'νοι τσὲ τρώγ'!
- μπιμπαλιάρα (ἦ)=φλύαρη καὶ ἀνόητη.
—Σαλιάρα-μπιμπαλιάρα (συνήθως ἔτσι ἐκφράζονται = ἐκείνη, πὸν λέει ὄλο ἀνοησίες).

μπιμπαλλιάρ'ς (δ) = βλ. προηγ. λέξη.

μπιμπαλλιάρ'κο (τὸ) = βλ. προηγ. λέξη.

μπάμπαλλο (τὸ)=χνουδι, ἕνα τίποτε, μηδαμινὸ κᾶτι.

—Μπήκε στὸ μάτι μ' ἕνα **μπάμπαλο!**

—'Ο Γιαννῆς **μπάμπαλλο** πιά ἀπόμ'κε ἀπὸ τὰ πολλὰ τὰ χάδια!

—Καὶ τὸ **μπάμπαλλο** γέν'κε ἀθροπος δά!...

μπιμπόγερως(δ)=πονηρὸς γέρος ἢ πονηρὸ παιδί.

—'Ο **μπιμπόγερως** λαλιὰ δὲ βγάξ' ἀπ' τὸ στόματ'!

—Ποῦ γελιέται! Μιὰ σταλιὰ παιδί εἶναι, ἀμμὰ εἶναι ἕνας **μπιμπόγερως!**...

μπιμπόγρη(ἦ)=ἡ πονηρὴ γρηά, γυναίκα ἐπίσης ἢ κορίτσι πονηρό.

—Τῆνε εἶδες τὴ **μπιμπόγρη**, πῶς ἔκαμε, πῶς δὲ νῆξεργε τίποτα!...

μπιμπούκα(ἦ)=ἀνεπιτήδεια.

—Τίποτα ἀπ' τὸ χέρι τ'ς πιά δὲν ἔρχεται! **Μπιμπούκα!**...

μπιμπούκ'κο(το)=κορίτσι ἀνεπιτήδιο, ἐπίσης τὸ κάθε ἔργο τῆς «μπιμπούκας», τὸ κακοφτιαγμένο ἔργόχειρο, τὸ κακοφτιαγμένο καρύκωμα κλπ.

—Αὐτὸ εἶναι ἕνα **μπιμπούκ'κο!** (κορίτσι).

—Τὴ **μπιμπούκ'κο** πρᾶμα εἶν' αὐτό;

μπιμπουσκ(ἦ)=πρόσωπο πλαδαρό. Σῶμα πλαδαρὸ ἀνθρώπινο.

—**μπιμπουσκα** γέν'κε ἡ μάννα σ'! Γέρασε!

—Τὸ κρηάς, πὸν πήραμε εἶναι μιὰ **μπιμπουσκα!** (μόνο φουσκα χωρὶς πάχος).

μπιμπουσκιάζω=γίνομαι «μπιμπουσκα».

—**Μπιμπουσκιάσε** ἀπ' τὸ βάσανο. "Ἦτανε μιὰ θεριοκομμέν'! (παχειά, μεγαλόσωμη).

μπαμπουσκιασμένος-ν^ο-νο (δ-ή-τό)
=κατὰ τὸ «μπαμπουσκια».

μπάμπω(ή)=γρηά, πολὺ γρηά.

—Ἡ **μπάμπω** μ^ο μὲ τὸ γεῖπε!

—Γιατὶ γέν^οκες μ^ο τέτοια **μπάμπω**;

μπανιάτ^οκο(τό)=τὸ μαγιώ.

—Τῆ **μπουκαμίσα** μ^ο ἔχω **μπανιάτ^οκο**. Για νάνα παληὸ φουστάνι μ^ο (τότε τὰ «μαγιώ» ἦταν ἄγνωστα ἐκεῖ).

μπαντικιώνω=δυσκολεύομαι νὰ περιπατήσω σὲ λάσπη. Ἐπίσης χρεωκοπῶ, βυθίζομαι.

μπάριμ=τοῦλάχιστο.

—Τὶ τὰ πού^οσες ὅλα τὰ θρονίδια; Δὲ **γκράτ^οσες** **μπάριμ** καναδυό, νὰ κάμ^ονε καν^ο αὐγὸ, γιὰ τὰ παιδιὰ; . . .

μπασάν^ο(τό)=ὁ στάχυς.

—Μαζώξα **μπασάνια**.

μπαχτάρα(ή)=μεγάλῃ λαχτάρα, μεγάλη προσβολή.

—Τὶ **μπαχτάρα** ἦνταν πάλε μὲ τὸ παιδίμ^ο! Ἄπο τὸ **γίννυνο** τὸ γλύτωσαμε.

—Ἐσὺ ἔφταιξες, ἐγὼ πῆρα τὴ **μπαχτάρα**! . . .

μπαχτσαίσ^ο(τό)=ἔκφραση ἀοριστίας, πουθενά.

—Ποῦ θὰ λὰ πάγω; Στὸ **μπαχτσαίσ^ο**! . . .

—Ποῦ πῆγες; (ἐρώτηση).

—Στὸ **μπαχτσαίσ^ο**! (ἀπάντηση =πουθενά, ὅπου ἤθελα, δὲ στὸ λέγω!)

Μπεξιορτζόγλου μύλος (δ)=ἦταν ἀνεμόμυλος στὸ χωριό, κάποιου Μπεξιορτζόγλου καὶ ἐπεκράτησε νὰ συμβολίζει τὸν ἀσταθῆ χαρακτήρα. Δηλ. ὅπως ὁ ἀνεμόμυλος γυρνᾷ μὲ διαφόρους ἀέρηδες, ἔτσι καὶ ὁ ἀσταθῆς ἄνθρωπος, ὁ εὐμετάβλητος χαρακτήρας.

—Ποιὸς; τοῦ Μπεξιορτζόγλου ὁ μύλος, ἐκεῖνος θὰ σὲ τελειώσ^ο τὴ δουλειά σ^ο! . . . Μ^ο ἐκεῖνος ἄλλα σὲ λέγ^ο τώρα κι^ο ἄλλα ὕστερα! . . .

μπερτζαλώνω=**μπαλώνω**, διορθώνω ἓνα ρούχο, ὅπως τύχη, ἄτεχνα.

—Μήπως κάθεται νὰ **μπαλώσ^ο** καμμιά φορά, νὰ νοικοκερέψ^ο! . . .

Τὰ **μπερτζαλών^ο** κομμάτ^ο ἄντε! . . .

Ἐπίσης σημαίνει τὴν δύσκολη ἐξοικονόμηση στ^ο ἀπαραίτητα τῆς ζωῆς.—Ἐπὸ ἄω^ο ἔχ^ο, ἀπὸ^ο κεί^ο ἔχ^ο, τὰ **μπερτζαλών^ο** ὁ καμμένος. Τόσα παιδιά τί δὲ θέλ^ονε! . . .

μπεσι(τό)=τὸ θρεφτὸ, ὁ πολὺ παχὺς ἄνθρωπος.—Ἡ δοῦλα σας τί **μπεσι** ποῦ γέν^οκε! . . .

μπιαντές(δ)=ψαρόβαρκα (τύπου μπιαντέ) μὲ 6-12 κουπιὰ κι^ο ἰσάριθμους κωπηλάτες.

μπίγκος(δ)=παιγνίδι. (Βλ. περιγραφή, σελ. 56).

μπίρμπα(ή)=αἰσχρὸ ὑποκείμενο, αἰσχρὸς ἄνδρας κυρίως, ἀλήτης.

—Τὶ σὲ λέγ^ο πάλε ἢ **μπίρμπα**;

μπιτίζω=τελειώνω.

—Σήμερα **μπιτί**σαμε λήγορα τὴ δουλειά μας.

—Ἐγὼ **μπιτί**σα πιά! Ἄπο μένα τόσο χρονῶ ἄθροπο τί περιμέν^ος!

μπληγούρ^ο(τό)=σιτάρι κοπανισμένο, κατὰλληλο, γιὰ πιλάφι.

—Ἐκαμα λίγο **μπληγούρ^ο** σήμερα, ποῦ γιομίζ^ο τὸι κόχες (τίς γωνιὲς τοῦ στομάχου).

μπολάκιο=ἂν εἶναι δυνατό, κατὰ τύχη τοῦλάχιστο.

—**Μπολάκιο** νὰ τὸν εὔρω! . . .

μπομπή(ή)=ντροπή, ὄνειδος.

—Μιλοῦνε κίολα καὶ δὲ σωπαίν^ονε! Δὲ γκοιτάζ^ονε τὴ **μπομπή** τ^ος! . . .

μπονάκ^ο μπονάκ^οσα, μπονάκ^ος(δ-ή τό, ἡ-δ)=ἀγαθός, ἀφελής, ἀνόητος ἄνδρας ἢ γυναικία. λ.Τ.

—Αὐτὴ εἶναι ἓνα **μπονάκ^ο**! . . .

—**Μπονάκ^οσσα** πιά ἢ ἔρημη! . . .

—Ὁ **μπονάκ^ος** δὲ τὸ κατάλαβε πιά, ποῦ τότε γέλασαν! . . .

μπόν^ος(δ)=βλ. προηγούμενη λέξη.

μπόν^οσσα(ή)=βλ. προηγούμενη λέξη.

μποντικόλαδο(τό)=φάρμακο. Μέσα

σὲ λάδι, ρίχνουν νεογέννητα ποντικάρια καὶ τὰ κρατοῦν, ὡς πού νά λυώσουν. Τὸ «**μποντικόλαδο**» τὸ εἶχαν, γιὰ τὸ ἀνώτερο φάρμακο στὸν πόνο τῶν αὐτιῶν.

—Πονάγ' τ' αὐτίσ; Στάξε κομμα **μποντικόλαδο**, γιαμιὰ θὰ γιάν!

μπόσκα (τὰ)= ἡ κοιλιακὴ χώρα.

—Τόνε βάρ'σανε στὰ **μπόσκα**.
Ἐπίσης «στὰ **μπόσκα**» σημαίνει ἀδράνεια, κακὸ ὑπολογισμό τῶν περιστάσεων, ὑποθέσεων, χωρὶς τὴν δέουσα προσοχή.

—Ἐκεῖνος ὄλο στὰ **μπόσκα** τὰ πιάν' ὄλα!...

—Στὰ **μπόσκα** τῶπιασα τὸ πράμα. Δὲ τὸ πολυβάθαινα.

μπουσκάνω = ξεσφίγγω, χαλαρώνω τὸ δέσιμο.

μπόσκος, **μπόσκα**, **μπόσκο** (ὁ, ἡ, τὸ)= ἄνθρωπος, πού δὲν ὑπολογίζει τὸ κάθε τι, ὅπως πρέπει. Ὅχι ἐπιπόλαιος, ὑποχωρητικός, μὴ ἐπίμων.

—**Μπόσκος** φάν'κα! Τὸ κατάλαβα,

—Ἐγὼ δὲ **νεῖμαι** **μπόσκος**, ἀμὰ πῶς τῶπιασα στὰ **μπόσκα**.

—Τὸ φουστάνι σ' πολὺ **μπόσκο** (χαλαρό),

—Τὰ παπούτσια σ' εἶναι, πού εἶναι **μπόσκα**, ἄφ'κες καὶ **μπόσκα** τὰ κορδόνια τ'ς!

—**Μπόσκαινε** τὸ δέσιμο τοῦ καπέλου σ'. Ἄς τὸ **μπόσκο**!...

μπουστάν' (τὸ)= χωράφι, σπαρμένο μὲ πεπόνια ἢ καρπούζια.

Τὸ **μπουστάν'** μας φέτο δὲν γέν'κε!... Δὲν ἔχ' ἕνα!

μπουσταντζής (ὁ)= ὁ καλλιεργητὴς τοῦ «**μπουστάνιου**» ἢ ὁ ἔμπορος, πού τὸ ἀγοράζει, γιὰ τὸν καρπὸ.

—Οἱ **μπουσταντζήδες** ἀκόμα δὲ φάν'κανε!...

μπουγάδα (ἡ)= ἡ πλύση γενικά. Κυρίως ὁμως ὅταν τοποθετοῦν τᾶσπρα ρούχα σὲ «**κούφα**» ἢ κάσα καὶ τὰ «**περιχύνουν**» μὲ πολ-

λὰ νερά, ἀφοῦ βάλουν ἀπὸ πάνω ἕνα πολὺ χοντρὸ πανὶ καὶ ρίξουν ἀρκετὴ κοσκινισμένη στάχτη καὶ κελύφη αὐγῶν, λίγο ρούζι, «για νὰ γίν'νε ἄσπρα τὰ ρούχα, σὰ τὸ ρούζ'» καὶ λίγα φύλλα δάφνης, «για νὰ μωσκοβολοῦνε».

Πιστεύεται γενικά ὅτι εἶναι ιδεώδης ὁ τρόπος αὐτὸς πλυσίματος ἀσπρορούχων, διότι δὲν φθείρονται καὶ γίνονται λευκότερα. Συνήθως μένουν μιὰ νύχτα καλοσκεπασμένα. γιὰ νὰ μὴν κρωώσουν, ὁπότε βέβαια ἀλλιῶς δὲν θά'ναι πλήρης ἡ ἐπιτυχία.

—Πόσα καζάνια ἔρριξες στὴ **μπουγάδα**;

—Ἐψὲ ἔρριξα τρία καζάνια καὶ σήμερα ἔβγαλα τὴ στάχτ' κι' ἔρριξα πάλε ἀκόμα δυό.

μπουγαδόκασα (ἡ)= ἡ κάσα, πού «**πατοῦν**» τὰ ρούχα τῆς «**μπουγάδας**».

μπουγαδόπανο (τὸ)= τὸ χοντρὸ πανί, πού τοποθετεῖται πάνω στὰ ρούχα τῆς «**μπουγάδας**» κι' ὅπου μπαίνει ἡ στάχτη, ὅπως περιγράφεται στὴ λέξη.

—**Μπάλωσα** τὸ **μπουγαδόπανο**, γιὰτι ἄμα ἔχ'τρύπες περνάγ' ἡ στάχτ' καὶ λερών' τὰ ρούχα!...

μπουγιουρντίζω= διατάσσω, ἐπιβάλλω.

—Ὅλο ἐσὺ θὰ μὲ **μπουγιουρντίζης**, τί νὰ κάμω; . . .

μπουζούκ' (τὸ)= τὸ ξεγέλασμα κατὰ τὸ παιχνίδι.

μπουζουκιάρ(α) (ἡ)= ἐκείνη, πού προσπαθεῖ νὰ ξεγέλασῃ κατὰ τὸ παιχνίδι τοὺς ἄλλους πρὸς ὄφελός της.

—Ἐσὺ εἶσαι **μπουζουκιάρ(α)** καὶ δὲ θὰ σὲ παίξουμε μὲ!...

μπουζουκιάρ'ς (ὁ) κατὰ τὸ **μπουζουκιάρ'κο**! . . . (σὰν κατηγορία μεταξὺ τῶν παιδιῶν).

μπουλάν'ς -σσα -κο (ὁ-ἡ-τὸ)= χαζὸς -ἡ-ό. —**Μπρὲ** **μπουλάν'**, πού πῆγες καὶ σὲ γέλασανε! . . .

μπουλαστίζω (=1) ἀρχίζω, καταπιάνομαι.

—Τὶ **μπουλάστ**’σες! . . . Ἐγὼ θὰ λὰ ζυμώσω! . . .

2) ἐπιπλήττω, παρατηρῶ.

—Ἀντάμωσα τὴν Ἀννίκα καὶ μὲ **μπουλάστ**’σε ἓνα **μπουλάστι**-**σμα**! . . .

μπουλάστημα (τὸ) = βλ. «**μπουλαστίζω**».

μπουμποῦ (ἦ) = κορυφή, μονόγωντη. Βλ. καὶ «**κρυφομπουμποῦ**».

—Τὸνε εἶδες τὴ **μπουμποῦ** μὲ καμμιά φιληνάδα καμμιά βολά, ν’ ἀνοίξ’ τὸ σπίτι τ’ς νὰ **μπῆ** καμμιά ψυχὴ!.. **Μπουμποῦ**! . . .

μπουμποῦνα (ἦ) = 1) βροντή.

Ἄκ’σες ἐψὲ τοὶ **μπουμποῦ**νες; 2) μεγάλη φωτιά.

—Ἀναψαμε μιὰ **μπουμποῦ**να (φλόγα) καὶ ζεστάθ’καμε! . . .

μπουμπουνίζω (=1) βροντῶ.

—**Μπουμπουνίζ**’! Θὰ βρέξ’! . . .

2) δέρονω μὲ γροθιές.

—Δὲ θὰ πᾶς στὸ σχολεῖο! . . .

Ἄ σὲ πιάσω ἂ σὲ **μπουμπουνί**-**σω**, νὰ δγῆς ἐσοὺ παγαίν’ς, γιὰ δὲ **μπαγαίν’ς**! . . .

μπουνάρ’ (τὸ) = 1) στόμιο πηγαίου νεροῦ πηγάδι.

—**Κοντὰ** στ’ **ἀμπέλ**’ μας τρέχ’ ἓνα **μπουνάρ**’! **Μπουζ**’ νερό! . . .

2) βλάκας.

Μπρὲ **μπουνάρ**’ τὶ πῆγες καὶ καὶ μὲκαμες πάλε! . . .

μπουνάτσα (ἦ) = νηνεμία (λ. ναυτική).

—Ἐφ’χαμε μὲ **μπουνάτσα**, ἀμὰ ὕστερα ὁ καιρὸς χάλασε! . . .

μπουρέκ’ (τὸ) = 1) πῆττα μὲ φύλλα.

2) ἐγκατάλειψη.

—Ὁ παληάνθρωπος πῆρε τὸ κορίτσ’ καὶ τᾶφ’κε **μπουρέκ**’!

—Ἐφ’χε καὶ μ’ ᾶφ’κε τὸ τραπέζ’ **μπουρέκ**’! Ἐγὼ θὰ τὸ σ’κώσω! . . .

μπουτούν’ς, **μπουτούν**’σα ἢ **μπουτούν**’κια, **μπουτούν**’κο (δ-ἦ-δ) = ὀλόκληρος-η-ο, μονοκόμματος-η-ο.

—Θὰ πνιγῆς, μὴρ’-παιδάκι μ’ **μπουτούν**’κο τὸ κατέβασες τὸ ψωμί σ’!

—Ἄπ’ τὸ πάχος **μπουτούν**’κια πορπατεῖ! . . .

μποχτσαλίκ’ (τὸ) = τετράγωνο ὕψωμα μεταξωτὸ-συνήθως, ποὺ βάζανε τὰ δῶρα, γιὰ τὸ γαμπρό, ἐκ μέρους τῆς νύφης.

—Τὸ **μποχτσαλίκ**’ πῆγε, λέγ’, ἐψὲς στὸ Γιαννάκ’! . . .

μπρομητῶ = πέφτω, πέφτω μπρούμυτα.

—Κοίτα τὸ παιδί, ποῦ πῆγε; Νὰ μὴ **μπρομητῶ**’! . . .

μποστοπίσιν’ (ἦ) = ὀπισθόβουλη.

μποστοπίσινος (ὀ) = ὀπισθόβουλος.

μπροστοπίσινο (τὸ) = ὀπισθόβουλο.

—Οὔλοι τοὶ **μπροστοπίσιν**’ εἶναι ἐκεῖ μέσα. Δὲ σὲ λένε καμμιά βολὰ ἀλήθεια . . .

μυζήθρα (ἦ) = τὸ δεύτερο προϊόν, μετὰ τὸ τυρί, ποὺ βγαίνει ἀπ’ τὸ τυρόγαλο.

μύλος (δ) = λόφος στὸ μέσο τοῦ χωριοῦ, ὅπου ὑπῆρχε ἀνεμόμυλος καὶ τὰ παλῆα νεκροταφεῖα. Ὁ μύλος ἦταν κάποιου **Μπεζιρτζόγλου** (Βλ. λ).

—Πῆγαμε περίπατο ἀπὰ στὸ μύλο.

μυρμηδίζω = μυρμηκῶ.

—Μὲ **μυρμηδίζ**’νε τὰ κομμάτια μ’! (τὰ μέλη τοῦ σώματός μου).

μυρμηδισμα (τὸ) = ἡ μυρμηκίαση.

—Τὶ **μυρμηδισμα** μὲ κάνει τὸ ποδάρι μ’!

μυρμηδόνα (ἦ) = πονηρὴ, ἔξυπνη, σβέλτη.

—Ἐκεῖν’ εἶναι μιὰ **μυρμηδόνα**! Ὅλα ἀπ’ τὸ χέρι τ’ς θὰ περᾶσ’νε καὶ οἱ δουλειές καὶ οἱ λογαριασμοὶ τοὶ δουλειᾶς.

μυστρί (τὸ) = 1) ἐργαλεῖο τεκτονικὸ (τῶν κτιστῶν), «ὁ μαλᾶς» λεγόμενος.

2) πρόσωπο ὑπερβολικὰ ἀδύνατο.

—Ὁ Μιλτῆς (Μιλτιάδης) χάλασε καὶ γέν’κε σὰ **μυστρί**! . . .

μωρέ, μωρή, μώρ' = αντί του καλέ (καλέ μου άνθρωπε).

—Μωρέ, Σταύρε, πού είσαι ;

—Μωρή, Μαρηγώ, πού πήγες ;

—"Ελα μώρ' έδω ! . . .

μωροπίστευτος, μωροπίστευτ', μωροπίστευτο(ό,ή,τό) = εύκολα πείθεται, σάν τὸ μωρό.

—Γέρασε και τέτοιος είναι μωροπίστευτος άνθρωπος ! "Ο,τι να τότε πῆς τὸ πιστεύ' !

—Μωροπίστευτο τὸ παιδί μ' ! Τὸ λέγω μπόρ' νὰ γέν' αὐτὸ τὸ πράμα και τὸ πίστευες και κάθεσαι και κλαῖς ; Δυὸ παραδιῶ μυαλό δὲν ἔχ'ς ;

N

ναί ! . . . ναί ! . . . = οὔτε . . . οὔτε.

—Ναί ! . . . πῆγα, και . . . ἦρτε !

νενέ(ή) = ἡ μητέρα, ἡ γιαγιά.

—Νενέ μά, πού είναι ἡ γιαγιά ;

—Γιαγιά μά, πού είναι ἡ νενέ ;

νευτρινελιδ'κο(τό) = πανέρι ἀπ' τὴν Ἀνδριανούπολη, πού ἦταν ἄσπρα καλῆς ποιότητος (νευτρινελιδ'κο).

νερό(τό) = νερό.

—Τόνε ἔφερε, λέγ', ἀπὸ χλίεις βρούσες νερό, νὰ τότε κάμ' τὴ γνώμη τ' (τὸν ἔφερε πολλὰ ἐπιχειρήματα).

νεροσταλίδα(ή) = χαριτωμένο κορίτσι ἢ γυναίκα.

—Τὶ νεροσταλίδα είναι ἡ κόρη σ'

νεροφείδα(ή) = 1) φείδι, πὸν ζεῖ κοντὰ σὲ νερά, 2) ἀδύνατος, ἰσχνός-ἡ-ό.

'Απ' τὴ γκακία τ'ς, σὰ νεροφείδα γέν'κε ! . . .

νιαῖμα(τό) = καλλιεργημένο χωράφι, ἔτοιμο, γιὰ τὴ σπορά.

—"Αδिका σκαλίζεις ! Θὰ βρῆς τὸν ψύλλο μέσ' τὸ νιαῖμα ! ("Οπως ὁ ψύλλος μέσα σὲ καλλιεργημένο χωράφι δὲ φαίνεται, ἔτσι, είναι ἐπόμενο, πὸς δὲ θὰ τὸ βρῆς αὐτὸ πὸν ζητᾶς).

νιάνιαρο(τό) = παραχαϊδεμένο παιδί

κορίτσι, γυναίκα. Ἐπίσης ἀδύνατος-η-ο ἢ και ξιπασμένο-η-ο μαζί.

—Τὸ νιάνιαρο δὲ ξαίρ' πὸς νὰ παινεθῆ ! . . .

—'Απ' τὰ πολλὰ τὰ χάρδια νιάνιαρο γέν'κε ! . . .

νιανιάτσα (ὁ, ἦ) = ἄνθρωπος ἐνοχλητικός, μὲ τὶς ἀνόητες φλυαρίες του.

—(Νιά ! . . . νιά ! . . . ἢ νιανιάτσα ! . . .)

νίβουμαι = πλύνουμαι, νίπτομαι (νίφ'κα = πλύθηκα).

—'Ακόμα νίβεσαι ;

—'Εγὼ νίφ'κα ! . . .

νίβω = πλύνω ἄλλον, ἢ και τὸν ἑαυτο μου.

—"Ελα νὰ σὲ νίψω ! . . .

—'Εγὼ νίβω τὰ χέρια μ' και νὰ τὸ ξέρ'τε ! . . . (νίπτω τὰς χεῖρας μου), ἀπεκδύομαι, ρίχνω τὴν εὐθύνη ἀπὸ πάνω μου.

νίτσια-νίτσια = ξαναμώραμα, ξανάνειωμα.

—Τὶ εἶν' αὐτὰ πὸν φορεῖ ἡ Λάμπω ! . . . Μ' . . . νίτσια-νίτσια (λάμπω = βλ. λεξ.).

νογά = ἐννοῶ.

—Μικρὸ είναι και δὲ νογάγ' !

—Μεγάλωσες και δὲ νογᾶς τὶ σὲ λένε ! . . .

νταλίκα (ή) = ἀμᾶξι τετράτροχο και μὲ σκεπὴ ἀπὸ πάνω, τὴν «τσέργα».

—Πῆγαμε μὲ τὴ νταλίκα στὸ Ξάστερο, στὴ γιορτὴ τῆς Παναίας.

—'Η νταλίκα μας εἶναι καινούργια και λαμπουρή.

ντάντανας(ὁ) = ὁ οὐδείς.

—Τὶ φοβῆθ'κες ; Ποιὸς θὰ λὰ εἶναι ; 'Ο ντάντανας ! . . .

—Ποιὸς θὰ λὰ ξρτ' μ' αὐτὸ τὸ χιόν' νὰ μάσε κάμ' βίτζιτα ; 'Ο ντάντανας ! . . .

ντάντανο(τό) = 1) ρῖγος, τρεμοῦλα.

—Τόνε ἔπαισε ἓνα ντάντανο κι' ὕστερα ἔκαιγε φωτιά (εἶχε πυρετό). 2) ἰδιοτρολία, θυμός.

—"Αμα τότε πιάσ' τὸ ντάντανο τ', κονεῖνανα δὲ θέλ' νὰ ξέρ' ! . . .

ντάρμανταγάν (τὸ) = ἄνω κάτω, «γῆς Μαδιάμ!», ὅπως λέγεται, «σκοροποχῶρι», διάλυση.

—Θύμωσε ὁ **μπαμπᾶς** τ'ς καὶ τσ' ἔκαμε, λέγ', ἓνα **ντάρμανταγάν** πού θὰ τὸ θυμοῦνται χρόνια! . . .

—Ὁ ἀνεψιός τ' τὸ βιὸ τοῦ θειοῦ τ', πού τότε πῆρε κοντά τ' νὰ μᾶθ' τὴ δουλειά, θές - πῆς, νὰ τότε ἀφῆκ' στὸ ποδάρι τ', ἅμα ἔκλεισε ἐκεῖνος τὰ μάτια τ', **ντάρμανταγάν**! . . . Ἄλλος τραβεῖ ἀπὸ ἄδω κι' ἄλλος ἀπὸ ἄκει! . . .

ντέβρι(τὸ)=ἄνω-κάτω.

—Ὅλο τὸ σπῖτ' **ντέβρι** τῶκαμα, ἀμὰ δὲ τὸ ἦρα τ' ἀδράχτι μ'! —Τὶ **ντέβρι** ἔχε πάλε! Πάλε πᾶστρες ἀνοίξατε; . . .

—Γλέπ'ς μαμμιά βολὰ στρωμένα καὶ ὄμορφα; . . . Ὅλο **ντέβρι**. Κακονοικοκερές! . . . κι' ὁ ἄντρας τ'ς δὲ νογᾶγ' ἀπὸ συγύρισμα νὰ τσὲ πῆ καὶ τίποτα! . . .

ντελεύουμαι=1) καταγίνομαι.

Τὶ ντελεύουσαι μὲ τέτοια φιλοδουλειά! (ἐργόχειρο μὲ λεπτὴ ἐργασία). 2) βασανίζουμαι.

—Νὰ! **ντελεύουμαι** κι' ἐγὼ μὲ τὰ παιδιά μ'! Πότε ἄρρωστα, πότε ἔτσο, πότε ἄλοιως! . . .

ντερλικώνω=τρώγω κατὰ κόρον, ἐπωφελοῦμαι, δρᾶττομαι τῆς εὐκαιρίας.

—Πάλε θὰ λὲς τὸ στομάχι σ'.

Τὶ **ντερλικών**'ς πάλε τόσο; . . . —Ὅτι ἔχ' καὶ δὲν ἔχ' ἡ θειά τ' ἐκεῖνος θὰ τὰ **ντερλικώσ'**.

—Φάν'κε τίποτα ἀπὸ τόσο βιό; δὲ ξέρ' νὰ **ντερλικών**' ὁ Πετροῆς ξέρ'ς, καὶ θὰ λ' ἀφῆκ' τίποτα σὲ κανένα ἄλλονα! . . .

ντράβαλλα(τὰ)=περιπέτειες, στενοχώριες, φιλονικίες, ἀντίξοες περιστάσεις.

—Μεγάλα **ντράβαλλα** εἶχα, ὡς που νὰ βγάλω τὰ χαρτιάμ'! . . .

—Δὲ φαίνονται ἡ Φωτεινιά! . .

ἡ ἀδερφίτσα μ'! . . . μ' . . . πού νὰ φανοῦνε! . . . Καθὼς πῆρανε τὸ **γαμπρὸ** μέσα στὸ σπῖτι τ'ς, μεγάλα **ντράβαλλα** ἔχ'νε μέρα νύχτα! . . . Ἄναποδος ἄδρωπος! . Δὲ μεταγέν'κε! . . .

νυπιάζουμαι=βλέπω ὄνειρο, ἐνύπνιο.—**Νυπιάσκε** τὸν ἅγιο.

νυφοστόλ'(τὸ)=ἡ πομπὴ τοῦ γάμου

—Τὶ **νυφοστόλ**' ἦταν ἐκεῖνο! . . Κόσμος, παιχνίδια (μουσικὰ ὄργανα).

—Ποῦ παγαίν'τε τὸς' μαζί, σὰ **νυφοστόλ**; . . .

Ξ

ξαναδιακόσια (τὰ)=ὄλα ἐντάξει, οἰκονομικὴ ἀνάρρωση. Φράση:

—Μὲ τὰ **ξαναδιακόσια**! ἔτσι ἐκφράζονται, ὅταν κανεὶς **ξαναδημιουργεῖται**, ὕστερα ἀπὸ οἰκονομικὴ καταστροφὴ ἢ καὶ ὕστερα ἀπὸ ἀρρώστεια.

—Χάλασε ἡ δουλειά τ' ἀντροῦ τ'ς, ἀμὰ τῶρα εἶναι πολὺ καλά. Ἦρτε ἐκεῖν' ἐφέτο, μὲ τὰ **ξαναδιακόσια**! . . .

—Πέθαινε, χάνουνταν, ἀμὰ τῆνε γλέπ'ς μιὰ χαρὰ πάλε εἶναι. Ἄλλαμὲν' (ντυμένῃ στὰ καλά της ρούχα), στολισμέν'! Μὲ τὰ **ξαναδιακόσια**! . . .

ξαντὸ (τὸ)=ξέφτι ἀπὸ λινὸ ὕφασμα συνήθως, πού βάζανε στὶς πληγές, ἀντὶ γιὰ γάζα.

—«Στὸ **νηπιαγωγεῖο**, ὅταν ζοῦσε ἡ κυρία (Ἀρχιγένους), σεντόνια ὀλόκληρα **ξέφταγαμε** καὶ ἔκαμναμε **ξαντό**».

ξέγλισμα(τὸ)=καθάρισμα, **ξετίναγμα**. Βλ. «ξεγλῶ».

ξεγλῶ=ἀδιάζω πηγᾶδι, κατατρώγω περιουσία, ἀδειάζω δοχεῖο κλπ., **καθαρίζω**.

—Τὸ πηγᾶδ' μας θείλ' νὰ τὸ **ξεγλήσ**'με, γιὰτι ἔχ'με χρόνια. Ὅλο **σκομπῖδια** βγάξ'. Θείλ' **καθάρισμα**.

—Τὸ βιὸ ὄλο τῆ θειᾶς τ', τότε
ξέγλησε ὁ προκομμένος.

—Θὰ ξεγλήσω τὸ πυθάρ', γιὰ νὰ
βάλ' με πάλε ρετσέλ' μέσα.

—Τὸ σπίτ' σας τὸ ξέγλησες πιά
(τὸ ἔγδαρες). Σκονίτσα πιά δὲ
διαλαλεῖ! . . . (ὕπαρχει).

ξεζακιάζουμαι=ξεμπερδεύω τὰ μαλ-
λιά τῆς κεφαλῆς μου. Βλ. λέξ.
«ζακιάζουμαι».

—ῶρες τώρα ξεζακιάζουμαι.
Τόσες μέρες ἄρρωστ', δὲ χτενί-
στ' κα!

Ἔβαλα γιάξ', γιὰ νὰ ξεζακιστῶ
ξεζακιάζω=ξεμπερδεύω κάτι, π.χ.
κουβάρι, θηλειά μαλλιού, τὰ μαλ-
λιά τῆς κεφαλῆς Βλ. λέξ. ζακιάζω

—Τὴ θηλειά, ποὺ πῆρα εἶδα κι'
ἔπαθα νὰ τήνε ξεζακιάσω! . . .

—Τοῦ κόρης μου τὰ μαλλιά εἶ-
ναι σγουρὰ καί, γιὰ νὰ τὰ ξεζα-
κιάσω κάθε μέρα τὶ τραβῶ κι' ἐ-
γὼ κι' ἐκεῖνο.

ξεζακισμένος, ν', νο, (ὁ, ἡ, τὸ)=
βλ. προσηγηθέντα ρήματα.

—Τὸ νῆμα εἶναι ξεζακισμένο.

—Τὴ μιά σ' τὴ μπλεξοῦδα τήνε
ξεζάκισα. Ἀμμὰ ἡ ἄλλ' εἶναι
ξεζακισμέν'. Δὲν ἦτανε ζακισ-
μέν'!

ξεκαρδίζω, ξεκαρδίζουμαι=προξενῶ
πολλὰ γέλια, γελῶ ἀπὸ καρδιᾶς,
πεθαίνω στὰ γέλοια.

ξεκουτουρίζω=ὑπερπηδῶ ἐμπόδια
καὶ φθάνω εἰς πέρας, ἡθικὰ ἢ
μῆ. Δηλ. φυσικὰ.

—Δὲ φοβάται ἐκεῖνος τίποτα!
Θὰ ξεκουτουρίσ' καὶ θὰ τὰ βγάλ'
πέρα.— Πῶς ξεκουτουρ'σες καὶ
ἦρτες μὲ τέτοια βαρυχειμωνιά; . . .

ξελακκιάζουμαι=χάνω τὴν οἰκονο-
μική μου εὐμάρεια, τὸ σπίτι μου,
τὴ φωληά μου.

—Ξελακιάστ' κε ὁ ἄθροπος μιὰ
φορὰ, δὲ μπόρ'σε νὰ ξαναπάρ' ἀ-
πάνω τ' ἔχασε τὸ μαγαζίτ', τὸ
σπίτι τ'! . . .

—Τὰ ὀρνίθια ξελακιάσ'κανε! . . .

—Τὰ καμμένα τὰ ὄρφανὰ ξελακ-
κιάσκανε. Πέθανε ἡ μάνα τ'ς κι'
ἀπὸ ὄω κι' ἀπὸ κεί γυροῦσε!
(παιδιά, πουλιά ἢ ζῶα).

ξελακκιάζω=ἀφαιρῶ τὴν ἐστία, τὴ
δουλειά.

—Τόνε ξελακκιάσανε ἀπὸ τὸ μα-
γαζίτ', ἀπ' τὸ σπίτι τ' καὶ τόνε
ἄφ'κανε στὰ κρῦα τοῦ λουτροῦ!
Ἐπίσης φέρνω σύγκριση στὶς κότ-
τες καὶ φεύγουν ἀπ' τὸ κοττέτσι,
ἀπὸ τὴ φωληά τους.

—Τήνε ξελάκκισε τὴ γιόττα καὶ
τώρα ποιὸς ξέρ' ποῦ θὰ τήνε
βροῦμε!

—Ἡ πουλάδα γεννάει! Κοίτα-
ξε νὰ μὴ πᾶς κοντὰ καὶ τήνε ξε-
λακκιάσης!

ξελάκκισμα(τὸ)=βλ. προηγούμενα
ρήματα.

ξελακκισμένος, ν', νο (ὁ ἢ τὸ)=βλ.

«ξελακκιάζουμαι καὶ ξελακκιάζω»

—Ἡ ξελακκισμέν' ἢ ὀρνιθα ἦρ-
τε στὴν αὐλή.

—Τὸ μικρὸ θαρεῖς κάτι καταλα-
βαίν', ποὺ ἡ μάνα τ' λείπ' τόσο
καιρὸ ἄρρωστ'. Σὰ ξελακκισμέ-
νο κάθεται.

ξελακκίζουμαι=μὲ «ξελακκίζουν».

—Τὰ κλήματα ξελακκίσκ'νε! . . .

ξελακκίζω=ἀνοίγω λάκκους γύρω
στὰ κλήματα τοῦ ἀμπελιοῦ, σὲ
δέντρα.

—Εἶναι καιρὸς νὰ ξελακκίσ'με.
ξελάκκισμα(τὸ)=ἡ ἐργασία, ποὺ κά-
νουν γιὰ ν' ἀνοίξουν λάκκους, γύ-
ρω σὲ κλῆμα ἢ σὲ δένδρο.

—Τελειώσαμε τὸ ξελάκκισμα.

ξελακκισμένος, ν', νο (ὁ, ἡ, τὸ)=μ'
ἔχουν «ξελακκίσει».

—Τ' ἀμπέλ' μας εἶναι ξελακκι-
σμένο.—Ἡ ἀμυγδαλιά μας εἶναι
ξελακκισμέν'! . . .

ξελεκίζω=ἀφαιρῶ λεκέδες, ξελε-
κιάζω.

—Θὰ ξελεκίσω τὸ φουστάνι μ'
ξελερίζουμαι=μὲ ἀφαιροῦν τὴν ἀ-
καθαρότητα, τὴ λέρα.

—Ἄμα λουστῶ, πρῶτα ξελερίζουμαι μὲ λίγ' ὄντα καὶ ὕστερα κάμνω σκέτα σαπούνια.

—Ὅλα τὰ ρούχα στὴ μπλύσ', ξελερίσ'κανε.

ξελερίζω=ἀφαιρῶ ἀπὸ ρούχα τὴν περισσότερη ἀκαθαρσία, τὴ «λέρα»

—Σήμερα πρωὶ-πρωὶ ξελέρ'σα τ' ἄσπρα τὰ ρούχα καὶ τ' ἄφ'κα νὰ φουσκάσ'νε! . . .

ξελέρισμα(τὸ)=τὸ πρῶτο καθάρισμα

—Τὸ ξελέρισμα πρέπ' νὰ γένηται στὴν ἀρχή, γιατί τὸ ρούχο ὕστερα ἀρρωσταίει καὶ δὲ παστρεύεται.

ξελερισμένος, ν', νο (ὁ, ἡ, τὸ)=βλ. «ξελερίζουμαι» καὶ «ξελερίζω».

—Τὰ ρούχα εἶναι ξελερισμένα.

—Ἡ φουστα σου εἶναι ξελερισμέν' ἀπ' τὰ λάδια, πού εἶχε.

ξεμακίζω=καθαρίζω ξηρὰ κουκκιά

ξεματίζω=καθαρίζω ξηρὰ κουκκιά.

—(βγάζω τὸ ἐπάνω μέρος τους, τὸ μάτι).

—Ξεμάκ'σα (ἢ ξεμάτ'σα) κουκκιά καὶ τὰ ἔβαλα νὰ μουσκέψουνε τὴ νύχτα στὸ νερό.

ξεπαρτσώνω=ἀδειάζω τὰ δίχτυα ἀπὸ τὰ ψάρια.

—Ἄμα γεμίσ'νε τὰ δεμάτια, τὰ ξεπαρτσών' με καὶ τὰ ξαναρρίχνουμε.

ξεπουπουλιάζω=μαδῶ.

—Ξεπουπουλίασα τὴν ὄρνιθα.

ξεπουπουλιασμα(τὸ)=τὸ μάδημα.

ξεπουπουλιασμένος(ὁ)=μαδημένος.

—Ὁ πετεινὸς εἶναι ξεπουπουλιασμένος ἀπ' τοὶ καυγάδες, πού κάμνει, ξεπαραδιασμένος.

ξεπουπουλιασμέν'(ἡ)=μαδημένη.

—Τὶ μαλλιά εἶν' αὐτὰ πού ἔχ'ς;

—Γιατί εἶσαι ἔτσ' ξεπουπουλιασμέν'; Ἐπесανε τὰ μαλλιά σ';

ξεπουπουλιασμένο(τὸ)=μαδημένο.

—Σὰ ξεπουπουλιασμένο ὄρνιθ' γέν'κες! . . .

ξεπουπουλιάζω=βλ. «ξεπουπουλιάζω». ξεπουπουλιασμα(τὸ)=βλ. «ξεπουπουλιασμα».

ξεπύουρνίζω=ξημερώνουμαι.

—Ἄντε πότε θὰ πᾶς στὸ χωράφ'!; . . . Ξεπύουρnisse.

ξέρα(ἡ)=ἀνομβρία, ἐπίσης καὶ τὸ τέναγος.

—Μεγάλ' ξέρα ἐφέτο εἶναι τὸ καλοκαῖρ'! . . .

—Ἄμα κολουμπήσης κομμά στὴν ἄκρη, ὕστερα ἀρχίζ' μιὰ μεγάλ' ξέρα.

ξεραῖλα(ἡ)=ξηρασία, ἀνομβρία.

—Τέτοια ξεραῖλα δὲ ματαεῖδα.

Ἐπίσης σημαίνει καὶ οἰκονομικὴ κρίση, ἔλλειψη, ἄγονους καιροὺς.

—Ἄς τα, δουλειὰ δὲν ἔχ'! Μεγάλ' ξεραῖλα.

—Ἡ ἀγορὰ τίποτα δὲν ἔχ'! Μεγάλ' ξεραῖλα πάτ'σε! . . .

ξερόμπογο(τὸ)=ἄνθρωπος μὲ ἀρκετὸ ἀνάστημα, ἀλλὰ χωρὶς ἀτομικὴ ἀξία.—Μ', . . . τὸ ξερόμπογο! . . .

μόνε νὰ κοιμάται ξέρ'! . . .

Ἐπίσης ἄνθρωπος ἀνεπιθύμητος.

—Τὶ ἦρτε νὰ μᾶσε δεῖξ' τὸ ξερόμπογο τ'!; . . .

ξερριζωμένος, ν', νο(ὁ, ἡ, τὸ)=κατάρα, πού σημαίνει «νὰ ξερριζωθῆ».—Ὁ ξερριζωμένος, ἀνιπρόκοπος εἶναι! . . .

—Ποῦ εἶσαι μπρὲ ξερριζωμέν' καὶ δὲ μ' ἀκούσ'!; . . .

ξετσιπώνουμαι=χάνω κάθε αἰδῶ.

—Ἐκείν' ξετσιπώθ'κε πιά, πάγ'!

ξετσιπώνω=γίνομαι αἰτία νὰ χάσῃ ἓνα ἄτομο κάθε αἰδῶ.

—Κι' ἐκείν' ξετσιπωμέν', ξετσιπωσε καὶ τοὶ κόρες τ'ς! . . .

ξετσιπωτος, τ', το(ὁ, ἡ, τὸ)=ἀδιάντροπη χωρὶς «τοῖπα».

Ξετσιπωτος ἄθροπος. Ξετσιπωτο κορίτσ'! . . .

ξετσιτσιδίζουμαι=γυμνώνουμαι, ντύνομαι ἑλαφρά.

—Τὶ ξετσιτσιδίσ'κες! Θὰ κρυώσης! . . . τοῖτσιδη.

ξεὑμνώνουμαι=ξεντύνουμαι, πέφτω θῦμα κλοπῆς, ξεγυμνώνουμαι.

Ἐγὼ κρυώνω ἀκόμα. Δὲ ξεϋμνώνουμαι! . . .

—Ξεϋμνῶθ' κε ἐψὲ ὁ Λαζαρήσ. Ποιδς ξέρ' πῶς φοβήθ' κε ὁ ἄθρωπος.

ξεϋμνώνω=ξεντώνω, κλέβω, ἀποκαλύπτω κᾶτι.

—Τὰ παιδιά μ' δὲ τὰ ξεντώνω ἐγώ. Δὲ τὰ ξεϋμνώνω μὲ τσι πρώτες ξέστες.

—Θὰ τότε ξεϋμνώσω ἐγὼ τὸ γιλέφτ', πὸν τόσα χρόνια μὲ ξεϋμνωσε καὶ χαμπάρ' (εἶδηση) δὲ τὸ εἶχα! . . .

ξεφάντωμα(τὸ)=διασκέδαση, ἐκδρομή.—Θὰ κάμ' με τὴ Μπρωτομαγιά ἕνα ξεφάντωμα! . . .

ξεφαντώνω=διασκεδάζω, πηγαίνω ἐκδρομή.

—Τὴ δευτέρ' μέρα ἀπ' τὴ Λαμπρή, ἂ πάμε ἂ ξεφαντώσ' με! . .

ξεφυλῶ=ὀμοιάζω μὲ τοὺς προγόνους μου.

—Ἀπὸ ποῦ ξεφυλ' σες τέτοιος; (σὲ καλό, ἀλλὰ καὶ σὲ κακὸ λέγεται).

—Ἀπὸ ποῦ ξεφυλ' σες τέτοια ἀγριίλα; Ὅλο τὸ σόγι τ' ὄμορφο εἶναι! . . .

ξικ'(τὸ)=τὸ λειψό.

—Μ' ἔδωκε τὸ λάδ' ξικ'! . . .

ξικ'κο(τὸ)=λειψό.

—Τὸ μυαλό σ' τὸ ξικ'κο! . . .

—Δὲ θὰ γνωστέψης ἐσὺ καμμιά φορά! . . .

ξιπάζουμαι=ὑπερβάλλω κᾶτι, πὸν μὲ ἀφορά. Τὸ παίρνω ἀπάνω μου. Τρομάζω.

—Ἐγὼ δὲν ξιπάζουμαι, ὅσα πλούτια κι' ἂν ἔχω!

—Ξιπάσ' κα! Δὲ σὲ εἶδα, πὸν ἔρχουσ' να! (τρομάξα).

Ἐπίσης σημαίνει βγάζω ἐξάνθημα στὰ χεῖλη.

—Δὲ ξέρω, καμμιά θερμοσιὰ μὲ ἦρε καὶ ξιπάσ' κα! . . .

ξιπάζω=προξενῶ τὸν θανμασμό, τρομάζω κᾶποιον.

—Μπᾶ ἐσὺ 'σαι ναί; Μέσε ξιπασες! Τὶ λοῦσα εἶν' αὐτά; . . .

—Γιατὶ μέσε ξιπασες! . . .

—Ὅλο μέσε ξιπάζεις! . . .

(ἐμφανίζουμαι ξαφνικά, ξαφνιαζῶ) ξιπασμα(τὸ)=ἄτομο φαντασμένο.

—Ἐκεῖνο τὸ ξιπασμα! . . . δὲ ξέρ' πῶς νὰ μιλήσ' καὶ τὶ νὰ μιλήσ'.

Ἐπίσης σημαίνει ἐξάνθημα χεῖλιων.—Ἐχω ξιπασμα στὰ χεῖλια μ' καὶ πῶς μὲ πονάγ'! . . .

ξιπασμένος, ν', νο (δ, ἦ, τό)=ἄνθρωποι ὑπεροπτικοί.

—Ἀπὸ ξιπασμέν' ἀθρῶπ' μακρὰ! . . .

ξιφιδός(δ)=ξιφίας.

—Τὸ γξιφιό, τότε ψάρευαμε μὲ τὰ πλεμάτια, ἀπὰ στὸν ἀφρό. Τ' ἀμώλερναμε ἀπὸ τὴ βάρκα στὸ Βόσπορο. Τὸ ρέμμα μέσε σκουνοτούσε κατὰ τὸ «Κίς-κουλέ».

Ὁ ξιφιδός 80 ὀκάδες μπορεῖ νὰ ζυγιάσ'. Ἀμα καταλάβαιναμε τὰ πλεμάτια ὅτι μαζών'ται, τὰ «λέβερναμε», γιὰ μιὰ πὸν λὲς καὶ τὰ ἔφεραμε στὸ καίτ'.

Ἐπιναμαμε τὸ γξιφιδὸ μ' ἕνα χοντρὸ πανί ἀπὸ τὴν οὐρά τ' καὶ ἀπὸ τὸ σπαθί τ' καὶ τότε γκάντζωναμε, γιὰ πὸν σίγουρα, μ' ἕνα «καλκίτ'» (μεγάλο καὶ χοντρὸ ἀγκίστρι).

Ἐστερα ξανάροιχναμε τὰ πλεμάτια πάλε».

ξόγανο(τὸ)—τὸ ξόανο, ἐπίσης ἄνθρωπος ἀπαίδευτος.

—Τὸ ξόγανο, τὶ ξέρ' μπρὲ κι' ἀνακατεύεται; . . .

ξούριο(τὸ)=λέγεται σὲ οἴκημα κρῦο, μεγάλο, ἄβολο, τελείως ἀκατάλληλο, σὺν ἐξορία.

—Σπίτ' εἶναι 'κεῖνο; Ἐκεῖνο εἶναι ξούριο! . . .

ξύγαλο(τὸ)=ἡ γιαιούρτη. Στους Ἐπιβάτες ὑπῆρχαν πάντα «γαιουρτανάδες», ὅπου κάμνανε τὸ περίριφμηο «Σηλυβριανὸ γιαιούρτ'» (λεγότανε ἔτσι, γιὰ τὴν ὑπαγόμα-

στην ἐπαρχία τῆς Σηλυβρίας), τὸ ὁποῖο μεταφέρανε μὲ τὰ καΐκια στὴν Πόλη καὶ τὸ πουλοῦσαν. Τὸ παρασκευάζανε μέσα σὲ τενεκεδένιες καραβάνες. Κοβότανε μὲ τὸ μαχαίρι. Ἦταν καμωμένο ἀπὸ πρόβιο γάλα, καλοβρασμένο, γιὰ νὰ φύγη ὅσο τὸ δυνατὸ τὸ νερό, πού περιέχει.

ξύλο-κομματ' (τὸ) = λιπόθυμος.

— Ἔπεσε ξύλο-κομματ', ἐκεῖ, πού κάπτανε ! . . .

ξυλοπινάκα(ῆ) = γυναῖκα τελείως ἀπελέκητη, ἀλλὰ καὶ ἄσχημη μαζί.

— Ἡ ξυλοπινάκα ἀπὸ πού τᾶμαθε καὶ γέν' κε ἄθρωπος ! . . .

ξύστρης(ὸ) = σιδερένιο ἐργαλεῖο, μὲ τὸ ὁποῖο ξύνουν τὴ σκάφη μετὰ τὸ ζύωμα.

Τὸ ξύστρον ἔχει σχῆμα περίπου τετράγωνο (πεπλατισμένο) καὶ καταλήγει σὲ λαβή.

— Φέρ' τὸ γξύστρη, νὰ ξύσω τὴ σκάφ' ! . . .

ξωδίνω = ἐξωκέλω, διαφθείρομαι.

ξωδομέν'(ῆ) = ξεμυαλισμένη, διεφθαρμένη.

— Ἐκεῖν' ἡ γυναῖκα εἶναι ξωδομένη ! Πάγ' πιά !

ξωδομένο (τὸ) = ξεμυαλισμένο, διεφθαρμένο.

ξωδομένους (ὸ) — βλ. προηγ. λέξεις.

— Ἐωδομένους ἄντρας, πού νὰ μὴν ἔχ' τὸ μυαλό τ' στὸ σπίτι τ' καὶ στὰ παιδιά τ', εἶναι κακὸ πρᾶμα ! . . .

ξώρας = ἀργά, παρακάικρα.

— Δὲ μπόρφατᾶ νὰ πάγω. Τελείωσα τὴ δουλειά μ' ξώρας.

ξωτικὸ(τὸ) = τὸ στοιχειό, ἄσχημος ἄνθρωπος γενικά.

— Στὸ σπίτι' ἐκεῖνο βγαίν' στοιχειό. — Τέτοιο ξωτικὸ, πῶς τήνε πῆρε ἐκεῖνος, πού εἶναι τέτοιος ὁμορφος ;

Ο

ᾠβραῖος ἢ ᾠβριγιὸς ἢ ᾠβριὸς(ὸ) = ᾠβραῖος.

ὄγραντίζω = ἀποκτῶ, ἐνοχλοῦμαι, ὑπακούω, τιμῶ, σέβσομαι. — Μπελογραντίζω = βρίσκω τὸ μπελά μου.

— Ἐρό'ς τὶ μπελά ὄγρατ' σα μ' αὐτόνα τὸν ἄθρωπο ! . . .

— Ποιὸνα ὄγρατ' σα μ' πρὲ μ' προστάμ ! . . . (σὲ περίπτωση ἀνυπακοῆς ἢ ἀνθᾶδειας).

— Οὐλ' μέσ' στὸ σπιτ' ἡ νύφ' τσὲ ὄγραντίζ' ! . . .

— Τὸ παιδί μ' αὐτὸ κανένα πιὰ δὲν ὄγραντίζ' ! . . .

ὄγ(ι)τ = ὄγ'τ ! = ἔ (ἐπιφώνημα ξαφνιάσματος).

Εἶναι μιὰ παρέα ἀπορροφημένη στὴ κουβέντα τῆς. Πλησιάζει κάποιος, χωρὶς νὰ τὸν ἀντιληφθοῦν, μὲ πρόθεση νὰ τοῦς ξαφνιάση καὶ λέγει : — Ὀγ'τ ! . . .

ὀλόκαλα = πάρα πολὺ καλὰ (ἐπίρρημα), μιὰ χαρά.

— Ὀλόκαλα εἶναι ἡ ἀδερφή μ'.

Πάντρεψε τὰ κορίτσια τ'ς ὄλα, πῆρε καλοὶ γαμπροὶ ! . . .

ὀλόκαλα(τὰ) = τὰ καλύτερα.

— Ποῦ πάγ' ἡ Διαμαντίνα (Ἄδαμαντίνη) μὲ τὰ ὀλόκαλα τ'ς ; . . . (τὰ καλύτερὰ τῆς φορέματα).

ὀλόκαλος, ὀλόκαλ', ὀλόκαλο(ὸ, ἡ, τὸ) = πολὺ καλὰ στὴν ἐμφάνιση, στὴν ὑγεία, ὠραία, μιὰ χαρά.

— Ὀλόκαλ' ἦντανε ἡ Μανιώ.

— Ὀλόκαλο γέν' κε τὸ φουστάνι σ' !

ὀλόκαλος, ὀλόκαλη, ὀλόκαλο(ὸ, ἡ, τὸ) = ὁ καλύτερος, ὁ ὠραιότερος (στὰ τρία γένη).

— Τὸ ὀλόκαλο παιδί τ' εἶναι ! . . .

ᾠλόκαλη στὴ χαρὰ ἦντανε ἡ κόρη σ' ! . . .

ὀμπιάζω = σχηματίζω πύον, δμπιασμένος, ν', νο (ὸ, ἡ, τὸ) = πυώδης, ἡς, ὠδες, ὄμπιος(ὸ) = τὸ πύον.

ὄνειρο(τὸ) = τίποτε τὸ ἄξιο λόγου, (πρόσωπο ἢ πρᾶγμα).

— Ποῦ πῆγε καὶ τήνε ἡῦρε, μῶρ', αὐτήνα καὶ τήνε πῆρε ! . . .

Δγιέντινα ὄνειρο ! . . .

ὄνομασία(ῆ) = ἡ ὄνομαστικὴ γιορτή.

—Στὴν ὄνομασία τ'ς εἶχε, λέγ',
 κάτ' λουλούδια καὶ κερνοῦσε! ...
 (βλ. λέξη «λουλούδια»).

ὄνομασίγια(ή)=βλ. προηγούμεν. λέξη.
 ὄξωτέρα(ή)=γυναῖκα τῆς ἐξωτερικῆς
 πλευρᾶς (στὰ δυτικὰ) τοῦ χωριοῦ,
 ὅπου κατοικοῦσαν οἱ γεωργοί, καὶ
 σημαίνει ἀμόρφωτη, ἀπαιδευτή,
 πῖσω ἀπὸ τὸν κόσμο. —^οὌξωτέρα!
 ... τι περιμέν'ς; ... τι ξέρ'!
 ...

ὄξωτέρ'κα(τὰ)=τὸ δυτικὸ ἄκρο τοῦ
 χωριοῦ.

—Πήγαμε σὰ 'κεῖ στὰ ὄξωτέρ'κα.
 ὄρ'(τὸ)=τὸ ὄρος.

Σὰ μὲ εἶδε, ὄρ' καὶ βουνοὶ γέν'κε!
 ... (=θύμωσε πάρα πολύ).

ὄργισμένος, ὄργισμέν', ὄργισμένη (ὁ,
 ἡ, τὸ)=διαβολεμένος, -η, -ο.

—^οὄργισμέν' γυναῖκα ἢ Χρυσή.
 Ποῦ γελιέται! ...

—**Μ**πρὸς ὄργισμέν' τὶ πῆγες καὶ
 τὰ εἶπες ὅ,τι σὲ εἶπα κρυφά; Κι'
 ἔβαλες καὶ τὰ δικά σ' ἀπὸ πᾶν!
^οΕπίσης λέγεται κι' ἀπ' εὐθείας,
 χωρὶς τὴν πραγματικὴ τοῦ ἔννοια.
 Τότε σημαίνει ἔξωλη, τετραπέρα-
 τη καὶ ὁμορφὴ μαζί, χαριτωμένη.

—**Μ**πρὸς, ὄργισμέν', τὶ ὁμορφιᾶς
 εἶν' αὐτὲς πάλι σήμερα μὲ τὸ
 καινούργιο σ' τὸ φουστάν'! ...

—^οἩ ὄργισμέν' εἶναι καμωμα-
 τοῦ κι' ἀγαπιέται! ...

ὄρμητεύω=συμβουλευῶ, καθοδηγῶ.

—^οὄρμητεύ'ς ἐσύ, ἀμὰ ποιὸς
 σ' ἀκούγ';

—^οἌμα δὲ τότε ὄρμητεύα ἐγὼ
 στὴ δουλειά τ', τὶ ἤξεργε ἐκεῖνος!

ὄρμηγεια(ή)=συμβουλή, καθοδήγη-
 ση.—Τὰ παιδιὰ θέλ'νε ὄρμηγεια!

—Λέγω-λέγω κάθε μέρα! ...
 Δὲ μπαίρνεις ἀπὸ ὄρμηγεια **μπρὸς**.
 ὄρτσα (ή)=εὐνοϊκὴ κατεύθυνση κα-
 τὰ τὸν πλοῦν.

—^οὄρτσα μὰ κι' ἔλα γιομάται
 (μ' ὄλα τὰ πανιά), γιὰ τ' αὐτὴ τὴ
 μαυρομάτα!»

^οΕπίσης συμπεριφορὰ ἔντονη.

—Τὶ τὸ πῆρες τόσο ὄρτσα; Γιὰ
 μίλα πὸ καλά καὶ μὴ φωνάζεις.
 Ποιόνα ἔχ'ς **μπροστά** σ'! ...
 Καὶ ὑπεροψία σημαίνει.

—Πολὺ ὄρτσα τὸχ'νε παρμένο.
 Τὶ λούσα, τὶ ἔξοδα εἶναι ἐκεῖνα,
 τὶ ἀκαταδεξία! ... Καλημέρα δὲ
 σὲ λένε;

ὄρτσάρω=ταξιδεύω εὐνοϊκά, κατ'
 εὐθείαν.

—^οὄρτσαρᾶμε πολλὰς ὄρες καὶ
 ὕστερα μέσε ἔπιασε θάλασσα! ...

^οΟσία(ή)=ἡ ^οΟσία Παρασκευή, ἡ
 πολιούχος τῶν ^οΕπιβατῶν. ^οΕπί-
 σης δίνεται τὸ ὄνομα «^οΟσία»,
 ὡς γυναικεῖο. Βλ. κεφ.: «^οἩ ^οΟ-
 σία Παρασκευή», σελ. 19.

^οΟσίγια (ή)=βλ. ^οΟσία.

οὔρια ἢ=ζαλισμένη, στενοχωρημέ-
 νη (λέγεται καὶ στὰ τρία γέννη).

—^οἩ καμμέν' ἢ Μαργίτσα οὔρια
 πὰ γέν'κε! ...

οὐφάρα(ή)—σπῆλαιο.

—Θυμοῦμαι ἄμα ἔπαιζαμε στὴ
 θάλασσα, κρύβ'μαστανε στοὶ οὐ-
 φάρες.

^οΕπίσης τὸ ἀνοιγμα κατεστραμέ-
 νου δοντιοῦ.

—^οἘνα κονκοῦτο' **μπῆκε** μέσ'
 τὴν οὐφάρα τοῦ **δοντιοῦ** μ'! ...

Π

παγαίνω=πηγαίνω.

—^οἌντε πάγαινε ἀπὸ 'δῶ! ...

παγανὸ(τὸ)=ριχό, ἀβαθές.

—Τὸ καζάν' εἶναι παγανό.

—Κόλυ**μποῦ**με στὰ παγανά.

παίδαρος(ὁ)=μεγαλοκαμωμένο παι-
 δί.—Τὶ παιδαρος!

παῖντόζ'(τὸ)=σταμάτημα ἐργασίας,
 ἀπεργεία, τέλειωμα δουλειᾶς.

—Κάθε μέρα στοὶ δώδεκα κά-
 μνουμε παῖντόζ'! ... λ. Ρωσ.

παιχνίδια(τὰ)=γενικὰ τὰ παιχνίδια
 (παιδικὰ κλπ.), ἢ μουσικὴ, τὰ
 μουσικὰ ὄργανα.

—Κάθε βράδ' ὁ Γιάνγκαρὸς πίν'
 καὶ γυρνάει μὲ τὰ παιχνίδια.

πάλαλο(τό)=ἄνθρωπος, πού ἀπό τὰ γηρατεῖα ἢ ἀπό μεγάλες δοκιμασίες στή ζωή του, τοῦ ἔχει ἀμβλυνθεῖ ἢ νοημοσύνη.

—Αὐτός ἦτανε ἕνας! Ἄμὰ οἱ σταναχώριες καί τὰ γεροντάμμα-τα τότε ἔκαμανε πάλαλο.

παλαμίζω=ἀλοιφώ τὰ μέρη τοῦ καίκιου, πού βρέχονται, «τὰ βρεχάμενα», μέ «ἀλειμα» (ζωϊκό λίπος), ρητίνη καί μπογιὰ κόκκινη ἢ καφέ.

—Τραβήξαμε τὸ καῖκ' νὰ τὸ παλαμίσ'με.

παλαίμισμα(τό)=ἡ ἐργασία τοῦ παλαίματος περιγράφεται στή λέξη «παλαμίζω».

—Δουλεύ'με στὸ παλαίμισμα.

παπαδίτσα(ἡ)=1) χαμόμηλο.

—Βράσε καμπόσες παπαδίτσες μέ λαδάκ' καί βάλ'τες στοῦ παιδιοῦ τὸ στηθάκ'. Εἶναι καλὸ γιὰ τὸ βήχα.

2) τὰ ψητὰ καλαμπόκια, πού γίνονται μέσα σὲ κόσκινο—συνήθως—πάνω στὸ μαγκάλι (σὲ σιγανὴ φωτιά), λέγονται «παπαδίτσες», φουσκίτσες ἄλλοῦ.

—Ἐλάτε ἀ ψήσ'με παπαδίτσες!. Καθὼς—ψηνόμενες—πετιοῦνται σὲ διάφορα σημεῖα τοῦ δωματίου, ἀνοίγουν, σὰν ἄσπρα λουλουδάκια καί τίς κυνηγοῦν νὰ τίς βροῦν τὰ παιδιὰ ὅλο χαρά.

παπουδιάζω=μουσκεύω, μουσκεύομαι.—Παπούδιασανε τὰ χέρια μ' ἀπ' τὴ μπλύσ'! . . .

—Τὰ κουκκιά τᾶβαλα ἐψέ στὸ νερὸ καί παπούδιασανε.

παπουδιασμένος, -ν', -νο (ὁ, ἡ, τό)=φουσκωμένος ἀπ' τὸ νερὸ, μουσκεμένος.

Παπουτισούλαινα (ἡ)= ὄνομα γιά τρισσας. Ἦταν εἰδική, γιὰ τὸ λαιμό. Εἶχε κοπανισμένη στίφη καί μέ τὸ δάκτυλο πατοῦσε τὸ λαιμὸ τῶν παιδιῶν.

—Τὶ ἔχ' τὸ παιδί; Τὰ λαιμά τ'

πονοῦνε; Φώναξε τὴ Μπαπουτισούλαινα, γιὰμὰ θὰ ἀνοίξουνε τὰ μάτια τ'! . . .

παραγιά(ἡ)=ἡ ἀδιαφορία.

—Τῶκοψε παραγιά! . . .

(=διόλου δὲν τὸ μέλει).

παραλλαντίζομαι=κλαίω, κόπτομαι κλαίοντας.

παραμαγοῦλες(οἱ)=ἡ παρωτίτις. Ἄλοιφουν τὰ μάγουλα μέ μελάνη ἢ «θριακή».

—Οἱ παραμαγοῦλες θέλ'νε ζεστασιά.—Τοῖ παραμαγοῦλες τσὲ σταυρῶν'νε μέ θριακή (μαύρη ἀλοιφή, πού μ' αὐτὴν κάνουν ἀπὸ ἕνα σταυρὸ).

παραμάνα(ἡ)=καρφίτσα (ἡ ἀσφάλεια λεγόμενη), (αὐτὴν κάνουν ἀπὸ ἕνα σταυρὸ).

Ἐπίσης τὸ ψάθινο κουβούκλιο (ἀπὸ πλατεῖες εὐλίγιστες κορδέλλες ψάθας, ἀραιὰ τοποθετημένες) πού τὸ τοποθετοῦν πάνω ἀπὸ τὸ μαγκάλι καί ρίχνουν ἀπάνω, νὰ στεγνώσουν τὰ ρούχα τοῦ μωροῦ συνήθως. Τὸ Θρακικὸ ταντίρ.

—Φέρε τὴ παραμάνα, νὰ στεγνώσ'με τὰ πανιά τοῦ παιδιοῦ, γιὰτὶ τὸ μαγκάλ' ὑστερα θὰ πιαστεῖ μέ τὸ φαγί.

παραπόρτ'(τό)=ἡ πίσω πόρτα τοῦ κάστρου, τοῦ πύργου τοῦ Ἀποκαύκου (βλ. σελ. 5 κεφ. «Ἐπιβάτες»).

«Παραπόρτ'» λένε καί κάθε δεύτερη πόρτα τοῦ σπιτιοῦ, τοῦ κήπου.—Ἦρτα ἀπὸ πίσ' ἀπ' τὸ παραπόρτ' σας.

παρανταντουλαίνω = παραγηράζω.

παρανταντουλιάζω = παραγηράζω.

—Παρανταντούλιασα πιά. Πάγ' ἀπὸ μένα πιά ὁ κόσμος.

παρανταντουλιασμένος, ν', νο (ὁ, ἡ)= παραγηρασμένος, παραγηρασμένη.

—Τόνε γλέπω παρανταντουλιασμένο τὸν γυῖρ-Θόδωρο.

παραστεκιάμενος, ν', νο (ὁ, ἡ, τό)= βοηθός.

—Στή χαρά τ'ς ἤμ'νε παραστε-
κάμεν'! . . .

—'Εχ'ς παιδιά, ἀμμά ἔχ'ς και ἔ-
να σουρι παραστεκάμεν'! . . .

παραστέκουμαι=βοηθῶ, ἐξυτηρεῶ
(μὲ χρήματα ἢ ἐργασία).

—Πέθανε ὁ ἀντρας τ'ς, ἀμμά
ἔχ' ἀδερφὸ πλούσιο και τήνε πα-
ραστέκεται! . . .

—'Η μάννα τ'ς, οἱ ἀδερφές τ'ς
πολὺ τήνε παραστέκονται. Νὰ
τήνε ράφουνε, νὰ τήνε πλέξουνε,
νὰ τήνε **μπαλώσ'νε**! . . . τόσα
μικρὰ παιδιά, πῶς θὰ λὰ τὰ ἀ-
ποκεφαλῶσ' μονάχ! . . .

παραφασίδα(ἦ)=ὅταν κατὰ τὴν ὕ-
φανση, ἀπὸ λάθος, γίνεται τὸ ὕ-
φασμα σὲ μερικά σημεῖα πιὸ χον-
τροῦ ἢ πιὸ ἀραιό.

—Κοίταξε νὰ βγάλ'ς τοὶ παρα-
φασίδες, ἅμα κόψης τὸ φουστάν!

παραφέλλα(ἦ) = σχισμένο κομμάτι
ἐνδύματος ἢ γενικά ὑφάσματος,
ποὺ κρέμεται ἢ λείπει.

—'Απ' τὸ φουστάνι σ' κρέμεται
μιά παραφέλλα.

—Σὲ ποῖο τσαλι ἄφ'κες τὴ **μπα-
ραφέλλα** ἀπὸ τὸ ροῦχο σ'; . . .

παρτσαλαντίζω=κομματιάζω, κα-
τακομματιάζω. λ. Τ.

—Κοίταξε νὰ μὴν παρτσαλαντί-
σης τὸ ροῦχο. Λογάρισ'το καλὰ
πρῶτα κι' ὕστερα λιάνισ'το (χῶ-
ρισέ το).

πάσματα(τὰ)=1) σὲ μιὰ θηλειὰ κλω-
στῆς, τὰ χωριστὰ δεμένα τσιλε-
δάκια.

—Λύσε τὰ πάσματα, νὰ τυλίξου-
με τὴ θελειά . . .

2) χάνω τὰ πάσματα=«χάνω τ'
αὐτὰ και τὰ καλάθια», παραπατῶ

—'Εχασα τὰ πάσματα μ', σὰ τό-
νε εἶδα νὰ ξαναγυρίξ'! (κάποιοι
ἐνοχλητικός, ἀνεπιθύμητος).

—Δὲ τήνε περίμενα. Εἶχα πλύσ'
ἄσβεστῶματα και σὰ τήνε εἶδα,
ἔχασα τὰ πάσματα μ'! . . .

—Κατέβαινα τὴ σκάλα μὲ τὸ πα-

νέο' τὰ ροῦχα γιομάτο, και χω-
ρις νὰ τὸ καταλάβω, ἔχασα τὰ
πάσματα μ' κι' ἔπεσα! . . . (ἔχα-
σα τὴν ἰσορροπία μου).

πασπαλίζω=ρίχνω ἑλαφρὸ στρῶμα
σκόνης, ζάχαρης, κανέλλας, χῶ-
ματος, μὲ τὰ δάχτυλα συνήθως,
μὲ τὸ κόσκινο.

—Πασπάλ'σα ζάχαρ' και κανέλ-
λα ἀπὰ στὸ γλυκό.

πασπατεύουμαι=ψηλαφοῦμαι, ἐρ-
γάζομαι πολὺ σιγά, δὲν προχωρῶ
στὴ δουλειά μου.

—Τὶ πασπατεύεσαι; Τὶ ἔπαδες;
Τὶ ἔχ'ς! . . .

πασπατούρ'ς, πασπατούρα, πασπα-
τούρ'κο (δ, ἦ, τὸ)=σιγανός, -ἦ,
-ὸ στὴ δουλειά.

—Πολὺ πασπατούρ'κο κορίτσ'!

—'Αντε πασπατούρα κουνίς'
κομμά! . . .

πατέκα(ἦ)—διάβαση, μονοπάτι.

πατούνα(ἦ)=ἡ πτέρνα τοῦ ποδιοῦ
ἢ τῆς κάλτσας γενικά.

—**Μπ**ῆμε στὴ **μπα**τούνα μ' ἕνα
καρφί.

—Μερεμιτίζω τοὶ πατούνες μου
(ἐπιδιορθώνω).

πατῶ=κλέβω, κάμνω διάρρηξη.

—'Απόφα πάτσανε τοῦ 'Αγγελῆ
τὸ ἀργαστήρ' (μπακάλιο).

—Πάτ'σανε τὸ **Ντα**γλῆ, λέγ',
και πήρανε ὅλα τὰ σουμαδιακά
τοῦ γυναικας τ' (κοσμήματα)!

—'Επίσης «πατοῦν» τὸν λαιμό, ὅ-
ταν πονῆ, μὲ τὸ δάκτυλο και
στάχτη ἢ στίφη. (Βλ. «Παπου-
τσούλαινα»).

πελεκουδ'(τὸ)=τὸ πελέκι. 'Επίσης
ἀδύνατος ἀπὸ ἀρρώστεια ἢ ζήλεια.

πελεμίζω=1) ἐνοχλῶ μὲ χειρονο-
μίες. Π.χ. ἕνα παιδι ζητᾶ κάτι
ἀπὸ τὴν μητέρα του κι' ὄλο τὴν
ἐνοχλεῖ, τὴν χαϊδεύει, τὴν σκουν-
τᾶ.—Τὶ μὲ πελεμίξεις μπρό! . . .

—Φύγ' ἀπὸ δῶ! . . . Δὲ θὰ στὸ
δώκω αὐτό, ποὺ γυρεῦ'ς! . . . ὅ-
σο και νὰ πολεμίξεις.

2) ἐνοχλῶ μόνο μὲ λόγια, ἐπαναλαμβάνω μιὰ παράκληση, ζητῶ ἐπίμονα.
 —Μὲ πελέμ'σε τόση ὥρα! Τόσο τὸ κεφαλάκι μ' τῶκαμε! . . .
 πέρε=παρὰ (πρόθεση) ἀντί.
 —«Κάλλιο πέντε κάρβουνα, πέρε χίλια πρόβατα» (βλ. παροιμ. ἀριθ. 38).
 περιχύνω=περιχύνω. χύνω ἀπὸ πάνω.
 —Περέχ'σα τὸ καταίψ' (μὲ τὸ σιρόπι του).
 περιχῶ=βλ. προηγούμενο ρῆμα.
 πετρέζ' (τὸ)=«κόβου» τὸ γλεῦκος μὲ σινάπι ἢ ἀσπρόχωμα (δηλ. τὸ καθαρίζουν) καὶ καθαρίζουν τὶς ξένες οὐσίες, πού περιέχει, οἱ ὀποῖες μὲ τὸ σινάπι (χαρδάλ') ἢ ἀσπρόχωμα ἀνεβαίνουν ἐπάνω. Μετὰ τὸ βράζουν ἀρκετὰ καὶ τὸ ἀφήνουν νὰ κρυώσῃ.
 Κατόπιν τὸ ξαναβράζουν καὶ τὸ δένουν (τὸ πυκνώνουν), ὁπότε εἶναι ἔτοιμο, γιὰ χρῆση ἢ σκέτο ἢ σὲ διάφορα ρετσέλλια καὶ γλυκὰ.
 πηλίκος(ὸ)=ὄ φάκελλος.
 —Σφάλιξε τὸ **μψηλίκο**.
 Πιβάτες(οἱ)=οἱ Ἐπιβάτες, κωμολογία τῆς Ἀνατολικῆς Θωράκης.
 —Εἶμαι ἀπ' τοῖ Πιβάτες.
 μικροβούκ'(τὸ)=ἡ θλίψη.
 —Ἐφαγε τὸ μικροβούκ'! . . .
 πινάκ'(τὸ)=τὸ πιάτο.
 —Εἶχες, δὲ **νεῖχες**, τὸ τσίμπρι-
 σες τὸ πινάκ' (τὸ ράγιες, τοῦ ἔβγαλες κομματί).
 πινανάκ'(τὸ)=τὸ πιατάκι.
 πινίγουμαι=πνίγομαι.
 —Πινίχ'κα μὲ τὸ νερό, πού πῆ-
 γα νὰ πγῶ (ἢ νὰ πγῶ).
 —Πινίκα πάλε! . . .
 —Θὰ πινιχτῶ στὰ βαθειά, ἄμα πάγω! . . .
 —Πινίκα ἀπ' τὸ **γμαπινὸ** (κα-
 πνό).
 πινιγμένος, -ν', -νο(ὸ, ἡ, τὸ)=πνιγ-
 μένος.

—Ἡῦρανε ἓνα πινιγμένο.
 —Τὰ λουλούδια εἶναι πινιγμένα
 στὸ χορτάρ'! . . .
 πινιγκειὸ(τὸ)=ἄτομο μικραμωμένο,
 πού ἔχει ὅμως μεγάλη ἰδέα, γιὰ
 τὸν ἑαυτό του.
 —Τὸ πινιγκειὸ τί φουστάνια, τί
 πράματα πάλε φορτώθ'κε! . . .
 πινισνεύουμαι=ἐνοχλῶ, παρενοχλῶ.
 —Τὶ μὲ πινισνεύσαι! Ἄσ' σε
 με μπρέ! . . .
 —Οἱ κλέφτες ὅλο τὸ πινισνεύον-
 ται ἐκεῖνο τὸ χωριό.
 —Πολὺ μὲ πινισνεύ'κε αὐτὴ ἡ
 ἀρρώστεια! . . .
 πινισνιάρ'ς, -ρα, -κο(ὸ, ἡ, τὸ)=ἐνο-
 χλητικός, -ή, -ό.
 —Τὶ πινισνιάρ'κο πιά εἶσαι! . . .
 —Μὴ γένεσαι πινισνιάρα σὲ λέ-
 γω! . . .
 πλάλα(ἡ)=τὸ τρέξιμο.
 —Ἐδωκα μιὰ πλάλα καὶ γιαμιὰ
 ἐκεῖ βρέθ'κα.
 πλάλῶ=τρέχω.
 —Πλάλιε μ' νὰ δγῆς, γιατί κλαίγ'
 τὸ παιδί! . . .
 πλάτσα(ἡ)=τὸ μέρος, πού βρέχεται
 ἀπὸ οὐρα.
 —Δγιές—δγιές ποιὸς τῆνε ἔκαμε
 αὐτὴ τὴ **μπλάτσα**; . . . (λένε στὰ
 μικρά). Δγιές πλάτσες! . . .
 Μεταφορικὰ σημαίνει ἄνθρωπος
 ἀδιάφορος, «λαπάς», ὅπως λένε.
 —Ἐκεῖν' ἡ πλάτσα, ὡς πού νὰ
 κουνηθῆ! . . . ἀλλίμονο! . . .
 πλεμάτ'(τὸ)=τὸ δίχτυ.
 —Ἀνοίχ'καμε στὸ πέλαγος, (στὴ
 θάλασσα ἐννοεῖται) κι' ἔρριξαμε
 τὰ πλεμάτια! . . .
 πλεξούδα ἢ=γενικὰ ἢ πλεξίδα.
 —Ἀγόρασα μιὰ πλεξούδα σκόρ-
 दा καὶ μιὰ κρομμύδια.
 —Ἐλα νὰ σὲ πλέξω τσι πλεξου-
 δες', νὰ πᾶς σχολεῖο.
 Πλιβάτες οἱ=οἱ Ἐπιβάτες, ὅπως
 τοὺς λέγανε οἱ ἄπλοῖ κι' ἀγράμμα-
 τοι. (βλ. «Πιβάτες».)
 πλιθοκάθουμαι=λέγεται στὴν ἀνέ-

βασί τοῦ ψωμοῦ, ὅταν δὲν ἀνεβαίνει καὶ μένει σὰν πλίνθος.
 —Τὸ ψωμί μας σήμερον πλιθόκατσε! . . .
 πλίνθος (ὁ) = ὁ πλίνθος.
 —Ἐκοψαμε πλύθ^ς καὶ θὰ κάμ^ω με ἀκόμη μιὰ κάμαρ^α στὸ σπύ^ρ μας.
 πολυφάδ^ς (τὸ) = 1) τὸ τελευταῖο κομματάκι ποῦ μένει ἀπ' τὸ σαποῦνι, στήν πλύση.
 —Ποῦναι τὸ πολυφάδ^ς καὶ δέ τὸ βρῖσκω;
 —Φρέσκο τὸ σαποῦν^ι καὶ γιαμιὰ πολυφάδ^ς ἀπόμ^ω κε! . . .
 2) ἀδύνατος μικροκαμωμένος.
 —Πῶς γέν^ω κε πιά ἢ Φωτεινίτσα, σὰ πολυφάδ^ς! . . .
 —Μ^ε τί πολυφάδ^ς εἶν^{αι} αὐτό^ς; . . . (στὴ θέα ἐνὸς μικροσκοπικοῦ παιδιοῦ ἢ ζώου κλπ.)
 ποντίκ^{ος} (τὸ) = ὁ ποντικός. Ἐπίσης οἱ μῦς τοῦ σώματος.
 ποντικομαμμη ἢ μποντικομαμμη (ἡ) = ἄνδρας ἢ γυναῖκα μὲ μικρὰ μάτια, σὰν τοῦ ποντικοῦ. Σημαίνει ὅμως καὶ ἔξυπνος, η, ο.
 —Ξέρ^ω τί ποντικομαμμη εἶναι! πορπατητός, ἡ, ὁ (ὁ, ἡ, τὸ) = πεζός, ἡ, ὁ.
 —Πορπατητοὶ ἤσταμε τόσο δρόμο! τί θαρεῖς;
 πορπατῶ = περιπατῶ, βαδίζω.
 πορτογύρα (ἡ) = γυναῖκα ποῦ ἀγαπᾷ νὰ γυρίξῃ σὲ σίτια καὶ τὴν ἀρέσουν νὰ μαθαίνει νεότερα, νὰ τρώγῃ, νὰ περνᾷ τὴν ὥρα της.
 —Ἡ Ζαφειρή τὸ εἶπε; Ξέρ^ω τί πορτογύρα εἶναι! . . . Σπιτάκ^{ος} δὲν ἀφήν^ω! . . .
 ποτούρια (τὰ) = ἐνδυμασία τῶν ἀνδρῶν τῆς παλιᾶς ἐποχῆς.
 ποτσέν^ι (ἡ) = χαζή. Τάχα ἐλεγκράτησε ἀπὸ μιὰ χαζή Πολυξένη νὰ λέγεται, ἐπειδὴ ἡ ἴδια ἔτσι πρόσφερε τὸ ὄνομά της.
 πουκαμῖσα (ἡ) = εἶδος κομπινεζὸν τῆς παλιᾶς ἐποχῆς, μὲ φαρδύ ὠ-

μύτη. Συνήθως ἦταν λευκὴ ἀπὸ «πιρκάλι» ἢ μᾶλλον ἀπὸ «μανταπόλα» (χασέ).
 πουκάμ^ωσο (τὸ) = τὸ πουκάμισο. Συνήθιζαν νὰ φοροῦν οἱ ἄντρες ἓνα λευκὸ ἀπὸ χασέ ἢ ὑφαντὸ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστο καὶ ἀπὸ πάντων τὸ χρωματιστό.
 «Πουκάμ^ωσο» λένε καὶ τὸ περιτόναιο, τὴν «τσιπα».
 Τὸ παιδί, ποῦ θὰ γεννηθῇ μὲ «πουκάμ^ωσο» εἶναι πολὺ τυχερὸ καὶ τὴν «τσιπα» τὴν ξηραίνουν καὶ τὴν κρατοῦν γιὰ καλὸ.
 πουλάρ (τὸ) = ὁ πῶλος.
 πουλαράκ^{ος} (τὸ) = μικρὸς πῶλος.
 πουλιά (τὰ) = ἀκολουθεῖ φράση:
 —Δέ θὰ βγάλ^ω πουλιά! (= δὲ θὰ προκόψῃ ἢ δὲ θὰ γίνῃ καλὰ, σὲ περίπτωσι ἀρρώστειας θὰ πεθάνῃ).
 πούπετα ἢ πούπετας ἢ πούπετε ἢ πούπετες — πουθενά, κἄπου.
 —Πούπετα δὲ θὰ πάγω.
 —Λέγῳ νὰ πάγω πούπετες!
 πούπουλο (τὸ) = τὸ φτερό.
 —Στὸ πούπουλο! (σημαίνει = εἶγαι πρόθυμος, σβέλτος, στέκομαι στὸ πόδι. Συνηθίζεται καὶ στὰ τρία γένη).
 —Τὸ κορίτσ^ο! Στὸ πούπουλο στέκεται! . . .
 —Ἄμα τότε πῆς, θᾶρτ^ε ἐκεῖνος! Στὸ πούπουλο εἶναι! . . .
 πουρνό(τὸ) = τὸ πρωί.
 —Τὸ πουρνὸ νὰ μὴ τότε εὔρη κανεῖναινα στὸ κρεβάτ^ο ὁ ἥλιος!
 πούσ^{ος} (τὸ) = ἡ οὐμίχλη.
 πρεπομαχῶ = φαντάζω, φορῶ κἄτι, ποῦ μὲ πάει πολὺ, ἔχω ὠραία ἐμφάνιση.
 —Πῶς πρεπομαχεῖ τὸ κορ^οτσάκι μ^ε! Μέσ^{ος} στὰ καινούργια τ^α!
 —Ἄμα ἔρτ^ε ἢ Ἀλαξεντρέσσα στὴν ἐκκλησία, πρεπομαχεῖ πιά ὁ τόπος ὅλος.
 πρέπος(τὸ) = ὁμορφιά, συμπεριφορὰ ἥθος.

—Πρέπος εἶναι αὐτό, κορίτσο
τοῦ σκολειοῦ ; . . .

πριτζίλλα (ἦ) = δυσωδία. Κυρίως
μυρωδιά τοῦ τράγου.

—Ἐκεῖνο τὸ σπιτ' πριτζίλλα μυ-
ρίζ' ! . . . πφ !

πρίτσος (δ) = ὁ τράγος.

—Ὁ πρίτσος λύθ' κε καὶ νὰ μὴ
χαθῆ ! . . .

πριτσώνω = ἀποβάλλω, (κυρίως ἐπὶ
ζώων), γεννῶ, γεννῶ εὐκόλα καὶ
πολύ. — Ἡ κατοικία μας πρίτσωσε.

—Ἡ Ἄννιῶ πρίτσωσε καὶ τὸ τέ-
ταρο (παιδί) ! . . .

—Πρίτσο Μάρτ'ς τὰ κατοίκια !
(= δὲν ὑπάρχει ἐμπόδιο, νὰ πά-
ρουν δρόμο, θὰ βγοῦν τὰ κατοίκια
στὴ βοσκὴ κλπ.).

προσκώνουμαι = σέβομαι, τιμῶ, ὑ-
πολογίζω κάποιον.

—Ὁ γαμπρός οὐλ' τσὲ προσκώ-
νεται μέσο στὸ σπιτ' ! . . .

—Ἄμα πάγ' πούπετα, οὐλ' τότε
προσκών' νται ! . . .

προσοδέρνω = κάνω παρατηρήσεις,
ἐπιπλήττω (προσωποδέρνω).

—Τὶ με προσοδέρνεις μά, μπρο-
στά σὲ ἄλλοι ! . . .

πρυμέτζα (ἦ) = τὸ σχοινί, ποὺ δένε-
ται τὸ πλοῖο στὴν ξηρά.

—Ἐλα, ἄρα τὴ πρυμετζα ! . . .

πρυμετζάρω = ἀράζω, δένομαι στὴ
στεριά. βλ. λ. ρουμέτσα.

—Ἐκα νὰ πρυμετζάρ' με ! (ἔκα =
στάσου).

πυρπιτσού (ἦ) = ἔξυπνη, ὁμιλητικὴ.

—Τὶ θέλ' καὶ ἦρτε πάλι ἡ πυρ-
πιτσού ; . . .

πυρώνουμαι = ζεσταίνομαι στὴ φω-
τιά, κάθομαι κοντὰ σὲ φωτιά, ἐκ-
θιέτω τὰ χέρια μου, στεγνώνω

ροῦχα, ζεσταίνω ροῦχα.

—Πυρώσο' νὰ ζεσταθῆς. Ἐγὼ
πυρώσο' κα ! . . .

—Πύρωσο' τὰ ροῦχα τοῦ παιδιοῦ
κομματ' νὰ τ' ἀλλάξουμε ! . . .

πυρώνω = ζεσταίνω, στεγνώνω (στὴ
φωτιά), ἐκθιέτω κατὶ στὴ φωτιά.

—Πυρώνω τὰ χέριαμ', γιατί πά-
γώσανε ! . . .

—Πυρώνω τὰ ροῦχα, γὰρ νὰ
στεγνώσω' νε ! . . .

P

ράφ' (τὸ ἦ ἦ) = τὸ ράφι. Ἡ «ράφ'»
κυρίως εἶναι ἡ κρεμαστὴ ράφη.
Ἐνα κοινὸ σανίδι κρεμασμένο με
σχοινιά στὸ ταβάνι.

—Ἐβαλα τὸ κριγιάσο' ἀπὰ στὴ
ράφ' ! καὶ τὸ τουλοῦμ' τὸ τυρί.
ρεντζιπέρ' κα (τὰ) = ἡ γεωργικὴ συ-
νοικία τοῦ χωριοῦ, πρὸς τὰ δυ-
τικὰ τῶν Ἐπιβατῶν.

—Πῆγα ἀπὰ στὰ ρεντζιπέρ' κα νὰ
εὔρω καμπόσο', νὰ πάμε ἀπόφα
γὰ τὴ σκουλαρικῶ (βλ. λέξη).

ρεντζιπέρ'ς (δ) = ὁ γεωργός.

—Εἶμαι ρεντζιπέρ'ς.

ρετσέλλ' (τὸ) = με πετμέζι βράζου
κολοκύθια (κομμένα σὲ κανονικὰ
κομμάτια), ρόγες ἀπὸ σταφύλι,
σῦκα κλπ., τὰ ὁποῖα διατηροῦν
σὲ πυθάρια συνήθως, γὰρ τροφὴ
τὸ χειμῶνα.

—Ἀπὰ στὸ ρετσέλλ' βάζω κλαδά-
κια βασιλικό, γὰρ νὰ μὴ πιάσ'
μούχλα.

ρέχα (ἦ) = βλενωδὲς ἔκκριμα, τὸ
φλέγμα εἶναι ἔκφραση χυδαία.

Ἐπίσης μεταφορικὰ σημαίνει κο-
ρίτσι ἢ ἀγόρι ἦ καὶ γενικὰ ἄν-
θρωπο μὴ ὑπολογισμο, ἀσχημο
μικροκαμωμένο.

—Ἡ ρέχα ποιὸς τῶλεγε, ποὺ θὰ
λὰ γέν' ἄνθρωπος ! . . .

ριζόφτια (τὰ) = οἱ ρίζες τῶν αὐτιῶν
Τὰ γύρω μέρος συνήθως πρὸς τὸ
κάτω μέρος.

ροῖ (τὸ) = σταμνάκι μ' ἓνα χεροῦλι
καὶ στόμιο (σωληνοειδὲς) στὸ ἓνα
του πλαΐ. Βλέπε δοξασίες, ἀρ. 39.

ροκάνα (ἦ) = μεγάλο ροκάκι. Μετα-
φορικὰ σημαίνει γυναίκα ἀξεστη,
χονδροειδέστατη, μαζὶ καὶ παχειὰ
ἀπαραιτήτως, ἀνεπιτήδεια, μονο-
κόμματη.

—Ἡ ροκάνα πήρε μὲ τσι δαχτύλες τ'ς καὶ ἔκαμε ἓνα **μπαλόμα**, Θεὸς ἂ φυλάξ'! . . .

—Ἡ ροκάνα εἶναι μ', γιὰ κείνο τὸ σπῖτ', πού θ'ἔλ' καλὰ νὰ πάρ' τὸ **Γιαμπούκ!** . . .

ροκῶνω = κρύβω, κρύβομαι, ἀποκρύπτω, χῶνω.

—Ποῦ τὸ ρόκωσες τὸ μαντήλι μ'?

—Ποῦ ρόκωσες, γιὰ νὰ μὴ σὲ δγιοῦνε; . . .

—Κύττα καὶ ρόκω πούπετα τὸ πλέξιμο σ', γιὰτὶ χτύπ'σανε οἱ **καμπάνες** καὶ δὲ κάμ' νὰ δουλεύ'ς! . . .

—Κρύωσες, παιδάκι μ'; Ἔλα ρόκωσε **κοντά** μ', νὰ σὲ ζεστάνω. ροῦγα (ἦ)=στενὸ δρομάκι.

—Ἄπ' τσι ροῦγες νὰ μὴ περνᾶς! (λέγανε στὰ κορίτσια).

ρομέτζα (ἦ)=τὸ σχοινί, πού δένεται τὸ πλοῖο στὴν ξηρά.

ρομμετζάρω=ἀράζω. Βλ. καὶ «πρυμέτζα, «πρυμετζάρω».

ρωνειὸ (τὸ) = εἶρων ἄνθρωπος, ἐκείνος, πού παραμονεύει καὶ παρατηρεῖ τὶ κάμνει ὁ καθένας.

—Εἶναι ἓνα ρωνειὸ! . . .

—Τὸ ρωνειὸ ὄλα θὰ τὰ ζετᾶσ' κι' ὄλα θὰ τὰ γελάσ'!

Σ

Σάββατο (τὸ)=ὅταν πεδάνη κανεῖς τὸ **Μ. Σάββατο** λένε:

—Μ! . . . καλότ'χος! . . . Ὅλες οἱ πόρτες τοῦ παραδείσ' εἶν' ἀνοιχτές! . . .

σάγγαρα (τὰ)=τὰ μαγειρικὰ σκευή, ἐπίσης ὄλα τὰ εἶδη ρουχιμοῦ καὶ ἐπίπλων τοῦ σπιτιοῦ, μὲ εἰρωνία ὅταν τὰ ὀνομάζουν.

—Ἡ Στρατὴ (Ἐυστρατία) πάλε σπῖτ' ἀλλάξ'! . . . Πῆρε τὰ σάγγαρα τ'ς τὰ μάγγαρα τ'ς καὶ πάει! . . . (ἦ λέξη μάγγαρα δὲν ἀπαντᾶται μόνη παρὰ μόνον μὲ τὰ «σάγγαρα», πού σημαίνει καὶ τὸ ἴδιο ἀκρυβῶς πρᾶγμα).

σαῖντίζω=σέβομαι, ὑπακούω, ὑπολογίζω (κάποιον) λογαριάζω.

—Ὁ Γιώργαρος (μεγαλόσωμος Γιώργος), τὸ **μπεθερό** τ' πολὺ τότε **σαῖντίζ'**! . . .

—Αὐτὸ τὸ παιδί μ', τὶ θὰ γέν' δὲ ξέρω! . . . Δὲ σαῖντίζ' κανέναν! . . .

σαῖντισλῆς, σαῖντιλοῦ, σαῖντιλίδ'κο (ὁ, ἡ, τὸ)=βλ. προηγ. ρῆμα «σαῖντίζω».

—Καλὸς ἄθροπος! **Σαῖντισλῆς ἄθροπος!** . . .

σαλαμέτ' (τὸ)=τὸ συμφέρο, ἡ σωτηρία ἢ καλὴ οἰκονομικὴ κατάσταση, τὸ καλό.

—Θὰ ξεκάμω ἀπὸ τὴ **συντροφιὰ** στὴ δουλειὰ μ' καὶ θὰ κυττάξω τὸ **σαλαμέτ'** τοῦ κεφαλιοῦ μ'! . . .

—Κύτταξε ἐσὺ τὸ **σαλαμέτ'** τοῦ κεφαλιοῦ σ' καὶ μὴν ἀκοῦς πλιὰ κανέναν! . . .

σαλὸ (τὸ)=τὸ μωρὸ, τὸ βρέφος.

—Ἄπὸ **σαλὸ** τὸ **μεγάλωσα!** . . .

—Ἄπὸ **μικρὸ** κι' ἀπὸ **σαλό**, τέτοιο ἦταν! . . . (ἔννοεῖται **κακό, ἰδιότροπο ἢ εἶχε προτερήματα**).

σαμαντούρα (ἦ)=ἡ σημαδούρα (ὁ σημαντήρ).

Βλ. καὶ λέξη «**φουντάγιο**».

σαμαῖς (ὁ)=κερὶ τοῦ πήχως, μᾶλλον κερὶ, πού ἀποτελοῦνταν ἀπὸ πήχεις. Ἔλλοτε τὸ **συνήθιζαν**.

Ἦταν **τυλιγμένο** σὲ κανονικὰ καὶ ὄρατα σχήματα, στολισμένο μὲ **χαλκομανιές** (ἢ **σάμα**).

σαμιαμίδ' (τὸ)=1) **σαυροειδές**, ἀνοιχτοῦ ρόζ χρώματος, πού **συναντᾶμε** συχνὰ στὰ σπῖτια μέσα, κάτω ἀπὸ πέτρες. Λέγεται καὶ «**ζιαμιαμίδ'**».

2) **μικροσκοπικὸς ἄνθρωπος**, ζῶο ἢ **πουλί**.

—Τὸ **γλέπ'ς** τὸ **σαμιαμίδ'**! **Γέν'κε ἄθροπος!** . . .

Τὸ **σαμιαμίδ'** **ζουντάνεψε** (λέγε-
ναι **γενικά**).

σαντάλια (τά) = τὰ κουκλόπανα γενικά. — Ἐγὼ σαντάλια ἓνα σουρί! σαπάν — σακάτῳ = πρὸς τὰ ἐπάνω, πρὸς τὰ κάτω.

— Πῆγα σαπάνῳ στ' ἀργαστήρῳ (παντοπωλεῖο).

— Ποῦ λογυρνᾶς σαπάνῳ — σακάτῳ; — Θὰ πάγω σακάτῳ! . . .

σάπια (τά) = νομίσματα χάρινα (δίχως ἀντίκρουσμα), ποῦ ἔβγαζε ἡ ἐκκλησία, γιὰ εὐκολία συναλλαγῆς καὶ πρὸς ὄφελός της. Εἶχαν χρῶμα κόκκινο οἱ πεντάρες (πέντε παράδες) καὶ κίτρινο οἱ δεκάρες (δέκα παράδες). Ἦταν καμωμένες ἀπὸ χαρτὶ λίγο σκληρὸ καὶ γυαλιστερό, μὲ τὴν σφραγίδα τῆς ἐκκλησίας τῆς Ὀσίας Παρασκευῆς. (Βλ. δημοσ. ἀρ. 97 Ἐτ. Θρακ. Μελετῶν).

σάπσαλο (τὸ) = κάτι πολὺ λεπτὸ, ποῦ δὲν ξέρεται ἀπὸ ποῦ νὰ τὸ πιάσῃ, μαλακό.

— Τὸ παιδί εἶναι χάλια! . . . Γένῳκε ἓνα σάπσαλο! . . .

— Φουστάνῳ εἶνῳ ἐκεῖνο, ποῦ μ' ἔφερε; . . . Σάπσαλο πρᾶμα! . . .

σαραντάμερο (τὸ) = ἡ νηστεία τῶν Χριστουγέννων Βλ. καὶ «Οἱ μῆνες», σελ. 41.

σαρδέλλα (ἡ) = περιγραφὴ τοῦ ψαρέμματος.

«Τὸ ψάρεμμα τῆς σαρδέλλας γίνεται τῇ νύχτῃ. Παγαίνῳνε δυὸ καΐκια τσατισμένα (ἐνωμένα στὰ πλάγια τους). Ὁ καπετάνιος εἶναι ἀπάνῳ στ' ἄλμπουρο καὶ κοιτάζῳ ποῦ εἶνῳ τὸ ψάρῳ. Ἄμα ἔχῳ ψάρῳ ἡ θάλασσα εἶναι κοκκινωπή. Τότες διατάζῳ μόλλα! Τὰ καΐκια μολέρονῳνε τὰ πλεμάτια καὶ φέρνουνε γύρω τὸ ψάρῳ (τὸ κυκλώνουν). Γιαμὰ ἀνάβῳνε τσι φοῦντες (ἀνάβουν χόρτα ξερά), στὸ ἓνα τὸ καΐκῳ, στὸ ἀπὲς — καΐκῳ (καΐκι τῆς φωτιάς) καὶ περνοῦνε δυὸ — τρεῖς φορὲς ἀπάνῳ ἀπὸ τὸ ψάρῳ. Τὰ πλεμάτια γιο-

μίζῳνε. Ὑστερα ξεπαρτσώνῳνε (ἀδειάζουν τὰ δίχτυα ἀπὸ τὸ ψάρι) καὶ παγαίνῳνε πρὸ ἐκεῖ καὶ τὰ ξαναμολέρονῳνε».

σασιδῳς, δα, κο (ὄ, ἡ, τὸ) = ἀλλοῖθωρος, ἡ, ο.

— Ποιός; ἐκεῖνος ὁ σασιδῳς; . . . σασικνεύῳ = ἀπὸ κακουργία, ἀρρώστεια ἀμβλύνεται ἡ ἀντίληψή μου ἀνοητεύῳ.

— Μιὰ ἤντανε στὸ χωριὸ τῳς! . . . Καθῳς παντρεύῳκε, ξύλο — ξύλο ἐκεῖνος, τῆνε σασικνεψε.

— Ἄμα γεράσῳ κανεῖς σασικνεύῳ! σασικνοπορεμμένος, ν, ο (ὄ, ἡ, τὸ) = ὁποιος πάει μὲ τὸ δικὸ του ἀνόητο μυαλὸ καὶ δὲν ἀκούει κανένα.

— Μῳ . . . ἡ σασικνοπορεμμένῳ, ποῦ κάμνει, ποῦ τὰ ξέρῳ ὄλα! . . . σασικίνῳς. να, κο (ὄ, ἡ, τὸ) = ἀνόητος, ἡ, ο.

— Σασικίν, τὸ πιστεψεσ ἀυτὸ, ποῦ σὲ εἶπανε; . . .

σαστίζῳ = ἀπορῳ, τὰ χάνῳ.

— Σάστῳσα, ποῦ τὰκῳσα! . . .

— Ἐξοδα πολλὰ! . . . Τὰ σαστίζῳ κανεῖς! . . .

σάτσῳ (τὸ) = δίσκος ἀπὸ -λαμαρίνα ἡ τενεκές -ἐπικλεινῆς, ποῦ τὸν μεταχειρίζονται στὸ ψήσιμο τῆς ἐπάνω ἐπιφανείας ψωμοῦ, πῆττας ἡ γλυκίσματος, ὅταν θέλουν νὰ ψήσουν στὸ μαγκάλι. Ἐπάνῳ στὸ «σάτσῳ» τοποθετοῦνε τὴ φωτιά.

σαφράκα (ἡ) = χωρὶς τρυφεράδα στὸ πρόσωπο, ζαρωμένη. σαφρακιάζῳ = ζαρώνῳ, γερονῳ.

σβάρνα (ἡ) = γεωργικὸ ἐργαλεῖο, ποῦ ἰσοπεδώνει τὸ καλλιεργημένο χωράφι. Συνήθῳς εἶναι ξύλινο. Ἐπίσης ὅταν κανεῖς περπατώντας παρασύρει κάτι τοῦ λένε:

— Πρόσεξε! τὸ πῆρες σβάρνα!

σβαρνίζῳ = ἰσοπεδώνῳ μὲ τὴ «σβάρνα», σύρω κάτι ἢ παρασύρω.

σβίγγος (ὄ) = 1) τὸ γνωστὸ γλύκισμα 2) ἔχει τὴν ἔννοια τοῦ αἰωνόβιος,

τοῦ παληοῦ πράγματος, τοῦ μακροχρόνιου.

—“Ε!... ἀπ’ τοῦ σβίγγ’ τὸ γκαιρὸ βαστάγ’ αὐτός!...

—“Ακόμα τῶχ’ς αὐτὸ τὸ χαλάκ; Τὸ θυμοῦμαι, πὸν τὸ εἶχε ἡ μακαρίτ’σα ἢ γιαγιά σ’!... “Ε! ἀπ’ τοῦ σβίγγ’ τὸ γκαιρὸ!...

σβιτζινίζω=σφυρίζω, βουτζω.

—Μὲ σβιτζινίζ’νε τ’ αὐτιά μ’!

Μιλοῦνε, γιὰ μένα.

σβούρδουκλας (δ)=1) κάθε τι (φραγητὸ ἢ στεναχώρια) πὸν δύσκολα καταπίνεται.

—Σβούρδουκλας κι’ ἄς πάγ’ σὰ κὰτ’! (εἶναι χαρακτηριστικὴ φράση=ἄς τὸ πῶ κι’ αὐτό, ἄς τὸ καταπιῶ ἢ στεναχώρια ἢ μιὰ στραβιά βουκιά, πὸν καταπώθηκε)

2) παιδὶ μικροκαμωμένο, σὰ βουκιά, ἀλλὰ ἔξυπνο, ζωηρό.

—Τόνε γλέπ’ς τὸ σβούρδουκλα; Ποῦ γελιέται!...

Σελήμ—πασᾶ (τὸ)=ἡ τουρκικὴ ὀνομασία τῶν Ἐπιβατῶν, μετὰ τὸ 1922.

σεντέλ—μεντέλ=τρικλίζοντας «ἄλλοῦ ὁ παπᾶς κι’ ἄλλοῦ τὰ ράσα του», ὅπως λένε.

—“Απ’ τὸ μεθύσ’, πάλε σεντέλ-μεντέλ παγαίν’!...

—Τὸ μωρό μας σεντέλ-μεντέλ, ἄρχισε νὰ πορπατῆ!...

σερμπέτ’ (τὸ)=μουστός βρασμένος στὴ φωτιά, γιὰ νὰ γλυκάνῃ. Τὸ μεταχειρίζονται σὲ γλυκά, γλυκίσματα.

σερπετάδα (ἦ)=ζωηρότητα, εὐκίνησία πολλή.

—Τὸ μικρὸ μ’ ἀπ’ τὴ σερπετάδα τ’, οὔτε νὰ φάγ’ ἔχ’ στοῦ νοῦ τ’!

σερπετός, ἦ, τὸ (δ, ἦ, τὸ)=εὐκίνητος, ἦ, ο, ζωηροῦ χαρακτήρα, ἀνήσυχο πνεῦμα.

—“Απὸ μικρὸ τέτοιο σερπετὸ εἶναι! —Σερπετὸς ἄθροωπος! Δὲ μπόρ νὰ κάτσ’! “Αξιος!...

σέτ’ (τὸ)=εἶδος χριστοῦ καναπέ

στὶς ἐξώπορτες, -πλάι -τῶν σπιτιῶν.—Τὸ βράδ’ ἔλατε νὰ κάτσ’-με στοῦ σέτ’ μας!...

σιάζω = διορθῶνω, ἐπιδιορθῶνω, τακτοποιῶ, συμβιβάζομαι.

—Θὰ σιάξω τὸ σπῖτ’ μας! Γιουρ-τὴ ξημερῶν’!...

—Τᾶσιαξανε μὲ τὸ συνέταιρο τ’!

σιντζίλ-χοντζιέτ’=λεπτομερῶς, κατὰ γράμμα, «χαρτὶ καὶ καλαμάρι»

—Δὲ ξαίρ’ κρουφ’ αὐτὸς ὁ ἄθροωπος!... Πῆγε καὶ τὰ εἶπε ἄλα σιντζιλ-χοτζιέτ’!...

σιντζίλω=φθάνω σὲ ἔσχατη κόπωση στενοχώρια, ἀποκάμνω.

—Σίντ’σα πιά!... Δὲ θὰ μπορέσω νὰ τὰ βγάλω πέρα!...

σιξιλές (δ)=γενεαλογία.

σισιλές (δ)=γενεαλογία.

—Ἐκεῖνος βρίζ’ *μπαμπᾶ* καὶ μάννα κι’ ὄλο τὸ σισιλέ!...

—“Ολο τὸ σισιλέ ἦταν, ἄς τα! Ἄμμὰ αὐτὸς βγῆκε καλός!...

σκᾶμα (τὸ)=1) σαπουνάδα, ἀφρός σαπουνιοῦ, ἀφρός.

—Τὸ σαπουν’, πὸν πήραμε δὲ γκάμνει λήγορα σκᾶμα!...

—Ἀπὸ τὰ πολλὰ τὰ λόγια, σκᾶμα ἔκοψε τὸ στόμα τ’ς!... Σκαμάτ’σε! (οῤημα=σκαματίζω)

2) ἀφρὸ κύματος.

—“Η θάλασσα γέν’κε (ἢ κόπ’κε) ἔνα σκᾶμα, (σὲ περίπτωση τρικυμίας).

σκαματίζω=βλ. λέξη «σκᾶμα».

σκᾶμνος (δ)=ξύλινος σκελετὸς τραπέζιοῦ, μὲ τέσσερα πόδια, ὅπου τοποθετοῦν τὴν σκάφη, γιὰ τὴν πλύση, σὲ ὕψος κανονικὸ, νὰ στέκεται μπρὸς ἢ νοικοκυρά, ἢ πλύστρα καὶ νὰ πλύνῃ ἄνετα.

Ἐπᾶνω δὲν ἔχει καμμία ἐπιφάνεια.

Ἄλλοιῶς δὲ θὰ ἄλλαξε μὲ ἓνα κοινὸ τραπέζι.

Ἐπίσης «σκᾶμνος» λεγότανε μιὰ ξύλινη-πολυθρόνα,

πὸν ἔφερενε μαζί της ἢ μαμὴ καὶ κάθιζε τὶς ἐπίτοκες.

Κάτω-ἀπὸ τὸ ἄνοιγμα, πὸν εἶχε ὁ «σκᾶμνος»

-τοποθετοῦσε μιὰ λεκάνη. Ὅλη ἡ ἐργασία τοῦ τοκετοῦ γινότανε σ' αὐτὸν τὸν «σκάμνο».

σκαμπανέβασμα (τὸ) = τ' ἀνεβοκατέβασμα τῶν πλοίων ἢ καϊκιῶν σὲ καιρὸ τρικυμίας.

—Δγιές τὶ σκαμπανεβάσματα κάμνει τὸ καϊκ'!

σκαμπαφλέρνω = παλεύω μὲ τὰ κύματα. Ἐπίσης παραδέρνω, γυρνῶ στενοχωρημένος καὶ μὲ μεγάλῃ ἀπόγνωσιν.

—Πήγανε στὴ *Μπόλ'* τσοὶ γιατροί. Κατὰ ποῦ σκαμπαφλέρνουνε! σκαντηλ' (τὸ) = τὸ βαρύδιον τοῦ ἀγισριοῦ.

—Ψάρευα καὶ κόπ'κε τὸ σκαντηλ' σκαρὶ (τὸ) = τὸ εἶδος, ἢ φκιάση, χακτῆρας. Ἐπίσης τὸ πλοῖο.

—Τέτοιο σκαρὶ εἶν' αὐτός! (παχύς, ἀδύνατος).

—Ἀνάποδο σκαρὶ (δύστροπος χαρακτῆρας).

—Τὸ καϊκ' μας εἶναι στὰ σκαριά (στὴ βάση, ὅπου ναυπηγοῦν ἢ ἐπιδιορθώνουν τὰ πλοῖα).

σκατομπούρμπουλας (ὁ) = τὸ μαῦρο ἔντομο, ποὺ τρώγει ἀκαθαρσίες, ὁ κάνθαρος. Βλ. παροιμ. ἀριθ. 8.

σκέλιδα (ἡ) = ἡ σκελίς.

—Σκέλιδες ἀμύγδαλα θὰ βάλω στὸ γλυκό.

σκεπάζω = λιποθυμῶ.

—Σκέπασ' ἡ καρδιά τ'ς (= λιποθύμησε).

σκέπασ' (ἡ) = λιποθυμία.

—Ὅλο σκέπασες ἔχ'! . . .

σκειττεύουμαι = ὑποφέρω, ἀγωνίζομαι, προσπαθῶ.

—Σκειτεύ'κε, ὥσπου νὰ μεγαλώσ' τὰ παιδιά τ'ς! . . .

—Ὅσο, νὰ τελειώσω αὐτὸ τὸ μαξιλάρ', σκειτεύ'κα πιά! . . .

σκόμ' ἢ σκόμισ' (ἡ) = σκόρπισμα, σπατάλη.

σκομίζω = σκορπίζω, σπαταλῶ, ἐξανεμίζω.

—Μὴ σκομίζεις τὴ ζάχαρ'! . . .

—Ὅ,τι εἶχε καὶ δὲν εἶχε ὅλα τὰ σκόμ'σε! . . .

σκουλαρικοῦ (ἡ) = κάμψη τοῦ ἀμπελιοῦ, ποὺ προσβάλλει κυρίως τὰ νέα βλαστάρια.

Τὴν καταπολεμοῦσαν μαζεύνότας τὴν νύχτα. Πηγαίνανε μὲ τὰ φανάρια καὶ χρησιμοποιοῦσαν κυρίως παιδιά. Ὅσοι μάζευαν μέσα στὸ τενεκεδάκι, τόσο πληρωνότανε. —Φέτο ἔπεσε σκουλαρικοῦ καὶ μέσε χάλασε τ' ἀμπέλια.

σκουλίνα (ἡ) = τελείως ἀνοικοκέρρευτη. ἀκάθαρτη.

—Ἡ σκουλίνα τὰ καμένα τὰ παιδιά τ'ς μέσ' τὸ βρῶμο, μέσ' τὸ ζῖνο (ἀκαθαρσία).

σκουτιά (τὰ) = τὰ πανιά, ροῦχα γενικά.

Σὲ περίπτωση ἐτοιμασίας, βίας, λένε: —Ἀναψαν τὰ σκουτιά τ' (τὰ σκουτιά τ'ς)! . . .

σκουφοῦλα (ἡ) = τὸ παχὺ πῖλωμα, πάνω στὸ κεφάλι τῆς κόττας.

—Χάθ'κε ἡ ὄρνιθα μὲ τὴ σκουφοῦλα.

σκουφουλή (ἡ) = ἡ κόττα, ποὺ ἔχει σκουφοῦλα.

—Ἡ ὄρνιθά μας ἡ ἄσπρη εἶναι σκουφουλή.

σκούφα (ἡ) = ἀναθεματισμένη, διεστραμμένη.

—Τέτοια σκούφα γυναῖκα!

σούγγουνα-μούγγουνα (τὰ) = τὰ εὐτελῆ ὑπάρχοντα, κυρίως ρουχισμοῦ.

—Πῆρε ἡ καμέν' τὰ σούγγουνά τ'ς, τὰ μούγγουνα τ'ς καὶ πάγ' στὸν ἀδελφὸ τ'ς! . . .

σουγγούνια (τὰ) = τὰ ροῦχα γενικά.

—Μάζωξε τὰ σουγγούνια σ' καὶ βγήκανε ἀπ' τὴ μέση σ'! . . .

σουγλί (τὸ) = τὸ σουβλί.

σουγλίζω = σουβλίζω.

—Ἐνας πόνος μὲ σουγλίξ' ἀπὸ χτὲς στὸ χέριμ'! . . .

Ἡ μητέρα στὸ παιδί της :

—Δὲ θὰ πᾶς ἐκεῖ, ποὺ σὲ λέγω ;

Θά σέ πιάσ' ἔτσ' και θά σέ σου-
γλίσω ! . . .

σουγλώ=βλ. «σουγλίζω»

σουλφάτο (τὸ)=ἡ κίνηνη.

σουμαδιακὸ (τὸ)=κόσμημα.

—Ἄρρ' βωνιάστ' κε ὁ Λιονταρῆς
και στὸλ' σε τὴν ἄρρ' βωνιαστικά
τ', λέγ', ἕνα σουρι σουμαδιακά !
σουντροουλῶ=τραντάζω ἕνα ἄτομο,
τὸ ἐνοχλῶ μὲ χειρονομίες.

—Μίλιε σὰν ἄθροπος ! . . . τι μὲ
σουντροουλᾶς (ἢ σουντροουλεῖς) ; . .
Σημαίνει ἐπίσης χαϊδεύω. π.χ. ἕ-
να παιδάκι, τὸ κουράζω μὲ χει-
ρονομίες, κάνω κίνηση τσιμπίμα-
τος ἢ και τὸ τσιμπῶ.

—Ἄμ' τι ὄμορφο παιδάκ' εἶν' ἕ-
κείνο ! . . . Τὸ πήρα, τὸ χάδεψα,
τὸ σουντροουλ'σα ἀπὸ δῶ, τὸ
σουντροουλ'σα ἀπὸ 'κεῖ ! . . .

—Τι μὲ σουντροουλᾶς μά ! . . .
(ὅταν μιὰ μητέρα τραβήξῃ τὰ
μαλλιά τοῦ παιδιοῦ της, σὲ πε-
ρίπτωση ἀνυπακοῆς).

σουρέκ' (τὸ)=πληθὸς, κοπάδι.

—Πέρασε ἕνα σουρέκ' πρόβατα.

—Εἶδα ἕνα σουρέκ' χήνες.

—Στὴ γιορτὴ μας σήμερα δὲ
μυρόφτανάμε νὰ κερνοῦμε ! . . .
Σουρέκια-σουρέκια ἔρχοντανε !

σουρί (τὸ)=πολλά, πληθὸς, σωροί.

—Ἦντανε ἕνα σουρι ἄθρῶπ' !

σουρκουβόρ' (τὸ)=ἄνθρωπος τοῦ
δρόμου, τιποτένιος.

—Ὅλα τὰ σουρκουβόρια μαζώ-
χ'κανε πάλε.

Σημαίνει και 'κακοφτιαγμένο, καὶ τι
στραπατσarisμένο, τσαλακωμένο.

—Ἐργόχειρο εἶναι ἐκεῖνο, γιὰ
σουρκουβόρ' ! . . .

—Ποῦ τῶκαμες τέτοιο σουρκου-
βόρ' τὸ φουστάνι σ' ; . . .

σουρμαλλίζουμαι = μὲ ἀρπάζουν ἀ-
πὸ τὰ μαλλιά.

—Μάλωσανε δυὸ γυναῖκες και
σουρμαλλίσ'κανε.

σουρμαλλίζω=ἀρπάζω ἀπὸ τὰ μαλ-
λιά και τὴν σέρνω.

—Ποῦ χὰθ'κες τόσην ὥρα ; Τὸ
σκολεῖο πότε σκόλασε ; Θά σέ
σουρμαλίσω και θά τὸ θυμάσαι
χρόνια ! . . .

σουρουροῦ(ἦ)=ἀνοικοκέρρευτη, ἀκα-
τάστατη στὴν ἐμφάνιση, μαζί και
«πορτογύρα», δηλ., πού γυρνάει
και δὲν κάθεται νὰ κοιτάξῃ τὸ
σπιτικὸ της, τὸ νοικοκερῖ της.
=Ἡ σουρουροῦ ὄλο καρφίτσες
βάζ' και δὲ γκάθεται νὰ ράψ' τὰ
κουμπιά τ'ς.

—Ἡ σουρουροῦ στολίζεται, λου-
σαρίζεται, ἀμμὰ οἱ λεκέδες, πού
εἶναι στολισμέν' δὲ τσὲ γλέπ' ! . .
σουρτουκα(ἦ)=γυναῖκα, πού τῆς
ἀρέσει νὰ γυρνᾷ σὲ ἐπισκέψεις,
περιπάτους κ.ἄ.

—Πήγα δυὸ φορὲς στὴν ἑξαδέρ-
φη μ', ἀμμὰ ἔβαλες και ναῦρης ;

Ἡ σουρτουκα κάθεται καμμιά
φορὰ μέσα στὸ σπίτι τ'ς ; . . .

—Κι' ἐκείνη σουρτουκα, κι' ἐκεῖ-
νος σουρτουκ'ς, ἔκαμανε και τὸ
παιδί τ'ς σουρτουκ'κο ! . . .

σουρτουκλεμὲς(ὸ)=ἄνθρωπος τοῦ
δρόμου, βάρος τῆς κοινωνίας.

—Σουρτουκλεμὲς ! οὔτε δουλειὰ
θελ' νὰ ξέρ', οὔτε τίποτα. . . .

σουρφουντοῦ(ἦ)=ἔξυπνη, χαριτωμέ-
νη, κοκέττα.

—Ἡ σουρφουντοῦ ἦρτε μονάχ'
και μᾶσε ἔκαμε ἐπίσκεψη, μὲ τὴ
τσάντια κουνιστὴ και λυγιστὴ !
(πρόκειται, γιὰ κοριτσάκι).

σουσουμίζουμαι=ἀνακινουῦμαι, ξεση-
κῶνομαι.

Συνηθίζεται στὰ παιδιά τὰ μωρά,
ὅταν κοινοῦνται κι' ἀρχίζουν νὰ
ξυπνοῦν. Τ' ἀκοῦνε οἱ μεγάλοι
(οἱ οἰκεῖοι) και λένε :

—Τὸ παιδί σουσουμίζεται ! Κού-
νισ' το (κούν' σε τὴ γκούνια) νὰ
μὴ ξυπνήσ' ! . . .

Και σὲ μεγάλους :—Τι σουσουμί-
ζεσαι ! Θά φύγ'ς ; Ἄκόμα δὲ
ν'ἦρτες ! . . .

σοῦσα(ἦ)=ὁ δημόσιος δρόμος.

—Θὰ κάμ' με περίπατο ἀπ' ἀπὸ στή
σοῦσα ! . . .
σοῦστα(ῆ)=δρῆός, στὰ πόδια, πρό-
θυμος. Λέγεται γιὰ κείνους, πού
εἶναι πάντα ἔτοιμοι, γιὰ γλέντια
γενικά. Βλ. παροιμ. ἀριθ. 86.
σουφουνίζω = μισοστεγνώνω (στὰ
ροῦχα λέγεται).
σουφρώνω=1) ζαρώνω, κάνω ρυτί-
δες.—Σούφρωσα ! γέρασα ! . . .
2) κλέπτω.
—Χάθ' κε ἓνα πινακάκ' μας.
Ποῖος τὸ σούφρωσε ; . . .
—Χάθ' κε ὁ πετεινός, ὁ μεγαλο-
περτιάτ'ς (πού βγῆκε τὴν Μ.
Πέμπτη), ποῖος τότε σούφρωσε ; .
σοφρᾶς(ὸ)=τραπέζι στρογγυλὸ καὶ
χαμηλό, πού τὸ στρώνουν, γιὰ
νὰ φᾶνε καὶ κάθονται ὅλοι γύρω
κατὰ γῆς. Ἐπίσης στὸν «σοφρᾶ»
ἀνοίγουν φύλλα κρούστας.
σπαλέττο (τὸ)=σαλάκι (κασκόλ), συ-
νήθως πλεκτό.
—Χωρὶς τὸ σπαλέττο μ' δὲ μπο-
ρῶ νὰ κάμω ! Καὶ μέσα στὸ σπῆτ'
τὸ φορῶ τὸ χειμῶνα.
σπαργώνω=ὄταν οἱ μαστοὶ τῆς γυ-
ναίκας, ἢ ζώου, πού θηλάζει ὑ-
περπληρωθοῦν ἀπὸ γάλα κι' ὑπάρ-
χει φόβος φλεγμονῆς.
—Ἄργησε νὰ βυζᾶξ τὸ παιδί τ'ς
καὶ σπάργωσε ! . . .
σπιλάδα (ῆ) = μεμονωμένο φύσιμα
ἀέρος, ἀνεμοριπή.
—Ἦστε μιὰ σπιλάδα καὶ μέσε
σάστ'σε ! . . .
—Μέσ' ἔπιασε θάλασσα καὶ κᾶτι
σπιλάδες μούσκεμα μέσ' ἔκαμανε!
σπιντιρίζω = κρύβω, σηκώνω κᾶτι
ἀπὸ τὴ μέση.
—Ποῦ σπιντιρίζεις, τὸ μολύβι μ'
καὶ δὲ τὸ βρῖσκω ;
στανιάρω = ὄταν ἓνα βαρέλι ἢ μιὰ
σκιάφη ξύλινη τρέχει καὶ δὲν συγ-
κρατοῦν ὑγρὸ, βάζουν νερὸ καὶ
φουσκώνουν κι' ἔτσι δὲν τρέχουν.
Τότε λένε :—Τὸ βαρέλ' στανιάρ'-
σε, ἢ σκάφ' στανιάρ'σε ! . . .

στάρ' τ' αἰ-Θοδώρ' (τὸ)=τὰ κορίτ-
σια τὸ βάζουν στὸ μαξιλάρι τους
γιὰ νὰ δοῦνε ποιόνα θὰ πάρουν.
—Ἐβαλες στάρ ; Ποιόνα εἶδες
γιὰ ; . . .
σταροκούκλια (τὰ)=βρασμένο στά-
ρι. Βλ. «Δοξασιές» ἀρ.10.
—Ἵπως σκάν' τὸ στάρ', ἔτσ' νὰ
σκάσ'νε τὰ δοντάκια τ' ! . . .
στασιδ' (τὸ)=τὸ στασιδί (στὴν ἐκ-
κλησία) νοικιαζότανε ἀπὸ κάθε
οἰκογένεια ἀπαραίτητως.
σταφυλάδες (οἱ)=οἱ ἔμποροι στα-
φυλιῶν ἢ ἐκεῖνοι πού τὰ μεταφέ-
ρουν ἀπὸ τ' ἀμπέλι στὰ πατητή-
ρια ἢ στὴν κατανάλωση.
σταφυλάδ'κα (τὰ) = τὰ ἄλογα πού
μεταφέρανε τὰ σταφύλια.
σταφυλαριμιά (ῆ) = σταφύλια φυ-
λαγμένα μέσα σὲ μούστο καὶ χαρ-
δάλι (μέσα σὲ πῆλινα δοχεῖα με-
γάλα γιὰ τὸ χειμῶνα).
στομόχειλα (τὰ)=τὰ χεῖλη.
—Σκούπ'σε τὰ στομόχειλα σ' !
Τὶ ἔφαγες ; . . .
—Ἄ σὲ δώκω μιὰ σὲ κεῖνα τὰ
στομόχειλα, νὰ δγῆς ἐσύ ! . . .
στομπανίζω=1) κτυπῶ σιτάρι μὲ
ξύλινο κόπανο, νὰ φύγη ἢ φλοῦ-
δα του, μέσα σὲ εἰδικὴ πέτρινη
γοῦρνα, (γιὰ νὰ γίνῃ τὸ «μπλη-
γοῦρι»).
2) δέρον με γροθιά ἢ με ξύλο.
—Ἄδικα τῶν ἀδίκων τὸ στομπ-
ανίζ' τὸ παιδί τ'ς ! Δὲν ἔφταιξε!
στομποβάζω = διαβάλλω, κατηγο-
ρῶ.—Κακὸ πρᾶμα νὰ σὲ στομπ-
οβάξ'νε ! Ἄθροπος εἶσαι καὶ
μιὰ-δυὸ θὰ τὸ πιστέψης. Γι' αὐ-
τὸ δὲ περνάγ' καλά με τὴ γυναί-
κα τ'. Ἐκεῖν' ἢ μάννα τ' ὄλο τό-
νε στομποβάξ' ! . . .
στομπόβαλμα (τὸ)=κατηγορία, δι-
αβολή.—Τὸ στομπόβαλμα εἶναι
ἁμαρτία ! . . .
στοῦπα (ῆ) = πολὺ ξανθὴ γυναῖκα.
—Τὶ ξεθωριασμέν' παιά ! Τὶ στοῦ-
πα ! . . .

στουπ^ς (δ) = κατά τὸ «στούπα».
 στουπί (τὸ) = τὸ γνωστὸ στουπί, ποὺ μεταχειρίζονται σὲ διάφορες χρήσεις. — Στουπί στὸ μεθύσ^ο! (σκνίπα). Χαρακτηριστικὴ φράση: «στά στουπιὰ» (= οὔτε φαίνεται, οὔτε ἀκούεται — κάποιο πρόσωπο βέβαια καθόλου.
 — Ἐὐὸ πιά στά στουπιὰ! Τι γέν^νμες καὶ δὲ φαίνεσαι; . . .
 στουπιάζω = βλ. λέξη «μαλλιάζω».
 στραβοβαρεῖ = ἕνα ἕφασμα, ὅταν δὲ πᾶει ἴσια ἢ ἕνα πλεκτὸ καὶ φεύγει λοξὰ λένε:
 — Στραβοβαρεῖ! . . .
 στραβολαιμιάζω = στραβώνει ὁ λαιμός μου, πιάνεται ἀπὸ κρυολόγημα κλπ.
 — Μὲ φύσιξε ἀέρας καὶ στραβολαιμίασα! . . .
 Ἐπίσης γυρνῶ πάρα πολὺ τὸ λαιμό μου, γιὰ νὰ δῶ κάτι ἀπὸ περιέργεια ἢ ἐνδιαφέρο.
 — Στραβολαιμιάσες πιά! Τι κοιτάξεις; . . .
 στραβολέγκος, α, ο(δ, ἦ, τὸ) — στραβός, παραμορφωμένος. Καὶ σὲ ἄτομα, ἀλλὰ καὶ σὲ πράγματα πᾶει
 — Ἀπὸ τί γέν^νκε αὐτὴ τέτοια στραβολέγκα; . . .
 — Τι στραβολέγκο φουστὰν^ν εἶναι αὐτό; . . .
 — Τὸ πλέξιμο σ^ς, γιὰτι εἶναι στραβολέγκο; . . .
 στραβομουτσουνιάζω = μορφάζω γιὰ νὰ ἐκδηλώσω ἀπαρέσκεια, ἀντίθετη γνώμη.
 — Γιατί στραβομουτσουνιάζεις ἔσ^ς; Δὲ σ^ς ἄρεσε αὐτὸ ποὺ εἶπα;
 στραβομούτσουνος, ν^ν, νο (δ, ἦ, τὸ) = μὲ στραβό, παραμορφωμένο πρόσωπο (ἄτομο).
 — Τέτοια στραβομούτσουνο^ν, ἄμμά τι τυχ^χ εἶχε! . . .
 στρουμπα (ἦ) = δεμάτι λιναριοῦ.
 — Τὰ ἀμάξ^ξ ἔφερε τοὶ στρουμπες.
 στρουπ — στρουμπι = ἀμέσως, γρήγορα χωρὶς ἀναπνοή. χωρὶς δια-

κοπή. — Ἐκατσε στρουπ-στρουμπι καὶ τὸ τελείωσε τὸ φουστάνι τ^ς, γιὰ νὰ τὸ βάλ^λ στὴν ὄνομασία τ^ς! στρύφνα (ἦ) = στρυφνή.
 — Ἡ στρύφνα τ^ς ἀχείλι τ^ς δὲ γελάγ^γ! . . .
 στυλιάρ^ρ (τὸ) = μεγάλο ξυλοκόπημα.
 — Ἄ σὲ δώκω ἕνα στυλιάρ^ρ, νὰ δγῆς ἐσύ! . . .
 στυλιάρω = ξυλοκοπῶ.
 — Ἄμα σὲ στυλιάρω, χρόνια θὰ τὸ θυμᾶσαι! . . .
 στυλιζω = μοσκοβολῶ. Κυρίως λέγεται, ὅταν μιὰ μυροδιὰ ἀπὸ φαγητὸ ἢ ὠραῖο ἄρωμα, γεμίζει τὸ σπίτι, τὸ δρόμο. (ἴσως εἶναι τὸ ρῆμα «σταλάζω» καὶ πρέπει νὰ γραφῆ *στηλιζω*, ἴσως ἔχει μετατραπῆ τὸ α σὲ ι = η).
 — Στύλ^λσε τὸ σπίτι^τ ἀπ^π τοὶ μπριζόλες! . . .
 — Τι μαγερεύετε; Στύλ^λσε ἡ γειτονιά! . . .
 — Τι μυροδιὰ πιά ἔβαλες πάλε! Στύλ^λσε ὁ δρόμος! . . .
 συγυρίζομαι = διορθώνομαι, ἐτοιμάζομαι, καλλωπίζομαι.
 — Συγυρίσκα μάνε-μάνε καὶ πῆγα!
 — Πολὺ συγυρίζεται ἐκεῖν^ν! Ἐέρ^ρ καὶ συγυρίζεται! . . .
 συγυρίζω = 1) τακτοποιῶ, διορθώνω
 — Συγυρίζω-συγυρίζω, τὰ παιδιὰ ἄνου-κάτ^τ πάλε τὰ κάμ^μνε! . . .
 2) βιάζω στὴ θέση του ἕναν ἄνθρωπο.
 — Ἐτο^τ ποὺ τότε συγύριξα ἐγώ, τότε φτάν^ν ἐκείνονα! . . .
 συμπίν^ν (ρῆμα) = μουσκεύει, διαβιβρώσκει.
 — Νὰ σιάξωμε τὴ στέρνα τοῦ νεροῦ, γιὰτι συμπίν^ν-συμπίν^ν καὶ μούσκει οὐ πλαινὸς ὁ τοῖχος! . . .
 Ἐπίσης σημαίνει περναῖ εἰσχωρεῖ
 — Νὰ κλείσ^σμε ἐκεῖν^ν τὴ χαρμαδά πλάγ^γ στὸ παραθύρ^ρ, γιὰτι ὁ ἀέρας συμπίν^ν-συμπίν^ν καὶ παγών^νμε! . . .
 σύλλογος (δ) = ὑπῆρχε σύλλογος στὸ

χωριό «Ὁ Ἅγιος Νικόλαος» μὲ πολλές προσόδους καὶ δράση.

Ἦταν ἔργο τῶν ναυτῶν.

Ὁ σύλλογος «Ὅσια Παρασκευή» μὲ πολὺ μεγάλη δράση ἦταν ἔργο τῶν κυριῶν. Δίνανε χοροὺς, παρρασιάσεις, συναυλίες, κάμιναν λαχεῖα. Οἱ δύο σύλλογοι μαζί συνεργάστηκαν κι' ἔκαμαν τὴν ἀποβάθρα τοῦ χωριοῦ, πολὺ ὠραία, μὲ προοπτικὴ νὰ τὴν ἐπεκτείνουν πολὺ, ἀλλὰ ἔμεινε μόνο ἡ ἀπόφασίς λόγῳ τῆς προσφυγιάς.

Ὁ σύλλογος τῶν κυριῶν ἐξέδωκε τὸ 1938 βιβλίον μὲ δαπάνες του, «Ἐπιμελεία Ζωῆς Κ. Σακκίδου» μὲ τὸν τίτλον : «Σαραντῆς Ἀρχιγένης Ὁ Ἐθνικὸς Ἐδεργέτης καὶ Ὅσια Παρασκευὴ Πολιοῦχος τῶν Ἐπιβατῶν.» (Ἐν Ἀθήναις, τύποις Ι. Βάρτσου, Πραξιτέλους 21) Ἐκεῖ ὑπάρχει ὅλη ἡ ἀκολουθία τῆς Ὅσιας Παρασκευῆς. Βλ. κεφ. «Ὅσια Παρασκευή».

Τρίτος σύλλογος ἦταν τῶν μορφωμένων ἀνδρῶν, «Ἡ παλιγγενεσία» καὶ τῶν μικρῶν ἀγοριῶν, «Ὁ Προφ. Ἡλίας», βλ. ἀρ. 11.

σύξυλο (τὸ)=1) ἀνανδος.

—Τ' ἀκ' σε κι' ἀπόμ' κε σύξυλο ὁ ἄθροπος ! . . .

2) ὀλομόναχος.

—Δὲν ἔχ' κανεῖνα ! Τ'ς ἔχασε ὀλουνοὺς κι' ἀπόμ' νε σύξυλο ! . . .

σύχνα (τὰ)=τὰ «ἐξαπτέρυγα».

—Γύρ' σε ἡ κοκκίνα Σμαραγδὴ μὲ τὸν ἀντρα τ'ς ἀπὸ τὸ Χατζιλίκ' ! Βγήκε καὶ τσὲ πήρε, λέγ', ὅλο τὸ χωριό καὶ οἱ παπάδες μὲ τὰ σύχνα!

σφαλῶ=κλείνω.

—Μὴ σφαλεῖς τὴ μπόρτα ! . . .

σφοντίλ' (τὸ) = τὸ βαρύδιον, ποὺ βάζουν στὸ ἀδράχτι.

—Ἔχασα τὸ σφοντίλι μ' καὶ κάθουμαι μὲ σταυρωμένα χέρια ! .. Σημαίνει καὶ ἀδύνατος, ἡ σκιά τοῦ θαντοῦ μας.

—Τὶ ἔπαθες κι' ἀπόμ' νες, σὰ σφοντίλ ; . . .

σφουγγάτο (τὸ)=ἡ ὀμελέττα.

—Ἄμα δὲ φᾶμε σφουγγάτο τὸ καλοκαίρ' μὲ φρέσκο ψιλοκομμένο κρομμυδάκ' καὶ ἀνιθο, δὲ μπόρ' με ! Βλ. καὶ παροιμ. ἀρ. 12.

σφούγγια (ἡ) = τὸ πανί, ποὺ βρέχουν καὶ σκουπίζουν τὸ φούρνο.

Ἐπίσης γυναικὰ κακῆς διαγωγῆς καὶ ἀκατάστατη.

—Ἄς τηνα τὴ σφούγγια ! . . .

σφουγγίζω = σπογγίζω, σκουπίζω, σφουγγαρίζω.

—Ἐφαγες ; Ἔλα νὰ σὲ σφουγγίσω, παιδί μ' ! . . .

—Σήμερα σφούγγ' σα ὄλ' τοῖ μουσαμέδες τοῦ σπιτιοῦ.

σφούγγος (ὁ) = ὁ σπόγγος τοῦ μαστοῦ.

σχασίλα (ἡ) = συγκαμμένος ἀνδρας, γυναικὰ, παιδί.

—Αὐτήνα τὴ σχασίλα δὲ μπόρω πιά νὰ τήνε γλέπω ! . . .

Λέγεται καὶ ἀπ' εὐθείας, ὁπότε χάνει τὴ σημασία κάπως.

—Μπρέ, σχασίλα, ποῦ πῆγες πάλε ; . . .

—Νά, σχασίλα, ποὺ κάμνεις πιά, πὼς τὰ ξέρ'ς ὅλα ! . . .

σχατζόχερος (ὁ) = ὁ ἀκανθόχειρος.

σώδια ἢ σώφια (τὰ) = τὰ βράγγια τῶν ψαριῶν.

Τ

ταχὴ ἢ ταῖ (ἡ)=τροφὴ τῶν ζώων ἢ πουλιῶν.

—Τὶ ταῖ δίν' τε τοῖ ὄρνιθές σας ; ταλεράκ' ἢ τελεράκ' (τὸ) = τὸ πιτάκι τοῦ τσιγάρου.

Τανιώ (ἡ)=Σουλτάνα, Σουλτανιό.

τατιάρα (ἡ)=χοντροειδεστάτη, ἀγενής.—Ἡ τατιάρα, ποῦ ξέρ' ἀπὸ πρόπος (=συμπεριφορὰ).

ταχιά=πρωτ'·πρωτ'.

—Σήμερα ταχιά τραβήχκαμε (=ξεκινήσαμε).

τέγμ' (τὸ) = τὸ μεγάλο δέμα, πὸν περιέχει μᾶλλον ρουχισμὸν.

— Ἐδεσαμε τὰ τέγμια καὶ αὔριο παγαίν' με σ' ἄλλο σπῖτ'!

τελεσίμ' (τὸ) = ὁ ἥσκιος τοῦ σπιτιοῦ τὸ στοιχειό.

— Ἐκεῖνο τὸ σπῖτ' ἔχ' τελεσίμ'!

— Αὐτὸ τὸ χαϊβάν' (ζῶο) εἶναι τὸ τελεσίμ' τοῦ σπιτιοῦ! . . .

τελών' (τὸ) = ψυχὴ ἐμβροῖου ἢ ἀβάπτιστου παιδιοῦ. Βλ. δοξασίες «Τὰ τελώνια».

— Τὶ τσουρίζεις, σάν τελών'; . . .

τετερέκα (ἡ) = ἀνόητη ἐντελῶς.

— Ἡ σασκίν' τετερέκα, τόσο φτάν' ὁ νοῦς τ'ς! . . . (συνήθως συνηθίζεται μαζί με τὸ σασκίν').

τζαμάλα (ἡ) = δαμάλα, ὁ δούρειος ἵππος. Βλ. «Ἡ τζαμάλα».

τζαμάλατζης, ου (ὁ, ἡ) = ἀπὸ τὴν συνοικία τῶν γεωργῶν, πὸν κάμνανε «τὴ τζαμάλα» σχῆμα.

τζαμαλάτζιδ'κα (τὰ) = ἡ συνοικία τῶν γεωργῶν, πὸν κάμνανε τὴν «τζαμάλα».

Οἱ προσωνυμίες αὐτές, «τζαμάλατζης, τζαμάλατζου, τζαμαλάδ'κα» ἔχουνε σχεδὸν λησμονηθεῖ, με τὴν κατάργησιν τοῦ ἐθίμου τῆς «τζαμάλας». Ἐναφερότανε ὑποτιμητικὰ. Σημαίνανε ἀνδρῶπο ἀκοινώνητο, καθυστερημένο, ἀγράμματο.

τζαμπουνίζω ἢ τζαμπουνῶ = φλυαροῦ, προσπαθῶ νὰ πείσω, «μιλῶ στὸν ἀέρα», ὅπως λέγεται.

— Ἄδικα τζαμπουνῶ τόση ὥρα! . . . Τὸ κεφάλι σ' δὲ γυρίζ'!

— Τὶ τζαμπουνᾶς; . . . Ἄς τα σὲ εἶπα! . . .

τζαμπουνίσμα (τὸ) = Βλ. λέξ. «τζαμπουνίζω» ἢ «τζαμπουνῶ».

— Τόνε τζαμπουνίζ' ἓνα τζαμπουνίσμα, πὸν τόνε ζάλ'σε! . . .

τζαντῆ (ἡ) = γρηὰ στρουφνῆ.

— Εἶναι μιὰ τζαντόγρηα! . . .

Μὲ τῶνομα! . . .

τζιβελεντούδ' (τὸ) = κορίτσι ἢ ἀγόρι ἔξυπνο, σβέλτο, μαζί καὶ ἐργατικό.

— Τὶ τζιβελεντούδ' κορίτσο εἶναι κείνο! . . .

τζιγερώνουμαι = στενοχωροῦμαι ὑπερβολικὰ, πικραίνουμαι.

— Ἀμα τ' ἄκ'σα τζιγερώθ'κα! (κάτι πολὺ δυσάρεστο ἀκουσα).

τζιγερώνω = προξενῶ πικρία, κεντρίζω.

— Σάν ἔρτ' δὲν μπόρ', θὰ με τζιγερώσ' καὶ θὰ φύγ'! . . .

τζιτζῆς (ὁ) = ὁ ἀστεῖος, ὁ γελοτοποιός.

— Τὶ ἄθροπος! τζιτζῆς! Μέσε κάμνει καὶ πεθαίν' με στὰ γέλοια!

τζιτζι(τὸ) = τὸ παιγνίδι, τὸ κόσμημα (στὴν γλῶσσα τῶν παιδιοῦν).

— Ἐλα νὰ παίξουμε τζιτζιά! . . . (παιγνίδια ἀντικείμενα).

τζιτζιλα — μίτζιλα(τὰ) = 1) τὰ ἐντόσθια. 2) λέγεται καὶ σὲ ἀκατάστατο στὴν ἐμφάνισιν, ὅταν βγαίνουν τὰ ρούχα του ἀπὸ τὴ ζώνη.

— Τὶ βγήκαν τὰ τζιτζιλα σ'! . . .

— Τὰ τζιτζιλα σ', τὰ μίτζιλα σ', ὅλα ὄξω εἶναι! Σιάξ' σ'! . . .

τζιτζιφιόγκος(ὁ) = με πολλὰ στολίδια στολισμένη γυναῖκα ἢ καὶ ἀνδρας, με περίσσια καὶ ἀταίριαστα. — Τὶ τζιτζιφιόγκος με ἤρτε πάλε ἢ Χρυσάφενια! . . ., Ἄλλο δὲ νεῖχε νὰ στολιστῆ! . . .

— Ἐκεῖνος εἶναι κομμάτ' τζιτζιφιόγκος! Μυρωδιές, γραβάτες χτυπητές! . . . Στολίζεται, σὰ γυναῖκα! . . .

τζουγάπ'(τὸ) = πληρωμένη ἀπάντησι. — Τόνε ἔδωκε τὸ τζουγάπι τ'! (τὸν ἔβαλε στὴ θέση του).

τζωρτζίνα(ἡ) = ὁ νόρος, ἡ διάδοσις.

— Τζωρτζίνα τῶκαμες! (= τὸ διέδωσες παντοῦ!) Τζωρτζίνα ἔγινε.

τηγάο ἢ τηγάος = μήπως.

— Τηγὰο καὶ τὸ πιστεψα αὐτό, πὸν με εἶπε; . . .

— Τηγάρι καὶ μοιάζ'νε, πού εἶναι ἀδέρφια ; . . .

τηλώνω=γεμίζω, παραγεμίζω, φουσκώνω.

— Παραγιόμ'σα τὰ μαξιλάρια μὲ μαλλί καὶ τὰ τήλωσα ὄμορφα— ὄμορφα !

τινάζ'(τὸ)=τὸ προϊὸν τοῦ ἀλωνίσματος, ἔτοιμο, γιὰ τὸ λύχνισμα, γιὰ τὸ τίναγμα.

— Ἔτσ' περιμέν' τὸ τινάξ' ! — Ὁ καιρὸς ἀνάποδος. Δὲ φουσάγ' νὰ λυχνίσ'με ! . . .

τιρίτ'(τὸ)=ἀδύνατος, ἔξαντλημένος, ἀποσωμένος, χλιοτροπημένος.

— Ἀκόμα ἀπὸ τὴν ἀρρώστια μ' τιρίτ' εἶμαι ! . . .

— Σήμερα εἶμαι τιρίτ' ! Δὲ ξέρω γιατί ! . . .

τιτίζας, -α, -κο(δ, ἦ, τὸ)=λεπτολογεῖ τὴν καθαριότητα, ἀγαπᾷ τὴν πολλὴ τάξη.

— Πολὸν τιτίξ'ς ἄθροπος ! . . .

— Τέτοιο τιτίξ'κο κορίτσ' ! Ὅλο μὲ τὴ σκούπα καὶ μὲ τὸ ξεσκονόπανο κάθεται ! . . .

— Ἐκείν' δὲ ν'εἶναι τιτίξα ! Εἶναι τσαπατσούλα ! . . .

τιφαρίκ'(τὸ)=κάτι ὠραῖο, ἀριστοουργηματικὸ.

— Τὶ ἐργόχειρα κάμνει ἡ θεγατέρα τ'ς ! Τιφαρίκια ! . . .

τόγ'(τὸ)=πουλὶ (ἀγριόχρηνα). Σημαίνει καὶ χαζός, βραδύνους.

— Τὸ τόγ', πού νὰ μάθ' γράμμα-τα ! Χρόνια στὴν ἴδια τὴ ντάξ' !

τοπατάν'(τὸ)=τὸ εἶδος τῶν πεπονηῶν τοῦ χωριοῦ μου. Εἶναι πολὺ γλυκά, ἔχουν χρώμα κίτρινο ἀνοιχτὸ καὶ σχῆμα ἐπίμηκες.

τούλια=τί, τί εἶδους ;

— Τούλια παπούτσια πῆρες ; . . .

τουλούμ'(τὸ)=ἀσκός.

— Βρέχ' μὲ τοὶ λαύνες καὶ μὲ τὰ τουλούμια (ραγδαισιότητ' βροχῆ).

τουλούπα(ἦ)=1) ἡ τολύπη τοῦ λαναρισμένου μαλλιού, «ἡ κουνούκλα» λεγομένη.

2) τὰ κάτασπρα μαλλιά.

— Τὶ τουλούπα γέν'κες ! (=πῶς ἄσπρισες !)

τουράκ'(τὸ)=τὸ οὐροδοχεῖο.

τουρδι(τὸ)=πολὺ καλὰ στὴν ὑγεία (ἐκφραση εἰρωνική).

— Διέ τονα, ἀρρώστ'σε, ξαρρώστ'σε, σὰ τὸ τουρδι εἶναι πάλε!

τουρλώνω=παραγεμίζω, φουσκώνω.—Τί τὸν τούρλωσε τὸ μπισινό νησ.

— Τὶ τούρλωσες τὸ πιάτο σ' ἔτσ'!

Πῶς θὰ τὸ φᾶς τόσο φαγί ! . . .

τουρμούκ'(τὸ)=εἶδος κτένας ἢ σκουπίας, πού σκουπίζουν τὸ ἄλωνι μετὰ τὸ θέρισμα καὶ μαζεύουν μ' αὐτὸν τὸν τρόπο τὰ στάχνα.

Τὸ προσδένουν σὲ κάποιον ἀνθρώπο μὲ μιὰ ζώνη, «τὸ κολάν».

Ἀποτελεῖται ἀπὸ μιὰ ράβδο δυὸ μέτρων, ἢ ὁποῖα στὸ ἄκρο τῆς φέρνει τὴν κτένα πού ἔχει σαράντα δόντια.

τουρμουκάκ'(τὸ)=μικρὸ «τουρμούκ'», πού μαζεύουν μ' αὐτὸ τὰ στάχνα μετὰ τὸ θέρισμα, γιὰ νὰ τὰ δέσουν δεμάτια.

τραβιοῦμαι=ξεκινῶ.

— Αὐριο χαράματα θὰ τραβιχτῶ. Σημαίνει ἀποσύρομαι, φεύγω.

— Ἐγὼ τραβιοῦμαι ἀπ' αὐτὴ τὴ δουλειά ! . . .

Ἐπίσης ἔχει τὴν σημασία τοῦ συστέλλομαι.

— Δὲν ἔρχεται ἡ κόρη μ', γιὰ τ'τραβιέται ! . . .

τραβῶ=υποφέρω.

— Τὶ τραβῶ τόσα χρόνια ! . . .

τραβῶ χέρ' = ἀποσύρομαι, «νίπτο τὰς χεῖρας», δὲ μὲ νοιάζει.

— Ἐγὼ τράβηξα χέρ' καὶ ὄ,τι θέλ' ἄς πᾶ' νὰ γέν' ! . . .

τραχανός(δ)=ὁ τραχανᾶς λεγόμενος.

Γίνεται μὲ γάλα καὶ αὐγὰ ἢ γιανούρη. Καὶ μὲ ντομάτα μόνο, μὲ κρεμμύδια, πιπεριές.

τράχωμα(τὸ)=ἡ προῖκα σὲ μετρητά.—Ἐχ' μεγάλο τράχωμα ! . . .

τρέλλιαγκας ἢ τρέλιακας(δ)=θεό-
τρελλος.

—Αὐτὴ ἦτανε ἓνας τρέλιαγκας
ἀπὸ μικρὴ! . . .

Τροίκληνος(δ)=ὕφαλος (ἀπὸ τὸ τροί-
κλωνος, λένε, ἔγινε τροίκληνος),
σὲ σχῆμα τριῶν κλώνων. Εἶναι
1½ μίλλι ἀντίκρου στὸ μεγάλο
ποτάμι (τὸν ξηροπόταμο), πὺ ἀ-
πέχει δυὸ χιλιόμετρα περίπου ἀ-
νατολικά τοῦ χωριοῦ. Ἦταν τὸ
φώβητρο τῶν καραβιῶν.

τρίτσα—κάτσα=ἀλλέως, διαφορετι-
κά.—Θὰ πᾶς! Μ' ἀκοῦς τί σὲ
λέγω; Δὲν ἔχ' τρίτσα—κάτσα! . . .
τριχειὰ (ἦ)=τὸ σχοινί.

—Δέσε τοὶ τριχειές, ν' ἀπλώσ' με
τὰ ροῦχα! . . .

τρυποκαρδίτσο(τὸ)=πολὺ ἔξυπνος
ἄνθρωπος, πὺ δὲν ἰὸν διαφεύ-
γει τίποτε.

—Αὐτὴ εἶναι ἓνα τρυποκαρ-
δίτσο! . . .

τρυποκάρυδο(τὸ)=πολὺ ἔξυπνος ἄν-
θρωπος.

—Τὸ τρυποκάρυδο, πῆγε καὶ τε-
λείωσε τὴ δουλειὰ γιαμιὰ! . . .

τρυφερίτσια (τὰ)=τὸ ξανάνειωμα,
ἢ ἐμφάνιση τοῦ μικροῦ παιδιοῦ,
πὺ ἀρχίζει νὰ παίξει μὲ τ' ἄλλα
ὀμήλικα παιδιὰ.

—Βγῆκε κι' αὐτὸς στὰ τρυφερί-
τσια! (=κάμνει, σὰν νέος, ντύ-
νεται καὶ συμπεριφέρεται, σὰ νέος)

—Βγῆκε κι' αὐτὸ στὰ τρυφερίτ-
τσια! (προκειμένου γιὰ μικρὸ παι-
δί, πὺ πρωτοεμφανίζεται καὶ
παίζει ἴσα-ἴσα μὲ τοὺς μεγάλους)

—Νίτσια-νίτσια τρυφερίτσια!
—Ἀγγόνια ἔχ' κι' ἐκεῖνος, ἀκόμα
τὰ παληὰ τ' θυμᾶται! . . .

τρώγουμαι=ἔχω νὰ κάμω μὲ κάτι,
μὲ κάποιον, βρῖσκομαι σὲ διχό-
νοια, γκρινιάζω.

—Ὅλο τρώγεται μὲ τ' ἀδέρφια τ'

—Τρώγεται μὲ τὰ ροῦχα τ' (=
δυσανασχετεῖ).

τρογωπειναρίζω=ζῶ εἰς βάρος ἄλ-
λου, ξεψωμίζω.

—Τόνε ἔχ' με τόσο γκαιρὸ τρο-
γωπειναρίζ', λέγ' καὶ τὰ μεγάλα
τὰ λόγια τ' ἀπὸ πάν'! . . .

τσαγανάκ'(τὸ)=ζῆλος, θέρμη, ἐπί-
σης καὶ εἶδος ὄστρακου.

—Τὶ περιμέν'ς ἀπ' αὐτόνα! . . .
Ἄθροπος πὺ δὲν ἔχ' τσαγανάκ'
μέσα τ'! . . .

τσαγανοπόδαρος, ρ', ρο (δ, ἦ, τὸ)=
ὅποιος δὲν μπορεῖ, νὰ κρατήση
μυστικὸ.

—Τὸ εἶπες τὴ Φωτεινίτσα αὐτό,
πὺ σὲ εἶπα! Δὲ σὲ εἶπα νὰ μὴ
τὸ πῆς κανένα; . . . Τσαγανοπό-
δαρ' πιά! . . .

—Ἐκεῖνος εἶναι τσαγανοπόδα-
ρος! Μὴ μιλάτε μπροστά τ'! . . .

τσαγανὸς (δ) =βλ. «τσαγανάκ'», ὄ-
στρακο τῆς θάλασσας.

—Σήμερα ἔπιασα τσαγανοί. Τ'ς
ἔκαμαμε σαλάτα! . . .

τσαγγαρώνω=ἀναρριχῶμαι.

—Ποῦ τσαγγάρωσες πάλε καὶ
ἔβγαλες παραφέλλες στὸ ροῦχο σ';
τσακάτ' (τὸ)=τὸ μῆτωπο.

—Τὸ τσακάτι μ' εἶναι παστρικό!
(εἶμαι ἠθικῶς ἀνεπίληπτος).

τσακατιὰ (ἦ)=τὸ στόλισμα τοῦ με-
τώπου. Ἐπίσης τὸ στόλισμα τοῦ
μετώπου τῶν ζώων, πὺ τὰ βά-
ζουν χάντρες χρωματιστές καὶ
λοιπά.

—Εἶχε μιὰ τσακατιὰ ὄλο φλου-
ριὰ (λένε στὰ παραμῦθια).

τσακλοπηδῶ=κάνω ζωρότητες, ζῶ
ἐπιλήψιμα.

—Κατὰ ποῦ τσακλοπηδάγ' τὸ πα-
ληκορίτσο ὄλ' τὴ νύχτα! . . .

τσάκωμα (τὸ) = ὁ κανγᾶς, ἢ ἔρις.

—Καινούρια τσακώματα ἔχ'νε.

τσακῶνουμαι=βρῖσκομαι σὲ μαλώ-
ματα.

—Χωρὶς νὰ τσακωθῆς δὲ μπόρ'ς!

τσακῶνω=πιάνω, συλλαμβάνω.

—Τσάκω γέρο τὴ γρηά! . . . (λέ-

γεται σὲ κάτι κακοφτιαγμένο, π.χ. ἐργόχειρο, ρούχο κ.λ.π.).

—Τὶ βελονιάρες εἶν' αὐτές, πῶ-
καμες! Κέντημα εἶν' αὐτό;
Τσάκω γέρο τὴ γορή! . . .

τσαλαβούτα (ἦ)=γυναίκα, πὺ δὲν
ἔχει τάξη στὴ δουλειά της, οὔτε
ἐπιτηδειότητα.

—Τίποτα δὲν ξέρ' εἶναι καὶ τσα-
λαβούτα! °Ολα μπρόμ'τα κι' ἀ-
νάσκελα εἶναι μέσα στὸ σπίτι τ'ς!

τσαλαβούτ'ς (δ)=βλ. προηγ. λέξη.
°Εχει καὶ τὴν ἔννοια τοῦ ζωηροῦ
πὺ ξενοβλέπει.

—°Εκεῖνος εἶναι καμπόσο τσα-
λαβούτ'ς! . . .

τσαλαβούτ' (τὸ)=ἀνακατωμένο κᾶ-
τι, κακοφτιαγμένο ἐργόχειρο κλπ.

—Τᾶρесе τὸ ἐργόχειρο, πὺ μᾶς
ἔδειξε! . . . °Εκεῖνος δὲ νῆγτανε
ἐργόχειρο, ἦτανε τσαλαβούτ'! . . .

τσαλαβουτῶ = 1) ἀνακατεύω νερά.

—Μὴ τσαλαβουτᾶς ἐκεῖ στὰ νε-
ρά, γιατί θὰ βρεχῆς.

2) κάμνω μπάνιο στὴν ἀκροθα-
λασσιά, χωρὶς νὰ ξέρω κολύμπι,
κυρίως στὰ παιδιὰ τὰ μικρὰ λέ-
γεται.

--Τσαλαβουτάγ' καὶ τὸ μικρό
μας ἴσα-ἴσα μὲ τοῖ μεγάλ' ἐκεῖ
στὴν ἀκροθαλασσιά. Χτυπάγ' τὰ
χεράκια τ', τὰ ποδαράκια τ'! . .
χαίρεται! . . .

3) δὲν εἶμαι συνεπὴς στὶς ὑπο-
σχέσεις μου, δὲν τελειώνω καμιά
δουλειά, μπερδεύω τὰ πράγματα.

—Τὶ περιμένεις ἀπὸ κείνονα; . .
°Εκεῖνος ὅλα ἔστ' τὰ τσαλαβου-
τάγ' τὰ πράματα! . . .

τσαλάν-τσαπαρίζ' = ὑπακούω ἀναν-
τίρητα. Στέκομαι προσοχή, ἔτοι-
μος, νὰ ἐκτελέσω κάθε προσταγή.
τσακλαντίζω=ἀνακινῶ (στὸ μπου-
κάλι, σὲ δοχεῖο γενικά).

—Πρὶν πάρ'ς τὸ γιατρικό σ', νὰ
τὸ τσακλαντίζης! Τσακλάντ'σε
τὸ καλὰ καὶ πάρε ἕνα χουλιάρ'!
τσάμα (τὸ)=τὸ κουρέλι.

°Ο καμμένος μέσ' τὰ τσάματα
ντυμένος.

Σημαίνει καὶ τὴν κακὴ ποιότητα
ὑφάσματος, πολὺ λεπτὸ ἐπίσης.

—Τὶ πῆρες τέτοιο τσάμα; . . .

—Τέτοιο ἀκριβὸ ρούχο, ἀμμὰ
τσάμα πράμα! . . .

τσαμπουρίδ' (τὸ) = μικρὸ τσαμπὶ
γενικά, ἀλλὰ καὶ τὰ στερονογέν-
νητα τσαμπιά (μπασάκια).

—Τὶ τσαμπουρίδια εἶν' αὐτὰ
φέτο! . . . (τσαμπι—ἀγουρίδα).

—Τὸ κλήμά μας ἔχ' ἕνα σουρι
τσαμπουρίδια.

τσαντήλα (ἦ)=1) τὸ ἀραιὸ ὑφάσμα
πὺ στραγγίζουσι τὸ τυρὶ καὶ φεύ-
γει τὸ τυρόγαλο.

2) κάθε ὑφάσμα λεπτὸ καὶ ἀ-
ραιό, πὺ ὑποτίθεται δὲν εἶναι
καλῆς ποιότητος.

—°Εδωκε τόσο μπαρᾶ καὶ τί πῆ-
ρε; Μιά τσαντήλα! . . .

τσοπαρὶ (τὸ)=εἶδος ψαρέματος,
πὺ μεταχειρίζοτανε πολὺ στὸ
χωριὸ καὶ ἀπὸ τὸ ὅποιο ζοῦσαν
πολλές οἰκογένειες, Ψαρεύανε
«κολλιούς καὶ σκουμπριά».

Μεταχειρίζοτανε, γι' αὐτὸ τὸ ψά-
ρεμα 40 «ἀγκίστρια», πὺ τὸ κα-
θῆνα ἔχει δόλωμα ἀπὸ φτεροῦ
«κούρκας» (γαλοπούλας), δεμένο
μὲ κόκκινη κλωστή μεταξωτή.

°Ολα μαζί τὰ ἄγκιστρα εἶναι δε-
μένα στὴ «λιάρδα» (χορδή). Γιὰ
βαρῦδιο ὑπῆρχε ἕνα «σκουμπρι»
ἀπὸ μολύβι, τὸ ὅποιο καθάριζαν
μὲ ὑδράργυρο, γιὰ νὰ γυαλίξη
καὶ ζύγιζε 1/2 κοιλὸ περίπου, τὸ
«οκαντῦλ» λεγόμενο.

τσοπαρίσσια (τὰ)=καΐκια. γιὰ τὸ
«τσοπαρὶ».

—°Εφ' χανε τὰ τσοπαρίσσια! . . .
Σημαίνει ἐπίσης τὰ εὐτελῆ ὑπάρ-
χοντα, ὅ,τι ἔχεις καὶ δὲν ἔχεις.

—Κατάλαβε πὺς δὲ ντόνε ἠθέ-
λανε, πῆρε κι' ἐκεῖνος τὰ τσοπα-
ρίσσια τ' κι' ἔφ'χε! . . .

τσαπατσούλ'ς α, κο. (δ, ἦ, τὸ)=ἀ-

διαφορεῖ, γιὰ τὴν τάξη, ἀνεπιτήδεις, ἀταχτος.
 —Ἡ τσαπατσούλα τίποτα σωστό δὲ γκάμν' !...
 —Τέτοιο τσαπατσούλ'κο κορίτσο δὲ νείδανε τὰ μάτια μ' !...
 ψαπτσανάκια (τὰ)=χειροκροτήματα (σὲ μικρὰ παιδιὰ, σὲ μωρὰ λέγεται).
 —Τσάπτσανάκια, τσαπτσανάκια, μὲ τὰ δυὸ του τὰ χεράκια !... (τὸ τραγουδοῦν τὸ μωρὸ).
 τσαρδάκ' (τὸ)=ὑπόστεγο, πρόχειρη καλύβα. Πολλὲς φορὲς εἶναι δίπατο, πού στὸ κάτω κοιμάται ὁ ἀγροφύλακας καὶ τὸ ἐπάνω χρησιμεύει, γιὰ παρατηρητήριο.
 —Στὸ μπουστάν'μας ἔκαμαμε τσαρδάκ' !...
 τσασκα (ἦ)=τὸ φλυτζάνι.
 τσασκάκ' (τὸ)=τὸ φλυτζανάκι.
 τσατί (τὸ)=τοῖχος ἀπὸ πῆγες ξύλου καὶ ἀπὸ πάνω μπαίνει ὁ ἀσβέστης. Δεῖπουν δηλ. τὰ τοῦβλα ἢ οἱ πέτρες. Μπαίνουν μόνο οἱ στύλοι, πὺν συκρατοῦν. Τὸ «τσατί» μᾶλλον μπαίνει, γιὰ μεσότοιχος.
 —Ἐκρουβαμε τσι σημαίες καὶ τὰ τουφέκια μέσα στὸ τσατί !...
 τσατίζω = 1) συγκρούομαι, δυσσαρεστοῦμαι, ἀκουμπῶ, ἐφάπτομαι.
 —Πάλε τσατίσ'κανε ἐχτὲ μὲ τὸ γαμπρὸ τ' !...
 2) λέγω κατὶ πλαγίως.
 Ἐγὼ τὸ τσάτ'σα κομμάτ', ἀμμὰ ἄλλ' βολὰ θὰ τὸ πῶ ἀπ' τὴ γκαλή!
 τσατισμένος, ν'νο (ὁ, ἦ, τὸ)=βλ. «τσατίζω», ἀριθ' 1.
 —Εἶναι τσατισμέν' καὶ δεμπολυμιλοῦνε !...
 —Τὰ καίκια στὸ ψάρεμα παγαίννε τσατισμένα. (βλ. περιγραφὴ ψαρέματος τῆς «σαρδέλλας».)
 τσατσά(ἦ)=ἡ μεγαλύτερη ἀδελφὴ ἢ ἡ θεία.
 τσαχείλα(ἦ)=μὲ χοντρὰ χεῖλη (κατηγορία).

—Ἡ τσαχείλα παντοῦ θὰ ἀνακατωθῆ !...
 τσάχειλας(ὁ) βλ. προηγ. λέξη.
 τσαχείλ'κο(τὸ)=μὲ χοντρὰ χεῖλη, ἀλλὰ ἔχει καὶ τὴν ἔννοια τοῦ ἀνιδεοῦ, ἀπειροῦ (τσαχίλ'ς λ. Τ.).
 —Παιδι εἶναι ! τσαχείλ'κο ! τὶ περιμέν'ς ;...
 τσελέγκ'(τὸ)=ἡ κηλίδα (ἠθικὰ κηλιδωμένος, -η), παράσημο (μὲ εἰρωνεῖα) κόσμημα.
 —Πῶς βγήκε στὸ γκόσμο ἡ ἀδιάντροπ' ! Ἐέχασε τὸ τσελέγκι τ'ς !
 —Κάμνει τὸ γκαμπόσο ! Ἐμ' ἔχ' τέτοιο τσελέγκ' ! (κάποιο σοβαρὸ σφάλμα κ.λ.π.).
 τσεπκιέν'(τὸ)=εἶναι τὰ κεντητὰ καὶ μὲ διπλᾶ μανίκια ἀνδρικὰ ἐνδύματα τοῦ παλιοῦ καιροῦ.
 —Φοροῦσε ὁ Κωσταντῆς τὰ τσεπκιένια τ' καὶ τὶ ὁμορφιά πιά εἶχε !
 τσέργα(ἦ)=ἡ σκέπη τῶν ἀμαξιῶν. Συνήθως ἦταν ἀπὸ χαλιὰ (ὑφαντά), σεντόνια, μουσαμάδες. Σὲ πανηγύρια ἢ ὅταν μεταφέρανε νύφη ἢ «τσέργα» ἦταν ἀπαραίτητα ἀπὸ σινδόνι μὲ δαντέλλα καὶ μάσκα,
 τσεσβὲς(ὁ)=τὸ καφέ—μπρίκι.
 τσισβεδάκ' (τὸ)=τὸ καφέ—μπρίκι.
 τσίκνα(ἦ)=τὰ βρεγμένα ρούχα ἀπὸ οὔρα.
 —Τὶ τσίκνες εἶναι αὐτὲς πάλε !... (βλ. καὶ «πλάτσα».)
 τσίκνης, -α, -νο(ὁ, ἦ, τὸ)=τὸ παιδί, πὺν βρέγεται (ἐπάνω του).
 —Τὸ τσίκνικο πάλε, ὡς τὸ λαϊμὸ εἶναι !... (βρεγμένο).
 —Ὁ τσίκνης ὄλα τὰ ξεραίνεται (τὰ ξέρει), μόνε αὐτὸ δὲ ξέρ' νὰ πῆ.
 τσιμούρ' (τὸ) = τὸ τσιμπούρι. Σημαίνει πολὺ ἐργατικὸς ἄθροπος.
 τσιμπιστέλλα (ἦ)=γυναίκα μὲ λεπτὰ χαρακτηριστικά, χαριτωμένη.
 —Τὶ τσιμπιστέλλα ! Τὶ ὁμορφ' !
 τσιμπλίδα (ἦ)=σπίθα, σπινθήρ.

Βλ. ἀνέκδοτα, «Ἡ ἀλεποῦ καὶ τῷ ἀλεπόπ'λο», ἀριθ. 3.
 τοιμπῶ=ζηλεύω, ἀποκοιμοῦμαι.
 —Τοιμπάγ' ἀπὸ μέσα! (ζηλεύει)
 —Τὶ μὲ ξύπνησες; Μὲ τοίπ'σε ὁ ὕπνος μὴ στάλα!... (κοιμήθη-κα λιγάκι).
 τεινω=κυρίως κλωτσῶ, ἀλλὰ καὶ δυοτροπῶ δὲν συγκατανεύω.
 —Τὸ ἄλογό μας, μὲ τεινάγ'!...
 —Τὶ τεινάς, αὐτό, ποῦ σὲ λέγω θὰ γέν'!...
 —Τοίν'σε καμπόσο, ἀμμὰ ἔστρεξε (συγκατένευσε).
 τειποξούρ' (τὸ)=πολὺ ἔξυπνο ἄτομο.
 —Τὸ τειποξούρ' γελιέται καμμοῖτα φορὰ;...
 τοίτσα - τοίτσα=ἀπὸ λίγο-λίγο.
 —Τοίτσα-τοίτσα νὰ τρῶς τὸ τυρὶ
 —Πολὺ ψωμί καὶ τοίτσα - τοίτσα τὸ κασέρ'!...
 τσιφι (τὸ)=τετραπέρατος ἄνθρωπος περιποιημένος στὴν ἐμφάνισή ἢ ἔχει καὶ τὰ δυὸ προσόντα ἢ τὸ ἓνα μόνο.
 —Πρώτος βγήκε πάλαι στὸ σχολεῖο! Μ'...ἐκεῖνος εἶναι τσιφι κι' ἀπανωτοίφ'!...
 —Τὶ τσιφι κι' ἀπανωτοίφ' ἦτανε!
 "Ὅλα καινούργια κι' ἀρχοντικά ρούχα!...
 τσογκολόζα (ἡ)=τσαχλίνα, ἀδιάντροπη, ζωηρή.
 —Ἡ τσογκολόζα πεντάρα δὲ δίν', γιὰ τίποτα!...
 τσόκος (ὁ)=χοντρὸ (πυκνὸ) ὕφασμα ἢ πλεκτό.
 —Τὸ παλτό μ', ποῦ βάφ'κε, γέν'κε τσόκος.
 τσολιάζουμαι=φορῶ κἄτι ἢ φέρνω ἐπάνω μου, χωρὶς νᾶναι κατάλληλη ὥρα ἢ εἶναι ξένο καὶ ὄχι δικό μου.
 —Καινούργιο ρούχο τί τὸ τσολιάσ'κες καθημερινὴ μέρα!...
 —Ἐμένα πράματα δὲν τὰ τσολιάζουμαι!...

τσ'κ (τσούκ)=ὄχι.
 —Τσ'κ! δὲ θὰ πάγω!...
 —Δὲν ἔχ' τσούκ καὶ μούκ! Θὰ πᾶς!...
 τσουννα (ἡ)=βαρεῖα ὕφαντὰ (χωρικά), γυναικεῖα ἐνδύματα.
 τσουντσουρίζω=λέγω ὄχι, ἀρνοῦμαι, λέγω (τσ'κ) ὄχι.
 —Τὶ τσουντσουρίζεις! Αὐτό, ποῦ σὲ εἶπα θὰ γέν'!...
 τσουρκμάς (ὁ)=ὁ χαρταετός, οὐτσουρκμάς.
 τσοῦρμο (τὸ)=πλήθος, ὄμιλος, πλήρωμα πλοίου.
 —Περάσανε ἓνα τσοῦρμο γυναικες. Ποῦ παγαίν'νε;
 —Ὁ καπετάν' - Γιάνν'ς πῆρε κι' ἄλλο τσοῦρμο!
 τσουρουφλίζω=καφαλλίζω, τικνίζω, καὶ ὡ ἐπιφανειακά.
 —Πρόσεξε! Θὰ τσουρουφλίσης τὰ μαλλιά σ' στὴ λάμπα!...
 —Τσουρούφλισες τὴν ὄρνιθα;...
 τσούσια=φέρνω στὴ ράχη.
 —Πάρε με τσούσια (λένε τὰ μικρὰ στοὺς μεγάλους).
 —Τσούσια τόνε πήγανε στὸ γιατρό!...
 τσουτσούδ'(τὸ)=μικρὸ ὄστρακοειδές. Βλ. καὶ «κολυμπιδ'».
 τσούχτρα(ἡ)=1) μικρὸ ἔντομο, ποῦ προξενεῖ ἐρεθισμό στὸ δέρμα.
 —Μὲ κορπάτηξε μὴ τσούχτρα καὶ μὲ τσούζ'!...
 2) ἐκεῖνη, ποῦ μὲ τὰ λόγια τῆς τσούζει.
 —Ἡ τσούχτρα, μ' ἔτσουξε πάλαι!
 τσοφῶνω=θίγω, πληγῶνω (μὲ τὰ λόγια μου).
 —Ἐκεῖνος ἅμα δὲ τσοφῶσ', δὲ μπόρ νὰ κάμ'!...
 τσουρίδα (ἡ)=φωνὴ διαπεραστικῆ.
 —Μὲ κούφανες μὲ τσι τσουρίδες σ'!...
 τσουρίζω=φωναίζω, φωνασκῶ, ζητῶ φωναίζοντας.
 —Ὅσο καὶ νὰ φωναίξης, ὅσο καὶ

νά τουρίξης, δὲ θὰ γέν' τὸ δικό σ' ! . . .

τουροκλαίγω= ψευτοκλαίω, κλαψουρίζω.

—Τὶ τουροκλαῖς ; Τὶ θυμήθ' κες πάλε ; Τὶ θέλ'ς ; . . .

τωρνά=πρὶν, πρότερον, πρὸ ὀλίγου. τώρα δά !.

—Τωρνά ἦτανε ἄδω ! . . .

—Τωρνά ἔφ'χε ! . . .

τωρνάς=βλ. «τωρνά».

—Τωρνάς πῆγα ! . . .

—Τωρνάς σ' κώθ' κα ! . . .

Υ

ὑ'εια(ή)=ἡ ὑγεία.

—Σὰ τὴν ὑ'εια, δὲν ἔχ' ! . . .

—Μετ' τ'ς ὑ'ειας σ' ! . . . (μετὰ τῆς ὑγείας σου, μὲ γειά).

ὑπνοφαγᾶς, ὑπνοφαγοῦ(δ,ή)=ἐκεῖνοι, πὸν ἀγαποῦν τὸν ὑπνο.

—Ἄμα εἶναι ὑπνοφαγᾶς ὁ ἄθροπος τί περιμέν'ς ; . . .

—Τέτοια ὑπνοφαγοῦ ! Μεσημέρ' σ' κώνεται ! Πότε δουλεύ' ! . . . .

Φ

φαγκρίζω=ἀδυνατῶ πάρα πολὺ, γίνομαι διαφανῆς ἢ εἶμαι διαφανῆς

—Πῶς χάλασε (ἀδυνατήσε) ὁ ἄθροπος ! Φάγκρισε ! . . .

—Ὁ μπερντὲς φαγκρίζ ! Μέσε γλέπ'νε ἀπὸ ἔξω ! . . .

φαίνω=υφαίνω.

φακιόλ'(τὸ)=τὸ τσεμπέρι.

—Ἐνα γκαῖρὸ οἱ γυναῖκες ὄλο φακιόλια φοροῦσανε ! . . .

φακιολίζομαι=δένομαι μὲ «φακιόλ'» (βάζω στὸ κεφάλι τὸ «φακιόλ'»).

—Στάς' νὰ φακιολιστῶ και νὰ πᾶμε ! . . .

φάλλια(ή)=ἡ τύχη.

—Μιὰ κατσιβέλλα τὴν εἶδε τὴ φάλλια τ'ς ! . . .

φάλλιατσης(δ)=ἀκολουθεῖ ἢ ἐξήγηση.

φάλλιατ(ή)=ἐκεῖνη, πὸν βλέπει τὴν «φάλλια».

—Ἦρτε πάλε ἡ φάλλιατ(ή) ! . . .

Ἦχει και τὴν σημασία τῆς φλύαρης, πολὺξερης και ψεύτρας γυναικας τῆς φαλτσοῦς.

—Τὶ κάθεσαι και στεναχωριέσαι μὲ τὴ φάλλιατ(ή) ; . . .

φαρμάκα(ή)=ἐκεῖνη, πὸν λέγει λόγια φαρμακερά.

—Ἦ φαρμάκα μέσε φαρμάκωσε πάλε ! . . .

φασκιά(ή)=ἡ λωρίδα, πὸν τυλίγουν τὰ μωρά, γιὰ νὰ συγκρατιοῦνται τὰ ροῦχα τους.

φασκιά(τὰ)=τὰ ροῦχα τοῦ μωροῦ γενικὰ (οἱ πάνες κ.λ.π.).

φασκιώνω=τυλίγω τὸ μωρὸ στὰ ροῦχα του, στὰ φασκιά του. Ἦ τυλίγω ἕνα τραυματισμένο, πονεμένο μέλος τοῦ σώματος.

—Φάσκωσ' το καλά τὸ παιδί, νὰ μὴ βγάλ' τὰ χέρια τ' και τὰ πόδια τ' ! . . .

φαταούλας(δ)=ὁ ἀχόρταγος, ὁ ἀπληστος.

φελί(τὸ)=κομμάτι, φέτα.

—Ἐφαγα ἕνα φελί καρπούζ' ! . . .

φέλ(ι)=φέλ'(τὸ)=προσθήκη, πρόσθετο κομμάτι, ἐπίσης και δαμαλισμός.

—Ἐβανα ἕνα κομματ', ἕνα φέλ' στὸ φουστάνι μ', γιὰ νὰ τὸ φαρδαῖνω.

—Ἐβανε φέλ' ! Τὸ δικό μ' τὸ φέλ' ἔλιασε ! . . .

φέξ'(ή)=τὸ φῶς, ἡ φλόγα.

Ἄπ' στὸ βουνὸ ἔχ' μιὰ φέξ' ! . . .

φιάκα(ή)=ἡ παγίδευση, ἡ ψευτιά, τὸ κόλπο.

—Μὴ ντόνε πιστεύ'ς ! Δὲ γκαταλαβαίν'ς, πὸν εἶναι φιάκα ; . . .

—Αὐτὸ εἶναι δικιά τ' φιάκα, γιὰ νὰ καταφέρῃ ἐκεῖνο, πὸν θέλ' ! . . .

Σημαίνει και ψεύτης, κολπαδόρος, κατεργάρης ἀνθροπος.

—Αὐτὸς εἶναι μιὰ φιάκα ! . . .

—Ἐκεῖν' εἶναι μιὰ φιάκα ! . . .

φίδια ζώνουμαι=θυμῶν, ἀγανακτῶ.

—Ἄμα τ' ἄκ'σα, τὰ φίδια ζώθ'κα!

—Τὶ ζώθ'κες τὰ φίδια τόσο πολὺ; Τὶ σὲ νοιάζ'!...

φίκα—φίκα=καταγέμιστα, ἀδιαχώρητο, φίσκα.

—Γέμ'σε ὁ τενεκὲς (μὲ νερὸ κ.ἄ.) φίκα—φίκα!...

—Μέσ' τ' ἀμάξ' ἦντανε φίκα—φίκα!... Ὀλ' ἀπανωτοί!...

φιν-τίκ'(τὸ)=ἄνθρωπος ἔξυπνος, σβέλτος, μικρόσωμος.

—Τήνε εἶδες; Εἶναι ἓνα φιν-τίκ'!...

φισσοῦ(ῆ)=ἔσάρπα λεπτή, ποὺ φοροῦσαν οἱ γυναῖκες στὸ κεφάλι.

φίστουλας(ὸ)=συρίγγιο.

—Ἐχ' φίστουλα καὶ πῆγε νὰ τότε γητέψ' (γητεύω).

φκιερῶνω=ἀδειάζω.

—Θὰ φκιερῶσω τὸ τσουβάλ'!... Σημαίνει καὶ εὐκαιρῶ.

—Ἄμα φκιερῶσω, θάρτω!...

—Ποῦ νὰ φκιερῶσω ἐγὼ μὲ τόσα παιδιά!...

φλογκάρια(ῆ)=ἡ φωτιά, ποὺ ἀνάβουν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου. Βλ. «Ἡθ' κι' ἔθιμα», σελ. 19, κεφ. «Οἱ φλογκάρες».

—«Ἄντε νὰ πηδήξουμε φλογκάρια, νὰ ρίξουμε τσί ψύλλ' μας!»

φουγκέτρι(τὸ)=τὸ βουκέντρι.

φούκαρ'(ῆ)=εἶδος θαλασσίου φυτοῦ. Βρίσκεται συνήθως στὴν παραλία, προσκολλημένη στὰ φύκη, ὡσὰν ἐλαφρόπετρα, μὲ χρῶμα ἀνοιχτὸ φαιῖο. Τὴν μαζεύουν, τὴν ξηραίνουν, τὴν κοπανίζουν σὲ σκόνη, τὴν ὁποία βράζουν μὲ λάδι καὶ εἶναι φάρμακο, γιὰ τοὺς ρευματισμοὺς καὶ γενικὰ πόνους.

Ὄταν τὸ βάζουν ἀνάβει ἐκεῖ ὁ τόπος καὶ καίει. Ἐπίσης μεταχειρίζονται τὴν «φούκαρ'» οἱ γυναῖκες στὰ μάγουλά τους, γιὰ

κοκκινάδι. Τάχα ἦταν διαρκείας καὶ δὲν ἔφευγε γρήγορα.

—Αὐτὴ φορεῖ φούκαρ' καὶ ἔχ' τέτοια μάγουλα κόκκινα!...

φουκάρ'(τὸ)=θηκάρι (δέρμα, τομάρι), φηκάρι.

—Πάστρεψα τὸ χέλ' καὶ βγῆκε ἡ πέτσα τ', φουκάρ'!...

—Μ' ἔβαλανε στὴ ράχη μ' γκάξ' καὶ φουκάρ' βγαίν' ἡ πέτσα μ'!

φούντα=«πόντισον». Ἐπίσης καὶ φωτιά, βλ. περιγραφή τῆς «σαρδέλλας».

—Φούντα τὴν ἄγκυρα!...

φουντάγιο(τὸ)=ἡ τρύπα, ὅπου περνᾷ τὸ σχοινὶ «ἡ πρυμέτζα ἢ ἡ ρουμέτζα», γιὰ νὰ ἀράξουν, «νὰ φουντάρουν».

Εἶναι ἡ «σαμαντούρα» λεγόμενη, ὅπου προσδένονται τὰ καῖκια, γιὰ ν' ἀράξουν. Βλ. λέξ. «σαμαντούρα».

φουντάρω=ἀράζω, ποντίζω τὴν ἄγκυρα, γενικὰ ποντίζω.

—Μὴ κλαῖς σὲ λέγω! Θὰ πᾶ' νὰ σὲ φουντάρω καὶ γὼ δὲ ξέρω ποῦ! (ὅταν φοβερρίζουν τὰ παιδιά τᾶτακτα).

φουρφοουρίζω=τὸ περπάτημα τοῦ ψύλλου στὸ σῶμα, καὶ κάθε παρόμοια ἐνόχληση.

—Ἐνας ψύλλος μὲ φουρφοουρίζ'!

—Τὶ μὲ φουρφοουρίζ' δὲ γξέρω!

φουσκί(τὸ)=λίπασμα, κοπριὰ χωνεμένη.

—Ἐβαλα τσί γλάστρες μας φουσκί!—φουσκί καλὸ βάλει.

φουστανλίκ'(τὸ)=ὑφασμα γιὰ φόρεμα.

—Τήνε ἔφερε, λέγ' τρία φουστανλίκια!...

φούχτα(ῆ)=τὸ ἐσωτερικὸ τῆς παλάμης, τὸ περιεχόμενό της, ἢ παλάμη καὶ χούφτα.

φραγανιά(ῆ)=ἡ φρυγανιά.

—Ἡ φραγανιά στὴ φώβολ' (σιγανή, λίγη φωτιά) γένεται καλή.

φρένα(τὰ)=ἡ στενοχώρια, πλήξη.

—Μ' ἔπιασανε τὰ φρένα και κόντεψε νὰ σκεπάσ' ἡ καρδιά μ' (νὰ λιποθυμήσω) ! . . .
 φρενιάζω=στενοχωροῦμαι, πλήττω.
 —Φρένιασα, πού τὴν ἄκουγα νὰ λέγ', νὰ λέγ', ἀμμὰ εἶπα νὰ μὴ μιλήσω ! . . .
 —Σήμερα δλομόναχος στὸ σπιτ', φρένιασα ! . . .
 φτενὸ(τὸ)=λεπτό (σὲ πάχος).
 —Κόψε μιὰ φτενὴ φέτα ψωμί !.
 φτωήχ'(τὸ)=ὁ δικτῶχος. Ἐκκλ. βιβλίο ἀκολουθιῶν.
 —Ἐνα γκαϊρὸ στὸ σκολεῖο μά-θαιναμε γράμματα μὲ τὸ φτωήχ' ! φύκια ἢ θύκια(τὰ)=τὰ φύκη.
 φύλλο(τὸ)=ἀκολουθεῖ φράση :
 —Μὲ πήρανε ἀπὸ φύλλο κ' ἀπὸ φτερό ! . . . (μὲ δεχτήρανε μὲ ἐξαιρετικὴ εὐχαρίστηση, μὲ φιλοφρονήσεις).
 φύλλα(τὰ)=ζυμαρικό, οἱ «γιοφκάδες» λεγόμενοι. Ἀφοῦ κάμνανε τὴ ζύμη, μὲ γάλα κ' αὐγὰ (ἀλεῦρι και σημιγδάλι μαζι) κ' ἀνοίγανε τὰ φύλλα, τὰ κόβανε σὲ σχῆμα ρόμβου, ὡς ἕνα πόντο μέγεθος και τὰ ἀπλώνανε στὴ μεσάλα νὰ στεγνώσουν.
 —Σήμερα ἔκαμαμε φύλλα ! . . .
 —Ἐχτὲ ἔφαγαμε φύλλα ! . . .
 φύτιροδις=μιὰ χαρὰ, ξανὰ γίνηκε νέος, νέα, γερός, γεροί.
 —Τόνε γλέπ'ς ! Ἀρρώστ'σε, ἤντανε τοῦ θανατᾶ, ἀμμὰ φύτιροδις πάλε τόνε εἶδα ! . . .
 φώβολ'(ἡ)=τὸ ἀπομεινάρι τῆς φωτιάς στὸ μαγκάλι, στὸ τζάκι, πού λέγεται και «χώβολ'».
 —Ἐψησα καμπόσ' πατάτες στὴ φώβολ' ! . . .
 φωτίκ'(τὸ)=τὸ δῶρο τῆς νουνᾶς, κατα τὴν παραμονὴ τῶν Φώτων. Ἀποτελοῦνταν ἀπὸ μιὰ λαμπάδα γιὰ τὴν ἐκκλησία, ἀσπρη πάντοτε, και ξηροὺς καρπούς, περασμένους σὲ κλωστής. Σῦκα, πορτοκάλια, μῆλα ὅλα μὲ τὴ σειρὰ σὲ «ἀρμα-

θιές» τὰ κρατοῦσαν στὸ χέρι και τὰ πῆγαιναν στὸ «ἀναδεξιμ'». Ἀπαραίτητα τὸ «φωτίκ'» ἔπρεπε νὰ ἔχη και διάφορα κουφέττα και «καλλιτσάκια» (ζαχαρωτὰ σὲ σχῆμα κυκλικό).

X

χαβαλές (ὁ)=πολὺ φορτίο, ἀλλὰ σὲ ὄγκο (πού καταλαμβάνει ὄγκο).
 —Τὸ κατ' εἶναι πολὺ χαβαλέ ! . . .
 —Τὶ τὸ γιόμ'σες ἐτ'ς τ' ἀμάξι σ'; Τὶ χαβαλές εἶναι αὐτός ; Πῶς θὰ πᾶς ; . . .
 Σημαίνει φορτίο, χωρὶς ἀξία. Ἐπίσης τροφὴ ἀδύνατη, ἀλλὰ πού γεμίζει τὸ στομάχι πολὺ.
 —Ἄλλαξανε σπιτ' ! Τὶ εἶχανε δά ! Χαβαλέ ! . . .
 —Φοῦσκωσε τὸ στομάχ', ἀμμὰ λήγορα θὰ πεινάσ'με ! Αὐτὸ τὸ φαγὶ εἶναι μόνε χαβαλές ! . . .
 χαβούτ'ς (τὸ)=τὸ καρόττο.
 χαζιρεύουμαι = ἐτοιμάζουμαι, διορθώνουμαι.
 —χαζιρεύουμαι ἐγὼ μάνε-μάνε (ἀμέσως) ! . . .
 —Γιὰ, πού πάλε χαζιρεύ'κες ; . . .
 χαϊβάν' (τὸ)=τὸ ζῶο, τὸ κτήνος.
 —Ἐδωκα τὰ χαϊβάνια νὰ φάνει !
 —Χαϊβάν' πὰ εἶσαι και δὲ γκαταλαβαίν'ς ; . . .
 χάλαβρο (τὸ)=γενικὴ καταστροφὴ. (Ἀκολουθεῖ φράση).
 —Ἄς τα ! Ἡῦρα τὸ μύλο χάλαβρο ! (Δηλ. γίνηκε καταστροφὴ διάσταση. ἀνακατωσούρα). Βλ. παροιμ. ἀριθ. 32.
 —Ἐπρεπε νὰ μὴ φτάσ'νε, ὡς ἐδῶ ! Τώρα, πού γέν'κε ὁ μύλος χάλαβρο, πού νὰ μονιάσ'νε (συμβιβαστοῦν) ! . . .
 χαλαχόιντας (ὁ) = ἀνόητος, χαζός, ἡλίθιος.
 —Ὁ χαλαχόιντας, τὸ ἔεχασε ἴσαμε νὰ κάμ' δυὸ πορπατηξιές, τὶ τόνε εἶπες ! . . .

χαλαχόινταινα (ή) = βλ. χαλαχόιν-
τας.

χάπετο (τὸ) = χαμένος, «χαμένο
ροῦχο» χάπατο.

— Αὐτὸ τὸ χάπετο θὰ λὰ σὲ τε-
τελειώσ᾽ τῆ δουλειά σ᾽ ! . . .

χαρὰ (ή) = ἡ στέψη, ὁ γάμος, ἡ χαρὰ

— Καὶ στὴ χαρὰ σ᾽ ! . . . (εὐχὴ).

— Σήμερα γέν᾽ κε μιὰ χαρὰ ! . .

χάρ᾽ (ή) = ἡ χάρη, ἡ θεϊκὴ χάρι.

— Κάμ᾽ τε καὶ χάρες ! Μόνε για-
τρικά ; . . . Κι᾽ οἱ χάρες θὰ βοη-
θήσ᾽ νε ! (Χάρες εἶναι γενικά τὸ

«διάβασμα» τοῦ ἱερέα, «διάβα-
σμα» ἐνὸς ροῦχου τοῦ ἀρρώστου

τοῦ στενοχωρημένου, τοῦ θυμώ-
δους, θύμιασμα μὲ λουλούδια τοῦ

Ἐπιταφίου, πλύσιμο μὲ ἀγίασμα
διαφόρων Ἁγίων (στὸ κεφάλι

π.χ. ἂν ὑπάρχη πονοκέφαλο κλπ.)
«νὰ ξεφορεθῆ ὁ παππᾶς» ἀπάνω

στὸν ἀρρωστο, νὰ δείξῃ ὁ ἀρρω-
στος τὴν ὥρα, ποῦ ὁ ἱερέας «λέγ᾽

τὸ ἐξαιρέτω», γιὰ «νὰ ξεραθῆ
τὸ κακὸ» (στὸ ἀρρωστο μέλος) κἄ.

χάρ᾽ καὶ παραταγειά(ή) = κέφι, δύ-
ναμη, εὐεξία.

— Ποῦ θὰ λὰ πάγω ; Μόλις σ᾽ κώ-
θ᾽ κα ἀπὸ τὴν ἀρρώστια ! Ἔχω

τὴ χάρ᾽ καὶ τὴ **μπαρταγειά** ! . . .
ξέρ᾽ς ! . . .

χάρη — σπολάτ᾽ (τὸ) = τὸ εὐχαριστῶ.
— Πιὰ σκοτώνεσαι, γιὰ τὸ γιόσ᾽ !
Θ᾽ ἀκούσης τὸ χάρη — σπολάτ᾽ !.

χαριτώνω = χαρίζω χαρίζομαι.
— Ἐγὼ τίποτα δέ χαριτώνω ! Τὸ
λόγο μ᾽ θὰ τόνε πῶ.

— Οὔτε τὸ διάβολο θυμιάμα δέ
χαριτών᾽ ! . . .
χάρτα(ή) = ὁ χάρτης κτηματολόγιο.
— Κάντανε ὁ καπετάνιος καὶ εἶχε
τὴ χάρτα **μπροστά** τ᾽ ! . . .
— Στὴ χάρτα τοῦ χωριοῦ, εἶναι
οὔλα τὰ χωράφια καὶ τ᾽ ἀμπέλια
σχεδιασμένα.

χάχας(ὸ) = ὁ χαζός, ἐκεῖνος, ποῦ γε-
λάει χωρὶς λόγο.

— Τὶ γελᾶς **μπρό**, χάχα ! . . . Τὶ
εἶδες καὶ γελᾶς ; . . .

Ἐκεῖνο τὸ χάχα πῆγε νὰ πάρ᾽ !
(σύζυγο π.χ.).

χελώνα(ή) = ἡ χελώνη. Βλ. καὶ «ἀχε-
λώνα».

χελών᾽ (τὸ) = ἀνοιχτός ἀδένας τοῦ
λαιμοῦ. Βλ. καὶ «ἀχελών».

χελωνιάρ᾽ς, -ρα, -κο (ὁ, ἡ, τὸ) = μὲ
ἀνοιχτοὺς ἀδένας στὸ λαιμό. Βλ.
καὶ «ἀχελωνιάρ᾽ς».

— Ἐκεῖνονα τὸ χελωνιάρ᾽ πῆρετί !
— Ἡ μάννα τ᾽ ἦντανε χελωνιάρρα
καὶ τὸ παιδί χελωνιάρ᾽ κο γέν᾽ κε !

χέρ᾽ (τὸ) = τὸ χέρι.
— Αὐτὸς ἔχ᾽ χέρ᾽ ! (εἶναι κλέ-
φτης).

— Ἄμα ἔχ᾽ τὸ χέρ᾽, δὲ **γκάμ᾽**,
γιὰ μᾶς ! . . .

— Δῶσε λίγο χέρ᾽ ! (βοήθησε λί-
γο).

— Δίν᾽ κι᾽ ὁ θεῖος τ᾽ς ἕνα χέρ᾽ !
(τοὺς βοηθεῖ χρηματικῶς).

— Ὡρα τ᾽ καλή, ποῦ πῆγα στὴ
Μπόλ᾽ μ᾽ ἔδωκε ἕνα χέρ᾽ ! (μὲ
καθοδήγησε κάποιος).

χειρόμυλος(ὸ) = μικρὸς (πέτρινος)
μύλος, ποῦ τὸν χρησιμοποιοῦν
στὰ σπίτια καὶ βγάζουν ἀλευρι ἢ

«**μπληγοῦρι**» (βλ. λέξη).
Ἐχειρόμυλος εἶναι δυὸ πέτρες,
ἢ μία ἐπάνω στὴν ἄλλη. Ἡ ἐπά-
νω ἔχει τὸ χερουλί, ἀπ᾽ ὅπου τὸν
γυροῦν.

χήνα, χήνος (ὁ, ἡ) = χαζή, χαζός,
(φυσικά καὶ τὰ γνωστὰ πουλιά).

— Ἐκεῖνος ; Ἐκεῖν᾽ ἡ χήνα τὸ
εἶπε ; . . . (ἡ χήνα πάει σ᾽ ὅλα
τὰ γένη).

χηνάρ᾽ (τὸ) = χαζός (πάει καὶ στὰ
τρία γένη).

— Ἡ νύφη τ᾽ς ; Ἐκεῖνο τὸ χη-
νάρ᾽ ; . . .

χηνόσκατο(τὸ) = ἀκολουθεῖ φράση :
— Τὶ τινάχ᾽ κες, σὰ ντὸ χηνόσκα-
το ; μωρή . . .
Ἡ φράση αὐτὴ λέγεται, διὰ μι-
λήση κάποιος ἐκεῖ, ποῦ δὲν πρέ-

πει. Κυρίως όταν είναι μικρός στην ηλικία και δεν πρέπει να παίρνει μέρος, στις ομιλίες των μεγάλων.

—Τι τινάζεσαι, μωρό, από κεϊ, σὰ τὸ χηνόσκατο! . . .

χηρός, χηριά(δ, ή)=χήρος, χήρα.
χίς(τὸ)=δύναμη, φόρα.

—Πήρα ἓνα χίς και πήρα και τ'ς ἔκαμα, ἀπ' ἀσπροῦ (πήρα μιὰ φόρα και πήρα και τοὺς πιάστηκα).—Μπόρω γὼ νὰ πηδήξω τὸ χαντάκ'! Ἄμα πάρω ἓνα χίς!...
χίλαλας(δ)=χαζός, ἡλίθιος.

—Κρίμα! τέτοιοι γονοί, νάχ'νε τέτοιο γιό! Χίλαλας ὁ καμένος!

χιλές(δ)=πράξη ὄχι καλή, κλεισιά, ὑπονόμηση τῆς γαλήνης τοῦ σπιτιοῦ, τῆς ἐργασίας, διαβολή.

—Τὰ μποντίκια ἔφαγανε κἄτι ροῦχα. Χιλές γέν'νε μέσα στὸ σπίτ'! (Εἶναι ἐνδειξη κλεισιάς).

χιλετζίκια(τὰ)=οἱ μικροπονηρίες τῶν παιδιῶν κατὰ τὸ παιχνίδι.

—Αὐτὴ κάμνει χιλετζίκια και δὲ τήνε παίζ' με! (Βλ. και «μπουζούκ»).

χιρμιλές(δ)=ἄλογο σὲ ἄγρια κατὰσταση, πού τὰ χρησιμοποιοῦσαν, γιὰ τὸ ἀλῶνι.

Οἱ τσιφλικιοῦχοι τὰ διατηροῦσαν μέσα στὸ δάσος, στὸ βουνὸ και τὰ πιάνανε, όταν τὰ χρειαζότανε μὲ τὸ «λάσο».

Ἐπίσης, γενικὰ σημαίνει και ἄνδρας ἢ γυναῖκα, χωρὶς συμπεριφορά, ἀδιάντροποι, ἄλητες.

—Πὼς κατάντησε αὐτὸ τὸ παιδί! Χιρμιλές! . . .

χίρτα(ή)=ἄνθρωπος, χωρὶς καμιὰ ἀξία, ἀλήτης, χιρτίνς, χιρτίνα.

—Ἡ χίρτα μόνε τσιγάρα, ρακὶ και τίποτε ἄλλο! (πάει και στὰ τρία γένη).

χομπάτα(ή)=γυναῖκα χονδρὴ στοὺς τρόπους και ἀνεπιτήδεια. Λένε

και ἀνεπιτήδεια. Λένε και «χομπάτ'ς».

—Τέτοια χομπάτα γυναῖκα πρώτ' φορά γλέπ'νε τὰ μάτια μ'!...
χομπάτ'κο(τὸ)=χονδροειδὲς πρᾶγμα, ἀκαλαίσθητο, παιδί ἀνεπιτήδαιο.

—Τι χομπάτ'κο κέντημα εἶναι ἐκεῖνο, πού ἔκαμε ἡ Τασιώ!

χοντροδαχτύλα(ή)=ἀνεπιτήδεις, ἀνεπιτήδεια. Λένε και «χοντροδακτύλ'ς χοντροδακτύλ'κο».

—Ἄντε μπρέ, χοντροδαχτύλα, πού θὰ κάμ'ς ἐσύ τέτοια ψιλοδουλειά.

χοτζιέτ'(τὸ)=τίτλος ἰδιοκτησίας, τὰ ὑπάρχοντα.

—Μὴ παγαίν'ς ἐκεῖ νὰ ψουνίζης! Ἐκεῖνος και τὸ χοτζιέτ' τοῦ σπιτιοῦ σ' θὰ σὲ γυρέψ'! (εἶναι πολὺ ἀκριβός).

—Πόσα τὸ δίν'ς αὐτὸ τὸ ἄλογο; Λὲ θὰ μὲ γυρέψης και τὸ χοτζιέτ' τοῦ σπιτιοῦ μ' γιὰ! . . . (δὲν πιστεύω νὰ τὸ δίνης πανάκριβα).

χουλιάρα(ή)=ἡ κουτάλα. Ἄνδρας ἢ γυναῖκα, πού ἀνακατεῦνε λόγια.

—Ἡ χουλιάρα πάλε μέσε ἀνακάτεψε! . . .

χουλιάράκ'(τὸ)=τὸ κουταλάκι.

χουλιάρ'(τὸ)=τὸ κουτάλι.

χούντια=ἐμπρός. Εἶναι ἔκφραση χυδαία. Συνήθως λέγεται στοὺς σκύλους, δηλ. «ἐπάνω του!» ἢ «ἄρπα τον!»

χούρμανος(δ)=ἄντρας χοντροὸς στοὺς τρόπους και δυσκίνητος.

—Ὁ χούρμανος κἄντανε ἐκεῖ πέρα και δὲ γύρ'σε νὰ πῆ ἓνα λόγο τόση ὥρα, πού ἤμ'νε ἐκεῖ! . . .

χουσμέτ'(τὸ)=δουλειά, θέλημα, χουσμετεύω=ὑπηρετῶ, κάμνω δουλειές, θελήματα.

χούφτα(ή)=ἡ παλάμη, τὸ περιεχόμενο τῆς παλάμης, κἄτι λίγο.

—Ἐφαγα μιὰ χούφτα σταφίδες.

—Μὲ τρώγ' ἢ χούφτα μ'! . . .

—Ἡ μάνα τ'ς, μιὰ χούφτα ἀπόμ'νε! . . . γέρασε! . . .
(Βλ. καὶ «φούχτα»).

χουφτίζω=πιάνω, γεμίζω τὴν χούφτα.
—Τὶ χουφτίζεις πάλε ἐκεῖ; τί τρῶς; . . .

χουχουλίζω=μὲ τὴν ἐκπινοὴ ζεσταίνω τὰ χέρια μου, τὰ χέρια ἑνὸς μωροῦ ἢ ὑγραίνω τὸ τζάμι, γιὰ νὰ τὸ καθαρίσω (πρόχειρα).
—Χουχούλισε τὰ χέρια σ', νὰ τὰ ζεστάν'ς! . . .

—Οἱ καλὲς οἱ νοικοκυρὲς δὲ χουχουλίζ'νε καμμιά φορὰ τὸ τζάμ'!
Ἐχ'νε πανὶ βρεμένο καὶ τὸ παστρεύ'νε! . . .

χοχλυδάκ' (τὸ)=ἡ κόγχη, κογχύλη. Σημαίνει τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς καλῆς ἀνατροφῆς, περιποιήσεως τοῦ παιδιοῦ, καθαριότητος καὶ ὑγείας
—Τὰ μεγαλών', σὰ τὰ χοχλυδάκια! . . .

—Τὸ καμμένο, σὰ τὸ χοχλυδάκ' μεγάλωνε, ἀμμὰ καθὼς ἀρώστ'σε ζάρωσε! . . .

Συνηθίζουν καὶ στὰ ζῶα, πουλιὰ αὐτὴν τὴν ἔκφραση.
—Τὰ πουλάκια μας, σὰ τὰ χοχλυδάκια μεγαλών'νε! . . .

—Τὰ κατσικάκια, σὰ τὰ χοχλυδάκια εἶναι! . . .

χράμ' (τὸ)=μάλλινο ὕφαντὸ σινδόνι κουβέρτα.
—Ἐφανα χράμια δίμ'τα! . . .

—Τὰ χράμια μας εἶναι ἄσπρα, μὲ λουριὰ καφεδιά! . . .

χρεία (ἡ)=τὸ ἀποχωρητήριον. Ἐπίσης ἄνθρωπος βωμολόχος.
—Ἡ χρεία ἀνοιξε πάλ' τὸ στοματάκι τ'! . . .

χρήζω = ὑπακούω, ὑπολογίζω, σέβομαι.
—Δὲ χρήζ' κανένα! (δὲν ὑπακούει). Τὰ παιδιά πρέπ' νὰ χρήζ'νε! . . .

χτικιάρ'ς, α, κο,(δ, ἡ, τὸ) = φθισικός, ἡ, ὁ.

χτικιὸ (τὸ)=ἡ φθίση.
—Μπῆκε τὸ χτικιὸ μέσα πάνε ὄλα τὰ παιδιά τ'ς! Νὰ μὴ μπῆ μέσα σ' ἕνα σπῖτ'! τὸ χτικιὸ!

χτύπ'σε τελέγραφος=ἦλθε τηλεγράφημα.
—Ἐρχεται ἡ κόρη τ'ς σήμερα! χτύπ'σε τελέγραφος! . . .

χύσ' (ἡ) = ἀναγκαστικὸ ξεφόρτωμα πλοίου, σὲ καιρὸ φουρτούνας, ὅταν ρίχνουν τὸ φορτίο (τὸ χύνουν) στὴ θάλασσα.
—Ἐκαμανε χύσ', γιὰ τὸ ἔπιασε ἕνας καιρός, λέγ', στὸ δρόμο, ποὺ κόντευε νὰ πινηγοῦνε! . . .

—Τὸ καίτ' μας ἔκανε χύσ'! . . .

χώβολ' (ἡ)=ἀπομεινάρι τῆς φωτιᾶς ζεστὴ στάχτη, χωνεμένη φωτιά.
—Ἐψησα πατάτες στὴ χώβολ'...
Βλ. καὶ «φώβολ'».

χωρατᾶς (ὁ) = τὸ ἀστεῖο, ὁ ἀστεῖσμός.
—Τὶ χωρατέδες εἶπε ἀπόψε πάλε ὁ Γιωργῆς! . . .

χωρατατζῆς (ὁ)=ἀστεῖος ἄνθρωπος.
—Πολὺ χωρατατζῆς ἄθροπος εἶναι! . . .

χωρατεύω=ἀστεεύομαι.
Χωρατεύ'ς, γιὰ ἀλήθεια λές;...
χώρις=χωρῆς.
—Χώρις νὰ τὸ πῶ, πῶς ἀπ'λοήθ'κες ἄσú;
—Ἐγὼ θὰ πάγω, ἀμμὰ χώρις καρδιά! . . .

Ψ

ψαστίκα (ἡ)=ἡ ζηλόφθονη.
ψαστίκ'ς (ὁ)= »
ψαστίκ'κο (τὸ= »
—Ἀπὸ ψαστίκ' ἄθροπο μακροιά!
—Τὴ **μψαστίκα!** κάνε δὲ χάραξε τὸ χεῖλι τ'ς! κάνε δὲ χάρ'κε! . . .

Ψεβῆ (ἡ) = ἡ Εὐσεβεία (ὄνομα κύριο). Βλ. καὶ «Ἐψεβή».

ψειριὸ (τὸ)=γενικὴ φθειρίαση.
—Ἄνοιξε τὸ ψειριὸ τ', καὶ πέθανε! . . .

ψιλοκοπιὰ (ἡ, τό, τά,) = λεπτὰ ἐρ.

- γασμένο κᾶτι.
 ψιλοτζιτζινίζω=ψηλαφῶ κᾶτι, δηλ. καταγίνομαι σὲ λεπτομέρειες.
 —Τὶ τὰ ψιλοτζιτζινίζεις ἔτσ' ὄλα;
 —Μὴ τὸ ψιλοτζιτζινίζεις (κάποιο ἐργόχειρο, ράψιμο) τόσο;
 —Ἐσὺ ἔτ'ς πού τὰ ψιλοτζιτζινίζεις ὄλα, καμμιά φορὰ δὲν θὰ παντρευτῆς! (Ὅταν ἐξετάζει ἕνα πρόσωπο κάθε πλευρὰ μιᾶς ὑποθέσεως καὶ στὴν παραπάνω πρόταση, ὅταν λεπτολογεῖ γύρω ἀπὸ ἕνα συνοικέσιο).
 ψόταφ' (ἦ) = γρήγορα νὰ ψοφήσης (βλαστήμια).
 —Ἡ ψόταφ', πού μ' ἔκαψε τὴ **καρδιά** μ'! . . .
 —Μωρὴ ψόταφ', πού πῆγες κι' ἄργησες; . . . (ἔδῳ εἶναι κάπως πιὸ ἥπια τὰ πράγματα, ὅταν λέγεται ἀπ' εὐθείας).
 ψόταφος (ὀ)=βλ. προηγ. λέξη.
 ψόταφο (τὸ)=βλ. προηγ. λέξη.
 (Οἱ καλῶς τὸ συνηθίζανε, ἀλλὰ ὄχι πάντα μὲ τὴ σημασία βλαστήμιας. Κάπως ἀποχρωματισμένη ἢ λέξη).

- ψωμάκια (τὰ) = παιχνίδι. Βλ. ἀριθ. 3. κεφ. «Τὰ ψωμάκια».
 ψωρίλα (ἦ)=ὑπεροπτικός (εἰρωνικὴ ἔκφραση).
 —Ἡ ψωρίλα... ξέχασε τὰ παλιά τ'ς! Τώρα εἶδε κομμάτ' καὶ ξυπάσ'κε! . . .
 ψυχιά (ἦ) = τὸ ἔσωτερικὸ τοῦ ψωμιοῦ (ἢ ψύχα).
 —Ἐγὼ ὄλο ψυχιὲς τρώγω! . . .
 γωνιάδ' δὲ **μπόρω**! . . .

Ω

- ὦρ'σε = ὄριστε, πῶς εἶπες; ἔλα 'δῶ!
 —ὦρ'σε, **γαμπρέ**, κουφέττα! . . .
 Ἡ φράση αὐτὴ λέγεται, ὅταν ὑπάρχει ἀπροθυμία, τεμπελιά, ἀδιαφορία. Δηλ., σὰν νὰ λέμε, ἀκόμα καὶ τὰ κουφέττα τοῦ γάμου του, τὰ περιμένει κανεὶς στὰ χέρια καὶ ὄλα τὰ πράγματα.
 Ἐπίσης ὅταν δίνεις συμβουλὴ ἐκ τῶν ὑστέρων, παράκαιρα.
 —Ναί! τώρα, ἔσένα περιμένα, νὰ μὲ ὀρμηνέψης (νὰ μὲ συμβουλέψης)! Δὲ **γξέρω** γώ! ὦρ'σε, **γαμπρέ**, κουφέττα! . . .

ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ ΚΑΙ ΑΓΙΑΣΜΑΤΑ

- 1) Ἁγία—Ἁγία (—ὁ Ἁγιος Ἰωάννης, ὁ μακρὸς). Ἦταν ἀπάνω στὸ γιὰ ἄρ (βλ. γλωσσάριο λ. «γιαρ»), ἐκκλησιάκι μὲ ἁγίασμα.
- 2) Ἁγία—Ἁγία (—ὁ Ἁγιος Ἰωάννης, ὁ κοντός). Ἦταν στὴ μέση τοῦ χωριοῦ κοντὰ στὴ θάλασσα. Τὸν λέγανε καὶ γιὰ ἄρ (μικρὸς γιαλός), γιατί γέμιζε ἁγίασμα ὅλο τὸ ἐκκλησιάκι.
- 3) Ἁγία—Δημήτρης (=ἁγίασμα στὸ δρόμο τῶν Μετρῶν).
- 4) Ἁγία—Θανάσης (=ἁγίασμα στὸ δρόμο τοῦ χωριοῦ Ἐξάστερο).
- 5) Ἁγία—Θόδωρος (=ἁγίασμα).
- 6) Ἁγία Κυριακή (=ἁγίασμα στὴν παραλία τοῦ χωριοῦ). Τὴν παραμονὴ τῆς γιορτῆς τὸ βράδυ, τὰ παιδιά κάμνανε πυροτεχνήματα μὲ γκαζωμένα κουρέλια.
- 7) Ἁγία—Κων(νος) (=ἁγίασμα στὸ δρόμο τοῦ Ἁγίου Δημητρίου).
- 8) Ἁγία Παρασκευὴ (=χαλασμένο ἐκκλησιάκι πολὺ παλιό, κοντὰ στὴ θάλασσα, κάτω ἀπὸ τὸν πύργο τοῦ Ἀποκαύκου (1)). Λένε ὅτι ἡ Ἁγία Παρασκευὴ καὶ ἡ Ὁσία Παρασκευὴ ἦταν ἐξαδέλφες.
- 9) Ἁγία Σωτήρης (=ἁγίασμα στὸ σύνορο Ἐπιβατῶν, Σηλύβριας καὶ Δελωνῶν).
- 10) Ἁγία Φανὴ (=ἁγίασμα στὸ μέσο περίπου τοῦ χωριοῦ, κάτω στὸ γιαρ)².
- 11) Προφήτῃ Ἡλίας (=ἐκκλησιάκι παλιό, μὲ ἁγίασμα). Τελευταία εἶχε γίνει σύλλογος ἀπὸ μικρὰ ἀγοράκια, πὺν φρόντιζε, γιὰ τὴν περιποίησή του κάνοντας ἐράνους. Γινόταν στὴ μνήμη του μεγάλο πανηγύρι.
- 12) Ἁγία—Γιώργης (=ἐκκλησία πολὺ παλιὰ στὴ μέση τοῦ χωριοῦ. Ὁ γυναικωνίτης εἶχε καφάσια).
- 13) Σαράντα Μάρτυρ (=ἐκκλησία μέσα στὸν περίβολο τῶν Ἀρχιγενεῶν). Εἶχε κτιστεῖ κατὰ τὸ 1863, σὲ Βυζαντινὸ ρυθμό, ἀπὸ τὸν ἀείμνηστο εὐεργέτη Ἀρχιγένη. Ἐκκλησιαζότανε μόνο οἱ μαθητρίες, οἱ κοσμητρίες καὶ οἱ ἐπισκέπτες. Οἱ κάτοικοι ἐπιτρεπότανε νὰ πάνε μόνο στὴ μνήμη τῶν Τεσσαράκοντα Μαστύρων, στὴν μνήμη τῶν εὐεργετῶν, καὶ τὴν Μ. Ἐβδομάδα.
- 14) Ὁσία Παρασκευὴ (=ἐκκλησία μεγάλη, ὅμοια μὲ τὴν Ἁγία Τριάδα τοῦ Σταυροδρομοῦ τῆς Κων(πόλεως). Σὲ θέση πανοραματικὴ. Κοντὰ στὸν πύργο τοῦ Ἀποκαύκου. Πλούσια διακοσμημένη. Εἶχε πολλὰ ἀφιερῶμα-

1) Βλ. κερ. Ἐπιβάτες, σελ. 5. 2) Βλ. σ. 85 λ. γιαρ.

τα από πατριώτες και κυρίως από ναυτικούς, που βρίσκονται στους Νέους Ἐπιβάτες τώρα και στην ἐκκλησία τῆς Πτολεμαίδος (Καϊλάρια), όπου ἔχουν ἐγκατασταθεῖ πολλοὶ μεγάλοι γεωργοὶ ἐπιβατιανοί, μετὰ τὸ 1922.

ΤΟΠΟΘΕΣΙΕΣ — ΤΟΠΩΝΥΜΙΑ

- Καστέλλι** (τὸ). Τοποθεσία παραλιακή, πρὸς τὴ Σηλύβρια. Εἶναι ἡ θέση αὐτὴ ὅλο βράχοι. Τὰ χωράφια τοῦ Καστελιοῦ ἔδιναν πολλὰ δημητριακὰ και κυρίως βραστερὰ ὕσπρια. Ἀρχίζει ἡ τοποθεσία αὐτὴ ἀπὸ τὸ τρίτο (τελευταῖο) γεφύρι και καταλήγει στὴ θέση «Κουγιούν—Ντερέ».
- Χαλικόπετρα** (ἡ). Βράχος μέσα στὴ θάλασσα, πὸν σὲ καιρὸ ἡσυχίας—ὄντας τὰ νερὰ ἤρεμα—ξεχώριζε σὰν νησάκι.
- Μπάνια** (τὰ). Στὴν ἀμμουδιὰ τῆς Χαλικόπετρας γινότανε τὰ μπάνια. Τὸ γιὰρ' ἦταν ψηλὸ κι' ἔτσι τὸ μέρος ἦταν ἀπάνεμο, κατάλληλο, γιὰ θαλασσινὰ λουτρά.
- Τοῦ Μαυρουδῆ τὴ πῆδημα. Χαράδρα. Λέγεται ἔτσι, γιὰτι τάχα κάποιος Μαυρουδῆς πῆδηξε μὲ τὸ ἄλογό του, γιὰ νὰ σωθῆ ἀπὸ τὴν καταδίωξη τοῦ ἐχθροῦ, και σώθηκε.
- Ἀράπ**—τεπέδες. Δυὸ τεχνικοὶ λόφοι -Ὁ δρόμος περνᾷ ἀνάμεσά τους. Ὁλη περιοχὴ ἀπὸ τὸ Καστέλι, ὡς τὸν δρόμο τῆς Σηλύβριας -ὅλα τὰ χωράφια λέγεται «Ἀράπ—τεπέ».
- Κατὰ τὸ 1912 ἔχει γίνει ἀνασκαφὴ ἀπὸ κάποιον γάλλο ἀρχαιολόγο, τὸν G. Seuer και βρέθηκε, στὸν βόρειο λόφο, μιὰ σαρκοφάγος και χρυσὰ ἀντικείμενα παληᾶς ἐποχῆς.
- Ἀλὰ**—**γμιόζ**. Περίπου ἑναχιλμ., στὰ βόρεια τοῦ Ἀράπ—τεπέ, εἶναι ἡ περιοχὴ Ἀλὰ—**γμιόζ** (Ἀλὰχ—**γμιόζ**=τὸ μάτι τοῦ Θεοῦ), ὅπου ὑπάρχει και μιὰ μικρὴ πηγὴ (**μπουρνάρ'**) μὲ τὸ ἴδιο ὄνομα.
- Καρτάλ**—τεπέ. Τοποθεσία στὰ βόρεια τοῦ χωριοῦ—δέκα λεπτὰ ἀπέχει—, κατάφυτη ἀπὸ ἀμπέλια. Καρτάλ—τεπέ σημαίνει «ἀεροτάχη», γιὰτι ἦταν ψηλότερο τὸ σημεῖο αὐτὸ ἀπ' ὅλη τὴν ἄλλη περιοχὴ.
- Γιουνούζ**. Περιοχὴ κατάφυτη ἀπὸ ἀμπέλια. Πῆρε τὸ ὄνομά της ἀπὸ κάποιον τουρκαλβανὸ ἀγροφύλακα, πὸν χρόνια τὸν εἶχε ἡ μουχταρο—δημογεροντεία τῶν Ἐπιβατιῶν ἐκεῖ πὸν πέθανε σ' αὐτὸν τὸν τόπο. Γι' αὐτὸ λέγεται «Γιουνούζ» ἢ «Γιουνουζάκια».
- Καυλοκόπος**. Περιοχὴ στὸ «Ταουκτοῆ-γιολοῦ» (πτηνοτροφόδρομος). Λένε πῶς ἦταν ἐκεῖ κάποτε Βυζαντινὸ ἀγρόκτημα, γιὰτι ὑπῆρχαν και σωλῆνες νεροῦ. Ὑπῆρχε ἀκόμη παληὰ βρύση, μὲ τὸ ὄνομα πάλι «Καυλοκόπος».
- Τουκτοῆ—γιολοῦ** (πτηνοτροφόδρομος). Δρόμος ἀπὸ τὸ Καδῆ—**μιοῖ** (ὁ Ἱεροδικαστοχωρὶ) περνᾷ ἀπὸ τὸ ἀγίασμα τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου, νότια ἀπὸ

τὸ Ἐξάστερο καὶ φτάνει στὴν Κων)πολὴ. Ἦταν δρόμος χωρὶς καμμιά κίνηση, γι' αὐτὸ μετέφεραν τὰ παλῆὰ τὰ χρόνια, γιὰ τὴν Πόλη, πτηνά. Πρὶν γίνουν τὰ τραῖνα, μετέφεραν «σουρέμια» (κοπάδια) χήνες, γαλλοπούλες κ.λ.π.

Κιουμουρτζῆ—γιολοῦ (καρβουνόδρομος). Παλῆος δρόμος ἀπὸ τὸ Καδῆ—κιοὶ πρὸς τοὺς Ἐπιβάτες. Φέροναν μὲ τις καμήλες καὶ τ' ἀμάξια τὰ κάρβουνα ἀπὸ τὰ χωριά τῆς Στραντζας καὶ τὰ φορτώνανε στὰ μεγάλα πλοῖα γιὰ τὴν ἀγορὰ τῆς Πόλης.

Κεραμαριό (κεραμιδαριό). Μετὰ τὸν Ἀϊ—Γιάννη, σὲ μιὰ χαράδρα, ὑπῆρχε πρὶν ἀπὸ τὸ 1900 κεραμιδαριό, κοντὰ στὴ βραχώδη παραλία. Τὸ εἶχε κτίσει κάποιος εὐρωπαῖος Ἀτάλι (ὁ Μουσιατάλ'ς). Μετὰ τὸν θάνατό του οἱ γιοὶ του τὸ ἐγκατέλειψαν.

Ξεροκαμάρα. Ἀγροτικὴ περιοχὴ, στὴν παλῆὰ ὁδὸ τῆς Σηλύβριας (ἀμαξωτὴ ὁδός). Ὑπῆρχε μικρὴ πηγὴ, ἡ Ξεροκαμάρα.

Ντοὰν—μπαῖρ (τογὰν—μπαῖρ=ὑψωμα καπνοῦ). Μεγάλο ὑψωμα στὰ βόρεια τοῦ χωριοῦ, —κάπου εἴκοσι λεπτά—κατάφυτο ἀπὸ ἀμπέλια. Εἶχε δύο πηγές. Μιὰ στὰ δεξιὰ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου καὶ τὴν ἄλλη στὴ θέση «Κεραμίδα».

Κεραμίδα. Τοποθεσία μὲ πηγὴ.

Σκουριάρ'ς. Τοποθεσία ΝΑ τοῦ Ντοὰν—μπαῖρ μὲ δμώνυμη πηγὴ. Λένε, πὼς ἦταν Βυζαντινὸ ἀγρόκτημα. Πῆρε τὸ ὄνομα Σκουριάρης, γιὰ τὸ νερὸ τῆς πηγῆς εἶχε τὸ χροῖμα τῆς σκουριάς.

Σάζια. Τοποθεσία.

Καβάκια. Τοποθεσία.

Κάραγατς. Τοποθεσία.

Ποταμάκ'(τὸ). Μικρὸ ποτάμι ἀμέσως μετὰ τὸ χωριό, στὰ ἀνατολικά. Τὸ λέγανε συνήθως «τὸ μικρὸ τὸ ποτάμ'».

Τὸ μεγάλο τὸ ποτάμ'. Ξεροπόταμος στὰ ἀνατολικά τοῦ χωριοῦ.

Τὸ κρωτῆρ'. Ἀκρωτήριο, ποὺ χώριζε τὴν περιοχὴ τοῦ χωριοῦ, ἀπὸ τὸ Ἐξάστερο.

Σημ. 1. Οἱ τοποθεσίαι γραφῆκαν κατὰ περιγραφὴ τῶν κ.κ. Μιχαὴλ Β. Βεῖκου καὶ Ἀντωνίου Ζαριφέ. Ὅλα τὰ χωράφια, τ' ἀμπέλια παίρνανε τὴν ὀνομασίαι τους ἀπὸ τὴν τοποθεσία, ποὺ βρισκότανε. Λέγανε :— Σήμερα ἔχ'με τρύγο στὸ Σκουριάρ'.—Τὸ Γκαυλοκόπο, τότε τρύγ'σαμε.—Στὸν Ἀϊ—Ἀνν' (Ἁγιὸς Ἰωάννης) ἀ κά'με φέτο ἀλῶν'. κλπ.

Σ Η Μ Ε Ι Ω Μ Α Τ Α

1.—*Ίστορικὸν τῆς προσφάτου ἱστορίας τῆς Θράκης.* Τὸ παρὸν χρονικὸν σημείωμα περιλαμβάνει μέρος τοῦ ἀγῶνος, τὸν ὁποῖον οἱ Θραῖκες διεξήγαγον κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς νίκης τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Συνεδρίου Εἰρήνης τῶν Παρισίων 1919 — 1920. Ἀποτελεῖ ἀπαραίτητον συμβολὴν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Θράκης.

Κατὰ μῆνα Ὀκτώβριον τοῦ 1918, ὅταν πλέον εἶχε καταστῆ φανερόν, ὅτι ὁ τερματισμὸς τῆς παγκοσμίου συρράξεως θὰ ἐσφραγίζετο μετὰ τὴν νίκην τῶν Συμμάχων, οἱ Θραῖκες ἐκινήθησαν πλέον ἐνεργότερον κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου, διὰ νὰ προετοιμάσουν διπλωματικὰ ὄπλα εἰς ἐκείνους οἱ ὅποιοι θ' ἀνελάμβανον νὰ υποστηρίξουν τὰ ἑλληνικὰ δίκαια εἰς τὸ Συνέδριον τῶν Παρισίων. Δὲν ἦταν πλέον ἐπαρκὲς ὄπλον ὁ στέφανος τῆς πολεμικῆς νίκης. Ἀπητοῦντο ἀδρὰ ἐπιχειρήματα ἀδιάσειστα εἰς τὴν λογικὴν καὶ ἀδιάφυστα κατὰ πάντα, διὰ νὰ δικαιωθῇ ἡ Ἑλλάς εἰς τὰς νομίμους διεκδικήσεις της, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς Θράκης ὡς ἐκ τῆς γειτνιασέως της μετὰ τὴν Κωνσταντινουπόλιν, μῆλον παγκοσμίου ἔριδος, ἦτο ἡ δυσχερεστέρα. Οἱ Θραῖκες ἔσπευσαν κατ' Ὀκτώβριον 1918 ν' ἀναλάβουν τὴν προπαρασκευὴν τοῦ διπλωματικοῦ ἐδάφους διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος τῶν καὶ ἡ Κυβερνήσις τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου ἀντίκρουσε μετὰ πολλὴν εὐμένειαν τὴν Θρακικὴν κίνησιν, ἀλλὰ συγχρόνως εἶχε τὴν ἀπόφασιν νὰ μὴν ἐπιτρέψῃ τυχὸν ἐκδηλώσεις τῶν Θρακῶν, αἱ ὁποῖαι θὰ ἦσαν κατὰ τὴν γνώμην της ἀσύμφοροι εἰς τὴν κατὰ τὰ ἔθνικα δίκαια ἐπίλυσιν τοῦ Θρακικοῦ ζητήματος. Ἐδωκεν εἰς τὸ θέμα τοῦτο ἰδιαιτέραν προσοχὴν.

Ἡ πρώτη Θρακικὴ ἐκδήλωσις ἐσημειώθη τὴν 29 Σεπτεμβρίου εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ὅπου ἔξει πολυπληθὴς κόσμος Θρακῶν, ἐκδιωγμένος ἀπὸ τὰς ἐστίας του ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ τῶν Βουλγάρων. Εἰς τὴν Θρακικὴν αὐτὴν συγκέντρωσιν ἐλήφθησαν ἀπλὰ προκαταρκτικαὶ ἀποφάσεις. Παρέστησαν εἰς αὐτὴν ὁ Κυριάκος Μητάκος, πρόεδρος τοῦ Θρακικοῦ συλλόγου Ἀλληλοβοήθειας καὶ ὁ Ἀπόστολος Δοξιάδης, πρόεδρος τῆς Πανθρακικῆς Ἐνώσεως Θρακῶν καὶ ἄλλοι ἐπιφανεῖς Θραῖκες. Οἱ συνελθόντες ἐζήτησαν, ὅπως ἐξασφαλισθῇ ἡ Ἑλληνικότης τῆς Θράκης¹ καὶ προφυλαχθῇ ἀπὸ πάσης μέχρι τοῦ Συνεδρίου εἰρήνης δοκιμασίας καὶ εἴτα πραγματοποιηθῇ ἡ παλιννόστησις αὐ-

1) Ἡ Ἑλληνικότης τῆς Θράκης ἀνὰ τοὺς αἰῶνας, Πολ. Παπαχριστοδοῦλου, Ἀρχ. Θε. Θεσ. τ. ΙΑ'.

τῶν εἰς τὰς πατρίδας των. Τὸ ψήφισμα τοῦτο ἐπεδόθη εἰς τὸν Γάλλον στρατηγὸν Ντ' Ἐσπρέ, ἀρχηγὸν τοῦ μετώπου τῆς Ἀνατολῆς, καθὼς καὶ εἰς τὸν Γενικὸν Διοικητὴν Θεσσαλονίκης Ἀδοσίδην.

Κατὰ τὴν ληφθεῖσαν ἀπόφασιν, τὸ Θρακικὸν συνέδριον συνῆλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὴν 14 Ὀκτωβρίου. Ἦδη ἀπὸ τῆς παραμονῆς οἱ Θραῖκες ἐκκινήσαντες ἀπὸ διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδος, εὐρίσκοντο εἰς τὴν Ἑλληνικὴν πρωτεύουσαν, καταλλήλως ἐξουσιοδοτημένοι. Ἦσαν οὗτοι οἱ ἀκόλουθοι: Κυριακὸς Μητάκος, Θ. Φέσσας, Στ. Ψάλτης, Χρ. Τσουντας, Π. Σδρόλλας, Σ. Παπακυρίδης, Π. Τζηρίτης Δ. Βουκάδης, Σ. Νικηφορίδης καὶ Α. Ἀντωνιάδης ἐκπρόσωποι τοῦ Θρακικοῦ συλλόγου «Ἀλληλοβοήθεια», τῆς Θεσσαλονίκης.

Ἐ. Ἀλντίναλμάζης, Δ. Στεφάνου καὶ Σ. Κυριακίδης τοῦ Θρακικοῦ Πολιτικοῦ συλλόγου Θεσσαλονίκης.

Ἀπόστολος Δοξιάδης, Δ. Βογαζλῆς, Ἀ. Βουτυράς, Ἰω. Πετσόπουλος, Φρ. Σαράντης, Σ. Παντεμαλῆς, Ἀλεξιάδης, Παπαμιχαήλ, καὶ Χρησιδῆς ἐκπρόσωποι τῆς Πανθρακικῆς Ἐνώσεως Ἀθηνῶν.

Θεμ. Χρυσοβέργης, ἐκπρόσωπος τοῦ Θρακικοῦ Συλλόγου Κατερίνας.

Θ. Ἀραμπατζόγλου τῶν Θρακῶν τῆς Λαμίας.

Β. Μίσσιος τῶν Θρακῶν τοῦ Βόλου.

Θ. Βασιλείου τῶν Θρακῶν τῆς Λαρίσης.

Ἀϊναλίδης τῶν Θρακῶν τοῦ Τυρνάβου.

Λογαράς τῶν Θρακῶν τῆς Στυλίδος.

Βαχυρίδης τῶν Θρακῶν τῆς Ὑδρας.

Σ. Σαραντιδῆς τῶν Θρακῶν τῆς Καρδίτσας.

Γ. Πετράκης ἐκπρόσωπος τοῦ Θρακικοῦ Συλλόγου Σερρών.

Εἰς τὸ συνέδριον μετέσχον καὶ ἄλλα πρόσωπα, ὅπως ὁ Τζῶν Χατζόπουλος, ἄλλοτε μέλος τοῦ Μικτοῦ Λαϊκοῦ Συμβουλίου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ὁ Δ. Τανταλίδης, ἀνώτερος ὑπάλληλος τοῦ ὑπουργείου Οἰκονομικῶν καὶ μετέπειτα ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν καὶ ὁ Σαρανταεκκλησιώτης Ἀθ. Θεοδορίδης, δικηγόρος.

Πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ Πανθρακικοῦ συνεδρίου καταρτίσθη τὸ ἀκόλουθον πρόγραμμα τῶν ἐργασιῶν του ἀποτελούμενον ἀπὸ τρία κεφάλαια: α) τὴν σύνταξιν καὶ ψήφισιν προγράμματος περὶ τῆς ἐπιδιωκτέας λύσεως διὰ τὸ ζήτημα τῆς Θρακίας. β) τὴν ἐκλογὴν ἀντιπροσώπων πρὸς ὑποστήριξιν ἐν Εὐρώπῃ τοῦ ψηφισθησομένου προγράμματος γ) ὀργάνωσιν τῶν ἐν Ἑλλάδι Θρακῶν κατὰ τρόπον ἐξασφαλίζοντα τὴν ἐνιαίαν ἐκπροσώπησιν αὐτῶν.

Οἱ Θραῖκες, ἀναγνωρίζοντες τὴν ἀνάγκην τῆς ἐνιαίας ἐκπροσωπήσεως, ἐνηρμόνισαν τὴν δρᾶσιν των μ' ἐκείνην τῶν Μικρασιατῶν. Τοῦτο ἐπετεύχθη ἀμέσως καὶ ἔγινεν κατάδηλον κατὰ τὸ συλλαλητήριον, τὸ ὁποῖον συνῆλθεν εἰς τὴν Ὀμόνοιαν τὸ ἀπόγευμα τῆς 14 Ὀκτωβρίου τοῦ 1918. Συμμετέσχον εἰς αὐτὸ ὅλα τὰ σωματεῖα τῶν προσφύγων. Ἐγιναν ἰδιαιτέρως ἀντιληπτά

διὰ τῆς ἐνεργοῦ παρουσίας των ἢ Κοινῇ τῶν Ἑλευθέρων Ἑλλήνων Ἐπιτροπεία, ἢ Πανθρακικῇ Ἐνωσίς, ὁ Πολιτικὸς σύλλογος τῶν Μικρασιατῶν «Ἐνωσίς», ὁ Μικρασιατικὸς καὶ Θρακικὸς Σύλλογος «Καρτερία», ὁ Θρακικὸς καὶ Πανθρακικὸς Σύλλογος Ἀθηνῶν καὶ ὁ Σύλλογος τῶν Φιλιππουπολιτῶν.

Εἰς τὸ συλλαλητήριον παρέστησαν τοῦλάχιστον ἐξήντα χιλιάδες ἄτομα — ἀριθμὸς πολὺ σημαντικὸς διὰ τὴν ἐποχὴν, ἂν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ πρωτεύουσα ἀριθμεῖ τότε μόνον μερικὰς ἑκατοντάδας χιλιάδας κατοίκων. Ὅλοι οἱ τυραννημένοι, βασανισμένοι καὶ διαγωγμένοι ἀπὸ τὴν Τουρκίαν καὶ Βουλγαρίαν Ἕλληνες ἦσαν παρόντες, γεμᾶτοι ἐλπίδας, καταρῶμενοι τοὺς διώκτας των. Ὡμίλησε πρῶτος ἀπὸ τὸν ἐξώστην τοῦ Μπαγκείου ξενοδοχείου, ὁ ἐκπροσωπῶν τὴν Κοινὴν τῶν Ἑλλήνων Ἑλευθέρων Ἐπιτροπείαν Ἀρεάλης. Ἐζήτησεν ἀπὸ τοὺς μεγάλους Συμμάχους ν' ἀποδώσουν τὴν ἐλευθερίαν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, χώραν καθαρῶς Ἑλληνικὴν. Ἐπειτα ὁ ἱατρὸς Δοξιάδης, ἐκπρόσωπος τῆς Πανθρακικῆς Ἐνώσεως, ἠξίωσε τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Θράκης, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι, ὅπως εἶπε, μετέσχον τοῦ πολέμου κατὰ χιλιάδας. «Εἶναι ἀδύνατος κατέληξε, νὰ ὑπάρξῃ εἰρήνη εἰς τὰ Βαλκάνια, ἐφόσον οἱ Βούλγαροι εὐρίσκονται εἰς τὸ Αἰγαῖον καὶ οἱ Τούρκοι εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν». Κατόπιν ὁ πρόεδρος τῆς Κοινῆς τῶν Ἑλλήνων Ἑλευθέρων Ἐπιτροπείας Μαργαρίτης Εὐαγγελίδης, καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ἀνέγνωσε τὸ ψήφισμα τοῦ συλλαλητηρίου, γενόμενον διὰ βοῆς ἀποδεκτὸν ὑπὸ τῶν παρισταμένων. Διὰ τοῦ ψηφίσματος τούτου οἱ Θραῖκες διαμαρτύροντο ἐντόνως διὰ τὰς κακουργίας τῶν Τούρκων καὶ τῶν Βουλγάρων εἰς βάρος τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐζήτησαν τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν ὑποδούλων Ἑλληνικῶν ἑδαφῶν καὶ τὴν ἔνωσιν των μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος. Ἐπιτροπὴ ἐπέδωκε τὸ ψήφισμα εἰς τὸν ἀντιπρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως Ἐμ. Ρέπουλην, ὁ ὁποῖος παρέσχεν ἐνθαρρυντικὰς διαβεβαιώσεις. Ἡ δικαιοσύνη, εἶπε θριαμβεῦει σήμερον διὰ τῶν συμμαχικῶν ὄπλων καὶ εἶναι εὐτύχημα τὸ γεγονὸς ὅτι εἰς τὰ ἡρωϊκὰ κατορθώματα τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ μετέχουν καὶ δεκάδες χιλιάδων ὑποδούλων Ἑλλήνων. Ἡ συντελουμένη παγκόσμιος ἀναδημιουργία, κατέληξεν, δὲν θ' ἀφήσῃ καὶ περαιτέρω ἄλυτρώτους ἀπὸ δουλείας Ἕλληνας.

Εὐθὺς μετὰ τὸ συλλαλητήριον ἤρχισε τὰς ἐργασίας του τὸ Πανθρακικὸν συνέδριον. Κατ' αὐτὸ ἔλαβον πολλοὶ τὸ λόγον, ἄλλοι μὲν διὰ νὰ διεκτραγωδήσουν τὰς βαρβαρότητας τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν Τούρκων εἰς ὀλόκληρον τὴν Θράκην καὶ ἄλλοι διὰ ν' ἀναπτύξουν τὰς ἰδέας των περὶ τοῦ μέλλοντος πολιτικοῦ καθεστώτος τῆς. Ἀπὸ τὰς συζητήσεις οὔτε μία γραμμὴ ἐπετράπη νὰ δημοσιευθῇ εἰς τὰς λογοκρινόμενας τότε Ἀθηναϊκὰς ἐφημερίδας ἢ ν' ἀποσταλῇ εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος εἶχε δώσει ὄντως αὐστηρὰς διαταγὰς περὶ τούτου προτοῦ ἀναχωρήσῃ διὰ τὸ Παρίσι ὅπου εὐρίσκετο τὴν 10 Ὀκτωβρίου διὰ τὸ ἐκεῖ συγκληθὲν Συνέδριον τῆς

Ειρήνης. Ἐπεθύμει νὰ εἶναι ἀδέσμευτος ἀπὸ οἰανδήποτε ἀπόφασιν τῶν ἐνδιαφερομένων, ἢ ὁποῖα, κατὰ τὴν κρίσιν του, θὰ ἦτο ἀσύμφορος εἰς τὰ ἐθνικὰ δίκαια. Ἐπίστευεν εἰς τὸ ἄστρον του καὶ εἰς τὴν ἰκανότητά του νὰ διαπραγματευθῆ εἰς τὸ Παρίσι τὸ πρόβλημα τῆς Θράκης καὶ ν' ἀποσπάσῃ ἀπὸ τοὺς Μεγάλους Συμμάχους τὴν καλυτέραν δυνατὴν λύσιν.

Εἰς τὸ Συνέδριον τῶν Θρακῶν σχεδὸν εὐθὺς ἀμέσως ἐξεδηλώθησαν δύο τάσεις. Ἡ πρώτη ἀντεπροσωπεύετο ἀπὸ ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι δὲν ἐπίστευον ὅτι ἡ ἔνωσις τῆς Θράκης μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἦτο ἐφικτὴ καὶ δι' αὐτὸ ἐπρότειναν ἀνδιαμέσους λύσεις. Ὑπεστήριζαν συγκεκριμένως ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ ζητηθῆ ἄφ' ἐνὸς μὲν ἢ μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἔνωσις τῆς περιοχῆς ἀπὸ τοῦ Νέστου μέχρι τῆς Ἑλλάδος, δηλαδὴ τῆς Ἀντικῆς Θράκης καὶ ἄφ' ἐτέρου ἢ αὐτονομία τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης. Μερικοὶ μάλιστα ἐπρότειναν ὡς λύσιν τὴν αὐτονομίαν ὁλοκλήρου τῆς Θράκης. Πάντες οὗτοι ἐφαντάζοντο ὅτι λύσις, περιλαμβάνουσα τὴν αὐτονομίαν τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης, θὰ διηκούλυε τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν εἰς τὰς διαπραγματεύσεις της κατὰ τὸ Συνέδριον τῆς Εἰρήνης. Κατὰ τὰς συζητήσεις ἤρχοντο εἰς ἐπικοινωνίαν μὲ τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐξήτουν νὰ προσανατολισθοῦν ὑπ' αὐτοῦ. Ἀλλὰ τοῦτο τοὺς παρεῖχεν ὁμοίομορφον ἀπάντησιν : Εἴθε ἐλεύθεροι νὰ λάβετε ὁποιαδήποτε κρίνετε εὐλογον ἀπόφασιν. Τῆς κινήσεως αὐτῆς ἠγεῖτο ὁ Ἴω. Πετσόπουλος, ἐκδότης τοῦ «Ριζοσπάστου», ἐφημερίδος τότε σοσιαλιστικῆς.

Τὴν ἄλλην τάσιν ἐξεπροσώπων οἱ ὁπαδοὶ τῆς ἐνώσεως ὁλοκλήρου τῆς Θράκης μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Οὗτοι ὑπεστήριζαν ὅτι ὁ Θρακικὸς Ἑλληνικὸς λαὸς εἶχε πᾶν δικαίωμα ν' ἀποφανθῆ ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως, χωρὶς νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν τὴν ἐσκέπτετο ἐπὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις. «Κάθε λαὸς—ἔλεγον— εἶναι κάτι τι διάφορον ἀπὸ τὴν ἐπίσημον ἐξουσίαν. Ὁ λαὸς δικαιούται ν' ἀποφαίνεται ὑπὲρ τῶν πόθων του καὶ ἡ ἐξουσία νὰ ἐκδίδῃ ἐνδεχομένως διάφορον ἐτυμηγορίαν. Καὶ ἐπρόσθετον, «ὅτι οἱ Θραῖκες ἔχομεν ὑπέροχον καθῆκον ν' ἀπαιτήσωμεν τὴν ἔνωσιν».

Τὴν ἄποψιν αὐτὴν ὑπεστήριζεν ἀνευδότως ὁ Δημ. Τανταλίδης. Πρὸς αὐτὴν συνετάχθησαν ὁ Τζὼν Χατζόπουλος, ὁ Γ. Σκαλιέρης καὶ ὁ Κυρ. Μητάκος καὶ ἄλλοι. Ἀλλ' οἱ φρονοῦντες ταῦτα ἀπετέλουν τὴν μειοψηφίαν. Τοῦναντίον οἱ ἄλλοι ἦσαν οἱ πολυπληθέστεροι. Καὶ αὐτῶν ἡ πρότασις περὶ αὐτονομίας τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης ἐλήφθη ὡς ψήφισμα τοῦ Πανθρακικοῦ συνεδρίου. Μία ἐπιτροπὴ αὐτοῦ τὴν ἐπέδωκεν εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ εἰς μερικοὺς πρεσβευτὰς τῶν Μεγάλων Δυνάμεων. Τὸ Ὑπουργεῖον ἅμα τῇ λήψει τοῦ ψηφίσματος ἐφρόντισε νὰ τὸ ἐξουδετερώσῃ.

Οὔτε εἰς τὰς ἐφημερίδας, διατελούσας ὑπὸ λογοκρισίαν, ἐπέτρεψε νὰ τὸ δημοσιεύσουν, οὔτε εἰς τὸ τηλεγραφεῖον νὰ τὸ διαβιβάσῃ εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Ὁ γράφων τὸ παρόν, ἀπὸ ἐπαγγελματικῶν καθήκων ὡς ἀνταποκριτῆς

τοῦ «Βήματος τοῦ Σικάγου», μεγάλης Ἀμερικανικῆς ἐφημερίδος τοῦ Σιγάγου, κατέθεσεν ἅμα τῇ λήξει τοῦ συνεδρίου ἓνα τηλεγράφημα ἀναφερόμενον εἰς τὸ θέμα τοῦτο, ἀλλ' εἰδοποιήθη ὑπὸ τοῦ τηλεγραφείου περὶ τῆς ἀπαγορεύσεως τῆς ἀποστολῆς του. Ἔτσι ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος ἦτο πλέον ἐλεύθερος κατὰ τὰς διοργανωτικὰς του νὰ κινηθῇ, ὅπως ἔκρινεν ὁ ἴδιος εὐλογον.

Τὴν 25ην Ὀκτωβρίου, ἦτοι δώδεκα ἡμέρας μετὰ τὴν ἔναρξίν του, τὸ Πανθρακικὸν Συνέδριον ἐτεράτισε τὰς ἐργασίας του, ἀφοῦ προηγουμένως ἐξέλεξε παμψηφεί τὴν Κεντρικὴν Ἐπιτροπὴν τῶν Θρακῶν ἢ ἄλλως ὀνομαζομένην Διευθύνουσαν Ἐπιτροπὴν τοῦ Πανθρακικοῦ Συνεδρίου. Αὕτη ἀποτελέσθη ἀπὸ τ' ἀκόλουθα μέλη: Στ. Ψάλτην, Σ. Σαραντίδην, Κ. Ἐξηντάρη, Π. Κωνσταντινίδην, Γ. Σκαλιέρην, Δ. Τανταλίδην καὶ Γ. Στάλιον. Ὅμοῦ μετὰ τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς τῶν Μικρασιατῶν, ἡ ὁποία ἐξελέγη τότε καὶ αὕτη, ἀντικατέστησε τὴν Κοινὴν τῶν Ἀλυτρώτων Ἑλλήνων Ἐπιτροπείαν, μετονομασθεῖσαν Ἐθνικὸν Συμβούλιον τῶν Ἀλυτρώτων Ἑλλήνων. Ὡς ἐκπρόσωποι τοῦ Συμβουλίου τούτου ἐξελέγησαν ἐκ μέρους τῶν Θρακῶν οἱ ἀκόλουθοι: Σ. Παντερμαλῆς, Α.Σ. Βουτυράς, Α. Ἀντωνιάδης, Π. Σδρολλάς καὶ Γ. Μιτάκης. Συμπληρωματικοὶ ὄρισθησαν οἱ ἀκόλουθοι: Α. Δοξιάδης. Ἰωάν. Πετσόπουλος καὶ Φ. Σαράντης.

Πάντες, οὗτοι ἀνεχώρησαν τὴν 29 Ὀκτωβρίου διὰ τὸ Παρίσι ὅπου ἐπλαισίωσαν τὴν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου ἀντιπροσωπείαν τῆς Ἑλλάδος.

Μετὰ ταῦτα τὸ πνεῦμα τῶν Θρακῶν μετεστράφη σαφῶς ὑπὲρ τῆς Ἐνώσεως ὀλοκλήρου τῆς Θράκης μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Εἰς τοῦτο συνετέλεσαν σπουδαίως ὁ Κυρ. Μητάκος, μὴ ἀναχωρήσας εἰς τὸ Παρίσι κατόπιν συστάσεως τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως καθὼς καὶ ὁ Γ. Σκαλιέρης. Ὑπὸ τὸ νέον τοῦτο πνεῦμα ἡ Διευθύνουσα Ἐπιτροπὴ τοῦ Πανθρακικοῦ Συνεδρίου διεβίβασε τὴν 15 Ἰαν. 1919 μακρὸν ὑπόμνημα εἰς τὸν ἐν Ἀθήναις Ἀμερικανὸν Πρεσβευτὴν ἀνασκευάζουσα τὰς ψευδεῖς πληροφορίες τοῦ βουλγαρικοῦ κομμυτάτου «Θράκη» περὶ βουλγαρικῆς πλειοψηφίας εἰς αὐτήν, τὰς ὁποίας εἶχεν ἀνακοινώσει τοῦτο δι' ὑπομνήματός του εἰς τὸν Ἀμερικανὸν διπλωμάτην.

Ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος ἐπέτυχεν εἰς τὸ Συνέδριον τῶν Παρισίων τὴν Ἐνωσιν τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Ὁ γράφων τὸ παρὸν εἶναι εἰς θέσιν νὰ προσκομίσει ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου μερικὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα περισυνέλεξε κατὰ τὴν πολυετῆ δημοσιογραφικὴν σταδιοδρομίαν του.

Ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος ἐξὸν ἀπὸ τὴν φύσιν, ἡ ὁποία τὸν ἐπρόικησε μὲ μεγαλοφυΐαν, συνεπικουρήθη καὶ ἄλλως πολλαπλῶς:

α) Εἶχε τὴν ἔνθερμον ὑποστήριξιν τῶν δύο μεγάλων φιλελλήνων, τοῦ Γεωργίου Κλεμανσῶ καὶ τοῦ Δαβίδ - Λοῖδ - Τζώρτζ. Τί τοὺς ἔλεγε καὶ πῶς ὑπεστήριξε τὰ Ἑλληνικὰ δίκαια, τοῦτο δὲν κατέστη ἀκόμη πλήρως γνω-

στόν. Τοῦτο θὰ προκύψῃ πλέον σαφὲς ἀπὸ τὰ πρακτικὰ τῶν συζητήσεων τῶν Τεσσάρων (οὗτοι ἦσαν οἱ δύο πρῶτοι, ὁ Οὐίλσον καὶ ὁ Ὁρλάνδο), ὅταν ταῦτα ὀλοκληρωθῶσιν (ἐδημοσιεύθησαν ἕως τῶρα δύο τόμοι, φθάνοντες ἕως τὸν Ἰούνιον τοῦ 1919). Θὰ ἐπακολουθήσουν καὶ ἄλλοι τόμοι. Τὰ νέα αὐτὰ ἔγγραφα θὰ ἐπιχύσουν ἀσφαλῶς νέον φῶς καὶ αἴγλην εἰς τὸν Μεγάλον δεξιότηχην τῶν διπλωματικῶν διαπραγματεύσεων, ὅποιος ὑπῆρξεν ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος.

β) Διέθετεν τὸ ἀδιάσειστον στοιχεῖον τῶν στατιστικῶν. Ἐπὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ θὰ προσκομισθῶσιν ἐνταῦθα μερικαὶ πληροφορίαι, ἴσως ἄγνωστοι ἀκόμη. Ἡ Ἑλληνικὴ ἀντιπροσωπεῖα προσήγαγεν εἰς τὸ Συνέδριον πολλὰς στατιστικὰς περὶ τῆς Θράκης, ἐπιμένουσα ἰδίως εἰς ἐκείνας, αἱ ὁποῖαι εἶχον συνταχθῆ ὑπὸ τῶν ἐκπροσώπων τῶν ἀντιπάλων λαῶν καὶ αἱ ὁποῖαι μὴ ταῦτα περιεῖχεν ἀπόψεις εὐνοϊκὰς διὰ τὴν ἀπόδοσιν τῆς Θράκης εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἡ ἀντιπροσωπεῖα ἀνέφερε μεταξὺ ἄλλων τ' ἀκόλουθα : «Κατὰ τὰς παραμονὰς τοῦ Βαλκανικοῦ πολέμου 1912 - 1913 προκειμένου ν' ἀντιμετωπισθῶσιν ἐκλογικῶς οἱ Νεότουρκοι ἐπῆλθε συμφωνία μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων, ὅπως διὰ τὴν Θράκην οἱ πρῶτοι λάβουν ὀκτὼ ἔδρας διὰ τὴν Θράκην καὶ τρεῖς διὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ οἱ Βούλγαροι μόνον μίαν ἔδραν».

Ἄλλὰ τὸ ἀποφασιστικὸν στοιχεῖον ὑπῆρξε ἡ Παγκόσμιος γεωγραφία (19 τόμοι) τοῦ Γάλλου μεγάλου γεωγράφου Elisee Reclus καὶ δὴ ἡ πρώτη ἔκδοσις του. Καὶ τοῦτο διότι ὁ Γάλλος γεωγράφος εἰς τὴν δευτέραν ἔκδοσίν του δὲν ἐξεδηλώθη τόσον κατηγορηματικὸς, ὅσον εἰς τὴν πρώτην. Ἐπρεπε λοιπὸν ν' ἀνευρεθῆ ἡ πρώτη ἔκδοσις. Καὶ τοῦτο ἐπέτυχε μετὰ πολλὰς ἐρεῦνας ὁ συνταγματάρχης Ρακτιβάν, μέλος τῆς Ἑλληνικῆς ἀντιπροσωπεῖας εἰς τὸ Συνέδριον. Ἐγραφε λοιπὸν ὁ Γάλλος γεωγράφος τ' ἀκόλουθα (τόμος) περὶ τῆς Θράκης :

«Ὁ πληθυσμὸς τῶν χωρίων καὶ τῆς ὑπαίθρου τῆς Θράκης ἀποτελεῖται σχεδὸν ἀποκλειστικῶς ἀπὸ Ἑλλήνας. Κατέχουν τὸ ἔδαφος καὶ τὸ καλλιεργοῦσιν». Καὶ περαιτέρω κατέληγε : «Ὅλη ἡ Ἀνατολικὴ Θράκη ἀνήκει εἰς τοὺς Ἑλλήνας. Ἀπὸ τὸν Βόσπορον ἕως τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ τὰ Δαρδανέλλια ἕως τὸν κόλπον τοῦ Πύργου εὐρίσκεται κανεὶς παντοῦ ἐπὶ Ἑλληνικοῦ ἐδάφους». Ὁ Elisee Reclus ἀπεσιτόμωσεν ἔτσι κατὰ τὸ μέγιστον μέρος τοὺς πολεμίους τῆς Ἑλληνικῆς Θράκης.

γ) Εἶχε τὴν ἔνθερον ὑποστήριξιν τοῦ Γαλλικοῦ λαοῦ, μὴ ἐξαιρουμένων μὴδὲ αὐτῶν τῶν κομμουνιστῶν. Πράγματι οἱ Γάλλοι ἐκπροσώποι εἰς τὸ Συνέδριον (ἐκτὸς τοῦ Κλεμανσὼ ἦταν καὶ ὁ Ταρντιέ) ἤσκον ἐξαιρετικὴν ἐπίδρασιν εἰς τὰς ἀποφάσεις των. Οἱ Γάλλοι κομμουνισταὶ πάλιν ἐκηρύχθησαν τότε διὰ τοῦ ἐπισήμου ὄργάνου των, τῆς Οὐμανιτέ, ὑπὲρ τῆς ἀποδόσεως τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης εἰς τὴν Ἑλλάδα καθόσον, ὅπως ἔλεγαν, ἦτο ἀναμ-

φισβήτητος ὁ Ἑλληνικὸς χαρακτήρας τῆς. Εἰς τοῦτο εὗρισκαν συμφωνότατον, ὅπως ἔγραφαν, καὶ τὸν περίφημον μυθιστοριογράφον Ἀνατὸλ Φράνς, ἔμφανως ὁμόφρονά των καὶ πιστὸν φίλον τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ Πρωθυπουργοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου.

δ) Πρωτεύουσαν ἐπίδρασιν εἰς τὴν ἀπόσπασιν τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης ἀπὸ τὴν Τουρκίαν ἤσκησεν ἐπίσης ἡ περὶ ἑλληνικόνητος τῆς Θράκης ἔκθεσις τοῦ Γάλλου στρατηγοῦ Ντ' Ἐσπρέ, ὁ ὁποῖος ἐπεσκέφθη τότε αὐτὴν κατόπιν ἐντολῆς δοθείσης ἐκ Παρισίων καὶ τοῦ ὁποῖου ἡ ἐπίσκεψις περιγράφεται κατωτέρω λεπτομερῶς ὑπὸ τοῦ πρωτοστατήσαντος κατ' αὐτὴν Βασιλείου Φωτιάδου, Θρακός.

Τοιοῦτοι λόγοι, οἱ ὁποῖοι ἐπρυτάνευσαν εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης ἀπὸ τὸν Τουρκικὸν ζυγόν. Ἀσφαλῶς δὲν ὑπῆρξαν οἱ μόνοι. Καὶ ἄλλοι παράγοντες ἐκινήθησαν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον. Ἄλλ' ἢ ἀναζητήσις τούτων εἶναι πλέον ἔργον ἐκείνου, ὁ ὁποῖος θὰ ἐπεχειρεῖ νὰ ἐξιστορήσῃ ἐν τῷ συνόλω του τὸ πρόβλημα τῆς Θράκης, ὅπως τοῦτο ἐλύθη μετὰ τὸν πρῶτον παγκόσμιον πόλεμον.

Κωνστ. Κουγκίδης.

2. Συμπληρωματικὲς πληροφορίες περὶ τοῦ ἀντιβουλγαρικοῦ ἀγῶνος ἐν Θράκη. Ὁ Βουλγαρικὸς ἀγὼν γενικῶς εἰς τὴν Θράκην ἤρχισεν ἀμέσως μετὰ τὸ σχίσμα, καὶ ἐξεδηλώθη μετὰ τὸν ἀτυχή πόλεμον τοῦ 1897.

Εἰς τὴν Θράκην κατ' ἀρχὰς διάφοροι ἀπεσταλμένοι τοῦ Βουλγαρικοῦ κομιτάτου εἰσῆρχοντο κατ' ἄτομα ἢ καθ' ὀμάδας μικράς, (δύο ὡς τρεῖς ἄτομα) πρὸς μελέτην, προπαρασκευὴν καὶ ὀργάνωσιν τοῦ ἀγῶνος των, καὶ μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἀποστολῆς των ἐπέστρεφον εἰς τὴν Βουλγαρίαν. Ὁ σκοπὸς των δὲν ἐγένετο ἀντιληπτὸς ἀμέσως καὶ οἱ διάφοροι ἔνοπλοι ἐξελαμβάνοντο ὡς λησταί, καθόσον τὴν ἐποχὴν ἐκείνην συχνὰ ἐνεφανίζοντο λησταί εἰς τὴν ὑπαίθρον λόγφ τῆς Τουρκικῆς κακοδιοικήσεως.

Οἱ Βούλγαροι παπάδες καὶ διδάσκαλοι ἔπαιξαν σπουδαῖον ρόλον, ἐνισχύοντες παντοιοτρόπως τὸ ἔργον τῶν συμμοριῶν καὶ τοὺς σκοποὺς τοῦ Βουλγαρικοῦ κομιτάτου. Ἄλλως τε πλείστοι ἐξ αὐτῶν ἰδίως οἱ διδάσκαλοι ἐκ Βουλγαρίας ἀπεστέλλοντο ὡς ὄργανα τοῦ κομιτάτου καὶ εἰδικῶς προπαρασκευασμένοι πρὸς τοῦτο.

Ἡ παρουσία ὀργανωμένων συμμοριῶν μὲ μόνιμοι παραμονὴν εἰς τὴν Τουρκικὴν Θράκην ἤρχισε τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1900. Ἐξεδηλώθη δὲ μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ ἱατροῦ Κωνσταντίνου Κεραμέως τὴν 7ην Ἰουλίου 1900. Τοῦτον ἀπληυθέρωσαν τὴν 14ην Ἰουλίου 1900 κατόπιν καταβολῆς 1000 περὶπου χρυσῶν λιρῶν ὡς λίτρων. Ἡ συμμορία ἦτο ἐπταμελής καὶ ἐτέλει ὑπὸ διοίκησιν Βουλγάρου ἀξιωματικοῦ γερμανομαθοῦς, δύο δ' ἐκ τῶν μελῶν τῆς ἦσαν Ἀρμένιοι. Φαίνεται ὅτι ἔκτοτε ὑπῆρχε συνεργασία Βουλγαρικοῦ καὶ

Ἄρμενικοῦ κομιτάτου, πρᾶγμα ποῦ συνετέλεσε εἰς τὴν ἀνάπτυξιν φιλοβουλγαρικῶν αἰσθημάτων παρὰ τοῖς Ἄρμενίοις, τὰ ὅποια καὶ μέχρι σήμερον ἀκόμη παραμένουν σταθερὰ καὶ αἰσθητά.

Τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τὸ βουλγαρικὸν κομιτᾶτον φαίνεται πὼς θὰ εἶχε μεγάλες οἰκονομικὰς δυσχέρειες καὶ ἀνάγκες καὶ διέταξε καὶ ληστείας ἀκόμη πρὸς ἐξοικονόμησιν χρημάτων. Ἔτσι ἐξηγεῖται καὶ ἡ αἰχμαλωσία ἐν Ἀδριανουπόλει τὸ ἐλόμενον ἔτος τοῦ υἱοῦ τοῦ Μουσταῦ-μπέη εἰς τὸ τσιφλίκι του περίξ τῆς Ἀνδριανουπόλεως, γεγονός ποῦ ἐγένετο αἰτία νὰ ἐξοντωθῇ ὀλόκληρος συμμορία διὰ τοῦ φόνου τριῶν ἕως τεσσάρων συμμοριτῶν καὶ τῆς αἰχμαλωσίας τῶν ὑπολοίπων. Ἄλλως δὲν ὑπῆρχε λόγος νὰ ἐκτεθῇ τόσον ἐπικινδύνως καὶ νὰ καταστραφῇ ἡ συμμορία ὀλόκληρος.

Οἱ Ἕλληνες ἕως τότε ἐκοιμῶντο τὸν νήδυμον. Μετὰ τὴν ἀπολύτρωσιν τοῦ ἱατροῦ Κ. Κεραμέως ὁ Ματζαράκης Ἀραμπατζόγλου, πατὴρ τοῦ μετέπειτα μητροπολίτου Ἡλιουπόλεως καὶ Δέρκων Γενναδίου, ἄνθρωπος ἀπλοῦς, ἀλλ' ἐνθουσιώδης καὶ μὲ πατριωτικὰ αἰσθήματα ἀκατάβλητα, ἐνεπνεύσθη τὴν ἐκδίκησιν καὶ ἀντίστασιν κατὰ τῶν Βουλγάρων. ἤρχισεν αὐτοβούλως συνεννοήσεις μετὰ διαφόρων προκρίτων (Δημητρίου Δοδοπούλου, Κωνσταντίνου Χατζηγιαννάκη, ἱερέως Παπαδανιῆλ καὶ λοιπῶν) καὶ τοῦ Ἀρχιερατικοῦ ἐπιτρόπου Παπαχρηστάκη, αἵτινες ὅμως δὲν εὐωδόθησαν λόγῳ ἐλλείψεως οἰκονομικῶν μέσων. Ὁ πρόκριτος Σαράντα Ἐκκλησιῶν Ἰωάννης Σύρμας, ποῦ ἐζητήθη ἡ οἰκονομικὴ του συνδρομὴ, ἠρνήθη λέγων ὅτι ἀπαιτοῦνται καὶ μέσα οἰκονομικὰ ἄφθονα ποῦ δὲν ὑπάρχουν, καθὼς καὶ ἡ ἐνίσχυσις τῶν Πατριαρχείων, ἡ τόσον ἀπαραίτητος ἠθικὴ καὶ ὕλική ἡ ὅποια δὲν θὰ ἦτο ἐπαρκής. Περὶ τῆς ἐνίσχυσεως ἐκ τῆς ἐλευθέρως Ἑλλάδος οὐδὲ λόγος ἠδύνατο νὰ γίνῃ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην λόγῳ τῆς ἀποστάσεως. Παρὰ ταῦτα ὁ Ματζαράκης Ἀραμπατζόγλου δὲν ἀπηλπίζετο. Καὶ περὶ τὰ μέσα 1903 μετὰ κατάπνιξιν τῆς Βουλγαρικῆς Ἐπαναστάσεως (Ἡλιντεν) ἐπανελάβε τις ἐνέργειάς του, αἵτινες χάρις εἰς τὴν ἐπέμβασιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Προξενείου Ἀδριανουπόλεως καὶ τὴν συμπαραστάσιν τῶν Μητροπολιτῶν Ἀδριανουπόλεως καὶ Βιζύης καὶ τοῦ ἀρχιερατικοῦ Ἐπιτρόπου Σαράντα Ἐκκλησιῶν, ἐπέτυχον κατ' ἀρχὰς μίαν παθητικὴν ἀντίστασιν, ἣτις μετὰ τὴν σύστασιν Ἑλληνικοῦ ὑποπροξενείου εἰς Σαράντα Ἐκκλησίας καὶ τὴν ἀποστολὴν ἐξ Ἑλλάδος ἀξιωματικῶν καὶ ὑπαξιωματικῶν, ὠργανώθη καὶ ἐξειλιχθῆ εἰς ἐνεργητικὴν τοιαύτην.

Ἔτσι ἐξοντώθησαν οἱ Βουλγαρικὰς συμμορίες καὶ ἀνεχαιτίσθη ἡ πρὸς νότον ἐξάπλωσις τῶν Βουλγάρων, ποῦ θὰ κατελάμβανεν ὀλόκληρον τὴν Θράκην ἀκόπως.

Σ η μ. 1. Ὁ Ντίκωφ οὐδέποτε ὑπῆρξε ἀρχηγὸς ἐνόπλου συμμορίας. Ἦτο κατηχητὴς καὶ διαφωτιστὴς μὲ τεράστιον κῦρος λόγῳ τῶν ἐξαιρετικῶν

του προσόντων (εὐφυνίας, εὐφραδείας και δξύτης ἀντιλήψεως κτλ.). Ἐφονεύθη μεταξύ τῶν χωρίων Γιάτρος και Σαμμακοβίου.

Σ η μ. 2. Μίαν Κυριακὴν ὁ δικηγόρος Σαράντα Ἐκκλησιῶν Μελανίων Βασίλειος ἐνῶ ἐξήρχετο ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν και μετέβαινε στὸ σπίτι του, μέλος ἐνόπλου ὀμάδος, ὁ Διαμαντὴς Κοντόπουλος, τὸν ἐτραυματίσεν διὰ μαχαίρας θανασίμως ἐν μέσῃ πλατεῖα κατόπιν προγραφῆς δι' ἀντεθνικὴν δρᾶσιν.

Ἡ κατηγορία δι' ἀντεθνικὴν δρᾶσιν δὲν φαίνεται νὰ εὐσταθῇ εἰς τὴν πραγματικότητα, ὡς διάφοροι ἀξιόπιστοι μάρτυρες, δυνάμενοι νὰ γνωρίζουν πρόσωπα και πράγματα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἐβεβαίωσαν. Αὕτη φαίνεται ὅτι προσεκλήθη ἐξ ἀντιζηλίας μεταξύ διαφόρων ἀντιμαχομένων ἀτόμων.

Σ η μ. 3. Ὁ Ὀ Αλβανὸς κλητῆρ (καβάζης προξενείου) ἐδολοφονήθη εἰς σκηνοθετηθὲν κυνήγιον ὑπὸ τοῦ Προξένου Ντάσου. Μᾶλλον διὰ νὰ προληφθοῦν ὠρισμέναι καταθέσεις εἰς βάρους ὁμογενῶν.

3. Σάϊ Ὀτζά. Τὸ Σάϊ Ὀτζά ἦτο πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως χωριὸ ἢ μικρὸς συνοικισμὸς. Οἱ κάτοικοί του Τοῦρκοι και οἱ περισσότεροι Βιζυῶτες, φοροῦσαν φέσια σπασμένα (σὰν τὸ εὐζωνικὸ φάρι) και μακριὰς φοῦντες, περιέτρεχον ἔφηβοι τὰ πέριξ μὲ πολλὰ δικαιώματα ἀσυδοσίας ἐναντι τῶν Τουρκικῶν ἀρχῶν. Συχνὰ ἐπήγαιναν στὴν Βιζύη, ὅπως ἐνθυμοῦνται οἱ γεροντότεροι ἐπιζῶντες σήμερον. Οἱ Ριζᾶ πασᾶς και Ἀλῆ πασᾶς ἦταν Βιζυῶτες.

Κάθε διερχόμενος ἐκ τοῦ χωρίου ἢ μᾶλλον ἐκ τῆς περιοχῆς των και ἰδίως κοπάδια ζῶων ποὺ μετεφέροντο εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐπλήρωναν φόρον βοσκῆς (ὄτλακ παρασί) ἀσχέτως ἂν ἐβοσκοῦσαν ἢ ὄχι. Στὸ Κουρμπάν μπαϊράμι ἐστόλιζαν τὰ κουρμπάνια και τὰ πῆγαιναν στὸ παλάτι τοῦ Χαμήτ. Αὕτην τὴν ἀποστολὴν εἶχαν και μὲ αὕτην δικαιολογοῦσαν κάθε ληστείαν των.

Ὁ καπετὰν Ἀναστάς ὁ Τσατάλ σακαλί ἐπιλεγόμενος κατήγετο ἐκ Διδυμοτείχου, ἦτο ζωέμπορος μεγάλος και ὅταν κάποτε πῆγαινε μὲ πρόβατα πολλὰ στὴν Κωνσταντινούπολιν, περνῶντας ἀπὸ τὸ Σάϊ - ὄτζά ἐφορολογήθη δηλ. ἐληστεύθη ἀγρίως. Τόσον πολὺ ἐθύμωσε ὥστε τοὺς ἠπέλιψε διὰ τῶν λέξεων «μπούντα σιζιν μπουρνούζντὰν τσικαριτζάμ». Αὐτὸ τὸ ἐπεισόδιον ἐγένετο ἀφορμὴ νὰ βγῇ στὸ βουνὸ ὁ καπετὰν Ἀναστάσης.

Συνειργάζετο μονίμως μὲ Καρακατσιναίους ὡς μέλη τῆς συμμορίας του, διότι τοὺς ἐθεώρει ὡς τοὺς πλέον σκληραγωγημένους και εὐφρεῖς ἀνθρώπους, σπανίως μὲ χωρικούς.

Τὸ τραῖνο ἐξπρὸς Κωνσταντινουπόλεως—Εὐρώπης τὸ ἐσταμάτησε μεταξύ σιδκῶν σταθμῶν Σινεκλή—Καμπάκτσα, ἣτις ἦτο περιοχὴ δασώδης εὐνοοῦσα ὡς ἐκ τούτου τὸν σκοπὸν του. Ἀφῆρσε τὶς ράγες τῆς γραμμῆς εἰς κάποιον μέρος και ὅταν ἐπλησίασε τὸ τραῖνο και ἐσταμάτησε, ἀφῆρσε και τὶς ράγες ὀπισθεν και ἔτσι ἀκίνητοποίησε τὸ τραῖνο. Συνέλαβε αἰχμάλωτο ἕνα Γερμανοεβραῖο και πῆρε λίτρα δέκα χιλιάδες λίρες χρυσές. Τούτον ἀπέ-

λυσεν εἰς τὸ χωρίον Ἅγιος Γεώργιος τῆς Βιζύης ἀπὸ ὅπου τοῦ ἔδειξε τὴν Βιζύην πού ἐφαίνετο καὶ τοὺς τηλεγραφικοὺς στύλους, ἵνα ἔχη ὡς ὀδηγούς καὶ ἔτσι τὸν ὠδήγησε νὰ φθάσῃ στὴ Βιζύη ἀσφαλῶς. Ἀπελευθερωθεὶς οὗτος ἦλθε στὴ Βιζύη στὸ Μπογιαλι-χάν τοῦ Γεώργη Πουλημένου, καὶ ἐνεφέρετο εἰς τὴν εὐφυΐαν, ἐτοιμότητα, εὐκνησίαν κ.λ.π. ἐξαιρετικὰ προσόντα τοῦ καπετάνιου. Τὰς δέκα χιλιάδας χρυσᾶς λίρας λύτρα ἐπλήρωσεν ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις. Τὸ γεγονός συνέβη στὸ ἔτος 1890.

Κατόπιν συνέλαβε τὸν Ἄμὲτ ἀφέντη (ἀνεψιὸν τοῦ Σουλτάνου Χαμήτ) ἀπ' τὸ τοιφλίκι τοῦ Σουλτάνου Χαμήτ καὶ ἔλαβε ὡς λύτρα ἄλλες δέκα χιλιάδες χρυσᾶς λίρας. Εἰς τὸ χωρίον Σκεπαστὸς συνέλαβε τὸν Ἀλέξανδρον Λογοθετίδην (Λέκκαν), παιδί ἀκόμη μέσα στ' ἀμπέλια τοῦ χωριοῦ καὶ τὸν ρώτησε τίνοις παιδι ἦτο. Τοῦ εἶπε δὲ : «σὺ πρέπει νὰ πληρώσῃς χίλιες λίρες, ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴν χαλάσῃ ἡ δουλειὰ τοῦ μπαμπᾶ σου, θὰ πληρώσῃς μόνον πεντακόσιες λίρες». Αὐτὸς εἶναι ὁ θρύλλος. Ἐγὼ πιστεύω, ἐὰν θὰ ἐπλήρωσε, ὅτι κατέβαλε μικρὰ πράγματα.

Οὐδένα ἐκ τῶν αἰχμαλώτων του ἔθανάτωνε. Μόνον τὸν υἱὸν Διάκογλου, πρὸυχοντος βουλγάρου ἀπὸ τὸν Τύρναβο, ἐσκότωσε, διότι ὁ πατήρ, φανατικὸς Βούλγαρος, ἠρνήθη νὰ δώσῃ τὰ αἰτηθέντα λύτρα εἰς Ἕλληνα. Τοῦ ἔκοψε τὸ ἓνα αὐτὶ καὶ τὸν ἔστειλε στὸν μπαμπᾶ του. Καὶ ἐπειδὴ δὲν ἀπήντησε, τοῦ ἔκοψε καὶ τὸ ἄλλο καὶ τοῦ τὸ ἔστειλε. Ἄλλ' ἐκεῖνος πάλι δὲν ἀπάντησε, τότε τοῦ ἔστειλε τὸ κρανίον του μὲ σημεῖωμα ὅτι ἐξώφλησε πλέον πᾶσαν ὀφειλήν.

Μετὰ τὰ γεγονότα αὐτὰ ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις ἔστειλε ὡς στρατιωτικὸν διοικητὴν στὴν Ἄνδηπολι τὸν Ἐντίπ πασᾶ τὸν ἐπικληθέντα Κεμίκ-κιράν. Οὗτος κατώρθωσεν νὰ ἐξαλείψῃ τὴν ληστείαν. Συνέλαβε πολλοὺς συνεργάτας καὶ τροφοδότας τοῦ Καπετάν Ἀναστάς, οἱ ὅποιοι κατεδικάσθησαν σὲ διαφόρους ποινὰς φυλακίσεως δέκα ἕως δεκαπέντε ἐτῶν. Ὁ ἴδιος ὁ Καπετάν Ἀναστάς ἠναγκάσθη νὰ διαφύγῃ εἰς Βουλγαρίαν, ἀφοῦ ἔκρυψε τὸ μεγαλύτερο ποσὸν τὸν χρημάτων του. Ἐπανήρχετο ὁμως κατὰ καιροὺς κρυφίως καὶ ἀιελάμβανε ἀπὸ τὰ κρυμμένα χρήματα.

Πρὸ τοῦ τουρκικοῦ Συντάγματος, ἐπανῆλθε εἰς Θράκην καὶ ἔσμιξε μὲ τὴν συμμορίαν Θεσσαρακιοῦ. Φαίνεται πὼς ἡ συμμορία αὕτη ἀπὸ φθόνον ἀπεφάσισε νὰ τὸν ἐξοντώσῃ. Ὁ Εὐλάμπιος μέλος τῆς συμμορίας, ἀπὸ τὸ χωριὸ τῆς Σαρακίνας, τὸν ἐτραυματίσε, ἐνῶ ἐκοιμᾶτο, ἔξω ἀπὸ τὸ χωριό. Τὸν ἐτραυματίσε στὴν κοιλιά καὶ δὲν μποροῦσε νὰ κινηθῇ. Ἀντεπυροβόλησε ὁμως καὶ ἠνάγκασε τοὺς συμμορίτας νὰ ἐξαφανισθοῦν. Εἰς τὸ χωρίον Σαρακίνα τὸν μετέφεραν ζωντανὸν ὅπου καὶ ἐξέπνευσε, καὶ ἐτάφη ὑπὸ τῶν ἰδίων Τουρκικῶν ἀρχῶν.

1. Βλ. Ἀναμνήσεις Θρακιώτη ἀγωνιστή. Δ. Μαμαλάκη, Ἐταιρ. Θρ. Μελ. ἀρ. 97.

Ὁ Σταμάτης ἀπὸ τὸ Γιοβαλί, ὅταν συνελήφθη ὁ Ἄμὲτ -μπέης, κατὰ διαταγὴν τοῦ καπετάνιου, διὰ νὰ μὴ βραχῆ περνώντας κάποιον ποταμὸν, τὸν πῆρε στὴν πλάτη καὶ τὸν πέρασε σηκωτό. Ὅταν ἀργότερα συνελήφθη ἀπὸ τῶν Τουρκικῶν ἀρχῶν, ὁ Ἄμὲτ μπέης τὸν ἀνεγνώρισε καὶ ἐξήσκησε ὀλόκληρον τὴν ἐπιροήν του διὰ νὰ ὑποστῇ μικροτέραν ποινήν. Οὗτος κατεδικάσθη σὲ τρία χρόνια (καλιμπέτ) δηλ. ἐκτόπισιν καὶ ἀστυνομικὴ ἐπιτήρησι στὴν Ἄδρ)πολι. Ἐσύχναζε εἰς τὸ χάνι Χατζηγκάντσου καὶ πολλοὶ Τοῦρκοι πήγαιναν νὰ ἰδοῦν καὶ νὰ θαυμάσουν τὸν Τσατάλ—σακαλί ἀκραντασί.

Οἱ ὄπαδοί του δὲν ἐγνώριζον τοὺς συνεργάτας καὶ τροφοδότας των. Ὁ ἴδιος τοὺς διέτασεν καὶ ὑπεδείκνυεν τὸ μέρος ὅπου εἶχαν ἀφεθῆ τὰ τρόφιμα πρὸς παραλαβὴν των.

Ὅταν αἰχμαλώτισε τὴν ἀμαξοστοιχίαν οἱ ὄπαδοί του τοῦ ἔφεραν σάκκους καὶ μετζήτια ποὺ βρῆκαν στὸ τελευταῖο βαγόνι (Ταχ/μεῖο). Ἐκεῖνος τότε τοὺς ἐπέπληξεν λέγων: «Χαμάληδες δὲν εἴσατε σεῖς. Τὰ χρήματα θὰ μᾶς τὰ φέρουν ἄλλοι» καὶ τοὺς διέταξε νὰ τὰ σκορπίσουν. Οἱ παριστάμενοι βρῆκαν τὴν εὐκαιρία καὶ ἔκαμαν γιάμα μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τῆς συμμορίας.

Κ. Κ.

4. *Ἡ Θρακικὴ ἐπιστημονικὴ κίνησις.* Οἱ σημερινές συνθήκες κἀνουν ἐξαιρετικὰ ἐπικαιρο νὰ μιλήσουμε γιὰ μιὰ ξεχωριστὰ ἐθνικὴ ὑπόθεσι ποὺ ἐξελισσεται στὸ πεδῖον τῶν πνευματικῶν ἀγώνων καὶ ἀναζητήσεων. Εἶναι τὸ «Ἀρχεῖο τοῦ Θρακικοῦ λαογραφικοῦ καὶ γλωσσικοῦ Ἐθναυροῦ» ποὺ τυπώθηκε ὁ ΚΕ τόμος του.

Οἱ λαογραφικὲς μελέτες γιὰ τὴ Θράκη ἀρχισαν ἀπὸ τὴν ἴδρυσιν τοῦ Ἀρχείου Θράκης, ἐδῶ καὶ 25 χρόνια ἀπὸ τὸν καθηγητὴ κ. Πολ. Παπαχριστοδούλου. Ἡ συστηματικὴ αὐτὴ λαογράφηση τῆς Θράκης ἦταν ἐπιτυχημένη: πρῶτα γιὰτὶ ἔγινε μὲ ὄλους τοὺς κανόνους τῆς ἐπιστήμης, δεῦτερο γιὰτὶ ἔγινε στὴν κατάλληλη ὥρα, δηλαδὴ μὲ τὴ μετανάστευσιν τοῦ Θρακικοῦ λαοῦ ποὺ σύσσωμος ἄφησε τίς ἐστίες του καὶ τὰ προγονικά του ἐδάφη καὶ σκορπίστηκε στὴν ἐλεύθερη Ἑλλάδα ἀπὸ τὸν Ἐβρο ὡς τὸ Ταίναρο σὲ χιλιάδες συνοικισμοὺς καὶ πολιτεῖες, τρίτο γιὰτὶ ἔγινε συγκεντρωμένη καὶ πλήρης ἢ λαογράφηση κάθε τόπου καὶ τέταρτο γιὰτὶ ἔγινε ἀπὸ συνεργεῖο μορφωμένων λαογράφων ποὺ ἔχουν τὴ συλλεκτικὴ πείρα καὶ τέχνη, ἀλλὰ καὶ τὴ λαογραφικὴ διάθεσι.

Στὸ Ἀρχεῖο Θράκης ἔτσι βρίσκει κανεὶς πλήρης λαογραφικὲς συλλογὲς κάθε τόπου, ποὺ λαογραφεῖται μὲ ἱστορικὰ σημειώματα, μὲ παραδόσεις, μὲ τοπωνύμια, μὲ γλωσσικὰ ἀφηγήματα, παραμῦθια, ἀνέκδοτα, παροιμίαι, αἰνίγματα, πειράγματα, τραγούδια καὶ γλωσσάρια, ποὺ ἀποτελοῦν δείγματα τοῦ προφορικοῦ λόγου, δεισιδαιμονίες καὶ προλήψεις, ποὺ καθρεφτίζουν τὴ Θρακικὴ ψυχὴ καὶ προέρχονται ἐκ τοῦ «Ἀρχείου Συγχρόνων Γεγονότων».

Αὐτὲς οἱ πλούσιαι ἐργασίαι ποὺ δημοσιεύτηκαν στοὺς ΚΕ τ. τοῦ Ἀρ-

χείου Θράκης, αποτελούν ύλικό χρησιμώτατο τώρα, για συνθετικές μελέτες, όπως π.χ. τοῦ ἀγροτικοῦ δικαίου τῶν Θρακῶν, ἀποδείχονται συγγενικότατα καὶ ὁμοιώτατα. (Βλ. Σακελλαριάδου Στέλιου Θέσμις Θράκης).

Σήμερα ἔχουμε τοὺς εἴκοσι πέντε τ. τοῦ Ἀρχείου Θράκης, τὸν ἀληθινὸ λαογραφικὸ καὶ γλωσσικὸ θησαυρὸ αὐτὸ τῆς Θράκης. Καὶ ἀπὸ τὸν θησαυρὸ αὐτὸ ἄρχισαν νὰ βγαίνουν συνθετικὲς μελέτες πολλῆς ἀξίας, ὅπως π.χ ἡ δημοσιευθεῖσα εἰς τὸν ΙΑ' τόμον μελέτη τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ κ. Κ. Ρωμαίου γιὰ τὶς λατρεῖες τῶν Θρακῶν, ποὺ στηρίζεται πρὸ παντὸς στὶς περιγραφὲς τῶν Ἀναστεναρίων, τῶν Δημητρίων καὶ τῶν Διονυσίων, τῶν Καλογήρων, καὶ εἶναι γιορτὲς λατρείας σωζόμενες ὡς τὰ σήμερα ἀπὸ τὰ παλαιότερα χρόνια στὴ Θράκη καὶ τελούμενες κάθε χρονιά. (Βλ. Ἀναστενάριον Παπαχριστοδούλου Πολ. 1950).

Πόσο μεγάλη ὑπηρεσία στὴν ἔρευνα τῆς ἱστορίας παρέχουν οἱ λαογραφικὲς ἐργασίες δὲν εἶναι δύσκολο νὰ τὸ τονίσῃ κανεὶς. Τὰ Ἀναστενάριον π.χ ποὺ ἐγίνονταν στὴν Ἀνατολικὴ Θράκη κοντὰ στὴ Βιζῶ, τὴν πατρίδα τοῦ Βιζυηνοῦ, στὴν Ἀγαθούπολη, καὶ Βασιλικό, τώρα ἔπαψαν νὰ γίνονται στὴν κοιτίδα τους μέσα, γιατί ὁ πληθυσμὸς τῶν μερῶν αὐτῶν μετανάστεψε στὰ 1914. Γίνονται ὅμως ἀπὸ τοὺς ἐκεῖ Βουλγάρους, ποὺ κατέλαβαν τὰ μέρη καὶ τὶς εἶδαν καὶ τὶς μιμήθηκαν, ὅταν συνοικοῦσαν μὲ τοὺς Ἕλληνας τὶς τελετὲς αὐτές. Σήμερα τὶς τελετὲς τὶς παρουσιάζουν ὅπως καὶ οἱ προπάτορές τους.

Τὶς φωτογραφίζουν, τὶς μελοποιοῦν, τὶς κινηματογραφοῦν, τὶς δπερτοποιοῦν καὶ τὶς ἐπιδεικνύουν στοὺς ξένους ποὺ καλοῦν, (Γερμανοὺς, Γάλλους καὶ Ἀγγλοὺς) ὡς τελετὲς βουλγαρικὲς καὶ ἀπομεινάριον πανάρχαια θρησκευτικὰ, ποὺ δείχνουν ὅτι ἀπὸ τὸν παλιὸ καιρὸ ἡ Θράκη ἦταν βουλγαρική. Κάνουν δηλαδὴ μὲ τὴ λαογραφία μιὰ προσπάθεια ἐθνική, ποὺ δὲν εἶναι δύσκολο νὰ ξεγελάσῃ τοὺς ξένους, ποὺ δὲν τοὺς ἐνδιαφέρει καὶ πολὺ νὰ βυθίζονται στὶς λεπτομέρειες τῶν ἐθνικῶν μας ἀντιθέσεων...

Οἱ Βούλγαροι ἔχουν προσδεύσει πολὺ στὶς λαογραφικὲς μελέτες, γιατί τὶς θεωροῦν μεγάλο συντελεστὴ τῶν ἐθνικῶν τῶν ἐπιδιώξεων, καὶ ἔχουν ἀξιολόγους λαογράφους καὶ καθηγητὰς ὡς τὸν Ἀρναούτωφ.

Τὸ Ἀρχεῖον Θράκης εἶναι μιὰ προσπάθεια λοιπὸν θαυμαστὴ ἀλλ' ἀτομικὴ δυστυχῶς. Ὁ ἐκδότης ἀπὸ ὑπέρμετρη ἀγάπη στὴ πατρίδα του παραδόθηκε σ' αὐτὴ τὴν ἀπέραντη ἐργασία καὶ ὡς τὰ σήμερα, μὲ μεγάλες οικονομικὲς δυσχέρειες, κατάρθωσε νὰ μᾶς δώσῃ εἴκοσι πέντε τόμους! Οἱ λαογραφικὲς αὐτὲς ἐκδόσεις ἔπρεπε νὰ εἶναι ἔργο τοῦ κράτους ἢ ἐνὸς κρατικοῦ ὀργανισμοῦ, ποὺ θὰ διηύθυνε, θὰ συνέτρεχε ὀικονομικὰ καὶ θὰ ἐπέβλεπε τὴν ἐκτύπωσή τους. Εὐτυχῶς ἰδιωτικὲς προσπάθειες μερικῶν Ἑλλήνων, ποὺ καταξόδευσαν τὰ χρόνια τους γιὰ νὰ μαζεύουν λαογραφικὸ καὶ ἱστορικὸ ὕλικὸ καὶ νὰ τὸ τυπώσουν σὲ τόμους, συντηροῦν τὰ περιοδικὰ.

Ἡ Θράκη εἶναι εὐτυχὴς ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀπόψεως, γιατί ἄλλη Ἑλλη-

νική χώρα δὲν ἔχει λαογραφηθῆ σ' αὐτὸ τὸ μέτρο. Ἴσως ἡ Κρήτη μόνον. Ἔτσι οἱ τόμοι τοῦ Ἄρχείου Θράκης πολλαπλασιαζόμενοι θὰ παραμείνουν «μνημεῖον ἑσαεί», ἀληθινὸς θησαυρὸς ἀνεκτίμητος, ποῦ θὰ καθρεφτίζη τὴν Ἑλληνικὴ Θρακικὴ ψυχὴ σὲ ὅλες τὶς ἐκδηλώσεις της. Σήμερα ἔχουμε ἑκατοντάδες Θρακικὰ παραμῦθια, ποῦ ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ἀξιόλογο μυθολογικὸ μέρος τους, ἔχουν καὶ θαυμασιὰ ἀφηγηματικότητα, ποῦ τὰ ξεχωρίζει ἀπὸ ὅμοια ἄλλων μερῶν καὶ ἀποτελεῖ ἓνα ἐξαιρετικὸ χάρισμα τοῦ Θρακικοῦ λαοῦ, νὰ μπορῆ νὰ ἀφηγεῖται ὠραία καὶ εὐχάριστα καὶ νὰ δημιουργῆ σχεδὸν λογοτεχνήματα. Αὐτὸ τὸ ἐξαιρετικὸ χάρισμα τῆς ἀφηγήσεως τοῦ Θρακικοῦ λαοῦ εὐκόλα ἐρμηνεύεται ἀπὸ τὶς βιωτικὲς συνθήκες καὶ τὸν τρόπο τῆς ζωῆς του, ὅπως ἐξήγησε κάποτε ὁ Κ. Βάρναλης ὁ ποιητής, (Βλ. γ' τ. Θρακ. Ἡθογραφιῶν, πρόλογο).

Κάτι ἀκόμα ποῦ πρέπει νὰ σημειώσωμεν εἶναι ὅτι τὸ Ἄρχεῖο Θράκης δὲν ἔπαψε νὰ ἐκδίδεται οὔτε στὸν καιρὸ τῆς σκλαβιάς. Στὰ τέσσαρα φριχτὰ χρόνια τῆς Ἰταλικῆς καὶ Γερμανικῆς δεσποτείας, καὶ μὲ τῆς λογοκρισίας τὶς δυσκολίες ἐκτυπώθηκαν ὁ 7ος, ὁ 8ος, 9ος καὶ 10ος τόμος καὶ θὰ ἔπρεπε νὰ τιμηθῆ τὸ ἔργο, γιατί αὐτὸ ἦταν ἄθλος μεγάλος, τὴν ὥρα ποῦ ὅλα μας τὰ περιοδικὰ διέκοψαν τὴν ἐκτύπωσή τους, καὶ τῆς Ἀκαδημίας ἀκόμη τὰ δημοσιεύματα.

Γι' αὐτὸ θεωροῦμε ἐνίσχυση ἠθικὴ νὰ ἐξάρουμε τὴ γενναία προσπάθεια τοῦ ἐκδότη καὶ διευθυντῆ ν' ἀγωνισθῆ μὲ τέτοιες συνθήκες γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ Ἄρχείου Θράκης. Ἡ ἀγάπη του ἄλλως τε πρὸς τὴν πατρίδα του ξεπετιέται ἀκόμη πιὸ ὀλοφάνερη καὶ ζωντανὴ στὴ σειρά τῶν ἐκλεκτῶν διηγημάτων (14 τόμοι) ποῦ ἔχει δημοσιεύσει ἀπὸ τὴ Θράκη. Μέσα σ' αὐτὰ διατηρεῖ καὶ ζωντανεῖ τὰ ἦθη καὶ τὰ ἔθιμα τῆς πατρίδος του καὶ μᾶς τὰ παρουσιάζει μὲ ἀληθινὸ συγγραφικὸ ταλέντο. Πρέπει νὰ τὰ διαβάσῃ κανεὶς γιὰ νὰ μεταφερθῆ σὲ μιὰ εὐτυχισμένη ἐποχὴ καὶ νὰ ἀναπολήσῃ τὴ ζωὴ τῶν δύστυχων ἐκείνων κατοίκων τῆς μαρτυρικῆς Θράκης καὶ νὰ δῆ τὸ πῶς γιόρταζαν τὶς μεγάλες μέρες τοῦ χρόνου καὶ πόσο τὰ ἦθη καὶ τὰ ἔθιμά τους εἶναι ἀπὸ τὰ καθαρώτερα Ἑλληνικὰ καὶ αἰώνια.

Καὶ θαρῶ πὼς πρέπει νὰ ἐπικαλεσθοῦμε κάθε βοήθεια γιὰ τὸ «Ἄρχεῖο Θράκης» ποῦ παλεύει μὲ τόσες οικονομικὲς δυσκολίες γιὰ νὰ ζήσῃ καὶ νὰ ἐπιτελέσῃ τὸ ἔργον του ὡς τὸ τέλος.

Θὰ ἦταν παράλειψη, ποῦ ἴσως μᾶς δοθῆ εὐκαιρία νὰ τὴν ἀναπληρώσωμε ἄλλη φορὰ, ἂν δὲν μνημονεύαμε τὶς ὅμοιες ἐθνικὲς ἐργασίες ποῦ προσφέρονται μὲ ἀνάλογα δημοσιεύματα, ὅπως εἶναι τὸ «Ἄρχεῖον τοῦ Πόντου» τὸ ἀρχεῖον ποῦ ἐκδίδεται τακτικά, ἢ προσπάθεια τοῦ συλλόγου τῶν Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, καὶ ὅμοια προσπάθεια τῆς συλλογῆς τοῦ Μικρασιατικοῦ γλωσσικοῦ καὶ λαογραφικοῦ θησαυροῦ, ὡς καὶ τῶν Μακεδονικῶν καὶ τῶν Βυζαντινῶν Σπουδῶν καὶ τῆς Ἀθηνᾶς, ποῦ ἐξήντα χρόνια ἐκδίδεται τακτικά. Εὐτυ-

χῶς ὅτι τὸ κράτος ἀνέλαβε νὰ ἐπιχορηγῇ τὴν ἔκδοσίν τους τώρα καὶ λίγα χρόνια. Ἔτσι συνεχίζεται καὶ ἡ ἔκδοση τῆς Λαογραφίας, τοῦ Δελτίου τῆς Λαογραφικῆς Ἑταιρείας, πού ἴδρυσε ὁ μακαρίτης Ν. Πολίτης.

II. Σ.

5. *Δύο Ἰωβηλαῖα*. Α'. Δὲν μοῦ εἶναι εὐκόλο νὰ γράφω ὅσο συχνὰ θὰ ἤθελα γιὰ τὰ περιοδικὰ, καὶ μάλιστα γιὰ ὅλες αὐτὲς τὶς ἐπετηρίδες πού βγαίνουν στὸν τόπο μας. Φυσικά, μιῶ γιὰ ὅ,τι ὑποτίθεται πῶς κάπως γνωρίζω, γιὰ ὅσα τέτοια δημοσιεύματα ἀνάγονται στὸν κύκλο τῆς φιλολογίας· ἀλλὰ στὸν τομέα αὐτὸν θὰ ἔλεγα, χωρὶς τὸν κίνδυνο νὰ κριθῶ ἀπὸ τοὺς ὁμοτέχνους μου ὑπερβολικός, ὅτι τὰ περιοδικὰ, τοῦλάχιστον στὴν Ἑλλάδα, ἔχουν φιλοξενήσει καὶ ἑξακολουθοῦν νὰ φιλοξενοῦν ἐργασίες ἰσότιμες σὲ σπουδαιότητα μὲ ἐκεῖνες πού βγαίνουν σὲ τόμους ξεχωριστούς: θὰ ἦταν, λοιπὸν καλὸ νὰ μπορούσε κανεὶς νὰ ἀναγγέλλει τακτικὰ τὴν ἔκδοση τῶν δημοσιευμάτων αὐτῶν, νὰ τὰ σχολιάζει ὅπως μπορεῖ, καὶ νὰ κατορθώνει ἔτσι νὰ τοὺς προσδώσει κάτι ἀπὸ τὴν ἐπικαιρότητα τοῦ ἡμερησίου φύλλου. Σκέπτομαι, ἄλλωστε, πόσες δυσχέρειες ἔχουν νὰ ὑπερνικήσουν τὰ περιοδικὰ τοῦ τύπου αὐτοῦ, πού τὰ περισσότερα βγαίνουν χωρὶς ἐκδότη ἐπιχειρηματία καὶ εἶναι ἐξαρτημένα ἀπὸ τὴν καλὴν διάθεσιν ὀλίγων χορηγῶν: κόποι, θυσίες χρόνου καὶ προσωπικῶν ἐπιρροῶν, θὰ ἔπρεπε, τοῦλάχιστον, ὅταν δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ κάνει τίποτε καλύτερο, νὰ ἀμείβωνται μὲ ἓνα «ἔβριβα κολονέλο».

Τὸ κακὸ εἶναι ὅτι δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ μιλεῖ κανεὶς συχνὰ γιὰ τὰ περιοδικὰ αὐτὰ σὲ μιὰ τέτοια στήλη, ὅσο αὐστηρὸ χαρακτηριστὴ καὶ ἂν θέλει νὰ τοῦ προσδώσει. Ἄν τὰ πιάσει ἓνα πρὸς ἓνα, τότε θὰ μπορέσει ἀποκλειστικὰ νὰ κάνει μιὰν ἀπαρίθμηση τοῦ περιεχομένου τους, πασπαλίζοντας πότε-πότε τὸ σημεῖωμα μὲ ἓνα ἀτεκμηρίωτο ἔπαινο εἴτε μὲ μιὰ φαινομενικὰ ἔξ ἴσου αὐθαίρετη ἐπίκριση. Καὶ πάλι, ἂν τὰ κάνει ἀρμαδιὰ πολλὰ μαζὶ καὶ τὰ σχολιάσει μονομιᾶς, τὰ ἴδια ἑλισττώματα θὰ μεταφερθοῦνε ἀπὸ τὴν μία στὴν ἀπαρίθμηση μὲ ἀκόμη λιγώτερη ὠφέλεια γιὰ τὰ περιοδικὰ ἢ εὐχαρίστηση γιὰ τὸν ἀναγνώστη. Β-β-ια ὑπάρχουν καὶ οἱ γενικὲς ἔννοιες, ἐκεῖνες πού πρέπει κάθε τόσο νὰ ξαναέρχονται στὴν ἐπιφάνεια, ὥσπου νὰ καταστοῦν μὲ τὸν καιρὸ κοινὸί τόποι· ἀλλὰ ἡ πυκνὴ ἐπανάληψή τους, ἡ ὁποία, τάχα, θὰ δικαιολογοῦσε ξεχωριστὰ σημειώματα γιὰ κάθε περιοδικὸ πού τὴν προκαλεῖ, εἶναι ἀνιαρὴ γιὰ τὸν συντάκτη τῶν σημειωμάτων καὶ ἀκόμη περισσότερο γιὰ τὸ ἀναγνωστικὸ του κοινό. Ἔτσι, μιλεῖ κανεὶς ὅταν παρουσιασθεῖ κάποια ἔκτακτη ἀφορμὴ καὶ χαιρεταὶ ὅταν βλέπει τὶς ἀφορμὲς αὐτὲς ἐπαρκῶς νὰ πολλαπλασιάζονται.

Τοῦτο συμβαίνει μὲ τὰ δύο Ἰωβηλαῖα πού θὰ μᾶς ἀπασχολήσουν σὲ δύο διαδοχικὰς ἐπιφυλλίδες, δύο ἀφορμὲς: τὰ πενήντα χρόνια ἀπὸ τότε πού ἰδρύθηκε ἡ Ἑλληνικὴ Λαογραφικὴ Ἑταιρεία καὶ ἄρχισε νὰ βγαίνει τὸ περι-

οδικό της, «Λαογραφία» είναι ή μία άφορμή· ή άλλη είναι ό είκοστός πέμπτος τόμος τοῦ περιοδικοῦ «Ἀρχεῖον τοῦ Θρακικοῦ Λαογραφικοῦ καί Γλωσσικοῦ Θεσαυροῦ». Ὅπως γιά τούς ἀνθρώπους, καί ἀκόμη περισσότερο, ή μακροζωία είναι γιά τὰ περιοδικά κάτι πού πρέπει νά τὸ ἐξαίρουμε· λέω, μάλιστα, ὅτι ἔχει ιδιαίτερη σημασία γιά τὰ περιοδικά: ἀφοῦ καί μόνος ὁ χρόνος, προκειμένου γιά τὰ ἔντυπα πού ἔχουν ὁπωσδήποτε φιλολογικό ή ιστορικό χαρακτήρα, τούς δίνει μίαν ὑπεραξία, ή διάρκεια τούς δίνει ἄλλη μία, πράγμα πού δέν συμβαίνει αὐτόματα μέ τούς ἀνθρώπους.

Ἡ λαογραφία είναι, μποροῦμε νά ποῦμε, ή μόνη πνευματική ἐπιστήμη πού ἀνθίσε στήν Ἑλλάδα καί ἀπέδωσε ἀφθονούς καρπούς, πού ἐριζοβόλησε. Τὰ ιστορικά τῆς ἐπιστήμης αὐτῆς, καί ἔξω ἀλλά καί ιδιαίτερα στήν Ἑλλάδα, ἔχουν δοθεῖ ὡς τώρα τμηματικά, ἀποσπασματικά· θά ἀξίζε ὡστόσο νά ἀποτελέσουν ἀντικείμενο μιᾶς ξεχωριστῆς ἐλληνικῆς μελέτης, ή ὁποία νομίζω ὅτι θά μποροῦσε νά μᾶς διδάξει πολλά, φανερώνοντας τούς λόγους πού ἐπέτρεψαν ή ἐπέβαλαν τήν ἰδιαίτερη τύχη τῆς ἐπιστήμης αὐτῆς στόν τόπο μας. Δέν είναι τόσο, ὅσο εἶχε νομισθεῖ ἄλλοτε, ή γένεσή της ἐλληνική: στοὺς ἴδιους καιροῦς, ἔξω ἀπό τήν Ἑλλάδα, λόγιοι καί ἐπιστήμονες ἔγερναν μέ προσοχή νά ἀκούσουν τήν λαϊκή φωνή, νά γνωρίσουν τήν λαϊκή ψυχή, ἐκδηλωμένη μέσα ἀπό τὰ ἔθιμα. Σ' αὐτά ἐπάνω τὰ διάχυτα ρεύματα, ἦρθαν νά δυναμώσουν τὸ κίνημα οἱ εἰδικοί ἐλληνικοὶ ὄροι, ή θέληση νά ἐξαρθεῖ ή ἀρχαία καταγωγή τοῦ νέου ἐλληνισμοῦ. Καί τέλος ὅ,τι οἱ ἄλλοι τόποι δέν εὐτύχησαν νά γνωρίσουν σέ ἀντίστοιχο βαθμὸ ἔχουμε ἐδῶ μιὰ προσωπικότητα, μιὰ μεγαλοφυΐα, τὸν Νικόλαο Πολίτη, ὁ ὁποῖος συγκεντρώνει τὰ διάχυτα ρεύματα καί τούς δίνει τήν κατεύθυνση πού θά τὰ καταστήσει γονιμοποιά. Πιὸ πέρα, ἀργότερα, ὑπάρχει καί πάλι τὸ προσωπικὸ στοιχεῖο, ή ἀκτινοβολία τοῦ Πολίτη, οἱ ἀκόλουθοι, οἱ ὁπαδοὶ πού συσπειρώνονται γύρω του, ἀλλά ὑπάρχει καί κάτι ἄλλο, χωρὶς ἀμφιβολία, κάποια οὐσιαστικὴ ἀνταπόκριση ἀνάμεσα στήν ἐλληνικὴ ψυχή καί στόν τομέα αὐτόν τοῦ ἐπιστητοῦ, ἀνταπόκριση πού ἐξασφαλίζει τήν προνομιακὴ θέση τῆς λαογραφίας μέσα σέ ὅλες τίς ἄλλες ἐλληνικὲς πνευματικὲς ἐπιστήμες. Ὅπως συμβαίνει μέ ὅλα τὰ ἔργα τοῦ ἀνθρώπου, σ' αὐτὴν τήν ἰδιαίτερη μεταχείριση συνεργοῦν σέ ἄνισες ἀναλογίες ποικίλες ιδιότητες: καί πολλὰ ἔθνικὰ προσόντα καί ἴσως μερικὲς ἔθνικὲς ἀδυναμίες.

Ἔχουν περάσει ἐπάνω ἀπὸ πενήντα χρόνια ἀφότου ἰδρύθηκε ή Ἐταιρεία καί ἄρχισε νά βγαίνει τὸ περιοδικό της· περισσότερα ἀπὸ ἑκατὸ χρόνια ἀφότου γεννήθηκε ὁ ἰδρυτῆς τους, καί θεμελιωτῆς τῆς ἐπιστήμης στόν ἐλληνικό πνευματικό χῶρο. Κοντεύουν ἑκατὸ χρόνια ἀπὸ τὸν καιρὸ ὁπού, ἔφηβος ἀκόμη, ἄρχισε ὁ Πολίτης τήν περισulloγή, τήν ἐπεξεργασία, τήν ἔκδοση τοῦ λαογραφικοῦ ὕλικου. Οἱ διάδοχοί του, ἄλλοι μέ περισσότερη, ἄλλοι μέ λιγώτερη πρωτοτυπία, συνέχισαν τὸ ἔργο του. Οἱ πιὸ γενναῖοι τράβηξαν καινούργ-

γιους δρόμους, και κατώρθωσαν να αναδειχθούν και σ' αυτούς· στο σύνολό της όμως, η επιστήμη του εκράτησε την μορφή την οποία της είχε δώσει εκείνος, με την κύρια, μάλιστα, έκφραση προς την περισυλλογή της ύλης, σε μεγαλύτερη αναλογία από όσην επέβαλε το παράδειγμά του, το «προηγούμενό» του. Το αποτέλεσμα της πρωτοβουλίας του Πολίτη έδικαίωσε, δηλαδή, χωρίς αμφιβολία τές έλπίδες, τις όποιες εστήριζε επάνω στην καινούρια επιστήμη ό ιδρυτής της· εκείνο που μένει να εύχηθούμε στο ξεκίνημα μιάς νέας περιόδου, της όποιας έχουμε κάθε λόγο να περιμένουμε έξισου γόνιμη την δράση, αν κρίνουμε από τα περασμένα, είναι τουτό : χωρίς να ανασταλεί έντελώς ή λογισμένη συλλεκτική προσπάθεια, να πραγματοποιηθεί το ταχύτερο ή στροφή προς την εκμετάλλευση και την σύνθεση του συσσωρευμένου υλικού. Άλλωστε, και προς την κατεύθυνση αυτήν, το παράδειγμα και η διδασκαλία του Νικολάου Πολίτη θα πρέπει να μείνουν οι όδηγοί.

Β'. Το σημείωμα μας αυτό παίρνει άφορμή από την έκδοση του εικοστού πέμπτου τόμου του περιοδικού : «Άρχεϊον του Θρακικού Λαογραφικού και Γλωσσικού Θησαυρού». Δεν μπόρεσα ποτέ να εξηγήσω γιατί βγαίνουν δύο όμοια, και του ίδιου πνεύματος, περιοδικά άφιερωμένα στα πράγματα της Θράκης : την ώρα όπου είναι τόσο δύσκολο να εκδοθεί και ένα τοπικό περιοδικό, δυσκολίες χρηματικές, δυσκολίες έκδοτικές, δυσκολίες συνεργασίας δεν καταλαβαίνω τί, ποιόν, εξυπηρετεί αυτή ή διάσπαση των θρακικών δυνάμεων της όποιας είμαστε μάρτυρες στους καιρούς μας. Όσοόσο αυτό δεν έχει και μεγάλη σημασία : πρώτα - πρώτα δεν είναι ανάγκη να τα καταλαβαίνει κανείς όλα, και ύστερα το γεγονός ότι κατορθώνουν τα δύο δημοσιεύματα να συζούν και να προκόβουν, άποτελεί την πιό άποτελεσματική απάντηση σε ό,τι θα μπορούσε να θεωρηθεί τόνος επικριτικός μέσα στην παρατήρησή μου. Πάντως, έδω, αυτήν την ώρα, είμαστε για να πανηγυρίσουμε, για να τιμήσουμε ένα περιοδικό, που μέσα από όλες τις αντίξοότητες έχει κατορθώσει να επιβιώσει και να συγκεντρώνει ύλη χρήσιμη για την έθνική μας αϋτογνωσία. Να πανηγυρίσουμε που βγαίνει και προσφέρει τις υπηρεσίες του, να τιμήσουμε την ανιδιοτέλεια που χαρακτηρίζει σημαντικές εκδηλώσεις της νεοελληνικής επιστήμης, της επιστήμης του νέου ελληνισμού, αν θέλουμε να ακριβολογήσουμε περισσότερο.

Κάθε ιστορικό φαινόμενο προσδιορίζεται από την διασταύρωση δύο διαστάσεων : του χρόνου και του χώρου· ή συνάντηση των δύο αυτών έννοιων μās δίνει την στιγμή, το στίγμα του φαινομένου. Τουτό σημαίνει ότι μία σειρά φαινομένων μπορούμε να την εξετάσουμε είτε στην χρονική τους διαδοχή είτε στην χωρική τους συσχέτιση. Οι ξένοι έδημιούργησαν δύο νεολογισμούς για να εκφράσουν την συνεξέταση των φαινομένων άναφορικά με τον χρόνο : μιλούν για «διαχρονική» εξέταση, δηλαδή για την εξέταση ένός

φαινομένου δια μέσου τοῦ χρόνου, στήν ἐξέλιξή του, ἄς ποῦμε, καί γιά τήν «συγχρονική» ἐξέταση, ἐκείνην, δηλαδή, πού μελετάει ἀνίστοιχες ἐκδηλώσεις σέ συγκεκριμένη χρονική περιοχὴ. Θὰ ἤθελε κανεὶς νὰ μπορούσε ἀνάλογα νὰ μιλήσει γιά «διαχωρικές» καί «συγχωρικές» μελέτες : μελέτες πού ἐξετάζουν εἴτε διάφορα φαινόμενα σέ ἕναν χώρο, οἱ «συγχωρικές», εἴτε ἕνα φαινόμενο σέ διαφόρους χώρους, οἱ «διαχωρικές». Δὲν εἶμαι πολὺ εὐχαριστημένος ἀπὸ τοὺς ὄρους αὐτούς, τοὺς ὁποίους αὐτοσχεδιάζω ἐδῶ, ἀλλὰ νομίζω ὅτι ἀνταποκρίνονται μὲ ἔννοιες πού θὰ εἶταν χρήσιμο νὰ ἀπομονώσουμε. Στὴν περίπτωσιν αὐτὴν τὰ διάφορα τοπικὰ περιοδικὰ μας θὰ ἔλεγαν ὅτι ἐξυπηρετοῦν τὴν «συγχωρική» ἐπιστήμη.

Ἡ ἀνάγκη τοῦ νὰ ὑπάρχουν τέτοιες τομές καί μάλιστα σέ τόπους σὰν τοὺς δικούς μας, σέ τόπους, δηλαδή, πού ὑποφέρουν ἀπὸ ἀνεπάρκεια αὐτογνωσίας, εἶναι ὀλοφάνερη. Αὐτὸ σὰν γενικὸς κανόνας : περισυλλογὴ παντοῦ ὕλικου, λαογραφικοῦ, παιδευτικοῦ, οἰκονομικοῦ, ἢ ὅ,τι ἄλλο, μὲ κάθε μορφετὴ ἀκριβεία, ἀναφορικὰ μὲ τὴν προέλευσιν τοὺς εἰδικούς ὄρους ὑπὸ τοὺς ὁποίους παρουσιάζεται, καί ὅ,τι ἄλλο σχετικόν. Σ' αὐτὸν τὸν γενικὸ κανόνα θὰ εἶχε κανεὶς νὰ προσθέσει καί κάτι ἀκόμη πρὸ ἐπιτακτικόν, ὅταν πρόκειται γιά χώρους τῶν ὁποίων οἱ Ἕλληνικοὶ πληθυσμοὶ ἔχουν ἀποχωρήσει εἴτε ὑποχωρήσει : ἐκεῖ πιά ἡ διάσωση τοῦ ὕλικου ἐξαρτημένη ἀπὸ μερικοὺς πρόσφυγες πού ἐπιζοῦν ἐδῶ καί ἐκεῖ, παρουσιάζει ἕναν χαρακτήρα ἐπείγοντα. Ἡ Ἕλληνικὴ φωνὴ τοῦ Πόντου, ἡ Ἕλληνικὴ φωνὴ τῆς Μικρασίας, ἡ Ἕλληνικὴ φωνὴ μεγάλων περιοχῶν τῆς Θράκης, σβήνουν ἂν δὲν προσφθάσουμε νὰ τὶς ἐγγράψουμε, θὰ σβήσουν μαζί τους καί σελίδες Ἕλληνικῆς ἱστορίας, στοιχεῖα Ἕλληνικῆς αὐτογνωσίας. Ὅλοι, λοιπόν, οἱ ὄροι αὐτοί, γενικοὶ καί εἰδικοί, δείχνουν πόση σημασία ἔχει ἕνα περιοδικὸ τοῦ τύπου ἐκείνου πού ἐπαινεῖται σήμερον ἐδῶ : ἀνεξάρτητα ἀπὸ κάθε κρίσιν γιά τὰ ἐπιμέρους δημοσιεύματά του, προσφέρει, στὸ σύνολόν του, ὑπηρεσίες πολὺτιμες ἀποθησαυρίζοντας ὕλη χρήσιμη ἐθνικά.

Βέβαια, πέρα ἀπὸ τὴν γενικὴ αὐτὴν διαπίστωση, καταλαβαίνει κανεὶς ὅτι πολλὰ καί διάφορες ἀπόψεις θὰ μπορούσαν νὰ ὑποστηριχθοῦν σχετικά μὲ τὶς «συγχωρικές» μελέτες. Ἡ κύρια ἀντίρρηση νομίζω ὅτι θὰ ὑπεργράμμιζε τὸν κίνδυνον πού προέρχεται ἀπὸ ὑπερβολικὴ κατάτμησιν τοῦ χώρου : ποῦ ἀνεβαίνει ἡ καμπύλη τοῦ χρησίμου, καί ποῦ ἀρχίζει ἡ περιττὴ ἢ καί βλαβερὴ διασπορά ; Αὐτά, φυσικά, ἰσχύουν ἰδίως προκειμένου γιά τὴν λαογραφικὴ πλευρὰ τῶν περισυλλογῶν, ἀλλὰ δὲν περιορίζονται σ' αὐτὴν : δὲν παρουσιάζεται μικρότερος ὁ κίνδυνος πού προέρχεται ἀπὸ τὶς ἐπαναλήψεις ὅπου ὁ Λόγος εἶναι γιά ἀναζητήσεις ἱστορικὰς σέ περιοχὰς πολὺ γειτονικὰς μεταξύ τους : τὰ ἴδια πράγματα, τὰ ἴδια μαζέματα, χωρὶς κριτικὴ ἐπεξεργασία, μὲ ἀναδρομὰς στὶς ἴδιες ἀφητηγίες, μὲ δάνεια ἀπὸ τὰ ἴδια βοηθήματα. Τὰ ἔχουμε ἰδεῖ καί ξαναἰδεῖ σὲ ἕνα πλῆθος τοπικὰ δημοσιεύματα καί ξέρουμε

πόσο βάρος δημιουργούν για την μελέτη και πόσο πολλαπλασιάζουν τὰ προβλήματα τοῦ τύπου αὐτοῦ νὰ διασταυρώνονται μὲ πιδὸ συνθετικὲς προσπάθειες, νὰ σμίγουν μέσα σὲ ἐνότητες μεγαλύτερες, ἔτσι ὥστε νὰ κολάζεται κάπως ὁ κίνδυνος τῶν διαστάσεων καὶ τῶν ἀγῶνων ἐπαναλήψεων.

Στὴν περίπτωση τοῦ «Ἀρχείου» τοῦ ὁποίου ἐφορᾶζουμε τὴν εἰκοσιπενταετηρίδα εἶναι φανερὸ ὅτι ἡ παρουσία τοῦ κινδύνου ἔγινε ἀπὸ ἐνωρὶς αἰσθητὴ, καὶ ὅτι τὸ περιοδικὸ τοῦτο ἐφιλοδόξησε νὰ ἀποβεῖ ἀληθινὸ ἀρχεῖο ποὺ περισώζει παλιὲς ἀνέκδοτες μελέτες, δυσεύρετα παλιὰ φυλλάδια, ὅ,τι θὰ ἀποτελέσει τὴν βάση τῶν αὐριανῶν συνθετικῶν θεωρήσεων τοῦ ἐθνικοῦ μας βίου. Ἄς προσθέσω, γιὰ νὰ ἐπαινέσω καὶ τοῦτο, ὅτι δὲν περιορίζεται σὲ ὅ,τι ὁ τίτλος του ὑφίσταται, ἀλλὰ δίνει συνάμα καὶ ἀφθονὴ ἱστορικὴ ὕλη, ἐπεξεργασμένη ἢ καὶ ἀνεπεξέργαστη. Ἔργο ζωῆς καμωμένο μὲ ἀμείωτον ἐνθουσιασμό, πέρα ἀπὸ κάθε ἀπογοήτευση καὶ ἀπὸ κάθε πικρία, τὸ ἔργο τοῦτο ἀξίζει κάθε τιμὴ καὶ κάθε ἔπαινο· ὅμως καὶ ἡ τιμὴ καὶ ὁ ἔπαινος θὰ εἴταν ἄσκοπα ἂν δὲν ἀπέβλεπαν πρῶτιστα στὸν δημιουργὸ τοῦ ἔργου αὐτοῦ, τὸν Πολύδωρον Παπαχριστοδοῦλου, ὁ ὁποῖος τοῦ ἐνεφύσησε τὴν δική του πνοή, πνοὴ ἀλήθειας καὶ στοχασμοῦ, ἀλλὰ συνάμα καὶ ἀγάπης καὶ φαντασίας. Ἄλλωστε, τέτοια ἔργα, μόνο μέσα στὴν ἀγάπη, τὴν φαντασία, τὴν πίστη, μποροῦν νὰ ἀντλήσουν τὴν δύναμη ποὺ ἀπαιτεῖται γιὰ νὰ ζήσουν καὶ προκόψουν.

«Βῆμα» 12 Μαΐου 1961

Κ. Δημαρᾶς

6. *Ἡ γιορτὴ τῆς Μπάμπως. Ἐνα παράξενο Θρακικὸ ἔθιμο ποὺ ξεκινάει ἀπὸ τὴ Διονυσιακὴ λατρεία.* Μιὰ ἀνταπόκριση προχτές, σταλμένη ἀπ' τὴ Μονοκκλησία τῶν Σερρών, ἔφερε στὴν ἐπικαιρότητα ἓνα παμπάλαιο Θρακικὸ ἔθιμο: «Τὴν μέρα τῆς μπάμπως γκιονοῦ ἢ τῆς μαμῆς». Ἡ σύντομη περιγραφή ποὺ δημοσιεύτηκε στὶς ἐφημερίδες ἀνέφερε τὴ γιορτὴ τούτη ποὺ γίνεται κάθε χρόνο στὸ Μακεδονικὸ αὐτὸ χωριό, ἀπὸ παληοὺς πρόσφυγες τῆς Θράκης, στὶς 8 τοῦ Γενάρη, μιὰ μέρα δηλαδὴ, πιδὸ ὕστερα ἀπὸ τοῦ Ἀη-Γιαννιοῦ. Ἦταν, μᾶς λένε, μιὰ καθαρὰ γυναικεία γιορτὴ ἀπ' ὅπου ἔλειπαν ἐντελῶς οἱ ἄντρες. Μιὰ πλήρης γυναικοκρατία. Γιὰ μιὰ μέρα καταλύθηκαν ὅλες οἱ «προαιώνιες» συνήθειες τῶν ἀνθρώπων. Οἱ γυναῖκες κατέλαβαν τὰ δημόσια γραφεῖα καὶ κυριάρχησαν παντοῦ, ἐνῶ οἱ ἄντρες κλείστηκαν στὸ σπίτι καὶ ἀνέλαβαν ὅλες τὶς δουλειὲς τοῦ νοικοκυριοῦ. Σκούπισαν, μαγείρευαν, ἔπλυναν τὰ πιάτα, σφουγγάρισαν, ντάντεψαν τὰ μωρὰ, ἔβαναν κιάλας καὶ μπουγάδα! Κι' ὅμως ὅλα αὐτὰ τὰ πρωτάκουστα καὶ τὰ τόσο «ἐπαναστατικὰ» γεγονότα ἔγιναν στὶς 8 τοῦ γενάρη τοῦ σωτήριου ἔτους 1960 καὶ μὲ τὴν φωτισμένη συμπαράσταση τοῦ Νομάρχη τῶν Σερρών, ποὺ παρακολούθησε κι' ὁ ἴδιος τοῦτο τὸ γυναικεῖο πανηγύρι, μόνος αὐτός, ὁ εὐτυχὴς ἄντρας, γιατί ἀπαγορεύτηκε, ὅπως εἴπαμε, στοὺς ἀρσενικοὺς τοῦ χωριοῦ, μὲ ποινὴ ψυχρο-

λουσίας, νὰ ξεμυτήσουν στοὺς δρόμους καὶ νὰ παρευρεθοῦν σὲ τούτη τὴ πολυθόρυβη καὶ κατανυκτικὴ συγκέντρωση τῶν γυναικῶν τους.

Ἀπὸ τὴν ὥρα ποὺ ἡ γκαίιντα, πρωί-πρωί, σήμανε τὸ συναγερομό της, ὄλες οἱ παντρεμένες τοῦ χωριοῦ—ὄχι τὰ κορίτσια—ἄρχισαν ὁμαδικὰ νὰ συγκεντρώνονται στὸ σπίτι τῆς μαμῆς—τῆς μπάμπως, ὅπως τὴ λένε στὴ Θράκη, φέροντας ἢ κάθε μιὰ ἓνα σωρὸ δῶρα. Μαζὶ μὲ τὰ δῶρα ἔχουν τὴν συνήθεια νὰ φέρουν κι' ἓνα κομματί σαπουνιοῦ. Μ' αὐτὸ ἐπλυναν τὰ χέρια τῆς μαμῆς κι' ὕστερα τὰ φιλοῦσαν. Καμμιά παντρεμένη τοῦ χωριοῦ δὲν ἔλειψε ἀπὸ τούτη τὴ δεξίωση τῆς μπάμπως.

Σὰν ἦρθε τὸ μεσημέρι, ἡ μπάμπω ἔδωσε γεῦμα σ' ὄλες τὶς γυναῖκες. «Σ' ὄλες» εἶναι ἓνας λόγος, γιατί στὸ τραπέζι της κάθησαν μόνο ὅσες «λευτερώθηκαν» δηλαδὴ ἐκεῖνες ποὺ εἶχαν τεκνοποιήσει. Οἱ ἄλλες, οἱ στεῖρες, ἔβλεπαν κι' ἀπολάμβαναν ἀπὸ μακρὰ τὸ φαγοπότι. Κατὰ τὴν ὥρα τοῦ φαγητοῦ οἱ εὐχὲς συνοδεύονταν μὲ πειράγματα κι' ἀστεῖα, ἀσύστολα κορδακίσματα κι' ἐκστομιζόταν κάπου—κάπου καὶ μερικὲς ἀσεμνολογίες.

Σὰν ἀπόφαγαν οἱ γυναῖκες, μὲ ἐπικεφαλῆς πάντα τὴ «μπάμπω», βγήκαν ὄλες καμαρωτὲς καὶ χαρούμενες στοὺς δρόμους νὰ τραγουδήσουν καὶ νὰ χορέψουν. Ἡ μπάμπω ποὺ εἶναι καὶ ἡ ἀρχηγίνα αὐτῆς τῆς φουργιόζικης καὶ εὐδθυμῆς συντροφιάς, κρατᾷ ἓνα κλωνάρι στολισμένο μὲ βαράκι, μακρυνὸ σύμβολο τοῦ θύρσου ἢ τοῦ πανάρχαιου φαλοῦ. Ξαφνικά, τὸ τραγοῦδι τῶν γυναικῶν τὸ κόβει ἡ στριγγὴ φωνὴ τῆς γκαίιντας. Εἶναι ὁ θρακικὸς ἀσκανλος ποὺ ἄφησε τὸ μουσικὸ του «κράτημα». Τὰ δάχτυλα τῆς γυναίκας ποὺ φούσκωσε τὸ ἀσκι κινήθηκαν χαρωπὰ στὸν ἀγέρα. Ἐνας ἦχος πετάχτηκε σὰν ἀναστέναγμα ἢ σὰν μιὰ πλαταγὴ τοῦ νεροῦ. Αὐτὴ ποὺ ἔπαιζε τὸ μουσικὸ ὄργανο ὑπόταξε κάτω ἀπ' τὴ δεξιὰ μασχάλη της τὸ φουσκωμένο ἀσκό. Ἐβανε τὸ στόμα της στὸ μαγικὸ καλάμι, ἀδράχοντας τὸ κάτω καλάμι μὲ τὶς τρύπες τὸν αὐλό. Σείστηκε ἡ ψυχὴ της καὶ λὲς ὀρθώθηκε οἰστρήλατη μὲ ἱερὴ μανία, συμπαρασέροντας τὶς γυναῖκες σ' ἓνα τρελλὸ χορὸ ἐκεῖ κάτω στὴ μεγάλη πλατεῖα τοῦ χωριοῦ. Καὶ τὸ γλέντι συνεχίζεται μὲ τὸ σκερτσόζικο τσάκισμα τοῦ κορμιοῦ, ποὺ πότε λιγὰ καὶ σκύβει καὶ πότε ὀρθώνεται περήφανο μέσα στὴ χαρούμενη λαχὴ καὶ τὸ βουητό, ποὺ χτυπᾷ μὲ τὸ χέρι στὴ γῆ καὶ πηδαεῖ στὸ κενὸ μενόμενο καὶ ἔξαλλο.

Καὶ νὰ ἡ μπάμπω σὲ λίγο διακόπτει τὸ χορὸ. Θὰ γίνῃ ἡ κρίση, προστάζει. Εἶναι ἡ μεγάλη στιγμή ποὺ θ' ἀνακηρυχθοῦν οἱ βασιλισσες τῆς χρονιάς. Ἡ πρώτη καὶ ἡ καλύτερη θᾶναι τῆς ὁμορφιάς, ἡ ἄλλη τῆς φρονιμάδας, ἡ ἄλλη τῆς νοικοκυροσύνης, τῆς ὑπομονῆς, τῆς ἐξυπνάδας. τῆς πολυτεκνίας. Τῆς πρώτης ἔστειλαν καὶ φώναξαν τὸν ἄνδρα ἀπὸ τὸ σπίτι, γιὰ νὰ καμαρώσῃ τὴ γυναῖκα του γιὰ τὴν τιμὴ ποὺ τῆς ἔγινε. Αὐτὸς ὑποκλείθηκε μπροστὰ της, σὰ βασίλισσα ποὺ εἶναι, κι' ἔφυγε. Ὑστερα, ἀφοῦ τὴν ἔντυσαν ἀνάλογα καὶ τὴν στόλισαν μ' ὅλα τὰ στολίδια τοῦ κόσμου, ἀπ' ὅπου

δὲν ἔλειπαν οὔτε καὶ οἱ λεμονόκουπες, τὰ κρομμύδια καὶ τὰ σκόρδα, τὴν ἀνέβασαν στὸ πῦρ πρόχειρο μεταφορικό μέσο πὺ βρῆκαν, ἕνα καλοκάγαθο καὶ ὑπομονετικό γαῖδουράκο, πὺ βρέθηκε ἐκεῖ. Ἔτσι οἱ γυναῖκες ὄδηγᾶνε τὴ βασιλισσά τους, μέσα σ' ἕνα πανδαιμόνιο ἀπὸ ζητωκραυγὲς καὶ χάχανα, ἀπὸ δρόμο σὲ δρόμο καὶ ἀπὸ συνοικία σὲ συνοικία, στὸ σπῖτι τῆς μπάμπως, ὅπου θὰ συνεχιστῇ τρικούβεργο τὸ γλέντι ὡς τὸ ἄλλο πρωῖνό.

Ἀνεξάρτητα ἀπ' τὴν εὐθυμῆ πλευρά, τοῦτο τὸ θρακικό ἔθιμο ἀποτελεῖ ἕνα ἀνεκτίμητο ντοκουμέντο γιὰ τὴν ἐθνολογικὴ καὶ λαογραφικὴ ἐπιστήμη. Κλείνει μιὰ ἐκδήλωση τοῦ λαϊκοῦ μας πολιτισμοῦ μὲ πολύτιμα ἱστορικά καὶ ἀνθρώπινα στοιχεῖα πὺ προήλθαν, ὅπως φαίνεται, ἀπ' τὴν ἀρχαία Διονυσιακὴ λατρεία, μὰ πὺ οἱ ρίζες του βρίσκονται πὺ πέρα ἀκόμα στὰ βᾶθη τοῦ χρόνου, ἀνάμνηση καὶ κατάλοιπο τῆς μητριαρχίας.

Ἱστορικά ἀνατρέχοντας, θὰ βροῦμε τὶς πηγὲς του στὰ ἀρχαία Λήνια, ὅσο καὶ στὰ Θεσμοφορία, πὺ ἀφοῦ διατηρήθηκαν στὰ χρόνια τῆς παρακμῆς, πέρασαν ἀπ' τὴν ἑλληνιστικὴ καὶ ρωμαϊκὴ ἐποχὴ στοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους, κατασταλάζοντας βυθιεῖα στὴ συνείδηση τοῦ θρακικοῦ λαοῦ σὰν παραδοσιακό του ἔθιμο.

Ὁ Διονυσιακὸς χαρακτήρας τοῦ ἔθιμου, γιὰ νὰ μιλήσουμε ἰδιαίτερα γιὰ τὴ «γιορτὴ τῆς μπάμπως», εἶναι ὀλοφάνερος. Ὅπως μᾶς εἶναι γνωστό, τόσο ἡ γιορτὴ τῶν Ληναίων ὅσο καὶ τῶν Θεσμοφορίων, πὺ μᾶς περιέγραψαν οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς, συμφωνοῦν ὄχι μονάχα στὸ γενικό χαρακτήρα, μὰ ἀκόμα καὶ σὲ πολλὲς λεπτομέρειες μὲ τὸ θρακικό ἔθιμο. Μιὰ περικοπή, πὺ τὴν δανεῖζομαι ἀπ' τὸν Διόδωρο τὸν Σικελιώτη, εἶναι πολὺ διαφωτιστικὴ: «Κάθε χρόνο σὲ πολλὲς ἑλληνικὲς πολιτεῖες, συνηθίζουσι οἱ γυναῖκες νὰ συγκεντρώνονται γιὰ νὰ γιορτάσουν τὸν Βάκχο. Τὰ κορίτσια κρατᾶνε θύρσο καὶ προσκυνᾶνε τὸ θεὸ μὲ ἄγριες ἐκστατικὲς κραυγὲς, ἐνῶ οἱ παντρεμένες προσφέρουσι ὁμαδικὰ θυσίαι καὶ παραδίδονται σὲ βακχικὰ ὄργια, τραγουδώντας ὕμνους στὸ Διόνυσο, ὅπως ἔκαναν οἱ παλῆς ἱερεῖαι του, οἱ «Μαινάδες»

Στὰ Θεσμοφορία λοιπόν, ὅπως καὶ στὰ Λήνια, ἀπαγορευόταν νὰ πέρουν μέρος οἱ ἄντρες, καθὼς καὶ τ' ἀνύπαντρα κορίτσια. Τὸ ἴδιο δὲν ἐπιτρεπόταν νὰ παραβρισκονται στὶς ἱεροτελεστίας τους. Τάχα δὲ γίνεται τὸ ἴδιο καὶ μὲ τὴ «μέρα τῆς μπάμπως ἢ τῆς μαμῆς» πὺ παίρνουν σ' αὐτὴ μέρος μόνο οἱ παντρεμένες;

Ἄλλὰ, θὰ ρωτήση κανεὶς, ποῖο εἶναι τὸ βαδύτερο νόημα αὐτοῦ τοῦ ἔθιμου. Οἱ ἐθνολόγοι ἀπαντᾶνε μ' ἕνα στόμα: Ἀπλούστατα, ἀντιανακλοῦν πανάρχαιες μαγικὲς τελετὲς καὶ γητιεῖς, πὺ ἀποβλέπανε στὴ γονιμοποίησιν τῆς γῆς καὶ τὴν πολυτεκνία τῶν γυναικῶν. Γιατί, σύμφωνα μὲ τὴν ὁμοιοπαθητικὴ μαγεία, ἡ σπορὰ καὶ ἡ εὐκαρπία τῆς γῆς ἦταν σύμφυτες μὲ τὴ γονιμότητα τῆς γυναίκας. Ἔτσι, ὅλες τοῦτες οἱ ἐκδηλώσεις ἀντιπροσωπεύουσι,

σάν μυθική σύλληψη, τὴ δραματικὴ σύνθεση τῆς ζωῆς ἢ καλύτερα μᾶς ἀπ' τὶς ἐκδηλώσεις τῆς φυσιολατρείας τῶν ἀνθρώπων.

Κώστας Θρακιώτης.

7. *Τὸ μέγα μνημεῖον τοῦ βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ.* Ἡ Ἁγία Σοφία τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὁ μέγας Ναός, θὰ ἀναπνεύσῃ. Ἀρχίζει σὲ λίγο, ὅπως γράφει ὁ Τουρκικὸς Τύπος, ἡ κατεδάφισις δλων τῶν γύρω της οἰκοδομῶν. Ἡ ἐκεῖ περιοχὴ ἐκηρύχθη ἀρχαιολογικὴ ζώνη. Τὸ τουριστικὸν συμφέρον τῆς Τουρκίας ἐπεκράτησε. Ἐξακολουθοῦν στὴν Πόλη οἱ ἐξωραϊσμοὶ καὶ ἐδόθη τώρα προτεραιότης στὴν περιοχὴ τῆς Ἁγίας Σοφίας, χωρὶς τὴν φορὰν αὐτὴν νὰ διαμαρτυρηθοῦν οἱ τουρκικὲς ἐφημερίδες, μὲ τὸν ἰσχυρισμὸν ὅτι ὁ γερμανὸς πολεοδόμος κ. Χούγκ, ποὺ καταρτίζει τὰ σχέδια, ἐνδιαφέρεται νὰ προβάλλῃ τὰ βυζαντινὰ μνημεῖα.

Πρὸ ἐτῶν ἔγιναν ἐκεῖ καὶ ἄλλες κατεδαφίσεις, μικρότερες ὅμως. Περιορίστηκαν στὴν πλατεῖα τοῦ Μεγάλου ναοῦ, στὸ Αὐγουσταῖο τῶν Βυζαντινῶν, ὅταν κατεστράφη ἀπὸ πυρκαϊὰ ἡ μεγάλη, εἰς τὴν ἀνατολικὴν του πλευρὰ, ξύλινη τεράστια οἰκοδομὴ ὅπου ἐστεγάζοντο τὰ περισσότερα δικαστήρια τῆς Σταμπούλ. Κατεδαφίστηκαν ἀπὸ τὴν Δημαρχία Κωνσταντινουπόλεως ὅλα τὰ ξύλινα τουρκικὰ καφενεῖα τῆς πλατείας, ποὺ εἶχαν μείνει χωρὶς πελατεία, ὅταν δὲν ὑπῆρχε πλέον τὸ δικαστικὸν μέγαρον. Δυὸ σειρὲς ἐσχημάτιζαν τὰ καφενεῖα αὐτὰ τῆς ἱστορικῆς πλατείας, ἡ μιὰ δὲ σειρὰ των, ἡ βόρεια, ἔφθανε ἕως τὴν εἴσοδο τοῦ αὐλογύρου τῆς Ἁγίας Σοφίας. Ἦδη θὰ κατεδαφισθοῦν πολλὰ κτίρια καὶ θὰ ἐμφανισθῇ ὁ Ναός—μουσεῖον, ποὺ κρύπτεται ἡ θέα του, κυρίως δὲ ἀπὸ δυσμᾶς, σὲ βαθμὸν ὥστε νὰ πλησιάζῃ κανεὶς τὸν βυζαντινὸν Ἰαπόδρομο, στὴν πλατεῖα Σουλτάν Ἀχμέτ τῶν Τούρκων καὶ νὰ μὴ βλέπει τὸν Μεγάλον Ναόν.

Ἐν τῷ μεταξὺ στὸν γυναικωνίτη τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ στὸν κυρίως ναὸ ἐξακολουθεῖ ἡ ἀποκάλυψις ψηφιδωτῶν παραστάσεων. Τὸ ἔργον τοῦ Θωμᾶ Οὐατεμόρε τὸ συνεχίζει μὲ τοὺς συνεργάτες του, ὁ κ. Ἀντεργουντ, τοῦ Βυζαντινοῦ Ἰνστιτούτου τῆς Ἀμερικῆς. Στὸ γυναικωνίτη ἀποκαλύπτεται τώρα ἡ παράστασις τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου (872—912), ἀδελφοῦ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ. Περισσότερη ἐργασία, συγκρινόμενη μὲ ἐκείνην τοῦ γυναικωνίτη, ἔγινε στοὺς τελευταίους αὐτοὺς μῆνας στὸν κυρίως ναόν. Ἀποκαλύφθηκαν μεγάλοι σταυροὶ στὴν ἄλλην, ὀπισθία πλευρὰ τῶν τυμπάνων, ποὺ σχηματίζονται ἐπάνω ἀπὸ κάθε πύλη τοῦ ἐσωνάρθηκος. Οἱ σταυροὶ αὐτοὶ εἶχαν καμουφλαρισθῇ ἀπὸ τοὺς Τούρκους, μὲ κάποιον διάκοσμον κάτω ἀπὸ τὸν ὁποῖο διεκρίνοντο δυὸ, τρεῖς ἀπὸ τίς γραμμὲς των. Εἶναι ὅπως οἱ σταυροὶ τῶν ἀναφερομένων τυμπάνων, ποὺ πρῶτοι ἀποκαλύφθηκαν, ὅταν ὁ Οὐατεμόρε ἤρχιζε τὰς ἐργασίας τοῦ ἰδίου, βυζαντινοῦ σχήματος, τῆς ἰδίας τέχνης καὶ τοῦ αὐτοῦ μεγέθους. Ἐξ ἄλλου σὲ πολλὰ σημεία τοῦ κυρίως ναοῦ

διακρίνονται καμουφλαρισμένοι σταυροί, οἱ ὁποῖοι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα θὰ ἀποκαλυφθοῦν ἐπίσης.

Σὲ ὅτι ἀφορᾷ τὸ μουσεῖον τῆς Ἁγίας Σοφίας, θὰ ἔπρεπε νὰ σημειωθῆ, ὅτι πολὺ συντελεῖ ὁ διευθυντῆς του κ. Φερίδου Ντερίμτεκεν. Σκέπεται μάλιστα, ὅπως μετεδόθη, νὰ πραγματοποιήσῃ ὅσα ἐσχεδίαζε ὁ ἀποθανὼν προκάτοχός του Μουζαφέρ Ραμαζάνογλου : Νὰ ἐκθέσῃ δηλαδή στὸν γυναικωνίτη τοῦ Μεγάλου Ναοῦ, στὸ μεσαῖο ἴσως τμήμα του, ὅπισθεν τῶν στασιδίων τῆς αὐτοκρατείας καὶ τῶν πρηγηγηπισσῶν, βυζαντινῆς καὶ μεταβυζαντινῆς εἰκόνες. Στὸν ἔξωνάρθηκα δὲ τῆς Ἁγίας Σοφίας βυζαντινὰς πλίνθους μὲ ἐπιγραφὰς ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὰ χερσαῖα καὶ θαλάσσια τείχη τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἢ ἀπὸ ἐρείπια βυζαντινῶν κτισμάτων της.

Ἄρκετὰ μεγάλα κιβώτια μὲ εἰκόνες ἐκκλησιῶν τοῦ Πόντου καὶ τῆς Μικρασίας, μὲ ἀμφία τῆς Καππαδοκίας καὶ τῆς βιθυνιακῆς Νικαίας, ὅπως καὶ μὲ περγαμινές, μένουν ἀποθηκευμένα στὰ ὑπόγεια τοῦ ἀρχαιολογικοῦ μουσείου τῆς Πόλης. Εἶναι ὅσα εἶχαν ἀπομείνει σὲ ἐκεῖ ναοὺς καὶ μοναστήρια μετὰ τὴν δραματικὴ ἔξοδο τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου. Ὅλα αὐτὰ τὰ συγκέντρωσαν οἱ τουρκικὲς ἀρχὲς καὶ ἀπεσταλμένοι τοῦ ἐν λόγῳ μουσείου καὶ τὰ ἀπέστειλαν εἰς Κωνσταντινούπολι. Προηγῆθησαν ὅμως αὐτῶν ἄλλοι, ἀρχαιοκάπηλοι καὶ ἔδρασαν. Βυζαντινῆς καὶ μεταβυζαντινῆς εἰκόνες ἀξίας, ξυλόγλυπτα ἔργα τέχνης, χειρόγραφα, ὅπως ἦσαν τῆς Μονῆς Σουμελᾶ τοῦ Πόντου καὶ ἄλλα, ἀκόμη δὲ καὶ τεμάχια τοιχογραφιῶν διηρπάγησαν καὶ πωλήθησαν στὴν Κωνσταντινούπολι, ἰδίως δὲ στὸ Καπαλῆ Τσαρσί—Μεγάλῃ Ἀγορᾷ. Ὀλόκληρο τέμπλο ναοῦ ἐπωλήθη μὲ τὴν ὁκᾶ στὸ Σύρο ἰδιοκτήτη τοῦ ξενοδοχείου Πέρα Παλάς καὶ τὸ μετέτρεψε σὲ ἐπιπλα : καναπέδες καὶ ντουλάπες, στὴν πρόσοψη τῶν ὁποίων βλέπει κανεὶς ἀγίους καὶ τὸν εὐαγγελιστὴ Λουκᾶ. Θανασία ἐξ ἄλλου συλλογὴ μεγάλῃς ἀξίας εἰκόνων καὶ ξυλόγλυπτων ἐσχημάτισε μὲ ὀλίγες χιλιάδες τουρκικὲς λίρες, σὲ χαρτονομίσματα, ὁ στρατιωτικὸς ἀκόλουθος τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ Ἀγγλικῆς πρεσβείας συνταγματάρχης Ἄλλεν, ποὺ ἐπῆγε πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν εἰς τὴν Τραπεζοῦντα. Δὲν εἶναι ὀλίγοι εἰς τὴν Πόλη, ὅλοι σχεδὸν ξένοι, ποὺ ἀγόρασαν ἀπὸ τούρκους ἀρχαιοκαπήλους εἰκόνες καὶ ἄλλα τῶν ναῶν τῆς Μικρασίας, μετὰ δὲ αὐτῶν ἦσαν καὶ μερικοὶ φρέρηδες τῆς Χαλκηδόνος —Κοδήκιοι— τῆς μικρασιατικῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ἄν κρίνει κανεὶς ἀπὸ μερικὲς εἰκόνες ἐξ ἐκείνων ποὺ ὑπάρχουν στὰ κιβώτια τοῦ ἀρχαιολογικοῦ μουσείου Σταμποῦλ καὶ τίς ὁποῖες εἶχε ὁ Ραμαζάνογλου εἰς τὸ γραφεῖόν του, δὲν φαίνεται νὰ διεσώθησαν πολλῆς ἀξίας ἔργα ἀγιογράφων, ἰδίως δὲ τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς ἢ τῶν πρώτων μετὰ τὴν Ἄλωσιν αἰώνων. Πολλῆς σημασίας ἴσως νὰ εἶναι τὰ χειρόγραφα καὶ τὰ ἀμφια, μετὰ δὲ τῶν ὁποίων πιθανὸν νὰ ὑπάρχουν καὶ βυζαντινά. Πάντως μὲ ἔκθεσις εἰκόνων, ἀμφίων καὶ περγαμινῶν στὸν γυναικωνίτη τῆς Ἁγίας Σο-

φίας θὰ παρουσιάξη πολὺ ἐνδιαφέρον γιὰ τοὺς ἐπισκέπτας τοῦ βυζαντινοῦ αὐτοῦ Μουσείου.

Κάποια συμπλήρωσις τῶν ὄσων θὰ βλέπουν οἱ προσκυνηταὶ καὶ ἐπισκέπτες τοῦ Μεγάλου Ναοῦ θὰ εἶναι καὶ ἡ ἔκθεσις βυζαντινῶν πλίνθων, ποὺ συγγέντωσε πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ὁ Ραμαζάνογλου, ἀφοῦ μάλιστα μεταξὺ αὐτῶν ὑπάρχουν καὶ πλίνθοι ἀπὸ ἐκείνους ποὺ χρησιμοποιήθηκαν εἰς τὴν ἀνέγερση τοῦ Μεγάλου Ναοῦ καὶ εὐρέθησαν, σὲ μικρὸ σχετικῶς βάθος, στὸν αὐλόγηρό του. Ἄλλα ἀπὸ τὰ τοῦβλα αὐτὰ ἔχουν τὴν ἐπιγραφὴ «Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ» καὶ ἄλλα τὸ ὄνομα τοῦ δωρητοῦ ἢ τῆς δωρητρίας, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἀναφέρεται καὶ μιὰ πρεσβυτέρα. Κάμνει ἐντύπωσιν ἡ στερεότης των, ἃν καὶ εἶναι τόσων αἰῶνων. Τοῦβλα τοῦ θαλάσσιου βυζαντινοῦ τείχους τῆς Προποντίδος, ποὺ ἔμειναν τόσους αἰῶνες μέσα στὴ θάλασσα, εἶναι ἀκόμη στερεά. Καὶ πολὺ ὀρθὰ ἐσκέφθη νὰ χρησιμοποιήσῃ πλίνθους τοῦ χερσαίου τείχους ἢ τούρκικα μηχανικῶς, ποὺ ἐπεσκεύασε πρὸ τριετίας τὸ φρουρίο, ποὺ ἔκτισε εἰς τὸ Ρούμεν Χισὰρ τοῦ Βοσπόρου ὁ Πορθητῆς τὶς παραμονὲς τῆς Ἀλώσεως. Ἀντικατέστησε μὲ τὰς πλίνθους αὐτὰς τοῦβλα, ποὺ ἐχρησιμοποιήθησαν σὲ μιὰ ἄλλη ἐπισκευὴ τοῦ φρουρίου αὐτοῦ, ἐπὶ ὑπουργοῦ τῶν Ναυτικῶν Τζεμάλ πασᾶ, πρὸ 43 ἐτῶν καὶ εἶχαν φθαρεῖ ἐν τῷ μεταξῷ.

Ἄρκετὴ ποικιλία παρουσιάζουν αἱ βυζαντιναὶ πλίνθοι. Προέρχονται καὶ ἀπὸ ἓνα πύργου τοῦ θαλάσσιου κάστρου ἐπὶ τοῦ Κερατίου κόλπου, πύργου ποὺ κατεδαφίσθη πρὸ ὀλίγων ἐτῶν πρὸ τῶν ἐξωραϊσμῶν, γιὰ νὰ διευρυνθῇ ἡ ὁδὸς πέραν τοῦ Γεμὶς Ἰσκελεσί. Ἐπρόκειτο περὶ πύργου, ποὺ αἱ βάσεις του ἦσαν τοῦ τείχους τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου. Καὶ πλίνθοι του ἔχουν ἐπιγραφὴ «Κωνσταντίνος», μὲ ὄμικρον καὶ ὄχι μὲ ὀμέγα, χωρὶς νὰ πρόκειται περὶ ἀνορθογραφίας προκειμένου περὶ ξενικοῦ ὀνόματος.

Σ. Παπαδόπουλος

8. Ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας Τραπεζοῦντος θὰ μετατραπῇ εἰς βυζαντινὸν μουσεῖον. Νέον βυζαντινὸν μουσεῖον ἰδρύεται εἰς τὴν Τουρκίαν. Θὰ εἶναι ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας τῆς Τραπεζοῦντος, ποὺ μετατρέπη εἰς τζαμί, ὅταν τὸ 1461 ἔπαυσε νὰ ὑπάρχη καὶ ἡ Ἀνατολικὴ Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία. Δύο βυζαντινὰ μουσεῖα ἔχει ἡ Κωνσταντινούπολις: τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ τὸν ναὸν τῆς μονῆς τῆς Χώρας (Καρχιέ). Δὲν θὰ βραδύνουν ὅμως νὰ προστεθοῦν εἰς αὐτὰ καὶ ἄλλα: ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας τῆς Τραπεζοῦντος, ποὺ ἀποκαλύπτονται τώρα, κάτω ἀπὸ τὸ τουρκικὸν ἀσβεστόμα, αἱ θαναμάσαι τοιχογραφίαι του, διὰ τὰς ὁποίας ἔγραψε τὸ «Βῆμα» ὁ ναὸς τῆς Παμμακαρίστου τῆς Κων)πόλεως (Φετχιέ), μὲ τὰ ἐξαιρετικῆς τέχνης ψηφιδωτὰ του, ποὺ ἔπαυσε νὰ εἶναι τζαμί καὶ ἡ Ἁγία Εἰρήνη τῆς Κων)πόλεως. Δὲν ἀποκλείεται μάλιστα νὰ μετατραπῇ εἰς βυζαντινὸν μουσεῖον καὶ ὁ ἐδῶ ναὸς τοῦ Παντοκράτορος Χριστοῦ, τὸ Ζεϊρέκ Κλίσε τζαμί τῶν Τούρκων, οἱ

τοίχοι τοῦ ὁποίου, ὅπως ἐξηκριβώθη, κάτω ἀπὸ τὸ τουρκικὸν των ἀσβέστωμα, εἶναι διακοσμημένοι μὲ ψηφιδωτὰς παραστάσεις καὶ νοπογραφίας. Αἱ τουριστικαὶ ἐπιδιώξεις τῆς Τουρκίας ἰδιαίτερος συντελοῦν εἰς τὴν ἴδρυσιν τῶν βυζαντινῶν αὐτῶν μουσείων. Ἡ ἀρχὴ ἔγινε μὲ τὴν ἀπόφασιν τοῦ Κεμάλ Ἀτατοῦρκ ὅπως ὁ μέγας ναὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως παύσῃ νὰ εἶναι τζαμί καὶ ἀπεκαλύφθησαν ἀπὸ τὸν ἀμερικανὸν Θωμᾶ Οὐατέμορε αἱ περίφημοι ψηφιδωτὰ παραστάσεις του. Ὅσον ἀφορᾷ τὰς τοιχογραφίας τῆς Ἁγίας Σοφίας Τραπεζοῦντος θὰ ἔπρεπε νὰ σημειωθῇ ὅτι ἐκτὸς τοῦ Ντέιβιντ Οὐῆνφελντ, ποῦ ἀνέφερε τὸ «Βῆμα» τῆς 5ης Φεβρουαρίου, ἔχουν γράψῃ περὶ αὐτοῦ ὁ καθηγητὴς Τάλμποτ Ράις καὶ ὁ Γάλλος βυζαντινολόγος Γκαμπριέλ Μιλλέ. Ἡ Τραπεζοῦς εἶχε καὶ ἔχει ἴσως ἀκόμη βυζαντινὰς ἢ καὶ μεταβυζαντινὰς φορητὰς ἰδίως εἰκόνας. Τὸ 1924—25 μετέβη εἰς τὴν Τραπεζοῦντα ὁ στρατιωτικὸς ἀκόλουθος τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ ἀγγλικῆς πρεσβείας Ἄλλεν καὶ ἐκόμισεν ἀπὸ ἐκεῖ σωρεῖαν φορητῶν εἰκόνων ἀπὸ διαφόρους ἐκκλησίας τῆς. Τὸν συνώδευσεν εἰς τὴν Τραπεζοῦντα ὁ ἰσραηλίτης ἀρχαιοπώλης, ποῦ εἶχε τὸ κατάστημά του ἀπέναντι τοῦ ξενοδοχείου Πέρα Παλὰς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ εἰς τὸν ὁποῖον συνεργάτης τοῦ Παπαευθύμ, καθηρημένος ἀρχιμανδριτῆς Τράντας, ἔχει πωλήσει πλείστας εἰκόνας καὶ ἄμφια τῶν ναῶν τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Παναγίας Καφατιανῆς τοῦ Γαλατᾶ. Ὁ Ἄλλεν ἐκράτησε μόνον τὰς βυζαντινὰς εἰκόνας, τὰς ἄλλας δέ, ἀρίστης τέχνης, καθὼς καὶ ἓνα χρυσοκέντητον Ἐπιτάφιον τοῦ 18ου αἰῶνος, παρεχώρησεν εἰς τὸν ἐν λόγῳ ἀρχαιοπώλην, ὁ ὁποῖος τὰς ἐπώλησε ἀργότερα εἰς τὴν βασιλίσειαν τῆς Ρουμανίας Μαρίαν, ὅταν αὐτὴ ἐπεσεκέρθη τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐκτοτε δὲν εἶναι γνωστὸν τί ἀπέγιναν. Ἡ Τραπεζοῦς ὑπέηξε σημαντικὸν βυζαντινὸν κέντρον. Μετὰ τὸν 17ον αἰῶνα ἀνεπτύχθη ἐκεῖ ἡ βυζαντινὴ τέχνη καὶ ἔφθασεν εἰς μεγάλην ἀκμὴν. Οἱ Κομνηνοί, ὡς γνωστὸν, ἦσαν προστάται τῶν Τεχνῶν.

Σ. Π.

9. Νέα ψηφιδωτὰ εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν ἀπεκαλύφθησαν.

Νέα ψηφιδωτὰ ἀπεκαλύφθησαν εἰς τὴν Ἁγία Σοφία. Εἶναι τρεῖς σταυροὶ τῆς νοτιοανατολικῆς πλευρᾶς τοῦ γυναικωνίτη τοῦ Μεγάλου Ναοῦ, ποῦ εἶχαν ἀσβεστωθῇ ἐπὶ σουλτάνου Ἀβδοῦλ Μετζίτ, ὅταν ὁ Ἴταλὸς ἀρχιτέκτων Φοσσάτι τὸ 1847—1849 ἐπεσκεύασε τὴν Ἁγία Σοφία κατὰ τὸν καλύτερον τότε τρόπον. Εἶναι ἕξ ἄλλου ἡ μωσαϊκὴ παράστασις τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου Ἀλεξάνδρου (912—913), μὲ τὴν ἐπιγραφὴν «Κραταῖος Δεσπότης», ποῦ ἀπεκαλύφθη κάτω ἀπὸ ἀσβέστωμα εἰς τὸ ἀριστερὸν κλίτος τοῦ γυναικωνίτη ἐπίσης. Ἡ κυριώτερη ἀποκάλυψις εἶναι ἡ ψηφιδωτὴ παράστασις τοῦ Προφήτη Ἡσαΐα ποῦ τὴν ἀναφέρει ὁ Σάλζενμπεργκ. Ἡ ἀποκάλυψις τῆς ὀφείλεται εἰς τὸν διευθυντὴν τοῦ μουσείου τῆς Ἁγίας Σοφίας κ. Φερειδδὸν Ντερίμτεκιν, ποῦ μὲ ζῆλον ἐξυπηρετεῖ τὰς βυζαντινὰς σπουδὰς. Ἠρεύνησεν

εἰς τὸ γείσωμα τῆς ὄροφης τοῦ γυναικωνίτη, τὸ ὄρατόν ἐκ τοῦ κυρίως ναοῦ. Ἡ ἔρευνα τοῦ κ. Ντερίμτεκιν ἔγιναν ἐκεῖ ὅπου ἐδράζεται ἡ μεσημβρινή μεγάλη ἀψὶς μὲ τὰ δώδεκα παράθυρα, ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς ὁποίας στηρίζεται ὁ θόλος, θαῦμα. Ἡ παράστασις εὐρέθη καὶ αὐτὴ κάτω ἀπὸ ἀσβέστωμα εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς ἀψίδος, πρὸς τὸ πρῶτον παράθυρον. Ὁ προφήτης εἶναι ὀλόσωμος καὶ κάτω ἀπὸ τὴν παράστασίν του ὑπάρχει τὸ μονόγραμμα «ΚΥΡΙΕ», σχήματος σταυροῦ, μὲ μωσαϊκὸν διάκοσμον μὲ ῥόμβους καὶ ἡμικύκλια. Ὁ Ἡσαΐας φορεῖ πράσινον χιτῶνα καὶ λευκὸν ἱμάτιον. Εἶναι ἐστραμμένος πρὸς τὸ Ἱερὸν Βῆμα καὶ μὲ τὸ δεξιὸν χεῖρ δεικνύει τὴν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου, πού ἀπεκαλύφθη πρὸ ἐτῶν καὶ κοσμεῖ τὴν κόγχην τοῦ Ἱεροῦ Βήματος, ἐνῶ μὲ τὸ ἀριστερὸν κρατεῖ ελλητάριον, πού φέρει τὴν γραφήν: «Ἴδου ἡ Παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται καὶ τέξεται υἱὸν καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἑμμανουήλ». Ἐξ ἄλλου ἐκαθαρίσθησαν ἐκ νέου αἱ ψηφιδωταὶ παραστάσεις, πού ἀπεκαλύφθησαν πρὸ ἐτῶν εἰς τὸν γυναικωνίτη ἀπὸ τὸν ἀειμνήστον Οὐτίμορ καὶ αἱ ὁποῖαι εἶναι ἡ Δέσις, ἡ αὐτοκράτειρα Ζωὴ μὲ τὸν Κωνσταντῖνον τὸν Μονομάχον (1024—1054) καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης Κομνηνὸς μὲ τὴν αὐγουύσταν Εἰρήνην.

Ἐγίνε καλὴ ἐργασία εἰς τὸν Μεγάλον Ναόν. Ὁ κ. Φεριδδὸυν Ντερίμτεκιν μὲ πολὺ ἐνδιαφέρον, μὲ ἐνθουσιασμόν, συνέχισε τὸ ἔργον τοῦ προκατόχου του, ἀειμνήστου καὶ αὐτοῦ Μουζαφφὲρ Ραμαζάνογλου. Κατῶρθωσε νὰ ἔχη ἐντὸς 5 ἐτῶν ἄνω τῶν 800.000 τουρκικῶν λιρῶν πιστώσεις ἐκ μέρους τοῦ ὑπουργείου τῆς Παιδείας δι' ἐπισκευὰς τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ ἄλλα ἔργα εἰς τὸν ναὸν καὶ τὸν αὐλόγυρόν του. Ἐπεσκευάσθη ριζικῶς τὸ κυκλικὸν οἰκοδόμημα, τὸ θεωρούμενον ὡς Σκευοφυλάκιον. Αἱ ρωγαὶ καὶ οἱ τοῖχοι του ἀπηλλάγησαν τῶν ἐξωτερικῶν ἐπιχρίσεων καὶ ἀνανεώθησαν. Τὰ καταστραφέντα ὑπὸ τοῦ χρόνου μέρη ἐπαδιωρθώθησαν καὶ ὅλη ἡ οἰκοδομὴ ὑπέστη μίαν λεπτομερῆ ἐξέτασιν. Γίνονται ἀφ' ἑτέρου ἔρευμαι εἰς τὸν κάτωθι τοῦ ἐξωνάρθηκος τῆς Ἁγίας Σοφίας χώρον ὅπως καὶ εἰς τὸ εὐρεθὲν ἀπὸ τὸν Ραμαζάνογλου «Κολουμπάριουμ», ὅπου ἐφυλακίζοντο οἱ ἁμαρτάνοντες κληρικοί. Εὐρίσκεται αὐτὸ εἰς τὸ βόρειον μέρος τοῦ ναοῦ, εἰς τὸν κῆπον τὸν γνωστὸν τώρα μὲ τὸ ὄνομα «Βεζιρ μπαχτσεσι» (ὁ κῆπος τοῦ Βεζύρη) καὶ κατεβαίνει κανεὶς εἰς τὸ κρατητήριον μὲ τοὺς στενοὺς διαδρόμους ἀπὸ τὸ στόμιον ἑνὸς φρεάτος, Ὁ κ. Ντερίμτεκιν ἐπλούτισεν ἐξ ἄλλου τὴν συλλογὴν τῶν βυζαντινῶν ἐνεπιγράφων πλίνθων, πού ἐσχημάτισεν ὁ Ραμαζάνογλου καὶ ἐκτίθενται εἰς μίαν αἴθουσαν πρὸς βορρᾶν πρὸ τοῦ ἐξωνάρθηκος τοῦ ναοῦ. Εἶναι δὲ πλίνθοι πού προέρχονται ἀπὸ ἀνασκαφὰς εἰς τὸν κῆπον τὸν ὀπισθεν τοῦ ναοῦ τῆς Μονῆς τῆς Χώρας (Καχριὲ) ἀπὸ τὰς Βλαχέρας, ἀπὸ τὰ τεῖχη τοῦ Ἀνθεμίου καὶ ἀπὸ τὴν Μονὴν τοῦ Στουδίου. Ἐπὶ πλεόν ἐκαθαρίσθησαν αἱ γάλκιναι πύλαι τοῦ ἐξωνάρθηκος τῆς Ἁγίας Σοφίας, αἱ ὁποῖαι φαίνεται ὅτι ἦσαν ἐπίχρυσοι.

Ἐν τῷ μεταξύ ὑπήχθησαν ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ κ. Φεριδδῶν Ντε-
ρίμτεκιν ὡς παραρτήματα τοῦ μουσείου τῆς Ἁγίας Σοφίας, ἡ μονὴ τῆς Χώ-
ρας (τὸ Καρχιεὶ τζαμί), ὁ ναὸς τῆς Παμμακαρίστου (Φετχιεὶ τζαμί), ἡ Ἁγία
Εἰρήνη, ὁ ναὸς τῆς μονῆς τοῦ Στουδίου (Ἰμραχὸρ Τζαμισή), πού κατεστρά-
φη ἀπὸ πυρκαϊὰ τὸ 1782 καὶ τὰ εἰρημιά του εἶχον σοβαρὰς βλάβας κατὰ τὸν
μεγάλον εἰς Κωνσταντινούπολιν σεισμόν τοῦ 1894, ὁ ναὸς τῆς μονῆς τῆς Πα-
ναχαράντου (Φενερί Ἰσᾶ τζαμί), πού κατεστράφη ἀπὸ πυρκαϊάν τὸ 1917 καὶ
ὁ ναὸς τῆς μονῆς τοῦ Μυρελαίου (Μπουντρούμ τζαμί), πού ἐπίσης κατεστρά-
φη εἰς μεγάλην πυρκαϊάν τὸ 1911.

Σ. Π.

10. *Ἡ μεγάλη βυζαντινὴ εἰσφορὰ εἰς τὴν προαγωγὴν τῆς Δύ-
σεως*—Εἶναι εὐρύτατα διαδεδομένο ὅτι ἀπὸ ἀπόψεως πολιτισμοῦ ἡ σπου-
δαιότερα ὑπηρεσία πού προσέφερε τὸ Βυζάντιο ἦταν τὸ ὅτι ὑπῆρξε ἐπὶ χίλια
χρόνια τὸ ὄχυρό τῆς χριστιανοσύνης κατὰ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν ἀπίστων καὶ
ὅτι κατόρθωσε νὰ διατηρήσῃ γιὰ ὀλόκληρη τὴν ἀνθρωπότητα τὴν φιλολο-
γικὴ καὶ φιλοσοφικὴ κληρονομιά τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων.

Καμμιά ἀμφιβολία δὲν ὑπάρχει, βέβαια, γιὰ τὴ σημαντικὴ προσφορὰ
του σὰν κιβωτοῦ τῆς ἑλληνικῆς γνώσεως. Τὸ Βυζάντιο ὅμως δὲν ἦταν μόνο
μιὰ παθητικὴ ἀποθήκη ἀρχαίων πολιτιστικῶν στοιχείων. Ὁ πολιτισμὸς του
ὑπῆρξε μιὰ ἀξιοσημείωτη συγχώνευσις τῆς φιλοσοφίας καὶ λογοτεχνίας τῆς
ἀρχαίας Ἑλλάδος μετὰ τὰ θρησκευτικὰ ἰδεώδη τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ μιὰ μυ-
στικιστικὴ τάσι πού μπορεῖ ν' ἀποδοθῇ στὴν ἐπιρροὴ τῆς Ἀνατολῆς. Ἐτσι
τὸ Βυζάντιο ἀντὶ νὰ εἶναι, ὅπως συνήθως θεωρεῖται, ἀπολίθωμα ἀρχαίου
πολιτισμοῦ, κατόρθωσε μετὰ τὸ δημιουργικὸ του πνεῦμα νὰ προσελκύσῃ τοὺς
κάποτε ἀπρόθυμους δυτικούς, νὰ τοὺς κατευθύνῃ, νὰ τοὺς ἐμπνεύσῃ. Καὶ τὸ
1453 ὅταν οἱ Τούρκοι ἐκυρίευσαν τὴν Κωνσταντινούπολι, ὅχι μόνον τὸ Βυ-
ζάντιο εἶχε παραδώσει τὴν πολιτιστικὴ κληρονομιά τῶν ἀρχαίων στὴ Δύσι
ἀλλὰ κυρίως ἡ τελευταία εἶχε ἀφομοιώσει τὰ προϊόντα καὶ τὸ δημιουργικὸ
πνεῦμα τοῦ πρώτου. Σὰν ἀποτέλεσμα τῆς πορείας αὐτῆς τοῦ πολιτισμοῦ τὸ
Βυζάντιο, ἀντίθετα ἀπ' ὅ,τι πιστεύεται, μύθωσε νὰ παίξῃ ἕνα πολὺ πλατὺ
διαδοτικὸ ρόλο στὴ διαμόρφωσι τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ δυτικοῦ κόσμου.

Αὐτὸ εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ συμπεράσματα τοῦ Ἑλληνοαμερικανοῦ Βυ-
ζαντινολόγου κ. Κωνστ. Γιαννακοπούλου, ὅπως ἐκτίθεται στὸ ὑπὸ ἔκδοσι
βιβλίον του «Ἑλληνες ἐξόριστοι στὴ Βενετία καὶ ἡ συμβολὴ τους στὴν Ἀνα-
γέννησι», πού θὰ κυκλοφορήσῃ σὲ λίγους μῆνες ἀπὸ τὸ πανεπιστημιακὸ τυ-
πογραφεῖο τοῦ Χάρβαρντ.

Γεννημένος στὴ Μιννεάπολι ἀπὸ γονεῖς καταγομένους ἐκ Σπάρτης, ὁ
κ. Γιαννακόπουλος ἐσπούδασε στὰ Πανεπιστήμια τοῦ Χάρβαρντ, τῆς Πίζας,
τῶν ὁποίων εἶναι διδάκτωρ, πρὶν γίνῃ τακτικὸς καθηγητὴς τῆς Βυζαντινῆς
καὶ Μεσαιωνικῆς Ἱστορίας στὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Ἰλλινόις καὶ ἀφοσιωθῇ

στην ιστορική έρευνα τῆς περιόδου αὐτῆς. Συγγραφεὺς δεκάδων ἄρθρων καὶ μονογραφιῶν, προσείλκυσε τὸ διεθνὲς ἐνδιαφέρον τόσον ἐκ μέρους τῶν εἰδικῶν, ὅσον καὶ τοῦ μορφωμένου κοινοῦ μὲ τὸ βιβλίον του: «Ὁ Αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ Παλαιολόγος ὁ 8ος καὶ ἡ Δύσις», ὅπου ἀνέλυσε τὴν προσωπικότητα καὶ τὴν πολιτικὴν τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου τοῦ 8ου, ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ ὁποῦν ἐτέθη οὐσιαστικῶς τὸ θέμα τῆς ἐνώσεως τῶν Ἑκκλησιῶν. Τὸ βιβλίον αὐτὸ θὰ κυκλοφορήσῃ προσεχῶς στὴν Ἰταλία. Στὸ νέο του βιβλίον πού, ὅπως εἶπαμε, τυπώνεται τώρα, ὁ κ. Γιαννακόπουλος ἐξετάζει τὴ συμβολὴν στὴ διάδοσιν τοῦ βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ τῶν Ἑλλήνων τῆς Βενετίας τοῦ 15ου καὶ 16ου αἰῶνα, πού μὲ ἐκπληκτικὸ ἐνθουσιασμὸ γιὰ τὴ γλῶσσα καὶ ἀγάπην γιὰ τὰ κείμενα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ὅχι μόνον τὰ ἐδιάβαζαν στὸ πρωτότυπον, πρᾶγμα ἀσύνηθες γιὰ τὴ Δύσιν, ἀλλὰ ἔκαναν σημαντικὰς κριτικὰς ἐκδόσεις.

*
* *

Τις ἡμέρας αὐτὰς ὁ κ. Γιαννακόπουλος βρίσκεται στὴν Ἀθήνα, ὅπου σὰν ὑπότροφος τῆς ἀμερικανικῆς Κυβερνήσεως θὰ συνεχίσῃ τὴν ἔρευνάν του στὸ ἐδῶ Πανεπιστήμιον, στὸ ὁποῖον ἔδωσε ἤδη σειρὰ διαλέξεων σχετικῶν μὲ τὴν εἰδικότητά του. Μὲ τὴν εὐκαιρίαν αὐτήν, εἶχε τὴν καλοσύνην νὰ ἐξηγήσῃ στὸ «Βῆμα» τὰ πορίσματα τῆς ἐργασίας του.

— Ποιὰ ἦταν ἡ γενικωτέρα ἐπίδρασις τοῦ Βυζαντινοῦ ἐπὶ τῆς Δύσεως ;

— Γιὰ νὰ βροῦμε, λέγει, συγκεκριμένους ἐπιδράσεις τῆς χριστιανικῆς Ἀνατολῆς ἐπὶ τῆς Δύσεως, πρέπει νὰ λάβωμε ὑπ' ὄψιν μας τὰ σημεῖα τῆς πρακτικῆς ἐπαφῆς, δηλαδὴ τοὺς συγκεκριμένους τρόπους μὲ τοὺς ὁποίους ἔγινε ἡ μεταξὺ τῶν πολιτιστικῆς ἐπαφῆς καὶ ἔπειτα νὰ ἀναλύσωμε τοὺς διαφόρους τομεῖς τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ, πού ἐπηρεάσθησαν σημαντικὰ ἀπὸ τὸ Βυζάντιον. Σὰν δύο μέρη τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας, ἡ βυζαντινὴ Ἀνατολή καὶ ἡ Δύσις διετήρησαν μερικὰ κοινὰ στοιχεῖα πολιτισμοῦ, πρὸ πάντων τὴν ἑλληνορωμαϊκὴν παράδοσιν. Στὸν 6ον αἰῶνα, μὲ τὸν αὐτοκράτορα Ἰουστινιανὸν τὸ Βυζάντιον ἐκυρίευσεν τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Ἰταλίας, πού κατεῖχαν οἱ Γερμανοί, καὶ ἴδρυσεν τὸ λεγόμενον ἑξαρχάτο τῆς Ραβέννης, γεγονός σημαντικόν, γιὰτὶ ἔφερε πάλιν ἕνα σπουδαῖον μέρος τῆς Δύσεως στοὺς κόλπους τοῦ Βυζαντινοῦ. Τὸ ἑξαρχάτο αὐτό, πού περιελάμβανε καὶ τὴν πόλιν τῆς Ρώμης, ἔμεινε στὰ χέρια τῶν Βυζαντινῶν μέχρι τὸ 751, ὅποτε ἡ Ραβέννα ἔπεσε τελικὰ στὰ χέρια τῶν Γερμανῶν Λομβαρδῶν. Τὸ ἀξιοσημείωτον εἶναι ὅτι πρὸ τῆς πτώσεως τῆς Ραβέννης, ἡ πόλις αὐτὴ εἶχε γίνῃ κέντρο ἀκτινοβολίας τοῦ βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ, ἰδίως ὅσον ἀφορᾷ τὴν Τέχνην καὶ τὸ Δίκαιον. Περισσότερον ἐνδιαφέρουσες γιὰ μᾶς εἶναι οἱ πόλεις τῆς Σικελίας καὶ νοτίου Ἰταλίας, πού ἔμειναν βυζαντινὲς ἐπαρχίαι μέχρι τὸν 11ον αἰῶνα. Αὐτὸ πού συνέβαλε πολὺν στὴ διατήρησιν καὶ μάλιστα στὴ διάδοσιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ αὐτῶν τῶν χωρῶν, ἦταν τὰ διάφορα κύματα Βυζαντινῶν προσφύγων πού ἤρχοντο

ἀπὸ τὴν Ἀνατολή. Ἔτσι τὸν 7ο καὶ 8ο αἰῶνα ἔφθασαν ἐκεῖ πρόσφυγες ποὺ ἔφευγαν τὶς ἐπιθέσεις τῶν Ἀράβων. Ἀργότερα δέ, τὸν 8ο καὶ 9ο αἰῶνα περὶ τοῦ 50.000 μοναχοί, γιὰ νὰ σωθοῦν ἀπὸ τοὺς διωγμοὺς τῶν εἰκονοκλαστῶν αὐτοκρατόρων. Κατὰ τὸν 11ον αἰῶνα ἡ νότιος Ἰταλία εἶχε σχεδὸν τελείως ἔξελληνισθῆ ἀπὸ ἀπόψεως πολιτισμοῦ καὶ θρησκείας καὶ τοῦλάχιστον μέχρι τὸν 15ο αἰῶνα ἀποτελοῦσε τὸ κύριο κέντρο τῆς βυζαντινῆς ἐπιρροῆς στὴ Δύσι. Ἀκόμη καὶ ἡ ἀραβικὴ κατάκτησι τῆς Σικελίας τὸν 9ο αἰῶνα δὲν ἔβαλε τέλος στὴν ἐπιρροὴ αὐτή. Τουναντίον, οἱ Ἀραβες ἀγαποῦσαν τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ καὶ σὲ μικρότερο βαθμὸ τὴν βυζαντινὴ ἐπιστήμη καὶ φιλοσοφία. Μετὰ τὸν 11ο αἰῶνα, ὅταν οἱ Νορμανδοὶ κατέλαβον τὴ Σικελία ἀπὸ τοὺς Ἀραβες, ὁ ἑλληνοβυζαντινὸς πολιτισμὸς ἔξακολουθοῦσε νὰ εἶναι ἐπίσημο στοιχεῖο τῆς νήσου, ὡς ὑπουργοὶ δὲ ὠρίζονταν μορφωμένοι Ἕλληνες. Αὐτὸ ποὺ ἔφερε τὴ Δύσι καὶ τὴν Ἀνατολή σὲ πολὺ μεγαλύτερο βαθμὸ σὲ ἐπαφὴ ἦταν τὸ κίνημα τῶν Σταυροφοριῶν ποὺ ἄρχισε στὸ τέλος τοῦ 11ου αἰῶνα. Ὀλόκληρες στρατιῆς ἐπέρασαν ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολι πηγαίνοντας στὰ Ἱεροσόλυμα, ἐνῶ μᾶζες προσκυνητῶν περνοῦσαν ἀπ' ἐκεῖ, ὅλοι δὲ αὐτοὶ ὑφίσταντο τὴν ἐπίδρασι τῆς πλουσίας καὶ κοσμοπολιτικῆς ζωῆς τῶν Βυζαντινῶν. Ἀναπόφευκτες ἀντιζηλίεις μεταξὺ Λατίνων καὶ Βυζαντινῶν εἶχαν σὰν ἀποκορύφωμα τὴν 4η σταυροφορία τοῦ 1204, ὁπότε τὰ δυτικὰ στρατεύματα, ὀδηγούμενα ἀπὸ τοὺς Βενετούς, ἐκυρίευσαν καὶ ἐληλάτησαν ἀγρίως τὴν Κωνσταντινούπολι. Σωροὶ λαφύρων, δηλαδὴ ἱερὰ λείψανα, χειρόγραφα, θησαυροὶ ἀπὸ ἀσήμι καὶ χρυσό, πολλὰ ἀντικείμενα τέχνης, μετεφέρθησαν γιὰ νὰ στολίσουν τὶς ἐκκλησίας καὶ τὰ παλάτια τῆς Δύσεως. Στὰ ἐρείπια τοῦ βυζαντινοῦ κράτους ἰδρῦθηκε μιὰ λατινικὴ αὐτοκρατορία, μάταια ὅμως οἱ Δυτικοὶ κατακτητὰι προσεπάθησαν νὰ ἐκλατινίσουν τὸν ἑλληνικὸ πληθυσμὸ τοῦ Βυζαντίου μέσφ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Ὑπῆρχαν βέβαια καὶ ἄλλα κέντρα ἑλληνικῆς ἐπιρροῆς στὴ Γαλλία, Ἀγγλία, Γερμανία, ποὺ ἔπαιξαν ὅμως μικρότερο ρόλο στὴν διάδοσι τοῦ βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ.

* *

—Ποιοὶ ἦταν οἱ τομεῖς τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ ποὺ ἐπηρεάσθησαν ἀπὸ τὸ Βυζάντιο;

—Δὲν εἶναι μόνο ἡ Τέχνη καὶ τὸ Δίκαιον—καὶ ἐδῶ ἀποδεικνύεται τὸ σφάλμα ἐκείνων ποὺ ὑποστηρίζουν ὅτι τὸ Βυζάντιο ἐκράτησε μόνο τὸν ἀρχαῖο πολιτισμὸ. Μὲ τὸ δημιουργικὸ τοῦ πνεῦμα ἐπηρέασε σὲ διαφορετικὸ βαθμὸ ὅλους σχεδὸν τοὺς τομεῖς τῆς ἀνθρωπίνης δραστηριότητος: τὴ βιοτεχνία, τὴ μουσικὴ, τὴν ἠμνωδία, ὅπου ὑπάρχουν λέξεις καθαρὰ ἑλληνικῆς, τὴ βιομηχανία, τὴ ναυτιλία, τὸ ἐμπόριο, τὴν πολιτικὴ θεωρία, τὴν ἀρχιτεκτονικὴ, τὴν τέχνη, πρὸ πάντων, σὲ σημεῖο νὰ θεωρηθῆ ἡ Ἰταλία ἐπαρχία τοῦ Βυζαντίου καὶ νὰ πιστεύεται ἀπὸ μερικοὺς εἰδικοὺς ὅτι ὁ ρεαλισμὸς, τὸ κυ-

ριώτερο στοιχείο τῆς τέχνης τῆς Ἀναγεννήσεως, ἐνεπνεύσθη ἀπὸ τὸ Βυζάντιο. Ἐπίσης τῇ φιλολογία, μὲ τοὺς νέους τρόπους κριτικῆς τῶν κειμένων ποὺ ἀνέπτυξαν Ἕλληνες, καὶ τὴν φιλοσοφία. Μὲ τὴν εἰσαγωγή μετὰ τὸν 12ο αἰ. ὦνα στὴ Δύσι τῶν φιλοσοφικῶν ἔργων τοῦ Ἀριστοτέλους, ἦλθε συγχρόνως καὶ ἡ ἑλληνικὴ λογικὴ, ποὺ ἡ χρῆσις της ἐπέτρεψε στὴ Δύσι νὰ ἀρχίσῃ ν' ἀπαλλάσσεται ἀπὸ τὴ νοοτροπία τῶν σκοτεινῶν χρόνων, τὶς δεισιδαιμονίες καὶ τὶς προλήψεις, ὅσον ἀφορᾷ τὸν κόσμον καὶ τὴ φύσι. Εἶναι προφανὲς πόσο δραματικὸ θὰ ἦταν γιὰ τοὺς Δυτικούς τοῦ Μεσαίωνα νὰ ἀντιμετωπίσουν ἔξαφνα καὶ γιὰ πρώτη φορὰ τὰ μεταφυσικὰ ἔργα τοῦ Ἀριστοτέλους, ποὺ ἐξηγοῦσαν τὸν κόσμον μὲ βάσι μόνον τῇ λογικῇ, χωρὶς ἀναφορὰ στὰ ὑπερφυσικὰ στοιχεῖα τοῦ δυτικοῦ μεσαιωνικοῦ χριστιανισμοῦ.

— Ἐξακολουθεῖ, κατὰ τὴ γνώμη σας, νὰ ἐπηρεάξῃ καὶ τοὺς συγχρόνους μας ὁ βυζαντινὸς πολιτισμὸς ;

— Νομίζω ὅτι ἡ ρωσικὴ διπλωματία εἶναι ἐν μέρει τοπικὰ βυζαντινὴ. Ἄκόμη ἡ βυζαντινὴ τέχνη ἔχει πολλοὺς θαυμαστὰς καί, στὸ μέτρο ποὺ δὲν ἦταν ἀπλῆ φωτογραφία, ἔξακολουθεῖ νὰ βροῖσκῃ μιμητὰς. Τὸ ὑφιστάμενο σήμερα σὲ πολλὰ κράτη τῆς Δύσεως δίκαιον βασιζέται κατὰ τὸ πλεῖστον στοὺς κώδικες τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων.

Ἡ ἑλληνορωμαϊκὸς κλασικισμὸς, ὁ βυζαντινὸς χριστιανισμὸς καὶ τὸ ἀνατολικὸ στοιχεῖο, συγχωνευμένα ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς σὲ μιὰ μοναδικὴ ζωτικὴ σύνθεσι, κατέστησαν τὴν Κωνσταντινούπολι, τουλάχιστο μέχρι τὸ 1204, τὸ πνευματικὸ κέντρο ὅλου τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ ἐπέτρεψαν στὸ Βυζάντιο νὰ παίξῃ σπουδαῖο ρόλο στὴν ἀνάπτυξι τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ. Σήμερα ἀκόμη ὁ βυζαντινὸς πολιτισμὸς ἔξακολουθεῖ νὰ κατευθύνῃ ἐμμέσως πολλοὺς ἀνθρώπους καὶ νὰ ἔχῃ θαυμαστὰς καὶ μιμητὰς σὲ ὅλες τὶς ἡπείρους.

Ε. Ψυρράκης

11. *Πλούσια ἀρχαιολογικὰ εὑρήματα εἰς τὴν Θάσον.* Ἡ Θάσος, τὸ μαγευτικὸ καταπράσινο νησί τῆς βόρειας περιοχῆς τῆς ἑλληνικῆς πατρίδας, ἀποτελεῖ σήμερα ἕναν ἀπὸ τοὺς σημαντικώτερους ἀρχαιολογικοὺς μας χώρους. Ὁ ταξιδιώτης, πλησιάζοντας μὲ τὸ καράβι, τὴν ἀντικρύζει ἀπὸ μακρὰ νὰ στηλῶνῃ περήφανη τὸ λυγερὸ καὶ δροσερὸ τῆς ἀνάστημα (πάνω ἀπὸ 1000 μ.) καὶ τὸ πλησίασμα κι ἡ γνωριμία της ἀποτελοῦν ἀληθινὴν ἀποκάλυψιν γιὰ τὰ μάτια καὶ τὶς αἰσθήσεις του.

Ἡ ρομαντικὸς νοσταλγὸς τοῦ παρελθόντος, ὁ ἐρευνητικὸς μελετητὴς, κάθε ἄνθρωπος ποὺ διψᾷ γιὰ φυσικὴν ὁμορφίαν, περπατώντας τὴν, σὲ κάθε τους βῆμα, κάτι καινούργιο ἔχουν ν' ἀνακαλύψουν.

Σήμερα, τὸ ταξίδι γιὰ τὸ νησί αὐτὸ εἶναι πολὺ εὔκολη ὑπόθεσι. Τὸ ἀεροπλάνο γρήγορα φέρνει τὸν ταξιδιώτη στὴν Καβάλα, κι ἀπὸ κεῖ, σὲ λίγην ὥρα, μὲ τὸ καράβι φτάνει στὸν Λιμένα, τὴν ἀρχαία Θάσο. Μόλις πατή-

ση τὸ χῶμα της, ὅπου καὶ νὰ κυττάξῃ, ὅπου καὶ νὰ τριγυρίσῃ, ἢ ὁμορφιά τοῦ νησιοῦ τὸν κυριεύει.

Λίγα μέτρα πέρα ἀπὸ τὸ λιμάνι ἀπλώνεται ἡ ἀρχαία Ἄγορὰ τοῦ νησιοῦ, μὲ τὰ ἱερά, τοὺς βωμούς, τὰ δημόσια κτίρια ποὺ ἀποκάλυψαν οἱ ἀνασκαφές. Ἀριστερά, ψηλά, ὑπάρχει τὸ ἀρχαῖο Θέατρο, δεξιά, τὸ Ὁδεῖο της. Καὶ στὸ βάθος σταματᾷ τὸ βλέμμα ἡ Ἀκρόπολις της. Δεξιά, ἐπάνω, προβάλλει τὸ Τέμενος τῆς Ἀθηνᾶς, ποὺ τελευταῖα ἀποκαλύφθηκε πῶς δὲν ἀνῆκε στὸν Πύθιο Ἀπόλλωνα, ὅπως πιστευόταν γιὰ πολλὰ χρόνια. Καὶ γύρω-γύρω στηλώνονται τὰ ὄρατα τείχη μὲ τὶς μεγάλες, καλοδιατηρημένες πόρτες ποὺ συναρπάζουν μὲ τὰ ἐπιβλητικά τους ἀνάγλυφα, ἐντυπωσιακὰ γιὰ τὸ μέγεθος καὶ τὴν πλαστικὴ τους δύναμη.

Τὸ νησί ἦταν πολὺ πλούσιο στὴν ἀρχαιότητα. Τὰ μεταλλεῖα τοῦ χρυσαφιοῦ καὶ ἀσημιοῦ, ἡ ἀφθονή ξυλεία, τὸ χοντρόκοκκο μάρμαρό του καὶ ἰδιαίτερα τὸ φημισμένο στὴν ἀρχαιότητα θαυμασιό κρασί, τοῦ ἐξασφάλισαν μεγάλην ἄνεση. Ὁ χῶρος του ὅμως δὲν γνώρισε γρήγορα τὴν ἀσύγκριτην εὐλογία τοῦ ἑλληνικοῦ περάσματος.

Πρὶν φτάσουν οἱ Ἕλληνες στὸ καταπράσινο νησί, οἱ Φοίνικες εἶχαν ἰδρῦσει ἐκεῖ ἐμπορικοὺς σταθμούς. Χρειάστηκε νὰ φθάσῃ ὁ ἔβδομος αἰώνας π.Χ., ἡ ἐποχὴ ποὺ πλήθος Ἕλληνες μὲ ἀπέραντη τόλμη σκίζανε τὶς γαλανὲς θάλασσες μὲ τὰ μικρὰ τους καραβάκια, γιὰ νὰ πᾶνε ἄλλου, μακρὰ ἀπὸ τὴ φτωχὴ τους γῆ, ν' ἀρχίσουν μιὰ καινούργια ζωὴ. Ἀμέτρητοι ἀγῶνες τοὺς περίμεναν μὲ ἄγριες πολεμικὲς φυλές. Πάλι ἀνυποψίαστη, καθημερινὴ ἀκολουθοῦσε γιὰ τὴν ἀξιοποίηση τοῦ τόπου. Στὸ τέλος ὅμως, συνήθως, μιὰ καινούργια ἑλληνικὴ πόλις φώτιζε τὴν ἀπόμακρην ἐρημιὰ τῆς βαρβαρότητας. Κι οἱ ἄτυχοι κάτοικοί της, ξεριζωμένοι ἀπὸ τὴ φτωχὴ τους πατρίδα, αἰώνιοι νοσταλγοὶ τῆς πρώτης ἐστίας ποὺ γνώρισαν, φύτευαν μὲ ἀγάπη ἀπέραντη τὰ ταπεινὰ λουλούδια τῆς τέχνης τους, ποὺ τὰ πότιζαν μὲ στοργὴ κι αὐτὰ τοὺς θύμιζαν, περισσότερο ἀπὸ τὸ κάθε τι, τὴ μακρυνὴ κι ἀπλησίαστη πιά πατρίδα τους.

Μιὰ σχετικὴ ἱστορία ἔχει καὶ ἡ πρώτη ἐγκατάσταση τῶν Ἑλλήνων στὴ Θάσο. Ἀποικοὶ ἀπὸ τὴν ὁμορφὴ Πάρο, πῆραν χρῆσιν ἀπ' τὸ Μαντεῖο τῶν Δελφῶν καὶ πῆγαν νὰ κτίσουν «εὐδείλειον ἄστῃ στὴν Ἡερῖή νῆσον» (Ἡερῖή εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ παλιὰ ὀνόματα τῆς Θάσου). Αὐτὴ εἶναι ἡ πληροφορία ποὺ ἔχουμε στὰ χέρια μας ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς καὶ ποὺ πίσω της κρύβονται οἱ σκληροὶ ἀγῶνες τῶν εἰρηνικῶν Παριανῶν, ποὺ στὰ 700 περίπου π.Χ. πῆγαν νὰ ἐγκατασταθοῦν ἐκεῖ ἀποδιώχοντες τὶς πολεμικώτερες θρακικὲς φυλές. Ἀρχηγὸς τῆς ἐπιχειρήσεως ἦτο ὁ Τηλεσικλῆς, ὁ πατέρας τοῦ περίφημου ποιητῆ Ἀρχίλοχου, ποὺ στὰ ποιήματά του βρῖσκει κανεὶς τὸν ἀντίπαλο τῶν δύσκολων ἀγῶνων τῶν πρώτων Ἑλλήνων στὸ ὀλοπράσινο νησί.

Ἡ ἀποικιακὴ ἐπιχείρηση πέτυχε πέρα γιὰ πέρα. Μιὰ δυνατὴ καὶ πλού-

σια πόλη οργανώθηκε με τὸν καιρὸ, τειχίστηκε καὶ ὑψώθηκαν τὰ σπίτια καὶ τὴν πλημμύρισαν, καθὼς καὶ οἱ μεγάλοι ναοὶ τῶν θεῶν : ὁ Ἡρακλῆς, ὁ Διόνυσος, ἡ Ἄρτεμις, ὁ Ποσειδῶν, ὁ Πᾶν, ἡ Δήμητρα καὶ Κόρη, ὁ Ἄπολλων, πού με τοὺς χρησμούς του εἶχε προσδιορίσει τὸ χῶρο τῆς ἐπιχειρήσεως, ὅλοι αὐτοὶ οἱ θεοὶ ξέρομε σήμερα ὅτι λατρεύονταν σ' αὐτὸν τὸν τόπο. Ἡ προκοπὴ μάλιστα πού γνώρισε τὸ νησί ἦταν τόσο μεγάλη, ὥστε οἱ κάτοικοὶ του ξαπλώθηκαν σ' ὅλη τὴν ἀπέναντι μακεδονικὴ καὶ θρακιώτικη παραλία, πλημμυρίζοντάς την με τὴν παρουσία τους σὲ τέτοιο σημεῖο, ὥστε ὅλος ἐκεῖνος ὁ βόρειος ἑλληνικὸς χῶρος ἔγινε γνωστὸς ὡς ἡ «Θασικὴ ἡπειρος».

Ἡ Θάσος δὲν ἔμεινε ἔξω ἀπὸ τὶς περιπέτειες τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας : μακρόχρονοι ἀνταγωνισμοὶ τὴν παράδωσαν στὰ χέρια διαφόρων κατακτητῶν καὶ πάλευε ἐκάστοτε στὴν ἀρχαιότητα ν' ἀποτινάξη τὸ ζυγὸ τους καὶ νὰ κερδίσει τὴν χαμένη της ἐλευθερία : Ὁ Δαρεῖος, τὸ δυνατὸ Ἀθηναϊκὸ Κράτος, ἡ Μακεδονία, οἱ Ρωμαῖοι. οἱ Γενουάτες—ἡ οἰκογένεια τῶν Γκατελούζων—οἱ Τούρκοι ἀπὸ τὸ 1455, ὁ Μεχτὲτ Ἀλῆς, τῆς Αἰγύπτου, δὲν τὴν ἄφησαν σὲ ἡσυχία. Μόνο ἀπὸ τὸ 1912 ἀποτέλεσε ὀριστικὰ μέρος τῆς ἐλεύθερης Ἑλλάδος. Ἀκόμα καὶ τὸ 1941—44 γνώρισε τὴ βουλγαρικὴ ἐπιβουλὴ.

Ἡ ἀρχαιολογικὴ ἔρευνα στὴ Θάσο ἄρχισε συστηματικὰ μόνο στὰ 1911 ἀφοῦ ἀπὸ τὸ 1856 κ' ὕστερα, μιὰ μεγάλη σειρὰ Γάλλων ἐπιστημόνων ἐπισκέφθηκε τὸ νησί γιὰ μελέτες. (Τὸ 1909 γίνηκαν ἀπὸ τὸν Μακρίδη ἀρχαιολογικὲς ἔρευνες γιὰ λογαριασμὸ τοῦ Ὀθωμανικοῦ Μουσείου). Τὰ εὐρήματα τῶν πρώτων ἐκείνων ἀνασκαφῶν ᾠδήγησαν στὸ μεγάλο νησί τοῦ βορειότατου Αἰγαίου τὸν Γάλλο ἀρχαιολόγο Α. Ρενάκ, τὸ 1911, νὰ ἐρευνήσῃ, χωρὶς ἀποτελεσμα, γιὰ νὰ ἀποκαλύψῃ τὸ μεγαλύτερο ἱερὸ τοῦ νησιοῦ, τὸ τέμενος τῆς μεγάλης θεᾶς τῆς Ἀρτέμιδος, πού στὴ Θάσο λατρεύονταν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες με τὴν παράξενην ἐπωνυμία «Πωλώ».

Ἀπὸ τότε, ὡς τὰ 1957, ἡ Γαλλικὴ Ἀρχαιολογικὴ Σχολὴ δὲν εἶχε κατορθώσει νὰ προσδιορίσῃ τὴν ἀκριβῆ θέσιν τοῦ μεγάλου ἱεροῦ τῆς Ἀρτέμιδος, πού σύμφωνα με τὰ ὡς τότε εὐρήματα, δὲν φαινόταν νὰ εἶχε ἱστορία στὸν χῶρο, πρὶν ἀπὸ τὴν ἑλληνιστικὴν περίοδο.

Ἀπὸ τὸ 1957, οἱ ἀνασκαφές πού γίνονται ὑπὸ τὴν διεύθυνση τοῦ Γάλλου ἀρχαιολόγου κ. Φ. Σαλβιά, με τὴν συνεργασία τῶν μελῶν τῆς ἴδιας Σχολῆς δ. Νικὸλ Βέιλ καὶ κ. Π. Μπερνάρ, ἦταν ὄχι ἀπλῶς εὐτυχεῖς καὶ πλουσιώτατες σὲ εὐρήματα, ἀλλὰ με τὴν συνέχισή τους ἔρχονται στὸ φῶς ὄλοένα, κάθε χρόνον, καινούργια στοιχεῖα γιὰ τὴν παλαιότατη ἱστορία τοῦ νησιοῦ, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ πού ἐγκαταστάθηκαν σ' αὐτὸ οἱ πρώτοι Ἕλληνες ἄποικοι.

Τὸ τέμενος τῆς Ἀρτέμιδος βρισκόταν 60 περίπου μέτρα ἀπὸ ἓνα ἀκραῖο σημεῖο τῆς ἀρχαίας Ἀγορᾶς τοῦ νησιοῦ, γνωστὸ ἀπὸ τὶς ἐπιγραφές πού βρέθηκαν σ' αὐτὸ ὡς «Δίοδος τῶν Θεωρῶν». Τὸ 1957 στάθηκε σταθμὸς στὴν ἀρχαιολογικὴ ἔρευνα τοῦ νησιοῦ, γύρω ἀπὸ τὴν ὀριστικὴ ταύτιση τοῦ

Ἄρτεμισίου. Στὴ θέση αὐτὴν ἀκριβῶς, στοὺς πρόποδες τῆς Ἀκρόπολης, ἀποκαλύφθηκε πλουσιώτατη σὲ ἀρχαῖκὰ εὐρήματα ἐπίχωση, ποὺ ἄρχιζε 30 ἑκατοστὰ μονάχα κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τοῦ ἑδάφους. Στὸ μέρος ἐκεῖνο σχηματίζεται ἓνα πλάτωμα, μήκους 35 περίπου μέτρων. Ἐκεῖ ὁ Μακρίδης εἶχε βρῆ 7 γυναικεῖα μεγάλα μαρμάρινα ἀγάλματα, ποὺ ἀπὸ τις βάσεις τους διακρινόταν καθαρὰ ὅτι θὰ ἦταν κάποτε στημένα ἔμπρὸς σ' ἓνα καλοχτισμένο τοῖχο, ποὺ διατηρήθηκε σὲ ὕψος 15,45 μ. καὶ μήκος 1,75 μ. Τὰ ἀγάλματα αὐτὰ παρίσταναν σπουδαῖες Θάσιες γυναῖκες, ποὺ κάποιος ἀπὸ τὴν οἰκογένειά τους ἦ κι' ἡ ἴδια ἢ πόλη, τὰ εἶχε ἀφιερῶσει στὸ τέμενος τῆς θεᾶς.

Ἡ Ἄρτεμις—Πωλὼ τῆς Θάσου εἶναι ἡ παλιὰ Ἄρτεμις τῶν Ἰώνων, κι' ἡ λατρεία της θὰ μεταφέρθηκε ἐκεῖ, ὅπως εἶναι φυσικό, ἀπὸ τοὺς πρώτους ἀποίκους τῆς Πάρου. Ἡ λατρεία τῆς θεᾶς αὐτῆς συνεχίζει παλιὰ προελληνικὴ γυναικεῖα θεότητα, ποὺ τὴν τιμοῦσε μὲ διάφορα ὀνόματα ὅλη ἡ περιοχὴ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, Αἰγαίου, ὡς καὶ ἡ Κρήτη. Καὶ στὴν Πάρο ὑπῆρχε Ἄρτεμισιο καὶ γίνονταν μεγάλες γιορτὲς πρὸς τιμὴν τῆς θεᾶς, τὰ Ἄρτεμισια. Στὴν Θάσο, εἶναι γνωστό, πὼς ἓνας μήνας τοῦ τοπικοῦ ἡμερολογίου λεγόταν Ἄρτεμισιών. Μὲ τὰ νέα στοιχεῖα ποὺ πρόσφεραν οἱ ἀνασκαφές, καθὼς μὲ τὴ συγκριτικὴ μελέτη τῶν παλαιότερα γνωστών, ἐλπίζεται πὼς πολὺ θὰ φωτιστῇ ἡ μορφή καὶ ἡ ἐξέλιξη τῆς λατρείας στὰ δυὸ νησιά,

Τὰ ἀναθήματα ποὺ ἀποκαλύφθηκαν στὴν περιοχὴ τοῦ Ἄρτεμισίου τῆς Θάσου, πληθὸς πήλινα (καὶ λιγώτερα χάλκινα) ἀγαλμάτια—πάνω ἀπὸ δυὸ χιλιάδες—γυναικῶν ὀρθίων μὲ πόλο στὸ κεφάλι, ἀλλὰ στὸν τύπο τῆς ἀρχαϊκῆς κόρης, ἄλλα προτομὲς μόνο, εἶναι ἐξαιρετικὰ ἐνδιαφέροντα¹. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ γεγονός, ὅτι χρονολογικὰ ἐκτείνονται ἀπὸ τὸ δεύτερο μισὸ τοῦ βου αἰ. π. Χ ὡς τὸ δεύτερο τέταρτο τοῦ 5ου—στὸ πρῶτο τὸ παλαιότερο στρώμα—καὶ σ' ὀλόκληρη τὴν ἑλληνιστικὴν περίοδο—στὸ δεύτερο, τὸ ἀνώτερο στρώμα—δίνοντας τὴν ἐξέλιξη τῶν πλαστικῶν τύπων καὶ τῆς τέχνης γενικὰ, ἀποτελοῦν πολὺτιμο στοιχεῖο γιατί ἐπιβεβαιώνουν τὴ λατρεία γυναικεῖας θεότητας στὴν περιοχὴ αὐτή, ποὺ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ στάθηνε ἄλλη ἀπὸ τὴν Ἄρτεμι. Ἄλλα ἀπ' αὐτὰ εἶναι πλασμένα κι' ἄλλα χυτά. Μερικὲς φοροῦν καὶ πέπλο ἢ διάδημα στὸ κεφάλι. Οἱ ὀρθιες, γεμάτες χάρι—μὲ τὰ θαυμάσια πτυχωμένα τους φορέματα—κρατοῦν στὸ χέρι λουλούδι, πουλὶ ἢ καρπὸ. Τὰ σπάνια ἀνδρικὰ ἀγαλμάτια εἶναι στὸν τύπο τοῦ Σαμιώτικου κούρου, ἐνῶ τὰ γυναικεῖα ἔχουν γίνει ἢ σὲ ντόπια θασιώτικα ἐργαστήρια ἢ ἔχουν ἔρθει ἀπὸ ἄλλους τόπους, δίνουν μιὰν ἀντιπροσωπευτικὴν εἰκόνα τῆς παραγωγῆς τῶν Ἴωνικῶν καὶ κορινθιακῶν ἐργαστηρίων τοῦ βου αἰῶνα. Στὸν πλουσιώτατο ἀποθέτη τοῦ Ἄρτεμισίου βρέθηκαν ἀκόμη πολλὰ εἰδῶλια παιδιῶν καὶ ζώων (πουλιὰ,

1) Μία πύληνη ἀκροκέραμος μὲ παράσταση γοργοῦς καὶ μιὰ προτομὴ πηγᾶσου ἀπὸ τὴ διακόσμηση τοῦ Ἡρακλείου τῆς Θάσου.

χοϊροι, πίθηκοι χελώνες, ἀρκουδες), πολλά λείψανα πήλινα ἀρχιτεκτονικά και πλήθος ἀπὸ ἀγγεῖα, Κι' αὐτὰ τὰ τελευταῖα εἶναι πολὺ διαφορετικά στὴν προέλευση: Κυκλαδίτικα, Χιώτικα, Ροδίτικα, Κορινθιακὰ κι' ἀπὸ τὸ 575 π.Χ. πλήθος ἐνδιαφέροντα ἀγγεῖα τῆς Ἀττικῆς. Ἀκόμη διάφορα κοσμήματα, γυάλινα ἀγγεῖα και ἀρκετὰ ὀλόγλυφα ἀντικείμενα ἐλεφάντινα.

Οἱ ἀνασκαφές τοῦ 1959 ἔγιναν σὲ τρία σημεῖα. Σχετικὰ μ' αὐτὲς ἐλάχιστα, τὰ πρῶτα - πρῶτα στοιχεῖα μᾶς ἔδωσε μὲ πολλὴν εὐγένεια ἡ δ. Νικὸλ Βέιλ, —πῆρε και ἐφέτος μέρος στὶς ἐργασίες ὑπὸ τὴν διεύθυνση τοῦ κ. Φ. Σαλβιά, μαζί μὲ τὸν κ. Π. Μερνάρ - και ὁ διευθυντὴς τῆς Γαλλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς κ. Γ. Ντώ, πού ἔθεσε στὴ διάθεσή μας και τὶς φωτογραφίες πού δημοσιεύουμε—πολὺ τοὺς εὐχαριστοῦμε και ἀπὸ ἐδῶ γιὰ τὴν κλωσὺνη και τὴν ἐξυπηρευτικὴτητα πού πάντοτε ἔδειξαν ἀπέναντί μας.

Πρῶτη περιοχὴ πού ἐρευνήθηκε ἦταν τὸ Ἀρτεμῖσιο, πού ἔδωσε και πάλι θησαυρὸ ἀληθινὸ ἀπὸ ἀρχαῖα ἀγγεῖα—πολλὰ κομμάτια συμπληρώνουν ἀγγεῖα τῆς περυσινῆς ἐρευνας—και εἰδώλια καθὼς και ἀρχιτεκτονικά. Καὶ πάλι δὲν κατορθώθηκε νὰ βρεθοῦν ἴχνη τοῦ ἀρχαῖκου ναοῦ πού θὰ πρέπει νὰ ὑπῆρχε ἐκεῖ, κατασκευασμένος ἀπὸ τοὺς πρῶτους ἀποίκους. Καὶ γίνεται πᾶς πολὺ πιθανὴ ἡ ἐκδοχή, πὼς ἴσως τὸ ἀρχαῖκὸ ἱερὸ νὰ καταστράφηκε στὰ 463 π.Χ. ὅταν ὁ Ἀθηναῖος στρατηγὸς Κίμων κατέλαβε τὸ νησί, μετὰ τὴν ἀποστασία του ἀπὸ τὴν ἀττικὴ συμμαχία. Τὰ εὐρήματα τοῦ ἀ' στρώματος σταματοῦν στὶς ἀρχές τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος. Ἴσως τότε ἡ καταστροφὴ τοῦ ναοῦ ἔφτασε ὡς τὰ θεμέλια και ὅλα του τὰ τσακισμένα ἀφιερῶματα τὰ παράχωσε ἀργότερα στὰ κοιλῶματα τοῦ ἐδάφους, θέλοντας νὰ ἰσοπεδώσουν τὸν χώρο. Ἐξ ἄλλου, πρέπει νὰ ὑπῆρχε σίγουρα ἀρχαῖκὸς ναός, γιατί ἔτσι μονάχα ἐξηγεῖται ἡ παρουσία τῶν πολλῶν ἀρχαῖκῶν πήλινων ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν πού παρουσίασε ἡ ἀνασκαφὴ τῶν 3 τελευταίων ἐτῶν.

Ἀθηνᾶ Γ. Καλογεροπούλου

12. *Ἡ Ἀρχαία Θράκη τώρα προβάλλει στὸ φῶς.* Οἱ ἀνασκαφές. συνήθως, μεγάλη χαρίζουν συγκίνηση, ὄχι μόνο μὲ τὴν προσδοκία σπουδαίων σημείων πού θὰ διαφωτίσουν τὴν ἱστορία, ἀλλὰ συχνὰ μὲ ὄρισμένα ἐντυπωσιακὰ εὐρήματα πού ἔρχονται στὸ φῶς. Ἔτσι, ὁ κάθε τόπος παίρνει παράξενες διαστάσεις μέσ' στὸ χρόνο και καθὼς ἡ δραστηριότητά του, στοὺς πολλοὺς αἰῶνες πού ἔχουν κυλήσει στὸ μεταξὺ, παρουσιάζεται περισσότερο ἢ λιγώτερο ἔντονα, μεγάλη εἶναι ἡ ἱκανοποίησις πού προσφέρεται στὸν ἀρχαιολόγο. Ὑπάρχουν ὅμως κι' ἐρευνες, πού ἐλάχιστα δίνουν εὐρήματα, ἢ πού κι' αὐτὰ ἀκόμα τὰ λίγα, μονάχα ὡς τεκμήρια ἱστορικὰ ἔχουν ἀξία, γιατί ἀπὸ καλλιτεχνικὴν ἄποψη δὲν παρουσιάζουν κανένα ἀπολύτως ἐνδιαφέρον. Σ' αὐτὲς τὶς τελευταῖες περιπτώσεις ψυχικά, ἡ μελέτη συχνὰ γίνεται δύσκολη, γιατί ἡ ἱκανοποίησις γιὰ τὸν κόπο και τὴν προσπάθεια τοῦ ἀρχαιολόγου

χρειάζεται πολλά στάδια και συχνά άρκετό χρονικό διάστημα, για να μπορέσει να εκδηλωθῆ, άφου δηλαδή ολοκληρωθῆ κάπως ἡ έρευνα και σταθοῦν άντικειμενικά τὰ συμπεράσματα.

Γι' αὐτὸ ἴσως, εἶναι και πιδ ἄξιοθαύμαστοι οἱ ἐπιστήμονες ποῦ ἀφιερώνουν θεληματικά μεγάλο μέρος τῆς ζωῆς τους, για τὴν ἀξιοποίηση και τὴν προβολή τόπων ποῦ εἰλάχιστα ἀξιόλογα εὐρήματα ἔχουν να παρουσιάσουν, ἐνῶ ἀντίθετα ἀπὸ σαθρὰ θραύσματα ἀγγείων, ἀπὸ λίγα κεραμίδια μερικά στραπατσαρισμένα γλυπτά ἢ ἄλλα, δόλοτελα ἀσήμαντα ἐξωτερικά, κομμάτια ποῦ ἔρχονται στὴν ἐπιφάνεια, κατορθώνουν να ρίξουν ἄπλετο φῶς σὲ χώρους δόλοτελα λησμονημένους ἢ συχνά ἄγνωστους σὲ μᾶς σήμερα.

Πλούσια κι' ἀγαπητὴ ἡ γῆ τῆς Μακεδονίας και τῆς Θράκης, νευραλγικό σημεῖο για τὴν ὑπαρξη τοῦ Ἑθνους εἰλάχιστα ἔχει ἀξιοθῆ να ἐρευνηθῆ ἀρχαιολογικά. Οἱ αἰτίες πολλές και ποικίλες, βασική ὅμως ἀφορμή, ἡ ἀργοπορημένη τῆς ἐνσωμάτωση στὸν κορμὸ τοῦ ὑπόλοιπου ἔθνους, ὕστερ' ἀπ' τὴν μακραίωνα Τουρκικὴ κατοχή. Ἰσως, ὑπῆρξε και κάποια ἄλλη ἀφορμὴ σ' αὐτὸ τὸ θέμα. Φωτεινὲς και μαγευτικὲς οἱ μεγάλες ἐστίες πολιτισμοῦ τῆς ἀρχαιότητος, ἄλλες πλούσια θέλητρα γεμᾶτες ἀπὸ τὸ θρυλο, ἄλλες ὑπὸ τῶν πραγματώσεων τους τὸ μεγαλεῖο γνωστὲς κι' ἔλκυστικὲς ἦσαν φυσικὸ μὲ τὰ περιορισμένα κονδύλια ποῦ διαθέτει τὸ κράτος μας να στράφηκε ἡ προσοχή σ' αὐτοὺς τοὺς χώρους πρῶτα τοὺς ἐνδοξους και να ἀφέθηκαν για ἀργότερα ἄλλα μέρη λιγώτερο σημαντικά.

Σ' αὐτὴ τὴν τελευταία κατηγορία βρίσκεται ἡ θρακικὴ περιοχή. Ὅσο κι' ἂν συνδέθηκε μεταγενέστερα μὲ μύθους σημαντικούς τῆς ἀρχαιότητος ὁ χώρος τῆς, πολὺ ἄργα μπῆκε στὸν ἀρχαῖο ἑλληνικὸ πολιτισμὸ, μονάχα ἀπὸ τὴν περίοδο ποῦ ἀπλώθηκαν στὴν περιοχή τῆς ἑλληνικὲς ἀποικίες. Ἀπὸ τότε, ἀποτελεῖ κομμάτι ἀξεχώριστο τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἰδιότυπο και ἐνδιαφέρον, μόνο ἀπὸ τότε ὅμως.

Στὴ θρακικὴ περιοχή, τὰ τελευταία χρόνια ἔστρεψε, σχεδὸν ἀποκλειστικά, τὴν προσοχή του ὁ καθηγητὴς τῆς Ἀρχαιολογίας στὸ Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης κ. Γ. Μπακαλάκης. Ἀπὸ τὴν περίοδο ποῦ ὡς ἀρχαιολογικὸς ὑπάλληλος ἀντιμετώπισε προβλήματα ἀνασκαφικῆς ἔρευνας σ' ἐκεῖνο τὸν τόπο ὡς τελευταία, ποῦ και τὸ Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης ἐνδιαφέρθηκε και βοήθησε ὕλικά, και τὸ Βασιλικὸ Ἰδρυμα Ἐρευνῶν, ἡ Θράκη πολὺ τράβηξε τὸ ἐνδιαφέρον του. Ὡς καθηγητὴς μάλιστα στὸ Πανεπιστήμιο ἐρεύνησε ἐκεῖ μὲ κλιμάκιο φοιτητῶν για ἐκπαίδευση καθὼς και μὲ τὴ συνεργασία τοῦ νέου καθηγητοῦ τῆς Ἀρχαιολογίας στὸ Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης κ. Μ. Ἀνδρόνικου. Καρπὸς τῆς πολύχρονης αὐτῆς ἀπασχόλησης τοῦ καθηγητοῦ κ. Μπακαλάκη, εἶναι ἕνας τόμος μὲ πλούσια στοιχεῖα και πολύτιμα συμπεράσματα, μὲ τίτλο: «Προανασκαφικὲς ἔρευνες στὴ Θράκη», ποῦ τὸ παρουσιάσαμε ἀπὸ τὴ στήλην αὐτὴ, σὲ προηγούμενο τόμο.

Νέος τόμος κυκλοφόρησε μόλις, συνέχεια στο ίδιο θέμα, με τίτλο «'Ανασκαφικές έρευνες στη Θράκη, 1959—60», δημοσίευμα τής Θρακικής 'Εστίας Θεσσαλονίκης.

'Ενώ ως τὸ 1959 ἡ ἀρχαιολογικὴ ἔρευνα εἶχε ἐντοπισθῆ γύρω ἀπὸ τὴν Κομοτηνὴ καὶ στὴν παραλιακὴ ζώνη, στὰ δυτικὰ τοῦ 'Ισμαρίου, τὰ δυὸ τελευταῖα χρόνια ἡ μελέτη ἀπλώθηκε σ' ὅλη τὴν 'Ελληνικὴ Θράκη ἀπὸ τὴ νότιά της ἀκτῆ, ὡς τὶς συμβολές τῶν ποταμῶν "Αρδα καὶ "Εβρου. "Οπως δηλώνει στὸν πρόλόγό τοι ὁ κ. Μπακαλάκης: «Τὰ εὐρήματα τῆς ἔρευνας, ἀντίθετα μὲ τὴ σπουδαιότητα τῶν συμπερασμάτων, δὲν εἶναι θευματικά... Συντριμμια λίθων καὶ κεραμιδιῶν εἶναι ὅ,τι ἔχει ἀπομείνει γιὰ μᾶς... ὡστόσο ἀπομεινάρια ἀπὸ τὸ λαμπρὸ παρελθὸν ἐνὸς ἀπὸ τοὺς πιὸ λαμπροὺς λαοὺς τῆς γῆς. Οἱ μελέτες τοῦ κ. Μπακαλάκη σημειώνεται πὼς «προσφέρουν ντοκουμέντα ποθητὰ τόσο στὴν ἀρχαιολογικὴ ἔρευνα, ὅσο καὶ στὰ δίκαια καὶ στὴν ὑπόστασι ἀκόμη τοῦ "Εθνους».

Στοὺς ΒΑ πρόποδες τοῦ "Ισμαρου, κοντὰ στὴ Στρώμη, —35 χλμ. ἀπὸ τὴν Κομοτηνὴ—βρίσκεται ἡ χαράδρα 'Ιντερές. Στὶς πλαγιές τῆς ἔρευνήθηκαν ὠρισμένα ἀπὸ τὰ σπήλαια ποὺ ὑπάρχουν ἐκεῖ. 'Απὸ τὰ ὄστρακα τῶν ἀγγείων φαίνεται καθαρὰ πὼς ἀνήκουν στὴ λεγόμενη νεολιθικὴ περίοδο, καὶ τὴν πρώιμη χαλκοκρατία. Δυστυχῶς, οἱ τόσο πολύτιμες στρωματογραφικὲς παρατηρήσεις, στάθηκε ἀδύνατον νὰ γίνουν, γιὰ παντοῦ εἶχαν τρυπώσει προγενέστερα λαθραῖοι ἀνασκαφεῖς κι' εἶχαν διαταράξει τὰ στρώματα.

Στὸν ἴδιον πολιτισμὸ ἀνήκει κι ἡ τούμπα τῆς Παραδημῆς (κοντὰ στὴν Κομοτηνὴ), ἡ σπηλιὰ στοῦ Κουφοῦ, τὸ Πλάγι, στὴ Μάκρη, ὁ πλούσιος νεολιθικὸς συνοικισμὸς τῆς, κυρίως. 'Ακόμη ἐνδιαφέρον παρουσιάζει μιὰ σπηλιὰ μὲ τοιχογραφίες χριστιανικές.

"Εγινε προσπάθεια νὰ προσδιορισθῆ ἡ διαδρομὴ τῆς 'Εγνατίας, χωρὶς σίγουρο ἀποτέλεσμα. "Ενα καλύτεριμι πλάτους 7 μ. ταυτίζεται μ' αὐτὴ, μὲ πολλὲς πιθανότητες, ἀπὸ τὸν κ. Μπακαλάκη. Κι' ἂν ὁ πλακόστρωτος δρόμος δὲν εἶναι ἡ 'Εγνατία, ἐπειδὴ εἶναι ἀδύνατον νὰ ὑπῆρχεν ἄλλος ἐκεῖ παλαιότερα, ἐφ' ὅσον οἱ συνθήκες τοῦ ἐδάφους αὐτοῦ τὴν ὑπαρξὴ ἐπιτρέπουν, φυσικὸ εἶναι νὰ συλλογιστῆ κανεῖς, πὼς ἀπ' ἐκεῖ πέρασαν τὰ στρατεύματα τῶν δημοκρατικῶν Ρωμαίων γιὰ τὴν μάχη τῶν Φιλίππων, κι οἱ Πέρσες στὰ 480 π.Χ. "Οπως καὶ σήμερα ἀκόμη δὲν ὑπάρχει δρόμος παραλιακός, μεταξὺ Πόρτο - Λάγο καὶ Μάκρης, ἔτσι συνέβαινε καὶ στὴν ἀρχαιότητα, γιὰ τὰ ἔλη καὶ οἱ λίμνες στὰ δυτικὰ τοῦ "Ισμαρου ἦταν τεράστιο ἐμπόδιο.

Στὴν Θρακικὴ παραλία ἀπὸ τὸν ἔβδομον αἰῶνα ἰδρύνονται οἱ ἑλληνικὲς πόλεις. Σπουδαῖες ἀπ' αὐτὲς εἶναι ἡ Μεσημβία καὶ ἡ Μαρώνεια, ποὺ ὑπέβλεπε τὰ πάντα ὀλόγυρά της. 'Απὸ ἀνάγκη μείναμε οἱ "Ελληνες χρόνια κοντὰ στὴν παραλία, ἐνῶ στὸ ἐσωτερικὸ, ψηλὰ στὰ ὄρη, ὑπῆρχαν οἱ ἐγκαταστάσεις τῶν Θρακῶν. 'Απὸ αὐτὰ τὰ παραλιακὰ κέντρα γινόταν ἡ ἐπικοινωνία μὲ τὴν

ἐνδοχώρα κι' ἡ ἀνταλλαγή τῶν προϊόντων τῆς ἑλληνικῆς βιοτεχνίας μὲ τις πρῶτες ὕλες τοῦ τόπου.

Καθὼς δυνάμωσε τὸ ἑλληνικὸ στοιχεῖο, ἐξελληνίσθησαν ὡς ἓνα σημεῖο καὶ οἱ Θραῖκες στὰ χρόνια περίπου τῆς βασιλείας τοῦ Φιλίππου τοῦ Β'. Ὁ τέλειος ἐξελληνισμὸς συμπύπτει μὲ τὴν περίοδο τῆς ρωμαϊκῆς κυριαρχίας καὶ ἰδιαιτέρα τῆς ἐπικράτησης τοῦ χριστιανισμοῦ.

Οἱ συγκρούσεις μεταξὺ Ἑλλήνων ἀποίκων καὶ Θρακῶν ἦταν πολὺ συχνές, ἔτσι ποὺ μόνον μεγάλες στρατιές, ὅπως τῶν Περσῶν, τοῦ Φιλίππου, τῶν Ρωμαίων, εἶχαν τὴν εὐχέρεια νὰ περάσουν ἀνεμπόδιστα.

Ἡ ἠπειρωτικὴ περιοχὴ, ἀπέναντι ἀπὸ τὴν Σαμοθράκη, τράβηξε πολὺ τοὺς Θασίους ποὺ δὲν κατώρθωσαν νὰ ριζώσουν ὅμως γιὰ πολὺ καιρὸ. Οἱ κάτοικοι τῆς Σαμοθράκης, ἄποικοι ἀπὸ τὴ Σάμο, ἀρκετὰ γωρὸς ἐγκαθιστοῦν «ἐ μ π ὀ ρ ι α» στὴν Π ε ρ α ῖ α τους, ἄγνωστο μονάχα ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι πότε ἀκριβῶς ἄρχισαν αὐτὲς οἱ ἐπιχειρήσεις.

Ὁ κ. Μπακαλάκης ἀνέλαβε μιὰ δουλειὰ ἰδιαιτέρα κοπιαστικὴ καὶ πολὺ δύσκολη. Ἐχοντας συγκεντρωμένες τίς μαρτυρίες τῶν ἀρχαίων γιὰ διάφορες πόλεις ποὺ ὑπῆρχαν στὴ Θράκη, πεζοπορώντας τὴν περιοχὴ ἐπίμονα καὶ μὲ τὸν ἐνθουσιασμὸ ποὺ τὸν χαρακτηρίζει, προσπάθησε παρατηρώντας προσεχτικὰ τοὺς διάφορους χώρους, ὅπου βρῖσκονται σήμερα λιγοστὰ εἰρήπια—κάποιο τεῖχος ἢ θεμελιώσεις μονάχα, λίγα ὄστρακα χαρακτηριστικὰ—κάποιο ἔργο τέχνης παραπεταμένο ἢ φερμένο ἀπ' ἄλλοῦ κι' ἐντοιχιζόμενο σὲ σημερινὴ οἰκοδομή, πολλές ταφόπετρες, ἄλλα μνημεῖα διάφορα νὰ ταυτίσῃ τοὺς τόπους καὶ νὰ δώσῃ ξανὰ ζωὴ σὲ ὀνόματα ποὺ ἀντηχοῦν κούφια στ' αὐτιά μας σήμερα, χωρὶς νὰ ἔχουμε τὴ δυνατότητα νὰ προσδιορίσουμε τὴν ἀκριβῆ τους θέσιν. Ἡ Μεσημβρία, ἡ Μάκρη, ἡ ζώνη, ἡ Σάλη, ἡ Τραιανούπολις κι' ἄλλες πόλεις μετὰ τίς περιηγήσεις του παίρνουν κάποια μορφή κι' ἀποκοτοῦν τὸ χῶρο τους. Βυζαντινὰ ἀκόμη τοπωνύμια συνδέονται μὲ ὠρισμένη θέσιν. Οἱ προσπάθειές του ἐκτείνονται ὡς τὰ σημερινὰ σχεδὸν χρόνια. Πλήθος νεο-ἑλληνικὲς ἐπιτύμβιες ἐπιγραφές, ἀπ' τίς ἀρχές τοῦ περασμένου αἰῶνα ἀποδεικνύουν μὲ βεβαιότητα τὴν ἔκτασιν τῶν ἑλληνικῶν οἰκισμῶν, παρουσιάζοντας ἀδιάσειστα στοιχεῖα γιὰ τίς θέσεις αὐτές, ποὺ ἀνήκουν ἀναμφισβήτητα στὸν ἑλληνικὸ χῶρο.

Ὅλα τὰ κάθε λογῆς μνημεῖα, —περισσότερο τὰ ἐπιτύμβια— ποὺ ἦρθαν στὸ φῶς ἢ βρέθηκαν περιχωμένα ἢ ξεχασμένα κάπου ἄλλοῦ ἀποτελοῦν μοναδικὲς πηγές γιὰ δυὸ εἰδῶν γνώσεις. Δίνουν πρῶτα - πρῶτα στοιχεῖα γιὰ τὴ θρησκεία καὶ τὴ λατρεία τῶν Θρακῶν, ὕστερα, πληροφοροῦν γιὰ τὴν ἐθνικότητα τῶν νεκρῶν ἢ τῶν ἀναθετῶν. «Κι αὐτοὶ ἦτον—γιὰ νὰ παρακολουθήσουμε τὸ τέλος τῆς μελέτης τοῦ κ. Μπακαλάκη—Θραῖκες, Ἑλληνες, Ρωμαῖοι. Τόσο οἱ πρῶτοι, ὅσο καὶ οἱ τρίτοι ἑλλήμισαν, πῆραν τὴν ἑλληνικὴ παιδεία (κουλτούρα) καὶ τὸν ἑλληνικὸν ἀνδρωπισμὸ. Μονάχα ποὺ ἡ πηγὴ

τοῦ φωτός, ἡ λαμπάδα ἦταν μοιραῖο νὰ λυώσῃ καὶ νὰ ἀποσβῆσῃ, γιὰ νὰ φερῆσθῃ ὡστὸσο πάλι με χρόνια με καιροὺς καὶ νὰ ξαναβγάλῃ τὸ δέντρο μας καινούργιους κλώνους καὶ κλαριά! "Ἄς εὐχηθοῦμε καὶ ἄς πασχίσουμε νὰ εἶναι καὶ αὐτὰ παντοτινά καὶ ἀθάνατα σὰν τὶς παλαιᾶς ρίζες τους».

Ἄθ. Καλογεροπούλου

13. **Ὁ Ἅγ. Γεώργιος καὶ ὁ θρόνος τῆς δρακοντοκτονίας.** Ὁ ἅγιος Γεώργιος, παρὰ τοῖς χριστιανοῖς, τιμᾶται ὑπὲρ πάντα ἕτερον ἅγιον τοῦ χριστιανικοῦ ἑορτολογίου, οὐδεὶς δὲ τῶν ἄλλων ἁγίων εἶναι δημοφιλέστερος αὐτοῦ ἐν Ἑλλάδι. «Δὲν ὑπάρχει χωρίον, γράφει ὁ ἄγγλος Riccau κατὰ τὸν δέκατον ἑβδομον αἰῶνα ἐπισκεφθεὶς τὴν Ἑλλάδα, μὴ ἔχον ἐκκλησίαν πρὸς τιμὴν τοῦ ἁγίου Γεωργίου». Πολλὰ δὲ χωρία, ὡς γνωστόν, εἶναι ὀλόκληρα ἀφιερωμένα εἰς τὸ ὄνομά του.

Τὸ πρὸς τὸν ἅγιον Γεώργιον σέβας ἐπεξετάθη καὶ μέχρι τῶν τούρκων, οἵτινες μετὰ μεγάλης εὐλαβείας τιμῶσι αὐτὸν καὶ τὸν θεωροῦν ὡς ἓνα τῶν ἁγίων των. Ἄλλὰ καὶ εἰς τὴν Συρίαν πλεῖσται ὅσαι ἐκκλησίαι τιμῶνται ἐπ' ὀνόματί του.

Περὶ αὐτοῦ πολλοὶ ἀναφέρονται παραδόσεις καὶ ὠραιότατα διηγήσεις, τῶν ὁποίων σπουδαιότητὴ καὶ πολυθρόυλτος εἶναι ἡ τῆς δρακοντοκτονίας. Ἡ παράδοσις αὕτη ἔχει ἐν περιλήψει ὡς ἑξῆς:

«Θηρίον μέγα ἐμφωλεῦον εἰς τι φρέαρ πλησίον μεγάλης χώρας κείμενον, δὲν ἐπέτρεπε εἰς τοὺς κατοίκους αὐτῆς νὰ ἀντλῶσιν ὕδωρ, ἂν δὲν τῷ ἐδίδοτο καθ' ἑκάστην θῦμα ἀνθρώπινον. Τὸ θῦμα ὠρίζετο ἑκάστοτε διὰ κλήρου, ἐν τέλει δ' ὁ κλήρος ἔλαχεν εἰς τὴν μονογενῆ θυγατέρα τοῦ βασιλέως, τὴν ὁποίαν ὁ λαὸς παρὰ τὰς παρακλήσεις τοῦ πατρὸς τῆς ἔφερε καὶ προσέδесе εἰς τὸ φρέαρ διὰ νὰ καταφαγωθῆ ἀπὸ τὸ θηρίον. Ἐνῶ δὲ ἡ νεῆνις περιφόβος καὶ δακρυροοῦσα ἀνέμενε τὸν φρικώδη θάνατον, παρουσιάσθη αἴφνης πρὸ αὐτῆς ἰσχυρὸς τις ὄπλισμένος με σπάθην καὶ δόρυ· ἡ κόρη παρακαλεῖ αὐτὸν νὰ φύγῃ διὰ νὰ μὴ ὑποστῆ τὴν ἰδίαν με αὐτὴν τύχην· οὗτος ὅμως κωφεύει εἰς τὰς παρακλήσεις τῆς νέας καὶ μένει. Ὅταν δὲ παρουσιάσθη τὸ θηρίον ἔτοιμον νὰ κατασπαράξῃ καὶ τοὺς δύο, ὁ ἅγιος εὐθὺς φονεύει τοῦτο καὶ σώζει τὴν νεάνίδα. Τὸ εὐχάριστον γεγονός ἀστραπιαίως διαδοθὲν ἀνὰ τὴν «οἰκουμένην» ἐπανηγυρίσθη μετὰ μεγάλης χαρᾶς. Ὁ βασιλεὺς πληροφρονηθεὶς τοῦτο καλεῖ παρευθὺς τὸν λυτρωτὴν τῆς κόρης του καὶ τῆς χώρας ὀλοκλήρου, καὶ τὸν παρακαλεῖ νὰ τοῦ εἴπῃ τὸ ὄνομά του καὶ τὴν καταγωγὴν του διὰ νὰ ἀνταμείψῃ αὐτὸν πλουσιοπαρόχως. Ὁ ἅγιος τότε φανεροῦται εἰς αὐτὸν καὶ τὸν προτρέπει νὰ ἀναγείρῃ ναὸν ἐντὸς τοῦ ὁποίου, παραπλεύρως τῶν εἰκόνων τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Παναγίας καὶ εἰς τὸ ἀριστερὸν μέρος αὐτῶν, νὰ εἰκονίσῃ «ἓνα καβαλλάριον ἀρματωμένον με σπαθὶ καὶ με χρυσὸ κοντάρι».

Ὁ Πολίτης εἰς τὴν τελευταίαν αὐτοῦ πραγματείαν : «περὶ τῶν δημοδῶν ἀσμάτων τῆς δρακοντοκτονίας τοῦ ἁγίου Γεωργίου» εἶχε σχετίσει τὴν παράδοσιν ταύτην πρὸς τὸ ἀρχέγονον ἔθιμον τῆς προσφορᾶς ἀνθρωπίνων θυμάτων εἰς τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων, τὰς ὁποίας ἐφαντάζοντο ὡς κατεχομένης ὑπὸ δρακόντων, λαμιῶν ἢ ἄλλων τοιούτων τεράτων. Πηγὴν δὲ τῶν παραδόσεων τούτων καὶ ἀσμάτων θεωρεῖ, ὄχι τὴν Λύδδαν, κοιτίδα τῆς λατρείας τοῦ ἁγίου Γεωργίου. ἀλλὰ τὴν πατρίδα αὐτοῦ Καππαδοκίαν. Ἐν Ἀνακοῦ μάλιστα τῆς Καππαδοκίας καὶ εἰς ἀπόστασιν ἡμισείας ὥρας ἀπὸ αὐτῆς ὑπάρχει φρέαρ τι εἰς τὸ ἄκρον μεγάλης καὶ ἀνύδρου πεδιάδος τὸ ὅποιον ὀνομάζεται «ἀγίασμα τοῦ ἁγίου Γεωργίου», οἱ δὲ ἐντόπιοι ὑποστηρίζουσι ὅτι εἶναι αὐτὸ τοῦτο τὸ φρέαρ εἰς τὸ ὅποιον ὁ ἅγιος Γεώργιος ἐφόνησε τὸν δράκοντα καὶ ἔσωσε τὴν θυγατέρα τοῦ βασιλέως.

Τοῦ ἄσματος τῆ δρακοντοκτονίας τοῦ ἁγίου Γεωργίου πολλαὶ παραλλαγὴ ἐφάλλοντο εἰς τὴν ἰδιαιτέραν ἡμῶν πατρίδα. Προκόννησον. Ἐξ αὐτῶν παραθέτω σήμερον κατωτέρω τὴν τῶν Παλατίων, ἣ ὁποία εἶναι ἡ καλλιτέρα καὶ πληρεστερά ὅλων τῶν ἄλλων ἐπιφυλασσόμενος νὰ δημοσιεύσω ἐν συνεχείᾳ—μὲ πρῶτην εὐχέρειαν χώρου—τὴν παραλλαγὴν τῆς Ἀφθόνης καὶ μετ' ἐπιμελείας συνέλεξα ἀπὸ τὰς γραφαῖς συμπατριώτισσας τῶν χωρίων μας καὶ ἔχω καταχωρήσει μετ' ἄλλου λαογραφικοῦ ὕλικου εἰς τὴν πλουσιωτάτην τῆς ἰδιαιτέρας μας Πατρίδος λαογραφικὴν συλλογὴν μου.

Τὸ τραγούδι τῆς δρακοντοκτονίας ἀπὸ τὸν Ἀγ. Γεώργιον, κατὰ παραλλαγὴν τῶν Παλατίων Μαμαρονησίων¹.

- Τ' αἶ Γιωργιοῦ τὴν βραδυνὴ τ' αἶ Γιωργιοῦ τὸ βράδυ
 βασιλοπούλα ἀρμάτωνε ὀλόχουση φεργάδα.
 Βάζει πανιά μεταξωτὰ καὶ ξάρτια μπιρσιμένα,
 βάζει τιμόνι μάλαμα καὶ τὰ κουπιὰ ἀσημένα,
 5 καὶ γκεμιτζάκια διαλεχτὰ ἀπ' τὸ σκολεῖδ βγαλμένα.
 Τοῦ ρήγα γυιὸς σὰν τῶμαθε φεργάδες ἀρματώνει
 καὶ μέσα στ' ἀρτσιπέλαγο πάγει τὴν κοντοσώνει.
 --Σουλτάνα, μάϊνα τὰ πανιά, σουλτάνα ρίχτα κάτω,
 σουλτάνα δόσμ' ἕνα φιλι καὶ πάρε μιὰ φεργάδα.
 10 Θέλεις τὴν χρυσοπράσινη, θέλεις τὴν ξογαλάζια,
 θέλεις τὴν ἔξοκινήκατη ποῦμ' ἀπατόσμου μέσα.
 Ἄς ἔπεφτα στὴ θάλασσα κι' ἄς ἔπλεχα στὸ κῦμα
 κι' ἄς ἔπερνα ἕνα φιλι κι' ἄς εἶχα ἄγὼ τὸ κρῖμα!

Βλ. Ἀρχ. Θρ. Θησ. τόμ. 22. Μελέτη Εὐλογίου Κουρίλα μητροπ. Κορυτσᾶς «τ' ἀγιάσματα».

- Φρόνιμο σ' εἶχα ρήγα γυιέ, κ' ἄσχημα συντυχαίνεις
 15 καὶ μέσα στ' ἄρτσιπέλαγος σὰν τὴ φιλὶ γυρεύεις ;
 "Ἄς ἔβγωμ' ἔξω στὴ στεργιὰ καὶ ποιὸς νικήσ' ἄς πάρη.
 "Ἐχομ' θεριὸ στὸν τόπο μας σ' ἔνα βαθὺ πηγάδι,
 κ' ἀνθρώπους τὸ ταΐζουνε κάθε πρωὶ καὶ βράδυ.
 Μιὰ μέρα δὲν τὸ δώσανε ἀνθρωπο νὰ δειπνήση,
 20 σταλιὰ νερὸ δὲν ἔδωσε τὴ χώρα νὰ δροσίση.
 —"Ἄς κάνουμε τὰ μπουλετιὰ ¹ νὰ δοῦμ' σὲ ποιὸν θὰ πέσουν.
 Τὰ μπουλετιὰ ἐπέσανε σὲ μιὰ βασιλοπούλα,
 ὅπου τὴν εἶχε ὁ βασιλιάς μονάχη ὠραιόπούλα.
 Πολὺ λαὸς συνάχτηκε πάει στὸν βασιλέα :
- 25 —Γιὰ δὸς μας τὸ παιδάκι σου γιὰ παίρνομε καὶ σένα
 Οὐλο τὸ βιὸς μου πάρτε το καὶ τὸ παιδί μ' ἀφήστε.
 —"Ἀλλάχτε τὸ παιδάκι μου μ' ἀτίμητα πετράδια,
 μ' ἀτίμητα, μ' ὀλόχρυσα καὶ μὲ μαργαριτάρια.
 "Ἀλλάχτε τὸ παιδάκι μου καὶ κάντε το σὰ νύφη,
 30 καὶ στείλτε το στὸ λιονταρὶ πεσκέσι νὰ δειπνήση.
 Πολὺς λαὸς συνάχτηκε καὶ πήγανε στὴ βρούσι,
 τὸ πήγανε τοῦ λιονταργιοῦ πεσκέσι νὰ δειπνήση.
 "Ἐκεῖ ὅπου καθούντανε μονάχη, μοναχοῦλα
 ἰδρὼς τὴν περεχούντανε σὰ σιγανὴ βροχοῦλα.
- 35 "Ἐκεῖ ὅπου καθούντανε βλέπ' ἕνα καβαλλάρη,
 ἀρματωμένο μὲ σπαθὶ καὶ μ' ἀργυρὸ κοντάρι.
 —Φύγε ξενάκι μ' ἀπ' ἐδῶ, νὰ μὴ σὲ φάη καὶ σένα
 αὐτὸ τὸ ἄγριο θεριὸ ὅπου θὰ φάη καὶ μένα.
 —Διγάκι θὲ νὰ κοιμηθῶ ἐδῶ, κοντὰ στὴ βρούση,
 40 κ' ὅταν θὰ ἔβγη τὸ θεριὸ εὐθύς νὰ μὲ ξυπνήσης.
 Τὴν ὥρα ποὺ κοιμότανε βλέπ' ἕνα περιστέρι
 καὶ βάσταγε τίμιο Σταυρὸ εἰς τὸ δεξί του χέρι
 κ' ἐπάνω ἔγραφ' ὁ Σταυρὸς «βέβαιος αἶ Γ ι ὠ ρ γ η ς»
 "Ὅταν ἔβγαῖνε τὸ θεριὸ τὰ ὄρη συχνοτρέμαν.
- 45 κ' ἢ κὼρη ἀπ' τὸ φόβο της φώναξε : —"Αἶ Γιώργη !
 "Ὁ ἅγιος σὰν τᾶκουσε πολὺ τὸν βαρνοφάνη.
 —Κὼρημ' ποῦ τόβρες τ' ὄνομα καὶ ποῦ τὸ ἀμφιβάλλεις ;
 —Τὴν ὥρα ποὺ κοιμόσουνα εἶδ' ἕνα περιστέρι
 καὶ βάσταγε τίμιο Σταυρὸ εἰς τὸ δεξί του χέρι
 50 καὶ πάνω ἔγραφ' ὁ Σταυρὸς : «βέβαιος αἶ Γιώργης».
 Σηκώνετ' ἀνατολικά καὶ κάνει τὸ σταυρὸ του,

1. κλήρο.

- μιά κονταριά τὸ ἔδωσε κι' ἔκοψε τὸ λαιμό του.
Χρυσὴ κορδέλλα ἔκοψε καὶ τὰ μαλλιά της δένει,
νὰ δῆς χαρὰ πὺν ἔγινε στὴ γῆ, στὴν οἰκουμένη.
- 55 Τρεῖς μέρες ἔχυνότανε τὸ αἷμα μέσ' στὴ πύλη,
μεγάλος θρῆνος ἔγινε στὶς εἰκοστρεῖς τ' Ἀπρίλη.
Ὁ βασιλιᾶς σὰν τᾶκουσε στέλνει τονὲ φωνάζει :
—Χαίρου σε νέε χαίρου σε, χαίρου σε τὸ παιδί μου,
χαῖρε καὶ τὴν κορώνα σου πὺν ἔχει ἡ κεφαλὴ σου
- 60 —Χαίρεσαι, βασιλέα μου, χαίρεσαι τὸ παιδί σου,
χαῖρε καὶ τὴν κορώνα σου πὺν ἔχει ἡ κεφαλὴ σου.
—Πές μου, νέε μου ἔνδοξε, πῶς λένε τ' ὄνομά σου,
νὰ σὲ χαρίσω χάρισμα νᾶνε τῆς ἀφεντιᾶς σου.
—Γεώργιο μὲ λέγανε ἀπ' τὴν Καπαδοκία.
- 65 θέλεις νὰ κάνης χάρισμα, κάνε μιὰ ἐκκλησία
καὶ βάλε καὶ ζωγράφισε Χριστὸ καὶ Παναγία.
Ἄριστερὰ τῆς ἐκκλησιᾶς κάν' ἓνα καβαλλάρη,
ἀρματωμένο μὲ σπαθὶ καὶ μὲ χρυσὸ κοντάρι.

Νικ. Λαμπαδαρίδης

14. Πρὸ 371 ἐτῶν ἀνεκηρύσσεται ὁ πρῶτος Ρῶσος Πατριάρχης.

Γενικώτερον ἐνδιαφέρον παρουσίασεν ἐφέτος ἡ ἡμέρα τῶν Χριστουγέννων εἰς τὸ ἱστορικὸν Φανάρι. Ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης κ. Ἀθηναγόρας, μὲ τοὺς Συνοδικοὺς ἀρχιερεῖς του, συνελειτούργησε μὲ τὸν Πατριάρχη Μόσχας καὶ πάσης Ρωσίας κ.κ. Ἀλέξιο. Τὸ γεγονός ἦτο ἀπὸ τὰ σπάνια διὰ τὸν καθεδρικὸν πατριαρχικὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. Ἐνεθύμισε ὑπὸ ποίας συνθήκας διὰ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καὶ τοὺς ραγιαδες ἰδρύθη εἰς τὴν Μόσχαν πρὸ 391 ἐτῶν τὸ ρωσικὸν Πατριαρχεῖο. Ὁ ἑλληνισμὸς τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας καὶ γενικώτερα ὁ χριστιανικὸς τῆς ὀρθόδοξος κόσμος ἐκινδύνευαν τότε καὶ πάλιν. Νέαι ὁμαδικαὶ ἐξισλαμίσεις εἶχαν ἀρχίσει εἰς τὴν Αὐτοκρατορίαν τῶν Ὀσμάν. Αὐταὶ διεδέχθησαν τὰς ἄλλοτε διαθέσεις τῶν Τούρκων ὅπως ἐξοντώσουν τοὺς ραγιαδες, θέμα πὺν ἀπασχόλησε τὸ Συμβούλιο τοῦ Κράτους, τὸ ὑψηλὸν Διβάνιο, κατὰ τὴν σύσκεψιν τοῦ ὁποίου ἐπεβράτησεν ἐν τέλει ἡ γνώμη τοῦ Φετβὰ Ἐμνί, πὺν ἡ γνωμοδοτήσις του ἀνέτρεπε Σουλτάνους, καὶ ὁ ὁποῖος ἀντέδρασε, διότι θὰ ἐσκέφθη, φαίνεται ὅτι μόνον οἱ ραγιαδες ἐπλήρωναν φόρους, αὐτοὶ ἦσαν οἱ ἐπαγγελματίαι καὶ ἀπὸ τὰ παιδιὰ των ἐσχηματίζοντο τὰ τάγματα τῶν γενιτσάρων.

Ἐξ ἄλλου, τότε, κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ 16ου αἰῶνος, οἱ Τούρκοι εἶχαν νέους κατακτητικὸς πολέμους μὲ τοὺς Οὐγγυροὺς, μὲ τοὺς Πέρσας, μὲ τοὺς Τατάρους τῆς Κριμαίας καὶ εἰς τὴν Κύπρον. Ἡ Κωνσταντινούπολις ἐτρομοκρατεῖτο. Οἱ γενιτσαροὶ ἐστασίαζαν διὰ τὸν «λουφέ» των, ὅπως ἐλέ-

γετο ή μισθοδοσία του. Ὁ Σουλτάνος, ἀφ' ἑτέρου, εἶχε ἀνάγκη χρημάτων, πολὺ συχνὰ δὲ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν οἱ Χριστιανοὶ διετάσσοντο νὰ παραδώσουν εἰς τὸν «χαζνέ», τὸ σουλτανικὸ θησαυροφυλάκιο, πολλὰς δαδάδες ἀσήμι, ὁπότε ἠναγκάζοντο νὰ παραδώσουν τὰ ἀσημώματα τῶν εἰκόνων τῶν ἐκκλησιῶν των. Μόλις εἶχε παύσει τότε νὰ ἰσχύη, ὅπως γράφει ὁ καθηγητὴς τῆς Τουρκικῆς Ἱστορίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἀχμέτ Ρεφίκ, ἡ διάταξις ὅπως οἱ ραγιαδες εἰς τοὺς δρόμους ἔχουν δεμένο εἰς τὸν βραχιονά τους κουδούνι, ὥστε νὰ τοὺς ἀκοῦν οἱ πιστοὶ τοῦ Ἐλλάχ καὶ νὰ μὴ τοὺς ἐγγίζουσιν καὶ ἀμαρτάνουν. Ἐν τούτους, δὲν ἦτο σπάνιον οἱ γενίτσαροι νὰ δοκιμάζουσιν τὴν εὐθυβολίαν τοῦ νέου ὅπλου των πυροβολοῦντες ἐξ ἀποστάσεως περαστικὸν «γκιαούρη».

Θλιβερὴ, ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἦτο ἡ οἰκονομικὴ θέσις τοῦ Πατριαρχείου. Τότε, τὸ 1574, Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης ἐξελέγη ὁ Μητροπολίτης Λαρίσης Ἱερεμίας ὁ Τρανός, ἀπὸ τὴν Ἀγγιῶλον τοῦ Εὐξείνου, ποὺ εἶχε σπουδάσει εἰς τὴν Μονὴ τοῦ Ἁγίου Προδρόμου τῆς ἀπέναντι τῆς γενετείρας του Σωζουπόλεως, τῆς νοτίας ἀκτῆς τοῦ κόλπου τοῦ Πύργου, Μονήν, τὴν ὁποίαν κατέστρεψαν ἀργότερα οἱ Τούρκοι, τὸ 1600, κατὰ διαταγὴν τοῦ ἐξισλαμισθέντος Κροάτου στολάρχου τῶν Ὀθωμανῶν Πιαλέ πασά, διότι πρότινος εἶχαν ἀποριβασθῆ ἐκεῖ Κοζάκοι πειραταί. Διὰ τὸν Ἱερεμίαν τὸν Β' γράφουν οἱ τότε ἱστορικοὶ μας ὅτι ἦτο «ἀνὴρ μὲ παντοίας ἀρετὰς κεκοσμημένος». Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον εἶχε τότε ὡς ἔδραν του τὸν ναὸ τῆς Παμμακαρίστου, γυναικείας προηγουμένως Μονῆς, ποὺ μετετράπη σὲ τζαμί, μὲ τὸ ὄνομα Φειχίε, τὸ 1575-1595, ἐπὶ Σουλτάνου Μουράτ τοῦ 3ου. Εἰς τὸν ναὸν αὐτὸν εἶχε καταφύγει τὸ Πατριαρχεῖο ἐπὶ Πατριάρχου Γενναδίου τοῦ Σχολαρίου, ὅταν ἐγκατέλειπε τὸν ναὸν τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, ποὺ θὰ κατεδαφίζετο διὰ νὰ κτισθῆ εἰς τὸν χώρον του τὸ τζαμί τοῦ Πορθητοῦ, τὸ Φατίχ.

* *

Εἰς τὴν Παμμακαρίστον τὸ Πατριαρχεῖον παρέμεινεν 136 ἔτη. Δὲν εἶχε πλέον τὴν ἐμφάνισίν του ἐκείνην τῆς Ἁγίας Σοφίας, τὰ σεκρέτα του, τοὺς Τρικλίνους του καὶ τὴν βιβλιοθήκην του, ἦτο ὅμως εὐπαρουσίαστον, κυρίως δὲ ὡς ἔκ τοῦ βυζαντινοῦ ναοῦ του, μὲ τὰ θαυμάσια ψηφιδωτά, ναοῦ ποὺ ἔπαυσε πρὸ ὀλίγων ἐτῶν, ἐπὶ κεμαλικῶν κόμματος, νὰ εἶναι τζαμί καὶ μετετράπη σὲ μουσεῖο. Νέα κτίσματα ἀνήγειρε Ἱερεμίας ὁ Β' εἰς τὸν περίβολον τῆς Παμμακαρίστου, ἔδρυσεν βιβλιοθήκην, μὲ τὴν συνεργασίαν τοῦ Μητροπολίτου Μονεμβασίας Δωροθέου καὶ ἐπλούτισεν τὸν ναὸν μὲ νέα ἄμφια καὶ μὲ θρόνον ἀρίστης τέχνης, μὲ διάκοσμον ἀπὸ σιντέφι, θρόνον ποὺ βλέπει τώρα κανεὶς εἰς τὸν καθεδρικὸν ναὸ τοῦ Πατριαρχείου ποὺ ἐγκατεστάθη εἰς τὸ Φανάρι, ἐπὶ Πατριάρχου Ματθαίου, πρώην Μητροπολίτου Ἰωαννίνων, τὸ 1601, κατόπιν περιπλανήσεών του εἰς τὰ ἐκεῖ γύρω, τὸν ναὸν τοῦ Βλάχσε-ραί καὶ εἰς τὸν ναὸν τῆς Ξυλόπορτας.

Κατὰ τὴν δευτέραν του πατριαρχίαν (1587—1592), τὸ 1588 ὁ Πατριάρχης Ἱερεμίας ἀνεχώρησε ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν διὰ τὴν Ρωσία. Κατὰ τὸν ἱστορικὸν Ἀθανάσιον Κομνηνὸν Ὑψηλάντην, ὁ Πατριάρχης μετέβη ἐκεῖ «ἐλεημοσύνης χάριν». Πραγματικὰ ἐπεσκέφθη τὴν Ρωσίαν πρὸ ἐξεύρεσιν χρημάτων, ἀπὸ ἐράνους τῶν ἐκεῖ Ἑλλήνων καὶ Ρώσων ἴσως, ἐράνους ποῦ ἐπανελήφθησαν ἀργότερα πρὸς συντήρησιν τοῦ Πατριαρχείου καὶ τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Πόλης, διὰ τὰς ὁποίας εἶχε ἐνδιαφερθῆ καὶ ἡ Ρωσία, καὶ ἐπὶ Μεγάλου Πέτρου, ὁ ὁποῖος μετὰ τὴν πυρκαϊὰ τοῦ Φαναρίου τὸ 1720, ὅποτε κατεστράφη τὸ Πατριαρχεῖον. ἀπέστειλε καὶ διὰ τὸν ναὸν του δύο μεγάλας εἰκόνας βυζαντινῆς τεχνοτροπίας τοῦ Ἰησοῦ καὶ τῆς Θεοτόκου, ἀρίστης τέχνης, τὰς ὁποίας ὅμως τὸ Πατριαρχεῖον, ὡς ἐκ τῶν πολέμων τοῦ Τσάρου αὐτοῦ κατὰ τῆς Τουρκίας, ἐφοβήθη νὰ κρατήσῃ εἰς τὸ Φανάρι, τὰς ἀπέστειλε «προσωρινῶς» εἰς τὸν ναὸν τῆς νήσου Πρώτης τῶν Πριγκιπωνήσων καὶ ἔκτοτε μένουσιν ἐκεῖ. Δὲν ἀποκλείεται ὅμως καὶ διὰ πολιτικούς λόγους ὁ Πατριάρχης Ἱερεμίας ὁ Β' νὰ μετέβῃ εἰς τὴν Ρωσίαν, πρὸς ἐξασφάλισιν τῶν Χριστιανῶν τῆς Τουρκίας διὰ τοῦ ρωσικοῦ ἐνδιαφέροντος. Καὶ συνεχίζετο αὐτὸ διὰ τὸ Πατριαρχεῖον καὶ τοὺς Χριστιανοὺς ὀρθοδόξους καὶ ἀργότερα διὰ κατακτητικούς ὅμως σκοποὺς, ἰδίως δὲ τὸν παρελθόντα αἰῶνα, ὅποτε ἐνετάθη ἡ κίνησις τῶν Πανσλαβιστῶν, ὁ δὲ ποιητὴς τῶν Ἀκσάκωφ ἤκουε νὰ κτυποῦν οἱ καμπάνες τῆς Ἁγίας Σοφίας. Ἀρκετὰ παρετάθη ἡ παραμονὴ τοῦ Πατριάρχου εἰς τὴν Ρωσίαν καὶ τὴν 26ην Ἰανουαρίου τοῦ 1589 ἀνεκήρυξε, μὲ τὴν συμμετοχὴν Ρώσων Μητροπολιτῶν, Πατριάρχην τῆς Ρωσίας τὸν Μητροπολίτην Μόσχας Ἰώβ, ἐπὶ βασιλείας Θεοδώρου Πράξοβιτς. Προήγαγεν, ἐξ ἄλλου, τέσσαρας Ρώσους ἐπισκόπους εἰς Μητροπολίτας καὶ συνέταξε τὸ Συνταγματίον τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας. Τέσσαρα δὲ ἔτη ἀργότερα, τὸ 1593, συνήρχετο εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τοπικὴ Σύνοδος εἰς τὸν ναὸν τοῦ Βλάχσεραϊ, εἰς τὰ κελιά τοῦ ὁποίου διέμενε τὸ Πατριαρχεῖο, καὶ ἐπεκύρωσε τὴν πράξιν τοῦ Ἱερεμίου τοῦ Β' περὶ προβιβασμοῦ τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας εἰς Πατριαρχεῖον.

Στ. II.

15. *Ἡ Παναγία τῶν Βλαχερνῶν.* Στὰ ἀτμόπλοια τοῦ Κερατίου Κόλπου 3^ο ἀκουσθοῦν σήμερα περισσότερα ἑλληνικά. Εἶναι συνομιλίαι τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου ἀπὸ ὅλη τὴν Κωνσταντινούπολιν, ποῦ διευθύνεται στὸ Ἀἶθανσεραϊ, στὰς Βλαχέρνας. Πανηγυρίζει ὁ ἐκεῖ ναὸς μὲ τὸ ἱστορικὸν τοῦ Ἀγίασμα, τὸ Λοῦσμα. Ἔχουν τὴν ἑορτὴ τους. Στὰς 2 Ἰουλίου εἶναι «ἡ κατάθεσις ἐσθῆτος τῆς Θεοτόκου ἐν Βλαχέρναις». Τὸ προσκύνημα αὐτό, ποῦ αἰῶνες ἐπαναλαμβάνεται παίρνει τώρα μορφή πανηγύρεως στὸν μεγάλο, δειδροφότυτο περίβολο τοῦ ναοῦ. Μέσα στὴν ἐκκλησία, στὴν «Ἀγιαβλαχέρνα», εἶναι τὸ Ἀγίασμα¹, τὸ δεύτερον ἀπὸ τὰ μόνα βυζαντινὰ τῆς Πόλης, ὅπως καὶ

1. Βλ. Ἀρχ. Θρ. Θεσ. τ. 22 «Ἀγίασματα» Εὐλόγιον Κουρίλα Κορυτσᾶς.

ἐκεῖνο τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς Μπαλουκλή, καὶ ἀπὸ τὰ «Λακκάκια» μιᾶς μαρμαρίνης πλάκας τοῦ Λούσατος πίνουν, μὲ τὰ χέρια πίσω, τρεῖς φορές ἁγίασμα οἱ Ἑλληνίδες κοπέλλες τῆς Κωνσταντινουπόλεως γιὰ τὴν ποθητὴ ἀποκατάστασί τους.

Ἐληξε ἐφέτος, μὲ ἐπιστασία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ. Ἀθηνάγορα, ἡ ἐπισκευὴ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ Λούσατος, διότι δὲν εἶχαν ἀποφύγει τὴν καταστροφὴ κατὰ τὴν δραματικὴ ἐκείνη νύκτα τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1955. Οἱ «διαδηλωταὶ» τοῦ Μεντερὲς κατέστρεψαν τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ ναοῦ, ἔσπασαν εἰκόνες του καὶ τεμάχισαν μὲ μαχαίρια ἕναν ὥραϊο κεντητὸ καὶ πρωτότυπο μεταβυζαντινὸ Ἐπιτάφιο, στὸν ὁποῖο δὲν ὑπῆρχαν ἄλλα πρόσωπα καὶ πρὸ τοῦ νεκροῦ Ἰησοῦ ὑπεκλίνοντο τρεῖς ἄγγελοι. Μὲ τὴν ἐπισκευὴ αὐτὴ ἔγινε καλὴ ἐργασία. Τίποτε δὲν ἔμεινε ἀπὸ τὸ ξύλινο τμῆμα τῆς ἐκκλησίας. Ἀντικατεστάθη μὲ μετὸν ἀρμὲ ἀκόμη καὶ ἡ στέγη της, ὁ μικρὸς δὲ τροῦλος της διεκοσμήθη μὲ ἕνα Παντοκράτορα, ἔργον τοῦ λαμπροῦ ἐκεῖ ἁγιογράφου Κόβα. Καὶ ὅταν βλέπη κανεὶς τὴν εἰκόνα νομίζει πὼς ἀτενίζει στὸν θόλο τοῦ Καρχιρὲ ἢ τῆς Παμμακαρίστου, τοῦ Φετχιὲ Τζαμι τῶν Τούρκων. Ἀπὸ τὴν περιφρημὴ βυζαντινὴ Παναγία τῶν Βλαχερνῶν, στὴν ὁποία κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας ἐκκλησιάζετο ὁ βασιλεὺς μὲ τοὺς αὐλικούς, διεσώθη μόνον τὸ Ἀγίασμα τῆς. Ἐρειπωμένη ἦτο κατὰ τὴν Ἄλωσι. Εἶχε καταστραφῆ ἀπὸ πυρκαϊὰ 19 ἔτη προηγουμένως, ὅπως δὲ εἶναι γνωστὸ, ἡ πυρκαϊὰ ἐκείνη προήλθε ἀπὸ ἀναμμένη δᾶδα παιδιῶν τῶν προιγκήπων καὶ αὐλικῶν, ποὺ ἀνέβηκαν στὴν ξύλινη στέγη τοῦ ναοῦ ὅπου φώλιαζαν ἀγριοπερίστερα, γιὰ νὰ πιάσουν πιτσούνια.

Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς μετὰ τὴν Ἄλωσι δὲν ἔληθμονήσῃ τὴν Ἀγιαβλαχέρνα. Τὸ Ἀγίασμα τῆς εἶχε πάντοτε προσκυνητάς, ἀρχὰς δὲ τοῦ περασμένου αἰῶνος τὸ ἐξεμεταλλεύετο ἕνας Τούρκος, ποὺ τὸ εἶχε στεγάσει, καὶ ἀπὸ τὸν Τούρκο αὐτὸν τὸ ἠγόρασε ἡ ἐκεῖ Συντεχνία τῶν Καστοριανῶν γουναράδων καὶ ἔκτισε τὸν σημερινὸ ναῖοκοι. Τὰ μέλη τῆς συντεχνίας αὐτῆς, μὲ τίς γνωριμίες ποὺ εἶχαν μὲ πασάδες, ἀκόμη δὲ καὶ μὲ σουλτάνους πελάτας των ἐπέτυχαν ἐξ ἄλλου νὰ ἐκδιωχθοῦν ἀπὸ τὰ γύρω τοῦ Ἀγιάσατος οἱ Τουρκόγυφτοι ποὺ κατοικοῦσαν ἐκεῖ, καὶ τὸ Ἀγίασμα ἀπέκτησε μεγάλο αὐλόγυρο. Θὰ ἔπρεπε νὰ σημειωθῆ ὅτι ἡ συντεχνία αὐτὴ προσέφερε πολλὰς ὑπηρεσίες, κυρίως δὲ κατὰ τὸν 18ο αἰῶνα, στὸ ὑπόδουλο Γένος καὶ στὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖον, καὶ γι' αὐτὸ ἀκόμη καὶ τώρα στοὺς ἑσπερινούς τοῦ Σαββάτου στὸν πατριαρχικὸ ναὸ τοῦ Φαναρίου, ὅποτε χοροστατεῖ ὁ Πατριάρχης, ὁ διάκος εὐχεται «ὕπερ τῆς εὐσεβοῦς συντεχνίας τῶν γουναράδων».

*
* *

Πολλὰ ἐγράφησαν ἕως τώρα γιὰ τὸν ναὸ τῶν Βλαχερνῶν, ποὺ ἐρεῖπιὰ του εἶδε ὁ Γύλλιος ὅταν ὀλίγα ἔτη μετὰ τὴν Ἄλωσι ἐπεσκέφθη τὴν Πό-

λη για πρώτη φορά. Τίποτε δὲν ἔμεινε σ' ὀλίγο, ἐκτὸς τῆς πηγῆς. Οὔτε δὲ καὶ εὐρέθη ἀργότερα. Ποτὲ ἔξ ἄλλου δὲν ἔγιναν ἐκεῖ ἀνασκαφές. Αἱ Βλαχέρναι ἰδιαίτερα ἐνδιέφεραν πάντοτε Ἕλληνας καὶ ξένους ἱστορικούς καὶ βυζαντινολόγους. Τώρα δὲ πολύτιμη μελέτη, κυρίως γιὰ τὸν ναὸ τους, ἐξέδωσε στὴν Κωνσταντινούπολι ὁ ἐκεῖ γνωστὸς γιὰ τὰς γνώσεις του καὶ τὸ ἐνδιαφέρον του γιὰ τὰ βυζαντινὰ μνημεῖα Ἱστορίας καὶ Τέχνης κ. Κωνσταντῖνος Καραβία Γρίβας¹. Τὰ κεφάλαια τῆς μελέτης του εἶναι τὰ ἑξῆς: 1ον) Πόθεν ἢ ὀνομασία Βλαχέρναι. 2ον) Τὸ χεῖρι τοῦ Θεοῦ, τὸ χεῖρι τῆς Παναγίας καὶ τὸ χεῖρι τοῦ Μωάμεθ· στὴν Ἁγία Σοφία. 3ον) Τὸ συγκρότημα τοῦ ναοῦ τῶν Βλαχερνῶν, τῆς Ἁγίας Σοροῦ καὶ τοῦ Λούσματος—ποῦ ἦτο ἓνα εἶδος Κολυμβήθρας τοῦ Σιλῶν—τὸ τυπικὸ καὶ ἡ ἀκολουθία τοῦ Ἱεροῦ Λούσματος καὶ ἄλλα καί, τέλος, τὸ πατριαρχικὸν γράμμα τοῦ 1847, ποῦ τὸ ὑπογράφουν πέντε Πατριάρχαι πρῶν Κωνσταντινουπόλεως, σιγίλλιο γράμμα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Ἀνθίμου τοῦ βου, ποῦ ἐγράφη, ὅταν τὸ Ἁγίασμα τῶν Βλαχερνῶν ἔγινε τὸ μῆλον τῆς ἔριδος μεταξὺ συντεχνίας τῶν γουναράδων καὶ τῆς ἐνορίας τοῦ Ἁγίου Δημητρίου Ξυλοπόρτης, στὴν περιοχὴ τῆς ὁποίας εὐρίσκεται.

Ὁ Κ. Γρίβας, βασιζόμενος στὸν Στράβωνα, ποῦ ἐξιστορεῖ τὸν Κεράτιο Κόλπο καὶ πληροφορεῖ ὅτι ἔξω ἀπὸ τὸ τότε βυζαντινὸ τεῖχος, πρὸς τὸν μυχὸ τοῦ Κόλπου, κατοικοῦσαν βοσκοὶ καὶ ἀγρότες, φρονεῖ ὅτι τὸ ὄνομα Βλαχέρναι προέρχεται ἀπὸ τὸ «βλάχοι», ὅπως ἐλέγοντο αὐτοὶ ἀπὸ παραφθορὰ τοῦ ἀραβικοῦ «φελάχοι» καὶ ὅπως ἀκόμη καὶ τώρα τοὺς ὀνομαζοῦν στὴν Ἑλλάδα, χωρὶς νὰ ἔχουν αὐτοὶ καμιὰ σχέσι μὲ τοὺς Ρουμάνους. Τὸ ὅτι δὲ κατὰ τοὺς προχριστιανικοὺς χρόνους ὑπῆρχαν συνοικισμοὶ στὸν μυχὸ τοῦ Κερατίου κόλπου, διεπιστώθη πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἀπὸ ἀνασκαφές ποῦ ἔγιναν ἐκεῖ, στὸ σημερινὸ Σιλιχτάρ Ἁγᾶ, ὅπου εὐρέθησαν εἰρήπια ἀρχαίων οἰκοδομῶν καὶ τέσσαρες στήλας μὲ ἑλληνικὲς ἐπιγραφές, στὴν μιὰ ἀπὸ τίς ὁποῖες ὑπάρχει ἐστραμμένη πρὸς τὰ κάτω ἡμισέληνος, μὲ τὸν ἀστέρα Ἔσπερον εἰς τὸ μέσον, εἰς ἀνάμνησιν τοῦ γεγονότος τοῦ 341 πρὸ Χριστοῦ, ὅποτε οἱ Βυζαντινοὶ ἔσωσαν τὴν Πόλη των ἀπὸ τὴν κατάκτησι τοῦ Φιλίππου, πατέρα τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, χάρις στὸ φεγγάρι ποῦ ἐφώτισε τὴν νύκτα τὴν περιοχὴ καὶ εἰδοποίησε ἔτσι τοὺς κατοίκους τῆς γιὰ τὴν σχεδιαζομένη ἐπίθεσι τῶν Μακεδόνων. Ὁ συγγραφεὺς τῆς «Βλαχέρνας» δίδει νέο πλούσιο ὕλικὸ γιὰ τὴν περιοχὴ τῆς, ἐκεῖ στὴν νοτιὰ ἀκτὴ τοῦ Κερατίου Κόλπου, καὶ γιὰ τὸν ἱστορικὸ ναὸ τῆς, ποῦ ἔκτισε ἡ αὐτοκράτειρα Πουλχερία (450—453) καὶ τὸν ὁποῖο ὁ Ἡράκλειος τὸ 627 συμπεριέλαβε μέσα στὰ τεῖχη τῆς Πόλης, μετὰ τὸ θάυμα τῆς Βλαχερνιώτισσας ποῦ ἓνα ἔτος προηγουμένως ἔσωσε τὴν Κωνσταντινούπολι κατὰ τὴν πολιορκία τῆς ἀπὸ τοὺς Πέρσας καὶ τοὺς Ἄβα-

1. Βλ. Πυροῦς Κων)λεως 1961, Κ. Καραβία · Γρίβας.

ρας. Ὁ Κ. Γρίβας δίνει, ἀπὸ ἱστορικὲς πηγές, πολλὰς πληροφορίες γιὰ τὸν ναὸ τῶν Βλαχερνῶν, ποῦ ἦτο ἀπὸ τοὺς πιὸ σημαντικοὺς τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ὁ ὁποῖος στὴν ἐποχὴ τῶν Κομνηνῶν, ποῦ ἤρχιζε τὸν 11ον αἰῶνα ὅταν τὸ παλάτι ἀπὸ τὰ γύρω τῆς Ἁγίας Σοφίας μετεφέρθη στὸν Κεράτιο, πῆρε μεγάλη αἴγλη. Ἰδιαίτερη ἐξ ἄλλου ἦτο εἰς τὴν Πόλιν ἡ λατρεία πρὸς τὴν Θεοτόκον καί, ὅπως γράφει εἰς τὸ ἔργο του ὁ πέρ Ζανίν, ὑπῆρξαν ἐκεῖ 123 ἐκκλησίαι μὲ τὸ ὄνομά της. Περιγράφει ὁ Γρίβας τὸ συγκρότημα τοῦ ναοῦ, τὴ μαρμαρίνη δόλοσωμη εἰκόνα τῆς Παναγίας, σὲ στάσι δεήσεως, ποῦ ἀπὸ τὶς παλάμες της ἔρρεε ἁγίασμα, τὸ χέρι τῆς Θεοτόκου ποῦ ἦτο ἐκτύπωμα, μὲ ἀσημένια περιφέρεια ἐπάνω σὲ μαρμαρίνη πλάκα ἐντοιχισμένη στὴν ἀριστερὴ πλευρὰ τοῦ Κολύμβου τοῦ Λούσματος, ποῦ ἔκτισε ὁ αὐτοκράτωρ Λέων ὁ Μακέλλης (457—474). Προσθέτει δὲ ὁ συγγραφεὺς τῆς μελέτης καὶ ἄλλες πληροφορίες γιὰ τὰ χρυσᾶ καὶ χάλκινα χαραγμένα «χέρια» τοῦ Θεοῦ, ποῦ ἐλατρεύοντο στὸ Βυζάντιο, τὸ ἐπηρρασμένο στὴν περίπτωσι αὐτὴ ἀπὸ ψαλμοὺς τοῦ Προφητάνακτος Δαυΐδ. Ὅσον ἀφορᾷ τὸ ἀποτύπωμα χεριοῦ, τὸ χαραγμένο εἰς τὸν κυρίως ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας Κωνσταντινουπόλεως, ἀπέναντι τοῦ «Μιμπέρ,» τοῦ μουσουλμανικοῦ αὐτοῦ ἄμβωνος, ἀποδεικνύει, βασιζόμενος σὲ τουρκικὰς πηγές, ὅτι εἶναι τὸ δεξιὸ χέρι τοῦ Προφήτη Μωάμεθ καὶ ὄχι τῆς Θεοτόκου, ποῦ ἐντοιχίσθη ἐκεῖ ἀπὸ τὰς Βλαχερνας μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ ναοῦ τῶν ἀπὸ πυρκαϊὰ τὸ 1434.

Ἐνδιαφέρουσα εἶναι καὶ ἡ περιγραφή τῶν ἄλλων τμημάτων τοῦ ναοῦ τῆς Βλαχερνιώτισσας καὶ κυρίως τῆς Ἁγίας Σοφοῦ, στὸ δεξιὸ κλίτος του, ὅπου ἦτο κατατεθειμένη ἡ ἐσθὴς τῆς Θεοτόκου. Γενικά, ἡ νεοεκδοθεῖσα εἰς τὴν Πόλιν μελέτη τοῦ Κ. Γρίβα παρουσιάζει πολὺ ἐνδιαφέρον καὶ διότι ἀφορᾷ ἕναν ἀπὸ τοὺς κυριωτέρους ἐκεῖ πρὸ τῆς Ἀλώσεως ναοῦ, ὅπου γιὰ πρώτη φορὰ ἀκούσθηκε τὸ εὐχαριστήριον θούριον ἄσμα τοῦ χριστιανικοῦ ὀρθοδόξου κόσμου, ὁ Ἀκάθιστος Ὑμνος. Καὶ εἶναι χαρακτηριστικὸ τῶν παραδόσεων ποῦ διασώζονται στὸν ἐκεῖ Ἑλληνισμό, τὸ γεγονός ὅτι ὁ Ἀκάθιστος Ὑμνος, κατὰ τὴν τελευταία Ἀκολουθία του καὶ μόνον ὅσον ἀφορᾷ ἐκείνην τοῦ Ἀγιάσματος τῶν Βλαχερνῶν, λέγεται καὶ τώρα ἀκόμη «χιλιόρμενο», εἰς ἀνάμνησιν τῆς διασώσεως τῆς πολιορκουμένης Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τὴν προστάτιδά της Θεοτόκον, ἡ ὁποία μὲ μιὰ σφοδρὴ νοτιὰ κατέστρεψε τὰ χίλια «ἄρμενα» (καράβια) τοῦ ἐχθροῦ.

Στεφ. Παπαδόπουλος

16. *Λείψανα τῆς παρουσίας τῶν Βουλγάρων παρὰ τὸν Βόλγα.*
Ἄλλα εὑρήματα μὲ ἔντονον τὴν Ἑλληνικὴν ἐπίδρασιν. Ἐνδιαφέρουσαν διὰ τοὺς Βουλγάρους εἶδησιν μετέδωσε τὸ πρακτορεῖο «Τάς». Τὴν δημοσιεύουν ἡ «Ραμπατνάτσεσκο Ντέλο» καὶ ἄλλαι ἐφημερίδες τῆς Σόφιας. Πρόκειται περὶ πληροφορίας διὰ τοὺς Βουλγάρους τοῦ Βόλγα, ποῦ προέρχονται

ἀπὸ τὸ Καζάν τῆς Ταταρίας. Τάταροι ἀρχαιολόγοι ἀνεκάλυψαν εἰς μίαν περιοχὴν τῆς Δημοκρατίας των νεκροῦπολιν τῶν μεσαιωνικῶν Βουλγάρων, εἰς τάφους τῆς ὁποίας εὐρέθησαν, διὰ πρώτην φοράν, διάφορα κτερίσματα τῶν 7—8ου αἰώνων. Μεταξὺ τῶν κτερισμάτων αὐτῶν ὑπάρχουν νομίσματα μὲ τὴν παράστασιν ἑνὸς ἱππέως καὶ ἄλλα περσικὰ τῆς βασιλείας Χοσροῦ τοῦ Β' (560—562). Ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἀρχαιολογικῆς ταταρικῆς ομάδος, ποῦ διενήργησε τὰς ἀνασκαφάς, Χαλίκοφ, ἐδήλωσεν εἰς συνομιλίαν του μὲ τὸν ἀνταποκριτὴν τοῦ «Τάς», ὅτι τὰ ἀντικείμενα ποῦ εὐρέθησαν εἰς τὸν τάφον παρὰ τὸ χωρίον Μπολοσίε Ταρχανί, θὰ ἐπιτρέψουν νὰ καθορισθῇ ἡ χρονολογία κατὰ τὴν ὁποίαν βολγαρικαὶ φυλαὶ ἔφθασαν εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Βόλγα. Αἱ ἀνωτέρω πληροφορίες παρουσιάζουν καὶ γενικώτερον ἐνδιαφέρον περὶ τῶν βουλγάρων ὡς τουρανικῆς φυλῆς, ὅπως ἦσαν καὶ ἄλλαι νομαδικαὶ τουρανικαὶ φυλαί, ποῦ ἔκαμαν εἰσβολὰς εἰς τὸ Βυζαντινὸν Κράτος μέχρι τοῦ 11ου αἰῶνος: οἱ Πτεσινέγκοι, οἱ Κουμάνοι καὶ οἱ Ὀγκιούζοι, οἱ «Οὔζοι» τῶν Βυζαντινῶν. Οὗτοι, ἡττηθέντες ἀπὸ τὰ βυζαντινὰ στρατεύματα, παρέμειναν εἰς τὰ μεταξὺ Δουνάβεως καὶ Αἴμου ἐδάφη ὡς δουλοπάροικοι καὶ μισθοφόροι τοῦ Βυζαντίου. Ὑπολείμματα αὐτῶν εἶναι οἱ τουρκόφωνοι, χριστιανοὶ ὀρθόδοξοι, «Γκαγκαβούζηδες» τῆς Καβάρνας, τῆς βορείου Βουλγαρίας, οἱ ὁποῖοι ἕως τελευταίως εἶχον ἑλληνικὴν συνείδησιν καὶ γλῶσσα τῆς ἐκκλησίας των ἴτο ἡ ἑλληνική. Παρόμοιοι πρὸς τὰς τουρανικὰς αὐτὰς φυλάς ἦσαν καὶ οἱ Βούλγαροι, κατὰ τοὺς πρώτους βασιλεῖς των, τὸν Ἀσέν, τὸν Ἀσπαροῦχ καὶ ἄλλους, καὶ ἐξησλαβίσθησαν βαθμηδόν. Τὸ ὅτι δὲ γλῶσσα τῶν πρώτων βουλγάρων ἦτο ἡ τουρανική, ἀπεδείχθη καὶ ἀπὸ μίαν πλάκα ποῦ εὐρέθη πρὸ ὀλίγων ἐτῶν εἰς τὴν βορείου Βουλγαρίαν ἀπὸ τὰς ἀνασκαφάς ποῦ διενήργησε τὸ ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον τῆς Σόφιας εἰς τὰ εἱρεῖπια ἑνὸς βυζαντινοῦ ναοῦ. Κάτωθι τοῦ χώρου τῆς Ἁγίας Τραπέζης εὐρέθη ἡ ἐν λόγῳ πλάξ μὲ ἑλληνικὸς χαρακτήρας καὶ τουρανικὰ ὀνόματα εἰδῶν στρατιωτικῆς, πιθανῶς κρατικῆς ἀποθήκης.

17. *Τέσσαρα τραγούδια ἀπὸ τὴς Σάππες.* Ἀπὸ τὸ Γυμνάσιον Σαππῶν, ὅπου εὐρίσκεται ἐγκατεστημένος προσφυγικὸς κόσμος ἐξ Ἀνατολ. Θράκης, μᾶς ἐστάλη μία ἐργασία συλλεκτικὴ τραγουδιῶν τῶν μαθητῶν τῆς τελευταίας τάξεως ὑπὸ τὴν καθοδηγίαν τοῦ καθηγητοῦ Μ. Μάρμπα. Ἐξ αὐτῆς ἀπεσπάσαμεν τέσσαρα τραγούδια τοῦ μαθ. συλλογῆς Τσακίρη Χριστοδούλου, διὰ νὰ ἐκτυπώσωμεν ὡς δεῖγμα τῆς ἐργασίας τῶν καλῶν μαθητῶν.

Τὰ τραγούδια ἐτακτοποιήσαμε καὶ δημοσιεύουμε ἐδῶ διὰ νὰ ἐξάρωμε τὴν προσπάθειαν τοῦ καλοῦ καθηγητοῦ Κ. Μάρμπα, ὁ ὁποῖος καθοδηγεῖ τοὺς μαθητὰς του πρὸς συλλογὴν λαογραφικοῦ ὕλικου κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς σχολῆς των.

Α'.

ΤΟΥ ΑΓΙΟΓΕΩΡΓΗ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΟΡΗΣ
(Παραλλαγή τοῦ κοινού τραγουδιοῦ)

- Ἐνα Τουρκο-τουρκόπαιδο τοῦ Βασιληᾶ τ' ἄγγόνι,
ἀγάπησε μιὰ χριστιανιά και θέλει νὰ τὴν πάρη.
Και κείνη δὲν τὸν θέλῃσι ἄνδρα για νὰ τὸν κάνη.
Και παίρνει δίπλα τὸ βουνό, δίπλα τὸ μονοπάτι.
5. Τὸ μονοπάτ' τὴν ἔβγαλι μπροστά στὸν Ἅγιο Γιώργη.
—Ἅγιε μου Γιώργη πρόδρομε ¹ μεγάλο τ' ὄνομά σου
αὐτὴν τὴν ὥρα γλύτωσα ἀπ' τῶν Τουρκῶν τὰ χέρια,
θὰ ὑπηρετῶ στὴν ἐκκλησιά σ' θ' ἀνάβω τίς καντῆλες
κάθε πρωὶ κάθε βραδύ και κάθε μεσημέρι.
- 10 Κι' ἀνοίξαν πόρτες στὴ στιγμή και μπαίνει ἡ κόρη μέσα.
Νὰ κι' ὁ τουρκος ἔρχεται στὸ ἄλογο καβάλα
—Ἅγιε μου Γιώργη πρόδρομε, μεγάλο τ' ὄνομά σου
αὐτὴν τὴν κόρη πούκρυψες νὰ μοῦ τὴν φανερώσης.
Μ' ἀμάξια φέρνω τὸ κερί μ' ἀμάξια τὸ θυμιάμα
- 15 και μὲ βουβαλοτούμαρα θὰ φέρω και τὸ λάδι.
Κι' ἀνοίξαν πόρτες στὴ στιγμή και μπαίνει ὁ τουρκος μέσα.
Ἅπ' τὰ μαλλιά τὴν ἔπιασε και σι' ἄλογο τὴ βάζει.
—Ἄσε με, Τουρκε, ἀπ' τὰ μαλλιά και πιάσε με ἀπ' τὸ χέρι,
δυὸ λόγια ἔχω για νὰ πῶ μπροστά στὸν Ἅγιο Γιώργη.
- 20 —«Ἅγιε μου Γιώργη λαίμαργε ² μεγάλο τ' ὄνομά σου,
πῶς παραδίης χριστιανιά μέσ' τῶν Τουρκῶν τὰ χέρια ;
Κι' ὁ Τουρκος μαρμαρώθηκε και γλύτωσεν ἡ κόρη.

Β'.

ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΙΑ Η ΚΟΡΗ
(ἄλλη παραλλαγή)

Στὸ μέρος ἔχει θεριό, ἔχει βαθὺ πηγάδι,
ποὺ κάθε μῆνα τάζουνε μιὰ κόρη για νὰ φάγη.
Τρεῖς μῆνες δὲν τὸ δώσανε τὸ θεριό για νὰ φάγη,
σταλιὰ νερὸ δὲν ἄφησε τὸν κόσμο για νὰ πάρη.

1) *Πρόδρομε*. ἀπὸ τὸν Ἰωάννη Πρόδρομο ἄλλου τραγουδιοῦ παρμένο. Τὸ τραγοῦδι εἶναι μιὰ ἀπὸ τίς πολλὲς παραλλαγές τῆς Θράκης. Ὁ ἅγι-Γεώργης εἶναι Θρακιὸς ἅγιος σ' ὅλη τὴν Προποντίδα και τὸ τραγοῦδι τραγουδιέται σὺν τὰ παράλια και στὰ Μαρμαρονήσια.

2) *Λαίμαργε ἅγι-Γεώργη*. Βλ. ὁ ἅγ. Γεώργιος ἐν Προκονήσῳ Εὐστ. Βαλ-σάμη, Νικολ. Λαμπαδαρίδου Ἀθῆναι 1939.

Ν. Πολίτης περὶ δημοδῶν ἀσμάτων τῆς δρακοντοκτονίας τοῦ ἅγ. Γεωργίου.

- 5 —“Αἴντε νὰ ρίξουμ' μπελετιό¹ νὰ δοῦμ' σὲ ποιὸν θὰ πέση.
 Τὸ μπελετιό μας ἔπεσε στοῦ βασιληᾶ τὴν κόρη,
 κι' ὁ βασιληᾶς σὰν τ' ἄκουσε κλαίγει, λιποθυμᾷει.
 — «Πάρτε τὸ βιό μου ὄλονα, τὴν κόρη μου ἀφήστε»
 —“Ἄν δὲν μᾶς δώσ' τὴν κόρη σου θὰ πάροουμε ἔσένα.
- 10 —Πάρτε τὴν στολίστε τὴν καὶ κάντετῆνα νύφη,
 νὰ τὴν ἐφάγη τὸ θεριὸ κι' ἄλλη νὰ μὴν γυρέψη.
 Τὴν πῆραν καὶ τὴν πήγανε στοῦ πηγαδιοῦ τὸ στόμα
 Μουγκροβολοῦνε τὰ βουνὰ καὶ τὸ θηριὸ βγαίνει,
 κι' ἡ κόρη ἀναστέναξε: «“Ἄχ τι κακὸ θὰ γίνη»
- 15 Κατὰ λαχοῦ ἐπέρασε ὁ “Αἰ-Γιώργης καβαλάρης.
 —Τι ἔχεις κόρη μου, καὶ κλαῖς καὶ βαριαναστενάξεις ;»
 —«Μὲ πῆραν καὶ μὲ φέρανε τὸ θέριο νὰ μὲ φάγη».
 Μιὰ κονταριά τὸ ἔδωσε τοῦ πῆρε τὸ κεφάλι.
 —“Αἴντε κόρη μ', στὴ μάννα σου, αἴντε στὸ σπιτικό σου.

Γ'.

ΟΚΤΩ ΜΕΡΩΝ ΝΥΦΟΥΛΑ

- Σ' αὐτὰ τὰ δέντρα τὰ ψηλὰ κι' ἀκόμη παραπάνω
 κάθονταν πάνω δυὸ πουλιά, δυὸ ἄσπρα χελιδόνια.
 Δὲν κελαῖδοῦσαν σὰν πουλιά οὔτε σὰν χελιδόνια,
 μὸν κελαῖδοῦσαν κι' ἔλεγαν μ' ἀνθρώπινη κουβέντα.
- 5 —Κλέφτες πατήσανε χωριά, πατήσανε κασαμπάδες,
 πατήσαν καὶ μιὰ ἐκκλησιὰ μέσα στὸν “Αγιο Δῆμο (Βῆμα).
 Πῆραν βαγγέλια δώδεκα, καντῆλες δεκαπέντε,
 πῆραν τὸν τίμιο σταυρό, τὸ ἅγιο ποτῆρι,
 πήρανε καὶ μιὰ νεόνυμφη ὀκτῶ μερῶν νυφούλα.
- 10 Ἐπτὰ πασάδες τὴν κρατᾶν καὶ δέκα λεβεντάδες
 κι' ἓνα μικρὸ πασσόπουλο κάθεται τὴν ρωτάει:
 —«Γιατί, νύφη, δὲν περπατεῖς, γιατί δὲν καμαρώνεις ;
 Μὴ σὲ βαραίνουν τὰ φλουριά καὶ τὰ πολλὰ τὰ γρόσια ;»
 —«Δὲν μὲ βαραίνουν τὰ φλουριά καὶ τὰ πολλὰ τὰ γρόσια,
 15 μὸν μὲ βαραίνει τ' ἀδελφοῦ μ' ἡ πίκρα-κασαβέτι,
 κλέφτες πῆραν καὶ τὸν ἔσφαξαν πᾶν' στὸ δεξιὸ μου γόνα»

1) μπελετιό=κλήρος

Δ'.

ΝΑ ΚΛΑΙΕΙ Ο ΚΟΣΜΟΣ ΟΛΟΣ

—Ποιά μάνα ἔχει δυὸ παιδιά στὴν ξενιτεὶά σταλμένα ;
πές της νὰ μὴν τὰ καρτερεῖ, νὰ μὴν τὰ περιμένει
καὶ κείνα ψάρια ψάρευαν στῆς Ἀρμενίᾳ τὰ μέρη.

Κι' ἡ Ἀρμενιά κατέβασε δένδρα ξερριζωμένα
5 κατέβασε καὶ μιὰ μηλιά μὲ μῆλα φορτωμένη
καὶ πάνω στὴ κορφοῦλα της δυὸ ἀδέλφια ἀγκαλιασμένα.
Μαῦρο πουλιά τὰ τρώγανε κι' ἄσπρα τὰ τρογυροῦσαν.

—Φάτε καὶ σεῖς ἄσπρα πουλιά, ἀνδρειωμένες πλάτες,
νὰ κάνετε πέννα τὰ φτερά καὶ πιθαμὴ τὰ νύχια,
10 νὰ γράψτε μιὰ ψιλλὴ γραφή, νὰ στείλτε στὴ μανά μου.

Μὴν πῆτε πῶς ἀπέθανα, μόνο πῶς ἐπανδρεύθην,
πῆρα τὴν πλάκα πεθερὰ τὴ μαύρη γῆς γυναικᾶ
κι' αὐτὰ τὰ ριζοχόρταρα ἀδέρφια καὶ ξαδέρφια.

Νὰ τὴ διαβάσ' ἡ μάνα μου νὰ κλαίῃ ἢ ἀδερφή μου,
15 νὰ τὴ διαβάσ' ἡ ἀδερφή μ' κι' ἡ μάνα μου νὰ κλαίῃ
(νὰ τὴ διαβάσ' ἡ μάνα μου νὰ κλαίῃ ὁ κόσμος ὅλος)¹.

18. **Ἔδιμον.** Κύριε Παπαχριστοδούλου, ἔλαβον τὴν ἀπὸ 14ην τρέχοντος ἐπιστολή σας, καθὼς καὶ τὰ 20 βιβλία καὶ σᾶς εὐχαριστῶ.

Ἐσωκλείστωσ ἄς στέλλω καὶ μερικὰ τραγοῦδια τραπεζικὰ ὅπως τὰ ἔλεγαν καὶ τὰ ὁποῖα τραγουδοῦσαν τῇ συνοδείᾳ σιδεροσινίου (δηλ. δύο χάλκινα ταψιά πὸν τὸ ἓνα στρουφογυρίζετο ἐντὸς τοῦ ἄλλου καὶ παρῆγεν σχετικὸν ἤχον) Εὐρῆκαμε τὴν κυρίαν Εὐδοξία Χανδροῦλη, ἡ ὁποία ξέρει νὰ παίζῃ τὸ **σιδεροσίνοι** καὶ ὅταν θὰ ἔλθῃ ὁ κ. Καβακόπουλος στὴν Θεσ)νίκη, θὰ μπορέσῃ νὰ καταγράψῃ τὸν ἤχον του.

Σᾶς χαιρετῶ φιλικώτατα

Δ. Δανιηλίδης

19. **Ἀξιότιμον** Κύριον, Πολύδωρον Παπαχριστοδούλου, Ἱστορικὸν—
Λαογράφον Ἐ ν τ α ὺ θ α.

Ἐλαβα μὲ πραγματικὴν χαρὰ τὶς ἐκδόσεις σας καὶ σᾶς συγχαίρω θερμὰ γιὰ τὸ πλούσιο Ἱστορικὸ καὶ λαογραφικὸ ἔργον σας. Παρ' ὅλο πὸν ἡ ἄγνοια τῆς Νεοελληνικῆς γλώσσας δὲν μοῦ ἐπιτρέπει τὴν ἄμεση ἐπικοινωνία μου μὲ τὸ ἔργον σας, ὅμως τόσο ἀπὸ τὶς εἰσηγήσεις τῶν συνεργατῶν μου ὅσο καὶ ἀπὸ κάποια προσωπικὴ ἀντίληψη, μπορῶ νὰ ἐκτιμῆσω ἀπὸ τὴν ποικιλία τῶν

1) Τὸ τραγοῦδι φαίνεται ὑπέστη τὴν παραχάραξιν τοῦ καταγραφέως ἢ τοῦ ἀφηγητοῦ ἢ ἄλλου λογίου.

θεμάτων πού θίγεται και την επιστημονική μέθοδο πού ακολουθείτε, τὴ πολὺτιμη εἰσφορὰ σας εἰς τὴν μελέτη τῆς Λαογραφίας καὶ τῆς πολιτικῆς ἱστορίας τῆς Νεωτέρας Ἑλλάδος. Μὲ τὴν εὐκαιρία αὐτὴ σας συνιστοῦμε τοὺς κάτωθι καθηγητὰς τῆς Λαογραφίας εἰς τὰ Πανεπιστήμια Ρώμης, Παλέρμου κ.κ. 1. Paolo Tosci—Facolta di Lettere—Uaiversita Degli Studi—Roma 2. Giuseppe Cocchara —Universita —Palermo εἰς τοὺς ὁποίους ἂν τὸ ἐγκρίνετε, ἀποστέλλετε τὶς ἐκδόσεις σας μέσα εἰς τὰ πλαίσια μιᾶς ἀμοιβαίας πνευματικῆς ἀνταλλαγῆς καὶ γνωριμίας.

Ἐπιτρέψατέ μου νὰ σας εὐχαριστήσω καὶ πάλιν καὶ νὰ σας ἐκφράσω τὰ αἰσθήματα τῆς βαθείας μου ἐκτιμῆσεως.

Prof. Edgardo Giorgi Alberti

Διευθυντῆς τοῦ Ἱταλικοῦ Ἰνστιτούτου Ἀθηνῶν

20. **Ἐγγραφον.** Πρὸς τὸν κ.κ. Πολύδ. Παπαχριστοδούλου τοῦ Θρακικοῦ Λαογρ. καὶ Γλωσσ. Θεσαυροῦ.

Ἀξιότιμε κ. Παπαχριστοδούλου. Ἐχομεν τὴν τιμὴν νὰ ἀνακοινώσωμεν ὑμῖν εὐχαρίστως ὅτι ὑπὸ τὴν Προεδρίαν ἡμῶν διοικοῦσα Ἐπιτροπὴ τῆς τοπικῆς Ἐνώσεως τῶν Δήμων καὶ Κοινοτήτων τοῦ Νομοῦ Ἐβρου κατὰ τὴν συνεδρίασιν αὐτῶν τῆς 10ης Μαΐου ἐ.ξ. ἐνέκρινεν ὁμοφώνως ψήφισμα, δι' οὗ ἐκφράζεται πρὸς ὑμᾶς ἡ εὐγνωμοσύνη τοῦ λαοῦ τοῦ Νομοῦ Ἐβρου διὰ τοὺς ἀπὸ μακροῦ χρόνου σταθεροὺς ἀγῶνας καὶ τὴν ἀκάματον δρᾶσιν καὶ ἐργασίαν πρὸς συγκέντρωσιν, διάθεσιν καὶ διαφήμισιν τῆς Θρακικῆς Λαογραφίας καὶ τῆς δρᾶσεως τῶν Θρακῶν Ἠρώων καὶ μαρτύρων τῆς ἐθνεγερσίας τοῦ 1821.

Αἱ μελέται ὑμῶν πρὸς τὸν ἀνωτέρω σκοπὸν, ἀποτελοῦσαι λαμπρὰν ἐθνικὴν καὶ ἱστορικὴν ἐργασίαν, φέρουν ὑμᾶς ἐπαξίως εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν τῶν μαχητῶν τῆς λαογραφικῆς ἀληθείας τοὺς ὁποίους ἡ Θράκη, ἥτις ἀνὰ τοὺς χαλεποὺς αἰῶνας τῆς δουλείας διετήρησεν ἀκαμπτόν τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν καὶ τὰς ἐθνικὰς παραδόσεις καὶ συνέβαλεν εἰς προσφορὰς θυσιῶν καὶ μόχθων διὰ τὴν εὐδόσιν τῶν κατὰ καιροὺς ἀπελευθερωτικῶν προσπαθειῶν καὶ ἀγῶνων, θὰ τιμᾷ μὲ ἰδιαιτέραν πάντοτε ὑπερηφάνειαν ὡς τὰ ἐκλεκτὰ τέκνα αὐτῆς.

Μετ' ἐξαιρέτου τιμῆς ὁ Πρόεδρος τῆς ΤΕΑ Νομοῦ Ἐβρου Δήμαρχος Ἀλεξανδρουπόλεως

Ἰ Μπέτσος

21. **Πατριαρχικὸν ἔγγραφον.** Α'. Τῷ ἐντιμοτάτῳ κυρίῳ Πολυδώρῳ Παπαχριστοδούλῳ, τέκνῳ ἐν κυρίῳ ἀγαπητῷ τῆς ἡμῶν Μετιότητος, χάρις εἴη τῇ ὑμετέρῃ Ἐντιμότητι καὶ εἰρήνῃ παρὰ Θεοῦ. Εἰς Ἀ θ ῆ ν α ς.

Μετ' ἐξαιρετικῆς χαρᾶς λαμβάνομεν τὸ παρὰ τῆς ὑμετέρας ἀγαπητῆς Ἐντιμότητος ἀποστελλόμενον ἡμῖν τακτικῶς ἀξιόλογον ὑμῶν Περιοδικὸν

«Ἀρχεῖον τοῦ Θρακικοῦ Λαογραφικοῦ καὶ Γλωσσικοῦ Θησαυροῦ», διὰ τε τὴν τοιοῦτῳ τῷ λεπτῷ τρόπῳ ἐκδήλωσιν τῶν πλουσίων ὑμῶν αἰσθημάτων, τὴν εὐγενῆ προσφορὰν καὶ τὴν καλὴν ἐπικοινωνίαν ταύτης εὐκαιρίαν.

Ἄλλ' ἔτι μᾶλλον εὐχαριστούμεθα μελετῶντες αὐτῷ ἐκ τοῦ πολλοῦ ἐνδιαφέροντος ὅπερ προκαλεῖ καὶ ἐκ τῆς ιδέας ὅτι θὰ θησαυρίσωμεν δι' αὐτοῦ τὴν καθ' ἡμᾶς Πατριαρχικὴν Βιβλιοθήκην.

Καὶ νῦν γράφοντες ὑμῖν ἐπιθυμοῦμεν νὰ ἐκφράσωμεν εὐχαριστίας θερμοτάτας ἐπὶ τῇ πρόφρονι ταύτῃ ἀποστολῇ καὶ μειζόνως νὰ συγχαρῶμεν διὰ τὴν ἔκδοσιν τοιοῦτου περισπουδάστου ἐπιστημονικοῦ Περιοδικοῦ, εὐχόμενοι ὅπως ὁ Ὑψιστος ἐνισχύῃ ὑμᾶς πρὸς συνέχισιν τῆς τόσον γονίμου πνευματικῆς ὑμῶν ἐργασίας.

Καὶ ἐπιτούτοις παρακαλοῦντες ὅπως ἡ εὐγενὴς αὕτη χειρονομία τῆς ὑμετέρας Ἐντιμότητος συνεχισθῇ καὶ εἰς τὸ μέλλον, ἀπονέμομεν ὑμῖν δόξαν τὴν πατρικὴν καὶ Πατριαρχικὴν ἡμῶν εὐλογίαν.

αϞβ'. Σεπτεβρίου δ'.

Ὁ Κων)λεως διάπυρος πρὸς Θεὸν εὐχέτης

22. Πατριαρχικὸν ἔγγραφον Β'. Τῷ ἐντιμοτάτῳ κυρίῳ Πολυδώρῳ Παπαχριστοδούλῳ, τέκνῳ ἐν Κυρίῳ ἀγαπητῷ τῆς ἡμῶν Μετριότητος, χάρις εἴη τῇ ὑμετέρῃ Ἐντιμότητι καὶ εἰρήνῃ παρὰ Θεοῦ.

Μετ' ἐξαιρετικῆς χαρᾶς ἐλάβομεν τὰ παρὰ τῆς ὑμετέρας ἀγαπητῆς ἐντιμότητος ἀποσταλέντα ἡμῖν ἀξιόλογα ὑμῶν ἔργα «Τὸ Σουφλί ἐστία λαϊκῶν τεχνῶν καὶ παράδοσεων». «Τὰ παιδικὰ τραγούδια τοῦ Γεωργίου Βιζυηνοῦ». διὰ τε τὴν τοιοῦτῳ τῷ λεπτῷ τρόπῳ ἐκδήλωσιν τῶν πλουσίων ἡμῶν αἰσθημάτων, τὴν εὐγενῆ προσφορὰν καὶ τὴν καλὴν τῆς ἐπικοινωνίας ταύτης εὐκαιρίαν.

Ἄλλ' ἔτι μᾶλλον εὐχαριστούμεθα ἀρξάμενοι νὰ μελετῶμεν αὐτὰ ἐκ τοῦ πολλοῦ ἐνδιαφέροντος, ὅπερ προκαλοῦσι καὶ ἐκ τῆς ιδέας ὅτι θὰ θησαυρίσωμεν δι' αὐτῶν τὴν καθ' ἡμᾶς Πατριαρχικὴν Βιβλιοθήκην.

Καὶ νῦν γράφοντες ὑμῖν ἐπιθυμοῦμεν νὰ ἐκφράσωμεν εὐχαριστίας θερμοτάτας ἐπὶ τῇ πρόφρονι ταύτῃ ἀποστολῇ καὶ μειζόνως νὰ συγχαρῶμεν διὰ τὴν ἔκδοσιν τοιοῦτων σπουδαιοτάτων συγγραμμάτων, εὐχόμενοι ὅπως ὁ Ὑψιστος ἐνισχύῃ ὑμᾶς πρὸς συνέχισιν τῆς τόσον γονίμου πνευματικῆς ὑμῶν ἐργασίας.

Καὶ ἐπιτούτοις παρακαλοῦντες ὅπως ἡ εὐγενὴς αὕτη χειρονομία τῆς ὑμετέρας Ἐντιμότητος συνεχισθῇ καὶ κατὰ τὴν ἔκδοσιν ὑπ' αὐτῆς νέων συγγραμμάτων, ἀπονέμομεν ἡμῖν δόξαν τὴν πατρικὴν καὶ Πατριαρχικὴν εὐλογίαν.

αϞγ'. Μαΐου κ'.

Ὁ Κων)λεως διάπυρος πρὸς Θεὸν εὐχέτης

23. *Ἡ Ἱστορία τῆς Φιλιππουπόλεως*. Κατὰ τὸ προπαρελθὸν ἔτος 1959 ἐξεδόθη εἰς τόμον, ἐπιμελεῖα τοῦ καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. Γ. Μέγα, ἡ «Ἱστορία τῆς Φιλιππουπόλεως» τοῦ μακαρίτου Κοσμά Μυρτίλου Ἀποστολίδου. Οὕτω ὀλοκληρώθη τὸ ἔργον τὸ ὁποῖον εἶχε τάξει εἰς αὐτὸν ὁ ἀείμνηστος συγγραφεὺς τοῦ βιβλίου, ἀφιερῶσας ἐπὶ μακρὰ ἔτη τὸν μόχθον καὶ τὴν στοργὴν του εἰς τὴν διάσωσιν τῶν ἱστορικῶν τοῦ περιφήμου αὐτοῦ κέντρου ἑλληνισμοῦ, ὁποῖον ὑπῆρξεν ἡ Φιλιππούπολις, καὶ τὴν μετάδοσιν αὐτῶν εἰς τοὺς ἐπιγιγνομένους.

Ἡ ἔκδοσις, γενομένη παρὰ τῶν προσώπων εἰς ἃ ὁ συγγραφεὺς διὰ τῆς διαθήκης του κατέλιπε τὰ χειρόγραφα καὶ τὴν εὐχὴν τῆς δημοσιεύσεως των, ἠτύχησε νὰ ἔχη ὡς ἐπιμελητὴν αὐτῆς ἓνα ἀρμόδιον καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου, ὄχι μόνον ἀπὸ θέσεως ἀρμόδιον, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἀγάπης πρὸς τὴν Φιλιππούπολιν περιβαλόντα τὸ ἔργον καὶ μὲ τὴν ἰδικὴν του στοργὴν. Τὸ ΑΡΧΕΙΟΝ ΘΡΑΚΗΣ, εἰς τὸ ὁποῖον εἶδον τὸ πρῶτον τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος ἱκανὰ ἐκ τῶν κεφαλαίων τοῦ βιβλίου ὡς καὶ τὰ ἐν τῷ ἄνω τόμῳ ἀναδημοσιευόμενα «τραγούδια Φιλιππουπόλεως» (Βλ. Ἀρχ. Θρ. τ. Α' μέρος Β' σ. 225-259), καὶ προσωπικῶς ὁ ὑπογράφων διευθυντὴς αὐτοῦ, ὅστις ὑπῆρξε ὁ πρῶτος θεματοφύλαξ τῶν χειρογράφων, ἐκφράζουσιν εἰλικρινῆ χαρὰν διὰ τὴν ὀλοκλήρωσιν τοῦ ἔργου, ἀνασκευάζοντα οὕτω καὶ ὅ,τι πεπλανημένον ἐνεφυλλοχώρησεν εἰς τὸ ἐν σελ. 332 τοῦ 25ου τόμου σχετικὸν σημεῖωμα.

II. Παπαχριστοδούλου

24. *Μία ἐπιστολὴ τοῦ Σ. Κ. Ἀκογλου, γιὰ τυπογραφικὰς καὶ λοιπὰς ἀβλεψίας*. Κύριε Διευθυντά, Παρακαλῶ νὰ καταχωρίσητε τὰ ἀκόλουθα στὴν οἰκεία θέσιν τοῦ 26ου Τόμου τοῦ «Ἀρχείου τοῦ Θρακικοῦ Λαογραφικοῦ καὶ Γλωσσικοῦ Ἐθναροῦ».

α) Στὸ «Λεξιλόγιον ἑλληνικῶν λέξεων παραγομένων ἐκ τῆς τουρκικῆς» τοῦ Κ. Κουκίδη, τὸ δημοσιευμένο εἰς τὸν 24ο καὶ 25ο τόμο, ὅπου συνεργάστηκα, καθὼς ἀναφέρεται στὴν εἰσαγωγὴ, σημειώθηκαν ὀρισμέναι τυπογραφικὰς καὶ λοιπὰς ἀβλεψίας, γιὰ τίς ὁποῖαι ὀφείλω κάποιαν ἀποκατάστασιν, γιὰ ἐνημέρωσιν τῶν ἐρευνητῶν.

1. Ἡ φθογγολογία τῶν τουρκικῶν λέξεων τῶν ἐνωματωμένων εἰς τὴν ποντιακὴν, δὲν ἀκολουθεῖ πιστὰ τὴν προφορὰ τῶν γραμμάτων *b* καὶ *d* (σὲ *μπ* καὶ *ντ*), ὅπως γίνεται στὸ θρακικὸ ἰδιῶμα καὶ σὲ ἰδιώματα ἄλλων ἑλληνικῶν περιοχῶν. Λέμε, λόγου χάριν: *Ἄταμ-σεντά, ἀρκατᾶς, ἰνατουνά, ἰταιιέ, καφατᾶρις, κελπετίν, ποζκά (ή), ποζά (ή), κ.ο.κ.* καὶ ὄχι: *ἀνταμ-σέντα, ἀρχανιάης, ἰναντινά, ἰνιαντιγιέ, καφαντᾶρις, κελπετίν, μπογιὰς (δ), μποζᾶς (δ),* καὶ τὰ λοιπὰ ὅμοια.

2. Λέμε: *Ἄγνατιουρεῖω* καὶ ὄχι: *ἀγνατιουρεῖω*.

3. Λέμε : *Σαχάν - σαχάνιν* (τό) = πιάτο σάν ταβαδάκι χαλκωματένιο—
 ἀντί *σακάν* (δ), *σιουρμέ ή σουρνέ* (ή)—ἀντί *σουρμές* (δ), *σακά* — *chaká* (ή)
 ἀντί *σακάς* (δ) και τὰ παρόμοια.

4. Γενικά, όπου ἀναγράφεται τὸ στοιχείο (π), πὸν φανερώνει ὅτι ἡ
 ἀντίστοιχη τούρκικη λέξη χρησιμοποιεῖται και στὸ ποντιακὸ ἰδίωμα, δὲν
 ἀναγράφεται στὸ λεξικὸ παντοῦ και ὁ τύπος και ἡ φθογγολογία ὅπως ἐκφέ-
 ρεται στὴν ποντιακή.

β. Στὸ σημεῖμά μου, τὸ ἀφιερωμένο στὴ μνήμη τοῦ Γεωργίου Γιαν-
 νακάκη, τὸ δημοσιευμένο στὸν 25ο τόμο, παρακαλῶ νὰ γίνουν οἱ ἀκόλουθες
 διορθώσεις.

1. Στὴ σελ. 242, τρίτη σειρά ἀπὸ κάτω, ἡ λέξη *σπουδὴ* νὰ γίνῃ *σποιδὴ*
2. Ἡ προτελευταία λέξη, τελευταία σειρά, νὰ γίνῃ *συνεργασίες*.

Μὲ τιμὴ

Ε. Κ. Ἀπογλους

Ἀθήνα, 25.10.1961

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑ

ἀρ. 95. Ἡ ἐπανάστασις τοῦ Ἡλιν - Ντέν 1903. Ἡ Ἑταιρεία Θρακικῶν Μελετῶν ἕως τώρα ἔδωκε πολλά δείγματα ἐκ τῶν δημοσιευμάτων ἀξιόλογα. Οἱ συνεργάτες της συνέλαβαν ὠραῖα ἔθνικὰ θέματα, τὰ συμπλήρωσαν καὶ τὰ ἐπεξεργάστηκαν ἐπιμελῶς καὶ τὰ κατέστησαν ἀξιόλογες πηγές διὰ τὴν νεωτέραν καὶ πρόσφατον ἱστορίαν μας. Οἱ πηγές αὐτὲς καλῖροες ἀποτελοῦν ἐκλεκτὰ στοιχεῖα τῆς πρόσφατου ἱστορίας τῆς Θράκης. Τέτοια δημοσιεύματα μὲ πλήρη τεκμήρια ἱστορικὰ εἶναι λ. χ. Ὁ ἀντιβουλγαρικὸς ἀγὼν τοῦ Κ. Κουκκίδη, τὰ τρία δημοσιεύματα τοῦ Δ. Βογαζλῆ ὡς λ.χ. Τὸ σχίσμα καὶ οἱ Γραικομάνοι Θράκης καὶ Μακεδονίας καὶ ἄλλα καὶ τὸ μὸλις ἐκτυπωθέν, ἡ ἐπανάστασις τοῦ «Ἡλιν - Ντέν» 1903. Ὁ κ. Βογαζλῆς ὡς Φιλιππουπολίτης ἐγνώρισε ἐξαίρετα τοὺς Βουλγάρους. Ἐργάσθηκε ὡς δικαστῆς στὴ Βουλγαρία καὶ ὅ,τι ἔγραψε διὰ τὸν ἐκεῖ ἑλληνισμὸν ἀποτελεῖ ἐγγυημένον ὕλικόν. Γνωρίζει τὰ πάντα καὶ ἐξηγεῖ τὸ Βουλγαρομακεδονικὸν ζήτημα μὲ τὶς πηγές του καὶ τὰ αἷτια καὶ τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἐπαναστάσεως αὐτῆς, τοῦ Ἡλιν-Ντέν καὶ τὰ ἀποτελέσματά της. Τὸ ἔργον αὐτὸ ἐξέδωκεν ἡ Ἑταιρεία Θρακικῶν Μελετῶν καὶ τὸ ἐμφανίζει μὲ τὸν ἀριθμὸν 95. Εἶναι τὸ δημοσίευσμά της ποῦ ἐκκυκλοφόρησεν μὲ σεμνότητα καὶ συγκρατημένην ὑπερηφάνειαν καὶ ἔκαμεν ἀγαθωστάτην ἐντύπωσιν. Τὸ παραδίδουμε στοὺς μελετητάς, στοὺς ἐπιστήμονες, στὸ λαόν. Ἐντὸς ὀλίγου ἀκολουθεῖ μικρὴ μελέτη τοῦ Θεοδ. Ἀμπατζοπούλου, ἀγωνιστοῦ καὶ ἀρχηγοῦ σώματος ἀνταρτικοῦ Ἑλλήνων στὴν περιοχὴ Σαμακοβίου τῆς Ἁν. Θράκης. Εἶναι ὁ σεμνὸς παλλικαρὰς ποῦ ἐξαφάνισε τὸν φοβερὸν Βούλγαρον Σισμάνωφ, μὲ τὰ χέρια του ποῦ στὰ 1903 ἐμφανίσθηκε στὰ ἑλληνικὰ ἐδάφη τῆς Θράκης νὰ γεννήσῃ τὸν τρόπον εἰς τὸν ἑλληνισμόν. Ἔτσι καταρτίζεται καὶ γράφεται ἡ ἑλληνικὴ δράση στὰ ἐδάφη τῆς Θράκης μὲ ἀληθινὰ τεκμήρια, μὲ ἀξιόλογες μαρτυρίες, μὲ τὴν ἀληθινὴν ἱστορίαν τῶν γεγονότων.

Ἄρ. 96. Ἡ Στράντζα—τὸ Βυζαντινὸν Σερέντζιον—Εὐμορφοπούλου καὶ ὁ Καλφὰς Δημ. Περγάκη. Μὲ τὸν ἀριθμὸν 96 ἐξετυπώθη τὸ ἀνωτέρω δημοσίευμα. Εἶναι ἐκ τοῦ Ἀρχείου τῶν συγχρόνων γεγονότων. Ἐνα δημοσίευμα γραμμένο μὲ πόνον, μὲ πάθος, μὲ κλάματα, ὅπως ὅλα τὰ δημοσιεύματα τῆς Ἑταιρ. Θρακ. Μελετῶν. Ἡ Στράντζα ἐν τῇ ἀπλότητί της εἶναι ἓνα συγκινητικὸν δημοσίευμα, ὁ Καλφὰς ἀκόμη περισσότερο. Οἱ συγγραφεῖς

δὲν εἶναι παρὰ ἀπλοῖ Θράκες, ποὺ γράφουν ὅ,τι ξέρουν διὰ νὰ διασώσουν τὴν ἱστορία τῆς ἰδιαίτερης πατρίδας των.

Καὶ τὰ δυὸ εἶναι γραμμένα μὲ συγκίνηση ἀπλότητα καὶ ὁμορφιά, ποὺ διαβάζονται μὲ ἱκανοποίηση. Ὁ Καλφὰς στολίζεται καὶ μὲ περιγραφή τοῦ γάμου, ποὺ εἶναι εἰδυλλιακή. Κι' αὐτὴ θὰ δημοσιευθῇ ἐντὸς τοῦ 27 τόμου. Ἐχωρίσθη τὸ ὅλον κείμενο ἐξ ἀνάγκης. Ὅμως ἡ περιγραφή ἀποτελεῖ μίαν ἀξιόλογη προσπάθεια. Ὁ κ. Π. Εὐμορόπουλος καὶ ὁ κ. Δημ. Περάκης εἶναι ἀξιόπαινοι, ποὺ μᾶς ἀφήσαν τὶς ἀξιόλογες ἀφηγήσεις των—τὰ λιθάρια αὐτὰ μιᾶς δραματικῆς ἱστορίας.

Ἄρ. 97. Ἀγαπήσεις Θρακιώτη ἀγωνιστὴ Ι. Π. Μαμαλάκη. Ἐκ τοῦ ἀρχείου συγχρόνων γεγονότων. Εἶναι γραμμένη ἀπὸ τὸ κ. Ι. Μαμαλάκη ὑφηγητὴν Παν. Θεσσαλονίκης κατ' ἀφήγησιν τοῦ ἀγωνιστῆ Θεοδώρου Ἀμπατζοπούλου, ἀγωνιστοῦ τῆς Θράκης καὶ ἡρωικοῦ πολεμιστῆ ποὺ ἔτρομοκράτησε τοὺς Βουλγάρους στὰ 1903—καὶ ἐσκόρπισε τὸν ὄλεθρο στοὺς κομιτατζήδες ἐξ ὧν ἐσκότωσε στὴ Σαρακίνα τὸν πολὺν τρομοκράτην Σισμάνωφ ἀξιωμ. τοῦ Βουλγ. στρατοῦ.

Εἰς τὸν 26ον τόμ. ἐδημοσιεύσαμεν καὶ ἄλλα συμπληρωματικὰ στοιχεῖα ποὺ διαλευκαίνουν ὅλες τὶς λεπτομέρειες τῶν γεγονότων αὐτῶν, ποὺ σχετίζονται μὲ τὸ Ἡλιν - Ντὲν (94 δημοσιεύματα τοῦ 1961) Τὸ δημοσίευμα συμπληροῦται καὶ μὲ μικρὸ σημεῖωμα τοῦ Χαρίτ. Μισαηλίδη γιὰ μερικὰ προάστεια τῆς Κων)πόλεως.

Πολ. Παπαχριστοδούλου

Μία ἐκδήλωσις τιμῆς καὶ εὐλαβείας εἰς μνήμην Κ. Ἀμάντου. Ἐτιμήθη τὸ ἔργον τοῦ Κ. Ἀμάντου. Ὁγκώδης τόμος ἐκκυκλοφόρησεν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ καὶ Ἀκαδημαϊκοῦ Ἄν. Ὁρλάνδου. Καὶ συγκινεῖ τὸ γεγονὸς αὐτό. Εἶναι μία ξεχωριστὴ τιμὴ πρὸς τὴν μνήμην ἑνὸς ἀκαταπονήτου ἱστορικοῦ τοῦ ἔθνους μας, ὁ ὁποῖος ἕως τὰ τέλη τῆς ζωῆς του δὲν ἔπαισε ὡς ἱστορικὸς νὰ ἐνδιαφέρεται δι' ὅσα συνέβαινον εἰς τὸν Ἑλληνισμόν, εὐρύτατα δέ, ὡς γνωρίζομεν, ἐνδιαφέρθη καὶ διὰ τὰ δραματικὰ ἀνθελληνικὰ γεγονότα τῆς Κων)πόλεως τοῦ 1955. Ὁ τιμητικὸς τόμος, ποὺ ἐκκυκλοφόρησε, μὲ τὸν τίτλον «Εἰς μνήμην τοῦ Κ. Ἀμάντου», εἶναι μία μεγάλη, θαυμασιὰ ἐργασία, ποὺ ἀπήτησε πολλὰς προσπάθειας, κόπους καὶ δαπάνας. Θὰ παραμείνῃ ὅμως λαμπρὸν ἀφιέρωμα πρὸς τὴν μνήμην του ἐκ μέρους τῶν φίλων του, τῶν συναδέλφων του καὶ τῶν μαθητῶν του.

Ἄνω τῶν 500 σελίδων ἔχει ὁ ἐν λόγῳ τόμος καὶ τὴν συνεργασίαν 43 βυζαντινολόγων συγγραφέων Ἑλλήνων καὶ ξένων, φίλων, συναδέλφων καὶ μαθητῶν τοῦ ἀειμνήστου ἱστορικοῦ. Ἐξαιρετικοῦ δὲ ἐνδιαφέροντος, πρωτότυπα εἶναι ὅλα τὰ δημοσιευόμενα εἰς τὸν τόμον θέματα καὶ ὄχι ξένα πρὸς ἐκεῖνα

μὲ τὰ ὁποῖα ἠσχολήθη εἰς τὴν ζωὴν του ὁ ἐκλιπὼν καθηγητής, ἦτοι μὲ τὴν βυζαντινὴν ἱστορίαν καὶ φιλολογίαν, μὲ τὴν ἱστορίαν τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ τῶν χριστιανῶν γενικώτερα ἐπὶ τουρκοκρατίας μὲ τὴν τοπωνυμιολογίαν, τὴν ἀρχαιολογίαν καὶ τὴν λαογραφίαν. Τὸν τόμον προλογίζει ὁ καθηγητής τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. Νικόλαος Β. Τωμαδάκης, παραθέσας ἐκτενὲς βιογραφικὸν σημεῖωμα περὶ τοῦ Κωνσταντίνου Ι. Ἀμάντου, δώσας τὴν ψυχικὴν εἰκόνα αὐτοῦ, ὅπως τὸν ἐγνώρισε ὡς καθηγητὴν, κοινωνικὸν στέλεχος, μελετητὴν καὶ ἱστορικόν. Ἀπὸ τὸ σημεῖωμα αὐτὸ τοῦ κ. Τωμαδάκη, τοῦ ὁποῖου δημοσιεύεται εἰς τὸν τόμον καὶ μία γαλλιστὶ μονογραφία περὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἡπείρου, σχηματίζει κανεὶς πλήρη γνῶσιν τῆς ζωῆς καὶ τοῦ τεραστίου, πραγματικὰ ἔργου τοῦ Ἀμάντου. Καὶ μόνον ἀπὸ τὰ «Περιεχόμενα» τοῦ τόμου μὲ τὰ ὀνόματα τῶν ὁποίων ἔγραψαν, σχηματίζεται γνῶμη περὶ τοῦ ἐνδιαφέροντος ποῦ παρουσιάζει τὸ κυκλοφοροῦσαν ἔργον.

Κατ' ἀλφαβητικὴν σειρὰν πρώτη εἰς τὰ Περιεχόμενα ἀναφέρεται ἡ μελέτη τοῦ καθηγητοῦ κ. Στρατῆ Ἀνδρεάδη περὶ τῆς Κρατικῆς Διασφύσεως εἰς τὸ Βυζάντιον, ποῦ εἶχε πολλὰ τὰ κοινὰ πρὸς αὐτὴν ἡ κρατικὴ διάσφωσις τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, ἡ ὁποία εἶχε ἀντιγράψει τὸ Βυζάντιον καὶ μάλιστα τῆς παρακμῆς. Ἐπακολουθοῦν ἄλλαι μελέται ἐπὶ θεμάτων ποῦ ἀπασχολήσαν τὸν σοφὸν διδάσκαλον, τὰ δημοσιεύματα τοῦ ὁποῖου ἀνέρχονται εἰς 493, ὅπως διαβάξει κανεὶς εἰς τὸν τόμον.

Ἡ καθηγήτρια κ. Σοφία Ἀντωνιάδη, ποῦ ἐδίδαξε εἰς ξένα Πανεπιστήμια καὶ τῆς ὁποίας εἶναι γνωστὸν τὸ ἔργον εἰς τὰ ἀρχεῖα τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος τῆς Βενετίας, γράφει περὶ Συνοικεσίων εἰς τὴν ἐκεῖ Ἀδελφότητα Ἑλλήνων, ὁ κ. Βαγιάκος περὶ τοῦ Ταινάρου, ὁ κ. Α. Βρανούσης πραγματεύεται περὶ τοῦ Πατριωτικοῦ Ὑμνου τοῦ Ρήγα. Ὁ συγγραφεὺς ἔχει ὑπ' ὄψιν του τὰ ἔγγραφα τῆς αὐστριακῆς ἀστυνομίας διὰ τὸν ἐνθουσιώδη ἐπαναστάτην, τὰ τραγούδια του ποῦ ἐτύπωσε, ὅπως καὶ τὸ γνωστὸν «Ὡς πότε παλληκάρια θὰ ζοῦμε στὴν σκλαβιά», ποῦ εἶχε κυκλοφορήσει εὐρύτατα εἰς ὅλον τὸν Ἑλληνισμόν καὶ πρὶν νὰ τυπωθῆ, ὅπως καὶ τὰ ἐπαναστατικὰ μαυρόφιστα τοῦ Βελεστινλῆ, μὲ τὴν ζωὴν καὶ τὴν δρᾶσιν τοῦ ὁποῖου ἠσχολήθη ὁ Ἀμάντος καὶ ὑπεστήριξαν ὅτι ὁ «Πατριωτικὸς Ὑμνος εἶναι τοῦ Ρήγα.

*
* *

Ἐπακολουθοῦν αἱ «Ἐρίθαι» τοῦ Ἀντ. Χοροκόπου καὶ τὰ «Κύπρια Μελετήματα» τοῦ Κ. Χατζηγιάννου, ποῦ εἶναι ἓνα μέρος τῆς ἱστορίας τῆς μεγαλονήσου κατὰ τὴν ἑλληνιστικὴν ἐποχὴν καὶ κατὰ τὴν περίοδον τῆς πολιτορχίας τῆς Τύρου ἀπὸ τὸν Μέγαν Ἀλέξανδρον. Ἡ Αἰκατερίνη Χριστοφιλοπούλου γράφει περὶ τῆς οἰκονομικῆς καὶ δημοσιονομικῆς πολιτικῆς τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου Νικηφόρου τοῦ Α' (802—811), ποῦ διεδέχθη τὴν αὐτοκράτειραν Εἰρήνην, τὴν γνωστὴν καὶ διὰ τὸν ναὸν ποῦ ἔκτισε εἰς τὴν

Πρίγκηπον καὶ ἔφερε τὸ ὄνομά της. Ὁ κ. Ν. Δρανδάκης γράφει περὶ ἐνὸς Ἐπιταφίου τοῦ 16ου αἰῶνος τῆς μονῆς τῆς Θεοτόκου τῆς Ζερμπίτσης παρὰ τὸ χωρίον Ξηροκάμπι τῆς Λακωνίας καὶ περιγράφει τὸ κειμήλιον, ποῦ ὑπενθυμίζει τὸν Ἐπιτάφιον τοῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Θεοδώρων τῆς Βλάχας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ποῦ ἐπυρπολήθη καὶ κατεστράφη τελείως κατὰ τὴν τραγικὴν νύκτα τῆς 6ης Σεπτεμβρίου 1955. Ὁ κ. Τάσος Γριτσόπουλος δημοσιεύει μονογραφίαν περὶ τῆς Πατριαρχικῆς Ἐξαρχίας Τριπολιτζᾶς καὶ τοῦ ἔθνομάρτυρος Μητροπολίτου Ἀνθίμου, ποῦ ἀνεσκολοπίσθη, ὅπως καὶ ἄλλοι πέντε κληρικοὶ κατὰ τὰς σφαγὰς τῶν Τούρκων εἰς τὴν Πελοπόννησον τὸ 1770 μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ ἐκεῖ ἐπαναστατικοῦ κινήματος, ποῦ ὑπεκίνησεν ἡ Ρωσία διὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὁρλώφ. Ἐπακολουθοῦν αἱ μελέται τοῦ Στεφάνου Καββάδα περὶ Ἀδαμαντίου Κοραῆ τοῦ Στυλ. Καφωμένου περὶ τοῦ «Δυσκόλου» τοῦ Μενάνδρου, τοῦ Γ. Κόλια περὶ μιᾶς ἐπιστολῆς τοῦ Μητροπολίτου Τιμοθέου πρὸς τὸν Πάπαν Πιον τὸν 5ον, τὸ 1572, καὶ αἱ μονογραφίαι τοῦ Ν. Κοντολέοντος, Ι. Κοτσώνη, Ε. Κριαρᾶ, Γ. Λαῖου, Σπ. Λουκάτου περὶ Κοραῆ καὶ τῆς ἐν Χίῳ τυπογραφίας καὶ τοῦ Μ. Ι. Μανούσκα περὶ τοῦ νοταρίου τῆς Χίου Στεφάνου Κατραρίου, τοῦ ὁποῦ καὶ δημοσιεύεται ἓνα ἀνέκδοτον ἔγγραφον τοῦ 1446 προερχόμενον ἀπὸ τὰ ἀρχεῖα τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος τῆς Βενετίας, ποῦ παρουσιάζει ἐνδιαφέρον διὰ τὴν γλῶσσαν του καὶ τὰς πληροφορίας ποῦ δίδει διὰ τοὺς τότε Ἑλληνας Καραβοκύρηδες. Ὁ καθηγητὴς τῆς Λαογραφίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. Γεώργιος Μέγας δημοσιεύει περὶ μιᾶς παραλλαγῆς τῆς λαϊκῆς διασκευῆς τῆς Ἐρωφίλης ὃ δὲ κ. Κ. Μέρτζιος Συμπληρώματα εἰς τὰ ποικίλα Μνημεῖα τῆς Μακεδονικῆς Ἱστορίας.

Ἰδιαιτέρον ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν καὶ ὅλαι αἱ ἄλλαι μελέται καὶ μονογραφίαι τῶν ἱστορικῶν, καθηγητῶν καὶ ἀνθρώπων τῶν γραμμάτων ὅπως τοῦ κ. Μιλτ. Σταμούλη τὰ τρία σουλτανικὰ βεράτια, καὶ οἱ ὅποιοι εἶναι οἱ κ.κ. Φαίδων Μπουμπουλίδης, Π. Νικολόπουλος, Δημ. Οἰκονομίδης. Χ. Παπαχριστοδούλου, ὃ βυζαντινολόγος Σ. Πελεκανίδης, ποῦ δημοσιεύει περὶ μιᾶς χριστιανικῆς ἐπιγραφῆς, ποῦ εὑρέθη εἰς τὴν Ἄνω Μακεδονίαν Ν.Α. τῆς Κοζάνης, ὃ Α. Πετρόπουλος, ὃ Β. Σκουβαρᾶς, ὃ Β. Σφυρδέρας, ποῦ δίδει μίαν ζωηρὰν εἰκόνα τῆς ἐκκλησιαστικῆς διαμάχης μεταξὺ Ὁρθοδόξων καὶ Καθολικῶν εἰς τὰ νησιὰ τοῦ Αἰγαίου καὶ συγκεκριμένως εἰς τὴν Νάξον ἐπὶ Τουρκοκρατίας, ὃ Γ. Σπυριδάκης καὶ ὃ Κ. Σπυριδάκης ποῦ ἀναφέρει ἀγνώστους πληροφορίας περὶ τῆς Κυπριακῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1426, ὃ Ἄντ. Στεφάνου, ὃ κ. Π. Ζέπος καὶ οἱ διαπρεπεῖς καθηγηταί, γνωστότατοι βυζαντινολόγοι Γ. Ζώρας καὶ Διον. Ζακυνθινός. Ὅλων δὲ ἡ συνεργασία εἰς τὸν κυκλοφορήσαντα ὀγκώδη τόμον καθιστᾷ αὐτὸν ἐξαιρετικοῦ ἐνδιαφέροντος σύγγραμμα.

Στ. Π.

ΜΝΗΜΟΣΥΝΑ

Ὁ Περ. Παπαχριστοδούλου.

Στις 22 Μαρτίου 1961 ἀπέθανε καὶ ἐκηδεύθη ὁ τ. ἐπιθεωρητῆς Περ. Παπαχριστοδούλου φιλόλογος, ποιητῆς καὶ κριτικὸς λογοτέχνης, ἀφοῦ ἐπὶ μακρὰ ἔτη προσέφερε μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τὴν παιδείαν τοῦ ὅλου Ἑλληνισμοῦ. Πτυχιούχος τῶν Ζαριφείων Διδασκαλείων, πτυχιούχος τῆς Φιλοσ. Σχολῆς τοῦ Ἑθν. Πανεπιστημίου, ἐχρησιμοποίησε τὴ μάθησίν του ὑπὲρ τῆς ἑλληνικῆς παιδείας χρηματίσας εἰς Σόφειαν διευθυντῆς τῆς Ἑλληνικῆς Βασιλικῆς Σχολῆς, εἰς Καρτούμ, Σουδάν, εἰς Ζαγατζίκ, Τάνταν, Ἀλεξάνδρειαν καὶ Μυτιλήνην καὶ ἐπιθεωρητῆς τῆς Δημ. Ἐκπαιδεύσεως καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα χρησιμοποιήσας τὴν πεῖραν του διὰ τὴν ἐπιτυχῆ ἀσκήσιν τῶν καθηκόντων του. Ὡς διδάσκαλος καὶ καθηγητῆς ὑπῆρξεν ἀπαράμιλλος καὶ ὡς Ἐπιθεωρητῆς μοναδικός, διδάσκων καὶ καθοδηγῶν τὸν διδασκαλικὸν κόσμον, διὰ τὴν ἐπιτυχῆ ἐπιτέλεσιν τῶν καθηκόντων του.

Ὡς λογοτέχνης προσέφερε πολλά. Μετέφρασε ἀρχαίους συγγραφεῖς, ἔγραψε κριτικὰς ἀναλύσεις τῶν ἔργων Λουκιανοῦ καὶ μετάφρασε τὸν Αἰσωπον μὲ τὸν ὁποῖον εἰδικῶς ἠσχολήθη συνθέσας τὴν Κερδώ, τὴν Ἀλεπού καὶ τὸ Λιοντάρι, μελέτες εἰδικὰς ἀπὸ τοὺς Αἰσώπιους μύθους. Ἐγραψε ποιήματα ἀμπολλα καὶ ἐκλεκτὰ καὶ καλλιέργησε τὸ στίχο του στὴν ἐντέλεια. Ἐκαλλιέργησε τὴ δημοτικὴ γλῶσσα μὲ αἰσθημα βαθὺ γλωσσικὸ καὶ ἀνύψωσε τὶς ἀρετὲς τῆς ὡς ὄργανο φραστικὸ πάσης φύσεως ἔργων. Σπάνια ἢ Ἑλληνικὴ δημοτικὴ γλῶσσα εὔρηκε τέτοιον ἐργάτη καὶ καλλιεργητὴν τῶν ἀρετῶν τῆς. Ἐγραφε ἄψογα τὸν πεζὸ λόγον καὶ μὲ φραστικὴ δύναμη καὶ μουσικότητα καὶ παραστατικότητα. Οὐδέποτε ἢ σεμνότητά του τὸν ἀφήκε νὰ ζητήσῃ θέσιν εἰς τὸν λογοτεχνικὸν κόσμον. Ὅπου ἐργάσθηκε ἀφήκε παραδείγματα φιλεργίας καὶ διαθέσεων ἐργατικοῦ ἀνθρώπου καὶ δημιουργικότητος θαυμαστὴν καὶ ἀξιόλογον, διδασκάλου ἐκ φύσεως γεννημένου διὰ τὸ ἔργον αὐτό.

Τὸ πολὺ ἔργον του μένει ἀνέκδοτον. Ποιὸς θὰ δαπανήσῃ δι' αὐτό ; Ἄλλ' ἄς παρηγορηθῆ ἡ ψυχὴ του, ὅτι μένουσι ἀνέκδοτα ἀκόμη ἔργα τοῦ Στεφ. Κουμανοῦδη, τοῦ Χρ. Τσουντά τοῦ Μ. Ἀποστολίδου τοῦ Ἀχ. Σαμοθράκη, τοῦ Γ. Λαμπουσιάδου καὶ ἄλλων πού μὲ τόσῃν ἐπιστημοσύνην ἐχειρίσθησαν προβλήματα τοῦ Θεοκ. Ἑλληνισμοῦ. Κι αὐτὰ χάνονται, ἐχάθησαν καὶ θὰ χαθοῦν, διότι δὲν ὑπάρχει κανένας ὁργανισμὸς νὰ ἐκτυπώσῃ μετὰ θάνατον ἔργα πνευματικὰ δυστυχῶς, οὔτε κἀν νὰ περισυλλέγῃ τὰ πνευματικὰ δημιου-

γήματα τῶν προσωπικοτήτων τῆς σκέψεως καὶ τοῦ πνεύματος. Δυστυχῶς δὲν ὑπάρχει χώρος οὔτε κἂν δείγματα τῶν ἐργασιῶν του ἐδῶ νὰ δώσουμε καὶ νὰ παραθέσουμε δυὸ τεμάχια του τοῦλάχιστον ὡς κείμενα τῆς ἀριότητος τοῦ ποιητικοῦ του καὶ πεζοῦ λόγου.

Αἰωνία σου ἢ μνήμη, ἀδελφέ μου ἀγαπητὲ Περικλῆ.

Πολ. Παπαχριστοδούλου

Ὁ Κορυτσαῖς Εὐλόγιος Κουρίλας

Εἰς ἡλικίαν 81 ἐτῶν (1961) ἐξεδήμημεν εἰς Κύριον τὴν 21ην Ἀπριλίου, εἰς Στρατονίκην Χαλκιδικῆς, ὅπου εἶχε μεταβῆ πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν ἐκεῖ συγγενῶν του, ὁ Μητροπολίτης Κορυτσαῖς Εὐλόγιος Κουρίλας, τέως καθηγητῆς τῶν Πανεπιστημίων Ἀθηνῶν καὶ Θεσσαλονίκης.

Ὁ θάνατός του, ὡς ἦτο ἐπόμενο, ἐπροξένησε βαθεῖαν θλίψιν εἰς ὅλους, πὸν τὸν ἔχουν γνωρίσει καὶ ἰδίως εἰς τοὺς Ἠπειρώτας καὶ εἰδικώτερον τοὺς Βορειοηπειρώτας καὶ ὅπως ἰδιαίτερος τοὺς προερχομένους ἐκ τῶν περιοχῶν Κορυτσαῖς, Μοσχοπόλεως, Πρεμετῆς, Λεσκοβικίου, Ἐρσεκάς καὶ Κολώνιας, οἱ ὅποιοι τὸν ἐγνώρισαν καὶ ὡς ἐθνικὸν ἀγωνιστὴν καὶ ὡς ποιμενάρχην των.

Ὁ Εὐλόγιος Κουρίλας Μητροπολίτης Κορυτσαῖς καὶ συγγραφεὺς διατέλλεσας καθηγητῆς τῶν Πανεπιστημίων Θεσσαλονίκης καὶ Ἀθηνῶν ἐγεννήθη εἰς τὴν Ζήτσεισταν τῆς Ἐπαρχίας Κορυτσαῖς τὸ 1880 καὶ ἐμόνασεν ἀπὸ τῆς παιδικῆς του ἡλικίας εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος, πλησίον τοῦ αὐταδέλφου του εἰς τὸ Κελλίον Ἅγιος Δημήτριος τῆς Μονῆς Φιλοθέου καὶ κατόπιν εἰς τὴν Μονὴν τῆς Μεγίστης Λαύρας προσληφθεὶς ὑποτακτικὸς ὑπὸ τοῦ καλοκαγάρθου καὶ φιλομαθοῦς προισταμένου γέροντος Γαβριὴλ τοῦ Ἰμβρίου. Μετὰ τὴν ἀποφοίτησίν του ἐκ τῆς Ἀθωνιάδος Σχολῆς τὸ 1901 καὶ ἐκ τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Πατριαρχικῆς Σχολῆς τῆς Κων)πόλεως τὸ 1905, ἦλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἐσπούδασε θεολογίαν καὶ φιλολογίαν. Ἀναμιχθεὶς ὡς φοιτητῆς εἰς τὸν Μακεδονικὸν ἀγῶνα, ἐχρημάτισε πρόεδρος τοῦ ἐν Ἀθήναις Μακεδονικοῦ συλλόγου φοιτητῶν καὶ ἰδρύσας τὸν Παμμακεδονικὸν σύλλογον, διετέλεσε σύμβουλος αὐτοῦ. Τὸ 1908 μετέβη πρὸς ἐξακριβωσιν τῆς καταστάσεως εἰς Μακεδονίαν καὶ ἐπεξέτεινε τὴν δρᾶσιν τῶν ἀνταρτικῶν σωμάτων καὶ εἰς τὴν περιοχὴν Κορυτσαῖς. Ἐπιστρέψας κατόπιν εἰς τὰς Ἀθήνας, ἔδρασεν εἰς τοὺς κόλπους τοῦ δρῶντος τότε πατριωτικῶς μυστικοῦ κοιμητηρίου. Τὸ 1910 ἐστάλη πρὸς συλλογὴν ἐράνων εἰς τὴν Αἴγυπτον. Ἐν Καίρῳ ἴδρυσεν τότε Ἑλληνοαλβανικὸν κοιμητήριον καὶ ἤνωσε καὶ τοὺς Ἀλβανοὺς εἰς τὸν κατὰ τῶν Βουλγάρων καὶ Τούρκων ἀγῶνα. Κατὰ τὴν ἔκρηξιν τοῦ Βαλκανικοῦ πολέμου εὐρίσκειτο ὡς μοναχὸς εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος καὶ σχηματίσας σῶμα ἐξ 100 περίπου μοναχῶν καὶ λαϊκῶν, ἀνέλαβεν ἔνοπλον δρᾶσιν εἰς τὰ ὄρη τῆς Χαλκιδικῆς.

Κατὰ τὴν κατάληψιν τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ, ἀφοῦ ἐπανηγύριον ἐκ τῶν πρώτων μὲ τὸ σῶμα του τὰ ἐλευθέρια τῆς πόλεως ἐπανῆλθεν εἰς τὸ Ἅγιον Ὅρος, ὅπου ἠγωνίσθη καὶ κατεπολέμησε ἐρρωμένως τὴν περὶ διεθνοποιήσεως αὐτοῦ ρωσικὴν πρότασιν. Τὸ 1915 ἔλθων εἰς τὰς Ἀθήνας διωρίσθη καθηγητὴς γυμνασίου μέχρι τοῦ 1923, ὅτε παρητήθη διὰ πολιτικούς λόγους. Τὸ 1924 ἐπανῆλθεν εἰς Ἅγιον Ὅρος εἰς τὴν Μονὴν τῆς Μεγίστης Λαύρας καὶ ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τῆς Μονῆς. Τὸ 1930—1931 ἐγένετο πρωτεπιστάτης (πρῶτος) τοῦ Ἁγίου Ὁρους καὶ ἐπέτυχε τὴν ἀνασύστασιν τῆς Ἀθωνιάδος Ἱερατικῆς Σχολῆς. Ἀπὸ τοῦ 1935 μέχρι τοῦ 1937 ἐδίδαξεν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Θεσσαλονίκης τὴν «Μετὰ τὴν ἄλωσιν» ἑλληνικὴν ἱστορίαν καὶ τὸ 1937 ἐχειροτονήθη εἰς τὰ Πατριαρχεῖα Κων)λεως μητροπολίτης τῆς Κορυτσᾶς καὶ μετέβη εἰς τὴν μητρόπολιν του. Μετὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν Ἰταλῶν, τὸ 1939, ἐξεδιώχθη, ὡς ἀνεπιθύμητος καὶ ὡς μὴ κεκτημένος τὴν ἀλβανικὴν ὑπηκοότητα καὶ τὸ 1942 διωρίσθη τακτικὸς καθηγητὴς τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς ἱστορίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, ὅπου ἐδίδαξε μέχρι τοῦ 1949. Ὁ Κουρίλας Εὐλόγιος ἀνεδίφησεν ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν τὰ χειρόγραφα τῶν βιβλιοθηκῶν τοῦ Ἁγίου Ὁρους, Μετεώρων, Πάμμου, τὰς Βιβλιοθήκας τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἐξέδωκε πλεῖστα πρωτότυπα συγγράμματα μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὰ ἑξῆς :

1) Ἱστορία τοῦ Ἀσκητισμοῦ Ἀθωνῖται Α' τομ. 2) Κατάλογος τῶν κωδικῶν τῆς Ἱερᾶς Σκήτης τῶν Καυσοκαλυβίων καὶ τῶν καλυβῶν αὐτῆς 3) Τὸ μωρὸν ἄλας. 4) Ἀλβανικαὶ μελέται καὶ μετάφρασις τῆς Καινῆς Διαθήκης εἰς τὸ Ἀλβανικὸν ἢτε Γρηγορίου Ἀργυροκαστρίτου καὶ ἡ τοῦ Κων)ντίνου Χριστοφορίδου, ἐξεταζομένη ἀπὸ γλωσσικῆς ἐρμηνευτικῆς καὶ δογματικῆς ἀπόψεως καὶ τῆς ἑλληνοαλβανικῆς διαλέκτου. 5) Γρηγόριος ὁ ἀργυροκαστρίτης ὁ μεταφραστὴς τῆς Καινῆς Διαθήκης εἰς τὴν ἀλβανικὴν. 6) Ἡ Μοσχόπολις καὶ ἡ Νέα ἀκαδήμεια αὐτῆς, ἡ καταγωγὴ τῶν Κουτσοβλάχων καὶ ἡ ἐγγραμμάτισις τῆς γλώσσης αὐτῶν, 7) Δασονομία καὶ γεωπονία πάσαι τε καὶ νῦν - Ἀθῶς, Φῶς ἐν σκότει. Ἡ δασικὴ γλωσσὶς τοῦ Ἀθῶ. 8) Διοσκορίδαιοι μελέται - ὁ Διοσκορίδης καὶ ὁ λαυριωτικὸς Κῶδιξ, 9) Κατάλογος τῶν χειρογράφων τῶν κωδικῶν τοῦ Ἁγίου Ὁρους τῶν μὴ ὑπαρχόντων ἐν τῷ καταλόγῳ τοῦ Σπυρ. Λάμπρου, 10) Ἱστορικὴ βιβλιογραφία τῶν Φυσικῶν Ἐπιστημῶν 3 τομ. 11) «Χερακλ. σακρα» 12) Θεόδωρος προηγούμενος Λαυριώτης ὁ κωδικογράφος, 13) Δεκεμβριανὴ Τραγωδία τῶν Ὀμήρων. 14) Ὑπὸ ἐκτύπωσιν τὸ λεξικὸν τῶν Ἐπιστημονικῶν Ὁρων τῶν Φυσικῶν Ἐπιστημῶν 5 τομ. 15) Ἀνέκδοτος συλλογὴ παροιμιῶν ἐξ ἀγιορειτικοῦ κώδικος, 16) Βοτανικὰ μελετήματα, 17) Ἁγιορείτικα μελετήματα, 18) Τὸ Κουτσοβλαχικὸν ζήτημα καὶ ἡ καταγωγὴ τῶν Ἀλβανῶν. 19) Ἀλέξανδρος Λυκοῦργος - Μελέτη Ἱστορικὴ καὶ Θεολογικὴ, 20) Βιβλιογραφία Ἡπειρου καὶ Ἀλβανίας, 21) Τὰ Ἑλληνικὰ Γράμματα καὶ τὸ Οἰκουμενικὸν Πα-

τριαρχεῖον, 22) Τὰ Ἀγιορείτικα Ἀρχεῖα καὶ ὁ κατάλογος τοῦ Πορφυρίου Οὐσπένσκη, 23) Θεόκλητος ὁ Πολυείδης ἢ Ἀγαθάγγελος καὶ τὸ ἐν Γερμανία Λεύκωμα αὐτοῦ. 24) Αἱ πρὸς ἀναθεώρησιν τῶν Ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων γενόμεναι ἀπόπειραι ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἀνατολικῇ Ἐκκλησίᾳ. 25) Κύριλλος Προηγούμενος Λαυριώτης ὁ Χρονογράφος, ὁ Κορωναῖος, 26) Τὰ κειμηλιαρχεῖα καὶ Βιβλιοθήκη τῆς ἐν Ἄθῳ μονῆς Μεγίστης Λαύρας, Ἡ παρούσα κατάστασις αὐτῶν. 27) Τὰ Ὅριακὰ ζητήματα ἐν Ἄθῳ καὶ τὸ κῦρος τῶν ἐπισήμων ἐγγράφων, 28) Ἅγιος Στέφανος ἐν Ἀνδριανουπόλει · Τὸ Πατριαρχικὸν σταυροπηγιακὸν μετόχιον τῆς Μεγίστης Λαύρας τοῦ Ἄθωνος, 29) Ἄθως μοναχικὸς βίος, 30) Εἰσαγωγή εἰς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν τῆς Ἡρακλείας, 31) Ἑλληνισμὸς καὶ Χριστιανισμὸς κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας Ἡ συναδέλφωσις. Τὸ ἐνδοξὸν τρόπαιον τοῦ Μακεδονικοῦ Ἑλληνισμοῦ, 32) Ἑλληνικαὶ σπουδαὶ καὶ ἐπιστήμαι ἐν Ἑλλάδι ἀπὸ τοῦ 1821 μέχρι σήμερον, 33) Πατριαρχικὴ Ἱστορία τόμ. Α΄ 34) Κατάλογος μητροπολιτῶν Ἡρακλείας τῆς Θράκης, 35) Οἱ Ἅγιοι Τόποι καὶ οἱ Φράγκοι μετ' ἀνεκδότων κειμένων - Νέα Ἱστορικὴ ἄποψις. 36) Εἰσαγωγή τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν Θράκῃ. Ὁ Ἅγιος Ἀπόστολος Ἀνδρέας ἰδρυτὴς τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Βυζαντίου. Β΄ Ἅγιοι μάρτυρες ἐπαρχίας Ἡρακλείας, 37) Ὁ Καβαλλάρης Ἅγιος Γεώργιος ἐν τῇ ἀγιογραφίᾳ καὶ λαογραφίᾳ, 38) Ἁγιασμάτιον Θράκης καὶ Κωνσταντινουπόλεως. Τὰ Ἱερὰ Λουτρά, 39) Ρήγας Φεραῖος καὶ τὰ ἀνέκδοτα αὐτοῦ ποιήματα ἐξ ἄθωνικοῦ χειρογράφου, 40) Τὰ χρυσόβουλα τῶν Ἡγεμόνων τῆς Μολδοβλαχίας καὶ τὸ σύμβολον Ιω ἢ Ἰωάννης, 41) Συμβολαὶ εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς Ἰατρικῆς ἐν Ἑλλάδι, 42) Ἐντυπώσεις ἐκ Κων)πόλεως.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟΝ

- *Αβδούλ-Χαμίτ 10
 ἄγγλος ταγμ. Βόιβαν 57
 *Αγ. Γεώργιος, θρύλος δρακοντοκτο-
 νίας 366, 367
 *Αγιέ μου Γιώργη Πρόδρομε 375
 *Άγιος Εὐθύμιος ἐπίσκοπος Μαδύτου
 ὁ θαυματουργός 85
 *Αγιαβλαχέρνα 372
 *Άγια Κυριακή 327
 *Άγια Παρασκευή 327
 ἄγνοια ψυχολογικοῦ παράγοντος 32
 ἄγος Κομιτατζήδων 11
 *Αἱ *Άγνος ὁ μακρὸς 327
 *Αἱ *Άγνος ὁ κοντὸς 327
 *Αἱ-Γεώργης (ἐκκλησιὰ) 337
 *Αἱ-Δημήτρης 327
 *Αἱ-Θανάσης 327
 *Αἱ- Θεόδωρος (ἀγίασμα) 327
 *Αἱ Κωνσταντῖνος 327
 *Αἱ Σωτήρος (ἀγίασμα) 327
 ἀγροτικὸς πληθυσμὸς-ἀγροτικὴ τάξη 11
 αἱ κοινωνικαὶ τάξεις καὶ αἱ ἀξίαι αὐ-
 τῶν 86
 αἱ παροικίαι ἠνώθησαν 94
 αἰχμάλωτοι Γερμανοεβραῖοι 338
 αἱ χορεύουσαι εἰκόνες 154, 158
 ἀκαδημαϊκοῦ Κ. Ρωμαίου 341
 ἀκολουθία τοῖς ἐν ἁγίοις πατρὸς Εὐ-
 θυμίου 67
 *Αλλά-γκιὸς 328
 ἄλβανὸς κλητῆρ 338
 *Άλλεν 353
 ἄλλη γνώμη 135
 *Αλέξανδρον Λογοθετίδην 339
 ἄλφαβήτα ἀντίστροφα 222
 ἄλφαβήτα 221
 *Αμπατζόπουλος Θεόδ. 114, 115, 116,
 117, 118, 119, 120 121, 122
 *Αμπατζόπουλος Δημοσθ. 123
 *Άννα Gauld Άντωνιάδου 167
 ἂν δὲν δίνανε 209
 ἀναστενάγια (Παπαχριστοδούλου Πολ.
 1950) κελί
 ἀναμνήσεις Θρακιώτη ἀγωνιστῆ 113
 ἀνέκδοτα τοῦ λαοῦ 223
 ἀνθελληνικὸς διωγμὸς τῶν βουλγάρων
 στὴν Άν. Ρωμυλία 5
 ἀνθελληνικὸν κίνημα 5
 ἀνταγωνισμὸς-ἀλληλοφάγμα 18
 ἀντιθέτος αὐτονομιστὸς 21
 ἀντίκτυπος τῆς ἐπαναστάσεως στὴ
 Βουλγαρία καὶ τὴν Ἑλλάδα στὴ
 Σερβία 52, 53, 54
 ἀνώτατο Μακεδ. Κομιτάτο 57
 *Αντωνίου Ζαριφέ 329
 ἀπαιτουμένη ἐμπιστοσύνη 33
 ἀπετέλουν τὴν ἀστικήν τάξιν 87
 ἀπέτυχαν ἐντελῶς στοὺς λογαριασμοὺς
 τῶν 51
 ἀπηνὴς διωγμὸς Ἑλλήνων 22
 ἀπολυτικό Ὅσιος Παρασκευῆς 195
 ἀπόστολοι παιδείας 97
 ἀποστολὴ τέκνων εἰς Κων)λιν 103
 ἀποφασίζομεν 197
 *Απρίλωφ Βασίλης 98
 *Αραμπατζόγλου Ματζωράκης 337
 ἀράπ' τεπέδες (λόφοι) 328
 ἀργότερον κατὰ τὸν ΙΗ καὶ ΙΘ αἰ. 101
 ἄρθρον Γκότσε Ντέλτσεφ 63, 64, 65, 66
 ἀρμενικοῦ κομιτάτου 337
 ἀρραγὲς Ἑλληνικὸν οικονομικὸν κύ-
 κλωμα 94
 *Αρχιγένεια Ἐκπαιδευτήρια 176, 177
 *Αρχαία Θρακίη 362, 363, 364, 365
 *Αρχιγένης Σαράντης 174
 ἀσιατικοῦ μεσαίωνα 100
 ἀστική τάξη 11
 ἀφεσπερίδες 162
 *Αχμέτ ἀφέντη 339
 βαθεῖα ἐπίδραση τῆς Ἑλλ. γλώσσης 100
 βακχικὰ 140
 βαλῆς Σαρ' Ἐκκλησιῶν 120
 Βαλκανικὴ πολιτικὴ καὶ πολιτικοὶ 86
 Βαρβάρα 205, 206
 βαρκοβιστὲς σκέπτονταν 21
 βεβαίωση Στ. Γονατὰ 117, 118
 Βεΐκου Β. Μιχαήλ 329
 βιβλιογραφία 168, 383, 384, 385
 βιβλιοθῆκαι 104
 βιογραφία Γκότσε Ντέλτσεφ 62, 63
 Βλαδισλάβωφ Στόικον 98
 Βλαστὸς 167
 Βογαζλῆς Δ. 4
 βόιβοδας Ἄλέξης Στογιάνωφ 8
 βουλγαρικὸν κομιτάτων 337
 Βράτσης Σωφρόνιος (1739-1813) 98

βυζαντινή πολιτική και πνευματική
 ἄριστοκρατία 99
 Byzance apres Byzance 89

γαλήνη στη Βαλκανική 10
 γάμος 162, 163
 Γεννηθήτω τὸ φῶς! 99
 Γερασίου μοναχοῦ Μιζραγιαννανίτου
 67

γεωγραφία-ἱστορία 106
 Γιαννακόπουλος Κ. 355, 356, 357
 Γιουνούζ 328
 Γκαμπριέλ Μιλλέ 353
 Γκρηόσανιν Ἡλίαν 97
 Γιατὶ ἀπέτυχε ἡ ἐπανάστασι τοῦ
 Ἡλιν-Ντέν 32

Γλάδστων Μπατάκ 10
 γλώσσα 193, 194
 Γλωσσική Ἐταιρεία 181
 γλωσσάριο, τοποθεσίες και τοπωνύ-
 μια 246

γλωσσάριο 251
 γλωσσολόγοι 231, 232
 Γραικομάνοι στὴν ἀγκαλιὰ Ἑλληνι-
 σμοῦ 25

γραμμικὲς παρατηρήσεις 249, 250
 γραμμὴ στρουγγας-Περλεπέ-Κοτσάνην
 55

Γκεώργκη Σάββα Ρακόβσκυ 98
 Γκότσε Ντέλσεφ 16
 Γκρισόπουλος Τάσος 386

δαυλὸς τοῦ κομιτατζή 10
 δάφνες-δάφνες διαφνοῦλες 212
 δέκα τέσσαρα Ἑλλ. σχολεῖα ἐλειτούρ-
 γουν εἰς Βουκουρέστιον (1840-1850)
 Δελλιώνες 179

Δημοκρατία Κρούσοβου 29, 30
 Διαθήκη Ἀρχιγένη 189, 190, 191, 192
 διὰ τρίτην φορὰν συμπληρώνει 100
 διὰ τὴν Ἑλληνικὴν ἐπίδρασιν 88
 διάδοχος Κωντίνος 56
 δῖψα τῆς Ἑλλην- Παιδείας 100

Franc Dolger 89
 δικοὶ μας καὶ ξένοι συγγραφεῖς 18
 δίστιχα-μπεγίτια 214, 215
 διωγμὸς γραικομάνων 20
 δοξασίες 216, 217, 218

Δοσίθεος Ἱεροσολύμων 93
 δουλοπρέπεια βουλγάρων 15
 δύο Ἰωβηλαῖα. 343, 344, 345, 346, 347
 δύο ἀκατομάχητα δπλα 102.
 δύσμοιροι Γραικομάνοι 23

ἐκθεση ἐπιτροπῆς 182, 183, 184
 ἐπανάστασι Ἡλιν-Ντέν στὴ Θράκη
 46

ἐπανάστασι Ἡλιν-Ντέν στὴ Μακε-
 δονία 26
 ἐπανάστασι Ὀρλώφ, 13

Ἐπιβάτες 181
 Ἐπιβάται—Ἰπποβάται 174
 ἐπιγραφαὶ Ἀγγεῶλου 124, 125
 ἐπίλογος 60, 165, 166
 ἐπὶ ὅλων τῶν πεδίων δράσεως 87
 ἐγκύκλιος στὰ χέρια Τούρκων 33
 ἐγκλήματα κομητατζήδων 22
 ἔγκλημα Ἑλλήνων νὰ παραμείνουν
 Ἕλληνες 37, 38, 39, 40, 41, 42

ἐγρόφη ἐν τῇ πόλει Ἰασσίῳ 197
 ἔθιμο τολμηρὸ γραφικὴ συνήθεια 129
 εἰς τὴν λειτουργίαν 84
 εἰς τὸ φῶς τοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ πο-
 λιτισμοῦ 100

εἰς τὸν ὄρθρον 73
 ἐκκλησία, 109, 110
 ἐκκλησίες—ἀγιάσματα 327, 328
 ἐκπαίδευσι 108
 ἐκμάθησι Ἑλλην. γλώσσης 103
 ἐκπαίδευσι 188, 189

ἔλλειψι ἀρχηγῶ 32
 ἑλληνικὴ φωνὴ 180
 ἑλληνικώτατο Κρούσοβο καταστρέφεται
 26, 27, 28, 29, 30

ἓνα χωριὸ Ἄν. Θράκης 129
 ἐνταφισμὸς 163, 164
 Ἐντίπ πασὰ Καμικ - κιορν 339
 ἐντυπώσεις Παύλου Μελά 56
 ἐν τῷ μικρῷ ἔσπερινῳ 67

ἐκεῖνα ποῦ παρέλειψαν οἱ ὀργανωταὶ
 88
 ἐκπαίδευσιν 87
 ἔλλειψη φανατισμοῦ και μισαλλοδο-
 ξίας 102

Ἑλλην. παροικίαι πράκτορες 94
 Ἑλλην. παροικίαι 95
 ἑλληνικὴ γλώσσα 100
 ἑλληνικὴν ἀκαδημίαν 104.
 ἑλληνικὰ τυπογραφεῖα 104
 ἑλληνικὴ παιδεία και αἱ συνέπειαι εἰς
 τὰ βαλκάνια 96

ἑλληνικαὶ Ἀκαδημίαι 97
 ἐν τῷ μεγάλῳ ἔσπερινῳ 69
 ἐξελληνισμὸς τῆς Βαλκανικῆς 99
 ἐργάτες ποσότης ἀμελητέα 11

ἐπιμῆξι Ἑλλήνων μετα γηγενῶν 95
 ἐσμίξτε με τὴν συμμορίαν Θεοδωρα-
 κιοῦ 339
 Εὐλάβιος μέλος συμμορίας 339
 εὐρετὰ 231

εὐχῆς 220
 ἐφοροεπιτροπὴ 133
 ἑπτὰ διανοούμενοι 1893 16
 εὐγενεῖς και λόγοι τῶν Ἑλλήνων 93
 Εὐμορφόπουλος Π. 112

Ζαχαρία Σταγιάνωφ 14
 Ζωγράφου, Ἀμπατζήφ Μήτεφ και
 Κρομητζήφ 7
 ἡ αἰχμαλωσία ἐν Ἀδριανουπόλει 337

ἡ ἄλεπού και τάλεπόπλο 224, 225
 ἡ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ
   ἐξέλιξη εἰς τὰ βαλκάνια 86
 ἡ βουλγαρική οικονομική ἐξέλιξις 86
 ἡ βυζαντινὴ κληρονομία 88
 ἡγεμῶν Μαλδαβίας Τσερτσέλ Σκουλα-
   ρηκὰς
 ἡγεμῶν Ἀλέξανδρος Καλλίμαχος τῆς
   Μολδαβίας 196
 ἡ γιορτὴ τῆς Μπάμπως 347, 348, 349
 ἡγήθησαν τὴν ὑπαρξίν τοῦ Ἑλληνικοῦ
   παράγοντος 88
 ἡ ἐκπαίδευσις και ὁ ρόλος αὐτῆς 86
 ἡ εἰρηνική μετανάστευσις 93
 ἡ ἐν τῇ φάραγγι Βλαχόβφ πανήγυρις
   147, 148, 149
 ἡ ἑλληνικὴ διπλωματία 57
 ἡ ἐξέτασις ὄλων τῶν πλευρῶν τῆς
   ζωῆς 87
 ἡ ἐκκλησία 133
 ἡ ἐπίδρασις τῆς Δύσεως 86
 ἡ ἐπίδρασις τῆ Βυζαντιοῦ και τοῦ πο-
   λιτισμοῦ του 89
 ἡ Θάσος εὐρήματα 358, 359, 360, 361,
   362
 ἡ ἑορτὴ ἀγ. Κων)νου ὄργια ἀναστενα-
   ρίων 149, 150, 151
 ἡθῆ και ἔθιμα 110, 111.
 ἡθικῆς και ψυχικῆς ἀνωτερότητος 103
 ἡθικῆς ζημιῆς Ἦλιν Ντέν 34
 ἡθικὴ κατάντια Βουλγάρων 15
 ἡ κουκουβάγια 224
 Ἦλιν—Ντέν 3
 ἡ λέξις ἐξελληνισμός 100
 ἡμέρα 20 Ἰουλίου 16
 ἡμερολόγιον στρατιώτου 169
 ἡ Μακεδονία στὴ Βουλγαρία 17
 ἡ Ὀθωμανικὴ ἀποψις ἐπὶ τῶν Βαλ-
   κανίων 86
 Ἡ οικονομικὴ στασιμότης και ἀνά-
   πτυξις 86
 ἡ οικονομικὴ ζωὴ εἰς χεῖρας τῶν Ἑλ-
   λήνων τὸν 16ον αἰ. 93
 Ἡ προπαρασκευὴ στὴν Ἑλλάδα. Ἡ
   Ἑλλην. κοινὴ γνώμη, 55, 56, 57, 58, 59
 Ἡ λογοτεχνία και αἱ τέχναι 86
 ἡ ρῆξις γηγενοῦς μολδαυικῆς ἀριστο-
   κρατίας 103
 Ἡ Ρωσικὴ ἐπίδρασις 86
 ἡσκησαν ἡγετικὸν ρόλον οἱ Ἕλληνες 91
 ἡ σύνθεσις τῶν συμπερασμάτων 86, 87
 ἡ συμβολὴ τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ εἰς
   τὴν οἰκονομ. και κοινωνικὴν χει-
   ραφέτησιν 91
 ἡ τὴν παρεσιώπησαν 88
 Ἡ Φιλιππούπολη, προπύργιο βορειό-
   τερο Ἑλληνισμοῦ 37
 ἡ χαρὰ 210
 ἡ ὥρα ἡ καλή 139

θάνατος Μελά, ἐγεργήριο και σειρήνα
   συναγερομῶ 59
 θεωρία Φαλμεράγγερ 166, 167
 Θρακιώτης Κώστας 350
 θρησκευτικὸν βίον, τὸ ἅπαντον τῆς
   πνευματικῆς ζωῆς τῶν λαῶν 92
 Θρακικὴ ἐπιστημονικὴ κίνησις 340

Ἰανουάριος 1913 172
 Ἰανουάριος 1913 170, 171
 ἰδέα αὐτονομήσεως Μακεδονίας 20
 ἰδέα ἐλευθερίας 105
 ἰδέα πατριωτισμοῦ 105
 Ἰερραίας ὁ Τρανός Β' 370, 371
 ἰερό μνημόσυνο 65
 Ἰλαρίωνος Τυρνόβου 98
 Ἰνστιτούτον Σκοπίων 7
 Ἰούλιος 1913 172, 173
 Ἰούνιος 1913 170
 ἰππικοὶ ἀγῶνες ἀρχαίαι Ἀγγιάλου
   127, 128
 Ἰστορικὰ προσφάτου ἱστορίας τῆς
   Θράκης 330, 331, 332, 333, 334, 335
   336
 ἱστορία 187, 188
 ἱστορικὸς Μισελέ 94

Καβάκια 329
 καινὴ καικάκι 215
 και τὸ ἀποτέλεσμα ; 50
 κάθε ἕλλην δραστηριότητα 87
 καθηγητῆς Δ. Στρασιμύρωφ 15
 καλὴ πίστι 133
 κάλαντα Φώτων 207
 κάλαντα ἀγίου Βασιλείου 207
 κάλαντα δωδεκάμερα 206
 καλλιτογάραρο 209
 καλλικάντζαρος 207
 καμμία ὑπέροβλὴ ἡ γνώμη 87
 καλπάκι 136
 Μαρά-καλτερήμ 211
 Καντακουζηνός Κ. Στόλνικος 103
 Καντεμιρ Δημήτρο. 103
 καπετάν Ἀναστάς ὁ Τσατάλ 338
 Καπετάν-Γιάννη Μαυρουδῆ 196
 Καραβία Κωνστ. Γοῖβα 373, 374
 Καραγάτς 329
 Καρτάλ-τεπέ 328
 Καστέλι 328
 Καντακουζηνούς 103
 κατάρες 221
 καταπληκτικὸς πνευματ. ὄργασμός 104
 Καυλοκόπος 328
 Κατίνα-Βεΐκου Σεραμέτη 181
 κέντρα θρησκευτικῆς και πνευματικῆς
   ἐξέως 91
 κέντρα μεγάλης Ἑλλην. ἐμπορικῆς και
   ναυτικῆς δραστηριότητος 94
 Κέντρον Σλαυικῶν Σπουδῶν 86
 Κερραίδα (πηγὴ) 329

Κεράτσα 202, 203
 κεραμαριό (κεραμιδαριό) 329
 Κιλκίς προπύργιο βουλγαρισμού 33
 Κιουμουρτζή-γιολού 329
 Κλεόβουλος Δ. Τσούρκας 86
 Κλείτος Π. 115, 116
 κόψιμο νομίσματος 130
 κοπή πεντάρας 131
 Κουκκίδης Κ. 115, 336
 κουρά των παιδων 163
 Κουρίλας Εὐλόγιος Μητροπ. Κορυ-
 τσᾶς 388, 389, 390
 Κούρτιος Β. ἀρχαϊότης και παρῶν 96
 κοινότης Ἐπαβατῶν 193
 κοινωνική ζωὴ 108, 109
 Κρανιδιώτης 167
 κτυποῦσαν σφραγίδα 133
 Κύριλλος Λούκαρης 92
 Κύρκος ἰατρός 115
 Κωνσταντινίδης 167
 Κωνσταντινίδης Ἀριστοτ. 129
 Κωμόπολις Στραντζα 106

λαλήματα 140
 λείψανα τῆς παρουσίας τῶν Βουλ-
 γάρων 375
 λέξη σύντεκεν 135
 Λήγαια Θεομοφρία 349
 λογάδες 139
 Λουτ' Ἀντρέ ἱστορικός σύγχρονος 13

Μακεδονικὸν πρόβλημα 4
 Μαμαλάκη Ι. Π. 113
 Μάρτιος 1911 169
 Μαργαρίτης διδάσκαλος 115
 Μελανίων Βασίλειος 338
 Μελαντινοῦ Ζωὴ 177
 Μελέτιος Συρίγος 38
 Μερικοί χρόνοι ρημάτων στὴν ὀρι-
 στική 250, 251
 Μέριτζιος Κ. 386
 μετὰ τὴν ἀπολύτρωσιν ἱατροῦ Κερα-
 μέως Κ. 337
 μετάφραση Χρυσοβούλου 196
 μήτρα τοῦ ἐργαλείου 133
 Μητροπολίτης Καστοριάς Καραβαγγέ-
 λης 23
 μήνες 221
 μιὰ γνώμη 134
 μιὰ ἰσχυροτάτη ἀλλυσις 94
 μιὰ παραβολή, μιὰ εἰκόνα 12
 μιάν μεγάλην ἐκπληξιν 87
 μιὰ διασάφηση και μιὰ διαστολή 10
 Μιχαὴλ Γκερτζίκωφ διανοοῦμενος
 βούλγαρος 43, 44, 45
 Μιχαὴλ Β. Βεΐκος 198
 μνήμη Εὐθυμίου ἐπισκόπου Μαδύτου
 θαυματουργοῦ 67
 μνημεῖον ἔσαι 342
 Μπαλιάνων οἰκογένεια 103

Μπάνια 328
 Μπέτσος Ι. 378
 Χατζὴ Μπερὸν Πέτρος ὁ Θράξ 98
 Μαιμπίκης 119
 μοναδικὸν φῶς 88
 μοναστήρι ἁγίου Εὐθυμίου 138
 μουτσούνες 198, 199

Ναῖπ Κιόι 136
 νανουρίσματα 230
 Νεοτουρκικὸν σύνταγμα 39
 Νεόφυτος Ρίλοκη 98
 Νικόλαος Γιόργκα 89
 Ντίμο Χατζὴ Ντίμωφ 34
 Ντίνο Κίσεφ 17
 Ντοάν-μπαῖρ (ὑψωμα καπνοῦ) 329

Ξεροκαμάρα 329
 ξενητεία μόνον ἀνδρῶν 93
 Ξενοπόλ Ἀλ. 105
 Ξυνὸς Ἀβράμης 119
 Ξόρκια 220

ὁ ἄντρας και ἡ κλώα 223, 224
 Ὁβριὸς και ἡ κεράτσα 201
 ὀγκώδης ἡ ἢ συμβολὴ τοῦ ἑλληνισμοῦ 87
 ὀδηγίες και διαταγές 57
 ὁ διωγμὸς 111, 112
 ὁ Ἑλληνισμὸς και οἱ Βαλκανικοὶ
 λαοὶ 86
 ὁ ἐξελληνισμὸς τῆς Βαλκανικῆς 99
 ὁ ἐξελληνισμὸς και ἡ ἀφομοίωσις 103
 ὁ ἐξελληνισμὸς και ἡ ἀφομοίωσις 103
 ὁ ἥλιος 225
 οἱ Γραικομάνοι 8
 οἱ Ἑλληνες εἶχον εἰς χεῖρας των τὴν
 θρησκείαν 87
 Ὁκτώβριος 1912 169, 170
 ὁ ναὸς ἁγίας Σοφίας Τραπεζοῦντος,
 βυζαντινὸν μουσεῖον 352, 353
 ὁμοίότης τελετῶν ἀναστεναγίων πρὸς
 Διονύσια 158, 159, 160
 ὁ Ντίκωφ 337
 ὁ παπὰ-Θεόδωρος ἀπὸ Ἐπιβάτας 197
 ὀπλαρχηγοὶ βούλγαροι ἀλληλοδολοφο-
 νοῦμενοι 19
 ὁ Πήγχις 178, 179
 ὀργάνωσις ἐσωτερικῆς I.M.R.O. 15
 ὄρος Βαλκάνια 87
 Ὁρτάκιοι Δυτ. Θράκης 169
 ὁ ρόλος τῆς θρησκείας 86
 οὐδαμοῦ θάνευρη ἔστω και μιάν κἀν
 λέξιν 87
 οὐδένα ἐπεβουλεύθημεν 102
 ὀργάνωση Ἑλλ. πληθυσμοῦ 116
 Ὁσία Παρασκευὴ 194, 195, 327
 ὁ ὑπόδοιλος ἑλληνισμὸς 99
 ὁ ἐθνολογικὸς χαρακτήρ 102
 οἰκογένεια Καλμασηδῶν (Καλλιμαχῶν)
 103

οἱ Ἕλληνες ἐταύτισαν τὴν τύχην των 102
 οἱ γιάντες 244
 οἱ δρύμεις 219
 οἱ Κρητικοὶ 137
 οἰκογένεια Μπραγκοβάνων 104
 οἱ τουρκικὲς ἀρχεῖς 132
 οἰστρομανία, ἀναστασιαίων ἱεροτελε-
 τία 152, 153, 154, 155, 156, 157
 οἱ φλογάρεις 203, 204
 ὁ κλήδονας 203
 Παγισρὲς L' imbogléo macédonien
 Paris 22, 23
 παιγνίδια 232, 233, 234, 235
 παλιά Φιλιππούπολη 37
 παμβαλκανικά σχολεῖα 97
 Παναγία τῶν Παρισίων 371
 παπὰ Σάββας 115
 Παπαναστασίου Ἀθανάσιος 174
 Παπαχριστοδοῦλου Περικλῆς 388, 389
 παραγωγή, σύνθεση 248
 παραμύθια 235, 236, 237, 238, 249,
 240, 241, 242, 243
 παραμονὴ πρωτομαχίας 200
 παρὰ μάζας ἀμόρφους καὶ ἀδρανεῖς 99
 παροιμίαι 225, 226, 227, 228, 229, 230
 περιγραφή 106, 107
 Πατριαρχικὸν ἔγγραφον Α' 380
 Πατριαρχικὸν ἔγγραφον Β' 379
 περίοδος καὶ θρίαμβος τοῦ Ἑλλ. ἰδε-
 ῶδους 101
 περίοδος διασπορᾶς κυρίως ἔξοδος 93
 περὶ ἐθνικῶν διαφορῶν 90
 περικλείει ὀλόκληρον φιλοσοφίαν 89
 περιγράφει ὁ Λουκιανὸς 37
 περιγραφή τῆς χώρας 145, 146, 147
 πηγὴ πνευματικῆς ζωῆς 90
 πηγαὶ 4
 πιστοποιητικὸν 115
 Πλιβάτες—Σηλυβριά 175
 ποιητὶς στὶς φορεσιεῖς 137
 πολιτικὴ τοῦ Σερβικοῦ κράτους 54
 πολιτικὴ Ἱερουσαλήμ 90
 Ποταμῶν 329
 πραγματικὴ διψα παιδείας 104
 πραγματικὸν ἑξελληνισμὸν 101
 πραγματίστρια Μάρθα Μπιμπέσκου 94
 προπαρασκευὴ ἐπαναστάσεως Ἑλλιν—
 Ντὲν 15
 πρόσωση βαρucheιμονιά 1903 33
 προσέδρτια μνήμης ἀγ. Κων)νου 147
 πρόγνωση τῆς τύχης 219
 πρόκριτος Σαράντα Ἐκκλησιῶν Ἱ.Ι.
 Σύρμας 337
 Προφήτ' Ἡλίας 327
 Prof Edgarde Alberti 378
 προσίμιον 144
 πρῶτοι ἔμποροι 102
 πρῶτοι πατριῶται 102

πρῶτοι τεχνῖται καὶ καλλιτέχναι 102
 πρῶτοι ἐπιστήμονες 102
 πρῶτοι λόγιοι 102
 πρῶτότουρον διαθήκη 193
 πρώτη ἐπίσκεψη τοῦ παιδιοῦ 219
 πρώτη γνώμη 135
 πρῶτοι ξύπνησαν οἱ Ἕλληνες 13
 πρωτοπόροι τῆς Ἑλληνοσερβικῆς συμ-
 μαχίας 1866 97
 πρῶτοι διδάσκαλοι 102
 πρωταπορίαι 100
 πρῶτος Ρῶσος Πατριάρχης 369
 πῶς τὸ τρίβουν τὸ πιπέρι 212

Ραμαζάνογλου Μουζαφέρ 354
 Ραδουλέσκου Ἰωάννην Ἡλιάδην 97
 Ρήγας Φεραῖος 14

ρίζιμο τοῦ Σταυροῦ στὴ Θάλασσα 207
 208
 Ρωμαῖος καὶ λαϊκὲς λατρεῖες στὴ
 Θράκη 167

Σάγια 329
 Σάϊ Ὀτζά 338
 Σακκίδου Ζωῆς 195
 Σαράντα Μάρτυρ' (ἐκκλησιὰ) 327
 Σαράφ Μπορίς 20
 Σλαυομακεδόνες κυριολεκτικῶς ραγια-
 δες 14

G. Sener 328
 σέ, μῶρ, σέ 213
 Σεγδίτσας Παν. 167
 σημείωση 195
 σημειώματα 330
 σημείωμα 166, 167
 377

Σισμάνοφ 115, 116, 117

Σκουριάς 329

σκοῦπα 207

Σμερδάκα ἢ γούστρελοι 164, 165

σύγχρονη Φιλίη 37

συμπληρωματικὲς πληροφορίες περὶ
 ἀντιβουλγαρικοῦ ἀγῶνος ἐν Θράκη
 336

συμπέρασμα ἱστορίας 105

συμφωνία Ρεβάλ καὶ Μύστεγ 3

Σταμάτης ἀπὸ Γιοβαλί 340

στὴ Θράκη 49

Σινεκλή—Καμπάτσα 338

στό σπίτι 209

στό γιό 209

στὸν ἀνύπαντρο ἀφέντη 209

συνεννόηση Βουλγαρίας καὶ Γιουγκοσ-
 λαβίας καὶ ἀνταλλαγὴ ἐδαφῶν 51

συντακτικὸ 248, 249

συντεχνία τῶν γουναράδων 372

στὴ Μακεδονία 50

στὴ θυγατέρα 208

στοῦ καπετάνιου τὴν αὐλὴ 211

στοὺς ναυτικοὺς 208
 στροφὴν πρὸς τὸ Φανάριον τῆς προ-
 φαναριστικῆς ἐποχῆς 90
 Στρατιὰ Θράκης
 Στυλιανίδης Κ. 195
 σχολεῖον καὶ διδάσκαλος 96
 Σχολὴ Ἰωαννίνων 97
 σχόλια εἰς τὰς ἐπιγραφὰς 125, 126
 συνέπεια τῆς ἐπαφῆς 104
 σουλτανικὴ πολιτικὴ 9
 σφαῖραν τοῦ σλαβωνικοῦ 100
 Σχίσμα καὶ Γραικομάνοι 21

 τάναστενάρια 144
 τὰι-Θοδώρου τὸ βουνὸ 213
 τὰ γιοῦρα 219
 τ' ἀκροτῆρ' 329
 τὰ Ἑλλ. ἀνταρτικὰ σώματα 58
 τὰ ἐπαγγέλματα 87
 τὰ λῦτρα πληρωθῆκαν 49
 τὰ τελώνια 219
 τὰ τυπογραφεῖα καὶ σχολεῖα τοῦ Ἰα-
 σίου 104
 τελετὴ ἐν ἀνδρῶν 162
 τεραστίαν ἐπανάστασιν 104
 τζαμάλα 204, 205
 τὴν ἀλήθειαν αὐτὴν παραδέχονται 89
 τῆς πνευματικῆς κυριαρχίας τοῦ Οἴκ.
 Πατριάρχειον 90
 τοιοῦτον πρόγραμμα 102
 τὸ νόημα τοῦ ἐξελληνισμοῦ 100
 τοῦ βουλγαρικοῦ σχίσματος 98
 τὸ πρῶτον σερβικὸν Γυμνάσιον εἰς
 Βελιγράδιον 1856-96
 τυπικὸ 247, 248
 τὸ ἄσκι 222
 τὸ αὐγὸ 199
 τὸ βαλκανικὸν συνέδριον τοῦ Ἄδς—
 Ἀντζελες 86
 τμήμα Ὀθωμ. αὐτοκρατορίας ἢ Ἑλ-
 λὰς 87
 τὸ ἐμπόριον 87
 τὸ ζωντανὸν σύμβολον πίστεως 90
 τοκογλυφία 11
 τὸ κρύψιμο τῶν κοριτσιῶν 210
 τὸ μεγάλο τὸ ποτάμ' 324
 τὸ μέγα μνημεῖον τοῦ βυζαντινοῦ πο-
 λιτισμοῦ 350, 361, 352
 τὸ ντῆλι ντῆλι 213, 214
 τὸ σύνθημα 49
 τουρκαλβανικὰ ἀποσπάσματα 11
 τὸ κοσι 200, 201
 τὸ στάθ τ' ἁγι-Θόδωρ' 199, 200
 τὸ τρίμερο 199
 Τραπεζοῦς 353
 τρομοκρατία ἄπλωσε 22
 τὸ αὐτὸ μὲ τοὺς Βουλγάρους 90
 τοῦ σλαβικοῦ ὠκεανοῦ 91

Τουρκικὴ κληρονομία τῶν Βαλκανίων
 86
 τοπωνύμια 328, 329
 τοῦ Μαυροῦδι τὸ πῆδημα 328
 Τουκτσῆ-γιολοῦ (πτεροτροφοδόμος)
 328
 τραγουδάκι γάμου 210
 τραγοῦδι τ' ἁγι Γεώργη 201
 τραγοῦδι καρναβαλιοῦ 199
 τραγοῦδι πολὺ παλιὸ 215
 τρία χρόνια ὑστερότερα 1896 17

ὀλικὲς ζημίαι 34
 ὀπόθεσις ἱατροῦ Κεραμέως (Κερεμιτ-
 ζόγλου) στὴ Θράκη 46, 47, 48
 ὀπῆραν οἱ φορεῖς τοῦ φωτὸς 99
 ὑπὸ τὰς ἐπιδράσεις ταύτας 91

φαινόμενον τοῦ ἐξελληνισμοῦ 101
 Φάν Νόλη 98
 ψευδοαρχικὸ σύστημα 11
 Φερίδδουν Ντερίμτεκεν 353
 Φετζὰ Ἐμινέ 369
 Φιλιππούπολις, προπύργιον Ἑλληνι-
 σμοῦ 6
 φιλοβουλγαρικῶν αἰσθημάτων 337
 φορεῖς πολιτισμοῦ 6, 87
 φασάτη ἀρχιτ. 353
 Φράσερη Ναῦμ 98
 φύλαγμα τοῦ βασιλικοῦ 206
 φυλετικὲς καὶ ἐθνικὲς μειονότητες 13
 φωνητικὴ 246
 φωλεαὶ ἐχιδνῶν 104

χαλικοπέτρα 328
 χίλια ἄρμενα 174
 Χιλανδαρινὸν Παῖστιον 98
 χιλιᾶδων Ἑλλήνων διδασκάλων 97
 Χιλιμῆ Πασῆς 52, 53, 54
 χορὸς σορτὸς 140
 χούχουτος ἢ Κούκηρος 161
 Χρῆστος Μπότσερ 14
 χρυσόβουλλα 196, 197, 198
 χωρὶς τὴν ἀναδρομὴν εἰς τὸν Ἑλλ.
 παράγοντα 91
 χωρίον Πινακιά 115
 χωρία Σαρακίνα 339

ψαρὰ παιδι 211
 ψευδὸλογον προπαγάνδα 33
 ψηφιδωτὰ ἀγ. Σοφίας 353
 ψυχροσύνησι, νοστοροπία, φρονήματα
 Βουλγάρων ἀπέναντι Ἑλληνισμοῦ
 34, 35, 36, 37
 ψυχροσύνησι τοῦ Ἑλλην. λαοῦ 9

ὡς ἰσχυρὸς ἐκπολιτιστικὸς μαγνήτης 99
 ὠμὴ ὁμολογία 9

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Κατὰ Συγγραφεῖς

	σελ.
Δ. Κ Βογαζλή Ἡλιν-Ντέν	3-66
Γερασίμου μοναχοῦ Μακρογιαννανίτου : Ἀκολουθία τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Εὐθυμίου Μαδυτίου	67-85
Κλεοβούλου Δ. Τσούρα : Ἑλληνισμὸς καὶ βαλκανικοὶ λαοὶ	85-105
Π. Εὐμορφοπούλου καὶ Περᾶκη : Κομόπολις Στράντζα τῆς Ἀν. Θράκης.	106-112
Π. Μαμαλάκη : Ἀναμνήσεις Θρακιώτη ἀγωνιστῆ	113-123
Μαυροματῆ : Αἱ ἐπιγραφαὶ τῆς ἀρχαίας Ἀγχιάλου	114-128
Ἀριστοτ. Κωνσταντινίδη : Ἐνα τολμηρὸ ἔθιμο μιά γραφικὴ συ- νήθεια σ' ἓνα χωριὸ Ἀν. Θράκης	129-142
Ἀν. Χουρμουζιάδη : Περί ἀναστεναρίων	143-168
Θεοδ. Γεωργαντᾶ : Ὁρτάκιοι Δυτ. Θράκης	169-173
Ἀθαν. Παπαναστασίου καθ. : Ἀναμνήσεις ἀπὸ τοὺς Ἐπιβάτες	174-180
Καίνας Βεΐκου Σεραμέτη : Ἐπιβάτες, Σημειώματα διάφορα Εὐρετήριο :	380-376

Καθ' ὕλην

- Ἀρχαιολογικά** : Αἱ ἐπιγραφαὶ ἀρχαίας Ἀγχιάλου σ. 124-128 (Θεοδ. Μαυροματῆ)
- Βιβλιοκρισία** : Δημοσιεύματα Ἑτ. Θρ. Μ. σ. 380 (Πολ. Παπαχριστοδοῦλου)
- Ἱστορία** : Ἡλιν-Ντέν σ. 3-16 (Δ. Βογαζλή) Ἑλληνισμὸς καὶ Βαλκανικοὶ λαοὶ σ. 86-105 (Κλ. Τσούρα) Κομόπολις Στράντζα σ. 106-112 (Εὐμορφοπούλου) Ἀναμνήσεις Θρακιώτη σ. 113-123 (Ἰ. Μαμαλάκη) Ἐπιβάτες (Ἀθ. Παπαναστασίου) σ. 174-180 Ἀκολουθία ἁγ. Εὐθυμίου Μαδυτίου σ. 67-85
- Λαογραφικά** : Ἐπιβάτες σ. 181-329 (Καίνα Σεραμέτη) Περί Ἀναστεναρίων σ. 143-168 (Ἀν. Χουρμουζιάδη) Τολμηρὸν ἔθιμον 129-142 (Κωνσταντινίδη Ἀριστ.)
- Μνημόσυνα** : Περ. Παπαχριστοδοῦλου σ. 379 (Πολ. Παπαχριστοδοῦλου) Εὐλόγιος Κουρίλας Κορυτσᾶς σ. 379—382.

Σημειώματα : Ἱστορικά προσφάτου Ἱστορίας Θράκης σ. 330-336 (Κ. Κουγκίδη) Συμπληρωματικὲς πληροφορίες ἀντιβουλγαρικοῦ ἀγῶνος ἐν Θράκη σ. 336-338 (Σάι Ὀτζά) 338-339 Θρακικὴ ἐπιστημονικὴ κίνησις 340-343 Δύο Ἰωβηλαῖα 343-347 Γιορτὴ (Μπάμπως) 347-350 Τὸ μέγα μνημεῖο τοῦ βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ σ. 350-352 Ὁ ναὸς ἀγίας Σοφίας σ. 352-353 Νέα ψηφιδωτὰ σ. 352-355 Ἡ μεγάλη βυζαντινὴ προσφορὰ σ. 355-358 Πλούσια ἀρχαιολογικὰ εὑρήματα εἰς Θάσον 358-362 Ἡ ἀρχαία Θράκη 362-366 Ὁ ἅγιος Γεώργιος 366-369 Τραγοῦδι δρακοντοκτονίας 367-369 Ὁ πρῶτος Ρῶσσος Πατριάρχης σ. 368-370 Ἡ Παναγία Βλαχερνῶν 370-373 Τέσσαρα τραγοῦδια Σαππῶν Δυτ. Θράκης 374-376.